ספרי׳ – אוצר החסידים – ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פּאַרקווויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי׳ תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד׳

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֶב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָּל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתֶךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרֲכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה ׀ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרֲכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קטו.

תפילה על אריכות הגלות שיעשה למען שמו שלא יתחלל:

א לְ֭מַעַן ׀ יְהוָ֣ה לֹא־לָ֑נוּ כִּֽי־לִשְׁמְךָ֥ תֵ֝֗ן כָּב֥וֹד עַל־חַסְדְּךָ֥ עַל־אֲמִתֶּֽךָ׃ ב לָ֤מָּה ׀ יֹ֘אמְר֤וּ הַגּוֹיִ֗ם
אַיֵּה־נָ֥א אֱלֹהֵיהֶֽם׃ ג וֵ֭אלֹהֵינוּ בַּשָּׁמָ֑יִם כֹּ֥ל אֲ֝שֶׁר־חָפֵ֗ץ עָשָֽׂה׃ ד עֲצַבֵּיהֶ֥ם כֶּ֝֗סֶף וְזָהָ֥ב מַֽעֲשֵׂ֥ה
יְדֵי־אָדָֽם׃ ה פֶּה־לָהֶ֥ם וְלֹ֥א יְדַבֵּ֑רוּ עֵינַ֥יִם לָ֝הֶ֗ם וְלֹ֣א יִרְאֽוּ׃ ו אָזְנַ֤יִם לָ֨הֶ֪ם וְלֹ֡א יִשְׁמָ֗עוּ אַ֤ף לָ֨הֶ֪ם
וְלֹ֡א יְרִיחֽוּן׃ ז יְדֵיהֶ֤ם ׀ וְלֹ֡א יְמִישֽׁוּן רַגְלֵיהֶ֤ם וְלֹ֡א יְהַלֵּ֗כוּ לֹא־יֶהְגּ֥וּ בִגְרוֹנָֽם׃ ח כְּמוֹהֶ֥ם יִהְיוּ
עֹשֵׂיהֶ֑ם כֹּ֥ל אֲ֝שֶׁר־בֹּטֵ֗חַ בָּהֶֽם׃ ט יִשְׂרָאֵ֥ל בְּטַ֗ח בַּיהוָ֥ה עֶזְרָ֑ם וּמָגִנָּ֖ם הֽוּא׃ י בֵּ֣ית אַהֲרֹ֗ן בִּטְחוּ
בַּיהוָ֥ה עֶזְרָ֑ם וּמָגִנָּ֖ם הֽוּא׃ יא יִרְאֵ֣י יְ֭הוָה בִּטְח֣וּ בַיהוָ֑ה עֶזְרָ֖ם וּמָגִנָּ֣ם הֽוּא׃ יב יְהוָ֥ה זְכָרָ֗נוּ יְבָרֵ֑ךְ
יְ֝בָרֵ֗ךְ אֶת־בֵּ֥ית יִשְׂרָאֵ֑ל יְ֝בָרֵ֗ךְ אֶת־בֵּ֥ית אַהֲרֹֽן׃ יג יְבָרֵךְ֮ יִרְאֵ֪י יְ֫הוָ֥ה הַקְּטַנִּ֥ים עִם־הַגְּדֹלִֽים׃ יד יֹסֵ֣ף
יְהוָ֣ה עֲלֵיכֶ֑ם עֲ֝לֵיכֶ֗ם וְעַל־בְּנֵיכֶֽם׃ טו בְּרוּכִ֥ים אַתֶּ֗ם לַיהוָ֑ה עֹשֵׂ֖ה שָׁמַ֣יִם וָאָֽרֶץ׃ טז הַשָּׁמַ֤יִם
שָׁ֭מַיִם לַיהוָ֑ה וְהָאָ֥רֶץ נָ֝תַ֗ן לִבְנֵי־אָדָֽם׃ יז לֹ֤א הַמֵּתִ֨ים ׀ יְהַלְלוּ־יָ֡הּ וְלֹא֮ כָּל־יֹרְדֵ֪י דוּמָֽה׃
יח וַ֭אֲנַחְנוּ ׀ נְבָרֵ֣ךְ יָ֑הּ מֵֽעַתָּ֥ה וְעַד־עוֹלָ֗ם הַלְלוּ־יָֽהּ׃

קטז.

שבחים גדולים להקדוש־ברוך־הוא והיאך דוד אמר בדין הוא לאהוב אותו על כל הטובות שעשה לו כמה ניסים ואינו יודע מה גמול ישלם לו שאי אפשר להשיב לו על כל הגמול שעשה עמו:

א אָ֭הַבְתִּי כִּֽי־יִשְׁמַ֣ע ׀ יְהוָ֣ה אֶת־קוֹלִ֑י תַּחֲנוּנָֽי׃ ב כִּֽי־הִטָּ֣ה אָזְנ֣וֹ לִ֑י וּבְיָמַ֥י אֶקְרָֽא׃ ג אֲפָפ֣וּנִי ׀
חֶבְלֵי־מָ֗וֶת וּמְצָרֵ֣י שְׁא֣וֹל מְצָא֑וּנִי צָרָ֖ה וְיָג֣וֹן אֶמְצָֽא׃ ד וּבְשֵׁ֣ם־יְהוָ֣ה אֶקְרָ֑א אָ֝נָּ֗ה יְהוָ֥ה מַלְּטָ֖ה
נַפְשִֽׁי׃ ה חַנּ֣וּן יְהוָ֣ה וְצַדִּ֑יק וֵ֝אלֹהֵ֗ינוּ מְרַחֵֽם׃ ו שֹׁמֵ֣ר פְּתָאיִ֣ם יְהוָ֑ה דַּלֹּ֥תִי וְלִ֝֗י יְהוֹשִֽׁיעַ׃ ז שׁ֭וּבִי
נַפְשִׁ֣י לִמְנוּחָ֑יְכִי כִּֽי־יְהוָ֥ה גָּ֝מַ֗ל עָלָֽיְכִי׃ ח כִּֽי־חִלַּ֣צְתָּ נַפְשִׁ֣י מִמָּ֑וֶת אֶת־עֵינִ֥י מִן־דִּמְעָ֗ה אֶת־רַגְלִ֥י
מִדֶּֽחִי׃ ט אֶ֭תְהַלֵּךְ לִפְנֵ֣י יְהוָ֑ה בְּאַרְצ֖וֹת הַחַיִּֽים׃ י הֶ֭אֱמַנְתִּי כִּ֣י אֲדַבֵּ֑ר אֲ֝נִ֗י עָנִ֥יתִי מְאֹֽד׃ יא אֲנִ֥י
אָמַ֗רְתִּי בְּחָפְזִ֥י כָּל־הָאָדָ֥ם כֹּזֵֽב׃ יב מָה־אָשִׁ֥יב לַיהוָ֑ה כָּל־תַּגְמוּלוֹהִ֖י עָלָֽי׃ יג כּ֭וֹס־יְשׁוּעוֹת֣ אֶשָּׂ֑א
וּבְשֵׁ֖ם יְהוָ֣ה אֶקְרָֽא׃ יד נְ֭דָרַי לַיהוָ֣ה אֲשַׁלֵּ֑ם נֶ֝גְדָּה־נָּ֗א לְכָל־עַמּֽוֹ׃ טו יָקָ֤ר ׀ בְּעֵינֵ֣י יְהוָ֑ה הַ֝מָּוְתָ֗ה
לַחֲסִידָֽיו׃ טז אָ֭נָּה יְהוָ֣ה כִּֽי־אֲנִ֣י עַבְדֶּ֑ךָ אֲנִי־עַבְדְּךָ֥ בֶן־אֲמָתֶ֗ךָ פִּ֭תַּחְתָּ לְמוֹסֵרָֽי׃ יז לְךָ֣ אֶ֭זְבַּח זֶ֣בַח
תּוֹדָ֑ה וּבְשֵׁ֖ם יְהוָ֣ה אֶקְרָֽא׃ יח נְ֭דָרַי לַיהוָ֣ה אֲשַׁלֵּ֑ם נֶ֝גְדָּה־נָּ֗א לְכָל־עַמּֽוֹ׃ יט בְּחַצְר֥וֹת ׀ בֵּ֣ית
יְהוָ֑ה בְּתוֹכֵ֖כִי יְרוּשָׁלִָ֣ם הַלְלוּ־יָֽהּ׃

ב"ה. נוסח המברק שהואיל כ"ק אדמו"ר שליט"א

לשלוח לאנ"ש שי' בכל מרחבי תבל

לקראת י"ב־י"ג תמוז, ה'תשכ"ה

התוועדויות פעילות ולהמשיכן בכל השנה ובברכת חג הגאולה.

מנחם שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קטו, קטז ..... ג

ג) מאמר ד״ה מי מנה עפר יעקב
יום ב׳ פרשת בלק, י״ב תמוז, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) מאמר ד״ה שאו ידיכם קודש
שבת פרשת בלק, י״ז תמוז, ה׳תשכ״ה ..... כג

ה) שיחת יום ב׳ פרשת בלק,
י״ב תמוז, ה׳תשכ״ה ..... לב

ו) שיחת שבת פרשת בלק,
י״ז תמוז (נדחה), ה׳תשכ״ה ..... נו

ז) משיחות שבת פרשת בלק,
י״ד תמוז, ה׳תש״נ ..... סא

ח) לקוטי שיחות פרשת בלק כרך יח ..... סח

ט) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... עב

י) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בלק ..... עד

יא) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בלק ..... עה

יב) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בלק ..... צח

יג) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בלק ..... צט

יד) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בלק ..... קי

טו) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קיב

שיעורי רמב״ם

טז) – ג׳ פרקים ליום לשבוע פרשת בלק ..... קטו

יז) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת בלק ..... קע

יח) – ספר המצוות לשבוע פרשת בלק ..... קפז

יט) נביאים וכתובים
ישעיה פרק כח, איוב פרק ה ..... קפט

כ) משניות – מסכת כלאים
ביאור קהתי ..... קצא

כא) עין יעקב מסכת סוכה ..... קצט

כב) מסכת בבא קמא עם ביאורים
מדף מז עד דף נג ..... ר

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רלד

כד) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רלד

כה) לקוטי תורה
אדמו״ר הזקן ..... רלז

כו) שערי תשובה
אדמו״ר האמצעי ..... רלח

כז) מאמרי הצ״צ – מאמרי הצ״צ תרי״ד-תרט״ו
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלט

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רמ

כט) שיעורים בהמשך המאמרים – תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רמ

ל) ספר המאמרים קונטרסים חלק א
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמב

לא) ספר השיחות ה׳ש״ת-תש״א בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמב

לב) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רמד

לג) פרקי אבות פרק ו ..... רמה

לד) חומש לקריאה לציבור לשבת פרשת בלק ..... רמו

לה) לוח זמנים לשבוע פרשת בלק ..... רנד

לו) סדר מצות הדלקת נרות לערב שבת קודש ..... רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. יום ב' פרשת בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל[1]. וְצָרִיךְ לְהָבִין[2] זֶה נֶחְלָק לִשְׁנֵי עִנְיָנִים שונים, עִנְיַן הָאֶחָד שֶׁקָּשׁוּר עִם יַעֲקֹב וְעִנְיַן הַשֵּׁנִי שֶׁקָּשׁוּר עִם יִשְׂרָאֵל. גַּם צָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ נֶאֱמַר וּמִסְפָּר גּוֹ', הֲרֵי הַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט בַּכָּתוּב הוּא מִי יָכוֹל לִמְנוֹת אֶת "עֲפַר יַעֲקֹב", וּמִי יָכוֹל לִמְנוֹת אֶת "רֹבַע יִשְׂרָאֵל" (שֶׁהַתּוֹרָה מְשַׁבַּחַת אֶת "רֹבַע יִשְׂרָאֵל" כִּי הֵם רבים הם רבים כל־כך שאי־אפשר לספור אותם (**שֶׁהַתּוֹרָה** המילים הראשונות בפסוק "**מִי מָנָה**" שפירושן מי יכול לספור **קָאֵי** מכוונות **גַּם עַל** "**רֹבַע יִשְׂרָאֵל**"), **וְהַיְנוּ, שֶׁכָּוָונַת הַכָּתוּב לְהַדְגִּישׁ שֶׁאֵין מִסְפָּר** ל"עפר יעקב" ו"רובע ישראל" כי הם רבים מאד, **וְאִם כֵּן הֲוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר** היה לו – לפסוק – לומר **(בְּקִיצּוּר) "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְרֹבַע יִשְׂרָאֵל", וְלָמָּה נֶאֱמַר "וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל"**, והשאלה כפולה, מדוע נאמרה המילה "ומספר" והרי לכאורה היא מיותרת, ומדוע נאמרה מילה שבפשטות משמעותה היא "מספר" בעוד שתוכן הפסוק הוא שאין מספר? **וְגַם צָרִיךְ לְהָבִין מַה שֶּׁכָּתוּב בְּמִדְרַשׁ רַבָּה' שִׁיר־הַשִּׁירִים עַל הַפָּסוּק[3] אֶל גִּנַּת אֱגוֹז יָרַדְתִּי, מָה אֱגוֹז זֶה - הַשַּׁק מָלֵא אֱגוֹזִים בְּיָדְךָ, אַתָּה נוֹתֵן לְתוֹכוֹ כַּמָּה שׁוּמְשֵׁמִים כַּמָּה חַרְדָּלִים וְהֵן מַחֲזִיקִין, כָּךְ כַּמָּה גֵּרִים בָּאוּ וְנִתְוַסְפוּ בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָדָא הוּא דִכְתִיב מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב, דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַה שַּׁיָּךְ עִנְיַן הוֹסָפַת הַגֵּרִים, לְפֵירוּשׁ הַכָּתוּב "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב".**

ב) וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בְּאוּר הַחִלּוּק בֵּין "יַעֲקֹב" לְ"יִשְׂרָאֵל", כְּיָדוּעַ שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא מִלְּשׁוֹן "וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעֲקֵב"[4], וְהַיְנוּ שְׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה נְמוּכָה, וְ"יִשְׂרָאֵל" הוּא עַל שֵׁם "שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים"[5], שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה נַעֲלִית כי "שרית" הוא לשון שררה וגדולה, כמו שר ומושל. **וְלָכֵן מָצִינוּ בַּתּוֹרָה שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא הַשֵּׁם שֶׁבּוֹ נִקְרְאִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דֶּרֶךְ הָרָגִיל** כשהם במעמד ומצב רגיל ולא מיוחד, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "יִשְׂרָאֵל" הוּא הַשֵּׁם שֶׁמּוֹרֶה עַל שְׁלֵמוּת** וגדולה מיוחדת.

וּכְשֵׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת הַקּוֹמָה הַשְׁלֵמָה דְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כמציאות אחת כללית (הנקראת 'קומה', כמו אדם ששלמותו היא בצירוף כל קומתו יחד ולא רק חלק מאבריו) **כֵּן הוּא גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל** בפרט כיחיד, **בְּכָל נְשָׁמָה** של כל יהודי, שגם בכל יחיד יש "יעקב" ויש "ישראל", היינו **שֶׁיֵּשְׁנוֹ חֵלֶק הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "יַעֲקֹב", שֶׁזֶּהוּ הֶעָקֵב וְהָרֶגֶל** החלק הנחות, **שֶׁבַּנְּשָׁמָה**, כשם שהעקב הוא חלק נמוך בגוף האדם, וכך השם "יעקב" מתייחס לדרגה נמוכה בעם ישראל, **וְ"יִשְׂרָאֵל" הוּא עַל שֵׁם "שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים וְעִם אֲנָשִׁים"[5], שֶׁזּוֹהִי מַדְרֵגָה נַעֲלִית. וְלָכֵן מָצִינוּ בַּתּוֹרָה שֶׁ"יַעֲקֹב" הוּא הַשֵּׁם שֶׁבּוֹ נִקְרְאִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַל דֶּרֶךְ הָרָגִיל, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "יִשְׂרָאֵל" הוּא הַשֵּׁם שֶׁמּוֹרֶה עַל שְׁלֵמוּת. וּכְשֵׁם שֶׁהַדְּבָרִים אֲמוּרִים בְּנוֹגֵעַ לִכְלָלוּת הַקּוֹמָה הַשְׁלֵמָה דְּכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כֵּן הוּא גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, בְּכָל נְשָׁמָה, שֶׁיֵּשְׁנוֹ חֵלֶק הַנְּשָׁמָה שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "יַעֲקֹב", שֶׁזֶּהוּ הֶעָקֵב וְהָרֶגֶל שֶׁבַּנְּשָׁמָה, וְיֵשְׁנוֹ גַּם חֵלֶק הַנְּשָׁמָה**

---

1) פרשתנו (בלק) כג, יו"ד. 2) ראה גם רד"ה מי מנה העת"ר (המשך תער"ב ח"ב ע' א'נג). 3) שה"ש ו, יא. 4) תולדות כה, כו. 5) וישלח לב, כט.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל", אוֹתִיּוֹת "לִי רֹאשׁ"[6], שֶׁזֶּהוּ הָרֹאשׁ
החלק העליון והנעלה שֶׁבַּנְּשָׁמָה כשם שהראש הוא החלק העליון והנעלה
בגוף.
וּכְמוֹ־כֵן כשם שיש הבדל בעם ישראל בכלל ובכל אחד בפרט בין "יעקב"
ו"ישראל", כך יֵשׁ חִלּוּק הבדל מעין

זה בְּכָל נְשָׁמָה פרטית, בֵּין יְמֵי
הַחוֹל שבהם הנשמה נמצאת במצב
נחות יחסית לִימֵי הַשַּׁבָּת שבהם
הנשמה נמצאת במצב נעלה, כַּמְבֹאָר
בַּאֲרוּכָּה בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'
לאדמו"ר הזקן בְּפָרָשָׁתֵנוּ[7] פרשת
בלק בְּפֵירוּשׁ הַמִּתְוֹךְ[8] האמור
בנבואת בלעם לֹא הִבִּיט הקדוש־
ברוך־הוא אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה
עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁ"לֹא הִבִּיט
אָוֶן בְּיַעֲקֹב" מכוון עַל יְמֵי
הַחוֹל, שֶׁבָּהֶם יֵשׁ עִנְיַן
הַמְּלָאכָה והעיסוק בענייני העולם
הזה הגשמי, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[9] שֵׁשֶׁת
יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה, בְּל"ט
מְלָאכוֹת המנויות במשנה, מהם
צריך לשבות ביום השבת, דְּיעוּבְדִין
דְּחוֹל, מלאכות של מעשי חול
שֶׁעוֹסְקִים בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם,
עוֹלָם הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שהוא העולם
התחתון ביותר מבין כל העולמות
שֶׁאֵין עולם תַּחְתּוֹן לְמַטָּה
הֵימֶנּוּ, וּבְמֵילָא כאשר עוסקים
בענייני העולם התחתון והנחות ביותר
נִמְצָאִים בְּמַדְרֵגָה נחותה
שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם עֵקֶב וְרֶגֶל
בחינת "יעקב", אֶלָּא שֶׁבּוֹ בתוך גוף
גשמי הנמצא בעולם הזה הגשמי
נִמְשֶׁכֶת הַנְּשָׁמָה האלוקית
הרוחנית, וּבְנִשְׁמָה גּוּפָא עצמה
נִמְשָׁךְ ויורד ומתגלה הַיְינ"ד
האלוקות הרוחנית העליונה
מִלְּמַעְלָה, וְחוֹדֵר עַד הֶעָקֵב
החלק הנחות ביותר בגוף שאף הוא נעשה חדור באור הנשמה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן
"יַעֲקֹב" (יו"ד עֶקֶב[10] החיבור בין הנשמה, יו"ד, והגוף, עקב), וּבְכֹחַ

ביאור בדרך אפשר

זֶה שהנשמה מאירה ביהודי הֲרֵי הוּא כל אחד ואחד מישראל מְמַלֵּא
עִנְיְנֵי שְׁלִיחוּתוֹ התפקיד של נשמתו שבשבילו היא ירדה ונתלבשה בגוף
גשמי בְּעָלְמָא דֵּין בעולם הזה.
אֲמְנָם, עֲבוֹדָה זוֹ שהאדם עובד את ה' בעולם הזה על ידי שאור נשמתו
יאיר בגופו ויחדור בכל מציאותו הִיא

בְּאוֹפֶן שֶׁל עָמָל וִיגִיעָה, אֶלָּא
שֶׁהַמְּלָאכָה צְרִיכָה לִהְיוֹת
לְלֹא אָוֶן עוול ועוון, וְזֶהוּ "לֹא
הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב" היינו
ש"יעקב" ממלא את שליחותו ועושה
את מלאכתו ללא "און" (אֲבָל עֲדַיִן
אֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁ"לֹא רָאָה
עָמָל" ואדרבה, העבודה הזו חייבת
עמל ויגיעה גדולה). אַךְ עַל־יְדֵי
הָעֲבוֹדָה דִּימֵי הַחוֹל שכרוכה
בעמל ויגיעה בָּאִים לְיוֹם הַשַּׁבָּת,
כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[11] מִי
שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל
בְּשַׁבָּת ומזה מובן שגם בעבודה
הרוחנית הנפשית, העבודה בימי החול
היא הכנה לעבודת ה' ביום השבת,
שֶׁהוּא יוֹם מְנוּחָה מהעיסוקים
בענייני העולם הזה, וְאָסוּר
בְּמֶלְאכָה כאמור שבשבת יש להמנע
ולשבות מכל ל"ט המלאכות, וְלָכֵן
אֵין בּוֹ ביום השבת נְתִינַת מָקוֹם
לְעִנְיַן שֶׁל עָמָל (לֹא רַק שֶׁאֵין
בּוֹ אָוֶן שהוא חטא ועוון אלא אין בו
אפילו עמל ויגיעה), וְזֶהוּ "וְלֹא
רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל" ונמצא
שגם בפסוק זה יש חלוקה מעין
האמור, עבודת ה' בימי החול, בחינת
"יעקב" ("לא הביט און ביעקב")
ועבודת ה' ביום השבת, בחינת ישראל
("לא ראה עמל בישראל").
וְכֵיוָן שֶׁבְּיוֹם הַשַּׁבָּת צְרִיכָה
לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאוֹפֶן אַחֵר
לְגַמְרֵי מאשר ההנהגה בימות החול,

1 שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל", אוֹתִיּוֹת "לִי רֹאשׁ"[6],
2 שֶׁזֶּהוּ הָרֹאשׁ שֶׁבַּנְּשָׁמָה. וּכְמוֹ־כֵן יֵשׁ חִלּוּק בְּכָל
3 נְשָׁמָה, בֵּין יְמֵי הַחוֹל לִימֵי הַשַּׁבָּת, כַּמְבֹאָר
4 בַּאֲרוּכָּה בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה' בְּפָרָשָׁתֵנוּ[7] בְּפֵירוּשׁ
5 הַמִּתְוֹךְ[8] לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא רָאָה עָמָל
6 בְּיִשְׂרָאֵל, שֶׁ"לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב" קָאֵי עַל יְמֵי
7 הַחוֹל, שֶׁבָּהֶם יֵשׁ עִנְיַן הַמְּלָאכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[9]
8 שֵׁשֶׁת יָמִים תֵּעָשֶׂה מְלָאכָה, בְּל"ט מְלָאכוֹת
9 דְּיעוּבְדִין דְּחוֹל, שֶׁעוֹסְקִים בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, עוֹלָם
10 הַזֶּה הַתַּחְתּוֹן שֶׁאֵין תַּחְתּוֹן לְמַטָּה הֵימֶנּוּ,
11 וּבְמֵילָא נִמְצָאִים בְּמַדְרֵגָה שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם עֵקֶב
12 וְרֶגֶל, אֶלָּא שֶׁבּוֹ נִמְשֶׁכֶת הַנְּשָׁמָה, וּבְנִשְׁמָה גּוּפָא
13 נִמְשָׁךְ הַיְינ"ד מִלְּמַעְלָה, וְחוֹדֵר עַד הֶעָקֵב, שֶׁזֶּהוּ
14 עִנְיַן "יַעֲקֹב" (יו"ד עֶקֶב[10]), וּבְכֹחַ זֶה הֲרֵי הוּא
15 מְמַלֵּא עִנְיְנֵי שְׁלִיחוּתוֹ בְּעָלְמָא דֵּין. אֲמְנָם,
16 עֲבוֹדָה זוֹ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל עָמָל וִיגִיעָה, אֶלָּא
17 שֶׁהַמְּלָאכָה צְרִיכָה לִהְיוֹת לְלֹא אָוֶן, וְזֶהוּ "לֹא
18 הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב" (אֲבָל עֲדַיִן אֵין זֶה בְּאוֹפֶן
19 שֶׁ"לֹא רָאָה עָמָל"). אַךְ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּימֵי
20 הַחוֹל בָּאִים לְיוֹם הַשַּׁבָּת, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל[11]
21 מִי שֶׁטָּרַח בְּעֶרֶב שַׁבָּת יֹאכַל בְּשַׁבָּת, שֶׁהוּא יוֹם
22 מְנוּחָה, וְאָסוּר בִּמְלָאכָה, וְלָכֵן אֵין בּוֹ נְתִינַת
23 מָקוֹם לְעִנְיַן שֶׁל עָמָל (לֹא רַק שֶׁאֵין בּוֹ אָוֶן),
24 וְזֶהוּ "וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל". וְכֵיוָן שֶׁבְּיוֹם
25 הַשַּׁבָּת צְרִיכָה לִהְיוֹת הַהַנְהָגָה בְּאוֹפֶן אַחֵר
26 לְגַמְרֵי, לָכֵן הַמַּעֲבָר מִימֵי הַחוֹל לְיוֹם הַשַּׁבָּת
27 הוּא עַל־יְדֵי הַטְבִילָה בְּעֶרֶב שַׁבָּת[12], שֶׁהוּא עִנְיַן

במקווה טהרה בְּעֶרֶב שַׁבָּת[12], שֶׁהוּא התוכן הפנימי של הטבילה עִנְיַן

---

6) שער הפסוקים להאריז"ל וישלח לב, כט. ספר הליקוטים להאריז"ל ויחי מז, כח. לקו"ת שלח מח, ב ואילך. סהמ"צ להצ"צ טו, ב - בשם הזהר. 7) בלק עב, ב. שם, ג ואילך. 8) פרשתנו כג, כא. 9) ויקהל לה, ב. 10) פרדס שער כג (שער ערכי הכינויים) בערכו. עץ חיים שער ג (שער סדר האצילות) פ"ב. תו"א ויצא כא, א. ובכ"מ. 11) ע"ז ג, א. 12) ראה פע"ח שער השבת פ"ג. הובא בסד"ה מי מנה הנ"ל (שם ע' א'ס).

ביאור בדרך אפשר

הַבְּטוּל (טְבָלָה אוֹתִיּוֹת הַבְּטֵל[13]) של גדרי המציאות של האדם,
הַיְנוּ, שֶׁמִּתְבַּטֵּל צִיּוּר הדגם והתבנית, היינו הגדרים של מציאות
הָאָדָם כְּפִי שֶׁהוּא בִּימֵי הַחוֹל, וְנַעֲשֶׂה צִיּוּר חָדָשׁ האדם הופך
למציאות חדשה הַמַּתְאִים לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְהַיְנוּ, דְּכֻשֵּׁם שֶׁעִנְיַן
הַשַּׁבָּת בָּעוֹלָם כּוּלּוֹ בכללות
הבריאה הוּא בְּאוֹפֶן דְּ"וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל
צְבָאָם"[14], דְּפֵירוּשׁ "וַיְכֻלּוּ"
הוּא לא רק כפירוש הפשוט, היינו
הסתיימו ונשלמה מלאכת בריאתם,
אלא גַּם מִלְּשׁוֹן כְּלָיוֹן קץ וסוף
כמו 'נכספה וגם כלתה נפשי' (כְּפִי
שֶׁמָּצְאוּ אדמו"ר הַ'צֶּמַח
צֶדֶק', השלישי בשושלת אדמו"רי
חב"ד בַּאֲרוּכָּה בְּ'אוֹר
הַתּוֹרָה'[15]), הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשָׂה
הַכְלָיוֹן במובן של סיום וביטול
דְּצִיּוּר תבנית וגדרי הָעוֹלָמוֹת
כְּפִי שֶׁהֵם בִּימֵי הַחוֹל,
וְנַעֲשִׂים הָעוֹלָמוֹת אחרי
ההתעלות מה'ציור' שלהם בימות
החול בְּמַדְרֵגַת יוֹם הַשַּׁבָּת,
הִנֵּה כֵּן הוּא גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁעַל-יְדֵי
עֲבוֹדָתוֹ בִּימוֹת הַחוֹל חֲרֵי הוּא פּוֹעֵל אֶת הָעִנְיָן
דְּ"וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ"[16], שֶׁיָּבֹא הָעוֹלָם
לְמַעֲמָד וּמַצָּב דְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁאָז הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל
שְׁלֵמוּת (וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁ"הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר"[17]).
וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַקְדָּמַת
עִנְיַן הַבְּטוּל.

ג) **וְיוּבָן** בְּפֶרֶטְיוּת יוֹתֵר, מִמַּה שֶׁמָּצִינוּ בְּעִנְיַן
הַשָּׁכָר, שֶׁזֶּהוּ הָעִנְיָן דְּ'גַּן-עֵדֶן', שֶׁבּוֹ
צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה[18], שֶׁזֶּהוּ שָׂכָר
הָעֲבוֹדָה שהאדם עובד את ה'
בעולם הזה, וּמִזֶּה מהשכר על
העבודה (שיש בו דרגות שונות) יוּבָן
גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הָעֲבוֹדָה
עצמה והדרגות השונות שבה, כפי
שממשיך ומבאר.

וּבְהַקְדִּים, שֶׁכֻּשֵּׁם שֶׁעִנְיַן
הָעֲבוֹדָה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן
דְּ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"[19] ככתוב בפרשת
'שמע ישראל', "ואהבת את ה' אלוקיך
בכל לבבך, בכל נפשך ובכל מאודך",
ו"מאוד" משמעו בלי גבול, לאין
שיעור וְהַיְנוּ, שֶׁשְּׁלֵמוּת
הָעֲבוֹדָה עבודה מושלמת הִיא
בִּהְיוֹתָהּ לְלֹא הַגְבָּלָה, בְּאוֹפֶן
דְּ"מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ"[20] מושג
הלכתי שמשמעו שבענייני תורה
ומצוות צריכה להיות הוספה ועלייה
מתמדת (למשל, לאחר לבישת הטלית
מניחים תפילין שקדושתן היא יותר
מקדושת הטלית כי 'מעלין בקודש',
מספרם של נרות חנוכה עולה מלילה
ללילה, 'מוסיף והולך', כי 'מעלין
בקודש'), וכך גם עבודת ה' הרוחנית
צריכה להיות בהתעלות והוספה
מתמדת עַד אֵין סוֹף, הִנֵּה כְּמוֹ-
כֵן גַּם הַשָּׂכָר דְּ'גַּן-עֵדֶן' שבא
בתור גמול לעבודת ה' בעולם הזה
הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲלִיּוֹת עַד אֵין
קֵץ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[21]
וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךְ
סֶלָה, דְּקַאי[22] מכוון עַל עֲלַ"ת
הַנְּשָׁמוֹת (שֶׁנִּקְרָאוֹת קְדוֹשִׁים)
בְּגַן-עֵדֶן מדרגה לדרגה עַל-יְדֵי
עִנְיַן הַשִּׁירָה שֶׁעַל-יָדָהּ הִיא

ביאור בדרך אפשר

1 הַבְּטוּל (טְבָלָה אוֹתִיּוֹת הַבְּטֵל[13]), הַיְנוּ,
2 שֶׁמִּתְבַּטֵּל צִיּוּר הָאָדָם כְּפִי שֶׁהוּא בִּימֵי הַחוֹל,
3 וְנַעֲשֶׂה צִיּוּר חָדָשׁ הַמַּתְאִים לְיוֹם הַשַּׁבָּת. וְהַיְנוּ,
4 דְּכֻשֵּׁם שֶׁעִנְיַן הַשַּׁבָּת בָּעוֹלָם כּוּלּוֹ הוּא בְּאוֹפֶן
5 דְּ"וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְכָל צְבָאָם"[14], דְּפֵירוּשׁ
6 "וַיְכֻלּוּ" הוּא גַּם מִלְּשׁוֹן כְּלָיוֹן (כְּפִי שֶׁמָּצְאוּ
7 ה'צֶּמַח צֶדֶק' בַּאֲרוּכָּה בְּ'אוֹר הַתּוֹרָה'[15]), הַיְנוּ,
8 שֶׁנַּעֲשֶׂה הַכְלָיוֹן דְּצִיּוּר הָעוֹלָמוֹת כְּפִי שֶׁהֵם בִּימֵי
9 הַחוֹל, וְנַעֲשִׂים הָעוֹלָמוֹת בְּמַדְרֵגַת יוֹם הַשַּׁבָּת,
10 הִנֵּה כֵּן הוּא גַּם בְּכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁעַל-יְדֵי
11 עֲבוֹדָתוֹ בִּימוֹת הַחוֹל חֲרֵי הוּא פּוֹעֵל אֶת הָעִנְיָן
12 דְּ"וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ"[16], שֶׁיָּבֹא הָעוֹלָם
13 לְמַעֲמָד וּמַצָּב דְּיוֹם הַשַּׁבָּת, שֶׁאָז הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל
14 שְׁלֵמוּת (וְלֹא בְּאוֹפֶן שֶׁ"הָיָה הָעוֹלָם חָסֵר"[17]).
15 וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁבִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת הַקְדָּמַת
16 עִנְיַן הַבְּטוּל.
17 ג) **וְיוּבָן** בְּפֶרֶטְיוּת יוֹתֵר, מִמַּה שֶׁמָּצִינוּ בְּעִנְיַן
18 הַשָּׂכָר, שֶׁזֶּהוּ הָעִנְיָן דְּ'גַּן-עֵדֶן', שֶׁבּוֹ
19 צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה[18], שֶׁזֶּהוּ
20 שְׂכַר הָעֲבוֹדָה, וּמִזֶּה יוּבָן גַּם בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן
21 הָעֲבוֹדָה. וּבְהַקְדִּים, שֶׁכֻּשֵּׁם שֶׁעִנְיַן הָעֲבוֹדָה צָרִיךְ
22 לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן דְּ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"[19], וְהַיְנוּ, שֶׁשְּׁלֵמוּת
23 הָעֲבוֹדָה הִיא בִּהְיוֹתָהּ לְלֹא הַגְבָּלָה, בְּאוֹפֶן
24 דְּ"מַעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ"[20] עַד אֵין סוֹף, הִנֵּה כְּמוֹ-כֵן גַּם
25 הַשָּׂכָר דְּ'גַּן-עֵדֶן' הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲלִיּוֹת עַד אֵין
26 קֵץ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[21] וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם
27 יְהַלְלוּךְ סֶלָה, דְּקַאי[22] עַל עֲלַ"ת הַנְּשָׁמוֹת
28 (שֶׁנִּקְרָאוֹת קְדוֹשִׁים) בְּגַן-עֵדֶן עַל-יְדֵי הַהִלּוּל
29 (יְהַלְלוּךְ), שֶׁהוּא עִנְיַן הַשִּׁירָה שֶׁעַל-יָדָהּ הִיא

40 ("יעקב") לעולם של 'שבת' (ישראל) צָרִיךְ לִהְיוֹת הַקְדָּמַת הַהִלּוּל (יְהַלְלוּךְ), שֶׁהוּא עִנְיַן

---

13) סידור עם דא"ח קנט, סע"ד. 14) בראשית ב, א. 15) בראשית מב, ב ואילך. 16) ראה שבת קיט, ריש ע"ב. הובא בשו"ע אדה"ז או"ח ר"ס רסח. 17) ראה פירש"י בראשית ב, ב. פירש"י מגילה ט, א (ד"ה ויכל). תוס' סנהדרין לח, א (ד"ה חצבה). 18) ראה ברכות יז, א. 19) ואתחנן ו, ה. 20) ברכות כח, א. וש"נ. 21) תפילת העמידה. 22) ראה לקו"ת בהר מא, ב. ובכ"מ.

ביאור בדרך אפשר

הָעֲלִיָּה, כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיַן הביאור הפנימי בדברי המשנה במסכת ״כָּל בַּעֲלֵי הַשִּׁיר יוֹצְאִים בְּשִׁיר״ כו׳[23], לפי פשוטו כוונת המשנה היא שהבהמות שיש בצווארם רצועה שקבועה בשיר (כמין טבעת) מותר להוציא אותן בשבת עם הרצועה הזו לרשות הרבים, כיוון שכך דרכם לצאת אין זה נחשב משא וכן מותר למשוך אותם בשבת ברצועה הנתונה בשיר כי כך היא הדרך לשמור עליהן, ועל־פי חסידות הכוונה לנשמות ומלאכים בעולמות הרוחניים שעל־ידי אמירת שירה ושבחים והילולים לאלוקות הם מתעלים ו׳יוצאים׳ מהגדרים וההגבלות שלהם, ועל העליות שעל־ידי ה׳שיר׳ נאמר ״יהללוך סלה״, שֶׁזֶּהוּ בְּלִי הֶפְסֵק (״סֶלָה״, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[24] כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ״נֶצַח, סֶלָה, וָעֶד״ אֵין לוֹ הֶפְסֵק עוֹלָמִית), עַד אֵין סוֹף. אֶלָּא שֶׁעֲלִיּוֹת אֵלּוּ נֶחְלָקוֹת לִשְׁנֵי סוּגִים כְּלָלִיִּים, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְהִנֵּה[25], הָעֲלִיָּה מִמַּדְרֵגָה בִּפְרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת דְּגַן־עֵדֶן, וּבִכְלָלוּת יוֹתֵר, הָעֲלִיָּה מִגַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, הִיא עַל־יְדֵי הָעֲמוּד שֶׁבֵּינֵיהֶם, וְכֵן עַל־יְדֵי הָעִנְיָן דְּנָהָר דִּינוּר׳ שֶׁבּוֹ טוּבְלוֹת הַנְּשָׁמוֹת, וְעַל־יְדֵי־זֶה מִתְבַּטְּלִים (כַּנִּזְכָּר לְעֵיל שֶׁטְּבִילָה הִוא עִנְיַן הַבִּטּוּל) מֵהַצִּיּוּר שֶׁלָּהֶם, בְּדוּגְמַת הַטְּבִילָה בְּנָהָר דִּינוּר׳ שֶׁבֵּין גֵּיהִנֹּם לְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן כְּדֵי לִישְׁבַּח חִיזּוּ דְּהַאי עָלְמָא (כִּדְאִיתָא בְּזֹהַר[26]), דְּאִם לֹא כֵּן, הֲרֵי זֶה מְבַלְבֵּל אוֹתוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל הָעִנְיָנִים דְּגַן־עֵדֶן׳ הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּטּוּל הַצִּיּוּר וְהַגְדָרִים דְּגַן־עֵדֶן׳ הַתַּחְתּוֹן כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְעַלּוֹת וּלְקַבֵּל אֶת הַצִּיּוּר שֶׁל גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן כִּי גַּם הַהֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם, אַף ששניהם בבחינת ׳גן עדן׳ הוא הבדל גדול ופער שלא בערך.

ד) וְיֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בְּאוּר הַחִלּוּק שֶׁבֵּין שְׁנֵי סוּגֵי גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְיוּבָן עַל־פִּי מַה דְּאִיתָא בְּאִדְרָא זוּטָא׳[27] (מִלּוּלִית: שֶׁעֵדֶן עִלָּאָה׳ הוּא בְּחִינַת ׳מֹחָא (חָכְמָה) סְתִימָאָה׳ הַמּוּחַ (חכמה) הַסָּתוּם (וּבִפְרָטִיּוּת נִקְרֵאת כֵּן בְּחִינָה זו של ׳עדן העליון׳ ו׳מוחא סתימאה׳ גַּם ׳חָכְמָה עִלָּאָה׳ חכמה העליונה), וְ׳עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן׳ בְּחִינַת ׳עדן התחתון׳ הוּא בְּחִינַת חָכְמָה דְּ׳זְעֵיר אַנְפִּין׳[28] בחינת החכמה כפי שהיא (לא במוחין, אלא) במידות העליונות (הנקראות ׳זעיר אנפין׳, פנים זעירות, כי האור המאיר במידות הוא מועט ומצומצם לגבי האור המאיר במוחין).

ביאור בדרך אפשר

המציאות הקודמת שֶׁלָּהֶם, בְּדוּגְמַת הַטְּבִילָה של הנשמות בְּנָהָר דִּינוּר׳ שֶׁבֵּין גֵּיהִנֹּם שם עברו את הזיכוך לאחר העלייה מהעולם הזה הגשמי לעולם הבא הרוחני לְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן כְּדֵי לִישְׁבַּח חִיזּוּ דְּהַאי עָלְמָא לשכוח את מראה העולם הזה, כי כל עוד יש לנשמה חיבור מסוים לענייני העולם הזה אין בכוחה להתעלות לגן־עדן וליהנות שם מזיו השכינה (כִּדְאִיתָא כמובא בַּזֹּהַר[26]), דְּאִם לֹא כֵּן, אם הנשמה לא תעבור ׳טבילה׳ המשכיחה ממנה את הקשר והשייכות לגשמיות העולם הזה הֲרֵי זֶה הקשר שנשאר לגשמיות העולם מְבַלְבֵּל אוֹתוֹ, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל לקלוט ולהכיל את הָעִנְיָנִים האלוקיים הרוחניים דְּ׳גַן־עֵדֶן׳ הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת בִּטּוּל הַצִּיּוּר והגדרים דְּ׳גַן־עֵדֶן׳ הַתַּחְתּוֹן כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְעַלּוֹת וּלְקַבֵּל אֶת הַצִּיּוּר שֶׁל גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן כי גם ההבדל ביניהם, אף ששניהם בבחינת ׳גן עדן׳ הוא הבדל גדול ופער שלא בערך.

ד) וְיֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה בְּאוּר הַחִלּוּק שֶׁבֵּין שְׁנֵי סוּגֵי גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְיוּבָן עַל־פִּי מַה דְּאִיתָא בְּאִדְרָא זוּטָא׳[27] (מילולית: האסיפה הקטנה, כך נקרא חלק מספר הזוהר שנאמר בהתכנסות חכמים) שֶׁעֵדֶן עִלָּאָה׳ עדן העליון הוּא בְּחִינַת ׳מֹחָא (חָכְמָה) סְתִימָאָה׳ המוח (חכמה) הסתום (וּבִפְרָטִיּוּת נִקְרֵאת כֵּן בחינה זו של ׳עדן העליון׳ ו׳מוחא סתימאה׳ גַּם ׳חָכְמָה עִלָּאָה׳ חכמה העליונה), וְ׳עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן׳ בחינת ׳עדן התחתון׳ הוּא בְּחִינַת חָכְמָה דְּ׳זְעֵיר אַנְפִּין׳[28] בחינת החכמה כפי שהיא (לא במוחין, אלא) במידות העליונות (הנקראות ׳זעיר אנפין׳, פנים זעירות, כי האור המאיר במידות הוא מועט ומצומצם לגבי האור המאיר במוחין).

23) שבת נא, ב. וראה לקו״ת ברכה צח, א. 24) עירובין נד, א. 25) בהבא לקמן - ראה ד״ה מי מנה הנ״ל (שם ע׳ א׳נד ואילך). 26) ח״ב ריא, ב. 27) רצ, א. וראה גם ביאוה״ז להצ״צ ח״ב ס״ע תרמד ואילך. 28) באד״ז שם: חכמה דאתפתחא לל״ב שבילין. ובאד״ר (קכח, ב), שזהו חכמה דז״א.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, אַף שֶׁעֵדֶן (מִלְּשׁוֹן עֲדוּנִים) עִנְיָנוֹ תַּעֲנוּג והיא בחינה נעלית ביותר באלוקות, כשם שבכוחות הנפש הענוג הוא כוח עמוק ופנימי ביותר, הֲרֵי עִקַּר הַתְחָלַת גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג בצורה כאשר הענוג יורד ונמשך ומתגלה ניכרת ונרגשת **הוּא בַּ״חָכְמָה״**[29] בשכל, **וְכַמָּשָׁל וְדוּגְמָא לָזֶה** בכוחות הנפש **בָּאָדָם לְמַטָּה, שֶׁכַּאֲשֶׁר נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלֶּה אֶצְלוֹ שֵׂכֶל חָדָשׁ** (שֶׁזֶּהוּ רעיון שכלי כמבואר בחסידות שהמוחין מתחלקים לחכמה, בינה ודעת, והחכמה היא השלב הראשון של התפתחות והתגלות רעיון שכלי חדש, **הַתְחָלַת גִּלּוּי הַשֵּׂכֶל**), **אֲזַי** עם תחילת ההתגלות של רעיון חדש **מִתְמַלֵּא** האדם **תַּעֲנוּג, שֶׁלָּכֵן** אמרו חכמינו ז״ל **צָהֲבוּ פָּנָיו כוּ׳** של רבי אבהו **כְּשֶׁמָּצָא תּוֹסֶפְתָּא חַדְתָּא**[30] חדשה שלא היתה ידועה קודם לכן, ומכל זה מובן שעיקר התגלות התענוג הוא בחכמה.

אֲמְנָם, אַף שֶׁהַתְחָלַת גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג הוּא בַּ״חָכְמָה״, נְקוּדַת הַשֵּׂכֶל שהרי בשלב ראשון הרעיון השכלי מתגלה כנקודה בלבד ללא פרטים וללא ׳אורך׳ ו׳רוחב׳, **הֲרֵי הִתְרַחֲבוּת הַתַּעֲנוּג** באופן ניכר ונרגש היטב ובגלוי **הוּא בַּ״בִּינָה״ דַּוְקָא** שהיא הסתעפות והתרחבות של נקודת החכמה (**כַּיָּדוּעַ שֶׁ״הִתְגַּלּוּת עַתִּיק הוּא בַּבִּינָה״**[31] ׳כתר עליון׳ שלמעלה מעשר הספירות כולל בתוכו שתי בחינות כלליות ׳אריך אנפין׳ [פנים ארוכות, היינו גילוי רב] שהוא הרצון העליון, ו׳עתיק יומין׳ [לפי אחד הפירושים, נעתק ונבדל ונעלה מ׳יום׳ וגילוי] שהוא הענוג העליון) ועל כך מובא בספרי קבלה שהתגלות בחינת ׳עתיק יומין׳, הענוג, הוא בכוח הבינה, כי חכמה, ההברקה הראשונית של הרעיון השכלי, היא נקודה בלבד ושם היא רק ההתחלה של גילוי התענוג, אבל התרחבות התענוג לפרטים והתגלותו כרגש ניכר ונרגש בגלוי היא בבינה דווקא שבה הרעיון השכלי כבר מסתעף לפרטים ומתפשט לאורך ולרוחב), **הֵינוּ, כַּאֲשֶׁר הַשֵּׂכֶל נִמְשָׁךְ וּמִתְפַּשֵּׁט בְּאוֹרֶךְ וְרוֹחַב כוּ׳. אֶלָּא** שמצד שני יש בכל זאת יתרון לגבי התגלות ׳עדן׳ בחינת התענוג, כיוון **שֶׁבַּ״חָכְמָה״, לִהְיוֹתָהּ נְקוּדָה עַצְמִית (נְקוּדָה בִּלְבַד** מבחינת הגילוי בחכמה אין התגלות והתרחבות של פרטים, **אֲבָל** מצד שני החכמה היא **נְקוּדָה עַצְמִית** ויש בה את העצמיות, העומק והפנימיות) **שֶׁל הַשֵּׂכֶל,** וכיוון שהחכמה היא ׳נקודה עצמית׳, **הִנֵּה גַּם גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל נְקוּדָה עַצְמִית,** עם כל העומק שבדבר, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּ״בִּינָה״, שֶׁבָּהּ בָּאִים כָּל הָעִנְיָנִים בְּאוֹפֶן שֶׁל מֶרְחָב** ואמנם מבחינת הגילוי וההתפשטות יש ׳תרון גדול ב׳בינה׳ לגבי ׳חכמה׳, **אֲבָל** ב׳בינה׳ לא בא ומתגלה **הָעֶצֶם כְּמוֹ בַּ״חָכְמָה״,** ובכל זאת, כיוון שב׳בינה׳ יש התרחבות והתפשטות רבה של השכל, **אֲזַי נַעֲשֶׂה הִתְגַּלּוּת וְהִתְפַּשְׁטוּת הַתַּעֲנוּג** באופן ניכר ונרגש יותר מאשר ב׳חכמה׳.

וְזֶהוּ עִנְיַן התוכן הפנימי של **גַּן־עֵדֶן, דְּהֵינוּ הַמְשָׁכַת הַתַּעֲנוּג דְּ״חָכְמָה״ (״עֵדֶן״)** הדרגה הגבוהה בתענוג שהיא הענוג כפי שהוא מתגלה בחכמה (למעלה מהענוג כפי שהוא בזעיר־אנפין, המידות) **בַּ״בִּינָה״ (״גַּן״), כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[32] **״גַּן בְּעֵדֶן (מִקֶּדֶם)״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן יְחוּד** חיבור ואיחוד והמשכה פנימית של שתי הבחינות **׳חָכְמָה־וּבִינָה׳** ׳עדן׳ (חכמה) ו׳גן׳ (בינה), **וְאָז** כאשר הענוג מאיר ב׳בינה׳ **צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין כוּ׳, בְּאוֹפֶן שֶׁל אוֹר פָּנִימִי** כי הענוג לא נשאר בתור ׳מקיף׳ אלא יורד ונמשך בפנימיות בתוך המוחין **וּבְהַרְחָבָה** לא רק בתור ׳נקודה׳ של חכמה אלא בהתרחבות והתפשטות של בינה.

וּבָזֶה בבחינת ׳גן עדן׳ **גּוֹפָא** עצמה **יֶשְׁנוֹ גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, גַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא** האור והגילוי האלוקי **מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ מִ״עֵדֶן עִלָּאָה״** החכמה העליונה **בַּ״בִּינָה״, וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הוּא מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ מִ״עֵדֶן תַּתָּאָה״, בְּחִינַת חָכְמָה דְּ״זְעֵיר אַנְפִּין״,** כפי שהיא מלובשת במידות (**גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג** העליון, באמצעות החכמה, **לְגַבֵּי ״זְעֵיר אַנְפִּין״** המידות), **בְּבְחִינַת (בִּינָה דְּ״זְעֵיר אַנְפִּין״,**

---

29) ראה גם המשך תער״ב שם ע׳ א׳מא. 30) ראה ירושלמי שבת פ״ח ה״א. לקו״ת מסעי צג, ב. 31) ראה זח״ג קעח, ב. תו״א לך לך יא, סע״ב. 32) בראשית ב, ח.

ביאור בדרך אפשר

היינו כפי שמוחין מאירים ומתגלים במידות **וְעַד לְבְחִינַת) הַמַּלְכוּת,** היינו שבחינת ׳עדן׳ מתלבשת בחכמה ויורדת לא רק למידות אלא גם למלכות, הספירה האחרונה והתחתונה מעשר הספירות **[וְנוֹסָף לְזֶה,** מלבד ההמשכה והתגלות של ׳עדן תתאה׳ המאירה בגן עדן התחתון, **הִנֵּה** לאמיתו של דבר **גַּם בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלֶּה הֶאָרָה** מסויימת **מִבְּחִינַת ׳עֵדֶן עִלָּאָה׳** אם כי עיקר ההתגלות ב׳גן עדן התחתון׳ היא אכן מבחינת ׳עדן תתאה׳, **כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּמָקוֹם אַחֵר].**

וְנִמְצָא, שֶׁשְּׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הֵן בְּכְלָלוּת שְׁתֵּי באופן כללי **הַבְּחִינוֹת דְּ׳בִינָה׳** שבה נמשכת ההארה ב׳גן עדן העליון׳ **וּ׳מַלְכוּת׳** שבה נמשכת ההארה ב׳גן עדן התחתון׳, **שֶׁבָּהֶן נִמְשָׁכוֹת בְּחִינַת הַחָכְמָה** ׳עדן עילאה׳ **וּבְחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין** ׳עדן תתאה׳.

וּבְאוֹתִיּוֹת בסגנון של **הַקַּבָּלָה** תורת הסוד **הוּא עִנְיַן יִחוּד י״ה** חיבור ואיחוד והמשכה פנימית מאות י״ד של הוי׳ (בחינת החכמה) לאות ה״א ראשונה של הוי׳ (בחינת בינה), הוא עניין גן עדן העליון **וְיִחוּד ו״ה** חיבור ואיחוד והמשכה פנימית מאות ו״ו של הוי׳ (בחינת המידות) לאות ה״א אחרונה של שם הוי׳ (בחינת המלכות), הוא עניין גן־עדן התחתון.

וּבִכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן שתוכנו הוא המשכת והתגלות אור אלוקי בבחינת בינה (גן עדן העליון) ובבחינת המלכות (גן עדן התחתון) **נִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר** יש תוספת המשכה וגילוי **עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[33] בתורה לגבי אדם הראשון **וַיַּנִּיחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ בַּ־גַּן** (בינה) **מִבְּחִינַת ׳עֵדֶן׳** (חָכְמָה), **שֶׁזֶּהוּ רַק חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה, אַךְ לְאַחֲרֵי שֶׁנִּמְשְׁכָה בְּהִרְחָבָה בַּהַשָּׂגָה דְּ׳בִינָה׳, וּמוֹסִיף לְהִתְגַּעֵת וּלְהִתְעַמֵּק בַּשֵּׂכֶל עוֹד יוֹתֵר, אֲזַי מַגִּיעַ עַד לִפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה** שבתחילת התגלות החכמה עדיין לא הייתה ידועה ומושגת, **שֶׁהוּא** פנימיות החכמה **עִנְיַן רְאִיָּה דְּ׳חָכְמָה׳, הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשֵׂית אֶצְלוֹ הִתְאַמְּתוּת הַשֵּׂכֶל** הרעיון השכלי התקבל ונקלט בצורה כל כך טובה שאין כל ספק באמת שלו **כְּמוֹ עַל־יְדֵי רְאִיַּת הַדָּבָר** כשם שכאשר אדם רואה דבר במו עיניו אין לו כל ספק כי מדובר במציאות אמיתית (בשונה משמיעה שבה אין כזו רמה גבוהה של התאמתות).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה של בחינת ׳עדן׳ (העונג העליון כפי שמאיר בחכמה ובינה) **עַד לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת, יְחוּד ו״ה,** היינו המשכה מהמידות (ו״ו של שם הוי׳) למלכות (ה״א אחרונה של שם הוי׳), כמבואר לעיל, **שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ** בספירת המלכות, הספירה הכי תחתונה, **גַּם הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁבְּעִנְיַן הַהֶבְנָה וְהַשָּׂגָה דְּ׳בִינָה׳** ולא רק החיצוניות של ׳בינה׳, **כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּ׳זְעֵיר אַנְפִּין׳ וּ׳מַלְכוּת׳.**

ביאור בדרך אפשר

בְּבְחִינַת (בִּינָה דְּ׳זְעֵיר אַנְפִּין׳, וְעַד לְבְחִינַת) הַמַּלְכוּת [וְנוֹסָף לְזֶה, הִנֵּה גַּם בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן נִמְשָׁךְ וְנִתְגַּלֶּה הֶאָרָה מִבְּחִינַת ׳עֵדֶן עִלָּאָה׳, כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּמָקוֹם אַחֵר]. וְנִמְצָא, שֶׁשְּׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הֵן בְּכְלָלוּת שְׁתֵּי הַבְּחִינוֹת דְּ׳בִינָה׳ וּ׳מַלְכוּת׳, שֶׁבָּהֶן נִמְשָׁכוֹת בְּחִינַת הַחָכְמָה וּבְחִינַת זְעֵיר־אַנְפִּין. וּבְאוֹתִיּוֹת הַקַּבָּלָה הוּא עִנְיַן יִחוּד י״ה וְיִחוּד ו״ה. וּבִכְלָלוּת הָעִנְיָן דְּגַן־עֵדֶן נִתְוַסֵּף עוֹד יוֹתֵר עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[33] וַיַּנִּיחֵהוּ בְגַן־עֵדֶן לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, וְהַיְנוּ, שֶׁנּוֹסָף עַל מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ בַּ־גַּן מִבְּחִינַת ׳עֵדֶן׳ (חָכְמָה), שֶׁזֶּהוּ רַק חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה, אַךְ לְאַחֲרֵי שֶׁנִּמְשְׁכָה בְּהִרְחָבָה בַּהַשָּׂגָה דְּ׳בִינָה׳, וּמוֹסִיף לְהִתְגַּעֵת וּלְהִתְעַמֵּק בַּשֵּׂכֶל עוֹד יוֹתֵר, אֲזַי מַגִּיעַ עַד לִפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה, שֶׁהוּא עִנְיַן רְאִיָּה דְּ׳חָכְמָה׳, הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשֵׂית אֶצְלוֹ הִתְאַמְּתוּת הַשֵּׂכֶל כְּמוֹ עַל־יְדֵי רְאִיַּת הַדָּבָר. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה עַד לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת, יְחוּד ו״ה, שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ גַּם הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁבְּעִנְיַן הַהֶבְנָה וְהַשָּׂגָה דְּ׳בִינָה׳ וְלֹא רַק בְּ׳זְעֵיר אַנְפִּין׳ וּ׳מַלְכוּת׳.

ביאור בדרך אפשר

שלמטה ממנה, ובהמשכה והארה מחכמה לבינה יש המשכה של חיצוניות החכמה בלבד, אבל על ידי העבודה בתורה ומצוות **נִתְוַסֵּף בָּזֶה** בהמשך מ׳עדן׳ ל׳גן׳ מחכמה לבינה, **גַּם הַהַמְשָׁכָה מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַחָכְמָה.**

וּכְמוֹ בָּאָדָם לְמַטָּה, בכוחות הנפש שלו שכידוע משקפים את הספירות העליונות שנשתלשלו מהן, **שֶׁנְּקוּדַת הַשֵּׂכֶל** הנקודה הראשונית של הרעיון השכלי, לפני ההתרחבות לפרטים, **בְּחִינַת חָכְמָה, הִיא רַק חִיצוֹנִיּוּת הַחָכְמָה, אַךְ לְאַחֲרֵי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת** ומתגלה ויורדת הנקודה הראשונית **וּבָאָה בְּהַרְחָבָה בַּהַשָּׂגָה** בהבנה וקליטה **דְּ׳בִינָה׳, וּמוֹסִיף לְהִתְגַּעֵת וּלְהִתְעַמֵּק בַּשֵּׂכֶל עוֹד יוֹתֵר, אֲזַי מַגִּיעַ עַד לִפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה** שבתחילת התגלות החכמה עדיין לא הייתה ידועה ומושגת, **שֶׁהוּא** פנימיות החכמה **עִנְיַן רְאִיָּה דְּ׳חָכְמָה׳, הַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשֵׂית אֶצְלוֹ הִתְאַמְּתוּת הַשֵּׂכֶל** הרעיון השכלי התקבל ונקלט בצורה כל כך טובה שאין כל ספק באמת שלו **כְּמוֹ עַל־יְדֵי רְאִיַּת הַדָּבָר** כשם שכאשר אדם רואה דבר במו עיניו אין לו כל ספק כי מדובר במציאות אמיתית (בשונה משמיעה שבה אין כזו רמה גבוהה של התאמתות).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, שֶׁהוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה של בחינת ׳עדן׳ (העונג העליון כפי שמאיר בחכמה ובינה) **עַד לְסְפִירַת הַמַּלְכוּת, יְחוּד ו״ה,** היינו המשכה מהמידות (ו״ו של שם הוי׳) למלכות (ה״א אחרונה של שם הוי׳), כמבואר לעיל, **שֶׁנִּמְשָׁךְ בָּהּ** בספירת המלכות, הספירה הכי תחתונה, **גַּם הָאוֹפֶן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה שֶׁבְּעִנְיַן הַהֶבְנָה וְהַשָּׂגָה דְּ׳בִינָה׳** ולא רק החיצוניות של ׳בינה׳, **כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בְּ׳זְעֵיר אַנְפִּין׳ וּ׳מַלְכוּת׳.**

33) שם, טו. תיב״ע עה״פ. זהר ח״א כז, א. ח״ב קסה, ב.

ביאור בדרך אפשר

אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, דְּכֵיוָן שֶׁגַּן־עֵדֶן הוּא עִנְיַן הַיְדִיעָה וְהַהַשָּׂגָה, יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין כּוּ׳, וכאמור שההנאה והתענוג הם דווקא כאשר יש הבנה והשגה, **אֵיךְ שַׁיָּךְ** יתכן **שֶׁיִּהְיֶה שָׁם גִּלּוּי בְּחִינַת הַחָכְמָה, ׳עֵדֶן׳, שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה** והרי החכמה היא נקודת הענין בלבד, ללא הסתעפות לפרטים שיוצרים רעיון ברור ומובן.?

וְהַבְּאוּר בָּזֶה, איך יתכן גילוי החכמה שלמעלה בגן עדן שהוא תענוג ההשגה **שֶׁהַהַשָּׂגָה דְּ׳גַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן׳ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה,** כאשר משיגים עניין נעלה ביותר שיש קושי להבין ולהשיג את מהותו, ההשגה היא בדרך השלילה, כלומר מבינים ממה הדבר מושלל ואיזו הגדרה לא מתייחסת אליו, בשונה מהבנה והשגה בדבר שהשכל מסוגל לקלוט ולהבין שהיא השגת החיוב, ובכל אחת מהשתיים ׳השגת השלילה׳ ו׳השגת החיוב׳ יש יתרון לעומת השנייה, כפי שיתבאר להלן, **כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳** לאדמו״ר הזקן **פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי**[34] **בְּעִנְיַן ״פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֶת״**[35], **שֶׁהוּא** שני הדברים האמורים כאן על המשכן **עִנְיַן יְחוּד ו״ה** האיחוד, החיבור וההמשכה הפנימית בין הוא״ו של שם הוי׳, עניין המידות בספירות העליונות וה״א האחרונה של שם הוי׳, עניין ספירת המלכות העליונה (ובחינה זו היא התוכן הפנימי של ״פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן״), **שֶׁהוּא** ׳יחוד׳ זה **בְּאוֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגַת הַחָיוּב, וְיִחוּד י״ה** היו״ד של שם הוי׳, בחינת החכמה, עם ה״א הראשונה של שם הוי׳, בחינת הבינה שהן מדריגות נעלות בהרבה מהמידות והמלכות (ובחינה זו היא התוכן הפנימי של **״מִשְׁכַּן הָעֵדֶת״**), **שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה** ובדרגה נעלית זו לא יכולה להיות ׳השגת החיוב׳, כפי שממשיך ומבאר.

דְּהִנְהָ, הַשָּׂגַת הַחִיּוּב הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמִּתְעַסֵּק להבין ולהשיג **בְּעִנְיָנִים הַקְּשׁוּרִים עִם יֵשׁ וּמְצִיאוּת** דברים שיש להם מציאות מוגדרת בגדרים ברורים ומוחשיים, **שֶׁשַּׁיָּכֶת בָּהֶם הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה בְּאוֹפֶן שֶׁל הַלְבָּשָׁה** כשהאדם מתבונן ומעיין בהם הדברים ׳מלובשים׳ בשכלו והשכל ׳מתלבש׳ בהם, כי יש יחס קרוב בין השכל והדברים הללו, **וְלָכֵן** כיוון שמדובר בהבנה והשגה מוחשית מוגדרת **תַּכְלִית הַיְדִיעָה שֶׁיְּכוֹלָה לָבֹא עַל־יְדֵי הַשָּׂגָה זוֹ הִיא** לכל היותר **רַק בְּמְצִיאוּת הַדָּבָר, וְעַד שֶׁיָּכוֹל לָבֹא אַפִּילּוּ לִידֵי הַכָּרָה בָּעִנְיָן** שזו דרגה גבוהה בהבנה והשגה, **אֲבָל** ב׳השגת החיוב׳ **לֹא** ניתן להגיע **לְהִתְאַמְּתוּת הֲכִי עֲמוּקָה שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם רְאִיָּה** כי בסופו של דבר השכל ׳מבין׳ אבל לא ממש רואה כמו בראייה בעין ממש. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמִּתְעַסֵּק** לדעת ולהבין **בְּעִנְיָנִים נַעֲלִים יוֹתֵר מֵהָעִנְיָנִים שֶׁעַד עַתָּה הָיְתָה לוֹ יְדִיעָה בָּהֶם, וְהִתְעַסְּקוּתוֹ בָּהֶם הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁשּׁוֹלֵל מֵהֶם** דברים שלא שייכים בהם **כּוּ׳, אֲבָל עַל־יְדֵי־זֶה** למרות שזו ׳השגת השלילה׳ וממילא היא מופשטת לעומת ׳השגת החיוב׳ שהיא בהתלבשות, **יָכוֹל לָבֹא** להגיע ולקבל השגה **לְבַסּוֹף עַד לִפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה** (וההכרה והידיעה במדריגה נעלית זו היא **עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן רְאִיָּה דְּ׳חָכְמָה׳** וכאמור הראייה נעלית יותר מאשר ההשגה השכלית והיא בהתאמתות יותר, על־דרך מעלת הראייה על שמיעה.

וְזֶהוּ כְּלָלוּת הַחִלּוּק ההבדל הכללי **שֶׁבֵּין גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן** שבו משיגים דרגות נמוכות יותר באלוקות **הוּא עִנְיַן הַשָּׂגַת הַחִיּוּב** באלוקות שהיא אמנם יותר ברורה ומוגדרת ויותר ב׳התלבשות׳ אבל אינה אלא ידיעת המציאות, **וּבְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא עִנְיַן הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה** שהיא ידיעה והשגה יותר מופשטת אבל באמצעותה אפשר להגיע להשגה שהיא בבחינת ראיה.

1 אַךְ צָרִיךְ לְהָבִין, דְּכֵיוָן שֶׁגַּן־עֵדֶן הוּא עִנְיַן
2 הַיְדִיעָה וְהַהַשָּׂגָה, יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין כּוּ׳, אֵיךְ
3 שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם גִּלּוּי בְּחִינַת הַחָכְמָה, ׳עֵדֶן׳,
4 שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׂגָה. וְהַבְּאוּר בָּזֶה, שֶׁהַהַשָּׂגָה דְּ׳גַן־
5 עֵדֶן הָעֶלְיוֹן׳ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה,
6 כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ פָּרָשַׁת פְּקוּדֵי[34]
7 בְּעִנְיַן ״פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן מִשְׁכַּן הָעֵדֶת״[35], שֶׁהוּא
8 עִנְיַן יְחוּד ו״ה (״פְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן״), שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן
9 שֶׁל הַשָּׂגַת הַחִיּוּב, וְיִחוּד י״ה (מִשְׁכַּן הָעֵדֶת),
10 שֶׁהוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה. דְּהִנְהָ, הַשָּׂגַת
11 הַחִיּוּב הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּעִנְיָנִים הַקְּשׁוּרִים
12 עִם יֵשׁ וּמְצִיאוּת, שֶׁשַּׁיֶּכֶת בָּהֶם הֲבָנָה וְהַשָּׂגָה
13 בְּאוֹפֶן שֶׁל הַלְבָּשָׁה, וְלָכֵן תַּכְלִית הַיְדִיעָה
14 שֶׁיְּכוֹלָה לָבֹא עַל־יְדֵי הַשָּׂגָה זוֹ הִיא רַק בְּמְצִיאוּת
15 הַדָּבָר, וְעַד שֶׁיָּכוֹל לָבֹא אַפִּילּוּ לִידֵי הַכָּרָה בָּעִנְיָן,
16 אֲבָל לֹא לְהִתְאַמְּתוּת הֲכִי עֲמוּקָה שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם
17 רְאִיָּה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה הִיא בְּאוֹפֶן
18 שֶׁמִּתְעַסֵּק בְּעִנְיָנִים נַעֲלִים יוֹתֵר מֵהָעִנְיָנִים שֶׁעַד
19 עַתָּה הָיְתָה לוֹ יְדִיעָה בָּהֶם, וְהִתְעַסְּקוּתוֹ בָּהֶם
20 הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁשּׁוֹלֵל מֵהֶם כּוּ׳, אֲבָל עַל־יְדֵי־זֶה
21 יָכוֹל לָבֹא לְבַסּוֹף עַד לִפְנִימִיּוּת הַחָכְמָה (עַל־יְדֵי
22 הָעֲבוֹדָה בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת, לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ, כַּנִּזְכָּר
23 לְעֵיל), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן רְאִיָּה דְּ׳חָכְמָה׳. וְזֶהוּ כְּלָלוּת
24 הַחִלּוּק שֶׁבֵּין גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן,
25 שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הוּא עִנְיַן הַשָּׂגַת הַחִיּוּב,
26 וּבְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא עִנְיַן הַשָּׂגַת הַשְּׁלֵילָה.

34) ג, ד ואילך. ו, ג ואילך. 35) פקודי לח, כא.

ביאור בדרך אפשר

1 וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן, שֶׁכְּדֵי לָבֹא לְאוֹפֶן הַהַשָּׂגָה
2 של הנשמות באלוקות דְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁהִיא בְּדֶרֶךְ הַשָּׂגַת
3 הַשְׁלֵילָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּטוּל אוֹפֶן הַהַשָּׂגָה של הנשמות
4 באלוקות, בדרגה הנמוכה יותר, הדרגה
5 בְּדֶרֶךְ הַשָּׂגַת הַחִיּוּב, עַל־דֶּרֶךְ
6 שֶׁצָּרִיךְ לְבַטֵּל ׳חֵיזוּ דְּהַאי
7 עָלְמָא׳ מראה העולם הזה, היינו
8 הרושם שנותר בנשמה מכך שהייתה
9 מלובשת בגוף גשמי בעולם הזה כְּדֵי
10 לָבֹא לַהַבְנָה וְהַשָּׂגָה דְּגַן־עֵדֶן
11 הַתַּחְתּוֹן שאמנם ביחס לגן עדן
12 העליון הוא ׳תחתון׳ אבל לגבי העולם
13 הזה הגשמי והחומרי הוא עולם רוחני
14 נעלה וכדי להשיג את האור האלוקי
15 המאיר בו הנשמה צריכה לבטל את
16 הרושם שעשה בה העולם הזה. וכך גם
17 במעבר והעלייה מגן עדן התחתון לגן
18 עדן העליון, שבו ההשגה היא ׳השגת
19 השלילה׳, צריך להיות תחילה ביטול
20 אופן ההשגה בגן עדן התחתון שבו
21 ההשגה היא ׳השגת החיוב׳ אֶלָּא
22 שֶׁאֵין זֶה הביטול של ׳השגת החיוב׳
23 כְּמוֹ בְּטוּל ׳חֵיזוּ דְּהַאי עָלְמָא׳
24 המראה והרושם של העולם הזה
25 שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל חוֹמֶר
26 וַעֲשִׂיּוּת מַמָּשׁ, כִּי־אִם אלא
27 הביטול של ההשגה בגן עדן התחתון
28 הוא צורך לְבַטֵּל עִנְיָן שֶׁנֶּחְשָׁב
29 לְמְצִיאוּת וְיֵשׁ, רַק בְּעֶרֶךְ
30 יחסית אל הָעִנְיָן הַיּוֹתֵר נַעֲלֶה
31 שֶׁצָּרִיךְ לְהַגִּיעַ אֲלָיו, השגת
32 השלילה שבגן עדן העליון, אבל הוא
33 כשלעצמו אינו ישות ומציאות שיש
34 לבטלה אלא אדרבה עניין נעלה ביותר,
35 ׳גן עדן׳.
36 ה) וְיוּבַן הָעִנְיָן בְּעֲבוֹדָה, כפי
37 שהדבר משתקף בעבודת ה׳ של האדם
38 דְּהִנֵּה כְּתִיב[36] וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם, וּכְתִיב[37]
39 העוסק ב׳מילת׳ הלב כדי לעבוד את ה׳ כראוי וּמָל הַוָי׳ אֱלֹקֶיךָ אֶת
40 לְבָבְךָ, וְכָאן בפסוק השני לֹא נִזְכָּר הַלָּשׁוֹן ׳עָרְלָה׳ כמו בפסוק
41 הראשון שנאמר בו שצריך למול את ערלת הלב. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, הטעם
42 לשינויים בין שני הפסוקים המדברים על הלב הוא, דְּהִנֵּה עָרְלַת הַלֵּב
43 הוּא דָּבָר הַמְעַכֵּב את ההתעוררות של הלב לעבודת ה׳ שֶׁאוֹטָם סותם

ביאור בדרך אפשר

44 וּמְכַסֶּה אֶת הַלֵּב בכיסוי רוחני לא רצוי, וְהַיְנוּ, שֶׁאָף־עַל־פִּי
45 שכדברי המדרש על הכתוב ״אני ישנה ולבי ער״ שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר ׳אֲנִי
46 יְשֵׁנָה׳[38] בְּגָלוּתָא[39] בגלות, כאשר המצב הרוחני של בני ישראל נמשל
47 ל׳שינה׳, הזמן שבו רק חיות מועטת ומצומצמת של הנפש באה לידי ביטוי
48 בגוף, מִכָּל־מָקוֹם ׳לִבִּי הלב של
49 כל יהודי עֵר׳[38], לְהַקָּדוֹשׁ־
50 בָּרוּךְ־הוּא לְתוֹרָתוֹ
51 וּלְמִצְוֹתָיו[40], וְכִלְשׁוֹן ׳בַּעַל
52 הַגְּאוּלָה׳ הרבי הריי״צ שיצא
53 ממאסר ברוסיה ביום י״ב תמוז (בשנת
54 תרפ״ז) בְּמִכְתָּבוֹ[41] לרגל חג
55 הגאולה י״ב תמוז בשנת תרפ״ח,
56 שֶׁכָּל אִישׁ מִיִּשְׂרָאֵל, כל יהודי
57 גַּם אֲשֶׁר בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל
58 יִכָּנֶה[42], לשון הכתוב בישעיהו
59 ומשמעו לענייננו שגם יהודי במצב
60 רוחני ירוד שנקרא ׳ישראל׳ ככינוי
61 בלבד ומהותו רחוקה מכך, לְבָבוֹ
62 תָּמִים שלם עִם ה׳ וְתוֹרָתוֹ,
63 ובכל זאת הֲרֵי יָכוֹל לִהְיוֹת
64 שֶׁהַלֵּב עם היותו ׳ערל ו׳תמים׳ יִהְיֶה
65 מְכוּסֶּה בְּעָרְלָה. וְהַסִּבָּה לָזֶה
66 לכיסוי הלב ב׳ערלה׳ הִיא לֹא רַק
67 מִצַּד דָּבָר אִיסּוּר חַס־וְשָׁלוֹם,
68 כתוצאה מכך שהאדם אכל דבר האסור
69 באכילה או עשה מעשה שאסור
70 לעשותו שֶׁנַּעֲשָׂה על ידי עשיית
71 האיסור אָסוּר וְקָשׁוּר בִּידֵי
72 ה׳לְעוּמַת־זֶה׳ כוחות הסטרא־
73 אחרא המנגדים לצד הקדושה (ככתוב
74 ׳את זה לעומת זה עשה אלוקים׳), אוֹ
75 אֲפִילּוּ אכל או עשה מעשה שהוא
76 דָּבָר הֶהֵתֵר אֲבָל נַעֲשָׂה לְשֵׁם
77 מילוי תַּאֲוָה, שֶׁיּוֹרֵד וְנִכְלָל
78 החיות שבמאכל לְפִי שָׁעָה באופן
79 זמני, עד שהאדם ישתמש בכוח
80 האכילה ההיא לעבודת ה׳, ההיתר
81 נכלל בְּרָע גָּמוּר שֶׁבְּשָׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת כוחות הסטרא־אחרא המסתירים
82 על הקדושה כשם שהקליפה מכסה על הפרי, הרע הגמור הוא מקליפות
83 הַטֻּמְאוֹת לגמרי שאין בהן טוב כלל (כַּמְבֹאָר בַּ׳תַּנְיָא׳[43] ושם מבואר
84 שה׳קליפות׳ מתחלקות לשתי מדריגות, קליפת ׳נוגה׳, לשון אור, שיש בה
85 תערובת טוב ורע, וממנה היא חיות הדברים הטהורים ומותרים באכילה
86 ו׳שלוש קליפות הטמאות׳ מהם היא חיות הדברים הטמאים ואסורים

---

36) עקב י, טז. 37) נצבים ל, ו. 38) שה״ש ה, ב. 39) זח״ג צה, א. 40) שהש״ר עה״פ. 41) לחגיגת י״ב תמוז הראשונה (נדפס בסה״מ תש״ח ע׳ 263. אגרות־קודש שלו ח״ב ע׳ פ). 42) ע״פ לשון הכתוב - ישעי׳ מד, ה. 43) פ״ז (יא, סע״ב).

ביאור בדרך אפשר

באכילה), אֶלָּא גַּם כַּאֲשֶׁר אֵין בָּזֶה תַּאֲוָה,
כִּי־אִם אלא האדם אוכל לְקִיּוּם גּוּפוֹ, רַק אלא שֶׁכָּזֹאת אֵינָהּ
לְשֵׁם שָׁמַיִם (כַּמְבֹאָר שָׁם[44] בתניא), הִנֵּה מִצַּד הֱיוֹתוֹ המזון
דָּבָר גַּשְׁמִי, חֲרֵי גַּם זֶה גם אכילה כזו, אכילה לצורך קיום הגוף, ללא
תאווה, מְגַשֵּׁם אֶת הַלֵּב,
שֶׁמִּצַּד־עַצְמוֹ לב יהודי צָרִיךְ
לִהְיוֹת "עֵר" לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־
הוּא לְתוֹרָתוֹ וּלְמִצְוֹתָיו,
וּמַעֲלִים וּמַסְתִּיר עָלָיו, שֶׁזֶּהוּ
עִנְיַן עָרְלַת הַלֵּב המכסה על הלב.
וְעַל זֶה על הסרת "ערלת הלב" הזו
נֶאֱמַר "וּמַלְתֶּם (אַתֶּם
בְּעַצְמְכֶם[45]) אֶת עָרְלַת
לְבַבְכֶם", הַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן זֶה של
הסרת העלם וההסתר האמור מהלב
נִתָּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד, שֶׁבְּכָל
עֵת וּבְכָל שָׁעָה בְּיִכָלְתּוֹ של כל
אחד ואחד לֹא רַק לְהִזָּהֵר מִדָּבָר
אִסּוּר, ולהיזהר ממילוי תַּאֲוָתוֹ
הֵהֵּר, וַאֲפִילּוּ להיזהר שֶׁלֹּא
תִּהְיֶה אֲצִלּוֹ אֲכִילָה סְתָם ללא
כוונה של עבודת ה', אֶלָּא שאכילתו
(ושאר העניינים הגשמיים שהוא עוסק
בהם) יהיו בְּאוֹפֶן דְּ"כָל מַעֲשֶׂיךָ
אפילו דברי חולין והעיסוק בענייני
העולם יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם"[46]
וּ"בְכָל דְּרָכֶיךָ אפילו הדרכים
והעיסוקים שלך, של האדם
דָּעֵהוּ"[47] יידע את ה' (כְּפֶסַח־
דִּין הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ[48]).
וְעִנְיַן זֶה ״מילת״ והסרת ערלת הרב
המונעת מהאדם לעבוד את ה' גם
בדברים המותרים יָכוֹל לִהְיוֹת גַּם
עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"וְאָהַבְתָּ
אֶת הַוָּיְ' אֱלֹקֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ
וּבְכָל נַפְשְׁךָ"[19], כלומר, אהבת ה'
ברמה הרגילה שבעצם נדרשת מכל
יהודי בכל זמן ובכל מקום דְּכֵיוָן
שֶׁעֲבוֹדָתוֹ הִיא "בְּכָל לְבָבְךָ
וּבְכָל נַפְשְׁךָ", והוא עובד את ה'
בכל ליבו ובכל נפשו, יָכוֹל לִפְעֹל
בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא יִהְיֶה שַׁיָּךְ לִדְבַר אִסּוּר שגורם לאדם להיות קשור

ביאור בדרך אפשר

ואסור בידי ה'קליפות', וַאֲפִילּוּ לֹא יהיה שייך לְתַאֲוֹת הַהֵּתֶר שכאמור
גם זה גורם להעלם והסתר על הלב היהודי, כִּי־אִם שֶׁכָּל מַעֲשֶׂיךָ
יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" כו'. אַךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר בעבודה זו
של "מילת" והסרת "ערלת הלב", שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר "וּמָל יְהוָ'
אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ", וְהַיְנוּ,
שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין אֲצִלּוֹ אצל
האדם העובד את ה' בכל ליבו דָּבָר
הַמְגַשֵּׁם אֶת הַלֵּב ומעלים ומסתיר
על כך שהלב מצד עצמו "ער" (עָרְלַת
הַלֵּב), שֶׁהֲרֵי נִמְצָא בְּמַעֲמָד
וּמַצָּב דְּ"וְאָהַבְתָּ גּוֹ' בְּכָל
לְבָבְךָ" ומי שליבו מלא אהבת ה'
בוודאי ליבו אינו מכוסה ב"ערלה" של
העלם והסתר, מִכָּל־מָקוֹם, כֵּיוָן
שֶׁהַלֵּב עַצְמוֹ הוּא לֵב הָאָדָם,
והאדם הוא מציאות גשמית והלב הוא
לב גשמי לָכֵן עם היותו אוהב את ה'
עדיין צָרִיךְ לִהְיוֹת בּוֹ עִנְיָן
הַנִּקְרָא בְּשֵׁם מִילָה. וְעַל זֶה
נֶאֱמַר "וּמָל יְהוָ' אֱלֹקֶיךָ אֶת
לְבָבְךָ", וּמִכָּל־מָקוֹם למרות
שמילה זו נעשית מלמעלה, "ומל ה'
אלוקיך את לבבך", הֲרֵי זֶה נִכְלָל
בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, אֶלָּא שֶׁזֶּהוּ
מִצַּד "הַוָּיְ'" כְּפִי שֶׁנַּעֲשֶׂה
"אֱלֹקֶיךָ", "כֹּחֲךָ וְחַיּוּתֶךָ"[49]
כי 'אלוקים' הוא גם לשון כוח (ככתוב
'ואת אילי הארץ לקח'), היינו כפי
ששם הוי' הנעלה יורד ונמשך להיות
הכוח והחיות של היהודי כפי שהוא
נשמה בגוף בעולם הזה. וּבִכְלָלוּת
באופן כללי, עבודת ה' הפועלת עניין
נעלה יותר בלב מאשר 'הסרת הערלה'
עליה מדובר בפסוק הראשון והיא
פעולת ה'מילה' של הלב שעליה נאמר
'ומל ה' אלוקיך את לבבך' הוּא עִנְיַן
הָעֲבוֹדָה של אהבת ה' לא רק "בכל
לבבך ובכל נפשך" אלא אהבה
דְּ"בְכָל מְאֹדֶךָ"[19], ו"מאוד"
משמעו בלי גבול שֶׁהִיא אהבת ה'
לְמַעְלָה מִמִּדִּידָה וְהַגְבָּלָה מעל
ומעבר לגדרים וההגבלות שֶׁל כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ[50], הֵן הגדרים וההגבלות

---

44) רפ"ז (שם, סע"א). 45) תניא אגה"ק ס"ד (קה, ב). 46) אבות פ"ב מי"ב. 47) משלי ג, ו. 48) או"ח סרל"א. שו"ע אדה"ז או"ח סקנ"ו ס"ב. 49) ראה לקו"ת פרשתנו עג, ג. 50) ראה תו"א מקץ לט, ד.

ביאור בדרך אפשר

של **״בְּכָל לְבָבְךָ״** וְהֵן הגדרים וההגבלות של **״בְּכָל נַפְשְׁךָ״**, כֵּיוָן שֶׁעוֹמֵד **בִּתְנוּעָה** נמצא ׳קו׳ ודרך הנהגה **שֶׁלְּמַעְלָה מִמְּדִידָה וְהַגְבָּלָה. וְהֵינוּ, שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ נִבְרָא, וַהֲרֵי כָּל נִבְרָא** מעצם מהותו כ׳נברא׳ עם גדרי מציאות מסוימים **הוּא בִּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה**, אבל מצד שני **הֲרֵי כֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בנשמתו של כל יהודי **חֵלֶק אֱלֹקָה מִמַּעַל מַמָּשׁ**[51], **הִנֵּה כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד הַ׳חֵלֶק אֱלֹקָה׳ שֶׁבּוֹ** שניכר ונרגש ופועל בו, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״חֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״**, החלק אלוקה שבנפשו **שֶׁ״חֲוָיָ״** ולגשמיות אין שום השפעה על העבודה שבלב. **נַעֲשֶׂה ״כֹּחֲךָ וְחַיּוּתְךָ״** פועל בו ומשפיע בו בגלוי, **אֲזַי ״וּמָל גּוֹ׳ אֶת לְבָבְךָ״, שֶׁמִּתְבַּטֵּל גַּם** אפילו **עִנְיַן הַנַּפְשְׁמִיּוּת (שֶׁבַּלֵּב) שֶׁבְּעֶרְכְּךָ לַדַּרְגָּה שֶׁצְּרִיכָה לְהַגִּיעַ אֵלֶיהָ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״** ולגשמיות אין שום השפעה על העבודה שבלב.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה כפי שהוא בא לידי ביטוי **בְּכְלָלוּת** ענין **הַהִתְבּוֹנְנוּת בָּאֱלֹקוּת** (שֶׁזּוֹהִי ההתבוננות בענייני אלוקות **הַהַקְדָּמָה לְכָל אוֹפַנֵּי הָעֲבוֹדָה** הן העבודה באופן של ״בכל לבבך ובכל נפשך״ והן העבודה באופן של ״בכל מאודך״), **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בהתבוננות באלוקות **שְׁנֵי אוֹפַנִּים** שונים, כפי שממשיך ומפרט.

דְּהִנֵּה, יֵשׁ הִתְבּוֹנְנוּת בה האדם מתבונן ומעמיק לחשוב **בָּעִנְיָן דְּ״קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב״**[52], **שֶׁאֱלֹקוּת** ולהיות קרוב לאלוקות **הוּא טוֹב לוֹ** לאדם עצמו, **וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב**[53] בתורה על אהבת ה׳ שישנו סוג ודרגה של אהבה באופן של **״לְאַהֲבָה אֶת ה׳ אֱלֹקֶיךָ גּוֹ׳ כִּי הוּא חַיֶּיךָ גּוֹ׳״**, **וְלָכֵן, הֵן אֱמֶת שֶׁהוּא** למרות שהאדם האוהב את ה׳ בדרגה זו **מוּנָח** ושקוע **בְּאלקוּת מִתּוֹךְ חִיּוּת וְהִתְלַהֲבוּת** ואם כן זו אהבת ה׳ בדרגה נעלית יחסית הממלאת את כל ישותו, **אֲבָל זֶהוּ מִפְּנֵי שֶׁמַּרְגִּישׁ בָּזֶה טוֹב וְעִלּוּי** לעצמו, **וּבִגְלַל שֶׁיֵּשׁ לוֹ עֲרֵבוּת** טעם ו׳געשמאק׳ **בָּעִנְיָן שֶׁל טוֹב וְעִלּוּי, ״לִי טוֹב״** טובה ותועלת ועניין לעצמו, **לָכֵן רְצוֹנוֹ בְּ״קִרְבַת אֱלֹקִים״. וּבְכְלָלוּת** באופן כללי **חֲרֵי זוֹ אַהֲבָה** של האדם לאלוקות **הַתְּלוּיָה בְּדָבָר**[54] נוסף ולא רצון טהור לגמרי לדבוק באלוקות מצד עצם העניין, **אֲשֶׁר עִם הֱיוֹת שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ שֶׁתִּתְבַּטֵּל,** ואף על פי שלמעשה לא ייתכן שאהבה זו תפסיק להתקיים (כמו שאמרו חכמינו ז״ל בפרקי אבות שאהבה בין שני אנשים התלוייה בדבר לא עתידה להתקיים כי כאשר יתבטל הדבר שבו תלוייה האהבה תתבטל האהבה, אבל כאן אין אהבת האדם לה׳ עתידה להתבטל) **כֵּיוָן שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה ׳בָּטֵל דָּבָר׳ חַס־וְשָׁלוֹם** וכיוון שלא ייתכן שהדבר הגורם את האהבה, העובדה שבקרבת האדם לאלוקות יש מעלה ויתרון, לא ייתכן שהאהבה תתבטל, **מִכָּל־מָקוֹם חֲרֵי זוֹ אַהֲבָה** של האדם לאלוקות **שֶׁבִּמְדִידָה וְהַגְבָּלָה,** אהבה מוגבלת **לְפִי עֶרְךְ** לפי מידת **הַכָּנָתוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ בְּעִנְיַן ״לִי טוֹב״** ולא מעבר להבנה וההשגה של האדם שגם היא בדרגה נעלית הרי כיוון שמדובר בנברא מוגבל, הרי היא מוגלת, **וְאֵין זֶה בְּאוֹפֶן דְּ״בְּכָל מְאֹדֶךָ״** שהיא אהבה בלי גבול, כמשמעות הביטוי ״מאד״.

אָמְנָם, עֲבוֹדָה הַנַּ״ל של אהבת ה׳ משום ש״קרבת אלוקים לי טוב״, כמבואר לעיל, **שֶׁהִיא עֲבוֹדָה עַל דֶּרֶךְ הָרָגִיל** בתוך הגדרים וההגבלות של מציאות האדם, **עִם הֱיוֹתָהּ עֲבוֹדָה אֲמִתִּית,** למרות שגם אהבת ה׳ בדרגה זו היא עבודת ה׳ באמת **וּמִי יִתֵּן** הלוואי **וְהָיָה לְבוֹ** של האדם **תָּמִיד בִּבְחִינַת אַהֲבָה זוֹ**[55] שהיא כאמור מתוך חיות והתלהבות ומתוך נועם ועריבות באלוקות, **אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן** עם כל מעלתה של אהבה זו שהיא ״בכל לבבך ובכל נפשך״, **צְרִיכָה לִהְיוֹת גַּם עֲבוֹדָה בְּאוֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר, עַל־יְדֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בַּטּוּב דְּ״קִרְבַת**

---

51) תניא רפ״ב. 52) תהלים עג, כח. 53) נצבים ל, כ. 54) לשון חז״ל - אבות פ״ה מט״ז. 55) כ״ה לשון המאמר (המשך תער״ב שם ע׳ א׳נז) - ע״פ לשון הכתוב ואתחנן ה, כו.

ביאור בדרך אפשר

דְּ"קְרֵבַת אֱלֹקִים" מִצַּד עַצְמוֹ (לֹא מִצַּד "קִרְבַת אֱלֹקִים לִי
לאדם עצמו **טוֹב"**), שֶׁזֶּה כאשר ההתבוננות היא בכך שאלוקות הוא טוב
בעצם **עֲבוֹדָתוֹ הִיא "בְּכָל מְאֹדֶךָ"**. וְעִנְיָן זֶה של עבודת ה' באהבה
"בכל מאודך" **נַעֲשֶׂה** נפעל ומתעורר **עַל־יְדֵי־זֶה** שֶׁמִּתְבַּטֵּל
מֵהַמְצִיאוּת המוגדרת והמוגבלת
וְהַ'צִּיּוּר' ה'דמות' וה'תבנית'
המוגדרת **שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן "לִי טוֹב"** כוונה ומחשבה שיש לאדם
כשהוא נמצא בתוך הגדרים של
המציאות שלו, **הֵינוּ, שֶׁיֶּשְׁנָהּ הַמְצִיאוּת שֶׁלּוֹ ("לִי")** עם
הגדרים וההגבלות שלה, **וּמְצִיאוּת זוֹ יֵשׁ לָהּ הֶרְגֵּשׁ הַטּוֹב ("לִי טוֹב")**, לה, לעצמה, **וְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ עֲדַיִן אֲחִיזָה** תפיסה
לְעִנְיָן שֶׁל מְצִיאוּת מסויימת
("לִי") אישית, **אֵינוֹ יָכוֹל לָבֹא לַעֲבוֹדָה מִצַּד אֱלֹקוּת עַצְמוֹ** כי
הוא 'שבוי' בתוך גדרי המציאות
האישית שלו.
וְעַל זֶה על היציאה וההתעלות
מגדרי המציאות שלו **נֶאֱמַר "וּמָל אֶלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ", וְלֹא** נזכר בעניין זה **עָרְלַת הַלֵּב** בשונה
מהפסוק המדבר במדריגה יותר נמוכה
בו נאמר "ומלתם את ערלת לבבכם",
כמבואר לעיל באריכות, **כֵּיוָן שֶׁלֹּא** אצל מי שעובד את ה'
"בכל מאודך" **עָרְלַת הַלֵּב, שֶׁכְּבָר הֻסְּרָה מִקּוֹדֶם לָכֵן, וְצָרִיךְ לְהָסִיר רַק אֶת הֶרְגֵּשׁ הַמְּצִיאוּת, "לִי טוֹב"** ולצאת
לגמרי מגדרי המציאות האישית שלו
("לִי").
וּכְלָלוּת הַחִלּוּק ההבדל באופן
כללי **בֵּין שְׁנֵי אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה הַנַּ"ל** הבאים לידי ביטוי באהבת ה'
"בכל לבבך ובכל נפשך" ובאהבת ה'
"בכל מאודך", **הוּא הַחִלּוּק** ההבדל
שֶׁבֵּין הָעֲבוֹדָה שהיהודי עובד את ה' **שֶׁמִּצַּד חֵלֶק הַנְּשָׁמָה הַמְלוּבֶּשֶׁת בַּגּוּף, 'רֶגֶל' שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁנִּקְרֵאת בִּכְלָלוּת בְּשֵׁם 'יַעֲקֹב'**, שֶׁאָז הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד

ביאור בדרך אפשר

אֱלֹקִים" מִצַּד עַצְמוֹ (לֹא מִצַּד "קִרְבַת אֱלֹקִים לִי
טוֹב"), שֶׁאָז עֲבוֹדָתוֹ הִיא "בְּכָל מְאֹדֶךָ". וְעִנְיָן
זֶה נַעֲשֶׂה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמִּתְבַּטֵּל מֵהַמְצִיאוּת
וְהַ'צִּיּוּר' שֶׁלּוֹ, שֶׁהוּא עִנְיָן "לִי טוֹב", הַיְנוּ,
שֶׁיֶּשְׁנָהּ הַמְצִיאוּת שֶׁלּוֹ ("לִי"), וּמְצִיאוּת זוֹ יֵשׁ
לָהּ הֶרְגֵּשׁ הַטּוֹב ("לִי טוֹב"), וְכָל זְמַן שֶׁיֵּשׁ עֲדַיִן
אֲחִיזָה לְעִנְיָן שֶׁל מְצִיאוּת ("לִי"), אֵינוֹ יָכוֹל
לָבֹא לַעֲבוֹדָה מִצַּד אֱלֹקוּת עַצְמוֹ. וְעַל זֶה נֶאֱמַר
"וּמָל ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ", וְלֹא עָרְלַת הַלֵּב,
כֵּיוָן שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ אֶצְלוֹ עָרְלַת הַלֵּב, שֶׁכְּבָר הֻסְּרָה
מִקּוֹדֶם לָכֵן, וְצָרִיךְ לְהָסִיר רַק אֶת הֶרְגֵּשׁ
הַמְּצִיאוּת, "לִי טוֹב".

וּכְלָלוּת הַחִלּוּק בֵּין שְׁנֵי אוֹפַנֵּי עֲבוֹדָה הַנַּ"ל,
הוּא הַחִלּוּק שֶׁבֵּין הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד
חֵלֶק הַנְּשָׁמָה הַמְלוּבֶּשֶׁת בַּגּוּף, 'רֶגֶל' שֶׁבַּנְּשָׁמָה,
שֶׁנִּקְרֵאת בִּכְלָלוּת בְּשֵׁם 'יַעֲקֹב', שֶׁאָז הָעֲבוֹדָה
הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ", לָעֲבוֹדָה
שֶׁמִּצַּד הָ'רֹאשׁ' שֶׁבַּנְּשָׁמָה, שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם
'יִשְׂרָאֵל', שֶׁאָז הָעֲבוֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"בְּכָל
מְאֹדֶךָ", כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה גַּם הָעִנְיָן דְּ"וּמָל ה' אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ".

ו) **וְזֶהוּ** גַּם כְּלָלוּת הַחִלּוּק בֵּין הָעֲבוֹדָה דִּימוֹת
הַחוֹל לַעֲבוֹדָה דְּיוֹם הַשַּׁבָּת (וְכַנִּזְכָּר
לְעֵיל (סְעִיף ב) שֶׁבִּימוֹת הַחוֹל נִקְרֵאת הַנְּשָׁמָה
בְּשֵׁם 'יַעֲקֹב', וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת נִקְרֵאת בְּשֵׁם
'יִשְׂרָאֵל'). דְּהִנֵּה, בִּימוֹת הַחוֹל יֵשׁ עִנְיָן הַמַּלְאָכָה
מִבְּחִינַת "רֹאשׁ", מאיר ופועל בו
בגלוי **הָעֲבוֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן דְּ"בְּכָל מְאֹדֶךָ"** ביציאה מוחלטת
מגדרי המציאות, **כֵּיוָן שֶׁנַּעֲשָׂה** נפעל לא רק עניין הסרת ערלת הלב
אלא **גַּם הָעִנְיָן דְּ"וּמָל הָוָ"ה אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ"**, כמבואר
לעיל באריכות ההבדל בין שני
הענייניים.

ו) **וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת הַחִלּוּק** ההבדל באופן כללי **בֵּין הָעֲבוֹדָה** שהיהודי עובד את ה' **דִּימוֹת הַחוֹל לַעֲבוֹדָה** שהיהודי עובד את ה'
דְּיוֹם הַשַּׁבָּת (וְכַנִּזְכָּר לְעֵיל (סְעִיף ב) שֶׁבִּימוֹת הַחוֹל נִקְרֵאת הַנְּשָׁמָה בְּשֵׁם 'יַעֲקֹב', וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת נִקְרֵאת בְּשֵׁם 'יִשְׂרָאֵל' מלשון ראש, החלק
העליון והנעלה שבגוף), כפי שממשיך
ומבאר.
דְּהִנֵּה, בִּימוֹת הַחוֹל יֵשׁ עִנְיָן הַמַּלְאָכָה בדברים הגשמיים ובענייני
העולם הזה **וְהַבְּרוּר** העבודה של
הפרדת הטוב (ניצוצות הקדושה שירדו
ונתלבשו בדברים גשמיים) מהרע
והעלאתו למקורו בקדושה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּשַׁבָּת חֲרֵי "בּוֹרֵר אָסוּר"**[56] כמבואר במשנה ובגמרא
שאחת המלאכות האסורות בשבת היא
מלאכת 'בורר' שבמקור עוסקת
בהוצאת עפר וכד' מגרגירי התבואה,
ולמעשה בהוצאת כל דבר לא רצוי
מתוך דבר רצוי ('פסולת' מתוך
'אוכל'), ולפי המשמעות הפנימית של הדבר, הכוונה שבימות החול האכילה
(וכללות העיסוק בענייני העולם) שייכת ל'עבודת הבירורים' ואילו בשבת שבה
'בורר אסור', יש לאכילה כוונה אחרת. **וִידוּעָה**[57] **הַקּוּשְׁיָא בָּזֶה**[58], דְּאִם כֵּן,

56) שבת עג, א. וראה המשך תער"ב שם ס"ע א'מה ואילך. ד"ה לא הביט תשכ"א (סה"מ תשכ"א ע' ריט ואילך). ד"ה מי מנה תשכ"ו פ"ד ואילך. 57) ראה מאמרי אדמו"ר הזקן תקס"ד ע' עח ואילך. ועם הגהות וכו' - אוה"ת ויקהל ע' ב'קלו ואילך. 58) ראה המשך תער"ב שם ע' א'נ.

ביאור בדרך אפשר

בתורת החסידות, **דְּאִם כֵּן**, אם בשבת האכילה לא פועלת ׳בירור׳ של המאכל, **מַהוּ עִנְיַן הָאֲכִילָה בְּשַׁבָּת, הֲרֵי פְּעוּלַת הָאֲכִילָה הִיא שֶׁהַמַּאֲכָל מִתְבָּרֵר וְנֶהְפָּךְ לִהְיוֹת דַּם וּבָשָׂר כְּבָשָׂרוֹ** חלק מהאדם, וכשהאוכל הוא יהודי העובד את ה׳, המאכל מתברר ומתעלה.

וְעוֹד זֹאת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קַיָּם הָיוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ גַּם קָרְבָּנוֹת שֶׁהַקְּרִיבוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת דַּוְקָא, וַהֲרֵי גַּם עִנְיַן הַקָּרְבָּן בדומה לעניין האכילה **הוּא בְּרוּר** של הקרבן הגשמי, **שֶׁמְּבָרְרִים אֶת הַבְּהֵמָה** ומעלים אותה לקדושה **(וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** כשם שבקרבן מן הבהמה מבררים את מין החי **מַה שֶּׁמַּקְרִיבִים מִמִּין הַצּוֹמֵחַ** כמו סולת ושמן ויין **וְהַדּוֹמֶם** כמו מלח) **עַל־יְדֵי הַעֲלָאָה** של הדומם והצומח והחי הגשמי **עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, עַד שֶׁמִּזֶּה נַעֲשֶׂה "רֵיחַ נִחוֹחַ לַה׳"**[59]. **וּכְלָלוּת הַבְּאוּר בָּזֶה** בעניין האכילה, ועל דרך זה בעניין הקרבנות, **(כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּמָקוֹם אַחֵר**[60] בתורת החסידות), **שֶׁבְּעִנְיַן הַבְּרוּר** של הדברים **גּוּפָא** עצמו **יֵשׁ בְּרוּרִים שֶׁקְּשׁוּרִים עִם פְּסוֹלֶת** והמלאכה היא לברר ולהפריד בין האוכל (הדבר הרצוי) והפסולת (הדבר הלא רצוי), **וְיֵשׁ בָּזֶה** בהפרדה בין האוכל והפסולת **שְׁנֵי אוֹפַנִּים, בְּרוּר** של הוצאת והפרדת **אוֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת,** בפעולה **מִלְמַעְלָה לְמַטָּה** (בלשון הקבלה והחסידות, בדרך ׳אור ישר׳), **אוֹ בְּרוּר** הוצאת והפרדת **פְּסוֹלֶת מִתּוֹךְ אוֹכֶל,** בפעולה **מִלְמַעְלָה לְמַטָּה** (בלשון הקבלה והחסידות, בדרך ׳אור חוזר׳), **שֶׁשְּׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ** הן הבירור מלמעלה למטה והן הבירור למטה למעלה **הֵם בִּימוֹת הַחוֹל,** למעלה **וּלְאַחֲרֵי־זֶה** לאחר הבירור של

ביאור בדרך אפשר

1 מַהוּ עִנְיַן הָאֲכִילָה בְּשַׁבָּת, הֲרֵי פְּעוּלַת הָאֲכִילָה
2 הִיא שֶׁהַמַּאֲכָל מִתְבָּרֵר וְנֶהְפָּךְ לִהְיוֹת דַּם וּבָשָׂר
3 כִּבְשָׂרוֹ. וְעוֹד זֹאת, שֶׁבִּזְמַן שֶׁבֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה
4 קַיָּם הָיוּ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ גַּם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיבוּ
5 בְּיוֹם הַשַּׁבָּת דַּוְקָא, וַהֲרֵי גַּם עִנְיַן הַקָּרְבָּן הוּא
6 בְּרוּר, שֶׁמְּבָרְרִים אֶת הַבְּהֵמָה (וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה מַה
7 שֶּׁמַּקְרִיבִים מִמִּין הַצּוֹמֵחַ וְהַדּוֹמֵם) עַל־יְדֵי
8 הַעֲלָאָה עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, עַד שֶׁמִּזֶּה נַעֲשֶׂה "רֵיחַ
9 נִחוֹחַ לַה׳"[59]. וּכְלָלוּת הַבְּאוּר בָּזֶה (כַּמְבֹאָר
10 בַּאֲרוּכָּה בְּמָקוֹם אַחֵר[60]), שֶׁבְּעִנְיַן הַבְּרוּר גּוּפָא
11 יֵשׁ בְּרוּרִים שֶׁקְּשׁוּרִים עִם פְּסוֹלֶת, וְיֵשׁ בָּזֶה שְׁנֵי
12 אוֹפַנִּים, בְּרוּר אוֹכֶל מִתּוֹךְ פְּסוֹלֶת, מִלְמַעְלָה
13 לְמַטָּה, אוֹ בְּרוּר פְּסוֹלֶת מִתּוֹךְ אוֹכֶל, מִלְמַעְלָה
14 לְמַעְלָה, שֶׁשְּׁנֵי אוֹפַנִּים אֵלּוּ הֵם בִּימוֹת הַחוֹל,
15 וּלְאַחֲרֵי־זֶה יֶשְׁנוֹ גַּם הַבְּרוּר דְּיוֹם הַשַּׁבָּת, אֶלָּא
16 שֶׁאָז אֵין עִנְיָן שֶׁל פְּסוֹלֶת חַס־וְשָׁלוֹם, כִּי־אִם
17 אוֹכֶל בִּלְבַד, וְהוּא עִנְיַן בְּרוּר אוֹכֶל מִתּוֹךְ אוֹכֶל,
18 וְהַיְנוּ, שֶׁבָּאוֹכֶל גּוּפָא נַעֲשֶׂה בְּרוּר לְמַעְלָה
19 מִבְּרוּר.
20 ז) **וּבְאוּר** הָעִנְיָן[61], דְּהִנֵּה, לֶעָתִיד־לָבֹא
21 (שֶׁדּוּגְמָתוֹ הוּא יוֹם הַשַּׁבָּת[62],
22 שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא הַהֲכָנָה וְהַהֲלִיכָה לְיוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת
23 וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים[63]) כְּתִיב[64] וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל
24 וְשָׂבוֹעַ, שֶׁהַפֵּירוּשׁ בָּזֶה, שֶׁדָּבָר שֶׁכְּבָר הָיָה
25 בְּבְחִינַת מַאֲכָל, וְנֶאֱכָל וְנִתְבָּרֵר, הִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא
26 יִהְיֶה "וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל", שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִתְבָּרֵר עוֹד
27 פַּעַם כְּדֵי שֶׁיִּתְעַלֶּה בְּעִלּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר. וְעַד שֶׁכֵּן
28 הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַנְּשָׁמוֹת עַצְמָן, דְּכֻלָּם שֶׁנִּתְבָּאֵר
29 לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁכַּאֲשֶׁר צְרִיכִים לַעֲלוֹת מִגַּן־עֵדֶן
30 הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּטוּל
31 נוֹסָף, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל בְּרוּר נוֹסָף, הִנֵּה כֵּן הוּא

ביאור בדרך אפשר

הפסולת (בשני האופנים האמורים) **יֶשְׁנוֹ גַּם הַבְּרוּר דְּיוֹם הַשַּׁבָּת,**
אֶלָּא שאז **אֵין עִנְיָן שֶׁל פְּסוֹלֶת חַס־וְשָׁלוֹם, כִּי־אִם**
אוֹכֶל בִּלְבַד, וְהוּא עִנְיַן בְּרוּר אוֹכֶל מִתּוֹךְ אוֹכֶל, וְהַיְנוּ,
שֶׁבָּאוֹכֶל גּוּפָא עצמו **נַעֲשֶׂה בְּרוּר לְמַעְלָה מִבְּרוּר,** והכוונה לתוספת עילוי בקדושה עצמה, כפי שממשיך ומבאר.

ז) וּבְאוּר הָעִנְיָן[61]**, דְּהִנֵּה, לֶעָתִיד־לָבֹא (שֶׁדּוּגְמָתוֹ** הדוגמא למצב העולם לעתיד לבוא, כאשר לא תהיה מציאות של ׳פסולת׳ **הוּא יוֹם הַשַּׁבָּת**[62]**, שֶׁעִנְיָנוֹ** של יום השבת **הוּא הַהֲכָנָה וְהַהֲלִיכָה לְיוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים**[63]**,** היינו התקופה שלעתיד לבוא) **כְּתִיב**[64] על התקופה של לעתיד לבוא, ימות המשיח **וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ, שֶׁהַפֵּירוּשׁ בָּזֶה, שֶׁדָּבָר שֶׁכְּבָר הָיָה בְּבְחִינַת מַאֲכָל, וְנֶאֱכָל וְנִתְבָּרֵר** בבירור הרגיל של הפרדת האוכל מהפסולת, **הִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא יִהְיֶה "וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל", שֶׁיַּחֲזוֹר וְיִתְבָּרֵר עוֹד פַּעַם** בבירור נוסף **כְּדֵי שֶׁיִּתְעַלֶּה בְּעִלּוּי גָּדוֹל יוֹתֵר. וְעַד** כדי כך חשוב עניין שלימות הבירור והמעלה בקדושה עצמה, כפי שיהיה לעתיד לבוא, **שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן הַנְּשָׁמוֹת עַצְמָן** והעלייה שלהם ממדרגה למדרגה שהיא בדוגמת ׳עבודת הבירורים׳ כפי שהיא בקדושה עצמה, **דִּכְשֶׁם שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ג) שֶׁכַּאֲשֶׁר צְרִיכִים לַעֲלוֹת מִגַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן לְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן,** הרי כיוון שהיא עלייה גדולה ביותר כי ההבדל בין גילוי האלוקות ב׳גן עדן התחתון׳ לגילוי האלוקות ב׳גן עדן העליון׳ הוא באין ערוך, לאין שיעור, **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּטוּל נוֹסָף** של גדרי המציאות האישית, ולא די בביטול שהיה לפני העלייה ל׳גן עדן התחתון׳,

59) ויקרא א, ט. ועוד. 60) ראה תו״א חיי שרה טו, ב־ג. 61) ראה המשך תער״ב שם ע׳ א׳נח ואילך. 62) ראה פירוש המלות לאדמו״ר האמצעי פב, ד. ועוד. 63) תמיד בסופה. 64) יואל ב, כו.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיָן שֶׁל בְּרוּר נוֹסָף שמביא לעלייה נוספת, הִנֵּה בֶּן הוּא גַּם בִּכְלָלוּת הָעֲלָיָה והמעבר מִזְּמַן הַזֶּה זמן הגלות לַזְּמַן דִּלְעָתִיד־לָבֹא ימות המשיח, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת דְּעַתָּה אף על פי שֶׁכְּבָר נִתְקְנוּ וְנִתְבָּרְרוּ בְּתַכְלִית והגיעו לתכלית העילוי שיכול להיות כעת, בזמן הגלות, יְצָטָרְכוּ לַחֲזוֹר וּלְהִתְבָּרֵר בבירור נוסף עַל־יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת הַחֲדָשׁוֹת שֶׁיִּתְגַּלּוּ לֶעָתִיד־לָבֹא, כי המעבר מהמצב עתה למצב בימות המשיח הוא שינוי שבאין־ערוך המצריך ביטול נוסף ובירור נוסף בְּמִבְאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[65], וכפי שממשיך ומבאר להלן.

אַף צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיַן בֵּרוּר נְשָׁמָה אַחַת נשמות דִּלְכְאוֹרָה, עִנְיַן הַבֵּרוּר שבזמן הזה עַל־יְדֵי נְשָׁמָה אַחֶרֶת הנשמות החדשות שיתגלו לעתיד לבוא, הַבֵּרוּר הוּא בְּנוֹגֵעַ במובן של הפרדת הטוב מהרע לְבְהֵמָה גשמית, כְּמוֹ בְּעִנְיַן כְּאֲכִילָה כְּפִשּׁוּטוֹ כאשר האדם אוכל בשר בהמה (אם הבשר מותר וכוונת האכילה היא ראוייה, כמבואר לעיל), אוֹ עַל־יְדֵי אֲכִילַת מְזֻבֵּחַ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הנשרפין ו׳נאכלין׳ באש המזבח, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַבֵּרוּר וְהָעֲלָיָה של הבהמות הגשמיות לְשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בְּחַיּוֹת הקודש של הַמֶּרְכָּבָה העליונה, ״פְּנֵי שׁוֹר״ וְגוֹ׳[66], וְעַד שֶׁעוֹלִים וְנִכְלָלִים ניצוצות הקדושה, החיות האלוקית שבבהמות עולים לשורשם העליון ונכללים בִּבְחִינַת ״פְּנֵי אָדָם״ שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה שזו, כמובן, דרגה גבוהה יותר מאשר החיות שבמרכבה, ״פני שור״.

וְיִתְרָה מִזֶּה, כַּמְבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[67] בתורת החסידות שֶׁגַּם בִּבְחִינַת ״פְּנֵי אָדָם״ שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה דרגה גבוהה ביותר, צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיַן שֶׁל בֵּרוּר והוא בעולם האצילות, נְקֻדָּאִים בְּשֵׁם ״זֵרַע אָדָם״ וְעַל שְׁנֵיהֶם

ביאור בדרך אפשר

והעלאה עַל־יְדֵי בְּחִינַת ״אָדָם הָעֶלְיוֹן שֶׁעַל הַכִּסֵּא״, שֶׁלְּגַבָּיו לגבי ״אדם העליון״ נֶחְשָׁבִים ״פְּנֵי אָדָם״ שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה כְּמוֹ שְׁאָר חַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה, ״פְּנֵי אַרְיֵה וּפְנֵי שׁוֹר וּפְנֵי נֶשֶׁר״ וכשם שהחיות צריכות בירור כך ״פני אדם״ צריך בירור (וכל זה הוא ענין הבירורים וההעלאה בקדושה גופא, שהוא בירור שונה ונעלה יותר מעניין הבירור שקשור עם פסולת, כאמור, והוא בירור והעלאה בקדושה עצמה).

אֲבָל עדיין צריך ביאור מַהוּ עִנְיַן בֵּרוּר נְשָׁמָה אַחַת עַל־יְדֵי נְשָׁמָה אַחֶרֶת?

אַף הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[68] בנבואת ירמיה וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה, וּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳ לאדמו״ר הזקן פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים[69], שֶׁיֵּשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם ״זֶרַע אָדָם״, וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם ״זֶרַע בְּהֵמָה״, כפי שממשיך ומפרט.

וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁנְּשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, נשמות שהשורש והמקור שלהם הוא משלושת העולמות העליונים שלמטה מעולם האצילות (וארבעת העולמות הללו הם העולמות הרוחניים הכלליים), שֶׁשָּׁם בעולמות בריאה־יצירה־עשיה מַתְחִיל עִנְיַן הַיְשׁוּת וּמְצִיאוּת המוגדרת, בעוד שעל עולם האצילות נאמר שהוא ׳אלוקות ממש׳ וכל מה שיש בו בטל לאלוקות בתכלית ואינו ׳מציאות׳ וְעַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיף ה) בְּעִנְיַן ״קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב״, שהיא דרגה כזו באהבת ה׳ שֶׁגַּם בְּתַכְלִית הָעֲלָיָה כּוֹ׳, הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּ״לִי טוֹב״ ועדיין המציאות האישית נרגשת], נִקְרָאִים בְּשֵׁם ״זֶרַע בְּהֵמָה״, וּנְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת שהשורש ומקור שלהם נעלה ביותר, נִקְרָאִים בְּשֵׁם ״זֶרַע אָדָם״ וְעַל שְׁנֵיהֶם

גַּם בִּכְלָלוּת הָעֲלָיָה מִזְּמַן הַזֶּה לַזְּמַן דִּלְעָתִיד־לָבֹא, שֶׁהַנְּשָׁמוֹת דְּעַתָּה שֶׁכְּבָר נִתְקְנוּ וְנִתְבָּרְרוּ בְּתַכְלִית, יְצָטָרְכוּ לַחֲזוֹר וּלְהִתְבָּרֵר עַל־יְדֵי הַנְּשָׁמוֹת הַחֲדָשׁוֹת שֶׁיִּתְגַּלּוּ לֶעָתִיד־לָבֹא, כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[65].

אַף צָרִיךְ לְהָבִין, מַהוּ עִנְיַן בֵּרוּר נְשָׁמָה אַחַת עַל־יְדֵי נְשָׁמָה אַחֶרֶת, דִּלְכְאוֹרָה, עִנְיַן הַבֵּרוּר הוּא בְּנוֹגֵעַ לִבְהֵמָה, כְּמוֹ בְּעִנְיַן הָאֲכִילָה כְּפִשּׁוּטוֹ, אוֹ עַל־יְדֵי אֲכִילַת מְזֻבֵּחַ, שֶׁהוּא עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשֶׂה הַבֵּרוּר וְהָעֲלָיָה לְשָׁרְשָׁם וּמְקוֹרָם בְּחַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה, ״פְּנֵי שׁוֹר״ וְגוֹ׳[66], וְעַד שֶׁעוֹלִים וְנִכְלָלִים בִּבְחִינַת ״פְּנֵי אָדָם״ שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה, שֶׁלְּגַבָּיו נֶחְשָׁבִים ״פְּנֵי אַרְיֵה וּפְנֵי שׁוֹר וּפְנֵי נֶשֶׁר״. אֲבָל מַהוּ עִנְיַן בֵּרוּר אַחַת עַל־יְדֵי נְשָׁמָה אַחֶרֶת. אַף הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[68] וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה, וּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳תּוֹרָה אוֹר׳ פָּרָשַׁת מִשְׁפָּטִים[69], שֶׁיֵּשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם ״זֶרַע אָדָם״, וְיֵשׁ נְשָׁמוֹת שֶׁנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם ״זֶרַע בְּהֵמָה״. וּכְלָלוּת הָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁנְּשָׁמוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שֶׁשָּׁם מַתְחִיל עִנְיַן הַיְשׁוּת וּמְצִיאוּת [וְעַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר לְעֵיל (סְעִיף ה) בְּעִנְיַן ״קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב״, שֶׁגַּם בְּתַכְלִית הָעֲלָיָה כּוֹ׳, הֲרֵי זֶה בְּאוֹפֶן דְּ״לִי טוֹב״], נִקְרָאִים בְּשֵׁם ״זֶרַע בְּהֵמָה״, וּנְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת נִקְרָאִים בְּשֵׁם ״זֶרַע אָדָם״ [וְעַל שְׁנֵיהֶם נֶאֱמַר ״וְזָרַעְתִּי״,

---

65) ד״ה ואכלתם אכול (ר״פ צו - ז, א ואילך). 66) ראה טעמי המצות פ׳ ויקרא (ד״ה מצות קרבנות). 67) ראה מאמרי אדמו״ר האמצעי דרושי חתונה ח״ב ע׳ תרמ ואילך. 68) ירמי׳ לא, כו. וראה לקו״ת שם ח, ב. 69) עד, ג ואילך. עו, א. - הובא בלקו״ת שבהערה הקודמת.

דְּקָאֵי עַל ״אָדָם הָעֶלְיוֹן שֶׁעַל הַכִּסֵּא״ שהוא שורש כל
הנשמות, הַיְנוּ, שֶׁגַּם נְשָׁמוֹת דְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה נִמְשָׁכוֹת
מִבְּחִינַת ״וְזָרַעְתִּי״ ויש להם שורש ומקור נעלה באלוקות, והקדוש־
ברוך־הוא הוא ה׳זורע׳ את הנשמות

הנקראות ׳זרע בהמה׳, כְּמוֹ שהוא
זורע נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת
שְׁנִּקְרָאוֹת ״זֶרַע אָדָם״].
וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם בִּנְשָׁמוֹת
דְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה גּוּפָא עצמן שבאופן כללי
נקראות ׳זרע בהמה׳ יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק
ההבדל בֵּין ״זֶרַע אָדָם״ וְ״זֶרַע
בְּהֵמָה״, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
בִּנְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת גּוּפָא עצמן
יֵשׁ חִלּוּק הָעֶרֶךְ הבדלי דרגות
מהותיים בֵּין נְשָׁמָה לִנְשָׁמָה,
וְעַד לְחִלּוּק הָעֶרֶךְ הבדל
משמעותי עד כדי כך שֶׁהוּא
בְּדִוגְמַת הַחִלּוּק שֶׁבֵּין ״זֶרַע
בְּהֵמָה״ לְ״זֶרַע אָדָם״ (בדומה
לאמור לעיל אודות הבדלי הדרגות
במרכבה העליונה שאמנם יש הבדל
מהותי בין ״חיות הקודש״ ו״פני אדם״,
אבל לגבי ״אדם העליון״ גם ״פני
אדם״ הוא כמו ״חיות״).
וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן עִנְיַן
״וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל״, כִּי לְפִי עֶרֶךְ
ביחס אל גּוֹדֶל הָעֲלָיָה של כללות
העולמות והנבראים דְּלְעֶתִיד־לָבֹא,
הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת שֶׁבִּבְחִינַת
״זֶרַע אָדָם״ כעת יִהְיוּ נֶחְשָׁבוֹת
לִבְחִינַת ״זֶרַע בְּהֵמָה״ כי אל מול
האור האלוקי הנעלה שיאיר לעתיד
לבוא, גם נשמות אלו שכיום נקראות
׳זרע אדם׳ יהיו נחשבות כמו ׳זרע
בהמה׳, וְלָכֵן יִצְטָרְכוּ נשמות אלו
שנמשכו מעולם האצילות וכיום נקראות
׳זרע אדם׳ לַחֲזוֹר וּלְהִתְבָּרֵר כוּ׳
ולעבור בירור נוסף, וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי
עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁצָּרִיךְ לִפְעוֹל
בנשמות אלו גַּם בַּמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר
נַעֲלִית שבה יהיו בימות המשיח,
וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל

1 דְּקָאֵי עַל ״אָדָם הָעֶלְיוֹן שֶׁעַל הַכִּסֵּא״, הַיְנוּ, שֶׁגַּם
2 נְשָׁמוֹת דְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה נִמְשָׁכוֹת מִבְּחִינַת
3 ״וְזָרַעְתִּי״, כְּמוֹ נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת שְׁנִּקְרָאוֹת ״זֶרַע
4 אָדָם״]. וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם בִּנְשָׁמוֹת
5 דְּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה גּוּפָא יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק בֵּין
6 ״זֶרַע אָדָם״ וְ״זֶרַע בְּהֵמָה״, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
7 בִּנְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת גּוּפָא יֵשׁ חִלּוּק הָעֶרֶךְ בֵּין
8 נְשָׁמָה לִנְשָׁמָה, וְעַד לְחִלּוּק הָעֶרֶךְ שֶׁהוּא בְּדִוגְמַת
9 הַחִלּוּק שֶׁבֵּין ״זֶרַע בְּהֵמָה״ לְ״זֶרַע אָדָם״. וְעַל־
10 פִּי־זֶה מוּבָן עִנְיַן ״וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל״, כִּי לְפִי עֶרֶךְ
11 גּוֹדֶל הָעֲלָיָה דְּלְעֶתִיד־לָבֹא, הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת
12 שֶׁבִּבְחִינַת ״זֶרַע אָדָם״ יִהְיוּ נֶחְשָׁבוֹת לִבְחִינַת
13 ״זֶרַע בְּהֵמָה״, וְלָכֵן יִצְטָרְכוּ לַחֲזוֹר וּלְהִתְבָּרֵר
14 כוּ׳, וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁצָּרִיךְ לִפְעוֹל גַּם
15 בַּמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר
16 לְעֵיל בְּעִנְיַן הַמִּילָה (לא בְּאוֹפֶן דְּ״וּמַלְתֶּם אֵת
17 עָרְלַת לְבַבְכֶם״, כִּי־אִם) בְּאוֹפֶן דְּ״וּמָל הָוָ״ה
18 אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ״.
19 וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב ״וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
20 וְהִלַּלְתֶּם אֵת שֵׁם ה׳ אֱלֹקֵיכֶם אֲשֶׁר עָשָׂה
21 עִמָּכֶם לְהַפְלִיא״, ״לְהַפְלִיא״ דַּיְקָא, שֶׁהָעִנְיָן
22 דְּ״אֲכַלְתֶּם אָכוֹל״ הוּא מִצַּד גּוֹדֶל הָעֲלָיָה בְּאוֹפֶן
23 שֶׁלֹּא בְּעֶרְךָ, שֶׁלָּכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם ״פֶּלֶא״, וְגַם
24 מִסְפַּר הָעֲלִיּוֹת הוּא בְּאוֹפֶן דְּ״לְהַפְלִיא״, כֵּיוָן
25 שֶׁהָעֲלִיּוֹת הֵם עַד אֵין קֵץ. וְעַל־דֶּרֶךְ הָאֲמוּר
26 בְּעִנְיַן גַּן־עֵדֶן, שֶׁאַף שֶׁנִּזְכְּרוּ רַק שְׁנֵי סוּגִים,
27 גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, הֲרֵי שְׁנֵי סוּגִים
28 אֵלּוּ כּוֹלְלִים רִבּוּי עֲלִיּוֹת עַד אֵין קֵץ, וְלָכֵן נֶאֱמַר
29 ״וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךָ סֶלָה״.
30 ח) וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הָעֲלָיָה שֶׁיֵּשׁ בִּנְשָׁמַת הַצַּדִּיק,
31 וּבִכְפָרְט בְּיוֹם הַהוּלֶּדֶת שֶׁלּוֹ מִדֵּי שָׁנָה
32 בְּשָׁנָה (כַּמְבֹאָר בַּשִּׂיחוֹת שֶׁל בַּעַל הַשִּׁמְחָה
33 וְהַגְּאוּלָה[70]), שֶׁאָז עוֹלֶה מֵהֵיכָל לְהֵיכָל, שֶׁעֲלָיָה

ביאור בדרך אפשר

1 על שני סוגי הנשמות, ״זרע אדם״ ו״זרע בהמה״
2 והכוונה עַל ״אָדָם הָעֶלְיוֹן שֶׁעַל הַכִּסֵּא״
3 שהוא שורש כל
4 מִבְּחִינַת ״וְזָרַעְתִּי״ ויש להם שורש ומקור נעלה באלוקות, והקדוש־
5 ברוך־הוא הוא ה׳זורע׳ את הנשמות
6 הנקראות ׳זרע בהמה׳, כְּמוֹ שהוא
7 זורע נְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת
8 שְׁנִּקְרָאוֹת ״זֶרַע אָדָם״].
9 וּבִכְפָרְטִיּוּת יוֹתֵר, הִנֵּה גַּם
10 בִּנְשָׁמוֹת דְּבְרִיאָה־יְצִירָה־
11 עֲשִׂיָּה גּוּפָא עצמן שבאופן כללי
12 נקראות ׳זרע בהמה׳ יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק
13 ההבדל בֵּין ״זֶרַע אָדָם״ וְ״זֶרַע
14 בְּהֵמָה״, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה
15 בִּנְשָׁמוֹת דַּאֲצִילוּת גּוּפָא עצמן
16 יֵשׁ חִלּוּק הָעֶרֶךְ הבדלי דרגות
17 מהותיים בֵּין נְשָׁמָה לִנְשָׁמָה,
18 וְעַד לְחִלּוּק הָעֶרֶךְ הבדל
19 משמעותי עד כדי כך שֶׁהוּא
20 בְּדִוגְמַת הַחִלּוּק שֶׁבֵּין ״זֶרַע
21 בְּהֵמָה״ לְ״זֶרַע אָדָם״ (בדומה
22 לאמור לעיל אודות הבדלי הדרגות
23 במרכבה העליונה שאמנם יש הבדל
24 מהותי בין ״חיות הקודש״ ו״פני אדם״,
25 אבל לגבי ״אדם העליון״ גם ״פני
26 אדם״ הוא כמו ״חיות״).
27 וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן עִנְיַן
28 ״וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל״, כִּי לְפִי עֶרֶךְ
29 ביחס אל גּוֹדֶל הָעֲלָיָה של כללות
30 העולמות והנבראים דְּלְעֶתִיד־לָבֹא,
31 הִנֵּה גַּם נְשָׁמוֹת שֶׁבִּבְחִינַת
32 ״זֶרַע אָדָם״ כעת יִהְיוּ נֶחְשָׁבוֹת
33 לִבְחִינַת ״זֶרַע בְּהֵמָה״ כי אל מול
34 האור האלוקי הנעלה שיאיר לעתיד
35 לבוא, גם נשמות אלו שכיום נקראות
36 ׳זרע אדם׳ יהיו נחשבות כמו ׳זרע
37 בהמה׳, וְלָכֵן יִצְטָרְכוּ נשמות אלו
38 שנמשכו מעולם האצילות וכיום נקראות
39 ׳זרע אדם׳ לַחֲזוֹר וּלְהִתְבָּרֵר כוּ׳
40 ולעבור בירור נוסף, וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי
41 עִנְיַן הַבִּטּוּל שֶׁצָּרִיךְ לִפְעוֹל
42 בנשמות אלו גַּם בַּמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר
43 נַעֲלִית שבה יהיו בימות המשיח,
44 וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל

ביאור בדרך אפשר

45 בְּעִנְיַן הַמִּילָה (לא בְּאוֹפֶן דְּ״וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם״
46 שעניינה הוא הבירור והביטול הראשון, כִּי־אִם) בְּאוֹפֶן דְּ״וּמָל הָוָ״ה
47 אֱלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ״ הבירור והביטול השני, הנוסף.
48 וְזֶהוּ גַּם התוכן הפנימי של מַה שֶּׁכָּתוּב ״וַאֲכַלְתֶּם אָכוֹל וְשָׂבוֹעַ
49 וְהִלַּלְתֶּם אֵת שֵׁם ה׳ אֱלֹקֵיכֶם
50 אֲשֶׁר עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְלִיא״,
51 ״לְהַפְלִיא״ דַּיְקָא הכתוב מדייק
52 ואומר ׳להפליא׳ היינו שמדובר בשבח
53 והילול לקדוש־ברוך־הוא על דברים
54 שעשה בדרך פלא, כלומר שֶׁהָעִנְיָן
55 דְּ״אֲכַלְתֶּם אָכוֹל״ הבירור
56 והביטול השני שהוא התוכן של
57 ה׳אכילה׳ הנוספת (אכילת שבת,
58 ולמעלה מזה לעתיד לבוא) הוּא
59 מִצַּד גּוֹדֶל הָעֲלָיָה בְּאוֹפֶן
60 שֶׁלֹּא בְּעֶרְךָ, שֶׁלָּכֵן נִקְרָא
61 בְּשֵׁם ״פֶּלֶא״ כי אינו בא באופן
62 טבעי כתוצאה מהעבודה הקודמת
63 שהרי מדובר בעלייה לאין שיעור, ללא
64 כל יחס והשוואה לדרגה הקודמת,
65 וְגַם מִסְפַּר הָעֲלִיּוֹת הוּא
66 בְּאוֹפֶן דְּ״לְהַפְלִיא״, כֵּיוָן
67 שֶׁהָעֲלִיּוֹת הֵם עַד אֵין קֵץ ללא
68 גבול, וגם בזה בא לידי ביטוי ה׳פלא׳
69 שבעליות אלו. וְעַל־דֶּרֶךְ הָאָמוּר
70 לְעֵיל בְּעִנְיַן גַּן־עֵדֶן, שֶׁאַף
71 שֶׁנִּזְכְּרוּ רַק שְׁנֵי סוּגִים כלליים,
72 גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן
73 הָעֶלְיוֹן מבלי לפרט את הדרגות
74 הרבות הקיימות בכל אחד מהם, הֲרֵי
75 שְׁנֵי סוּגִים כלליים אֵלּוּ ׳גן עדן
76 העליון׳ ו׳גן עדן התחתון׳ כּוֹלְלִים
77 רִבּוּי עֲלִיּוֹת עַד אֵין קֵץ, עליות
78 רבות ללא גבול, וְלָכֵן נֶאֱמַר
79 ״וּקְדוֹשִׁים הן הנשמות בְּכָל יוֹם
80 יְהַלְלוּךָ סֶלָה״ תמיד, ללא הפסק,
81 כי העליות הן ללא הפסק.
82 ח) וְזֶהוּ גַּם עִנְיַן הָעֲלָיָה שֶׁיֵּשׁ
83 בִּנְשָׁמַת הַצַּדִּיק תמיד, ללא הפסק,
84 וּבִכְפָרְט בְּיוֹם הַהוּלֶּדֶת שֶׁלּוֹ
85 מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה (כַּמְבֹאָר
86 בַּשִּׂיחוֹת שֶׁל הרבי הריי״צ בַּעַל
87 הַשִּׁמְחָה וְהַגְּאוּלָה[70] שנגאל
88 ממאסר ביום י״ב תמוז, בשנת

70) ספר השיחות תש״ג ע׳ 89 ואילך.

ביאור בדרך אפשר

1 תרפ״ז), **שָׁאָז** ביום הולדתו **עוֹלֶה** ומתעלה **מֵהֵיכָל לְהֵיכָל, שֶׁעֲלָיָה**
2 **זוֹ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּצִיּוּר** במצב **אַחֵר לְגַמְרֵי** עם גדרי
3 מציאות שונים לחלוטין, **וְעַד שֶׁהַצִּיּוּר הַקּוֹדֵם אֵינוֹ בְּעֶרְךְ לַצִּיּוּר**
4 **שֶׁנַּעֲשֶׂה אֶצְלוֹ בַּעֲלִיָּתוֹ לַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית** כי העלייה היא
5 לאין שיעור, ללא כל יחס והשוואה
6 למצב הקודם, **שֶׁלָּכֵן נַעֲשֵׂת**
7 **הָעֲלָיָה עַל־יְדֵי הָעֲמוּד**
8 **(הַמְּחַבֵּר** ומשמש כ׳ממוצע׳ שמחבר
9 שתי דרגות רחוקות זו מזו באין־
10 ערוך), **שֶׁעַל־יָדוֹ**[71] **מִתְבַּטְּלִים**
11 **כָּל הָעִנְיָנִים הַקּוֹדְמִים שֶׁאֵינָם**
12 **בְּעֶרְךְ** שאין להם יחס **לְגַבֵּי גּוֹדֶל**
13 **הָעֲלָיָה** הנוכחית, **וְעַד שֶׁנִּקְרָא**
14 המצב החדש אליו הגיעה ועלתה
15 נשמת הצדיק כעת **בְּשֵׁם ׳גַּן־עֵדֶן׳**
16 **הָעֶלְיוֹן׳ אֲפִילּוּ לְגַבֵּי כָּל**
17 **הַהַשָּׂגוֹת בְּאוֹפֶן הֵכִי נַעֲלֶה**
18 **שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּיָמִים**
19 **וְשָׁנִים שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, כְּיָוֹן שֶׁזּוֹהִי**
20 **עֲלִיָּה שֶׁלֹּא בְּעֶרְךְ, בְּאוֹפֶן**
21 **דְּ״לְהַפְלִיא״**, ואפילו אם גם לפני
22 עלייה זו הגיע למדריגות גבוהות
23 ביותר, כעת מדובר בעלייה לאין שיעור
24 שלגבי כל מדריגה, איזו שהיתה, נקרא
25 המצב החדש ׳עליון׳ כמבואר לעיל
26 באריכות.
27 **וְעוֹד זֹאת, שֶׁהָעִנְיָן**
28 **דְּ״לְהַפְלִיא״ הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ**
29 **לַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה** שפועלת
30 הנשמה בעלייתה למעלה, **וְהֵינוּ,**
31 **שֶׁהָעֲלִיָּה לְמַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר**
32 **נַעֲלֵית הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמִּשָּׁם**
33 **נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה** אור ושפע
34 **לְמַטָּה. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר**
35 **בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּפָרָשָׁתֵנוּ**[72]
36 פרשת בלק **בְּעִנְיַן ״בְּרָאתָיו**
37 **יְצַרְתִּיו אַף עָשִׂיתִיו״**[73],
38 **שֶׁ״אַף״ מַרְבֶּה אֶת הַבְּחִינָה**
39 **הָרְבִיעִית הַיּוֹתֵר נַעֲלָה,** עולם
40 האצילות שלמעלה מעולמות בריאה־
41 יצירה־עשיה הנרמזים ב״בראתיו״, ״יצרתיו״ ועשיתיו׳ **וְרִבּוּי זֶה** הנרמז ב׳אף׳

ביאור בדרך אפשר

1 זוֹ הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁנַּעֲשֶׂה בְּצִיּוּר אַחֵר לְגַמְרֵי, וְעַד
2 שֶׁהַצִּיּוּר הַקּוֹדֵם אֵינוֹ בְּעֶרְךְ לַצִּיּוּר שֶׁנַּעֲשֶׂה אֶצְלוֹ
3 בַּעֲלִיָּתוֹ לַמַּדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית, שֶׁלָּכֵן נַעֲשֵׂת
4 הָעֲלָיָה עַל־יְדֵי הָעֲמוּד (הַמְּחַבֵּר), שֶׁעַל־יָדוֹ[71]
5 מִתְבַּטְּלִים כָּל הָעִנְיָנִים הַקּוֹדְמִים שֶׁאֵינָם בְּעֶרְךְ
6 לְגַבֵּי גּוֹדֶל הָעֲלָיָה, וְעַד שֶׁנִּקְרָא בְּשֵׁם ׳גַּן־עֵדֶן
7 הָעֶלְיוֹן׳ אֲפִילּוּ לְגַבֵּי כָּל הַהַשָּׂגוֹת בְּאוֹפֶן הֵכִי
8 נַעֲלֶה שֶׁהָיוּ אֶצְלוֹ בַּעֲבוֹדָתוֹ בְּיָמִים וְשָׁנִים
9 שֶׁלִּפְנֵי־זֶה, כְּיָוֹן שֶׁזּוֹהִי עֲלִיָּה שֶׁלֹּא בְּעֶרְךְ, בְּאוֹפֶן
10 דְּ״לְהַפְלִיא״. וְעוֹד זֹאת, שֶׁהָעִנְיָן דְּ״לְהַפְלִיא״
11 הוּא גַּם בְּנוֹגֵעַ לַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה, וְהֵינוּ, שֶׁהָעֲלִיָּה
12 לְמַדְרֵגָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ
13 וּמִתְגַּלֶּה לְמַטָּה. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי
14 תּוֹרָה׳ בְּפָרָשָׁתֵנוּ[72] בְּעִנְיַן ״בְּרָאתָיו יְצַרְתִּיו אַף
15 עָשִׂיתִיו״[73], שֶׁ״אַף״ מַרְבֶּה אֶת הַבְּחִינָה הָרְבִיעִית
16 הַיּוֹתֵר נַעֲלָה, וְרִבּוּי זֶה נִסְמָךְ לַ״עָשִׂיתִיו״ דַּוְקָא,
17 שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה בִּבְחִינַת עֲשָׂיָה דַּוְקָא. וְזֶהוּ גַּם
18 כְּלָלוּת עִנְיַן הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת עַל־יְדֵי צַדִּיקִים
19 וְאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים כוּ׳, כַּמְבֹאָר בְּ׳שַׁעַר הַיִּחוּד
20 וְהָאֱמוּנָה׳[74] שֶׁעַל זֶה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[75]
21 ״בְּתְחִלָּה עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה לִבְרוֹא אֶת הָעוֹלָם
22 בְּמִדַּת הַדִּין, רָאָה שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם - שִׁתַּף
23 עִמּוֹ מִדַּת רַחֲמִים״, וּבִכְפָרַט אוֹתוֹת וּמוֹפְתִים
24 שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן גָּלוּי לְכָל (עַמֵּי) הָאָרֶץ, בִּבְחִינַת
25 ״עֲשִׂיתִיו״ (כְּמוֹ הַגְּאוּלָה דְּי״ב תַּמּוּז).
26 ט) **וְיֵשׁ** לְקַשֵּׁר כָּל הַנַּ״ל עִם מַה שֶּׁכָּתוּב
27 בְּתְהִלִּים סִימָן פ״ו[76], ״יַחֵד לְבָבִי
28 לְיִרְאָה שְׁמֶךָ״, כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳
29 בְּפָרָשָׁתֵנוּ[77], שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת בַּלֵּב, חִיצוֹנִיּוּת

ביאור בדרך אפשר

42 **נִסְמָךְ** בכתוב זה **לַ״עֲשִׂיתִיו״ דַּוְקָא,** ונאמר ׳אף עשיתיו׳ להורות
43 **שֶׁנִּמְשָׁךְ לְמַטָּה בִּבְחִינַת עֲשָׂיָה דַּוְקָא** והמשכת אור עליון לעולם
44 תחתון למרות ריחוק הערך ביניהם היא ענין של ׳פלא׳. **וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת**
45 **עִנְיַן הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת** בעולם, למרות שנברא כעולם מוגבל המעלים
46 ומסתיר על האור האלוקי שבו, **עַל־**
47 **יְדֵי צַדִּיקִים וְאוֹתוֹת וּמוֹפְתִים**
48 **כוּ׳, כַּמְבֹאָר בְּ׳שַׁעַר הַיִּחוּד**
49 **וְהָאֱמוּנָה׳**[74] שבספר התניא
50 לאדמו״ר הזקן **שֶׁעַל זֶה** על גילוי
51 אלוקות הלא מוגבל בעולם המוגבל,
52 **אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[75]
53 **״בְּתְחִלָּה** בתחילת תהליך בריאת
54 העולם המוגבל על־ידי אור אין־סוף
55 הבלתי מוגבל **עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה**
56 העליונה **לִבְרוֹא אֶת הָעוֹלָם**
57 **בְּמִדַּת הַדִּין** שתוכנה הוא גבול
58 וצמצום, **רָאָה** הקדוש־ברוך־הוא
59 **שֶׁאֵין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם** אם ייברא
60 במידת הדין - **שִׁתַּף עִמּוֹ מִדַּת**
61 **רַחֲמִים** שעניינה לרחם ולהאיר
62 ולהשפיע״, **וּבִכְפָרַט אוֹתוֹת**
63 **וּמוֹפְתִים** המביאים גילוי אלוקות
64 בעולם **שֶׁהֵם בְּאוֹפֶן גָּלוּי לְכָל**
65 **(עַמֵּי) הָאָרֶץ** לכל אומות העולם
66 ולא רק לבני ישראל, **בִּבְחִינַת**
67 **״עֲשִׂיתִיו״** שהגילוי יורד ונמשך
68 ומאיר עד לעולם העשייה **(כְּמוֹ**
69 **הַגְּאוּלָה** של הרבי הריי״צ **דְּי״ב**
70 **תַּמּוּז** ממאסרו ברוסיה שהייתה אות
71 ומופת גלוי לעיני אומות העולם).
72 **ט) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר כָּל הַנַּ״ל עִם**
73 **מַה שֶּׁכָּתוּב בְּתְהִלִּים סִימָן**
74 **פ״ו**[76], הפרק המתאים למספר
75 שנותיו של הרבי הריי״צ בעל הגאולה
76 (שנולד בשנת תר״מ) בשנה זו, תשכ״ה
77 **״יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ״,**
78 **כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בְּ׳לִקּוּטֵי**
79 **תּוֹרָה׳ בְּפָרָשָׁתֵנוּ**[77], אודות
80 המשמעות הפנימית של בקשה זו,
81 **שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת בַּלֵּב,**
82 **חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב** והבקשה היא ששתי הבחינות, הן

---

71) ראה זח״ב ריא, א. תו״א מגילת אסתר ק, סע״ב. 72) בלק סז, ד. סט, סע״ג. 73) ישעי׳ מג, ז. 74) פ״ה. 75) פירש״י בראשית א, א (ד״ה ברא אלקים). 76) פסוק יא. - הקאפיטל המתאים למספר שנותיו של אדמו״ר מהוריי״צ בעל השמחה והגאולה, שי״ב תמוז השתא (תשכ״ה) הוא יום הולדתו הפ״ה, ובו מתחילים לומר קאפיטל פ״ו (ראה סה״מ י״א ניסן ח״א ע׳ 1 ואילך. וש״נ). - המו״ל. 77) בלק סז, סע״ג ואילך.

הַלֵּב, וּפְנִימִיּוּת הַלֵּב. וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ גַּם בְּכָלְלוּת עֲבוֹדַת הָאָדָם (שֶׁהֲרֵי ״לִבָּא פָּלִיג לְכָל שַׁיְפִין״[78]), שְׁמִצַּד חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב נִמְשֶׁכֶת הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״, שְׁפוֹעֶלֶת עַל מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, שֶׁכְּנֶגֶד ״בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו״, שֶׁיִּהְיוּ כְּדָבָעֵי, וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״וּמָלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם״. וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הַלֵּב נִמְשֶׁכֶת הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״, שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳ (רָצוֹן הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת), וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״וּמָל יְהוָ״ אֶלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ״. וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״יַחֵד לְבָבִי״, שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה (״בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו״) שֶׁמִּצַּד חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בִּ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳ (רָצוֹן הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת), וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״וּמָל יְהוָ״ אֶלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ״. וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״יַחֵד לְבָבִי״, שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה (״בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו״) שֶׁמִּצַּד חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בִּ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳ (רָצוֹן הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם וָדַעַת), וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״וּמָל יְהוָ״ אֶלֹקֶיךָ אֶת לְבָבְךָ״. וְעַל זֶה נֶאֱמַר ״יַחֵד לְבָבִי״, שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה (״בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו״) שֶׁמִּצַּד חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בִּ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳. וְעַל־דֶּרֶךְ ״אַף עֲשִׂיתִיו״, שֶׁ״אַף״ מַרְבֶּה עוֹד בְּחִינָה אַחַת, וְהוּא בְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה. וְרִבּוּי זֶה הַמְתייחס לרצון העליון נִסְמָךְ לַ״עֲשִׂיתִיו״ דווקא ולא ל״בראתיו״ ו״יצרתיו״, לְפִי שֶׁעִקַּר גִּלּוּי רָצוֹן הָעֶלְיוֹן הוּא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית דַּוְקָא, דְּהַיְנוּ בְּמַעֲשֶׂה הַמְּצוֹת, כְּמוֹ צִיצִית בְּצֶמֶר גַּשְׁמִי וּתְפִילִין בְּקֶלֶף גַּשְׁמִי, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּכָל עִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת שֶׁהֵם לְמַטָּה בעולם העשייה, עולם הזה הגשמי, דַּוְקָא, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[79] ״לֹא בַשָּׁמַיִם הִיא״, וְשָׁם דַּוְקָא בעולם העשייה שבו הוא קיום המצוות בפועל בדברים גשמיים נִמְשֶׁכֶת וּמִתְגַּלָּה בְּחִינַת ״אַף״, מַדְרֵגָה הָרְבִיעִית, שֶׁהוּא עִנְיַן ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳.

ביאור בדרך אפשר

1 הפנימיות והן החיצוניות, יתאחדו ׳לירא׳ה את שמך׳ (וכמבואר שם, ״... יש
2 בחינת רעותא דליבא שהוא רצון הלב ויש בזה ב׳ בחינות פנימיות וחיצוניות
3 פנימית נקודת הלב היא בחינת אהבה רבה שלמעלה מהטעם והדעת...
4 וחיצוניות הלב הוא הנלקח מן הדעת והתבוננות בגדולת ה׳ כל חד לפום
5 שיעורא דיליה. ולפי שכלו והשגתו
6 באור אין סוף ברוך הוא כך מעורר את
7 האהבה בלב. והנה מודעת זאת כי את
8 זה לעומת זה עשה אלוקים שכמו שיש
9 דעת בקדושה לדעת את ה׳ ולאהבה
10 אותו. כך יש דעת מצד הקליפה וסטרא
11 אחרא והוא דעת הרע ולאהוב דברים
12 זרים ולתאווה יבקש נפרד מחמת
13 שערב לחכו מתיקות עולם הזה
14 ותענוגיו... אך האהבה שבפנימית הלב
15 שלמעלה מהטעם ודעת... אין בחינת
16 זה לעומת זה כנגדה שבחינת פנימיות
17 נקודת הלב היא בחינת יחידה שאין לה
18 אלא רצון אחד לאביה שבשמים והיא
19 המעלה והמדרגה שאין דוגמתה ולא
20 בערכה נמצא בגשמיות כלל רק לה׳
21 לבדו נמצא בבני ישראל עם קרובו...
22 ובהתעוררות אהבה רבה זו בקל הוא
23 יכול לנצח ולהגביר הטוב על הרע
24 לגמרי מפני שאין לחיצונים בה אחיזה
25 כלל וזהו יחד לבבי וכו׳ ויחד לבבנו
26 כנ׳. שיהיה נכלל בחינת חיצוניות
27 הרצון בבחינת פנימית הרצון...).
28 **וּמִזֶּה** מהעבודה האמורה של ״יחד
29 לבבי״, הארת פנימיות הלב גם
30 בחיצוניות הלב, **נִמְשָׁךְ גַּם**
31 **בְּכְלָלוּת עֲבוֹדַת הָאָדָם (שֶׁהֲרֵי**
32 כלשון הזוהר ״**לִבָּא פָּלִיג לְכָל**
33 **שַׁיְפִין״**[78] הלב מחלק ומשפיע חיות
34 לכל אברי הגוף), **שֶׁמִּצַּד**
35 **חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב נִמְשֶׁכֶת** ובאה
36 לידי גילוי **הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל**
37 **לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״, שֶׁפּוֹעֶלֶת**
38 יש לה פעולה והשפעה **עַל**
39 **מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה** של האדם, **שֶׁכְּנֶגֶד ״בְּרָאתִיו** עולם
40 הבריאה, מחשבה. **יְצַרְתִּיו** עולם היצירה, דיבור **עֲשִׂיתִיו** עולם העשייה,
41 מעשה״, **שֶׁיִּהְיוּ כְּדָבָעֵי** על פי הרצון העליון, **וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי**

ביאור בדרך אפשר

42 **הָעֲבוֹדָה דְּ״וּמָלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם״** העבודה של הסרת ערלת
43 הלב. **וּמִצַּד פְּנִימִיּוּת הַלֵּב** שהיא דרגה פנימית ועמוקה בנשמה
44 **נִמְשֶׁכֶת הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״** מתוך ביטול של כל גדרי מציאות
45 האדם, כמבואר לעיל, **שֶׁזּוֹהִי הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּצַּד ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳**
46 **(רָצוֹן הַלֵּב שֶׁלְּמַעְלָה מִטַּעַם**
47 **וָדַעַת), וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה**
48 **דְּ״וּמָל יְהוָ״ אֱלֹקֶיךָ אֶת**
49 **לְבָבְךָ״**. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר** הבקשה
50 **״יַחֵד לְבָבִי״, שֶׁתִּהְיֶה נִכְלֶלֶת**
51 **בְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב** להתעלות
52 **בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, וְהַיְנוּ,**
53 **שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר**
54 **וּמַעֲשֶׂה (״בְּרָאתִיו יְצַרְתִּיו**
55 **עֲשִׂיתִיו״) שֶׁמִּצַּד חִיצוֹנִיּוּת**
56 **הַלֵּב, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בִּ׳רְעוּתָא**
57 **דִּלְבָּא׳ שֶׁמִּצַּד פְּנִימִיּוּת הַלֵּב**
58 כתוצאה מזה שפנימיות הלב יורדת
59 ונמשכת למטה אפילו בעניינים של
60 מעשה בפועל, אף שכוח המעשה הוא
61 ענין חיצוני נחות לגבי ׳רעותא דליבא׳.
62 **וְעַל־דֶּרֶךְ ״אַף עֲשִׂיתִיו״,**
63 **שֶׁ״אַף״ מַרְבֶּה עוֹד בְּחִינָה**
64 **אַחַת** שלמעלה מעלה מ״בראתיו״,
65 **״יצרתיו״ ו״עשיתיו״, וְהוּא**
66 **בְּחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן שֶׁלְּמַעְלָה**
67 **מִבְּחִינַת מַחֲשָׁבָה דִּבּוּר**
68 **וּמַעֲשֶׂה. וְרִבּוּי זֶה** המתייחס
69 לרצון העליון **נִסְמָךְ לַ״עֲשִׂיתִיו״**
70 דווקא ולא ל״בראתיו״ ו״יצרתיו״,
71 **לְפִי שֶׁעִקַּר גִּלּוּי רָצוֹן הָעֶלְיוֹן**
72 **הוּא בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית**
73 **דַּוְקָא, דְּהַיְנוּ בְּמַעֲשֶׂה**
74 **הַמְּצוֹת, כְּמוֹ צִיצִית בְּצֶמֶר**
75 **גַּשְׁמִי וּתְפִילִין בְּקֶלֶף גַּשְׁמִי,**
76 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּכָל עִנְיְנֵי תּוֹרָה**
77 **וּמִצְוֹת שֶׁהֵם לְמַטָּה** בעולם
78 העשייה, עולם הזה הגשמי, **דַּוְקָא,**
79 **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[79] ״לֹא בַשָּׁמַיִם**
80 **הִיא״, וְשָׁם דַּוְקָא** בעולם העשייה שבו הוא קיום המצוות בפועל
81 בדברים גשמיים **נִמְשֶׁכֶת וּמִתְגַּלָּה בְּחִינַת ״אַף״, מַדְרֵגָה**
82 **הָרְבִיעִית, שֶׁהוּא עִנְיַן ׳רְעוּתָא דִּלְבָּא׳.**

---

78) ראה זהר ח״ב קנג, א. ח״ג קסא, ב. רכא, ב (ברע״מ). רלב, א (ברע״מ). תניא אגה״ק סל״א. 79) נצבים ל, יב. וראה ב״מ נט, ב.

ביאור בדרך אפשר

י) וְזֶהוּ "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב", דְּהִנֵּה[80], בְּחִינַת "יַעֲקֹב" הוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דִּימֵי הַחוֹל בְּעוּבְדִין במעשים דְּחוֹל, בְּבְרוּר הַנִּיצוֹצוֹת מִן ה' הָעוֹמַת־זֶה' היפך הקדושה אוֹ עַל־כָּל־פָּנִים מְקַלִּיפַּת נֹגַהּ שאמנם מעורב בה גם טוב ואור אבל גם היא קליפה המסתירה על האור האלוקי ויש לברר את הניצוצות הטמונים בה. וּבְבְחִינָה זוֹ בחינת "יעקב" יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הֶעָפָר, שֶׁהוּא יְסוֹד הֶכְיֵ תַּחְתּוֹן מארבעת היסודות מהם מורכבים הדברים הגשמיים (אש, רוח, מים, עפר), שֶׁמּוֹרֶה עַל עַפְרוּרִית, חָמְרִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא בְּמַדְרֵגָה נַעֲלִית של אהבת ה' "בכל לבבך ובכל נפשך", שַׁיָּךְ בָּהּ עֲדַיִן עִנְיַן הֶעָפְרוּרִית, וּכְמוֹ בְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּ"קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב" (כַּנַּ"ל סְעִיף ה), שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, "לִי טוֹב", הֲרֵי זֶה נוֹתֵן מָקוֹם שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת גַּם עָרְלַת הַלֵּב, שֶׁאָז יִצְטָרֵךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". וּמִכָּל־מָקוֹם, הִנֵּה גַּם כַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בְּמַדְרֵגַת "עֲפַר יַעֲקֹב", נַעֲשֶׂה בְּרוּר הַנִּיצוֹצוֹת כוּ'[81], וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי בְּחִינַת "מִי", "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב", שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[82] מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אוֹתִי, "מִי" דַּיְקָא, דְּקָאֵי עַל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין' שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ", כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[83] [וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ט) בְּעִנְיַן "יַחֵד לְבָבִי", שֶׁהוּא עִנְיַן יִחוּד וְהַמְשָׁכַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בְּבְחִינַת 'רְעוּתָא דִּלְבָּא'].

ביאור בדרך אפשר

י) וְזֶהוּ "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב", דְּהִנֵּה[80], בְּחִינַת "יַעֲקֹב" הוּא עִנְיַן הָעֲבוֹדָה דִּימֵי הַחוֹל בְּעוּבְדִין דְּחוֹל, בְּבְרוּר הַנִּיצוֹצוֹת מִן ה' הָעוֹמַת־זֶה' אוֹ עַל־כָּל־פָּנִים מְקַלִּיפַּת נֹגַהּ. וּבְבְחִינָה זוֹ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הֶעָפָר, שֶׁהוּא יְסוֹד הֶכְיֵ תַּחְתּוֹן, שֶׁמּוֹרֶה עַל עַפְרוּרִית, חָמְרִיּוּת וְגַשְׁמִיּוּת, וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא בְּמַדְרֵגָה נַעֲלִית, שַׁיָּךְ בָּהּ עֲדַיִן עִנְיַן הֶעָפְרוּרִית, וּכְמוֹ בְּאוֹפֶן הָעֲבוֹדָה דְּ"קִרְבַת אֱלֹקִים לִי טוֹב" (כַּנַּ"ל סְעִיף ה), שֶׁכֵּיוָן שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה הֶרְגֵּשׁ עַצְמוֹ, "לִי טוֹב", הֲרֵי זֶה נוֹתֵן מָקוֹם שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת גַּם עָרְלַת הַלֵּב, שֶׁאָז יִצְטָרֵךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּ"וּמַלְתֶּם אֵת עָרְלַת לְבַבְכֶם". וּמִכָּל־מָקוֹם, הִנֵּה גַּם כַּאֲשֶׁר נִמְצָאִים בְּמַדְרֵגַת "עֲפַר יַעֲקֹב", נַעֲשֶׂה בְּרוּר הַנִּיצוֹצוֹת כוּ'[81] וְהַיְנוּ עַל־יְדֵי בְּחִינַת "מִי", "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב", שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁכָּתוּב[82] מִי יִתֵּן וְהָיָה לְבָבָם זֶה לָהֶם לְיִרְאָה אוֹתִי, "מִי" דַּיְקָא, דְּקָאֵי עַל אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין' שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ", כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[83] [וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ט) בְּעִנְיַן "יַחֵד לְבָבִי", שֶׁהוּא עִנְיַן יִחוּד וְהַמְשָׁכַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בְּבְחִינַת 'רְעוּתָא דִּלְבָּא']. וְאַחַר־כַּךְ בָּאִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל", שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן שֶׁל עָפָר כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה הַבְּרוּר וְזִכּוּךְ כוּ', וְזֶהוּ עִנְיַן "מִסְפַּר", שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן 'סִפּוּרוֹת וּבְהִירוּת' לשון אור. וְעִנְיַן הַמִּסְפָּר ('סִפּוּרוֹת וּבְהִירוּת') הוּא בְּ"רֹבַע יִשְׂרָאֵל", כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[84] שְׁבְּתַבַּת במילה "רֹבַע" יֵשׁ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים. הָאֶחָד, חֵלֶק רְבִיעִי, כלומר, רבע, אחד מארבעה שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה הָרְבִיעִית. וְהַשֵּׁנִי, מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה, וְהַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד 'רְעוּתָא דִּלְבָּא', בדרך 'סובב' ו'מקיף' מבלי להתלבש בהם בפנימיות והוא האור האלוקי שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג בעולמות ונבראים מוגבלים, שֶׁמִּשָּׁם מאור ה'סובב' נִמְשָׁךְ לִהְיוֹת "יַחֵד לְבָבִי לְיִרְאָה שְׁמֶךָ", כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[84] [וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּהוּ עַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ט) בְּעִנְיַן "יַחֵד לְבָבִי", שֶׁהוּא עִנְיַן יִחוּד וְהַמְשָׁכַת בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִיצוֹנִיּוּת הַלֵּב, שֶׁגַּם הָעֲבוֹדָה בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה, תִּהְיֶה חֲדוּרָה בְּבְחִינַת 'רְעוּתָא דִּלְבָּא']. וְאַחַר־כַּךְ בָּאִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל", שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן שֶׁל עָפָר כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה הַבְּרוּר וְזִכּוּךְ כוּ', וְזֶהוּ עִנְיַן "מִסְפַּר", שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן 'סִפּוּרוֹת וּבְהִירוּת' לשון אור. וְעִנְיַן הַמִּסְפָּר ('סִפּוּרוֹת וּבְהִירוּת') הוּא בְּ"רֹבַע יִשְׂרָאֵל", כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[84] שְׁבְּתַבַּת "רֹבַע" יֵשׁ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים. הָאֶחָד, חֵלֶק רְבִיעִי, שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה הָרְבִיעִית. וְהַשֵּׁנִי, מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה, וְהַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד 'רְעוּתָא דִּלְבָּא',

גם הפעולה של בחינת "מי"]. וְאַחַר־כַּךְ לאחר שבהתחלת העבודה היו במדריגה של "מי מנה עפר יעקב" בָּאִים לְמַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפַּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל", שֶׁבִּבְחִינָה זוֹ לֹא שַׁיָּךְ עִנְיַן שֶׁל עָפָר גשמיות וחומריות כְּלָל, כֵּיוָן שֶׁכְּבָר נַעֲשָׂה הַבְּרוּר וְזִכּוּךְ של הדברים הלא רצויים כוּ', וְזֶהוּ עִנְיַן "מִסְפַּר", שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן 'סִפּוּרוֹת וּבְהִירוּת' לשון אור. וְעִנְיַן הַמִּסְפָּר ('סִפּוּרוֹת וּבְהִירוּת') הוּא בְּ"רֹבַע יִשְׂרָאֵל", כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[84] שְׁבְּתַבַּת "רֹבַע" יֵשׁ שְׁנֵי פֵּירוּשִׁים. הָאֶחָד, חֵלֶק רְבִיעִי, שֶׁזּוֹהִי בְּחִינָה הָרְבִיעִית. וְהַשֵּׁנִי, מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה, וְהַיְנוּ, שֶׁעִקַּר הָעֲבוֹדָה הִיא מִצַּד 'רְעוּתָא דִּלְבָּא',

80) ראה סד"ה מי מנה הנ"ל (שם ע' א'ס). 81) ראה סד"ה מי מנה הנ"ל, שזהו גם ענין הגרים שניתוספו בישראל, המובא במד"ר בפירוש הכתוב מי מנה עפר יעקב (המו"ל). 82) ואתחנן ה, כו. 83) במדבר טו, א. וראה גם לקו"ת פרשתנו סח, סע"ב. 84) פרשתנו סז, א. ע, ב.

ביאור בדרך אפשר

דִּלְבָּא׳, בְּחִינָה הָרְבִיעִית שבאה לאחר שלוש הבחינות של מחשבה, דיבור ומעשה, אֲבָל עם היותה בחינה נעלית ביותר בְּחִינָה זוֹ נִמְשָׁכָת וְחוֹדֶרֶת בְּכָל אַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת, עַד לְבְחִינַת ״עֲשִׂיתִיו״, שֶׁגַּם בָּהּ נִמְשָׁכָת וְחוֹדֶרֶת בְּחִינָה הָרְבִיעִית שְׁמְרוּמָזֶת בָּרִבּוּי דִּ״אַף״ (״אַף עֲשִׂיתִיו״). וְכֵן לְאִידָךְ מצד שני, כשם שהעבודה של ׳רעותא דליבא׳ נמשכת עד העשייה, כך העבודה של ׳עשייה׳ עולה ומגעת עד בחינת ׳רעותא דליבא׳, שֶׁעַל־יְדֵי ״עֲשִׂיתִיו״, שֶׁשָּׁם הָעֲבוֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲשִׂיָּה, מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה, מִלְּשׁוֹן[85] מְעַשְּׁיִן עַל הַצְּדָקָה[86] כופים את מי שלא רוצה לתת, הֵינוּ, שֶׁכּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ ובענייננו, כאשר האדם כופה ומכניע את עצמו, את המציאות שלו אל הרצון העליון, הִגָּה ״מַה לִּי קְטָלָא כּוּלָּהּ, מַה לִּי קְטָלָא פַּלְגָּא״[87], נאמר בגמרא שהגונב בהמה כחושה ואחר־כך השמינה, משלם תשלומי כפל כדין הגנב וכן תשלומי ארבעה וחמישה אם טבח או מכר לפי שווי הבהמה בעת הגניבה כי מאחר שאין הבדל בין הורג חצי להורג הכול, למעשה הטביחה התחילה כבר משעת הגניבה, ולפי פנימיות הדברים הכוונה היא ש׳הריגה׳, היינו כפיה והכנעה, חלקית של היישות והמציאות של האדם חשובה כמו כפייה והכנעה מלאה שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ והדבר נחשב כמו מסירות נפש והקרבה של כל המציאות האישית, שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁכָת הַבְּחִינָה הָרְבִיעִית, ״אַף עֲשִׂיתִיו״, הבחינה שלמעלה ממחשבה, דיבור ומעשה, כמבואר לעיל באריכות.

וּכְמוֹ־כֵן נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת ״עֲשִׂיתִיו״ היינו שנמשך ומתגלה למטה בפועל כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל״, כְּפַשְׁטוּת הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[88], שֶׁיְּקוּמִים בפועל ובפשטות הַיְעוּד על מספרם העצום של בני ישראל ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גּוֹ׳ אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״[89], וְ״לֹא יִסָּפֵר מֵרוֹב״[90].

ביאור בדרך אפשר

בְּחִינָה הָרְבִיעִית, אֲבָל בְּחִינָה זוֹ נִמְשָׁכָת וְחוֹדֶרֶת בְּכָל אַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת, עַד לְבְחִינַת ״עֲשִׂיתִיו״, שֶׁגַּם בָּהּ נִמְשָׁכָת וְחוֹדֶרֶת בְּחִינָה הָרְבִיעִית שְׁמְרוּמָזֶת בָּרִבּוּי דִּ״אַף״ (״אַף עֲשִׂיתִיו״). וְכֵן לְאִידָךְ, שֶׁעַל־יְדֵי ״עֲשִׂיתִיו״, שֶׁשָּׁם הָעֲבוֹדָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁל עֲשִׂיָּה, מִלְּשׁוֹן כְּפִיָּה, מִלְּשׁוֹן[85] מְעַשְּׁיִן עַל הַצְּדָקָה[86], הֵינוּ, שֶׁכּוֹפֶה אֶת עַצְמוֹ, הִגָּה ״מַה לִּי קְטָלָא כּוּלָּהּ, מַה לִּי קְטָלָא פַּלְגָּא״[87], שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ, שֶׁעַל־יָדָהּ נִמְשָׁכָת הַבְּחִינָה הָרְבִיעִית, ״אַף עֲשִׂיתִיו״. וּכְמוֹ־כֵן נִמְשָׁךְ בִּבְחִינַת ״עֲשִׂיתִיו״ כְּלָלוּת הָעִנְיָן דִּ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל״, כְּפַשְׁטוּת הַכָּתוּב, שֶׁהֲרֵי אֵין מִקְרָא יוֹצֵא מִידֵי פְּשׁוּטוֹ[88], שֶׁיְּקוּמִים הַיְעוּד ״וְהָיָה מִסְפַּר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גּוֹ׳ אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר״[89], וְ״לֹא יִסָּפֵר מֵרוֹב״[90].

85) בית יוסף לטור יו״ד סרמ״ח (ד״ה כל אדם). 86) ראה סה״מ תרע״ח ע׳ קכא. ע׳ קכד ואילך. ע׳ קצב. תרצ״ט ע׳ 191. ובכ״מ. 87) ב״ק סה, א. וראה לקו״ת נצבים מו, ד. 88) שבת סג, א. וש״נ. 89) הושע ב, א. וראה לקו״ת פרשתנו סז, סע״ד ואילך. 90) וישלח לב, יג.

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שני עמוד ב

שֶׁמָּרוֹ – תשמרנו אתה, נמצא שלא מַקְנֵי לֵיהּ מָקוֹם בֶּחָצֵר – שאינו מקנה לו בהשאלה מקום בחצר להכניס שם את שורו, שלא נתן לו אלא רשות להכניס את השור, וְהָוְיָא לֵיהּ קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק – ונמצא שהחצר של בעל החצר בלבד היא ולא של בעל השור, וְקֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק, מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם. אך אם לֹא אָמַר לֵיהּ שְׁמָרֵהוּ אלא נתן לו רשות להכניסו בסתמא, אף שאינו מקבל עליו שמירה, מכל מקום אַקְנְיֵי אַקְנֵי לֵיהּ מָקוֹם בֶּחָצֵר, וְהָוְיָא לֵיהּ חֲצַר הַשּׁוּתָּפִין – של בעל החצר ושל בעל השור, וְקֶרֶן בַּחֲצַר הַשּׁוּתָּפִין הרי היא כרשות הרבים, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא חֲצִי נֵזֶק. ולכך נקטה הברייתא ברישא שאמר ׳שמרו׳, שבכך משלם בעל השור נזק שלם:

משנה

המכה אשה מעוברת והפילה את עוברה, חייב לשלם לבעל האשה דמי הולד, שנאמר (שמות כא כב) ׳וְכִי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אָסוֹן עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ, כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים׳. ומפורש בפסוק שהחיוב הוא אף כשנתכוין להכות את חבירו והכה את האשה שלא בכוונה, ובמשנתינו יתבאר אם דין שור שהכה את האשה שוה בזה לדין האדם המכה את האשה, וכן יתבאר כיצד שמין את דמי הולדות: שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּין לַחֲבֵירוֹ – ליגח שור אחר, וְהִכָּה שלא בכוונה אֶת הָאִשָּׁה המעוברת הסמוכה לו, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ – עוברים שבמעיה, ומתו, פָּטוּר בעל השור מִתשלום דְּמֵי הוֹלָדוֹת. וְאָדָם שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּין לַהכות את חֲבֵירוֹ, וְהִכָּה שלא בכוונה אֶת הָאִשָּׁה המעוברת הסמוכה לו, וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ ומתו, הרי המכה מְשַׁלֵּם לבעל האשה את דְּמֵי הוֹלָדוֹת.

מבארת המשנה: כֵּיצַד משערין כמה המכה בִּדְמֵי הוֹלָדוֹת, שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה אילו היתה שפחה העומדת לימכר, כַּמָּה הִיא יָפָה – כמה היתה שוה לימכר עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה – כשהיא עדיין מעוברת, שדמיה מרובין, וְכַמָּה הִיא יָפָה – שוה לימכר עכשיו מְשֶׁיָּלְדָה, שדמיה נפחתין אחר הלידה. ואת הדמים שנפחתה משויה ישלם המזיק. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לתנא קמא,

בס"ד. שבת פרשת בלק, י"ז תמוז (נדחה), ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

שְׂאוּ[1] יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה[2]. וּמְבָאֵר כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמו"ר בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה (שֶׁאָמְרוֹ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת־קֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחֲרֵי י"ב־י"ג תַּמּוּז תרפ"ז, בִּזְמַן רַעֲוָא דְּרַעֲוִין)[3], דְּצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא כָּל הַבְּרָכוֹת וְכָל הַהַמְשָׁכוֹת וְהַגִּילוּיִים הֵם מִשֵּׁם יְהוָ֑ה, אִם כֵּן, מַהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה", שֶׁצְּרִיכִים לְבָרֵךְ אֶת שֵׁם יְהוָ֑ה. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּלְהִיּוֹת "שְׂאוּ יְדֵיכֶם (בְּמַדְרֵגַת) קֹדֶשׁ", דְּ"קֹדֶשׁ הִיא מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ"[4], הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה", לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר וְהַגִּילוּי בַּ"יְהוָ֑ה דְּלְתַתָּא", וְאָז יְבָרֵכְךָ "יְהוָ֑ה דְּלְעֵלָּא".

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף שֶׁבְּמַאֲמָר זֶה נִתְבָּאֵר שֶׁעִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה" (הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם יְהוָ֑ה דְּלְתַתָּא), הוּא בְּשֵׁם יְהוָ֑ה דְּלְעֵלָּא (שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּל בְּרָכָה וּגְלוּי הוּא מִשֵּׁם יְהוָ֑ה), הִנֵּה בְּמָקוֹם אַחֵר[5] מְבֹאָר עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה" גַּם בְּנוֹגֵעַ לְשֵׁם יְהוָ֑ה דְּלְעֵלָּא', וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לְמַעְלָה גַּם מִשֵּׁם יְהוָ֑ה דְּלְעֵילָּא'.

וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, שֶׁהַבְּרָכָה הִיא "מִצִּיּוֹן", שֶׁהִיא נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה, בְּחִינַת לקבל ברכה והשפעה מהדרגה העליונה של שם הוי', "יְהוָ֑ה דְּלְעֵלָּא" העלין (ביאור המושג בקצרה: על הכתוב (לעניין י"ג מידות הרחמים) "ויעבור ה' על פניו ויקרא ה', ה'" מבואר בקבלה וחסידות שהכוונה לשתי בחינות בשם הוי' – "הוי' דלתתא" (שלמטה) שנקרא הוי' על שם שמהווה את העולמות והנבראים של 'סדר השתלשלות', ו"הוי' דלעילא" (שלמעלה) שגם הוא נקרא הוי' מלשון מהווה, ועם זאת הוא גילוי אור אלוקי מלמעלה מ'סדר השתלשלות', וזהו פירוש הפסוק "ויקרא הוי' הוי'" – 'קריאה' והמשכה מהוי' שלמעלה מהשתלשלות להתגלות בהוי' שבבחינת השתלשלות).

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁאַף שֶׁבְּמַאֲמָר זֶה דיבור המתחיל 'שאו ידיכם קודש' של שנת תרפ"ז, **נִתְבָּאֵר שֶׁעִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה" (הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם יְהוָ֑ה, יותר ממה שיש בו מצד עצמו) הוּא בְּשֵׁם יְהוָ֑ה דְּלְתַתָּא', וְאָז** לאחר שהאדם בעבודתו פעל תוספת אור בשם הוי' דלתתא, **נִמְשֶׁכֶת הַבְּרָכָה מִשֵּׁם יְהוָ֑ה דְּלְעֵלָּא' (שֶׁזֶּהוּ שֶׁכָּל בְּרָכָה וּגְלוּי הוּא** כל השפעה והארה **מִשֵּׁם יְהוָ֑ה** ולכן גם כאשר האדם בעבודתו הוא הפועל את תוספת האור בשם הוי' (דלתתא), המשכת הברכה היא משם הוי' (דלעילא)), **הִנֵּה בְּמָקוֹם אַחֵר**[5] **מְבֹאָר עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה" גַּם בְּנוֹגֵעַ לְשֵׁם יְהוָ֑ה דְּלְעֵלָּא'**, ושם מבואר שעבודת האדם פועלת וממשיכה תוספת אור וגילוי אפילו בשם הוי' דלעילא **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ"שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לְמַעְלָה גַּם מִשֵּׁם יְהוָ֑ה דְּלְעֵילָּא'** ועד שיש לאדם כוח להוסיף אור אפילו בשם הוי' דלעילא. **וּמַמְשִׁיךְ בַּמַּאֲמָר, שֶׁהַבְּרָכָה** ותוספת האור שהאדם ממשיך בשם הוי' (על ידי העבודה של 'שאו ידיכם קודש') **הִיא "מִצִּיּוֹן", שֶׁהִיא נְקוּדַת הַנְּשָׁמָה, בְּחִינַת "יְחִידָה"**, כידוע שלנשמה יש חמשה שמות (נפש־רוח־נשמה־חיה־יחידה) והשם "יחידה" מתייחס לנקודה הכי פנימית והכי עמוקה של עצם הנשמה, ומבחינה זו היא הפעולה של 'וברכו את הוי'.

נאמר בתהלים:

שְׂאוּ[1] יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה[2]. וּמְבָאֵר כְּבוֹד־קְדוּשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמו"ר הרבי הריי"צ בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל במאמר חסידות שלו הפותח בפסוק הַזֶּה (שֶׁאָמְרוֹ את המאמר אמר הרבי הריי"צ בְּיוֹם י"ג תַּמּוּז תרפ"ז, ימי גאולתו מהמאסר באותה שנה, ביום השבת אחר הצהרים, לפנות ערב בִּזְמַן שעליו נאמר בזוהר שהוא רַעֲוָא דְּרַעֲוִין רצון הרצונות, כמבואר בקבלה וחסידות שלכל בחינה ב'סדר ההשתלשלות' של האור האלוקי מלמעלה למטה קדם 'כתר', הוא הרצון להתהוות בחינה זו, ובראשית כל ההשתלשלות יש כתר כללי, שהוא הרצון לכל הרצונות, ובדרך כלל הכוונה לבחינת 'אדם קדמון' שכל הבחינות כלולות בו בהשוואה אחת, ובשבת בעת המנחה יש התגלות והארה מבחינה נעלית זו)[3], דְּצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא כָּל הַבְּרָכוֹת וְכָל הַהַמְשָׁכוֹת וְהַגִּילוּיִים היינו כל ההארות והשפעות מהקב"ה לעולמות ולנבראים הֵם מִשֵּׁם יְהוָ֑ה מלשון מהווה והוא השם של החסד וההשפעה, אִם כֵּן, מַהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה", שֶׁצְּרִיכִים בעולם הזה בני ישראל, נבראים לְבָרֵךְ אֶת שֵׁם יְהוָ֑ה וכביכול להשפיע לו, והרי הוא מקור כל השפע?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּעַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה הרוחנית של האדם לְהִיּוֹת "שְׂאוּ יְדֵיכֶם להתרומם ולהתעלות עד למצב שבו 'ידיו' יהיו (בְּמַדְרֵגַת) קֹדֶשׁ", דְּ"קֹדֶשׁ הִיא מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ"[4], נאמר בזוהר ש"קודש" הוא דבר בפני עצמו, ומבואר בחסידות ש"קדוש" פירושו דבר שנמשכה עליו קדושה, אך אין הוא עצמיות הקדושה ממש. ו"קודש" הוא שם עצמי, היינו דבר שהוא עצמו הקדושה, וכאשר האדם מתעלה ומתרומם לבחינת "קודש", שלמעלה מ"קדוש", הִנֵּה עַל־יְדֵי־זֶה "וּבָרְכוּ אֶת יְהוָ֑ה", האדם מוסיף ברכה והשפעה בהוי', היינו לְהַמְשִׁיךְ תּוֹסֶפֶת הָאוֹר וְהַגִּילוּי בַּ"יְהוָ֑ה דְּלְתַתָּא" שם הוי' התחתון, בדרגתו התחתונה, וְאָז יְבָרֵכְךָ זוכה האדם

---

1) המאמר הוא המשך למאמר שלפניו ד"ה מי מנה די"ב תמוז. 2) תהלים קלד, ב. 3) נדפס בקונטרס יד - בסה"מ קונטרסים ח"א קפח, א ואילך. ולאח"ז בסה"מ תרפ"ז ע' ריז ואילך. 4) זח"ג צד, ב. 5) ספר השיחות תרפ"ז ע' 174. הועתק ב"היום

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן שֶׁעַל־יְדֵי "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לְבְחִינַת הַ'יְחִידָה' נקודת הנשמה הנקראת 'ציון', אַף שֶׁפִּרוּב הַמְקוֹמוֹת מְבֹאָר שֶׁ"קֹדֶשׁ מִלָּה בְּגַרְמֵיהּ" דרגת "קודש" כפי שהיא עניין בפני עצמו הוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה[6], שהיא חלק מבחינת המוחין, עשר הכוחות, ולמטה מה'יחידה' שלמעלה מהכוחות הפרטיים, והביאור בכך הוא שבעצם אין זו סתירה וכאן העבודה של 'שאו ידיכם קדש' קשורה בעניין היחידה כִּי כָּאן נִתְבָּאֵר שכתוצאה מ'שאו ידיכם קודש' נפעל עִנְיַן "וּבֵרְכוּ אֶת הַלֶּחֶם", הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָּיְ", שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִשֶּׁם הַוָּיְ, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָּיְ הֵן כְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת[7] (וְגַם ד' הָאוֹתִיּוֹת בְּמִילּוּאָם הֵן עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת[8]), אוֹת יו"ד הִיא בְּחִינַת הַחָכְמָה וְכוּ', כמבואר בקבלה וחסידות, ובלשון רבנו הזקן ב'אגרת התשובה' שבספר התניא: "וכל הי' ספירות נכללות ונרמזות בשם הוי' ב"ה. כי היו"ד שהיא בחי' נקודה לבד מרמזת לחכמתו יתברך שהיא בבחינת העלם והסתר קודם שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... ואחר שבאה לבחינת התפשטות וגילוי ההשגה וההבנה... נכללת ונרמזת באות ה"א שיש לה בחינת התפשטות לרוחב המורה ומרמז על הרחבת הביאור וההבנה וגם לאורך המורה על בחינת ההמשכה וההשפעה מלמעלה למטה... כשנמשכת המשכה ושפעה זו יותר למטה... נכללת ונרמזת המשכה זו באותיות ו"ה. כי הוי"ו מורה על ההמשכה מלמעלה למטה.

ביאור בדרך אפשר

וגם המשכה זו היא על ידי מדת חסדו וטובו ושאר מדותיו הקדושות... מדת מלכותו יתברך... ונכללת ונרמזת באות ה"א אחרונה של שם הוי"ה". ובקיצור, יו"ד – חכמה, ה' – בינה, ו' – מידות, ה' – מלכות), וְעַל כֵּן כיוון שעניינו של שם הוי' הוא עשר הספירות, צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָּיְ הִיא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יו"ד דְּשֵׁם הַוָּיְ ('חָכְמָה', בחינת הנשמה הנקראת 'חַיָּה'), דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר שלמעלה מעשר הספירות שהתחלתם וראשיתם היא החכמה (כשם שכתר גשמי הוא מעל הראש), וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיַן בְּחִינַת הַ'יְחִידָה' הנקודה העצמית של עצם הנפש המקבילה לעניין הכתר למעלה שלמעלה מעשר הכוחות הפרטיים המקבילים לעשר הספירות העליונות.

וּלְהָעִיר שֶׁאַף שֶׁבָּאוֹת יו"ד יֵשׁ גַּם קוּצוֹ שֶׁל יו"ד, שֶׁרוֹמֵז לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן[9], 'כֶּתֶר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַ'חָכְמָה', כמבואר ב'אגרת התשובה' שם, "והקוץ שעל היו"ד רומז לבחינת רצון העליון ברוך־הוא שלמעלה מעלה ממדרגת בחינת חכמה עילאה כנודע", וְנִמְצָא שֶׁגַּם בְּחִינַת הַ'כֶּתֶר' וּבְחִינַת הַ'יְחִידָה' שלמעלה מהחכמה שהיא ראשית עשר הספירות נִכְלָלוֹת בְּשֵׁם הַוָּיְ, ואם כן לכאורה גם בחינת ה'כתר' והרצון העליון היא חלק משם הוי' עצמו, ואיך הדבר מתאים למבואר לעיל שממדריגה זו באה תוספת אור בשם הוי', והביאור הוא שאכן יש בשם הוי' גם מבחינת הכתר והרצון אבל מִכָּל־מָקוֹם עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּרֶמֶז, ואינו עניינו הברור והמפורש של שם הוי' וּכְהַלָּשׁוֹן בַּתַּנְיָא[9]: "וְהַקּוֹץ שֶׁעַל הַיו"ד רוֹמֵז* לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן

1 'יְחִידָה'. וְיֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁכָּתוּב כָּאן שֶׁעַל־יְדֵי
2 "שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ" מַגִּיעִים לִבְחִינַת הַ'יְחִידָה',
3 אַף שֶׁפִּרוּב הַמְקוֹמוֹת מְבֹאָר שֶׁ"קֹדֶשׁ מִלָּה
4 בְּגַרְמֵיהּ" הוּא בְּחִינַת הַחָכְמָה[6], כִּי כָּאן נִתְבָּאֵר
5 עִנְיַן "וּבֵרְכוּ אֶת הַלֶּחֶם", הַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר
6 בְּשֵׁם הַוָּיְ, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי גִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מִשֶּׁם
7 הַוָּיְ, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁד' אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָּיְ הֵן כְּנֶגֶד
8 עֶשֶׂר סְפִירוֹת[7] (וְגַם ד' הָאוֹתִיּוֹת בְּמִילּוּאָם הֵן
9 עֶשֶׂר אוֹתִיּוֹת[8]), אוֹת יו"ד הִיא בְּחִינַת הַחָכְמָה
10 וְכוּ', וְעַל כֵּן צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁהַמְשָׁכַת תּוֹסֶפֶת אוֹר
11 בְּשֵׁם הַוָּיְ הִיא מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יו"ד
12 דְּשֵׁם הַוָּיְ ('חָכְמָה', 'חַיָּה'), דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר,
13 וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיַן בְּחִינַת הַ'יְחִידָה'.
14 וּלְהָעִיר שֶׁאַף שֶׁבָּאוֹת יו"ד יֵשׁ גַּם קוּצוֹ שֶׁל
15 יו"ד, שֶׁרוֹמֵז לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן[9],
16 'כֶּתֶר' שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַ'חָכְמָה', וְנִמְצָא שֶׁגַּם בְּחִינַת
17 הַ'כֶּתֶר' וּבְחִינַת הַ'יְחִידָה' נִכְלָלוֹת בְּשֵׁם הַוָּיְ,
18 מִכָּל־מָקוֹם עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּרֶמֶז, וּכְהַלָּשׁוֹן
19 בַּתַּנְיָא[9]: "וְהַקּוֹץ שֶׁעַל הַיו"ד רוֹמֵז* לִבְחִינַת

*) וְאַף שֶׁלָּשׁוֹן זֶה נֶאֱמַר גַּם בְּנוֹגֵעַ לְשְׁאָר הַסְּפִירוֹת - חֲרֵי בְּנוֹגֵעַ ל"כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת" מַקְדִּים[א] שֶׁם שֶׁהֵם לֹא רַק בְּרֶמֶז, כִּי־אִם "נִכְלָלוֹת וְנִרְמָזוֹת"[ב]. וּרְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה' רֵישׁ פָּרָשַׁת רְאֵה גַּם־כֵּן עַל־דֶּרֶךְ־זֶה: "וּבְחִינָה זוֹ הִיא בְּחִינַת", וּמְסַיֵּים (בספ"ב) "בְּחִינוֹת אֵלּוּ הַנִּרְמָזִים בְּשֵׁם". וְעַיֵּין גַּם־כֵּן לִקּוּטֵי תּוֹרָה' מַטּוֹת (פו, ב) וְרְאֵה (כב, ג) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת.

א) וְאֵין לוֹמַר שֶׁהַקְדָּמָה זוֹ הִיא גַּם בְּנוֹגֵעַ לִבְחִינַת רָצוֹן הָעֶלְיוֹן - כִּי בְּפֵירוּשׁ כּוֹתֵב: "עֶשֶׂר סְפִירָן כּוּ' חַכִּים כּוּ'", וּבְסוֹפוֹ לֹא הִזְכִּיר רָצוֹן, אֲפִילּוּ לֹא בַּחֲצָאי עִיגּוּל.

ב) וְכֵן בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן: "נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת בָּאוֹת ה"א.. נִכְלֶלֶת וְנִרְמֶזֶת.. בָּאוֹתִיּוֹת ו"ה", וְרַק בְּנוֹגֵעַ לְיוּ"ד, שֶׁבָּא בִּסְמִיכוּת וְתֵיכֶף לְכָתְבוֹ "וְכָל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת נִכְלָלוֹת", כּוֹתֵב "מְרַמֶּזֶת" לְבַד[10].

יום" ו' מנחם־אב. 6) ראה - לדוגמא - לקו"ת מסעי צג, א. 7) זח"ג יז, א (ברע"מ). 8) פרדס שער ד (שער עצמות וכלים) פ"ו. 9) אגה"ת פ"ד. 10) הערת המו"ל: להעיר גם מלקו"ש חל"ט ע' 143.

ביאור בדרך אפשר

בָּרוּךְ־הוּא״ (וְלֹא עוֹד לא זו בלבד שנאמר שהוא רק רמז אֶלָּא שֶׁבָּא
בַּחֲצָאֵי עִגּוּל מילים אלה אודות הרצון, שלמעלה מהחכמה, הנרמז בקוץ
שעל היו״ד נכתבו ב׳אגרת התשובה׳ שבספר התניא בסוגריים), והטעם לכך
שאינו עניין עיקרי ודבר ברור בשם הוי׳ אלא רק נרמז הוא כִּי קוּצוֹ שֶׁל
יו״ד אֵינוֹ אוֹת בִּפְנֵי עַצְמוֹ,
אֶלָּא הוּא בִּכְלָל הָאוֹת יו״ד
וחלק בלתי נפרד ממנה, וְהַיְנוּ
שֶׁבְּגִלּוּי הִנֵּה הַיּוּ״ד הוּא
בְּחִינַת הַ׳חָכְמָה׳ כמבואר לעיל.
וְאִלּוּ קוּצוֹ שֶׁל יו״ד, בְּחִינַת
ה׳כֶּתֶר׳, נִכְלָל בַּיּוּ״ד בְּרֶמֶז
וּבְהֶעְלֵם בִּלְבַד. וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ
בְּעִנְיַן ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ
וּבָרְכוּ אֶת הַוְיָ״, ואכן מדובר על
תוספת לגבי עניינו העיקרי והגלוי של
שם הוי׳ שֶׁנִּמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר
בְּשֵׁם הַוְיָ׳ מִבְּחִינַת ה׳כֶּתֶר׳
וְה׳יְחִידָה׳ בְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי
עַצְמָן, בְּבְחִינַת גִּילּוּי ודבר זה
לא קיים בשם הוי׳ עצמו שבו הרצון
והכתר הם רק בהעלם וברמז.

ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (בַּמַּאֲמָר דיבור־
המתחיל ״מי מנה עפר יעקב ומספר
את רובע ישראל״ פסוק בפרשת בלק
דִּי״ב תַּמּוּז[11] שנאמר בהתוועדות
חג הגאולה י״ב תמוז שנה זו, תשכ״ה)
בְּעִנְיַן מַה שֶּׁפָּתוּב בְּ׳אִדְּרָא׳[12]
(מילולית: אסיפה, והכוונה לדברים
שאמר רבי שמעון בר יוחאי באסיפת
החבריא, והוא חלק מספר הזוהר)
שֶׁיֵּשׁ למעלה באלוקות שְׁתֵּי
בְּחִינוֹת ׳עֵדֶן׳, עֵדֶן תַּתָּאָה
תחתון וְעֵדֶן עִלָּאָה עליון, שֶׁמֵּהֶן
משתי הבחינות ב׳עדן׳ נִמְשָׁכוֹת
שְׁתֵּי בְּחִינוֹת גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן
הַתַּחְתּוֹן הנמשך מ׳עדן תתאה׳
וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הנמשך מ׳עדן עילאה׳ (וְאַף שֶׁבְּפַרְטִיּוּת יֵשׁ
בִּגַּן־עֵדֶן לא רק שתי בחינות, עליון ותחתון, אלא רִבּוּי מַדְרֵגוֹת ועד
לריבוי בְּלִי גְּבוּל, כַּיָּדוּעַ[13] המבואר בחסידות בְּעִנְיַן ״וּקְדוֹשִׁים
בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךְ סֶלָה״[14] (כמבואר ב׳לקוטי תורה׳ לרבנו הזקן:
״הנשמות נקראו קדושים וכמו שאומרים בשמונה־עשרה וקדושים בכל יום

ביאור בדרך אפשר

1 רָצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא״ (וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁבָּא
2 בַּחֲצָאֵי עִגּוּל), כִּי קוּצוֹ שֶׁל יו״ד אֵינוֹ אוֹת בִּפְנֵי
3 עַצְמוֹ, אֶלָּא הוּא בִּכְלָל הָאוֹת יו״ד, וְהַיְנוּ
4 שֶׁבְּגִלּוּי הִנֵּה הַיּוּ״ד הוּא בְּחִינַת הַ׳חָכְמָה׳. וְאִלּוּ
5 קוּצוֹ שֶׁל יו״ד, בְּחִינַת ה׳כֶּתֶר׳, נִכְלָל בַּיּוּ״ד
6 בְּרֶמֶז וּבְהֶעְלֵם בִּלְבַד. וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ בְּעִנְיַן ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ
7 וּבָרְכוּ אֶת הַוְיָ״, שֶׁנִּמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת
8 אוֹר בְּשֵׁם הַוְיָ׳ מִבְּחִינַת ה׳כֶּתֶר׳ וְה׳יְחִידָה׳ כְּפִי
9 שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן, בְּבְחִינַת גִּילּוּי.

10 ב) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל
11 (בַּמַּאֲמָר דִּי״ב תַּמּוּז[11]) בְּעִנְיַן מַה
12 שֶּׁכָּתוּב בְּ׳אִדְּרָא׳[12] שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ׳עֵדֶן׳, עֵדֶן
13 תַּתָּאָה וְעֵדֶן עִלָּאָה, שֶׁמֵּהֶן נִמְשָׁכוֹת שְׁתֵּי בְּחִינוֹת
14 גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן (וְאַף
15 שֶׁבְּפַרְטִיּוּת יֵשׁ בְּגַן־עֵדֶן רִבּוּי מַדְרֵגוֹת בְּלִי גְּבוּל,
16 כַּיָּדוּעַ[13] בְּעִנְיַן ״וּקְדוֹשִׁים בְּכָל יוֹם יְהַלְלוּךְ
17 סֶלָה״[14], מִכָּל־מָקוֹם נֶחְלָקִים בְּכְלָלוּת לִשְׁנֵי
18 סוּגִים, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן). וְהָעִנְיָן
19 בָּזֶה, דְּהִנֵּה, ׳עֵדֶן עִלָּאָה׳ הוּא בְּחִינַת ׳חָכְמָה־
20 סְתִימָאָה׳, וּלְמַטָּה מִזֶּה, בְּחִינַת ׳חָכְמָה עִלָּאָה׳.
21 וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לְגַן־עֵדֶן, בְּחִינַת ׳בִּינָה׳, שֶׁזֶּהוּ
22 שֶׁבְּגַן־עֵדֶן צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו
23 הַשְׁכִינָה[15], נֶהֱנִין דַּיְקָא, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג,
24 וְיָדוּעַ שֶׁגִּילּוּי הַתַּעֲנוּג (׳עַתִּיק׳) הוּא בְּ׳בִינָה׳[16],
25 וְהַיְנוּ, שֶׁ׳חָכְמָה׳ הִיא בִּבְחִינַת נְקוּדָה, וּבָהּ הוּא
26 הַתְחָלַת גִּילּוּי הַתַּעֲנוּג, בְּחִינַת עֶצֶם הַתַּעֲנוּג,

ביאור בדרך אפשר

43 יהללוך סלה דקאי על הנשמות... אין להם בחינת זמן ומקום לפי שהם
44 בבחינת קדושים... מובדלים מבחינת גוף לגמרי ואינן בבחינת מקום, ולכן
45 אינן גם כן בבחינת זמן, ועל כן שירה שלהם היא בכל יום תמיד וזהו וקדושים
46 בכל יום יהללוך וגם סלה בלי הפסק. כמאמר ילכו מחיל אל חיל... וגם כי
47 הנה וקדושים לשון רבים שיש בחינת
48 קדושים רבים גבוה מעל גבוה עד רום
49 המעלות, וזהו יהללוך סלה... יש ריבוי
50 מדרגות בעילוי אחר עילוי, הגם
51 שבספרים לא נזכר רק ב׳ מדרגות דרך
52 כלל, גן־עדן העליון וגן־עדן התחתון,
53 היינו שלא נתגלו אלינו. וזהו יהללוך
54 סלה בלי הפסק״), מִכָּל־מָקוֹם
55 נֶחְלָקִים ריבוי המדרגות הפרטיות
56 בִּכְלָלוּת לִשְׁנֵי סוּגִים, גַּן־עֵדֶן
57 הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן).
58 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, ׳עֵדֶן
59 עִלָּאָה׳ עדן העליון הוּא בְּחִינַת
60 ׳חָכְמָה־סְתִימָאָה׳ חכמה סתומה
61 ונעלמת שלמעלה מגילוי, וּלְמַטָּה
62 מִזֶּה, בחינה זו כפי שהיא באה לידי
63 גילוי במדריגות נמוכות יותר היא
64 בְּחִינַת ׳חָכְמָה עִלָּאָה׳ חכמה
65 העליונה. וּמִשָּׁם מבחינת עדן העליון
66 שהיא בחינת חכמה נִמְשָׁךְ לְגַן־
67 עֵדֶן, בְּחִינַת ׳בִּינָה׳, שֶׁזֶּהוּ
68 שֶׁבְּגַן־עֵדֶן צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין
69 וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְׁכִינָה[15], נֶהֱנִין
70 דַּיְקָא, חכמינו ז״ל דייקו ואמרו
71 שנשמות הצדיקים קולטות ומקבלות
72 את גילוי והארת האלוקות בגן־עדן
73 באופן שגורם להם הנאה (רוחנית,
74 כמובן) שֶׁהוּא עִנְיַן הַתַּעֲנוּג,
75 וְיָדוּעַ שֶׁגִּילּוּי הַתַּעֲנוּג
76 (׳עַתִּיק׳ כתר עליון שלמעלה
77 מהספירות כולל בתוכו שתי בחינות
78 כלליות ׳אריך אנפין׳ [פנים ארוכות,
79 היינו גילוי רב] שהוא הרצון העליון
80 ו׳עתיק יומין׳ [לפי אחד הפירושים, נעתק ונבדל ונעלה מ׳יום׳ וגילוי] שהוא
81 העונג העליון) הוּא בְּ׳בִינָה׳[16], וְהַיְנוּ, שֶׁ׳חָכְמָה׳ ההברקה
82 הראשונית של הרעיון השכלי הִיא בִּבְחִינַת נְקוּדָה בלבד ללא הבנה
83 והשגה בפרטי הרעיון, וּבָהּ הוּא הַתְחָלַת גִּלּוּי הַתַּעֲנוּג, בְּחִינַת
84 עֶצֶם הַתַּעֲנוּג לפני שהוא יורד ומתגלה ונרגש בכל פרטיו, שֶׁלָּכֵן

---

11) ד״ה מי מנה פ״ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ד ע׳ 60 ואילך). 12) אדרא זוטא בזח״ג רצ, א. אדרא רבא שם קכח, ב. 13) ראה לקו״ת בהר מא, ב. ובכ״מ. 14) תפילת העמידה. 15) ראה ברכות יז, א. 16) ראה זח״ג קעח, ב. תו״א לך לך יא, סע״ב.

ביאור בדרך אפשר

נִקְרֵאת הַחָכְמָה בְּשֵׁם ׳עֵדֶן׳, שֶׁפִּירוּשׁוֹ תַּעֲנוּג, אֲבָל גִּלּוּי וְהִתְרַחֲבוּת הַתַּעֲנוּג כפי שהוא מתרחב ומסתעף לפרטים וניכר ונרגש בגלוי **הוּא בְּ׳בִינָה׳ דַּוְקָא** שבה הרעיון השכלי כבר מסתעף לפרטים ומתפשט לאורך ולרוחב, **גַּן־(עֵדֶן).**

וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יֵשׁ בָּזֶה בהתגלות בחינת ׳עדן׳ ב׳גן עדן׳ **שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת.** דרגה אחת היא ׳גַּן׳, **בְּחִינַת ׳בִּינָה׳** שבה יש הבנה והשגה ובה הענוג מתגלה. והיא **בְּחִינַת ׳עֵדֶן׳** חכמה (׳חכמה סתימאה׳ ולמטה מזה ׳חכמה עילאה׳) **כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ׳גַּן׳, הַמְשָׁכַת הַ׳חָכְמָה׳ בְּ׳בִינָה׳ (כַּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ פָּרָשַׁת רְאֵה[17], בְּעִנְיַן נְקוּדָה בְּהֵיכָלָא[18], וְהַיְנוּ, שֶׁנְּקוּדַת הַ׳חָכְמָה׳ שׁוֹמֶרֶת אֶת הַהַשָּׁגָה דְּ׳בִינָה׳ שֶׁלֹּא תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ עֲקַלְתּוֹן כו׳[19]). וּבְחִינַת ׳עֵדֶן׳ מִצַּד עַצְמוֹ, בְּחִינַת ׳חָכְמָה׳. וְיֵשׁ גַּם בְּחִינַת ׳עֵדֶן תַּתָּאָה׳, בְּחִינַת ׳חָכְמָה׳ דְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳, וּמֶשֶׁם נִמְשֶׁכֶת הִתְרַחֲבוּת הַהֶבְנָה וְהַהַשָּׁגָה בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, בְּחִינַת הַמַּלְכוּת. וּבִפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת. ׳גַּן׳, בְּחִינַת ׳בִּינָה׳. בְּחִינַת ׳עֵדֶן׳ כְּפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ׳גַּן׳, הַמְשָׁכַת ׳חָכְמָה׳ דְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳. וְ׳גַן־עֵדֶן׳ נִכְלָלוֹת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁהֵן כְּנֶגֶד ד׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי׳, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לָעֵיל[11] בְּמַאֲמַר דִּיבּוּר־הַמַּתְחִיל ׳מִי מָנָה׳ שֶׁנֶּאֱמַר בְּהַתְוָעֻדוֹת י״ב תְּמוּז שֶׁגַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד י״ה, הַשְׁפָּעָה פְּנִימִית הַגּוֹרֶמֶת חִיבּוּר וְאַחְדוּת בִּדְרֵגוֹת הַגְּבוֹהוֹת שֶׁל הַסְּפִירוֹת, יִחוּד חָכְמָה וּבִינָה שֶׁהֵם הַדְּרֵגוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת יו״ד וה״א שֶׁל שֵׁם הוי׳, **וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד ו״ה,** הַשְׁפָּעָה פְּנִימִית הַגּוֹרֶמֶת חִיבּוּר וְאַחְדוּת בִּדְרֵגוֹת הַנִּמּוֹכוֹת שֶׁל הַסְּפִירוֹת, הַמִּדּוֹת וְהַמַּלְכוּת, שֶׁהֵם הַדְּרֵגוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת וא״ו וה״א שֶׁל שֵׁם הוי׳. **אָמְנָם, מַה שֶּׁהַנִּשְׁמוֹת יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין בְּגַן־עֵדֶן (שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים** הַשְׁפָּעָה וְהָאָרָה אֶלְקִית **מִדּ׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי׳), הֵרֵי זֶה רַק זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן[20],** וְכֹל הָאוֹר שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הוּא בְּסֶכֶם־הַכֹּל תּוֹצָאָה שֶׁל הָעֲבוֹדָה בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות **וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן** לִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּעֵת שֶׁהַנִּשְׁמוֹת מְלוּבָּשׁוֹת בְּגוּפִים בָּעוֹלָם הַזֶּה **מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר** וְגִילּוּי אֲלוּקוּת **בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁזֶּהוּ**

ביאור בדרך אפשר

בְּחִינַת הַמַּלְכוּת הַמְקַבֶּלֶת אֶת הָאוֹר הַמֵּאִיר בְּמִדּוֹת שֶׁבְּתוֹכוֹ נִמְצָא וּמְלוּבָּשׁ הָאוֹר הַמֵּאִיר בְּחָכְמָה.

וּבִפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה בִּבְחִינַת ׳גַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן׳ עַצְמוֹ **שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת** שׁוֹנוֹת. הַמַּדְרֵגָה הָאַחַת, הַנִּמּוֹכָה בְּיוֹתֵר **׳גַּן׳, בְּחִינַת הַ׳מַּלְכוּת׳** עַצְמָהּ. לְמַעְלָה מִמֶּנָּה נִמְצֵאת הַמַּדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּיה **בְּחִינַת ׳עֵדֶן׳ בִּ׳פְי שֶׁנִּמְשָׁךְ בַּ׳גַּן׳,** וּבְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הֲרֵי זוֹ **הַמְשָׁכַת ׳חָכְמָה׳ דְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳** הַחָכְמָה כְּפִי שֶׁיְּרֵדָה לְהָאִיר בְּמִדּוֹת, כַּאֲמוּר, שֶׁתִּפְעֹל וְתָאִיר **בַּ׳מַּלְכוּת׳.** וְהַדְּרֵגָה הַשְּׁלִישִׁית הָעֶלְיוֹנָה יוֹתֵר **וּבְחִינַת ׳עֵדֶן׳ מִצַּד עַצְמוֹ, ׳חָכְמָה׳ דְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳** כְּפִי שֶׁהִיא מִצַּד עַצְמָהּ, קוֹדֶם הַיְרִידָה לְהָאִיר בְּ׳מַלְכוּת׳.

וְנִמְצָא, שֶׁבִּבְחִינַת ׳עֵדֶן׳ הַחָכְמָה (בִּדְרֵגוֹת הַשּׁוֹנוֹת שֶׁלָּהּ, הָעֶלְיוֹנוֹת וְהַתַּחְתּוֹנוֹת) **וְ׳גַן־עֵדֶן׳** (כְּפִי שֶׁהַחָכְמָה יְרֵדָה לְהָאִיר בִּבְחִינָה וּבְמִדּוֹת, כְּמְבֹאָר לְעֵיל פִּרְטֵי הַדְּרֵגוֹת בָּזֶה הֵן בְּ׳גַּן עֵדֶן הָעֶלְיוֹן׳ וְהֵן בְּ׳גַּן עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן׳) **נִכְלָלוֹת כָּל הָעֶשֶׂר סְפִירוֹת, שֶׁהֵן כְּנֶגֶד ד׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי׳, וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לָעֵיל[11]** בְּמַאֲמַר דִּיבּוּר־הַמַּתְחִיל ׳מִי מָנָה׳ שֶׁנֶּאֱמַר בְּהַתְוָעֻדוֹת י״ב תְּמוּז **שֶׁגַּן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד י״ה,** הַשְׁפָּעָה פְּנִימִית הַגּוֹרֶמֶת חִיבּוּר וְאַחְדוּת בִּדְרֵגוֹת הַגְּבוֹהוֹת שֶׁל הַסְּפִירוֹת, יִחוּד חָכְמָה וּבִינָה שֶׁהֵם הַדְּרֵגוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת יו״ד וה״א שֶׁל שֵׁם הוי׳, **וְגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן הוּא עִנְיַן יִחוּד ו״ה,** הַשְׁפָּעָה פְּנִימִית הַגּוֹרֶמֶת חִיבּוּר וְאַחְדוּת בִּדְרֵגוֹת הַנִּמּוֹכוֹת שֶׁל הַסְּפִירוֹת, הַמִּדּוֹת וְהַמַּלְכוּת, שֶׁהֵם הַדְּרֵגוֹת שֶׁל אוֹתִיּוֹת וא״ו וה״א שֶׁל שֵׁם הוי׳. **אָמְנָם, מַה שֶּׁהַנִּשְׁמוֹת יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין בְּגַן־עֵדֶן (שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁמְּקַבְּלִים** הַשְׁפָּעָה וְהָאָרָה אֶלְקִית **מִדּ׳ אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי׳), הֵרֵי זֶה רַק זִיו תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן[20],** וְכֹל הָאוֹר שֶׁבְּגַן־עֵדֶן הוּא בְּסֶכֶם־הַכֹּל תּוֹצָאָה שֶׁל הָעֲבוֹדָה בְּתוֹרָה וּמִצְוֹות **וְהַיְנוּ שֶׁעַל־יְדֵי תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן** לִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹות בְּעֵת שֶׁהַנִּשְׁמוֹת מְלוּבָּשׁוֹת בְּגוּפִים בָּעוֹלָם הַזֶּה **מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר** וְגִילּוּי אֲלוּקוּת **בְּגַן־עֵדֶן, שֶׁזֶּהוּ**

17) יח, ב. 18) ראה זח״א ו, א. תקו״ז ת״ה (יט, א). 19) סה״מ עטר״ת ע׳ תרטו. תרצ״א ע׳ שמ. 20) ראה תניא פל״ט.

ביאור בדרך אפשר

עִנְיַן האמור לגבי אדם הראשון בגן עדן ״לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ״[21] לעסוק בקיום מצוות־עשה ומצוות לא־תעשה. וְעִנְיָן זֶה שכל האור והגילוי בגן־עדן תלוי בקיום המצוות הוּא לֹא רַק בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו״ה, אֶלָּא גַּם בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - בְּחִינַת י״ה, שהוא אור הרבה יותר נעלה ולכאורה היה מקום לומר שאין בכוחה של עבודת האדם למטה לגלות ולהמשיך אותו, לאמתו של דבר גם הוא נמשך על־ידי העבודה בתורה ומצוות בעולם הזה הגשמי כַּמִּבְאָר בַּ׳תַּנְיָא׳[20] שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת שהוא פעולה גשמית נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־יְדֵי כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיַן תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן שֶׁעַל־יָדוֹ נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן מלבד האור שיש בו מצד עצמו, הֵן בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו״ה, וְהֵן בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - בְּחִינַת י״ה, הוּא בְּדוּגְמַת עִנְיַן ״וּבָרְכוּ אֶת הֲוָיָ״, שֶׁגַּם בְּשֵׁם הֲוָיָ׳, עם כל מעלתו, מַמְשִׁיכִים בני ישראל על ידי עבודתם (״שאו ידיכם קודש״) תּוֹסֶפֶת אוֹר בשם הוי׳ מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ׳, בְּחִינַת הַכֶּתֶר׳ וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה המבואר לעיל אודות גן־עדן שיש בו שתי מדריגות כלליות, גן־עדן התחתון וגן־עדן העליון וריבוי מדריגות פרטיות בלי גבול, גַּם עִם הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ בְּסוֹף פָּרָשָׁתֵנוּ[22] פרשת בלק בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בעבודת התשובה בְּכָלְלוּת שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה תחתונה, תשובה במדריגה נמוכה, וּתְשׁוּבָה עִילָּאָה, עליונה, תשובה במדריגה נעלית (אַף שֶׁבִּפְרָטִיּוּת יֵשׁ בָּזֶה בענין התשובה רִבּוּי מַדְרֵגוֹת, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן), וּבְכָל אַחַת מֵהֶן יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, ׳תְּשׁוּבָה׳ וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה׳ (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבְּכָל סוג גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, ׳גַּן׳ וְ׳עֵדֶן׳) וכמובא ב׳לקוטי תורה׳ שם על פי קבלה: ״... הענין הוא על פי מאמר הזוהר... וכיון דאחיד באילנא דחיי כדין אקרי [וכיוון שאחוז בעץ החיים, אזי נקרא] בעל תשובה דהא כנסת ישראל תשובה אוף הכי אקרי ואיהו בעל תשובה אקרי. וקדמאי אמרו [שהרי כנסת ישראל תשובה גם כן נקראת והוא בעל תשובה נקרא. וראשונים אמרו] בעל תשובה ממש. ועל דא אפילו צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד במקום שבעלי תשובה עומדים. ופירש ב׳מקדש מלך׳... כיוון שהוא אחוז בזעיר לכך נקרא בחינת בעל היינו משפיע לבחינת ה׳ תתאה. וזהו שכתב דהא כנסת ישראל שהיא המלכות תשובה אוף הכי אקרי, ורצה לומר שנקראת גם כן תשובה כמו הבינה שהיא ה׳ עילאה והיא ה׳ תתאה. ומאחר שהבעל תשובה אוחז בעץ החיים שהוא זעיר אנפין על כן נקרא בעל תשובה, רצה לומר שהוא גורם המשכה עליונה בבחינת מלכות... ולכן נקרא בעל ממש משפיע לתשובה זו״.

וּבִפְרָטִיּוּת, הִנֵּה מדריגות ׳תשובה׳ ו׳בעל תשובה׳ בשתי המדריגות הכלליות של תשובה הן ׳תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה׳ הִיא בְּ׳מַלְכוּת׳ המדריגה התחתונה בספירות, המקבלת שפע מהמדריגות שלמעלה ממנה, וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה׳ הוּא בְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳ המידות העליונות המשפיעות למלכות, על־דרך הבעל המשפיע לאשה המקבלת. ׳תְּשׁוּבָה עִלָּאָה׳ הִיא בְּ׳בִינָה׳ המקבלת מהחכמה, וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה עִילָּאָה׳ הוּא בְּ׳חָכְמָה׳ המשפיעה לבינה. וְכַמְּרוּמָז בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ פרשת בלק שָׁם, שֶׁאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל (חכמה ובינה, זעיר־אנפין ומלכות) הֵן כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן

1 עִנְיַן ״לְעָבְדָהּ וּלְשָׁמְרָהּ״[21]. וְעִנְיָן זֶה הוּא לֹא רַק
2 בְּגַן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו״ה, אֶלָּא גַּם בְּגַן־
3 עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - בְּחִינַת י״ה, כַּמְּבֹאָר בַּ׳תַּנְיָא׳[20]
4 שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ אוֹר בְּגַן־עֵדֶן
5 הַתַּחְתּוֹן, וְעַל־יְדֵי כַּוָּנַת הַמִּצְוֹת נִמְשָׁךְ אוֹר
6 בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן. וְנִמְצָא, שֶׁעִנְיַן תּוֹרָתָן וַעֲבוֹדָתָן
7 שֶׁעַל־יָדוֹ נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּגַן־עֵדֶן, הֵן בְּגַן־
8 עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן - בְּחִינַת ו״ה, וְהֵן בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן
9 - בְּחִינַת י״ה, הוּא בְּדוּגְמַת עִנְיַן ״וּבָרְכוּ אֶת
10 הֲוָיָ״, שֶׁגַּם בְּשֵׁם הֲוָיָ׳, מַמְשִׁיכִים תּוֹסֶפֶת אוֹר
11 מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִשֵּׁם הֲוָיָ׳, בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳
12 וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.
13 ג) וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה גַּם עִם הַמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי
14 תּוֹרָה׳ בְּסוֹף פָּרָשָׁתֵנוּ[22] בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן
15 הַתְּשׁוּבָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ בִּכְלָלוּת שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת,
16 תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה וּתְשׁוּבָה עִילָּאָה (אַף שֶׁבִּפְרָטִיּוּת
17 יֵשׁ בָּזֶה רִבּוּי מַדְרֵגוֹת, וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר
18 לְעֵיל בְּנוֹגֵעַ לְגַן־עֵדֶן), וּבְכָל אַחַת מֵהֶן יֵשׁ שְׁתֵּי
19 מַדְרֵגוֹת, ׳תְּשׁוּבָה׳ וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה׳ (עַל־דֶּרֶךְ
20 שֶׁבְּכָל סוג גַּן־עֵדֶן, גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן
21 הָעֶלְיוֹן, יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, ׳גַּן׳ וְ׳עֵדֶן׳).
22 וּבִפְרָטִיּוּת, הִנֵּה ׳תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה׳ הִיא בְּ׳מַלְכוּת׳,
23 וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה׳ הוּא בְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳.
24 ׳תְּשׁוּבָה עִלָּאָה׳ הִיא בְּ׳בִינָה׳, וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה
25 עִילָּאָה׳ הוּא בְּ׳חָכְמָה׳. וְכַמְּרוּמָז בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳
26 שָׁם, שֶׁאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל הֵן כְּנֶגֶד אַרְבַּע
27 אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן בַּ׳תְּשׁוּבָה׳,
28 שֶׁהוּא עֶצֶם בְּחִינַת הַתְּשׁוּבָה מִצַּד־עַצְמָהּ,

43 מֵהֶן הן ב׳תשובה תתאה׳ והן ב׳תשובה עילאה׳ יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת,
44 ׳תְּשׁוּבָה׳ וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה׳ (עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבְּכָל סוג גַּן־עֵדֶן,
45 גַּן־עֵדֶן הַתַּחְתּוֹן וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, ׳גַּן׳
46 וְ׳עֵדֶן׳) וכמובא ב׳לקוטי תורה׳ שם על פי קבלה: ״... הענין הוא על פי
47 מאמר הזוהר... וכיון דאחיד באילנא
48 דחיי כדין אקרי [וכיוון שאחוז בעץ
49 החיים, אזי נקרא] בעל תשובה דהא
50 כנסת ישראל תשובה אוף הכי אקרי
51 ואיהו בעל תשובה אקרי. וקדמאי אמרו
52 [שהרי כנסת ישראל תשובה גם כן
53 נקראת והוא בעל תשובה נקרא.
54 וראשונים אמרו] בעל תשובה ממש.
55 ועל דא אפילו צדיקים גמורים אינם
56 יכולים לעמוד במקום שבעלי תשובה
57 עומדים. ופירש ב׳מקדש מלך׳... כיוון
58 שהוא אחוז בזעיר לכך נקרא בחינת
59 בעל היינו משפיע לבחינת ה׳ תתאה.
60 וזהו שכתב דהא כנסת ישראל שהיא
61 המלכות תשובה אוף הכי אקרי, ורצה
62 לומר שנקראת גם כן תשובה כמו
63 הבינה שהיא ה׳ עילאה והיא ה׳ תתאה.
64 ומאחר שהבעל תשובה אוחז בעץ
65 החיים שהוא זעיר אנפין על כן נקרא
66 בעל תשובה, רצה לומר שהוא גורם
67 המשכה עליונה בבחינת מלכות... ולכן
68 נקרא בעל ממש משפיע לתשובה זו״.
69 וּבִפְרָטִיּוּת, הִנֵּה מדריגות
70 ׳תשובה׳ ו׳בעל תשובה׳ בשתי
71 המדריגות הכלליות של תשובה הן
72 ׳תְּשׁוּבָה תַּתָּאָה׳ הִיא
73 בְּ׳מַלְכוּת׳ המדריגה התחתונה
74 בספירות, המקבלת שפע מהמדריגות
75 שלמעלה ממנה, וּ׳בַעַל תְּשׁוּבָה
76 תַּתָּאָה׳ הוּא בְּ׳זְעֵיר־אַנְפִּין׳
77 המידות העליונות המשפיעות למלכות,
78 על־דרך הבעל המשפיע לאשה
79 המקבלת. ׳תְּשׁוּבָה עִלָּאָה׳ הִיא
80 בְּ׳בִינָה׳ המקבלת מהחכמה, וּ׳בַעַל
81 תְּשׁוּבָה עִילָּאָה׳ הוּא
82 בְּ׳חָכְמָה׳ המשפיעה לבינה. וְכַמְּרוּמָז בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ פרשת בלק
83 שָׁם, שֶׁאַרְבַּע מַדְרֵגוֹת הַנַּ״ל (חכמה ובינה, זעיר־אנפין ומלכות) הֵן
84 כְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הֲוָיָ׳. אַךְ יֶשְׁנוֹ עוֹד עִנְיָן

---

21) בראשית ב, טו. תיב״ע עה״פ. זהר ח״א כז, א. ח״ב קסה, ב. 22) עה, א־ב (וראה בארוכה ד״ה כנגד ארבעה בנים דליל ב׳ דחג הפסח פ״ג (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ג ע׳ 161 ואילך)).

ביאור בדרך אפשר

בַּ׳תְּשׁוּבָה׳, שֶׁהוּא עֻצָּם בְּחִינַת הַתְּשׁוּבָה מִצַּד־עַצְמָהּ, שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת (כּוֹלֵל גַּם אוֹת יו״ד, היינו למעלה גם מהחכמה שהיא מדריגה עליונה ביותר), כפי שממשיך ומבאר. דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא לְתַקֵּן אֶת כָּל מַה שֶּׁנִּחְסַר בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת בגלל עבירה על מצוות לא־תעשה או אי קיום מצוות־עשה. וְכֵיוָן שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳[23] כמובא בכמה מקומות בקבלה וחסידות, לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הֵן הָעִנְיָנִים דְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳, שֶׁמִּתְתַּקְּנִים עַל־יָדָהּ, כי בשלב ראשון יש להשלים ולתקן את מה שנחסר וְהֵן עִנְיַן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן, שֶׁלָּכֵן[24] בגלל שבתשובה יש עניין וכוח יותר נעלה מהתורה והמצוות עצמן יֵשׁ בְּכֹחָהּ של התשובה לְתַקֵּן כָּל מַה שֶּׁנִּחְסַר בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳ כאשר היה חיסרון בתורה ומצוות, כמבואר בספרים שעבירה או אי קיום מצוה פוגמים באותיות שם הוי׳ (כמובא גם בכמה נוסחאות של ׳קריאת שמע שעל המיטה׳), שֶׁזֶּהוּ העניין האלוקי שלמעלה מארבע אוֹתיות שם הוי׳ בְּחִינַת הַכֶּתֶר העליון שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יו״ד דְּשֵׁם הַוָ״ה׳ וממנו בא כוח התשובה לתקן כל פגם וחסרון שנהיה באותיות שם הוי׳.

וְעַל־פִּי הַמְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף א) שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁנִּרְמָז בְּקוּצוֹ שֶׁל יו״ד (שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵאוֹת יו״ד, ׳חָכְמָה׳, מִכָּל־מָקוֹם אֵינוֹ עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְרַק נִכְלָל וְנִרְמָז בְּהֶעֱלֵם בָּאוֹת יו״ד), וְיֵשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּבְגִלּוּי, יֵשׁ לָבֹאר שֶׁזֶּהוּ הַחִלּוּק בֵּין עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה (כְּמַאֲמַר רַז״ל[25] שׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי המיתה כוי׳, שֶׁזֶּהוּ בְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה שהרי אין אדם יודע את זמנו) לַעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה המיוחדת שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה מראש השנה עד יום הכיפורים, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה כאשר עבודת התשובה היא באופן הרגיל הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הִיא בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳, וְאלוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר נִכְלֶלֶת בְּאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת ורמוזה בקוצו של יו״ד להורות שהיא חלק מארבע האותיות [בְּדוּגְמַת הָעֲבוֹדָה דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״[26] שהיא עבודה נעלית מהעבודה הרגילה כמשמעות הביטוי ״מאודך״ שפירושו ״מאוד״ ובלי גבול, שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת גַּם בְּכָל הַשָּׁנָה למרות שכל ימות השנה עבודת התשובה היא במדידה והגבלה, אֲבָל בְּעִקָּר וּבְגִלּוּי העבודה של התשובה בכל ימות השנה הִיא הָעֲבוֹדָה בְּכֹחוֹת פְּנִימִיִּים כוחות מוגדרים בהתאם לכוחות הנפש של האדם, ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״[26], בשונה מ״בכל מאודך״ שמתייחס לכוחות ׳מקיפים׳, כוחות לא מוגבלים], מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁאָז מֵאִיר בְּגִלּוּי בְּחִינַת ה׳יְחִידָה׳[27] עומק ופנימיות עצם הנשמה, הנקודה שממנה נובעים הכוחות הלא מוגבלים, וְאלוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳ (שֶׁכְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וּכְנֶגְדָּן הֵן גַּם עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה) העניינים המוגדרים והמוגבלים, עולים למדריגה יותר נעלית, בלי גבול, ואזי ארבע האותיות נִכְלָלוֹת בִּבְחִינַת ה׳יְחִידָה׳.

ביאור בדרך אפשר

1 שֶׁלְּמַעְלָה מִכָּל אַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת (כּוֹלֵל גַּם אוֹת
2 יו״ד). דְּהִנֵּה, עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הוּא לְתַקֵּן אֶת כָּל
3 מַה שֶּׁנִּחְסַר בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת. וְכֵיוָן
4 שֶׁהַתּוֹרָה וּמִצְוֹת הֵם בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳,[23]
5 לָכֵן צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה הֵן הָעִנְיָנִים
6 דְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳ שֶׁמִּתְתַּקְּנִים עַל־יָדָהּ,
7 וְהֵן עִנְיַן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן, שֶׁלָּכֵן[24] יֵשׁ בְּכֹחָהּ לְתַקֵּן
8 כָּל מַה שֶּׁנִּחְסַר בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳, שֶׁזֶּהוּ
9 בְּחִינַת הַכֶּתֶר שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מֵאוֹת יו״ד דְּשֵׁם
10 הַוָ״ה׳.
11 וְעַל־פִּי הַמְבֹאָר לְעֵיל (סְעִיף א) שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת
12 הַכֶּתֶר כְּפִי שֶׁנִּרְמָז בְּקוּצוֹ שֶׁל יו״ד
13 (שֶׁעִם הֱיוֹתוֹ לְמַעְלָה מֵאוֹת יו״ד, ׳חָכְמָה׳, מִכָּל־
14 מָקוֹם אֵינוֹ עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְרַק נִכְלָל וְנִרְמָז
15 בְּהֶעֱלֵם בָּאוֹת יו״ד), וְיֵשׁ בְּחִינַת הַכֶּתֶר כְּפִי
16 שֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּבְגִלּוּי, יֵשׁ לָבֹאר שֶׁזֶּהוּ
17 הַחִלּוּק בֵּין עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁבְּכָל יְמֵי הַשָּׁנָה
18 (כְּמַאֲמַר רַז״ל[25] שׁוּב יוֹם אֶחָד כוי׳, שֶׁזֶּהוּ בְּכָל
19 יְמֵי הַשָּׁנָה) לַעֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁבַּעֲשֶׂרֶת יְמֵי
20 תְּשׁוּבָה, שֶׁבְּכָל הַשָּׁנָה הָעֲבוֹדָה בְּגִלּוּי הִיא
21 בְּאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳, וְאלוּ בְּחִינַת הַכֶּתֶר
22 נִכְלֶלֶת בְּאַרְבַּע הָאוֹתִיּוֹת [בְּדוּגְמַת הָעֲבוֹדָה
23 דְּ״בְכָל מְאֹדֶךָ״[26], שֶׁצְּרִיכָה לִהְיוֹת גַּם בְּכָל
24 הַשָּׁנָה, אֲבָל בְּעִקָּר וּבְגִלּוּי הִיא הָעֲבוֹדָה בְּכֹחוֹת
25 פְּנִימִיִּים, ״בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ״[26], מַה־
26 שֶּׁאֵין־כֵּן בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, שֶׁאָז מֵאִיר בְּגִלּוּי
27 בְּחִינַת ה׳יְחִידָה׳,[27] וְאלוּ אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה׳
28 (שֶׁכְּנֶגֶד עֶשֶׂר סְפִירוֹת, וּכְנֶגְדָּן הֵן גַּם עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־
29 תְּשׁוּבָה) נִכְלָלוֹת בִּבְחִינַת ה׳יְחִידָה׳. וְעַל־דֶּרֶךְ־
41 נִפְרָד מֵהַחָכְמָה, וְרַק נִכְלָל וְנִרְמָז בְּהֶעֱלֵם בָּאוֹת יו״ד), וְיֵשׁ
האותיות נִכְלָלוֹת בִּבְחִינַת ה׳יְחִידָה׳.

23) ראה תקו״ז בהקדמה (ב, א). שם ריש תיקון ב (יח, סע״א). וראה לקו״ת פקודי ג, ב. 24) ראה לקו״ת אחרי כו, ג. סהמ״צ להצ״צ מצות וידוי ותשובה (דרמ״צ לח, א ואילך). ובכ״מ. 25) אבות פ״ב מי״א. 26) ואתחנן ו, ה. 27) ראה לקו״ת תבוא מג, סע״ד.

זֶה יֵשׁ חלוק בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה עַצְמָם בֵּין
רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לְשְׁאָר הַיָּמִים (כְּפִי
שְׁמַשְׁמָע מִלְּשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל[28] ״עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ
הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים״, שְׁמִלְּבַד
הֱיוֹתָם חֵלֶק מֵעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, יֵשׁ בְּרֹאשׁ
הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ
שֶׁלְּמַעְלָה מֵעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה[29]), וְהַיְנוּ,
שֶׁבִּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ גּוּפָא, הִנֵּה עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה הֵם
בְּחִינַת קוּצוֹ שֶׁל יו״ד, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי שֶׁבִּבְחִינַת הַכֶּתֶר
כְּלוּלָה בָּאוֹת יו״ד, וְאִלּוּ רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם
הַכִּפּוּרִים (שֶׁנִּקְרָא גַּם־כֵּן ׳רֹאשׁ הַשָּׁנָה׳ בַּכָּתוּב[30])
הוּא עִנְיָן בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהִיא בִּפְנֵי
עַצְמָהּ וּבְגָלוּי.

ד) **וְזֶהוּ** ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת הַוָ״י״,
שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָ״יָ׳,
שֶׁזֶּהוּ ״וּבָרְכוּ אֶת הַוָ״יָ״, צָרִיךְ לְהַגִּיעַ לְבְחִינַת
הַ׳כֶּתֶר׳ וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן
וּבְגָלוּי (כְּמוֹ בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, וּבָהֶם גּוּפָא
בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים), וְעִנְיָן זֶה נַעֲשֶׂה
עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ״, ״יְדֵיכֶם״
דַּיְקָא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, שֶׁהֲרֵי כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה
שֶׁבְּרַגְלַיִם יֶשְׁנוֹ גַּם בְּבְהֵמָה, וְלֹא נִכְּרֵת בָּזֶה
מַעֲלַת הָאָדָם על הבהמה, וְאִלּוּ
הָעֲבוֹדָה של האדם בעבודת ה׳
בקיום המצוות במעשה בפועל
צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁבְּכֹחַ
הַמַּעֲשֶׂה גּוּפָא עצמו אף שהוא
כוח חיצוני ובמובנים מסוימים דומה
לכוח המעשה של הבהמה תִּהְיֶה
נִכֶּרֶת מַעֲלַת הָאָדָם, הַמְּשָׁכַת
הַמּוֹחִין בתוך המעשה. וְכִלְשׁוֹן
חֲכָמֵינוּ ז״ל[32] ״בְּנֵי אָדָם
שֶׁהֵן עֲרוּמִין פיקחים בְּדַעַת,
וּמְשִׁימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה״,
וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מְשִׁימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת
נִכָּר שֶׁהֵן עֲרוּמִין בְּדַעַת].

ביאור בדרך אפשר

1 **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה** בדוגמת ההבדל בין עבודת התשובה כל ימות השנה לעבודת
2 התשובה בעשרת ימי תשובה, **יֵשׁ חִלּוּק** הבדל **בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה**
3 **עַצְמָם בֵּין רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים לְשְׁאָר הַיָּמִים** של
4 ׳עשרת ימי תשובה׳ **(כְּפִי שְׁמַשְׁמָע מִלְּשׁוֹן חֲכָמֵינוּ ז״ל**[28]
5 **״עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁבֵּין רֹאשׁ**
6 **הַשָּׁנָה לְיוֹם הַכִּפּוּרִים״,**
7 **שְׁמִּלְּבַד הֱיוֹתָם** של ראש השנה
8 ויום הכיפורים עצמם **חֵלֶק**
9 **מֵעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה, יֵשׁ**
10 **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים**
11 עצמם **עִנְיָן בִּפְנֵי עַצְמוֹ**
12 **שֶׁלְּמַעְלָה** הנעלה יותר **מֵעֲשֶׂרֶת־**
13 **יְמֵי־תְּשׁוּבָה**[29] שאר הימים שבין
14 ראש השנה ויום הכיפורים), **וְהַיְנוּ,**
15 **שֶׁבִּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳** עצם
16 ופנימיות הנשמה **גּוּפָא** עצמה, **הִנֵּה**
17 **עֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה הֵם בְּחִינַת**
18 **קוּצוֹ שֶׁל יו״ד, שֶׁזֶּהוּ כְּפִי**
19 **שֶׁבִּבְחִינַת הַכֶּתֶר** עם היותה,
20 כשלעצמה, למעלה מהספירות
21 שכלולות ונרמזות בארבע אותיות שם
22 הוי׳, יש בה, במדריגת ׳כתר עליון׳ גם
23 בחינה כפי שהיא **כְּלוּלָה בָּאוֹת**
24 **יו״ד** ושייכת לספירות ולארבע
25 אותיות שם הוי׳, **וְאִלּוּ רֹאשׁ**
26 **הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים** (שֶׁיום
27 הכיפורים **נִקְרָא גַּם־כֵּן ׳רֹאשׁ**
28 **הַשָּׁנָה׳ בַּכָּתוּב**[30] ומכאן יש
29 ללמוד שבמובן מסויים ראש השנה
30 ויום הכיפורים עניינם אחד) **הוּא**
31 **עִנְיָן בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳ כְּפִי**
32 **שֶׁהִיא בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּבְגָלוּי**
33 ונעלית מהשייכות לספירות וארבע
34 האותיות של שם הוי׳.
35 **ד) וְזֶהוּ** התוכן הפנימי של הכתוב
36 **״שְׂאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת**
37 **הַוָ״יָ״, שֶׁכְּדֵי שֶׁיּוּמְשַׁךְ תּוֹסֶפֶת**
38 **אוֹר בְּשֵׁם הַוָ״יָ׳** שבכללות הוא
39 עניין עשר הספירות, וכדי שיבוא בו
40 אור נוסף על האור שיש בו מצד עצמו,
41 **שֶׁזֶּהוּ ״וּבָרְכוּ אֶת הַוָ״יָ״** היינו

ביאור בדרך אפשר

42 להוסיף ברכה והארה בשם הוי׳, **צָרִיךְ לְהַגִּיעַ** להתעלות ו׳לגעת׳ למקור
43 אור ושפע שלמעלה משם הוי׳ **לְבְחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ וּבְחִינַת הַ׳יְחִידָה׳**
44 **כְּפִי שֶׁהֵן בִּפְנֵי עַצְמָן** ולא כפי שירדו ונכללו בשם **וּבְגָלוּי** ולא בהעלם
45 וברמז **(כְּמוֹ בַּעֲשֶׂרֶת־יְמֵי־תְּשׁוּבָה** ולא כמו בכל ימות השנה, **וּבָהֶם**
46 בעשרת ימי תשובה **גּוּפָא** עצמם
47 **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים**
48 שאז הגילוי יותר נעלה מאשר בימים
49 ש׳בין ראש השנה ויום הכיפורים׳),
50 **וְעִנְיָן זֶה** להתעלות ו׳לגעת׳
51 במדריגות נעלות אלו **נַעֲשֶׂה עַל־**
52 **יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּ״שְׂאוּ יְדֵיכֶם**
53 **קֹדֶשׁ״, ״יְדֵיכֶם״ דַּיְקָא** הכתוב
54 מדייק ואומר שהרוממות והעלייה היא
55 על ידי ״ידיכם׳, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן**
56 **הַמַּעֲשֶׂה,** קיום המצוות בפועל,
57 **שֶׁהֲרֵי כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה הוּא**
58 **בַּיָּדַיִם וְאַף שֶׁגַּם בָּרַגְלַיִם**
59 **יֶשְׁנוֹ כֹּחַ הַמַּעֲשֶׂה, חֲרֵי**[31] **כֹּחַ**
60 **הַמַּעֲשֶׂה שֶׁבְּרַגְלַיִם יֶשְׁנוֹ גַּם**
61 **בִּבְהֵמָה, וְלֹא נִכֶּרֶת בָּזֶה**
62 **מַעֲלַת הָאָדָם** על הבהמה, **וְאִלּוּ**
63 **הָעֲבוֹדָה** של האדם בעבודת ה׳
64 בקיום המצוות במעשה בפועל
65 **צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁבְּכֹחַ**
66 **הַמַּעֲשֶׂה גּוּפָא** עצמו אף שהוא
67 כוח חיצוני ובמובנים מסוימים דומה
68 לכוח המעשה של הבהמה **תִּהְיֶה**
69 **נִכֶּרֶת מַעֲלַת הָאָדָם, הַמְּשָׁכַת**
70 **הַמּוֹחִין** בתוך המעשה. **וְכִלְשׁוֹן**
71 **חֲכָמֵינוּ ז״ל**[32] **״בְּנֵי אָדָם**
72 **שֶׁהֵן עֲרוּמִין** פיקחים **בְּדַעַת**
73 **וּמְשִׁימִים עַצְמָן כִּבְהֵמָה״,**
74 **וְהַיְנוּ, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר מְשִׁימִים**
75 **עַצְמָן כִּבְהֵמָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת**
76 **נִכָּר שֶׁהֵן עֲרוּמִין בְּדַעַת,**
77 ובעניינו, בתוך מעשה המצוות שהוא
78 פעולה גשמית פשוטה, לכאורה, צריך
79 להמשיך ולגלות את המוחין שהם
80 מעלת האדם על הבהמה, ועניין זה בא
81 בגילוי במעשה הידיים דוקא, ״שאו
82 ידיכם״].

---

28) ר״ה יח, א. 29) ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1144 ואילך. 30) יחזקאל מ, א. וראה לקו״ת דרושים לר״ה נח, א. 31) ראה אוה״ת שמות (כרך ז) ס״ע ב׳תצא. סהמ״צ להצ״צ מצות קרבן פסח (דרמ״צ עו, ב). 32) חולין ה, ב.

ביאור בדרך אפשר

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ רֵישׁ התחלת פָּרָשָׁתֵנוּ[33] דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל"[34], ובמאמר זה מבואר בְּעִנְיַן המשמעות הפנימית של לשון הכתוב "בְּרָאתָיו יְצַרְתִּיו אַף עֲשִׂיתִיו"[35], שְׁשָׁלְשׁ הַמַּדְרֵגוֹת "בְּרָאתָיו יְצַרְתִּיו עֲשִׂיתִיו", הכוונים כלפי שְׁלֹשָׁה עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, שלושת העולמות הכלליים שלמטה מעולם האצילות, הֵם כְּלָלוּת ההשתלשלות של האור האלוקי היורד מלמטה למעלה כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים, וְיֵשׁ עוֹד בְּחִינָה רְבִיעִית שֶׁלְּמַעְלָה מִשְּׁלֹשׁ הַבְּחִינוֹת הַנ"ל של בריאה, יצירה, עשיה, וְנִרְמָז בְּמִלַּת "אַף" שבפסוק זה "אף עשיתיו", כִּי "אַף" כמו "גם" הוּא לְשׁוֹן רִבּוּי, לְרַבּוֹת עוֹד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְפוֹרָשׁ כָּאן, וְהוּא הַדָּבָר שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשָּׁלֹשׁ בְּחִינוֹת הַלָּלוּ וְגָבוֹהַּ וְנַעֲלֶה מֵהֶם. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָרִבּוּי בִּלְשׁוֹן "אַף", שֶׁמּוֹרֶה רַק עַל הָרִבּוּי בִּלְבַד, מִבְּלִי לְהוֹרוֹת עַל מַדְרֵגָה מְסוּיֶמֶת, שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשָׁה כְּמוֹ שְׁאָר הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁלְּפָנֵי־זֶה, הוּא לְפִי שֶׁמַּדְרֵגָה זוֹ הִיא בְּעִלּוּי שֶׁבְּאֵין־עֵרוֹךְ לְגַבֵּי הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁלְּפָנֵי־זֶה, שֶׁלָּכֵן אֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִתְפָּרֵשׁ כוּ׳. וְרִבּוּי זֶה נִסְמָךְ לַ"עֲשִׂיתִיו" ("אַף עֲשִׂיתִיו") דַּוְקָא, לְפִי שֶׁעִקַּר גִּלּוּי מַדְרֵגָה זוֹ הוּא בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית דַּוְקָא[36]. וְהֵינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל ("עֲשִׂיתִיו") מְמַשִּׁיכִים בְּחִינַת "אַף", בְּחִינָה הָרְבִיעִית נעלית מבריאה־יצירה־עשיה, וְעַד לְבְחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת[37] שגם היא באה ונמשכת למטה, בעולם העשייה.

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי לכך שֶׁדָּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ"שְׁאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ", "יְדֵיכֶם" דַּיְקָא, עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, מַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי"ה, שֶׁמִּשָּׁם נִמְשָׁךְ תּוֹסֶפֶת אוֹר בְּשֵׁם הַוָי"ה, כמבואר לעיל באריכות, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "וּבָרְכוּ אֶת הַוָי"" המשכת תוספת אור וברכה בשם הוי׳.

וְזֶהוּ גַּם מַה שֶּׁכָּתוּב בפסוק הנזכר בפרשת בלק "וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל". דִּהְנֵה, "רֹבַע" הוּא מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה[38], וְהוּא עִנְיַן אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְכֵן אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת בַּנֶּפֶשׁ, הרצון, המוחין המידות והמעשה שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי". וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפָּר", דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן[39], הֲרֵי בִּתְחִלַּת הַכָּתוּב נֶאֱמַר מִי מָנָה גוֹ', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין מִסְפָּר, וְאִם כֵּן, מַהוּ אוֹמְרוֹ

ביאור בדרך אפשר

המכוונת כלפי עולם העשייה שחלק ממנו העולם הזה הגשמי, העולם הנחות ביותר מכל העולמות, לְפִי שֶׁעִקַּר גִּלּוּי מַדְרֵגָה זוֹ הנעלית לאין ערוך, המרומזת ב"אף" הוּא בְּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּשְׁמִית דַּוְקָא[36]. וְהֵינוּ, שֶׁעַל־יְדֵי מַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל ("עֲשִׂיתִיו") מְמַשִּׁיכִים בְּחִינַת "אַף", בְּחִינָה הָרְבִיעִית נעלית מבריאה־יצירה־עשיה, וְעַד לְבְחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵאֲצִילוּת[37] שגם היא באה ונמשכת למטה, בעולם העשייה.

וְזֶהוּ גַּם הטעם הפנימי לכך שֶׁדָּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דִּ"שְׁאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ", "יְדֵיכֶם" דַּיְקָא, עִנְיַן הַמַּעֲשֶׂה, מַגִּיעִים לְמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵאַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי". וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפָּר", דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן[39], הֲרֵי בִּתְחִלַּת הַכָּתוּב נֶאֱמַר מִי מָנָה גוֹ', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין מִסְפָּר, וְאִם כֵּן, מַהוּ אוֹמְרוֹ

דִּהְנֵה, "רֹבַע" הוּא מִלְּשׁוֹן אַרְבָּעָה[38], וְהוּא עִנְיַן אַרְבָּעָה עוֹלָמוֹת אֲצִילוּת־בְּרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וְכֵן אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת בַּנֶּפֶשׁ, שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָי". וּמַה שֶּׁכָּתוּב "וּמִסְפָּר", דִּלְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן[39], הֲרֵי בִּתְחִלַּת הַכָּתוּב נֶאֱמַר מִי מָנָה גוֹ', שֶׁפֵּירוּשׁוֹ שֶׁאֵין מִסְפָּר, וְאִם כֵּן, מַהוּ אוֹמְרוֹ

(33) סז, א ואילך. 34) פרשתנו כג, י. 35) ישעי' מג, ז. 36) לקו"ת שם, ד. סט, ג־ד. 37) ראה לקו"ת שם (סט, ג־ד). 38) לקו"ת שם סז, א. ע, ב. 39) ראה לקו"ת שם סח, סע"א.

ביאור בדרך אפשר

הפסוק (בְּהֶמְשֵׁךְ לְזֶה כהמשך ישיר ל״מי מנה״ השולל את ענין המספר) לֵיהּ־לְמֵימַר היה לו, לפסוק, לומר, ״מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְרֹבַע יִשְׂרָאֵל״, שֶׁהֲרֵי ״מִי מָנָה״ קָאֵי גַּם עַל ״רֹבַע יִשְׂרָאֵל״. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁ״מִסְפָּר״ הוּא מִלְּשׁוֹן ׳סְפִירוּת׳ כמו האור הבוהק מאבנים טובות ו׳בְּהִירוּת׳[40], וּפֵירוּשׁ ״וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע״ הוּא שֶׁצָּרִיךְ לְהָאִיר אֶת אַרְבַּע הַבְּחִינוֹת הַנַּ״ל, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי שֶׁמַּגִּיעִים בְּמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳, וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיָן בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳, וְעַל־יְדֵי־זֶה פּוֹעֲלִים תּוֹסֶפֶת אוֹר וְגִילּוּי בְּאַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״וּבָרְכוּ אֶת הַוָ״ה״.

ביאור בדרך אפשר

להפוך אותם ל׳ספיר׳ ובהיר, שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי שֶׁמַּגִּיעִים מתעלים ו׳נוגעים׳ בְּמַדְרֵגָה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהֶן מארבע האותיות המסמלות את הספירות ואת כוחות הנפש, דְּהַיְנוּ בְּחִינַת הַ׳כֶּתֶר׳, וּבְנֶפֶשׁ הָאָדָם הוּא עִנְיָן בְּחִינַת הַ׳יְחִידָה׳, כמבואר לעיל באריכות, וְעַל־יְדֵי־זֶה שמתעלים ומגיעים למדריגות נעלות אלו פּוֹעֲלִים תּוֹסֶפֶת אוֹר וְגִילּוּי בְּאַרְבַּע הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁכְּנֶגֶד אַרְבַּע אוֹתִיּוֹת שֵׁם הַוָ״ה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן ״וּבָרְכוּ אֶת הַוָ״ה״.

40) סד״ה מי מנה העת״ר (המשך תער״ב ח״ב ע׳ א׳ס).

אגרות קודש

[י׳ סיון תשכ״א]

מאשר הנני קבלת מכתבה מח׳ סיון,

ומובן שבתמהון הכי גדול קראתי סברא הכי מוזרה אפילו בתור קס״ד, אשר אחד מבני׳ שי׳ יצא מסגרת ספוגה תורה דברי אלקים חיים ועניני׳, ויחליפה בחבורה המתנהגת על ידי כאלו השוללים את האמור וכו׳ וכו׳.

שהרי בודאי, בימינו אי אפשר לומר שאין יודעים על דבר תורת הדא״ח תוכנה והדרכותי׳, על איזה חוג שיהי׳ מלומדי תורה. והידיעה אינה מניחה את האדם היודע במצב נייטרלי, כיון שתורת הדא״ח דורשת לא רק נטי׳ אלי׳, אלא גם פעולה. ואפשר או לקבלה או לשוללה. ולכל היותר - להסיח דעת מכל הבעיא, ואותם שמזכירה אין שיטתם היסח הדעת (מאיזה טעם שיהי׳). ואדרבא בדעתם להורות ברור בענינים אלו. וק״ל.

כל האמור בתקפו - אפילו אם לא הי׳ המדובר בבן אחד מאנ״ש ושהוא בסוג הכשרונות והידיעות של בנה שי׳ ובפרט כו׳. **כו״כ** ישנם... תלמידים כמותו שיכול להתחבר עמהם, כפי שמכיר הנני במכתביהם וכן בידיעות מן הצד. מובן שבתור חברותא - נכון שתהי׳ התאמה לא רק בידיעות ובכשרונות אלא גם בתכונות הנפש וכו׳, ולכן יתייעצו עם אלו המכירים את האברכים, ומביניהם יבחרו אלו שמשערים שהם המתאימים יותר. והשי״ת יצליחם.

קרוב לודאי שמצב רוח בנה שי׳, אודותו כותבת, אינו כלל וכלל מהענינים שמזכירה אותם, כי אם משינוי האוירה וכו׳ מהיותו כאן לבאה״ק ת״ו. וד״ל.

בברכה שביחד עם בעלה הרב שי׳ יגדלו את כל ילידיהם שיחיו באופן מתאים לרצון רבותינו נשיאינו וירוו מהם נחת אמיתי הוא נחת חסידותי בכל המובנים.

בס"ד. שיחת יום ב' פ' בלק, י"ב תמוז, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. ידוע סיפור המעשה[1] אודות י"ב תמוז הראשון, בשנת תרפ"ז, שכאשר כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר, בעל השמחה והגאולה, הוצרך לבוא להתייצבות ורישום במשרד הממשלתי (כפי שהיה הסדר בשבתו בעיר מקלטו), הנה בבואו לשם בלווית החסיד ר' אליהו חיים אַלטהויז, נתברר, שביום זה (יום שלישי בשבוע, שבו חל י"ב תמוז) יש איזה "חגא", ולכן המשרד סגור, והיה שם רק איש אחד בשביל לסדר הדברים הכי מוכרחים (כפי שנקרא ברוסית: "דעזשורני"[2]), וסיפר, שהגיעה פקודה ממוסקבא שהוא בן־חורין ויכול לחזור למקום מושבו בלנינגרד (פטרבורג), אבל כיון שביום זה המשרד סגור, יצטרך לבוא למחרת, י"ג תמוז, כדי לקבל את הניירות הרשמיים.

- כבר ספרתי פעם שרבינו נשיאנו היה צריך להרגיע את רוחו של ר' אליהו חיים שלא יתבלבל לגמרי מהבשורה[3]... -

כאשר כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר חזר מהמשרד למקום תחנתו, בדירת השוחט של קאַסטראַמאַ - כבר הגיעה לשם הבשורה על דבר השחרור, והחסיד ר' מיכאל דוואָרקין שהיה שם, הנה מגודל ההתפעלות מהבשורה הפתאומית ללא הכנה (ומה גם שבכלל לא תמיד היה במדידה והגבלה...), לקח "סאָטקע" - בקבוק משקה שמכיל חלק אחד ממאה ממדה גדולה, אבל לא שתה חס ושלום, אלא אחז ה"סאָטקע" בידו[4], ורקד סביב הבית שבו היתה האכסניא של בעל השמחה והגאולה, וניגן ניגון חסידי בשפה הרוסית שתוכנו הוא הענין ד"אין עוד מלבדו"[5],

- במשך כמה שנים עבד ר' מיכאל דוואָרקין ביער עם אינם־יהודים, והיה רגיל להשתמש בביטויים ותיבות בשפת המדינה, ולכן ניגן גם הניגון שתוכנו "אין עוד מלבדו" - עם תיבות בשפה הרוסית: "ניעטו ניעטו ניקאַוואָ, קראָמי - וכאן צריך לבוא שמו של הקדוש־ברוך־הוא - אַדנאַוואָ", כי, על־פי הפסק דין בפוסקים, שהביאו גם אדמו"ר הזקן בשולחן ערוך[6], שאסור להזכיר שמו של הקדוש־ברוך־הוא (לא רק בלשון הקודש, אלא) גם בלשון אחרת, אי אפשר לבטא את שמו של הקדוש־ברוך־הוא בשפה הרוסית, ולכן אומרים "קראָמי יעוואָ", שפירושו: חוץ ממנו (מלבדו), ובמילא מבינים למי כוונת הדברים -

וכך רקד עם הבקבוק בידו משך זמן ארוך, מסביב לדירה.

- מסתמא נמצאים כאן כאלו שיודעים את הניגון, ובודאי ילמדו מהם שאר הקהל. -

ומן הנכון, אשר, בעמדנו בי"ב תמוז, ש"הימים האלה נזכרים (ועל־ידי־זה) ונעשים בכל שנה ושנה"[7], ימשיכו את הגילוי ד"אין עוד מלבדו" לא רק בלשון הקודש, ועבור אלו שמבינים בעניני קדושה, אלא גם בלשון עמי הארץ, שגם הם יראו - כפי שראו אז - ש"הפלה ה' והגדיל לעשות בארץ"[8], ויומשך כן גם עתה, למטה מעשרה טפחים, שיראו גאולת השם - גאולה האמיתית והשלימה, גאולת הכלל והפרט גם יחד, על־ידי משיח צדקנו.

(וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:) עכשיו צריכים למצוא מי הם שיודעים ניגון זה[9].

* * *

1) ראה שיחת י"ב תמוז תשי"ד בתחלתה (תורת מנחם חי"ב ע' 74). וש"נ.
2) = בתפקיד תורן.
3) ראה גם לקמן ס"ב.
4) ראה גם תורת מנחם חל"ו ע' 352. וש"נ.
5) ואתחנן ד, לה.
6) או"ח ספ"ה ס"ג. וש"נ.
7) אסתר ט, כח. וראה רמ"ז בס' תיקון שובבים. הובא ונת'
בס' לב דוד (להחיד"א) פכ"ט.
8) לשון אדה"ז במכתבו אודות שחרורו - אג"ק שלו ח"א ס"ע צז. וש"נ.
9) כ"ק אדמו"ר שליט"א פנה לכמה מהמסובים, ושאל אותם אם הם יודעים הניגון, באמרו, שאינו יכול לנגן היום; אילו הי' זה שמח"ת, הייתי מלמד הניגון (והתחיל לפזם הניגון בקול חרישי). וחזר ושאל: אין אף א' מיהודי רוסיא שמכיר ניגון זה?! - "אַ מאָדנע עם־הארצות"!...

ב. בכלל יודעים אודות שלשה אנשים שהיו אז - באיזה אופן קיבל כל אחד מהם את הבשורה:

ר' אליהו חיים - כמסופר פעם, שבשמעו את הבשורה, נשתנה מראה פניו: חצי - לבן, וחצי - אדום, כך, שרבינו נשיאנו התיירא שלא יקרה לו מאומה, ומיד הרגיעו, על־ידי טפיחה על כתפו וכיוצא בזה, כדי שיבוא הענין בהתיישבות.

ר' מיכאל דוואָרקין - כמסופר לעיל באיזה אופן קיבל את הבשורה.

ונוסף לכך: בביתו של השוחט מקאַסטראַמאַ, ששם התאכסן בעל השמחה, היה גם ילד קטן. - אינני יודע בדיוק בן כמה, בן שמונה, תשע או עשר שנים, אבל בכל אופן, לא היה בעל הבנה גדול... ובראותו את גודל ההפתעה ("איבערראַשונג"), הרעש ("טומל") וההתפעלות אצל הנוכחים, רצה להראות את ההתפעלות שלו, וטיפס על הגדר (כפי שנקרא ברוסית: "זאַבאָר"), ונעמד עם הראש למטה והרגלים למעלה, וכך הסתובב על הגדר כמה פעמים!...

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א אמר בבת־שחוק: אולי יש כאן מישהו שגם הוא יכול לעשות כן. - ליסון[10] היה עושה זאת, ומסתמא עושה כן עתה בכפר חב"ד, ושיהיה לו לתועלת ולבריאות... - להמשיך הענין דראש למטה ורגלים למעלה, שזהו דבר המובן בשעת שמחה גדולה].

כלומר: אפילו ילד בן שבע־שמונה שגדל והתחנך באוירה אחרת - הנה גם אצלו פעל וחדר הדבר. על דרך הסיפור[11] בזמן הבעל־שם־טוב אודות הנער שחילל בחליל, ועל־ידי־זה פעל את כל הענינים, כך גם הילד הנ"ל הראה את ההתפעלות שלו על־ידי־זה שקפץ וטיפס על הגדר והלך סביבו כשראשו למטה ורגליו למעלה.

ג. ובנוגע אלינו - שזוהי התכלית של הסיפור הנ"ל:

בכל אחד בחייו, הנה במשך החיים ישנה תקופה שהוא ילד קטן, ואחר כך נעשה מבוגר בשנים, ועד שנעשה זקן. ועל־דרך־זה בכל יום - ועל־אחת־כמה־וכמה בכל שנה - ישנם זמנים שבהם נמצא במעמד ומצב של קטנות המוחין, כמו ילד, וישנם זמנים שבהם נמצא במעמד ומצב של שלימות המוחין, וישנם זמנים שבהם המוחין הם במעמד ומצב של זקנה, ש"דעתם מתיישבת עליהם"[12].

ובכן, בכל ג' אופנים אלו צריך לחדור ענין הגאולה ולפעול שיהיה למעלה מן הכלים, כל אחד לפי ענינו, שאז, הרי זה אמנם "מאדך"[13], מאד שלך[14], אבל, כיון שאצלו זהו ענין של "מאד", הרי זה "לוקח" את ה"מאד" שלמעלה, מאד האמיתי, וממשיכו למטה.

וזהו כללות ענין הגאולה שהיה אז, כפי שכותב בעל השמחה במכתבו להתוועדות י"ב תמוז הראשונה בהרחבה, בי"ב תמוז תרפ"ח[15]: "לא אותי בלבד גאל הקדוש־ברוך־הוא .. כי אם גם את כל מחבבי תורתנו הקדושה, שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה" (אם רק נולד לאם יהודי'), ומובן, שכאשר הנשיא כותב אודות ענין של "גאולה", הרי זו גאולה אמיתית בכל פרטיה - באופן של יציאה ממדידה והגבלה, בנוגע להרבצת התורה וקיום המצוות כו', כמבואר בהמכתב.

וזוהי אתערותא דלתתא שממשיכה אתערותא דלעילא - שיומשך לו (כהלשון במכתב) "שפעת חיים וברכה מרובה", בכל המצטרך לו, "מנפש ועד בשר".

* * *

ד. הראשון שנזכר בכתוב בשם "נזיר" הוא יוסף הצדיק:

א' המסובים התחיל לנגן, ואמר כ"ק אדמו"ר שליט"א: זוהי גירסא שונה, אבל, לא משנה... ("מאַכט ניט אויס; זאָל זיין די גירסא") - ההתחלה היא בשוה, וגם התוכן הוא בשוה, ורק ה"טון" שונה!...

ואח"כ אמר (בבת־שחוק): מוטב שינגנו הניגון, כי, אם לא ינגנו - אתחיל באמירת ה"הדרן"...

10) ר' אברהם ליסון.

11) מובא בס' "אמונת צדיקים" (ווארשא תר"ס) אות יח. ובס' "פנינים מספרות הדרוש" (נ.י. תרצ"ז) אות שיז. וראה גם תורת מנחם חכ"ח ע' 241. וש"נ.

12) קנים בסופה.

13) ואתחנן ו, ה.

14) ראה תו"א מקץ לט, רע"ד. ובכ"מ.

15) אג"ק שלו ח"ב ע' פ ואילך. וש"נ.

יוסף הצדיק בזמנו היה "המשביר (בר) לכל עם הארץ"[16], שבשני הרעב, שאז היו זקוקים לעזר כו', עזר יוסף לכולם. - באותו זמן, קודם מתן תורה, לא היה חילוק בהלכה בין בני ישראל לאלו שאינם בני ישראל, אבל היה חילוק בין אלו שמקיימים שבע מצוות בני נח לאלו שאינם מקיימים אותם. והעזר של יוסף ניתן לכולם. ואמרו רז"ל[17] שמ"ש[18] "טוב עין הוא יבורך", ובשתי הפירושים: "יבורך" ו"יברך"[19] - היה זה יוסף בשעתו[20].

ויוסף הוא הראשון שנקרא בשם "נזיר" - כמו שכתוב[21] "(ולקדקוד) נזיר אחיו", וכפי שמצינו[22] (והובא גם בפירוש רש"י[23]) שיוסף נהג נזירות במשך כמה שנים.

(וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:) מצד מצב פרטי - הנני צריך להתחיל עם סיום מסכת, ובחרתי לערוך סיום על מסכת נזיר.

ה. בסיום על מסכת נזיר - שהוגה על־יד כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס[24] בלקוטי שיחות חלק י"ח עמוד 63 ואילך - נתבאר כללות ענין נזירות שמואל (שהיה נזיר עולם) ושמשון (שלדעת הרמב"ם[25] "לא היה נזיר גמור", אבל היתה אצלו קדושת נזירות, ולדעת רש"י[26] "לאו נזיר הוא", כי אם הנהגה של נזירות ופרישות) אף שרק "האיש מדיר את בנו בנזיר ואין האשה מדרת את בנה בנזיר"[27] - דכיון שבגדלותם לא מיחו והמשיכו בהנהגה של נזירות (בשמואל - מצד נדר[28] חנה, ובשמשון - מצד ציווי המלאך), אזי חלה עליהם הנזירות למפרע (כמו גר קטן שהגדיל ולא מיחה);

הפלוגתא בין ר' יוסי לר' נהוראי במשנה אם שמואל היה נזיר[29]: לדעת ר' יוסי - הסכמה יכולה רק להוסיף בתוקף התחלת הדבר, אבל לא לפעול דבר חדש בדבר המוסכם, ולכן רק שמשון היה יכול להיות נזיר על־ידי העדר מחאתו, כיון שגם קודם ההסכמה היה מוזהר בהנהגות נזירות, וגם לאחרי ההסכמה לא היה נזיר גמור, מה־שאין־כן שמואל. ולדעת ר' נהוראי - הסכמה יכולה לפעול גם גדר חדש, ולכן נעשה גם שמואל נזיר על־ידי העדר מחאתו, ואף שקודם ההסכמה לא היה עליו חיוב הנהגת נזירות, מכל־מקום, נעשה נזיר גמור;

וזוהי גם פלוגתתם בגמרא בנוגע לעניית אמן - הסכמה על המברך: לדעת ר"י - רק "גדול העונה אמן יותר מן המברך", אבל אין זה גדר ואיכות חדשים; ולדעת ר"נ - "השמים (בשבועה) כך הוא (הדגשת התוקף, שינוי באיכות), תדע שהרי גוליירים מתגרים במלחמה וגיבורים נוצחין", שזהו מצב חדש.

והקשר להסיום, "תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם" - שאף שהתלמידים זקוקים לחכמים, בעלי משנה (כשם שנזירות דשמואל זקוקה לנדר חנה ונזירות דשמשון לציווי המלאך), מכל־מקום, פועלים התלמידים יותר מאשר החכמים (כשם שהסכמת שמואל ושמשון פועלת יותר מנדר חנה וציווי המלאך, וכשם שהעונה אמן פועל יותר מן המברך), שהרי החכמים "שמורין הלכה מתוך משנתן" הם "מבלי עולם"[30], ואילו התלמידים - "מרבים שלום בעולם"[31].

16) מקץ מב, ו.
17) זח"ג קל, א.
18) משלי כב, ט.
19) סוטה לח, ב.
20) ראה גם לקמן סוסל"א.
21) ויחי מט, כו.
22) ראה שבת קלט, א (ובחדא"ג מהרש"א). ב"ר פצ"ח, כ.
23) מקץ מג, לד.
24) בשילוב שיחת ה' מנ"א שנה זו.
25) הל' נזירות פ"ג הי"ג.
26) נזיר ד, ב.
27) שם כח, ב.
28) אף שבין נדר לנזירות יש כו"כ חילוקים, הן בהלכה, ועאכו"כ בפנימיות הענינים.
29) שהרי גם לאחרי שר"נ השיב לר"י (על שאלתו "והלא אין מורה אלא של בו"ד") "והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני, שכבר הי' עליו מורה של בו"ד", נשאר ר"י בדעתו, אלא ש"הלכה כרבי נהוראי", כפי שמסיים הרמב"ם בפירוש המשניות (שמזה גופא משמע שיש בזה פלוגתא).
30) סוטה כב, א - וכפי שמאריך רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה (שנדפס מחדש זה עתה* בתוספת מראה־מקומות וציונים - ראה לקמן סכ"א ואילך) בקונטרס אחרון (רפ"ב) בשיטות הפוסקים בענין זה - באיזה אופן מותר לפסוק מפסקי הלכות, אף שהמורין הלכה מתוך משנתם הם מבלי עולם.
31) ולכן לא הובא הסיום "אל תקרי בניך אלא בוניך" - כי כאן לא נוגע אופן הלימוד מהפסוק (שנתבאר בשאר המקומות שבהם נזכר מארז"ל זה), כי אם, ההמשך לענין שנתבאר במשנה ובגמרא ע"ד ההלכה, שמצינו דוגמתו גם בעולם ("בכל דרכיך דעהו", גם בעניני הרשות).

*) תאריך הפתח דבר – ו' ניסן תשכ"ה.

ו. ענין הנזירות המדובר לעיל (סעיף ה) יש בו כמה גדרים, אבל עיקרו ושלימותו - בהיותו קשור גם עם ענין הקדושה, והיינו, שלא זו בלבד שמתנהג באופן של פרישות, שמפריש את עצמו משתיית יין, מגילוח השער ומטומאת מת, אלא כלשון הכתוב שמקדים הענין ד"קדוש יהיה"[32], שזהו גם ענין של קדושה.

[וכאמור לעיל שזוהי הפלוגתא בין רש"י לרמב"ם - שהרמב"ם כותב ש"שמשון לא היה נזיר גמור", שמזה משמע שהיתה עליו קדושת נזירות, אלא שלא היה נזיר גמור, אבל מדברי רש"י ש"שמשון לאו נזיר הוא", משמע, שלא היה נזיר כלל, ואין זו אלא הנהגה באופן של פרישות (כפירוש רש"י[33] "אין נזירה .. אלא פרישה"), שיכולה להיות מצד כמה טעמים, ועד - כמובא בספרי מוסר[34] שהיו זהירים צ"ט שערים מן ההיתר כדי שלא להיכשל בשער אחד מן האיסור, שאין זה ענין של קדושה, כי אם פעולה שנועדה להבטיח שלא יעשה דבר שהוא היפך רצון התורה ומצוותיה].

והענין בזה:

ידוע הסיפור שסיפר רבינו[35], בעל הגאולה, אודות דברי זקנו אדמו"ר מהר"ש, שכל החילוק בעבודת האדם יכול להתבטא באמירה שענין זה "מתאים" וענין זה "אינו מתאים" ("דאָס פּאַסט יאָ און דאָס פּאַסט ניט"): להיותו בן אברהם יצחק ויעקב - לא מתאים שידבר לשון הרע, לא מתאים שיסיג גבול, ולא מתאים שיהיה בעל גאוה, וכיוצא בזה; כיון שהיו לו הורים וזקנים נעלים כל־כך ("אַזוינע שיינע עלטערן, אַזוינע שיינע זיידעס") - איך יתכן שיתנהג כמו איש פשוט שלא היה יכול ללמוד מאומה מזקניו וזקני זקניו עד אברהם יצחק ויעקב!...

ובכן: הנהגה כזו אינה בגלל שרצונו להיות "פרוש", כי אם, שלהיותו מזרע אברהם יצחק ויעקב מרגיש שהוא שונה מכל אלו שלא זכו לכך!

אבל יש גם סדר נוסף:

כאשר אדם רוצה להיזהר מאיזה ענין שיהיה, אזי העצה היא - "עשו סייג לתורה"[36], "משמרת למשמרתי"[37], כדי שלא יבוא לידי מכשול.

ומובן, שהנהגה כזו יכולה לבוא מצד תנועה הפכית: הוא סבור שנמצא בדרגא נמוכה מאחרים; הם בני אברהם ויצחק שירשו את תכונותיהם כו', ואילו אצלו אין הדבר ניכר, ולכן זקוק להיזהר גם מענינים כאלו שאחרים אינם מתייראים מפניהם. ועל דרך שמצינו בגמרא[38] שגר זקוק לזהירות נוספת "מפני שסורו רע", דכיון שזה עתה נעשה יהודי, נשאר אצלו עדיין מהטבעיות וההרגלים וההנהגות כו' שהיו אצלו בעבר.

ונמצא, שישנה פרישות שאינה קשורה עם ענין הקדושה וההבדלה; הפרישות יכולה לבוא לא בגלל היותו קדוש ומובדל, אלא אדרבה - בגלל היותו בדרגא נמוכה כו'.

אמנם, מה שהתורה דורשת מיהודי - הרי זה באופן שנותנים לו את הדרך הקלה והנעימה יותר, והעיקר, הדרך האמיתית - שהסיבה לכך שצריך להיות במעמד ומצב ד"ונפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה"[39], הרי זה מפני שבני ישראל קיבלו את התורה, להיותם מזרע אברהם יצחק ויעקב שרה רבקה רחל ולאה, כמו שכתוב[40] "הביטו אל צור חוצבתם ואל מקבת בור נוקרתם", ולכן לא יתכן שהנהגתם תהיה באותו אופן כמו הנהגתם של אלו שלא קיבלו ירושה עשירה כזו.

---

32) נשא ו, ה.
33) שם, ב. וראה גם פרש"י ויחי שם.
34) חובת הלבבות שער התשובה פ"ה (ע' שערים). הובא בר"ח שער הקדושה בתחלתו, ורפט"ו, ובשל"ה עד, ריש ע"ב, ושעג, א. אור החמה לזח"ג יג, א (ק' שערים). אוה"ח פינחס כו, כג (נ' שערים). וראה נפש כל חי (לר"ח פאלאג'י) מע' א, זך. ומע' ח, כט. וראה גם שיחת י"ב תמוז תשט"ו סכ"ה (תורת מנחם חי"ד ע' 203). שם חל"ט ע' 380. וש"נ.
35) סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 140.
36) אבות פ"א מ"א.
37) מו"ק ה, סע"א. וש"נ.
38) ב"מ נט, סע"ב.
39) תשא לג, טז. וראה סה"ש תש"ה ס"ע 72 ואילך.
40) ישעי' נא, א.

ז. וזהו גם המענה לאלו השואלים (ובפרט בארצות הברית) על מה שדורשים מהם להתנהג באופן אחר מאשר אינם־יהודים: הרי חיים בעולם בין אנשים אחרים, וזקוקים ל"הליכות עולם", מנהגי העולם, ועד שגם על־פי דיני התורה בשולחן ערוך חושן משפט יש להתחשב בעניני מסחר עם "מנהג התגרין" (מנהגי הסוחרים), ואם כן, כיצד יכולים לדרוש ממנו להיות נזהר אפילו מאבק לשון הרע, אבק השגת גבול, ואבק גניבה וגזילה?!

ובכן: כדי לענות על זה, יש לעזוב לרגע את השקלא וטריא בענין זה, ולשאול אותו על ה"תמונה" שתלויה על קיר ביתו: מיהו האיש בעל הזקן הלבן והארוך (עם האשה בעלת הפאה הנכרית)? - ואז יתלהב מיד, ויתחיל לספר שזהו אבי זקנו ("עלטער זיידע"), שהיה רב, שוחט ומלמד, ולימד תורה ברבים, וביום ששי לאחר חצות היה הולך לטבול במקוה, ושוב לא היתה לו שייכות לעניני העולם; ובשעה שנזכר איך שהיה יושב על ברכיו ושומע ממנו את הסיפור של פרשת השבוע - אינו יכול לזכור מתי היו לו רגעים ערבים כל כך ("אַזוינע געשמאַקע פינף־צען אָדער פופצן מינוט") מאז והלאה!...

"תמונות" כאלו מוצאים גם אצל יהודים שאינם שייכים אפילו לשלשה ימים־טובים בשנה: ב' ימי ראש־השנה ויום־הכיפורים!... אבל כאשר מזכירים לו אודות תמונתו של אבי זקנו שתולה בחדר משכבו וכיוצא בזה, אזי מתגאה בכך שזהו הפאר והיופי של המשפחה... וכשנזכר בזה עתה, מתמלא לבו רגש של חמימות ("עס ווערט אים ווַארעמער אויפן האַרצן").

ואז, באים אליו בטענה: כיון שידוע לך שהנך קדוש ומובדל, ובך השקיע אבי זקנך את כל ה"עשירות" שלו, כמו שכתוב[41] "עטרת זקנים בני בנים" (נכדים ונינים) - כיצד יכול אתה להשתוות לאדם שהוא עני מבטן ומלידה ומהריון, שאין לו מושג כלל מהי "עשירות"?!...

ואין זו עשירות על הנייר, אלא עשירות כזו, שגם לאחרי ארבעים שנה באמריקא, וללא כל קשר לכאורה עם כל העבר, הנה הזכרון מגיל חמש, כששמע מהסבא או הסבתא סיפור מ"עין יעקב" או מפרשת השבוע, הרי זה מחמם את לבו!

וכי יכול אתה להשתוות עם אדם שאבי זקנו ישב על פרשת דרכים וליסטם את הבריות?!... ובכל אופן - גם אם היה מהסוג היותר טוב - לא ידע מכל הענינים שאותם ספגת אתה מגיל שלש, ארבע וחמש שנים!

וזהו שאומרים לו, שההנהגה להיות פרוש ומובדל מן העולם יכולה להיות בשתי דרכים, אבל אצל יהודי הסדר הוא באופן ד"קדוש יהיה":

הסיבה לפרישות מן הטומאה, שלא יהיה שיכור, ושלא ירדוף אחר היופי של העולם תמורת וויתור על גזע צור מחצבתו, היא - לא בגלל החשש שאם לא יתנהג באופן של נזירות אזי יתדרדר למטה; אין להתיירא ממצב כזה, אלא אדרבה - בגלל ש"כל ישראל בני מלכים הם"[42]; כאשר ישאלו אותו אודות סבו (ועל־דרך־זה בנוגע לסבתו), הנה מבלי הבט על מעמדו ומצבו, יספר שבישבו בשולחן־השבת היה סבו כמו מלך!

ולהעיר, שגם הנזירות שלו היא באופן של מלכות - שאין עליו מרות ואימת בשר ודם, כדברי ר' יוסי במשנה בסוף נזיר: "והלא אין מורה אלא של בשר ודם", היינו, שמה שכתוב בשמואל[43] "ונתתיו לה' כל ימי חייו ומורה לא יעלה על ראשו", "משמעותו .. שעול מלכות שמים יהיה עליו, ולא עול מורה בשר ודם"[44]. וגם לדעת ר' נהוראי שאמר לר' יוסי "והלא כבר נאמר ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני, שכבר היה עליו מורה בשר ודם" - הרי "אלו ואלו דברי אלקים חיים"[45], והתיווך הוא, שהמורא מפני שאול היה בגלל היותו "משיח ה'"[46], שנמשח בשמן המשחה כו', כך, שלאמיתו של דבר אין זה בגדר "מורה בשר ודם".

41) משלי יז, ו. וראה אבות פ"ו מ"ח.
42) שבת סז, א. וש"נ.
43) שמואל־א א, יא.
44) פי' התויו"ט.
45) עירובין יג, ב. וש"נ.
46) שם כד, ז־יא. ועוד.

ועל־דרך־זה בנוגע לכל אחד מישראל: מה יש לו להתיירא מבשר ודם, בה בשעה שמאחוריו עומדים שלושים דורות של יהודים שכל אחד ואחד מהם היה מלך בענינו, וכפי שהוא בעצמו מרגיש זאת גם עתה!

ולכן, כאשר מעניקים לו את כל העשירות, ואילו הוא משאיר את כל העשירות תלויה על הקיר... ללא שייכות אליו, וכשיוצא לרחוב רוצה להתערב עם כל אלו שאין להם שייכות כלל לעשירות זו - הרי זה פלא הכי גדול!

וכאשר הגישה היא באופן כזה, אזי חוסכים את כל אריכות השקלא וטריא; צריכים רק לפעול עליו שתהיה לו סבלנות ורגעים ספורים להזכיר לעצמו באיזו הערצה מתייחס הוא בעצמו כלפי הורי זקניו!...

ח. וכל זה נוגע גם לענין החינוך, שיכול להיות בשני דרכים - כפי ש"האב מדיר את בנו בנזיר", או כמו הנזירות של שמואל ושמשון שהיתה מצד פעולת והנהגת האם (כנזכר לעיל סעיף ה):

יש דרך ש"האב מדיר את בנו" - מתוך חוזק ותוקף, והיינו, לבוא לילד ולומר לו: עליך להתנהג באופן כזה מפני שכך היא ההלכה, "הלכה למשה מסיני", כך, שאין מקום שתשאל קושיא או רמינהו, ואינני צריך ליתן לך טעם והסברה;

אבל יש גם דרך נוספת - כפי שנוהגת האם - לספר סיפור, כמו חנה שסיפרה לשמואל סיפור שלם, שהיו כמה שנים שלא היו לה ילדים, "וכעסתה צרתה גם כעס וגו'"[47], עד שהבטיחה לה' "אם .. נתתה לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כל ימי חייו"[43], ורק בגלל זה נמצא הוא בעולם. ובדרך זו הרי היא פועלת שהמשך הנהגתו הרצויה של שמואל תהיה מדעת עצמו, ולא באופן של "גזירה" מצד ההלכה.

וזהו כללות החילוק בין שני דרכי החינוך - באופן של "מוסר אביך"[48], או באופן של "תורת אמך"[48] (ובאמת יש בזה חילוקי זמנים; לפעמים צריכים "מוסר אביך", ולפעמים צריכים "תורת אמך"): הנהגת "אביך" היא באופן של "מוסר", לומר בתוקף שכך היא ההלכה בתוקף; ואילו הנהגת "אמך" היא באופן של "תורה" ("תורת אמך") - ש"היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים"[49], כך שאפילו אינו־יהודי יכול להבין זאת, שמאז שבני ישראל נעשו לעם, ופעלו שתהיה ההנהגה באופן ש"נפלינו אני ועמך מכל העם אשר על פני האדמה", היתה הנהגתם מתוך נזירות ופרישות באופן ד"קדוש יהיה", וטעם הדבר - "כי קדוש אני"[50], ו"אני ה' אלקיכם"[50].

ט. וענין נוסף שיש ללמוד מהנזירות של שמשון ושמואל:

בשמשון כתיב[51] "כי נזיר אלקים יהיה הנער גו' והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים". ועל־דרך־זה מצינו בנוגע לשמואל, שהיה נזיר עולם - שכל ימיו היה מסור ונתון להושיע את ישראל, על־ידי־זה ש"וישפוט .. את ישראל גו'"[52].

ויש לומר בביאור קשר הענינים:

יכול מישהו לחשוב, שכיון שהיו לו סבא וסבתא נעלים כל־כך, והוא ממשיך את המסורת שלהם בביתו בנוגע לילדיו - הרי הוא קדוש ומובדל לא רק מאינם־יהודים ("ונפלינו אני ועמך גו'"), אלא גם מבני ישראל, ומי ידמה לו ומי ישוה לו בין בני ישראל עצמם.

ועל זה נאמר "כי נזיר אלקים יהיה הנער גו' והוא יחל להושיע את ישראל מיד פלשתים": מהי ההוכחה שהוא "נזיר אלקים" - שנזירותו היא לא מצד רצון עצמו ("ער וויל זיך אליין עפעס טאָן"), אלא מפני ציווי הקדוש־ברוך־הוא - כאשר רואים שמתחיל לנצל את גבורתו להציל את בני ישראל מיד פלשתים!

וזוהי כללות ההוראה ממצות נזיר - כמובן מהמבואר בפרטיות בזהר פרשת נשא[53], ובדרושי חסידות המבארים ענין זה (בלקוטי תורה[54] ובכמה מקומות) - שהענין ד"קדוש יהיה" הוא למעלה מכל סדר

47) שם א, ו.
48) משלי א, ח.
49) ואתחנן ד, ו.
50) שמיני יא, מד.
51) ס' שופטים יג, ה.
52) שמואל־א ז, טו.
53) ח"ג קכז, ב ואילך.
54) אמור לא, ד ואילך. שה"ש לו, ד.

ההשתלשלות (שמשם אי אפשר להמשיך אלא על־ידי צמצום), ומשם נמשך עד למטה מטה, ובאופן שעל־ידי־זה באה תשועה לישראל מכל צריהם, והיינו, שמבלי הבט על העובדה שמקודם לכן היה מעמד ומצב ש"ויתנם ה' ביד פלשתים" (כמו שכתוב בספר שופטים[55]), הנה מיד לאחרי זה נולד שמשון, "ותחל רוח ה' לפעמו גו'"[56], והוא מושיע את בני ישראל משעבודם של פלשתים, ובאים לידי חירות אמיתית - כמו שכתוב במתן תורה "אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים"[57], להיות עבדים לה', "ולא עבדים לעבדים"[58], "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה"[59].

* * *

י. בין הסיפורים שסיפר רבינו, בעל השמחה והגאולה, אודות ההנהגה בעת המאסר, ישנו הסיפור אודות התחלת המאסר, כשהוליכו אותו אל המאסר, שאף־על־פי שידע אודות הסכנה שבדבר, סכנת חיים ממש, ולא רק סכנה פרטית, אלא סכנה גם עבור כל מוסדות התורה והיהדות שבאותה המדינה, שבדרך הטבע היתה הנהלתם תלוי בו, אף־על־פי־כן, בא לידי החלטה גמורה, שהידיעה אודות גודל הסכנה לא תשפיע מאומה על הנהגתו, וגם בהיותו שם יעמוד בחוזק ובתוקף בהנהגתו ביחס לכולם, לא רק הפקידים הקטנים, אלא גם אלו שניהלו את החקירה והדרישה, אשר, על־פי כתבם ומצב רוחם בעת הכתיבה יכול להיות תלוי הפסק דין ותוצאותיו, ואכן התנהג באופן כזה, כפי שנרשם בארוכה וגם נדפס בלקוטי דיבורים[60] שנעתקו מהכתב של בעל השמחה והגאולה בעצמו.

וככל ההנהגות של נשיאי ישראל, ובפרט כאשר מדובר אודות הנהגה שתוצאותיה יכולים להשפיע לא רק על חיים פרטיים, אלא גם על חיים של איש כללי וגם על העסקנות הכללית התלויה בו, שזוהי אחריות גדולה יותר מאשר הציווי "ונשמרתם מאד לנפשותיכם"[61] שעל היחיד - הרי זה בודאי מיוסד על הוראה ולימוד (ברמז או בפירוש) בהנהגת ועניני התורה.

ויש לומר בדרך אפשר, שהיסוד לזה הוא בשייכות להמסופר בסיום הפרשה בתורה שקראנו ביום השבת קודש שעבר, ש"מיניה מתברכין כולהו יומין"[62], כל ימי השבוע, ברכה בגשמיות, ובמילא גם ברכה ברוחניות, והרי הברכה לישראל נמשכת על־ידי התורה.

יא. בסוף הפרשה, בנוגע למלחמת עוג ("ויצא עוג מלך הבשן לקראתם .. למלחמה"[63]) נאמר[64]: "ויאמר ה' אל משה אל תירא אותו כי בידך נתתי אותו ואת כל עמו וגו'".

ועל זה שואלת הגמרא במסכת נדה[65]: "מכדי, סיחון ועוג אחי הוו .. בני אחי' בר שמחזאי הוו, מאי שנא מעוג דקמסתפי, ומאי שנא מסיחון דלא קמסתפי" ("דאילו בסיחון שיצא לקראת ישראל, ולא אמר לו השם אל תירא אותו, ואלו גבי עוג .. הוצרך לומר אל תירא אותו"[66]), והגמרא מבארת, ש"מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו, אמר, שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו, שנאמר[67] ויבא הפליט ויגד לאברם העברי .. זה עוג שפלט מדור המבול". ועל־דרך־זה בפירוש רש"י[64], "שהיה משה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, שנאמר ויבוא הפליט, הוא עוג כו'" (כמו שנתבאר בארוכה ביום השבת קודש[68]).

---

55) שם, א.
56) שם, כה.
57) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו.
58) קידושין כב, ב. וש"נ.
59) אבות פ"ו מ"ב.
60) ח"ד תרכו, א. ולאח"ז בסה"ש תרפ"ז ע' 194. וראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד ס"ו (תורת מנחם ח"מ ס"ע 200). וש"נ.
61) ואתחנן ד, טו. וראה ברכות לב, סע"ב ובחדא"ג מהרש"א שם.
62) זח"ב סג, ב. פח, א.
63) חוקת כא, לג.
64) שם, לד.
65) סא, סע"א.
66) פי' הרא"ם כאן.
67) לך לך יד, יג.
68) שיחת ש"פ חוקת בסופה (תורת מנחם חמ"ד ע' 55 ואילך). וש"נ.

כלומר: משה לא התיירא מגבורתו הגשמית של עוג (שהרי עוג וסיחון היו אחים, גם בגבורה, ואילו את סיחון כבשו ללא קשיים), אלא היה ירא מהזכות הרוחנית שלו, "שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו", והיינו, שפעולת עוג שהציל את לוט ובני ביתו מארבעת המלכים חשובה כמו הצלת אברהם*, כי, לוט הוא משפחתו וקרובו שמחשיבו אברהם כעצמו, שזהו פשוטם דקראי מה שהגיד לאברהם ופעל בהגדתו - "וישמע אברם כי נשבה אחיו וגו'"[69], שסיכן אברהם את עצמו על זה.

יב. ובענין זה יש דיוק בגמרא - הוספת תיבה שלכאורה לא נוגעת לענין, אלא, שכל תיבה בתורה היא חלק מהתורה, מלשון הוראה[70], כך, שגם בזה יש הוראה ולימוד:

לשון הגמרא הוא: "מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו". ולכאורה: כיון שמשה היה ירא מהזכות של עוג - שזהו ענין עיקרי שנוגע לכללות היציאה של בני ישראל להלחם עם עוג - היה לו לספר זאת לבני ישראל ולומר להם שעוג אינו כמו סיחון, ואולי אי אפשר להלחם עמו כו', ואיך היה יכול לנצור זאת בלבו?!

אך הענין הוא:

כיון שמשה נשלח להיות נשיא בישראל (וכמו שכתוב[71] "ויהי בישורון מלך", שלדעת כמה מאמרי חז"ל[72] קאי על משה שהיה המלך הראשון בישראל) - ידע, שאם יהיה ניכר עליו ענין של מורא (אפילו לא בדיבורו, אלא בפניו בלבד), הרי זה עלול להחליש חס ושלום את כל בני ישראל בענייניהם, וליתן תוקף לצד המנגד.

ולכן, אף שהיה מקום בשכלו, שכל דקדושה, שיש לעוג זכות של הצלת לוט, אברהם (ושרה) - נזהר לנצור זאת בלבו, ובלבד שלא יהיה ניכר מלבו והלאה, כדי שלא להחליש את ישראל, שמזה גופא יוכל לבוא נצחונו של עוג - אם יהיה ניכר ענין של יראה בפניו, ועל־אחת־כמה־וכמה באמירה בדיבור, שאז ישפיע הדבר על אופן הנהלת המלחמה של בני ישראל, ואופן הנהלת המלחמה של עוג, כשיראה את "האיש הירא ורך הלבב"[73] (כפי שניכר הדבר בכך ש"מים שותתין על ברכיו", כדברי הגמרא במסכת סוטה[74]).

וזוהי הדגשת הגמרא "מה היה בלבו" - שאפילו כאשר היה ירא להלחם שמא תעמוד לו זכותו של אברהם (יראה שיש לה מקום בתורה), היה זה רק בלבו, שכן, לאידך גיסא, הרי לא ידע בבירור, ורק חשש שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, ולכן היה יכול לשלוט בעצמו (ואף על הספק), שרק בלבו כו'.

וכיון ש"האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב"[75] - הנה רק הקדוש־ברוך־הוא ראה "מה היה בלבו", ולכן אמר לו "אל תירא אותו וגו'".

יג. וזוהי הוראה לכל נשיא בימיו:

אפילו בשעה שרואה שישנם קשיים, ובעצמו אינו מבין כיצד יעמדו בהם, הנה בידעו שאותו הועידה ההשגחה העליונה להיות נשיא ומנהיג, הרי הוא נוצר זאת בלבו, באופן שלא יצא חוץ מלבו, ולא זו בלבד שאסור שתהיה לזה השפעה בהנהגתו במעשה או בדיבור, אלא אפילו בפניו לא צריך להיות ניכר דבר.

---

*) ולהעיר מהשינוי בפירוש רש"י דברים ג, ב: "מתיירא היה משה שלא תעמוד לו זכות ששימש לאברהם כו'", שרק שימש. ודו"ק.

---

69) שם, יד.
70) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ בראשית. זח"ג נג, ב.
71) ברכה לג, ה.
72) הובאו ברמב"ן עה"פ (וראה בהנסמן בלקו"ש חי"ח ע' 35 הערה 8).
73) פ' שופטים כ, ח.
74) מד, ב.
75) שמואל־א טז, ז.

ובאופן כזה היתה הנהגת הנשיא, בעל השמחה והגאולה:

המאסר היה באותו לילה שבו היתה שעת חירום ביותר, בגלל שהרגו אז את השגריר הרוסי בפולין, ולכן החליטו שצריך להרוג כמה וכמה מאלו שנמצאים במדינתו[76].

ואף־על־פי־כן, היתה כניסתו הראשונה למאסר מתוך החלטה שהנהגתו תהיה בהרחבה (לא רק לאחרי שיצא מהמאסר...), בידעו בלבו המצב בעולם, ושאין להתגרות ברשע כשהשעה משחקת לו[77] - כיון שהולכים עמו (כלשונו במכתבו[15]) "כל מחבבי תורתנו הקדושה, שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה" (שלבו ער להקדוש־ברוך־הוא ולתורתו[78]), ולכן, אסור שיהיה ניכר ענין של מורא, לא רק במעשה או בדיבור, אלא אפילו במראה פניו.

ואכן הנהגה זו הצליחה, והביאה לידי כך שראו כל עמי הארץ כי הפלה ה' לעשות עמנו, שגם הם הוצרכו להודות כו', ולשחרר אותו שיוכל לנסוע ולחזור למקומו במצב של חירות.

יד. וענין זה מהוה הוראה לכל אחד מישראל - כמדובר כמה פעמים[79] שסיפור של נשיא בישראל אינו סתם סיפור יפה, חומר למחשבה שנשאר במחשבה בלבד, אלא זהו ענין שעושה בתור נשיא ומנהיג ישראל, כדי להורות לכל אחד מישראל:

כל אחד מישראל הוא "נשיא" בעניני - בביתו, ביחס לילדיו, או בעסקיו, ולכל לראש - הרי הוא נשיא על רמ"ח אבריו ושס"ה גידיו, כולל גם חלל השמאלי שבלב שבו הוא משכן היצר הרע.

וכאשר מתחיל להתבונן במעמדו ומצבו, אשר, מיום אתמול לא קיבץ מאומה, לא זכיות, לא תורה ולא מצוות, וכל מה שיש לו, אינו בערך למלחמה שצריך לנהל היום עם העולם כדי שלא להכשל בעניני שהעולם מושך אותו אליהם,

- ההתחלה היא אמנם מענין שהוא בבחינת "חבלי השוא" (חבלים דקים)[80], דבר קל וקטן, תאוה קלה בעניני היתר, אבל, מזה נמשך ובא אחר כך למעמד ומצב ד"כעבות העגלה חטאה"[80], חבלים עבים שקושרים אותו באופן שלא יוכל לזוז ימין ושמאל. וכדי שלא ליפול ל"כעבות העגלה חטאה", צריכים להזהר מ"חבלי השוא", שלא לסטות מלכתחילה אפילו כחוט השערה.

וכמדובר כמה פעמים[81] משל לדבר - שכאשר מוצאים אדם תועה בעומק היער, הרי בודאי לא הגיע לכאן בקפיצה ישירה מביתו או מדרך המלך; מציאות כזו לא יכולה להיות; אלא, כאשר נוטים מדרך המלך ("הייוויי") כחוט השערה, ואחר כך מוסיפים עוד חוט השערה לכיוון ההפכי, הנה בסופו של דבר מוצא האדם את עצמו ביער עבות, בין חיות רעות... -

הרי הוא חושש ומתיירא: כיצד יוכל היום לנהל את המלחמה נגד הקשיים שנערמים בדרכו, ולמלא את השליחות של הקדוש־ברוך־הוא להתנהג כרצון התורה, ולהאיר את העולם בקדושה ורוחניות, טוב וצדק.

ובכן: כל החשבונות שיש לו - אסור שיתגלו מחוץ ללבו! מה שיש בלבו - לא צריך להיות ניכר במעשיו ודיבוריו; עליו להתנהג כמו שכל הענינים הם לטובתו, ובאופן כזה צריך לדבר, וגם לחשוב, עד שיהיה ניכר הדבר כשמביטים על פניו, כי, כאשר מביטים על פניו ורואים שרצונו לעשות דבר טוב, אבל הוא רועד וחושש אם יוכל לבצע זאת אם לאו, הרי זה גופא מיקל את הנצחון של צד השמאל, ומקשה על הנצחון של צד הקדושה.

והוראה זו, שכל החשבונות כו' אינם צריכים לצאת חוץ מלבו, צריכים ללמוד כל בני ישראל - "עמך כולם צדיקים"[82] - מהנהגתו של "אותו צדיק":

---

76) ראה ספר התולדות אדמו"ר מוהריי"צ ח"ג ריש ע' 194.
77) ראה ברכות ז, ב. וש"נ.
78) ראה שהש"ר פ"ה, ב (א).
79) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 243. וש"נ.
80) ישעי' ה, יח (ובמצו"ד).
81) ראה תורת מנחם חל"ב ע' 144. וש"נ.
82) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.

למרות היותו אסור ב"שפאַלערקע", ואינו רואה נתינת־מקום בדרך הטבע שיוכל לצאת משם, ובדרך הטבע תלוי קיומו במצב רוחם של כל אחד מהאנשים שמסביבו שבידם הוא הכח והשלטון - הרי בידעו שאינו נמצא שם לבדו, אלא ביחד עם הקדוש־ברוך־הוא [כפי שאמר אז רבינו נשיאנו[83] בנוגע למקום שבו נמצא, שזהו מקום ש"לה' הארץ ומלואה"[84] ו"מלא כל הארץ כבודו"[85]], אזי הנהגתו היא מתוך תוקף כו', והנהגה זו, לא זו בלבד שאינה מכבידה על המלחמה, אלא אדרבה: על ידה - "כדונג נמסו"[86].

ועוד זאת, שהנהגה זו משפיעה גם עליו בעצמו - שגם אם היה ירא בלבו, הנה כיון שהיה זה רק בלבו, ואילו במעשה, בדיבור ובמחשבה ובצורת הפנים היה כמנצח, אזי מבטיח לו הקדוש־ברוך־הוא שתסור היראה גם מלבו - "אל תירא אותו".

טו. וזוהי גם הנקודה שאודותה דיבר בעל השמחה כמה פעמים, שכאשר יוצאים למלא שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא בענין של תורה ומצות - שזהו תוכן כל חיי ימי ישראל, שהם "שלוחי דרחמנא"[87], שליח של הקדוש־ברוך־הוא בעולם כדי לעשותו טוב ויפה נעלה ומזוכך ומקודש יותר מאשר ברגע שלפני זה - אין להעלות על הדעת את המחשבה שמא לא יצליחו חס ושלום, ועל־אחת־כמה־וכמה שאסור להניח שמחשבה כזו תפעל על אופן ההליכה למילוי השליחות.

וכידוע הדוגמא שהביא רבינו נשיאנו לענין זה, שרואים בהנהגת העולם שכאשר אנשי צבא יוצאים לחזית, הנה כבר בעת הליכתם אל החזית, עוד קודם התחלת הקרב, קודם שהתחילה המלחמה, מנגנים כבר "מאַרש" (שיר לכת) של נצחון[88].

וטעם הדבר - לפי שהנהגה זו נכללת בתכסיסי המלחמה: כשם שבשביל הנצחון יש צורך בכלי זיין, רובה, תותח ("רַייפל, קאַנאָן") וכיוצא בזה, כמו כן יש צורך בהחלטה ומצב רוח של נצחון ודאי ללא כל ספק, שעל־ידי־זה נעשה הנצחון במהירות ובקלות יותר.

וזוהי ההוראה שלמדים מסיום הפרשה, שבאה לידי פועל באופן הנהגת רבינו נשיאנו, בתור לימוד והוראה לכל אחד ואחד (כלשונו במכתבו: "כל אשר בשם ישראל יכונה") - שאם רק מתנהגים כמו שיודעים בוודאות, במאה אחוז, שימלאו את שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא, ומדברים בכל התוקף והוודאות, ועד שגם במראה פניו ניכר שהולך כאן זה שכבר ניצח במלחמה, אזי ישנה ברכתו של הקדוש־ברוך־הוא: "אל תירא אותו", שגם מתוך פנימיות הלב תיעלם היראה, וילך בשמחה ובטוב לבב למלא את שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא, לעשות צדקה וחסד.

* * *

טז. ישנו המאמר שאמר בעל הגאולה והשמחה בי"ב תמוז תרפ"ז, שמתחיל בפסוק[89] "הוי' לי בעוזרי" (שפירושו, שדוד ביקש - בשם כל ישראל - שהקדוש־ברוך־הוא יהיה בין אלו שעוזרים לו), ומתחיל במאמר (כפי שכבר נכתב ונדפס[90]), ש"לשון הפסוק אין לו הבנה כלל לכאורה":

מהו הפירוש שישנם "עוזרי", עוזרים רבים, ובקשת דוד היא שבין כל העוזרים יהיה גם הקדוש־ברוך־הוא?!

והגע עצמך: לאחרי כל אריכות דבריו של דוד במזמורי תהלים, כמו "ה' רועי"[91], עד למזמורי הלל, שגם בהם אומר "ה' לי לא אירא"[92] - אומר דוד שישנם כמה וכמה שעוזרים לו, ובקשתו היא שגם הקדוש־ברוך־הוא יהיה בין אלו שעוזרים לו?!

83) ראה שיחת י"ב תמוז תשח"י סמ"ד (תורת מנחם חכ"ג ע' 171). וש"נ.
84) תהלים כד, א.
85) ישעי' ו, ג.
86) תהלים צז, ה. וראה תניא פי"ט (כה, סע"א).
87) יומא יט, סע"א. וש"נ.
88) ראה סה"ש תש"ט ס"ע 323 ואילך. וש"נ.
89) תהלים קיח, ז.
90) סה"מ קונטרסים ח"א קעט, א ואילך. ולאח"ז בסה"מ תרפ"ז ע' רא ואילך.
91) שם כג, א.
92) שם קיח, ו.

יז. ומבאר במאמר בארוכה ענין זה, ונקודת הדברים היא - ש"עוזרי" קאי על המעשים טובים שהאדם עושה, ובלשון הקבלה: הניצוצות המתבררים, ובפשטות - שהמעשים הטובים שעשה היום בבוקר, אתמול וביום שלפני זה, הנה הם עצמם עוזרים לו שיוכל להמשיך לילך בדרך שבה צריך יהודי ללכת, ולהמשיך לעשות דברים אלו, ודוקא באופן ד"מעלין בקודש"[93], במדה גדולה עמוקה ונעלית יותר.

וכפי שרואים בפועל, שכאשר האדם מתרגל בהנהגה מסויימת איזו שתהיה, ועל-אחת-כמה-וכמה כשמדובר אודות הנהגה טובה - ולדוגמא: ליתן לצדקה מהממון שהתייגע עליו, או שבקומו בבוקר, הנה במקום לרוץ מיד לעסקיו להנהיג אותם, יעמוד להתפלל, ולאחרי התפלה יאמר קאַפּיטל תהלים, ואחר כך גם ילמד הלכה (כהפסק דין בשולחן ערוך[94]: "מבית הכנסת לבית המדרש"), ובינתיים ישכח אודות העסק ובעיותיו, כאילו אין בעולמו אלא לקיים מה שכתוב בשולחן ערוך - הרי גם אם בתחילה היה קשה לו לפעול על עצמו הנהגה זו, הנה כל יום שמתנהג באופן כזה, עוזר לו בנוגע למחרת ומחרתיים, שבהם לא תהיה לו מלחמה קשה כל-כך כמו בימים שלפני זה. ובפרט כאשר הנהגה זו נקבעת אצלו באופן שחל על זה גדר הלכתי של "חזקה", שאז נעשה תוקף אחר לגמרי בהנהגה זו.

ובאותיות פשוטות: כאשר אדם מתרגל במשך זמן להנהגה כזו, שבכל הזדמנות שיש אסיפה עבור ענין טוב, ענין של דת, הנה הוא מהראשונים להשתתף בזה, וכאשר צריכים "מתנדב" כדי ליישם ענין של צדק, ענין של יהדות, הנה הוא מאלו שעומדים בשורה הראשונה, והיינו, שלא זו בלבד שאינו מתיירא ואינו מתבייש, אלא הוא מאלו שבוחרים לעמוד בראש ולפעול השליחות - אזי נעשה לו קל יותר להמשיך בהנהגה זו; ולא עוד אלא שאפילו הסביבה דוחפת אותו ותובעת ממנו, שכיון שזה כבר משך זמן שמתנהג באופן כזה, הרי זה בודאי דבר פשוט וצודק שצריך להמשיך כן היום, מחר ומחרתיים, ולהראות דוגמא לאחרים.

וזהו הענין ד"עוזרי":

דוד המלך היה אמנם סבור שלא יצא ידי חובתו במעשים טובים שצריך לעשות, אבל הוא ידע שישנם המעשים הטובים שעשה; ועל זה אמר שמעשים טובים אלו הם "עוזרי", היינו, שכל מעשה טוב שעשה, ועל-ידי-זה הציל ניצוץ קדושה, בירר והעלה אותו - הרי זה עוזר לו ומחזק אותו שיוכל להמשיך להתנהג בדרך זו.

יח. אבל בקשתו היתה - שיהיה זה באופן ש"ה' לי בעוזרי":

כאשר אדם עושה מעשים טובים - הנה בזה גופא יכול להתגנב ("אַריינכאַפּן זיך") היצר הרע, שכן, להיותו "אומן" (כלשון הגמרא[95]), הרי הוא מנוסה ויודע כיצד ליישם את עניניו - לקלקל ליהודי ולא להניח לו לעשות מה שצריך, ולכן מתגנב היצר הרע בהענין ד"עוזרי", במעשים הטובים שעושה יהודי, ומערב בהם ענין שאינו לשם שמים - פניה שלא לשמה, והיינו, שמערב בזה ענין שאינו שייך לאלקות ("ה' לי בעוזרי"), אלא ענין של בני אדם, ולדוגמא: ענין של כבוד, ענין של לחץ, כדי לקבל אשראי ("קרעדיט") בבנק, וכיוצא בזה.

וזוהי הבקשה שיהיה "ה' לי בעוזרי", היינו, שבפנימיות של המעשים טובים ("בעוזרי") יהיה אלקות ("ה'"), היינו, שהסיבה לעשיית המעשים טובים היא בגלל שזהו רצונו של הקדוש-ברוך-הוא.

נתינת הצדקה - היא בגלל שזהו רצונו של הקדוש-ברוך-הוא. אלא מאי, הוא מקבל כבוד בשביל זה - הנה קבלת הכבוד היא כדי שאשתו תסכים שמחר יתן לצדקה סכום גדול יותר, כיון שמהכבוד נהנית גם היא...

ועל-דרך-זה כשמקבל אשראי בבנק - שזהו בכדי שהשותף שלו בעסקים ימריץ אותו למחרת להגדיל את הסכום על-ידי הוספת מספר "0" (בסופו, לא בתחילתו...), כיון שעל-ידי-זה יוכל לקבל מהבנק "אשראי" גדול יותר, כך, שזהו לתועלת המסחר!...

---

93) ברכות כח, א. וש"נ.

94) אדה"ז או"ח רסקנ"ה. וש"נ.

95) שבת קה, ב.

אבל, כל זה אינו אלא בנוגע לשותף שהוא אינו־יהודי, או כשצריך לפעול על ה"א־ל זר אשר בקרבך", זה היצר הרע[95], שאז מתערב בזה ענין דשלא לשמה;

אבל מה שהוא עושה בנוגע לעצמו - הנה אצלו הרי זה לשמה בטהרתו, כדי לקיים את רצונו של הקב"ה, שלכן נתן לו הקב"ה נשמה, "חלק אלקה ממעל ממש"[96], והורידה לגוף, כאן באמריקא, כדי לעשות כאן[97] "ארץ אשר גו' עיני ה' אלקיך בה מרשית השנה ועד אחרית שנה"[98].

ובאופן כזה יכול למלא את שליחותו - כיון שיש לו הרבה עוזרים ("עוזרי"), ובאופן ש"ה' לי בעוזרי", שכל דבר טוב, במעשה או בדיבור, הרי עשייתו היא בגלל שזהו רצונו של הקב"ה.

יט. ואז יקויים גם המשך הכתוב[89] - "ואני אראה בשונאי":

"שונאי" - הם כל אלו שלא הניחוהו להתנהג כפי שיהודי צריך להתנהג.

ועל זה נאמר "ואני אראה בשונאי" - שיראה בנקמתם, והנקמה של יהודי היא - שפלוני שהיה שונא, יברך אותו, ובלשון חז"ל[99]: "עונה אמן בעל כרחו", ויודה, שאכן עשה דבר טוב להתנהג כפי שיהודי צריך להתנהג - לא רק לא להתבייש, אלא אדרבה - באופן ש"ראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך"[100], שעל־ידי־זה יראו ממנו ("ויראו ממך") ויכבדו אותו.

וזהו הנצחון הכי גדול והנקמה הכי גדולה: כאשר מבטלים את השונא - הרי זה רק חצי דבר; בתחילה היה שונא, ועכשיו בטלה מציאותו. אבל כאשר מהפכים את השונא לאוהב, היינו, שלמרות שבתחילה היה שונא, מסתכלים עתה ורואים שהתחיל להיות אוהב ומסייע כו' - הרי זו הנקמה הכי גדולה בהשונא.

וכפי שראו בפועל בנוגע לבעל הגאולה[101] - שאותם אנשים שאסרו אותו, הושיבוהו במאסר, ועד שגזרו עליו גזר דין מות, הנה הם עצמם שחררו אותו, וציוו שיסע לחירות, ויקח עמו "כלי כסף וכלי זהב ושמלות"[102], כל הענינים השייכים אליו, ועשו זאת באותו תוקף שבו הושיבוהו תחילה במאסר!

ועל־דרך־זה במלחמתו של כל אחד ואחד מישראל בנוגע לנשמתו שנמצאת ב"מאסר" של הגוף ונפש הבהמית:

מצד הגוף ונפש הבהמית - ללא עבודה ויגיעה - הרי זה כמו שכתוב בקהלת[103] ש"רוח הבהמה היורדת היא למטה", היינו, שנמשך לענינים תחתונים.

וכידוע תורת הבעל־שם־טוב[104] על הפסוק[105] "כי תראה חמור שונאך", שכאשר תעיין בחומר הגוף ("חמור"), תראה שהוא "שונאך", ששונא להיות נמשך השמימה, אלא רצונו להיות למטה דוקא.

והנקמה הכי גדולה שיכולים להינקם ממנו היא - כאשר "עזוב תעזוב עמו"[105], שעובדים את ה' יחד עמו, "בכל לבבך בשני יצריך"[106], היינו, שהן הנשמה והן הגוף (יחד עם כל הנכסים) הולכים בדרך התורה והמצוה וממלאים את שליחותו של הקדוש־ברוך־הוא, ועד שכולם מכריזים - ללא צורך בדיבור, "אין אומר ואין דברים"[107]; כאשר מסתכלים על הבית ואופן ההנהגה שבו, רואים ש"אין עוד מלבדו"[5], אך ורק אלקות, כפי שנמשך למטה בעולם הזה התחתון למטה מעשרה טפחים, בשמחה ובטוב לבב ובהרחבה.

* * *

כ. צוה לנגן ואמר מאמר דיבור המתחיל מי מנה עפר יעקב גו'[108].

---

96) תניא רפ"ב.
97) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"א ע' תפה.
98) עקב יא, יב.
99) שבת קיט, ב.
100) תבוא כח, יו"ד.
101) ראה גם לקו"ש חי"ח ע' 306. וש"נ.
102) לשון הכתוב - שמות ג, כב. בא יב, לה.
103) ג, כא.
104) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סכ"א.
וש"נ (נעתק ב"היום יום" כח שבט).
105) משפטים כג, ה.
106) ואתחנן ו, ה ובספרי ופרש"י עה"פ.
107) תהלים יט, ד.
108) בעת הניגון, הניח הרה"ג רא"א יאָלעס את כוסו ע"ג השולחן כדי שכ"ק אדמו"ר שליט"א ימזוג לו משקה. והעיר לו כ"ק אדמו"ר שליט"א, שכהן, אין לו ליטול "מעל גבי קרקע" (וכן מצינו שלא היו שוליים למזרק, כדי שלא יניחנו ע"ג קרקע (פסחים סד, א)).

כא. נזכר לעיל[109] שזה עתה נדפסו מחדש הלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן.

הפעם הראשונה שנדפסו הלכות תלמוד תורה של רבינו הזקן בפני עצמן, היתה עוד לפני שנדפסו שאר ענינים מספריו, הן בנגלה והן בחסידות - בשנת תקנ״ד, אלא שהיה זה בעילום שם המחבר, וכפי שמספר רבינו נשיאנו בארוכה[110] כיצד הגיע חיבור זה לווילנא, וכיצד סייע הדבר למעט את ההתנגדות שהיתה אז כלפי החסידים, ובפרט בעיר שקלאָוו, שהיתה עיר מבצר של ההתנגדות - כאשר נודע לר׳ העניך, אביו של ר׳ פנחס רייזעס, שהמחבר של הלכות תלמוד תורה הוא המגיד מליאזנא.

ואחר כך חזרו ונדפסו הלכות תלמוד תורה כמה פעמים, ועד שבשנת תקע״ד, כשהתחילו להדפיס את השולחן ערוך של רבינו הזקן, החל מהלכות פסח, ובמשך הזמן גם שאר החלקים (כולל גם החלק שנדפס בי״ב־י״ג תמוז[111]), הנה מאז והלאה נדפסו גם הלכות תלמוד תורה יחד עם כל השולחן ערוך.

ועכשיו חזרו ונדפסו הלכות תלמוד תורה בחוברת בפני עצמה, כבפעם הראשונה.

כב. והטעם הפשוט בזה - מצד המעלה המיוחדת שבהלכות תלמוד תורה, שיש בהם ב׳ הפירושים שמצינו בגמרא[112] בפסוק[113] ״ודברת בם״ - שהמשכו ״בשבתך בביתך ובלכתך בדרך ובשכבך ובקומך״: (א) שבדברי תורה הכתוב מדבר, (ב) שפסוק זה קאי על קריאת שמע, שהוא ענין המסירת נפש כו׳.

ובהקדמה - שהלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן חלוקות מהלכות תלמוד תורה כפי שהם בשולחן ערוך של הבית־יוסף, ואפילו מהלכות תלמוד תורה כפי שהם ברמב״ם (שבכמה מקומות יש בו ענינים ששייכים לחלק הסוד שבתורה, כמעט בגלוי[114]), ועד שסגנונם שונה אפילו מהסגנון של רבינו הזקן עצמו בהלכות תלמוד תורה שבחלק אורח חיים סימן קנ״ה (וכן בהתחלת סימן שלאחריו) - הן בנוגע לטיב ועומק הביאור, והן בנוגע להביאור בכל ד׳ חלקי התורה: פשט רמז דרוש וסוד.

ובנוגע לענינו: בהלכות תלמוד תורה מדובר לכל לראש אודות לימוד התורה - כהפירוש ב״ודברת בם״, שבדברי תורה הכתוב מדבר; ונוסף לזה, מדובר שם גם אודות עבודת התפלה (כולל גם קריאת שמע) - באיזה אופן היא נעלית יותר מתורה, ובאיזה אופן לימוד התורה הוא נעלה יותר מעבודת התפלה, כמבואר בארוכה בלשונו של רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה[115].

וזוהי המעלה בהדפסת הלכות תלמוד תורה בחוברת בפני עצמה - כדי שיהיה נקל ליטלן ולקחתן גם במקום כזה שנראה שקשה להביא את השולחן ערוך כולו.

ובפרט שהתחלת הפצת המעיינות של רבינו הזקן (לאו דוקא בנוגע לתורת החסידות, שהתחילה לאחרי פטרבורג[116], אלא) כפשוטה היתה על־ידי הלכות תלמוד תורה, שהגיעו ל״חוצה״ מיד לאחרי שנדפסו, ופעלו פעולתם, אף שעדיין לא ידעו שאלו הם ה״מעיינות״ של רבינו הזקן.

ולכן, התקוה חזקה שלא יסתפקו בקניית הספר [כדרך העולם, שכאשר נדפס דבר חדש, ובפרט בתוספת מראה־מקומות וכיוצא בזה, אזי קונים אותו, אבל לאו דוקא שצריכים ללמדו; בשביל זה יש עוד זמן, ובלבד שהספר נמצא כבר ברשותו], אלא התכלית היא - שילמדו בו בריבוי כל כך עד שבקרוב יצטרכו להדפיס הוצאה שניה, כיון שההוצאה הראשונה בלתה מרוב לימוד, ולכן יש צורך להדפיס חוברות חדשות.

ולאחר זמן, השיב כ״ק אדמו״ר שליט״א על הערתו שלפי מסקנת הש״ס (מנחות ז, א) קומצין מכלי שע״ג קרקע, וזלה״ק: ״ממנחות (ז, א ושם) מוכח דגם בקדשים (וקדושה) דבר הנמצא בתוך הכלי משתנה ע״י שהאדם האוחז הכלי מניחו ע״ג קרקע (אלא שיש ענינים בקדושה שאי״ז מעכב) - ועיין שבת ה, ב - ובמילא בעניני (קדושה ו)ברכה וכיו״ב שבין אדם לאדם (משא״כ בקמיצה וקידוש), פשיטא שאם רוצה שיהי׳ ונתן - אינו ב״טלי . . מע״ג קרקע״ (גטין עח, א). והחילוק לקידושין (ח, ב) מובן״.

109) הערה 29. וראה גם מכתב ח׳ תמוז שנה זו (אג״ק חכ״ג ע׳ תכ).

110) ראה גם תורת מנחם חל״ג ע׳ 298. וש״נ.

111) הקדמת אדהאמ״צ לשו״ע אדה״ז בסופה. וראה ״מבוא״ לס׳ קונטרס השלחן (להרא״ח נאה) אות ד. וראה גם התוועדויות תשד״מ ח״ג ריש ע׳ 1840.

112) ברכות יג, ב. יומא יט, ב.

113) ואתחנן ו, ז.

114) ראה גם תורת מנחם חל״ט ע׳ 225. וש״נ.

115) ראה פ״ד ה״ה־ו.

116) ראה סה״ש תורת שלום ס״ע 112 ואילך.

כג. וכרגיל בכל ענין חדש - נתעכב עתה על ענין מסויים בהתחלת הלכות תלמוד תורה, ובאופן ההנהגה שרגילים עתה - דוקא על־פי נגלה, שזהו גם הפירוש ד"יפוצו מעינותיך חוצה", שגם הנהגה שמצד עצמה שייכת ל"חוצה", תהיה קשורה עם המעיינות.

התחלת הלכות תלמוד תורה היא בסגנון שונה אפילו מהסגנון של רבינו הזקן בעצמו בהלכות תלמוד תורה שבחלק אורח חיים, ועל־אחת־כמה־וכמה שאין זה כמו בשולחן ערוך הבית־יוסף, וגם לא כמו ברמב"ם, וזה לשונו[117]:

"אף על פי שהקטן פטור מכל המצוות, וגם אביו אינו חייב לחנכו במצוות מן התורה, אלא מדברי סופרים, אבל תלמוד תורה, מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה, אף־על־פי שהקטן אינו חייב כו'. ומאימתי אביו חייב ללמדו, משיתחיל לדבר מלמדו תורה צוה לנו משה וגו', ופסוק ראשון מפרשת שמע ישראל וכו'".

כלומר: התחלת הלכות תלמוד תורה היא (לא שיש מצות עשה ללמוד תורה, אלא) בהתאם לסדר בהנהגת האדם, שלאחרי שנולד הרי הוא בתחילה קטן - בנוגע לקטן שאינו חייב בתלמוד תורה?!

זאת ועוד: גם בנוגע לקטן גופא - היה רבינו הזקן יכול להתחיל בהחיוב של תלמוד תורה: "מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה", ורק אחר כך לכתוב את הצד השלילי - "אף־על־פי שהקטן אינו חייב כו'"; ואף־על־פי־כן מתחיל רבינו הזקן בצד השלילי -"קטן פטור מכל המצוות" (כולל גם מצות תלמוד תורה, כפי שמסיים בהמשך הדברים), וממשיך גם בנוגע לחינוך, ש"אביו אינו חייב לחנכו במצוות מן התורה", ורק לאחרי זה כותב ש"מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה .. משיתחיל לדבר וכו'", כך, שבשורות הראשונות לא מדובר כלל אודות החיוב דלימוד התורה, אלא אודות השלילה מלימוד התורה?!

וקושיא נוספת - "אַ שטורעם־קשיא":

איתא במדרש[118] "שלשה פתחו באף כו'", היינו, שזהו ענין בלתי רצוי. ואילו רבינו הזקן פותח את הלכות תלמוד תורה שלו בתיבת "אף" - "אף על פי שהקטן פטור כו'"?!

כלומר: גם אם רבינו הזקן רוצה להתחיל בפטור של קטן, היה יכול לכתוב בסגנון שונה - "קטן פטור מכל המצוות כו' אבל מצות עשה מן התורה על האב וכו'", ולא לכתוב בסגנון שבו יצטרך להתחיל בתיבת "אף", היפך הוראת חז"ל במאמרם "שלשה פתחו באף כו'", שזהו ענין בלתי רצוי.

וכל זה - מה שאינו מובן על־פי נגלה.

ויתירה מזה - על־פי פנימיות התורה:

ובהקדמה - שבהלכות תלמוד תורה של רבינו הזקן מעורב בגלוי "יינה של תורה" יותר מכמו שניכר הדבר בשאר ההלכות בשולחן ערוך שלו[119], כולל גם ההלכות הצריכות בחלק חושן משפט, שבסגנונם משתווים לסגנון של הלכות תלמוד תורה יותר מאשר לסגנון ההלכות בחלק אורח חיים.

ובנוגע לענינו: בלקוטי־תורה דפרשת השבוע[120] [וכאמור כמה פעמים[121] שבודאי ש"כל אשר בשם ישראל יכונה" יסיים את לימוד הלקוטי תורה השבועי] נתבאר הענין ד"בראתיו יצרתיו אף עשיתיו"[122], ש"אף" מרבה בחינה רביעית, שהיא בחינה היותר נעלית (ובעבודה הוא ענין רעותא דלבא)[123], ומבאר שם[124], שבמה דברים אמורים - כשתיבת "אף" באה יחד עם "בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", "אך תיבת אף בעצמו הוא לא טוב, שהוא בחינת סטרא אחרא, ג' פתחו באף כו'".

---

117) ראה גם לקו"ש חי"ד ריש ע' 236. חי"ט ע' 38 ואילך. חכ"א ע' 280 ואילך. התוועדויות תשמ"ג ח"ב ע' 795 ואילך.

118) מדרש אגדה (באבער) ומדרש לקח טוב בראשית א, ג. ועוד.

119) ראה גם תורת מנחם ח"א ע' 177.

120) ר"פ בלק.

121) ראה תורת מנחם חמ"ב ס"ע 306 ואילך. וש"נ.

122) ישעי' מג, ז.

123) ראה גם במאמר פ"ט (תורת מנחם חמ"ד ע' 67).

124) סט, ד.

ועל־פי־זה מתחזקת יותר הקושיא למה מתחיל רבינו הזקן הלכות תלמוד תורה בתיבת "אף".

כד. והתירוץ על כל ענינים אלו, ובעיקר, על הקושיא מדוע פתח רבינו הזקן ב"אף" - מבואר בפירוש המשניות להרמב"ם (שהובא בלקוטי תורה הנ"ל):

בפירוש מאמר המשנה במסכת אבות[125], "בן הא הא אומר לפום צערא אגרא", כותב הרמב"ם: "לפי מה שתצטער בתורה יהיה שכרך, ואמרו שלא יתקיים מן החכמה אלא מה שתלמד בטורח עמל ויראה מן המלמד, אבל קריאת התענוג והמנוחה אין קיום לה ולא תועלת בה, ואמרו[126] בפירוש מאמרו[127] אף חכמתי עמדה לי, חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

כלומר: כדי שלימוד התורה יהיה באופן של תועלת וקיום, הרי זה דוקא כאשר ישנו תחילה הענין ד"אף" - "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

[ועל־דרך־זה איתא בסוף ברכות[128]: "מאי דכתיב[129] כי מיץ חלב יוציא חמאה ומיץ אף יוציא דם .. כל תלמיד שכועס עליו רבו וכו'"].

וכדי שלא יהיה מקום לטעות, ויהי' ברור איזה ענין צריך לבוא תחילה, לימוד התורה או ענין ה"אף" - ממשיך הרמב"ם ומבאר את התוצאה להלכה: "ומפני זה צוה להטיל אימה על התלמידים, ואמרו[130] זרוק מורא בתלמידים",

[ולהעיר, שהגירסא בגמרא היא "זרוק מרה", וכן היא הגירסא שמביא הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה[131], אבל בפירוש המשניות כותב הרמב"ם "מוראא"],

וענין זה צריך להיות קודם הלימוד, כמובן ממה שכתוב בהלכות תלמוד תורה להרמב"ם[131] ורבינו הזקן[132]: "וכענין זה אמרו חכמים זרוק מרה בתלמידים, לפיכך אין ראוי לרב לנהוג קלות ראש לפני התלמידים, ולא לשחוק בפניהם, ולא לאכול ולשתות עמהם, כדי שתהא אימתו עליהן וילמדו ממנו במהרה", ומובן, שאזהרה זו היא בנוגע לזמן שקודם הלימוד, שעל־ידי־זה יהיה הלימוד אחר כך באופן המתאים.

וכמובן גם מדברי הגמרא במסכת שבת[133]: "כל תלמיד חכם שיושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר כו'", היינו, שכדי שהתלמיד יוכל לקבל את ההלכה שהרב לומד עמו, צריך להיות תחילה במעמד ומצב ש"שפתותיו נוטפות מר".

ונמצא, שלמרות הענין השלילי שבפתיחה באף ("שלשה פתחו באף כו'"), הנה במה דברים אמורים - כשמדובר אודות כל שאר הענינים שמחוץ לתורה, אבל בנוגע לתורה - הרי אדרבה: "אף חכמתי עמדה לי", "חכמה שלמדתי באף עמדה לי", שדוקא באופן כזה יהיה הלימוד כדבעי, ויתירה מזה, כנ"ל מדברי הרמב"ם אודות השלילה שבדבר - שלולי זאת אין תועלת בהלימוד!

ועל־פי־זה יש לומר בדרך אפשר לתרץ התמיהה שרבינו הזקן מתחיל הלכות תלמוד תורה בתיבת "אף" - שכוונתו בזה לרמז שצריכה להיות ההתחלה בהענין ד"אף", "אף חכמתי עמדה לי", "חכמה שלמדתי באף עמדה לי"[134].

ולהעיר גם מהכלל "נעוץ תחלתן בסופן וסופן בתחלתן"[135], והרי הסיום של הלכות תלמוד תורה הוא בענין ד"זרוק מרה בתלמידים .. כדי שתהא אימתו עליהם וילמדו ממנו במהרה", ובהתאם לכך הנה גם ההתחלה היא בתיבת "אף", שרומז על הענין ד"אף חכמתי עמדה לי", "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

---

125) ספ"ה.
126) קה"ר עה"פ.
127) קהלת ב, ט.
128) סג, ב.
129) משלי ל, לג.
130) כתובות קג, סע"ב.
131) פ"ד ה"ה.
132) בסופן.
133) ל, ב. וש"נ.
134) לשלימות הענין - ראה גם לקמן סל"ד ואילך.
135) ספר יצירה פ"א מ"ז.

כה. וביאור הדברים:

הסיבה לכך שצריך להיות "זרוק מרה בתלמידים" היא - בגלל היותם בדרגא של "תלמידים"; אילו היו יוצאים כבר מדרגת "תלמידים", והיתה אצלם הבנה והשגה כדבעי, גדלות המוחין - אזי לא היו צריכים לזרוק בהם מרה, לצעוק עליהם כו', כיון שהיו כבר מכירים את יוקר התורה, ומעצמם היו לומדים כדבעי.

ואכן, הנה לאחר הלימוד צריכה להיות ההנהגה באופן ש"יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך", כדברי המשנה[136] שמביא הרמב"ם[137] באריכות ההסברה.

ורק בהיותם בדרגא של תלמידים, שעדיין לא הגיעו לגדלות המוחין, אלא יש להם קטנות המוחין בלבד, אזי צריך להיות ההנהגה באופן ד"זרוק מרה בתלמידים".

וזהו גם הרמז בהתחלת הלכות תלמוד תורה: "אף על פי שהקטן כו'" - שהסיבה לכך שצריך לפתוח ב"אף", היא, בגלל שמדובר אודות "קטן", שלכן צריכה להיות ההתחלה באופן ד"זרוק מרה (או "מורא") בתלמידים".

כו. ויש להוסיף בדיוק הלשון "אף-על-פי שהקטן פטור מכל המצוות כו'":

בדרך כלל מצינו בגמרא שני תוארים-סגנונים: (א) פטור מן המצוות, (ב) כל שאינו כו', כפי שמצינו בנוגע לפסוק[138] "וקשרתם גו' וכתבתם", "כל שישנו בקשירה ישנו בכתיבה וכל שאינו בקשירה אינו בכתיבה"[139].

וההילוק ביניהם:

הלשון "כל שאינו כו'" מורה שאין לו שייכות כלל לענין זה, וכמו "כל שאינו בקשירה", שמשמעותו, שאין לו שייכות כלל לקשירה; מה לו ולקשירה?! - הוא לא שייך לקשירה, וקשירה אינה שייכת אליו.

מה-שאין-כן הלשון "פטור מן המצוות" - הרי בתיבת "פטור" עצמה נכלל גם היותו בגדר חיוב בענין זה, שלכן יש קא-סלקא-דעתך לומר שהוא חייב בזה, וצריך לומר שהוא פטור מזה, שהרי לא שייך לומר "פטור" בנוגע לענין שאין לו קשר ושייכות אליו כלל. וכמו שלא שייך לומר על אינו-יהודי שהוא פטור מן המצוות, כי אם שאינו במצוות.

ובנוגע לענייננו:

למרות שבכללות יכולים להשתמש לפעמים לא רק בביטוי "פטור" אלא גם בביטוי "שאינו כו'" - מדייק רבינו הזקן בלשונו בריש הלכות תלמוד תורה וכותב ש"הקטן פטור מכל המצוות", ולא שהקטן אינו בכל המצוות.

בנוגע לענין המוחין, מצינו הלשון שקטן אין בו דעה[140], אפילו לא קטנות המוחין; אבל כשמדובר אודות ענין המצוות - חס ושלום לומר שאין לו שייכות למצוות!

וכפי שאמרו רז"ל[141] "בנינו ערבים בעדינו", והיינו, שבני ישראל קיבלו את התורה והמצוות על-ידי הקטנים דוקא, וכמו שכתוב[142] "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז".

וכידוע המאמר שאמר רבינו בעל השמחה בפרשת תצוה, בפורים קטן תרפ"ז, בפומבי, בבית-הכנסת במוסקבא[143] - ששם היה המרכז של המנגדים, ובשעת מעשה נכחו כאלו שידעו שלאחרי זה ילכו ויספרו מה ששמעו ומה שראו, ויש קא-סלקא-דעתך שמאורע זה היה ההתחלה שפעלה את הרעש ("עס האָט

136) אבות פ"ד מי"ב.
137) הל' ת"ת פ"ה הי"ב.
138) ואתחנן ו, ח-ט.
139) גיטין מה, ב. וש"נ.
140) ראה יומא מג, א. חגיגה ב, ב. וש"נ.
141) תנחומא ויגש ב. שהש"ר פ"א, ד (א).
142) תהלים ח, ג.
143) סה"מ תרפ"ז ע' קי ואילך.

אויפגעשטורעם'ט") שהביא לידי המאסר[144] - שבו דיבר בגלוי אודות מה שכתוב "מפי עוללים ויונקים יסדת עוז להשבית אויב ומתנקם", שישנם אויבים ומתנקמים, והעצה "להשבית אויב ומתנקם" היא על־ידי־זה שלומדים תורה עם "עוללים ויונקים".

ולכן, חס ושלום לומר שקטן אינו במצוות; הוא רק פטור מן המצוות, והפטור גופא מורה על שייכותו לענין המצוה.

בנוגע לתלמוד תורה - הנה התכלית היא אמנם שיהיה הלימוד בהבנה והשגה, ולעת־עתה אינו שייך לזה, שהרי "עיר פרא אדם יולד"[145], ולכן צריך להיות תחילה "מוסר אביך" ואחר כך "תורת אמך"[146],

- וכן הוא הסדר בנוגע להתהוות הולד, שההתחלה צריכה להיות מ"מוסר אביך", ואחר כך "תורת אמך", ולא באופן שתובעת בפה[147], ואז נעשית מציאותו של הקטן, שיש לו אמנם שייכות לתורה ומצוות, אלא שהוא פטור מכל המצוות, אבל תלמוד תורה, מצות עשה מן התורה על האב ללמד את בנו הקטן תורה -

החל משמתחיל לדבר - כמובא בחסידות[148] מספרי הרפואה שהתחלת הדיבור מורה שכבר התחיל אצלו ענין ההגדלה במוחין, והיינו, שאין זה מצד מוצאות הפה (שהרי מוצאות הפה היו אצלו זמן רב לפני זה), אלא מפני ההוספה בענין המוחין - שאז מלמדו אביו "תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב", שזהו ענין של ירושה ששייכת גם לתינוק בן יומו שהוא כבר יורש, ואחר כך מתחילים עמו ענינים של הסברה, הבנה והשגה, החל "מפסוק ראשון מפרשת שמע ישראל", ו"מעט מעט פסוקים כו'".

כז. עד כאן - לדרשא קאתינא.

והעיקר מה שנוגע לפועל הוא - כאמור לעיל - שיחטפו את כל החוברות שנדפסו, ולא כדי ליתן ריוח למדפיסים... אלא כדי ללמוד בהם,

ובאופן שהלימוד יהיה על מנת לעשות, שיביא לעשיה בפועל - שזהו התחלת הענין דלימוד התורה, כפי שמבאר רבינו הזקן בהמשך הלכות תלמוד תורה[149],

והלימוד יהיה מתוך הרחבה, ועד לאופן שיגיעו לענין ד"יגדיל תורה ויאדיר"[150],

ועד לקיום פסק דין של רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה[151] - שלא נתפרש בהלכות תלמוד תורה של הבית־יוסף וגם לא בהלכות תלמוד תורה להרמב"ם, אלא ברמז בלבד - "אמרו חכמי האמת (היינו שזהו אמיתתה של תורה) שכל נפש צריכה לתיקונה לעסוק בפרד"ס . . עד שישיג וידע כל מה שאפשר לנשמתו להשיג מידיעת התורה הן בפשטי ההלכות הן ברמזים ודרשות וסודות", והיינו, שכל אחד מישראל צריך ללמוד את כל חלקי התורה, ועל־אחת־כמה־וכמה כל הענינים שבנגלה דתורה, לכל־הפחות פעם אחת.

והרי לימוד התורה צריך להיות מתוך שמחה וטוב לבב, וכמודגש גם בכך שמברך ברכת התורה, "ברכו בתורה תחילה"[152], כמבואר במפרשי הש"ס[153] שזה מורה שהיתה התורה חביבה בעיניהם.

ויהי רצון שיהיה לימוד חכמת התורה מתוך עונג ותענוג (כפי שנזכר במאמר[154]), ואז יומשך עד ל"עשיתיו", היינו, שכאן למטה בעולם הזה התחתון תהיה דירה לו יתברך[155], לו ולתורתו, אשר, אורייתא וקודשא־בריך־הוא כולא חד[156].

* * *

144) ראה שם ע' רפח ואילך.
145) איוב יא, יב.
146) ראה גם לעיל ס"ח.
147) ראה כתובות סה, א.
148) ראה המשך תער"ב ח"א ע' רפד. ועוד.
149) פ"ד ה"ב ואילך.
150) ישעי' מב, כא. וראה חולין סו, ב. וש"נ.
151) פ"א ה"ד.
152) נדרים פא, א. וש"נ.
153) ראה ר"ן שם (בשם רבינו יונה).
154) פ"ד (תורת מנחם חמ"ד ע' 60 ואילך).
155) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ.
156) זהר הובא בתניא פ"ד, רפכ"ג. וראה זהר ח"א כד, א. ח"ב ס, א. תקו"ז ת"ו (כא, ב). תכ"ב (סד, א). ועוד.

כח. דובר לעיל (סעיף כ"א) אודות הלכות תלמוד תורה, שזה היה הספר הראשון שהדפיס רבינו הזקן, ורק לאחרי כן הדפיס את ספר התניא.

וכמו כן ידוע[157] שכאשר רבינו הזקן שלח את תלמידיו לרכוש נפשות, הורה להם לנהוג כמותו - שהיה מתחיל מענין בנגלה דתורה, ולאחרי כן מסר גם ענינים מפנימיות התורה (אם באופן שגילה שזהו פנימיות התורה, אם לאו).

וזהו גם הסדר שצריך להיות אצל אלו שנוסעים בשליחות של רבינו נשיאנו בכלל, כולל ובמיוחד תלמידי הישיבה שנוסעים בימות הקיץ[158], שענינם הוא להוסיף אור בעולם על־ידי "נר מצוה ותורה אור"[159] - שבכל מקום בואם ישמעו מהם ענין בנגלה דתורה, ולאחרי כן ענין בפנימיות התורה שנתגלתה בדורנו בתורת החסידות.

ואם ישאלו אותם לפשר הדבר, דממה־נפשך, אי הא לא הא - יאמרו, שזוהי הדרך אשר סללו לנו רבותינו נשיאינו, החל מרבינו הזקן, שכתב את הלכות תלמוד תורה ואת ספר התניא, ובלשון חז"ל[160]: "כולם נתנו מרועה אחד א־ל אחד נתנן כו'", ונתן את שניהם - שהולכים יחדיו - לכל ההולכים בעקבותיו, ועד - כלשון רבינו נשיאנו במכתבו[15] - ל"כל אשר בשם ישראל יכונה", שזה יהיה עמוד הענן, עמוד האש ועמוד האור שיאירו את דרכם.

וזוהי השליחות של הנשמה בעלמא דין, ובפרטיות, השליחות של כל אחד שנוסע למקומו, ובפרטי פרטיות, השליחות של תלמידי הישיבה - כאמור לעיל, שצריכים לקחת עמהם ענינים מהלכות תלמוד תורה ומספר התניא, כפי שמתבארים בחלק הנגלה שבתורה ובחלק הפנימי שבתורה, תורת החסידות.

עד כאן - בנוגע להאמור לעיל.

כט. ועתה - ענין נוסף שצריך להעיר אודותיו:

כפי שהנני רואה מאופן ההנהגה, נעשית חולשה כנראה בהמדובר כמה פעמים[161] אודות מאמר רז"ל[162] "עד ארבעין שנין מיכלא מעלי כו'", שלכן, הנה אפילו בהתוועדות, התוועדות חסידית, ואפילו התוועדות הקשורה עם גאולת הנשיא, כבוד קדושת מורי וחמי אדמו"ר, שזוהי הגאולה של כל אחד מאתנו, בתוככי כלל ישראל, כל אשר בשם ישראל יכונה - צריכה להיות הגבלה שלא לשתות יותר משלש כוסות, ובאופן שכולם יחד יהיו פחות מרביעית.

ובתור יוצא מן הכלל - כשמדובר אודות התוועדות הקשורה עם קידוש של שבת או יום טוב, הנה הכוס של קידוש הוא ענין בפני עצמו, ואינו עולה למנין ג' הכוסות.

הנני מדבר על זה בפירוש (לא ביום השבת, שאז יוכלו במקום אחר ללמוד "פשטים", אלא) דוקא עתה, כשישנם כאלו מכשירים שקולטים את הדברים באופן שנעשים מיד "אותיות החקיקה"... כך שיוכלו הדברים להגיע לכל מקום שירצו לשומעם, והנני מדגיש בפירוש בכל התוקף - כפי שדובר מלכתחילה, וכן עתה, וכן על ימים שיבואו - שעד ארבעים שנה יכולים לצאת ידי חובה עם שלש כוסות, ואם תמצי לומר - אפילו פחות משלש.

וכמסופר לעיל (סעיף א) אודות מיכאל דוואָרקין - שלא ידע שצריכים לקרותו "ר' מיכאל"... - שבשמעו את הבשורה הכי גדולה אודות הגאולה בפעם הראשונה, וללא כל הכנה, הנה למרות שאחז בידו את ה"סאָטקע", לא קירב אותה אל פיו... הוא אחז את הבקבוק, ורקד מסביב לדירה של רבינו נשיאנו, אבל לשתות - לא שתה!

---

157) ראה גם תורת מנחם חכ"ז ע' 457. וש"נ.
158) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד סל"ג (תורת מנחם ח"מ ע' 224). וש"נ.
159) משלי ו, כג.
160) חגיגה ג, ב.
161) ראה תורת מנחם חל"ו ס"ע 349 ואילך. וש"נ.
162) שבת קנב, א.

וכאמור כמה פעמים שהכוונה היא כפשטות הענין, ללא "פשט'לאך", דרשות ורמזים בזה, ושלא יאמרו שאני צריך לומר כך, והשומע צריך לעשות להיפך... - אינני יודע אם אני צריך לדבר על זה, ולא מספיק שמישהו אחר יאמר זאת; בנוגע לכל דבר קטן או דבר גדול - אין מי שיעסוק בזה, והנני צריך להיות בבחינת "הוא נועל והוא פותח"[163], לומר מוסר, לנזוף ולהלקות...

ובכל אופן, אם אין יותר קטן או יותר גדול, אצטרך להיות בבחינת "קטן וגדול שם הוא"[164], ולחזור על המדובר לפני כמה שנים, ולהדגיש שהכוונה היא בנוגע לפועל ממש, למטה מעשרה טפחים, ולכל אחד ואחד, הן בשבת ויום טוב, הן בי"ב תמוז, י"ט כסלו, שמחת תורה ופורים, וכיוצא בזה בשאר הענינים שיכולים להורות היתר - שמלבד החיוב דד' כוסות בליל הסדר, או החיוב דיין לקידוש ולהבדלה, הנה בכל הקשור להתוועדות, ישנה ההגבלה של ג' כוסות לכל היותר, וכולם יחד - לכל היותר רביעית בלבד.

ואין זה ענין שרוצים לשלול תענוג אצל יהודי, כי אם, לחזור ולהדגיש את דברי רבינו נשיאנו - שנאמרו ביתר חריפות (כפי שכבר נדפסו הדברים[161]) - ש"משקה" מצד עצמו הוא דבר מאוס, אלא שלפעמים יש צורך בזה - כדי להסיר ה"סירכא", אבל, כאשר יוסיפו יותר מג' כוסות - הלואי שלא תיתוסף סירכא חדשה... ובודאי שהכוס הרביעית לא תועיל להסרת הסירכות, ובפרט כאשר מתברך בלבבו לאמר שאף-על-פי שאמרו ברבים שאין ליקח יותר משלש, הנה הוא "סאַם[165] סאַפאָזשניק"... וביכלתו להראות "קונץ", שלוקח ארבע, חמש, שש, שבע ושמונה, עד אשר חדל לספור, כי הוא כבר שוכב מתחת לשולחן...

* * *

ל. ישנו גם הענין שהונהג כמה פעמים בי"ב-י"ג תמוז[166] - להזכיר אודות תקנת רבינו נשיאנו בנוגע לאמירת תהלים כפי שנחלק לימי החודש,

- ולהעיר, שתקנה זו קישר רבינו נשיאנו בעצמו עם ימי המאסר והגאולה (כפי שנדפסו כבר פרטי הדברים[167]) -

ולאחרי כן, גילה גם בנוגע ללימוד שיעור חומש בכל יום בפרשת השבוע, בחלק השייך ליום זה,

וכן בנוגע לשיעור תניא, כפי שחילק רבינו נשיאנו לימות השנה.

וגם המליץ על זה את הפסוק[168] "ויסעו ויהי חתת אלקים על הערים גו'" - ש"חת"ת" ראשי תיבות חומש תהלים תניא[169].

ולא נצרכה אלא להעדפה - לעורר מחדש, שאם גם בלאו הכי היו לומדים זאת, אבל כמו דבר ישן, הנה כאשר שומעים על זה עוד הפעם בשנת תשכ"ה, אזי ילמדו זאת כמו דבר חדש, מתוך חיות מחודשת.

לא. וענין נוסף:

בשנים האחרונות נהוג שבי"ב תמוז עורכים מגבית עבור המוסדות שנקראים על שם בעל השמחה והגאולה[170].

וכנהוג במגביות אלו - נותן כל אחד כפי נדבת לבו,

- וכמדובר כמה פעמים שתהיה הנדבה ביד מלאה פתוחה ורחבה, ובמילא תהיה גם קדושה, כפי ששייך באדם התחתון -

---

163) ע"פ פרש"י פרשתנו (בלק) כא, כא.
164) איוב ג, יח. וראה ב"מ פה, ריש ע"ב.
165) ראה תורת מנחם חמ"ג ע' 126. וש"נ.
166) ראה גם שיחת י"ב תמוז תשכ"א הערה 165 (תורת מנחם חל"א ע' 127). וש"נ.
167) קונטרס חג הגאולה י"ב-יג תמוז תש"ח - סה"מ תש"ח ע' 264.
168) וישלח לה, ה.
169) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' רסח.
170) ראה גם שיחת י"ב תמוז דאשתקד סמ"ח (תורת מנחם ח"מ ס"ע 236 ואילך). וש"נ.

וכל הרוצים - יציינו גם שמם בצירוף שם האם, כדי להזכירם על הציון של בעל השמחה והגאולה, בעת רצון, עבור כל המצטרך להם, הן הצרכים שידועים להם, ועוד יותר - עבור הצרכים שאינם ידועים להם,

וכל זה - באופן ש"טוב עין הוא יבורך כי נתן מלחמו לדל"[18], דקאי על רבינו נשיא דורנו[171], בעל השמחה והגאולה, "המשביר (בר) לכל עם הארץ"[16], לכל אשר בשם ישראל יכונה.

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון ה"בינוני"].

* * *

לב. בעמדנו לאחרי י"ב תמוז, ש"לכל הדעות" הרי זה הזמן של ה"קאָנטרי" - יש להזכיר אודות ענין הצניעות[172], ובפרט שזהו ענין הקשור עם פרשת השבוע, שבה נאמר[173] "מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל", "על שראה פתחיהם שאינן מכוונין זה מול זה"[174].

ואף שכבר דובר על זה פעם[175] - יש להזכיר זאת עוד הפעם ועוד הפעם, ואין מזרזין אלא למזורזין[176],

אשר, מבלי הבט על כך שזהו זמן הקיץ, ומבלי הבט על כך שזהו זמן שבו נמצא במקום שאין מכירים אותו[177], ומבלי הבט על כך שלפעמים יכול להיות מבולבל מ"נחל השטים"[178], כפירוש רש"י (על יסוד דברי חז"ל[179]) שקשור עם אלו שהתנהגו באופן בלתי רצוי - צריך לדעת שכאן מדובר אודות "אהליך יעקב" ו"משכנותיך ישראל":

כל בן ישראל, איש או אשה, זקן או צעיר - יש בו אות י' ד"יעקב" ו"ישראל", שמורה על המשכת שם הוי', כמבואר בחסידות[180] שהתחלת ועיקר שם הוי' הוא האות י', והאות י' נמשכת עד לה"עקב" דיעקב, והיא גם האות י' ד"ישראל", ר"ת "יש ששים ריבוא אותיות לתורה"[181].

ולכן, היכן שיהודי הולך, הולך עמו הקדוש־ברוך־הוא, וכמו שכתוב בהתחלת השולחן ערוך (ונעתק גם בשולחן ערוך של רבינו הזקן[182]) בצירוף טעם הדבר - ש"אין ישיבת האדם .. והוא לבדו בביתו, כישיבתו .. לפני מלך גדול .. כל־שכן כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול מלך מלכי המלכים הקדוש־ברוך־הוא עומד עליו וכו'".

והרי בענין זה אין שינוי חס ושלום מצד זמני השנה, כך, שאפילו בקיץ, אפילו ב"קאָנטרי", ואפילו במקום שאין מכירים אותו, ואפילו שכל השכנים מתנהגים באופן הפכי - מתנהג הוא כרצון הקדוש־ברוך־הוא, אשר "אין עוד מלבדו"[5], ו"לית אתר פנוי מיניה"[183], ועל־דרך־זה בנוגע לזמן.

לג. וענין נוסף:

על־פי מה שכתוב[184] "אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" - יש להזכיר את אחינו בני ישראל הנמצאים בארץ ישראל, ובפרט אלו שנמצאים בכפר חב"ד, אשר, כמה וכמה מהם היו במעמד ומצב ד"עמו אנכי בצרה"[185], בהיותם באותו זמן ובאותו מקום, ו"חיו" ("מיט געלעבט") את כללות המאורע של המאסר, ואחר כך גם את הגאולה[186].

---

171) ראה גם לעיל ס"ד.
172) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 293. וש"נ.
173) בלק כד, ה.
174) פרש"י עה"פ.
175) ראה שיחת י"ב תמוז הנ"ל סכ"ד ואילך (שם ע' 217 ואילך). וש"נ.
176) ראה מכות כג, א. ספרי נשא בתחלתו. במדב"ר פ"ז, ו.
177) ראה חגיגה טז, א.
178) יואל ד, יח.
179) תנחומא פרשתנו (בלק) יז. במדב"ר שם פ"כ, כב. יל"ש שם רמז תשעא. יואל עה"פ (רמז תקלח).
180) ראה תו"א ותו"ח ר"פ ויצא. ובכ"מ.
181) מג"ע אופן קפו.
182) במהדו"ב - ס"ה, ובמהדו"ק - ס"ב.
183) תקו"ז תנ"ז (צא, סע"ב). ת"ע (קכב, ב). הובא בתניא שעהיוה"א פ"ד.
184) תהלים קלז, ו.
185) שם צא, טו.
186) ראה גם תורת מנחם חמ"ג ע' 409. וש"נ.

והרי ברוחניות, בכחו של יהודי לבטל את הפסק המקום (כשם שביכלתו לבטל את הפסק הזמן משנת תרפ"ז) - שיהיה "כולנו כאחד"[187], ועל־ידי־זה יומשך הענין ד"ברכנו אבינו"[187], ובאופן שיומשך מה"אחד" שלמעלה עד למטה, וכפי שאמר הרבי בשיחת ג' תמוז בסופה[188] ש"לכל בני ישראל יהיה אור ברוחניות ובגשמיות",

ותקויים אצלם הברכה "מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב", ובאופן ד"סלה", שאין לו הפסק (כמו "כל מקום שנאמר נצח סלה ועד")[189],

ובפרט - אלו שנמצאים בכפר חב"ד ובארץ ישראל בכלל, ובכל התפוצות בכללי כללות, לכל בני ישראל, לכל אחד ואחת ולכולם יחד.

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א צוה לנגן ניגון הכנה, ניגון אדמו"ר הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' - ג' פעמים), והניגון "ניע זשוריצי כלאָפצי"].

* * *

לד. דובר לעיל (סעיף כ"ג) אודות התחלת הלכות תלמוד תורה לרבינו הזקן בתיבת "אף" - אף־על־פי ש"תיבת אף בעצמו הוא לא טוב .. ג' פתחו באף כו'" - על יסוד דברי הרמב"ם בפירוש המשניות (שהובאו בלקוטי תורה בפרשה זו) בענין "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

ויש להוסיף בזה:

בפסוק[122] "בראתיו יצרתיו אף עשיתיו", נאמרה תיבת "אף" לאחרי "בראתיו יצרתיו"; ורק בתורה - שלמעלה מהעולם - יכולה להיות הפתיחה ב"אף", ואדרבה, דוקא "חכמה שלמדתי באף עמדה לי".

ובדוגמת זה מצינו שבריאת העולם היתה באות ב' (כמו שכתוב בהתחלת התורה "בראשית"), ראשי תיבות ברכה, ולא באות א', שהיא ראשי תיבות של תיבה שהיא היפך הברכה[190], ואף־על־פי־כן, התחלת עשרת הדברות היא בא' דוקא, "אנכי" - כי, רק העולם צריך להתחיל באות ב', אבל התורה מתחילה בא'[191].

וביאור הדברים:

הפירוש הפשוט דתיבת "אף" - מורה על ענין של הוספה.

ולכן, בנוגע לעניני העולם, אין מקום לפתוח ב"אף", שמשמעות הדברים, שכל מה שיש לו אינו מספיק עבורו אלא רוצה דבר נוסף - שהרי זה היפך הסדר שבנוגע לעניני העולם צריך להיות "שמח בחלקו"[192].

מה־שאין־כן בנוגע לעניני תורה ומצוותיה - שהרי ברוחניות לא צריך להיות "שמח בחלקו"[192] (שכבר למד מספיק, ולמה לו ללמוד עוד; יש לו מספיק מצוות, ולמה לו לקיים עוד מצוה), אלא אדרבה: כמה שיש לו, צריך לרצות עוד יותר, וכמו שכתוב[193] "אוהב כסף לא ישבע כסף", כך, שככל שיש לו ריבוי תורה ומצות, רוצה כמה פעמים ככה, וביתר חשק ורצון ואהבה כו', שזהו תוכן ענין הפתיחה ב"אף" - ענין של הוספה.

וזהו הטעם שדוקא בהלכות תלמוד תורה פותח רבינו הזקן בתיבת "אף", לשון של הוספה - להורות, שכמה שלומדים, רוצים ללמוד יותר ועוד יותר.

---

187) נוסח ברכת "שים שלום" בסוף תפלת העמידה. וראה תניא פל"ב.

188) סה"ש תרפ"ז ע' 170.

189) עירובין נד, א.

190) ראה ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א (קרוב לסופה). תנחומא בראשית ה. ב"ר פ"א, יו"ד. תדבא"ר פל"א (קרוב לסופו). זהר ר"פ ויגש. ועוד.

191) ראה ב"ר שם. נתבאר בלקו"ת ראה יט, ב. אוה"ת אמור (כרך ג) ס"ע תתנז ואילך. תורת מנחם חכ"ב ע' 103 ואילך. ועוד.

192) אבות רפ"ד. וראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' קכא (נעתק ב"היום יום" ל סיון).

193) קהלת ה, ט. וראה גם שיחת י"ב תמוז הנ"ל סי"ט (תורת מנחם שם ע' 213). וש"נ.

לה. ויש לקשר זה עם הענין דנזיר[194]:

כללות ענין הנזירות - כמו כללות ענין הנדרים - הוא ענין של הוספה (כמו "אף"), שמוסיף לאסור על עצמו דבר המותר, וכמאמר רז"ל[195] (בסגנון של שאלה): "לא דייך מה שאסרה לך התורה כו'".

ובנוגע לכללות ענין ההוספה - הנה בהתחלת הבריאה היה זה באופן בלתי רצוי, כפי שמצינו בתיבת "אף" הראשונה שבתורה: "אף כי אמר אלקים לא תאכלו גו'"[196], שחוה הוסיפה על הציווי גם בנוגע לנגיעה ("ולא תגעו בו"[197]), "לפיכך באה לידי גרעון"[198].

ולאידך גיסא, הנה בנוגע לשרה מצינו שהוסיפה על המאורות[199], והיינו לפי ששרה היתה בהתחלת "שני אלפים תורה"[200], שאז התחיל היחוד דמתן־תורה[201], שהתחלתו באות א' - "אנכי" (ולא כמו התחלת הבריאה באות ב', כנ"ל סעיף ל"ד).

לו. וביאור הענין על דרך החסידות:

מבואר[202] בטעם שבריאת העולם לא היתה על ידי אות אל"ף, כי אל"ף מורה על האור שלמעלה מהשתלשלות דשם "כחשיכה כאורה"[203] וגם הסטרא אחרא יכולה לקבל משם כמו הקדושה; ולפיכך נברא באות בי"ת, ראשי תיבות ברכה, שהוא האור של סדר ההשתלשלות הנמשך רק במקום הראוי, בסטרא דקדושה דוקא.

אך על ידי התורה ניתן הכח להמשיך גם האור שלמעלה מהשתלשלות בתוך סדר ההשתלשלות, שלכן התחלת עשרת הדברות היא באות אל"ף (שהוא האור שלמעלה מהשתלשלות), וכמו שכתוב[57] "אנכי ה' אלקיך", שעל ידי התורה נמשך "אנכי", שלמעלה מהשתלשלות, להיות "הוי' אלקיך"* (שנמשך רק לסטרא דקדושה, עד "שנקרא אלקיך דוקא")[204]; וכראשי תיבות "אנא נפשי כתבית יהבית"[205], והיינו, שהענין ד"אנכי" שלמעלה מהשתלשלות נמשך באופן של כתיבה ונתינה עד למטה.

ויש לקשר זה עם האמור לעיל (סעיף ה) בענין "גדול העונה אמן יותר מן המברך"[206]: ברכה ("המברך") - מתחילה בב', ואילו "אמן" - מתחיל בא'. אבל, עניית אמן באה רק לאחרי הברכה, וללא ברכה, אין נתינת מקום לעניית אמן; ורק לאחרי שישנו ענין הברכה, שזהו בדוגמת "גוליירים מתגרין במלחמה", אזי יש מקום לעילוי דעניית אמן, שהוא בדוגמת "גיבורים נוצחין".

והענין בזה - שסדר ההשתלשלות מתחיל באות ב', ולאחרי כן, הנה על־ידי התורה ומצות שלמעלה מהשתלשלות מוסיפים וממשיכים בסדר השתלשלות האות א', שרומזת לאלופו של עולם, וזהו גם הענין ד"אמן" (המתחיל באות א'), ש"גדול העונה אמן יותר מן המברך".

לז. וזהו גם הביאור הפנימי ש"תיבת אף מצד עצמו הוא לא טוב", ורק בתורה אפשר להיות הפתיחה ב"אל"ף":

ענין ההוספה ("אף") מורה על האור שלמעלה מסדר השתלשלות, דשם "כחשיכה כאורה" ולפיכך "מצד עצמו הוא לא טוב";

---

*) וראה זח"ב כה, ב (ובז"ח מא, ג) בפירוש "אנכי הוי' אלקיך": אנכי - כלל, הוי' אלקיך - פרט (ובזה יל"פ על־פי חסידות הא דיש קא־סלקא־דעתך שיהיה במנין המצוות - ראה ספר המצות להצמח צדק מצות האמנת אלקות בתחלתה (דרך מצותיך מד, ב)).

194) ראה לעיל ס"ד ואילך.
195) ירושלמי נדרים פ"ט ה"א.
196) בראשית ג, א.
197) שם, ג.
198) פרש"י עה"פ.
199) ב"ר פנ"ג, ח.
200) סנהדרין צז, סע"א. וש"נ.
201) ראה אוה"ת חיי שרה קכו, א.
202) לקו"ת ואוה"ת שבהערה 191.
203) תהלים קלט, יב.
204) אוה"ת שם.
205) שבת קה, א (לגירסת הע"י).
206) ראה גם ד"ה גדול העונה אמן תשכ"ב פ"ד (תורת מנחם חל"ג ע' 278).

אך על ידי התורה נמשך האור שלמעלה מהשתלשלות (ה"הוספה" ד"אף") בתוך סדר ההשתלשלות; שזהו מה שענין התורה מרומז באות ואו"ו דשם הוי'[207], דאות ו' מורה על ענין ההמשכה[208], כי זהו ענין התורה, שעל ידה נמשך האור שלמעלה מהשתלשלות תוך סדר ההשתלשלות באופן שאין שום יניקה לסטרא אחרא כו'.

ולפיכך בתורה אפשר להיות הפתיחה ב"אף", על דרך התחלת עשרת הדברות באות אל"ף.

ויש להעיר מהמובא בלקוטי תורה פרשתנו שם[124] - בהמשך להמבואר שם שעל ידי קיום התורה והמצוות מבררים את בחינת "אף" - "ועיין .. ובמק"מ בחוקותי .. על פסוק[209] ואף גם זאת".

דלכאורה אינו מובן, הרי פסוק "ואף גם זאת" הוא פתיחת ענין חדש, וענין של נחמה, וכיצד יתכן שמתחיל ב"ואף"?

אלא כי גם זה הוא דוקא בתלמוד תורה - כדרשת רז"ל עה"פ[210]: "אלולא ספר תורה כו'".

ויש להעיר, שכאן נאמר "ואף" - בתוספת ואו"ו, המורה על המשכה, כנזכר לעיל.

ומזה מובן גם בנוגע להוספה שבענין הנזירות:

מבואר בלקוטי תורה[54] שנזיר הוא בחינת אריך אנפין, שהוא למעלה מהשתלשלות, אבל, יש לו שייכות להשתלשלות. וכמבואר שם, שזהו ענין השערות דנזיר ("גדל פרע שער ראשו"[32]), כי הנזיר ממשיך השפע דאריך "דרך שערות, שהם כמו ווי"ן".

והרי זה מעין ענין התורה* שהוא הוא"ו דשם הוי', שעל ידה נמשך האור שלמעלה מהשתלשלות בתוך סדר השתלשלות.

לח. וזוהי כללות ההנהגה שלמדים מענין הנזירות - שצריך להיות ענין של הוספה:

מבלי הבט על העובדה שכבר פעלו רבות, וכדברי רבינו נשיאנו[211] שכשם שצריך לידע חסרונות עצמו, כך צריך לידע גם מעלות עצמו - לא צריך להיות "שמח בחלקו", במה שפעל אתמול, אלא אדרבה: כשם שמי שיש לו מנה רוצה מאתיים[212], הרי מובן, שכאשר יש לו מאתיים הרי הוא רוצה ד' מאות, ועוד ועוד.

ועל־ידי הנהגה זו פועלים ישועה לכלל ישראל - כאמור לעיל (סעיף ט) שכיון ש"נזיר אלקים יהי' הנער" הנה "הוא יחל להושיע את ישראל" - להוציא אותם מן הגלות,

ולא באופן הקשור עם סדר השתלשלות - לבקש הסכמה מפלוני בן פלוני, הסכמה מעמי הארץ, הליכה בדרך הטבע וכו' וכו', אלא דוקא באופן שלמעלה מהטבע, ודוקא באופן ש"מלכם לפניהם וה' בראשם"[213], ודוקא באופן ש"בני ישראל יוצאים ביד רמה"[214], "בריש גלי"[215], לאחרי ש"כל אויבך יכרתו"[216].

וכך יומשך למטה מעשרה טפחים, ובעגלא דידן - שיוליכנו קוממיות לארצנו, ו"הקיצו ורננו שוכני עפר"[217], בגאולה האמיתית והשלימה, ובאופן ד"אנכי", כפי שהיה כאשר "הוצאתיך מארץ מצרים"[57], וכך יהיה גם בהיציאה ממצרים דעכשיו.

---

*) והרי במתן תורה נגלה להם כזקן (מכילתא בשלח טו, ג. מכילתא ופרש"י יתרו כ, ב) - "דיקנא דאריך אנפין" (פע"ח שכ"ב פ"א), בחינת שערות.

207) ראה תניא אגה"ת ספ"ד. ובכ"מ.
208) אגה"ת שם (צד, ב).
209) בחוקותי כו, מד.
210) תו"כ ויל"ש.
211) ראה סה"ש תרפ"ז ע' 114. תרפ"ח ריש ע' 7. תש"ה ע' 42. ה'שי"ת ע' 386. אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ה ע' נא (נעתק ב"היום יום" כו חשון).
212) ראה קה"ר פ"א, יג. פ"ג, יו"ד. רמב"ן ובחיי ס"פ חיי שרה. ועוד.
213) מיכה ב, יג.
214) בשלח יד, ח.
215) ת"א עה"פ.
216) מיכה ה, ח.
217) ישעי' כו, יט.

ובאופן ש"יהפכו ימים אלו לששון ולשמחה"[218],

וכמדובר כמה פעמים[219] אודות שנת ההולדת והברית של בעל השמחה והגאולה, שהיתה אז הקביעות דשבעה עשר בתמוז נדחה, ואז היתה הברכה[220], שהואיל ואידחי - יבטל לגמרי,

ויעזור ה' יתברך שלא יהיה צורך בענין הדיחוי, אלא עוד לפני יום השבת יבטל לגמרי, וגם הימים שלפני השבת יהיו באופן של ששון ושמחה בגלוי.

לט. ובהתאם לכך - יקחו את היין והמזונות מהתוועדות זו עבור ההתוועדויות שיערכו בכל יום עד ליום השבת, ויום השבת בכלל, כולל גם מלוה מלכה במוצאי שבת.

וה' יתברך ימלא משאלות לבב כל אשר בשם ישראל יכונה, שלבו - כפי שמעיד בעל השמחה והגאולה - עד הוא להקדוש־ברוך־הוא לתורתו ולמצוותיו[78], ויש רק צורך למלא משאלות לבו לטובה, שיתמלאו "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"[221].

ויקויים מה שכתוב בזהר סוף פרשתנו[222]: "כדין יתער רוחא דמשיחא (ולאחרי זה יבוא בפועל) וישיצי לאדום חייבא ועל ארעא דשעיר יוקיד בנורא, כדין כתיב[223] וישראל עושה חיל, הה"ד[223] והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר אויביו, אויביו דישראל, וישראל עושה חיל", על־ידי־זה ש"ימין ה' עושה חיל"[224], ומסיים: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן"[225].

[כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א הורה ש"ועד המסדר" יקח את המזונות והיין, כנ"ל. ולפני כן, יכריזו שמדובר אודות "והוא יחל להושיע את ישראל" - "הושיעה את עמך וגו' עד העולם"[226], באופן שאין לו הפסק.

וניגנו הניגון "הושיעה את עמך".

אחר כך צוה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "ניעטו ניעטו ניקאַוואָ"].

---

218) ראה ירמי' לא, יב. זכרי' ח, יט. רמב"ם הל' תעניות בסופן.
219) ראה שיחת י"ב תמוז הנ"ל בסופה (תורת מנחם שם ע' 249). וש"נ.
220) שיחת י"ב תמוז ה'ש"ת ס"ז (סה"ש קיץ ה'ש"ת ס"ע 157).
221) נוסח ברכה הג' דברכת המזון.
222) ח"ג ריב, ב.
223) פרשתנו (בלק) כד, יח.
224) תהלים קיח, טו־ז.
225) שם פט, נג. וראה גם שיחת י"ב תמוז תשכ"ג סי"ג (תורת מנחם חל"ז ע' 131).
226) שם כח, ט.

אגרות קודש

ב"ה, כ' תמוז, תשי"ג
ברוקלין.

שלום וברכה!

... ולרגלי הודעתו שעברו לדירה חדשה, הנה יה"ר מהשי"ת שיהי' משנה מקום משנה מזל לטובה ולברכה בגשמיות וברוחניות גם יחד ויגדלו הוא וזוגתו שיחיו את כל ילידיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבה אמיתית.

בברכה.

נ"ב. הי' טוב שתומ"י יקבע מזוזות (כמובן כשרות **ובדוקות**) בדירתם החדשה, בלא ברכה, וכעבור שלשים יום יקח אחת מהם לבדקה עוה"פ וימצא אחרת נאה הימנה ובמילא יברך ויכוין להוציא את כל המזוזות שבדירתם.

בס"ד. שיחת ש"פ בלק, י"ז תמוז (נדחה), ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. הביאור בפירוש רש"י ריש פרשתנו, "וירא בלק בן צפור את כל אשר עשה ישראל לאמורי", "אמר, אלו שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם, אנו על־אחת־כמה־וכמה, לפיכך ויגר מואב" - שלולי פירוש רש"י יש לפרש שהם ב' ענינים: "ויגר מואב (עוד מקודם לכן) .. כי רב הוא", ונוסף לזה, "וירא בלק את אשר עשה ישראל לאמורי"; ולכן מחדש רש"י: "וירא בלק גו' לפיכך ויגר מואב".

ומה שכתוב "וירא בלק" ולא "וירא מואב", כי העובדה שכל מלכי כנען היו מעלין מס לסיחון ועוג לשמרם שלא יעברו עליהם גייסות, היתה ענין סודי שלא הי' מפורסם לכל העם, ורק בלק ראה במפלת סיחון ועוג את העובדה ששוב אין לו על מי לבטוח, ולכן היה סבור שעתה ילחמו בני ישראל גם עם מואב, אף שבתחילה סבבו בני ישראל את ארץ מואב, כי עד עתה חשב שבני ישראל לא רצו להלחם עם מואב בגלל שחששו מסיחון ועוג, מה־שאין־כן עתה, לאחרי ש"שני מלכים שהיינו בטוחים עליהם לא עמדו בפניהם", הרי "אנו על־אחת־כמה־וכמה". וכיון שגילה זאת לעמו, "לפיכך ויגר מואב".

וכאן רואים חילוק בין בלק למשה רבינו, להבדיל, שגם כאשר היה ירא להלחם עם עוג שמא תעמוד לו זכותו של אברהם, לא סיפר לבני ישראל, ולא היה ניכר עליו כלל. ובאופן כזה היתה הנהגת כבוד־קדושת אדמו"ר מהוריי"צ בעת המאסר - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 141 ואילך.

* * *

ב. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל שאו ידיכם קודש גו'.

(לאחרי המאמר, אמר כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א:)

כל אלו שסיימו את לימוד ה'לקוטי תורה' דפרשת השבוע, או שיסיימו על־כל־פנים עד הבדלה - יאמרו יחדיו "לחיים"[1].

וכיון שבקביעות שנה זו נדחה התענית דשבעה עשר בתמוז - יקויים הפתגם שנאמר בשנת ההולדת של כבוד־קדושת מורי־וחמי אדמו"ר (בעל השמחה די"ב תמוז), שגם אז היתה הקביעות כבשנה זו: "הלואי שיהיה נדחה באמת"[2],

ולא רק באופן של דחיה בלבד, אלא שלא ישאר שום רושם מענין ה"אף" (שלא למעליותא)[3], ויתהפך לגמרי לטוב.

* * *

ג. בסיום הפרשה מעתיק רש"י את התיבות "אל קבתה", ומפרש: "כמו והלחיים והקיבה"[4], כיוון בתוך זכרות של זמרי ונקבות שלה, וראו כולם שלא לחנם הרגם. והרבה נסים נעשו לו וכו', כדאיתא התם" (ב"אלו הן הנשרפין"[5]).

וצריך להבין:

א) ה'אבן עזרא' (שגם הוא ממפרשי התורה על דרך הפשט) מפרש "אל קבתה", "בקובה שהיתה שם", היינו, ש"אל קבתה" הוא כמו "אל הקובה" שלפני זה, שעל זה מפרש רש"י "אל האוהל", ומהו הכרחו של רש"י לפרש "אל קבתה" "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'"?

---

1) ראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 45. וש"נ.

2) סה"ש קיץ ה'ש"ת ס"ע 157. וראה גם תורת מנחם חמ"ד ע' 107. וש"נ.

3) בניגוד לבחי' "אף" דקדושה, בחי' שלמעלה מכללות ההשתלשלות כו', כמשנת"ל במאמר פ"ד (תורת מנחם חמ"ד ע' 113).

4) פ' שופטים יח, ג.

5) סנהדרין פב, ב.

ב) לשם מה מביא רש"י את דברי הגמרא ש"הרבה נסים נעשו לו" - הרי בפשוטו של מקרא מוכרח רק הנס ש"כיוון בתוך כו'" (כי על־פי טבע, האדם שרוצים להרגו, לא נשאר באותה תנוחה), אבל מהו ההכרח ש"הרבה נסים נעשו לו"?

יש מפרשים[6], שרש"י צריך להוסיף ש"הרבה נסים נעשו לו", כדי לתרץ הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי, הרי פינחס היה כהן, ואסור לכהן ליטמא למתים? ולכן מביא רש"י ש"הרבה נסים נעשו לו", שביניהם היה גם הנס שלא נטמא, כמסופר במדרשי חז"ל[7].

אבל באמת אי אפשר לומר כן, כי:

א) העובדה שבסופו של דבר אירע נס ולא נטמא, אינה מתרצת את הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי מבלי לחשוש שיטמא, שהרי "אין סומכין על הנס"[8].

ב) רש"י מפרש[9] ש"לא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי".

וההכרח לדבר (אף שזהו חידוש גדול[10], שהרי לא מצינו בשום מקום שניתנה כהונה על־ידי עבודה, אלא זהו ענין שניתן לאהרן ולבניו ולתולדותיהם אחריהם), כי כך משמע מפשטות הכתובים: (א) ממה שנאמר[9] "והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם תחת אשר קנא גו'". אבל עדיין אין זה הכרח גמור, שהרי אפשר לומר שהחידוש כאן הוא בנוגע ל"כהונת עולם", אבל כהונה כשלעצמה היתה לו גם מקודם לכן. (ב) כאשר משה רבינו טען "מדוע לא אכלתם את החטאת גו'"[11], באמרו ש"היה לכם לאכלה אף־על־פי שאתם אוננים"[12], השיב לו אהרן: "אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות"[13]. ולכאורה, היתה החטאת יכולה להאכל על־ידי פינחס, שאינו אונן? ועל כן צריך לומר, שעדיין לא נתכהן פינחס.

ועל־פי־זה, הקושיא איך היה פינחס יכול להרוג את זמרי מבלי לחשוש שיטמא - מעיקרא ליתא, כיון שעדיין לא נתכהן פינחס.

ד. ויובן בהקדים הביאור במה שכתב רש"י לפני זה[14], "וירא פינחס", "ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך, הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" - דלכאורה, מהו ההכרח על זה בפשטות הכתובים?

והביאור בזה, שכוונת רש"י לבאר מדוע היה מותר לפינחס להרוג את זמרי - דלכאורה אינו מובן:

בשלמא מה שכתוב[15] "הרגו איש אנשיו הנצמדים לבעל פעור" - הרי זה בגלל שיש חיוב מיתה על חטא עבודה־זרה[16]; אבל מה ש"איש מבני ישראל בא ויקרב אל אחיו את המדינית גו'"[17] - היכן מצינו על זה חיוב מיתה?

ולכן מפרש רש"י שפינחס "נזכר הלכה .. הבועל ארמית קנאין פוגעין בו".

וכיון שרש"י מפרש שהריגת זמרי היתה מצד ההלכה ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" - מוכרח רש"י לפרש "אל קבתה" "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'", כי:

אם נפרש "אל קבתה", "בקובה שהיתה שם" (כפירוש ה'אבן עזרא'), נמצא, שכאשר פינחס בא "אחר איש ישראל אל הקובה", "אל האוהל", היתה האשה בקובה שלה, והיינו, שלא היו ביחד. והרי באופן כזה היה אסור לפינחס להורגם, כיון שההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" היא רק בשעת מעשה, ולא לאחר שפירש, שאז אסור להורגו (ואדרבה: "אם פירש זמרי והרגו, פינחס נהרג עליו")[18].

6) ראה גם שפ"ח, רא"ם וספר הזכרון כאן.
7) תיב"ע עה"פ. ספרי ותנחומא סוף פרשתנו.
8) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ריש ע"ב. קיב, ב.
9) פינחס כה, יג. וראה זבחים קא, ב.
10) ראה גם לקו"ש חל"ג ס"ע 167. וש"נ.
11) שמיני יו"ד, יז.
12) פרש"י שם, יח.
13) פרש"י שם, יט.
14) פרשתנו כה, ז.
15) שם, ה.
16) משפטים כב, יט ובפרש"י.
17) פרשתנו שם, ו.
18) סנהדרין שם, א.

ולכן מוסיף רש"י "והרבה נסים נעשו לו וכו', כדאיתא התם" - שנוסף לנס ש"כיוון בתוך כו'", היו עוד נסים, ולכל־הפחות עוד שני נסים (כי בדרך כלל "לשון רבים" היינו לא פחות משנים, ו"הרבה" היינו לא פחות משלש[19]): "אחד, שהיה לו לזמרי לפרוש (מן האשה, ושוב אין ניתן להורגו) ולא פירש. ואחד, שהיה לו לדבר (לזעוק לאנשי שבטו לסייעו) ולא דיבר וכו'", כי אילו היה זמרי פורש, היה אסור לפינחס להורגו.

ה. ויש להוסיף, שפירוש רש"י ש"אל קבתה" הוא "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'", מוכרח (לא רק בגלל שהפירוש "בקובה שהיתה שם" אינו מתאים להלכה ד"קנאין פוגעין בו", כיון שלאחר שפירש אסור להורגו, אלא) גם מהכתוב עצמו:

לכאורה אינו מובן: לשם מה מספרת התורה "וידקור גו' אל קבתה"?

בשלמא כללות הסיפור "וישב ישראל בשטים וגו'"[20] עד להריגת זמרי על־ידי פינחס, הרי זה בשביל כמה טעמים: (א) להודיע כיצד זכה פינחס לכהונה, (ב) להודיע את טעם הציווי "צרור את המדינים גו'"[21], (ג) סיפור זה הוא המקור בתורה שבכתב ל'הלכה למשה מסיני' ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"[22]; אבל לשם מה צריכה התורה לספר שהיה זה באופן ד"וידקור גו' אל קבתה"?

והביאור בזה - שלולי הפסוק "וידקור גו' אל קבתה", לא היה נודע כלל הדין ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", כיון שהיה מקום לומר שהריגת זמרי היתה מטעם אחר:

המשך הביאור, שהיה מקום לפרש שזמרי עצמו לא היה מחוייב מיתה, אלא כ"שרואים בית־דין שפרצו העם בדבר ("ויחל[20] העם לזנות גו'"[23]) יש להן לגדור ולחזק הדבר כפי מה שיראה להם"[24], ורק כאשר "כיוון בתוך כו' .. ראו כולם שלא לחנם הרגם", "לעשות סייג לתורה"[24], אלא מפני שנתחייבו מיתה על־פי דין - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק ח עמוד 152 ואילך.

וכיון שכל עיקרו של הכתוב "וידקור גו' אל קבתה" הוא ללמדנו את הדין ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", על כן צריך לומר, שהפירוש ד"אל קבתה" הוא [לא "בקובה שהיתה שם", ועל־פי־זה נצטרך לומר באחד משני האופנים: (א) שהכתוב בא ללמדנו שקנאין פוגעין בו גם לאחרי שפירש - שזהו היפך ההלכה, (ב) שהריגת זמרי לאחרי שפירש היתה הוראת שעה - שאז אי אפשר ללמוד מזה, ואם כן, הרי זה מיותר, אלא] "כמו והלחיים והקיבה, כיוון בתוך כו'".

ו. על־פי־זה תתורץ הקושיא (ויסור קטרוג על כל בני ישראל) - היתכן שמכל בני ישראל, כולל גם דייני ישראל (סנהדרין גדולה, סנהדרין קטנה, והדיינים של כל שבט), שנצטוו "הרגו איש אנשיו" - לא היה מי שיקנא קנאת ה' מלבד פינחס?!

ויובן על־פי האמור לעיל:

אילו היה מדובר אודות ענין של חילול השם,, היו בודאי רבים מישראל מקנאים קנאת ה'; אבל הריגת זמרי היתה (לא מצד חילול השם, אלא) מצד ההלכה ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", וכיון ש"הבא לימלך אין מורין לו"[5], לא לימדה משה ברבים, ולא היתה ידועה לכל בני ישראל, כי־אם לאחדים בלבד, וביניהם, יתכן שלא היו "קנאים" (שרק הם "פוגעין בו"), מלבד פינחס.

---

19) ראה פרש"י מצורע טו, כה ובמפרשים.

20) פרשתנו שם, א.

21) פינחס שם, יז.

22) והטעם שזהו בדרך סיפור, ולא דין - נכלל בשיחה שהוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפסה בלקו"ש ח"ח ע' 150 ואילך.

ולכן אין לומר שהתורה באה ללמדנו שהדין דקנאין פוגעין בו הוא רק קודם שפירש - כי, אין מקום לומר שהתורה תדייק בפרטי דינים, בה בשעה שכל עיקר הלכה זו לא נאמר בפירוש בתור דין, אלא בדרך סיפור בלבד.

23) נוסף על חילול השם שבעצם ההעזה להתריס כלפי משה רבינו בפומבי ובפרהסיא - "לעיני כל עדת בנ"י" - ולומר "זו אסורה או מותרת .. בת יתרו מי התירה לך" (פרשתנו שם, ו ובפרש"י).

ומה שלא הרגו פינחס מיד, במעמד כל בנ"י, בפרהסיא - י"ל בפשטות, שזהו לפי שנתיירא משבט שמעון, ולכן התחכם ונכנס אחריו אל הקובה כו'.

24) רמב"ם הל' סנהדרין פכ"ד ה"ד.

זאת ועוד: על־פי המבואר בגמרא[25] (והובא בפירוש רש"י[26]) "כיצד סדר המשנה, משה היה לומד מפי הגבורה, נכנס אהרן, שנה לו משה פרקו .. נכנסו בניו (אלעזר ואיתמר), שנה להם משה פרקם .. נכנסו זקנים שנה להם משה פרקם .. נכנסו כל העם שנה להם משה פרקם" - יש לומר, שבעת מעשה זמרי עדיין לא הספיק משה ללמוד הלכה זו אלא עם בני אהרן בלבד, ונמצא, שכל בני ישראל לא ידעו עדיין הלכה זו, מלבד פינחס (ששמע מאלעזר אביו).

ועל־פי־זה תתורץ שאלה נוספת:

בשלמא בנוגע למשה - מפרש רש"י[17] ש"נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס ויטול את הראוי לו"; אבל עדיין אינו מובן: מדוע נתעלמה הלכה מכל בני ישראל - למה לא יזכה להיות כהן מישהו אחר מבני ישראל (מלבד אלעזר ואיתמר (ומשה), שכיון שכבר היו כהנים, לא יתווסף אצלם מאומה), על־ידי־זה שיזכור הלכה זו?!

ויובן על־פי האמור - שמלבד (בני אהרן ו)פינחס, לא היה אף אחד מבני ישראל שידע הלכה זו.

ז. אך עדיין אינו מובן[27]:

כיון שבני אהרן ידעו הלכה זו - למה אלעזר (ואיתמר) לא הרג את זמרי, כי־אם פינחס דוקא?

ויש לומר - בפשטות - שכיון שאלעזר היה כהן, לא היה יכול להרוג את זמרי, כיון שאסור לו להטמא למתים, וכדברי הרגצ'ובי[28] שהדין ד"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו" אינו שייך בכהן קנאי, ולכן, רק פינחס - שלא נתכהן עדיין - היה יכול להרוג את זמרי.

ח. ועדיין צריך להבין בנוגע למשה רבינו עצמו:

אף שבתחלה "נתעלמה ממנו הלכה", הרי לאחרי שפינחס "ראה מעשה ונזכר הלכה, אמר לו למשה מקובלני ממך, הבועל ארמית קנאין פוגעין בו". ואם כן, במקום לומר לפינחס "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא" (שאמירה זו היא לכאורה בדוגמת הוראה, והרי "אין מורין לו") - היה יכול משה בעצמו להרוג את זמרי, ואדרבה, "מצוה[29] בו יותר מבשלוחו"?!

אך לפי הדעה שמשה רבינו היה כהן[30], הרי מובן, שגם הוא לא היה יכול להרוג את זמרי.

אבל על־פי־זה אינו מובן: מנא־ליה לרש"י ש"נתעלמה ממנו הלכה" - הרי יתכן שמשה זכר את ההלכה, ואף־על־פי־כן, לא היה יכול לעשות מאומה, לא להרגו בעצמו, להיותו כהן, וגם לא לומר לאחרים שיהרגוהו, כיון ש"אין מורין לו"?!

והביאור בזה - שההכרח לזה הוא ממה שכתוב[17] "והמה בוכים": אם משה ידע את ההלכה ש"קנאין פוגעין בו" ו"אין מורין לו" - הרי כיון שעל־פי דין אינו יכול לעשות מאומה (לא בעצמו, ולא על־ידי אחרים, כנזכר לעיל), אין לו מה לבכות. וכיון שנאמר "והמה בוכים", על כן צריך לומר, ש"נתעלמה ממנו הלכה", ולכן "געו כולם בבכיה".

אך עדיין אינו מובן: מדוע צריך לומר ש"נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס וכו'" - הרי גם אם היה זוכר את ההלכה, לא היה יכול להרוג את זמרי, לפי שהיה כהן?

ויש לומר הביאור בזה[31]:

ל'מאן דאמר' שמשה היה כהן - יש לפרש כה'מאן דאמר' בש"ס[32] שגם מקודם היה פינחס כהן, ובפשטות[33] צריך לומר דסבירא־ליה דכהן קנאי הורג את הבועל ארמית (ולא מפשינן פלוגתא דגם בזה

25) עירובין נד, ב.
26) תשא לד, לב.
27) בהבא לקמן - ראה גם "רשימות" חוברת נ ס"ע 13 ואילך.
28) ראה צפע"נ על הרמב"ם הל' איסו"ב פי"ב ה"ד. שו"ת צפע"נ ח"א סרל"ה.
29) קידושין מא, א.
30) ראה זבחים קא, ב ואילך. וראה פרש"י שמות ד, יד (שהביא ב' הדעות). צו ח, כח. ועוד.
31) מכאן עד סוף הסעיף - ממענה כ"ק אדמו"ר שליט"א בכתי"ק (המו"ל).
32) זבחים שם.
33) משא"כ לתרץ דעת הרגצ'ובי.

פליג א'מאן דאמר' דלא נתכהן פינחס עד שהרגו לזמרי), ואם כן, היה משה יכול להרוג את זמרי, ולכן צריך לומר "נתעלמה ממנו הלכה .. כדי שיבוא פינחס כו'".

ול'מאן דאמר' שמשה לא היה כהן - מובן בפשטות שצריך לומר "נתעלמה ממנו הלכה", שלכן לא הרגו משה.

ולאחרי שפינחס "אמר לו למשה מקובלני ממך הבועל ארמית קנאין פוגעין בו", אמר לו משה "קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא" - כי, מזה ראיה שהוא (פינחס) קנאי האמיתי, שלכן לא שכח (דאי־אפשר לשכוח על ענין 'עצמי'); מה־שאין־כן בנוגע לעצמו, פירש משה - בענוותנותו - דהא שנתעלמה ממנו הלכה הוא (לא כדי שיבוא פינחס כו', אלא) מפני שאינו קנאי.

ט. מהאמור לעיל יש גם הוראה בנוגע לענין הקנאות:

יש כאלו שרוצים להוכיח שקנאות אינה דבר טוב ואין בה מעלה כו' - מזה שכל שאר בני ישראל (מלבד פינחס) לא מצאו לנכון לקנא כו'. ומוסיפים להביא ראיה ממה שכתוב בירושלמי[34] בנוגע לפינחס, ש"ביקשו לנדותו".

אבל על־פי האמור לעיל - אין מזה ראיה כלל, שהרי כל בני ישראל לא ידעו עדיין את ההלכה ש"הבועל ארמית קנאין פוגעין בו"; ואילו היה מדובר אודות חילול השם - היו בודאי רבים מישראל מקנאים קנאת ה'.

ואדרבה - יש מעלה גדולה בענין הקנאות, שקשורה עם התגלות נקודת היהדות (כדלקמן).

וזהו גם מה שמצינו שאליהו הנביא (פינחס זה אליהו[35]), שהיה קנאי בן קנאי, בא לכל ברית מילה[36] של כל אחד מישראל (וכיון ש"אשה כמאן דמהילא דמיא"[37], הרי זה שייך גם לבנות ישראל), והיינו, שנותן את כח הקנאות לכל אחד ואחד מישראל.

י. המשך השיחה - הביאור במה שכתוב "בקנאו את קנאתי"[38], "אשר קנא לאלקיו" ("בשביל אלקיו")[39], שזהו מצד החומר ד"בועל ארמית" ש"יש בו הפסד שאין בכל העריות כמותו .. (ש)הבן מן הכותית אינו בנו .. מסיר אותו מלהיות אחרי ה'"[40], שמשתמש בכח האין־סוף שבענין ההולדה עבור ההיפך מאלקות (ולכן הרי זה רק בשעת מעשה[41], קודם שפירש); הטעם שדוקא "קנאין פוגעים בו", כי הבחירה לעשות מטוב רע היא מצד שרש הנשמות בעצמותו יתברך, שלמעלה מהתורה, ולכן נמסר העונש ל"קנאין" שמוסרים נפשם על קנאת ה' אפילו בענין שעל־פי תורה "אין מורין לו"; והשייכות להמשך הסדרה בענין מנין בני ישראל (מצד העצם, שלכן כל ישראל שוים), חלוקת הארץ (על־פי הגורל שמורה על עצם הנשמה) ופרשת הקרבנות שסיומה בשמיני עצרת ("יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך"[42]) - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקוטי שיחות חלק ח עמוד 153 ואילך.

34) סנהדרין ספ"ט.
35) תיב"ע וארא ו, יח. פרדר"א פמ"ז. זהר ח"ב קצ, סע"א. ח"ג (רע"מ פינחס) רטו, א. יל"ש ר"פ פינחס. פרש"י ב"מ קיד, ב (ד"ה לאו מר כהן). רלב"ג מלכים־א יז, א.
36) פרדר"א ספכ"ט. וראה זח"ב שם.
37) ע"ז כז, א.
38) פינחס כה, יא.
39) שם, יג (ובפרש"י).
40) רמב"ם הל' איסו"ב פי"ב ה"ז.
41) ובסגנון אחר קצת: כיון שמדובר אודות כח הא"ס, שזהו"ע שלמעלה ממדידה והגבלה - הרי זה בא' מב' האופנים: התפשטות בלי גבול, או נקודה. וכיון שלא שייך שתהי' התפשטות בל"ג בלע"ז, הרי זה נשאר באופן של נקודה - בשעת מעשה דוקא.
42) משלי ה, יז. וראה תורת מנחם סה"מ תשרי ע' פב. וש"נ.

בס"ד. משיחות ש"פ בלק, י"ד תמוז ה'תש"נ.

– תרגום מאידית –

א. ביו"ב תמוז דשנה זו – יום הולדתו של כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו (נוסף על כך שיום זה הוא גם חג גאולתו בשנת תרפ"ז) – מלאו מאה ועשר שנים לשנת ההולדת[1] – י"ב תמוז תר"מ־תש"נ.

כל דבר ה"ה בהשגחה פרטית, ובפרט מאורע, ומאורע כללי כיום הולדת של נשיא בישראל (כאשר ירדה נשמתו כדי למלאות את שליחותה למטה), אשר "הנשיא הוא הכל"[2], במילא מובן שהחידוש ביום ההולדת דשנה זו (יום הולדת המאה ועשר), פועל ענין חדש ועי"ז מתחיל שלב ותקופה חדשה ב("מזלו גובר"[3] של) העבודה והשפעה דבעל יום ההולדת,

ו"בתר רישא גופא אזיל"[4] – בהעבודה של ("הכל" –) כל אנשי הדור, כולל גם ובמיוחד – בענין הגאולה בי"ב תמוז, שהיא גאולה כללית לכל בנ"י, כמו שכותב בעל הגאולה במכתבו הידוע[5] "לא אותי בלבד גאל הקב"ה בי"ב תמוז, כי אם את כל מחבבי תורתנו הק', שומרי מצוה, וגם את אשר בשם ישראל יכונה".

ב. המספר מאה ועשר מפורש בתורה שבכתב (בסוף ספר בראשית) בנוגע לשני חיי יוסף (ונזכר פעמיים) – "ויחי יוסף מאה ועשר שנים"[6], "וימת יוסף בן מאה ועשר שנים"[7].

וצריך להבין[8]:

א) מדוע נאמר בכתוב פעמיים מספר שנותיו של יוסף (ובפרט שב' הפסוקים הם בסמיכות זל"ז, בענין והמשך אחד)? ב) שינוי הלשון: שבפסוק הראשון כתוב "ויחי יוסף מאה ועשר שנים", ובפסוק השני "וימת יוסף בן מאה ועשר שנים".

ויש לומר א' הביאורים בזה:

בנוגע לחיי יוסף מאה ועשר שנים – מצינו מדרשות חלוקות, האם נתקצרו ימי יוסף, או שנתארכו ימיו:

מובא בגמרא[9] "מפני מה מת יוסף קודם לאחיו (מפני שהנהיג ברבנות)"[10], ועד"ז במדרש[11] – "נתקצרו מחייו (של יוסף) י' שנים"[12] (בגלל "י' פעמים אמרו בני יעקב ליוסף עבדך אבינו ושמע יוסף את הדבר ושתק").

אמנם ממאחז"ל אחר נמצא ששני חיי יוסף מאה ועשר שנה הי' ברכה דאריכות ימים: "בא[13] ולמד מיוסף הצדיק, שמתוך שעמד ונתחזק בכבוד אביו במצרים זכה לעטרת שיבה (כמ"ש[14] "עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא"), שנאמר[15] וירא יוסף לאפרים בני שלשים גו'", ז.א. שזה מורה על אריכות ימים (שיבה)[16] של יוסף [ועד שמדמין את

---

1) וידוע שגם לאחרי הסתלקות הנשמה מן הגוף יש (הוספה ב)ענין זמן (בהמשך לזמן חיי הנשמה בגוף למטה) וישנם פרטי העליות דיום הולדת – ראה לקו"ש ח"ה ע' 103 ואילך. ח"כ ע' 440. חכ"ב ע' 185. וש"נ.

2) פרש"י חוקת כא, כא.

3) ראה ירושלמי ר"ה פ"ג ה"ח ובקה"ע שם.

4) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.

5) לחגיגת חג הגאולה הראשונה בשנת תרפ"ח – נדפס בסה"מ תש"ח ע' 253. ועוד. ועתה בקונטרס בפ"ע.

6) ויחי נ, כב.

7) שם, כו.

8) ראה גם לקוטי לוי"צ לזח"א ע' קלו.

9) ברכות נה, א. סוטה יג, ב.

10) וראה תורה שלימה שם (אות עח), שהפירוש בהא שנהג עצמו ברבנות הוא (בברכות שם) – כפירוש הפדר"א (שבהערה הבאה), ששתק יוסף כששמע "עבדך אבינו". אבל אין לפרש כן בסוטה שם, כי שם הובא לעיל שמשום שתיקתו נענש במה שנקרא עצמות בחייו (ראה רד"ל לפדר"א שם אות יג).

11) פדר"א פל"ט.

12) וראה פי' הרד"ל שם בהטעם שיוסף הי' צריך לחיות מאה ועשרים שנה.

13) מדרש משלי פט"ז.

14) משלי טז, לא.

15) ויחי שם, כג.

16) כן משמע מפשטות לשון המדרש (שדרש הכתוב "עטרת תפארת שיבה", ומביא על זה השיבה וזקנה של אברהם ודוד), שהברכה היא (בעיקר) שיוסף עצמו זכה לאריכות ימים (ולא רק שזכה לראות בני שלשים)*.

*) בתורה שלימה שם מתוך מדרש זה עם מאחז"ל דלעיל שנתקצרו שנותיו של יוסף ע"פ מ"ש "עטרת זקנים בני בנים", שהמדרש כאן לא בא לדרוש אריכות ימים של יוסף אלא מה שזכה לראות בני שלשים מה שלא זכו אחרים – אבל: הדרשה במדרש היא עה"פ "עטרת תפארת שיבה". ש"אם ראית אדם שמתעסק בתורה ובגמ"ח עתיד הוא לזכות לעטרת שיבה", היינו שיבה של יוסף, ועד שמדמה זה לשיבה וזקנה של אברהם ודוד (היינו אריכות ימים שלהם). ומה שהובא על זה הכתוב "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גו'" (ולא "ויחי יוסף מאה ועשר שנים") – י"ל, כי בזה מודגשת שלימות אריכות ימים ושיבה של יוסף, כדלקמן בפנים.

זה ל"עטרת שיבה" של אברהם אבינו, "ואברהם זקן בא בימים", ושל דוד המלך, "והמלך דוד זקן בא בימים"][17].

ויש לומר, שלא פליגי כלל – שני הענינים היו ביוסף: ביחס לרוב בני אדם הוא אכן האריך ימים, כמובן מפשטות הכתובים (כדלקמן); אך כאשר משווין אותו לאחיו כו', רואים שנתקצרו ימיו.

והמקור לב' הדרשות (בנוגע לשני חיי יוסף) הוא מב' הפסוקים דלעיל, אשר החילוק ביניהם בפשטות הכתובים בולט לעין ("ווארפט זיך אין די אויגן"):

בפסוק (הראשון) "ויחי יוסף מאה ועשר שנה" מודגשת דוקא המעלה דחיי יוסף, שהוא חי (ויחי) מאה ועשר שנה, וזכה לראות הדורות שלאח"ז, כמ"ש בהמשך לזה[15] – "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף", שהאריך ימים (יותר מאשר רוב בני אדם בזמנו) וזכה לראות ניני נינים, "בנים רבעים" (מאפרים), ונינים, "בני שלשים" (ממנשה)[18]. ואדרבה – זוהי מעלה וחידוש ביוסף שלא מצינו (מפורש בתורה) בנוגע להאבות וכיו"ב.

ולכן כתוב בפסוק "ויחי יוסף גו'" – להדגיש את האריכות ימים ואת המעלה בחיי יוסף.

ומזה לומד המדרש – שיוסף "זכה לעטרת שיבה שנאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים גו'", שיוסף האריך ימים וזכה לראות "בני שלשים גו'".

והנה, כל האמור לעיל הוא ע"פ הפירוש (הפשוט) בפסוק הראשון "ויחי יוסף מאה ועשר שנה וירא יוסף גו'"; אבל כשמשווין את יוסף לאחיו, שיוסף חי פחות שנים מהם, (ופחות מ"והיו ימיו מאה ועשרים שנה" (המספר הקבוע של חיי אדם)) – רואים שנתקצרו ימיו, ובמילא צריכים הסברה וטעם לזה.

ולהוסיף: ע"פ הידוע שחיי האדם בדרך הטבע הם סמוך לפרק חיי אבותיו[19] (כמו שאמר יעקב "מעט גו' הי' ימי שני חיי ולא השיגו את ימי שני חיי אבותי"[20]), ובפרט בנוגע ליוסף אשר בכמה ענינים הוא נזכר כהמשך להשלשה אבות[21], ובפרט ליעקב אביו (כמ"ש אלה תולדות יעקב יוסף, כל מה שאירע ליעקב אירע ליוסף[22]) – מתעוררת השאלה איך יתכן שיוסף חי (כ"כ הרבה) שנים פחות מיעקב אביו[23] (קמ"ז שנה[24]) ועאכו"כ מאברהם (קע"ה שנה) ויצחק (ק"פ שנה)?

על כך באה הדרשה בגמרא ובמדרש שנתקצרו ימיו של יוסף (בגלל החסרון שהי' בו, כנ"ל).

ויש לומר, שזה (שנתקצרו ימיו) נלמד (ובהדגשה יתירה) מהפסוק השני "וימת יוסף בן מאה ועשר שנה": מזה שהפסוק מביא עוה"פ את מספר שני יוסף (הגם שזה כבר הובא לפנ"ז), ולא בלשון של חיי יוסף (כסך־הכל של חיי יוסף), כי אם "וימת יוסף בן מאה ועשר שנה", ובהמשך לזה "ויחנטו אותו ויישם בארון במצרים" (ענינים הקשורים עם היפך חיי יוסף) – נמצינו למדים, שהפסוק בא ללמדנו שב"וימת יוסף בן מאה ועשר שנה" יש גם ענין של חסרון ימים[25].

---

17) ולהעיר מדברי המדרש (ב"ר ס"פ ויחי. ספרי ס"פ ברכה. ועוד) "ששה זוגות שנותיהם שוות, רבקה וקהת, לוי ועמרם, יוסף ויהושע וכו'". ומזה שמדמה כל הששה זוגות (ששנותיהם שוות), שכולם צדיקים הם, משמע, שזהו למעליותא. אף שבדוחק אפשר לומר, שהשוואת יוסף ליהושע (ששניהם חיו ק"י שנה) היא מפני החסרון שבשניהם נתקצרו ימיהם עשר שנים (בנוגע ליוסף – כבמדרשים דלעיל, ובנוגע ליהושע שהי' צריך לחיות ק"כ שנה כרבו משה – תנחומא תצוה ט. מטות ד).

ולהעיר מזח"א קסח, א (דלקמן בפנים), שגם הענין שנתקצרו ימיו של יוסף הוא משום טעם נעלה, שנתן ל"ז שנה לדוד המלך.

18) ראה ראב"ע ובחיי עה"פ ויחי שם.

19) ראה ב"ר פס"ה, יב. הובא בפרש"י תולדות כז, ב.

20) וצריך ביאור איך ידע יעקב שלא יחי' יותר שנים כשני חיי אבותיו? דאין לומר שראה זה בנבואה – כי נבואה יכולה להשתנות לטובה (ראה רמב"ם הל' יסודי התורה פ"י ה"ד), וכנראה אצל חזקי', שע"י תפלתו "הוספתי על ימיך חמש עשרה שנה" (מ"ב כ, א ואילך. וראה ברכות י, סע"א ואילך).

21) כנראה בענין האושפיזין דחג הסוכות, שרק יוסף (מכל בני יעקב) הוא א' מהאושפיזין. ובפרט לפי הנוסחא שיוסף בא לאחרי אברהם יצחק ויעקב.

הביאור ע"פ חסידות, שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך אצילות (האבות) בבי"ע – ראה ביאורי הזהר ויחי כט, ד ואילך. אוה"ת ויחי תתקצא, א ואילך. תתשכא, א ואילך. ועוד.

22) ר"פ וישב ובפרש"י.

23) אלא בזה י"ל, שיוסף חי הרבה שנים יותר מפרק אמו רחל, שחייתה לכל היותר מ"ה שנה (ולכמה דיעות – ל"ו שנה או כ"ח שנה – ראה סה"ד ב"א קצ"ב).

24) ראה זח"א קסח, א, שיוסף הי' לו לחיות קמ"ז שנה כמו יעקב אביו, אלא שנתן ל"ז שנה לדוד המלך. וראה לקמן בפנים.

25) ולפי פירוש הזהר (שנתקצר מימי יוסף מפני שנתן ל"ז שנה לדוד) יש לומר, שכתוב השני מוסיף ההדגשה (רק) שנתקצר ימיו של יוסף (והטעם – למעליותא), משא"כ בספור הראשון מודגש אריכות ימים שלו עד שזכה לראות בני שלשים.

ג. מדוע דוקא יוסף מחולק (בתורה) בכך שהאריך ימים וזכה לראות "בני שלשים גו'" (חידוש שלא מצינו (מפורש) אצל האבות)?

ויש לומר, שהדבר מובן מזה שמצינו חידוש נוסף אצל יוסף לגבי האבות: יוסף הוא הראשון – מבני אברהם יצחק ויעקב – שהי' מלך[26] בפועל[27], כמסופר בחומש שפרעה מינה ונתן ליוסף הכח של משנה למלך על מצרים, "על פיך ישק כל עמי גו' נתתי אותך על כל ארץ מצרים"[28], ועד באופן של "ובלעדיך לא ירים איש את ידו ואת רגלו בכל ארץ מצרים"[28], ו"רק הכסא אגדל ממך"[28], שמלשון זה (לשון "רק") מובן שמלבד הכסא הי' ליוסף כל עניני המלך[29], וי"ל דכולל – הכתר מלכות[30], שבזה מתבטא עיקר המלך (כמו שמצינו שהסימן למלכות (אמיתית –) בית דוד הי' ש"כתר הולמתו"). וכמו שיהודה אמר ליוסף[31] "כי כמוך כפרעה", "חשוב אתה בעיני כמלך".

ויתירה מזו: יוסף הוא המקור לענין המלכות דבנ"י (ויש לומר, שלכן הוא הי' המלך הראשון) – מלכות בית יוסף, עד משיח בן יוסף, וי"ל – שגם מלכות בית דוד (עיקר המלכות), עד משיח בן דוד, וכמבואר בכ"מ[32], שבזמן הזה יוסף הוא למעלה מיהודה ויהודה מקבל מיוסף (ע"ד תלמוד ומעשה, שעכשיו תלמוד גדול שמביא לידי מעשה), כולל גם בענין המלכות. ועי"ז תתגלה לע"ל מעלת יהודה (למעלה מיוסף), "ודוד עבדי נשיא להם לעולם"[33].

עפ"ז יובן גם מדוע אצל יוסף הי' החידוש שהוא זכה לאריכות ימים (מאה ועשר שנה) וזכה לראות "בני שלשים גו'" – כיון שבענין המלכות נוגע במיוחד אריכות ימים והמשך הדורות, כמ"ש[34] "ימים על ימי מלך תוסיף שנותיו כמו דור ודור", וכמבואר ברמב"ם[35], ש"מאחר שמושחין המלך הרי זה זוכה לו ולבניו עד עולם שהמלכות ירושה, שנאמר[36] למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו בקרב ישראל". ועאכו"כ בנוגע למלכות בית דוד (עיקר המלכות), "כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו כו' עד עולם כו' מלכי בית דוד הם העומדים לעולם כו'" (משא"כ "אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו");

וכיון שיוסף הי' מלך וממנו ניתן הכח לענין המלכות, כולל – מלכות בית דוד (כנ"ל), לכן מדגישה התורה שהוא האריך ימים (ויחי יוסף מאה ועשר שנים)[37] וזכה לראות (כיון שהאריך ימים) המשך הדורות – "בני שלשים גו'", בני שלשים ובני רבעים. וכמרומז גם בשמו – "יוסף" מלשון הוספה (הוספה והמשך).

אך היות ש"עיקר המלכות" תהי' לאחמ"כ אצל בית דוד (משבט יהודה), עד שלע"ל יהי' "ודוד עבדי נשיא להם לעולם" (ומלך אחד יהי' לכולם[38]), גם על בית יוסף (אלא שזה גופא בא בגילוי עי"ז שעכשיו מלכות בית יהודה מקבלת ממלכות בית יוסף)[39] – לכן בזה לא נוגע כ"כ

---

26) בני חת אמרו לאברהם "נשיא אלקים אתה בתוכנו", אבל לא התואר מלך.

27) משא"כ יהודה (שהי' גדול מיוסף), שגם הוא נקרא מלך (ב"ר ר"פ ויגש. זח"א רו, א), לא הי' מלך בפועל (לבד על אחיו), אלא שממנו באה מלכות בית דוד ומלכי יהודה.

28) מקץ מא, מ-מד.

29) וי"ל הענין בזה: במלך יש ב' ענינים (א) רוממות והתנשאות על העם, "משכמו ומעלה גבוה מכל העם". וענין זה מודגש ע"י כתר המלך, שהוא למעלה אפילו מראש וגולגולת המלך, (ב) הנהגת המלוכה, שהמלך משפיל עצמו לדרגת העם שצרכי העם יתפסו מקום אצלו, עד שממשיך אליהם בפועל כל צרכיהם ע"פ שיקול הדעת במצבם כו'. וענין זה מודגש בכסא המלך, שהמלך משפיל את ראשו וחלק העליון דגופו כדי לישב על הכסא.

וביוסף לא הי' הענין דכסא המלך* (רק הכסא אגדל ממך). וי"ל הטעם – כי שלימות ענין המלכות הוא דוקא בבית דוד (ואולי י"ל דמרומז בזה שנתן יוסף ל"ז שנים לדוד, כדלקמן בפנים).

30) אבל ראה אוה"ת מקץ (כרך ה) תתקעח, א; ויגש (שם) תתקפב, ב (מס' פנים יפות) באופן אחר.

31) ר"פ ויגש ובפרש"י.

32) אוה"ת ר"פ ויגש. ובכ"מ.

*) באוה"ת שבהערה הבאה מבואר שכסא קאי (רק) על כתר מלכות, ולא על ענין הב' שבמלכות.

33) יחזקאל לז, כה.

34) תהלים סא, ז.

35) הל' מלכים פ"א ה"ז ואילך.

36) שופטים יז, כ.

37) ועפ"ז יובן הטעם שמפורש בתורה מספר שנותיו של יוסף, לא כמו שאר השבטים שלא נתפרש בתורה מספר שנותיהם (ואין לומר שזהו כדי ללמד שיוסף מת קודם לאחיו (כבגמרא דלעיל בפנים), כי אי משום הא הו"ל לפרש מספר שני אחיו, כדי לדעת שיוסף מת קודם להם) – כי זה נוגע לשלימות ענין המלכות.

38) יחזקאל שם, כב.

39) ועפ"ז יש לבאר מ"ש הרמב"ם שם, שבכל מלך "הרי זה

האריכות ימים (בשלימות) של יוסף עצמו (ולכן ליוסף עצמו לא הי' אריכות ימים כמו בשאר השבטים והאבות), רק בעיקר – שחי וראה הדורות שלאחרי זה, "בני שלשים גו'", אשר "בני שלשים" מרמז גם על "משיח הבא מיוסף"[40].

ויש לומר, ויומתק עוד יותר ע"פ הביאור בזהר[41], שזה שיוסף לא חי קמ"ז שנה כיעקב אביו הוא, בגלל שנתן ל"ז שנה לדוד המלך [כמבואר שם, שדוד מצ"ע הי' בר נפלי, ו"חיים שאל ממך נתת לו"[42], הוא חי שבעים שנה שאותם קיבל מאדם הראשון והאבות (ה' שנים מאברהם, כ"ח שנים מיעקב ול"ז שנים מיוסף)]. ומבואר במפרשי הזהר[43], שהיות ו"משיח בן דוד יחי' את משיח בן יוסף לכך יוסף נתן לדוד כל כך שנים". ולהוסיף ע"פ הנ"ל, שהשרש ונתינת כח על מלכות בית דוד הוא מ(מלכות) יוסף, ולכן יוסף נתן משנותיו לדוד המלך, וזה פועל בו (ביוסף) גם הוספה – שיהי' "ימים על ימי מלך תוסיף", כמובא בתרגום: "יומין על יומי מלכא משיחא תוסיף, שנוי היך דרי עלמא הדין ודרי עלמא דאתי"; ובביאת משיח צדקנו (משיח בן דוד) בגאולה העתידה, שאז יהי' שלימות (החיות) גם ביוסף ובמשיח בן יוסף.

ד. ע"פ הנ"ל יובן גם העילוי המיוחד שנפעל בי"ב תמוז שנה זו, יום הולדת המאה ועשר של "יוסף" שבדורנו, כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו:

אז נתקיים "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גו'" – ניתוסף כח מיוחד בנצחיות העבודה של "יוסף" שבדורנו, כך שמתגלה בגלוי "וירא יוסף" (ראי' גלוי') איך שעבודתו נמשכת לדורות ודורי דורות, "בני שלשים" ו"בני רבעים", עד שזה מביא לביאת משיח צדקנו (משיח בן דוד), שמגיע ע"י העבודה ד"יפוצו מעיינותיך חוצה"[44] ע"י "יוסף" שבדורנו (ורבותינו נשיאינו שלפניו), ובאופן שהולך ונמשך לדורות שלאחרי זה, "בני שלשים" ו"בני רבעים".

ויש לקשר זה גם עם הגאולה דבעל יום ההולדת בי"ב־י"ג תמוז:

הגאולה – שהיתה גאולה כללית לכל בנ"י, כנ"ל במכתב בעל הגאולה – פעלה חיזוק מחודש בתורה ויהדות אצל כל בנ"י, לא רק בדור ההוא, אלא באופן של פעולה נמשכת עד היום הזה, כמו שרואים בפועל שמאז הגאולה, באה הוספה רבה בעבודת בנ"י בתורה ומצוות בכל מקום שהם, עד שכתוצאה מהגאולה הגיע בעל הגאולה לחצי כדור התחתון, ושם הוסיף והרבה עוד יותר בהעבודה דהפצת התורה והיהדות והפצת המעינות חוצה, באופן דפעולה נמשכת גם בדור שלאחרי הסתלקותו, והולך ומוסיף ומתפשט, על־ידי תלמידיו ותלמידי תלמידיו, "בני שלשים" ו"בני רבעים", מדור לדור, ולא כטעות העולם שקיים הפסק ח"ו (וירידה) בין דור לדור, אלא אדרבה – הדורות קיימים בקשר אמיץ כהמשך אחד, "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גו'", באופן של ראי', עד ש"גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף", "גדלן בין ברכיו"[45].

ועוד ועיקר – הגאולה דכ"ק מו"ח אדמו"ר (יוסף שבדורנו) קשורה ונותנת יותר כח למהר יותר את הגאולה האמיתית והשלימה ע"י מלכא משיח, משיח בן דוד, שהוא יגלה מלכותו ית' בכל העולם – "ה' ימלוך לעולם ועד"[46], "והיתה לה'

זוכה לו ולבניו עד עולם", וכפי שאמר אחי' השילוני לירבעם (מבית אפרים) "והי' אם שמוע תשמעו גו' ובניתי לך בית נאמן כאשר בניתי לדוד וגו'", ואח"כ מבאר שלאחרי שנמשח דוד "אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו שהרי נאמר לירבעם אך לא כל הימים" – כי ענין הנצחיות במלכות בית יוסף י"ל שהוא בעיקר בתור הכנה ונתינת־כח לנצחיות המלכות דבית דוד, שניתן לו עיקר המלכות, וכפי שיתגלה בשלימות לע"ל, שאז תהי' האחדות דמלכות בית יוסף ומלכות בית יהודה, "ועבדי דוד נשיא להם (לכולם) לעולם" (כמבואר בנבואת יחזקאל – הפטרה דש"פ ויגש).

וכמובן גם מדברי אחי' השילוני לירבעם שמה שניתנה לו מלכות הי' משום החטאים דבית דוד ולכן "הנני קורע את הממלכה מיד שלמה גו'", אבל "לא אקח את כל הממלכה מידו גו' למען דוד עבדי אשר בחרתי אותו", "ואענה את זרע דוד למען זאת אך לא כל הימים". ועצ"ע.

40) ס' הליקוטים להאריז"ל ס"פ ויחי עה"פ "וירא יוסף לאפרים בני שלשים". ושם: מ"ם דשלשים היא סתומה וגדולה היא כמו מ"ם של לסרבה המשרה (ישעי' ט, ו) בסתימת הקץ, ורמז המשיח הבא מיוסף, וזר יוסף ברוח נבואה. וממשיך שם: וג"כ רומזת נ' רבתי של נוצר חסד לאלפים לאוהביו [שבהמשך לזה נאמר "על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים"] לחמשים שנה של יובל הגדול (בסוף אלף הששי), כי אז ישובו איש אל אחוזתו ואז יהי' הכל שלמים כו'.

41) ח"א קפח, א.

42) תהלים כא, ה.

43) הרא"ג (באור החמה) בשם אחיו.

44) כמ"ש הבעש"ט באגרת שלו הידועה – נדפסה בס' כתר שם טוב בתחלתו. ובכ"מ.

45) ויחי נ, כג ובפרש"י.

46) בשלח טו, יח.

המלוכה"[47], "והי' ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד"[48].

ה. ענין הנ"ל מודגש יותר בסוף זמן הגלות, ובזה גופא – במספר הדורות של דור כ"ק מו"ח אדמו"ר ודורנו זה:

כ"ק מו"ח אדמו"ר הוא דור שׁשׁ לאדה"ז, מייסד תורת חסידות חב"ד (שמבטא את יפוצו מעינותיך חוצה בחב"ד שבשכל, באופן ד"יתפרנסון מיני'", עד לחוצה שבעולם, עד לחוצה שאין חוצה ממנה). שבספירות הוא כנגד ספירת היסוד (יוסף), מדה הששית.

שזה מתאים בכללות עם אלף הששי, האלף האחרון דשיתא אלפי שנין דהוה עלמא, אלפיים שנה תהו, אלפיים שנה תורה, אלפיים שנה ימות המשיח[49], ובאלף הששי סוף דהאלפיים שנה ימות המשיח.

והדור הששי באלף הששי[50] מהווה הכנה תיכף לדור שלאחרי זה (דור האחרון בגלות ודור הראשון דגאולה), כל הדור – אנשים נשים וטף לפרטיו – השביעי (כנגד ספירת המלכות), עד לאלף השביעי – יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים, שנוסף לכך שיש את ה"אלפיים שנה ימות המשיח" (באלף החמישי וששי), ישנה הגאולה בפועל, עד להשלימות שבזה דאלף השביעי, שלא בערך להששה שלפני זה (נוסף על היותו הסך־הכל), עד שזה כולל ונמשך ב"בני שלשים", והשלימות דעשירי יהי' קודש (שבעה ביחד עם שלשה) – השלימות בכתר מלכות דדוד מלכא משיחא, וכל יתר המעלות דעשרה שיהי' לעתיד לבוא.

ו. ובזה גופא באה הוספה בי"ב תמוז שנה זו – יום הולדת המאה ועשר של יוסף נשיא שבדורנו, שאז מתחיל שלב חדש בהנצחיות דעבודת יוסף אשר נמשכת לדורות, "וירא יוסף לאפרים בני שלשים גו'".

כולל גם המספר ס"ג שנים מהגאולה (תרפ"ז־תש"נ), שגם מרמז על המשכת כתר מלכות: ס"ג הוא נו"ן עם י"ג (ובפרט שס"ג שנים אלו נחלקים לי"ג שנה במאה הקודמת, ונ' שנה במאה הזו), שנו"ן (שער הנו"ן) הוא כנגד כתר, וזה נמשך למטה, כנרמז בי"ג, כנגד המשכת י"ג מדות הרחמים, לכל בנ"י (י"ב שבטים ושבט לוי, י"ג שבטים).

ועוד ענין בזה: ס"ג קאי על שם ס"ג, שבו מתבטאת עיקר העבודה בזמן הזה (הבירור ותיקון דעולם התהו, שם ס"ג), עד באלף הששי קרוב לסיומו, כהכנה להגילוי דשם ע"ב, עתיקא קדישא, בחי' משכיל לאיתן האזרחי, בגאולה האמיתית והשלימה[51].

ז. ויש לקשר זה גם עם הפרק תהלים שמתחילים לומר בי"ב תמוז זה (הולדת המאה ועשר) – פרק קי"א:

עה"פ (בפרק זה) "זכר עשה לנפלאותיו", מביא הצ"צ[52] (ברשימותיו על תהלים) את המדרש[53]: "כל מה שעושה הקב"ה לצדיקים בעוה"ז אינו כלום אלא זכר עושה להם כשיעשה לעוה"ב וצדקתו עומדת לעד", ומבאר ש"כל מה שעושה הקב"ה לצדיקים בעוה"ז הוא רק זכר ממה שיעשה לעוה"ב, ואפ"ל שכולל בזה אפילו נסים דיצ"מ הם רק זכר לבד מנסים דלע"ל, וכמ"ש[54] כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות . . שלע"ל יהי' גילוי פנימיות עתיק משא"כ אפילו בימי משה לא הי' ההמשכה אלא מחיצוניות עת"י . . וזהו זכר עשה לנפלאותיו היינו לבחי' אראנו נפלאות דלע"ל". וממשיך לבאר ש"המצוות כולן הם זכר וסימן למה שיהי' לע"ל דלמ"ד מצות אינן בטלות לע"ל יהי' באופן נעלה מאד עד שקיום המצוה עכשיו רק זכר וסימן לזה . . ועיין רבות תחלת קהלת בענין הבל הבלים שכל מה שנברא בששת ימי בראשית הבל הוא לגבי לע"ל וכמ"ש ברבות שאפילו תורה דעכשיו הבל הוא לגבי גלוי התורה דלע"ל כו'".

ויש לומר שבזה מודגש החידוש הנ"ל שבשנת המאה ועשר של יוסף – שאז מתגלה איך ש"יוסף"

47) עובדי' א, כא.
48) זכרי' יד, ט.
49) סנהדרין צז, סע"א. וש"נ.
50) ולהעיר שבשבת זה מסיימים פרק שׁשׁ דפרקי אבות (בפעם השני'), שסיומו – "ה' ימלוך לעולם ועד".
51) ראה בכ"ז תורת אדה"ז עה"פ משכיל לאיתן האזרחי – קונטרס לימוד החסידות ע' 5 ואילך. וש"נ. וראה קובץ י"א ניסן שנת הפ"ט אות ד' ואילך.
52) ולהעיר שהשנה היא מאתיים שנה להולדת הצמח צדק, שכ"ק מו"ח אדמו"ר הוא "בני שלשים" מהצ"צ.
53) תהלים עה"פ.
54) מיכה ז, טו.

בא לידי ביטוי בהמשך הדורות, מתחיל מדור הגאולה האמיתית והשלימה, שהוא שלא בערך לכל הענינים שישנם בעוה"ז (בשית אלפי שנין דהוה עלמא), לא מיבעי בזמן הגלות, אלא אפילו בזמן הגאולה, גאולת מצרים, ולא מיבעי בנוגע לעניני העולם, אלא אפילו בנוגע לתורה ומצוות בזמן הזה – הרי כל זה רק זכר וסימן "לנפלאותיו", להגילוי ד"אראנו נפלאות", הנפלאות גדולות לבדו[55] (שכעת רק הקב"ה מכיר בהם[56], נפלאותיו), ול"תורה חדשה מאתי תצא" וקיום המצוות "כמצות רצונך", שכ"ז יתגלה לע"ל.

וכל זה הוא בגילוי יותר בשנה זו, שנת ה'תש"נ, שבאלף הששי עצמו, ה"ז לאחרי שלושת רבעי האלף (ע"ד חצות דיום הששי), ור"ת הי' תהא שנת נסים, המהווה הכנה לשנת ה'תשא"נ ר"ת הי' תהא שנת אראנו נפלאות – נפלאות גדולות לבדו אפילו בערך להנסים בשנת תש"נ.

ח. בכל האמור לעיל ניתוסף עוד בעמדנו בשבת שלאחרי י"ב תמוז, כשנפעלת העלי' (ויכולו) דכל ימי השבוע, כולל ובמיוחד – מי"ב תמוז (וי"ג תמוז), ועלי' שבתית ("שבת'דיקע עלי'"), אשר כל שבת הוא מעין יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

ובפרט שהשבת בקביעות שנה זו:

א) שבת פ' בלק, שבה מדובר בגלוי אודות מלכות בית דוד, עד משיח בן דוד – כפס"ד הרמב"ם[57]: "אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דוד כו', ובמשיח האחרון שעומד מבניו כו', ושם הוא אומר אראנו ולא עתה זה דוד אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח, דרך כוכב מיעקב זה דוד וקם שבט מישראל זה מלך המשיח כו'".

ב) י"ד תמוז – שבא בהמשך ובסמיכות ממש לחג הגאולה י"ב־י"ג תמוז. וע"ד הרמז יש לומר שי"ד בחודש מרמז על "יד על כס י־ה מלחמה לה' בעמלק מדור דור"[58], המלחמה וניצחון על עמלק, לבטל כל דבר שיכול לכסות על שם "י"ה", כפי שיהי' בשלימות בביאת המשיח, כפירוש התרגום בתיבות "מדור דור": "לתלתא דריא [ע"ד "בני שלשים"] מדרא דעלמא דין ומדרא דמשיחא ומדרא דעלמא דאתי", ז.א. מסוף אלף הששי (דרא דמשיחא) באים לאלף השביעי (דרא דעלמא דאתי).

ובזה גופא – י"ד תמוז, ובפרט שממנו באים תיכף לט"ו תמוז, "קיימא סיהרא באשלמותא" (מעין הגילוי של "והי' אור הלבנה כאור החמה גו'" לע"ל), שבשנה זו מתחילה אז (יום א' – ט"ו תמוז) תקופת תמוז, כשהשמש עומדת בגבורתה ובתקפה, שזה מורה על הגילוי ד"שמש ומגן ה' אלקים"[59], ומעין הגילוי של "הקב"ה מוציא חמה מנרתקה לעתיד לבוא"[60].

ט. מכל האמור לעיל ישנו לימוד לכל יהודי:

בנ"י בכלל נקראים "בני מלכים", עד "מלכים"[61]. ונקראים גם על שם יוסף[62]. ובפרט בנ"י שבדורנו זה שיש להם שייכות מיוחדת עם נשיא דורנו ששמו יוסף, ש"הנשיא הוא הכל".

כל יהודי, כפי שהוא בעולם הזה הגשמי, מקבל מהקב"ה את כתר המלך, בדוגמת התקופה של מרדכי היהודי (שכל בנ"י וכאו"א מהם ה"ה עם מרדכי, שלא יכרע ולא ישתחוה), שמלך אחשורוש, המלך שראשית ואחרית שלו, ציוה להלביש בראשו של מרדכי את כתר המלך, וירכיבהו ברחוב העיר[63], ברשות הרבים דעלמא דפרודא.

וזה נותן כח ליהודי – לכל יהודי – שבמעמד ומצב ד"רחוב העיר", יעמיד את עצמו במצב של גאולה – למעלה מכל המניעות ועיכובים של גלות, ויקיים תומ"צ ובהוספה (יוסף) ללא כל הפרעות, ביודעו שהוא "מלך", ומלך הוא בעל־הבית על כל מדינתו – סביבתו, הוא יכול לעבוד ועובד את הקב"ה בלי בלבולים, ולגלות בכל העולם כולו את מלכותו ית' – "ה' ימלוך לעולם ועד".

ונוסף לעבודת היהודי בזה, הוא מקבל ע"כ גם כחות וברכות מהקב"ה[64], שאצלו – אצל כל יהודי,

55) תהלים קלו, ד.
56) ראה נדה לא, א.
57) הל' מלכים פי"א ה"א.
58) ס"פ בשלח.
59) תהלים פד, יב.
60) ע"ז ג, סע"ב. זח"ג יז, א.
61) שבת סז, א. הקדמת התקו"ז בתחלתה.
62) תהלים פ, ב ובפרש"י.
63) אסתר ו, ח-ט.
64) ראה רמב"ם הל' תשובה פ"ט בביאור ענין יעודים גשמיים שבתורה.

הן בחוץ לארץ ועאכו"כ בארץ הקודש – יהי' שלום ושלוה בחייו הפרטיים וחייו הכלליים, בכדי שיוכל ללמוד תורה ולקיים מצוות מתוך מנוחת הנפש ומנוחת הגוף, ולגלות מלכותו ית' בכל העולם.

ובי"ב תמוז שנה זו, יום הולדת המאה ועשר של יוסף שבדורנו, מקבל כל יהודי כחות חדשים בהעבודה הנ"ל, שהעבודה תֵעשה באופן של פעולה נמשכת, "וירא לאפרים – ע"ש הפרני אלקים בארץ עניי – בני שלשים גו'", להעמיד תלמידים ותלמידי תלמידים, והעמידו תלמידים הרבה, דורות ודורי דורות של יהודים עוסקים בתורה ומצוותי' – בני שלשים, בני רבעים.

ועוד והוא העיקר – שעל־ידי העבודה באופן הנ"ל (מלכות יוסף), שמעמיד עצמו במצב של גאולה – הוא מגלה איך שהדור האחרון בגלות נעשה מיד דור הראשון של גאולה, החל מכך שהוא מגלה בעצמו את הניצוץ של משיח (דרך כוכב מיעקב אצל כל יהודי), יחידה שבנפש, עד – הגילוי דיחידה הכללית, משיח בן דוד, בגאולה האמיתית והשלימה תיכף ומיד ממש.

י. כדאי תמיד לקשר החלטה כללית עם הוראה פרטית, שאז בטוחים כי זה יצא אל הפועל:

בקשר עם שנת הס"ג מחג הגאולה י"ב־י"ג תמוז, ומיום הולדת המאה ועשר דכ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא דורנו – כדאי ונכון ביותר:

א) להוסיף בנתינת הצדקה במספר של מאה ועשר (ובמספר של ס"ג), פרוטות וכיו"ב.

ב) להמשיך בכל מקום ומקום את ההתוועדויות דחג הגאולה בי"ד, ט"ו וט"ז תמוז, ובתקוה חזקה שי"ז תמוז יהפך בפשטות לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

ג) לחזק את הפעולות דעשיית שיעורי תורה ברבים, באופן של "עשרה שיושבים ועוסקים בתורה" – בהתאם לכך שבעל הגאולה קישר את חגיגת הגאולה שלו עם נתינת מאמר בדיבור המתחיל זה.

ד) ללמוד את מאמרו של בעל הגאולה, דיבור המתחיל עשרה שיושבין ועוסקין בתורה תרפ"ח, כפי שזה הודפס כבר כמה פעמים, ועכשיו – עוד הפעם.

ה) לומר וללמוד את פרק קי"א בתהלים, ביחד עם מפרשי התהלים, ובפרט רשימות הצמח צדק על הפרק (כנ"ל).

ונוסף לזה – תן לחכם ויחכם עוד, כפי שכאו"א יכול להוסיף בעבודתו בלימוד התורה וקיום המצוות בהידור, כל א' לפום שיעורא דילי'.

יא. ולהוסיף:

מה שכל יהודי מקבל כתר מלכות מהקב"ה (כנ"ל) ה"ז כולל גם – את הכתר שישנה בתורה, מתחיל מתר"ך (כתר) אותיות של עשרת הדברות[65], כנגד תרי"ג מצוות התורה וז' מצוות דרבנן[66],

שזה מעורר לחיזוק בכל התומ"צ, כולל ובמיוחד – ב"אשר לרעך" (שבע האותיות האחרונות של עשרת הדברות) – הענין ד"ואהבת לרעך כמוך".

ועוד וגם זה עיקר: בלימוד התורה עצמה – לשים הדגשה מיוחדת בלימוד "כתרה של תורה" – הלכות שבתורה, וכמבואר בכ"מ המעלה של לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, איך שע"י זה מתוסף בעיון ועומק הלימוד וכו'[67].

[מובן וגם פשוט, שהכוונה בזה היא להמעלה בעיון ותענוג שישנו בלימוד הלכות שבתורה, אבל לא בנוגע לפסיקת דינים בפועל ח"ו; זה ניתן דווקא לרב מוסמך הפוסק דינים בפועל].

ויהי רצון, שכיון שרבנים פוסקים מכו"כ מקומות בעולם (בארץ הקודש ובחו"ל) פסקו בנוגע לה"שאלה" הידועה "עד מתי" – שמשיח צריך כבר להגיע, ובפרט שמלכתחילה אי"ז שאלה, כיון שהגמרא אומרת ש"כלו כל הקיצין"[68] – שיקויים כבר בפועל, ובכל העולם כולו, "ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה"[69],

ועלה הפורץ לפניהם[70], דוד מלכא משיחא, בגאולה האמיתית והשלימה, תיכף ומיד ממש.

---

65) ראה תו"ש יתרו במילואים ס"א. וש"נ.
66) ראה אגה"ק סכ"ט.
67) ראה אגה"ק שם. המשך תרס"ו ע' שצ ואילך. ע' תכא.
68) סנהדרין צז, ב.
69) ויצא כח, יד.
70) מיכה ב, יג. ב"ר פפ"ה, יד וברש"י שם. אגדת בראשית פס"ג.

לקוטי שיחות פרשת בלק כרך יח

מתורגם ללשון הקודש

א.

יש קשר בין פרשת בלק לבין ראשית הפטרתה

ההלכה[1] היא שהפטרה של פרשה צריכה להיות "מענין הפרשה", ואף יותר מכך: "מעין" סיום הפרשה[2].

וכך גם ברור, לכאורה, הקשר שבין פרשה בלק לבין הפטרתה: בהפטרה[3] מסופר על דברי הקדוש־ברוך־הוא לישראל: "עמי, זכר נא מה יעץ בלק מלך מואב, ומה ענה אותו בלעם בן בעור מן השטים...", שזהו תוכן פרשת בלק.

אבל מובן – במיוחד לפי הידוע[4], שמלכתחילה באה ההפטרה במקום כל הקריאה בתורה בשבת ויום טוב – שהקשר בין ההפטרה לפרשה איננו בפסוק אחד בלבד, אלא בתוכן הכללי. ולפי הידוע[5], שתוכנו של כל ענין נרמז בראשיתו, מובן, שיש קשר בין התחלת ההפטרה[6] – "והיה שארית יעקב בקרב עמים רבים... אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם" לבין (סוף) פרשת בלק.

ב.

בהפטרה ובפרשה מדובר על תקופות של התחלת גאולה

בהפטרה מדובר על תחילת הגאולה. כלומר, לא על התקופה של "משיח ודאי", לאחר סיום כל המלחמות, ולאחר ש"אהפוך[7] אל עמים... לעבדו[8] שכם אחד"[9] – שהרי בהפטרה מסופר על מלחמות עם אומות העולם – "והיה שארית יעקב בגויים... כאריה בבהמות יער... ורמס וטרף..."[10].

יתר־על־כן: בתקופה המתוארת בהפטרה יהיה עדיין רע לא רק מבחוץ – מאומות העולם, אלא גם מבפנים – אצל ישראל עצמם, כנאמר[11] "והכרתי כשפים מידך... והכרתי פסיליך... ונתשתי אשיריך...". והרע הוא בעוצמה חזקה כל־כך, עד אשר יש צורך בסיוע מלמעלה כדי להתגבר עליו, כפי שמדייקת התורה: "והכחדתי", "ונתשתי",

כי בהפטרה מדובר על התקופה של התחלת הגאולה, בעת ההכנות האחרונות לגאולה השלמה.

גם בפרשה, פרשת בלק, מדובר על תקופה דומה, לפני הכניסה לארץ ישראל בפעם הראשונה: בני ישראל כבר היו אז "בערבות מואב מעבר לירדן ירחו"[12], מוכנים לכניסה לארץ ישראל בגאולה העתידה, ובמיוחד לפי הידוע[13], שאילולא החטא, היתה הגאולה השלמה מתגשמת בעת הכניסה הראשונה לארץ ישראל.

ג.

ההכנה לגאולה: הסתמכות על ה'

ההכנה לגאולה היא, כנאמר בתחילת ההפטרה, "אשר לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם": אמנם, נמצאים עדיין לפני הגאולה השלמה, אך בכל זאת אין צורך לסמוך ולהזדקק לבני אדם, ואף ליהודים, כנאמר[14] "ארור הגבר אשר יבטח באדם", ו"אתם קרויין אדם"[15], אלא יסמכו לגמרי על הקדוש־ברוך־הוא, כנאמר[16] "ברוך הגבר אשר יבטח בה'".

בפסוק זה מדובר על תקופת תחילת הגאולה, ומובן, שבמילים "לא יקוה לאיש..." אין הכוונה לשלול רק התנהגות אסורה, שהיא מנוגדת לתורה, שעליה נאמר "ארור הגבר אשר יבטח באדם", אלא גם התנהגות של "יקוה לאיש" שיש לה בסיס בתורה, ואשר גם היא לא תהיה אז.

נאמר[17] "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה",

---

1) טושו"ע (ודאדה"ז) או"ח ר"ס רפד. טור ורמ"א שם סתכ"ח (ס"ח).

2) ראה ב"י לטואו"ח (ועד"ז בשו"ע אדה"ז) סרפ"ג (מתוד"ה כיון – מגילה כג, א): א"כ יהא צריך למפטיר בדסליק מיני'. וברמ"א הנ"ל (ועד"ז בשו"ע שם סרפ"ד ס"ז. שו"ע אדה"ז שם סי"ג): וכשקורין שתי פרשיות מפטירין באחרונה.

3) מיכה ו, ה.

4) אבודרהם. לבוש, ב"ח, ט"ז, ושו"ע אדה"ז ר"ס רפה.

5) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 59 הערה 12. ועוד.

6) מיכה ה, ו.

7) צפני' ג, ט.

8) כ"ה בכתוב. אבל ברמב"ם (שבהערה הבאה): "ולעבדו". וראה לקו"ש ח"ה ע' 420 בהערה. ובארוכה – בהערה שבסוף המכתב די"ג תשרי תשל"ו (לקו"ש חי"ד ע' 414).

9) רעה בכ"ז רמב"ם הל' מלכים ספי"א.

10) מיכה שם, ז־ח.

11) שם, יא־יג.

12) ס"פ חוקת.

13) נדרים כב, ב. וראה שמו"ר רפל"ב. ובכ"מ.

14) ירמי' יז, ה.

15) יבמות סא, רע"א.

16) ירמי' שם, ז.

17) ראה טו, יח.

ומוסבר ב"ספרי"[18]: "יכול יהא יושב[19] ובטל, תלמוד לומר: בכל אשר תעשה". כלומר, לפי התורה צריך להכין כלי לדרך הטבע[20], ו"אין סומכין על הנס"[21], וכיון שבדרך הטבע נזקקים ל"איש", ואפילו ללא־יהודים, הרי שיש בתורה בסיס להתנהגות "יקוה לאיש".

אין סתירה בין האמור לבין "ארור הגבר אשר יבטח באדם", כי כאשר מכינים כלי טבעי, אין בוטחים על הטבע מצד עצמו ("יקוה לאיש") אלא בוטחים בקדוש־ברוך־הוא, שהוא יעזור באמצעות הכלי שהוכן בדרך הטבע[22].

זהו החידוש שבתקופת הגאולה: אז יהיה "כטל מאת ה'..." – "שאין בא לעולם על ידי אדם ולא יבקשו בני אדם עליו, כך לא יקוה ישראל לעזרת איש, כי־אם לה'"[23].

[בדומה לכך מוסבר בתורת החסידות[24] הפסוק[25] "טוב לחסות בה' מבטוח באדם" – שמן הלשון "טוב לחסות בה' מבטוח באדם" מובן, שגם "בטוח באדם" היא התנהגות מותרת, אבל טוב יותר "לחסות בה'" –

שבמילים "בטוח באדם" הכוונה היא לאדם העליון, לדרגת ממלא כל עלמין, שבה צריך כל אדם להשתדל ולהכין כלי טבעי להשראת ברכת ה'[26]. לפיכך "טוב לחסות בה'", דרגת סובב כל עלמין, שמצד דרגה זו אין צורך בהשתדלות טבעית, אלא "והוא יכלכלך"[27], הקדוש־ברוך־הוא מכין גם את הכלי[26]].

ד.

המטרה - איחוד ה"טבע" עם "אלקות"

המטרה בכך איננה ביטול הטבע, אלא, להיפך, בירור הטבע והעלאתו[28], עד אשר יהיה גלוי לעין כל, שגם הטבע מאוחד עם הקדוש־ברוך־הוא.

מזה מובן בענייננו, שב"לא יקוה לאיש" אין הכוונה לביטול עזרת ה"איש", אלא שהטבע עצמו יהיה מאוחד עם הקדוש־ברוך־הוא, עד אשר לא יראו בכך עזרת איש, אלא רק עזרת ה':

בענין של "אשר תעשה" אפשריים שני אופנים:

א) האדם יודע שהטבע איננו מציאות עצמאית, אלא "כגרזן ביד החוצב בו"[22], אך למרות זאת תופס אצלו הטבע מקום, כיון שהקדוש־ברוך־הוא ציוה שיהיה "תעשה" – שצריך להכין כלי טבעי, ובגלל ציווי הקדוש־ברוך־הוא יש לטבע חשיבות בעיני האדם[29].

ב) האדם מתעסק בטבע רק מפני ציווי הקדוש־ברוך־הוא, אך אין הוא רואה בו שום חשיבות, אלא רק אמצעי לביצוע רצון הבורא[30].

זהו ההסבר[31] לדברי חז"ל[32] על הפסוק[33] "והיה אמונת עתך...", ש"אמונת, זה סדר זרעים" – "שמאמין בחי העולמים וזורע":

אמנם טבעי הוא שכאשר זורעים – צומח הזרע, ולא חשוב מי הוא הזורע – אם הוא יהודי אם לאו, או אפילו כאשר זרע נקלט באדמה מעצמו, הרי טבע האדמה להצמיח,

יתר־על־כן: תכונה זו נקבעה באדמה באופן המתואר בתורה[34] "זרע וקציר... לא ישבותו" –

אך בכל זאת, אין לטבע שום חשיבות אצל יהודי, וכאשר הוא זורע אין הוא עושה זאת משום שלפי הטבע תגרום הזריעה לצמיחה, אלא רק מפני שהוא "מאמין בחי העולמים", ולכן "וזורע".

ה.

ההבדל בין שני האופנים הנ"ל מתבטא במעשה

ההבדל בין שני האופנים הנ"ל איננו רק בהרגשת מידת הבטחון, אלא נובע מזה הבדל בהתנהגות בפועל במחשבה, בדיבור ובמעשה:

18) עה"פ.

19) כן הובא בכ"מ. ובספרי שלפנינו: יכול בטל. וביל"ש (עה"פ): יכול כשעומד ובטל כו'.

20) ראה בארוכה דרך חיים בהקדמה. סהמ"צ להצ"צ מצות תגלחת מצורע פ"ב ואילך. קונטרס ומעין מאמר יז ואילך.

21) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב. קיב, ב. וראה ברכות לה, ב: הרבה עשו כו' כרשב"י ולא עלתה בידן.

22) ראה במקומות שצויינו בהערה 20. ובארוכה – ד"ה וידעת תרנ"ד.

23) פרש"י מיכה ה, ו.

24) לקו"ת שמע"צ צ, ד. צא, ב. יהל אור – להצ"צ – לתהלים עה"פ. סד"ה ולא זכר תרפ"ח.

25) תהלים קיח, ח.

26) ראה בכ"ז – תו"ח ויחי ד"ה בן פורת יוסף פי"ג. יהל אור – להצ"צ – לתהלים מ, ה. ד"ה ולא זכר הנ"ל.

27) ל' הכתוב – תהלים נה, כג.

28) ראה לקו"ד ח"ד תשנב, ב ואילך. לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 81. ועוד.

29) ע"ד משנ"ת בלקו"ש [המתורגם] ח"ד (ע' 25) בטענת המרגלים "כביכול אפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו" – דאף שהנהגת העולם היא "כליו" של הקב"ה, שהוא ית' ה"בעה"ב" על הנהגת העולם, מ"מ, מכיון שרצונו ית' בהנהגת העולם – "אינו יכול להוציא כליו".

30) להעיר מפדר"א רפל"ג: "וכי יצחק זרע דגן ח"ו אלא לקח כו' וזרע צדקה כו'". נתבאר בארוכה בלקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 75.

31) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"א ע' 203. ע' 227.

32) שבת לא, סע"א. תוד"ה אמונת שם (בשם הירושלמי).

33) ישעי' לג, ו.

34) נח ח, כב.

כאשר "אשר תעשה" הוא לגבי האדם מציאות עצמאית, והטבע הוא דבר ממשי, הרי ה"תעשה" וקיום התורה והמצוות הם שני ענינים שונים אצלו. וכאשר יש סתירה ביניהם – לדוגמא: אם הוא יאריך בתפילה הוא עלול להפסיד בעסקיו, אם יהדר במתן צדקה אולי יחסר לו ממון להשקיע בעסק וכדו' – הרי אז יש אצלו מצב של "ולאום מלאום יאמץ"[35]: אפילו כאשר הוא מוותר על ההתעסקות בדרכי הטבע, ביודעו ש"ברכת ה' היא תעשיר"[36], ושדרכי הטבע הן רק כלי ל"ברכת ה'", והוא מקיים את התורה והמצוות, הרי שכל זה נעשה אצלו בדרך של מלחמה והתגברות על הנפש הבהמית. ותמיד קיימת האפשרות ההפוכה של "ולאום מלאום יאמץ", ח"ו, שהצד השלילי יגבר.

לעומת זאת, כאשר ה"תעשה" איננו תופס אצלו מקום, והוא עושה זאת רק כדי לקיים את רצון הבורא, הרי שזה עצמו ענין של עבודת ה': לגביו "וכל מעשיך"[37] ו"בכל דרכיך"[38] אינם ענין נפרד מ"לשם שמים"[37] ו"דעהו"[38], אלא הם מאוחדים זה בזה כענין אחד.

וכיון שלא קיימת לגביו מציאות אחרת מלבד רצון הקדוש־ברוך־הוא, מובן, שמצוה אחת איננה סותרת למצוה אחרת, אלא להיפך: "מצוה גוררת מצוה"[39].

ו.
ההתגברות על היצר - על ידי התבטלות מוחלטת לרצון ה'

ההבדל בין שתי דרכי ההתנהגות הללו איננו מתחיל מלכתחילה בפיתוי היצר הרע שהיהודי יעבור ח"ו על רצון הקדוש־ברוך־הוא, אלא בענין של "חוט השערה": "היום", בתחילה, מסכים היצר הרע, כביכול, שההתעסקות בדרכי הטבע לא תסתור לקיום התורה והמצוות. הוא רק מדגיש שהתורה מייחסת חשיבות לטבע. אבל "למחר", בסופו של דבר, הוא הופך את דרכי הטבע לעיקר.

וכך פירש כ"ק מו"ח אדמו"ר[40] את מאמר חז"ל[41] "כך אומנתו של יצר הרע, היום אומר לו עשה כך": הוא איננו מתחיל מיד לפתות את היהודי לעשות את ההיפך מרצונו האמיתי[42], ולעבור, ח"ו, על רצון הקדוש־ברוך־הוא. להיפך, הוא אומר לו "עשה כך": הוא מסכים לקיום התורה והמצוות, ומסביר שיש לכך בסיס לפי ההגיון של הנפש הבהמית. על ידי שהוא מערב את מציאותו בקיום התורה והמצוות, והוא מרגיל את היהודי לכך שיש צורך בהסכמת היצר, הוא מצליח בסופו של דבר במטרתו "ולמחר אומר... עד שאומר לו עבוד עבודה־זרה".

לפיכך, הדרך להתגבר כראוי על תחבולות היצר הרע, איננה על ידי עבודה שלפי טעם ודעת – כי עבודה כזאת מייחסת חשיבות למציאות הטבעית – אלא על ידי התבטלות כלפי רצון הקדוש־ברוך־הוא, מסירות נפש, למעלה מטעם ודעת, כך שאין כלל מקום למציאות אחרת מלבד רצון הקדוש־ברוך־הוא.

[וזאת בדומה להבדל שבין "לחסות בה'", לבין "לבטוח באדם" (כדלעיל בסעיף ג'):

מצד דרגת "בטוח באדם", ממלא כל עלמין, צריכה להיות השתדלות בדרכי הטבע, כי לגבי דרגה זו תופס הטבע מקום.

ואילו מצד "לחסות בה'", סובב כל עלמין, אין מקום לדרכי הטבע, וסדר העבודה הוא – "והוא יכלכלך": אמנם, ישנם "כלים", אבל הם באים מלמעלה, בדומה למה שהוסבר, שגם כאשר האדם עוסק בדרכים טבעיות, אין הם לגביו מציאות עצמאית, עד אשר לא יתכן לומר שיש "עזרת איש", כי דרכי הטבע מאוחדות עם הקדוש־ברוך־הוא].

לכן ההכנה לגאולה היא "לא יקוה לאיש...": אז יסור לגמרי ההעלם וההסתר של הטבע, ויראו בעיני בשר שהטבע עצמו הוא אלקות. ולפיכך יהיה אז "כטל מאת ה'... לא יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם", כמו "והוא יכלכלך".

ז.
ההסבר לקשר בין ההפטרה לבין חטא בעל פעור ותיקונו

לפי כל האמור לעיל, יובן הקשר שבין ההפטרה לבין סוף פרשת בלק, ששם מסופר על חטא בעל פעור, ועל תיקון החטא על ידי מסירות הנפש[43] של פנחס, כנאמר[44] "ויכפר על בני ישראל":

---

35) ל' הכתוב – תולדות כה, כג. וראה תניא פי"ג: ואף גם זאת כו'.
36) משלי י, כב.
37) אבות פ"ב מי"ב.
38) משלי ג, ו.
39) אבות פ"ד מ"ב.
40) ד"ה א"ר אושעיא תרפ"ט פ"ז (סה"מ קונט' ח"א לז, א). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 154.
41) שבת קה, ב.
42) ראה רמב"ם הל' גירושין ספ"ב.
43) שסיכן עצמו להרוג נשיא שבט שמעון אף שנתקבצו כו', ועוד – ועד שהוזקק לכו"כ נסים (ראה תיב"ע, ספרי ותנחומא ס"פ בלק, סנה' פב, ב).
44) פינחס כה, יג.

בתורת החסידות[45] מוסבר, שהשורש של חטא בעל פעור – "שפוערין... ומוציאין רעי וזו היא עבודתו"[46] – הוא במתן חשיבות לתענוג גשמי, שהוא הפסולת של תענוג שלמעלה.

כיצד הופכים את הפסולת, תענוג גשמי, לעיקר? דבר זה נובע מכך שדרכי הטבע נחשבות בעיני האדם, וכך הוא עלול ר"ל לשקוע בענינים גשמיים.

כך מובן גם מאמר חז"ל[47] לגבי הכפרה על חטא בעל פעור, ש"עד עכשיו לא זז אלא עומד ומכפר עד שיחיו המתים" – כי הכפרה המושלמת של חטא זה היא רק לעתיד לבוא, כאשר הטבע יזדכך לחלוטין, ויראה בבירור איחוד הטבע עם אלקות, ואז לא תהיה אפשרות להפיכת הענינים הגשמיים לעיקר.

לכן היתה הכפרה על ידי מסירות הנפש של פנחס, מסירות נפש שעליה אומרת התורה עצמה "אין מורין לו"[48], ואפילו מעל לשכל של קדושה. כאמור לפני כן, שרק על ידי התבטלות שמעל לטעם ודעת אפשר להימנע כראוי מן ההבחנה בין טבע לבין אלקות, למרות שהתורה אומרת "וברכך ה' אלקיך בכל אשר תעשה".

ח.
הקשר של ענין זה לכניסה לארץ ישראל

כך מובן הקשר שבין הענין דלעיל לבין הכניסה לארץ ישראל, שבסמוך אליה התרחשו המאורעות של פרשת בלק, כאמור:

במדבר היה המן – הנהגה נסית, שבה אי אפשר לטעות ולחשוב שמעשה בני אדם יוצר משהו, כנאמר[49] "ולא העדיף המרבה והממעיט לא החסיר", והמן ניתן רק לאותו יום, ונדרש בטחון גמור בה' יתברך, דבר יום ביומו[50].

לעומת זאת, בכניסה לארץ ישראל התחיל[51] סדר עבודה של "ארץ נושבת"[52]. ולכן צריך היה להזהיר תחילה על הענין של "בעל פעור", שלמרות שצריך לחיות לפי הטבע, בכל זאת "לא יקוה לאיש...": צריך לדעת שהטבע איננו מציאות עצמאית, וגם שם נדרש אותו בטחון בה' יתברך, כפי שהיה במדבר.

ט.
ההוראה לסוף הגלות

וזוהי ההוראה הנלמדת מכך לגבי הימים האחרונים של הגלות, כאשר מתכוננים לכניסה לארץ ישראל על ידי משיח צדקנו:

אמנם, שרויים עדיין, כפי שרואים במוחש, בחושך הכפול והמכופל[53] של תקופת הגלות, להיפך מאתחלתא דגאולה[54], אך בכל זאת, כיון שכל הענינים שלעתיד־לבוא הם "תלוי במעשינו ועבודתנו כל זמן משך הגלות"[55]

– ובמיוחד בדורנו זה, בהכנות האחרונות לגאולה על ידי משיח צדקנו, כמאמר כ"ק מו"ח אדמו"ר[56], שמשיח "עומד אחר כתלנו"[57], ויותר מכך: "כותלי" הגלות כבר בוערים[58] –

הרי שצריכה להיות עבודה מן הסוג של "לא יקוה לאיש..." בעבודתו של כל אחד ואחד, שלא לייחס חשיבות לדרכי הטבע, ולבטוח רק בקדוש־ברוך־הוא.

ועל ידי כך "נגאל" כל אחד מן הדאגות והענינים המטרידים אותו, כי כאשר עוסקים בענין של "בכל אשר תעשה" רק כדי לבצע את רצון הקדוש־ברוך־הוא, אין שקועים בכך ואין מוטרדים על ידי כך, כי החשיבות היא בביצוע רצון ה' בלבד.

והגאולה הפרטית[59] של כל אחד ואחד היא הכנה ו"כלי" לגאולה הכללית על ידי משיח צדקנו, עד ל"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"[60].

(משיחת ש"פ בלק תשכ"ג)

---

45) לקו"ת ואתחנן יא, ג. ד"ה ונשב בגיא – סה"מ אתהלך־ליאזנא בסופו. סה"מ תקס"ב ע' פח ואילך. וראה (בהבא לקמן ס"ד־ח) לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 309 ואילך.

46) פרש"י פרשתנו כה, ג. וראה גם סנהדרין סד, א.

47) ספרי פינחס שם. וראה סנהדרין פב, ב: וראו' כפרה זו כו'. ועייג"כ תוד"ה מפני – סוטה יד, א.

48) סנהדרין שם, א. רמב"ם הל' איסו"ב פי"ב ה"ח. טור אה"ע סט"ז. רמ"א חו"מ סתכ"ה ס"ד.

49) בשלח טז, יח.

50) יל"ש בשלח רמז רנח. ועד"ז יומא עו, א.

51) ובפרט שכבר כבשו ארץ סיחון ועוג. אבל להעיר מפרש"י בשלח שם, לה. לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 193.

52) בשלח שם.

53) הלשון "כפול ומכופל" – כי זה גופא שישנם טועים, ר"ל, ש"שמים חושך לאור" לומר על מצב של גלות שהוא אתחלתא דגאולה, ה"ד "חושך" והסתר ב"חושך" הגלות עצמו. וע"פ פי' הבעש"ט (הובא בתוי"י ר"פ בראשית) עה"פ (וילך לא, יח) "ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", כי ההסתר עצמו הוא בהסתר, שאין מרגישים אותו – ושמים "ההסתר אסתיר" לאתחלתא דגאולה!

54) ראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 150 בהערה.

55) תניא רפל"ז.

56) בה"קול קורא" שנדפס ב"הקריאה והקדושה" סיון תש"א (אגרות קודש אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ע' שסא ואילך).

57) ל' הכתוב – שה"ש ב, ט.

58) ראה מכתב כ"ק מו"ח אדמו"ר – נדפס בהיום יום בתחילתו (ע' 12). וראה גם לקו"ד ח"ג ס"ע 794. ועוד.

59) ראה אגה"ק ס"ד.

60) תמיד בסופה.

בראשית כט, יט־כ: וַיֹּאמֶר לָבָן טוֹב תִּתִּי אֹתָהּ לָךְ מִתִּתִּי אֹתָהּ לְאִישׁ אַחֵר שְׁבָה עִמָּדִי: וַיַּעֲבֹד יַעֲקֹב בְּרָחֵל שֶׁבַע שָׁנִים וַיִּהְיוּ בְעֵינָיו כְּיָמִים אֲחָדִים בְּאַהֲבָתוֹ אֹתָהּ:

כד

טעם שיעקב עָבַד בעד לאה ורחל ז׳ שנים דוקא

יעקב הוא בחי׳ תפארת[1].

ותפארת הוא אות ו׳[2] מהשם, והוא בריח התיכון[3] המבריח מן הקצה אל הקצה[4].

לאה בחי׳ בינה[5], רחל בחי׳ מלכות, ובינה ומלכות הם בחי׳[6] ז׳.

וזהו שיעקב — בחי׳ תפארת — עבד ז׳ שנים בעד לאה וז׳ שנים ברחל, ועיין זוהר הקדוש פרשת ויצא דף[7] קנ״ג ע״ב.

דתפארת אות ו׳ הוא בחי׳ בריח התיכון, המבריח מן הקצה[8] — דבינה, אל הקצה — דמלכות.

מתורת לוי יצחק, חידושים וביאורים בש״ס עמוד נח

1) ראה לעיל סימן טז הערה 6. זהר חלק א׳ דף קנז, ב. חלק ג׳ דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן ה, ב.

2) שתפארת כולל כל הששה מדות. לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רמ. לקוטי תורה שם.

3) שמות כו, כח. מבריח מן הקצה אל הקצה: לשון זה מקורו מהנאמר גבי בריחי קרשי המשכן, שהבריחים העליונים והתחתונים היו עשויים משתי חתיכות, כל בריח הגיע רק עד חצי הכותל (רש״י תרומה כו, כו), משא״כ הבריח מן הקצה אל הקצה״ (שם, כח).

והענין ע״ד הסוד: בריח התיכון״ (האמצעי) קאי על מידת הרחמים, שהיא ספירת התפארת, שבקו האמצעי״, כידוע שחסד (אהבה) הוא בימין, גבורה (יראה) בשמאל, ותפארת (רחמים) גופא״, באמצע (תקוני זהר בהקדמה); ומעלת מידת הרחמים שבקו האמצעי״ היא, שמבריח מן הקצה אל הקצה, מקצה היותר עליון לקצה היותר תחתון (ראה ד״ה כנשר יעיר קנו תרע״ח לאדמו״ר הרש״ב).

ראה אור התורה פרשת ויצא עמוד ריג, ב ואילך. דברים עמוד לו ואילך. פרשת עקב עמוד תקמז.

4) אות ו׳ מורה על המשכה מלמעלה למטה, ראה תורה אור פרשת ויצא כא, ב. לקוטי תורה פרשת צו יג, ב.

5) כידוע מ״ש שם הגדולה לאה, שם הקטנה רחל״, ה־גדולה, ה־קטנה, דשם הוי׳ מרמז על ההספירות (ראה אגרת התשובה פרק ד), י־חכמה, ה׳ (עילאה) — בינה, ו׳ — ז״א (מדות), ה׳ (תתאה) — מלכות. ולאה בחי׳ בינה (ה׳ עילאה), ורחל בחי׳ מלכות (ה׳ תתאה), ראה לעיל סימן יז. טז. ויעקב בחי׳ ז״א האות ו׳ המחבר אותם ביחד.

6) פירוש: המדות הם ששה במספר חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד, יסוד״, ולכן ספירת הבינה״ שהיא למעלה מהששה מדות, וכן המלכות״ שהיא למטה מהששה מדות, נקראות שתיהם בשם ספירה השביעית״.

ויעקב בחי׳ תפארת (הכולל כל המדות) מחבר שתיהן ביחד כנ״ל.

7) ראה לעיל סימן כג.

8) ראה גם לקמן סימן נב.

בראשית כט, כא: וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־לָבָן הָבָה אֶת־אִשְׁתִּי כִּי מָלְאוּ יָמָי וְאָבוֹאָה אֵלֶיהָ:

כה

רמז במ״ש יעקב הבה את אשתי״ לאה ורחל, דעָבַד בעד כל א׳ – רחל ולאה – מספר הב״ (ז) שנה, דאות ב׳ של תיבת הבה״ משמש לכאן ולכאן וכו׳

עָבַד יעקב בעד לאה ורחל, בעד כל אחד ז׳ שנים.

וזהו שיעקב אמר הב״ה את אשתי, הב״ה הוא[9] ה״ב ה״ב, והב׳[10] משמש לכאן ולכאן[11].

וע״ד כוונת המליכו[12] לאל דתפלת ראש השנה, הא׳ משמש לכאן ולכאן שהם גם כן לנגד רחל ולאה, כמ״ש במשנת חסידים מס׳ ליל ראש השנה פ״ו מ״ח ע״ש. ועד״ז במסכת סדר ליל פסח פרק יא משנה ח.

וטעמא דהא מילתא מה שמשמש לכאן ולכאן, כי עקבי[13] לאה נכנסין בכתר רחל.

9) ה״ב בגי׳ ז׳, וב׳ פעמים הב״ כנגד ב׳ פעמים ז׳ שנים בעד לאה ורחל.

10) פירוש: האות ב׳ באמצע תיבת הבה״ משמש לאות ה׳ ראשונה הב״, וכן להאות ה׳ אחרונה. נעשה ב׳ פעמים הב״ בגי׳ פעמיים ז׳, ז׳ שנים (הב״) כנגד לאה, ועוד ז׳ שנים (הב״) כנגד רחל. (וראה לקמן סימן צז הבה״ הב־הב״).

11) ראה גם פרי עץ חיים שער חג המצות סוף פרק ג׳ מובא בלקוטי לוי יצחק כאן. (וראה עד״ז רש״י בראשית מט סוף פסוק כד אבן ישראל לשון נוטריקון אב ובן״ ע״ש, דהאות ב׳ דאבן״ משמש לכאן ולכאן. בלקוטי שיחות חלק יז עמוד 218 דהשם ישי״ הוא ב׳ פעמים יש״, כי השי״ן עולה לכאן ולכאן״ ע״ש).

12) פירוש: הכוונה תפלת ליל ראש השנה לדור ודור המליכו לאל״ וז״ל (המשנת חסידים המצויין כאן): לדור מספרו *ר״י ברחל, ודור מספרו רי״ו בלאה, לאל״ יכוין ייא״י״** שהוא אל היוצא מס״ג ברחל וזהו הלמד אלף של לאל, ואח״כ יכוין האלף הזאת עם הלמד שבסוף לא״ל, כי משמשה לכאן ולכאן, הרי אל שני הוא איי״י*** *) פירוש: אותיות דור״ בגי׳ ר״י, ובתוספות אות ל׳ לדור״ הוא בגי׳ ברחל״. ותיבת ודור״ בגי׳ רי״ו (שהוא בגי׳ גבור״ה) הוא בחי׳ לאה״.

**) פירוש: אותיות ייא״י״ בגי׳ אל״ הוא רמז על שם ס״ג, דהוא מילוי שם הוי׳ כזה. יו״ד, ה״י, וא״ו, ה״י, והמילוי באופן הזה — בניגוד לשאר אופני מילוי — מרומז ע״י אותיות ייא״י״, דאות י׳ דשם הוי׳ המילוי הוא אותיות ו״ד דהוא בגי׳ י׳, והאות ה׳ המילוי הוא ג״כ אות י׳, והאות ו׳ המילוי בשם ס״ג הוא ע״י אות א׳, והאות ה׳ האחרונה הוא עוד הפעם אות י׳, ושם ס״ג הוא בבינה האיך שפועל על המדות, וזהו בחי׳ רחל (עיין לעיל סוף סימן כג).

***) פירוש: כידוע שם אהי׳ הוא בבינה (עיין ספר הערכים א׳ עמוד תרמ״ה סעיף ג׳ אהי׳ אשר אהי׳), ושם אהי׳ במילוי י׳ בגי׳ קס״א, כזה: אל״ף, ה״י, יו״ד, ה״י (בגי׳ 161), היוצא מקס״א בלאה וכו׳, ע״ש.

ראה גם לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד שט.

13) פירוש: מבואר בקבלה ובחסידות (ראה לעיל סימן יז, ובהערות שם), דלאה היא בינה (שכל ומחשבה), ורחל בחי׳ מלכות (דיבור ומעשה).

וזה לעומת זה הוא השתי[14] בנות לעלוקה הב הב נוקבין דקליפה וכו'.

גם, ה"ב הוא, ה'־ב', דהיינו[15] ה'־ב' פעמים, כי מילוי ה' הוא ג"כ ה', ויש תרין[16] ההי"ן. שכל אחד מהם כפול בשם ב"ן[17] הרומז על נוקבא, וכידוע בהד' נשים שהם לנגד הד' ההי"ן, עיין בשער הפסוקים מהש"ש להרח"ו ז"ל זיע"א פ' חיי שרה בענין מערת המכפלה, ובעץ חיים[18] שער עיבור יניקה מוחין סופ"ד כמדומה ע"ש.

מלקוטי לוי יצחק, הערות לזהר בראשית עמוד רלח

והנה מבואר בחסידות דבבחי' בינה" יש ג' חלקים, א) ההשכלה — החב"ד" — השכל של בינה", ב) המדות" של בינה, לאָן ההבנה והשכלה נוטה לחסד או לגבורה, והם חג"ת של בינה, ג) בחי' נה"י של בינה, התוצאה של ההבנה וההשגה איך שזה פועל על המעשה ודיבור.

וזהו מ"ש עקבי לאה" היינו בחי' נה"י דבינה" נעשה כתר לרחל" — הוא האור והחיות לבחי' דיבור ומעשה, בחי' רחל. וזהו שלאה" ורחל" קשורים ביחד.

ראה בכ"ז מאמרי אדמו"ר האמצעי ויקרא חלק א' עמוד רנג, ואילך. דברים חלק א' עמוד ריא ועמוד רפג. חלק ג' עמוד תתק. לקוטי לוי יצחק, הערות לזהר שמות־דברים עמוד ששה. ועוד.

14) משלי ל, טו. ראה גם תניא פרק יט. לקוטי תורה פרשת מסעי צא, א. תורת מנחם התוועדויות ה'תשד"ם חלק ד' עמוד 2285.
[וראה בפנים הביאור בלקוטי לוי יצחק, דהו"ע (ראה בראשית רבה פרשה י, ח. ילקוט שמעוני קהלת תתקעב) טיטוס הרשע שנטל ב' זונות והביא ס"ת ובא עליהן, הב' זונות הם הלעומת דלאה ורחל ע"ש]. ראה גם לקוטי לוי יצחק אגרות קודש עמוד רה.

15) פירוש: אות ה' ב' פעמים. ראה הערה 8

16) פירוש: בשם הוי' יש שני פעמים אות ה', אות ה' ראשונה כנגד לאה, והאות ה' אחרונה כנגד רחל, כידוע במ"ש שם הגדולה לאה, שם הקטנה רחל", הגדולה" נוט' ה־גדולה, הקטנה נוט' ה־קטנה" ראה לעיל סימן יז.

17) פירוש: שם ב"ן הוא יו"ד, ה"ה, ו"ו, ה"ה", דיש ב' פעמים אות ה', שכל אחד והוא מרומז בסדר האותיות איי"י" (דהמילויים הם באות יודי"ן), והוא בפנימיות הבינה (לקוטי תורה פ' פקודי ז, ד) בחי' לאה. ראה גם לקמן סימן מח הערה 14. 30, החילוק בין שֵׁם ס"ג, ושֵׁם אהי'.
הוא כפול, במילוי עוד אות ה', והוא רמז לד' אמהות, רחל לאה בלהה זלפה (ראה לעיל סימן יז). ושם ב"ן בכלל נק' נוקבא שמקבל מהשמות ע"ב, ס"ג, מ"ה. וכידוע שע"ב ס"ג הוא חכמה ובינה (השכל), מ"ה הוא המדות, וב"ן מלכות המקבל.

18) שער כז. ראה תורה אור פרשת חיי שרה טו, ג. סידור עם דא"ח רב, ג. ועיין הביאור בחסידות מבוארת שבת קודש עמוד קז ואילך.

אגרות קודש

ב"ה, ט' תמוז, תשכ"א
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה למכתבו מו' תמוז,

ולפלא שאינו מזכיר כלל אודות התעסקות בעניני שידוך וע"פ התקוה חזקה שבאופן המתאים ע"פ דרכי תורתנו בדרכי צניעות יעשה בזה במרץ המתאים, והשי"ת יצליחו,

בו כותב אודות הנחת תפילין דר"ת - ונכון הדבר ובפרט בקדש הדרכת יראת שמים ואורחות חיים חסידותים במושפעיו שי'.

ולכתבו אודות געגועים וכו' העיקר בזה כבכל עניני איש הישראלי ע"פ מאמר רז"ל במשנתם, המעשה הוא העיקר כוונתי שהנ"ל יביא להוספה בתורה ומצות בכלל ובמצוה שהוא צ"ל זהיר טפי, מלאכתו בקדש השפעתו וכנ"ל, וק"ל.

בודאי מתכונן לחג הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל ויהי רצון שיקח מהתעוררות דימי סגולה אלה על כל השנה.

בברכת חג הגאולה ולבשו"ט מתוך שמחה.

כד, ט – כרע שכב כארי[1] וכלביא מי יקימנו מברכיך ברוך ואורריך ארור[2]

ביאור המדרש "כרע שכב כארי וגו'" מצדקי' עד מלך המשיח, דבנ"י תקיפים כארי וכלביא גם בזמן הגלות, "מי יקימנו" קאי על הקב"ה דיוציאנו מהגלות

א. על הפסוק בפרשתנו, כרע שכב כארי וכלביא מי יקימנו, איתא במדרש[3] יש אומרים דקאי על הזמן שמאז המלך צדקי' עד מלך המשיח, כיון שבזמן צדקי', החל זמן החורבן והגלות, ואפילו לאחר השבעים שנה, בזמן בית שני, עדיין הי' זה ענין של גלות, שהרי חמשה דברים חסרו בבית שני[4], כיון שעדיין לא היתה זו גאולה שלימה.

על הזמן שמצדקי' עד מלך המשיח, נאמר שזהו ענין של כרע שכב. שכב, לפירוש היש אומרים - כותב הצמח צדק[5] – הוא מלשון וישכב וירדם, על משכבי בלילות, ולא ימות ונפל למשכב, שזה מורה - על הענין של גלות.

הרי אפשר לחשוב שהגלות אינה רק על הגוף אלא גם על הנשמה חס ושלום, כולל עניני תורה ומצות הקשורים עם הנשמה,

אך באותו פסוק נאמר, שהגם שכרע שכב, אך אין זו שכיבה של מי שאין לו כח, אלא זוהי מדידה והגבלה של מי שרק הוא עצמו מודד, מגביל ומצמצם את עצמו, שהרי הוא כארי וכלביא, שארי הוא בתוקף ולביא הוא בתוקף עוד יותר, וכדאיתא בזהר[6] שלביא הוא בתקיפא יתיר.

כלומר: אפילו בזמן של כרע שכב, אין פירוש הדבר שחס־ושלום יד האומות שליטה על ישראל. עם ישראל הוא תמיד כארי וכלביא, ורק **שמי** – יקימנו. על דרך הענין דמי גלה לבני רז זה[7], הקשור עם מי יתן והי' לבבם זה להם ליראה אותי[8], שקאי על הקב"ה[9], ועד"ז בנדו"ד הפירוש הוא **שמי** – היינו הקב"ה – יקימנו, הוא יוציאנו מהגלות, וכמו שנאמר מי יתן מציון ישועת ישראל[10].

ועד לזמן שמי יקימנו, גם אז אין זו שליטה אמיתית חס ושלום, כיון שהוא ארי ולביא, שלאף אחד אין שליטה עליו.

– על דרך הפסק בשלחן ערוך[11] שעל ארי ולביא אין לאף אחד שליטה, ועד שישנה שאלה האם אפשר לחנכם ע"י תרבות. –

כל הגלות אין לה מקום על פי שכל, ואין זאת אלא כאנוס על פי הדבור, שהארי ולביא יכרע וישכב.

ובמילא מובן, שבנוגע לתורה ומצות, שוידבר אלקים את כל הדברים האלה – אין לכל הגלות שום שייכות.

ב. אמנם מצד ההרגל, שמתרגלים אל הגלות ואותותינו לא ראינו[12],

– נסים ישנם גם עכשיו, אלא שלא ראינו, אין בעל הנס מכיר בניסו[13] –

הנה מצד חושך הגלות אפשר שיהי' נדמה שעולם כמנהגו נוהג, עולם מלשון העלם והסתר[14], היינו שלעולם יש שליטה על הארי ולביא. ולכן מזמן לזמן מראים מלמעלה נסים גלויים גם בזמן הגלות (שאחד הנסים הגלויים והכלליים בדורנו הוא הנס די"ב וי"ג תמוז), ועי"ז נזכרים שגם בזמן הגלות אין עוד מלבדו.

וזהו תוכן מאמר רז"ל[15], בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים שתף בו מדת הרחמים, ונאמר ע"ז בשער היחוד והאמונה בתניא[16], שהכוונה היא לגילוי אלקות על ידי צדיקים ואותות ומופתים שבתורה.

המופתים שוברים את המדידה וההגבלה של העולם, כך שרואים גם בעיני בשר, שיש מנהיג לבירה זו.

וכאשר זוכרים זאת – יודעים במילא שעם ישראל הוא תמיד ארי ולביא, ואשר בנוגע לנשמה ותורה ומצות לא נמסרנו לשיעבוד הגלות.

לקוטי שיחות חלק ב עמוד 337

---

1) **פסוק כד, ט – כרע שכב כארי** וגו': עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן קעז, ובהנסמן שם. ועיין שם סימן קפו. רלח.

2) **פסוק כד, ט – מברכך ברוך ואוררך ארור**: עיין בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת תולדות סימן תסה, כה. קלא. תעג. תעד.

3) בראשית רבה פרשה צח, ז. (עיין בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן קעז, ובהנסמן שם). בכללות הסימן: עיין גם לעיל סימן שלב.

4) יומא כא, ב. ירושלמי מכות פרק ב הלכה ו. הוריות פרק ג הלכה ב. במדבר רבה פרשה טו, י.

5) בד"ה כרע שכב שנת ה'תר"ה בסעודה שלישית (אוה"ת בלק ע' א'מח ואילך).

6) ויחי רלז, ב.

7) שבת פח, א.

8) דברים ה, כו.

9) ראה לקוטי תורה במדבר טו, א-ב.

10) תהלים יד, ז. נג, ז.

11) חושן משפט הלכות נזיקין סימן שפט סעיף ח.

12) תהלים עד, ט.

13) נדה לא, א (בשינוי לשון קצת).

14) לקוטי תורה במדבר לז, ד. ספר המאמרים ה'תש"י עמוד 116.

15) פירוש רש"י ריש בראשית. ספר הלקוטים להאריז"ל בתחילתו ובכמה מקומות. וראה מדרש ילמדנו הובא בספר תלמוד תורה*.

*) **נדפס בס' בתי מדרשות ח"א עמוד קמא**. המו"ל.

16) פרק ה.

◆ יום ראשון י"א תמוז ◆

כב (ב) **וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי׃**

ב וַחֲזָא בָּלָק בַּר צִפּוֹר יָת כָּל דִּי עֲבַד יִשְׂרָאֵל לֶאֱמוֹרָאִי׃

רש"י ◂ **וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי•** אָמַר: אִלּוּ שְׁנֵי מְלָכִים שֶׁהָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם לֹא עָמְדוּ בִּפְנֵיהֶם, אָנוּ עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה! לְפִיכָךְ: "וַיָּגָר מוֹאָב".

(ג) **וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃**

ג וּדְחֵל מוֹאָבָאָה מִן קֳדָם עַמָּא לַחֲדָא אֲרֵי סַגִּי הוּא וַעֲקַת לְמוֹאָבָאָה מִן קֳדָם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל׃

רש"י ◂ **וַיָּגָר•** לְשׁוֹן מוֹרָא, כְּמוֹ (איוב יט): "גּוּרוּ לָכֶם". **וַיָּקָץ מוֹאָב•** קָצוּ בְּחַיֵּיהֶם (כְּמוֹ קַצְתִּי בְּחַיַּי, וְהוּא מִקְרָא קָצָר).

(ד) **וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא׃**

ד וַאֲמַר מוֹאָב לְסָבֵי מִדְיָן כְּעַן יְשֵׁיצוּן קָהָלָא יָת כָּל סַחֲרָנָא כְּמָא דְּמַלְחִיךְ תּוֹרָא יָת יְרוֹקָא דְּחַקְלָא וּבָלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא לְמוֹאָב בְּעִדָּנָא הַהִיא׃

רש"י ◂ **אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן•** וַהֲלֹא מֵעוֹלָם הָיוּ שׁוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לו): "הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב", שֶׁבָּאוּ מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה? אֶלָּא מִיִּרְאָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם. וּמָה רָאָה מוֹאָב לִטֹּל עֵצָה מִמִּדְיָן? בֵּינָן שֶׁרָאוּ אֶת יִשְׂרָאֵל נוֹצְחִים שֶׁלֹּא כְּמִנְהַג הָעוֹלָם, אָמְרוּ: מַנְהִיגָם שֶׁל אֵלּוּ בְּמִדְיָן נִתְגַּדֵּל, נִשְׁאַל מֵהֶם מַה מִּדָּתוֹ? אָמְרוּ לָהֶם: אֵין כֹּחוֹ אֶלָּא בְּפִיו; אָמְרוּ: אַף אָנוּ נָבוֹא עֲלֵיהֶם בְּאָדָם שֶׁכֹּחוֹ בְּפִיו. **כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר•** (במדבר רבה) כָּל מַה שֶּׁהַשּׁוֹר מְלַחֵךְ, אֵין בּוֹ סִימָן בְּרָכָה. **בָּעֵת הַהִוא•** לֹא הָיָה רָאוּי לְמַלְכוּת; מְנֻסִּיבֵי מִדְיָן הָיָה, וְכֵיוָן שֶׁמֵּת סִיחוֹן, מִנּוּהוּ עֲלֵיהֶם לְצֹרֶךְ שָׁעָה.

(ה) **וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי׃**

ה וּשְׁלַח אִזְגַּדִּין לְוָת בִּלְעָם בַּר בְּעוֹר לְפְתוֹר אֲרַם דְּעַל פְּרָת אַרְעָא דְּבְנֵי עַמֵּהּ לְמִקְרֵי לֵהּ לְמֵימַר הָא עַמָּא נְפַק מִמִּצְרַיִם הָא חָפָא יָת עֵין שְׁמְשָׁא דְּאַרְעָא וְהוּא שָׁרֵי מִלָּקְבְלִי׃

רש"י ◂ **פְּתוֹרָה•** כַּשֶּׁלְחָנִי הַזֶּה שֶׁהַכֹּל מְרִיצִין לוֹ מָעוֹת, כָּךְ כָּל הַמְּלָכִים מְרִיצִין לוֹ אִגְרוֹתֵיהֶם. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, כָּךְ שֵׁם הַמָּקוֹם (שם). **אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ•** (שם) שֶׁל בָּלָק. מִשָּׁם הָיָה, וְזֶה הָיָה מִתְנַבֵּא וְאוֹמֵר לוֹ: עָתִיד אַתָּה לִמְלֹךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מַה הִשְׁרָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שְׁכִינָתוֹ עַל עוֹבֵד־כּוֹכָבִים רָשָׁע? כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה פִּתְחוֹן פֶּה לָאֻמּוֹת לוֹמַר: אִלּוּ הָיָה לָנוּ נְבִיאִים חָזַרְנוּ לְמוּטָב! הֶעֱמִיד לָהֶם נְבִיאִים וְהֵם פָּרְצוּ גֶּדֶר הָעוֹלָם, שֶׁבִּתְחִלָּה הָיוּ גְּדוּרִים בַּעֲרָיוֹת, וְזֶה נָתַן לָהֶם עֵצָה לְהַפְקִיר עַצְמָן לִזְנוּת. **לִקְרֹא־לוֹ•**

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כב (ב) **וַיַּרְא בָּלָק וגו' לָאֱמֹרִי.** לְסִיחוֹן מֶלֶךְ הָאֱמוֹרִי. וְנָשָׂא קָל־וָחוֹמֶר בְּעַצְמוֹ: וּמַה סִיחוֹן שֶׁנִּצַּח מֶלֶךְ מוֹאָב לֹא הָיָה יָכוֹל לַעֲמוֹד בִּפְנֵיהֶם, אֲנִי עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה: תורה ג

(ד) **עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל וגו'.** לֹא הָיוּ יְרֵאִים אֶלָּא שֶׁלֹּא יְהוּ שׁוֹלְלִים וּבוֹזְזִים אֶת כָּל סְבִיבוֹתֵינוּ, וּלְהַכְעִיס נָקֵט לְשׁוֹן לְחִיכָה. אֲבָל שֶׁלֹּא יַהַרְגוּם לֹא הָיוּ יְרֵאִים, שֶׁכְּבָר הִזְהִיר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (דברים ב ט) אַל תָּצַר אֶת מוֹאָב: **כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר.** מִתּוֹךְ שֶׁאֵין לוֹ שִׁנַּיִם לְמַעְלָה וְאֵינוֹ יָכוֹל לַחֲתוֹךְ הָעֲשָׂבִים כְּמוֹ סוּס וַחֲמוֹר, וְכֹחוֹ גָּדוֹל, עוֹקֵר הָעֲשָׂבִים וְהַשָּׁרָשִׁים: תורה ה

(שם) הַקְּרִיאָה שֶׁלּוֹ הָיְתָה וַלַּהֲנָאָתוֹ, שֶׁהָיָה פּוֹסֵק לוֹ מָמוֹן הַרְבֵּה. **עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם** • וְאִם תֹּאמַר: מַה מַּזִּיקְךָ?. **הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין הָאָרֶץ** • סִיחוֹן וְעוֹג, שֶׁהָיוּ שׁוֹמְרִים אוֹתָנוּ, עָמְדוּ עֲלֵיהֶם וַהֲרָגוּם. **וְהוּא יֹשֵׁב מִמֶּלִי** • חָסֵר כְּתִיב, קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי, כְּמוֹ (תהילים קיח): "כִּי אֲמִילַם".

(ו) **וְעַתָּה ׀ לְכָה־נָּא אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר יוּאָר:**

ו וּכְעַן אִיתָא כְּעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הָדֵין אֲרֵי תַקִּיף הוּא מִנִּי מֵאִים אֵכֶל לְאַגָּחָא בֵּהּ קְרָב וַאֲתַרְכִנֵּהּ מִן אַרְעָא אֲרֵי יַדְעָנָא יָת דִּי תְבָרֵךְ מְבָרָךְ וְדִי תְלוֹט לִיט:

רמ"ו ◂ **נַכֶּה־בּוֹ** • אֲנִי וְעַמִּי נַכֶּה בָּהֶם. דָּבָר אַחֵר: לְשׁוֹן מְשָׁנָה הוּא (ב"מ קה ב), מְנַכֶּה לוֹ מִן הַדָּמִים לְחַסֵּר מֵהֶם מְעַט. **כִּי יָדַעְתִּי** וְגוֹ' • עַל־יְדֵי מִלְחֶמֶת סִיחוֹן, שֶׁעֲזַרְתּוֹ לְהַכּוֹת אֶת מוֹאָב.

(ז) **וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:**

ז וַאֲזָלוּ סָבֵי מוֹאָב וְסָבֵי מִדְיָן וְקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וּמַלִּילוּ עִמֵּהּ פִּתְגָמֵי בָלָק:

רמ"ו ◂ **וּקְסָמִים בְּיָדָם** • (שם) כָּל מִינֵי קְסָמִים, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֵין כְּלֵי תַּשְׁמִישִׁי עִמִּי. דָּבָר אַחֵר: (שם) קֶסֶם זֶה נָטְלוּ בְּיָדָם זִקְנֵי מִדְיָן; אָמְרוּ: אִם יָבֹא עִמָּנוּ בַּפַּעַם הַזֹּאת, יֵשׁ בּוֹ מַמָּשׁ, וְאִם יִדְחֵנוּ - אֵין בּוֹ תוֹעֶלֶת. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁאָמַר לָהֶם "לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה", אָמְרוּ: אֵין בּוֹ תִּקְוָה! הִנִּיחוּהוּ וְהָלְכוּ לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם", אֲבָל זִקְנֵי מִדְיָן הָלְכוּ לָהֶם.

(ח) **וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשֵׁבֹתִי אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם:**

ח וַאֲמַר לְהוֹן בִּיתוּ הָכָא בְּלֵילְיָא וְאָתֵב יָתְכוֹן פִּתְגָמָא כְּמָא דִּי מַלֵּיל יְיָ עִמַּי וְאוֹרִיכוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם:

רמ"ו ◂ **לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה** • אֵין רוּחַ הַקֹּדֶשׁ שׁוֹרָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה. וְכֵן לְכָל נְבִיאֵי אֻמּוֹת הָעוֹלָם; וְכֵן לָבָן בַּחֲלוֹם הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לא): "וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־לָבָן הָאֲרַמִּי בַּחֲלוֹם הַלָּיְלָה". כְּאָדָם הַהוֹלֵךְ אֶל פִּילַגְשׁוֹ בְּהַחְבֵּא. **כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר ה' אֵלָי** • אִם יַמְלִיכֻנִי לְלֶכֶת עִם בְּנֵי אָדָם כְּמוֹתְכֶם אֵלֵךְ עִמָּכֶם, שֶׁמָּא אֵין כְּבוֹדוֹ לְתוֹתִי לַהֲלֹךְ אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם. **וַיֵּשְׁבוּ** • לְשׁוֹן עֲכָבָה.

(ט) **וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ:**

ט וַאֲתָא מֵימְרָא מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר מָן גַּבְרַיָּא הָאִלֵּין דְּעִמָּךְ:

רמ"ו ◂ **מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ** • לְהַטְעוֹתוֹ בָּא; (ר"ל יְשָׁרִים דַּרְכֵי ה', צַדִּיקִים יֵלְכוּ בָם וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם. כַּוָּנַת רַשׁ"י, שֶׁאָמַר "מִי הָאֲנָשִׁים" הָיְתָה לְטוֹבָה, לְכָּנֵס עִמּוֹ בִּדְבָרִים, כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ רַשׁ"י בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית בְּתֵבַת "אַיֶּכָּה", אַף בָּא לְבִלְעָם לַטָּעוּת, כִּי הוּא טָעָה) אָמַר: פְּעָמִים שֶׁאֵין הַכֹּל גָּלוּי לְפָנָיו, אֵין דַּעְתּוֹ שָׁוָה עָלָיו, אַף אֲנִי אֶרְאֶה עֵת שֶׁאוּכַל לְקַלֵּל וְלֹא יָבִין.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ו) **וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ.** מֵאֶרֶץ שֶׁלִּי שֶׁלְּקְחוּ מִיַּד סִיחוֹן שֶׁכָּבַשׁ מִיַּד מוֹאָב, כִּדְפֵרֵשׁ רַשׁ"י לְעֵיל (כא כו): **כִּי יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ.** לְפִי שֶׁנִּיבָּא עַל מוֹאָב שֶׁיִּפּוֹל בְּיַד סִיחוֹן כִּדְכָתִיב לְעֵיל (כא כז) עַל כֵּן יֹאמְרוּ הַמֹּשְׁלִים, דְּהַיְינוּ בִּלְעָם (במדב"ר כ ז): תורה ז

(ז) **וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב.** בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קה.) תָּנָא מוֹאָב וּמִדְיָן לֹא הָיָה שְׁלוֹם בֵּינֵיהֶם מֵעוֹלָם, מָשָׁל לִשְׁנֵי כְלָבִים שֶׁהָיוּ בְּעֵדֶר וְהָיוּ שׁוֹנְאִין זֶה אֶת זֶה, וּבָא זְאֵב עַל אֶחָד מֵהֶם, אָמַר אִם אֵין אֲנִי עוֹזְרוֹ לְמָחָר יָבוֹא עָלַי, הָלְכוּ לָהֶם שְׁנֵיהֶם וְהָרְגוּ הַזְּאֵב, אָמַר רַב מְשָׁרְשְׁיָא הַיְינוּ דְּאָמְרֵי אֱינָשֵׁי, שׁוּנָרָא וְכַרְכּוּשְׁתָּא, פֵּירוּשׁ חוּלְדָּה, עֲבַדוּ הִלּוּלָא מִתַּרְבָּא דְּבִישׁ גַּוְּוֵיהּ: **וּקְסָמִים בְּיָדָם.** שִׂכַּר קְסָמִים בְּיָדָם. וְכֵן תַּרְגּוּם יְרוּשַׁלְמִי 'וַאֲגַרְתָּא דְּקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן'. אִי נַמִי, 'אֲגַרְתָּא דְּקִסְמַיָּא בִּידֵיהוֹן' שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ סִפְרֵי קוֹסְמִין: תורה ח

(ח) **וַיֵּשְׁבוּ שָׂרֵי מוֹאָב עִם בִּלְעָם.** וְזִקְנֵי מִדְיָן לְהֵיכָן הָלְכוּ, כֵּיוָן דַּאֲמַר לְהוּ **לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה** וגו' הָלְכוּ לָהֶם, אָמְרוּ: בְּלוּם יֵשׁ אָב שֶׁשּׂוֹנֵא בְּנוֹ (שם): תורה ט

(י) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפֹּר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי:

י וַאֲמַר בִּלְעָם קֳדָם יְיָ בָּלָק בַּר צִפּוֹר מַלְכָּא דְמוֹאָב שְׁלַח לְוָתִי:

רש"י ◂ **בָּלָק בֶּן־צִפֹּר וְגוֹ'** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינִי חָשׁוּב בְּעֵינֶיךָ, חָשׁוּב אֲנִי בְּעֵינֵי הַמְּלָכִים.

(יא) הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָבָה־לִּי אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו:

יא הָא עַמָּא דִּי נְפַק מִמְּצְרַיִם וַחֲפָא יָת עֵין שְׁמְשָׁא דְּאַרְעָא כְּעַן אִיתָא לוֹט לִי יָתֵהּ מָאִים אִפֵּל לְאַגָּחָא בֵּהּ קְרָב וַאֲתָרְכִנֵּהּ:

רש"י ◂ **קָבָה־לִּי** • (במדבר רבה) זוֹ קְשָׁה מֵ"אָרָה־לִי" שֶׁהוּא נוֹקֵב וּמְפָרֵשׁ. **וְגֵרַשְׁתִּיו** • (שם) מִן הָעוֹלָם. וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא "וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ". אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי; וּבִלְעָם הָיָה שׁוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך לח עמ' 85 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַחלוּק בַּשׂנְאָה בֵּין בִּלְעָם לְבָלָק

הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם . . אוּלַי אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו:

וְגֵרַשְׁתִּיו - מִן הָעוֹלָם, וּבָלָק לֹא אָמַר אֶלָּא וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ, אֵינִי מְבַקֵּשׁ אֶלָּא לְהַסִּיעָם מֵעָלַי, וּבִלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק (כב, יא. ובפרש"י). כְּמָה מִמְּפָרְשֵׁי הַתּוֹרָה הִסְבִּירוּ לְהֵיפֶךְ, שֶׁבְּאֲמִירַת "וְגֵרַשְׁתִּיו" הִתְכַּוֵּן בִּלְעָם לְמַעַט בַּקְּלָלָה - רַק מִמָּקוֹם זֶה, וּבָלָק שֶׁאָמַר "וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן הָאָרֶץ" הִתְכַּוֵּן לְגָרְשָׁם מִכָּל הָעוֹלָם.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הֶכְרְחוֹ שֶׁל רַשׁ"י לְהָא דְּבִלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק, דְּהִנֵּה פֵּחֲדוֹ שֶׁל בָּלָק הָיָה מִכָּךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלְחֲמוּ בּוֹ וּכְפֵירוּשׁ רַשׁ"י עַל הַפָּסוּק "וְהוּא יוֹשֵׁב מְמוּלִי" - "קְרוֹבִים הֵם לְהַכְרִיתֵנִי", וְצָרִיךְ לְהָבִין, מַדּוּעַ נִתְיָרֵא בָּלָק מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַהֲלֹא נִצְטַוּוּ "אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב" וְגוֹ' וּכְפִי שֶׁרָאָה בָּלָק בְּעַצְמוֹ שֶׁהִקִּיפוּ אֶת אֶרֶץ מוֹאָב וְלֹא בָּאוּ לִגְבוּלָם, וְכַאֲשֶׁר לֹא נִתַּן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל רְשׁוּת לַעֲבֹר בְּאַרְצָם, לֹא עָשׂוּ עִמָּהֶם מִלְחָמָה?

בְּנוֹגֵעַ לְמוֹאָב (וּבָלָק) י"ל בְּפַשְׁטוּת, שֶׁלֹּא יָדְעוּ אֶת הַצִּוּוּי דְּ"אַל תְּצַר אֶת מוֹאָב", וְחָשְׁבוּ שֶׁהַסִּבָּה לְכָךְ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָם לוֹחֲמִים עִמָּהֶם הוּא מִפְּנֵי סִיחוֹן וְעוֹג שֶׁ"הָיוּ בְּטוּחִים עֲלֵיהֶם", וְלָכֵן לְאַחַר שֶׁשָּׁמְעוּ "אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי" שֶׁנִּצְּחוּ אוֹתָם, נִתְיָרְאוּ מְאֹד. אוּלָם עֲדַיִן צָרִיךְ עִיּוּן, הֲרֵי בִּלְעָם נָבִיא הָיָה וְיָדַע שֶׁהַסַּעַם שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא נִלְחֲמוּ עִמָּהֶם הוּא מִפְּנֵי הַצִּוּוּי, וְאִם כֵּן מַדּוּעַ לֹא עָנָה לְבָלָק שֶׁאֵין לוֹ מַמָּשׁ לְפַחֵד?

וְלָכֵן כָּתַב רַשׁ"י שֶׁ"בִּלְעָם הָיָה שׂוֹנְאָם יוֹתֵר מִבָּלָק", הַיְינוּ שֶׁשִּׂנְאָתוֹ הָיְתָה מְסוּג אַחֵר: שִׂנְאָתוֹ שֶׁל בָּלָק הָיְתָה תּוֹצָאָה מִירְאָתוֹ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִלְחֲמוּ עִמּוֹ וְיִכְבְּשׁוּ אֶת אַרְצוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שִׂנְאָתוֹ שֶׁל בִּלְעָם לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל הָיְתָה שִׂנְאָה עַצְמִית בְּלִי טַעַם, וְלָכֵן לֹא גִּלָּה בִּלְעָם לְבָלָק שֶׁאֵין לוֹ מַמָּשׁ לְפַחֵד, כִּי חִפֵּשׂ הִזְדַּמְּנוּת לְהַזִּיק לְיִשְׂרָאֵל וּלְקַלְקְלָם.

(יב) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם כִּי בָרוּךְ הוּא:

יב וַאֲמַר יְיָ לְבִלְעָם לָא תֵזֵל עִמְּהוֹן לָא תְלוּט יָת עַמָּא אֲרֵי בְּרִיךְ הוּא:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(י) **בָּלָק בֶּן צִפֹּר.** הוּא הָיָה מִשְּׁלשָׁה אֲנָשִׁים שֶׁהֶשִׁיבוּ שָׁלֹא כַּהוֹגֶן, קַיִן וּבִלְעָם וְחִזְקִיָּה. קַיִן, כְּשֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (בראשית ד ט) אַי הֶבֶל אָחִיךָ, עָנָה הֶשֹּׁמֵר אָחִי אָנֹכִי (שם), הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב רִבּוֹן הָעוֹלָמִים אַתָּה יוֹדֵעַ הַכֹּל וְהַכֹּל גָּלוּי לְפָנֶיךָ. בִּלְעָם כְּמוֹ כֵן, כְּשֶׁאָמַר [לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא] **מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה**, [הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם הַכֹּל גָּלוּי לְפָנֶיךָ וְאֵין כָּל דָּבָר נֶעְלָם מִמֶּךָּ וְלִי אַתְּ שׁוֹאֵל, אֶלָּא אָמַר לוֹ **בָּלָק בֶּן צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח אֵלָי**]. חִזְקִיָּה, כְּשֶׁשָּׁאַל לוֹ יְשַׁעְיָה מֵאַיִן בָּאוּ אֵלֶיךָ הָאֲנָשִׁים, וַיֹּאמֶר (לו) [חִזְקִיָּהוּ] מֵאֶרֶץ רְחוֹקָה בָּאוּ (אלי) מִבָּבֶל (מלכים ב' כ יד), הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב נָבִיא אַתָּה וְאַתָּה יוֹדֵעַ (במדב"ר כ ו). וְקִשְׁיָא לִי, אַמַּאי לָא חָשֵׁיב אָדָם הָרִאשׁוֹן, כְּשֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא (בראשית ג ט) אַיֶּכָּה, הָיָה לוֹ לְהָשִׁיב אַתָּה יוֹדֵעַ, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נִיתְּנָה בּוֹ חָכְמָה, דְּהָא בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית קָרָא שֵׁמוֹת וְלֹא סָרַח עַד שָׁעָה עֲשִׂירִית (סנהדרין לח:). וְאִי אָמְרִינַן אַפִּיק חִזְקִיָּה וְעָיֵיל אָדָם הָרִאשׁוֹן הוּא נִיחָא. וְכֵן נִרְאֶה, שֶׁהֲרֵי שִׁלְשָׁה אֵלּוּ עִם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הָיוּ מְדַבְּרִים, אֲבָל חִזְקִיָּה עִם הַנְּבִיא הָיָה מְדַבֵּר וְאֵין הַנְּבִיאִים יוֹדְעִין הַכֹּל: תורה יא

רש״י◂ **לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם** • (שם) אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֲקַלְלֵם בְּמָקוֹמִי. אָמַר לוֹ: ״לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם!״. אָמַר לוֹ: אִם כֵּן, אֲבָרְכֵם. אָמַר לוֹ: אֵינָם צְרִיכִים לִבְרָכָתְךָ, ״כִּי בָרוּךְ הוּא״. מָשָׁל אוֹמְרִים לַצַּרְעָה (ס״א לַדְּבוֹרָה): ״לֹא מִדֶּבְשֵׁךְ וְלֹא מֵעֲקָצָךְ״.

◆ יום שני י״ב תמוז ◆

(יג) וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְהִתִּי לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם:

יג וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וַאֲמַר לְרַבְרְבֵי בָלָק אֱזִילוּ לְאַרְעֲכוֹן אֲרֵי לֵית רַעֲוָא קֳדָם יְיָ לְמִשְׁבְּקִי לְמֵזַל עִמְּכוֹן:

רש״י◂ **לַהֲלֹךְ עִמָּכֶם** • אֶלָּא עִם שָׂרִים גְּדוֹלִים מִכֶּם; לְמַדְנוּ שֶׁרוּחוֹ גְּבוֹהָה, וְלֹא רָצָה לְגַלּוֹת שֶׁהוּא בְּרִשּׁוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶלָּא בִּלְשׁוֹן נַסּוּת, לְפִיכָךְ וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק.

(יד) וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הֲלֹךְ עִמָּנוּ:

יד וְקָמוּ רַבְרְבֵי מוֹאָב וַאֲתוֹ לְוָת בָּלָק וַאֲמָרוּ סָרֵב בִּלְעָם לְמֵתֵי עִמָּנָא:

(טו) וַיֹּסֶף עוֹד בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה:

טו וְאוֹסֶף עוֹד בָּלָק לְמִשְׁלַח רַבְרְבִין סַגִּיאִין וְיַקִּירִין מֵאִלֵּין:

(טז) וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי:

טז וַאֲתוֹ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמָרוּ לֵהּ כִּדְנַן אֲמַר בָּלָק בַּר צִפּוֹר לָא כְעַן תִּתְמְנַע מִלְמֵתִי לְוָתִי:

(יז) כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה:

יז אֲרֵי יַקָּרָא אֲיַקְּרִנָּךְ לַחֲדָא וְכֹל דִּי תֵימַר לִי אֶעְבֵּד וְאֵיתָא כְעַן לוֹט לִי יָת עַמָּא הָדֵין:

רש״י◂ **כִּי־כַבֵּד אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד** • (במדבר רבה) יוֹתֵר מִמַּה שֶׁהָיִיתָ נוֹטֵל לְשֶׁעָבַר (ר״ל בְּמִלְחֶמֶת סִיחוֹן) אֲנִי נוֹתֵן לְךָ.

(יח) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה:

יח וְאָתֵב בִּלְעָם וַאֲמַר לְעַבְדֵי בָלָק אִם יִתֵּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵהּ כְּסַף וּדְהָב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּר עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהִי לְמֶעְבַּד זְעֵרְתָּא אוֹ רַבְּתָא:

רש״י◂ **מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב** • לְמַדְנוּ, שֶׁנִּפְשׁוֹ רְחָבָה וּמְחַמֶּדֶת מָמוֹן אֲחֵרִים. אָמַר: רָאוּי לוֹ לִתֵּן לִי כָּל כֶּסֶף וְזָהָב שֶׁלּוֹ, שֶׁהֲרֵי צָרִיךְ לִשְׁכֹּר חֵילוֹת רַבּוֹת, סָפֵק נוֹצַחַ סָפֵק אֵינוֹ נוֹצֵחַ, וַאֲנִי רַדַּאי נוֹצֵחַ. **לֹא אוּכַל לַעֲבֹר** • עַל־כָּרְחוֹ גִּלָּה שֶׁהוּא בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְנִתְנַבֵּא כָּאן, שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל הַבְּרָכוֹת שֶׁנִּתְבָּרְכוּ הָאָבוֹת מִפִּי הַשְּׁכִינָה.

(יט) וְעַתָּה שְׁבוּ נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה דַּבֵּר עִמִּי:

יט וּכְעַן אוֹרִיכוּ כְעַן הָכָא אַף אַתּוּן בְּלֵילְיָא וְאִדַּע מָא יוֹסֵף יְיָ לְמַלָּלָא עִמִּי:

רש״י◂ **גַּם־אַתֶּם** • פִּיו הִכְשִׁילוֹ: גַּם אַתֶּם סוֹפְכֶם לֵילֵךְ בְּפַחֵי נֶפֶשׁ כָּראשׁוֹנִים. **מַה־יֹּסֵף** • לֹא יִשְׁנֶה דְּבָרָיו מִבְּרָכָה לִקְלָלָה; הַלְוַאי שֶׁלֹּא יוֹסִיף לְבָרֵךְ! כָּאן נִתְנַבֵּא שֶׁעָתִיד לְהוֹסִיף לָהֶם בְּרָכוֹת עַל־יָדוֹ.

(כ) וַיָּבֹא אֱלֹהִים ׀ אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תַעֲשֶׂה:

כ וַאֲתָא מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם בְּלֵילְיָא וַאֲמַר לֵהּ אִם לְמִקְרֵי לָךְ אֲתוֹ גֻּבְרַיָּא קוּם אֱזֵל עִמְּהוֹן וּבְרַם יָת פִּתְגָמָא דִּי אֲמַלֵּל עִמָּךְ יָתֵהּ תַּעְבֵּד:

רש"י ◂ **אִם־לִקְרֹא לְךָ** • אִם הַקְּרִיאָה שֶׁלְּךָ וְסָבוּר אַתָּה לְטֹל עָלֶיהָ שָׂכָר, קוּם לֵךְ אִתָּם. **וְאַךְ** • עַל־כָּרְחֲךָ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תַּעֲשֶׂה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם", אָמַר: שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה.

◆ יום שלישי י"ג תמוז ◆

(כא) וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב:

כא וְקָם בִּלְעָם בְּצַפְרָא וְזָרִז יָת אַתָּנֵהּ וַאֲזַל עִם רַבְרְבֵי מוֹאָב:

רש"י ◂ **וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ** • מִכָּאן, שֶׁהַשִּׂנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה, שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ. אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: רָשָׁע, כְּבָר קִדְּמְךָ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית כב): "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־חֲמֹרוֹ". **עִם־שָׂרֵי מוֹאָב** • לִבּוֹ כִּלְבָּם שָׁוֶה. (במדבר רבה)

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקו"ש כרך כח עמ' 157 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

אַהֲבָה מְקַלְקֶלֶת הַשּׁוּרָה

וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ

"וַיַּחֲבֹשׁ אֶת אֲתֹנוֹ" - מִכָּאן שֶׁהַשִּׂנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה שֶׁחָבַשׁ הוּא בְּעַצְמוֹ, אָמַר הַקָּבָ"ה, רָשָׁע, כְּבָר קִדְּמְךָ אַבְרָהָם אָבִיהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ (כב, כא. ובפרש"י)

לְכְאוֹרָה תָּמוּהַּ: בִּלְעָם חָבַשׁ בְּעַצְמוֹ מִצַּד הַשִּׂנְאָה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וּלְעִמַּת זֶה אַבְרָהָם אָבִינוּ עָשָׂה זֹאת מִצַּד רְצוֹנוֹ לְקַיֵּם צִוּוּי ה', וּמַהוּ שֶׁמַּשְׁוֶה בֵּינֵיהֶם, "כְּבָר קִדְּמְךָ אַבְרָהָם אֲבִיהֶם"?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּאוּר בָּזֶה: בִּלְעָם נִשְׁכַּר עַל יְדֵי בָּלָק לְקַלֵּל אֶת יִשְׂרָאֵל, וְגַם כַּאֲשֶׁר רָאָה שֶׁהַקָּבָ"ה אֵינוֹ מְנִיחוֹ לְקַלְקֵלָם, אַף־עַל־פִּי־כֵן "וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם" - כִּי חָשַׁב בְּלִבּוֹ "שֶׁמָּא אֲפַתֶּנּוּ וְיִתְרַצֶּה" לְקַלֵּל חַס־וְשָׁלוֹם אֶת יִשְׂרָאֵל, אוֹ לְקַטְרֵג עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְעַל־דֶּרֶךְ פֵּרוּשׁ רַשִׁ"י לְהַלָּן (כד, א) שֶׁאָמַר בִּלְעָם "אַזְכִּיר עֲוֹונוֹתֵיהֶם, וְהַקְלָלָה עַל הַזְכָּרַת עֲוֹונוֹתֵיהֶם תָּחוּל".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ' 162)

מִכָּאן, שֶׁהַשִּׂנְאָה מְקַלְקֶלֶת אֶת הַשּׁוּרָה (רש"י כב, כא) מִכָּאן - וְלֹא מִמַּה שֶּׁנֶּאֱמַר בְּפַרְעֹה (בשלח יד, ו) "וַיֶּאְסֹר אֶת רִכְבּוֹ". כִּי פַּרְעֹה עָשָׂה זֹאת כְּדֵי לְהַשְׁפִּיעַ עַל עַמּוֹ לְהִצְטָרֵף אֵלָיו וְלִרְדֹּף אַחֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וּכְפֵרוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם: "לֹא אֶתְנַהֵג עִמָּכֶם כִּשְׁאָר מְלָכִים . . אַקְדִּים לְפָנֵיכֶם כו'". הֲרֵי שֶׁבְּמַעֲשֶׂה זֶה לֹא הָיָה קִלְקוּל הַשּׁוּרָה אֶלָּא חֶשְׁבּוֹן שֶׁל רָוַח גָּדוֹל.

(כב) וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצַּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ:

כב וּתְקַף רָגְזָא דַּיְיָ אֲרֵי אָזֵל הוּא וְאִתְעַתַּד מַלְאָכָא דַּיְיָ בְּאָרְחָא לְשָׂטָן לֵהּ וְהוּא רָכֵב עַל אַתָּנֵהּ וּתְרֵין עוּלֵמוֹהִי עִמֵּהּ:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ) **אִם לִקְרֹא לְךָ.** פֵּירוּשׁ, אִם אַתָּה סָבוּר לְהִשְׂתַּכֵּר בַּהֲלִיכָתְךָ **קוּם לֵךְ אִתָּם**, וְאַל תֹּאמַר שֶׁהִפְסַדְתִּי שְׂכָרִי, וְאַף יָדוֹעַ תֵּדַע כִּי **אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אוֹתוֹ תְּדַבֵּר** עַל כָּרְחֲךָ: תורה כא

רש"י◄ **כִּי־הוֹלֵךְ הוּא** • רָאָה שֶׁהַדָּבָר רַע בְּעֵינֵי הַמָּקוֹם וְנִתְאַוָּה לֵילֵךְ. **לְשָׁטָן לוֹ** • (שם) מַלְאָךְ שֶׁל רַחֲמִים הָיָה, וְהָיָה רוֹצֶה לְמָנְעוֹ מִלַּחֲטֹא, שֶׁלֹּא יֶחֱטָא וְיֹאבַד.

וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ • מִכָּאן לְאָדָם חָשׁוּב הַיּוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, יוֹלִיךְ עִמּוֹ שְׁנֵי אֲנָשִׁים לְשַׁמְּשׁוֹ, וְחוֹזְרִים וּמְשַׁמְּשִׁים זֶה אֶת זֶה.

(כג) **וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדָּרֶךְ:**

כג וַחֲזַת אַתְנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאָרְחָא וְחַרְבֵּהּ שְׁלִיפָא בִּידֵהּ וּסְטַת אַתְנָא מִן אָרְחָא וַאֲזָלַת בְּחַקְלָא וּמְחָא בִּלְעָם יָת אַתְנָא לְאַסְטָיוּתַהּ לְאָרְחָא:

רש"י◄ **וַתֵּרֶא הָאָתוֹן** • וְהוּא לֹא רָאָה; שֶׁנָּתַן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רְשׁוּת לַבְּהֵמָה לִרְאוֹת יוֹתֵר מִן הָאָדָם, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת, תִּטְרַח דַּעְתּוֹ כְּשֶׁיִּרְאֶה מַזִּיקִין. **וְחַרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ** • אָמַר: רָשָׁע זֶה הִנִּיחַ כְּלֵי אֻמָּנוּתוֹ, שְׁכְלִי זַיִן שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם בַּחֶרֶב, וְהוּא בָּא עֲלֵיהֶם בְּפִיו, שֶׁהוּא אֻמָּנוּת שֶׁלָּהֶם, אַף אֲנִי אֶתְפֹּשׂ אֶת שֶׁלּוֹ וְאָבֹא עָלָיו בְּאֻמָּנוּתוֹ. וְכֵן הָיָה סוֹפוֹ (במדבר לא): "וְאֵת בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הָרָגוּ בֶּחָרֶב".

(כד) **וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה:**

כד וְקָם מַלְאָכָא דַיְיָ בִּשְׁבִיל כַּרְמַיָּא אַתְרָא דְגָדְרָא מִכָּא וְגָדְרָא מִכָּא:

רש"י◄ **בְּמִשְׁעוֹל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "בִּשְׁבִיל". וְכֵן (מ"א כ): "אִם יִשְׁפֹּק עֲפַר שׁוֹמְרוֹן לְשְׁעָלִים" - עָפָר הַנִּדְבָּק בְּכַפּוֹת הָרַגְלַיִם בְּהִלּוֹכָן. וְכֵן (ישעיה מ): "מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם" - בְּרַגְלָיו וּבְהִלּוּכוֹ. **גָּדֵר מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה** • סְתָם "גָּדֵר" שֶׁל אֲבָנִים הוּא.

(כה) **וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחֶץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ:**

כה וַחֲזַת אַתְנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ וְאִדְחֲקַת לְכָתְלָא וּדְחֲקַת יָת רִגְלָא דְבִלְעָם לְכָתְלָא וְאוֹסֵף לְמִמְחֵהּ:

רש"י◄ **וַתִּלְחַץ** • הִיא עַצְמָהּ. **וַתִּלְחַץ** • אֶת אֲחֵרִים, אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם.

(כו) **וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עֲבוֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול:**

כו וְאוֹסֵף מַלְאָכָא דַיְיָ לְמֶעְבַּר וְקָם בַּאֲתַר עָק דְּלֵית אֹרַח לְמִסְטֵי לְיַמִּינָא וּלְסְמָאלָא:

רש"י◄ **וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־ה' עֲבוֹר** • לַעֲבֹר עוֹד לְפָנָיו לְהַלֵּךְ, לִהְיוֹת לְפָנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר, כְּמוֹ (בראשית לג): "וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה יֵשׁ בְּתַנְחוּמָא: מָה רָאָה לַעֲמֹד בִּשְׁלֹשָׁה מְקוֹמוֹת? סִימָנֵי אָבוֹת הֵרָאהוּ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כב) **וַיִּחַר אַף אֱלֹהִים כִּי הוֹלֵךְ הוּא.** וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּתַּן לוֹ רְשׁוּת, מִכָּל־מָקוֹם מַחֲשֶׁבֶת בִּלְעָם הָרָשָׁע נִיכֶּרֶת מִתּוֹךְ מַעֲשָׂיו, שֶׁאִם לֹא הָיָה דַּעְתּוֹ לְקַלֵּל לֹא הָיָה לוֹ לֵילֵךְ, אֶלָּא וַדַּאי כָּךְ הָיְתָה סְבָרָא שֶׁלּוֹ, מֵאַחַר שֶׁאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מִתְּחִילָּה **לֹא תֵלֵךְ** וְאַחַר־כָּךְ אָמַר לוֹ **לֵךְ**, אִם כֵּן חָזַר בּוֹ וּבְדַעְתּוֹ לְקַלְקֵל. לְפִיכָךְ חָרָה אַפּוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהָרֵי הָיָה לוֹ לַעֲלוֹת בְּדַעְתּוֹ שֶׁאֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חוֹזֵר מִדְּבָרָיו, וּכְשֶׁאָמַר לוֹ **קוּם לֵךְ אִתָּם** לֹא הִתְּירוֹ לְקַלְקֵל, אֶלָּא לְפִי שֶׁרָאָה שֶׁהוּא חוֹמֵד מָמוֹן אָמַר לוֹ לֵךְ אִתָּם, וְהוּא הָלַךְ עַל דַּעַת לְקַלֵּל, לְכָךְ שָׁלַח לוֹ מַלְאָךְ **לְשָׂטָן לוֹ**, לְהוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתָיו: תורה כג

(כג) **וַתֵּלֶךְ בַּשָּׂדֶה.** פֵּירַשׁ רַשִׁ"י (פסוק כו), סִימָנֵי אָבוֹת הֵרָאהוּ. וְצָרִיךְ פֵּירוּשׁ לְפֵירוּשׁוֹ, וְהָכִי קָאָמַר בַּתְּחִילָּה עָמַד בַּשָּׂדֶה נָגְדּוֹ שֶׁיֵּשׁ דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל, רָמַז לוֹ שֶׁאִם יִרְצֶה לְקַלֵּל זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם יְקַלֵּל מִיָּמִין וּמִשְּׂמֹאל, בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל מִצַּד אֶחָד וּבְנֵי קְטוּרָה מִצַּד אֶחָד. אֲבָל לֹא תֵּלֵךְ בָּאֶמְצַע, אַל תְּקַלֵּל זֶרַע יִצְחָק. וְאַחַר עָמַד בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים שֶׁאֵין דֶּרֶךְ שָׁם כִּי־אִם דֶּרֶךְ הִילּוּךְ שְׁנֵי אֲנָשִׁים בְּצִמְצוּם, וְרָמַז לוֹ שֶׁאִם בָּא לְקַלֵּל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק שֶׁיּוּכַל לְקַלְּלוֹ מִצַּד אֶחָד דְּהַיְינוּ מִצַּדּוֹ שֶׁל עֵשָׂו, אֲבָל לֹא בְּצַד הַשֵּׁנִי מִצַּד יַעֲקֹב. וְאַחַר עָמַד בְּמָקוֹם צַר אֲשֶׁר אֵין דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאל, כִּי כָּל בָּנָיו כְּשֵׁרִים הֵם דְּהַיְינוּ זֶרַע יַעֲקֹב. וְזֶהוּ סִימָנֵי הָאָבוֹת הֵרָאהוּ: תורה כד

(כז) וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵל:

כז וַחֲזַת אַתָּנָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ וּרְבָעַת תְּחוֹת בִּלְעָם וּתְקֵף רָגְזָא דְבִלְעָם וּמְחָא יָת אַתָּנָא בְּחֵטָרָא:

(כח) וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים:

כח וּפְתַח יְיָ יָת פּוּמָא דְאַתָּנָא וַאֲמָרַת לְבִלְעָם מָה עֲבָדִית לָךְ אֲרֵי מְחֵיתַנִי דְנַן תְּלַת זִמְנִין:

רש"י ◂ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים • רָמַז לוֹ: אַתָּה מְבַקֵּשׁ לַעֲקֹר אֻמָּה הַחוֹגֶגֶת שָׁלֹשׁ רְגָלִים בַּשָּׁנָה.

(כט) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ:

כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְאַתָּנָא אֲרֵי חַיְכְתְּ בִּי אִלּוּ פוֹן אִית חַרְבָּא בִּידִי אֲרֵי כְעַן קְטַלְתִּיךְ:

רש"י ◂ הִתְעַלַּלְתְּ • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן גְּנַאי וּבְזָיוֹן. לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי • גְּנוּת גְּדוֹלָה הָיָה לוֹ דָּבָר זֶה בְּעֵינָי הַשָּׁרִים: זֶה הוֹלֵךְ לַהֲרֹג אֻמָּה שְׁלֵמָה בְּפִיו - וּלְאָתוֹן זֶה צָרִיךְ לִכְלֵי זַיִן.

(ל) וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא:

ל וַאֲמָרַת אַתָּנָא לְבִלְעָם הֲלָא אֲנָא אַתָּנָךְ דִי רְכַבְתְּ עֲלַי מִדְּאִיתָךְ עַד יוֹמָא הָדֵין הֲמֵילַף אַלֵּיפְנָא לְמֶעְבַּד לָךְ כְּדֵין וַאֲמַר לָא:

רש"י ◂ הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי • כְּתַרְגּוּמוֹ, וְכֵן (איוב כב): "הַלְאֵל יִסְכָּן־גָּבֶר". וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ מִקְרָא זֶה בַּגְּמָרָא: אָמְרוּ לֵיהּ: מַאי טַעְמָא לָא רָכַבְתָּ אֲסוּסְיָא? אָמַר לְהוֹן: בִּרְטִיבָא שָׁדַאי לֵיהּ כוּ' כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה־זָרָה (דף ד).

(לא) וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו:

לא וּגְלָא יְיָ יָת עֵינֵי בִלְעָם וַחֲזָא יָת מַלְאָכָא דַיְיָ מְעַתַּד בְּאָרְחָא וְחַרְבֵּהּ שְׁלִיפָא בִּידֵּהּ וּכְרַע וּסְגִיד לְאַפּוֹהִי:

(לב) וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי:

לב וַאֲמַר לֵהּ מַלְאָכָא דַיְיָ עַל מָא מְחֵתָא יָת אַתָּנָךְ דְנַן תְּלַת זִמְנִין הָא אֲנָא נְפָקִית לְמִסְטַן אֲרֵי גְלֵי קֳדָמַי דְּאַתְּ רְעֵי לְמֵזַל בְּאָרְחָא לְקָבְלִי:

רש"י ◂ כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי • רַבּוֹתֵינוּ חָכְמֵי הַמִּשְׁנָה (שבת קה) דָּרְשׁוּהוּ נוֹטָרִיקוֹן: יָרָאָה, רָאָתָה, נָטְתָה, בִּשְׁבִיל שֶׁהַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי, כְּלוֹמַר: לְקִנְאָתִי וּלְהַקְנִיטֵנִי. וּלְפִי מַשְׁמָעוֹ: כִּי חָרַד הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי - לְשׁוֹן "רָטָט" - כִּי רָאִיתִי בַּעַל הַדֶּרֶךְ שֶׁחָרַד וּמֵהֵר הַדֶּרֶךְ, שֶׁהוּא לְכַעֲסִי וּלְהַמְרוֹתִי, וּמִקְרָא קָצָר הוּא, כְּמוֹ (ש"ב יג): "וַתִּכַל דָּוִד". לִישְׁנָא אַחֲרִינָא: יָרַט לְשׁוֹן רָצוֹן, וְכֵן (איוב טז) "וְעַל־יְדֵי רְשָׁעִים יְרִטֵנִי" - מְפַיֵּס וּמְנַחֵם אוֹתוֹ עַל־יְדֵי רְשָׁעִים, שֶׁאֵינָן אֶלָּא מַקְנִיטִים.

(לג) וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיִיתִי:

לג וַחֲזַתְנִי אַתָּנָא וּסְטַת מִן קֳדָמַי דְנַן תְּלַת זִמְנִין אִלּוּ פוֹן לָא סְטַת מִן קֳדָמַי אֲרֵי כְעַן אַף יָתָךְ קְטָלִית וְיָתַהּ קַיֶּמִית:

רש"י ◂ אוּלַי נָטְתָה • כְּמוֹ "לוּלֵא", פְּעָמִים שֶׁ"אוּלַי" מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן "לוּלֵא". גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי • הֲרֵי זֶה

מִקְרָא מְסֹרָס, וְהוּא כְּמוֹ: "גַּם הָרַגְתִּי אוֹתָךְ", כְּלוֹמַר, לֹא הָעֲבָבָה בִּלְבַד קְרָאתְךָ עַל־יָדִי, כִּי גַּם הַהֲרִיגָה. **וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי •** (במ"ד) וְעַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה וְהוֹכִיחַתְךָ וְלֹא יָכָלְתָּ לַעֲמֹד בְּתוֹכַחְתָּהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וַיֹּאמֶר לֹא - הַרַגְתִּיהָ, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: זוֹ הִיא שֶׁסִּלְקָה אֶת בִּלְעָם בְּתוֹכַחְתָּהּ וְלֹא יָכוֹל לְהָשִׁיב; שֶׁחָס הַמָּקוֹם עַל כְּבוֹד הַבְּרִיּוֹת. וְכֵן (ויקרא כ) : "וְאֶת הַבְּהֵמָה תַּהֲרֹגוּ", וְכֵן (שם) : "וְהָרַגְתָּ אֶת הָאִשָּׁה וְאֶת הַבְּהֵמָה".

(לד) **וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי:**

לד וַאֲמַר בִּלְעָם לְמַלְאָכָא דַיְיָ חָבִית אֲרֵי לָא יְדָעִית דִּי אַתְּ מְעַתַּד לָקֳדָמוֹתִי בְּאָרְחָא וּכְעַן אִם בִּישׁ בְּעֵינָיךְ אֵתוּב לִי:

רש"י◄ **כִּי לֹא יָדַעְתִּי •** גַּם זֶה גְּנוּתוֹ, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה; שֶׁהוּא הָיָה מִשְׁתַּבֵּחַ שֶׁיּוֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן, וּפִיו הֵעִיד "לֹא יָדַעְתִּי". **אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי •** לְהַתְרִיס נֶגֶד הַמָּקוֹם הֵיא תְּשׁוּבָה זוֹ. אָמַר לוֹ: הוּא בְּעַצְמוֹ צִוָּנִי לָלֶכֶת, וְאַתָּה מַלְאָךְ מְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו! לָמוּד הוּא בְּכָךְ, שֶׁאוֹמֵר דָּבָר וּמַלְאָךְ מַחֲזִירוֹ. אָמַר לְאַבְרָהָם (בראשית כב) : "קַח־נָא אֶת־בִּנְךָ וְגוֹ'" וְעַל־יְדֵי מַלְאָךְ בִּטֵּל אֶת דְּבָרוֹ, אַף אֲנִי, אִם רַע בְּעֵינֶיךָ צָרִיךְ אֲנִי לָשׁוּב.

(לה) **וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק:**

לה וַאֲמַר מַלְאָכָא דַיְיָ לְבִלְעָם אִזֵל עִם גַּבְרַיָּא וּלְחוֹד יָת פִּתְגָמָא דִי אֲמַלֵּל עִמָּךְ יָתֵהּ תְּמַלֵּל וַאֲזַל בִּלְעָם עִם רַבְרְבֵי בָלָק:

רש"י◄ **לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים •** (במ"ר) בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, לְהֵאָבֵד מִן הָעוֹלָם. **עִם־שָׂרֵי בָלָק •** שָׁמַח בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ. **וְאֶפֶס •** עַל־כָּרְחֵךְ אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר אֲדַבֵּר וגו'. **לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים •** כִּי חֶלְקְךָ עִמָּהֶם וְסוֹפְךָ לְקַלְלָם כְּמוֹתָם.

(לו) **וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל:**

לו וּשְׁמַע בָּלָק אֲרֵי אֲתָא בִלְעָם וּנְפַק לָקֳדָמוֹתֵהּ לְקַרְתָּא דְמוֹאָב דִּי עַל תְּחוּם אַרְנוֹן דִּי בִסְטַר תְּחוּמָא:

רש"י◄ **וַיִּשְׁמַע בָּלָק •** שָׁלַח שְׁלוּחִים לְבַשְּׂרוֹ. עִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁלּוֹ, לוֹמַר: רְאֵה מָה אֵלּוּ מְבַקְּשִׁים לַעֲקֹר!. **אֶל־עִיר מוֹאָב •** (במדבר רבה) אֵלּוּ מֶטְרוֹפּוֹלִין שֶׁלּוֹ,

(לז) **וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הֲאָמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ:**

לז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם הֲלָא מִשְׁלַח שְׁלָחִית לְוָתָךְ לְמִקְרֵי לָךְ לְמָא לָא אֲתֵיתָא לְוָתִי הַבְּקוּשְׁטָא הֲוֵיתָא אֲמַר לֵית אֲנָא יָכִיל לְיַקָּרוּתָךְ:

רש"י◄ **הַאָמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ •** נִתְנַבֵּא, שֶׁסּוֹפוֹ לָצֵאת מֵעִמּוֹ בְּקָלוֹן.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(לג) **גַּם אוֹתְכָה הָרַגְתִּי.** פֵּירַשׁ רַשׁ"י, הֲרֵי זֶה מִקְרָא מְסוֹרָס וְהוּא כְּמוֹ **גַּם הָרַגְתִּי אוֹתָךְ**. וְצָרִיךְ פֵּירוּשׁ לְפֵירוּשׁוֹ, וְהָכִי קָאָמַר דְּאִי דָּרְשִׁינַן כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב הָוָה מַשְׁמַע **גַּם אוֹתָךְ הָרַגְתִּי** עִם הָאָתוֹן, וְאִם כֵּן הֵיכִי קָאָמַר אַחַר כֵּן **וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי**, אֶבָל הָשְׁתָּא דְּמַכְּפִינַן לֵיהּ מְצִינַן לְמִדְרַשׁ הָכִי, לֹא הָעֲבָבָה בִּלְבַד קְרָאתְךָ עַל יָדִי כִּי גַּם הַהֲרִיגָה. כְּלוֹמַר לֹא זוֹ בִּלְבַד הָיִיתִי עוֹשֶׂה לְךָ שֶׁהָיִיתִי מְעַכֶּבְךָ פֹּה, אֶלָּא **גַּם הָרַגְתִּי אוֹתָךְ וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי**, כִּי מֵאַחַר שֶׁיִּהְיֶה נֶהֱרָג אֵין לְחוּשׁ עַל כְּבוֹדוֹ כָּל כָּךְ. אֲבָל עַתָּה מִפְּנֵי שֶׁדִּבְּרָה וְהוֹכִיחָה אוֹתְךָ וְלֹא יָכָלְתָּ לַעֲמוֹד בְּתוֹכַחְתָּהּ [הֲרַגְתִּיהָ], שֶׁחָס הַמָּקוֹם בִּכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת:

וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי. וְנִרְאֶה שֶׁגַּם הַנְּעָרִים הָרַג שֶׁאֵין נִזְקָרִין כְּלָל הָכָא: תורה לד

(לה) **וְאֶפֶס אֶת הַדָּבָר.** בְּעַל־כָּרְחֵךְ. וְאִם עַל דַּעַת רִאשׁוֹנָה דִּקְלָקַל אַתָּה הוֹלֵךְ, תֵּהָרֵג בַּחֶרֶב. וּכְדֵי לְיָרְאוֹ וּלְבַהֲלוֹ בָּא הַמַּלְאָךְ: תורה לו

(לח) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר׃

לח וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הָא אֲתֵיתִי לְוָתָךְ כְּעַן הֲמִיכַל יָכְלְנָא לְמַלָּלָא מִדָּעָם פִּתְגָמָא דִּישַׁוִּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֲמַלֵּל׃

◆ יום רביעי י״ד תמוז ◆

(לט) וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת׃

לט וַאֲזַל בִּלְעָם עִם בָּלָק וַאֲתוֹ לְקִרְיַת מָחוּזוֹהִי׃

רש״י ◂ **קִרְיַת חֻצוֹת** • עִיר מְלֵאָה שְׁוָקִים, אֲנָשִׁים, נָשִׁים וָטַף בְּחוּצוֹתֶיהָ, לוֹמַר: רְאֵה וְרַחֵם שֶׁלֹּא יֵעָקְרוּ אֵלּוּ.

(מ) וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיִּשְׁלַח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ׃

מ וּנְכַס בָּלָק תּוֹרִין וְעָן וּשְׁלַח לְבִלְעָם וּלְרַבְרְבַיָּא דִּי עִמֵּהּ׃

רש״י ◂ **בָּקָר וָצֹאן** • (שם) דָּבָר מֵעָט, בָּקָר אֶחָד וְצֹאן אֶחָד בִּלְבַד.

(מא) וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם׃

מא וַהֲוָה בְּצַפְרָא וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם וְאַסְּקֵהּ לְרָמַת דַּחַלְתְּהּ וַחֲזָא מִתַּמָּן קְצַת מִן עַמָּא׃

רש״י ◂ **בָּמוֹת בָּעַל** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְרָמַת דַּחַלְתְּהּ - שֵׁם עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

כג (א) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים׃

א וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֶן לִי הָכָא שַׁבְעָא תּוֹרִין וְשַׁבְעָא דְכָרִין׃

(ב) וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

ב וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִי מַלִּיל בִּלְעָם וְאַסֵּק בָּלָק וּבִלְעָם תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃

(ג) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הִתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלֵכָה אוּלַי יִקָּרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי׃

ג וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק אִתְעַתַּד עַל עֲלָתָךְ וְאֵיזְהַךְ מָאִים יְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לָקֳדָמוֹתִי וּפִתְגָמָא דְיַחֲזַנֵּנִי וְאוֹחֵי לָךְ וַאֲזַל יְחִידִי׃

רש״י ◂ **אוּלַי יִקָּרֶה ה׳ לִקְרָאתִי** • אֵינוֹ רָגִיל לְדַבֵּר עִמִּי בַּיּוֹם. **וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ: יְחִידִי, לְשׁוֹן שֹׁפִי וָשֶׁקֶט, שֶׁאֵין עִמּוֹ אֶלָּא שְׁתִיקָה.

(ד) וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ׃

ד וְעָרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְוָת בִּלְעָם וַאֲמַר לֵהּ יָת שַׁבְעָא מַדְבְּחִין סַדְּרִית וְאַסֵּקִית תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא׃

רש״י ◂ **וַיִּקָּר** • לְשׁוֹן עֲרַאי, לְשׁוֹן גְּנַאי, לְשׁוֹן טֻמְאַת קֶרִי, כְּלוֹמַר בְּקֹשִׁי וּבְבִזָּיוֹן, וְלֹא הָיָה נִגְלֶה אֵלָיו בַּיּוֹם אֶלָּא בִּשְׁבִיל לְהַרְאוֹת חִבָּתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת** • שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת עָרַכְתִּי אֵין כְּתִיב כָּאן,

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(מא) **וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם.** פֵּירוּשׁ כָּל הָעָם מִקָּצֶה, שֶׁרָאָה כֻּלָּם עַד סוֹף הַמַּחֲנֶה: תורה א

כג (ד) **וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל בִּלְעָם.** בָּרוּךְ־הוּא לִקְרַאת בִּלְעָם וְלֹא בָּא מְקֹשָׁשִׁים הָעוֹלָם, מַדּוּעַ בָּא הַקָּדוֹשׁ־

אֶלָּא "אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת". אָמַר לְפָנָיו: אֲבוֹתֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ בָּנוּ לְפָנֶיךָ שִׁבְעָה מִזְבְּחוֹת, וַאֲנִי עָרַכְתִּי כְּנֶגֶד כֻּלָּן. אַבְרָהָם בָּנָה אַרְבָּעָה (בראשית יב): "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ לַה' הַנִּרְאֶה אֵלָיו" (שם): "וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם הָהָרָה וְגוֹ'" (שם יג): "וַיֶּאֱהַל אַבְרָם וְגוֹ'", וְאֶחָד בְּהַר הַמּוֹרִיָּה (שם כב). וְיִצְחָק בָּנָה אֶחָד (שם כו): "וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וְגוֹ', וַיִּכְרוּ שָׁם עַבְדֵי יִצְחָק בְּאֵר". וְיַעֲקֹב בָּנָה שְׁתַּיִם: אֶחָד בִּשְׁכֶם (שם לג) וְאֶחָד בְּבֵית אֵל (שם לה). **וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ** • וְאַבְרָהָם לֹא הֶעֱלָה אֶלָּא אַיִל אֶחָד.

(ה) **וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר:**

ה וְשַׁוִּי יְיָ פִּתְגָּמָא בְּפוּמָא דְבִלְעָם וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל:

(ו) **וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב:**

ו וְתָב לְוָתֵהּ וְהָא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ הוּא וְכָל רַבְרְבֵי מוֹאָב:

(ז) **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהַרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל:**

ז וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר מִן אֲרָם דַּבְּרַנִי בָלָק מַלְכָּא דְמוֹאָב מְטוּרֵי מַדִּינְחָא אֵיתָא לוּט לִי יַעֲקֹב וְאֵיתָא תְּרֵךְ לִי יִשְׂרָאֵל:

רס"ו◂ **אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל** • בִּשְׁנֵי שְׁמוֹתֵיהֶם אָמַר לוֹ לְקַלְקְלָם - שֶׁמָּא אֶחָד מֵהֶם אֵינוֹ מֻבְהָק.

(ח) **מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה:**

ח מָא אֲלוֹטֵהּ דְלָא לַטָיֵהּ אֵל וּמָא אֲתָרֵכֵהּ דְלָא תָרֵכֵהּ יְיָ:

רס"ו◂ **מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵל** • (במ"ר) כְּשֶׁהָיוּ רְאוּיִים לְהִתְקַלֵּל לֹא נִתְקַלְּלוּ, כְּשֶׁהִזְכִּיר אֲבִיהֶם אֶת עֲוֹנָם: "כִּי בְאַפָּם הָרְגוּ אִישׁ", לֹא קִלֵּל אֶלָּא אַפָּם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית מט): "אָרוּר אַפָּם". כְּשֶׁנִּכְנַס אֲבִיהֶם בְּמִרְמָה אֵצֶל אָבִיו הָיָה רָאוּי לְהִתְקַלֵּל, מַה נֶּאֱמַר שָׁם? (שם כז): "גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה". בַּמְבָרְכִים נֶאֱמַר (דברים כז): "אֵלֶּה יַעַמְדוּ לְבָרֵךְ אֶת־הָעָם". בַּמְקַלְּלִים לֹא נֶאֱמַר "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ לְקַלֵּל אֶת הָעָם", אֶלָּא (שם) "וְאֵלֶּה יַעַמְדוּ עַל הַקְּלָלָה" - לֹא רָצָה לְהַזְכִּיר עֲלֵיהֶם שֵׁם קְלָלָה. **לֹא זָעַם ה'** • (ברכות ו) אֲנִי אֵין כֹּחִי אֶלָּא שֶׁאֲנִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כּוֹעֵס בָּהּ, וְהוּא לֹא כָּעַס כָּל הַיָּמִים הַלָּלוּ שֶׁבָּאתִי אֵלֶיךָ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (מיכה ו): "עַמִּי זְכָר־נָא מַה־יָּעַץ וְגוֹ' וּמֶה־עָנָה אוֹתוֹ בִּלְעָם וְגוֹ' לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת ה'".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לִקְרַאת מֹשֶׁה רַבֵּינוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם אֶלָּא קוֹרֵהוּ, כְּדִכְתִיב (שמות כד טז) וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה. יֵשׁ לוֹמַר שֶׁזֶּה מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁיּוֹשֵׁב בְּפַלְטֵרִין שֶׁלּוֹ, בָּא מְצוֹרָע אֶחָד וְקוֹרֵא בַּשַּׁעַר שֶׁרוֹצֶה לְדַבֵּר עִם הַמֶּלֶךְ, אָמַר הַמֶּלֶךְ אַל תַּנִּיחוּהוּ לְיִכָּנֵס פֶּן יִטַּנֵּף הַפַּלְטֵרִין שֶׁלִּי, אַף אֱלֹהֵךְ לְדַבֵּר עִמּוֹ חוּץ. וּכְשֶׁאוֹהֲבוֹ רוֹצֶה לְדַבֵּר עִמּוֹ, אֵינוֹ זָז מִמְּקוֹמוֹ, וּמַנִּיחוֹ לָבוֹא תּוֹךְ חֲדָרָיו וּמְדַבֵּר עִמּוֹ: תורה ה

(ה) **וְכֹה תְדַבֵּר.** אֲמוֹר לוֹ מַה שֶּׁאֹמַרְתִּי לְאַבְרָהָם (בראשית טו ה) כֹּה יִהְיֶה זַרְעֶךָ, וְאִם בֵּן אֵין לְכַלּוֹתָם כֵּיוָן שֶׁגְּזַרְתִּי עֲלֵיהֶם לְהַרְבּוֹתָם: תורה ו

(ח) **וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם ה'.** שֶׁלֹּא כָּעַס הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּכָל אוֹתָן הַיָּמִים. וְהֵיינוּ דְּקָאָמַר לֵיהּ נָבִיא לְיִשְׂרָאֵל (מיכה ו ה) עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ וגו', כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (ז.). וְאָמְרִינַן הָתָם וְכַמָּה הָוֵי זְעֻמּוֹ, רֶגַע, וְכַמָּה רֶגַע, כְּמֵימְרֵיהּ. וְתֵימָה, הֵיאַךְ יָכוֹל לְקַלְּלָם בְּאוֹתוֹ זְמַן מוּעָט, וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָיָה יָכוֹל לוֹמַר 'כַּלָּם'. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (דברים כג ו) וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה, שֶׁאָמַר (פסוק כא) וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ, הוּא הַיֶּפֶךְ 'כַּלָּם'. וּמֵידוּ קַשְׁיָא מִדְּאָמְרִינַן הָתָם (ברכות שם), הַהוּא מִינָא דַּהֲוָה בְּשִׁיבּוּתֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי דַּהֲוָה קָא מְצַעֵר לֵיהּ טוּבָא כו', כִּי מָטָא הַהִיא שַׁעְתָּא אִיתְנַמְנַם, אָמַר שְׁמַע מִינָּהּ לָאו אוֹרַח אַרְעָא לְמֶעְבַּד הָכִי, דִּכְתִיב (משלי יז כו) גַּם עָנוֹשׁ לַצַּדִּיק לֹא טוֹב, וַאֲפִילּוּ לְמִינָאֵי. וְהֵיאַךְ הָיָה יָכוֹל לְקַלְּלוֹ בְּאוֹתוֹ רֶגַע, וְאִי זוֹ קְלָלָה הָיָה יָכוֹל לוֹמַר בְּשָׁעָה מוּעֶטֶת כָּזֹאת, וְצָרִיךְ

(ט) כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב:

ט אֲרֵי מֵרֵישׁ טוּרַיָּא חֲזִיתֵהּ וּמֵרָמָתָא סְכִיתֵהּ הָא עַמָּא בִּלְחוֹדֵיהוֹן עֲתִידִין דְּיַתְקְנוּן עָלְמָא וּבַעַמְמַיָּא לָא יִתְדַּנּוּן גְּמִירָא:

רש"י ◂ **כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ** • אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׂרְשֵׁיהֶם וַאֲנִי רוֹאֶה אוֹתָם מְיֻסָּדִים וַחֲזָקִים כְּצוּרִים וּגְבָעוֹת הַלָּלוּ, עַל־יְדֵי אָבוֹת וְאִמָּהוֹת. **הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן** • הוּא אֲשֶׁר זִכּוּ לוֹ אֲבוֹתָיו - לִשְׁכֹּן בָּדָד, כְּתַרְגּוּמוֹ. **וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לֹא יִהְיוּ נַעֲשִׂין כְּלָה עִם שְׁאָר הָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ל): "כִּי אֶעֱשֶׂה כָלָה בְּכָל הַגּוֹיִם וְגוֹ'" - אֵינָן נִמְנִין עִם הַשְּׁאָר. דָּבָר אַחֵר: כְּשֶׁהֵן שְׂמֵחִין אֵין אֻמָּה שְׂמֵחָה עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים לב): "ה' בָּדָד יַנְחֶנּוּ". וּכְשֶׁהָאֻמּוֹת עוֹבְדֵי גִּילּוּלִים בְּטוֹבָה, הֵם אוֹכְלִין עִם כָּל אֶחָד וְאֶחָד וְאֵין עוֹלֶה לָהֶם מִן הַחֶשְׁבּוֹן, וְזֶהוּ "וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כח עמ' 170)

אֲנִי מִסְתַּכֵּל בְּרֵאשִׁיתָם וּבִתְחִלַּת שָׂרְשֵׁיהֶם (רש"י כג, ט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ מוֹצִיא אֶת הַכָּתוּב מִפְּשׁוּטוֹ - בִּלְעָם עָמַד אָז עַל הַר גְּבוֹהַּ וּמִשָּׁם רָאָה אֶת יִשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהֶקְשָׁה לוֹ: נֶאֱמַר לְעֵיל "וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר", וְלֹא מָצִינוּ בְּדִבְרָיו מָשָׁל. לָכֵן מְפָרֵשׁ, שֶׁהַמָּשָׁל הוּא בַּמִּלִּים הַלָּלוּ: "צוּרִים" וּ"גְּבָעוֹת" מָשָׁל הֵם לְחֹזֶק וְתֹקֶף שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(י) מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מ֫וֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ:

י מָן יֵיכוֹל לְמִמְנֵי דַּעְדְּקָיָא דְּבֵית יַעֲקֹב דַּאֲמִיר עֲלֵיהוֹן יְסַגּוֹן כְּעַפְרָא דְּאַרְעָא אוֹ חֲדָא מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא דְּיִשְׂרָאֵל תְּמוּת נַפְשִׁי מוֹתָא דְּקַשִּׁיטוֹהִי וִיהֵי סוֹפִי כְּוָתְהוֹן:

רש"י ◂ **מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וְגוֹ'** • כְּתַרְגּוּמוֹ: דַּעְדְּקָיָא דְּבֵית יַעֲקֹב וְכוּ' מֵאַרְבַּע מַשְׁרְיָתָא, אַרְבַּע דְּגָלִים. דָּבָר אַחֵר: עֲפַר יַעֲקֹב - אֵין חֶשְׁבּוֹן בַּמִּצְווֹת שֶׁהֵם מְקֻיָּמִין בֶּעָפָר (דברים כב): "לֹא תַחֲרוֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמוֹר", (ויקרא יט): "לֹא תִזְרַע כִּלְאָיִם", אֲפִלּוּ פְּרָה וַעֲפַר סוֹטָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם. **וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל**, רְבִיעוֹתֵיהֶן, זֶרַע הַיּוֹצֵא מִן הַתַּשְׁמִישׁ שֶׁלָּהֶם. **תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים** • שֶׁבָּהֶם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך לח עמ' 96)

וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם (רש"י כג, י) יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁבְּתֵיבוֹת אֵלּוּ מִתְכַּוְּנִין רַשִׁ"י לְאַרְבַּע מִצְוֹת נוֹסָפוֹת: אִסּוּר חֲרִישָׁה בְּשַׁבָּת וּבְשִׁמְטָה, אִסּוּר זְרִיעָה בְּשַׁבָּת וּבְשִׁמְטָה, כִּסּוּי דָּם בְּעָפָר, "וְעָפָר אַחֵר יַקִּח וְטָח אֶת הַבַּיִת". וּבִלְעָם מְתָאֵר בְּכָךְ אֶת מַעֲלָתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לְעֻמַּת אֻמּוֹת הָעוֹלָם: לִבְנֵי נֹחַ יֵשׁ רַק **שָׁבַע** מִצְוֹת, וְלִיִשְׂרָאֵל יֵשׁ לְפָחוֹת שְׁמוֹנָה בֶּעָפָר בִּלְבַד.

(יא) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ:

יא וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם מָה עֲבַדְתָּ לִי לְמֵילַט סַנְאַי דְּבַרְתִּיךְ וְהָא בָרְכָא מְבָרַכְתָּ לְהוֹן:

(יב) וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר:

יב וַאֲתֵב וַאֲמַר הֲלָא יָת דְּיִשַׁוֵּי יְיָ בְּפוּמִי יָתֵהּ אֲטַר לְמַלָּלָא:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

לוֹמַר דְּאֵין הַדָּבָר תָּלוּי כִּי־אִם לְהַתְחִיל הַקְּלָלָה בִּשְׁעַת הַזַּעַם. וְכֵן נַמִּי מוּכָח הָתָם (סנהדרין קה:), דְּמַסִּיק אָמַר רַב יוֹחָנָן מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אִתָּה לָמֵד מֶה הָיָה בְּלִבּוֹ, בִּקֵּשׁ לוֹמַר לֹא יִהְיֶה לָהֶם בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָפְרֵשׁ בְּסָמוּךְ. וְכָל אֵלּוּ הַקְּלָלוֹת לֹא הָיָה יְכוֹל אֲיני יְכוֹל לְסַפּוֹר:

תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים. מִכָּאן תְּשׁוּבָה לַמִּינִים זִכְרָם לְאֶבְדּוֹן, שֶׁהֲרֵי בְּרוּחַ הַקּוֹדֶשׁ הָיָה אוֹמֵר דְּבָרָיו, וְקָאָמַר שֶׁיְּהֵא סוֹפוֹ כְּיִשְׂרָאֵל, אַלְמָא יֵשׁ תַּקָּנָה לְיִשְׂרָאֵל לָאַחֲרִית: תורה יא

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְכָה־נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנֵהוּ לִי מִשָּׁם:

יג אֲמַר לֵיהּ בָּלָק תָּא כְּעַן עִמִּי לְאֲתַר אָחֳרָן דְּתֶחֱזֵי מִתַּמָּן סוֹפֵהּ תֶּחֱזֵי וְכוּלֵּהּ לָא תֶחֱזֵי וְקַלְלִנֵּהּ לִי מִתַּמָּן:

(יד) וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פַּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

יד וּדְבַרְתֵּהּ לְחַקְלָא דְּצוֹפִים לְרֵישׁ רְמְתָא וּבְנָא שִׁבְעָה מַדְבְּחָן וְסַלֵּיק תּוֹרָא וְדִכְרָא בְּכָל מַדְבְּחָא:

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה:

טו וַאֲמַר לְבָלָק קוּם כָּא עַל עֲלָתָךְ וַאֲנָא אֶתְעַתַּד כָּא:

(טז) וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר:

טז וְאִתְגְּלִי יְיָ לְבִלְעָם וְשַׁוִּי פִּתְגָמָא בְּפוּמֵהּ וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וְכָדֵין תְּמַלֵּל:

(יז) וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מֶה־דִּבֶּר יְהוָה:

יז וַאֲתָא לְוָתֵהּ וְהָא קָאֵם עַל עֲלָתֵהּ וְרַבָּנֵי מוֹאָב עִמֵּהּ וַאֲמַר לֵיהּ בָּלָק מָה מַלֵּיל יְיָ:

(יח) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וְשִׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנ֫וֹר צִפֹּר:

יח וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר קוּם בָּלָק וְקַבֵּל אֲזֵן לְמֵימְרִי בַּר צִפּוֹר:

(יט) לֹא אִישׁ אֵל וְיְכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה:

יט לָא אֱנָשׁ דְּיִשְׁקַר וּבַר נָשׁ דְּיִתְחָרַט הַאֲמַר וְלָא יַעֲבֵד וּמַלֵּיל וְלָא יְקַיֵּם:

(כ) הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:

כ הָא בִּרְכָתָא קַבֶּלֶת וּבָרִיךְ וְלָא אֲתִיבְנַהּ:

(כא) לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ:

כא לָא חֲזָא בְּעָוְתָא בְּיַעֲקֹב וְלָא חֲמָא בְּעִקְתָּא בְּיִשְׂרָאֵל יְיָ אֱלָהֵהּ עִמֵּהּ וְתֵרוּעַת מַלְכָּא בֵּינֵיהוֹן:

(כב) אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ:

כב אֱלָהָא דְּאַפֵּיק יָתְהוֹן מִמִּצְרַיִם כְּתוּקְפָּא דְּרִמָּא לֵיהּ:

(כג) כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל:

כג אֲרֵי לָא נְחָשׁ בְּיַעֲקֹב וְלָא קְסָמִין בְּיִשְׂרָאֵל כְּעִדָּנָא יִתְאֲמַר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד יְיָ:

(כד) הֶן עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף וְדַם חֲלָלִים יִשְׁתֶּה:

כד הָא עַמָּא כְּלָבְיָא יְקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַטַּל לָא יִשְׁכַּב עַד דְּיֵיכוֹל טוֹרְפָא וְדַם קְטִילִין יִשְׁתֵּי:

(כה) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תְקָבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ:

כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף לָא לְוָטָא תְּלוֹטִנֵּהּ אַף לָא בִּרְכָתָא תְּבָרְכִנֵּהּ:

(כו) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה:

כו וְאָתֵיב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֵּילִית עִמָּךְ לְמֵימַר כֹּל דְּיִמַּלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֶעְבֵּד:

(כז) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יָשַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבְתּוֹ לִי מִשָּׁם:

כז וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם תָּא כְּעַן אֲדַבְּרִנָּךְ לַאֲתַר אָחֳרָן מָאִים קֳדָמוֹי דְּיָ וְתִלְוְטִנֵּהּ לִי מִתַּמָּן:

(כח) וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁמֹן:

כח וּנְטַל בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ פְּעוֹר דְּמִשְׁקַף עַל אַפֵּי מַדְבְּרָא:

(כט) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם:

כט וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵי לִי הָכָא שִׁבְעָה מַדְבְּחָן וְאַתְקֵן לִי הָכָא שִׁבְעָה תּוֹרִין וְשִׁבְעָה דִכְרִין:

(ל) וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

ל וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דַּאֲמַר בִּלְעָם וְסַלֵּיק תּוֹרָא וְדִכְרָא בְּכָל מַדְבְּחָא:

◆ יום חמישי ט״ו תמוז ◆

(יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךְ־נָּא אִתִּי אֶל־מָקוֹם אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם:

יג וַאֲמַר לֵהּ בָּלָק אֵיתָא כְעַן עִמִּי לַאֲתַר אָחֳרָן דְּתֶחֱזִנֵּהּ מִתַּמָּן לְחוֹד קְצָתֵהּ תֶּחֱזֵי וְכוּלֵּהּ לָא תֶחֱזֵי וּתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן:

רש״י ◂ **וְקָבְנוֹ־לִי** • לְשׁוֹן צְוִוי: קַלְלֵהוּ לִי.

(יד) וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

יד וְדַבְּרֵהּ לַחֲקַל סְכוּתָא לְרֵישׁ רָמָתָא וּבְנָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַסֵּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא:

רש״י ◂ **שְׂדֵה צֹפִים** • מָקוֹם גְּבֹהַּ הָיָה, שֶׁשָּׁם הַצּוֹפֶה עוֹמֵד לִשְׁמֹר אִם יָבֹא חַיִל עַל הָעִיר. **רֹאשׁ הַפִּסְגָּה** • בְּלָעָם לֹא הָיָה קוֹסֵם כְּבָלָק; רָאָה בָּלָק שֶׁעַתִּידָה פְּרָצָה לְהִפָּרֵץ בְּיִשְׂרָאֵל מִשָּׁם, שֶׁשָּׁם מֵת מֹשֶׁה. כְּסָבוּר שֶׁשָּׁם תָּחוּל עֲלֵיהֶם הַקְּלָלָה, וְזוֹ הִיא הַפִּרְצָה שֶׁאֲנִי רוֹאֶה.

(טו) וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הְתִיַצֵּב כֹּה עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה:

טו וַאֲמַר לְבָלָק אִתְעַתַּד הָכָא עַל עֲלָתָךְ וַאֲנָא אִתְמְטֵי עַד כָּא:

רש״י ◂ **אִקָּרֶה כֹּה** • מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. **אִקָּרֶה** • לְשׁוֹן אֶתְפָּעֵל.

(טז) וַיִּקֶר יְהוָה אֶל־בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר:

טז וְאִתְעְרַע מֵימַר מִן קֳדָם יְיָ לְבִלְעָם וְשַׁוִּי פִּתְגָּמָא בְּפוּמֵהּ וַאֲמַר תּוּב לְוָת בָּלָק וּכְדֵין תְּמַלֵּל:

רש״י ◂ **וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו** • וּמַה הִיא הַשִּׂימָה הַזֹּאת? וּמֶה חָסֵר הַמִּקְרָא בְּאָמְרוֹ: ״שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר״? אֶלָּא כְּשֶׁהָיָה שׁוֹמֵעַ שֶׁאֵינוֹ נִרְשָׁה לְקַלֵּל, אָמַר: מָה אֲנִי חוֹזֵר אֵצֶל בָּלָק לְצַעֲרוֹ? (סנהדרין ק״ה) וְנָתַן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא רֶסֶן וְחַכָּה בְּפִיו, כְּאָדָם הַפּוֹקֵס בְּהֵמָה בְּחַכָּה לְהוֹלִיכָהּ אֶל אֲשֶׁר יִרְצֶה, אָמַר לוֹ: עַל־כָּרְחֲךָ תָּשׁוּב אֶל בָּלָק.

(יז) וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֵּהוּ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה:

יז וַאֲתָא לְוָתֵהּ וְהוּא מְעַתַּד עַל עֲלָתֵהּ וְרַבְרְבֵי מוֹאָב עִמֵּהּ וַאֲמַר לֵהּ בָּלָק מָא מַלִּיל יְיָ:

רש״י ◂ **וְשָׂרֵי מוֹאָב אִתּוֹ** • וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: ״וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב״? כֵּיוָן שֶׁרָאוּ שֶׁאֵין בּוֹ תִּקְוָה, הָלְכוּ לָהֶם (במ״ז) לְשׁוֹן צְחוֹק הוּא זֶה, כְּלוֹמַר: אֵינְךָ בִּרְשׁוּתְךָ. **מַה־דִּבֶּר ה׳** • מִקְצָתָם וְלֹא נִשְׁאֲרוּ אֶלָּא מִקְצָתָם. **מַה־דִּבֶּר ה׳** • מִקְרָא הוּא זֶה, כְּמוֹ ״חַיִּתוֹ יָעַר״, (בראשית א) ״וְחַיְתוֹ־אֶרֶץ״, (תהלים קיד) ״לְמַעְיְנוֹ מָיִם״. (תהלים קיד)

(יח) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וְשָׁמָע הַאֲזִינָה עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר:

יח וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר קוּם בָּלָק וּשְׁמַע אֲצִית לְמֵימְרִי בַּר צִפּוֹר:

רש״י ◂ **קוּם בָּלָק** • כֵּיוָן שֶׁרָאָהוּ מְצַחֵק בּוֹ, נִתְכַּוֵּן לְצַעֲרוֹ: עֲמֹד עַל רַגְלֶיךָ, אֵינְךָ רַשַּׁאי לֵישֵׁב, וַאֲנִי שָׁלוּחַ אֵלֶיךָ בִּשְׁלִיחוּתוֹ שֶׁל מָקוֹם. **בְּנוֹ צִפֹּר** • לְשׁוֹן

(יט) **לֹא אִישׁ אֵל וִיכַזֵּב וּבֶן־אָדָם וְיִתְנֶחָם הַהוּא**
אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא יְקִימֶנָּה:

יט לָא כְּמִלֵּי בְנֵי אֱנָשָׁא מֵימַר אֱלָהָא בְּנֵי אֱנָשָׁא אֲמָרִין וּמְכַדְּבִין וְאַף לָא כְּעוֹבָדֵי בְנֵי בִשְׁרָא דִּי אִנּוּן גָּזְרִין לְמֶעְבַּד וְתַיְבִין וּמִתְמַלְכִין דְּהוּא אֲמַר וְעָבֵד וְכָל מֵימְרֵהּ מְתְקַיָּם:

רס"ו◄ **לֹא אִישׁ אֵל וְגוֹ'** • כְּבָר נִשְׁבַּע לָהֶם לַהֲבִיאָם וּלְהוֹרִישָׁם אֶרֶץ שִׁבְעָה אֻמּוֹת, וְאַתָּה סָבוּר לַהֲמִיתָם

בַּמִּדְבָּר?. **הַהוּא אָמַר וְגוֹ'** • בִּלְשׁוֹן תִּמַּהּ, וְתַרְגּוּמוֹ: "וְתַיְבִין וּמִתְמַלְכִין" - חוֹזְרִים וְנִמְלָכִין לַחֲזֹר בָּהֶם.

(כ) **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:**

כ הָא בִּרְכָן קַבִּילִית וַאֲבָרְכִנֵּהּ לְיִשְׂרָאֵל וְלָא אָתֵב בִּרְכָתִי מִנֵּהּ:

רס"ו◄ **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי** • אַתָּה שׁוֹאֲלֵנִי "מַה־דִּבֶּר ה'"? קַבַּלְתִּי מִמֶּנּוּ לְבָרֵךְ אוֹתָם. (ס"א: "בָּרוּךְ" כְּמוֹ "לְבָרוּךְ"). **וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה** • הוּא בֵּרַךְ אוֹתָם, וַאֲנִי לֹא אָשִׁיב אֶת בִּרְכָתוֹ. **וּבֵרַךְ** • כְּמוֹ וּבֵרֵךְ, וְכֵן הוּא גִּזְרַת רי"ש, כְּמוֹ (תהלים עד): "אוֹיֵב חֵרֵף", כְּמוֹ חֵרֵף. וְכֵן (שם י): "וּבוֹצֵעַ בֵּרֵךְ", הַמְהַלֵּל וּמְבָרֵךְ אֶת

הַגּוֹזֵל וְאוֹמֵר: אַל תִּירָא כִּי לֹא תֵעָנֵשׁ, שָׁלוֹם יִהְיֶה לְךָ - מַרְגִּיז הוּא לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא. וְאֵין לוֹמַר "בֵּרַךְ" שָׁם דָּבָר, שֶׁאִם כֵּן הָיָה נָקוּד בְּפַתָּח קָטָן (ר"ל: סֶגוֹל תַּחַת הָרֵי"ש) וְטַעֲמוֹ לְמַעְלָה, אֲבָל לְפִי שֶׁהוּא פָּעַל, הוּא נָקוּד קָמָץ קָטָן (צֵירֵי) וְטַעֲמוֹ לְמַטָּה.

(כא) **לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל**
יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ:

כא אִסְתַּכָּלִית לֵית פָּלְחֵי גְּלוּלִין בְּדִבְית יַעֲקֹב וְאַף לָא עַבְדֵי לְאוּת שְׁקַר בְּיִשְׂרָאֵל מֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהֵהוֹן בְּסַעְדֵּהוֹן וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן:

רס"ו◄ **לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְגוֹ'** • כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: אַחֲרֵי פְּשׁוּטוֹ הוּא נִדְרָשׁ מִדְרָשׁ נָאֶה. **לֹא הִבִּיט** • הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אָוֶן שֶׁבְּיַעֲקֹב, שֶׁכְּשֶׁהֵן עוֹבְרִין עַל דְּבָרָיו אֵינוֹ מְדַקְדֵּק אַחֲרֵיהֶם לְהִתְבּוֹנֵן בְּאַוְנִיּוֹת שֶׁלָּהֶם וּבְעָמָלָן, שֶׁהֵן עוֹבְרִים עַל דָּתוֹ. **עָמָל** • לְשׁוֹן עֲבֵרָה, כְּמוֹ (שם ז): "הָרָה עָמָל", (שם י): "כִּי אַתָּה

עָמָל וָכַעַס תַּבִּיט", לְפִי שֶׁהָעֲבֵרָה הִיא עָמָל לְפָנֵי הַמָּקוֹם. **ה' אֱלֹהָיו עִמּוֹ** • אֲפִלּוּ מַכְעִיסִין וּמַמְרִים לְפָנָיו, אֵינוֹ זָז מִתּוֹכָן. **וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ** • לְשׁוֹן חִבָּה וְרֵעוּת, כְּמוֹ (שמואל ב טו): "רֵעֶה דָוִד" אוֹהֵב דָּוִד, (שופטים טו): "וַיִּתְּנָהּ לְמֵרֵעֶהוּ". וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס: וּשְׁכִינַת מַלְכְּהוֹן בֵּינֵיהוֹן.

(כב) **אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ:**

כב אֱלָהּ דְּאַפֵּקִנּוּן מִמִּצְרַיִם תָּקְפָּא וְרוּמָא דִּילֵהּ:

רס"ו◄ **אֵל מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם** • אַתָּה אָמַרְתָּ: "הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם", לֹא יָצָא מֵעַצְמוֹ, אֶלָּא הָאֱלֹהִים הוֹצִיאָם. **כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ** • כְּתֹקֶף רוּם וְגַבֵּהּ שֶׁלּוֹ. וְכֵן (איוב כב): "וְכֶסֶף תּוֹעָפוֹת" - לְשׁוֹן מָעוֹז הֵמָּה.

וְאוֹמֵר אֲנִי שֶׁהוּא לְשׁוֹן (בראשית א): "וְעוֹף יְעוֹפֵף", הַמְעוֹפֵף בְּרוּם וָגֹבַהּ, וְתֹקֶף רַב הוּא זֶה. **תּוֹעֲפֹת רְאֵם** • עֲפִיפַת גַּבֵּהּ. דָּבָר אַחֵר: "תּוֹעֲפֹת רְאֵם". תֹּקֶף רְאֵמִים. וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: (גיטין סח) אֵלּוּ הַשֵּׁדִים.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ־כא) **הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי.** קִבַּלְתִּי בְּרָכָה מֵאֵת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל:
וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה. כְּלוֹמַר וַאֲבָרֵךְ אוֹתָם וְלֹא אָשִׁיב הַבְּרָכָה מֵהֶם. וְדִין הוּא שֶׁיְּבָרְכֵם, שֶׁהֲרֵי **לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב**, וּלְפִיכָךְ **וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ**, לְשׁוֹן חִבָּה וְרֵעוּת. וְזֶהוּ דָּבָר גָּדוֹל כִּי חָזָק הוּא הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם. **אֵל**, לְשׁוֹן חוֹזֶק, כְּמוֹ וְאֶת אֵילֵי הָאָרֶץ לָקָח (יחזקאל יז יג): תורה כב

(כב) **כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ.** כְּלוֹמַר כִּפְלֵי כְּפָלַיִם, כֹּחוֹ כְּפוּל מִשֶּׁל רְאֵם. **תּוֹעֲפוֹת** לְשׁוֹן כְּפָלוּת, כְּדִתְרְגֵּמִינַן וְכָפַלְתָּ (שמות כו ט) וְתַעֲוֹף. וְכֵן תָּעֲפָה כְּבֹקֶר תִּהְיֶה (איוב יא יז), שֶׁתְּהֵא אוֹר שֶׁלְּךָ כָּפוּל מֵאוֹר הַבּוֹקֶר. וּמְדַמֶּה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לִרְאֵם, כְּדֵי לְהַאֲזִין לִבְנֵי אָדָם. וְכֵן הוּא נִמְשָׁל לַאֲרִי, [אַחֲרֵי] ה' [יֵלְכוּ] כְּאַרְיֵה יִשְׁאָג (הושע יא י), אַרְיֵה שָׁאָג מִי לֹא יִירָא (עמוס ג ח): תורה כג

(כג) כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל:

כג אֲרֵי לָא נַחֲשָׁא בָּבָן דְּיִיטַב לְדִבְּית יַעֲקֹב וְאַף לָא קְסָמַיָּא רְעַן בִּרְבוּת בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּעִדָּן יִתְאֲמַר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מָה עֲבַד אֱלָהָא:

רש"י ◂ **כִּי לֹא־נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב** • כִּי רְאוּיִים הֵם לִבְרָכָה, שֶׁאֵין בָּהֶם מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים. **כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב וְגוֹ'** • עוֹד עָתִיד לִהְיוֹת עֵת כָּעֵת הַזֹּאת, אֲשֶׁר תִּגָּלֶה חִבָּתָן לְעֵין כֹּל, שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין לְפָנָיו וְלוֹמְדִים תּוֹרָה מִפִּיו וּמְחִיצָתָן לְפָנִים מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, וְהֵם יִשְׁאֲלוּ לָהֶם: מַה פָּעַל אֵל, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה ל): "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֶת־מוֹרֶיךָ". דָּבָר אַחֵר: "יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב" - אֵינוֹ לְשׁוֹן עָתִיד, אֶלָּא לְשׁוֹן הוֹוֶה: אֵינָן צְרִיכִים לְמְנַחֵשׁ וְקוֹסֵם, כִּי בְּכָל עֵת שֶׁצָּרִיךְ לְהֶאָמֵר לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וּמַה גְּזֵרוֹתָיו בַּמָּרוֹם, אֵינָן מְנַחֲשִׁים וְקוֹסְמִים, אֶלָּא נִמְסָר לָהֶם עַל־פִּי נְבִיאֵיהֶם מַה הִיא גְּזֵרַת הַמָּקוֹם, אוֹ אוּרִים וְתֻמִּים מַגִּידִים לָהֶם. וְאוֹנְקְלוֹס לֹא תִרְגֵּם כֵּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 266)

וּמְחִיצָתָן לְפָנִים מִמְּחִיצַת מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת (רש"י כג, כג) רַשִׁ"י פֵּרֵשׁ לְעֵיל (ויקרא א, א) שֶׁמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת מִשְׁתַּמְּשִׁין בִּלְשׁוֹן "וַיִּקְרָא", וְאִלּוּ בִּנְבִיאֵי הָאֻמּוֹת נֶאֱמַר לְשׁוֹן "וַיִּקַּר", לְשׁוֹן אַרְעִי וְטָמְאָה. וְהַיְנוּ, שֶׁבִּלְעָם הָיָה **לְמַטָּה** מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת. מִזֶּה אֲפוֹא, שֶׁמִּבְּחִינָתוֹ יֶשְׁנָהּ חֲשִׁיבוּת מְיֻחֶדֶת בְּכָךְ שֶׁיִּשְׂרָאֵל הֵם **לְמַעְלָה** מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת.

(כד) הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה:

כד הָא עַמָּא כְּלֵיתָא שָׁרֵי וּכְאַרְיָא יִתְנַטָּל לָא יִשְׁרֵי בְּאַרְעֵהּ עַד דְּיִקְטוֹל קְטוֹל וְנִכְסֵי עַמְמַיָּא יֵירֵת:

רש"י ◂ **הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְגוֹ'** • כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשֵּׁינָתָם שַׁחֲרִית, הֵן מִתְגַּבְּרִים כְּלָבִיא וְכַאֲרִי לַחֲטֹף אֶת הַמְּצוּוֹת: לִלְבֹּשׁ צִיצִית, לִקְרֹא אֶת שְׁמַע וּלְהָנִיחַ תְּפִלִּין. **לֹא יִשְׁכַּב** • בַּלַּיְלָה עַל מִטָּתוֹ עַד שֶׁהוּא אוֹכֵל וּמְחַבֵּל כָּל מַזִּיק הַבָּא לְטָרְפוֹ. כֵּיצַד? קוֹרֵא אֶת שְׁמַע עַל מִטָּתוֹ וּמַפְקִיד רוּחוֹ בְּיַד הַמָּקוֹם. בָּא מַחֲנֶה וְגַיִס לְהַזִּיקָם - הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹמְרָם וְנִלְחָם מִלְחֲמוֹתֵיהֶם וּמַפִּילָם חֲלָלִים. דָּבָר אַחֵר: הֶן־עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְגוֹ', כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה** • (במ"ר) נִתְנַבֵּא שֶׁאֵין מֹשֶׁה מֵת עַד שֶׁיַּפִּיל מַלְכֵי מִדְיָן חֲלָלִים, וְיֵהָרֵג הוּא עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר (יהושע יג): "וְאֶת־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר הַקּוֹסֵם הָרְגוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בַּחֲרֶב אֶל־חַלְלֵיהֶם".

(כה) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם גַּם־קֹב לֹא תְקָבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ:

כה וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אַף מֵילַט לָא תְלוּטִנּוּן אַף בָּרָכָא לָא תְבָרְכִנּוּן:

רש"י ◂ **גַּם־קֹב לֹא תְקָבֶנּוּ** • "גַּם" רִאשׁוֹן מוֹסִף עַל "גַּם" הַשֵּׁנִי, וְ"גַם" שֵׁנִי עַל "גַּם" רִאשׁוֹן. וְכֵן (מ"א ג): "גַּם־לִי גַּם־לָךְ לֹא יִהְיֶה", וְכֵן (דברים לב): "גַּם בָּחוּר גַּם בְּתוּלָה".

(כו) וַיַּעַן בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר כֹּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה:

כו וַאֲתֵב בִּלְעָם וַאֲמַר לְבָלָק הֲלָא מַלֶּלִית עִמָּךְ לְמֵימָר כֹּל דִּי יְמַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֶעְבֵּד:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כג) **כִּי לֹא נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב.** לְשׁוֹן נְסָיוֹן, כְּמוֹ נִחַשְׁתִּי (בראשית ל כז), כְּלוֹמַר אֵין לְנַסּוֹת אִם יְקַלְלֵם כִּי בְּוַדַּאי לֹא יְקַלְלֵם. וְכִי תֵּימָא אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא חָפֵץ לְקַלְלָם אֲבָל עַל יְדֵי כְּשָׁפִים וּקְסָמִים יְכוֹל אָדָם לְקַלְלָם, תַּלְמוּד לוֹמַר **וְלֹא קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל**, שֶׁאֵין שׁוּם כְּשָׁפִים מוֹעִילִין בָּהֶם שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹמְרָם:

כָּעֵת יֵאָמֵר לְיַעֲקֹב. **כָּעֵת** הַבָּא, כְּמוֹ כָּעֵת חַיָּה (בראשית יח י). **יֵאָמֵר** עַל **יַעֲקֹב** וְעַל **יִשְׂרָאֵל מַה פָּעַל אֵל**, כְּלוֹמַר כָּל כָּךְ יַעֲשֶׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִסִּים וּגְבוּרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ הַכֹּל כַּמָּה פְּעוּלוֹת פָּעַל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִם אֵלּוּ. וְהוּא כְּמוֹ מָה רַבּוּ מַעֲשֶׂיךָ ה' (תהלים קד כד): תורה כד

(כד) **הֶן עָם כְּלָבִיא יָקוּם.** לֹא כְּמוֹ שְׁחָשַׁבְתָּ לְהַשְׁפִּילָם, אֶלָּא יָקוּמוּ וְיִתְגַּבְּרוּ כַּאֲרִי וּכְלָבִיא: תורה כה

◆ יום שישי ט״ז תמוז ◆

(כג) וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם:

כג וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם אֵיתָא כְעַן אֲדַבְּרִנָּךְ לַאֲתַר אָחֳרָן מָאִים יְהֵי רַעֲוָא מִן קֳדָם יְיָ וִיתְלוּטֵהּ לִי מִתַּמָּן:

רש״י ◂ **וְקַבֹּתוֹ לִי** • אֵין זֶה לְשׁוֹן צְווּי וּכְמוֹ "וְקָבְנוֹ", אֶלָּא לְשׁוֹן עָתִיד: אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינָיו וְתַקֶּבֶנּוּ לִי מִשָּׁם, מלדיר״ש בְּלַעַז (דוא זאלסט שעלטען).

(כד) וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן:

כד וּדְבַר בָּלָק יָת בִּלְעָם רֵישׁ רָמְתָא דְּמִסְתַּכְּיָא עַל אַפֵּי בֵּית יְשִׁימוֹן:

רש״י ◂ **רֹאשׁ הַפְּעוֹר** • קוֹסֵם גָּדוֹל הָיָה בָּלָק, וְרָאָה שֶׁהֵן עֲתִידִין לִלְקוֹת עַל־יְדֵי פְּעוֹר, וְלֹא הָיָה יוֹדֵעַ בַּמֶּה. אָמַר: שֶׁמָּא הַקְּלָלָה תָּחוּל עֲלֵיהֶם מִשָּׁם? וְכֵן כָּל הַחוֹזִים בַּכּוֹכָבִים - רוֹאִים וְאֵין יוֹדְעִים מָה רוֹאִים.

(כה) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם:

כה וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק בְּנֵה לִי הָכָא שַׁבְעָא מַדְבְּחִין וְאַתְקֵין לִי הָכָא שַׁבְעָא תוֹרִין וְשַׁבְעָא דְכָרִין:

(כו) וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:

כו וַעֲבַד בָּלָק כְּמָא דִי אֲמַר בִּלְעָם וְאַסֵּק תּוֹר וּדְכַר עַל כָּל מַדְבְּחָא:

כד (א) וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו:

א וַחֲזָא בִּלְעָם אֲרֵי תַקִּין קֳדָם יְיָ לְבָרָכָא יָת יִשְׂרָאֵל וְלָא הֲלַךְ כִּזְמַן כִּזְמַן אֶלָּהֵן לְקֳדָמוּת נְחָשַׁיָּא וְשַׁוִּי לְמַדְבְּרָא אַפּוֹהִי:

רש״י ◂ **וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב וְגוֹ'** • אָמַר: אֵינִי צָרִיךְ לְבַדֵּק עוֹד בְּהַקְדּוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, כִּי לֹא יַחְפֹּץ לְקַלְלָם. **וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם** • כַּאֲשֶׁר עָשָׂה שְׁתֵּי פְּעָמִים. **לִקְרַאת נְחָשִׁים** • לְנַחֵשׁ אוּלַי יִקָּרֶה ה׳ לִקְרָאתוֹ כִּרְצוֹנוֹ. אָמַר: רוֹצָה וְלֹא רוֹצֶה לְקַלְלָם. אַזְכִּיר עֲוֹונוֹתֵיהֶם, וְהַקְּלָלָה עַל הַזְּכָרַת עֲוֹונוֹתֵיהֶם תָּחוּל. **וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו** • כְּתַרְגּוּמוֹ.

(ב) וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים:

ב וּזְקַף בִּלְעָם יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת יִשְׂרָאֵל שָׁרֵן לְשִׁבְטוֹהִי וּשְׁרַת עֲלוֹהִי רוּחַ נְבוּאָה מִן קֳדָם יְיָ:

רש״י ◂ **וַיִּשָּׂא בִלְעָם אֶת־עֵינָיו** • בִּקֵּשׁ לְהַכְנִיס בָּהֶם עַיִן רָעָה, וַהֲרֵי יֵשׁ לְךָ ג׳ מִדּוֹתָיו: עַיִן רָעָה וְרוּחַ גְּבוֹהָה וְנֶפֶשׁ רְחָבָה הָאֲמוּרִים לְמַעְלָה (אבות פ״ה). **שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו** • רָאָה כָּל שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט שׁוֹכֵן לְעַצְמוֹ וְאֵינָן מְעֹרָבִין, רָאָה שֶׁאֵין פִּתְחֵיהֶם מְכֻוָּנִין זֶה כְּנֶגֶד זֶה, שֶׁלֹּא יָצִיץ לְתוֹךְ אֹהֶל חֲבֵרוֹ. **וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים** • עָלָה בְּלִבּוֹ שֶׁלֹּא יְקַלְּלֵם.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כד (א) **וְלֹא הָלַךְ וגו'.** לִקְרַאת נְסִיונוֹת, לְפִי שֶׁיּוֹדֵעַ הוּא שֶׁלֹּא יוֹעִילוּ כְּדְפֵיירְשִׁתִּי לְעֵיל (כג כג), אֶלָּא נִתְכַּוֵּון לְבָרְכָם, וְהִסְכִּים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עַל יָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר **וַתְּהִי עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים**. אִי נַמִּי רָצָה לְקַלְלָם, וְשָׁרְתָה שְׁכִינָה עָלָיו וְהִכְרִיחוֹ בְּעַל־כָּרְחוֹ לְבָרְכָם: תורה ב

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך יג עמ' 84)

שֶׁאֵין פִּתְחֵי אָהֳלֵיהֶם מְכֻוָּנִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה (רש"י כד, ב) גַּם בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מָצוּי בְּדִירַת עֲרַאי, אֹהֶל, עָלָיו לְהַקְפִּיד עַל כְּלֵי הַצְּנִיעוּת בְּמִילּוּאָם. לַאֲפוּקֵי מִן הַמְקִלִּים בְּעִנְיָנֵי צְנִיעוּת בַּקַּיִץ, וּבְמֵיָחֵד כְּשֶׁנִּמְצָאִים בְּדִירַת עֲרַאי מִחוּץ לָעִיר, בְּאָמְרָם: "אָחְטָא וְאָשׁוּב", כְּשֶׁאָשׁוּב הָעִירָה.

(ג) **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:**

ג וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר אֲמַר בִּלְעָם בְּרֵהּ בְּעוֹר וְאֲמַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי:

רס"י ◄ **בְּנוֹ בְעֹר** • כְּמוֹ (תהילים קיד) : "לְמַעְיְנוֹ מָיִם". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה : (סנהדרין ק"ה) שְׁנֵיהֶם הָיוּ גְּדוֹלִים מֵאֲבוֹתֵיהֶם ; בָּלָק בְּנוֹ צִפּוֹר - אָבִיו בְּנוֹ הוּא בְּמַלְכוּת, וּבִלְעָם גָּדוֹל מֵאָבִיו בִּנְבִיאוּת - מָנָה בֶּן פְּרָס הָיָה. **שְׁתֻם הָעָיִן** • עֵינוֹ נְקוּרָה וּמוּצֵאת לַחוּץ וְחוֹר שֶׁלָּהּ נִרְאָה פָּתוּחַ, וּלְשׁוֹן מִשְׁנָה הוּא, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁתֹּם וְיִסְתֹּם וְיִגֹּב. (ע"ז סט). וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ: לְפִי שֶׁאָמַר : וּמִסְפָּר אֶת רֹבַע יִשְׂרָאֵל, שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יוֹשֵׁב וּמוֹנֶה רְבִיעוֹתֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל מָתַי תָּבוֹא טִפָּה שֶׁנּוֹלַד הַצַּדִּיק מִמֶּנָּה. אָמַר בִּלְבּוֹ: מִי שֶׁהוּא קָדוֹשׁ וּמְשָׁרְתָיו קְדוֹשִׁים יִסְתַּכֵּל בַּדְּבָרִים הַלָּלוּ? וְעַל דָּבָר זֶה נִסְמֵית עֵינוֹ שֶׁל בִּלְעָם (נדה לא). וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים: "שְׁתֻם הָעָיִן" - פְּתוּחַ הָעַיִן, כְּמוֹ שֶׁתִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס, וְעַל שֶׁאָמַר "שְׁתֻם הָעָיִן" וְלֹא אָמַר "שְׁתֻם הָעֵינַיִם", לָמַדְנוּ שֶׁסּוֹמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו הָיָה.

(ד) **נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:**

ד אֲמַר דְּשָׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְחֶזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵהּ:

רס"י ◄ **נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם** • פְּשׁוּטוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ, שֶׁאֵין נִרְאָה עָלָיו אֶלָּא בַּלַּיְלָה כְּשֶׁהוּא שׁוֹכֵב. וּמִדְרָשׁוֹ: כְּשֶׁהָיָה נִגְלֶה עָלָיו לֹא הָיָה בּוֹ כֹּחַ לַעֲמֹד עַל רַגְלָיו, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו, לְפִי שֶׁהָיָה עָרֵל וּמָאוּס לִהְיוֹת נִגְלֶה עָלָיו בְּקוֹמָה זְקוּפָה לְפָנָיו.

(ה) **מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל:**

ה מָא טָבָא אַרְעָךְ יַעֲקֹב בֵּית מֵישְׁרָיךְ יִשְׂרָאֵל:

רס"י ◄ **מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ** • עַל שֶׁרָאָה פְּתִחֵיהֶם שֶׁאֵינָן מְכֻוָּנִין זֶה מוּל זֶה. **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ** • חֲנִיוֹתֶיךָ, כְּתַרְגּוּמוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מַה־טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ", מַה טֹּבוּ - אֹהֶל שִׁילֹה וּבֵית עוֹלָמִים בִּישׁוּבָן, שֶׁמַּקְרִיבִין בָּהֶן קָרְבָּנוֹת לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם. **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ** • אַף כְּשֶׁהֵן חֳרֵבִין, לְפִי שֶׁהֵן מַשְׁכּוֹן עֲלֵיהֶם, וְחֹרְבָּנָן כַּפָּרָה עַל הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד) : "כִּלָּה ה' אֶת־חֲמָתוֹ", וּבַמֶּה כִּלָּה? "וַיַּצֵּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן".

(ו) **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כְּגַנַּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם:**

ו כְּנַחֲלִין דְּמַדְבְּרִין כְּגִנַּת שַׁקְיָא דְעַל פְּרָת כְּבוּסְמָיָא דִּנְצִיב יְיָ כְּאַרְזִין דִּנְצִיבִין עַל מַיָּא:

רס"י ◄ **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ** • שֶׁנֶּאֱרְכוּ וְנִמְשְׁכוּ לִנְטוֹת לְמֶרְחוֹק. אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אָנוּ לְמֵדִים מֶה הָיָה בִּלְבּוֹ לְקַלְלָם, כְּשֶׁאָמַר לְהָשִׁית אֶל הַמִּדְבָּר פָּנָיו. וּכְשֶׁהָפַךְ הַמָּקוֹם אֶת פִּיו, בֵּרְכָם מֵעַיִן אוֹתָם קְלָלוֹת שֶׁבִּקֵּשׁ לוֹמַר כּוּ', כְּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק" (סנהדרין קה). **כַּאֲהָלִים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: לְשׁוֹן (תהלים מה) : "מֹר וַאֲהָלוֹת". **נָטַע ה'** • בְּגַן־עֵדֶן. לְשׁוֹן אַחֵר: כַּאֲהָלִים נָטַע ה' - כַּשָּׂמִים הַמְּתוּחִין כְּאֹהֶל, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה מ) : "וַיִּמְתָּחֵם כָּאֹהֶל לָשָׁבֶת". וְלָשׁוֹן זֶה אֵינוֹ, דְּאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִנְקֹד "כַּאֲהָלִים" הָא' בְּחֶטֶף קָמַץ. **נָטַע ה'** • לְשׁוֹן "נְטִיעָה" מָצִינוּ בְּאֹהָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (דניאל יא) : "וַיִּטַּע אָהֳלֵי אַפַּדְנוֹ".

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(ה־ו) **מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב.** אִיתְמַר בְּחֵלֶק (סנהדרין קה), אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אַתָּה לָמֵד מֶה הָיָה בִּלְבּוֹ, בִּיקֵּשׁ לוֹמַר לֹא יִהְיֶה לָהֶם בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אָמַר **מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב.** לֹא תִּשָּׁרֶה עֲלֵיהֶם שְׁכִינָה, אָמַר **מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל.** לֹא תְּהֵיֶה מַלְכוּתָם נִמְשֶׁכֶת, אָמַר **כִּנְחָלִים נִטָּיוּ.** לֹא יִהְיֶה לָהֶם זֵיתִים וּכְרָמִים, אָמַר **כְּגַנַּת עֲלֵי נָהָר.** לֹא יִהְיֶה רֵיחָם נוֹדֵף, אָמַר **כַּאֲהָלִים נָטַע ה'.** לֹא יִהְיֶה לָהֶם מְלָכִים בַּעֲלֵי קוֹמָה, אָמַר **כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם.** (אמר) לֹא יִהְיֶה לָהֶם מֶלֶךְ בֶּן מָלֶךְ, אָמַר **יִזַּל מַיִם מִדְּלָיָו.** לֹא תְּהֵא מַלְכוּתָם שׁוֹלֶטֶת

(ז) יַזַּל־מַיִם מִדְּלָיָו וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתוֹ׃

ז יִסְגֵּי מַלְכָּא דְּיִתְרַבְּא מִבְּנוֹהִי וְיִשְׁלוֹט בְּעַמְמִין סַגִּיאִין וְיִתְקוֹף מֵאֲגַג מַלְכֵּהּ וְתִתְנְטַל מַלְכוּתֵהּ׃

רש"י ◂ **מִדָּלָיו** • מִבְּאֵרוֹתָיו. וּפֵרוּשׁוֹ כְּתַרְגּוּמוֹ. **וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים** • לְשׁוֹן הַצָּלָחָה הוּא זֶה - זַרְעוֹ כַּזֶּרַע הַזָּרוּעַ עַל פְּנֵי הַמַּיִם. **וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ** • מֶלֶךְ

(ח) אֵ֤ל מוֹצִיאוֹ֙ מִמִּצְרַ֔יִם כְּתוֹעֲפֹ֥ת רְאֵ֖ם ל֑וֹ יֹאכַ֞ל גּוֹיִ֤ם צָרָיו֙ וְעַצְמֹתֵיהֶ֣ם יְגָרֵ֔ם וְחִצָּיו֖ יִמְחָֽץ׃

ח אֱלָהָא דְּאַפֵּקְנוּן מִמִּצְרַיִם תָּקְפָא וְרוּמָא דִּילֵהּ לֵיכְלוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִכְסֵי עַמְמַיָּא סַנְאֵיהוֹן וּבְבַזַּת מַלְכֵּיהוֹן יִתְפַּנְקוּן וְאַרְעָתְהוֹן יַחְסְנוּן׃

רש"י ◂ **אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם** • מִי גּוֹרֵם לָהֶם הַגְּדֻלָּה הַזֹּאת? אֵל הַמּוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם בְּתֹקֶף וְרוֹם שֶׁלּוֹ, **יֹאכַל אֶת הַגּוֹיִם שֹׁהֵם צָרָיו. וְעַצְמֹתֵיהֶם** • שֶׁל צָרִים. **יְגָרֵם** • מְנַחֵם פָּתַר בּוֹ לְשׁוֹן שְׁבִירָה, וְכֵן (צפניה ג): "לֹא גָרְמוּ לַבֹּקֶר", וְכֵן (יחזקאל כג): "וְאֶת־חֲרָשֶׁיהָ תְּגָרֵמִי". וַאֲנִי אוֹמֵר לְשׁוֹן עֶצֶם הוּא, שֶׁמְּגָרֵר הַבָּשָׂר בְּשִׁנָּיו מִסָּבִיב וְהַמֹּחַ שֶׁבְּפָנִים וּמַעֲמִיד הָעֶצֶם עַל עַרְמִימוּתוֹ. **וְחִצָּיו יִמְחָץ** • אוֹנְקְלוֹס תִּרְגֵּם: חִצָּיו שֶׁל צָרִים, חֲלָקָה שֶׁלָּהֶם כְּמוֹ בַּעֲלֵי חִצִּים, מָרֵי פְּלוּגְתָּא. (ס"א לְשׁוֹן חֲלָקָה וַחֲצָיָה) וְכֵן יִמְחָץ לְשׁוֹן (שופטים ה): "וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ". שֶׁיַּחֲצוּ אֶת אַרְצָם. וְיֵשׁ לְפָתֹר לְשׁוֹן חִצִּים מַמָּשׁ - חִצָּיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא יִמְחַץ בְּדָמָם שֶׁל צָרִים, יִטְבֹּל וְיִצְטַבַּע בְּדָמָם, כְּמוֹ (תהלים סח): "לְמַעַן תִּמְחַץ רַגְלְךָ בְּדָם" וְאֵינוֹ זֶה מִלְּשׁוֹן מַכָּה, כְּמוֹ: "מָחַצְתִּי", שֶׁהַצָּבוּעַ בְּדָם נִרְאֶה כְּאִלּוּ מָחוּץ וְנָגוּעַ.

(ט) כָּרַ֤ע שָׁכַב֙ כַּאֲרִ֣י וּכְלָבִ֔יא מִ֥י יְקִימֶ֖נּוּ מְבָרֶכֶ֣יךָ בָר֑וּךְ וְאֹרְרֶ֖יךָ אָרֽוּר׃

ט יְנוּחַ יִשְׁרֵי בְתִקּוֹף כְּאַרְיָא וּכְלֵיתָא לֵית דְּיֵקִימִנֵּהּ בָּרִיכָךְ יְהוֹן בְּרִיכִין וְלִיטָךְ יְהוֹן לִיטִין׃

רש"י ◂ **כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי** • כְּתַרְגּוּמוֹ: יִתְיַשְּׁבוּ בְּאַרְצָם בְּכֹחַ וּבִגְבוּרָה.

(י) וַיִּֽחַר־אַ֤ף בָּלָק֙ אֶל־בִּלְעָ֔ם וַיִּסְפֹּ֥ק אֶת־כַּפָּ֖יו וַיֹּ֣אמֶר בָּלָ֣ק אֶל־בִּלְעָ֗ם לָקֹ֤ב אֹיְבַי֙ קְרָאתִ֔יךָ וְהִנֵּ֥ה בֵּרַ֖כְתָּ בָּרֶ֥ךְ זֶ֖ה שָׁלֹ֥שׁ פְּעָמִֽים׃

י וּתְקֵף רָגְזָא דְּבָלָק בִּבְלְעָם וּשְׁקָפְנִין לִידוֹהִי וַאֲמַר בָּלָק לְבִלְעָם לְמֵילַט סַנְאַי קְרִיתָךְ וְהָא בָּרָא מְבָרַכְתָּ לְהוֹן דְּנַן תְּלַת זִמְנִין׃

רש"י ◂ **וַיִּסְפֹּק** • הִכָּה זוֹ עַל זוֹ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

בָּאוּמּוֹת, אָמַר **וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים**. לֹא תִּהְיֶה מַלְכוּתָם עַזָּה, אָמַר **וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ**. לֹא תִּהְא קִימָה לְמַלְכוּתָן, אָמַר **וְתִנַּשֵּׂא מַלְכוּתוֹ**. אָמַר רַבִּי אַבָּא בַּר כָּהֲנָא, וְכֻלָּן חָזְרוּ לְקִלְקָלָה חוּץ מִבְּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כג ו) וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹהֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה, קְלָלָה וְלֹא קְלָלוֹת:

דָּבָר אַחֵר, **כְּנַחְלֵי נְטָיוּ**; (לשון נטיו) לְשׁוֹן נְטִיָּה שֶׁיֵּשׁ בְּנְחָלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה סו יב) הִנְנִי נֹטֶה אֲלֵיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם, כְּמוֹ שֶׁהַנְּחָלִים נוֹטִים וּמִתְפַּשְּׁטִים לְכָאן וּלְכָאן כְּשֶׁגְּדֵלִים, כָּךְ יִשְׂרָאֵל יִפְרוּ וְיִרְבּוּ וְיִהְיוּ צְרִיכִים לְפַשֵּׁט אֹהָלִים וּלְהַרְחִיבָם, כְּדַאֲמַר (שם נד ב) הַרְחִיבִי מְקוֹם אָהֳלֵךְ וגו':

כַּאֲהָלִים נָטַע ה'. כְּאוֹתָן זְרִיעוֹת חֲשׁוּבוֹת שֶׁנָּטַע ה' בְּגַן עֵדֶן, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ב ח) וַיִּטַּע ה' אֱלֹהִים גַּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, שֶׁגְּדֵלִין וּמִתְבָּרְכִין:

יַזַּל מַיִם מִדְּלָיָו. כְּמוֹ הָרִים נָזְלוּ (שופטים ה ח), כְּלוֹמַר יִתְנַטְּפוּ מַיִם מִמָּקוֹם שֶׁהֵם דּוֹלִים, כְּלוֹמַר יִרְבֶּה חַיִל מִזַּרְעוֹ, כִּי חֲיָילוֹת נִמְשָׁלוּ לְמַיִם, כְּמוֹ (המים) [אֶת מֵי הַנָּהָר] הָעֲצוּמִים אֶת מֶלֶךְ אַשּׁוּר (ישעיה ח ז), כְּלוֹמַר יֵצֵא חַיִל מִזַּרְעוֹ, וְזַרְעוֹ יִהְיֶה כְּמַיִם רַבִּים שֶׁיִּגְדְּלוּ מְאוֹד:

וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ. יָרוֹם מַלְכּוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל יוֹתֵר **מֵאֲגַג**, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ שֶׁמֶּלֶךְ רִאשׁוֹן שֶׁל יִשְׂרָאֵל דְּהַיְינוּ שָׁאוּל הָרַג עֲמָלֵק (שמואל א' טו ז). וְכָל מַלְכֵי עֲמָלֵק קְרוּיִין אֲגַג, וְכָל מַלְכֵי מִצְרַיִם קְרוּיִין פַּרְעֹה, וְכָל מַלְכֵי פְּלִשְׁתִּים קְרוּיִין אֲבִימֶלֶךְ:

וְתִנַּשֵּׂא מַלְכוּתוֹ. שֶׁל יִשְׂרָאֵל: תורה ז

(ח) **יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו.** כְּלוֹמַר, יִשְׂרָאֵל יְכַלֶּה הַגּוֹיִם שֶׁהֵם צָרָיו:

וְעַצְמֹתֵיהֶם יְגָרֵם. כְּאָדָם שֶׁאוֹכֵל בָּשָׂר וְאַחַר־כָּךְ אוֹכֵל הָעֲצָמוֹת וְאֵינוֹ מְשַׁיֵּר כְּלוּם: תורה ט

(יא) וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד:

יא וּכְעַן זֵיל לָךְ לְאַתְרָךְ אֲמָרִית יְקָרָא אֲיַקְּרִנָּךְ וְהָא מְנָעָךְ יְיָ מִן יְקָר:

(יב) וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר:

יב וַאֲמַר בִּלְעָם לְבָלָק הֲלָא אַף לְאִזְגַּדָּיךְ דִּי שַׁלְחַת לְוָתִי מַלֶּלִית לְמֵימָר:

(יג) אִם־יִתֶּן־לִי בָּלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

יג אִם יִתֶּן לִי בָלָק מְלֵי בֵיתֵהּ כְּסַף וּדְהַב לֵית לִי רְשׁוּ לְמֶעְבַּד עַל גְּזֵרַת מֵימְרָא דַּייָ לְמֶעְבַּד טַבְתָּא אוֹ בִישְׁתָּא מֵרְעוּתִי דִּימַלֵּל יְיָ יָתֵהּ אֲמַלֵּל:

רמ"י◂ **לַעֲבֹר אֶת־פִּי ה'** • כָּאן לֹא נֶאֱמַר "אֱלֹהָיו" כְּמוֹ שֶׁאָמַר בָּרִאשׁוֹנָה, לְפִי שֶׁיָּדַע שֶׁנִּבְאַשׁ בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא וְנִטְרַד.

◆ שבת קודש י"ז תמוז ◆

(יד) וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים:

יד וּכְעַן הָא אֲנָא אָזֵל לְעַמִּי אִיתָא אֲמַלְכִּינָךְ מָא דְּתַעְבֵּד וַאֲחַוִּי לָךְ מָא דְּיַעְבֵּד עַמָּא הָדֵין לְעַמָּךְ בְּסוֹף יוֹמַיָּא:

רמ"י◂ **הוֹלֵךְ לְעַמִּי** • מֵעַתָּה הֲרֵינִי כִּשְׁאָר עַמִּי, שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵעָלַי. **לְכָה אִיעָצְךָ** • מַה לְּךָ לַעֲשׂוֹת. וּמַה הִיא הֶעֵצָה? אֱלֹהֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׂוֹנֵא זִמָּה הוּא כו', כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק" (סנהדרין קה). תֵּדַע שֶׁבִּלְעָם הִשִּׂיא עֵצָה זוֹ לְהַכְשִׁילָם, בְּזִמָּה, שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר (במדבר לא): "הֵן הֵנָּה הָיוּ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל בִּדְבַר בִּלְעָם". **אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ** • מִקְרָא קָצָר הוּא זֶה: אִיעָצְךָ לְהַכְשִׁילָם וְאוֹמַר לְךָ מַה שֶּׁהֵן עֲתִידִין לְהָרַע לְמוֹאָב בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב". הַתַּרְגּוּם מְפָרֵשׁ קְצוּר הָעִבְרִי, וְיִקְטוֹל וְכוּ'.

(טו) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן:

טו וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר אֲמַר בִּלְעָם בְּרֵהּ בְּעוֹר וְאֲמַר גַּבְרָא דְּשַׁפִּיר חָזֵי:

(טז) נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם:

טז אֲמַר דְּשָׁמַע מֵימַר מִן קֳדָם אֵל וְיַדַּע מַדַּע מִן קֳדָם עִלָּאָה חֲזוּ מִן קֳדָם שַׁדַּי חָזֵי שְׁכִיב וּמִתְגְּלֵי לֵהּ:

רמ"י◂ **וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן** • (סנהדרין ק"ה ב') לְכַוֵּן הַשָּׁעָה שֶׁכּוֹעֵס בָּהּ.

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יד) **לְכָה אִיעָצְךָ.** אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁלֹשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, בִּלְעָם אִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ נָהָרג, אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק נִיסּוֹרִין, יִתְרוֹ שֶׁבָּרַח זָכוּ בָּנָיו וְיָשְׁבוּ בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים א' ב נה) וּמִשְׁפְּחוֹת סוֹפְרִים יֹשְׁבֵי יַעְבֵּץ תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוּכָתִים הֵמָּה הַקִּינִים הַבָּאִים מֵחֲמַת וגו', וּכְתִיב הָתָם (שופטים א טז) וּבְנֵי קֵינִי חֹתֵן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים וגו' (סנהדרין קו.). דָּבָר אַחֵר, **אִיעָצְךָ**, כְּלוֹמַר עַל אוֹתוֹ דָּבָר שֶׁאַתָּה יָרֵא וְחָרֵד מִפְּנֵי זֶה הַקָּהָל הַיּוֹשֵׁב מִמּוּלְךָ, דַּע שֶׁאִם לֹא תִּתְגָּרֶה בָּהֶם אַל תִּירָא מֵהֶם: **אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה.** כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזֵיל: תורה טו

(יז) אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת:

רש"י ◂ אֶרְאֶנּוּ • רוֹאֶה אֲנִי שִׁבְחוֹ שֶׁל יַעֲקֹב וּגְדֻלָּתוֹ, אַךְ לֹא עַתָּה הוּא אֶלָּא לְאַחַר זְמַן. דָּרַךְ כּוֹכָב • כְּתַרְגּוּמוֹ, לְשׁוֹן (איכה ב): "דָּרַךְ קַשְׁתּוֹ"; שֶׁהַכּוֹכָב עוֹבֵר בְּחֵץ. וּבְלַעַ"ז דישטינ"ט, כְּלוֹמַר, יָקוּם מַזָּל. וְקָם שֵׁבֶט • מֶלֶךְ רוֹדֶה וּמוֹשֵׁל. וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב • זֶה דָּוִד, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (שמואל ב ח): "הַשְׁכֵּב אוֹתָם אַרְצָה וַיְמַדֵּד שְׁנֵי־חֲבָלִים לְהָמִית וְגוֹ'". וְקַרְקַר • לְשׁוֹן קוֹרֶה, כְּמוֹ (מ"ב יט) "אֲנִי קָרַתִּי", (ישעיה נא) "וּמַקֶּבֶת בּוֹר נַקָּרְתֶּם", (משלי ל): "יִקְּרוּהָ עוֹרְבֵי נַחַל". פוריי"ר בְּלַעַ"ז. כָּל־בְּנֵי־שֵׁת • כָּל הָאֻמּוֹת, שֶׁכֻּלָּם יָצְאוּ מִן שֵׁת בְּנוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן.

יז חֲזִיתֵהּ וְלָא כְעַן סְכִיתֵהּ וְלָא אִיתוֹהִי קָרִיב כַּד יְקוּם מַלְכָּא מִיַּעֲקֹב וְיִתְרַבָּא מְשִׁיחָא מִיִּשְׂרָאֵל וְיִקְטוֹל רַבְרְבֵי מוֹאָב וְיִשְׁלוֹט בְּכָל בְּנֵי אֱנָשָׁא:

(יח) וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל:

רש"י ◂ וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו • לְאוֹיְבָיו יִשְׂרָאֵל.

יח וְיהֵי אֱדוֹם יְרָתָא וְיהֵי יְרָתָא שְׂעִיר לְבַעֲלֵי דְּבָבוֹהִי וְיִשְׂרָאֵל יַצְלַח בְּנִכְסִין:

(יט) וְיֵרֶד מִיַּעֲקֹב וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר:

רש"י ◂ וְיֵרֶד מִיַּעֲקֹב • וְעוֹד יִהְיֶה מוֹשֵׁל אַחַר מִיַּעֲקֹב. וְהֶאֱבִיד שָׂרִיד מֵעִיר • מֵעִיר הַחֲשׁוּבָה שֶׁל אֱדוֹם וְהִיא רוֹמִי. וְעַל מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר בֵּן, שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ (תהילים עב): "וְיֵרֶד מַיִם עַד־יָם", (עובדיה): "וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו".

יט וְיֵחוּת חַד מִדְּבִית יַעֲקֹב וְיוּבַד מְשֵׁזַב מִקְּרַיַּת עַמְמַיָּא:

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כרך יח עמ' 283)

וְעַל מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ אוֹמֵר בֵּן (רש"י כד, יט) רַז"ל אָמְרוּ, שֶׁעוֹבַדְיָה הַנָּבִיא, שֶׁהָיָה גֵּר אֲדוֹמִי, הִתְנַבֵּא עַל מַפֶּלֶת אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו", כִּי "מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אַבָּא לְיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא" (אַבָּא = יַעַר - מַעֲצָמוֹ שֶׁל יַעַר יִכָּנֵס בְּתוֹךְ הַגַּרְזֶן לִהְיוֹת בֵּית יָד וְיִקַּצְצוּ בּוֹ אֶת הַיַּעַר). וְאַף כָּאן: בִּלְעָם, נְבִיא אֻמּוֹת הָעוֹלָם, מִתְנַבֵּא עַל מַפֶּלֶת הָאֻמּוֹת וּשְׁלִיטַת מָלֵךְ הַמָּשִׁיחַ עֲלֵיהֶם.

(כ) וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמֶר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד:

רש"י ◂ וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק • נִסְתַּכֵּל בְּפָרְעָנוּתוֹ שֶׁל עֲמָלֵק. רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק • הוּא קִדֵּם אֶת כֻּלָּם לְהִלָּחֵם בְּיִשְׂרָאֵל, וְכֵן תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס. וְאַחֲרִיתוֹ לְהֶאָבֵד בְּיָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כה): "תִּמְחֶה אֶת־זֵכֶר עֲמָלֵק".

כ וַחֲזָא יָת עֲמַלֵּקָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר רֵישׁ קְרַבְיָא דְיִשְׂרָאֵל הֲוָה עֲמַלֵּקָאָה וְסוֹפֵהּ לְעָלְמָא יֵיבַד:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(יז) **אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב.** אֲנִי שָׁר וּמְעַיֵּן הַדָּבָר, וְלֹא יִהְיֶה בְּקָרוֹב וְדָבָר [רָחוֹק] הוּא. אַךְ משֶׁה לֹא אָמַר כֵּן, אֶלָּא כִּי קָרוֹב יוֹם אֵידָם, שֶׁל אוּמּוֹת הָעוֹלָם, וְחֻשׁ עֻתִּדֹת לָמוֹ (דברים לב לה). מָשָׁל לְמֶלֶךְ הַמְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְעִמּוֹ אוֹהֲבוֹ וְשׁוֹנְאוֹ, צָמָא הַמֶּלֶךְ לַמַּיִם, הָאוֹהֵב אָמַר לוֹ רְחוֹקִים אָנוּ לַמַּיִם כְּדֵי לְצַעֲרוֹ, הָאוֹהֵב אָמַר אֲדוֹנִי הַמֶּלֶךְ רָכַב כִּי קָרוֹב לָנוּ הַמַּיִם כְּדֵי לְהָשִׁיב נַפְשׁוֹ עָלָיו. כָּךְ בִּלְעָם הָאוֹיֵב אוֹמֵר כִּי הַיְשׁוּעָה רְחוֹקָה, אֲבָל הָאוֹהֵב אוֹמֵר (ישעיה נו א) שָׁמְרוּ מִשְׁפָּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה כִּי קְרוֹבָה יְשׁוּעָתִי לָבוֹא וְצִדְקָתִי לְהִגָּלוֹת (ילקוט רמז תשעא):

דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב. נִתְחַזֵּק הַמּוֹשֵׁל שֶׁל יַעֲקֹב. **דָּרַךְ** לְשׁוֹן חֹזֶק, כְּמוֹ תִּדְרְכִי נְפָשִׁי עֹז (שופטים ה כא):

וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל. חָזָק, שֶׁיִּמְחַץ **פַּאֲתֵי מוֹאָב,** שֶׁל מוֹאָב. **פַּאֲתֵי,** לְשׁוֹן הֶיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה (תהלים קיח כב). וְעַל דָּוִד נִיבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב' ח ב) וַיַּךְ אֶת מוֹאָב וַיְמַדְּדֵם בַּחֶבֶל וגו':

וְקַרְקַר כָּל בְּנֵי שֵׁת. הָאוּמּוֹת, כִּדְפֵירַשׁ רַשִׁ"י. וְאֵין יִשְׂרָאֵל בַּכְּלָל, שֶׁהֲרֵי בְּרֵישֵׁיהּ דִּקְרָא תָּלָה הַמֻּמְשָׁלָה בְּיִשְׂרָאֵל: תורה יח

(יח) **וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה.** שֶׁהָיוּ עֲבָדִים לְדָוִד נוֹשְׂאֵי מִנְחָה (ראה שמואל ב' ח יד):

וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו. שֵׂעִיר יִהְיֶה יְרוּשָׁה לְאוֹיְבָיו: תורה יט

(כא) וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ:

כא וַחֲזָא יָת שַׁלְמָאָה וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר תַּקִּיף בֵּית מוֹתְבָךְ וְשַׁוִי בִכְרָךְ תַּקִּיף מְדוֹרָךְ:

רש"י ◂ **וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי** • לְפִי שֶׁהָיָה קֵינִי תָּקוּעַ אֵצֶל עֲמָלֵק, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א טו): "וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־הַקֵּינִי וְגוֹ'" - הִזְכִּירוֹ אַחַר עֲמָלֵק. נִסְתַּכֵּל בִּגְדֻלָּתָם שֶׁל בְּנֵי יִתְרוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דה"א ב): "תִּרְעָתִים שִׁמְעָתִים שׁוּכָתִים". **אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ** • תָּמָה אֲנִי מֵהֵיכָן זָכִיתָ לָכָךְ? הֲלֹא אַתָּה עִמִּי הָיִיתָ בַּעֲצַת (שמות א): "הָבָה נִתְחַכְּמָה לוֹ", וְעַתָּה נִתְיַשַּׁבְתָּ בְּאֵיתָן וּמָעוֹז שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

(כב) כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבְּךָ:

כב אֲרֵי אִם יְהֵי לְשֵׁצָאָה שַׁלְמָאָה עַד מָא אַתּוּרָאָה יְשַׁבְּנָךְ:

רש"י ◂ **כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן וְגוֹ'** • אַשְׁרֶיךָ שֶׁנִּתְקַעְתָּ לְתֹקֶף זֶה, שֶׁאֵינְךָ נִטְרָד עוֹד מִן הָעוֹלָם, כִּי אַף אִם אַתָּה עָתִיד לִגְלוֹת עִם עֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים וְתִהְיֶה לְבָעֵר מִמְּקוֹם שֶׁנִּתְיַשַּׁבְתָּ שָׁם, מַה בְּכָךְ?. **עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבְּךָ** • עַד הֵיכָן הוּא מַגְלֶה אוֹתְךָ? שֶׁמָּא לַחֲלַח וְחָבוֹר? אֵין זֶה טֶרֶד מִן הָעוֹלָם אֶלָּא טִלְטוּל מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, וְתָשׁוּב עִם שְׁאָר הַגָּלְיוֹת.

(כג) וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֹוי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל:

כג וּנְטַל מַתְלֵהּ וַאֲמַר וַי לְחַיְּבָיָא דְּיֵחוֹן כַּד יַעְבֵּד אֱלָהָא יָת אִלֵּין:

רש"י ◂ **וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וְגוֹ'** • כֵּיוָן שֶׁהִזְכִּיר אֶת שִׁבְתַּי אַשּׁוּר, אָמַר. **אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל** • מִי יָכוֹל לְהַחֲיוֹת אֶת עַצְמוֹ מִשּׁוּמוֹ אֶת אֵלֶּה, שֶׁלֹּא יָשִׂים עָלָיו הַגּוֹזֵר אֶת אֵלֶּה; שֶׁיַּעֲמֹד סַנְחֵרִיב וִיבַלְבֵּל אֶת כָּל הָאֻמּוֹת, וְעוֹד יָבוֹאוּ צִים מִיַּד כִּתִּים - וְיַעַבְרוּ כִּתִּיִּים שֶׁהֵן רוֹמִיִּים בִּבְרָנִיּוּת גְּדוֹלוֹת עַל אַשּׁוּר.

(כד) וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד:

כד וְסִיעַן יִצְטְרְכַן מֵרוֹמָאֵי וְיַעֲנוּן לְאָתּוּר וְיִשְׁתַּעְבְּדוּן לְעֵבֶר פְּרָת וְאַף אִנּוּן לְעָלְמָא יֵיבְדוּן:

רש"י ◂ **וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר** • וְעִנּוּ אוֹתָם שְׁבִּעֵבֶר הַנָּהָר. **וְגַם־הוּא עֲדֵי אוֹבֵד** • וְכֵן פִּירֵשׁ (דניאל ז): "עַד דִּי קְטִילַת חֵיוְתָא וְהוּבַד גִּשְׁמַהּ". **וְצִים** • סְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת, כְּדִכְתִיב (ישעיה לג) "וְצִי אַדִּיר" - תַּרְגּוּמוֹ יוּבּוֹרְנֵי רַבְּתָא.

(כה) וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ:

כה וְקָם בִּלְעָם וַאֲזַל וְתָב לְאַתְרֵהּ וְאַף בָּלָק אֲזַל לְאָרְחֵהּ:

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

(כ־כא) **וַיַּרְא אֶת עֲמָלֵק.** וּכְתִיב **וַיַּרְא אֶת הַקֵּינִי** וגו'. שְׁתֵּי אוּמּוֹת הָלְלוּ נָקט בְּיַחַד, לְפִי שֶׁעֲמָלֵק הָיָה רֵאשִׁית לָאַהֲבָה, שֶׁעַל יָדוֹ הוֹעֲמְדוּ שָׁרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי מֵאוֹת. וְלִשְׁנֵיהֶם מְפָרֵשׁ תַּגְמוּלָם, עֲמָלֵק **עֲדֵי אֹבֵד**, וְקֵינִי **אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ.** וְשִׂים, שֵׁם דָּבָר. כְּלוֹמַר, וְשִׂימַת מוֹשָׁבְךָ וְקֵן שֶׁלְּךָ יִהְיֶה בַּסֶּלַע: תורה כב

(כב) **כִּי־אִם יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן.** כְּשֶׁיִּהְיֶה **לְבָעֵר קָיִן**, כְּשֶׁיִּלְכוּ בַּגָּלוּת: **עַד מָה אַשּׁוּר.** כְּלוֹמַר עַד מָתַי יִהְיֶה דָּבָר זֶה, לְזְמַן אָרוֹךְ, וְלֹא תִּהְיֶה כִּי־אִם בַּשִּׁבְיָה, שֶׁהֲרֵי **אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ**, וְלֹא תִּהְיֶה נִבְעָר וְנֶאֱבָד מִן הָעוֹלָם כְּמוֹ עֲמָלֵק. לְפִיכָךְ הַמְרִיב בָּהֶם שׁוֹטֶה וְהַמַּשְׁלִים עִמָּהֶם חָכָם: תורה כג

(כג) **וַיֹּאמַר אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל.** בְּפֶרֶק חֵלֶק (סנהדרין קו.), אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ אוֹי לְמִי שֶׁמְּחַיֶּה עַצְמוֹ (בשום) [בְּשֵׁם] אֵל, אִי נַמִי בְּשׁוּם אֵלָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אוֹמֵר אוֹי לָהּ לָאוּמָּה שֶׁתִּמָּצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עוֹשֶׂה פִּדְיוֹן לְבָנָיו, מִי מֵטִיל כְּסוּתוֹ בֵּין לְבִיא לְלִבְיָאָה בְּשָׁעָה שֶׁנִּזְקְקִין זֶה לָזֶה. דָּבָר אַחֵר, שֶׁהָיָה מְקוֹנֵן וְאוֹמֵר, אוֹי מִי יוּכַל לְחִיּוֹת מֵאוֹתָהּ שִׁימָה שְׁיָשִׂים הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בָּעוֹלָם. וְעַל מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ נִיבָּא: תורה כד

(כד) **וְצִים מִיַּד כִּתִּים.** וּסְפִינוֹת גְּדוֹלוֹת מִיַּד אֲרַמִּיִּים יוֹצְאִים, כְּמוֹ וְצִי אַדִּיר לֹא יַעַבְרֶנּוּ (ישעיה לג כא):

וְעִנּוּ אַשּׁוּר. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאַשּׁוּר יִגְדַּל, כְּמוֹ שֶׁאָמַר לְעֵיל **עַד מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבֶּךָ**:

וְעִנּוּ עֵבֶר. בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

וְגַם הוּא עֲדֵי אֹבֵד. וְגַם הוּא, לְאַחַר שֶׁיִּמְשׁוֹל אֱרֹם בְּכָל הָעוֹלָם, לָעַד יִהְיֶה נֶאֱבָד בִּימֵי מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ. וְעַל שָׁרְאָה כָּל הָאוּמּוֹת כָּלוֹת לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ, הָיָה מְקוֹנֵן וְאוֹמֵר **אוֹי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל**: תורה כה

כה (א) וַיֵּ֥שֶׁב יִשְׂרָאֵ֖ל בַּשִּׁטִּ֑ים וַיָּ֣חֶל הָעָ֔ם לִזְנ֖וֹת אֶל־בְּנ֥וֹת מוֹאָֽב׃

א וישב ישראל בשטין ושרי עמא למטעי בתר בנת מואב׃

רס"י ◂ **בַּשִּׁטִּים** • כָּךְ שְׁמָהּ. **לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב** • עַל־יְדֵי עֵצַת בִּלְעָם, כִּדְאִיתָא בְּ"חֵלֶק".

(ב) וַתִּקְרֶ֣אן לָעָ֔ם לִזְבְחֵ֖י אֱלֹהֵיהֶ֑ן וַיֹּ֤אכַל הָעָם֙ וַיִּשְׁתַּחֲו֣וּ לֵאלֹהֵיהֶֽן׃

ב וּקְרָא לְעַמָּא לְדִבְחֵי טַעֲוָתְהוֹן וַאֲכַל עַמָּא וּסְגִידוּ לְטַעֲוָתְהוֹן׃

רס"י ◂ **וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן** • כְּשֶׁתָּקְפוּ יִצְרוֹ עָלָיו וְאוֹמֵר לָהּ הִשָּׁמְעִי לִי, וְהִיא מוֹצִיאָה לוֹ דְּמוּת פְּעוֹר מֵחֵיקָהּ וְאוֹמֶרֶת לוֹ: הִשְׁתַּחֲוֵה לָזֶה! (סנהדרין קו א)◆

(ג) וַיִּצָּמֶד֙ יִשְׂרָאֵ֔ל לְבַ֖עַל פְּעֽוֹר וַיִּֽחַר־אַ֥ף יְהוָ֖ה בְּיִשְׂרָאֵֽל׃

ג וְאִתְחַבַּר יִשְׂרָאֵל לְבַעֲלָא פְּעוֹר וּתְקֵף רָגְזָא דַיְיָ בְּיִשְׂרָאֵל׃

רס"י ◂ **פְּעוֹר** • עַל שֵׁם שֶׁפּוֹעֲרִין לְפָנָיו פִּי הַטַּבַּעַת וּמוֹצִיאִין רְעִי, וְזוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ. **וַיִּחַר־אַף ה' בְּיִשְׂרָאֵל** • שָׁלַח בָּהֶם מַגֵּפָה.

(ד) וַיֹּ֤אמֶר יְהוָה֙ אֶל־מֹשֶׁ֔ה קַ֚ח אֶת־כָּל־רָאשֵׁ֣י הָעָ֔ם וְהוֹקַ֥ע אוֹתָ֛ם לַיהוָ֖ה נֶ֣גֶד הַשָּׁמֶ֑שׁ וְיָשֹׁ֥ב חֲר֖וֹן אַ֥ף יְהוָ֖ה מִיִּשְׂרָאֵֽל׃

ד וַאֲמַר יְיָ לְמֹשֶׁה דְּבַר יָת כָּל רֵישֵׁי עַמָּא וְדוּן וּקְטוֹל דְּחַיָּב קְטוֹל קֳדָם יְיָ לָקֳבֵל שִׁמְשָׁא וְיִתּוּב תְּקוֹף רָגְזָא דַיְיָ מִיִּשְׂרָאֵל׃

רס"י ◂ **קַח אֶת־כָּל רָאשֵׁי הָעָם** • (שם א) לִשְׁפֹּט אֶת הָעוֹבְדִים לַפְּעוֹר. **וְהוֹקַע אוֹתָם** • אֶת הָעוֹבְדִים, וְהוֹקַע - הִיא תְּלָיָה, כְּמוֹ שֶׁמָּצִינוּ בִּבְנֵי שָׁאוּל (שמואל ב כא): "וְהוֹקַעֲנוּם לַה'", וְשָׁם תְּלָיָה מְפֹרֶשֶׁת: בְּעוֹבְדֵי עֲבוֹדַת אֱלִילִים, בִּסְקִילָה. (סנהדרין מה ב) וְכָל הַנִּסְקָלִים נִתְלִין. **נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ** • לְעֵין כֹּל. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: הַשָּׁמֶשׁ מוֹדִיעַ אֶת הַחוֹטְאִים: הֵעָנָן נִקְפָּל מִכְּנֶגְדּוֹ וְהַחַמָּה זוֹרַחַת עָלָיו.

(ה) וַיֹּ֥אמֶר מֹשֶׁ֖ה אֶל־שֹׁפְטֵ֣י יִשְׂרָאֵ֑ל הִרְגוּ֙ אִ֣ישׁ אֲנָשָׁ֔יו הַנִּצְמָדִ֖ים לְבַ֥עַל פְּעֽוֹר׃

ה וַאֲמַר מֹשֶׁה לְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל קְטוּלוּ גְּבַר גְּבְרוֹהִי דְּאִתְחַבָּרוּ לְבַעֲלָא פְּעוֹר׃

רס"י ◂ **הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו** • כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִדַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה הוֹרֵג שְׁנַיִם, וְדַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל [ח'] (ז') רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים [וְשֵׁשׁ מֵאוֹת], כִּדְאִיתָא בְּ'סַנְהֶדְרִין' (י"ח)◆

דעת זקנים מבעלי התוספות – עוז והדר

כה (א) **וַיֵּ֥שֶׁב יִשְׂרָאֵ֖ל בַּשִּׁטִּ֑ים וַיָּ֣חֶל הָעָ֔ם לִזְנ֖וֹת.** [כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר **וַיֵּ֥שֶׁב** אֵינוֹ אֶלָּא לְשׁוֹן צַעַר], וַיֵּ֥שֶׁב יַעֲקֹב, וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת דִּבָּתָם רָעָה (בראשית לז א-ב), וְנִמְכַּר. וַיֵּ֥שֶׁב יוֹסֵף בְּמִצְרַיִם, וַיֹּאמֶר יוֹסֵף אֶל אָחָיו (הנה) אָנֹכִי מֵת (שם נ כב, כד). וַיֵּ֥שֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (שם מז כז), וּסְמִיךְ לֵיהּ וַיִּקְרְבוּ יְמֵי יִשְׂרָאֵל לָמוּת (שם פסוק כט). וַיֵּ֥שֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לָבֶטַח (מלכים א' ה ה), וּסְמִיךְ לֵיהּ (שם יא יד) וַיָּקֶם ה' שָׂטָן לִשְׁלֹמֹה וגו' (סנהדרין קו.):

בַּשִּׁטִּים. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר **שִׁטִּים** שְׁמָהּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר שֶׁעָסְקוּ בְּמַעֲשֵׂה שִׁטִּוּת (סנהדרין קו.):

וַיָּ֖חֶל הָעָ֥ם לִזְנ֖וֹת. עָשׂוּ חוּלִין עַל יְדֵי הַזְּנוּת בַּעֲצַת בִּלְעָם, וּלְכָךְ הוּא נִידּוֹן בִּשְׁכִבַת זֶרַע רוֹתַחַת כִּדְאִיתָא בְּמַסֶּכֶת גִּיטִּין פֶּרֶק הַנִּיזָּקִין (נז.), מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה:

חסלת פרשת בלק

(ו) וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:

ו וְהָא גַּבְרָא מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲתָא וְקָרַב לְוָת אֲחוֹהִי יָת מִדְיָנֵיְתָא לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל כְּנִשְׁתָּא דִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְאִנּוּן בָּכָן בִּתְרַע מַשְׁכַּן זִמְנָא:

רש"י ◂ **וְהִנֵּה אִישׁ וגו'** • נִתְקַבְּצוּ שִׁבְטוֹ שֶׁל שִׁמְעוֹן אֵצֶל זִמְרִי, שֶׁהָיָה נָשִׂיא שֶׁלָּהֶם, וְאָמְרוּ לוֹ: אָנוּ נִדּוֹנִין בְּמִיתָה וְאַתָּה יוֹשֵׁב וְכוּ'? כִּדְאִיתָא בְּ׳אֵלּוּ הֵן הַנִּשְׂרָפִין׳ (סנהדרין פב). **אֶת־הַמִּדְיָנִית** • כָּזְבִי בַּת צוּר. **לְעֵינֵי מֹשֶׁה** • אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? אִם תֹּאמַר: אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לְךָ? וְכוּ',

כִּדְאִיתָא הָתָם. **וְהֵמָּה בֹכִים** • נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה (כָּל הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ). גָּעוּ כֻּלָּם בִּבְכִיָּה. בָּעֱגָל עָמַד מֹשֶׁה כְּנֶגֶד שִׁשִּׁים רִבּוֹא, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות לב): "וַיִּטְחַן עַד אֲשֶׁר־דַּק וְגוֹ'", וְכָאן רָפוּ יָדָיו? אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיָּבֹא פִּינְחָס וְיִטֹּל אֶת הָרָאוּי לוֹ. (סנהדרין שם)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקו"ש כרך יח עמ' 285 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ

וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה

אָמְרוּ לוֹ: מֹשֶׁה, זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת, אִם תֹּאמַר אֲסוּרָה, בַּת יִתְרוֹ מִי הִתִּירָהּ לָךְ וְכוּ'. (כה, ו. ובפרש"י)

נֶחְלְקוּ בְּזָבָחִים (קב, א) אִי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ כֹּהֵן הָיָה אִי לֹא, וְדַעַת ה"יֵשׁ אוֹמְרִים" הִיא שֶׁ"לֹא פָסְקָה כְּהוּנָּה אֶלָּא מִזַּרְעוֹ שֶׁל מֹשֶׁה" אַף מֹשֶׁה עַצְמוֹ "כָּל יָמָיו כֹּהֵן הָיָה" (לשון רש"י שם). וְעַל־פִּי־זֶה יְדוּעָה הַקּשְׁיָא, דְּאַף שֶׁלֹּא נֶאֶסְרָה "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה מִדִּין נָכְרִית, כִּי נִתְגַּיְּרָה (ראה רש"י סנהדרין פב, א ד"ה בת יתרו), הֲרֵי עֲדַיִן קָשֶׁה לְמַאן־דְּאָמַר הַנַּ"ל, אֵיךְ הִתִּירָהּ "בַּת יִתְרוֹ" לְמֹשֶׁה, וַהֲרֵי גִּיּוֹרֶת אֲסוּרָה לְכֹהֵן מִן הַתּוֹרָה (ראה רמב"ם הל' איסורי ביאה פי"ח ה"ג). וּבַמְּקֹרָשִׁים תֵּרְצוּ בְּאוֹפַנִּים שׁוֹנִים.

נִתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֶּנּוּ

וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא . . וְהֵמָּה בֹכִים

נִתְעַלְּמָה מִמֶּנּוּ הֲלָכָה (כה, ו. ובפרש"י)

מָצִינוּ עוֹד מָקוֹם שֶׁנִּתְעַלְּמָה הֲלָכָה מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהוּא בִּבְנוֹת צְלָפְחָד, שֶׁגַּם אָז "נִתְעַלְּמָה מֶמֶּנּוּ הֲלָכָה" (רש"י פנחס כז, ה). וְצָרִיךְ בֵּאוּר מַדּוּעַ נִתְעַלְּמוּ מִמֹּשֶׁה דַּוְקָא שְׁתֵּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ, בְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי, וּבִבְנוֹת צְלָפְחָד?

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דִּהְנֵּה אִיתָא בִּיבָמוֹת (עז, א) "כָּל תַּלְמִיד חָכָם שְׁמוּרָה הֲלָכָה וּבָא, אִם קֹדֶם מַעֲשֶׂה אֲמָרָהּ שׁוֹמְעִין לוֹ, וְאִם לָאו אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ". וְכָתְבוּ הַתּוֹסְפוֹת (שם ד"ה אם) "דְּהַיְנוּ דַּוְקָא הֵיכָא דְּהוּא עַצְמוֹ נוֹגֵעַ בַּדָּבָר", דְּאָז "אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ" אִם לֹא אֲמָרָהּ קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה.

וְעַל פִּי זֶה יֵשׁ לוֹמַר דְּטַעַם הַדָּבָר שֶׁנִּתְעַלְּמוּ הֲלָכוֹת אֵלּוּ מִמֹּשֶׁה הוּא, כִּי בִּשְׁנֵי הַמַּאֲרָעוֹת הָיָה מֹשֶׁה נוֹגֵעַ בַּדָּבָר:

(ז) וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ:

ז וַחֲזָא פִּינְחָס בַּר אֶלְעָזָר בַּר אַהֲרֹן כָּהֲנָא וְקָם מִגּוֹ כְּנִשְׁתָּא וּנְסִיב רָמְחָא בִּידֵיהּ:

רש"י ◂ **וַיַּרְא פִּינְחָס** • (שם) רָאָה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה. אָמַר לוֹ לְמֹשֶׁה: מְקֻבָּלְנִי מִמְּךָ: הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ. אָמַר לוֹ: קָרְיָנָא דְּאַגַּרְתָּא אִיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְוָנְקָא. מִיָּד: וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ וְגוֹ'◆

(ח) וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֵת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

ח וְעַל בָּתַר גַּבְרָא בַר יִשְׂרָאֵל לְקֻבָּתָא וּבְזַע יָת תַּרְוֵיהוֹן יָת גַּבְרָא בַר יִשְׂרָאֵל וְיָת אִתְּתָא לִמְעָהָא וְאִתְכְּלִי מוֹתָנָא מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◂ אֶל־הַקֻּבָּה • אֶל הָאֹהֶל. אֶל־קֳבָתָהּ • כְּמוֹ "הַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה", כִּוֵּן בְּתוֹךְ זַכְרוּת שֶׁל זִמְרִי וְנָקְבוּת נַעֲשׂוּ לוֹ כוּ', כְּדְאִיתָא הָתָם (סנהדרין שם):

(ט) וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף:

ט וַהֲווֹ דְמִיתוּ בְּמוֹתָנָא עַשְׂרִין וְאַרְבְּעָא אַלְפִין: פ פ פ

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן. חסלת פרשת בלק

הפטרה לפרשת בלק לשנים מקרא ואחד תרגום ולקריאה בציבור נדפסה בעמ' רנ

אגרות קודש

ב"ה, י"ג תמוז, תשכ"א
ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה משה מאיר שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מו' תמוז, בו איזה שאלות ומהם גם הקשורים בעריכת לוח דכולל חב"ד וכן במנהגי ירושלים עיה"ק ת"ו.

ומובן שבכגון דא עליו לדבר עם עורכי הלוח אלא שבשביל למלאות רצונו עכ"פ במקצת, באתי בשאלתו:

בענין מילה ביום הכפורים, שבאם המילה חוץ לביהכ"נ ולאחרי קריאת התורה, שאז מכניסין הס"ת קודם שיצאו מביהכ"נ והפסק גדול עד לתפלת מוסף שמקדימין לה אמירת קדיש.

נכון מ"ש שאז צריך לומר איזה מזמור לפני אמירת הקדיש.

להעיר שעד"ז צ"ל גם בכל ר"ח באותן בתי הכנסיות שנוהגים שיניחו תפילין דר"ת ובאמירת פרשת ק"ש לאחרי הכנסת הס"ת, וכמובן וגם פשוט לפני תפלת המוסף, שאף שחליצת תפילין אפשר לומר שאינה הפסק, משא"כ הנחת תפילין וק"ש.

ב) במוצאי ת"ב נטילת הידים ג"פ צ"ל כמו במוצאי יוהכ"פ לפני ההבדלה וקידוש לבנה.

ג) הטעם שאין נ"כ בתפלת נעילה אצלנו, הרי מבואר טעמי שתי הנהגות בנ"כ השו"ע, וצריך לברר הנהגת אנ"ש באה"ק בזה - על אתר כנ"ל.

בעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו.

ועלי החובה (והזכות) לעוררו על ההכרח בקביעות עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות קביעות בכל יום ובהוספה ביום השבת אשר קדש הוא לה'.

בברכה לבשו"ט בכל האמור.

שיעורי תהלים לשבוע פרשת בלק

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"א תמוז מפרק ס עד סוף פרק סה	**יום רביעי - י"ד תמוז** מפרק עב עד סוף פרק עו
יום שני - י"ב תמוז פרק כ, מפרק סו עד סוף פרק סח	**יום חמישי - ט"ו תמוז** מפרק עז עד סוף פרק עח
יום שלישי - י"ג תמוז פרק כ, מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום שישי - ט"ז תמוז** מפרק עט עד סוף פרק פב
שבת קודש - י"ז תמוז פרק כ מפרק פג עד סוף פרק פז	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"א תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 180, אגרת התשובה... עד עמ' צא, עכ"ל הברייתא:

אגרת התשובה

פרק א תניא בסוף יומא שלשה חלוקי כפרה הם ותשובה עם כל אחד. עבר על מ"ע ושב אינו זז משם עד שמוחלין לו עבר על מל"ת ושב תשובה תולה ויוה"כ מכפר. (פי' דאע"ג דלענין קיום מ"ע גדולה שדוחה את ל"ת. היינו משום

לְקוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק שְׁלִישִׁי הַנִּקְרָא בְּשֵׁם אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה בתור הקדמה קצרה לחלק השלישי, של ספר ה"תניא", הוא "אגרת התשובה", ראוי לציין: רבנו הזקן נקרא "בעל התניא והשולחן ערוך", והרבי שליט"א מפרש: "בעל התניא" – פוסק בפנימיות התורה, ו"בעל השולחן ערוך" – פוסק בנגלה דתורה.

ישנה אימרה בשיחותיו הקדושות של הרבי הקודם נשמתו־עדן (ספר השיחות ה'תש"א עמוד 142 ואילך), שארבעה חלקי ה"תניא" הם כנגד ארבעה חלקי ה"שולחן ערוך".

את שייכותו של החלק השלישי, "אגרת התשובה", לחלק השלישי שב"שולחן ערוך" ("אבן העזר"), מסביר הרבי שליט"א גם על פי חסידות וגם על פי נגלה:

על־פי חסידות, הרי זה לפי מה שאנו רואים להלן בפרק ד' שב"אגרת התשובה", ששני האופנים בתשובה, תשובה תתאה ותשובה עילאה (תשובה תחתונה ותשובה עליונה), הכוללות בתוכן כל ענין התשובה, הן שתי האותיות "ה" שבשם הוי', ה' תתאה, הה' האחרונה, וה' עילאה, הה' הראשונה, ואם כן – הרי זה הסדר "נשים", "מלכות" ו"בינה".

וכשם שהסדר בש"ס הוא, שבתחילה בא מסכת גיטין, ולאחריה – מסכת קידושין, שזהו (כפי שהרמב"ם אומר בהקדמתו לפירוש המשניות) מפני שבפסוק נאמר "ויצאה והיתה" ("ויצאה מביתו והיתה לאיש אחר"), בתחילה "ויצאה" – גירושין, גיטין, ואחר כך "והיתה", קידושין; ועל־דרך־זה בסדר דברי הימים, שבתחילה היה "**ויגרש** את האדם", ובמדרש רבה בראשית פרשה כ"א פסקא ח' כתוב ש"ויגרש" מלשון גירושין "כבת ישראל שנתגרשה", שיכולה עדיין להתחתן. ולאחר מכן, בשעת מתן תורה, היה "קדשנו במצוותיו", מלשון "קידושין", כפי שכתוב ב"תניא" חלק ראשון, פרק מ"ו, שזה כמו קידושין שהמקדש אומר "הרי את מקודשת לי" (וכפי שהוא אומר להלן בפרק י') – כך הרי גם הסדר בנוגע ל"נשים" ברוחניות – שענין ה"קידושין" בא אחרי "גיטין", וממילא מובנת השייכות ל"תשובה". שכן, כיצד יכול היה להיות קידושין אחרי גירושין – אלא שמן ההכרח שיהיה בינתיים ענין התשובה, כפי שאומר בפרק י"ז ב"תניא", שאי אפשר שיהיה ענין עבודת הוי' מבלי שיהיה לפני־זה ענין התשובה.

זאת ועוד: על־ידי חטא – "שולחה **אמכם**" (ככתוב: "ובפשעכם שולחה אמכם"), "שולחה" – ענין הגירושין, "ושלחה מביתו", ועל־ידי **תשובה**, הרי "כה אמר ה' איזה ספר כריתות אמכם", שספר הכריתות, ענין הגירושין, שהיה לפני זה – מתבטל. ובנגלה ממש: גם מהגמרא ראיה מפורשת על שייכות ענין התשובה לקידושין שאחרי גירושין, כפי שהגמרא (יומא פו, ב) אומרת שרבי יוחנן אומר, שתשובה דוחה לא־תעשה שבתורה, ומביא מהפסוק (ירמיה ג, א) "לאמר הן ישלח איש את אשתו והלכה מאתו לאיש אחר הישוב אליה עוד, ואת זנית רעים רבים ושובי אלי" – אומר הקדוש ברוך הוא. כלומר, שענין התשובה דוחה את הענין של "לא יוכל בעלה הראשון לשוב לקחתה". הרי ברור מהגמרא, שענין התשובה הוא ענין הקידושין שאחרי גירושין. ברורה, איפוא, מכאן שייכות החלק השלישי של ספר ה"תניא", – "**אגרת התשובה**", לחלק השלישי של ה"שולחן ערוך" – "**אבן העזר**" – הענינים של "נשים".

פֶּרֶק א. תַּנְיָא – למדנו בברייתא, **בְּסוֹף** – מסכת **יוֹמָא**[1]: **שְׁלֹשָׁה חֲלוּקֵי כַּפָּרָה הֵם,** – באופן הכפרה הניתנת לאדם על חטא שחטא, ישנן שלש דרכים שונות: אם עבר עבירה מסוג מסויים, קיים אופן מסויים של כפרה, ואם העבירה היא מסוג אחר, גם אופן הכפרה הוא אחר, **וּתְשׁוּבָה עִם כָּל אֶחָד:** – בשלשת אופני הכפרה. יחד עם כל אופן של כפרה, נדרש ענין התשובה: **עָבַר עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה** – לא קיים מצות־עשה שהיה מחוייב לקיימה, **וְשָׁב** – וחזר בתשובה **אֵינוֹ זָז מִשָּׁם עַד שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ;** – כלומר, מוחלים לו מיד, **עָבַר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה** – עשה דבר שהתורה מצווה שלא לעשותו, **וְשָׁב - תְּשׁוּבָה תּוֹלָה, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר** – התשובה עצמה אינה מספיקה ביחס למדה המרובה של כפרה הנדרשת לגבי אותה עבירה, התשובה משפיעה שלא יענישו אותו – עד לזמנה של הכפרה, והוא יום הכיפורים, בו הוא מתכפר על העבירה שעבר. **(פֵּרוּשׁ, דְּאַף־עַל־גַּב דִּלְעִנְיַן קִיּוּם, מִצְוַת־עֲשֵׂה גְּדוֹלָה שֶׁדּוֹחָה אֶת לֹא־תַעֲשֶׂה**[2] – : כשמזדמן ענין שיש בו הניגודים של עשה ולא־תעשה, כלומר, על־ידי שיעבור על לא־תעשה יקיים מצות־עשה – דוחה אז ה"עשה" את ה"לא־תעשה", ומותר לו לקיים את הדבר כדי לקיים את ה"עשה". לדוגמה: כלאים בציצית; הרי שקיום מצות־עשה הוא למעלה מקיום לא־תעשה, ואילו כאן אנו אומרים, שעל עבירת מצות־עשה מספיקה תשובה בלבד כדי לכפר על כך. ועל עבירת לא־תעשה אין תשובה בלבד מספיקה, אלא מן ההכרח להזדקק ליום כיפור לשם כפרה? – שאלה זו עומד רבנו הזקן לפתור. ומהפתרון נבין גם פנימיות הענינים המתעוררים על־ידי קיום מצות־עשה והפגם המתחולל על־ידי עבירה חס־ושלום על לא־תעשה, ובהתאם לפנימיות הענינים בא פסק ההלכה בנוגע לקיום מצות־עשה כיצד עליה לדחות לא־תעשה, ואופן הכפרה הנדרשת על עבירת לא־תעשה. תוכן התירוץ בקצרה הוא: בקיום מצות־עשה, הרי נוסף על כך שהוא מקיים ציווי הקב"ה לעשות את הדבר, גם נמשך על־ידי־זה אור ושפע בעולמות העליונים ובנפשו, כי כל מצוה היא כמו אבר (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וכל' רז"ל[3] רמ"ח איברין בנגד רמ"ח מ"ע"), כלומר, כשם שאבר הוא כלי וממשיך חיות מהנפש, כך כל

1. פו, א. **2.** יבמות ג, ב. ובכ"מ. **3.** מכות כג, סוף ע"ב.

מצות־עשה היא כלי וממשיכה שפע חיות מאור אין־סוף ברוך הוא, וכמו שבאבר מתלבשת החיות מהנפש – כך מתלבשת (בלומר, נמשכת בפנימיות) החיות הנמשכת על־ידי קיום מצות־עשה – בעולמות; ואילו בלא־תעשה הרי למרות שבשעה שהוא מקיים לא־תעשה – על־ידי שאינו עובר עליה – שבענין קיום ציווי הקב"ה הוא גם כאן מקיים הציווי שלא לעשות, כמאמר חכמינו ז"ל[4]: "ישב ולא עבר עבירה מימיו נותנים לו שכר (**הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** אבל רק) **באילו** עשה מצוה", היות שאין זה דרך פעולה ועשיה, כמו שהדבר במצות־עשה, אלא על־ידי שלילה – על־ידי אי־עשיה – הוא מקיים ציווי ה', ותורה ומצוות הן הרי כדי להמשיך אור על־ידי רמ"ח מצוות־עשה, ולהעביר את "רוח הטומאה" על־ידי שס"ה מצוות לא־תעשה (כפי שאמר בחלק הראשון פרק ל"ז, דף מח, א), וכאן בענינו, כשנפגשים יחד 'עשה' ולא־תעשה, ומתעוררת שאלה איזו מהן לדחות, הרי שלא שייך כאן לומר שעל־ידי שיעשה את הדבר תישאר "רוח הטומאה", כי הרי הוא עושה בהתאם לציווי התורה, שהתורה מצוה עליו לדחות את מצות הלא־תעשה. ואילו גם אם התורה תצווה עליו לדחות מצות־עשה – הרי סוף סוף אין כאן **מעשה** שימשיך את האור, והאור הרי יחסר אז. לכן דוחה העשה את הלא־תעשה: החסרון שישנו באופן רגיל כשמקיימים לא־תעשה – אין כאן, והריווח של עשיית מצות־עשה – המשכת האור – ישנו. בהתאם לכך, הרי לכאורה, שגם בנוגע לעבירה על מצות־עשה, שאז חסרה המשכת האור והשפע בעולמות ובנפשו – תהיה הכפרה הנדרשת גדולה יותר, כפי שהדבר בעבירה על לא־תעשה, ולפי דברי הגמרא ב"יומא", כאמור, הרי להיפך – שעל עבירה על לא־תעשה, נדרשת כפרה גדולה יותר? – אלא, ההסבר הוא שהעליונות שישנה בקיום מצות־עשה, בהמשכת אור בנפש האלקית – לא ניתנת לתיקון על־ידי הכפרה, כי האור שהחסיר להמשיך, אין הכפרה משלימה. הכפרה באה רק כדי לכפר על שעבר על ציווי ה' ולא קיים את המצוה – ועל כך מספיקה תשובה בלבד. ואילו, בעבירה על לא־תעשה, באה הכפרה כדי לתקן את **כל** מה שהעבירה קלקלה, וכיוון שעל־ידי העבירה – בפעולה – על הלא־תעשה, נגרם פגם בנפשו וגם למעלה, לכן אין די בתשובה בלבד לתקן את הדבר, אלא מן ההכרח להזדקק לכפרה של יום כיפור, שדוקא הוא בכוחו לתקן ולהסיר את הפגם שנגרם בנפשו ולמעלה. וזאת אומר רבנו הזקן: **הַיְנוּ** – לכן בענין של **קיום** –

אגרת התשובה

1 שע"י קיום מ"ע ממשיך אור ושפע בעולמות עליונים מהארת אור א"ס ב"ה (כמ"ש בזהר דרמ"ח פקודין אינון רמ"ח אברין דמלכא) וגם על נפשו האלקית כמ"ש 2 אשר קדשנו במצותיו. אבל לענין תשובה אף שמוחלין לו העונש על שמרד במלכותו ית' ולא עשה מאמר 3 המלך. מ"מ האור נעדר וכו' וכמארז"ל ע"פ מעוות לא 4 יוכל לתקן זה שביטל ק"ש של ערבית או וכו'. דאף 5 שנזהר מעתה לקרות ק"ש של ערבית ושחרית לעולם 6 אין תשובתו מועלת לתקן מה שביטל פ"א. והעובר 7 על מל"ת ע"י שנדבק הרע בנפשו עושה פגם למעלה

גדולה מצות־עשה מלא־תעשה, והיא דוחה את הלא־תעשה, **מִשּׁוּם שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה מַמְשִׁיךְ אוֹר וְשֶׁפַע בְּעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים מֵהֶאָרַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא (כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר[5], דִּרְמ"ח פִּקּוּדִין** – 248 מצוות ה'עשה', **אִנּוּן רְמ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא** – הן 248 אברי "מלכא") – מדות של עולם האצילות הנקראות "מלכא", כלומר, כשם שאבר הוא כלי לכוח הנפש וממשיך בתוכו הכוח מהנפש אליו הוא משמש כלי, כך כל מצוה היא אבר וכלי להמשכה מיוחדת מהמדות שלמעלה, הנמשכת על־ידי קיום אותה מצוה. הרי, שעל־ידי קיום מצוה, ממשיכים אור ושפע בעולמות העליונים, **וְגַם עַל נַפְשׁוֹ הָאֱלֹקִית,** – הוא ממשיך אור ושפע מהארת אין־סוף ברוך־הוא – על־ידי קיום המצוה, **כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים:** – כמו שאנו אומרים בברכה שאנו מברכים על קיום מצוה: **"אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו";** – שעל־ידי מצוות, נמשכת קדושה על הנפש. ומפני טעם זה, שעל־ידי מצוות־עשה נמשך אור ושפע, – ישנה העליונות של מצות־עשה לגבי לא־תעשה, ו"עשה" דוחה "לא תעשה", **אֲבָל לְעִנְיַן תְּשׁוּבָה,** – לגבי ענין התשובה, כדי לתקן כשעבר על מצות־עשה, **אַף** – למרות שהתשובה עצמה מספיקה על כך **שֶׁמּוֹחֲלִין לוֹ הָעֹנֶשׁ עַל שֶׁמָּרַד בְּמַלְכוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלֹא עָשָׂה מַאֲמַר הַמֶּלֶךְ,** – הקב"ה. את זאת מתקנת תשובה בלבד, אך, בכל זאת, אין היא מתקנת כליל את העבירה על מצות־עשה, שהרי **מִכָּל־מָקוֹם הָאוֹר** – שהיה ממשיך על־ידי קיום מצות־העשה, **נֶעְדָּר** – גם אחרי שחזר בתשובה, **וְכוּ', וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[6] עַל פָּסוּק[7]: "מְעוֹת לֹא יוּכַל לְתִקֵּן" - "זֶה שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אוֹ וְכוּ",** – לא ניתן לתקן זאת, גם כשעושים תשובה, **דְּאַף שֶׁמְּזָהֵר מֵעַתָּה לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית לְעוֹלָם** – היינו, שהוא חוזר בתשובה על מה שהחסיר מקודם לקרוא קריאת שמע, **אֵין תְּשׁוּבָתוֹ מוֹעֶלֶת לְתַקֵּן מַה שֶּׁבִּטֵּל פַּעַם אַחַת;** – קריאת־שמע. שכן, המשכת האור והשפע שהיה ממשיך על־ידי **אותה** קריאת־שמע – חסרה. על־כל־פנים, הרי מה **שאפשר** לו לתקן – הוא מתקן בתשובה בלבד, ולכן מספיקה תשובה בלבד לשם כפרתו, ואין דבר נוסף כדי לסיים את הכפרה. **וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, עַל־יְדֵי שֶׁנִּדְבַּק הָרַע בְּנַפְשׁוֹ** – כשעושה פעולה של רע על־ידי מעשה או על־ידי דיבור או על־ידי מחשבה, הנה על־ידי זה, **עוֹשֶׂה פְּגָם לְמַעְלָה בְּשָׁרְשָׁהּ וּמְקוֹר חֲצָבָהּ** – של הנשמה, **(בַּלְבוּשִׁים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דַּעֲשִׂיָּה,**

4. משנה מכות פ"ג מט"ו. **5.** תיקוני זהר תיקון ל'. **6.** ברכות כו, א. **7.** קהלת א, ה.

בלבושי עשר ספירות שבעולם העשיה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'תִקּוּנֵי זֹהַר'[8]: "לְבוּשִׁין תְּקִינַת לוֹן, דְּמִנַּיְהוּ פָּרְחִין נִשְׁמָתִין לְבָנֵי נָשָׁא וְכוּ'" – לבושים התקנת להן, ל"ספירות", שמהם פורחות נשמות לבני אדם). רואים אנו מ"תיקוני זהר" זה, שישנו ענין של לבושים ל"ספירות" שמהם באות הנפשות, ובשעל־ידי עבירה נעשה פגם בנפש – נעשה על־ידי־זה פגם גם בשורש הנפש, לְכָךְ – לכן, אֵין כַּפָּרָה לְנַפְשׁוֹ וְלֹא לְמַעְלָה – כפי שיאמר להלן, משמעותה של "כפרה" היא הסרת וניקוי הפגם, הנה תשובה בלבד אין בכוחה לנקות את הפגם בנפש ולמעלה, עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים, – שהיום עצמו מכפר. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: – בנוגע ליום כיפור[9]: "וְכִפֶּר עַל הַקֹּדֶשׁ מִטֻּמְאוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּמִפִּשְׁעֵיהֶם וְגוֹ'", "לִפְנֵי ה' תִּטְהָרוּ"[10] – "לִפְנֵי ה'" – לפני ה' דוקא. "לפני" היינו למעלה, למעלה משם הוי', דַּיְקָא. – לפני ה' דוקא. "לפני" היינו למעלה, למעלה משם הוי', משם תבוא טהרתכם. הרי שהטהרה של יום כיפור, באה ממקום וממדריגה שלמעלה משם הוי', אשר לכן הוא למעלה מהמקום והמדריגה בהם פוגע הפגם המתהווה על־ידי שעוברים על לא־תעשה – ולכן ישנה אז הכפרה על עבירה זו. על־כל־פנים יוצא, שבעבירה על מצות־עשה ישנו דבר חמור יותר מאשר בעבירה על לא־תעשה. וְלָכֵן אֵין לִלְמֹד מִכָּאן – מהברייתא האומרת שבמצות־עשה – כשעושים תשובה מוחלין לו במקום, ואילו בלא־תעשה באה הכפרה רק ביום כיפור – אי אפשר ללמוד שׁוּם קַל וָחֹמֶר, וּכְפָרַט – שאסור ללמוד שום קולא בְּתַלְמוּד תּוֹרָה, – במצות ה'עשה' של לימוד תורה, וְאַדְרַבָּה אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[11]: וְהֵיכָן הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא – בנסיבות מסויימות, עַל – עבירות חמורות כמו עֲבוֹדָה זָרָה וְכוּ', אַף שֶׁהֵן – אף שעונשן כְּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, וְלֹא וְהֵיכָן עַל בִּטּוּל תַּלְמוּד תּוֹרָה). – להלן אומר בברייתא: עֲבַר עַל כְּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין – על עבירות שעונשן כרת או מיתה על־ידי בית־דין – תְּשׁוּבָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים תּוֹלִין, – שלא להיענש מלמעלה על עבירות אלו, וְיִסּוּרִין מְמָרְקִין (פָּרוּשׁ, – "ממרקין" הוא, גּוֹמְרִין הַכַּפָּרָה, וְהוּא מִלְּשׁוֹן מְרִיקָה וּשְׁטִיפָה לְצַחְצַחַ הַנֶּפֶשׁ, כִּי כַּפָּרָה הִיא לְשׁוֹן קִנּוּחַ, שֶׁמְּקַנֵּחַ לְכִלּוּחַ הַחֵטְא), – הרי שבעבירות של כריתות ומיתות בית־דין, לא מספיק הניקוי שנעשה על־ידי ענינים של תשובה ויום כיפור, אלא נדרש גם הניקוי והמירוק על־ידי יסורים רחמנא־ליצלן, שֶׁנֶּאֱמַר[12]: "וּפָקַדְתִּי בְשֵׁבֶט פִּשְׁעָם וּבִנְגָעִים עֲוֹנָם". – הרי שישנן עבירות כאלו שעליהן נדרש הניקוי על־ידי יסורין ר"ל – וזהן, העבירות שעונשן כריתות ומיתות בית־דין. עַד כָּאן לְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא – שבסוף מסכת יומא.

אגרת התשובה

בשרשה ומקור חוצבה (בלבושי' די"ם דעשי' כמ"ש בת"ז לבושין תקינת לון דמנייהו פרחין נשמתין לב"נ וכו') לכך אין כפרה לנפשו ולא למעלה עד יוה"כ כמ"ש וכפר על הקדש מטומאות בנ"י ומפשעיהם וכו' לפני ה' תטהרו לפני ה' דייקא ולכן אין ללמוד מכאן שום קולא ח"ו במ"ע ובפרט בת"ת. ואדרבה ארז"ל ויתר הקב"ה על ע"ז וכו' אף שהן כריתות ומיתות ב"ד ולא ויתר על ביטול ת"ת). עבר על כריתות ומיתות ב"ד תשובה ויוה"כ תולין ויסורין ממרקין (פי' גומרין הכפרה והוא מלשון מריקה ושטיפה לצחצח הנפש. כי כפרה היא לשון קינוח שמקנח לכלוך החטא) שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם. עכ"ל הברייתא:

יום שני י"ב תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צא, והנה מצות... עד עמ' 182, כ"א מיראה:

וְהִנֵּה, מִצְוַת הַתְּשׁוּבָה[13] מִן הַתּוֹרָה הִיא עֲזִיבַת הַחֵטְא בְּלִבָּד – עזיבת החטא בלבד, היא ענין התשובה מן התורה, (כִּדְאִיתָא – כפי שכתוב בְּגְמָרָא פֶּרֶק ג דְּסַנְהֶדְרִין[14] וּבְחֻשֵּׁן מִשְׁפָּט' סוֹף סִימָן לד[15] לְעִנְיַן עֵדוּת[16]), – שאם

אגרת התשובה

והנה מצות התשובה מן התורה היא עזיבת החטא בלבד (כדאי' בגמ' פ"ג דסנהדרין ובח"מ ססי' ל"ד לענין עדות) דהיינו שיגמור בלבו

---

8. בהקדמה. **9.** אחרי מות טז, טז. **10.** שם, טז, ל. **11.** ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז. **12.** תהלים פט, כג. **13.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כותב "מצוה" (ולא "ענין" או "והנה התשובה" וכיו"ב. וע"ד ל' הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב) - דפשטות הל' מורה דס"ל דתשובה בתוכן **דעזיבת החטא מצוה** מה"ת וגם להרמב"ם והסמ"ג שהרי אליבי' קאי כאן (וראה סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה בתחלתה) - ולא רק להרמב"ן (נצבים ל, יא. הובא בלקו"ת עה"פ שם). ובס' היד **לפני** הל' תשובה, (שכנראה גם "הקדמות" אלו להרמב"ם הם): מ"ע א' והוא שישוב החוטא מחטאו לפני ה' ויתודה. ואולי ג"ז מקור דברי הצ"צ שם. ובסהמ"צ להרמב"ם : 'מצוה ע"ג היא שצונו להתוודות כו' ולומר אותם **עם התשובה**'". ראה במפורט להלן עמוד 1118 ואילך. **14.** כה, ב. **15.** סעיף כט ואילך. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "לא הביא מקדושין (מט, ב) ושו"ע אה"ע סל"ח סל"א לענין קדושין ובפרט דקדמו לסנה' וחו"מ (וראה מנ"ח מצוה שס"ד) - וי"ל דעדיפא לי' הוכחה מדיני ממונות דלא אזלינן בתר רובא, ז.א. שלא רק ע"ד הרוב מספיקה עזיבת החטא".

הוא עוזב את החטא בלבד ואינו חוזר על אותו חטא שעשה
אותו פסול לעדות – הרי‌היו כשר לעדות[17], דְּהַיְנוּ שֶׁגִּמְרַ בְּלִבּוֹ
בְּלֵב שָׁלֵם, לְבַל יָשׁוּב עוֹד לְכִסְלָה, לְמָרְדּ בְּמַלְכוּתוֹ
יִתְבָּרַךְ[18], וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד – על מִצְוַת הַמֶּלֶךְ – מלכו של עולם,
הקב"ה חַס־וְשָׁלוֹם, הֵן
בְּמִצְוַת־עֲשֵׂה[19] הֵן
בְּמִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה[20]. וְזֶהוּ עִקַּר פֵּרוּשׁ לְשׁוֹן
"תְּשׁוּבָה", – כלומר,
לָשׁוּב אֶל ה' בְּכָל לִבּוֹ
וּבְכָל נַפְשׁוֹ, לְעָבְדוֹ
וְלִשְׁמֹר כָּל מִצְוֹתָיו, כְּמוֹ
שָׁפְתוּב[21]: "יַעֲזֹב רָשָׁע
דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן
מַחְשְׁבֹתָיו, וְיָשָׁב אֶל ה'
וְגוֹ"; – הפסוק אומר:
במה מתבטא שובו אל
הקב"ה – במה שהרשע
עוזב את דרכו הקודמת,
והחוטא עוזב את
מחשבות החטא שלו.
וּבְפָרָשַׁת נִצָּבִים[22] כְּתִיב: – כתוב[23]: "וְשַׁבְתָּ עַד ה' אֱלֹקֶיךָ
וְשָׁמַעְתָּ בְקֹלוֹ וְגוֹ', בְּכָל לְבָבְךָ וְגוֹ"[24]. – הרי[25] שענין התשובה

אגרת התשובה

בלב שלם לבל ישוב עוד לכסלה למרוד במלכותו
ית' ולא יעבור עוד מצות המלך ח"ו הן במ"ע הן
במל"ת. וזהו עיקר פי' לשון תשובה לשוב אל ה'
בכל לבו ובכל נפשו לעבדו ולשמור כל מצותיו
כמ"ש יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב
אל ה' וכו'. ובפ' נצבים כתיב ושבת עד ה' אלקיך
ושמעת בקולו וכו' בכל לבבך וכו' שובה ישראל עד
ה' אלקיך וכו' השיבנו ה' אליך וכו'. ולא כדעת
ההמון שהתשובה היא התענית. ואפי' מי שעבר על
כריתות ומיתות ב"ד שגמר כפרתו היא ע"י יסורים.
היינו שהקב"ה מביא עליו יסורים (וכמ"ש ופקדתי
בשבט וכו' ופקדתי דייקא) והיינו כשתשובתו רצויה
לפניו ית' בשובו אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה אזי
באתערותא דלתתא וכמים הפנים וכו' אתערותא

הוא, לשוב אל ה', על־ידי השמיעה בקולו, דבר שצריך להיעשות בכל הלב. וכך גם כתוב[26]: "שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל עַד ה' אֱלֹקֶיךָ וְגוֹ"; – וכן כתוב[27]: "הֲשִׁיבֵנוּ ה' אֵלֶיךָ וְנָשׁוּבָה"[28]. – מכל הפסוקים האמורים, ברור שענין התשובה הוא לשוב אל ה', לקיים את מצוותיו ולא לעשות שום עבירות. וְלֹא כְּדַעַת הֶהָמוֹן, שֶׁהַתְּשׁוּבָה הִיא הַתַּעֲנִית. – על העבירות שעבר. וַאֲפִלּוּ מִי שֶׁעָבַר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, שֶׁגָּמַר כַּפָּרָתוֹ הִיא עַל־יְדֵי יִסּוּרִים, – כנזכר לעיל מהברייתא במסכת יומא, הֵיְנוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֵבִיא עָלָיו יִסּוּרִים – ויסורים אלה הם גמר כפרתו, (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[11]: "וּפָקַדְתִּי בְשִׁבֶט וְגוֹ" – "וּפָקַדְתִּי" דַּיְקָא), – שהקב"ה מביא את היסורים, וְהֵיְנוּ[29] – מתי מביא הקב"ה יסורים לגמר הכפרה, הרי זה כְּשֶׁתְּשׁוּבָתוֹ רְצוּיָה לְפָנָיו

---

17. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עיקר הכוונה כאן - דלא התענית וכמשל"ק. אבל מהל' מובן דגם **בלא** וידוי דברים - תשובה היא (וכדמוכח גם מהראיות משו"ע מחו"מ שלא הוזכרו שם וידוי דברים), אלא שוידוי ובקשת מחילה - כשעושים - הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה - ולכן הזכירום הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין **בפ"ע**, וכמשנ"ת בסוף הפרק ורפ"ב - "ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תעניות **כלל**". ועיין זח"ג קכב, א. סמה"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה שסד". **18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "כל המשך הדברים - להקל עשיית התשובה, לבד ענין זה, דבכל תשובה צ"ל ענין **כללי** "דלא ישוב למרוד במל' ית'". ולכאורה הוא חידוש גדול. וצ"ע המקור ע"ז בפוסקים [והוא בדוגמא **שבקיום** המצות ג"כ צ"ל הקדמת ענין הכללי בתחלה יקבל עליו עומ"ש ואח"כ עול מצות - ברכות רפ"ב] - וכ"ה גם בהכתובים שמביא לראי': יעזוב רשע דרכו (ל' יחיד - דרכו **בכלל**, שהוא רֶשַׁע ואח"כ) מחשבותיו (ל' רבים, ענינים ועברות פרטיות); ושבת (בכלל), בקולו וגו' ("פרט") (ציוויו - פרטי המצות). וכן שצ"ל ב' החלטות "הן במ"ע הן במל"ת". **19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שבזה צ"ל קום ועשה - ובכ"ז מקבל עליו". **20. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "שבעבירה על מל"ת - **ניכרת** המרידה, משא"כ **בהעדר** עשיית מ"ע". **21.** ישעיה נה, ז. **22. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "מפרש **הסדרה** ולא כדלקמן "בתורה" לשלול ואתחנן ד, ל - דשם הוא רק סיפור דברים, וכהתחלתה **העידותי בכם** גו'. ועוד ועיקר (כי לכאורה גם מסיפור יש ללמוד מהו ענין התשובה) - כי שם אינו מפרט דצ"ל 'בכל לבבך'". **23.** נצבים ל, ב. **24.** הטעם מדוע מביא רבנו הזקן בתחילה פסוק מנביא (ישעיה) ולאחר מכן פסוק מן התורה, כותב הרבי שליט"א, ש"יש לומר" שזה מפני שבנביא מפורש שהתשובה היא עזיבת החטא. והרבי שליט"א מוסיף: "וראה הרמב"ם הל' תשובה פ"ב ה"ב". **25. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ואף דכנ"ל כאן קאי (גם) להרמב"ם, ולדידי' פ' זה הבטחה היא (הל' תשובה פ"ז ה"ה) - עיין רמב"ן (שם) דתרווייהו איתנהו בי'. ומר חפץ אלוף בסהמ"צ שלו מנה במנין העשין, עשה ושבת עד ה' אלקיך (הובא בפי' הרי"פ לסהמ"צ להרס"ג פרשה מ"ב) וכ"ה בסמ"ק במצוה נג "לשוב דכתיב ושבת עד ה"א ושמעת בקולו". **26.** הושע יד, ב. **27.** איכה ה, כב. **28. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "הכרח כל ד' הפסוקים ודיוק סדרם (**הקדים** נביא לתורה וכו'): לקמן רפ"ג דע"י החטא מוריד השפעת שם הוי' ב"ה (דחלק הוי' עמו גו' חבל גו' - כמשל החבל כו') - שמזה מובן שהתיקון (התשובה) צ"ל העלאת **כהנ"ל**. ובפ"ד מבוארים פרטי שם הוי' - ה' (אחרונה) מעשה - ועז"נ יעזוב **רשע דרכו** גו' וישוב גו'. ו' - קול ושש מדות (**שבלב**) כו' - ועז"נ ושבת גו' **בקולו** גו' **לבבך** גו'. ה' (ראשונה) התבוננות (רק בזה חסרונו) - ועז"נ שובה **ישראל** (שם המעלה). י' - שכל הנעלם שבכחו כו' **שרש** ועיקר חכ' שבה מלובש ה' (ח"א פי"ט ושם, אשר כשנוגע לשם - פונה בכל הכחות כו'). - ועז"נ **השיבנו ה'** גו'. וזהו ג"כ הענין והסדר, שנאמר: **סור מרע (יעזוב רשע** - מל"ת) **ועשה טוב** (ושמעת גו' **בכל לבבך** - דפליג לרמ"ח איברין, רמ"ח מ"ע) בקש שלום (**לאחרי** סומ"ר וע"ט - שלכן נק' **ישראל** - ויכול להיות שלום ושלימות כו' - **מתחלה** מלמטלמ"ע, ואח"כ מלמעלמ"ט - שובה ישראל, השיבנו ה') וכמובן כ"ז מלקו"ת ס"פ בלק ד"ה מה טובו בבי' ד' תשובות - אלא ששם מבארם כאו"א **בפ"ע** - וכאן - כמו שכאו"א מהן (אפילו תשו"ת) כלולה מכולן. וק"ל. ע"ד הקבלה - ראה ש' הגלגולים הקדמה כא [ולהעיר דשם מפרש ד' חלקי כפרה - וכפרה הד' חלול ה', וראה חדא"ג יומא (פו, א)]". **29. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "מוסיף בזה בי' – דבכ"ז **כל** מצות התשובה גם על כריתות תלוי' **באדם**.

יִתְבָּרֵךְ, בְּשׁוּבוֹ אֶל ה' בְּכָל לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ מֵאַהֲבָה, אֲזַי בְּאִתְעָרוּתָא דִלְתַתָּא וְ"כַּמַּיִם הַפָּנִים וְכוּ'" - אִתְעָרוּתָא דִלְעֵלָּא, לְעוֹרֵר הָאַהֲבָה וְחֶסֶד ה' לְמָרֵק עֲוֹנוֹ בְּיִסּוּרִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, – על־ידי התעוררות מלמטה, ו"כמים הפנים", כפי שהאדם מבטא את רצונו העז לשוב אל ה' מצד אהבתו אל ה' – דבר זה פועל התעוררות מקבילה למעלה, שגם אליו יתייחסו באהבה וחסד, למרק אותו כליל מעוונותיו על־ידי יסורים בעולם הזה, וְכֵן שֶׁכָּתוּב[30]: "כִּי אֶת אֲשֶׁר יֶאֱהַב ה' יוֹכִיחַ וְגו'". – כדי למרק אותו מעוונותיו – בעולם הזה. יסורים אלה, שהקב"ה מביא, מצד אהבתו, למי ששב אל ה' מתוך אהבה – אלה הם היסורים המסיימים כפרת הנפש, בעבירות שגמר כפרתן הוא על־ידי יסורים. אך, אין הכוונה לתעניות ויסורים שאדם מקבל על עצמו. וְלָכֵן לֹא הִזְכִּירוּ הָרַמְבַּ"ם וְהַסְּמַ"ג – מ"ע טז, שׁוּם תַּעֲנִית כְּלָל בְּמִצְוַת הַתְּשׁוּבָה, אַף – לא, בְּכָרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, – גם בתשובה על עבירות שעונשן הוא כרת או מיתת בית דין, שגמר כפרת עבירות אלו הוא הרי ענין היסורים – כפי שהגמרא אומרת – אף על פי כן, אין הרמב"ם והסמ"ג מזכירים גם בעבירות אלו את ענין התענית – מפני שהיסורים האמורים אינם מכוונים לתענויות, רַק הַוִּדּוּי – שמתוודים ומפרטים בדיבור את החטאים שחטאו, וּבַקָּשַׁת מְחִילָה, – על העבירות, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[31]: "וְהִתְוַדּוּ אֶת חַטָּאתָם וְגו'"[32]. – את הוידוי ובקשת מחילה כן מזכירים הרמב"ם והסמ"ג במצות התשובה, כי זהו חלק מהתשובה. טעמו של דבר (כתוב) הוא, כי בעבירה ישנו "גוף" ו"נשמה". מעשה העבירה הוא ה"גוף", והרצון והתאוה לעשות את העבירה, הוא ה"נשמה". בשעה שהוא עושה תשובה, עליו הרי לבטל גם את ה"גוף" וגם את ה"נשמה" של העבירה. הנה את ה"נשמה" – את הרצון והתאוה – מבטלים על־ידי החרטה על העבר, שחורה לו והוא מצטער על שעשה את העבירה. צער הוא הרי ההיפך מתענוג, והצער על העבירה מבטל את התענוג שבסיבתו היו בו הרצון והתאוה באותה עבירה. אבל הרי צריכים לבטל גם את ה"גוף" של העבירה, ובכך להימנע להבא מלעשות עבירה זו – והרי אין כאן מעשה שיבטל את מעשה העבירה, שהוא "גוף" העבירה. הנה הוידוי שהוא מוציא בפיו, ו"עקימת שפתיו הוי מעשה" – זה מבטל את "גוף" העבירה. על כל פנים, זהו ענין הוידוי שהוא חלק מהתשובה. ואילו תעניות אינן חלק מהתשובה. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּיוֹאֵל[33]: "שׁוּבוּ עָדַי בְּכָל לְבַבְכֶם בְּצוֹם וּבְבֶכִי וּבְמִסְפֵּד גּוֹ'", – כתוב הרי כאן ענין התענית כחלק מ"שובו אלי", הֵינוּ – הרי זה כדי לְבַטֵּל – **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ענין של **עתיד** (ותשובה – עזיבת **העבר**), הַגְּזֵרָה שֶׁנִּגְזְרָה – או, לְמָרֵק עָוֹן הַדּוֹר עַל־יְדֵי יִסּוּרִים בְּאַרְבָּה. – שכדי לבטל את הגזירה, נדרש ענין התענית. אך אין התענית חלק מתשובה. וְזֶהוּ הַטַּעַם בְּכָל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁמִּתְעַנִּין עַל כָּל צָרָה שֶׁלֹּא תָּבֹא עַל הַצִּבּוּר, – שהתענית באה כדי לבטל את צרת הגזירה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמְגִלַּת אֶסְתֵּר[34] – שאסתר ביקשה להטיל תענית כדי לבטל גזירת המן. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּסִפְרֵי הַמּוֹסָר, וּבְרֹאשָׁם סֵפֶר חֲרֹדֵי וְסֵפֶר חֲסִידִים, הַרְבֵּה תַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים לָעוֹבֵר עַל כְּרִיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין[35], וְכֵן – הם מביאים הרבה תעניות, לְמוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, שֶׁחַיָּב מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[36] גַּבֵּי עֶר וְאוֹנָן, – בהם היה חטא זה, וזה אשר הביא את העונש של מיתה בידי שמים, וְדֵינוֹ – של המוציא זרע לבטלה, כְּחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת לְעָנְיָן זֶה – ולכן מביאים ספרי המוסר האמורים הרבה תעניות למי שעבר על חטא זה. הרי לכאורה, שהתעניות באות בתור יסורים לגמר הכפרה, שבחייבי כריתות נדרש ענין היסורים דוקא, ואילו לעיל, הרי נאמר שהיסורים הגומרים כפרתם של חייבי כריתות, הם דוקא היסורים שמביאים על האדם מלמעלה, ולא התעניות שהוא מקבל על עצמו בתור יסורים? – מסביר רבנו הזקן: הֵינוּ, כְּדֵי לִנָּצֵל מֵעֹנֶשׁ יִסּוּרִים שֶׁל מַעְלָה חַס־וְשָׁלוֹם; – **(הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ענין דלעתיד (כנ"ל) – ולא תשובה – שהוא על העבר), שמא נגזר עליו חס־ושלום מלמעלה עונש

אגרת התשובה

דלעילא לעורר האהבה וחסד ה' למרק עונו ביסורים בעוה"ז וכמ"ש כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכו'. ולכן לא הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תענית כלל במצות התשובה אף בכריתות ומיתות ב"ד. רק הוידוי ובקשת מחילה כמ"ש בתורה והתודו את חטאתם וכו'. ומ"ש ביואל שובו עדי בכל לבבכם בצום ובבכי וכו' היינו לבטל הגזרה שנגזרה למרק עון הדור ע"י יסורי בארבה. וזהו הטעם בכל תעניות שמתענין על כל צרה שלא תבא על הצבור וכמ"ש במגלת אסתר. ומ"ש בספרי המוסר ובראשם ספר הרוקח וס' חסידים הרבה תעניות וסיגופים לעובר על כריתות ומיתות ב"ד וכן למוציא זרע לבטלה שחייב מיתה בידי שמים כמ"ש בתורה גבי ער ואונן ודינו כחייבי כריתות לענין זה. היינו כדי לינצל מעונש יסורי' של מעלה ח"ו.

ויכול למלאותה ולגמרה כי כששב מאהבה כו' מעורר כו'". **30.** משלי כז, יט. **31.** נשא ה, ז. **32. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה הי' צ"ל זה בתחילת הבי' – מהו תשובה מה"ת – אלא עיקר הכוונה כאן – דלא התענית וכמשל"ק. אבל מהל' מובן דגם **בלא** וידוי דברים – תשובה היא (**וכדמוכח** גם מהראיות משו"ע מחו"מ **שלא** הוזכרו שם וידוי דברים), **אלא** שוידוי ובקשת מחילה – כשעושים – הם חלק התשובה ומוסיפים בתשובה - ולכן הזכירום הרמב"ם כו' משא"כ התענית, הוא ענין **בפ"ע**, וכמשנ"ת בסוף הפרק ורפ"ב - "ולכן **לא** הזכירו הרמב"ם והסמ"ג שום תעניות כלל". ועיין זח"ג קכב, א. סהמ"צ להצ"צ מצות וידוי ותשובה. מנחת חינוך מצוה שסד". - ראה לעיל הערה 17. **33.** ב, יב. **34.** ד, טז. **35. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "וביותר תגדל הקושיא מ"**סיגופים**" דלבטל גזירה לא מצינו רק תענית, כנ"ל ביואל ואסתר כו'. ועכצ"ל שכאן הכוונה אחרת. **36.** וישב לח, ז-ו.

של יסורים, יינצל מכך על־ידי התענויות, וְגַם כְּדֵי לְזָרְזוֹ וּלְמַהֵר גְּמַר כַּפָּרַת נַפְשׁוֹ; שבזה יש בכח התעניות לעזור, וְגַם אוּלַי אֵינוֹ שָׁב אֶל ה' בְּכָל לִבּוֹ וְנַפְשׁוֹ מְאַהֲבָה, כִּי־אִם מִיִּרְאָה: – שאז אין ה"במים הפנים" שלמעלה, עוזר לגמור כפרתו על־ידי יסורים, ולכן הוא מקבל על עצמו יסורים בענין התעניות[37]. אך בעצם, ענין היסורים הגומרים את הכפרה (בחייבי כריתות ומיתות בית־דין) אין הכוונה ליסורי תענויות, אלא ליסורים שמביאים על האדם רחמנא־ליצלן מלמעלה, כדי לגמור את כפרתו.

אגרת התשובה

וגם כדי לזרז ולמהר גמר כפרת נפשו. וגם אולי אינו שב אל ה' בכל לבו ונפשו מאהבה כ"א מיראה:

יום שלישי י"ג תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 182, פרק ב. אך כל... עד עמ' צב, יום רצון:

פֶּרֶק ב. בפרק הקודם, פרק א', הסביר רבנו הזקן, שתשובה אינה ענין התענית, צום על עבירות שנעשו, אלא תשובה היא "עזיבת החטא", לעזוב את החטא ולא לעשותו עוד. ואפילו בעבירות שגמר כפרתן הוא על־ידי יסורים (וזהן העבירות שעונשן כרת או מיתת בית־דין) – אין הכוונה ליסורי תעניות שהאדם גוזר על עצמו, אלא הכוונה היא, ליסורים שמביאים עליו מלמעלה, כדי לגמור כפרת נפשו.

אגרת התשובה

פרק ב אך כל זה לענין כפרה ומחילת העון שנמחל לו לגמרי מה שעבר על מצות המלך כשעשה תשובה שלימה ואין מזכירין לו דבר וחצי דבר ביום הדין לענשו ע"ז ח"ו בעוה"ב ונפטר לגמרי מן הדין בעוה"ב. אמנם שיהי' לרצון לפני ה' ומרוצה וחביב לפניו ית' כקודם החטא להיות נחת רוח לקונו מעבודתו. היה צריך להביא קרבן עולה אפי' על מ"ע קלה שאין בה כרת ומיתת ב"ד כמו שדרשו רז"ל בת"כ ע"פ ונרצה לו וכדאיתא בגמ' פ"ק דזבחים דעולה מכפרת על מ"ע והיא דורון לאחר שעשה תשובה ונמחל לו העונש. וכאדם שפרח במלך ופייסו ע"י פרקליטין ומחל לו. אעפ"כ שולח דורון ומנחה לפניו שיתרצה לו לראות פני המלך (ולשון מכפרת וכן מ"ש בתורה ונרצה לו לכפר עליו אין זו כפרת נפשו אלא לכפר לפני ה' להיות נחת רוח לקונו כדאי' שם בגמ' וכמ"ש תמים יהי' לרצון).

בְּגִמְרָא פֶּרֶק קַמָּא דִּזְבָחִים, – וכמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים[2] דְּעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וְהִיא דּוֹרוֹן לְאַחַר שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לוֹ הֶעָוֹן, וּכְאָדָם שֶׁפָּרַח בַּמֶּלֶךְ וּפִיְּסוֹ עַל־יְדֵי פַּרְקְלִיטִין – שתדלנים, וּמָחַל לוֹ, – המלך, אַף־עַל־פִּי־כֵן שׁוֹלֵחַ – זה שסרח במלך, דּוֹרוֹן וּמִנְחָה לְפָנָיו – לפני המלך, כדי שֶׁיִּתְרַצֶּה לוֹ לִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ – כך גם ענינו של קרבן עולה, שאחרי שעשה תשובה ומחלו לו על חטאו – מהווה הקרבן מתנה כדי שיהיה מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו שהיה לפני שחטא. (וּלְשׁוֹן – הגמרא שאומרת על ה"עולה" שהיא "מְכַפֶּרֶת", וְכֵן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" - אֵין זוֹ כַּפָּרַת נַפְשׁוֹ, – אין הכוונה לכפרת נפשו הבאה על־ידי התשובה, אֶלָּא – הכוונה היא: לְכַפֵּר לִפְנֵי ה' לְהִיוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנוֹ מֵעֲבוֹדָתוֹ – שתימחה לפני הקב"ה כל השפעה עקב החטא, והחוטא יהיה שוב אהוב על הקב"ה כמו לפני שחטא, כְּדְאִיתָא שָׁם בַּגְּמָרָא, – כפי שהגמרא אומרת שם, שאחרי שהיתה כבר הכפרה, באה ה"עולה" בתור דורון, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[3]: "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן"). – כל ענינו של קרבן ה"עולה" הוא לרצות, שכן הכפרה כבר היתה לפני זה. כל זה היה כשהיו יכולים להקריב קרבנות, כַּגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא דִּזְבָחִים, – וכמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים[2] דְּעוֹלָה מְכַפֶּרֶת עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וְהִיא דּוֹרוֹן לְאַחַר שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה וְנִמְחַל לוֹ הֶעָוֹן, וּכְאָדָם שֶׁפָּרַח בַּמֶּלֶךְ וּפִיְּסוֹ עַל־יְדֵי פַּרְקְלִיטִין – שתדלנים, וּמָחַל לוֹ, – המלך, אַף־עַל־פִּי־כֵן שׁוֹלֵחַ – זה שסרח במלך, דּוֹרוֹן וּמִנְחָה לְפָנָיו – לפני המלך, כדי שֶׁיִּתְרַצֶּה לוֹ לִרְאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ – כך גם ענינו של קרבן עולה, שאחרי שעשה תשובה ומחלו לו על חטאו – מהווה הקרבן מתנה כדי שיהיה מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו שהיה לפני שחטא. (וּלְשׁוֹן – הגמרא שאומרת על ה"עולה" שהיא "מְכַפֶּרֶת", וְכֵן מַה שֶּׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו" - אֵין זוֹ כַּפָּרַת נַפְשׁוֹ, – אין הכוונה לכפרת נפשו הבאה על־ידי התשובה, אֶלָּא – הכוונה היא: לְכַפֵּר לִפְנֵי ה' לְהִיוֹת נַחַת רוּחַ לְקוֹנוֹ מֵעֲבוֹדָתוֹ – שתימחה לפני הקב"ה כל השפעה עקב החטא, והחוטא יהיה שוב אהוב על הקב"ה כמו לפני שחטא, כְּדְאִיתָא שָׁם בַּגְּמָרָא, – כפי שהגמרא אומרת שם, שאחרי שהיתה כבר הכפרה, באה ה"עולה" בתור דורון, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[3]: "תָּמִים יִהְיֶה לְרָצוֹן"). – כל ענינו של קרבן ה"עולה" הוא לרצות, שכן הכפרה כבר היתה לפני זה. כל זה היה כשהיו יכולים להקריב קרבנות,

---

37. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עפ"ז קשה למה לא הזכירו הרמב"ם (שהרי מדבר גם בעושה תשובה מיראה)? ! ואולי כוונת בי' אדה"ז – שתעניות וסיגופים הנ"ל (מיעוט חלב ודם) הם ענין (קרבן-) תפלה על העתיד: לינצל מעונש וגם – שתמהר כפרתו וגם אולי – להגיע לתשו' מעולה ויותר. אלא שעפ"ז ג"כ ק"ק – חילוקי מספר התעניות כו' לכאו"א בפ"ע. אבל ראה פ"ב כיו"ב. ועיין ח"א פכ"ט ע"ד בטוש הגוף (אלא ששם נת' ענין הביטוש דסיבת חומריות הגוף – הקליפה וע"י התבוננות)". **1.** ויקרא א, ד. **2.** ד, ב. **3.** אמור כב, כא.

שאחרי שעשו תשובה, היו צריכים להביא קרבן כדי להיות מרוצה וחביב כמו לפני החטא, וְעַכְשָׁו שֶׁאֵין לָנוּ קָרְבָּן לְהָפִיק רָצוֹן מֵה' - הַתַּעֲנִית הוּא בִּמְקוֹם קָרְבָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּגִמָרָא[4] – שתפלת המתענה היא: "שֶׁיְּהֵא מְעוּט חֶלְבִּי וְדָמִי שֶׁנִּתְמַעֵט – על־ידי הצום, כְּאִלּוּ הִקְרַבְתִּי לְפָנֶיךָ וְכוּ'" – הרי, שענין התענית הוא ענין של קרבן, להיות מרוצה לפני הקב"ה כמו לפני החטא. וְלָכֵן מָצִינוּ בְּכַמָּה תַּנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים, שֶׁעַל דָּבָר קַל – על חטא קל, הָיוּ מְתַעֲנִים תַּעֲנִיּוֹת הַרְבֵּה מְאֹד, כְּמוֹ[5] רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֶׁהָיָה מַתִּיר שֶׁתְּהֵא פָּרָה יוֹצְאָה בִּרְצוּעָה שֶׁבֵּין כַּרְנֵיהָ בְּשַׁבָּת, וַחֲכָמִים אוֹסְרִים, וּפַעַם אַחַת יָצְאָה בֶּן פָּרָתוֹ שֶׁל שְׁכֶנְתּוֹ וְלֹא מְחָה בָּהּ, – שתימנע מכך, וְהֶשְׁחֲרוּ שְׁנֵיהֶם מִפְּנֵי הַצּוֹמוֹת, – שצם, עַל שֶׁלֹּא קִיֵּם דִּבְרֵי חֲבֵרָיו; – החכמים שאסרו דבר זה. וְכֵן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁאָמַר[6]: "בּוֹשְׁנִי מִדִּבְרֵיכֶם בֵּית שַׁמַּאי", וְהֶשְׁחֲרוּ שְׁנֵיהֶם מִפְּנֵי הַצּוֹמוֹת; – שצם על שהתבטא כך על בית־שמאי, וְרַב הוּנָא פַּעַם אַחַת נִתְהַפְּכָה לוֹ רְצוּעָה שֶׁל תְּפִלִּין, וְהִתְעַנָּה מ' צוֹמוֹת[7]; וְכֵהֲנָה רַבּוֹת – בתנאים שונים. – תעניות אלו לא היו ענין של תשובה, וגם לא ענין של יסורים כדי לגמור את הכפרה – שהרי לא היו אלה חטאים כאלו הדורשים גמר כפרה על־ידי יסורים, אלא התעניות באו במקום קרבן, כדי להיות מרוצה וחביב לפני הקב"ה כמו לפני החטא. וְעַל יְסוֹד זֶה – שיש ענין של תעניות גם על חטאים קלים שאינם דורשים גמר כפרה על־ידי יסורים, אלא התעניות הן במקום קרבן, הִנֵּה על יסוד זה, לְמַד הָאֲרִ"י זַ"ל לְתַלְמִידָיו עַל־פִּי חָכְמַת הָאֱמֶת, – כפי שנקראת תורת הקבלה, מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְכַמָּה עֲוֹנוֹת וַחֲטָאִים, אַף שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת וְלֹא מִיתָה בִּידֵי שָׁמַיִם, – שבהם נדרש גמר כפרה על־ידי יסורים, כְּמוֹ עַל הַפַּעַם קנ"א – מאה חמישים ואחת, תַּעֲנִיּוֹת וְכוּ'; וַאֲפִלּוּ עַל אִיסּוּר דְּרַבָּנָן כְּמוֹ סְתָם יֵינָם – יין של גוי, יִתְעַנֶּה ע"ג – שבעים ושלש תַּעֲנִיּוֹת וְכוּ'; וְכֵן עַל בְּטוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה דְּרַבָּנָן כְּמוֹ תְּפִלָּה[8] - יִתְעַנֶּה ס"א – ששים ואחת תַּעֲנִיּוֹת וְכוּ'. וְדֶרֶךְ כְּלָל, סוֹד הַתַּעֲנִית הִיא סְגֻלָּה נִפְלָאָה לְהִתְנַּלּוּת רְצוֹן הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, כְּמוֹ הַקָּרְבָּן שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ[9]: "רֵיחַ נִיחוֹחַ לַה'", – נחת רוח לקב"ה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּישַׁעְיָהוּ[10]: "הֲלָזֶה תִּקְרָא צוֹם וְיוֹם רָצוֹן לַה'", מִכְּלָל – הרי, שֶׁהַצּוֹם הַנִּרְצֶה הוּא יוֹם רָצוֹן:

אגרת התשובה

ועכשיו שאין לנו קרבן להפיק רצון מה' התענית הוא במקום קרבן כמ"ש בגמרא שיהא מיעוט חלבי ודמי שנתמעט כאלו הקרבתי לפניך וכו'. ולכן מצינו בכמה תנאים ואמוראי' שעל דבר קל היו מתענים תעניות הרבה מאד כמו ראב"ע שהי' מתיר שתהא פרה יוצאה ברצועה שבין קרניה בשבת וחכמים אוסרי' ופ"א יצאה כן פרתו של שכנתו ולא מיחה בה והושחרו שיניו מפני הצומות על שלא קיים דברי חביריו. וכן ר' יהושע שאמר בושני מדבריכם ב"ש והושחרו שיניו מפני הצומות. ורב הונא פעם אחת נתהפכה לו רצועה של תפילין והתענה מ' צומות. וכהנה רבות. ועל יסוד זה לימד האריז"ל לתלמידיו עפ"י חכמת האמת מספר הצומות לכמה עונות וחטאים אף שאין בהן כרת ולא מיתה בידי שמים כמו על הכעס קנ"א תעניות וכו'. ואפי' על איסור דרבנן כמו סתם יינם יתענה ע"ג תעניות וכו' וכן על ביטול מ"ע דרבנן כמו תפלה יתענה ס"א תעניות וכו' ודרך כלל סוד התענית היא סגולה נפלאה להתגלות רצון העליון ב"ה כמו הקרבן שנא' בו ריח ניחוח לה'. וכמ"ש בישעי' הלזה תקרא צום ויום רצון לה' מכלל שהצום הנרצה הוא יום רצון:

יום רביעי י"ד תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צב, פרק ג. והנה... עד עמ' 184, ג"פ וכו'.

פֶּרֶק ג. בפרק הקודם, פרק ב', הסביר רבנו הזקן, שלמרות שלעצם ענין התשובה לא נדרשות שום תעניות, הרי כשם שבשעה שבית המקדש היה קיים היו צריכים, אחרי החזרה בתשובה, להקריב קרבן עולה על החטא, גם בעבירה על מצות־עשה קלה, וענינו של הקרבן היה כדי שיהיה "ונרצה לו", שיהיה החזור בתשובה רצוי וחביב לפני הקב"ה כמו לפני החטא, הרי כעת, שאין לנו קרבנות להביא על־ידם את ה"ונרצה לו" – בא התענית במקום הקרבן. על יסוד זה לימד האריז"ל, בהתאם לחכמת הקבלה, את מספר הצומות על מספר רב של עוונות וחטאים, גם כאלה שאין עליהם עונש כרת ומיתה בידי שמים.

וְהִנֵּה, חָכְמֵי הַמּוּסָר הָאַחֲרוֹנִים – שאחרי האריז"ל, נֶחְלְקוּ –

---

4. ברכות יז, א. **5.** ירושלמי ביצה פ"ב ה"ח. **6.** חגיגה כב, ב. **7.** מועד קטן כה, א. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אין להוכיח מכאן דאה"ז ס"ל דתפלה מדרבנן [ראה שו"ע דאה"ז סק"ו, תניא רפל"ח, לקו"ת בלק (ע, ג). ובמכ' אדה"ז הידוע (בית רבי ח"א כ, א) **בפשיטות** דתפלה מה"ת וראה משנת יואל שקו"ט וביאור], כי **לכ"ע** זמני התפלה הם דרבנן וכשביטל זה ציווה האריז"ל להתענות ס"א כו'". **9.** ויקרא א, ג. **10.** נח, ה.

בדיעותיהם, **בְּמִי שֶׁחָטָא חֵטְא אֶחָד פְּעָמִים רַבּוֹת: דְּיֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְאוֹתוֹ חֵטְא פְּעָמִים רַבּוֹת כְּפִי הַמִּסְפָּר אֲשֶׁר חָטָא; כְּגוֹן הַמּוֹצִיא זֶרַע לְבַטָּלָה, שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמְפֹרָשׁ** – על חטא זה, **בְּתִקּוּנֵי תְּשׁוּבָה מֵהָאֲרִ"י זַ"ל הֵן פ"ד** – שמונים וארבע, **תַּעֲנִיּוֹת, וְאִם חָטָא בָּזֶה עֲשָׂר אוֹ עֶשְׂרִים פְּעָמִים עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עֲשָׂר אוֹ עֶשְׂרִים פְּעָמִים פ"ד, וְכֵן לְעוֹלָם,** – שתמיד מספר התעניות לכל חטא, הוא לפי מספר הפעמים שעבר על אותו חטא, **דּוּמְיָא** – כמו, **דְּקָרְבַּן חַטָּאת** – הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: כל החטאות, **שֶׁחַיָּב לְהָבִיא עַל כָּל פַּעַם וּפַעַם;** – שחטא. **וְיֵשׁ** – בין חכמי המוסר, **מְדַמִּין** – משווים, **עִנְיָן זֶה לְקָרְבַּן עוֹלָה הַבָּאָה עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה, דַּאֲפִלּוּ עָבַר עַל כַּמָּה מִצְוֹת־עֲשֵׂה - מִתְכַּפֵּר –** ומתרצה לפני הקב"ה, **בְּעוֹלָה אַחַת, כִּדְאִיתָא בַּגְּמָרָא פֶּרֶק קָמָא דִּיוֹמָא**[2] – כמו שהגמרא אומרת בפרק ראשון של מסכת זבחים. **וְהָכְרָעָה הַמְקֻבֶּלֶת בָּזֶה,** – בין שתי הדיעות של חכמי המוסר, היא **לְהִתְעַנּוֹת ג' פְּעָמִים כְּפִי מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת דְּחֵטְא** זֶה, **דְּהַיְנוּ** – כגון: **רנ"ב** – מאתים חמשים ושנים, שלש פעמים שמונים וארבעה **צוֹמוֹת עַל הוֹצָאַת שִׁכְבַת זֶרַע לְבַטָּלָה, וְכֵן בִּשְׁאָר חֲטָאִים וַעֲוֹנוֹת** – שעבר עליהם הרבה פעמים, יצום שלש פעמים כמספר הצומות הקבוע לאותו חטא. **וְהַטַּעַם** – מדוע שלש פעמים דוקא, **הוּא עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתַב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ סוֹף פָּרָשַׁת נֹחַ: "כְּיָון דְּחָב בַּר נַשׁ קַמֵּי קֻדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא, זִמְנָא** – בשאדם חוטא לפני הקב"ה, **חָדָא** – בפעם הראשונה שחוטא אותו חטא, **עָבִיד רְשִׁימוּ כּוֹ',** – זה עושה רושם למעלה. אם חטא פעם שניה אותו חטא – אומר שם בזהר – מתחזק הרושם, **זִמְנָא תְּלִיתָאָה** – אם חטא פעם שלישית אותו חטא, **אִתְפַּשַּׁט הַהוּא כְּתָמָא מִכַּסְטָרָא דָּא לְסַטְרָא דָּא כּוֹ",** – מתפשט הכתם והפגם בעקבות החטא מצד אל צד, כלומר: אין זה רושם בלבד, או רושם חזק בלבד, אלא פגם החודר מצד אל צד, **לְכָךְ צָרִיךְ מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת גַּם־כֵּן ג' פְּעָמִים** וכו'. – כיון שעל־ידי חטאו בפעם השלישית אותו חטא, מתהווה ההתפשטות הגדולה ביותר של הפגם למעלה.

אגרת התשובה

פרק ג והנה חכמי המוסר האחרונים נחלקו במי שחטא חטא א' פעמים רבות. דיש אומרים שצריך להתענות מספר הצומות לאותו חטא פעמים רבות כפי המספר אשר חטא. כגון המוציא זרע לבטלה שמספר הצומות המפורש בתיקוני תשובה מהאריז"ל הן פ"ד תעניות ואם חטא בזה עשר או עשרים פעמים עד"מ צריך להתענות עשר או עשרים פעמים פ"ד וכן לעולם. דומיא דקרבן חטאת שחייב להביא על כל פעם ופעם. ויש מדמין ענין זה לקרבן עולה הבאה על מ"ע דאפי' עבר על כמה מ"ע מתכפר בעולה אחת כדאי' בגמ' פ"ק דזבחים. והכרעה המקובלת בזה להתענות ג"פ כפי מספר הצומות דחטא זה. דהיינו רנ"ב צומות על הוצאות שז"ל וכן בשאר חטאים ועונות. והטעם הוא עפ"י מ"ש בזוה"ק ס"פ נח כיון דחב ב"נ קמי קודב"ה זמנא חדא עביד רשימו כו' זמנא תליתאה אתפשט ההוא כתמא מסטרא דא לסטרא דא כו'. לכך צריך מספר הצומות ג"כ ג"פ וכו'.

יום חמישי ט"ו תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 184, אכן כל זה... עד עמ' 184, הלכות תענית:

אָכֵן – ברם, **כָּל זֶה**[4] **בְּאָדָם חָזָק וּבָרִיא, שֶׁאֵין רִבּוּי הַצּוֹמוֹת מַזִּיק לוֹ כְּלָל לִבְרִיאוּת גּוּפוֹ, וּכְמוֹ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים** – כשהגופים היו חזקים ובריאים, וריבוי תעניות לא הזיק, הם היו צריכים לצום כל הצומות האמורים, **אֲבָל מִי שֶׁרִבּוּי הַצּוֹמוֹת מַזִּיק לוֹ, שֶׁאֲפִלּוּ** – על־ידי הצומות, **כְּמוֹ בְּדוֹרוֹתֵינוּ אֵלֶּה** – שהאנשים חלשים, וריבוי תעניות עלול להזיק להם, **אָסוּר לוֹ לְהַרְבּוֹת בְּתַעֲנִיּוֹת אֲפִלּוּ עַל** – חטאים שעונשם **כָּרֵיתוֹת וּמִיתוֹת בֵּית־דִּין, וּמִכָּל־**

אגרת התשובה

אכן כל זה באדם חזק ובריא שאין ריבוי הצומות מזיק לו כלל לבריאות גופו וכמו בדורות הראשונים. אבל מי שריבוי הצומות מזיק לו שאפשר שיוכל לבא לידי חולי או מיחוש ח"ו כמו בדורותינו אלה. אסור לו להרבות בתעניות אפי' על כריתות ומיתות ב"ד ומכ"ש על מ"ע ומל"ת שאין בהן כרת.

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "משא"כ עולות אחרות – ראה סוגי הקרבנות בהקדמת הרמב"ם לפיה"מ קדשים". **2.** ה, ב. ו, א. ז, ב. **3.** עג, ב. **4.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכל הדינים דלקמן – עיין שו"ע או"ח סתקע"א ובנ"כ שם. שו"ע אדה"ז הל' נזקי גו"נ סי' ד".

שֶׁכֵּן – שאסור לו להרבות בתעניות, עַל מִצְוַת־עֲשֵׂה וּמִצְוַת
לֹא־תַעֲשֶׂה שֶׁאֵין בָּהֶן כָּרֵת, אֶלָּא כְּפִי אֲשֶׁר יִשָּׂעֵר בְּנַפְשׁוֹ
שֶׁבְּוַדַּאי לֹא יַזִּיק לוֹ כְּלָל. כִּי אֲפִלּוּ בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים,
בִּימֵי תַּנָּאִים וֶאֱמוֹרָאִים - לֹא הָיוּ מִתְעַנִּין בִּכְהַאי גַּוְנָא, –
באופן כזה, על חטאים,
אֶלָּא הַבְּרִיאִים, דְּמָצוּ
לְצַעְרֵי נַפְשַׁיְהוּ; – 1
שבכוחם לצער את
עצמם, וּדְלָא מָצֵי
לְצַעְרֵי נַפְשֵׁיהּ – מי שאין 4
בכוחו לצער את נפשו, 5
וּמִתְעַנֶּה - נִקְרָא 6
"חוֹטֵא" בִּגְמָרָא פָּרֵק 7
קַמָּא – ראשון, דְּתַעֲנִית[5], 8
וַאֲפִלּוּ מִתְעַנֶּה עַל 9
עֲבֵרוֹת שֶׁבִּידוֹ כִּדְפֵרֵשׁ 10
רַשִׁ"י שָׁם, – שאפילו 11
באותו אופן שלפי ה"מאן 12
דאמר" השני הוא נקרא 13
קדוש, שזה כפי שרש"י אומר שם מפני שעל־ידי־זה עוונותיו 20
מתמרקים, הרי גם באופן כזה אומר אותו "מאן דאמר" שנקרא 21
חוטא אם הוא מתענה בשעה שאין הוא יכול לצער את עצמו, 22
וְכִדְאִיתָא – כפי שמוצאים בַּגְּמָרָא פֶּרֶק קַמָּא – ראשון, 23
דִּזְבָחִים[6], שֶׁאֵין לְךָ אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁאֵינוֹ מְחֻיָּב עֲשֵׂה וְכוּ'. 24

אגרת התשובה

אלא כפי אשר ישער בנפשו שבודאי לא יזיק לו כלל. כי אפי' בדורות הראשונים בימי תנאים ואמוראים לא היו מתענין בכה"ג אלא הבריאים דמצו לצעורי נפשייהו ודלא מצי לצעורי נפשיה ומתענה נקרא חוטא בגמ' פ"ק דתענית. ואפי' מתענה על עבירות שבידו כדפרש"י שם וכדאיתא בגמ' פ"ק דזבחים שאין לך אדם מישראל שאינו מחוייב עשה וכו'. ומכ"ש מי שהוא בעל תורה שחוטא ונענש בכפליים כי מחמת חלישות התענית לא יוכל לעסוק בה כראוי. אלא מאי תקנתי' כדכתיב וחטאך בצדקה פרוק. וכמ"ש הפוסקים ליתן בעד כל יום תענית של תשובה ערך ח"י ג"פ וכו' והעשיר יוסיף לפי עשרו וכו' כמ"ש המ"א הלכות תענית:

– הרי שתמיד ישנו ענין של עוונות בתענית, ובכל זאת אומרים, 25
שאם אין בכוחו לצער את עצמו וצם – נקרא חוטא. וּמִכָּל־שֶׁכֵּן 26
מִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה, – וצם למרות שאין בכוחו לצער את 27
עצמו, שֶׁחוֹטֵא – במה שהוא צם, וְנֶעֱנָשׁ בִּכְפָלַיִם, כִּי מֵחֲמַת 28
חֲלִישׁוּת הַתַּעֲנִית לֹא 29
יוּכַל לַעֲסֹק בָּהּ – בתורה, 30
כָּרָאוּי – ויש לו עונש 31
כפול, א) על הצום, ב) על 32
ביטול תורה. אֶלָּא מַאי 33
תַּקָּנְתֵּיהּ? – מהי תקנתו 34
של אותו אדם? – כיצד 35
יהיה לו ענין הכפרה כדי 36
להיות "נרצה" לפני 37
הקב"ה כמו לפני החטא? – 38
הרי זה, כְּדִכְתִיב: – כמו 39
שכתוב[7]: "וַחֲטָאתָךְ 40
בְּצְדָקָה פְּרָק"; – כלומר, 41
שיתן צדקה כתמורה על 42
התעניות שהיה עליו 43
לצום על חטאיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתְבוּ הַפּוֹסְקִים, לִתֵּן – לתת, בְּעַד 44
כָּל יוֹם תַּעֲנִית שֶׁל תְּשׁוּבָה עֶרֶךְ ח"י גְּדוֹלִים פּוֹלִישׁ[8] וְכוּ', 45
וְהֶעָשִׁיר יוֹסִיף לְפִי עָשְׁרוֹ וְכוּ', – ויתן סכומים גדולים יותר 46
עבור כל יום של תענית־תשובה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הַ'מָּגֵן אַבְרָהָם' 47
הִלְכוֹת תַּעֲנִית[9]: 48

יום שישי ט"ז תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 184, ומ"מ כל... עד עמ' צג, וחפץ בהצדקה:

וּמִכָּל־מָקוֹם, – למרות שאמרנו שבדורותינו, שאין כוח לאדם 49
לצער את עצמו, יש להמיר את תעניות התשובה במתן צדקה, 50
בכל זאת כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ הֶחָפֵץ קִרְבַת ה', לְתַקֵּן נַפְשׁוֹ[10] 51
לַהֲשִׁיבָהּ – את הנפש, אֶל ה' בִּתְשׁוּבָה מְעֻלָּה מִן הַמֻּבְחָר - 52
יַחְמִיר עַל עַצְמוֹ 53
לְהַשְׁלִים עַל־כָּל־פָּנִים 54
פַּעַם אַחַת כָּל יְמֵי חַיָּיו 13 55
מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת לְכָל עָוֹן 14 56
וְעָוֹן מֵעֲוֹנוֹת הַחֲמוּרִים 15 57
שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִיתָה 16 58
עַל־כָּל־פָּנִים, – על־כל־ 17 59
פנים, על העוונות 18 60
שחייבים עליהם מיתה – 19 61
ישלים את מספר הצומות 20 62
הנדרשים על אותו עוון, 21 63
וַאֲפִלּוּ – אם חיוב המיתה 22 64
על אותו עוון, הוא בִּידֵי 65
שָׁמַיִם בִּלְבַד, – ולא מיתה בידי אדם – ישלים על אותם עוונות 66

אגרת התשובה

ומ"מ כל בעל נפש החפץ קרבת ה' לתקן נפשו להשיבה אל ה' בתשובה מעולה מן המובחר. יחמיר על עצמו להשלים עכ"פ פעם א' כל ימי חייו מספר הצומות לכל עון ועון מעונות החמורים שחייבין עליהם מיתה עכ"פ ואפי' בידי שמים בלבד כגון להוצאות ז"ל פ"ד צומות פ"א בימי חייו. ויכול לדחותן לימים הקצרים בחורף ויתענה כעשר תעניות עד"מ בחורף א' או פחות ויגמור מספר הפ"ד צומות בט' שנים או יותר כפי כחו (וגם יכול לאכול מעט כג' שעות לפני נ"ה ואעפ"כ נחשב לתענית אם התנה הִתְנָה בֵּן). – למרות שאכל שלוש שעות לפני נץ החמה, נחשב 84

– על כל פנים – את מספר הצומות הנדרשים על אותו עוון. כְּגוֹן 67
לְהוֹצָאוֹת זֶרַע לְבַטָּלָה – ישלים, פ"ד – שמונים וארבעה 68
צוֹמוֹת פַּעַם אַחַת בִּימֵי חַיָּיו. וְיָכוֹל לְדַחוֹתָן את הצומות, 69
לַיָּמִים הַקְּצָרִים בַּחֹרֶף, וְיִתְעַנֶּה כְּעֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת עַל־דֶּרֶךְ־ 70
מָשָׁל בְּחֹרֶף אֶחָד, אוֹ 71
פָּחוֹת, – מעשרה 72
תעניות, וְיִגְמֹר מִסְפַּר 73
הַפ"ד צוֹמוֹת בְּט' שָׁנִים, 74
אוֹ יוֹתֵר כְּפִי כֹּחוֹ – אם 75
יש לו יותר כוח, הוא יכול 76
לעשות זאת בתקופה 77
קצרה יותר, ואם כוחו 78
חלוש – בתקופה ארוכה 79
יותר, (וְגַם יָכוֹל לֶאֱכוֹל 80
מְעַט כְּג' שָׁעוֹת לִפְנֵי נֵץ 81
הַחַמָּה, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן 82
נֶחְשָׁב לְתַעֲנִית אִם 83

---

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "יא, סע"א. ועיין רמב"ם הל' דעות רפ"ג ובנ"כ שם". **6.** ז, א. ראה רש"י שם. **7.** דניאל ד, כד. **8.** ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1168 ואילך. **9.** או"ח סתקס"ח סקי"ב ובהנסמן שם. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:

לו אותו יום לתענית שלם, כפי שהתנה שכך יהיה הצום שלו[11]. **וּלְתַשְׁלוּם** – וכדי להשלים, **רנ"ב** – מאתים חמשים ושנים **צוֹמוֹת כַּנִּזְכָּר לְעֵיל** – שהם שלש פעמים שמונים וארבע, כפי ההכרעה המקובלת בין אלה הסבורים שדי לצום פעם אחת מספר הצומות על כל חטא, גם אם חטא אותו חטא הרבה פעמים, לבין אלה הסבורים שעל כל פעם שחטא, יש לצום אותו מספר צומות – **יִתְעַנֶּה עוֹד ד' פְּעָמִים פ"ד עַד אַחַר חֲצוֹת** הַיּוֹם בִּלְבַד, דְּמִיחְשַׁב גַּם־כֵּן תַּעֲנִית בַּיְרוּשַׁלְמִי[12], – בתלמוד ירושלמי נחשב צום של עד אחר חצות היום, לתענית, **וּב'** – ושני **חֲצָאֵי יוֹם נֶחְשָׁבִים לוֹ לְיוֹם אֶחָד לְעָנְיָן זֶה.** – של מספר הימים שעליו לצום לתיקון חטאו, **וְכֵן לִשְׁאָר עֲוֹנוֹת כַּיּוֹצֵא בָּהֶן,** – לעיל דיבר אודות עוונות שחייבים עליהם מיתה בידי שמים (על־כל־פנים), שיחמיר בהם על עצמו להשלים את מספר הצומות האמורים. וכעת אומר רבנו הזקן, שגם עוונות שאין עליהם חיוב מיתה, אלא שיש בהם ה"חומר" של עוונות שחייבים עליהם מיתה (בכך הם "כיוצא בהן", דומים לעוונות שיש עליהם חיוב מיתה), כפי שהוא מזכיר למשל להלן בפרק ז' הדברים שהם **ממש** כמו עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכת דמים, והם העלמת עין מן הצדקה, לשון הרע, כעס וכדומה, גם עליהם יחמיר על עצמו לצום על־כל־פנים פעם אחת את מספר הצומות הנדרש על אותו חטא, **אֲשֶׁר כָּל "לֵב יוֹדֵעַ מָרַת נַפְשׁוֹ", וְחָפֵץ בְּהַצְדָּקָה:** – שתתוקן ותהיה צודקת.

אגרת התשובה

כן) ולתשלום רנ"ב צומות כנ"ל יתענה עוד ד' פעמים פ"ד עד אחר חצות היום בלבד דמיחשב ג"כ תענית בירושלמי. וב' חצאי יום נחשבים לו ליום א' לענין זה. וכן לשאר עונות כיוצא בהן אשר כל לב יודע מרת נפשו וחפץ בהצדקה:

יום שבת קודש י"ז תמוז

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' צג, אכן מספר... עד עמ' 186, כי לא תמנו):

אָכֵן, מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת הָעוֹדְפִים עַל רנ"ב – לגבי החטא של הוצאת זרע לבטלה, **וּכְהַאי גַּוְנָא,** – מספר הצומות שמעל לשלש פעמים של מספר הצומות לגבי חטאים אחרים, **שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת,** כדי לָחוּשׁ לְדַעַת הַמַּחְמִירִים לְהִתְעַנּוֹת מִסְפַּר הַצּוֹמוֹת שֶׁעַל כָּל חֵטְא וְחֵטְא כְּפִי מִסְפַּר הַפְּעָמִים שֶׁחָטָא כַּנִּזְכָּר לְעֵיל – הנה, יתרת צומות אלה, יִפְּדֶה כֻּלּוֹ בְּצִדָקָה עֶרֶךְ ח"י – שמונה עשר, גְּדוֹלִים פּוֹלִישׁ כְּעֵד כָּל יוֹם. – שהיה עליו לצום, וְכֵן שְׁאָר כָּל תַּעֲנִיּוֹת שֶׁצָּרִיךְ לְהִתְעַנּוֹת עַל עֲבֵרוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן מִיתָה, וַאֲפִלּוּ עַל בְּטוּל מִצְוַת־עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא וּדְרַבָּנָן, – מצות־עשה מן התורה או מצות־עשה שמדרבנן, וְתַלְמוּד תּוֹרָה כְּנֶגֶד כֻּלָּם, – ועל ביטול מצות־עשה של תלמוד תורה השקולה כנגד כל שאר המצוות, מספר הצומות שעליו לצום, הוא – כְּפִי הַמִּסְפָּר הַמְפֹרָשׁ בְּתִקּוּנֵי הַתְּשׁוּבָה מֵהָאַרִ"י זַ"ל (וְרֻבָּם נִזְכָּרִים בְּמִשְׁנַת חֲסִידִים' בְּמַסֶּכֶת הַתְּשׁוּבָה') - הַכֹּל כַּאֲשֶׁר לַכֹּל יִפְּדֶה בְּצִדָקָה כַּנִּזְכָּר לְעֵיל, – בערך של שמונה עשר "גדולים פוליש" תמורת כל יום של צום, **אִי לָא מָצֵי לְצַעְוְרֵי נַפְשֵׁיהּ** – אם קשה לו לצער את נפשו – יפדה את הצומות בצדקה, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.** – שבדורותינו החלושים האלה, אי אפשר לאדם לצער את עצמו, ועליו לפדות תעניות **אלו** בצדקה. **וְאַף שֶׁיַּעֲלֶה** – פדיית ימי הצום, **לְסַךְ מְסֻיָּם** – לסכומים גדולים, **אֵין לָחוּשׁ מְשׁוּם** – אל לו לחשוש למה שאמרו רבותינו ז"ל[14]: **"אַל יְבַזְבֵּז יוֹתֵר מֵחֻמְּשׁ",** – ואילו כאן יכול הסכום להגיע ליותר מחומש, אף־על־פי־כן לא יחשוש, מפני – **דְּלָא מִקְרֵי בִּזְבּוּז בִּכְהַאי גַּוְנָא,** – אין זה נקרא בזבוז במקרה זה, כשהוא נותן את הכסף בפדיון הצומות שהיה עליו לצום, **מֵאַחַר שֶׁעוֹשֶׂה לִפְדּוֹת נַפְשׁוֹ מִתַּעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים, וְלָא נַרְעָא** – ואין זה גרוע, **מֵרִפּוּאַת הַגּוּף וּשְׁאֵר צְרָכָיו.** – בהן מבזבז האדם יותר מחומש של רכושו. **וּלְפִי שֶׁמִּסְפַּר הַצּוֹמוֹת הַמְּזֻכָּרִים בְּתִקּוּנֵי הַתְּשׁוּבָה** – של האריז"ל, **הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל רַבּוּ בִּמְאֹד מְאֹד, לָכֵן נָהֲגוּ עַכְשָׁו כָּל הַחֲרֵדִים לְדָבַר ה', לְהַרְבּוֹת מְאֹד מְאֹד בִּצְדָקָה,**

אגרת התשובה

אכן מספר הצומות העודפי' על רנ"ב וכה"ג שהיה צריך להתענות לחוש לדעת המחמירי' להתענות מספר הצומות שעל כל חטא וחטא כפי מספר הפעמים שחטא כנ"ל. יפדה כולן בצדקה ערך ח"י ג"פ בעד כל יום. וכן שאר כל תעניות שצריך להתענות על עבירות שאין בהן מיתה ואפי' על ביטול מ"ע דאורי' ודרבנן ות"ת כנגד כולם כפי המספר המפורש בתיקוני התשובה מהאר"י ז"ל (ורובם נזכרים במשנת חסידים במס' התשובה) הכל כאשר לכל יפדה בצדקה כנ"ל אי לא מצי לצעורי נפשי' כנ"ל. ואף שיעלה לסך מסויים אין לחוש משום אל יבזבז יותר מחומש. דלא מקרי בזבוז בכה"ג מאחר שעושה לפדות נפשו מתעניות וסיגופים. ולא גרעא מרפואת הגוף ושאר צרכיו. ולפי שמספר הצומות המוזכרי' בתקוני תשובה הנ"ל רבו במאד מאד לכן נהגו עכשיו כל החרדים

"בכ"מ בכיו"ב מובא השם "נפש" דוקא – וי"ל שהוא ע"פ זח"ג (כד, ב) עה"פ ובס' הגלגולים ובכ"מ "שדוקא הנפש היא החוטאת".

11. ראה ביאור כ"ק אדמו"ר שליט"א להלן עמוד 1174 ואילך. **12.** נדרים פ"ח ה"א. **14.** כתובות נ, א.

– כדי לפדות הצומות שהם חושבים שמוטל עליהם לצום, וזאת להלן ב"אגרת הקדש" סימן י', מפני ש"לא תמנו", מפני שאין אנו שלמים, אלא יש לנו חטאים ועוונות לתקן, עלינו להזדקק לא **לסתם** צדקה וחסד **מוגבלים**, אלא ל"חסד ה'", לצדקה וחסד בלתי מוגבלים, כמדת החסד והצדקה של הקב"ה שאינם מוגבלים.

– מֵחֲמַת חֲלִישׁוּת הַהִתְוַר, דְּלָא מָצוּ לְצַעֲרֵי נַפְשָׁם כְּלָל – שאינם יכולים לצער את נפשם כל־כך ולצום – לכן הם מרבים בצדקה כתמורה לריבוי הצומות, (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר עַל פָּסוּק[15]: "חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ"): – מפרש

אגרת התשובה

לדבר ה' להרבות מאד מאד בצדקה. מחמת חלישות הדור דלא מצו לצעורי נפשם כולי האי (וכמ"ש במ"א ע"פ חסדי ה' כי לא תמנו):

15. איכה ג, כב.

אגרות קודש

ב"ה, י"א תמוז, תשכ"א
ברוקלין.

הרה"ח אי"א נו"נ וכו' מו"ה דוד שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מיום הרביעי עם המצורף אליו, וכבקשתו נשלח המענה מבלי לחכות על התור.

בו כותב אודות אופני תיקון המקוה וכו'.

ומובן וגם פשוט שטוב שתהיינה ג' בורות, כן מוכרח שהרקת המקוה תהי' מלמעלה ולא מלמטה מפני חשש זוחלין אפילו **באם** הסתימה דלמטה בדבר שלא מקבל טומאה.

אלא ועיקר, כיון שבאופן חיבור הבורות עם המקוה שטובלים כמה פרטים ופרטי פרטים בזה, מהנכון ביותר שיבוא בדברים עם הראב"ד דהעלמיצא הרב חנני' יו"ט ליפא שי' דייטש, ע"פ הכתובת דלמטה [כמדומה שלפני זמן כבר ביקר במעקסיקא], שמתעסק הוא בתיקון מקואות, ומלפנים ביקר ע"פ בקשתי בכ"מ ותיקן ושיפר בכ"מ ובכו"כ פרטים, וד"ל.

באם יש בהענין מעין פגיעה של מי שהוא מהרבנים במכסיקה - יש להתייעץ עם הנ"ל עצמו איך להמנע מהפגיעה וגם בזה כבר הורגל, וכנ"ל אכפול - שלהיותו רגיל בהלכות מקואות וכבר תיקן מקואות בפועל, נכון במאד שקודם לתיקון - יראה הנ"ל המצב על אתר וייעצם, ומובן שיכול לתלפן להנ"ל שע"פ הצעתי מזמינו וכו'.

באם שאלת הוצאות הדרך באמצע, הנה לחשיבות ענין טהרת בנות ישראל, אשתתף, בלי נדר, בחצי הוצאות הדרך באם יודרש.

בברכה לבשו"ט.

יום ראשון

יום רביעי — יא תמוז — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בלק, רביעי עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק א. תניא בסוף . . . הברייתא.

בְּתַנְיָא דִּפּוּס זאלקווי שְׁנַת מְבַשֵּׂ״ר טו״ב [=תקנ״ט], נִדְפְּסָה אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה מֵהֲדוּרָא קַמָּא, וְלֹא נֶחְלְקָה לְפְרָקִים, גַּם יֵשׁ כַּמָּה שִׁנּוּיִים בְּתֹכֶן הָאִגֶּרֶת.

יום שני

יום חמישי — יב תמוז, חג הגאולה — ה׳תש״ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בלק, חמישי עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: והנה מצות . . . ־182 מיראה.

יוֹם הֻלַּדֶת אֶת כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר שְׁלִיטָ״א [אַדְמוֹ״ר מְהוֹרַיִי״צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] בְּשָׁנַת תר״ם. יוֹם בּוֹ נִתְבַּשֵּׂר – בִּשְׁנַת תרפ״ז – שֶׁהוּא חָפְשִׁי מִגְּלוּתוֹ אֲשֶׁר הָגְלָה – אַחֲרֵי שֶׁהָיָה תָּפוּס בְּמַאֲסָר – עַל עֲבוֹדָתוֹ בְּחִזּוּק הַתּוֹרָה וְהַיַּהֲדוּת.

מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר שְׁלִיטָ״א [הָרַיַּי״צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן]: בִּשְׁנֵי יְמֵי הַגְּאֻלָּה י״ב וְי״ג תַּמּוּז הַבָּאִים עָלֵינוּ לְטוֹבָה יִתְוַעֲדוּ אַנַ״ש, לְטוֹבָה וְלִבְרָכָה בְּגַשְׁמִיּוּת וּבְרוּחָנִיּוּת, כַּאֲשֶׁר הֶקֵבַע מֵאֶת אָבִינוּ הָרִאשׁוֹן הוֹד כ״ק אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי רַבֵּנוּ הַזָּקֵן זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע [=זֵכֶר צַדִּיק וְקָדוֹשׁ לִבְרָכָה, לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, נִשְׁמָתוֹ בְּגַנְזֵי מְרוֹמִים, זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ]. בְּהִתְוַעֲדוּת זוֹ יְדַבְּרוּ אַנַ״ש שֶׁיִּחְיוּ אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ בְּשֶׂבֶת אַחִים בְּחִזּוּק קְבִיעוּת שִׁעוּרֵי הַלִּמּוּד, וְהִנְנִי שׁוֹלֵחַ לָהֶם אֶת בִּרְכָתִי כִּי יִשָּׂא ה׳ פָּנָיו אֲלֵיהֶם בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

יום שלישי

יום שישי — יג תמוז, חג הגאולה — ה׳תש״ג

אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

שיעורים. חומש: בלק, ששי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: פרק ב. אך כל . . . יום רצון.

יוֹם בּוֹ יָצָא כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר שְׁלִיטָ״א [אַדְמוֹ״ר מְהוֹרַיִי״צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] לְחֵרוּת.

הַמַּאֲסָר הֶתְחֵל רֶבַע עַל שָׁעָה הַשְּׁלִישִׁית אוֹר לְיוֹם רְבִיעִי חֲמִשָּׁה עָשָׂר בְּסִיוָן תרפ״ז. הִתְעַכֵּב בַּגָּלוּת – בָּעִיר קאַסְטְראָמאַ – עַד חֲצִי שָׁעָה אַחַר חֲצוֹת הַיּוֹם, יוֹם הָרְבִיעִי שְׁלִשָּׁה עָשָׂר בְּתַמּוּז תרפ״ז.

מִמִּכְתַּב כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ״ר שְׁלִיטָ״א [הָרַיַּי״צ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן] לְחַג הַגְּאֻלָּה: הִנְנִי שׁוֹלֵחַ מַאֲמָר... הִשְׁתַּתְּפוּתִי עִם יְדִידֵנוּ אַנַ״ש שֶׁיִּחְיוּ בְּכָל מָקוֹם מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם לְהַצָּלָחָה, וְלִהְיוֹת אִתְּכֶם עִמָּכֶם בְּהִתְוַעֲדוּתְכֶם בִּדְבַר חִזּוּק דַּרְכֵי הַחֲסִידוּת בְּקִבְיעוּת וּשְׁמִירַת זְמַנֵּי לִמּוּדֵי דא״ח [=חֲסִידוּת, דִּבְרֵי אֱלוֹקִים חַיִּים] וּלְהִתְעוֹרֵר בְּקִיּוּם עִנְיְנֵי הַלִּמּוּד... אֱלֹקֵינוּ וֵאלקֵי אֲבוֹתֵינוּ יְבָרֵךְ אֶת כָּלְלוּת אַנַ״ש, הֵם בֵּיתָם זַרְעָם וְזֶרַע זַרְעָם בְּתוֹךְ כְּלָל אַחֵינוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, ה׳ עֲלֵיהֶם יִחְיוּ, בְּכָל מִלֵּי דְּמֵיטַב, מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר.

יום רביעי

שבת | יד תמוז | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בלק, שביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: פרק ג׳. והנה . . . 184 ג״פ כו׳.

זֶה לְשׁוֹן הַ״צֶּמַח צֶדֶק״ בְּאֶחָד מִדְּרוּשָׁיו: רַבֵּנוּ זַ״ל [אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן] בְּאִמְרוֹתָיו לְבָנָיו יוֹם ג׳ פָּרָשַׁת בָּלָק שְׁנַת תקס״ב אָמַר, וְזֶה דְּבָרָיו: לְהָבִין קְשִׁיַּת הַתּוֹכָנִים, מֵאַחַר שֶׁהָאָרֶץ הִיא כַּדּוּרִית וַעֲגָלָה כְּתַפּוּחַ, לָמָּה אֵינָם נוֹפְלִים אוֹתָם בְּנֵי אָדָם הַדָּרִים כְּנֶגְדֵּנוּ מִלְמַטָּה בְּאַמעֶריקָא... וְתֵרוּצָם אֵינוֹ אֱמֶת... וְרַבֵּנוּ זַ״ל אָמַר, כִּי הַתֵּרוּץ הוּא, דְּהִנֵּה מְבֹאָר בְּ׳עֵץ חַיִּים׳ שֶׁהַתִּשְׁעָה גַּלְגַּלִּים מְקַבְּלִים מִבְּחִינַת עִגּוּלִים, וּבְהָעִגּוּל אֵין בּוֹ מַעְלָה וּמַטָּה, וּמֵהַאי טַעֲמָא [מִסִּבָּה זוֹ] הִנֵּה אוֹתָם בְּנֵי אָדָם שֶׁהֵם כְּנֶגְדֵּנוּ לְמַטָּה, הֵרֵי הָרָקִיעַ שֶׁעֲלֵיהֶם הוּא לְמַעְלָה בְּהַשְׁוָאָה אַחַת עִם הָרָקִיעַ שֶׁעָלֵינוּ, וְהָאָרֶץ דְּשָׁם הִיא מַטָּה לְגַבֵּי הָרָקִיעַ שֶׁעָלֶיהָ.

יום חמישי

יום ראשון | טו תמוז | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פנחס, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אכן כל . . . 184 תענית.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״ב] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמַּאֲמָרָיו: בְּתַעֲנוּג נַפְשִׁי עַל אֱלקוּת יָכוֹל לִהְיוֹת מִזֶּה שַׁמְנוּנִית בַּגּוּף. אוֹמְרִים עַל הָרַב נָחוּם מִטְשֶׁרְנאָבִיל, שֶׁהָיָה שָׁמֵן בְּגוּפוֹ מֵעֲנַיִת ״אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא״.

יום שישי

יום שני | טז תמוז | ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: פנחס, שני עם פירש״י.
תהלים: עט־פב.
תניא: ומ״מ . . . צג בהצדקה.

אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב – אֵין לְשַׁעֵר.

הָרַב הַמַּגִּיד אָמַר: הַלָּוַאי הָיוּ נוֹשְׂקִים הַסֵּפֶר־תּוֹרָה בְּאוֹתָהּ הָאַהֲבָה שֶׁהָיָה מוֹרִי מְנַשֵּׁק אֶת הַיְלָדִים בְּהוֹלִיכוֹ אוֹתָם אֶל הַ״חֶדֶר״ כְּשֶׁהָיָה ״בְּאַהעֶלְפֶּער״ [=״עוֹזֵר (לַמְלַמֵּד)״].

שבת קודש

יום שלישי | יז תמוז | ה׳תש״ג

תַּעֲנִית. סְלִיחוֹת. אָבִינוּ מַלְכֵּנוּ.

שיעורים. חומש: פנחס, שלישי עם פירש״י.
תהלים: פג־פז.
תניא: אכן מספר . . . לא תמנו.

חִלּוּק [=הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין] לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְלוּחוֹת הָאַחֲרוֹנוֹת:

בַּלֻּחוֹת עַצְמָן – הָרִאשׁוֹנוֹת מַעֲשֵׂה אֱלקִים, הַשְּׁנִיּוֹת פְּסָל לְךָ. הַמִּכְתָּב – חָרוּת עַל הַלֻּחוֹת, שֶׁכִּדְרָשַׁת רַז״ל עֵירוּבִין (נד, א) הוּא רַק בַּלֻּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. בְּמַצָּלַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – בַּלֻּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת צַדִּיקִים, כְּשֶׁעָמְדוּ עַל הַר סִינַי פָּסְקָה זֵהֲמָתָן, בַּשְּׁנִיּוֹת בַּעֲלֵי תְּשׁוּבָה. בְּמַצָּלַת מֹשֶׁה – בְּמַתַּן תּוֹרָה נִתַּן לְמֹשֶׁה אֶלֶף אוֹרוֹת בְּמַתָּנָה, וּבְחֵטְא הָעֶגֶל נִטְלוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא חָזְרוּ בְּלוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת (רַק בְּשַׁבָּת נוֹתְנִים לוֹ, כִּדְאִיתָא [כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב] בְּ׳פִּרְקֵי עֵץ חַיִּים׳). מַעֲלַת לוּחוֹת הַשְּׁנִיּוֹת שֶׁנִּתַּן גַּם כֵּן הֲלָכוֹת מִדְרָשׁ אַגָּדוֹת כוּ׳, כְּפִלַּיִם לְתוֹשִׁיָּה כִּדְאִיתָא [כְּמוֹ שֶׁנִּמְצָא] בְּשמ״ר מ״ו [בְּמִדְרָשׁ שְׁמוֹת רַבָּה תְּחִלַּת פָּרָשָׁה מו], וְקִירוּן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה.

נזק לפרה הרובצת ברחוב

יום ראשון י"א תמוז ה'תשע"ו

הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה כ: שְׁתֵּי פָּרוֹת בְּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַחַת רְבוּצָה וְאַחַת מְהַלֶּכֶת, וּבָעָטָה מְהַלֶּכֶת בְּרְבוּצָה – חַיָּב חֲצִי נֶזֶק; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַלֵּךְ עָלֶיהָ, אֵין דַּרְכָּהּ לְבַעֲט בָּהּ.

בהלכה זו נחלקו אמוראים (ב"ק כד, ב): יש אומרים שמאחר והפרה שרבצה ברשות הרבים שינתה מהמקובל, הרי חשפה עצמה לנזק ולכן בעל הפרה שהזיקה אותה פטור ('כל המשנה ושינה בו אחר – פטור'), אך להלכה נפסק כדעת האומרים שחייב, כי רביצתה ברשות הרבים אמנם עשויה לגרום לפרות אחרות ללכת מעליה, אך לא לבעוט בה ואם בעטה מהלכת ברבוצה, חייב.

והנה, להלן (פ"ג ה"ג) פסק הרמב"ם: "אכלה אוכלין שאין דרכה לאוכלן, כגון שאכלה כסות או כלים . . משלם חצי נזק, שזה שינוי הוא, ודרך בני אדם להניח כליהם וכסותם ברשות הרבים עד שינוחו מעט".

כלומר, במקרה זה חיוב התשלומין הוא משום שלא נעשה מעשה משונה מצד הניזק בכך שהניח את כליו וכסותו ברשות הרבים, ומשמע מזה שאם אכן היה הדבר משונה, בעל הפרה שהזיקה היה נפטר מתשלומין.

ויש לתמוה: איך הדברים מתיישבים עם דברי הרמב"ם בהלכה זו שאף כאשר הניזק נקט בצעד משונה אין בכך כדי לפטור את המזיק?

והביאור:

להלן מדובר כאשר האדם הניזק עצמו הניח את כליו וכסותו ברשות הרבים, ולכן אילו לא היתה לו רשות לכך היה המזיק נפטר מהנזק, כי הרי זה נחשב שהניזק הזיק לעצמו, והדבר דומה למבואר בהלכה הקודמת שאדם ששיסה בעצמו את כלבו של אחר, בעל הכלב פטור, אך כאשר הפרה רבצה ברשות הרבים מעצמה, ללא הבעלים, אין לומר שבעל הפרה הזיק את עצמו ולכן בעל הפרה הבועטת חייב.

(רשימות שיעורים (סולובייציק) ב"ק ענ' קמה-ז)

הגורם לנזק - חייב רק כשהתכוון להזיק

יום שני י"ב תמוז ה'תשע"ו

הלכות נזקי ממון פרק ד, הלכה ב: הַפּוֹרֵץ גָּדֵר לִפְנֵי בֶּהֱמַת חֲבֵרוֹ וְיָצְאַת וְהִזִּיקָה: אִם הָיָה גָּדֵר חָזָק וּבָרִיא – חַיָּב, וְאִם הָיָה כִּתֵּל רָעוּעַ – פָּטוּר בְּדִינֵי אָדָם.

הראב"ד מסתפק בכוונת דברי הרמב"ם "אם היה גדר חזק ובריא, חייב": אם הכוונה שחייב לשלם על הגדר, למה הוצרך להוסיף 'ויצאת והזיקה', והרי הדיון הוא על הגדר, ואם כוונתו שחייב לשלם מה שהזיקה הבהמה יש להקשות, הרי הגמרא מפרשת את דין המשנה (בבא קמא נו, ב) לסטים שפרצו את הדיר ויצאה הבהמה והזיקה, אינם חייבים לשלם אלא רק כאשר היכו את הבהמה והכריחוה להזיק?

והביא ה'מגדל עז' שבתשובת הרמב"ם לחכמי לוניל ביאר כוונתו כאן שחייב לשלם את נזקי הבהמה, כלשון הגמרא (שם) במקור הלכה זו, "פורץ גדר לפני בהמת חברו", ואם נאמר שהחיוב הוא על הגדר הניזוקה מה 'נפקא מינה' שפריצת הגדר היתה לפני בהמת חברו, הרי הדיון הוא על הגדר ולא על הבהמה. וכן: למה אם היה כותל רעוע פטור, הרי צריך לחייבו כפי השווי של כותל רעוע? אלא בהכרח שחובת התשלום היא על הנזק שהזיקה הבהמה.

ולגבי הקושיא מדין המשנה שלסטים שפרצו את הגדר פטורים מלשלם את נזקי הבהמה – יש לחלק:

כוונת הליסטים היא לגנוב את הבהמה ולא שתצא הבהמה ותזיק, ולכן כל זמן שלא הוציאו את הבהמה מרשות הבעלים לא נתחייבו בנזקיה, אבל הפורץ גדר לפני בהמת חברו כוונתו שהבהמה תצא ויתחייבו הבעלים בתשלומי הנזק, ולכן נחשב 'מזיק' וחייב בכל נזקי הבהמה.

וב'אבן האזל' הוסיף לבאר שאין הליסטים חייבים למרות שפשעו בכך שפרצו את הגדר, כי כאשר אדם גורם נזק לחברו אפשר לחייבו מדין 'גרמא בנזקין' רק אם התכוון להזיק, וכיון שהליסטים הוציאו הליסטים את הבהמה כדי לגנבה ולא כדי שתזיק, באותה שעה לא חל עליהם שם 'מזיק'. ומה שאחר-כך הלכו והשאירוה שם ללא שמירה שלא תזיק הוא אכן פשיעה, אבל אין לחייבם בגין כך, כי כל זמן שהבהמה אינה ברשותם לא חלה עליהם חובת שמירה.

מדוע נגח השור בשבת?

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשע"ו

הלכות נזקי ממון פרק ו, הלכה י: רָאָה שׁוֹר חַיּוֹם וְנָגַח, וּלְמָחָר רָאָה חֲמוֹר וְלֹא נָגַח, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה סוּס וְנָגַח, וּרְבִיעִי רָאָה גָּמָל וְלֹא נָגַח, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה פֶּרֶד וְנָגַח, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה עֵרוֹד וְלֹא נָגַח – נַעֲשָׂה מוּעָד לְסִרּוּגִין לַכֹּל; וְאִם נָגַח בַּיּוֹם שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ אֶחָד מִשִּׁשָּׁה הַמִּינִין שֶׁנָּגַח בְּסִרּוּגִין – חַיָּב וְהוּא מוּעָד.

אמרו בגמרא (ב"ק לו, א) שאם השור נגח כמה סוגים של בהמות לסירוגין, יום אחד נגח ויום אחד לא נגח, במשך ששה ימים – "נעשה מועד לסירוגין לכל". ונחלקו הרמב"ם והראב"ד בפירוש 'מועד לכל'. לדעת הראב"ד (בהשגות כאן) נעשה מועד לכל המינים, גם אלו שלא נגח בפועל, אך מדברי הרמב"ם "ואם נגח... אחד משלשת המינין שנגח בסירוגין" (וכן לקמן בהי"ב: "לשלשת המינין הוא מועד") – נראה שדעתו כי השור מועד רק לסוגי בהמות שנגח בפועל.

והנה, לקמן (הי"ב) כתב הרמב"ם: "נגח בשלש שבתות זו אחר זו ובאחד בשבת ובשני בשבת, הרי זה ספק אם הוא מועד לשבתות בלבד או לשלשת הימים ששנים מהן חול". ונמצא, שגם בנוגע לימים הרמב"ם לשיטתו שאף לפי הצד שהשור מועד לא רק בשבתות אלא גם בימי החול, הרי זה רק 'לשלשת הימים' שבהם נגח בפועל. ואילו הראב"ד סובר שהשור מועד לכל הסוגים.

ועל שיטת הרמב"ם בנוגע לימים, הקשה ה'מגיד משנה': ימים שונים נחשבים ל'סוגים' שונים בנוגע להבדל בין שבת לימי החול, מחמת השוני ביניהם לגבי נגיחות השור – מפני "שהוא בטל ממלאכה וזחה דעתו עליו" (רש"י שם ד"ה ה"ה מועד), או מפני שבשבת "ראה אותם במלבושים נאים אחרים וחשובים בעיניו נכרים ואינו מכירם" (תוס' שם בשם הירושלמי) – אבל בנוגע לימי החול עצמם "לא מצינו חילוק מיום ליום", ומדוע לדעת הרמב"ם השור מועד דווקא בימי השבוע בהם נגח בפועל?

וביאר:

כאשר השור הוחזק למועד על ידי שנגח בשלושה ימים שונים, הרי הוא מוחזק לשור נגחן דווקא בימים אלו ולא בשאר הימים, בדוגמת "וסת הנידה שכל הימים שוין בהם, וכל זמן שהורגלה בימים ידועים – אינה קובעת וסת אלא לאותן הימים". ובכל זאת ניתנו סיבות מיוחדות להבדל בין שבת ליום חול (לא בגלל שיש הבדל בין הימים עצמם, אלא) מפני שהמשנה (ב"ק שם) נקטה את ההבדל בין שבת ליום חול, ועל כך באו לבאר "למה אחזו במשנה שבתות, ואמרי שהוא מצוי יותר", אך מצד הדין כל הימים שווים.

השור שאין לו בעלים

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשע"ו

הלכות נזקי ממון פרק י, הלכה ו: אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו, אִם הָיוּ לוֹ בְּעָלִים; אֲבָל אִם לֹא הָיוּ לוֹ בְּעָלִים, כְּגוֹן שׁוֹר הַמַּדְבָּר וְשׁוֹר שֶׁל חֶרְמֵשׁ וְשׁוֹר שֶׁל גֵּר שֶׁמֵּת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין אִם הֵמִית – חֲרֵי זֶה נִסְקָל, וְגוֹמְרִין דִּינוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים.

שור שאין לו בעלים שנגח – לדעת חכמים הרי זה נסקל, ואילו לרבי יהודה פטור מן המיתה (ב"ק מד, א). ופסק הרמב"ם כחכמים: "שור המדבר... אם המית הרי זה נסקל". והנה, הרמב"ם הכניס זאת בתוך ההלכה ש"אין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו" שלכאורה אינה קשורה למחלוקת רבי יהודה וחכמים. ומדוע לא כתב זאת כהלכה בפני־עצמה?

ויש להקדים ביאור הטעם למיתת שור שנגח, כקושיית הרמב"ן עה"ת (נח ט, ה) "אין בחיה דעת שתענש?", וכתב "כי גזירת מלך היא... ואיננו להעניש את בעליו בממון, כי אפילו שור המדבר חייב מיתה". וזהו כדעת חכמים, מגזירת הכתוב המובאת בגמרא (ב"ק שם). ומזה מובן כי לדעת רבי יהודה שור שאין לו בעלים לא נסקל כי לדעתו מיתת השור באה "להעניש את בעליו בממון", ובשור שאין לו בעלים אין את מי להעניש.

ולפי־זה 'נפקא מינה' גם בטעם ההלכה ש"אין גומרין דינו של שור אלא בפני בעליו". לדעת רבי יהודה הדין צריך להיות בפני הבעלים כי מיתת השור נחשבת כעונש על הבעלים וכשאין בעלים אין השור מת, אבל לחכמים שמיתת השור איננה נחשבת כעונש על הבעלים, נוכחות הבעלים היא מצד חיוב נוסף של מיתה בידי שמים המוטל על הבעלים (כמבואר לעיל ה"ד), וגם כשאין בעלים השור ימות בגלל "גזירת מלך".

ולכן הרמב"ם התחיל את ההלכה בדין ש"אין גומרין דינו של השור אלא בפני בעליו אם היו לו בעלים", להדגיש שנוכחות הבעלים בגמר הדין היא ענין צדדי השייך לבעלים בלבד (בשונה מדעת רבי יהודה שנוכחות הבעלים היא מצד מיתת השור) עצמו), וכיון שלדעת חכמים מיתת השור איננה קשורה לבעלים, ממשיך: "אבל אם לא היו לו בעלים.. הרי זה נסקל וגומרין דינו אע"פ שאין לו בעלים".

(אוצר חידושים בש"ס, סנהדרין, עמ' מ)

נזק באמצעות רוח

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשע"ו

הלכות נזקי ממון פרק יד, הלכה ז: לָבָה וְלִבַּתּוּ חָרוּחַ – חַיָּב; שֶׁחֲרֵי הוּא גָּרַם, וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם.

בהלכות שכנים (פי"א ה"א־ב) כתב הרמב"ם שהעושה מלאכה שכתוצאה ממנה נזרק עפר החוצה, עליו להרחיק ולעשותה במקום שלא יזיק לאחרים, אך אם לא הרחיק וכתוצאה מכך העפר הזיק, פטור מלשלם, משום 'שהרוח הוא שסייע אותו ואין נזק בא מכוח מזיק עצמו'.

ולכאורה דברים אלו סותרים לדבריו בהלכה זו שאם ליבה את האש יחד עם הרוח והזיקה, חייב לשלם למרות שהנזק לא נגרם כתוצאה מכוחו בלבד אלא בצירוף הרוח!

אמנם נראה שהרמב"ם בהלכה זו הולך לשיטתו שפסק (לעיל פ"ד הלכות א־ב) לגבי הפורץ גדר לפני בהמת חברו ויצאה והזיקה, שאם פרץ כדי לגנוב את הבהמה ולא במטרה שתזיק פטור על נזקיה, כי פריצת הגדר נחשבת כ'גרמא' ולא כנזק בידיים, אך אם פרץ כדי שהבהמה תברח ותזיק הרי הוא חייב. ומכאן שגם נזק של 'גרמא', אם נעשה בכוונה תחילה, חייבים עליו.

וכן בענייננו, כאשר ליבוי האדם מצטרף לליבוי הרוח אין זה נחשב נזק ישיר שלו אלא 'גרמא' בלבד, אך מכל־מקום חייב משום שכוונתו להזיק, אבל העושה מלאכה בתוך שלו ויצא עפר והזיק, הרי לא היתה כוונתו להזיק ולכן פטור (ראה ביאור הגר"א חו"מ סי' שצו סק"ח, וסי' תיח סקי"ט).

ומדברי הש"ך (סי' תיח סק"ד) נראה שהדבר אינו תלוי רק בכוונתו להזיק אלא שהעושה מלאכה כוונתו שיפול העפר

לארץ והרוח מוליכה את העפר להיפך מכוחו, ולכן אין לייחס לו את פעולת הרוח, אך בהלכה זו הרוח מלבה את האש ומוליכה אותה לאותו כיוון שהוא מוליכה, ולכן חייב.

קדשים קלים - ממון גבוה או ממון בעלים?

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשע"ו

הלכות גניבה פרק ב, הלכה א: הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעֲלֵיהֶן, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים... חֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּמֵהַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגָנַב מִבֵּית הָאִישׁ – וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ.

הקשו האחרונים (לחם משנה הל' נז"מ פ"ח ה"א. קצות החושן סי' תו סק"ב. ועוד):

לדעת רבי יוסי הגלילי קדשים קלים הם ממון בעלים, ולכן המזיק בהמת שלמים של חברו חייב בתשלומין, ואף שהמזיק שור של הקדש פטור כיון שנאמר ("וכי יגוף שור איש את") 'שור רעהו' ולא שור של הקדש - בהמת שלמים נחשבת 'שור רעהו' (בבא קמא יב, ב). ובהלכות נזקי ממון (פ"ח ה"א - ב) פסק הרמב"ם "כל הקדשים שחייבין עליהן מעילה... אין בהן דין נזקין". כלומר, קדשים קלים שאין בהם מעילה מתחייב המזיק בנזקיהם ולכן "שלמים שהזיקו גובה מבשרם", כשיטת רבי יוסי הגלילי שקדשים קלים ממון בעלים הם. ואילו כאן כתב הרמב"ם "הגונב... קדשים קלים הרי זה פטור מן הכפל... שנאמר וגונב מבית האיש ולא מבית הקדש", והרי לדעת רבי יוסי ממון בעלים הם, ומדוע אין זה נחשב 'וגונב מבית האיש'?

ומבאר ה'פנים מאירות' (בבא קמא שם) על פי דברי הגמרא (שם עו, א) שגם לדעת רבי יוסי הגלילי שקדשים קלים ממון בעלים, חל עליהם שם הקדש, ולכן אין לחייב בהם כפל ותשלומי ארבעה וחמשה שנאמר 'וגונב מבית האיש' - ולא מבית הקדש, אבל המזיק בהמת שלמים חייב בתשלומין ונחשבת 'שור רעהו' אף ששם הקדש עליה, כי שלמים הם ממון בעלים ולא ממון הקדש.

ויש שביארו (אור שמח. אבן האזל הל' נז"מ שם):

הרמב"ם סובר שקדשים קלים ממון גבוה, ולכן הגונב בהמת קדשים קלים פטור מתשלומי כפל וארבעה וחמשה, שנאמר 'וגונב מבית האיש' ולא מבית הקדש, ומכל־מקום פסק שאם בהמת קדשים קלים הזיקה חייב לשלם, כי אמנם אין לבעלים בעלות ממונית עליה (שאינו יכול למכרה או לתת אותה במתנה) כיון שהיא ממון גבוה ויש רק לו זכות אכילה, ואין אדם אחר רשאי לאכול ממנה בלי רשותו, אבל זכות זו די בה כדי להטיל על הבעלים אחריות לנזקיה. והלימוד 'שור רעהו' ולא שור הקדש אינו ממעט שור של קדשים קלים, כי מצד זכות האכילה, הרי זה בכלל 'שור רעהו'.

הפקר בעל כורחו?

שבת קודש י"ז תמוז ה'תשע"ו

הלכות גניבה פרק ו, הלכות ז־ח: חָתַךְ שֶׁשִּׁיר מִן הַחוּט כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט, וְשִׁיר מִן הַבֶּגֶד מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת – חַיָּב לְהַחֲזִירָן לַבְּעָלִים; פָּחוֹת מִכָּן – שָׁלוֹ... וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה.

מדברי הרמב"ם משמע שמנהג אנשי המקום הוא הקובע, ואם המנהג הוא שלא להקפיד, אפילו אם בעל הבית זה מקפיד אין בכך כלום. וכן פסק אדמו"ר הזקן (הלכות גזילה סכ"ב): 'פחות מכאן (משיעור שלוש אצבעות) הם שלו, שאין דרך בני אדם להקפיד עליהם, והמקפיד בטלה דעתו'.

ולכאורה הדבר דורש ביאור: כיצד יתכן שנכסיו של אדם ייעשו הפקר בעל־כורחו רק משום שאנשים אחרים אינם מקפידים על כך?

ועוד, הרי בהלכות אישות (פ"ה ה"ז) כתב הרמב"ם שהנוטל מחברו דבר קטן שאין הדרך להקפיד עליו וקידש בו אשה, הרי היא מקודשת מספק, והטעם הוא שחוששים שמא חברו מקפיד אפילו על דבר מועט כזה והרי זה גזל ביד הלוקח. הרי שאם בעל הבית מקפיד על כך, אין הדבר נעשה הפקר משום שאין דרך שאר בני אדם להקפיד!

ועוד יש לתמוה: אף אם הדבר נעשה הפקר, כיצד הוא נעשה של הפועל? ואמנם אם הפועל עובד בביתו, הרי מיד שנעשה הפקר זוכה בו בקנין 'חצר', אך אם עובד במקום שאינו רשותו איך נעשה שלו?

ויש לבאר:

אכן, הפועל אינו זוכה מדין הפקר אלא שמאחר והמנהג הוא שלא להקפיד על דברים מועטים אלו, על דעת כן נשכר לבעל הבית שיהיו השיריים שלו. ולכן רק הפועל זוכה בזה ולא אדם אחר, כי אין זה הפקר אלא שייך לפועל מתנאי העבודה.

ולכן אין זה דומה לדברי הרמב"ם בהלכות אישות, כי לעולם אין החפץ נהפך להפקר כנגד דעת הבעלים, אף אם שאר האנשים אינם מקפידים על כך, וכאן הטעם הוא שמאחר וכך הוא המנהג, על דעת כן נשכר הפועל וכאילו סיכם כך עם בעל הבית בפירוש.

(דברי נחמיה אהע"ז סי' יב)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"א־י"ז תמוז תשע"ו

יום ראשון י"א תמוז ה'תשע"ו

הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שידיים הצריכות טבילה אין מטבילים אותם אלא במקווה כשר. החוצץ בטבילה חוצץ בנטילה. וכל דיני נטילה לחולין ולתרומה. דין הנוטל שתי ידיו משטיפה אחת. כל ספק ידיים לחולין ולתרומה טהור.

1 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁנְּטִילַת יָדַיִם[3] וּטְבִילָתָן[4] מִדִּבְרֵי**
2 **סוֹפְרִים. וְיָדַיִם שֶׁצְּרִיכוֹת טְבִילָה - אֵין מַטְבִּילִין אוֹתָן**
3 **אֶלָּא בְּמִקְוֶה כָּשֵׁר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַרְבָּעִים סְאָה; שֶׁבַּמָּקוֹם**
4 **שֶׁהָאָדָם טוֹבֵל - בּוֹ כֵּלִים וְיָדַיִם טוֹבְלִין[5]. אֲבָל יָדַיִם**
5 **שֶׁאֵין צְרִיכוֹת אֶלָּא נְטִילָה בִּלְבַד, אִם הִטְבִּילָן בְּמֵי**
6 **מִקְוֶה - טְהוֹרִי[6]ן. וְאִם הִטְבִּילָן בְּמַיִם שְׁאוּבִין, בֵּין**
7 **בִּכְלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת - לֹא טָהֲרוּ יָדָיו[7], עַד שֶׁיִּפְּלוּ**
8 **הַמַּיִם הַשְּׁאוּבִים מִן הַכְּלִי עַל יָדָיו; שֶׁאֵין נוֹטְלִין**
9 **לַיָּדַיִם אֶלָּא מִן הַכֵּלִים וּמִכַּח נוֹתְנָן[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
10 **בְּהִלְכוֹת בְּרָכוֹת.**

2) בהלכות אבות הטומאות פרק ח הלכה ח ופרק יב הלכה י"ב. 3) שפיכת מים מכלי על הידיים מטהרת לחולין ולתרומה. 4) לקודש. 5) תוספתא מקוואות פרק א הלכה ו. והתוספתא מסיימת: אין אדם טובל - אין ידיים וכלים טובלין. 6) בחולין קו, ב אמרו: כל גופו טובל - ידיו לא כל שכן. 7) אפילו יש בהם ארבעים סאה. כן כתב בפירוש בהלכות ברכות פרק ו הלכה ה. 8) מכוחו של אדם השופך. בחולין קז, א "האי אריתא דדלאי (סילון - רש"י שם) אין נוטלין ממנו לידיים, דלא אתו מכוח גברא (שלא הגיעו מכוח בן אדם)".

11 **ב. כָּל הַחוֹצֵץ בִּטְבִילָה - חוֹצֵץ בַּיָּדַיִם, בֵּין בִּטְבִילָתָן**
12 **בֵּין בִּנְטִילָתָן. וְכָל הָעוֹלֶה לְמִדַּת הַמְּקוֶה, כְּטִיט הַנָּרוֹק[9]**
13 **- עוֹלֶה לְשִׁעוּר הָרְבִיעִית שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן הַיָּדַיִם. וְכָל**
14 **הַנּוֹטֵל יָדָיו צָרִיךְ לְשַׁפְשֵׁף[10].**

9) טיט רך שאפשר להוריקו מכלי לכלי. 10) לשפשף ידיו זו בזו.

15 **ג. הַנּוֹטֵל שְׁתֵּי יָדָיו לִתְרוּמָה[11] - צָרִיךְ לַחֲזֹר וְלִטֹּל**
16 **פַּעַם שְׁנִיָּה בְּמַיִם שְׁנִיִּים, כְּדֵי לְהָסִיר הַמַּיִם שֶׁעַל גַּב**
17 **יָדָיו; שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם שֶׁנָּטַל בָּהֶן תְּחִלָּה, וְהֵן הַנִּקְרָאִין**
18 **מַיִם רִאשׁוֹנִים, נִטְמְאוּ בְּיָדָיו[12]. לְפִיכָךְ, אִם נָפַל**
19 **כְּבָר שֶׁל תְּרוּמָה לְתוֹךְ הַמַּיִם שֶׁנָּטַל בָּהֶן יָדָיו תְּחִלָּה**
20 **- נִטְמָא[13]; וְאִם נָפַל לְתוֹךְ הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים - לֹא**
21 **נִטְמָא[14]. וְאִם נָטַל רִאשׁוֹנִים וּשְׁנִיִּים לְמָקוֹם אֶחָד**
22 **וְנָפַל שָׁם כְּבָר שֶׁל תְּרוּמָה - נִטְמָא[15]. נָטַל אֶת**
23 **הָרִאשׁוֹנִים וְנִמְצָא עַל יָדָיו דָּבָר חוֹצֵץ[16] וֶהֱסִירוֹ**
24 **וְנָטַל אֶת הַשְּׁנִיִּים - הֲרֵי יָדָיו טְמֵאוֹת כְּשֶׁהָיוּ; שֶׁאֵין**
25 **הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים מְטַהֲרִין אֶלָּא הַנִּשְׁאָר מִן הַמַּיִם**
26 **הָרִאשׁוֹנִים עַל גַּבֵּי יָדָיו[17].**

11) דעת רבינו שלחולין מספיקה שפיכה אחת ולא אמרו מים שניים אלא לתרומה בלבד. 12) גזרו חכמים שסתם ידיים דינן כשני לטומאה ומיטהרות בנטילה או בטבילה. 13) גזרו חכמים שכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחילה (ראשון לטומאה) ולפיכך נטמאה התרומה שנגעה במים שנגעו בידיים. 14) ולמה לא נטמאו השניים מן הראשונים ויטמאו את התרומה? ומתקבל על הדעת תירוצו של בעל התוספות יום טוב, שכך הייתה תקנת חכמים, שהמים הראשונים שנשארו על היד לא יטמאו לא את הידיים ולא את השניים, שאם לא כן לא תיטהרנה ידיים לעולם, כי השניים מתטמאים מן הראשונים ויחזרו ויטמאו את הידיים. 15) ואפילו אם רבו השניים על הראשונים, משום שהראשונים מטמאים אותם. 16) ולא נטהרו הידיים. [במשנה כתוב: "ונמצא על ידיו קיסם או צרור" ופירש הר"ש: אף על פי שהם רפויים ואינם חוצצים ואף על פי כן ידיו טמאות, מפני שנטמאו במים שעל הצרור. ובהתאם לפירושו זה הוא מבאר את הנימוק שנאמר במשנה. אולם מלשון רבינו ששינה וכתב "דבר חוצץ", משמע שידיו נשארו טמאות מפני החציצה (בהלכה ב למדנו, שכל החוצץ בטבילה חוצץ בידיים). ומזה יוצא, שאם אין חציצה - נטהרו ידיו. והרא"ש והרע"ב קיבלו פירושו של הר"ש]. 17) ואין מטהרים את הידיים עצמן. בפירושו למשנה מבאר רבינו מפני שלא התכוון אלא להעביר את המים הראשונים ולא לטהר את הידיים, ומזה יוצא, שאם התכוון לטהר ידיו - נטהרו. אולם כאן כתב סתם "ידיו טמאות כשהיו" ולא תלה הדבר בכוונתו.

27 **ד. הַיָּדַיִם מִתְטַמְּאוֹת וּמִתְטַהֲרוֹת עַד הַפֶּרֶק[18]. כֵּיצַד?**
28 **נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים עַד הַפֶּרֶק וְנָטַל הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים**
29 **חוּץ לַפֶּרֶק[19] וְחָזְרוּ מִחוּץ לַפֶּרֶק לְיָדָיו - הֲרֵי יָדָיו**
30 **טְהוֹרוֹת, שֶׁהַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים טְהוֹרִין הֵן[20]. נָטַל אֶת**
31 **הָרִאשׁוֹנִים וְהַשְּׁנִיִּים חוּץ לַפֶּרֶק[21] וְחָזְרוּ לְיָדָיו -**
32 **נִטְמְאוּ; שֶׁהַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁחוּץ לַפֶּרֶק נִטְמְאוּ**
33 **מֵחֲמַת יָדָיו[22], וְאֵין הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים מְטַהֲרִים מַיִם**
34 **שֶׁחוּץ לַפֶּרֶק[23], וּלְפִי שֶׁחָזְרוּ הַמַּיִם שֶׁחוּץ לַפֶּרֶק לְיָדָיו**
35 **טְמֵאוֹת.**

18) המקום שמתחברים בו איברי הגוף או חלקי איברים נקרא "פרק", וכאן הכוונה למקום חיבור חלקי יד האדם. רבינו לא ביאר לאיזה פרק התכוון וגם בפירושו למשנתנו לא גילה כוונתו. [רש"י בחולין קו, ב מפרש: הפרק השני היינו אמצע האצבעות]. ובאורח חיים סימן קסב נפסק להלכה שנטילת ידיים עד מקום חיבור האצבעות לכף היד. טומאת ידיים לא גזרו אלא עד מקום הפרק אבל למעלה מן הפרק לא גזרו ואין מקום זה מתטמא, אלא כשנטמא כל

הגוף. 19) כלומר, גם חוץ לפרק. 20) לא נגעו במקום טמא וגם לא במים טמאים. 21) גם בבבא זו המדובר כששפך בתוך הפרק וגם מחוץ לפרק. 22) המים שנשארו על הידיים בתוך הפרק לא נטמאו, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, אבל המים הנמצאים מחוץ לפרק נטמאו מנגיעתם בידיו בתוך הפרק. 23) כמו שאמרנו: ומתטהרות עד הפרק.

ה. נָטַל[24] אֶת הָרִאשׁוֹנִים לְיָדוֹ אַחַת, וְנִמְלַךְ וְנָטַל אֶת הַשְּׁנַיִּים לְשְׁתֵּי יָדָיו - טְמֵאוֹת; שֶׁהַשְּׁנַיִּים מִתְטַמְּאִין מֵחֲמַת הַיָּד שֶׁלֹּא נִטְלָה בְּמַיִם רִאשׁוֹנִים, וְחוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין אֶת הַיָּד הַשְּׁנִיָּה[25]. נָטַל אֶת הָרִאשׁוֹנִים לְשְׁתֵּי יָדָיו וְנָטַל אֶת הַשְּׁנַיִּים לְיָדוֹ אַחַת - הָאַחַת[26] טְהוֹרָה. נָטַל יָדוֹ אַחַת וְשִׁפְשְׁפָהּ בַּחֲבֶרְתָּהּ - נִטְמְאוּ הַמַּיִם שֶׁעָלֶיהָ מֵחֲמַת חֲבֶרְתָּהּ שֶׁלֹּא נִטְלָה וְחוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין אֶת הַיָּד שֶׁנִּטְלָה[27]. שִׁפְשְׁפָהּ בִּרְאשׁוֹ אוֹ בַּכֹּתֶל - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[28].

24) קירב את ידיו זו לזו ושפך שנית על שתיהן. 25) למעלה בהלכה ג נתבאר, שהמים הראשונים שנשארו על היד אינם מטמאים, אבל זה נאמר באותה היד שעליה נשפכו, כדי לטהרה, אבל מטמאים הם את היד השנייה שנגעה בהם. 26) זו שנטל אותה שנית. 27) מי הנטילה אמנם אינם מתטמאים מטומאת היד שטיהרו אותה, אבל מתטמאים מן היד השנייה וחוזרים ומטמאים את היד שעליה נשפכו. 28) מפני שמשקין טמאים אינם מטמאים בנגיעתם חלקי הגוף האחרים אלא ידיים בלבד. וכותל אינו מקבל טומאה מפני שהוא מחובר לקרקע.

ו. נָטַל שְׁתֵּי יָדָיו מִשְׁטִיפָּה אַחַת[29] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת, וְאֵין אוֹמְרִין: הֲרֵי זֶה כְּנוֹטֵל יָדוֹ אַחַת בְּמַיִם שֶׁיָּרְדוּ מֵעַל יָדוֹ הַשְּׁנִיָּה[30]. אֲפִלּוּ אַרְבָּעָה אוֹ חֲמִשָּׁה זֶה בְּצַד זֶה[31] אוֹ זֶה עַל גַּב זֶה. וּבִלְבַד שֶׁיִּרְפּוּ[32] שֶׁיָּבוֹאוּ בָּהֶן הַמַּיִם[33].

29) אפילו כשידיו זו על גבי זו. 30) כשנוטל שתי ידיו בבת אחת הן נידונות כיד אחת. [במשנתנו אמר תנא קמא: "נטל לידו אחת על שתי ידיו", אבל בבבא שנייה שם שנינו: "לשני ידיו משטיפה אחת - רבי מאיר מטמא", ולמד רבינו מזה שתנא קמא מטהר ופסק כמותו. 31) קירבו את הידיים אלו לאלו ושפך עליהן מכלי רחב וכולן שוטפו בבת אחת. 32) שלא ילחץ את הידיים זו לזו. 33) שאם יהדקן זו לזו לא יבואו מים במקום חיבור הידיים.

ז. נָטַל מִקְצָת יָדוֹ[34] וְחָזַר וְהוֹסִיף וְנָטַל הַנִּשְׁאָר מִן יָדוֹ - הֲרֵי יָדוֹ טְמֵאָה כְּשֶׁהָיְתָה. וְאִם עָדַיִן יֵשׁ עַל מִקְצָת שֶׁנָּטַל בַּתְּחִלָּה טוֹפֵחַ עַל מְנָת לְהַטְפִּיחַ[35] - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[36]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמַיִם רִאשׁוֹנִים; אֲבָל בַּשְּׁנִיִּים - נוֹטֵל מִקְצָת יָדָיו וְחוֹזֵר וּמוֹסִיף עַל מִקְצָתָן.

34) שם פרק א משנה א: "מוסיפין על השניים ואין מוסיפין על הראשונים". 35) האצבע הנוגעת תתלחלח ותרטיב את הנוגע בה. 36) מפני שטופח על מנת להטפיח מחבר והרי זה כנטילה אחת.

ח. שְׁעוּר הַמַּיִם שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן תְּחִלָּה[37]: רְבִיעִית לְכָל אָדָם וְאָדָם לִשְׁתֵּי הַיָּדַיִם, אֵין פָּחוֹת מִשֶּׁעוּר זֶה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְטִילַת יָדַיִם לְפַת. אֲבָל מַיִם שְׁנִיִּים - יֵשׁ לִשְׁנַיִם לִטֹּל יְדֵיהֶן מֵרְבִיעִית[38], וּמֵחֲצִי לֹג נוֹתְנִין לִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה[39], וּמִלֹּג נוֹתְנִין אֲפִלּוּ לְמֵאָה[40]; שֶׁאֵין הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים לְטַהֵר, אֶלָּא לְהַעֲבִיר הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים.

37) מים ראשונים. 38) במקוואות פרק א, א שנינו: "מי רביעית נותנים לידיים, לאחד אף לשניים". ורבינו מפרש שם, שהמדובר במים שניים, אבל ראשונים אינם מטהרים בפחות מרביעית לכל אדם, ומסתמך על מה שאמרו בחולין קז, א בביאור משנה זו: "דקאתו (שהם באים) משיורי טהרה". לדעתו "שיורי טהרה" היינו מים שניים הבאים אחרי שנטהרה היד במים הראשונים. [רש"י ותוספות שם מפרשים "שיורי טהרה" היינו שמתחילה היה שיעור רביעית ונטל האחד ידיו ולא שפך כל המים, ומותר לאדם אחר ליטול ידיו משארית זו. ורוב הפוסקים - וביניהם גם הראב"ד - קיבלו פירושם]. ודווקא לשני בני אדם מספיקה רביעית למים שניים, אבל לא משלושה ולמעלה. 39) ארבע רביעיות בלוג וכשאתה מחלק חצי לוג, שהוא שתי רביעיות - לארבעה, מגיע חצי רביעית לאחד. ואף על פי שמספיק חצי רביעית לאדם - צריך שיהיה בכלי רביעית בתחילה. 40) בתוספת מים, שהרי אין כל אפשרות ליטול מאתיים ידים בלוג אחד מים (כסף משנה).

ט. כְּלִי שֶׁהָיָה בּוֹ רְבִיעִית מַיִם כְּשֵׁרִים לִנְטִילַת יָדַיִם וְנָתַן לְתוֹכוֹ מְעַט מַיִם פְּסוּלִין לִנְטִילַת יָדַיִם - הֲרֵי אֵלּוּ כְּשֵׁרִין[41]. נָטַל מִן הַכְּלִי כַּשִּׁעוּר שֶׁנָּתַן וְנִשְׁאֲרָה רְבִיעִית בִּלְבַד כְּשֶׁהָיְתָה - הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה[42], מִפְּנֵי שֶׁהַמַּיִם הַפְּסוּלִין הִשְׁלִימוּ שִׁעוּר הָרְבִיעִית[43].

41) כמו מקווה שיש בו ארבעים סאה ונתן לתוכו שאובים (למעלה פרק ד הלכה ו). 42) בזבחים שם: "כל המשלים למי מקווה משלים לכיור, לרביעית (לנטילת ידיים) - אינו משלים". ומפרש רב פפא שהכוונה לנתן סאה (שאובים למקווה) ונטל סאה: במקווה כשר (כלמעלה פרק ד הלכה ז) ולרביעית פסול, אם הייתה רביעית מכוונת והוסיף פסולים ואחר כך נטל מן התערובת. 43) שהרי לא נשארה רביעית מים מן הכשרים לבדם.

י. כָּל הַמַּיִם הַפְּסוּלִין לִנְטִילָה בְּמַיִם רִאשׁוֹנִים, כָּךְ הֵן פְּסוּלִין בְּמַיִם שְׁנִיִּים[44]; וְכָל כְּלִי שֶׁאֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ בְּמַיִם רִאשׁוֹנִים, כָּךְ אֵין נוֹטְלִין מִמֶּנּוּ מַיִם שְׁנִיִּים; וּכְשֵׁם שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַמַּיִם הָרִאשׁוֹנִים מִכֹּחַ אָדָם, כָּךְ הַמַּיִם הַשְּׁנִיִּים.

44) נתבאר למעלה בהלכה ג שלא הצריכו חכמים מים שניים אלא לתרומה בלבד אבל לא לחולין. ובדיני נטילת ידיים (בהלכות ברכות פרק ו) לא הזכיר רבינו כלל מים שניים.

1 **יא. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּפֶרֶק שִׁשִּׁי מֵהִלְכוֹת בְּרָכוֹת כָּל מֵימֵי**
2 **הַמַּיִם הַפְּסוּלִין לְנִטְילַת יָדַיִם וְהַכְּשֵׁרִין, וְכָל הַכֵּלִים**
3 **שֶׁנּוֹטְלִין בָּהֶן לַיָּדַיִם וְשֶׁאֵין נוֹטְלִין, וְאֵי זוֹ נִתְּנָה**
4 **הִיא מִכֹּחַ נוֹתֵן וּכְשֶׁרָה וְאֵי זוֹ נִתְּנָה אֵינָהּ מִכֹּחַ נוֹתֵן**
5 **וּפְסוּלָה; וְכָל אוֹתָן הַדְּבָרִים שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם בִּנְטִילַת**
6 **יָדַיִם לְפַת חֻלִּין, כָּךְ הֵן לִתְרוּמָה[45]. וּכְשֵׁם שֶׁכָּל סְפֵק**
7 **יָדַיִם טָהוֹר לְחֻלִּין, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם, כָּךְ הֵן**
8 **לִתְרוּמָה כָּל סְפֵק יָדַיִם טָהוֹר.**

45) פירוש, כל־שכן לתרומה.

9 **יב. דָּבָר בָּרוּר וְגָלוּי, שֶׁהַטֻּמְאוֹת וְהַטָּהֳרוֹת גְּזֵרוֹת**
10 **הַכָּתוּב הֵן, וְאֵינָן מִדְּבָרִים שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם מַכְרַעְתּוֹ,**
11 **וַהֲרֵי הֵן מִכְּלַל הַחֻקִּים. וְכֵן הַטְּבִילָה מִן הַטֻּמְאוֹת**
12 **מִכְּלַל הַחֻקִּים הוּא; שֶׁאֵין הַטֻּמְאָה טִיט אוֹ צוֹאָה**
13 **שֶׁתַּעֲבֹר בְּמַיִם, אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הִיא. וְהַדָּבָר תָּלוּי**
14 **בְּכַוָּנַת הַלֵּב, וּלְפִיכָךְ אָמְרוּ חֲכָמִים: טָבַל וְלֹא הֶחְזִק[46]**
15 **- כְּאִלּוּ לֹא טָבַל. וְאַף עַל פִּי כֵן[47] רֶמֶז יֵשׁ בַּדָּבָר:**
16 **כְּשֵׁם שֶׁהַמְכַוֵּן לִבּוֹ לְטַהֵר - כֵּיוָן שֶׁטָּבַל טָהוֹר וְאַף**
17 **עַל פִּי שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן בְּגוּפוֹ דָּבָר; כָּךְ הַמְכַוֵּן לִבּוֹ**
18 **לְטַהֵר נַפְשׁוֹ מִטֻּמְאוֹת הַנְּפָשׁוֹת, שֶׁהֵן מַחְשָׁבוֹת הָאָוֶן**
19 **וְדֵעוֹת הָרָעוֹת - כֵּיוָן שֶׁהִסְכִּים בְּלִבּוֹ לִפְרֹשׁ מֵאוֹתָן**
20 **הָעֲצוֹת וְהֵבִיא נַפְשׁוֹ בְּמֵי הַדַּעַת טָהוֹר. הֲרֵי הוּא**
21 **אוֹמֵר: וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם מַיִם טְהוֹרִים וּטְהַרְתֶּם, מִכֹּל**
22 **טֻמְאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל גִּלּוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם. הַשֵּׁם**
23 **בְּרַחֲמָיו הָרַבִּים מִכָּל חֵטְא עָוֹן וְאַשְׁמָה יְטַהֲרֵנוּ, אָמֵן.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"והדבר תלוי בכוונת הלב.."

יש הסוברים (מנחת חינוך, מצוה שסד) שלדעת הרמב"ם התשובה אינה מצוה מהתורה אלא שאם ירצה לעשות תשובה מצוה להתוודות בדברים, ועזיבת החטא היא פרט מקדים לווידוי. אבל אדמו"ר הזקן למד ששיטת הרמב"ם שעזיבת החטא היא היא מצות התשובה ולא רק וויידוי דברים, וראיה לכך כותרתו בתחילת הלכות תשובה: "מצות עשה אחת והוא **שישוב** החוטא מחטאו".

על פי זה יובן מדוע בהלכות תשובה (פ"ב ה"ג) המשיל את המתוודה בדברים ולא גמר בלבו לעזוב, לטובל ושרץ בידו כי אחיזתו בשרץ היא אחיזה בטומאה שהיא היפך עניין הטבילה והטהרה. כי אזיל לשיטתו שעיקר מצות התשובה היא עזיבת החטא - "ומה היא התשובה שיעזוב החוטא חטאו ויסירו ממחשבתו ויגמור בלבו שלא יעשהו עוד כו'" ולכן הביא הדוגמא מטובל ושרץ בידו שעניינו היפך הטהרה כמו זה שלא גמר בלבו לעזוב החטא שהוא היפך התשובה כי לשיטתו עיקרה של מצות התשובה היא גמירת הלב לעזוב החטא.

(על פי לקו"ש חלק ל"ט ע' 167

~ נקודות משיחות קודש ~

"טהור.. "

פעולת לימוד החסידות על האדם היא על־דרך טבילה במקווה שהטובל חייב להיות מכוסה כולו במים, כי על ידי לימוד החסידות - מעיינות שבתורה - הוא מכוסה ומוקף באלוקות על־דרך שיהי' לעתיד־לבא "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים". מה שאינו מוכרח בלימוד נגלה דתורה שבו (כמאמר הגמ') עלול להיות "לא ברכו בתורה תחילה" היינו ששוכח מנותן התורה, אבל בלימוד החסידות כאמור מקיף האדם את עצמו באופן של "אתכסיא" שאי אפשר לו לשכוח מנותן התורה.

(על פי לקו"ש ח"כ ע' 176 והערה 39)

~ נקודות משיחות קודש ~

"והביא נפשו במי הדעת טהור".

"... כך המכוון לבו לטהר נפשו מטומאות הנפשות שהן מחשבות האון ודעות הרעות, כיון שהסכים בלבו לפרוש מאותן העצות והביא נפשו במי הדעת טהור". ובזה רבו הגירסאות, ויש שגרסו "והביא נפשו במי הדעת הטהור כו'" או "הביא נפשו במי הדעת **הטהור, טהור**" וכו'.

ויש לומר שהגירסא הנכונה היא כנ"ל: "והביא נפשו במי הדעת - טהור". כי כידוע דקדק הרמב"ם מאוד בלשונו גם בדקדוק זכר ונקבה וגם בלשון יחיד ורבים. ולכן, אילו רצה לייחס את המילה טהור למים, היה צריך לכתוב בלשון רבים - מי הדעת הטהורים, בדיוק כפי שכתב בהלכה זו עצמה "מים טהורים". ואילו התכוון ליחס את המילה טהור ל"דעת", היה לו לכתוב בלשון נקבה - מי הדעת הטהורה בדיוק כפי שכתב על ה"דעות הרעות" - לשון נקבה. אלא שברור שהמילה טהור מתייחסת לאדם שהביא נפשו במי הדעת שהוא טהור ולכן יש לקיים גירסא זו- "...והביא נפשו במי הדעת, טהור".

ומה שלא כתב גם על הדעת שהיא טהורה - היפך הדעות הרעות, כי דעת סתם, מתייחסת בפשטות לדעת האמיתית שהיא התורה, ולכן כתב בפשטות "והביא נפשו במי הדעת" ואין צורך לפרש ולכתוב מה היא הדעת הטהורה. ובנוסף, אילו היה כותב הלשון "מי הדעת הטהורה" שהוא ביחס הפוך ל"דעות הרעות" היה עלול להשתמע שגם הדעות הרעות הן "דעות", אבל משכתב כך, רצה לדייק שאין שום דעת אחרת מלבד דעת התורה וה"דעות הרעות" אינם בכלל דעות כלל. על־דרך שכתב (הל' פרה אדומה פי"א ה"ה ועוד) בנוגע להזאת אפר פרה אדומה באזוב "כל אזוב שיש לו שם לווי פסול, והאזוב שקורין אותו אזוב ביחוד (כלומר ללא תוספת שם לווי) הוא

הכשר", על־דרך־זה יש לומר בענייננו שדעת סתם ללא שם לווי היא הדעת האמיתית היינו דעת של תורה.

(על פי שיחת ליל ד' דסוכות תשמ"ח ולקו"ש ח"ל עמוד 20 הע' 42)

46) לא התכוון להיטהר. 47) אף על פי שכולם גזירות הכתוב שלא נתגלה טעמן.

סְלִקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת מְקָוְואוֹת בְּסַיְעְתָּא דְשְׁמַיָּא
נִגְמַר סֵפֶר עֲשִׂירִי, וְהוּא סֵפֶר טָהֳרָה.
הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנָה, וּפְרָקָיו מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַרְבָּעָה,
וְאֵלּוּ הֵן: הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת - חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים
פְּרָקִים. הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה - חֲמִשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים.
הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת - שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת
מְטַמְּאֵי מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב - שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פְּרָקִים.
הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת - עֶשְׂרִים פְּרָקִים.
הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין - שִׁשָּׁה עָשָׂר פְּרָקִים. הִלְכוֹת
כֵּלִים - שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים פְּרָקִים. הִלְכוֹת מִקְוָואוֹת -
אַחַד עָשָׂר פְּרָקִים.
הַט לִבִּי אֶל עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל אֶל בָּצַע

סֵפֶר אַחַד עָשָׂר וְהוּא סֵפֶר נְזִיקִין

הִלְכוֹתָיו חָמֵשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן. ב. הִלְכוֹת גְּנֵבָה. ג. הִלְכוֹת גְּזֵלָה וַאֲבֵדָה. ה. הִלְכוֹת חוֹבֵל וּמַזִּיק. ו. הִלְכוֹת רוֹצֵחַ וּשְׁמִירַת נָפֶשׁ.

הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) דִּין הַשּׁוֹר. ב) דִּין הַהֶבְעֵר. ג) דִּין הַבּוֹר. ד) דִּין הַבְּעֵרָה.
וּבְאוֹר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ענינו ביאור נזקי בעלי חיים: אי אלו בעלי חיים הם, ולאי זה פועל הם מועדים מתחלתם. ולאי זה תמים עד שיועדו, ובאי זה רשות שהזיקו הם חייבים, ובאיזה פטורים. וכמה הבעלים משלמים, אם כל הנזק או חציו, וממה הם חייבים לשלם, אם מגוף המזיק בלבד או מנכסיהם. ונתבאר בו השלשה אבות – שהן הקרן והשן והרגל. ושהקרן אינה מועדת מתחלתה. ושיש לכל האבות תולדות שהן כמותן.

א. כָּל נֶפֶשׁ חַיָּה[2] שֶׁהִיא בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁהִזִּיקָה - הַבְּעָלִים חַיָּבִין לְשַׁלֵּם, שֶׁהֲרֵי מָמוֹנָם הִזִּיק[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִגֹּף שׁוֹר אִישׁ אֶת שׁוֹר רֵעֵהוּ. אֶחָד הַשּׁוֹר וְאֶחָד[4] שְׁאָר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף, לֹא דִבֶּר הַכָּתוּב בְּשׁוֹר אֶלָּא בַּהֲוֵה[5].

"וזהו סידורן..."

בסדר ההלכות, הקדים הרמב"ם הלכות גניבה לגזילה (ואבידה) וכן הוא בשו"ע שהקדים הלכות גניבה להלכות גזילה. אבל בשו"ע אדמו"ר הזקן הקדים גזילה לגניבה.

וההסבר בזה הוא, כיון שהרמב"ם קרא לספרו "משנה תורה" מהטעם שכתב בהקדמתו "...לפי שאדם קורא בתורה שבכתב תחלה ואח"כ קורא בזה" הלך גם בסידור ההלכות כסדר שבתורה כי דיני גניבה הובאו בפרשת משפטים (כא, לז. ואילך) ודיני גזילה בפרשת ויקרא (ה, כא. ואילך).

אבל האדמו"ר הזקן שהשו"ע שלו הוא "הלכות הצריכות מלוקטות" הקדים גזילה לגניבה כי תיקון הגזילה קודם לתיקון מעשה הגניבה שבגזילה הנעשית בגלוי ובפני רבים הדבר ידוע לכל ואין צורך להמתין לחקירה ודרישה בבית דין כמו בגניבה תהליך שלוקח משך זמן. והוא על־דרך מה שמצינו בענין בתשובה ש"ספק עבירה צריכה יותר תשובה מעבירה ודאית שעליהם מתחרט האדם בכל לבו משא"כ בספק עבירה שאינו בטוח אם עשאה. ולכן קרבן אשם הבא על הספק יקר יותר מקרבן חטאת הבא על הוודאי. ומה שחיבר הלכות גזילה ואבידה (אף שאבידה שייכת יותר לגניבה שהרי באה לידו בהיתר ולפי הציווי - "השב תשיב" ומעתה יכול לגנבה אבל לא לגזלה) יובן על פי פנימיות הענין: גזילה מורה על כללות החטאים שבכולם גוזל החוטא (בפני הבעלים - הקב"ה) מרשות הקדושה לרשות ה'לעומת זה'. והסיבה לכך היא "אבידה" כי אמרו חז"ל "אין אדם חוטא אא"כ נכנס בו רוח שטות" וסיבת כניסת הרוח שטות היא כמארז"ל: "איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו" כי בכל אחד מישראל יש בחינת מ"ה שנותנים לו - הנפש האלקית שהיא "חלק אלקה ממעל ממש" וכשמאבד בחינת מ"ה מגיע למצב של גזילה שיונקים ממנו החיצונים.

ובכדי להשיב את הגזילה עליו לחפש את ה"אבידה" שזוהי עבודת התשובה כמו שכתוב "ובקשתם משם" ואחרי שמוצא את האבידה נעשה בדרגא גבוהה יותר מלפני החטא כי בחינת מ"ה שלו נעשה מושל ושולט יחידי ב"עיר קטנה זה הגוף" שצד הלעומת זה מתהפך לטוב.

גם בסדר פרטי הלכות גזילה מודגש הסדר הנ"ל שפתח "כל הגוזל... עובר בלא־תעשה שנאמר לא תגזול" וממשיך בה"ב "ואסור לגזול כל שהוא דין תורה" ומבאר אדמו"ר הזקן בשו"ע שלו שהגם שפחות משווה פרוטה אינו נקרא ממון מ"מ "חצי שיעור אסור מן התורה לכתחילה" כי בכל פרט ופרט שבעולם גם הקטן ביותר ישנו ניצוץ אלוקי ויש לשומרו שלא יפול לרשות ה'לעומת זה'. וממשיך "אין לוקין על לאו זה שהרי הכתוב נתקו לעשה, שנאמר והשיב את הגזילה אשר גזל, זו מצות־עשה". וההוראה היא שגם

כאשר גזל דבר מסוים מרשות הקדושה אין לאדם ליפול ברוחו כי יודע שיכול להשיב את הגזילה ולא עוד אלא שעל ידי זה מקיים מצוה שלא היה יכול לקיימה לולי הגזילה. ופשיטא שלכתחילה אסור לאדם להביא עצמו לידי גזילה אלא שאם ח"ו אירע עניין זה עליו לדעת שיכול להשיבה ועל ידי זה לבא לידי עילוי גדול יותר מכפי שהיה קודם הגזילה.

(עפ"י לקו"ש חלק כ"ה ע' 454)

2) בין בהמה, בין חיה ובין עוף, ראה בבא קמא טו: וכא: 3) והבעלים חייבים לשמור על ממונם שלא יזיק, ראה שם ב: וג: 4) בין... בין. 5) תוספתא בבא קמא פ"ו הלכה ז, ומכילתא דר' שמעון בן יוחאי משפטים כא, לה. "שור" שבתורה הוא דוגמה בלבד הלקוחה מן המציאות, וראה בבא קמא נד:

1 **ב. וְכַמָּה מְשַׁלֵּם? אִם הִזִּיקָה בִּדְבָרִים שֶׁדַּרְכָּהּ**
2 **לַעֲשׂוֹתָם תָּמִיד כְּמִנְהַג בְּרִיָּתָהּ[6], כְּגוֹן בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה**
3 **תֶּבֶן אוֹ עָמִיר[7], אוֹ שֶׁהִזִּיקָה בְּרַגְלָהּ בְּדַרְכָּהּ הִלּוּכָהּ[8] -**
4 **חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[9], שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּמֵיטַב כַּרְמוֹ יְשַׁלֵּם[10]; וְאִם שִׁנְּתָה[11]**
6 **וְעָשְׂתָה מַעֲשִׂים שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לַעֲשׂוֹתָם תָּמִיד וְהִזִּיקָה**
7 **בָּהֶן, כְּגוֹן שׁוֹר שֶׁנָּגַח אוֹ נָשַׁךְ - חַיָּב לְשַׁלֵּם חֲצִי**
8 **נֶזֶק[12] מִגּוּף הַמַּזִּיק עַצְמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָכְרוּ אֶת הַשּׁוֹר**
9 **הַחַי וְחָצוּ אֶת כַּסְפּוֹ וְגוֹ'.**

6) בהתאם לטבעה. 7) ערימת שבלים שנקצרו. 8) שדרכה על החפץ בלא כוונה להזיק, וזוהי "רגל" להלן הלכה ה. ואם עשתה כן בכוונה להזיק - אין זה "רגל" אלא "קרן", להלן שם. 9) בלשון התלמוד: עידית, וראה להלן פרק ח הלכה י. 10) פסוק זה מדבר על נזקי שן, שהזיקה הבהמה על ידי שאכלה. ועל נזקי רגל, שהזיקה ברגלה דרך הילוכה. ומכיון שדרכה בכך, על הבעלים לשלם נזק שלם, כי עליהם מוטלת שמירת בהמתם, והם אחראים לה (שמות כא, לו), ומכיון שלא שמרו, מן הדין שישלמו את כל הנזק. ומטעם זה אפשר גם לגבות את דמי הנזק מנכסי הבעלים ומן העידיות שבהם, כי הבעלים הם הנאשמים. ראה בבא קמא ב: ג. וטז: 11) ממנהג ברייתה. 12) כיון שאין דרכה בכך. וראה להלן פרק ב הלכה ז, שמטעם זה הם פטורים מן הדין אלא שחייבתם התורה מטעם קנס, אך מגוף המזיק עצמו.

10 **ג. כֵּיצַד? שׁוֹר שֶׁהָיָה מָנֶה[13] שֶׁנָּגַח לְשׁוֹר שֶׁהָיָה עֶשְׂרִים**
11 **וְהֵמִיתוֹ, וְהָרִי הַנִּבְלָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה - בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּב**
12 **לְשַׁלֵּם שְׁמוֹנָה, שֶׁהוּא חֲצִי הַנֶּזֶק; וְאֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם**
13 **אֶלָּא מִגּוּף הַשּׁוֹר[14] שֶׁהִזִּיק, שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָכְרוּ אֶת**
14 **הַשּׁוֹר הַחַי[15]. לְפִיכָךְ, אִם הֵמִית שׁוֹר שָׁוֶה עֶשְׂרִים**
15 **לְשׁוֹר שֶׁהָיָה מָאתַיִם, וּנְבֵלָה שָׁוֶה מָנֶה - אֵין בַּעַל**
16 **הַנְּבֵלָה יָכוֹל לוֹמַר לְבַעַל הַחַי 'תֵּן לִי חֲמִשִּׁים'; אֶלָּא**
17 **אוֹמֵר לוֹ 'הֲרֵי שׁוֹר שֶׁהִזִּיק לְפָנֶיךָ, קָחֲהוּ וָלֵךְ', אֲפִלּוּ**
18 **אֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִּינָר[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

13) מאה דינרי כסף. 14) ולא מנכסים אחרים של בעל השור. 15) בניגוד ל"מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" הנאמר בשן ורגל, ראה שם לד. 16) דינר כסף = זוז.

19 **ד. הָעוֹשֶׂה מַעֲשֶׂה שֶׁדַּרְכּוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ תָּמִיד כְּמִנְהַג**
20 **בְּרִיָּתוֹ - הוּא הַנִּקְרָא מוּעָד; וְהַמְשַׁנֶּה[17] וְעָשָׂה מַעֲשֶׂה**
21 **שֶׁאֵין דֶּרֶךְ כָּל מִינוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן תָּמִיד, כְּגוֹן שׁוֹר**
22 **שֶׁנָּגַח אוֹ נָשַׁךְ - הוּא הַנִּקְרָא תָּם. וְזֶה הַמְשַׁנֶּה, אִם**
23 **הִרְגִּיל בְּשִׁנּוּיוֹ פְּעָמִים רַבּוֹת[18] - נַעֲשָׂה מוּעָד לְאוֹתוֹ**
24 **דָּבָר שֶׁהִרְגִּיל בּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ נוֹדַע כִּי שׁוֹר נַגָּח**
25 **הוּא[19].**

17) ממנהג ברייתו. 18) שלש פעמים בשלשה ימים, ראה להלן פרק ו הלכה א. 19) ומסיים שם: שלם ישלם שור תחת השור, היינו נזק שלם. א"כ קיימים שני מיני "מועד": א. מעשה "כמנהג ברייתו", כגון בהמה שאכלה תבן או קש; ב. מעשה שאינו "כמנהג ברייתו", אבל נשנה פעמים רבות, כגון שור שנגח פעמים רבות.

26 **ה. חֲמִשָּׁה מַעֲשִׂים תַּמִּים[20] יֵשׁ בִּבְהֵמָה, וְאִם הוּעֲדָה**
27 **לְאֶחָד מֵהֶן[21] - נַעֲשֵׂת מוּעֶדֶת לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה. וְאֵלּוּ הֵן:**
28 **הַבְּהֵמָה אֵינָהּ מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לֹא לְגַח[22], וְלֹא לִנְּךְ[23],**
29 **וְלֹא לִשֹּׁךְ, וְלֹא לִרְבֹּץ עַל כֵּלִים גְּדוֹלִים, וְלֹא לִבְעֹט;**
30 **וְאִם הוּעֲדָה לְאֶחָד מֵהֶן - הֲרֵי זוֹ מוּעֶדֶת לוֹ[24]. אֲבָל**
31 **הַשֵּׁן מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לֶאֱכֹל אֶת הָרָאוּי לָהּ[25], וְהָרֶגֶל**
32 **מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ, וְהַבְּהֵמָה**
33 **מוּעֶדֶת מִתְּחִלָּתָהּ לִרְבֹּץ עַל פַּכִּין קְטַנִּים[26] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם**
34 **וּלְמַעֵךְ אוֹתָן.**

20) בבא קמא טו: 21) שחזרה על אותו מעשה פעמים רבות. 22) בקרן. 23) באחד משאר אברי הגוף. 24) לאותו מעשה ולא למעשה אחר. שהרי אפילו המועד ליגח בקרן ימין, אינו מועד ליגח בקרן שמאל (שם מה: ועיין רש"י שם - הגר"א שפ"ט, סעיף־קטן יב). וראה גם בבבא קמא טז. (מגיד־משנה). 25) כגון פירות וירקות לבהמה (להלן פרק ג הלכה א), אבל אכלה דבר שאינו ראוי לה כגון כלים, אין זה "שן" אלא "קרן" ומשלמת רק חצי הנזק (שם הלכה ג). 26) שם טז. לדעת רבי אלעזר.

35 **ו. חֲמִשָּׁה מִינֵי בְּהֵמָה מוּעָדִין מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתָן**
36 **לְהַזִּיק[27], וַאֲפִלּוּ הֵן בְּנֵי תַּרְבּוּת[28]. לְפִיכָךְ, אִם הִזִּיקוּ**
37 **אוֹ הֵמִיתוּ בְּנִגִּיחָה אוֹ בְּנְשִׁיכָה וּדְרִיסָה[29] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
38 **- חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם. וְאֵלּוּ הֵן: הַזְּאֵב, וְהָאֲרִי, וְהַדֹּב**
39 **וְהַנָּמֵר, וְהַבַּרְדְּלָס. וְכֵן הַנָּחָשׁ שֶׁנְּשָׁכוֹ - הֲרֵי זֶה מוּעָד,**
40 **וַאֲפִלּוּ הָיָה בֶּן תַּרְבּוּת[30].**

27) בכל דרך שהיא, ואפילו בכוונה. 28) שגידלם אדם בביתו ואין דרכם בכך. ולא כר' אליעזר הסובר, שבני תרבות אינם מועדים (שם טו:). 29) מכה בצפרני כפות רגליה הקדמיות של חיה טורפת. 30) לדעת הכל, ואפילו לרבי אליעזר (שם).

41 **ז. כָּל מוּעָד[31] מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיָּפֶה[32] שֶׁבִּנְכָסָיו,**

וְכָל תָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[34] בְּשֶׁנִּכְנְסָה הַבְּהֵמָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְהִזִּיקַתְהוּ; אֲבָל אִם נִכְנַס הַנִּזָּק לִרְשׁוּת הַמַּזִּיק, וְהִזִּיקַתְהוּ בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - חֲרֵי זֶה פָּטוּר עַל הַכֹּל, שֶׁחֲרֵי הוּא אוֹמֵר לוֹ: אִלּוּ לֹא נִכְנַסְתָּ לִרְשׁוּתִי[35], לֹא הִגִּיעַ לְךָ הֶזֵּק. וַחֲרֵי מְפָרֵשׁ בַּתּוֹרָה: וְשִׁלַּח אֶת בְּעִירֹה וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר[36].

31) בין מועד מתחילת ברייתו ובין מועד על־ידי הרגל. 32) מן הטוב. 33) של המזיק, אחרי שמוכרים אותו (שם), וראה למעלה הלכה ב. 34) שבעל השור חייב בכל נזקי שורו. ובלשון התלמוד: "תורך ברשותי מאי בעי" (שם יג: . וראה גם כא:). 35) בשדה של איש אחר, כלומר בשדה הניזק. זוהי הוכחה מן התורה, נוספת על הנימוק ההגיוני הקודם. [בהלכה זו משמיענו רבינו הדינים השוים בכל נזקי שור, בין שן ורגל ובין קרן, היינו - ברשות הניזק חייב וברשות המזיק פטור, ומנמק את הפטור בסברה הגיונית, שכוחה יפה בכל נזקי שור, ואחר־כך הוא מוסיף ומביא את הלימוד מהמקרא המדבר רק בשן ורגל, וכולל כל פטורי שן ורגל, בין האמור בהלכה זו - רשות המזיק - ובין האמורים בהלכות ח-ט העוסקות בדיני שן ורגל בלבד. וצריכים אנו לשני הנימוקים. הנימוק הראשון אינו מסביר טעם כל הפטורים משן ורגל, כגון חצר של שניהם או אינה של שניהם, והנימוק השני מן המקרא אין לו ענין כלל לנזקי קרן, רק לרגל ושן. ובזה מסולקת תמיהתו של הרמ"א בחושן־משפט סימן שפ"ט סעיף י על דברי רבינו כאן, וראה 'מאירת עינים' שם]. 36) לא למזיק ולא לניזק - אלא של אחר, ראה בבא קמא יד.

ח. הִזִּיקָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ בְּחָצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶם[37], לֹא לַמַּזִּיק וְלֹא לַנִּזָּק, אוֹ בְּחָצֵר שֶׁהִיא שֶׁל שְׁנֵיהֶן וַחֲרֵי הִיא מְיֻחֶדֶת לְהַנִּיחַ בָּהּ פֵּרוֹת וּלְהַכְנִיס לָהּ בְּהֵמָה, כְּגוֹן הַבִּקְעָה[38] וְכֵיוֹצֵא בָּהּ: אִם בְּשֶׁן וָרֶגֶל הִזִּיקָה כְּדַרְכָּהּ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ רְשׁוּת לְהַלֵּךְ[39] [כָּאן] וְכָאן, וְדֶרֶךְ הַבְּהֵמָה לְהַלֵּךְ וְלֶאֱכֹל כְּדַרְכָּהּ[40] וּלְשַׁבֵּר בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ; וְאִם נָגְחָה אוֹ נָגְפָה אוֹ רָבְצָה אוֹ בָּעֲטָה אוֹ נָשְׁכָה: אִם תַּמָּה הִיא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק, וְאִם מוּעֶדֶת - נֶזֶק שָׁלֵם[41].

37) ר' שמעון בן אלעזר, בברייתא שם. 38) אבל אם בהמת אחרים (לא של אחד השותפים) הזיקה שם, בשן או ברגל, דינה כהזיקה בחצר הניזק, כי לה אין רשות להלך שם, וראה שם מז: 39) וזאת ידע בעל הפירות, ועליו לשמור עליהם. 40) שם יד. 41) כיון שאין לו רשות להכניס שם בהמה, אין זה דומה לרשות הרבים, ודינו כאילו נכנס לרשות היחיד של הניזק. אלו דברי ר' יוסף לפי פירוש הגמרא, שם.

ט. הָיְתָה הֶחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶן מְיֻחֶדֶת לִפְרוֹת וְלֹא לְהַכְנִיס בָּהּ בְּהֵמָה, וְהִכְנִיס שָׁם אֶחָד מִן הַשַּׁתָּפִין בְּהֶמְתּוֹ וְהִזִּיקָה - חַיָּב אֲפִלּוּ עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל[42]. וְכֵן אִם הָיְתָה מְיֻחֶדֶת לִבְהֵמָה לִשְׁנֵיהֶם, וְהָיָה רְשׁוּת לְאֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד לְהַכְנִיס לָהּ פֵּרוֹת, וְהִזִּיקָה[43] פֵּרוֹתָיו - חַיָּב עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל[44].

42) בהמתו של השני. 43) מכיון שרק לשותף שלו היתה רשות להכניס פירות, על כן דינו לגבי שן כדין חצר הניזק (ראה שם). 44) עיקרים הנאמרים בתורה (בבא קמא ב:).

י. שְׁלֹשָׁה אֲבוֹת[45] נְזִיקִין בְּשׁוֹר: הַקֶּרֶן[46], וְהַשֵּׁן, וְהָרֶגֶל[47]. תּוֹלְדוֹת הַקֶּרֶן[48]: נְגִיפָה[49], נְשִׁיכָה[50], רְבִיצָה, בְּעִיטָה[51]. תּוֹלְדוֹת הַשֵּׁן[52]: אִם נִתְחַכְּכָה בְּכֹתֶל לַחֲנָאָתָהּ וְהִזִּיקָה בְּחִכּוּכָהּ, וְכֵן אִם טִנְּפָה פֵּרוֹת[53] לַחֲנָאָתָהּ. תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל[54]: הִזִּיקָה בְּגוּפָהּ דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ[55], אוֹ שֶׁהִזִּיקָה בִּשְׁעָרָהּ[56] דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ, אוֹ כְּשִׁכְּשָׁה בְּזָנָבָהּ[57], אוֹ בָּאֲפָף שֶׁעָלֶיהָ, בְּפִרְמְבִּיָא[58] שֶׁבְּפִיהָ, בְּזוֹג שֶׁבְּצַוָּארָהּ[59]; וְכֵן חֲמוֹר שֶׁהִזִּיק בְּמַשָּׂאוֹ בִּשְׁעַת הִלּוּכוֹ[60], וְעֶגְלָה הַמּוֹשֶׁכֶת בְּקָרוֹן שֶׁהִזִּיקָה בִּשְׁעַת מְשִׁיכָתָהּ. כָּל אֵלּוּ תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל הֵן, וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים פְּטוּרִין, וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם.

45) נגיחה. 46) ראה למעלה הלכה ה. 47) מעשי נזק הנעשים לא על־ידי קרן ובכל זאת דינם כקרן, מכיון שהם דומים לה. 48) באחד מאברי הגוף. 49) בשן. 50) ברגל. כולן נמנות עם תולדות הקרן, כי הן דומות לה באופיין. 51) כל נזק שיש בו הנאה לבהמה המזיקה (ראה בבא קמא ג). 52) על־ידי־זה שנתגלגלה עליהם להנאתה (ראה רש"י שם ד"ה נתחככה, ויח: ד"ה דדחיק). או על־ידי גללים (=צואה) המחוברים לגופה. אבל הטילה גללים על הפירות הרי זה "צרורות" ולא שן (ר"י מיגש ב'שיטה מקובצת' לבבא קמא יט. ורבינו חננאל שם ג). 53) כל דבר שהזיקו מצוי, ואין בו לבהמה כוונה להזיק. 54) ולא בכוונה. 55) שנדבקו כלים בשערה, וגררה אותם ושברתם, בבא קמא ג. ויז: 56) כדרכה, שם יט: 57) רסן. 58) פעמון. 59) בגמרא (שם יז:) חסרות המלים "בשעת הילוכו", אבל רבינו תפס את לשון התוספתא. ראה תוספתא (שם פרק א, צוקרמנדל ע' 347). 60) וראה ב"משנה למלך".

יא. כְּשִׁכְּשָׁה בְּזָנָבָהּ כִּשְׁכּוּשׁ רַב שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לַעֲשׂוֹתָהּ תָּמִיד וְהִזִּיקָה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁכְּשָׁכְּשָׁה בַּגִּיד[61] שֶׁלָּהּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקָה - פָּטוּר; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק[62] מִמַּה שֶׁתָּפַשׂ; שֶׁזֶּה הַדָּבָר סָפֵק הוּא[63] אִם אִלּוּ תּוֹלְדוֹת הַקֶּרֶן[64] שֶׁחַיָּב עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ תּוֹלְדוֹת הָרֶגֶל[65] שֶׁפָּטוּר עָלֶיהָ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].

61) באבר המין של זכר. 62) אבל נזק שלם אינו יכול לתפוש. ממה־נפשך: אם זהו "קרן" - אינו משלם אלא חצי נזק, ואם זהו "רגל" - הרי הוא פטור לגמרי ברשות הרבים. 63) בעיה שלא נפתרה (בבא קמא יט:), ומן הספק אין מוציאין ממון. ואם תפס הניזק, אין מוציאים מידו. 64) שאין דרכה בכך. 65) מכיון שאין כוונתה להזיק. 66) למעלה הלכה ח.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ענינו לבאר, שיש לרגל תולדה, שהיא חלוקה ממנו – והוא הצרורות. ונתבארו בו משפטי תולדה זו מה הם וכל עניניה בשלימות.

1 **א. אֶחָד אֲבוֹת נְזִיקִין וְאֶחָד[2] הַתּוֹלְדוֹת. אִם הָיָה הָאָב**
2 **מוּעָד[3] - תּוֹלְדוֹתָיו מוּעָדוֹת[4], וְאִם הָיָה תָּם[5] -**
3 **תּוֹלְדוֹתָיו כְּמוֹהוּ[6]. וְכָל אֲבוֹת נְזִיקִין וְכָל תּוֹלְדוֹתֵיהֶן**
4 **מוּעָדִין הֵן מִתְּחִלָּתָן, חוּץ מִקֶּרֶן וְתוֹלְדוֹתָיו שֶׁהֵן**
5 **תַּמִּים בַּתְּחִלָּה עַד שֶׁיּוּעֲדוּ[7], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[8].**

2) בין . . . בין. 3) מתחילתו, כגון שן ורגל. 4) ומשלם נזק שלם מן העידית שבנכסיו. 5) כגון קרן. 6) ומשלם חצי נזק מגופו. בבא קמא ב: ג. 7) כל סוג של נזק, טעון העדאה מיוחדת. אם הועדה הבהמה לנגיחה בקרן שהוא אב, לא הועדה לתולדות קרן. וכן אם הועדה לתולדה אחת, אינה מועדת לשאר תולדות (ראה מגיד־משנה). 8) למעלה פרק א הלכה ב' וד'.

6 **ב. כָּל תּוֹלְדָה - כָּאָב שֶׁלָּהּ, חוּץ מִצְּרוֹרוֹת הַמְנַתְּזִין[9]**
7 **מִתַּחַת רַגְלֵי הַבְּהֵמָה בִּשְׁעַת הִלּוּכָהּ; שֶׁאַף עַל פִּי**
8 **שֶׁתּוֹלְדָה הָרֶגֶל הֵם[10], וּפְטוּר עֲלֵיהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים**
9 **כְּרֶגֶל[11], וְאִם הִזִּיקוּ בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק - מְשֻׁלָּם מִן הַיָּפֶה**
10 **שֶׁבִּנְכָסָיו, כְּרֶגֶל[12] שֶׁהוּא אָב, אַף עַל פִּי כֵן אֵינוֹ**
11 **מְשֻׁלָּם אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק[13].**

9) שהזיקו. 10) מכיון שהזיקה בשעת הילוכה וללא כוונה להזיק, בבא קמא ג: 11) דעת רבא שם 12) דעת רב פפא שם. 13) משנה שם, יז. ואין זה קנס כמו קרן, ועל כן גובים אותו אפילו בחוץ לארץ, שאין גובים שם קנס. ואם הודה בעל השור אין פוטרין אותו כמודה בקנס בהלכה ח.

12 **ג. כֵּיצַד? בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק, וְהָלְכָה, וְהָיוּ**
13 **צְרוֹרוֹת מְנַתְּזִין מִתַּחַת רַגְלֶיהָ וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים -**
14 **מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. וְדָבָר זֶה הֲלָכָה**
15 **מִפִּי הַקַּבָּלָה הִיא[14].**

14) קבלה איש מפי איש עד משה רבינו, ואין לה רמז בתורת משה, ע' רש"י בבא קמא יז: [ובהקדמתו לסדר זרעים, כותב רבינו שבהלכות למשה מסיני לא תיתכן מחלוקת כלל. ומכאן סתירה לדבריו, שהרי בסוגיא שלנו שם חולק סומכוס ואומר שצרורות משלם נזק שלם, וראה שו"ת חוות יאיר סימן קצב].

16 **ד. וְכֵן אִם הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנִתְּזוּ**
17 **צְרוֹרוֹת מִתַּחַת רַגְלֶיהָ לִרְשׁוּת הַנִּזָּק[15] וְשִׁבְּרוּ אֶת**
18 **הַכֵּלִים - מְשֻׁלָּם חֲצִי נֶזֶק. דָּרְסָה עַל הַכְּלִי[16] בִּרְשׁוּת**
19 **הַנִּזָּק וְשִׁבְּרַתּוּ, וְנָפַל עַל כְּלִי אַחֵר[17] וְשִׁבְּרוֹ - עַל**
20 **הָרִאשׁוֹן מְשֻׁלָּם נֶזֶק שָׁלֵם[18], וְעַל הָאַחֲרוֹן מְשֻׁלָּם**
21 **חֲצִי נֶזֶק[19].**

15) בבא קמא יט. אף־על־פי שהעקירה היתה ברשות הרבים, ושם פטורים על צרורות, כמבואר למעלה בהלכה ב, בכל זאת במקרה זה חייבים, כי ההנחה היתה ברשות הניזק. 16) שם יז. 17) שהותז שבר מכלי השבור על כלי אחר ושברו. 18) כנזקי רגל. 19) כדין צרורות.

22 **ה. הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבָעֲטָה[20] וְהִתִּיזָה**
23 **צְרוֹרוֹת, וְהִזִּיקוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - פָּטוּר; וְאִם תָּפַשׂ**
24 **הַנִּזָּק רְבִיעַ נֶזֶק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ; שֶׁהַדָּבָר סָפֵק**
25 **הוּא שֶׁמָּא שְׁנוּי הוּא וְאֵינוֹ תּוֹלֶדֶת רֶגֶל, שֶׁהֲרֵי**
26 **בָּעֲטָה.**

20) בעיית ר' אשי שעלתה בתיקו, בבא קמא יט. אם התיזה צרורות על ידי בעיטה בכוונה ולא אגב הליכה כדרכה, מה הדין? האם דינו כדין קרן, וכשם שקרן ברשות הרבים משלם חצי ממה שמשלם בכדרכה, כך ישלם כאן חצי ממה שמשלם בכדרכה, דהיינו חצי מן החצי, כלומר רביע הנזק, או אין דנים דין שינוי בצרורות, ועל כן דין מקרה זה כדין צרורות כדרכה היינו תולדה ברגל, שברשות הרבים פטור. בעיא זו לא נפתרה, ומשום כך אין מוציאים ממון מספק, והמזיק פטור. ומאותו הטעם, אם תפס הניזק רביע נזק, אין מוציאים מידו. השווה פרק א, הלכה יא.

27 **ו. בָּעֲטָה בָּאָרֶץ בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק, וְהִתִּיזָה צְרוֹרוֹת מֵחֲמַת**
28 **הַבְּעִיטָה, וְהִזִּיקוּ שָׁם - חַיָּב לְשַׁלֵּם רְבִיעַ נֶזֶק[21], שֶׁזֶּה**
29 **שְׁנוּי הוּא בְּהַתָּזַת הַצְּרוֹרוֹת; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק**
30 **- אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בְּמָקוֹם**
31 **שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לָהּ שֶׁלֹּא תַּתִּיז[22], וּבָעֲטָה וְהִתִּיזָה -**
32 **מְשֻׁלָּם רְבִיעַ נֶזֶק; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק חֲצִי נֶזֶק - אֵין**
33 **מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ.**

21) דין זה נובע מאותה הבעיה, שהיא יסוד להלכה הקודמת. אם יש שינוי לצרורות, הריהו משלם רבע נזק בלבד, אפילו ברשות הניזק. ואם אין שינוי לצרורות, וגם צרורות על ידי בעיטה נחשבים כמו כדרכם, הרי ברשות הניזק ישלם חצי נזק. על כן, מספק ישלם הניזק רק רבע הנזק. 22) צרורות, גם ללא בעיטה. ויש יסוד לדון מקרה זה כצרורות כדרכם, ולחייב חצי נזק, שזוהי בעיית ר' אבא בר ממל שלא נפתרה, שם יט.

34 **ז. כָּל הַמְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם - הֲרֵי הַתַּשְׁלוּמִין מָמוֹן**
35 **שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ, כְּמִי שֶׁלָּוָה מֵחֲבֵרוֹ[23] שֶׁהוּא חַיָּב**
36 **לְשַׁלֵּם; וְכָל הַמְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[24] - הֲרֵי הַתַּשְׁלוּמִין**
37 **קְנָס[25], חוּץ מֵחֲצִי נֶזֶק שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁהוּא הֲלָכָה[26],**
38 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[27].**

23) משלם לניזק מה שהפסידו. 24) תם בקרן ובתולדותיה. 25) כי בעל הבהמה אינו אשם, ובדין צריך להיות פטור, והתורה הטילה עליו תשלום חצי נזק, כדי שישמור את בהמתו בעתיד, שם טו: 26) שהוא תשלום "ממון" ולא "קנס". 27) לעיל הלכה ב' וג'.

39 **ח. זֶה הַכְּלָל[28]: כָּל הַמְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיק - הֲרֵי זֶה**
40 **מָמוֹן; וְכָל הַמְשַׁלֵּם יָתֵר אוֹ פָּחוֹת, כְּגוֹן תַּשְׁלוּמֵי**
41 **כֶּפֶל[29] אוֹ חֲצִי נֶזֶק - הֲרֵי הַיֶּתֶר עַל הַקֶּרֶן אוֹ הַפָּחוֹת**

קְנָס. וְאֵין חַיָּבִין קְנָס אֶלָּא עַל פִּי עֵדִים, אֲבָל הַמּוֹדֶה בְּכָל קְנָס מִן הַקְּנָסוֹת - פָּטוּר[30].

~ נקודות משיחות קודש ~

מודה בקנס פטור

תשלומי חצי נזק של שור תם הם קנס שחל עליהם הדין "מודה בקנס פטור". וצריך להבין: בשלמא מצד המזיק, הודאתו היא עשיית תשובה וחרטה וכיון שתשלום הקנס אינו חוב ממוני לניזק לכן פטור. אבל בנוגע לניזק קשה, מדוע צריך הוא להפסיד תשלום המגיע לו בגלל שהמזיק עשה תשובה. ובפרט לפי המבואר באגה"ק שגם כאשר אדם מזיק ממון חברו ומתחייב בדיני אדם ובדיני שמים הרי שעל הניזק כבר נגזר שיאבד ממונו וא"כ ממה נפשך, אם נגזר עליו שיקבל חצי נזק איך יתכן שתשלום זה יתבטל על ידי הודאת המזיק ואם נגזר עליו שיפסיד לגמרי הרי לא יתכן שיזכה בתשלום חצי הנזק שלא על פי רצון ה'.

ואינו דומה לחיוב בקשת מחילה שצריך "לפייסו ולפגוע בו עד שימחול לו כו'" הגם שכבר נגזר עליו משמים בושת זו כי שם מקטין את הבושה שגרם לו כשהלה רואה שמוותר על כבודו וטורח לפייסו. וממילא, אם אינו מפייסו גורם לו נזק נוסף. אלא שבנוגע למזיק אין שייך כל זה מכיון שבהודאתו הוא מזיק את חבירו עוד יותר, ובגללה מפסיד גם את חצי הנזק.

והביאור הוא שהודאתו של המזיק היא בירור והוכחה על מה שנגזר על הניזק מן השמים, להפסיד הכל או מחצה בלבד. על־דרך ביאור הרמב"ן בדין עדים זוממין ש"הרגו אין נהרגין" שביאר שעצם מעשה בי"ד הוא בירור והוכחה שכך נגזר עליו משמים.

ויש לבאר בפנימיות העניינים: תם ומועד בעבודת האדם מדבר על נפש הבהמית של יהודי שאינה בגדר מועד כי נפש יהודי והנהגתה היא באופן של "יעקב איש תם" ומה שאירע הוא מפני שתקפו יצרו.

ובהמה שהועדה וחזרה בה אפילו מפרט קטן (כגון שהפסיקה לנגוח בשבת) מדבר שהועדה בו חזרה לתמותה לאותו עניין ובעבודת התשובה פירושו שגם לאחר שנעשה מועד לעניין בלתי רצוי יכול בקלות לחזור לתמותו על ידי הרהור תשובה אחד ולהעשות צדיק גמור ולא עוד אלא שהוא למעלה מצדיק גמור שהרי נעשה בעל תשובה שההנהגה עמו היא באופן ש"והיה טרם יקראו ואני אענה" שהקב"ה נענה לתפילתם עוד לפני שמתפלל וקורא!

(על פי יין מלכות סימן קנ"ג)

28) שם טו: 29) של גנב. 30) שם סד: למדו זה מהכתוב "אשר ירשיעון אלקים ישלם שנים לרעהו" (שמות כב, ח) ולא המרשיע את עצמו.

טְ. תַּרְנְגוֹל שֶׁהוֹשִׁיט רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר כְּלִי זְכוּכִית וְתָקַע בּוֹ וְשִׁבְּרוֹ[31] : אִם הָיוּ בְּתוֹכוֹ תְּבָלִין וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן[32], שֶׁהוֹשִׁיט רֹאשׁוֹ כְּדֵי לְאָכְלָן - עַל הַתְּבָלִין מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[33], וְעַל הַכְּלִי מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק בַּחֲצִי נֶזֶק צְרוּרוֹת[34], שֶׁכָּךְ הוּא דַּרְכּוֹ[35]; וְאִם הָיָה הַכְּלִי רֵיקָן - חֲרֵי זֶה מְשַׁגֶּה[36], וּמְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק בְּכָל הַקְּנָסוֹת[37].

31) שנבקע הכלי מחמת הקול. 32) ממאכלי תרנגול. 33) כדין שן, הואיל ודרכו בכך. 34) כי הנזק בא לא על־ידי התרנגול גופו, אלא מכוחו. 35) להכניס ראשו לתוך כלי, שיש בו גרעינים, ולהשמיע קול בשעת האכילה, שם יח: ויט. 36) שהכניס ראשו לתוך כלי ריק. 37) כדין קרן ולא כדין צרורות, וכן פסק הרי"ף בהלכותיו. ואף־על־פי שאם בעטה והתיזה צרורות אינו משלם אלא רביע נזק (למעלה הלכה ה), שם גוף המעשה המזיק, היינו התזת צרורות נעשה על־ידי שינוי. אבל כאן, גוף מעשה ההיזק, היינו קריאת התרנגול הוא כדרכה, אלא שהכנסת הראש לכלי ריק הוא שינוי, ולפיכך אין זה צרורות על־ידי שינוי אלא תולדה של קרן (מגיד־משנה, וראה בראב"ד).

י. וְכֵן סוּס שֶׁצָּנַף[38] וַחֲמוֹר שֶׁנָּעַר וְשִׁבֵּר אֶת הַכֵּלִים - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. הַתַּרְנְגוֹלִין מוּעָדִין[39] לְהַלֵּךְ כְּדַרְכָּן וּלְשַׁבֵּר. הָיָה חוֹט אוֹ רְצוּעָה קָשׁוּר בְּרַגְלֵיהֶן, וְנִסְתַּבֵּךְ כְּלִי בְּאוֹתוֹ הַחוֹט וְנִתְגַּלְגֵּל וְנִשְׁבַּר - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[40]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁקִּשְׁרוּ אָדָם[41]; אֲבָל אִם נִקְשַׁר עַל רַגְלֵיהֶם מֵאֵלָיו - בַּעַל הַתַּרְנְגוֹלִין פָּטוּר[42]. וְאִם הָיוּ לַחוֹט בְּעָלִים וְלֹא הָיָה הַחוֹט הֶפְקֵר - בַּעַל הַחוֹט חַיָּב חֲצִי נֶזֶק, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּבוֹר הַמִּתְגַּלְגֵּל[43].

38) השמיע קול. משלם חצי נזק כדין צרורות, שדרכו של סוס לצנוף ושל חמור לנעור. 39) בבא קמא יז. [הפירוש להלכות אלו טעון בירור מוקדם, כי דבריהן בחלקם סתומים, ובחלקם מוקשים. הראב"ד מרבה בהשגות והמגיד־משנה מצדיקן, והרמ"א ב'שולחן ערוך' חושן־משפט סימן שצ סעיף א, מגדיר דברי רבינו אלה במילים: "זה סתום". הפירוש שלפנינו מבהיר את עומק כוונת רבינו בדינים אלה, ומתוך כך תסתלקנה השגותיו של הראב"ד. ונקדים שש הקדמות קצרות לביאור הענין: א. נתחיל מן המקרא. כתוב בתורה, וכי יפתח איש בור או כי יכרה איש בור ולא יכסנו ונפל שמה שור או חמור, בעל הבור ישלם (שמות כא, לג־לד). ודרשו חכמים (בבא קמא יט:) איש בור ולא שור בור. פירוש: אם בהמה חופרת בור או הניחה מכשול וכדומה, בעל הבהמה פטור. ב. בעל חי שדרס על כלי ולא נשבר על המקום ונתגלגל למקום אחר ונשבר, מסופק רבא (שם יז:) אם חייב נזק שלם כדין רגל או חצי נזק צרורות. נתבאר כבר כמה פעמים שבבעיא שלא נפתרה פוסק רבינו המוציא מחבירו עליו הראיה. ג. כל דבר המתגלגל ברגלי אדם וברגלי בהמה והזיק אחרי שנח, נקרא "בור המתגלגל", ודינו כדין בור (שם ו.). ד. אין חייבים על נזקי כלים בבור (להלן פרק יג הלכה א). ה. על בור חייבים ברשות הרבים או ברשות הניזק, אבל על צרורות חייבים

רק ברשות הניזק (למעלה הלכה ב). ו. שני בני אדם שפשעו וגרמו לנזקי בור, כל אחד משלם חצי נזק (לקמן פרק יב הלכה יז ובכמה מקומות). אחרי הקדמות אלו נתחיל לפרש.

40) כדין צרורות ולא כרגל. ראה הקדמה ב. 41) בעל התרנגול (ראב"ד). ואם קשרו אחר לא גרע מנקשר מאליו, שלדעת רבינו בעל התרנגול פטור. 42) אנוס הוא, אינו צריך להעלות על דעתו שייקשר חוט מאליו ברגלי תרנגוליו. ואין זה דומה להתזת צרורות ברגלי הבהמה או למשא שעליה, כי נקשר שלא מדעתם ושלא מרצונם של הבעלים. 43) דין זה עוסק במקרה אחד שונה בכמה בחינות מנושאי הדינים שלפניו. שם דנים בכלים שנשברו ברשות הניזק, ומדין צרורות נגעו בהם. כבר נתבאר כמה פעמים שצרורות חייב רק ברשות הניזק, אבל בדין זה דנים על נזקי בור, ואין חייבים על נזקי כלים בבור (הקדמה ד). ובעל כרחנו, עלינו להעמיד פיסקה זו במקרה שהוזק אדם. וכן פירש רש"י שם. או בעל חי אחר שנהרג או הוזק, ואפילו ברשות הרבים. ואף־על־פי שדרשו "שור" ולא "אדם" ואם נפל אדם לבור ונהרג, בעל הבור פטור, זה רק כשמת, אבל אם הוזק חייב בעל הבור בנזקיו (להלן פרק יג הלכה ג), וכל זה אמור, כשהנזק קרה אחרי שהחוט נח (ראב"ד), כי כל זמן שהמכשול בתנועה אין לו דין בור. וגם דין זה מדבר כשקשרו בעל התרנגול, כבדינים שלפניו, ולכן בעל החוט חייב רק חצי נזק, ובעל התרנגול גם כן חצי נזק משום בור, שגם הוא פשע על ידי קשירת החוט, ושנים שפשעו כל אחד משלם חצי נזק (הקדמה ואו). ראה מגדל עוז כאן. ולא על פעולת התרנגול מחייבים את בעליו, כי "איש בור, ולא שור בור", אלא על קשירת החוט. וראה פסקי הרא"ש ב"ק בתחילת פרק א. ושיטתו שונה לגמרי משיטת רבינו כאן].

1 **יא. הִצְנִיעַ בַּעַל הַחוּט אֶת הַחוּט, וְהַתַּרְנְגוֹלִים דָּרְסוּ**
2 **עָלָיו וְהוֹצִיאוּהוּ, וְנִקְשַׁר בְּרַגְלֵיהֶן וְשִׁבְּרוּ בּוֹ אֶת**
3 **הַכֵּלִים - אַף בַּעַל הַחוּט פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אָנוּס הוּא**[44].

44) שם יט: בעל התרנגול פטור משום "איש בור, ולא שור בור". [היינו אם הוזק האדם או בעל־חי אחרי שהחוט נח, אבל כשהזיק דרך הילוכו חייב בעל התרנגול חצי נזק משום "צרורות"].

4 **יב. תַּרְנְגוֹלִין שֶׁהָיוּ מְפָרִיחִין**[45] **מִמָּקוֹם לְמָקוֹם**
5 **וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים: אִם בְּכַנְפֵיהֶם שִׁבְּרוּ - מְשַׁלֵּם נֶזֶק**
6 **שָׁלֵם**[46]**, וְאִם בָּרוּחַ שֶׁבְּכַנְפֵיהֶם - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק**[47].

45) שם יז: 46) כדין רגל. 47) בדין צרורות, כי הנזק נעשה לא על ידי התרנגול גופו, אלא באמצעות הרוח, שהם גרמו לנשיבתו.

7 **יג. הָיוּ מְהַדְּסִין**[48] **עַל גַּבֵּי עִסָּה אוֹ עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת**
8 **וְטִנְּפוּ אוֹ נִקְּרוּ - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם**[49]**. הִזִּיקוּ בְּעָפָר**
9 **אוֹ צְרוֹרוֹת שֶׁהֶעֱלוּ בְּכַנְפֵיהֶן אוֹ בְּרַגְלֵיהֶן - מְשַׁלְּמִין**
10 **חֲצִי נֶזֶק**[50].

48) חופרים ברגלים, ראה פירוש המשניות לרבינו בבא קמא פרק ב, משנה א. 49) כי דרכם בכך. 50) כדין צרורות, שם יז:

11 **יד. הָיוּ מְחַטְּטִין בְּחֶבֶל**[51]**, וְנִפְסַק הַחֶבֶל**[52] **וְנִשְׁבַּר**
12 **הַדְּלִי - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם**[53]**. וְהוּא, שֶׁנִּתְגַּלְגֵּל הַדְּלִי**
13 **מֵחֲמָתָן**[54] **עַד שֶׁנָּפַל וְנִשְׁבַּר. וְאִם הָיָה עַל הַחֶבֶל**
14 **אֹכֶל**[55] **וּבְעֵת אֲכִילָתָן פְּסָקוּהוּ**[56] **- מְשַׁלֵּם גַּם עַל**
15 **הַחֶבֶל נֶזֶק שָׁלֵם**[57].

51) שם (בדפוס קושטא רס"ט - היו מחטטין בדליו). 52) נחלש החבל, ונפסק מכובד הדלי. 53) כדין רגל, כי דרכו לחטט ואין כוונתו להזיק. דין זה עוסק בחבל בלוי, שבחיטוט קל הוא נפסק, ולכן אין זה משונה, ועל החבל אינו חייב כלום, כי הוא חסר ערך. 54) שהם דחפוהו עד שנשבר. על כן משלם נזק שלם, כי הזיקו בגופם, שם יח. אם נתגלגל הדלי מאליו ונשבר, אינו משלם אלא חצי נזק מספק, כי קיימת בעיא של רבא (שם) שלא נפתרה, אם זה נחשב כהזיק בגופו או כנזק של צרורות, וראה רי"ף שם. 55) גמרא שם. 56) קרעוהו. 57) כדין שן, כי דרכו בכך לנקר בחזקה את החבל שיש עליו אוכל.

16 **טו. הַכֶּלֶב וְהַגְּדִי**[58] **שֶׁקָּפְצוּ מֵרֹאשׁ הַגָּג מִלְמַעְלָה**
17 **לְמַטָּה וְשִׁבְּרוּ אֶת הַכֵּלִים - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם**[59]**,**
18 **מִפְּנֵי שֶׁמּוֹעֲדִים הֵן לְדָבָר זֶה. וְכֵן אִם נָפְלוּ וְהִזִּיקוּ,**
19 **שֶׁעֲלֵיהֶן לְרֹאשׁ הַגָּג פְּשִׁיעָה**[60]**; וְאַף עַל פִּי שֶׁנְּפִילָתָן**
20 **אֹנֶס**[61]**, כֹּל שֶׁתְּחִלָּתוֹ בְּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאֹנֶס - חַיָּב**[62].

58) בבא קמא כא: 59) כדין רגל. 60) כי הבעלים ידעו דרכם של הכלב והגדי לטפס לראש הגג. 61) והבעלים לא היו צריכים להעלות על הדעת, שהכלב או הגדי יפלו. 62) כי לולא הפשיעה לא היו נופלים, בבא מציעא מב.

21 **טז. קָפְצוּ מִמַּטָּה לְמַעְלָה - מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק. וְהוּא,**
22 **שֶׁנִּתְלַשׁ הַגְּדִי וְנִסְרַךְ**[63] **וְקָפַץ הַכֶּלֶב; אֲבָל נִסְרַךְ הַכֶּלֶב**
23 **וְדִלֵּג הַגְּדִי, בֵּין מִלְמַעְלָה לְמַטָּה בֵּין מִמַּטָּה לְמַעְלָה -**
24 **חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם**[64]**. וְכֵן תַּרְנְגוֹל**[65] **שֶׁדִּלֵּג, בֵּין מִלְמַעְלָה**
25 **לְמַטָּה בֵּין מִלְמַטָּה לְמַעְלָה - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם.**

63) שנעץ צפרניו בכותל. אין זה דרכו של הגדי, ומשום כך משלם חצי נזק כדין קרן, בבא קמא כב. 64) זוהי גירסת רבינו, וגם גירסת הרי"ף ורבינו חננאל שם (בגמרא שלנו, הגירסא: פטורין). 65) דרכו לדלג אפילו מלמטה למעלה, שם כא:

26 **יז. כֶּלֶב שֶׁנָּטַל אֶת הַחֲרָרָה**[66] **וְהָלַךְ לוֹ לְגָדִישׁ: אִם**
27 **הִנִּיחָהּ בַּגָּדִישׁ וְאָכַל אֶת הַחֲרָרָה וְהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ**
28 **- עַל הַחֲרָרָה וְעַל מְקוֹם הַחֲרָרָה מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**[67]**,**
29 **וְעַל שְׁאָר הַגָּדִישׁ חֲצִי נֶזֶק**[68]**; וְאִם הָיָה מְגָרֵר אֶת**
30 **הַחֲרָרָה עַל הַגָּדִישׁ וְהוֹלֵךְ וְשׁוֹרֵף - מְשַׁלֵּם עַל**
31 **הַחֲרָרָה נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל מְקוֹם הַנֶּחָלִים חֲצִי נֶזֶק**[69]**,**
32 **וְעַל שְׁאָר הַגָּדִישׁ פָּטוּר**[70].

66) עוגה אפויה על גחלים ולפעמים גחלת נדבקת בה. 67) גם על מקום החררה, מכיון שדרכו להניחה על־מנת לאכלה וגם עשה מעשה. 68) כדין צרורות, וראה פירוש המשניות לרבינו, ורבינו חננאל בבא קמא כב. 69) מכיון

שזה משונה. 70) [כי זהו כוח כוחו, ובבבא קמא יט. בעיא של רב אשי, אם כוח כוחו ככוחו דמי או לא, ולא נפשטה, ולכן פסק רבינו כשיטתו שאין מוציאים ממון מספק. ראה 'בית יוסף' חושן־משפט סימן שצב. וראה גם רבינו חננאל בסוגיא שלפנינו (וקשה מאוד להבין דבריו על בוריים). ומה בין זה למניח? משום שאילו לא גרר אפשר שהגדיש לא היה נשרף].

1 **יח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁשָּׁמַר בַּעַל הַגַּחֶלֶת אֶת**
2 **אִשּׁוֹ וְסָתַם הַדֶּלֶת, וּבָא הַכֶּלֶב וְחָתַר וְנָטַל אֶת הַחֲרָרָה**
3 **מֵעַל הָאֵשׁ; אֲבָל אִם לֹא שָׁמַר אִשּׁוֹ, בַּעַל הָאֵשׁ -**
4 **חַיָּב עַל שְׁרֵפַת הַגָּדִישׁ[71], וּבַעַל הַכֶּלֶב חַיָּב עַל אֲכִילַת**
5 **הַחֲרָרָה וְעַל מְקוֹמָהּ.**

71) כך משמע מלשון הגמרא בבא קמא כג. "מאן חייב? בעל הכלב. וליחייב נמי גחלת?" ומפרש רבינו, שהוא שואל למה אין מחייבים את בעל הגחלת לשלם בעד הגדיש, ובעל הכלב ישלם בעד החררה ומקומה. ומתרץ כששימר בעל הגחלת על גחלתו. ומכאן למד רבינו שאם לא שימר גחלתו הוא חייב.

6 **יט. הַמְשַׁסֶּה כַּלְבּוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ בַּחֲבֵרוֹ - פָּטוּר מִדִּינֵי**
7 **אָדָם וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[72], וּבַעַל הַכֶּלֶב חַיָּב חֲצִי**
8 **נֶזֶק[73]; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁאִם שִׁסָּה אֶת כַּלְבּוֹ**
9 **לְהַזִּיק נוֹשֵׁךְ, לֹא הָיָה לוֹ לְהַנִּיחוֹ. וְאִם שִׁסָּהוּ**
10 **בְּעַצְמוֹ[74] - בַּעַל הַכֶּלֶב פָּטוּר; שֶׁכָּל הַמְשַׁנֶּה[75] וּבָא**
11 **אַחֵר וְשִׁנָּה בּוֹ[76] - פָּטוּר.**

72) פטור מדיני אדם, כי לא עשה מעשה. אבל מבחינה מוסרית מוטלת האחריות עליו וחייב לשלם, אלא שאין בית־דין יכול להכריח אותו לשלם, בבא קמא כד: 73) פסק כה"אם תמצי לומר" של רבא (שם), שבעל הכלב חייב, וכדעת הרי"ף שם. ומשלם רק חצי נזק, כי אין דרכו של כלב לנשוך. [וראה כסף־משנה פרק ב דנזירות הלכה ה, שכתב: "ופסק כ"אם תמצי לומר", וכבר נודע שזוהי שיטתו ושיטת הגאונים", וכן גם ברא"ש מסכת קידושין פרק א סימן ד]. 74) והכלב נשך את המשסה. 75) המשסה שינה, כי אינו רשאי לשסות. 76) הכלב שנשך.

12 **כ. שְׁתֵּי פָּרוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אַחַת רְבוּעָה וְאַחַת**
13 **מְהֻלֶּכֶת, וּבָעֲטָה מְהֻלֶּכֶת בִּרְבוּעָה - חַיָּב חֲצִי נֶזֶק[77];**
14 **שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַלֵּךְ עָלֶיהָ, אֵין דַּרְכָּהּ לְבַעֵט**
15 **בָּהּ[78].**

77) כדין תולדה דקרן, בבא קמא כד: 78) נימוקו של רבא, שם. סיכום: בפרק זה דובר בעיקר על תשלומי חצי נזק: א. בתור שינוי, כתולדה דקרן. ב. בתור צרורות.

יום שני י"ב תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו עניני השן שהוא האכילה וכל דבר שהבהמה נהנית ממנה. וכן נתבארו בו משפטי המכניס בהמתו ברשות שאינה שלו אם הזיקה בשן ורגל או הוזקה, וחילוקיהם בין נכנסה ברשות לשלא ברשות.

16 **א. הַבְּהֵמָה מוּעֶדֶת לֶאֱכֹל פֵּרוֹת אוֹ יְרָקוֹת וְכַיּוֹצֵא**
17 **בָּהֶן[2]. לְפִיכָךְ, אִם נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְאָכְלָה דְּבָרִים**
18 **שֶׁדַּרְכָּהּ לֶאֱכֹלָם - מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִעֵר**
19 **בִּשְׂדֵה אַחֵר מֵיטַב שָׂדֵהוּ וּגוֹ'. וְאִם אֲכָלַתְּם בִּרְשׁוּת**
20 **הָרַבִּים - פָּטוּר[3]; וְאִם נֶהֱנֵית - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית[4],**
21 **לֹא מַה שֶּׁהִזִּיקָה.**

2) משנה, בבא קמא יט: 3) כי כתוב "בשדה אחר", ופירשו חכמים: ברשות הניזק. הטעם שהוא פטור, מכיוון שיש לבהמה רשות ללכת ברשות הרבים, ודרכה ללכת ולאכול. 4) הדמים שבעל הבהמה חסך לו על ידי האכילה.

22 **ב. כֵּיצַד? נִכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְאָכְלָה שֶׁמְּשֻׁמִּין אוֹ**
23 **לֹט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם בְּשָׁוֶה דִּינָר - מְשַׁלֵּם דִּינָר[5]. וְאִם**
24 **אֲכָלַתְּן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנֶהֱנֵת - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵם**
25 **שְׂעוֹרִים[6] אוֹ עָמִיר[7], וּמְשַׁלֵּם דְּמֵי עָמִיר אוֹ דְּמֵי**
26 **שְׂעוֹרִים בְּזוֹל[8].**

5) דינר של כסף = זוז. אף על פי שאין רגילים להאכיל שומשמין לבהמה משלם דינר, כי שן ברשות הניזק משלם נזק שלם והנזק הוא דינר. 6) ברשות הרבים פטורים מלשלם את דמי הנזק של האכילה. החיוב הוא רק משום שבעל הבהמה נהנה, כי לולא אכלה היה צריך לתת לה אוכל. משום כך ישלם לא דמי שומשמין, אלא דמי שעורים או עמיר, שרגילים להאכיל את הבהמה. 7) שעורים בשיבולים שרגילים להאכיל את הבהמה בזמן הקציר (ראה מגיד משנה וכסף משנה). 8) דהיינו שני שלישי המחיר. בבא בתרא קמו: גם במקרה שדרכו להאכילה שעורים הוא משלם בזול, מכיוון שזה היה בעל כורחו (דברי הרמ"ה המובאים בנימוקי יוסף שם, כ.).

27 **ג. אָכְלָה אֲכָלִים הָרָעִים לָהּ, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה חִטִּין -**
28 **הוֹאִיל וְלֹא נֶהֱנֵית, פָּטוּר. אָכְלָה אֲכָלִין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ**
29 **לְאָכְלָן, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָה כְּסוּת אוֹ כֵּלִים, בֵּין בִּרְשׁוּת**
30 **הַנִּזָּק בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק; שֶׁזֶּה**
31 **שִׁנּוּי הוּא[9], וְדֶרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כְּלֵיהֶם[10] וּכְסוּתָן**
32 **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים עַד שֶׁיָּנוּחוּ מֵעָט.**

9) ודינו כתולדה דקרן. 10) על כן אין לפטור מטעם "כל המשנה ובא אחר ושנה בו פטור", ראה למעלה פרק ב, הלכה יט.

33 **ד. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה עוֹמֶדֶת בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק וְתָלְשָׁה פֵּרוֹת**
34 **מֵרְשׁוּת הָרַבִּים וַאֲכָלַתְּן בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק - חֲרֵי הַדָּבָר**
35 **סָפֵק[11], לְפִיכָךְ אֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶלָּא מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית[12];**
36 **וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק כַּמָּה שֶׁהִזִּיקָה - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ,**
37 **שֶׁהֲרֵי בִּרְשׁוּתוֹ אָכְלָה.**

11) אם להתחשב במקום העקירה, ואינו משלם אלא מה שנהנית, או במקום הנזק ומשלם מה שהזיקה. זוהי בעיית

רבי זירא שלא נפתרה, בבא קמא כ. 12) כי אין מוציאים מספק. גירסת רבינו בגמרא שם כגירסת רבינו חננאל: "דקאי ברשות היחיד וקא מתגלגל ואתי מרשות הרבים לרשות היחיד", ולא כגירסתנו שם.

1 **ה. כֶּלֶב שֶׁנִּכְנַס לְחָצֵר וְנָטַל פַּת אוֹ בָּשָׂר וְהוֹצִיאָן**
2 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים אוֹ לְחָצֵר אַחֶרֶת[13] וַאֲכָלָם שָׁם - מַה**
3 **שֶּׁגָּנַבָה מְשַׁלֵּם[14]; אֲכָלָם בְּשָׂדֶה שֶׁל בַּעַל הֶחָצֵר -**
4 **מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם כְּאִלּוּ אֲכָלָן בְּתוֹךְ הֶחָצֵר[15], שֶׁהֲרֵי**
5 **בִּרְשׁוּת הַנִּזָּק אָכַל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

13) של בעלים אחרים. 14) כי הולכים אחרי מקום האכילה, והיא הייתה ברשות הרבים וראה הלכה ד. 15) במשנה שם כא: "הכלב שנטל חררה והלך לגדיש - של בעל החררה - אכל החררה ... על החררה משלם נזק שלם". מכאן אתה למד שאם אכל ברשות הניזק, אפילו לא באותו מקום ששם נטל את האוכל, משלם נזק שלם.

6 **ו. בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה אֳכָלִין שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְאָכְלָן אֲבָל**
7 **אוֹכַלְתָּן עַל יְדֵי הַדְּחָק, כְּגוֹן פָּרָה שֶׁאָכְלָה שְׁעוֹרִים[16],**
8 **וַחֲמוֹר שֶׁאָכַל בָּרְשָׁעִים[17] אוֹ דָּגִים, וַחֲזִיר שֶׁאָכַל**
9 **חֲתִיכַת בָּשָׂר, וְכֶלֶב שֶׁלִּקֵּק אֶת הַשֶּׁמֶן, וְחָתוּל שֶׁאָכַל**
10 **תְּמָרִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ: אִם אָכְלָה בִּרְשׁוּת**
11 **הַנִּזָּק - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם[18], וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים - פָּטוּר;**
12 **וְאִם נֶהֱנֵית - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית.**

16) שהם מאכל חמור. 17) שהם מאכל פרה. שם יט: כל הדוגמאות לקוחות מדברי הברייתא ומדברי רב פפא, שם. 18) כדין שן, אף על פי שאכלתם על ידי הדחק.

13 **ז. חַיָּה שֶׁנִּכְנְסָה לִרְשׁוּת הַנִּזָּק וְטָרְפָה וְאָכְלָה בְּהֵמָה**
14 **אוֹ בָּשָׂר - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, שֶׁזֹּהוּ דַּרְכָּהּ[19]; אֲבָל**
15 **כֶּלֶב שֶׁאָכַל כְּבָשִׁים קְטַנִּים[20], אוֹ חָתוּל שֶׁאָכַל**
16 **תַּרְנְגוֹלִים גְּדוֹלִים - הֲרֵי זֶה שִׁנּוּי[21], וּמְשַׁלֵּם חֲצִי**
17 **נֶזֶק[22].**

19) לשון הברייתא שם טז: 20) אפילו קטנים. 21) כי אין זה דרכו. בגמרא כתוב סתם: כלב שאכל כבשים וחתול שאכל תרנגולים, הרי זה משונה. אחר כך בא שם פירוש, שזה נאמר רק בגדולים, אבל בקטנים - דרכו הוא. רבינו מפרש כנראה, ש"גדולים" מוסב רק על תרנגולים שאכלם חתול, אבל בכלב שאכל כבשים אין הבדל, ואף קטנים אין דרכו לאכלם. משום כך זה שינוי ומשלם חצי נזק. 22) אף על פי שהוא נהנה, אין זה תולדה דשן, אלא תולדה דקרן, שם טו:

18 **ח. סָל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ לֶחֶם, וְנִכְנַס חָמוֹר[23] וְשִׁבֵּר הַסָּל**
19 **וְאָכַל הַלֶּחֶם - מְשַׁלֵּם עַל הַסָּל וְעַל הַלֶּחֶם נֶזֶק שָׁלֵם,**
20 **שֶׁזֶּה הוּא דַּרְכּוֹ[24]. וְכֵן שְׁעִיר עִזִּים[25] שֶׁרָאָה לֶפֶת**
21 **וְכִיּוֹצֵא בּוֹ עַל פִּי הֶחָבִית, וְנִסְתַּבֵּךְ בְּחָבִית וְאָכַל אֶת**
22 **הַלֶּפֶת וְשִׁבֵּר אֶת הֶחָבִית - מְשַׁלֵּם עַל שְׁנֵיהֶם נֶזֶק**
23 **שָׁלֵם[26]; כְּשֶׁם שֶׁדַּרְכּוֹ לֶאֱכֹל, כָּךְ דַּרְכּוֹ לְהִתָּלוֹת**
24 **בְּכֵלִים וְלַעֲלוֹת כְּדֵי לֶאֱכֹל. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל**
25 **אִם נִכְנַס הַחָמוֹר וְאָכַל אֶת הַלֶּחֶם וְאַחַר כָּךְ שִׁבֵּר אֶת**
26 **הַסַּל - עַל הַלֶּחֶם מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְעַל הַסַּל חֲצִי**
27 **נֶזֶק[27]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

23) לרשות הניזק. 24) לשבר את הסל בשעת אכילת הלחם. 25) עד בן שנה, שם כ. 26) על הלפת מדין שן, ועל החבית מדין רגל. 27) כי זה משונה.

28 **ט. בְּהֵמָה שֶׁאָכְלָה מִתּוֹךְ הָרְחָבָה[28], בֵּין דֶּרֶךְ הֲלִיכָתָהּ**
29 **בֵּין שֶׁעָמְדָה[29] וְאָכְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. וַאֲפִלּוּ**
30 **חָזְרָה עַל צִדֵּי הָרְחָבָה[30] וְאָכְלָה מֵהֶן. אֲבָל אִם**
31 **הִנִּיחָהּ אֶת הָרְחָבָה וְהָלְכָה וְעָמְדָה בְּצִדֵּי הָרְחָבָה[31]**
32 **וְאָכְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה[32]. אָכְלָה מִפֶּתַח**
33 **הַחֲנוּת[33] - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית[34]; מִתּוֹךְ הַחֲנוּת -**
34 **מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה.**

28) שוק, משנה שם יט: 29) דרכה של בהמה לאכול, ועל כן ברשות הרבים פטור, ומשלם מה שנהנית בלבד, שם כ. 30) קרן זוית. 31) שדינם כדין רשות היחיד של בעל הפירות, אין בעל הבהמה משלם מה שהזיקה, כי דרכה בלכתה ברחבה, להחזיר ראשה לצידי הרחבה, דעת שמואל שם כא. 32) כדין בהמה שאכלה ברשות הניזק, שם. 33) הפתוחה לרשות הרבים. 34) כדין שן ברשות הרבים, שם יט:

35 **י. הָיְתָה מְהַלֶּכֶת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפָשְׁטָה צַוָּארָהּ**
36 **וְאָכְלָה מֵעַל גַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ, וַאֲפִלּוּ עָמְדָה[35] - מְשַׁלֵּם**
37 **מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ הַבְּהֵמוֹת[36] לֶאֱכֹל זוֹ מֵעַל גַּבֵּי**
38 **זוֹ. וְאִם קָפְצָה וְאָכְלָה[37] עַל גַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ - מְשַׁלֵּם מַה**
39 **שֶׁהִזִּיקָה; שֶׁגַּבֵּי חֲבֵרְתָּהּ כַּחֲצַר הַנִּזָּק הוּא חָשׁוּב[38].**

35) שם כ. ואף על פי שגם הבהמה רשות הניזק היא. וטעמו של דבר, משום שהבהמה המזיקה עומדת ברשות הרבים הרי זה דומה לחזרה על צידי הרחבה שבהלכה ט, ואינו דומה לאכלה מפתח החנות שהוא חצר הניזק ממש (ראה בכסף משנה). 36) ודינה כדין שן ברשות הרבים. 37) כשהיא עומדת על הבהמה (נימוקי יוסף שם). 38) ומשלם מה שהזיקה.

40 **יא. בְּהֵמָה שֶׁהֶחְלִקָה בְּאֶבֶן אוֹ בִּמֵימֵי רַגְלֶיהָ וְנָפְלָה**
41 **לְגִנָּה[39] וְנִחְבְּטָה עַל גַּבֵּי פֵּרוֹת וִירָקוֹת אוֹ שֶׁאָכְלָה -**
42 **מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית. אֲפִלּוּ הָלְכָה מֵעֲרוּגָה לַעֲרוּגָה,**
43 **וַאֲפִלּוּ נִשְׁאֲרָה שָׁם כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[40] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
44 **אֶלָּא מַה שֶּׁנֶּהֱנֵית[41]. וּמַה הֲנָאָה יֵשׁ לָהּ בַּחֲבִיטָה?**
45 **שֶׁהֲרֵי מָצְאָה מָקוֹם רַךְ וְלֹא נִתְרַסְּקוּ אֵיבָרֶיהָ. אֲבָל**
46 **אִם יָרְדָה כְּדַרְכָּהּ וְאָכְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה.**
47 **וַאֲפִלּוּ טִנְּפָה פֵּרוֹת בְּמֵי לֵדָה[42] - מְשַׁלֵּם מַה**
48 **שֶּׁהִזִּיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהִתְחַלְתּוֹ בִּפְשִׁיעָה. וְכֵן אִם דְּחָפַתָּה**
49 **חֲבֵרְתָּהּ וְנָפְלָה - מְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה**
50 **לוֹ לְהַעֲבִירָן אַחַת אַחַת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִדְחֲפוּ זוֹ אֶת זוֹ.**

39) משנה בבא קמא נה: ופירושם של רב כהנא ורבא, שם

נח. 40) ואפשר היה להוציאה. 41) ואינו משלם נזק שלם, מכיוון שהכניסה לגינה הייתה באונס. דעת רבי יוחנן שם. 42) דוגמא של רבי ירמיה שם נח. אף על פי שזה אונס, שלא ידע שתלד, משלם נזק שלם, כי תחילתו בפשיעה, שלא שמר עליה ונתן לה להיכנס לגינה, וכל שתחילתו בפשיעה וסופו באונס - חייב.

1 **יב. הֶחְלִקָה וְנָפְלָה, וְיָצָאת[43] וְחָזְרָה לַגִּנָּה, אַף עַל**
2 **פִּי שֶׁחֲזְרָה שֶׁלֹּא לְדַעַת הַבְּעָלִים[44] - מְשַׁלֵּם מַה**
3 **שֶׁהִזִּיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְשָׁמְרָהּ[45] שֶׁלֹּא תַּחֲזֹר;**
4 **שֶׁהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁיָּדְעָה דֶּרֶךְ הַגִּנָּה, הֲרֵי הִיא**
5 **חוֹזֶרֶת מֵאֵלֶיהָ.**

43) מן הגינה. 44) כגון שנעל בפניה שלא כראוי. 45) שמירה מעולה.

6 **יג. הַקַּדָּר שֶׁהִכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא**
7 **בִּרְשׁוּת, וְשִׁבְּרָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר.**
8 **וְאִם הִזִּיקָה בָּהֶן - בַּעַל הַקְּדֵרוֹת חַיָּב. וְאִם הִכְנִיס**
9 **בִּרְשׁוּת - פָּטוּר[46]. וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר**
10 **אֶת הַקְּדֵרוֹת - בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב.**

46) בעל הקדרות פטור, אם הבהמה הוזקה, בעל הבית חייב לשמור על בהמתו שלא תינזק, ואם הבהמה שברה את הקדרות, בעל הבית פטור, כי לא קיבל על עצמו שמירה על הכלים. זוהי דעת רבי שם, ושמואל פוסק כרבי, שם מח: והלכה כשמואל בדיני.

11 **יד. וְכֵן אִם הִכְנִיס פֵּרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא**
12 **בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלַתַם בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר[47].**
13 **וְאִם הֶחְלִקָה בָּהֶן וְהֶזִּיקָה - בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב. וְאִם**
14 **הִכְנִיס בִּרְשׁוּת - פָּטוּר. וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת**
15 **לִשְׁמֹר אֶת הַפֵּרוֹת - בַּעַל הַבַּיִת חַיָּב[48]. הִכְנִיסָן שֶׁלֹּא**
16 **בִּרְשׁוּת וַאֲכָלַתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְהֶזִּיקָה**
17 **בַּאֲכִילָתָן - בַּעַל הַפֵּרוֹת פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לָהּ שֶׁלֹּא**
18 **תֹּאכַל. וְאִם הִכְנִיסָן בִּרְשׁוּת, וְהִנִּיחוּ בַּעֲלֵי הֶחָצֵר אֶת**
19 **זֶה שֶׁהִרְשָׁהוּ בֶּחָצֵר לִשְׁמְרוֹ, וַאֲכָלַתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל**
20 **בַּעַל הַבַּיִת וְהֶזִּיקָה בַּאֲכִילָתָן - בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב[49];**
21 **שֶׁכֵּיוָן שֶׁרָאָה הַבְּהֵמָה אוֹכֶלֶת דְּבָרִים הַמַּזִּיקִין לָהּ**
22 **וְהִנִּיחָהּ - חַיָּב, שֶׁהֲרֵי אֵין בַּעֲלֵי הֶחָצֵר מְצוּיִין שָׁם**
23 **לְהַעֲבִיר הַבְּהֵמָה מֵהֶן. וּמַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה שֶׁנִּכְנְסָה**
24 **לֶאֱפוֹת בְּתַנּוּר בְּבֵית שְׁכֵנוֹתֶיהָ, וְהִנִּיחוּהָ וְנִתְעַלְּמוּ**
25 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יַבִּיטוּ בָּהּ[50] בְּעֵת לִישָׁתָהּ וַאֲפִיָּתָהּ, וּבָא עֵז**
26 **שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וְאָכַל הַבָּצֵק וָמֵת, וְחִיְּבוּהָ חֲכָמִים**
27 **לְשַׁלֵּם דָּמָיו. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

47) מלשלם מה שהזיקה, אבל משלם מה שנהנית. 48) על הפירות שאכלה בהמתו. 49) כי השמירה מוטלת עליו. 50) כשהיא מגלה זרועותיה מטעמי צניעות.

28 **טו. הַמַּגְדִּישׁ[51] בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת,**
29 **וַאֲכָלַתָן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַשָּׂדֶה - פָּטוּר[52]. וְאִם**
30 **הֶחְלִקָה וְהֶזִּיקָה - בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּב. אֲכָלַתָן וְהֶזִּיקָה**
31 **בַּאֲכִילָתָן - פָּטוּר[53]. וְאִם הִגְדִּישׁ בִּרְשׁוּת - בַּעַל**
32 **הַשָּׂדֶה חַיָּב[54], אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קִבֵּל עָלָיו לִשְׁמֹר;**
33 **שֶׁהַשּׁוֹמֵר בַּגְּרָנוֹת, כֵּיוָן שֶׁאָמַר לוֹ 'הַגְדֵּשׁ בְּכָאן' -**
34 **כְּמִי שֶׁאָמַר לוֹ 'הַגְדֵּשׁ וַאֲנִי אֶשְׁמֹר לָךְ' הוּא חָשׁוּב.**

51) העושה גדיש (של התבואה שנקצרה). שם נט: 52) מלשלם בעד הנזק, אבל משלם לפי שנהנית. 53) כי היה לה שלא תאכל, כלמעלה הלכה יד. 54) מדובר כשבעל השדה הוא שומר הגדישים של כל בני הבקעה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבאר בו איכות השמירה, שהבעלים פטורים בנזקי שן ורגל אם עשאוה, וכן אם מסרו בהמתם לאחרים והזיקה, ומהו דין המפקיד, ומהו דין הנפקד בשלימות. ונסתיים הפרק בביאור כיצד שמין הנזק שהזיקה הבהמה בשן ורגל לפי שיש חילוק בשומא כמבואר שם.

35 **א. הַפּוֹגֵעַ צֹאן לְדִיר[2] וְנָעַל בִּפְנֵיהֶן בְּדֶלֶת שֶׁיְּכוֹלָה**
36 **לַעֲמֹד בִּרְוּחַ מְצוּיָה[3], וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה - פָּטוּר[4]. וְאִם[5]**
37 **אֵינָהּ יְכוֹלָה לַעֲמֹד בִּרְוּחַ מְצוּיָה, אוֹ שֶׁהָיוּ כָּתְלֵי**
38 **הַדִּיר רָעוּעִין[6] - הֲרֵי לֹא נָעַל בִּפְנֵיהֶם כָּרָאוּי, וְאִם**
39 **יָצְאת וְהִזִּיקָה - חַיָּב. וַאֲפִלּוּ חָתְרָה[7] וְיָצָאת. וַאֲפִלּוּ**
40 **נִפְרְצָה מֵחִיצָה בַּלַּיְלָה[8] אוֹ פְּרָצוּהָ לִסְטִים[9] - בַּעַל**
41 **הַצֹּאן חַיָּב[10]. הָיְתָה מְחִיצָה בְּרִיאָה, וְנִפְרְצָה בַּלַּיְלָה**
42 **אוֹ שֶׁפְּרָצוּהָ לִסְטִים, וְיָצָאת וְהִזִּיקָה - פָּטוּר.**
43 **הוֹצִיאוּהָ לִסְטִים וְהִזִּיקָה - לִסְטִים חַיָּבִים[11].**

2) מקום מוקף גדר. 3) כך מפרשת הברייתא את דברי המשנה "ונעל בפניה כראוי", בבא קמא נה: 4) מכיון ששמר כראוי. 5) שם. 6) והצאן יכולים להרים אותם, הרי לא נעל בפניהם כראוי, ופשיעה היא, שם נו. 7) ונפלה המחיצה, שזהו מקרה אונס. 8) אונס הוא, אבל ביום אין זה אונס, כי בוודאי ידע על כך והיה לו לתקן. 9) ג"כ אונס. 10) בכל שלושת מקרי אונס אלה חייב בעל הצאן, כי תחילתו בפשיעה (לא נעל כראוי) וסופו באונס חייב. שם נו. 11) לשון המשנה שם נה: הליסטים חייבים בעד נזקי הבהמה משעה שהוציאוה מרשות הבעלים, בין אם הוציאה בידים, ובין אם הכישוה במקל ויצאה, שם נו:

44 **ב. הַפּוֹרֵץ גָּדֵר לִפְנֵי בְּהֶמַת חֲבֵרוֹ[12] וְיָצְאת וְהִזִּיקָה:**
45 **אִם הָיָה גָּדֵר חָזָק וּבָרִיא - חַיָּב[13], וְאִם הָיָה כּוֹתֵל**
46 **רָעוּעַ[14] - פָּטוּר בְּדִינֵי אָדָם[15] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[16].**
47 **וְכֵן הַנּוֹתֵן סַם הַמָּוֶת[17] לִפְנֵי בְּהֶמַת חֲבֵרוֹ - פָּטוּר**
48 **מִדִּינֵי אָדָם[18] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[19].**

12) מתוך כוונה שתצא הבהמה ותזיק. 13) על הנזקים שהזיקה הבהמה, כדין כל מזיק, שם נה: מה־שאין־כן בפרצוה לסטים בהלכה הקודמת שכוונתם לגנוב, ולכן אינם חייבים אם לא הוציאוה בידים או הכישוה. 14) והבהמה אינה משתמרת. 15) על הנזק שהזיקה הבהמה, כדין כל גורם בנזקים. 16) על שגרם לבעלים שישלמו, מכיון שפשעו ולא שמרו כראוי (ראה הלכה א), ויתכן שלולא פרץ

לא היתה יוצאת ולא היתה מזיקה, שם נו (בדבר ההבדל בין פרצוה ליסטים ובין הפורץ גדר לפני בהמת חבירו - ראה תשובות הרמב"ם, הוצאת פריימן, סי' שלט). 17) שם מז: 18) שלא היה לה לאכול, ולכן זה גרם נזק בלבד. 19) שגרם נזק מתוך כוונה.

ג. הַמַּעֲמִיד בְּהֵמַת חֲבֵרוֹ[20] עַל גַּבֵּי קֶמַח חֲבֵרוֹ[21] - הַמַּעֲמִיד חַיָּב[22] לְשַׁלֵּם מַה שֶּׁהִזִּיקָה[23]. וְכֵן אִם הִכְּישָׁהּ[24] עַד שֶׁהָלְכָה לְקֶמַח חֲבֵרוֹ וְהִזִּיקָה - זֶה שֶׁהִכִּישָׁהּ חַיָּב.

20) וכל־שכן בהמתו. 21) תבואת חבירו שטרם נקצרה. 22) על־ידי מעשה המשיכה נעשה אחראי לכל נזקיה, והרי ידע שדרכה לאכול תבואה, שם נו: 23) כי המעמיד, דינו כמזיק בידים. 24) אף־על־פי שלא הכניסה בידים לקמה, דינו כמעמיד, שם.

ד. הַמּוֹסֵר בְּהֶמְתּוֹ לִשּׁוֹמֵר חִנָּם אוֹ לְנוֹשֵׂא שָׂכָר[25] אוֹ לְשׁוֹכֵר[26] אוֹ לְשׁוֹאֵל[27] - נִכְנְסוּ תַּחַת הַבְּעָלִים[28], וְאִם הִזִּיקָה - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[29] בִּזְמַן שֶׁלֹּא שָׁמְרוּהָ כְּלָל; אֲבָל אִם שָׁמְרוּהָ שְׁמִירָה מְעֻלָּה[30] כָּרָאוּי, וְנָצַאת וְהִזִּיקָה - הַשּׁוֹמְרִים פְּטוּרִין[31] וְהַבְּעָלִים חַיָּבִים. אֲפִלּוּ הֵמִיתָה אֶת הָאָדָם[32]. שָׁמְרוּהָ שְׁמִירָה פְּחוּתָה[33]: אִם שׁוֹמֵר חִנָּם הוּא - פָּטוּר[34], וְאִם שׁוֹמֵר שָׂכָר אוֹ שׁוֹכֵר אוֹ שׁוֹאֵל הוּא - חַיָּבִין[35].

25) מקבל שכר שמירה. 26) מקבל בהמה לשימוש תמורת תשלום. 27) מקבל בהמה לשימוש ללא תשלום. 28) וכשם שהבעלים חייבים בנזקי בהמתם, כך חייב השומר בתקופת שמירתו, שם מה. 29) שכולם חייבים, ואף שומר חנם. 30) דלת שיכולה לעמוד ברוח שאינה מצויה. 31) שם מה. 32) מקומו של משפט זה, אחרי המשפט הבא "שמרוה שמירה פחותה אם שומר חנם הוא פטור", ראה תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן, סי' שמ. 33) דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. 34) כי די לו בשמירה זו, ואין זו פשיעה. והבעלים חייבים אפילו המיתה אדם והשור נסקל, והשומר חנם פטור מלהחזיר דמי שור לבעליו, והבעלים חייבים בכופר. 35) בכל הנזקים, כי חובתם לשמור שמירה מעולה. ואם השור המית אדם ונסקל, חייבים להחזיר דמי שור לבעליו, ואם מועד הוא משלמים כופר, שם מה.

ה. הִנִּיחָהּ בַּחַמָּה, אֲפִלּוּ חָתְרָה[36] וְיָצָאת וְהִזִּיקָה - חַיָּב[37] זֶה שֶׁהִנִּיחָהּ שָׁם; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהִנִּיחָהּ בַּחַמָּה חֲרֵי הִיא מִצְטַעֶרֶת, וּבוֹרַחַת וְעוֹשָׂה כָּל שֶׁאֶפְשָׁר לָהּ לַעֲשׂוֹת[38].

36) ופרצה כותל בריא, שכרגיל אונס הוא. 37) שפשיעה היא שהניחה בחמה, שהיה עליו לדעת שהבהמה תעשה גם דברים שאינה רגילה בהם, כדי לצאת מן החמה. 38) שם נו.

ו. מָסַר בְּהֶמְתּוֹ[39] לְחָרֵשׁ[40] שׁוֹטֶה וְקָטָן, אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה הַשּׁוֹר קָשׁוּר[41] - הַבְּעָלִים חַיָּבִין; שֶׁדֶּרֶךְ הַשּׁוֹר וְכֵיוֹצֵא בּוֹ לְהַתִּיר הַקֶּשֶׁר[42] וְלָצֵאת וּלְהַזִּיק. אֲפִלּוּ שְׁמָרוּהָ שְׁמִירָה מְעֻלָּה, וְחָתְרָה[43] וְיָצְאָה וְהִזִּיקָה - הַבְּעָלִים חַיָּבִים[44].

39) משנה שם נה: 40) מלידה, שאינו שומע ואינו מדבר, ודינו כשוטה וקטן, שאינם בני דעת, ואינם בני שמירה. 41) שם ט: 42) נימוק הגמרא שם. 43) שזה אונס. 44) כי תחילתו בפשיעה, שמסרוה לחרש שוטה וקטן. ואע"פ שהשור קשור כראוי, כי דרכם של חרש שוטה וקטן לשחק בחבל, ומתוך כך מתרופף הקשר ויוכל השור להתירו, שם נו.

ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לַחֲמִשָּׁה[45], וּפָשַׁע בּוֹ אֶחָד מֵהֶן, וְיָצָא וְהִזִּיק: אִם אֵינוֹ מִשְׁתַּמֵּר אֶלָּא בַּחֲמִשְׁתָּן - זֶה שֶׁפָּשַׁע בִּשְׁמִירָתוֹ חַיָּב[46], וְאִם מִשְׁתַּמֵּר בִּשְׁאָרָן - אַף אֵלּוּ הַנִּשְׁאָרִין חַיָּבִין[47].

45) שם י. 46) בכל, כי פשיעתו גרמה לנזק. 47) כי גם הם פשעו, ואין להטיל את כל האשמה על זה שפשע בלבד, ועל כן כולם חייבים.

ח. שְׁאָלוֹ בְּחֶזְקַת תָּם[48] וְנִמְצָא מוּעָד: אִם יָדַע הַשּׁוֹאֵל שֶׁהוּא נַגָּחָן[49] - הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִים חֲצִי נֶזֶק, שֶׁכָּל מָקוֹם שֶׁהוּא הוֹלֵךְ חֲרֵי שָׁם בְּעָלָיו עָלָיו[50], וְהַשּׁוֹאֵל מְשַׁלֵּם[51] חֲצִי נֶזֶק, שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה תָּם (כְּשֶׁעָלָה בְּדַעְתּוֹ) חֲצִי נֶזֶק הָיָה מְשַׁלֵּם, שֶׁחֲרֵי יָדַע שֶׁהוּא נַגָּחָן; וְאִם לֹא יָדַע שֶׁהוּא נַגָּחָן - אֵין הַשּׁוֹאֵל חַיָּב כְּלוּם[52], וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם.

48) שם מ. 49) אולם לא ידע שהוא מועד. 50) על השור, ואין כאן שינוי רשות ממשאיל לשואל, ולכן לא בטלה ההעדה (ראה הלכה ט), שם מ: 51) מכיון שידע שהוא נגחן וקיבל עליו שמירתו. 52) כי לא קיבל על עצמו שמירת נגחן.

ט. שְׁאָלוֹ כְּשֶׁהוּא תָּם, וְהוּעַד בְּבֵית הַשּׁוֹאֵל[53], וְהֶחֱזִירוֹ לִבְעָלָיו[54] - חוֹזֵר לְתַמּוּתוֹ; הוֹאִיל וְנִשְׁתַּנִּית רְשׁוּתוֹ[55] - בָּטְלָה הַהֵעָדָה[56]. וְהַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין חֲצִי נֶזֶק, וְהַשּׁוֹאֵל פָּטוּר שֶׁהֲרֵי הֶחֱזִירוֹ[57].

~ נקודות משיחות קודש ~

"והועד בבית השואל."

שור שאול שהועד אצל השואל והוחזר לבעליו חוזר לתמותו. ובסיבת הדין כתב הרמב"ם "הואיל ונשתנית רשותו בטלה ההעדה". אבל בשור שנמכר או ניתן במתנה כתב (פ"ו ה"ו) "...חוזר לתמותו הואיל והרשות שנשתנית משנה דינו".

וצריך להבין מדוע שינה הרמב"ם לשונו בין שור השאול לשור הנמכר. שבשאול כתב בטלה ההעדה ובמכור כתב שהרשות שנשתנית משנה דינו. וגם, מדוע הוסיף בשור

השאול "והשואל פטור שהרי החזירו" והלא סיבת הפטור היא שחזר לתמותו הואיל ובטלה ההעדה.

דין "רשות משנה" קשה לכאורה להבנה, שהרי שור מועד הוא זה "העושה מעשה שדרכו לעשותו תמיד, ותם נעשה מועד כאשר הרגיל בשינויו פעמים רבות" ואינו תלוי ברשות בה נמצא אלא בהרגלו של השור.

והסביר זאת המאירי "שיציאת השור מרשות לרשות משנה מזלו וטבעו". אבל רש"י הסביר (בבא קמא לט, א. במשנה) ש"הרשות משנה את דין העדתו" ומדיוק בלשונותיהם מצינו שאת דין "רשות משנה" אפשר להסביר בשני אופנים. א: לגבי השור שאם נגח שלוש פעמים נעשה מועד. ב: לגבי הבעלים שאין לחייבם נזק שלם אלא אם כן התרו בהם שלוש פעמים. המאירי סבר שזהו עניין שבטבעו של השור וכאשר עובר לרשות בעלים חדשים משתנה התנהגותו על פי הסדרים החדשים.

אבל רש"י דיבר מצד העדת הבעלים שכיון שגזירת הכתוב שאי אפשר לחייב את הבעלים בלי העדה חדשה בפניהם ובפני בית־דין, לכן בטלה ההעדה של השואל.

ויש לומר שהרמב"ם סבר שדין "רשות משנה" כולל את שני האופנים אלא שסובר כמו המאירי גבי מכירה ומתנה שבזה כתב "...חוזר לתמותו הואיל והרשות שנשתנית משנה דינו" כי שינוי הנהגת הבעלים החדשים גורם שינוי התנהגות השור משא"כ גבי שואל כשאין שינוי רשות ממש, לא מסתבר לומר שהשור ישנה את התנהגותו כשהוא עדיין של הבעלים הראשונים וגם השואל לא ישנה כל כך ממנהג הבעלים כלפי השור. לעומת זאת בעניין שואל סובר כרש"י ולכן כתב ש"בטלה ההעדה" והכוונה לביטול ההעדת הבעלים מכיון שההתראה שהיתה לשואל אינה מחייבת את המשאיל כשחוזר השור לרשותו ומעתה הוא צריך להתראה בפני עצמו. ולכן הוסיף הרמב"ם בסיבת הפטור דשואל "שהרי החזירו" כי היה מקום לומר שמכיון שהשואל הוא שעשהו לשור נגחן נחייב את השואל לשלם את חצי הנזק השני שאי אפשר לחייב את הבעלים. קא משמע לן הרמב"ם שכיון שהחזירו בטלה כל העדה שהיתה לשואל ואין לחייבו שום ממון.

עפ"ז ידוייק גם לשון הרמב"ם בהמשך ההלכה שם (פ"ו ה"ו) "אבל אם השאילו או מסרו לשומר הרי הוא בחזקתו" הכוונה בחזקת נגחן אלא שאין העדת בעלים והוא הניגוד לתחילת ההלכה במכר או מתנה שחזקת השור השתנית הואיל ונשתנו הבעלים.

(על פי לקו"ש חל"ז עמוד 102)

53) שהזיק בתוך ימי שאילתו שלוש פעמים. שם מ.
54) ואחר־כך הזיק. 55) מרשות השואל לרשות המשאיל.
56) כרב פפא שם מ: שרשות משנה. 57) ופסקה אחריותו.

י. שׁוֹמֵר שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שְׁמִירַת גּוּף הַבְּהֵמָה[58] בִּלְבַד אֲבָל לֹא שְׁמִירַת נְזָקֶיהָ[59], וְהִזִּיקָה - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם, וַהֲבָעָלִים חַיָּבִים. קִבֵּל שְׁמִירַת נְזָקֶיהָ[60], וְהִזִּיקָה - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר; וְאִם הֶזִּקָה - פָּטוּר[61], וְהַבְּעָלִים עוֹשִׂים דִּין עִם הַמַּזִּיק.

58) שלא תוזק. 59) שלא תזיק. 60) אבל לא שמירת גופה. 61) כי קיבל שמירת נזקיה בלבד. שם יג: יד. לא פירש רבינו מה הדין כשקיבל עליו שמירה סתם, ולא פירש אם שמירת גופה או נזקיה או שתיהן, עיין שם מח:

יא. מָסַר הַשּׁוֹמֵר לְשׁוֹמֵר אַחֵר[62] - הַשּׁוֹמֵר הָרִאשׁוֹן חַיָּב לְשַׁלֵּם לַנִּזָּק. שֶׁהַשּׁוֹמֵר שֶׁמָּסַר לְשׁוֹמֵר[63] - חַיָּב[64]. וַהֲרֵי הַנִּזָּק אוֹמֵר לוֹ: לָמָּה לֹא שָׁמַרְתָּ אַתָּה בְּעַצְמְךָ וּמָסַרְתָּ לְאַחֵר? שַׁלֵּם לִי אַתָּה, וְלֵךְ וַעֲשֵׂה דִּין עִם הַשּׁוֹמֵר שֶׁמָּסַרְתָּ לוֹ אַתָּה. מָסַר הַשּׁוֹמֵר לִבְנוֹ אוֹ לְבֶן בֵּיתוֹ אוֹ לְמְסַעֲדוֹ[65] - נִכְנְסוּ תַּחַת הַשּׁוֹמֵר וְחַיָּבִים[66].

62) והזיקה הבהמה בזמן שמירתו של השומר השני. 63) בלי דעת בעלים. 64) בכל, אפילו באונסין. שם נו: 65) לעוזרו. 66) והשומר פטור, אפילו אי־אפשר לגבות מהם. הטעם הוא, שדרכו של שומר למסור לבנו וכו', ועל דעת כן הפקידו אצלו הבעלים. שם: בבא מציעא לו.

יב. כָּל שׁוֹמֵר שֶׁנִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם וְאֵין לוֹ, וְהָיָה הַמַּזִּיק תָּם שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ[67] - הֲרֵי הַנִּזָּק מְשׁוּתָּפִים מִן הַבְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה, וְיִשָּׂאֵר דְּמֵי מַה שֶּׁגָּבָה הַנִּזָּק[68] חוֹב עַל הַשּׁוֹמֵר לְבַעַל הַבְּהֵמָה[69].

67) למעלה פרק א הלכה ז. 68) חצי נזק או פחות מזה, אם הבהמה המזיקה אינה שוה שיעור דמי חצי הנזק. 69) בבא־קמא סוף דף מ.

יג. כָּל בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה פֵּרוֹת מְחֻבָּרִין[70] - מְשַׁעֲרִין מַה שֶּׁהִזִּיקָה בְּשִׁשִּׁים, וּמְשַׁלֵּם זֶה שֶׁנִּתְחַיֵּב לְשַׁלֵּם, בֵּין הַבְּעָלִים בֵּין הַשּׁוֹמְרִים. כֵּיצַד?[71] הֲרֵי שֶׁאָכְלָה בֵּית סְאָה[72] - שָׁמִין שִׁשִּׁים בֵּית סְאָה בְּאוֹתָהּ הַשָּׂדֶה[73], כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה עַתָּה אַחַר שֶׁנִּפְסַד בּוֹ הַבֵּית סְאָה, וּמְשַׁלֵּם הַשְּׁאָר. וְכֵן אִם אָכְלָה קַב אוֹ רֻבַּע, אֲפִלּוּ קֵלַח[74] אֶחָד - שָׁמִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים.

70) לקרקע. 71) שם משנה נה: 72) שטח זריעה של סאה תבואה. סאה = ששה קבים (קב בערך שני ליטר). 73) חישוב זה בא שלא לקפח לא את המזיק ולא את הניזק. בית סאה בודד מחירו גדול מדי, והיה בזה קיפוח המזיק, וחישוב המחיר לפי השדה כולו - גם כשהוא מכיל מאות סאין - כמה שוה כולו וכמה הוא שוה פחות בית סאה אחד, ההפרש יהיה נמוך מדי, ויש בזה קיפוח הניזק. כדרך ביניים, בא חישוב בית סאה אחד לפי חלקת קרקע בת ששים סאין באותו השדה, שמים כמה שוה חלקה זו של ששים בית סאה בשדה זה, וכמה שוה חלקה זו לאחר שאכלו בית סאה. את ההפרש בין שני המחירים, משלם בעל הבהמה או

השומר. שם נח: כרבי יוסי בר חנינא. 74) גבעול עבה של צמח.

1 **יד. אָכְלָה פֵּרוֹת גְּמוּרִין[75] שֶׁאֵין צְרִיכִים לַקָּרְקַע[76] -**
2 **מְשַׁלֵּם דְּמֵי פֵּרוֹת גְּמוּרִין בְּשָׁוְויהֶן[77]: אִם סְאָה[78] -**
3 **דְּמֵי סְאָה, וְאִם סָאתַיִם - דְּמֵי סָאתַיִם. הֲרֵי שֶׁאָכְלָה**
4 **פֵּרוֹת דֶּקֶל אֶחָד, וְכֵן הַלּוֹקֵט[79] פֵּרוֹת דֶּקֶל חֲבֵרוֹ**
5 **וְאָבַל: אִם הָיָה דֶּקֶל רוֹמִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁאֵין הַתְּמָרִים**
6 **שָׁלוּ יָפוֹת - מְשַׁעֲרִין אוֹתוֹ בְּשִׁשִּׁים עַל גַּב הַקַּרְקַע[80];**
7 **וְאִם דֶּקֶל פַּרְסִי וְכַיּוֹצֵא בּוֹ הוּא, שֶׁהַתְּמָרִים שָׁלוּ**
8 **יָפוֹת בְּיוֹתֵר - מְשַׁעֲרִין הַדֶּקֶל בִּפְנֵי עַצְמוֹ, כַּמָּה הָיָה**
9 **שָׁוֶה[81] וְכַמָּה הוּא שָׁוֶה עַתָּה[82].**

75) שכבר בישלו כל צרכם. 76) אבל עדיין לא נתלשו. 77) ולא חישוב אגב השדה. 78) משנה שם נה: 79) לענין החישוב האמור, אין הבדל אם בהמתו הזיקה או הוא עצמו הזיק. 80) שבה צומח הדקל. 81) לפני הנזק. 82) לאחר הנזק. הפרש זה ישלם בעל הבהמה שהזיקה או האדם המזיק. ראה שם נח: נט.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) מבאר, ששוחטין את הבהמה המזקת בשן ורגל אחר התראה לבעלים כדי שלא תזיק. ונמשך לזה שאסור לגדל בהמה דקה בארץ ישראל כדי שלא תזיק בשן ורגל. ונמשך לזה ביאור התנאי שהתנה יהושע ברעיית הבהמות ביערות, ונמשכו לזה כל התנאים שהתנה בארץ והם עשר, ורוב ענינם הכניסה ברשות חבירו ולקחת משם אי זה דבר והם דומים לשן ורגל באי זה יחס דמיון. ונמשך לזה לבאר מה שתיקן שלמה וכיוצא בזה. ונסתיים הפרק בביאור דיני הרעיה בארץ ישראל וגידול הדברים המזיקים בכל מקום.

10 **א. בְּהֵמָה שֶׁהָיְתָה רוֹעָה, וּפָרְשָׁה[2] וְנִכְנְסָה בְּשָׂדוֹת**
11 **וּבְכָרְמִים[3], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הִזִּיקָה - מַתְרִין**
12 **בִּבְעָלֶיהָ[4] שָׁלֹשׁ פְּעָמִים; אִם לֹא שָׁמַר בְּהֶמְתּוֹ וְלֹא**
13 **מָנָעָהּ מִלְּרְעוֹת - יֵשׁ רְשׁוּת לְבַעַל הַשָּׂדֶה לְשַׁחֲטָהּ[5]**
14 **שְׁחִיטָה כְּשֵׁרָה[6], וְאוֹמֵר לִבְעָלֶיהָ: בּוֹאוּ וּמִכְרוּ בָּשָׂר**
15 **שֶׁלָּכֶם. מִפְּנֵי שֶׁאָסוּר לְאָדָם לְהַזִּיק וּלְשַׁלֵּם מַה**
16 **שֶּׁהִזִּיק. אֲפִלּוּ לִגְרֹם הַנֶּזֶק[7] אָסוּר.**

2) מקום המרעה. 3) ועלולה להזיק בשדותיהם של אחרים. 4) ולא כמו בשור הנגח שההתראה באה אחרי שהזיק. 5) כדי למנוע היזק משדהו. 6) כדי לא לגרום הפסד רב לבעל הבהמה. 7) על־ידי חוסר שמירה על בהמתו. מקור ההלכה הזאת בבבא־קמא כג: "הני עזי דשוקא מתרינן במרייהו". בגמרא שלנו הגירסא "דמפסדי", כלומר ההתראה היא רק לאחר שהזיקו. אולם בכתב־יד ה, בהלכות גדולות, בספר המקח והממכר לרב האי גאון וברי"ף - אין גירסא זו. לפי זה, יכול רבינו לפרש, שמתרים בבעליה "אף־על־פי שעדיין לא הזיקה". זוהי תשובה לתמיהת הכסף־משנה שכתב: "ומ"ש אע"פ שלא הזיקה, איני יודע מנין לו". רש"י, בעלי התוספות, הראב"ד ועוד מפרשים "עיזי דשוקא" - העומדות לשחיטה. רק אלה מותר לבעל השדה לשחוט. אולם רבינו מפרש כפשוטו, עזים שרועות בשוק (ראה מגיד־משנה), ולאו דוקא בעומדות לשחיטה. וכן גם דעת רב האי גאון בספר המקח והממכר שער ז'.

17 **ב. לְפִיכָךְ אָסְרוּ חֲכָמִים[8] לְגַדֵּל בְּהֵמָה דַּקָּה[9] וְחַיָּה**
18 **דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[10] בִּמְקוֹם הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים, אֶלָּא**
19 **בַּיְּעָרִים וּבַמִּדְבָּרוֹת שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[11]. וּמְגַדְּלִין**
20 **בְּסוּרְיָא[12] בְּכָל מָקוֹם.**

8) בבא־קמא עט: במשנה. 9) כגון עזים, מפני שבהמה דקה דרכה להכנס לשדות וכרמים ולהזיק, ואסור לאדם להזיק או לגרום נזק, אפילו אם דעתו לשלם. 10) משום ישוב ארץ ישראל. 11) כי כאן אין נזק. 12) שהיא מחוץ לגבולות ארץ ישראל שנקבעו בתורה, ודוד כבשה, וכיבוש יחיד אינו כיבוש לקדש בקדושת הארץ, ודינה כדין חוצה לארץ שמותר שם לגדל, ואם יזיקו ישלמו.

21 **ג. עֲשָׂרָה תְּנָאִים[13] הִתְנָה יְהוֹשֻׁעַ[14] וּבֵית דִּינוֹ בְּשָׁעָה**
22 **שֶׁחִלֵּק אֶת הָאָרֶץ, וְאֵלּוּ הֵן:**

23 **א) הִתְנָה, שֶׁמַּרְעִין בְּהֵמָה דַּקָּה בַּיְּעָרִים[15] שְׁאֵילָנֵיהֶן**
24 **גַּסִּין[16], אֲבָל אֵין מַרְעִין שָׁם בְּהֵמָה גַּסָּה. וּבִיעַר**
25 **שְׁאֵילָנָיו דַּקִּים[17] - אֵין מַרְעִין בּוֹ לֹא גַּסָּה וְלֹא דַּקָּה**
26 **אֶלָּא מִדַּעַת בְּעָלָיו.**

27 **ב) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם מֻתָּר לְלַקֵּט עֵצִים**
28 **מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ עֵצִים פְּחוּתִים[18] וּקְרוֹבִים**
29 **לִהְיוֹת קוֹצִים, כְּגוֹן הַזְּמֵי וְהַיְּגֵי[19]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ**
30 **לַחִים[20] וּמְחֻבָּרִין[21]. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְשָׁרֵשׁ[22]. אֲבָל שְׁאָר**
31 **עֵצִים - אָסוּר.**

32 **ג) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם מֻתָּר לְלַקֵּט[23] עֲשָׂבִים**
33 **הָעוֹלִין מֵאֲלֵיהֶן בְּכָל מָקוֹם[24], חוּץ מִשְּׂדֵה תִּלְתָּן[25]**
34 **שֶׁזְּרָעָהּ לִבְהֵמָה[26].**

35 **ד) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם קוֹטֵם וְטִיעָה[27] בְּכָל**
36 **מָקוֹם[28], חוּץ מִגְּרוֹפְיוֹת שֶׁל זַיִת[29]. וְאֵינוֹ קוֹטֵם מִן**
37 **הָאִילָנוֹת אֶלָּא בְּזַיִת - כְּבֵיצָה[30], וּבְקָנִים וּבְגֶפָנִים -**
38 **מִן הַפֶּקֶק וּלְמַעְלָה[31], וּבִשְׁאָר הָאִילָן - מִתּוֹכוֹ שֶׁל**
39 **אִילָן[32], לֹא מֵחֲדוֹ[33]. וּכְשֶׁהִתִּיר לְקַטֵּם, לֹא הִתִּיר אֶלָּא**
40 **מֵחָדָשׁ[34] שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת, אֲבָל לֹא מִיָּשָׁן שֶׁעוֹשֶׂה**
41 **פֵּרוֹת. וְאֵינוֹ קוֹטֵם אֶלָּא מִמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה פְּנֵי**
42 **חַמָּה[35].**

43 **ה) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁהַמַּעְיָן הַיּוֹצֵא בַּתְּחִלָּה[36] - בְּנֵי אוֹתָהּ**
44 **הָעִיר שֶׁיָּצָא בִּגְבוּלָם מְסֻתָּפְקִין מִמֶּנּוּ[37], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין**
45 **עִקָּרוֹ בְּחֶלְקָם[38], וְאֵין לַאֲחֵרִים לְהִסְתַּפֵּק עִמָּהֶם מִמֶּנּוּ.**

46 **ו) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁיִּהְיֶה כָּל אָדָם מֻתָּר לָצוּד דָּגִים מִיָּם**
47 **טְבֶרְיָה[39]. וְהוּא, שֶׁיָּצוּד בְּחַכָּה בִּלְבַד[40]. אֲבָל לֹא**
48 **יִפְרֹשׂ קֶלַע[41] וְיַעֲמִיד סְפִינָה[42] שָׁם אֶלָּא בְּנֵי הַשֵּׁבֶט[43]**
49 **שֶׁהִגִּיעַ אוֹתוֹ הַיָּם בְּחֶלְקָם.**

50 **ז) וְכֵן הִתְנָה, שֶׁכָּל אָדָם שֶׁצָּרִיךְ לִנְקָבָיו - מְסֻתָּלֵק**
51 **מִן הַדֶּרֶךְ וְנִכְנָס אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר שֶׁפָּגַע בּוֹ[44] וְנִפְנָה שָׁם.**

וַאֲפִלּוּ בְּשָׂדֶה מְלֵאָה כָּרִים[45]. וְנוֹטֵל מִשָּׁם צְרוֹר[46] וּמַקֵּל.

ח) וְכֵן הַתְּנָה, שֶׁכָּל הַתּוֹעֶה בֵּין הַכְּרָמִים וְכָיוֹצֵא בָּהֶן - מְפַסֵּג[47] וְעוֹלֶה מִפֶּסֶג וְיוֹרֵד, עַד שֶׁיֵּצֵא לְדַרְכּוֹ.

ט) וְכֵן הַתְּנָה, שֶׁבִּזְמַן שֶׁיִּרְבֶּה הַטִּיט בְּדַרְכֵי הָרַבִּים אוֹ נְקִיעֵי מַיִם - יֵשׁ[48] לְעוֹבְרֵי דְּרָכִים לְהִסְתַּלֵּק לְצִדְדֵי הַדְּרָכִים וּמְהַלְכִין שָׁם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְהַלְכִין בְּדֶרֶךְ שֶׁיֵּשׁ לָהּ בְּעָלִים[49].

י) וְכֵן הַתְּנָה, שֶׁמֵּת מִצְוָה[50] קוֹנֶה מְקוֹמוֹ[51] וְנִקְבָּר בַּמָּקוֹם שֶׁמְּצָא בּוֹ[52]. שֶׁלֹּא יְהֵא מֻטָּל עַל הַמֻּצָּע[53] וְלֹא בְּתוֹךְ תְּחוּם הַמְּדִינָה[54]; אֲבָל אִם נִמְצָא עַל הַמֻּצָּע[55] אוֹ שֶׁהָיָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם - מְבִיאוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת.

13) שם פ. פא: 14) עם נוחלי הארץ. 15) ואין לבעל היער זכות לעכב. 16) ואין נזק ניכר. אין מרעין שם בהמה גסה מפני שמפסידים את האילנות. 17) ויש חשש לכליון האילנות. 18) בלתי חשובים. 19) קוצים וברקנים. 20) אבל יבשים אסור, מפני שראויים להסקה לבעל השדה, ואינו מפקירם. 21) אבל תלושים אסור, כי בעל השדה תלשם לעצמו. 22) שלא יעקור השרשים. 23) מכיון שהעשבים מזיקים לזרעים. 24) אפילו בשדות, כדי להאכיל לבהמתו. 25) מין קטנית, שנותנים לקדירה כעין תבלין. העשבים הגדלים עמו מועילים לו, ומשום כך אסור. 26) כי העשבים המעורבים בתלתן הם מספוא טוב. אבל אם זרעה לאדם מותר אף בשדה תלתן, כי האדם מעוניין בתלתן שיניקתו מן הקרקע מרובה ביותר, והעשבים מזיקים לו. סימן היכר שהתלתן זרוע לאדם הוא, שמסודר ערוגות ערוגות. 27) קוצץ ענף מן האילן לשם נטיעה או הרכבה. 28) אף מאילן חברו, ואין בעל האילן רשאי לעכב על ידו. הטעם, משום ישובה של ארץ ישראל. 29) כשהזית מזקין ופירותיו מועטים, קוצצים אותו ומשאירים שתי גרופיות (ענפים), והן מחליפות ומוציאות בדים. משום כך אסור לקטום מהם נטיעה, כי הוא מקלקל אותן, אבל בעץ זית גדול ובעל ענפים, מותר. 30) יניח מן הזית מלמטה סמוך לגזע, היינו מן המקום שהשרשים מתחילים להתפצל כגובה ביצה. 31) מן הקשר הסמוך לגזע ולמעלה, מותר לקטום. 32) הגירסא הנכונה היא: "מאיבו". פירוש: ענפים רבים ודקים. ויש גורסים: "מחיבו" - פירוש ממחבואו, מאמצע האילן שיש שם הרבה ענפים. ראה רש"י שם. 33) מן הענף שלמעלה. 34) בד שגדל וניתוסף בשנה זו, שעדיין אינו עושה פרי. 35) מענפים הנסתרים בתוכו של אילן, אבל לא מן הענפים המגולים לצד השמש, מפני שהם עיקר האילן ומקור הפירות שבו. 36) מחדש. 37) ללא תשלום. 38) אלא בשדהו של אחד. 39) אף־על־פי שהוא כולו בחלקו של שבט נפתלי רשאים בני כל שבטי ישראל לצוד ממנו. 40) שאינה מפריעה לתנועת האניות. 41) לתקוע יתדות ולעשות גדרי קנים במים שיילכדו שם דגים. 42) מפני שמעכב ומעמיד את הספינה. 43) להם גם זה מותר. 44) שנזדמן לו. 45) זעפרן, צמח שלפרחיו ריח חריף וטוב. 46) מן הגדר, ואינו חושש לפריצת הגדר.

47) מנתק וכורת את הזמורות, המעכבות בדרך, ואינו חייב ללכת סחור סחור לכרם. 48) רשות. 49) כגון בקצה השדות. 50) מת שנמצא, ואין כאן קרובים שיטפלו בו. 51) שעליו נמצא. 52) ואין בעל המקום רשאי לעכב. 53) על הדרך, שמת מצוה קונה מקומו שעליו נמצא. 54) עיר. 55) והעוברים מאהילים עליו ונטמאים, דעת רב ביבי (בבא קמא פא:) "מפנהו לכל מקום שירצה".

ד. שְׁלֹמֹה תִּקֵּן[56], שֶׁיִּהְיוּ עוֹבְרֵי דְּרָכִים מֻתָּרִין בִּימוֹת הַחַמָּה[57] לְהַלֵּךְ בִּשְׁבִילִין שֶׁבִּשָּׂדוֹת[58] שֶׁיֵּשׁ לָהֶן בְּעָלִים עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה[59].

56) שם פא: 57) לאחר שכלו פירותיו מן השדה. 58) כדי לקצר את הדרך. 59) הגשם שזמנו כרגיל בעשרים ושלושה במרחשון. לפני גשם זה אין דריסת הרגל מזיקה לשדות. מכאן ואילך הזורעים יוצאים וצומחים, ונפסדים כשדורסים עליהם.

ה. וְתַקָּנוֹת אֵלּוּ כֻּלָּן[60] נוֹהֲגוֹת בְּכָל מָקוֹם, אֲפִלּוּ בְּחוּצָה לָאָרֶץ[61].

60) עשר התקנות של יהושע, ותקנת שלמה. 61) כדעת שמואל (שם).

ו. וּמְשַׁיֵּרִין הַטַּל בְּכַבֶּל[62] אָסוּר[63] לְהַלֵּךְ בִּשְׁבִילִין שֶׁיֵּשׁ לָהֶן בְּעָלִים.

62) דברי רב פפא, שם. 63) כי דריסת הרגל מזיקה לקרקע שבכבל אחרי ירידת הטל.

ז. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְגַדְּלִין בְּהֵמָה דַּקָּה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, מֻתָּר לְהַשְׁהוֹתָהּ קֹדֶם לָרֶגֶל שִׁלְשִׁים יוֹם[64] וְקֹדֶם לְמִשְׁתֶּה בְּנוֹ שִׁלְשִׁים יוֹם. וְהַטַּבָּח[65] לוֹקֵחַ[66] וְשׁוֹחֵט, לוֹקֵחַ וּמַשְׁהֶה עַד שֶׁיִּשְׁחַט מְעַט מְעַט. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא תֵּצֵא וְתִרְעֶה בָּעֵדֶר[67]; אֶלָּא כָּל הַמַּשְׁהֶה - מַשְׁהֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּזִּיק.

64) לצרכי סעודת החג, שם עט: 65) הקונה ומוכר לאחרים. 66) קונה. 67) כרבן גמליאל שם פ.

ח. וּכְבָר עָשׂוּ בָּבֶל כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[68] לֶאֱסֹר בָּהּ גִּדּוּל בְּהֵמָה דַּקָּה וְחַיָּה דַּקָּה, מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ רֹב הַשָּׂדוֹת וְהַכְּרָמִים שָׁם בְּאוֹתָם הַיָּמִים שֶׁל יִשְׂרָאֵל.

68) שם.

ט. וְכֵן אָסְרוּ חֲכָמִים לְגַדֵּל חֲזִירִים בְּכָל מָקוֹם[69]. וְלֹא אֶת הַכֶּלֶב, אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה קָשׁוּר בְּשַׁלְשֶׁלֶת. אֲבָל מְגַדֵּל הוּא בְּעִיר הַסָּמוּכָה לְסָפָר[70], בַּיּוֹם קוֹשְׁרוֹ וּבַלַּיְלָה מַתִּירוֹ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: אָרוּר מְגַדֵּל כְּלָבִים וַחֲזִירִים, מִפְּנֵי שֶׁהֶחֱזָק מְרֻבֶּה וּמָצוּי.

69) שם פב. 70) לגבול לשם שמירה, שם פג.

י. רוֹעֶה שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה[71] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְמָכֹר מִיָּד[72], אֶלָּא מוֹכֵר עַל יָד עַל יָד[73]. וְכֵן מִי שֶׁנָּפְלוּ לוֹ

1 כְּלָבִים וַחֲזִירִים בְּיִרְשָׁה[74] - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְמָכְרוֹ
2 מִיָּד, אֶלָּא מוֹכֵר מְעַט מְעַט.

71) שלא לגדל עוד בהמה דקה, שם פ. 72) מכיון שמפסיד הרבה וימנע מתשובה. 73) קמעא, קמעא. 74) כגון גר שירש את אביו גוי.

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) מבאר דין הקרן שהיא תמה מתחלתה, כיצד תהיה מועדת, אם למין אחד או לכל המינים, אם לימים ידועים או לכל הימים, אם לסיבה ידועה או שלא בסיבה.

3 א. אֵי זֶהוּ מוּעָד[2]? כֹּל שֶׁהֵעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים[3].
4 אֲבָל אִם נָגַח בְּיוֹם אֶחָד אוֹ נָשַׁךְ אוֹ רָבַץ אוֹ בָּעַט
5 אוֹ נָגַף אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - אֵין זֶה מוּעָד. הֵעִידוּ
6 בּוֹ שָׁלֹשׁ כִּתְּֽי עֵדִים בְּיוֹם אֶחָד[4] - הֲרֵי זֶה סָפֵק[5] אִם
7 הוּעַד אוֹ לֹא הוּעַד.

2) בבא קמא כג: 3) התרו בבעל השור שלושה ימים על שלוש נגיחות, כגון שנגח השור ביום ראשון והתרו בו שישמרהו, וחזר ונגח ביום שני והתרו בו, וחזר ונגח בשלישי והתרו בו. אבל אם נגח ביום אחד, אפילו הודיעוהו על כל אחת בשעתה והתרוהו, אין זה מועד, כי ייתכן שהיה זה מקרה, מכיוון שכל זה קרה ביום אחד. 4) על שלוש נגיחות של שלושה ימים. 5) בעייא שלא נפתרה, שם כד. אם שלושה ימים שאמרו, הם כדי שהשור יהיה מועד להזיק, ואם כן כאן, כשנגח שלוש פעמים בשלושה ימים נעשה מועד אף על פי שכל שלוש ההתראות היו ביום אחד, או צריכים שלושה ימים להתרות בבעל השור שישמור על שורו, וכאן התרו ביום אחד בלבד ואם כן לא הועד.

8 ב. אֵין הֶעָדָה אֶלָּא בִּפְנֵי הַבְּעָלִים וּבִפְנֵי בֵּית דִּין;
9 שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּעַד בִּבְעָלָיו, וְאֵין הֶעָדָה אֶלָּא בְּבֵית
10 דִּין[6].

6) מסירת עדות אינה אלא בפני בית־דין.

11 ג. שׁוֹר שֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[7] וּמִי שֶׁהוּא בְּמִדְיַנַת
12 הַיָּם שֶׁנָּגְחוּ - פְּטוּרִין; אֲבָל בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶם
13 אַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין[8] וּמְעִידִין בָּהֶן בִּפְנֵי הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין[9].

7) שאינם בני־דעת, שם לט. 8) במקום הבעלים. 9) ומתרים בו שישמור על השור.

14 ד. הִזִּיקוּ אַחַר שֶׁהוּעֲדוּ בִּפְנֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין: אִם
15 עֲדַיִן הוּא תָּם - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[10] מִגּוּפוֹ; וְאִם הוּעַד
16 בּוֹ שְׁלֹשָׁה יָמִים וְאַחַר כָּךְ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם
17 מִן הַמֻּעֲלֶה[11] שֶׁבִּנְכָסֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין[12], וְלִכְשֶׁיִּגְדְּלוּ
18 הַיְתוֹמִים[13] יַעֲשׂוּ דִּין עִם הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִין וְיִשַּׁלְּמוּ
19 לָהֶן[14].

10) כדעת החכמים "מעמידין אפוטרופוס לתם לגבות מגופו", שם. 11) מן המעולה. 12) מפני שלא שמרו אותו כראוי. זוהי דעת רבי יוסי בר חנינא, שם. 13) כוונתו לשור של קטן. 14) כי אחרת, איש לא יסכים להיות אפוטרופוס.

20 ה. שְׁוָרִים שֶׁמִּשַּׁחֲקִין בָּהֶן[15] וּמְלַמְּדִין אוֹתָן לְגַח[16] זֶה
21 אֶת זֶה - אֵינָם מוּעָדִים זֶה לָזֶה. וַאֲפִלּוּ הֵמִיתוּ אֶת
22 הָאָדָם - אֵינָן חַיָּבִין מִיתָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִגַּח[17] - לֹא
23 שֶׁיְּגִיחוּהוּ[18].

15) לפני קהל. 16) "וזה אינו מטבע השור אלא ברצון בעליהם" (פירוש המשנה לרבינו), משום כך אינם מועדים ומשלמים חצי נזק כתם. 17) מעצמו. 18) נגד טבעו העצמי, שם לט, מא.

24 ו. שׁוֹר שֶׁהוּעַד[19] וְנִמְכַּר אוֹ נִתַּן בְּמַתָּנָה - חָזַר
25 לְתַמּוּתוֹ[20]; שֶׁהָרְשׁוּת שֶׁנִּשְׁתַּנְּתָה[21] מְשַׁנָּה דִּינוֹ[22]. אֲבָל
26 אִם הִשְׁאִילוֹ אוֹ מְסָרוֹ לְשׁוֹמֵר - הֲרֵי הוּא בְּחֶזְקָתוֹ[23].
27 וְכֵן שׁוֹר שֶׁהוּעַד בִּכְנֵי אַפּוֹטְרוֹפְּסִין, וְנִתְפַּקֵּחַ הַחֵרֵשׁ
28 וְנִשְׁתַּפֶּה[24] הַשּׁוֹטֶה וְהִגְדִּיל הַקָּטָן, אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלוּ
29 הָאַפּוֹטְרוֹפְּסִין[25] - הֲרֵי הֵן מוּעָדִין בְּחֶזְקָתָן[26], שֶׁהֲרֵי
30 בִּרְשׁוּת בְּעָלִים הֵן[27].

19) שנעשה מועד. 20) דינו כתם, ואם יגח ברשות הקונה או ברשות מקבל המתנה ישלם חצי נזק מגופו. 21) שיצא מרשות המוכר ונכנס לרשות הקונה. 22) והכל מתחיל מחדש. דעת רב פפא שם מ: 23) אין כאן שינוי רשות "משום שכל מקום שהולך שם בעליו עליו", שם. 24) נעשה שפוי בדעתו. 25) וחובת השמירה עברה לבעלים. 26) אם נעשו מועדים אצל האפוטרופוס, נשאר להם דין מועד גם לאחר שבוטלה האפוטרופסות. 27) גם בהיותם אצל האפוטרופוס, ואין כאן שינוי רשות. דעת רבי יוסי במשנה שם לט.

31 ז. בְּהֵמָה שֶׁהוּעֲדָה וְחָזְרָה בָּהּ מִדָּבָר שֶׁהוּעֲדָה לוֹ -
32 חָזְרָה לְתַמּוּתָהּ. כֵּיצַד? שׁוֹר שֶׁהוּעַד לְגַח, וְחָזַר שֶׁלֹּא
33 יִגַּח, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹגֵף[28] - הֲרֵי זֶה תָּם לְנַגִּיחָה.
34 וּמֵאֵימָתַי הוּא חֲזָרָתוֹ? עַד שֶׁיְּהֵיוּ הַתִּינוֹקוֹת
35 מְמַשְׁמְשִׁין בּוֹ[29] וְאֵינוֹ נוֹגֵחַ. וְכֵן בְּשָׂאָר הַדְּבָרִים[30]
36 שֶׁהוּעַד לָהֶן - עַד שֶׁיִּמְשְׁמְשׁוּ בּוֹ וְלֹא יְהֶיה עוֹשֶׂה
37 אוֹתָן.

28) בגופו (לא בקרניו). 29) "שמושכין אותו ומשחקים בו ואינו מנגחם" (פירוש המשניות לרבינו). דעת רבי מאיר במשנה שם כג: כד. 30) כגון נגיפה, נשיכה ובעיטה, השווה למעלה פרק א, הלכה ה.

38 ח. שׁוֹר שֶׁהוּא מוּעָד לְמִינוֹ[31] - הֲרֵי זֶה אֵינוֹ מוּעָד
39 לְשֶׁאֵינוֹ מִינוֹ[32]. הוּעַד לְאָדָם - אֵינוֹ מוּעָד לִבְהֵמָה[33].
40 הוּעַד לִקְטַנִּים[34] - אֵינוֹ מוּעָד לִגְדוֹלִים[35]. לְפִיכָךְ, אִם
41 הִזִּיק אֶת מִין שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וְאִם
42 הִזִּיק לְשֶׁאֵר הַמִּינִין - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. הָיָה מוּעָד
43 לְשַׁבָּתוֹת - אֵינוֹ מוּעָד לְיוֹמוֹת הַחֹל[36]; וְאִם הִזִּיק

בְּשַׁבָּתוֹת - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וּבִימוֹת הַחֹל - מְשַׁלֵּם ח�ֲצִי נֶזֶק. וּמֵאֵימָתַי הִיא חֲזָרָתוֹ? מִשֶּׁיִּמַּשְׁמְשׁוּ הַתִּינוֹקוֹת בּוֹ בַּיּוֹם[37] שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ וְלֹא יִהְיֶה מַזִּיק נֶזֶק שָׁהוּעַד לוֹ.

31) לשוורים. 32) כגון סוסים וגמלים וכל שכן אדם, כדעת רב פפא בפירוש דברי המשנה בבא קמא לז. שסתמו אינו מועד. 33) וכל שכן הועד לבהמה שאינו מועד לאדם. 34) כגון עגלים. 35) אפילו באותו מין. 36) בשבת מפני שהוא בטל ממלאכתו, דעתו זחה עליו ונוגח (רש"י). 37) בדוגמא שלפנינו - בשבת.

ט. נָגַח שׁוֹר הַיּוֹם, וְחָמוֹר לְמָחָר, וְגָמָל בְּיוֹם שְׁלִישִׁי - נַעֲשָׂה מוּעָד לַכֹּל[38]. רָאָה שׁוֹר הַיּוֹם וּנְגָחוֹ, וּלְמָחָר רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי רָאָה שׁוֹר וּנְגָחוֹ, וּבְרְבִיעִי רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה שׁוֹר וּנְגָחוֹ, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה שׁוֹר וְלֹא נְגָחוֹ - נַעֲשָׂה מוּעָד לְסִרוּגִין[39] לְשָׁוְרִים. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[40].

38) כלומר, לכל שלושת המינים האלה (מגיד משנה). מכיוון שנתקיימה העדתו על ידי שלושת המינים, ואין צורך בשלוש נגיחות לכל מין ומין. שם לז. "ואם תמצא לומר ..." ורבינו דרכו לפסוק כאם תמצא לומר. ראה למעלה פרק שני הלכה יט הערה סט. 39) אם יגח ביום השביעי ישלם נזק שלם ועל נגיחה ביום השמיני לא ישלם אלא חצי נזק. 40) כגון דילוג של שני ימים ויותר.

י. רָאָה שׁוֹר הַיּוֹם וּנְגָחוֹ, וּלְמָחָר רָאָה חֲמוֹר וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַשְּׁלִישִׁי רָאָה סוּס וּנְגָחוֹ, וּבְרְבִיעִי רָאָה גָּמָל וְלֹא נְגָחוֹ, וּבַחֲמִישִׁי רָאָה פֶּרֶד וּנְגָחוֹ, וּבַשִּׁשִּׁי רָאָה עָרוֹד[41] וְלֹא נְגָחוֹ - נַעֲשָׂה מוּעָד לְסִרוּגִין לַכֹּל[42]; וְאִם נָגַח בַּיּוֹם שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ[43] אֶחָד מִשְּׁלֹשֶׁת הַמִּינִין שֶׁנִּגַּח בְּסִרוּגִין - הֲרֵי זֶה מוּעָד.

41) חמור הבר. 42) זה צירוף של שתי הדוגמאות שבהלכה הקודמת. "לכל" לאו דוקא, כי אינו מועד אלא למינים שנגח כדברי רבינו בסוף הלכה זו. 43) שביעי, תשיעי וכו'.

יא. נָגַח חֲמִשָּׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ זֶה, וּבִשְּׁשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שֵׁנִי, וּבְשִׁבְעָה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מוּעָד, עַד שֶׁיִּשְׁלֹשׁ בְּדִלּוּג[44]. שָׁמַע קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח, קוֹל שׁוֹפָר וְנָגַח - נַעֲשָׂה מוּעָד לְשׁוֹפָרוֹת[45]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

44) שיהיו שלושה דילוגים, כי הנגיחה הראשונה שלא הייתה בדילוג אינה מן החשבון ולכן הועד רק בנגיחה רביעית וחייב נזק שלם על החמישית (כך פירש רש"י אליבא דשמואל) ואין זה דומה לסירוגין שבהלכה ט, ראה תוספות שם, ב דיבור המתחיל יום, שאין להשוות סירוגין של מינים לסירוגין של ימים, שם. 45) ואין אומרים שהנגיחה הראשונה באה רק מרוב בהלה מקול השופר. אם יגח פעם רביעית לקול השופר, ישלם נזק שלם מן העלייה, שם.

יב. נָגַח שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים זֶה אַחַר זֶה, וּרְבִיעִי נָגַח חֲמוֹר, וַחֲמִישִׁי נָגַח גָּמָל; אוֹ שֶׁנָּגַח חֲמוֹר וְגָמָל בַּתְּחִלָּה בִּשְׁנֵי יָמִים זֶה אַחַר זֶה, וְאַחַר כָּךְ נָגַח שְׁלֹשָׁה שְׁוָרִים זֶה אַחַר זֶה - הֲרֵי זֶה סָפֵק[46] אִם הוּא מוּעָד לְשָׁוְרִים בִּלְבַד אוֹ לִשְׁלֹשֶׁת הַמִּינִין הוּא מוּעָד. וְכֵן אִם נָגַח בִּשְׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת זוֹ אַחַר זוֹ וּבְאֶחָד בַּשַּׁבָּת וּבִשְׁנֵי בַּשַּׁבָּת; אוֹ שֶׁנָּגַח בַּחֲמִישִׁי בַּשַּׁבָּת וּבְעֶרֶב שַׁבָּת וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת וּבְשִׁשִּׁי שַׁבָּתוֹת הַבָּאוֹת אַחֲרֶיהָ - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם הוּא מוּעָד לְשַׁבָּתוֹת בִּלְבַד אוֹ לִשְׁלֹשֶׁת הַיָּמִים שֶׁשְּׁנִים מֵהֶן חוֹל.

46) אם שור שלישי - ובבעיא ב', שור ראשון - אנו מצרפים עם השוורים, ואז הוא מועד לשוורים בלבד, או דנים אותו אחר חמור וגמל, ומועד הוא לשלושת המינים. בעייא שלא נפתרה, שם. וכן אם נגח בשלושה שבתות, אם שבת שלישית - ובבעיא ב', שבת ראשונה - מצרפים לשבתות, ומועד לשבתות בלבד, או לשני ימי החול שלאחריה - ובבעיא ב', שלפניה - ומועד הוא לשלושת הימים, ששניים מהם חול.

יג. וְכָל אֵלּוּ הַסְּפֵקוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֵין מְחַיְּבִין בָּהֶן אֶת הַמַּזִּיק אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק[47]; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק נֶזֶק שָׁלֵם - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[48].

47) כדין תם. 48) מחמת ספק.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבאר בו חיוב קרן התמה אחר השמירה. וכן נתבאר שם התם והמועד שהזיקו גוף האדם ולא המיתוהו. וכן נתבאר משפטי המכניס בהמתו לרשות שאינה שלו ושם הזיקה בקרן או הוזקה מה דינו, וכן נתבארו שם משפטי תשלומי הנזק כיצד הוא וממה הוא, וכל פרטי תשלומי נזקי הקרן.

א. שׁוֹר שֶׁקִּשְׁרוֹ בְּעָלָיו בְּמוֹסְרָה[2] וְנָעַל בְּפָנָיו כָּרָאוּי[3], וְיָצָא וְהִזִּיק[4]: אִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[5], וְאִם הָיָה מוּעָד - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ[6], הָא אִם שְׁמָרוֹ[7] - פָּטוּר[8], וְשָׁמוּר הוּא זֶה. וְכֵן אִם הִזִּיק בְּדָבָר שֶׁהוּא מוּעָד לוֹ אוֹ מִתְּחִלָּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁאָכַל דְּבָרִים הָרְאוּיִים לוֹ אוֹ שֶׁבֵּר בְּרַגְלָיו בְּדֶרֶךְ הִלּוּכוֹ - פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[9].

2) בחבל. 3) דלת שיכולה לעמוד ברוח מצויה. 4) כגון שנגח. 5) כי זוהי שמירה פחותה, שכל אדם נזהר בה, ולכן מחייבת אותו התורה בחצי נזק, כדי שישמור שמירה מעולה. 6) חיובו תלוי בחוסר שמירה. 7) שמירה כל שהיא. 8) דעת ר' יהודה, בבא־קמא מה: 9) בשן וברגל מספקת שמירה פחותה לדעת הכל, שם נה:

ב. הָיָה מוּעָד לְקֶרֶן יָמִין[10] וְאֵינוֹ מוּעָד לְקֶרֶן שְׂמֹאל, וְיָצָא אַחַר שֶׁשְּׁמָרוֹ כָּרָאוּי וְנָגַח, בֵּין בְּקֶרֶן יָמִין בֵּין בִּשְׂמֹאל - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[11].

10) שם. 11) אף־על־פי שהוא מועד לקרן ימין, ומועד אם

שמרו כראוי פטור, הוא פטור על החצי הנוסף של מועד בלבד, אבל החצי שהיה חייב בו בעודו תם אפילו אם שמרו כראוי, ממשיך הוא להיות חייב בו גם לאחר שהועד. בלשון הגמרא - "צד תמות במקומה עומדת". כדעת רב אדא בר אהבה, המפרש כך דברי ר' יהודה במשנה. בהלכה הקודמת הביא רבינו את דברי ר' יהודה במשנה כלשונם, ובהלכה ב - את פירוש הגמרא לדעת ר' יהודה. בזה מיושבת תמיהת ה"שלטי גבורים" בסוגיא זו.

1 **ג. בְּהֵמָה שֶׁחָבְלָה בְּאָדָם, בֵּין בְּכָנָה בֵּין שֶׁלֹּא**
2 **בְּכָנָה: אִם תַּמָּה הִיא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפָהּ[12],**
3 **וְאִם מוּעֶדֶת הִיא - מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. וּפָטוּר מִן**
4 **הַשֶּׁבֶת[13] וּמִן הַבּשֶׁת וּמִן הַצַּעַר[14] וּמִן הָרִפּוּי;**
5 **שֶׁאַרְבָּעָה דְּבָרִים אֵלּוּ לֹא חִיְּבָה בָּהֶן תּוֹרָה אֶלָּא**
6 **בְּאָדָם[15] שֶׁחָבַל בַּחֲבֵרוֹ, אֲבָל בְּהֵמָה שֶׁחָבְלָה בְּאָדָם -**
7 **הֲרֵי זֶה כְּמִי שֶׁהִזִּיקָה מָמוֹנוֹ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא חֲצִי**
8 **נֶזֶק בִּלְבַד. לְפִיכָךְ, שׁוֹרוֹ שֶׁנִּגַּח - פָּטוּר[16], וְאִם בְּיֵשׁ**
9 **הוּא בְּעַצְמוֹ - חַיָּב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[17]. וְשׁוֹרוֹ שֶׁחָבַל**
10 **בְּאָבְיוֹ אוֹ בְּאִמּוֹ[18], אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת -**
11 **חַיָּב בַּנְּזָקִין; וְאִלּוּ הָיָה הוּא בְּעַצְמוֹ הָעוֹשֶׂה זֶה -**
12 **פָּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[19], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[20].**

12) כדעת החכמים, האומרים "כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא) "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור - תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם, אף שור באדם - תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", בבא קמא לג. 13) מה שהפסיד בזמן המחלה. אם נשברה ידו, אין מעריכים לפי העבודה שעשה לפני שנשברה ידו, כי זה נכלל כבר בנזק, אלא רואים אותו כשומר קישואים, עבודה שיוכל לעשות גם ביד שבורה לאחר שיבריא. ומשלם את ההפסד של שכר עבודה זו בימי מחלתו. 14) אפילו שילם בעד היד, מעריכים כמה היה אדם נותן שיורידו לו את היד בסם ללא כאב, במקום שישברו לו את היד. הפרש זה הוא חשבון הצער. 15) שם פז. והטעם - "ואיש כי יתן מום בעמיתו" (ויקרא כד, יט), איש בעמיתו ולא שור בעמיתו, שם כו. דין נתינת מומים שחייבה תורה בארבעה דברים, הוא רק באדם שחבל ולא בשור בעמיתו של בעליו. 16) כגון לכלך את האדם, משנה שם לד: 17) בהלכות חובל ומזיק, פרק א. 18) של בעל השור. 19) מפני שהוא חייב מיתה על מעשה זה, ואין אדם מת ומשלם על מעשה אחד. 20) הלכות חובל ומזיק, פרק ד.

13 **ד. הַמַּכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת,**
14 **וְנִגַּח שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ נִשְׁכּוֹ כַּלְבּוֹ - פָּטוּר[21].**
15 **וְאִם נָגַח הוּא שׁוֹר שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת: אִם הָיָה תָּם -**
16 **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק[22], וְאִם הָיָה מוּעָד - מְשַׁלֵּם נֶזֶק**
17 **שָׁלֵם, כְּדִין הַנּוֹגֵחַ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים.**

21) בעל הבית יכול לומר לבעל השור: מי הרשה לך להכניס שורך לחצרי, בבא־קמא מז: 22) כדעת החכמים במשנה, שם כד:

18 **ה. נָפַל לְבוֹר שֶׁבְּחָצֵר זוֹ וְהִבְאִישׁ אֶת מֵימָיו[23]: אִם**
19 **הִבְאִישׁ אֶת מֵימָיו מִיָּד[24] בִּשְׁעַת נְפִילָה - חַיָּב[25] בְּנִזְקֵי**
20 **הַמַּיִם, וְאִם אַחַר זְמַן - פָּטוּר; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַשּׁוֹר**
21 **תַּקָּלָה[26] בְּבוֹר, וְהַמַּיִם הֲרֵי הֵן כְּכֵלִים, וְלֹא מָצִינוּ בּוֹר**
22 **שֶׁחִיֵּב בּוֹ אֶת הַכֵּלִים[27]. וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת - בַּעַל**
23 **הַשּׁוֹר פָּטוּר[28]. וְאִם קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמֹר -**
24 **הֲרֵי הוּא[29] חַיָּב בְּנֶזֶק הַשּׁוֹר[30] שֶׁנִּפַּל לַבּוֹר.**

23) המכונסים בו, שם מז: 24) כגון שהיה מלוכלך בצואה. 25) כדין מזיק ממש. 26) ודינו כבור, שם מח: 27) דין זה לומדים מן הפסוק "ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג) שור ולא אדם, חמור ולא כלים. שם כח: 28) כי בעל החצר חייב לשמור על בורו, אבל גם בעל החצר פטור על הנזק שהוזק השור. 29) בעל החצר. 30) דעת רבי במשנה שם מז: , ושמואל פסק כמותו שם מח: , והלכה כשמואל בדינים.

25 **ו. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ[31] לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת,**
26 **וְהִזִּיק אֶת בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁהֻזַּק בּוֹ בַּעַל הַבַּיִת[32], אוֹ**
27 **שֶׁחָפַר בְּחָצֵר בּוֹרוֹת שִׁיחִין[33] וּמְעָרוֹת - בַּעַל הַשּׁוֹר**
28 **חַיָּב בְּנִזְקֵי חָצֵר, וּבַעַל חָצֵר חַיָּב בְּנִזְקֵי הַבּוֹר[34],**
29 **שֶׁהֲרֵי עָלָיו לְסָתְמוֹ[35].**

31) מימרת רבא שם, מח. 32) כגון שנתקל בו. 33) חפירות ארוכות. 34) אם הפקיר רשותו, אף־על־פי שנעשה על־ידי שור, ונתבאר בהלכה הקודמת, ששור שעשה בור אין בעליו חייבים בנזקיו. 35) לפני שהפקירו, שהרי בורו הוא, וכאשר מפקירו הריהו נותן תקלה ברשות הרבים, ועל כן הרי הוא כאילו עשאו בעצמו.

30 **ז. הִזִּיק בַּעַל הַבַּיִת אֶת הַשּׁוֹר[36]: אִם הִזִּיקוֹ שֶׁלֹּא**
31 **לְדַעַת - פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי אוֹמְרִין לוֹ[37]: לָמָּה נִכְנַסְתָּ שֶׁלֹּא**
32 **בִּרְשׁוּת, שֶׁלֹּא יָדַעְתִּי עַד שֶׁשָּׁנַגְתִּי בְּךָ; וְאִם הִזִּיקוֹ**
33 **לְדַעַת - חַיָּב[38] נֶזֶק שָׁלֵם, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת**
34 **לְהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּתוֹ, אֲבָל לְהַזִּיקוֹ אֵין לוֹ רְשׁוּת.**

36) גם זה מדברי רבא שם. 37) בעל החצר לבעל השור. 38) דעת רב פפא שם.

35 **ח. שָׁמִין[39] לְנֶזְקִין. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁשִּׁבֵּר כְּלִי שֶׁל חֲבֵרוֹ**
36 **- בֵּין הוּא בֵּין בְּהֶמְתּוֹ - אֵין אוֹמְרִים לַמַּזִּיק: קַח**
37 **אַתָּה הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וְשַׁלֵּם לָזֶה דְּמֵי הַכְּלִי, אֶלָּא**
38 **אוֹמְדִין כַּמָּה פָּחַת הַכְּלִי מִדָּמָיו, וְנוֹתֵן לוֹ כָּל**
39 **הַפָּחָת[40] - אִם הַמַּזִּיק מוּעָד, אוֹ חֲצִי הַפָּחָת - אִם**
40 **הָיָה תָּם. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ - לַנֶּזֶק, פָּחַת**
41 **הַנִּבְלָה[41] שֶׁל נֶזֶק[42]. וְשֶׁבַח הַנִּבְלָה[43] - חוֹלְקִין אוֹתוֹ[44]**
42 **הַנָּזֵק וְהַמַּזִּיק.**

39) מעריכים. 40) אם הכלי היה שוה 10 ש"ח, ולאחר שנשבר שווה 2 ש"ח, הרי הפחת 8 ש"ח, והכלי השבור שייך לניזק. 41) אם פחתו דמיה משעת המיתה עד שעת המשפט. 42) והמזיק ישלם חצי נזק או נזק שלם, לפי מחיר הנבילה בשעת המיתה. 43) אם מחירה עלה משעת

המיתה עד שעת המשפט. 44) כדעת ר' יהודה, ולפי תשובת ר' יוחנן, שם לד:

ט. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנִּגְּחוּהוּ וָמֵת, וַהֲרֵי הַנִּבֵּלָה שָׁוֶה בִּשְׁעַת מִיתָה מֵאָה, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין וַהֲרֵי שָׁוֶה שְׁמוֹנִים - אֵין הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם אֶלָּא מֵאָה, אִם הָיָה מוּעָד; וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם לוֹ חֲמִשִּׁים מִגּוּפוֹ[45].

45) והנבילה לניזק.

י. הִשְׁבִּיחָה הַנִּבֵּלָה וַהֲרֵי הִיא שָׁוָה בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין מֵאָה וְעֶשְׂרִים - הֲרֵי הַמַּזִּיק מְשַׁלֵּם לוֹ תִּשְׁעִים[46], אִם הָיָה מוּעָד; וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם אַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה מִגּוּפוֹ. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם אֶת הַמֵּת יֶחֱצוּן - [שֶׁבַח הַמֵּת יֶחֱצוּן].

46) מחלקין את השבח בין המזיק והניזק, וכאילו הנבילה שוה מאה ועשר. א"כ הנזק הוא תשעים.

יא. שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם[47] שֶׁנִּגַּח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם וְהִפְחִיתוֹ חֲמִשִּׁים, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין הִשְׁבִּיחַ הַנִּזָּק וַהֲרֵי הוּא שָׁוֶה אַרְבַּע מֵאוֹת זוּז, וְאִלּוּלֵא הַנִּגְּחָה שֶׁהִפְחִיתוֹ הָיָה שָׁוֶה שְׁמוֹנָה מֵאוֹת[48] - בֵּין שֶׁפִּטְּמוֹ בֵּין שֶׁשָּׁחַט מֵאֵלָיו - אֵין נוֹתֵן אֶלָּא כִּשְׁעַת הַנֶּזֶק[49]. כָּחַשׁ מֵחֲמַת הַמַּכָּה[50] בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין, וַהֲרֵי הַפְּחָת שָׁוֶה מֵאָה[51] - נוֹתֵן לוֹ כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

47) ברייתא שם לד. 48) והנזק הוא ארבע מאות זוז, והניזק תובע מאתים בתם או ארבע מאות במועד. 49) מועד חמשים, ותם עשרים וחמש. 50) אבל אם הפחת בא מחמת מלאכה, נותן כבשעת הנזק, כי אין המזיק אשם בזה. 51) במקום חמשים בשעת הנזק, שם, שם. ואין זה דומה לפחת נבילה משעת מיתה עד שעת העמדה בדין, שהפחת של ניזק, כי שם הפחת בא מאליו בגלל קלקול הנבילה, והיה לו לניזק למכרה מיד, אבל במקרה שלנו סבור הניזק לפעמים שהבהמה תתרפא והיא נכחשת, ומכיון שזה בא מחמת המכה, חייב המזיק.

יב. הִשְׁבִּיחַ הַמַּזִּיק[52] בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין: אִם מֵחֲמַת שֶׁפִּטְּמוֹ[53] שָׁבַח - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם מִמָּנּוּ אֶלָּא מַה שֶּׁהָיָה שָׁוֶה בַּשָּׁעָה שֶׁהִזִּיק; וְאִם מֵחֲמַת עַצְמוֹ הִשְׁבִּיחַ[54] - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִמָּנּוּ כְּלוֹ כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

52) כגון שור תם שוה 50 ש"ח נגח שור, והנזק הוא בשיעור 200 ש"ח. חצי נזק - 100 ש"ח, אולם בתם גובים מגופו, והריהו שוה 50 ש"ח בלבד. בשעת העמדה בדין, עלה מחירו של המזיק למאה ש"ח. הניזק תובע כעת את כל חצי הנזק בסך מאה ש"ח מן המזיק. 53) בעל המזיק לשורו. 54) כלומר 50 ש"ח בלבד. בעל המזיק יכול לטעון: אני הוצאתי כסף ופטמתי את שורי, ואתה תקח?! (שם).

יג. עַל הַמַּזִּיק לִטְרֹחַ[55] בַּנִּבֵּלָה עַד שֶׁמַּמְצִיא אוֹתָהּ לַנִּזָּק. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁנָּפַל הַשּׁוֹר לְבוֹר וָמֵת - מַעֲלֶה הַנִּבֵּלָה מִן הַבּוֹר וְנוֹתְנָהּ לַנִּזָּק, וְאַחַר כָּךְ שָׁמִין לוֹ פְּחַת נִבֵּלָה. שֶׁנֶּאֱמַר: כֶּסֶף יָשִׁיב לְבָעָלָיו וְהַמֵּת[56] יִהְיֶה לוֹ - מְלַמֵּד, שֶׁהוּא חַיָּב לְהָשִׁיב אֶת הַנִּבֵּלָה וְאֶת הַפְּחָת שֶׁפָּחֲתָה מִן הַחַי לַנִּזָּק[57]; וְאִם הָיָה תָּם - חֲצִי הַפְּחָת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

55) גובה הניזק כל חצי הנזק, כי השור שייך לניזק, כדעת ר' עקיבא שם לג. "הוחלט השור" לניזק. 56) דעת אבא־שאול ואחרים, שם יא. 57) משמע, שאף את המת ישיב לבעליו. 58) זהו פירוש ל"כסף ישיב לבעליו". 59) למעלה הלכה ח.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו בו מהות הבעלים שבעלי החיים המזיקים הם שלהם, או שהזיקו ובשעת הנזק לא היו להם בעלים, או שהזיקו דבר שאינו של הדיוט. וכן אם היו להם בעלים ואחר הנזק יצאו לרשות אדון אחר, וכן נתבאר שם האיך בית דין גובים נזקין אלו, ואי זו ראיה צריך הניזק כדי שיגבו לו נזקו.

א. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ, אוֹ שׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר רֵעֵהוּ[2]. וְכָל הַקָּדָשִׁים[3] שֶׁחַיָּבִין בָּהֶן מְעִילָה[4] - אֵין בָּהֶן דִּין נְזָקִין[5]. וּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[6] - יֵשׁ בָּהֶן דִּין נְזָקִין[7], בֵּין שֶׁהִזִּיקוּ בֵּין שֶׁהֻזְּקוּ, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ לִפְדְיוֹן וְלִהְיוֹתָם חֻלִּין.

2) "וכי יגוף שור איש את שור רעהו", ולא שור של הקדש, משנה בבא־קמא לז: 3) בין קדשי מזבח, כגון בהמת עולה או בהמת חטאת משהוקדשה עד אחר זריקת הדם, ובין קדשי בדק הבית. 4) אם נהנה מהם בשוגג, משלם חומש נוסף על הקרן, ומביא קרבן אשם מעילות. 5) כי נקראים "קדשי ה'". 6) כגון שנפל בהם מום ונפדו. 7) כי "שור רעהו" נקרא, שם נג: ואף־על־פי שיש בהם קצת קדושה, שאסורים בגיזה ועבודה.

ב. שְׁלָמִים[8] שֶׁהִזִּיקוּ - גּוֹבֶה[9] מִבְּשָׂרָם[10], וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַבָּשָׂר כְּנֶגֶד אֲמוּרֵיהֶן[11]; שֶׁהָאֲמוּרִים שֶׁל קָדָשִׁים קַלִּים[12] מוּעָלִין בָּהֶן, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת מְעִילָה[13]. וְכֵן תּוֹדָה שֶׁהִזִּיקָה[14] - גּוֹבֶה מִבְּשָׂרָהּ, וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַלֶּחֶם[15] הַבָּא עִמָּהּ; שֶׁאֵין הַלֶּחֶם מִכְּלַל בָּשָׂר[16].

8) הנמנים עם קדשים קלים, וממון בעלים הם, שם יג. 9) חצי נזק. 10) כי תם גובה מגופו, והבשר ממון בעלים הוא. 11) החלקים שמקריבים על גבי המזבח, כגון החלב המכסה את הקרב, שתי הכליות ועוד (ויקרא ג, ג־ד). ביאור לדין זה בהלכה הבאה. 12) כגון שלמים, תודה, בכור, מעשר בהמה ועוד, שהבשר נאכל ואת האימורים מקריבים על המזבח. 13) פרק ב. 14) שם יג: 15) ויקרא ז, יב. 16) ותם גובה מגופו של המזיק בלבד.

ג. וְכֵיצַד גּוֹבֶה? שֶׁיֹּאכַל הַנִּזָּק וַחֲבוּרָתוֹ מִן הַבָּשָׂר בִּקְדֻשָּׁה[17] כְּנֶגֶד חֲצִי נֵזֶק שֶׁלּוֹ. וְכֵיצַד אֵינוֹ גּוֹבֶה כְּנֶגֶד הָאֲמוּרִין? שֶׁאִם הָיָה לוֹ לִגְבּוֹת בַּחֲצִי נִזְקוֹ שָׁוֶה דִּינָר, וְהָיָה כָּל הַבָּשָׂר עִם הָאֲמוּרִין שָׁוֶה שְׁנֵי דִּינָרִים, וְהַבָּשָׂר בִּלֹא אֲמוּרִין שָׁוֶה דִּינָר וַחֲצִי - אֵינוֹ גּוֹבֶה שְׁנֵי שְׁלִישֵׁי הַבָּשָׂר[18], אֶלָּא חֲצִי הַבָּשָׂר בִּלְבַד[19].

17) כדין קדשים קלים. 18) כלומר, חצי נזק כולו מן הבשר. 19) כלומר, שלושת רבעי דינר. ורבע הדינר, כנגד החלק המגיע לו מן האימורים, מפסיד הניזק. המזיק יכול לטעון: הבשר שלי והאימורים של הקדש. אני משלם מן הבשר שלי בהתאם לחלקי המוטל עלי, ואין אני אחראי לחלק האימורים, שהם קדשי ה'.

ד. וְכֵן שׁוֹר הַפִּקֵּר[20] שֶׁהִזִּיק - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: שׁוֹר רֵעֵהוּ - עַד שֶׁיִּהְיוּ הַנְּכָסִים מְיֻחָדִים לִבְעָלִים[21]. כֵּיצַד? שׁוֹר הַפִּקֵּר שֶׁנָּגַח, וְקִדֵּם שֶׁיִּתְפֹּשׂ אוֹתוֹ הַנִּזָּק בָּא אַחֵר וְזָכָה בּוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[22]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שׁוֹר הַמְיֻחָד לִבְעָלִים שֶׁהִזִּיק, וְאַחַר שֶׁהִזִּיק הִקְדִּישׁוֹ אוֹ הִפְקִירוֹ - הֲרֵי זֶה פָּטוּר; עַד שֶׁיִּהְיוּ לוֹ בְּעָלִים בְּשָׁעַת הֶזֵּקוֹ וּבְשָׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[23].

20) בלי בעלים, שם יג: 21) משנה שם ט: 22) כי בשעת הנגיחה לא היו לו בעלים. 23) שנאמר: "והועד בבעליו...והמית איש" (שמות כא, כט) עד שתהא מיתה והעמדה בדין שווין כאחד, כלומר בבעל אחד, שם.

ה. שׁוֹר שֶׁל יִשְׂרָאֵל[24] שֶׁנָּגַח שׁוֹר שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד - פָּטוּר; לְפִי שֶׁאֵין הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְחַיְּבִין[25] אֶת הָאָדָם עַל בְּהֶמְתּוֹ שֶׁהִזִּיקָה, וַהֲרֵי אָנוּ דָּנִין לָהֶם כְּדִינֵיהֶם[26]. וְשׁוֹר שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּגַח שֶׁל יִשְׂרָאֵל, בֵּין תָּם בֵּין מוּעָד - מְשַׁלֵּם נֵזֶק שָׁלֵם; קָנָס זֶה הוּא לְעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, לְפִי שֶׁאֵינָן זְהִירִין בַּמִּצְוֹת וְאֵינָן מְסַלְּקִין הַנֵּזֶק[27], וְאִם לֹא תְּחַיֵּב אוֹתָן עַל נִזְקֵי בְּהֶמְתָּן - אֵין מַשְׁמְרִין אוֹתָהּ, וּמַפְסִידִין מָמוֹן הַבְּרִיּוֹת.

24) משנה שם לז: 25) בית־הדין שלהם אינו מטיל על בעל הבהמה חובת תשלום בעד נזקי בהמתו, ואינו רואה בזה נושא לטיפול בית המשפט. 26) ירושלמי בבא־קמא פרק ד הלכה ג, "ר' אבהו בשם ר' יוחנן אמר: כדיניהם". 27) מתוך שאין חסים על ממון זולתם. לפי הגמרא (שם לח.). ודין זה נאמר רק בעמים שלא קיבלו עליהם שבע מצוות בני נח.

ו. שׁוֹר תָּם שֶׁהִזִּיק[28], אִם מְכָרוֹ הַמַּזִּיק עַד שֶׁלֹּא עָמַד בַּדִּין[29], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מָכוּר[30] - הֲרֵי הַנִּזָּק גּוֹבֶה הֶיְמֶנּוּ[31], וְחוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְגוֹבֶה מִן הַמַּזִּיק שֶׁמָּכַר לוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנָּגַח קוֹל יֵשׁ לוֹ[32], וְלֹא הָיָה לוֹ לַלּוֹקֵחַ לִקַּח עַד שֶׁיִּגְבֶּה הַנִּזָּק.

28) בריתא, שם לג: 29) עם הניזק. 30) והקונה רשאי לעבוד בשור. 31) כי שור תם גובים מגופו, וכאילו עשו אותו אפותיקי לניזק. 32) ואינו דומה לשאר אפותיקי של מטלטלין, שאין גובים מן הקונה. ברייתא זו, לפי דעת רבינו, נאמרה לדעת ר' עקיבא, שאמר "הוחלט השור", אולם זה דוקא לאחר שעמד בדין, ולא לפני שעמד בדין (עי' מאירי לבבא־קמא עמוד 102, ועי' מגיד־משנה).

ז. הִקְדִּישׁוֹ הַמַּזִּיק - הֲרֵי זֶה מֻקְדָּשׁ[33], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ[34]: הֶקְדֵּשׁ יוֹצֵא בִּלֹא פִּדְיוֹן. שְׁחָטוֹ - גּוֹבֶה מִבְּשָׂרוֹ. נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[35], וְיִגְבֶּה הַנִּזָּק מִמֶּנּוּ.

33) אפילו לדעת רבי עקיבא. 34) היודע שזה שורו של פלוני ואינו יודע שנגח, וראה שהקדישו ויצא לחולין, יאמר: הקדש יוצא בלא פדיון, שם. 35) ורשאי המקבל לעבוד בו, כמו בדין מזיק שמכר.

ח. הַזִּיק וְעָמַד בַּדִּין[36] וְאַחַר כָּךְ מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר[37]. הִקְדִּישׁוֹ - אֵינוֹ מֻקְדָּשׁ. נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה - לֹא עָשָׂה וְלֹא כְּלוּם. קָדְמוּ[38] בַּעֲלֵי חוֹבוֹת שֶׁל מַזִּיק[39] וּתְפָסוּהוּ, בֵּין שֶׁחָב עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק[40] בֵּין הִזִּיק עַד שֶׁלֹּא חָב - לֹא זָכוּ, אֶלָּא הַנִּזָּק גּוֹבֶה מִמֶּנּוּ[41]; שֶׁאֲפִלּוּ הָיָה שֶׁל בַּעֲלֵי חוֹבוֹת מְתֻחְלָּה[42] וְהִזִּיק - הֲרֵי זֶה גּוֹבֶה מִגּוּפוֹ.

36) המשך הברייתא הקודמת. 37) כי השור הוחלט, וגופו שייך כבר לניזק. 38) לפני שבא הניזק. 39) שלהם חייב המזיק כסף. 40) אפילו אם החוב שלהם קדם לנזק, והם הראשונים בתור לפני הניזק. 41) משור המזיק. 42) לפני שהזיק, שם לד.

ט. מוּעָד[43] שֶׁהִזִּיק, בֵּין עָמַד בַּדִּין בֵּין שֶׁלֹּא עָמַד בַּדִּין, וְהִקְדִּישׁוֹ אוֹ מְכָרוֹ אוֹ נְתָנוֹ בְּמַתָּנָה אוֹ שְׁחָטוֹ - מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי[44]. קָדְמוּ בַּעֲלֵי חוֹבוֹת וְהִנְהִיגוּהוּ[45], בֵּין חָב עַד שֶׁלֹּא הִזִּיק בֵּין הִזִּיק עַד שֶׁלֹּא חָב - זָכוּ בּוֹ; לְפִי שֶׁאֵין מִשְׁתַּלֵּם הַנִּזָּק[46] אֶלָּא מִן הַמַּעֲלֶה שֶׁבִּנְכְסֵי הַמַּזִּיק[47], וַהֲרֵי כָּל נְכָסָיו מְשֻׁעְבָּדִין[48] לְנֵזֶק זֶה.

43) המשך הברייתא הקודמת. 44) והשור כולו קניינו של ההקדש, של הקונה, או של מקבל המתנה. 45) לרשותם. 46) מגופו. 47) ודינו כבעל־חוב, ובמטלטלין אין דין קדימה, ובעל־חוב מאוחר שקדם וגבה מהם, זכה. 48) ואין שעבודו על גוף השור במיוחד, כמו בתם.

י. כְּשֶׁבֵּית דִּין נִזְקְקִין לִגְבּוֹת לַנִּזָּק מִנִּכְסֵי הַמַּזִּיק - גּוֹבִין מִן הַמֻּטְלְטָלִין תְּחִלָּה[49]; וְאִם לֹא הָיוּ לוֹ מֻטְלְטָלִין כְּלָל אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ לוֹ מִטַּלְטָלִין כְּנֶגֶד כָּל הַנֵּזֶק - גּוֹבִין הַשְּׁאָר מִן הַקַּרְקַע הַמַּעֲלָה שֶׁבִּנְכְסֵי הַמַּזִּיק[50]. וְכָל זְמַן שֶׁיִּמְצְאוּ מִטַּלְטָלִין, וַאֲפִלּוּ סֶבִּין[51] - אֵין נִזְקְקִין לַקַּרְקַע.

49) "כסף ישיב לבעליו" (שמות כא, לד) לרבות שוה כסף, ואפילו סובין, שם ז. וכדעת רב פפא (שם עמוד ב), שכל

מטלטלין הם בחינת "מיטב", כי אם אי־אפשר למכור במקום זה, יימכרו במקום אחר. 50) "מיטב שדהו ומיטב כרמו ישלם" (שם כב, ד), וכדעת ר' עקיבא, שהכוונה למיטב שדהו של מזיק (שם ז.). בקרקע דרוש "מיטב", כדי שישיג בנקל קונה. 51) קליפות גרגרי התבואה הנשארות בנפה אחרי שהוציאה את הקמח.

1 **יא. מֵת הַמַּזִּיק קֹדֶם שֶׁיְּשַׁלֵּם - אֵין בֵּית דִּין נִזְקָקִין**
2 **לַמְּטַלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים[52], אֶלָּא לַקַּרְקַע. וְגוֹבִין לַנִּזָּק**
3 **מִן הַזִּבּוּרִית[53]. מִפְּנֵי שֶׁהַנִּזָּק נַעֲשָׂה כְּבַעַל חוֹב[54],**
4 **וְהַמְּטַלְטְלִין אֵינָן מְשֻׁעְבָּדִין לְבַעַל חוֹב. וְאִם תָּפַס**
5 **הַנִּזָּק הַמְּטַלְטְלִין בְּחַיֵּי הַמַּזִּיק - גּוֹבִין לוֹ מֵהֶם לְאַחַר**
6 **מוֹתוֹ[55].**

52) כי מטלטלין של יתומים אינם משועבדים לא לבעל־חוב ולא לניזק (שם יד:). משמע, שאפילו מטלטלין של יתומים גדולים אין גובים. 53) הקרקע הגרועה ביותר, משנה גיטין מח: 54) התובע חוב מן היתומים. 55) כי זכה בהם בתפיסתו, דברי רבא בבא־קמא יד:

7 **יב. כְּבָר תִּקְּנוּ הַגְּאוֹנִים[56] לְגְבוֹת בַּעַל חוֹב מִן**
8 **הַמְּטַלְטְלִין[57], וּפְשָׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל בָּתֵּי דִינִין.**
9 **לְפִיכָךְ מַגְבִּין הַנִּזָּקִין[58] מִן הַמְּטַלְטְלִין שֶׁל יְתוֹמִים.**
10 **וְאִם לֹא הִנִּיחַ מְטַלְטְלִין[59] - גּוֹבִין לוֹ מִן הַזִּבּוּרִית[60];**
11 **שֶׁכָּל הַבָּא לְפָרַע מְנֻכְסֵי יְתוֹמִים - לֹא יִפָּרַע אֶלָּא מִן**
12 **הַזִּבּוּרִית, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[61].**

56) רי"ף בבא־קמא (הוצאת וילנא ו.) 57) מכיון שהרבה בני אדם אין להם קרקע, והמלוה סומך על המטלטלין (מאירי). 58) ודינם כבעל־חוב, דעת הרי"ף שם. 59) הסדר כמו במזיק: קודם מטלטלין, ואם אין מטלטלין גובה קרקע. 60) ולא עידית כמו ממזיק עצמו. 61) בהלכה יא.

13 **יג. אֵין הַנִּזָּקִין[62] מְשַׁתַּלְּמִין, וְאֵין חַיָּבִין בְּכֹפֶר[63],**
14 **וְאֵין הַבְּהֵמָה נֶהֱרֶגֶת[64], אֶלָּא בְּרִאָיָה בְּרוּרָה[65]**
15 **וּבְעֵדִים הַכְּשֵׁרִים[66] לְהָעִיד. שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל**
16 **וְאֵין מְצוּיִין בְּאֲרִוּוֹת הַסּוּסִים וּבְרֶפֶת הַבָּקָר וְגִדְרוֹת**
17 **צֹאן אֶלָּא הָעֲבָדִים וְהָרוֹעִים[67] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אִם**
18 **הֵעִידוּ שֶׁבְּהֵמָה זוֹ הִזִּיקָה אֶת זוֹ - שׁוֹמְעִין לָהֶם,**
19 **וְאִם הֵעִידוּ קְטַנִּים אוֹ נָשִׁים שֶׁאָדָם זֶה חָבַל אֶת זֶה**
20 **אוֹ הֵעִידוּ בְּשָׂאָר נְזָקִין - סוֹמְכִין עֲלֵיהֶן[68]. אֵין**
21 **הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא אֵין מְחַיְּבִים לְעוֹלָם מָמוֹן עַל פִּי**
22 **עֵדִים עַד שֶׁיִּהְיוּ עֵדִים הַכְּשֵׁרִים לְהָעִיד שְׁאָר**
23 **עֵדִיּוֹת[69], וְיָעִידוּ[70], וְיִחַיְּבוּ בֵּית דִּין הַמַּזִּיק לְשַׁלֵּם.**

62) משנה בבא־קמא יד: 63) מועד שהמית את האדם משלם כופר ליורשים. 64) כשהמיתה אדם. 65) ולא על יסוד אומדנא. 66) ולא בעבדים, בנשים ובגויים. 67) הרועים פסולים לעדות, כי דינם כגזלנים, מפני שמרעים בהמתם בשדות אחרים, סנהדרין כה: 68) מכיון שאין עדים אחרים שראו, ואין לדמות למקרים שאפשר להזמין מראש עדים כשרים, כגון בהלואה ועוד. 69) כגון הלואה. 70) על הנזק וכו'.

24 **יד. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹעֶה[71] עַל גַּבֵּי הַנָּהָר[72] וְנִמְצָא שׁוֹר**
25 **הָרוּג בְּצִדּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁזֶּה מְנַגֵּחַ וְזֶה מוּעָד לְגַחַ,**
26 **זֶה מְנַשֵּׁךְ וְזֶה מוּעָד לִשְׁךְ - אֵין אוֹמְרִים[73]: בְּיָדוּעַ**
27 **שֶׁזֶּה נְשָׁכוֹ וְזֶה נְגָחוֹ. וַאֲפִלּוּ גָּמָל הָאוֹחֵז[74] בֵּין**
28 **הַגְּמַלִּים וְנִמְצָא [גָּמָל] הָרוּג בְּצִדּוֹ - אֵין אוֹמְרִים[75]:**
29 **בְּיָדוּעַ שֶׁזֶּה הֲרָגוֹ, עַד שֶׁרָאוּהוּ עֵדִים כְּשֵׁרִים.**

71) בבא־בתרא צג. 72) רשב"ם בגמרא שם אומר: לא גרסינן "על גב הנהר". לעיני רבינו כן היתה הגירסא "ע"ג נהר". 73) לשון הגמרא שם. והטעם הוא, מכיון שיש שם עוד שוורים, אין דנים לפי אומדנא בלי ראיה ברורה. 74) נושך ובועט. 75) פלוגתא של תנאים שם, ופסק כתנא־קמא.

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) נתבאר מהו הנקרא "גוף הנזק" כדי שיהיו תשלומי התם נגבים ממנו. וכן נתבאר בו אם אירע ספק או מחלוקת בין המזיק והניזק, דינם ופרטי דברים אלו וכן משפט מזיק אחד שהזיק לשנים וכיוצא בזה באלו הדברים.

30 **א. בְּהֵמָה[2] מְעֻבֶּרֶת שֶׁהִזִּיקָה - גּוֹבֶה חֲצִי נֶזֶק מִמֶּנָּה**
31 **וּמִוֹּלָדָהּ[3]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִגּוּפָהּ[4]. אֲבָל תַּרְנְגֹלֶת**
32 **שֶׁהִזִּיקָה - אֵינוֹ גּוֹבֶה[5] מִבֵּיצָתָהּ[6]; מִפְּנֵי שֶׁהַבֵּיצָה**
33 **אֵינָהּ מִגּוּפָהּ, אֲבָל מֵבֵדֶלֶת וּמֵפְרֶשֶׁת מִמֶּנָּה[7].**

2) בבא קמא מו. 3) ואם הפרה איננה, גובה כל חצי הנזק מן הוולד. זוהי דעת רבא שם, מז. 4) הוולד, בהיותו עובר בשעת הנגיחה, גוף אחד הוא עם הפרה. על כן גם בתם שאינו גובה אלא מגופו, גובה אף מן הוולד. 5) חצי הנזק. 6) שהטילה לאחר שהזיקה. זהו המשך דברי רבא, שם. 7) אינה מחוברת לגוף התרנגולת אפילו בהיותה עוד במעיה, מה שאין כן וולד בהיותו עובר שמחובר לפרה. ומזה אתה למד, שאם ידוע שהביצה הייתה מקושרת לאשכול או לאם בשעה שהזיקה, גובים ממנה (לפי מגיד משנה וכדעת התוספות).

34 **ב. מְעֻבֶּרֶת שֶׁנָּגְחָה וְנִמְצָא וְלָדָהּ בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ**
35 **אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָה יָלְדָה[8] אוֹ אַחַר שֶׁנָּגְחָה יָלְדָה[9] -**
36 **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִן הַפָּרָה[10], וְאֵינוֹ גּוֹבֶה מִן הַוָּלָד**
37 **כְּלוּם[11] עַד שֶׁיְּבִיא[12] רְאָיָה שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁנָּגְחָה הָיְתָה**
38 **מְעֻבֶּרֶת; שֶׁהַמּוֹצִיא[13] מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו לְהָבִיא רְאָיָה[14].**

8) ואין לוולד כל חלק בנגיחה, וכל חצי הנזק משתלם אך ורק מגוף הפרה. 9) ואז גובה חצי הנזק מן הפרה ומוולדה, כמו בהלכה הקודמת. 10) בנוגע לתשלום מגוף הפרה אין הבדל אימתי נולד הוולד. 11) אפילו במקרה שהפרה איננה. בניגוד לדעת סומכוס (במשנה, שם), שממון המוטל בספק חולקים, וגובים מן הוולד רבע נזק, היינו חצי

1 **ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת וְנִמְצָא עֻבָּרָהּ נוֹפֵל**[15]
2 **בְּצִדָּהּ, וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נָגְחָהּ הִפִּילָהּ**[16] **אוֹ**
3 **מֵחֲמַת נְגִיחָה הִפִּילָהּ**[17] **- מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַפָּרָה**[18]**, וְאֵינוֹ**
4 **מְשַׁלֵּם נֶזֶק הַוָּלָד**[19] **; שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.**

15) מת. 16) ובעל השור אינו אשם בנזק העובר. 17) ובעל השור חייב אף בחצי נזק של העובר, כלומר, חצי דמי העובר, אם השור היה תם, ונזק שלם אם היה מועד. 18) תם כדינו ומועד כדינו. 19) אפילו היה מועד אינו משלם כלום, בניגוד לדעת סומכוס, שתם משלם רבע ומועד חצי דמי העובר.

5 **ד. נָגַח פָּרָה מְעֻבֶּרֶת וְהִפִּילָהּ - אֵין שָׁמִין פְּחַת פָּרָה**[20]
6 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ וּפְחַת הַוָּלָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ**[21]**, אֶלָּא שָׁמִין**
7 **כַּמָּה הָיְתָה הַפָּרָה שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת**[22] **וּבְרִיאָה**[23]
8 **וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַכְשָׁו**[24]**, הִיא וְהַנֶּפֶל שֶׁלָּהּ, וּמְשַׁלֵּם**
9 **הַפְּחָת**[25]**, אוֹ חֶצְיוֹ**[26] **- אִם הָיָה תָּם.**

20) ההפרש בין דמי הפרה החיה לדמי הפרה המתה. 21) ההפרש בין דמי הוולד החי לדמי הוולד המת. 22) מחיר זה כולל דמי עובר ולא דמי וולד חי, שדמיו מרובים מדמי עובר. חישוב זה הוא לטובת המזיק הטוען: שורי הזיק פרה מעוברת, על כן גם החישוב צריך להיות לפי דמי פרה מעוברת. 23) כשהיא מעוברת היא נראית בריאת בשר ושמנה, וזה מעלה את דמיה. 24) לאחר הנגיחה. 25) אם הוא מועד. 26) חצי הפחת.

10 **ה. הָיְתָה הַפָּרָה לְאַחֵר וְהַוָּלָד לְאַחֵר: הֲרֵי פְּחַת**
11 **הַשִּׁמְּן**[27] **שְׁפָחַת גּוּף הַפָּרָה**[28] **- לְבַעַל הַפָּרָה, וּפְחַת**
12 **הַנֶּפַח**[29] **- חוֹלְקִין אוֹתוֹ בַּעַל הַפָּרָה עִם בַּעַל הַוָּלָד**[30]**,**
13 **וְהַנֶּפֶל - שֶׁל בַּעַל הַוָּלָד.**

27) כשהפרה מעוברת היא מוסיפה שומן, וזה בא בחישוב דמי הנזק. 28) שהרי השומן נבלע באיבריה, ואין לגוף העובר חלק בו. משום כך פחת זה שייך לבעל הפרה. 29) כשהפרה מעוברת הנפח שלה גדול יותר ונראית בעלת איברים גדולים, ומחירה עולה. גם זה בא בחישוב דמי הנזק. 30) ובעל הוולד מקבל חצי, שהרי גם לגוף הוולד חלק בגידול הנפח.

14 **ו. שׁוֹר שֶׁהָיָה רוֹדֵף אַחַר שׁוֹר אַחֵר וְהֶזֵּק**[31]**, הַנִּזָּק**
15 **אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי יוֹדֵעַ**[32]**, שֶׁמָּא**
16 **בְּסֶלַע לָקָה - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. וְאַף עַל**
17 **פִּי שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר: אֲנִי יוֹדֵעַ בְּוַדַּאי, וְזֶה אוֹמֵר: אֵינִי**
18 **יוֹדֵעַ. טָעַן הַנִּזָּק וְאָמַר: וַדַּאי אַתָּה יוֹדֵעַ**[33] **שֶׁשּׁוֹרְךָ**
19 **הִזִּיק - הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֶסֵּת**[34] **שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ,**
20 **אִם הָיָה מוּעָד; אֲבָל אִם הָיָה תָּם - פָּטוּר אַף**
21 **מִשְּׁבוּעַת הֶסֵּת; שֶׁאֲפִלּוּ הוֹדָה מֵעַצְמוֹ**[35] **- פָּטוּר,**
22 **שֶׁחֲצִי נֶזֶק קְנָס הוּא, וּמוֹדֶה בְּקִנָּס - פָּטוּר הוּא**[36]**.**

31) הנרדף. 32) כך מפרשת שם הגמרא את המשנה "רישא ניזק ברי ומזיק שמא". אין מחייבים לשלם כסף אלא על פי הוכחה ברורה, ואין טענת הניזק־התובע מספקת, אפילו היא חזקה מטענת הספק של המזיק. 33) ואתה טוען "איני יודע" כדי להשתמט מן התשלום. 34) שבועה שתיקנוה חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין לתובע עדים (שבועות מ:) ופירוש המלה "היסת" הוא, החכמים הסיתוהו להישבע, כדי להפיס את דעת התובע. שבועה כזו שונה מיתר השבועות בזה, שאינה צריכה נקיטת חפץ, כלומר, אין הנשבע אוחז ספר תורה (רבינו בפרק יא מהלכות שבועות הלכה יג). 35) ששורו נגח. 36) בבא קמא סד: דין זה לומדים מן הפסוק "אשר ירשיעון אלוהים" (שמות כב, ח), ולא המרשיע את עצמו.

23 **ז. הָיוּ שְׁנַיִם רוֹדְפִים אַחַר אֶחָד, וַהֲרֵי עֵדִים שֶׁאֶחָד**
24 **מֵהֶן הִזִּיק**[37]**, וְאֵין הָעֵדִים יוֹדְעִים אֵי זֶהוּ מִשְּׁנֵיהֶם,**
25 **זֶה אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק, וְזֶה אוֹמֵר: שׁוֹרְךָ הִזִּיק -**
26 **שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין**[38]**. וְאִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם שֶׁל אִישׁ אֶחָד -**
27 **חַיָּב לְשַׁלֵּם**[39] **מִגּוּף הַפָּחוּת שְׁבִּשְׁנֵיהֶם**[40]**. וְאִם הָיוּ**
28 **מוּעָדִין - מְשַׁלְּמִין נֶזֶק שָׁלֵם מִנְּכָסָיו**[41]**.**

37) ולא כמו בהלכה הקודמת שספק הוא, אם השור הזיק. במקרה זה לו הודה המזיק, היה חייב לשלם, ואין לפטור אותו כדין מודה בקנס, כי ישנם עדים ואף על פי שאינם יודעים שורו של מי הזיק, מועילה עדותם שלא לדונו כמודה בקנס (לחם משנה, הלכה ט). 38) על יסוד הכלל הנזכר בהלכה הקודמת "המוציא מחברו עליו הראיה". 39) כי וודאי הוא ששורו הזיק. 40) כשהוא תם. ואם כולו אינו שווה דמי חצי הנזק, מפסיד הניזק את ההפרש, כי המזיק יוכל לטעון שמא הפחות הזיק. 41) כי התשלום מוטל על בעל השור ועל נכסיו ולכן אין כל משקל לשאלה: מי הזיק.

29 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים**[42]**? בְּשֶׁשָּׁנוּ הַשָּׁוָרִים**
30 **עוֹמְדִין; אֲבָל אִם מֵת אֶחָד מֵהֶן אוֹ אָבַד, וְהָיָה אֶחָד**
31 **מֵהֶן תָּם, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן שֶׁל אִישׁ אֶחָד - פָּטוּר,**
32 **שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ: הָבֵא רְאָיָה**[43] **שֶׁזֶּה הָעוֹמֵד הוּא**
33 **שֶׁהִזִּיק וַאֲשַׁלֵּם לְךָ.**

42) שאם היו שניהם של איש אחד חייב לשלם. 43) כי המוציא מחבירו עליו הראייה. שמא המזיק זה שאבד או שמת, ותם אינו משלם אלא מגופו. [ודין זה נאמר רק כשנאבד התם, אבל כשנאבד המועד חייב בעל השוורים בחצי נזק ממה נפשך, אם המועד הזיק, חייב לשלם מנכסיו נזק שלם, ואם התם הזיק, הרי הוא עומד לפנינו ואפשר לגבות מגופו. כך פירש בעל מאירת עיניים בחושן משפט סימן ת סעיף קטן ה. אולם סגנונה של הלכה זו כאן מתנגד לפירוש זה. רבינו כותב אם מת "אחד מהם", ומשמע שאין כל הבדל איזה מהם מת. מתקבל איפוא על הדעת פירושו השני, שהמדובר כשלא ידוע איזה מהם תם ואיזהו מועד].

34 **ט. הָיוּ שְׁנֵי הַשָּׁוָרִים**[44] **הָרוֹדְפִין אֶחָד גָּדוֹל**[45] **וְאֶחָד**
35 **קָטָן**[46]**, הַנִּזָּק אוֹמֵר: גָּדוֹל הִזִּיק, וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: קָטָן**
36 **הִזִּיק; הָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: מוּעָד**

1 הַזִּיק[47], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: תָּם הַזִּיק[48] - הַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ
2 עָלָיו הָרְאָיָה[49].

44) שם לה: הלכה זו עוסקת במקרה שאין עדים כלל. 45) המספיק לתשלום חצי נזק. 46) שאינו מספיק לתשלום חצי נזק. 47) ואתה חייב לי נזק שלם. 48) ומגיע לך רק חצי נזק ומגופו של הנוגח. 49) ואם הניזק לא יביא ראייה, לא יקבל אפילו מה שהודה בו המזיק, בהתאם לכלל "טענו חיטים והודה לו בשעורים פטור אף מדמי השעורים", שם לה: (ראה פירוש המשנה לרבינו). ואפילו לדעת האומרים שבתם ומועד אין לדונו כטענו חיטים והודה לו בשעורים, מפני שגם התם בכלל נכסי המזיק ונכלל בטענתו של הניזק, אף על פי כן פטור המזיק מכלום, כדין מודה בקנס, שהרי אין עדים. הטעם של הכלל הוא: התובע עצמו מודה שהנתבע אינו חייב לו שעורים, והודאת בעל הדין כמאה עדים. וראה חושן משפט סימן פח עוד כמה טעמים.

3 י. לֹא הָיְתָה שָׁם[50] רְאָיָה בְּרוּרָה שֶׁזֶּה הִזִּיק, אֶלָּא
4 עֵדִים מְעִידִים שֶׁאֶחָד מִשְּׁנֵי אֵלּוּ הִזִּיק - מְשַׁלֵּם
5 הַמַּזִּיק כְּמוֹ שֶׁאוֹמֵר[51]. וְאִם טָעַן הַנִּזָּק: שְׁאַתָּה יוֹדֵעַ
6 וַדַּאי, שֶׁזֶּה הִזִּיק בְּפָנֶיךָ[52] - הֲרֵי הַמַּזִּיק נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת
7 הַתּוֹרָה[53] וּמְשַׁלֵּם כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה, שֶׁהֲרֵי הוֹדָה בְּמִקְצָת.

50) במקרה המתואר בהלכה הקודמת. 51) ואין זה דומה לטענו בחיטים וכו', כי שם אין עדים כלל וכאן דנים במקרה שיש עדים (מגיד משנה) וראה ש"ך חושן משפט סימן פח סעיף קטן טו. 52) כגון במקרה של תם ומועד טוען הניזק: אתה יודע שהמועד הזיק. 53) כדין כל מודה במקצת, ולא ככופר הכל שנשבע שבועת היסת (ראה למעלה הלכה ו). וטעמו של דבר הוא: כשהניזק אינו טוען שהמזיק עצמו יודע, מתקבלת על הדעת טענת המזיק שלא ידוע לו איזה שור הזיק ולכן הוא פטור משבועה (ש"ך חושן משפט סימן ת סעיף קטן ד), מה שאין כן כשהניזק טוען: אתה יודע שהגדול הזיק.

8 יא. הָיוּ הַנִּזָּקִין שְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, וְהַמַּזִּיקִין
9 אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן, הַנִּזָּק אוֹמֵר: גָּדוֹל הִזִּיק אֶת
10 הַגָּדוֹל[54] וְהַקָּטָן אֶת הַקָּטָן[55], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: לֹא כִי[56],
11 אֶלָּא קָטָן הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[57] וְגָדוֹל אֶת הַקָּטָן[58]; אוֹ
12 שֶׁהָיָה אֶחָד תָּם וְאֶחָד מוּעָד, הַנִּזָּק אוֹמֵר: הַמּוּעָד הִזִּיק
13 אֶת הַגָּדוֹל[59] וְתָם הִזִּיק אֶת הַקָּטָן[60], וְהַמַּזִּיק אוֹמֵר: תָּם
14 הִזִּיק אֶת הַגָּדוֹל[61] וְהַמּוּעָד הִזִּיק אֶת הַקָּטָן[62] - הַמּוֹצִיא
15 מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה. לֹא הָיְתָה שָׁם רְאָיָה בְּרוּרָה[63] -
16 הַמַּזִּיק פָּטוּר[64]. לְמָה זֶה דוֹמֶה? לְזֶה טוֹעֵן אֶת חֲבֵרוֹ
17 חִטִּים וְהוֹדָה לוֹ בְּשְׁעוֹרִים, שֶׁהוּא נִשְׁבָּע שְׁבוּעַת הֵסֶת[65]
18 וּפָטוּר אַף מִדְּמֵי שְׁעוֹרִים[66], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת
19 טוֹעֵן. וְאִם תָּפַס הַנִּזָּק - הֲרֵי מְשֻׁלָּם[67] לַקָּטָן מִן הַגָּדוֹל
20 וְלַגָּדוֹל מִן הַקָּטָן, כְּמוֹ שֶׁהוֹדָה הַמַּזִּיק; אֲבָל אִם לֹא
21 תָּפַס - אֵין מוֹצִיאִין מִן הַמַּזִּיק כְּלוּם.

54) וגוף המזיק הגדול מספיק לתשלום חצי הנזק הגדול, מה שאין כן גוף הקטן. 55) ומגופו אקבל חצי הניזק הקטן, ודמי חצי נזק שורי הגדול אקח משורך הגדול. 56) לא כן. 57) ותיקח רק את הקטן לתשלום חצי נזקו של הגדול, אף על פי שחצי נזק של הגדול מרובה על כל שוויו, ותפסיד את השאר. 58) ותיקח חצי נזק הקטן מן הגדול. 59) ואתה חייב לשלם לי מנכסיך דמי שור גדול. 60) ומגופו אקח חצי הנזק של הקטן. 61) ותיקח אותו בלבד, ואף על פי שאינו שווה חצי דמי הגדול שניזק ותפסיד את ההפרש. 62) ומגיע לך מנכסי דמי קטן בלבד. 63) הכוונה שאין שם עדים כלל, כי במקרה שיש עדים על הנגיחה, אלא שאינם יודעים איזה מהם הזיק את הגדול, נאמר למעלה בהלכה י, שמשלם כמו שאומר המזיק, וטעם הדבר נתבאר שם (מגיד משנה). 64) אף ממה שהודה. 65) כי הוא כופר בחיטים. 66) כי התובע מודה שהנתבע אינו חייב לו. 67) ואף על פי שמודה בקנס פטור ובכל מודה בקנס הדין הוא שאפילו אם תפס מוציאים מידו, סובר רבינו שחצי נזק עדיף על קנס אחר, ואין מוציאים מיד הניזק אם תפס. וכן פירש גם הראב"ד, מובא כאן במגיד משנה.

22 יב. שׁוֹר שֶׁנָּגַח וְחָזַר וְנָגַח שׁוֹר אַחֵר - הֲרֵי הַנִּזָּק
23 הָרִאשׁוֹן וְהַבְּעָלִים שֶׁתָּפְסוּ בּוֹ. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה
24 מָאתַיִם שֶׁנָּגַח שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה
25 כְּלוּם - הַנִּזָּק נוֹטֵל מֵאָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֵאָה. חָזַר וְנָגַח
26 שׁוֹר אַחֵר[68] שָׁוֶה מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם -
27 הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל מֵאָה, וְהַנִּזָּק שֶׁלָּקָנָיו עִם הַבְּעָלִים
28 נוֹטְלִין חֲמִשִּׁים חֲמִשִּׁים זוּז[69]. חָזַר וְנָגַח שׁוֹר שָׁוֶה
29 מָאתַיִם, וְאֵין הַנִּבְלָה יָפָה כְּלוּם - הָאַחֲרוֹן נוֹטֵל
30 מֵאָה[70], וְנִזָּק שֶׁלָּקָנָיו חֲמִשִּׁים[71], וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן עִם
31 הַבְּעָלִים עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה עָשָׂרִים וַחֲמִשָּׁה[72]. וְכֵן עַל
32 דֶּרֶךְ זֶה חוֹלְקִין וְהוֹלְכִים[73].

68) חייבים שני השותפים, היינו הבעלים והניזק, בתשלום חצי נזק בסך מאה זוז. 69) הבעלים והניזק הראשון מחלקים ביניהם את מאה הזוזים הנותרים. 70) כי כולם אחראים לנזקו. 71) חלקו בשור היה מאה, כלומר חצי השור, על כן עליו להשתתף בתשלום חצי הנזק ב־50%, היינו, חמישים זוז, ונשארים לו חמישים זוז בלבד. 72) חמישים זוז הנותרים מחלקים ביניהם הבעלים והניזק הראשון שווה בשווה, כי חלקיהם בשור שווים היו. 73) במקרה שחזר לתמותו (למעלה פרק ו הלכה ז), או שהיה מועד לשוורים ונגח מין אחר, שאם לא כן אין כל אפשרות לדין זה, שהרי אחרי שלוש נגיחות נעשה מועד.

33 יג. נִזָּק שֶׁתָּפַס בְּהֵמָה שֶׁהִזִּיקָה, לִגְבּוֹת חֲצִי נִזְקוֹ
34 מִגּוּפָהּ - נַעֲשָׂה עָלֶיהָ שׁוֹמֵר שָׂכָר[74] לִנְזָקִין; וְאִם
35 יָצְתָה וְהִזִּיקָה - הַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן חַיָּב[75] בְּנִזְקֶיהָ,
36 וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין. כֵּיצַד? שׁוֹר שָׁוֶה מָאתַיִם שֶׁנָּגַח
37 וְהִפְסִיד מָאתַיִם, וּתְפָסוֹ הַנִּזָּק לִגְבּוֹת מִמֶּנּוּ מֵאָה,
38 וְחָזַר וְנָגַח וְהִפְסִיד בְּמֵאָה וְאַרְבָּעִים - הֲרֵי הַנִּזָּק
39 הָאַחֲרוֹן מְשֻׁתָּלֵם שִׁבְעִים, וְהַנִּזָּק הָרִאשׁוֹן שֶׁתָּפְסוֹ

1 מְשֻׁתָּפִים מוֹתָר נִזְקוֹ, וְהוּא שְׁלִשִׁים[76], וְהַבְּעָלִים
2 מֵאָה[77]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[78].

74) כדין המלווה על המשכון (בבא מציעא פ:). 75) כי הוא אחראי לשמירת השור. 76) כי הוא אחראי לכל חצי הנזק בסך שבעים וזוז. 77) חלקו הקודם בשור בעינו עומד, משנה שם לו. וגמרא לו: 78) אם מספר הניזקים גדול יותר, תמיד אחרון אחרון נשכר, וחלק הבעלים שמור ועומד.

3 **יד. שְׁנֵי שְׁוָרִים תַּמִּים שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין**
4 **בַּמּוֹתָר[79] חֲצִי נֶזֶק. שְׁנֵיהֶם מוּעָדִין, אוֹ מוּעָד וְאָדָם**
5 **שֶׁחָבְלוּ זֶה בָּזֶה - מְשַׁלְּמִין בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם. אֶחָד תָּם**
6 **וְאֶחָד מוּעָד: מוּעָד בְּתָם[80] - מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר נֶזֶק שָׁלֵם,**
7 **תָּם בְּמוּעָד - מְשַׁלֵּם בַּמּוֹתָר חֲצִי נֶזֶק. כֵּיצַד? שׁוֹר תָּם**
8 **שֶׁהִפְסִיד[81] בְּשׁוֹר תָּם אַחֵר שָׁוֶה מָנֶה, וְחָזַר זֶה**
9 **הָאַחֲרוֹן וְהִפְסִיד בָּרִאשׁוֹן שָׁוֶה אַרְבָּעִים - חֲרֵי בַּעַל**
10 **הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם לְבַעַל הָאַחֲרוֹן שְׁלִשִׁים[82]. הָיוּ שְׁנֵיהֶם**
11 **מוּעָדִין - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שִׁשִּׁים. הָרִאשׁוֹן**
12 **מוּעָד[83] וְאַחֲרוֹן תָּם[84] - בַּעַל הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם שְׁמוֹנִים.**
13 **הָרִאשׁוֹן תָּם[85] וְהָאַחֲרוֹן מוּעָד[86] - בַּעַל הָרִאשׁוֹן**
14 **מְשַׁלֵּם עֲשָׂרָה.**

79) בהפרש של דמי שתי החבלות שכל אחד חייב. 80) אם הנזק שהמועד הזיק עלה על דמי חצי הנזק שהזיק התם. 81) שעשה הפסד. 82) חצי ההפרש. 83) וחייב מאה זוז. 84) וחייב עשרים זוז. 85) וחייב חמישים זוז. 86) וחייב ארבעים זוז. משמיענו רבינו שלא תחשוב שמעמידים נזק תחת נזק, אפילו במועד ותם, והמועד משלם רק את הנזק העודף, ובדין ראשון מועד ואחרון תם משלם המועד רק שישים, אין הדין כן, אלא משלם שמונים, היינו מאה נזק שלם פחות חצי הנזק שהזיק התם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) נתבאר בו משפט בהמה שהמיתה את האדם אם היא תמה ואם היא מועדת, שהבעלים משלמים את הכופר, וכיצד היא נעשית מועדת לדבר זה, ומהות הבעלים שהבהמה הממיתה היא שלהם, וכיצד תמית ובאי זה רשות ואי זה נפש תמית ותהיה חייבת.

15 **א. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם בְּכָל מָקוֹם[2] - בֵּין גָּדוֹל[3]**
16 **בֵּין קָטָן[4], בֵּין עֶבֶד[5] בֵּין בֶּן חוֹרִין, אֶחָד תָּם וְאֶחָד**
17 **מוּעָד[6] - חֲרֵי זֶה נִסְקָל. וְאִם הֵמִית אֶת הָעוֹבֵד**
18 **כּוֹכָבִים[7] - פָּטוּר, כְּדִינֵיהֶם[8].**

2) בין ברשות היחיד ובין ברשות הרבים. 3) בן שלש עשרה שנה ויום אחד שהביא שתי שערות. 4) שהרי כתוב בפירוש "או בן יגח או בת יגח, כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא). 5) שכתוב "אם עבד יגח השור... והשור יסקל" (שם לב). 6) שבשניהם כתוב עונש סקילה. בתם - "סקול יסקל השור", ובמועד - "השור יסקל" (שם כח, כט). את כל הדינים הנ"ל מביאה המשנה בבא־קמא מא. 7) השוה למעלה פרק ח הלכה ה. 8) והרי אנו דנין להם כדיניהם, כנאמר למעלה.

19 **ב. אֶחָד שׁוֹר וְאֶחָד שְׁאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף[9] שֶׁהֵמִיתוּ**
20 **- חֲרֵי אֵלּוּ נִסְקָלִין. מַה בֵּין תָּם שֶׁחָבַל אֶת הָאָדָם**
21 **לְמוּעָד[10] שֶׁחָבַל אֶת הָאָדָם? שֶׁהַתָּם פָּטוּר מִן**
22 **הַכֹּפֶר[11], וְהַמּוּעָד חַיָּב בְּכֹפֶר[12]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה מוּעָד**
23 **לַחֲרֵג[13].**

9) אמנם בתורה כתוב "וכי יגח שור", אולם "שור" הוא דוגמה בלבד, ולקוחה מן המציאות היום־יומית. וראה למעלה פ"א, ה"א (וראה עדויות פ"א מי"ב). 10) הלא שניהם נסקלים. 11) פטור מלשלם דמי האדם ההרוג ליורשיו, כי כתוב מפורש "ובעל השור נקי" (שמות כא, כח). שם מא, ומא: 12) שמות כא, ל. 13) אדם או בהמה, אבל מועד לחבל אדם - אינו חייב כופר, שם.

24 **ג. וְהוֹאִיל וְכָל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף שֶׁהָרְגוּ אֶת הָאָדָם[14]**
25 **נִסְקָלִין, הֵיאַךְ יִמָּצֵא מוּעָד לַהֲרֵג[15] עַד שֶׁיְּשַׁלְּמוּ**
26 **בְּעָלָיו אֶת הַכֹּפֶר? כְּגוֹן שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה עוֹבְדֵי**
27 **כּוֹכָבִים[16] וְאַחַר כָּךְ הָרַג יִשְׂרְאֵל; שֶׁהַמּוּעָד לְעוֹבֵד**
28 **כּוֹכָבִים חֲרֵי זֶה מוּעָד לְיִשְׂרְאֵל[17]. אוֹ שֶׁהָרַג שְׁלֹשָׁה**
29 **יִשְׂרְאֵל טֶרֶפָה[18] וְאַחַר כָּךְ הָרַג שָׁלֵם[19]. אוֹ שֶׁהָרַג**
30 **וּבָרַח[20], וּבָרְבִיעִי נִתְפַּס; שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר**
31 **עַד שֶׁיִּפָּקֵל הַשּׁוֹר[21]. וְכֵן אִם סִכֵּן שְׁלֹשָׁה בְּנֵי אָדָם[22]**
32 **כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ בְּהֵמוֹת[23] - חֲרֵי זֶה מוּעָד**
33 **לַחֲרִיגָה[24], וּבְעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[25]. וְכֵן אִם**
34 **הִכִּירוּ עֵדִים אֶת בַּעַל הַשּׁוֹר וְלֹא הִכִּירוּ אֶת הַשּׁוֹר[26]**
35 **בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, וּבָרְבִיעִית רָאוּ**
36 **שׁוֹרוֹ שֶׁהָרַג[27] וְלֹא הָיוּ יוֹדְעִין אִם זֶה הוּא הַשּׁוֹר**
37 **שֶׁהָרַג בְּשָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָרִאשׁוֹנוֹת אוֹ אַחֵר הָיָה[28] -**
38 **הוֹאִיל וְהוּעֲדוּ הַבְּעָלִים שֵׁשׁ לָהֶם בִּבְקָרָם שׁוֹר**
39 **שֶׁהָרַג שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, הָיָה לָהֶם לִשְׁמֹר כָּל בְּהֶמְתָּם[29],**
40 **וּמֵאַחַר שֶׁלֹּא שָׁמְרוּ - מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר.**

14) בפעם הראשונה. 15) זוהי קושיית הגמרא, שם. 16) תשובת ר' שימי, שם. שור שהמית גוי פטור, למעלה הלכה א. 17) המגיד־משנה תמה על רבינו שפסק כדעת רב שימי, שהרי הגמרא מתפלאה על רב שימי, ומקשה: "ומועד לגויים הוי מועד לישראל?!" ומסיימת ואומרת, "אלא אמר ר' שמעון בן לקיש...", זאת־אומרת שתשובת רב שימי נדחתה. והוא מתרץ ואומר: שרבינו אינו גורס "אלא", והוא מפרש בניחותא, ש"מועד לגויים הוי מועד לישראל", ור' שמעון בן לקיש אומר טעם שני. 18) אדם שיש בו אחד הדברים שמטריפים בבהמה, כגון שניקב קרום מוחו, ואין סוקלים שור על טריפה, מכיון ש"אדם הורג הרג". 19) ומועד לטריפה הרי זה מועד לשלם, שם. 20) שלוש פעמים, שם. 21) כמו שכתוב: "השור יסקל . . . אם כופר יושת עליו" (שמות כא, כט־ל). על כן אם לא נתפס, אין הבעלים משלמים כופר. 22) ולא מתו, וכשהרג אדם רביעי מתו כולם, בבא־קמא מא. 23) שם. 24) ומה שפסק רבינו למעלה פרק ו הלכה ח, שמועד לאדם אינו מועד לבהמה, וכל־שכן שמועד לבהמה אינו מועד לאדם, לא נאמר אלא במועד להזיק, אבל במועד להריגת בהמה

מועד גם לאדם, ומכל־שכן להיפך. ראה מאירי לבבא־קמא עמוד 127, וכסף־משנה כאן. 25) כשהרג אדם אחרי ג' הבהמות. 26) הם יודעים מי הוא בעל השור שהמית, אבל אינם יודעים לציין בדיוק איזה שור הוא, כי יש לו לאיש זה כמה שוורים. 27) ויודעים בדיוק איזה שור הרג ברביעית. 28) שגם כן שייך לאותם הבעלים, אבל יודעים הם ששור אחד נגח כל שלש הנגיחות הראשונות. 29) מכיון שאינם יודעים איזהו הרג. זוהי תשובת רבינא בגמרא, שם.

1 **ד. זֶה שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה[30] ׳וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת׳ - מִפִּי**
2 **הַשְּׁמוּעָה[31] לָמְדוּ, שֶׁחִיּוּב מִיתָה זוֹ בִּידֵי שָׁמַיִם[32];**
3 **וְאִם נָתַן כֹּפֶר הַנֶּהֱרָג[33] - מִתְכַּפֵּר לוֹ. וְאַף עַל פִּי**
4 **שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה[34], מְמַשְׁכְּנִין מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּכֹפֶר[35] בְּעַל**
5 **כָּרְחוֹ.**

30) בשור מועד שהרג אדם. 31) מפי קבלת חכמינו ז"ל. 32) ולא בידי אדם. במסכת סנהדרין טו: דרשו: "אמר קרא "מות יומת המכה רוצח הוא" (במדבר לה, כא), על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו". 33) תשלום דמי הנהרג. זוהי דעת החכמים: "ונתן פדיון נפשו" (שמות כא, ל) דמי ניזק, שם מ. 34) וחייבי כפרה, כגון חייבי חטאות ואשמות - אין ממשכנים אותם. 35) ואינו דומה לחייב קרבן חטאת או אשם, שמוחזק בעינינו שלא יתרשל, ויביא את הקרבן לה', ועל כן אין צורך למשכן אותו. אבל בכופר עלול אדם להקל, כי הוא משלם אותו לחבירו, וירא בזה חוב רגיל. ולפיכך יש צורך למשכן אותו, אם אינו משלם. זוהי בעיא שלא נפתרה בגמרא שם, ורבינו פוסק לחומרא. ואף־על־פי שדרכו לפסוק שאין מוציאים ממון בבעיא שלא נפשטה, בתשלומי כפרה דן לחומרא, וכן בהלכה ה; ובחידושי הרשב"א תירץ, שרבינו אומר שבית־דין ממשכן את זה שנתחייב בכופר, והאיבעיא בגמרא מתכוונת ליורשי הנהרג (מגיד־משנה).

6 **ה. שׁוֹר[36] שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין שֶׁהָרַג - כָּל אֶחָד מֵהֶם**
7 **מְשַׁלֵּם כֹּפֶר שָׁלֵם[37]; שֶׁהֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן צָרִיךְ כַּפָּרָה**
8 **גְּמוּרָה[38].**

36) מועד. 37) ואינו דומה לנזק רגיל, שכל אחד מן השותפים משלם חצי. 38) מה־שאין־כן בנזק רגיל, שצריך רק להשלים להניזק דמי נזקו בשלמותם. גם זו בעיא שלא נפתרה בגמרא, שם. גם כאן מחמיר רבינו, משום שאין זה ספק ממון סתם שפוסקים לקולא לנתבע, אלא זה ענין של כפרה.

9 **ו. אֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בִּפְנֵי בְּעָלָיו[39], אִם**
10 **הָיוּ לוֹ בְּעָלִים; אֲבָל אִם לֹא הָיוּ לוֹ בְּעָלִים, כְּגוֹן**
11 **שׁוֹר הַמִּדְבָּר[40] וְשׁוֹר שֶׁל הֶקְדֵּשׁ וְשׁוֹר שֶׁל גֵּר שֶׁמֵּת**
12 **וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין אִם הֵמִית - הֲרֵי זֶה נִסְקָל[41], וְגוֹמְרִין**
13 **דִּינוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ בְּעָלִים[42]. וְכֵן שׁוֹר הָאָשָׁה[43]**
14 **וְשׁוֹר הַיְתוֹמִים[44] וְשׁוֹר הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִים[45] שֶׁהֵמִיתוּ -**
15 **נִסְקָלִין. וְאֵין הָאַפּוֹטְרוֹפּוֹסִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר[46];**
16 **שֶׁהַכֹּפֶר כַּפָּרָה הוּא[47], וְאֵין הַקְּטַנִּים וְהַחֵרְשִׁים**
17 **וְהַשּׁוֹטִים בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ צְרִיכִין כַּפָּרָה.**

39) שם מד: 40) שהוא הפקר ואין לו בעלים. 41) משנה שם, וכדעת החכמים. 42) כי ההעדה בבעלים בתורה נאמרה רק בשיש לו בעלים. 43) אף־על־פי שבתורה כתוב "בעל השור", לשון זכר (רש"י). 44) שאין להם אפוטרופוס. 45) השייך ליתומים או לחרש ושוטה. 46) ברייתא שם, מ. 47) בניגוד לחצי נזק ונזק שלם, שחייב האפוטרופוס לשלם, וחוזר וגובה מן היתומים כשיגדלו. השוה למעלה פרק ו הלכה ד.

18 **ז. שׁוֹר שֶׁהוּא טָרֵפָה[48] שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ[49], אוֹ שֶׁהָיָה**
19 **הַשּׁוֹר שֶׁל אָדָם טְרֵפָה - אֵינוֹ נִסְקָל[50]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַם**
20 **בְּעָלָיו יוּמָת - כְּמִיתַת הַבְּעָלִים כָּךְ מִיתַת הַשּׁוֹר[51],**
21 **וְכֵיוָן שֶׁבְּעָלָיו כְּמֵת הֵם חֲשׁוּבִים וְאֵינָן צְרִיכִין**
22 **מִיתָה[52] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[53].**

48) כגון ניקב קרום מוחו, או יש בו אחד משאר י"ז סוגי טרפות. 49) בפני עדים, אבל אם הרג בפני בית־דין הורגים אותו משום "ובערת הרע מקרבך" (דברים יג, ו - ראב"ד). 50) זוהי דעת רב אשי בסנהדרין עח. 51) מקישים זה לזה, מכיון שהתורה כתבתם בפסוק אחד, שם. 52) ואין לקיים בו "וגם בעליו יומת". [בגמרא שם נימוק אחר, שעדות זו אי אתה יכול להזימה, ואולי שני הנימוקים עולים בקנה אחד]. 53) לפיכך גם שורו פטור, ואין מקיימים בו "השור יסקל". אותו הנימוק גם בשור שהוא עצמו טריפה והרג את הנפש. אילו בעליו היו טריפה, היו פטורים ממיתה, כך גם שורו שהוא טריפה פטור ממיתה.

23 **ח. הַמְשַׁסֶּפֶה[54] כֶּלֶב בַּחֲבֵרוֹ וַהֲרָגוֹ - אֵין הַכֶּלֶב**
24 **נִסְקָל[55]. וְכֵן אִם גִּירָה בּוֹ בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה וַהֲרָגוּהוּ.**
25 **אֲבָל אִם שִׁסָּה בּוֹ נָחָשׁ, וַאֲפִלּוּ הִשִּׁיכוֹ בּוֹ[56], וַהֲרָגוֹ**
26 **- הַנָּחָשׁ נִסְקָל[57]; שֶׁאֵרֶס הַנָּחָשׁ שְׁמֵמִית מֵעַצְמוֹ**
27 **מְקִיאוֹ[58]. לְפִיכָךְ, זֶה הָאָדָם שֶׁהִשִּׁיךְ בּוֹ נָחָשׁ פָּטוּר**
28 **מִמִּיתַת בֵּית דִּין[59].**

54) בקול או בתנועת יד. 55) כדין שור שהגיחו אותו, שאינו חייב מיתה, ראה למעלה פרק ו הלכה ה. 56) שם את שיני הנחש בגוף האדם. 57) כדעת החכמים במשנה סנהדרין עו: עח. 58) ולפיכך דינו כהורג מעצמו וחייב, שם עח. 59) אבל חייב בדיני שמים, כי גרם למות האדם.

29 **ט. אֵין הַבְּהֵמָה נִסְקֶלֶת אִם הֵמִיתָה עַד שֶׁנִּתְכַּוְּנָה**
30 **לְהַזִּיק לְמִי שֶׁהָיָה חַיֶּבֶת עָלָיו סְקִילָה[60]. אֲבָל שׁוֹר**
31 **שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּן לַהֲרֹג אֶת הַבְּהֵמָה וְהָרַג אֶת הָאָדָם[61],**
32 **נִתְכַּוֵּן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְהָרַג לְיִשְׂרָאֵל, נִתְכַּוֵּן**
33 **לְנָפָלִים[62] וְהָרַג בֶּן קַיָּמָא - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[63]. וְאִם**
34 **הָיָה מוּעָד[64] - הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר[65], אוֹ בְּקִנָּס אִם**
35 **הֵמִית עֶבֶד[66]; וְאַף עַל פִּי שֶׁהָרַג בִּלֹּא כַּוָּנָה[67], הוֹאִיל**
36 **וְהוּא מוּעָד לָזֶה[68].**

60) אפילו אם לא נתכוונה לזה שהרגה, כגון נתכוונה להרוג את ראובן והרגה את שמעון - נסקלת, כי אילו הרגה את ראובן, גם כן היתה חייבת סקילה, בבא־קמא מד: 61) משנה שם מד. 62) כל הדוגמאות האלה מובאות במשנה שם. 63) כמיתת הבעלים כך מיתת השור, וכשם שבעל השור שלא נתכוון פטור, כך גם השור שלא נתכוון פטור, שם. 64) כגון שהרג לפני כן שלוש בהמות. 65) אם המית בן חורין, כדעת שמואל "פטור ממיתה וחייב בכופר", שם עמוד א, וכדעת ר' יוחנן: "לרבות כופר שלא בכוונה ככופר בכוונה", שם מג: 66) ישלם שלושים שקלים, כמו שכתוב: "אם עבד יגח השור או אמה, כסף שלשים שקלים יתן לאדניו" (שמות כא, לב). סכום זה עליו לשלם בין אם העבד שווה פחות ובין אם הוא שווה יותר, ומשום כך נחשב לקנס. השווה למעלה פרק ב, הלכה ח. 67) כדעת ר' יוחנן: ". . . לרבות עבד שלא בכוונה כעבד בכוונה", שם מג: 68) לכן משלם כופר אף־על־פי שהשור אינו נסקל, ואין זה דומה לדין הרג וברח, שאין הבעלים חייבים בכופר מפני שהשור אינו נסקל (למעלה הלכה ג), מכיון ששם השור חייב סקילה, אבל בדין שלפנינו השור פטור מסקילה (כסף־משנה למעלה הלכה ג).

1 **י. הָיָה מוּעָד לִפְלֹ֗[69] עַל בְּנֵי הָאָדָם בְּבוֹרוֹת, וְרָאָה**
2 **יָרָק בְּבוֹר[70] וְנָפַל לַבּוֹר בִּשְׁבִיל הַיָּרָק, וְהָיָה שָׁם אָדָם**
3 **וָמֵת; אוֹ שֶׁהָיָה מוּעָד לְהִתְחַכֵּךְ בְּכָתָלִים[71] וּלְהַפִּיל[72]**
4 **עַל בְּנֵי אָדָם, וְנִתְחַכֵּךְ בְּכֹתֶל לַהֲנָאָתוֹ, וְנָפַל[73] עַל**
5 **אָדָם וָמֵת מֵחֲמַת חִכּוּכוֹ - הַשּׁוֹר פָּטוּר מִמִּיתָה, לְפִי**
6 **שֶׁלֹּא נִתְכַּוֵּן לָהָמִית; וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר, שֶׁהֲרֵי**
7 **זֶה מוּעָד לִפֹּל בְּבוֹרוֹת עַל בְּנֵי אָדָם אוֹ לְהַפִּיל עֲלֵיהֶם**
8 **הַכְּתָלִים. וְהֵיאַךְ יָדַע שֶׁנִּתְחַכֵּךְ לַהֲנָאָתוֹ?[74]**
9 **כְּשֶׁנִּתְחַכֵּךְ לְאַחַר שֶׁהִפִּיל וְהֵמִית[75].**

69) שם מח: 70) דוגמת רב יוסף, שם. 71) שם מד. 72) את הכתלים. 73) הכותל מחמת חיכוכו. 74) ולא נתכוון להרוג אדם. 75) גמרא שם.

10 **יא. אֵין הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין אֶת הַכֹּפֶר עַד שֶׁתָּמִית**
11 **בְּהֶמְתָּן חוּץ מֵרְשׁוּתָן; אֲבָל אִם הֵמִית בִּרְשׁוּת**
12 **הַמַּזִּיק, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בִּסְקִילָה[76] - הַבְּעָלִים**
13 **פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר[77]. כֵּיצַד? הִנִּיחָן לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת**
14 **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּתוֹ, וַאֲפִלּוּ נִכְנַס[78] לְתֹךְ בֵּיתוֹ[79] אוֹ**
15 **חוֹבוֹ[80] מְמֻנֶּה, וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וָמֵת -**
16 **הַשּׁוֹר בִּסְקִילָה, וְהַבְּעָלִים פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר; שֶׁהֲרֵי**
17 **אֵין לוֹ רְשׁוּת לִכָּנֵס לִרְשׁוּתוֹ שֶׁל זֶה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ.**

76) טענת הבעלים: "באיזו רשות נכנסת לחצרי", מועילה לענין תשלומי ממון וקנס בלבד, אבל לא לענין מיתת השור, בבא־קמא כג: 77) לגבי כופר מועילה טענה זו. 78) פועל. 79) ברייתא שם, לג. 80) המלווה מן הלווה.

18 **יב. עָמַד בַּפֶּתַח[81] וְקָרָא לְבַעַל הַבַּיִת, וְאָמַר לוֹ 'הֵן',**
19 **וְנִכְנַס[82], וּנְגָחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - הֲרֵי הַבְּעָלִים**
20 **פְּטוּרִין; שֶׁאֵין מַשְׁמַע 'הֵן' אֶלָּא עֲמֹד בִּמְקוֹמְךָ[83] עַד**
21 **שֶׁאֲדַבֵּר עִמָּךְ.**

81) שם. 82) כי הבין את תשובת "הן" כנתינת רשות להכנס. 83) כדעת החכמים בברייתא.

22 **יג. בְּהֵמָה שֶׁנִּכְנְסָה לַחֲצַר הַנִּזָּק, וְדָרְסָה עַל גַּבֵּי**
23 **תִּינוֹק[84] דֶּרֶךְ הִלּוּכָהּ[85] וַהֲרָגַתְהוּ - הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין**
24 **אֶת הַכֹּפֶר[86]; שֶׁהֲרֶגֶל מוּעֶדֶת[87] לְהַזִּיק בְּדֶרֶךְ הִלּוּכָהּ,**
25 **וּבִרְשׁוּת הַנִּזָּק חַיָּב אַף עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל[88], כְּמוֹ**
26 **שֶׁמָּצָאתָ לָמֵד: נִמְצָאתָ לָמֵד: שֶׁהַמּוּעָד שֶׁהֵמִית בְּכָנָה[90]**
27 **- נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּכֹפֶר; וְאִם הֵמִית שֶׁלֹּא**
28 **בְּכָנָה[91] - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה, וְהַבְּעָלִים חַיָּבִים בְּכֹפֶר.**
29 **וְתָם שֶׁהֵמִית שֶׁלֹּא בְּכָנָה - פָּטוּר מִן הַמִּיתָה וּמִן**
30 **הַכֹּפֶר[92]; וְאִם נִתְגַּיֵּן לְהָמִית - נִסְקָל, וְהַבְּעָלִים**
31 **פְּטוּרִין מִן הַכֹּפֶר, וְכֵן מִקְנָס שֶׁל עֶבֶד[93].**

84) שם, כו. 85) שזוהי "רגל" ברשות הניזק. 86) מיד בפעם הראשונה, ולא כמו בקרן שחייב בכופר רק לאחר שלוש נגיחות. 87) מתחילתה, ולפיכך הבעלים משלמים כופר בפעם הראשונה כמו קרן אחר שלוש פעמים. 88) מה־שאין־כן ברשות הרבים שפטור על שן ועל רגל. 89) למעלה פרק א הלכה ה, ז. 90) כגון נגח. 91) כמו הדוגמה של "דרסה על גבי תינוק דרך הילוכה", והדוגמאות למעלה הלכה ט. 92) כי דין הכופר נאמר בתורה במועד בלבד, שמות כא, ל. 93) תם שהרג עבד פטור מלשלם שלושים שקלים, כי דין זה נאמר בתורה במועד בלבד, ראה למעלה הלכה ט.

32 **יד. נִרְאֶה לִי[94], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהַתָּם שֶׁהֵמִית בְּכָנָה**
33 **עֶבֶד אוֹ שִׁפְחָה פָּטוּר מִן הַקֶּנֶס, שֶׁהוּא שְׁלֹשִׁים סֶלַע**
34 **הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[95], אִם הֵמִית שֶׁלֹּא בְּכָנָה[96] - מְשַׁלֵּם**
35 **חֲצִי דְּמֵי הָעֶבֶד אוֹ חֲצִי דְּמֵי הַשִּׁפְחָה מִגּוּפוֹ[97], כְּאִלּוּ**
36 **הֵמִית שׁוֹר חֲבֵרוֹ[98] אוֹ חֲמוֹרוֹ.**

94) זוהי סברת עצמו, בלי מקור ברור בתלמוד ובגאונים. 95) שמות כא, לב. בתורה כתוב "שקלים". בלשון המשנה נקרא שקל זה בשם סלע. גם התרגום אונקלוס מפרש שם "שקלים" - סלעים. 96) ודינו הוא שפטור מסקילה. 97) כדין תם שהזיק, שמשלם חצי נזק מגופו. 98) כי על עבדו ועל אמתו, אומרת התורה במפורש - באותו פרק, פסוקים אחדים לפני כן - "כי כספו הוא", כלומר דינו כשורו וכחמורו, אבל תם שהרג אדם שלא בכוונה פטור אף מחצי דמיו, מפני שאין דמים לבן חורין (מגיד־משנה).

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו כמות הכופר לפי [מה] שהוא הנהרג אם בן חורין או עבד, וכן [אם] בהמה אחת המיתה והזיקה מה דינה, וכן אם הוציאו הבעלים הבהמה מרשותם אחר שהמיתה, ותשלום דיני בהמה ההורגת.

37 **א. כַּמָּה הוּא הַכֹּפֶר? כְּמוֹ שֶׁרָאוּ הַדַּיָּנִין[2] שֶׁהוּא דְּמֵי**
38 **הַנֶּהֱרָג[3], הַכֹּל לְפִי שָׁוְיוֹ שֶׁל נֶהֱרָג. שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָתַן**
39 **פִּדְיֹן נַפְשׁוֹ[4] כְּכֹל אֲשֶׁר יוּשַׁת עָלָיו[5]. וְכֹפֶר הָעֲבָדִים -**
40 **בֵּין גְּדוֹלִים בֵּין קְטַנִּים[6], בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת[7] -**
41 **הוּא הַקֶּנֶס הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה: שְׁלֹשִׁים סֶלַע כֶּסֶף יָפֶה,**

בֵּין שֶׁהָיָה הָעֵבֶד שָׁוֶה מֵאָה מָנֶה[8] בֵּין שֶׁאֵינוֹ שָׁוֶה אֶלָּא דִינָר. וְכָל הַמַּעֲבֶה גֵּט שְׁחרוּר[9] - אֵין לוֹ קְנָס[10], הוֹאִיל וְאֵין לוֹ אָדוֹן[11], שֶׁהֲרֵי יָצָא לְחֵרוּת.

~ נקודות משיחות קודש ~

"הכל לפי שויו של נהרג"

במהותו של תשלום כופר יש לחקור האם הוא חיוב נפרד בפני עצמו, או שבא **במקום** מיתה (ונפק"מ כשהשור פטור ממיתה אם חייב או פטור מכופר). ויש לומר שאין לך אלא חידושו המפורש בקרא - עצם תוכן תיבת כופר שמשמעותו שבא במקום.

ולחידודי יש לומר שהדבר תלוי בשתי מחלוקות: א. האם כופר הוא דמי מזיק וא"כ הוא במקום מיתתו בידי שמים, או שהוא דמי ניזק וכל עניינו השלמת חיסרון הניזק וא"כ הרי הוא חיוב בפני עצמו. ב. האם יש כופר על המתה שלא בכוונה (שאז פטור ממיתה) ואם יש הרי שהוא חיוב בפני עצמו. או שאין כופר שלא בכוונה וא"כ חיוב הכופר הוא במקום מיתה וכיון שפטור ממיתה פטור גם מכופר. ומכיון שפסק הרמב"ם שכופר הוא דמי ניזק - "הכל לפי שויו של נהרג"- ושיש כופר שלא בכוונה (נזקי ממון פ"י הי"ג) מוכח שסובר שהוא חיוב בפני עצמו.

(עפ"י לקו"ש חי"ג עמוד 299)

2) ולא כמו שרואים היורשים. 3) ולא דמי בעל השור שהמית, אף־על־פי שהכופר בא לכפר על נפשו, דין זה הוא כדעת החכמים, בבא־קמא מ. 4) של הנהרג. 5) ע"י בית הדין. 6) כי התורה אינה מבחינה וכותבת "אם עבד יגח השור", שם, לב. 7) כי כתוב "אם עבד יגח השור או אמה". 8) לשון המשנה שם מא. משום כך נקרא תשלום שלשים הסלעים "קנס", כי הוא סכום קבוע בין אם העבד שוה יותר או פחות מזה. 9) עבד שיצא לחירות אלא טעון עדיין שטר שחרור, כגון שחיסרו רבו אחד מכ"ד ראשי איבריו, או שהפקירו או הקדישו, גיטין מב: 10) אם המית אותו שור מועד - אין לבעליו קנס. 11) והתורה אמרה: "כסף שלשים שקלים יתן לאדוניו". זוהי בעיא בגמרא שם, שלא נפתרה, ולפיכך בעל השור פטור, כי המוציא מחבירו עליו הראיה.

ב. לְמִי נוֹתְנִין הַכֹּפֶר? לְיוֹרְשֵׁי הַנֶּהֱרָג. וְאִם הֵמִית אִשָּׁה - הַכֹּפֶר לְיוֹרְשֶׁיהָ מֵאָבִיהָ, וְאֵינוֹ לַבַּעַל[12]. הֵמִית מִי שֶׁחֶצְיוֹ עֶבֶד וְחֶצְיוֹ בֶּן חוֹרִין[13] - נוֹתֵן חֲצִי קְנָס[14] לְרַבּוֹ, וְהַחֲצִי הָאַחֵר[15] רָאוּי לִתֵּן[16] וְאֵין מִי יְקַחֲנוּ[17].

12) הכופר אינו משתלם אלא לאחר מיתתה, ולא זכתה בו האשה מחיים, ואין הבעל יכול לרשת אותו, כי הוא יורש רק מה שאשתו החזיקה בו מחיים. "אין הבעל נוטל בראוי - לבוא לאחר מיתתה - כבמוחזק", שם מב: 13) כגון עבד של שני שותפים, ושחרר אחד מהם את חלקו. 14) חמשה עשר סלעים. 15) שהוא בן חורין. 16) חצי כופר ליורשיו. 17) שהרי אין לו יורשים, כי אין לעבד קידושין, ועל כן זוכה בו המזיק. מקור הלכה זו בגיטין מב. ומג. לפי תשובת רבא, שם.

ג. שׁוֹר שֶׁנָּגַח אִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ[18], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מוּעָד[19] לְיַגֵּחַ - הַבָּעָלִים פְּטוּרִין מִדְּמֵי וְלָדוֹת; שֶׁלֹּא חִיְּבָה תּוֹרָה בְּדִמֵי וְלָדוֹת אֶלָּא לְאָדָם[20].

18) מתים. 19) וכל־שכן כשהוא תם. 20) שהכה אשה ויצאו ילדיה, כמו שכתוב: "וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה . . . ענוש יענש" (שמות כא, כב), מכאן אמר ר' עקיבא: "אנשים" ולא שוורים. שם מב.

ד. נָגַח שִׁפְחָה[21] וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ - מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת[22]; שֶׁזֶּה כְּמִי שֶׁנָּגַח חֲמוֹר מְעֻבֶּרֶת[23]. וְאִם הָיָה תָּם - מְשַׁלֵּם חֲצִי דְּמֵי וְלָדוֹת מִגּוּפוֹ.

21) כנענית. 22) אם הוא מועד, דעת רב פפא שם, מט. 23) שם.

ה. כֵּיצַד שָׁמִין[24] אוֹתָהּ? אוֹמְדִין כַּמָּה הָיְתָה שִׁפְחָה זוֹ שָׁוָה כְּשֶׁהָיְתָה מְעֻבֶּרֶת[25] וְכַמָּה הִיא שָׁוָה עַתָּה[26], וְנוֹתֵן לְבָעֳלֶיהָ הַפְּחָת[27] אוֹ חֶצְיוֹ[28]. וְאִם הֵמִית[29] הַשִּׁפְחָה - מְשַׁלֵּם הַכֹּפֶר הַקָּצוּב בַּתּוֹרָה בִּלְבַד[30], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[31].

24) מעריכים את השפחה שניגחה ויצאו ילדיה, לשם חישוב דמי הנזק. 25) לפני הנגיחה. מחירה אז גבוה גם בגלל העובר וגם בגלל עצמה, שנראית משובחת ובעלת איברים. 26) לאחר שנגחו אותה ויצאו ילדיה. חישוב זה עושה המשנה בבא־קמא מח: 27) כשהוא מועד. 28) כשהוא תם. 29) והוא מועד. 30) שלושים שקלים, ואינו משלם דמי ולדות. 31) למעלה הלכה א, שאפילו היתה שווה מאה מנה, משלם שלושים סלעים בלבד.

ו. שׁוֹר שֶׁנִּתְפַּוֵּן לְבְהֵמָה וְנָגַח אֶת הָאָדָם, אַף עַל פִּי שֶׁאִם הֵמִיתוּ פָּטוּר[32] כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[33], אִם חָבַל בּוֹ[34] - חַיָּב בְּנֶזֶק[35]. וְאִם תָּם הוּא - מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק מִגּוּפוֹ[36], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם.

32) ממיתה. 33) למעלה פרק י, הלכה ט. 34) הזיקו ולא הרגו. 35) כשם שחייב בתשלומי כופר כשהרג שלא בכוונה, שם מד: 36) כדעת החכמים האומרים "כמשפט הזה יעשה לו" (שמות כא, לא) "כמשפט שור בשור, כך משפט שור באדם. מה שור בשור, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם; אף שור באדם, תם משלם חצי נזק ומועד נזק שלם", שם לג. וראה למעלה פרק ז, הלכה ג.

ז. שׁוֹר תָּם שֶׁהֵמִית[37] וְהִזִּיק[38] - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת, וְאֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[39]; וּמוּעָד שֶׁהֵמִית וְהִזִּיק - דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[40], וְחוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי נְפָשׁוֹת. קָדְמוּ וְדָנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת תְּחִלָּה - חוֹזְרִין וְדָנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[41].

37) אדם. 38) ואחר־כך הזיק ממון. 39) שתם אינו משלם אלא מגופו, והרי הוא נסקל. 40) ומשלם מן

העליה. 41) אף־על־פי שכבר נגמר דינו לסקילה ואין לו בעלים. כל ההלכה הזאת כלשונה היא ברייתא שם, צ: אמנם שם כתוב: "קדמו ודנוהו דיני נפשות, אין חוזרין ודנין אותו דיני ממונות", אולם זה מדובר - לפי רבא אליבא דרבי עקיבא - במקרה שברח השור לאחר שדנוהו להסקל, אבל אם לא ברח, גם אם קדמו ודנוהו דיני נפשות, חוזרים ודנים אותו דיני ממונות.

ח. וּמֵהֵיכָן מְשַׁתְּלֵם?[42] מִן הַשָּׁבַח שֶׁהִשְׁבִּיחַ בִּרְדָיָתוֹ[43] אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְסְקִילָה אֵין לוֹ בְּעָלִים שֶׁיִּתְחַיְּבוּ בְּנִזְקָיו[44]. דָּנוּהוּ דִּינֵי נְפָשׁוֹת וּבָרַח - אֵין דָּנִין אוֹתוֹ דִּינֵי מָמוֹנוֹת[45].

42) במקרה שקדמו ודנו אותו דיני נפשות, ואחר־כך חזרו ודנו אותו דיני ממונות. 43) מן השכר שמכניס השור בחרישתו. 44) ולכן אי־אפשר לגבות מן הבעלים, ואף־על־פי שבשעה שהזיק היו לו בעלים. 45) כי אפשר לגבות רק מחרישת השור, והוא איננו. ברייתא שם צ: ולפי פירוש רבא אליבא דרבי עקיבא שם צא. [רש"י שם מפרש כשברחו הבעלים, אולם רבינו מפרש כשברח השור, כך הבינו דבריו הראב"ד ומגיד־משנה].

ט. שׁוֹר שֶׁהֵמִית אֶת הָאָדָם[46] וְהִקְדִּישׁוֹ בְּעָלָיו - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[47]; וְכֵן אִם הִפְקִירוֹ - אֵינוֹ מֻפְקָר; מְכָרוֹ - אֵינוֹ מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לְבְעָלָיו[48] - אֵינָהּ חֲזָרָה[49]; שְׁחָטוֹ - בְּשָׂרוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה[50]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ לְסְקִילָה; אֲבָל עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ לְסְקִילָה, אִם הִקְדִּישׁוֹ - מֻקְדָּשׁ[51]; וְאִם הִפְקִירוֹ - הֲרֵי הוּא מֻפְקָר[52]; מְכָרוֹ - הֲרֵי זֶה מָכוּר; הֶחֱזִירוֹ שׁוֹמֵר לְבְעָלָיו[53] - הֲרֵי זֶה מֻחְזָר[54]; וְאִם קָדַם וּשְׁחָטוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר בַּאֲכִילָה.

46) הלכה זו מקורה במשנה ובברייתא שם, מד: , מה. 47) כי לאחר שנגמר דינו לסקילה, אין לבעלים כל זכות על השור. 48) לאחר שהמית אדם ברשותו, ונגמר דינו לסקילה. 49) והשומר חייב לשלם דמי השור לבעליו. 50) בברייתא פסחים כב: ובבבא־קמא מא. למדו דין זה ממה שנאמר בתורה (שמות כא, כח) "סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו". ושאלו: אם השור נסקל, למה צריך להוסיף ולהשמיענו שהוא אסור באכילה, הלא אסור משום נבילה? ואם נתכוון לאסרו בהנאה, היה עליו לכתוב "ולא יהנה", אלא "מגיד לך הכתוב, שאם שחטו אחר שנגמר דינו אסור" וכו', וגם עורו אסור בהנאה, מהכתוב שם "ובעל השור נקי", ופירש בן זומא "נקי מנכסיו", ותנאים אחרים למדו הנאת עורו מ"את בשרו" - הטפל לבשרו. 51) והנהנה ממנו מעל. 52) ומי שזכה והשתמש בו לחרישה וכדומה - הרווח שלו. 53) לאחר שהמית אדם ברשותו. 54) והשומר פטור, אפילו אם אחר שהחזירו יגמרו דינו של השור לסקילה, כי בזמן שהחזירו השומר, יכלו הבעלים לשחוט אותו ולאכלו.

י. שׁוֹר שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ שֶׁנִּתְעָרֵב בְּשׁוֹרִים אֲחֵרִים - כֻּלָּן פְּטוּרִין; לְפִי שֶׁאֵין גּוֹמְרִין דִּינוֹ שֶׁל שׁוֹר אֶלָּא בְּפְנֵי הַשּׁוֹר[55], כְּדִין הָאָדָם[56]. נִגְמַר דִּינוֹ וְאַחַר כָּךְ נִתְעָרֵב בַּאֲחֵרִים, אֲפִלּוּ בְּאֶלֶף - כֻּלָּן נִסְקָלִים[57]; וְנִקְבָּרִין וַאֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, כְּדִין בְּהֵמָה נִסְקֶלֶת[58].

55) ומכיון שאין מכירים אותו, אין זה בפניו. 56) "השור יסקל וגם בעליו יומת" - כמיתת הבעלים כך מיתת השור, מה בעלים בפניהם אף שור בפניו, שם מה. 57) ואינו בטל ברוב, כי בעלי חיים חשובים הם ודבר חשוב אינו בטל, ומכיון שכולם אסורים בהנאה, אין הפסד לבעלים בסקילה, על כן סוקלים אותם, כדי לקיים מצות סקילה בשור שנגמר דנו, סנהדרין עט: פ. 58) ולא כדין נבילה סתם שמותרת בהנאה.

יא. פָּרָה מְעֻבֶּרֶת שֶׁהֵמִיתָה אֶת הָאָדָם, וְכֵן כָּל בְּהֵמָה שֶׁנֶּעֶבְדָה בָּהּ עֲבֵרָה[59] - הֲרֵי עֻבָּרָהּ כָּמוֹהָ; הִיא וְעֻבָּרָהּ נֶהֱרָגִים[60], הִיא וְעֻבָּרָהּ נִרְבָּעָה.

59) כגון שנרבעה על־ידי אדם וחייבת מיתה, ויקרא כ, טו. 60) וגם העובר חייב סקילה, דעת רבא שם, פ.

יב. נֶהֱרָגָה וְהֵמִיתָה וְאַחַר כָּךְ נִתְעַבְּרָה[61]: אִם עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינָהּ נִתְעַבְּרָה, וְיָלְדָה קֻדָּם גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ מֻתָּר[62]; וְאִם יָלְדָה אַחַר גְּמַר דִּין - וְלָדָהּ אָסוּר[63], שֶׁהָעֻבָּר יֵרֶךְ אִמּוֹ הוּא[64]. וְאִם נִתְעָרֵב וָלָד זֶה בַּאֲחֵרִים - פּוֹנְסִין אֶת כֻּלָּם בְּכִכָּר[65] עַד שֶׁיְּמוּתוּ שָׁם[66].

61) כלומר שהעובר לא היה בשעת הנגיחה. 62) כי לא היה בשעת הנגיחה, וגם לא בשעת גמר הדין. 63) אף־על־פי שלא היה בשעת הנגיחה. אבל אינו נסקל, מכיון שלא היה בשעה שנגחה. 64) ומכיון שנגמר דינה של האם, ואסורה באכילה ובהנאה, גם העובר אסור. במה דברים אמורים כשנתעברה לפני גמר דין, אבל נתעברה לאחר גמר דין וילדה, הוולד מותר, מפני שגם הזכר המותר באכילה גרם לוולד, וזה וזה גורם מותר (רבינו בהלכות עבודה זרה פרק ז, הלכה יד). 65) בחדר מאסר. 66) ואין סוקלים אותם, כי הוולד האסור עצמו אינו חייב סקילה, ברייתא שם, ס.

יג. שׁוֹר הַנִּסְקָל שֶׁהוּזְמוּ עֵדָיו[67] - כָּל הַקּוֹדֵם בּוֹ זָכָה[68], שֶׁהֲרֵי מְשֻׁנְּגָמַר דִּינוֹ הִפְקִירוּהוּ בְּעָלָיו[69]. וְאִם הֵעִידוּ שֶׁבְּעָלָיו רְבָעוּהוּ[70], וְהֵזִים[71] אֶת הָעֵדִים - הֲרֵי הַשּׁוֹר לְבְעָלָיו, וְהַקּוֹדֵם וּמְשָׁכוֹ לֹא זָכָה בּוֹ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַבַּעַל יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁלֹּא חָטָא וְשֶׁאֵלּוּ עֵדֵי שֶׁקֶר הֵם, וַהֲרֵי הוּא מְיַחֵל[72] לַהֲזָמָם, לֹא הִפְקִיר.

67) שבאו עדים והעידו על עדי הנגיחה: עמנו הייתם באותה שעה במקום אחר, ולפי התורה מאמינים לעדים המזימים, ופסק־הדין של סקילה מתבטל. 68) מימרא של רבי יוחנן, כריתות כד. 69) כי האמין לעדים, וסבור היה שאין לו כלום בשור זה, מכיון שאסור בהנאה. 70) והשור חייב סקילה. 71) בעל השור הביא עדי הזמה. 72) מצפה. 73) מימרא של רבא שם.

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) נתבאר בו מה ענין הבור, ובאי זה רשות יהיה ואי זה דבר יוזק בו ויהיה חייב. ואי זה היא שמירתו, וכמה שיעורו ורוב משפטי הבור וענינו.

1 **א. הַחוֹפֵר בּוֹר[2] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[3], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר**
2 **אוֹ חֲמוֹר[4] וָמֵת, אֲפִלּוּ הָיָה הַבּוֹר מָלֵא גְּזוֹת שֶׁל צֶמֶר[5]**
3 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[6] - חֲרֵי בַּעַל הַבּוֹר[7] חַיָּב לְשַׁלֵּם נֵזֶק**
4 **שָׁלֵם; שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם[8]. וְאֶחָד[9] שׁוֹר**
5 **וַחֲמוֹר אוֹ שְׂאָר מִינֵי בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף. לֹא נֶאֱמַר**
6 **שׁוֹר וַחֲמוֹר אֶלָּא בַּהַוֶּה[10].**

2) משנה, בבא קמא נ: 3) מקום שאינו רשאי לחפור שם. 4) הדוגמא לקוחה מן התורה "וכי יפתח איש בור ... ונפל שמה שור או חמור" (שמות כא, לג). 5) הדוגמא של שמואל, שם. 6) ריפוד רך המונע חבטה, והמוות לא בא מחמת החבטה אלא מחמת ההבל (האוויר המחניק) של הבור. 7) החופר נקרא בעל הבור וחייב, מכיוון שעשהו, אף על פי שאינו שלו. 8) ולא חשוב אם המוות בא מחבטה או מהבל. 9) ודין אחד. 10) דוגמא מן המציאות היום-יומית, משנה שם נד:

7 **ב. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אוֹ הַחוֹפֵר בּוֹר**
8 **בִּרְשׁוּתוֹ[11] וּפָתְחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים[12] אוֹ פָּתַח לִרְשׁוּת**
9 **חֲבֵרוֹ[13], אוֹ שָׁחַפַר וּפָתַח לִרְשׁוּתוֹ[14] וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ[15]**
10 **וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ - חֲרֵי זֶה חַיָּב[16] בְּנִזְקָיו. אֲבָל אִם**
11 **הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וּבוֹרוֹ, אוֹ שֶׁהִפְקִיר בּוֹרוֹ שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ[17]**
12 **אוֹ הִקְדִּישׁוֹ - חֲרֵי זֶה פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּעַל הַבּוֹר**
13 **יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים, וְזֶה הֶפְקֵר; וּבַתְּחִלָּה[18]**
14 **בִּרְשׁוּת חֲפַרוֹ[19], מִפְּנֵי שֶׁחָפַר בִּרְשׁוּתוֹ.**

11) כגון בחצירו, מקום שמותר לו לחפור שם. 12) והפתח של הבור, שדרכו אפשר ליפול, נמצא ברשות הרבים. משום כך חייב בעל הבור. 13) אף על פי שהפתח נמצא ברשות היחיד, שאין רבים מצויים בה, בכל זאת חייב. 14) כלומר גם החפירה וגם הפתיחה נעשו ברשותו. 15) וכל אחד רשאי להיכנס לשם. 16) כי הוא בעל הבור, והתורה אומרת "בעל הבור ישלם", אף על פי שחפר את הבור וגם פתחו בחצירו. 17) ולא הפקיר רשותו. 18) כאשר חפר את הבור. 19) ואין לחייבו על מעשה החפירה, כשם שמחייבים את החופר ברשות הרבים על מעשה החפירה, אף על פי שאיננו בעל הבור. כל ההלכה הזאת במשנה שם מט: ובגמרא שם נ.

15 **ג. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר אוֹ שֶׁנִּחְפַּר מֵאֲלָיו[20] אוֹ שֶׁחֲפָרָתְהוּ**
16 **בְּהֵמָה[21] אוֹ חַיָּה - הוֹאִיל וְהוּא חַיָּב לְמַלְאתוֹ[22] אוֹ**
17 **לְכַסּוֹתוֹ וְלֹא עָשָׂה, חֲרֵי זֶה חַיָּב בְּנִזְקָיו. וְאֶחָד**
18 **הַחוֹפֵר אוֹ הַלּוֹקֵחַ[23] אוֹ שֶׁנִּתַּן לוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁנֶּאֱמַר:**
19 **בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם - מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּעָלִים מִכָּל מָקוֹם[24].**

20) ברשותו, כגון ששקעה האדמה, ובהפקיר רשותו ולא הפקיר בורו מדובר, כמו בהלכה הקודמת. 21) בין אם זו בהמתו ובין אם זו בהמת חבירו. במקרה שזו בהמת חבירו, חייב בעל הבהמה בנזקי החצר, והאחריות לבור נופלת על בעל הבור ולא על בעל הבהמה, כי יכרה "איש" בור, אמרה תורה, ולא "שור" בור, וחובת הכיסוי מוטלת על בעל החצר בלבד. 22) כי זה בורו, שם מח. 23) הקונה. 24) כולל קנייה ומתנה. מקור דין זה במכילתא דרבי שמעון בן יוחאי. שם נאמר: "... מניין לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה? תלמוד לומר בעל הבור ישלם, לרבות את שירש ולקח ושניתן לו במתנה" ובירושלמי בבא קמא פרק ה הלכה ו, לומד זה מהפסוק "או כי יכרה", כנראה מהמלה "או".

20 **ד. אֶחָד הַחוֹפֵר אוֹ הַמְגַלֶּה[25] מָקוֹם שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה;**
21 **שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר[26] אוֹ כִּי יִכְרֶה. וְאִם כִּסָּהוּ**
22 **כָּרָאוּי[27], אַף עַל פִּי שֶׁהִתְלִיעַ[28] מִתּוֹכוֹ[29] וְנָפַל לְתוֹכוֹ**
23 **שׁוֹר וָמֵת - פָּטוּר[30]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלֹא יְכַסֶּנּוּ. הָא אִם**
24 **כִּסָּהוּ - פָּטוּר[31]. כִּסָּהוּ בְּדָבָר שֶׁיָּכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי**
25 **שְׁוָרִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים, וְהָלְכוּ עָלָיו**
26 **גְּמַלִּים וְנִתְרוֹעֵעַ[32], וְהָלְכוּ עָלָיו שְׁוָרִים וְנָפְלוּ בּוֹ: אִם**
27 **אֵין הַגְּמַלִּים מְצוּיִין בְּאוֹתוֹ מָקוֹם - חֲרֵי זֶה פָּטוּר,**
28 **מִפְּנֵי שֶׁזֶּה אָנֹס[33]; וְאִם יָבוֹאוּ[34] שָׁם גְּמַלִּים אֲפִלּוּ**
29 **לִפְרָקִים - חֲרֵי זֶה חַיָּב[35].**

25) בור שנחפר על ידי אחר. 26) יסיר את המכסה מבור שהיה קיים כבר. 27) כיסוי שיוכל לעמוד בפני שור. 28) ואינו יכול לעמוד בפני שור. 29) ולא ניכר מבחוץ. 30) כי אנוס הוא, שם נב. 31) ואינו מחוייב לבדוק את הכיסוי ולדרוך עליו ולנקוש עליו, כדי להיווכח אם התליע או לא. 32) ונתקלקל, ואינו יכול לעמוד בפני שוורים. 33) כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, מכיוון שאין גמלים מצויים שם. 34) כלומר, ואם באו ונתרועע הכיסוי, ואחרי כן הלכו שם שוורים ונפלו. 35) כי היה צריך להעלות על דעתו, שיעברו שם גמלים, כדעת ה"איכא דאמרי" שם, נב:

30 **ה. הִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וְנָפְלוּ בּוֹ שְׁוָרִים, אַף עַל פִּי**
31 **שֶׁהַגְּמַלִּים מְצוּיִין שָׁם תָּמִיד וַחֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ**
32 **לִגְמַלִּים[36] - הוֹאִיל וּמֵחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ[37] נָפְלוּ בּוֹ**
33 **הַשְּׁוָרִים, חֲרֵי זֶה פָּטוּר[38]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[39].**

36) ולו נפלו בו גמלים היה חייב. 37) ולא שנתרועע מחמת הגמלים. 38) כי אין כל קשר בין הפשיעה ובין מיתת השוורים, שם. 39) שאין אפשרות לתלות את הנזק בפשיעה. ואין זה דומה לתחילתו בפשיעה וסופו באונס שלמעלה בפרק ד, הלכה א, כי שם לולא פשיעתו לא היה מגיע האונס (ראה תוספות כאן).

34 **ו. הַמּוֹצֵא בּוֹר וְכִסָּהוּ וְחָזַר וְגִלָּהוּ - בַּעַל הַבּוֹר**
35 **חַיָּב[40], וְזֶה הָאַחֲרוֹן[41] פָּטוּר. סְתָמוֹ בְּעָפָר וְחָזַר**
36 **וְהוֹצִיא אֶת כָּל הֶעָפָר - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[42]; שֶׁכֵּיוָן**
37 **שֶׁסְּתָמוֹ בְּעָפָר נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[43].**

40) זה שהבור שלו, שהשאירו מגולה. 41) שכיסה וגילה. 42) שסתם והוציא את כל העפר. 43) נסתלק הבור שעשה הראשון, וכשהוציא השני את העפר, הריהו חופר בור חדש וחייב, שם כט:

1 **ז. בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין, וְעָבַר הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִּסָּהוּ,**
2 **הַשֵּׁנִי וְלֹא כִּסָּהוּ - הָרִאשׁוֹן חַיָּב[44] עַד שֶׁיִּמְסֹר**
3 **דָּלְיוֹ[45] לַשֵּׁנִי; וּמִשֶּׁמָּסַר דָּלְיוֹ לַשֵּׁנִי לְדִלּוֹת מִמֶּנּוּ**
4 **נִפְטַר הָרִאשׁוֹן וְנִתְחַיֵּב הַשֵּׁנִי לְכַסּוֹתוֹ. כִּסָּהוּ**
5 **הָרִאשׁוֹן[46], וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ מְגֻלֶּה וְלֹא כִּסָּהוּ -**
6 **הַשֵּׁנִי חַיָּב. וְעַד אֵימָתַי יִהְיֶה הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב?**
7 **עַד שֶׁיֵּדַע הָרִאשׁוֹן שֶׁהַבּוֹר מְגֻלֶּה, וּכְדֵי שֶׁיִּשְׁכֹּר**
8 **פּוֹעֲלִים[47] וְיִכְרֹת אֲרָזִים וְיִכַּסֶּנּוּ. וְכֹל שֶׁיְּמוּת בּוֹ**
9 **תּוֹךְ זְמַן זֶה - הֲרֵי הַשֵּׁנִי לְבַדּוֹ חַיָּב[48] בּוֹ; וְכֹל**
10 **שֶׁיְּמוּת בּוֹ אַחַר זְמַן זֶה - שְׁנֵיהֶן חַיָּבִין לְשַׁלֵּם,**
11 **שֶׁהֲרֵי שְׁנֵיהֶן פָּשְׁעוּ בּוֹ.**

44) כי מרגע שהראשון דלה והשאיר את הבור פתוח, נתחייב בנזק שיבוא. זוהי גירסת הרי"ף ורבינו במשנה, שם, שלא כגירסה במשנתינו האומרת, "השני" חייב. 45) את הדלי לדלות מים (ואולי שימש הדלי גם כיסוי לבור, השווה לקמן הלכה ט). זוהי דעת רבי אליעזר בן יעקב שם נא: 46) לאחר שנשתמש בו, משנה שם נב. 47) שיעור הזמן הדרוש לשכירת פועלים. הלכה זו היא כדעת רבי יוחנן שם. 48) כי הראשון הוא אנוס. 49) הדרוש לפעולות האמורות ולא עשאן.

12 **ח. הַמּוֹסֵר בּוֹרוֹ לְשׁוֹמֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[50]. וְאִם מְסָרוֹ**
13 **לְחֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[51], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה מְכֻסֶּה[52] -**
14 **הֲרֵי הַבְּעָלִים חַיָּבִים; שֶׁהַבּוֹר עָשׂוּי לְהִתְגַּלּוֹת[53], וְאֵלּוּ**
15 **אֵין בָּהֶן דַּעַת[54].**

50) השומר חייב, כי נכנס במקום הבעלים, השווה למעלה פרק ד, הלכה ד. 51) שאין בהם דעת לשמור. 52) כראוי, שם י. 53) על ידי שקיעת העפר, והבעלים היו צריכים להעלות זאת על דעתם. 54) לתקן ולכסות את הבור. לפיכך אין זו שמירה מספקת, והבעלים חייבים.

16 **ט. הַמְכַסֶּה בּוֹרוֹ בְּדָלְיוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ[55], וּבָא בַּעַל הַדְּלִי**
17 **וְנָטַל דָּלְיוֹ - בַּעַל הַבּוֹר חַיָּב[56].**

55) שלקח מבורו של חבירו שלא ברשות. 56) על הנזקים שהזיק בורו המגולה, כי צריך היה להעלות על דעתו, שבעל הדלי יקח את הדלי. ואין מחייבים את בעל הדלי שיודיע לבעל הבור, שלקח את דליו, שם ל.

18 **י. אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר[57] אוֹ שִׂיחַ[58] אוֹ מְעָרָה[59] אוֹ**
19 **חָרִיץ[60]. וְלָמָּה נֶאֱמַר[61] בּוֹר? עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּדֵי**
20 **לְהָמִית[62]. וְכַמָּה כְּדֵי לְהָמִית? עֹמֶק עֲשָׂרָה טְפָחִים.**
21 **אֲבָל אִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ**
22 **שְׂאָר בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף וָמֵת - פָּטוּר[63]; וְאִם הֵזִקוּ -**
23 **חַיָּב[64] בַּעַל הַתַּקָּלָה[65] נֶזֶק שָׁלֵם.**

57) עגול. 58) ארוך. 59) מרובעת ומכוסה בקירוי. 60) רחב ומרובע כמערה ואינה מקורה. כל הנ"ל דינם כדין בור. 61) בתורה (שמות כא, לג). 62) או בהבל או בחבטה. וסתם בור יש בו עומק של עשרה טפחים, ויש בו כדי להמית. 63) כי לא הבור המיתו. 64) כי כל בור בכל עומק שהוא יש בו כדי להזיק. 65) בעל החפירה. אין רבינו אומר: "בעל הבור", כי פחות מעשרה טפחים אין עליו שם בור.

24 **יא. הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר תִּשְׁעָה, וּמֵהֵן טֶפַח אֶחָד מַיִם -**
25 **חַיָּב; שֶׁהַטֶּפַח שֶׁל מַיִם[66] חָשׁוּב כְּעֹמֶק שְׁנֵי טְפָחִים**
26 **בַּיַּבָּשָׁה. הָיָה עֹמֶק שְׁמוֹנָה, וּמֵהֵן שְׁנֵי טְפָחִים מַיִם,**
27 **אוֹ שֶׁהָיָה עָמְקוֹ שִׁבְעָה, וּמֵהֵן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם,**
28 **וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וָמֵת - אֵין מְחַיְּבִין**
29 **אוֹתוֹ לְשַׁלֵּם[67]; וְאִם תָּפַשׂ הַנָּזָק - אֵין מוֹצִיאִין**
30 **מִיָּדוֹ[68]; שֶׁהַדְּבָרִים הָאֵלּוּ יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק.**

66) מוסיף הבל ושקול כשני טפחים יבשה. 67) בעיות שלא נפתרו, והמוציא מחבירו עליו הראייה, שם (לרבינו כאן גירסה אחרת מאשר בגמרא שלנו, ראה שם). הבעייא היא: אם גם בשניים ובשלושה טפחים מים, אומרים שמוסיפים הבל במידה כזאת שהם שקולים כנגד ארבעה ושישה טפחים יבשה, או מכיוון שהבור אינו עמוק, אין תוספת הבל כזאת. 68) כמו בכל מקרה של ספק.

31 **יב. הַחוֹפֵר בּוֹר עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים, וּבָא אַחֵר**
32 **וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים, וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לִשְׁלֹשִׁים[69]**
33 **- כֻּלָּן חַיָּבִים[70]. חָפַר הָרִאשׁוֹן פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[71]**
34 **אֲפִלּוּ טֶפַח, וּבָא הָאַחֲרוֹן וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה[72], בֵּין**
35 **שֶׁחָפַר בּוֹ טֶפַח[73] אוֹ שֶׁהִגְבִּיהַּ בִּנְיָן עַל שְׂפָתוֹ**
36 **טֶפַח[74] - זֶה הָאַחֲרוֹן חַיָּב[75]. סָתַם טֶפַח שֶׁהוֹסִיף[76]**
37 **אוֹ שֶׁסָּתַר טֶפַח שֶׁבָּנָה[77] - הֲרֵי זֶה סָפֵק אִם כְּבָר**
38 **נִסְתַּלֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן[78] אוֹ עֲדַיִן לֹא נִסְתַּלֵּק.**

69) זוהי הדוגמא של הברייתא. 70) אם נפל לתוכו שור והוזק או מת, מפני שכולם שותפים בבור זה של ל' טפחים, כרב זביד בלשון ראשון, שם עמוד ב. 71) שאין בו כדי להמית. 72) ועשה אותו לבור, שיש בו כדי להמית. 73) והוסיף את הטפח מלמטה. 74) כגון שהניח אבן על שפת הבור, והוסיף מזה טפח למעלה מן הבור, דוגמא של רבא שם, נא: 75) בכול, בין בנזקים ובין במיתה, כדעת רבנן, שם. הטעם הוא, מכיוון שהאחרון עשה בור שלא היה קיים קודם, היינו בור שיש בו כדי להמית, לפיכך הוא לבדו חייב. ואין זה דומה למקרה הקודם, שהשלימו לכ', כי שם גם קודם לכן היה בור שעשוי להמית. 76) מלמטה. 77) מלמעלה. 78) ברגע שהאחרון הוסיף את הטפח, וכל הבור ברשותו של האחרון הוא, ואם כן אפילו סתם את הטפח שלו, נשאר בור של ט' של הראשון כמקודם, והראשון חייב.

39 **יג. חָפַר הָרִאשׁוֹן בּוֹר עָמֹק[79], וּבָא הָאַחֲרוֹן**
40 **וְהִרְחִיבוֹ[80], וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וָמֵת: אִם מֵחֲמַת**
41 **הֶבְלוֹ[81] מֵת - הָאַחֲרוֹן פָּטוּר, שֶׁהֲרֵי מְעַט הֶבְלוֹ[82];**
42 **וְאִם מֵחֲמַת חֲבָטוֹ[83] מֵת - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי הוּא**

קִירֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה[84]. וְכֵן אִם נָפַל הַשּׁוֹר מֵאוֹתוֹ הַצַּד שֶׁהִרְחִיב הָאַחֲרוֹן - הָאַחֲרוֹן חַיָּב, שֶׁהֲרֵי קֵירֵב הֶזֵּק בּוֹר זֶה, אַף עַל פִּי שֶׁמֵּת מִן הַהֶבֶל[85]; וְאִם מִן הַצַּד שֶׁהָפַר הָרִאשׁוֹן נָפַל[86] - הָרִאשׁוֹן חַיָּב, שֶׁזֶּה הָאַחֲרוֹן מְעֵט הֶבְלוֹ.

79) שיש בו כדי להמית. 80) והגדיל את שטח הבור ואת אפשרות הנפילה לתוכו. 81) האוויר הלא טוב שבבור. 82) כי במידה שהבור רחב יותר, האוויר שבתוכו פחות מזיק. 83) המכה שקיבל מקרקעית הבור. 84) בזה שהגדיל את שטח הבור ושטח החבטה בתוכו. כדעת רב אשי, שם נא: 85) והלא האחרון מיעט את ההבל, בכל זאת הוא חייב, כי ייתכן שלולא הרחיב את פי הבור, לא היה השור מגיע למקום פי הבור שבתחילה, ולא היה נופל לתוכו. 86) זהו פירוט לדין הראשון שבהלכה זו, שמת מחמת הבלו, האחרון פטור, ואם מחמת חבטו מת, האחרון חייב. הבדל זה בין שני הצדדים הוא כדעת ה"יש אומרים" בשם רב אשי, שם. לדעת רבינו שתי הלשונות של רב אשי שם משלימות זו את זו, (כסף משנה).

יד. בּוֹר שֶׁחִיְּבָה עָלָיו הַתּוֹרָה - אֲפִלּוּ לֹא מֵתָה הַבְּהֵמָה אֶלָּא מֵהֶבְלוֹ[87], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם מֵתָה מֵחֲבָטוֹ[88]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה עֹמֶק הַבּוֹר כְּרָחְבּוֹ - אֵין לוֹ הֶבֶל[89], וְאִם לֹא נֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה וָמֵתָה - פָּטוּר[90]. הָיָה עָמְקוֹ יָתֵר עַל רָחְבּוֹ - יֵשׁ לוֹ הֶבֶל, וְאִם מֵתָה בּוֹ הַבְּהֵמָה - חַיָּב אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נֶחְבְּטָה בְּקַרְקָעִיתוֹ[91].

87) שבא מאליו ולא מעצם הבור. 88) שנחבט השור בקרקעית הבור גופו. דין זה הוא כדעת שמואל שם, נ: 89) אין האוויר שבו מזיק, מחלוקת רבה ורב יוסף שם נא: 90) כי המוות לא בא מפאת הבור. 91) כי מתה מחמת הבל הבור, שם.

טו. עָשָׂה תֵּל גְּבוֹהַּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנֶחְבְּטָה בּוֹ הַבְּהֵמָה[92] וָמֵתָה: אִם הָיָה גְּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים[93] - חַיָּב לְשַׁלֵּם[94], וְאִם הָיָה פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה - פָּטוּר עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה[95]. אֲבָל אִם הֶזִּקָּה בִּלְבַד - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם, וַאֲפִלּוּ בְּתֵל גְּבוֹהַּ כָּל שֶׁהוּא[96] אוֹ בַּחֲפִירָה כָּל שֶׁהִיא; שֶׁהַנֶּזֶק בְּכָל שֶׁהוּא דָּבָר מָצוּי וְיָדוּעַ[97], וְאֵין הַמִּיתָה בְּכָל שֶׁהוּא מְצוּיָה, וַהֲרֵי הוּא כְּמוֹ אֹנֶס[98].

92) שעלתה על התל ונפלה. 93) כשיעור העומק של בור, שיש בו כדי להמית. 94) כדעת שמואל, שהתורה אמרה "ונפל", בכל נפילה שהיא חייב, ולאו דווקא לתוך עומק, שם. 95) כי המיתה אינה מצוייה בנפילה פחותה מעשרה טפחים, ולכן במקרה של מיתה בנפילה כזו, הרי זה כאונס. 96) כל גובה שהוא, כדעת תנא קמא, תוספתא שם פרק ו; ירושלמי שם פרק א, הלכה ב. 97) ועל כן פשע בעל התל, שהיה לו להעלות על דעתו, שהתל יזיק. 98) שלא היה לו להעלות על דעתו אפשרות של מיתה.

טז. וְכֵן אֵינוֹ חַיָּב עַל מִיתַת הַבְּהֵמָה בְּבוֹר אוֹ עַל חֲבִיטָתָהּ בְּתֵל אֶלָּא אִם הָיְתָה הַבְּהֵמָה קְטַנָּה אוֹ חֵרֶשֶׁת אוֹ שׁוֹטָה[99] אוֹ סוֹמָא אוֹ שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה[100], אֲבָל אִם הָיְתָה פִּקַּחַת וְנָפְלָה בַּיּוֹם וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁזֶּה כְּמוֹ אֹנֶס, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ הַבְּהֵמָה לִרְאוֹת וְלָסוּר מִן הַמִּכְשׁוֹלוֹת. וְכֵן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ אָדָם וָמֵת, אֲפִלּוּ הָיָה סוֹמֵא אוֹ שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה, בֵּין שֶׁהָיָה בֶּן חוֹרִין אוֹ עֶבֶד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[101]. וְאִם הֶזִּיק בּוֹ הָאָדָם אוֹ הַבְּהֵמָה הַפִּקַּחַת - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[102], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[103].

99) שאינן בנות דעת. 100) אפילו הייתה פקחת. 101) שם, דין זה הוא גזירת הכתוב "ונפל שמה שור", ודורשים "שור" ולא אדם, בבא קמא כח: 102) טעמו של דבר, אדם אין דרכו להתבונן בדרכים. ובהמה נזהרת אמנם ממכשולים גדולים ומסוכנים ביותר, אבל לא ממכשולים קטנים. 103) בהלכה הקודמת, שחייבים על נזקי בהמה בבור פחות מי' טפחים.

יז. נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[104] וָמֵת - חֲרֵי זֶה פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ - מִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ[105], יָצָא זֶה שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה וְדִינוֹ שֶׁיִּקָּבֵר.

104) כגון שור קרבן שנפל בו מום ואפילו לאחר שנפדה. 105) שיוכל ליהנות ממנו. כל זה לשון רבא, שם נא.

יח. הָיָה חוֹפֵר בְּבוֹר, וְנָפְלָה הַבְּהֵמָה בְּתוֹךְ הַבּוֹר מִקּוֹל הַחֲפִירָה וָמֵתָה: אִם נָפְלָה מִלְּפָנֶיהָ - חַיָּב; מֵאַחֲרֶיהָ, כְּגוֹן שֶׁנִּבְעֲתָה[106] וְחָזְרָה עַל עֲקֵבָהּ לְאָחוֹר וְנָפְלָה[107] וָמֵתָה - פָּטוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל - עַד שֶׁיִּפֹּל דֶּרֶךְ נְפִילָה[108]. נָפְלָה לְפָנֶיהָ מִקּוֹל הַחֲפִירָה חוּץ לַבּוֹר וָמֵתָה - אֵין בֵּית דִּין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ[109]; וְאִם תָּפַס הַנֶּזֶק - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְאִם נָפְלָה לַאֲחוֹרֶיהָ חוּץ לַבּוֹר וּמֵתָה אוֹ הֶזִּקָּה - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר[110].

106) שנבהלה. 107) לתוך הבור. 108) זוהי נפילה על הפנים ולא על העורף. 109) כי הבהמה מתה מחבטה בקרקע רשות הרבים ולא בקרקע של הבור ולא בהבלו. 110) לדעת הכול, שם.

יט. שׁוֹר שֶׁדָּחַף בְּהֵמָה לְתוֹךְ הַבּוֹר וָמֵתָה: אִם מוּעָד הוּא - בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם מֻחֲצָה, וּבַעַל הַשּׁוֹר מֻחֲצָה[111]; וְאִם תָּם הוּא - בַּעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם רְבִיעַ מִגּוּפוֹ[112], וּבַעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שְׁלִשָּׁה חֲלָקִים[113] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו. שֶׁבַּעַל הַנִּבְלָה אוֹמֵר לְבַעַל הַבּוֹר: פִּקַּחַת נִבְלָה[114] זוֹ יֵשׁ לִי אֶצְלְךָ[115]; אַף עַל פִּי שֶׁהִיא גְּדוֹלָה וּפִקַּחַת[116], כֵּיוָן שֶׁנִּדְחֲפָה הֲרֵי זוֹ כְּמִי שֶׁנָּפְלָה בַּלַּיְלָה[117]; כֹּל שֶׁאֲנִי יָכוֹל לְהוֹצִיא מִבַּעַל הַשּׁוֹר אֲנִי מוֹצִיא[118], וְהַשְּׁאָר אַתָּה חַיָּב לְשַׁלְּמוֹ.

111) כי שניהם המיתוהו. כדעת רבי נתן שם. 112) שאילו השור לבדו היה ממית, היה משלם חצי נזק

מגופו, עכשיו שיש לו שותף, גם התשלום הוא למחצה, דהיינו רבע הנזק מגופו. 113) במקום חצי. 114) ההפרש בין מחיר הבהמה בחיים לבין מחירה לאחר מיתה. 115) כי בהמה שלי נמצאה מתה בתוך בורך, ואתה אחראי לכל הנזק. 116) ואמרנו בהלכה טז, שאם נפלה ביום ומתה, בעל הבור פטור. 117) כי אין מקום לנימוק הקודם "שדרך הבהמה לראות ולסור מן המכשולות". 118) ומבעל השור אי אפשר להוציא יותר מרבע. כל הטענה הזאת של הניזק כלפי בעל הבור מובאת בגמרא, שם, שם.

1 **כ. וְכֵן הַמַּנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר[119], וּבָא הַשּׁוֹר וְנִתְקַל**
2 **בָּהּ, וְנָפַל לַבּוֹר וָמֵת - הַמַּנִּיחַ אֶת הָאֶבֶן מְשַׁלֵּם**
3 **מֻחֶצָּה[120], וּבַעַל הַבּוֹר מֻחֶצָּה.**

119) על שפת הבור. 120) כי הוא ובעל הבור המיתוהו. אין בעל האבן יכול להטיל את כל האחריות על בעל הבור בטענה, שלולא הבור לא הייתה האבן גורמת נזק לשור, כי בעל הבור יכול לענות: לולא נתקל באבן, לא היה נופל בבור. על כן מידת אחריותם שווה, וכל אחד משלם חצי הנזק.

4 **כא. וְכֵן שׁוֹר שֶׁל חֵרְשׁוֹת וְשֶׁל פִּסּוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין[121]**
5 **שֶׁנָּגְחוּ כְּאֶחָד: אִם תָּם הוּא זֶה שֶׁל חֵרְשׁוֹת - מְשַׁלֵּם**
6 **חֲצִי נֶזֶק[122], וְאִם מוּעָד - נֶזֶק שָׁלֵם. שֶׁהַנִּזָּק אוֹמֵר**
7 **לוֹ: כֹּל שֶׁאוּכַל לְהוֹצִיא מִזֶּה אוֹצִיא, וְהַשְּׁאָר מִמְּךָ;**
8 **וְזֶה הוֹאִיל וְהֻקְדַּשׁ הוּא וּפָטוּר, אַתָּה תְּשַׁלֵּם לִי**
9 **הַכֹּל[123].**

121) שלא נפדה, או שאין לו פדיון, כגון בכור בעל מום. 122) ואין שותפות של הקדש מועילה לו כלום, מכיוון שאי אפשר לגבות ממנו בדין. 123) כי כל אחד משני השותפים אחראי לנזק כולו, כדעת רבא שם נג.

10 **כב. מִי שֶׁהָיָה חוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְנָפַל עָלָיו**
11 **שׁוֹר וַהֲרָגוֹ - בַּעַל הַשּׁוֹר פָּטוּר[124]. וְאִם מֵת הַשּׁוֹר -**
12 **נוֹטֵל בַּעַל הַשּׁוֹר דְּמֵי שׁוֹרוֹ מִיּוֹרְשֵׁי בַּעַל הַבּוֹר[125].**

124) כי חופר הבור פשע, ואין השור נסקל, כי לא נתכוון להזיק, בבלי ערכין ז. ראה למעלה פרק י, הלכה ט. 125) אף על פי שזהו חוב בלי שטר גובה מן היורשים, בהתאם לדעתו בהלכות מלווה ולווה סוף פרק יא.

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו הדברים שבעל הבור פטור מנזקיהן, ונזכרה בו תולדת הבור והוא המניח תקלה כנזכר שם, ונתבארו בו פרטי משפטי תולדה זו בשלימות, ונמשך לזה ביאור הדברים שאדם מורשה לעשותן ברשות הרבים, וכיצד יעשה אותם, ומה שאינו רשאי לעשותם שם, ומשפט הרבים עם היחיד בכל מה שהוא ברשותם או על רשותם וכיוצא בזה.

13 **א. בְּהֵמוֹת שֶׁנָּפְלוּ לְבוֹר[2] וְנִשְׁתַּבְּרוּ - בַּעַל הַבּוֹר פָּטוּר;**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3]**
15 **לָמְדוּ: שׁוֹר - וְלֹא אָדָם[4], חֲמוֹר - וְלֹא כֵּלִים[5]. אֲפִלּוּ**
16 **נָפַל שׁוֹר בְּכֵלָיו[6], וּמֵת הַשּׁוֹר וְנִשְׁתַּבְּרוּ כֵּלָיו - חַיָּב**
17 **עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.**

~ נקודות משיחות קודש ~

ופטור על הכלים...

דין זה מלמדנו יסוד גדול הנוגע לכל דיני נזיקין. דיני ממונות בכלל, מובנים על פי שכל והגיון עד שהגמרא אומרת "הרוצה להחכים יעסוק בדיני ממונות כו'" ובכל זאת מלמדנו הדין "שור ולא אדם, חמור ולא כלים" שגם את דיני הממונות יש לקיים לא משום שהם מובנים בשכל אלא משום שכך ציווה הקב"ה. שהרי אין הגיון מדוע יפטר בעל הבור בתשלום נזק הכלים שנפלו לבורו, ועל־אחת־כמה־וכמה לא מובן הדין ששור הנושא כלים שנפל לבור חייב על השור ופטור על הכלים.

מלבד זאת יש הוראה נוספת מדין בור שיש בו שני פרטים, בור עמוק עשרה טפחים, ותל גבוה עשרה טפחים. שבעבודת האדם עניינים משפיע ומקבל שהם שתי תנועות אצל כל אדם, וכל אחד צריך להיות גם מקבל - "איזהו חכם הלומד מכל אדם", וגם משפיע כדוגמא שמצינו שהכל חייבים בנתינת צדקה "אפילו עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן צדקה לאחר".

ומכיון שיש לאדם בחירה יכול ח"ו להפוך עניינים אלו להיפך ולהיות משפיע באופן של "חכמים המה להרע" ו(לדוגמא) מקבל באופן של תלמיד חצוף המעיז פניו כנגד רבו. והעניין של עומק וגובה עשרה מורה על כך ששלמות ההשפעה והקבלה הם כשהדבר חודר בכל עשר כוחות נפשו של אדם וצריך להיזהר מאוד בבור שלילי כי אז חודר הדבר כל עשר כוחות הנפש והופך לאחד מארבעה אבות נזיקין עד שגורם נזק בל ישוער. אלא צריך לנצל כל הכוחות שניתנו לו הן כמשפיע והן כמקבל לענייני טוב וקדושה ולהשפיע על כל הסביבה.

עניין זה קשור להקמת בתי חב"ד בכל מקום שאינם בגדר "בור עמוק" היינו שמחכים עד שיבוא אליהם המקבל אלא שהם בבחינת "תל גבוה ברשות הרבים" שאפשר להניח עליו חפץ, לטפס עליו ולראות למרחוק וכו' במובנים הרוחניים שבדבר.

(על פי יין מלכות סימן קנ"ד)

2) משנה בבא־קמא יב. 3) ששמע תלמיד מפי רבו בעל־פה, ורבו מרבו עד משה רבינו. 4) אם אדם נפל לבור ומת, בעל הבור פטור. 5) וכל שאינו בעל חיים, נכלל בדין כלים ופטור, שם נג: 6) כגון העול והמחרישה, ולא כמו בדין הראשון שנפלו כלים בלבד.

18 **ב. הַבּוֹר מֵאֲבוֹת נְזִיקִין[7] הוּא, וְתוֹלְדוֹתָיו[8] כָּמוֹהוּ**
19 **מוּעָדִין מִתְּחִלָּתָן[9]. וְכָל הַמַּנִּיחַ תַּקָּלָה[10] - הֲרֵי זוֹ**
20 **תּוֹלֶדֶת הַבּוֹר[11]. וְאִם הֵזִּק בָּהּ אָדָם[12] אוֹ בְּהֵמָה -**

מְשַׁלֵּם זֶה שֶׁהִנִּיחַ הַתַּקָּלָה נֶזֶק שָׁלֵם[13], בֵּין הִפְקִיר הַתַּקָּלָה בֵּין לֹא הִפְקִירָהּ[14]; וְאִם הֶזִּקוּ בָּהּ כֵּלִים - פָּטוּר[15].

7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה, הכוללים בתוכם שאר נזיקין שהם תולדות. שם ב. 8) הנזיקין הדומים לבור. 9) וחייבים לשלם נזק שלם, אף כשהזיקו בפעם הראשונה. 10) ברשות הרבים. 11) שם כח: 12) בור בנזקי אדם חייב, כי התורה מיעטה את האדם רק במקרה שמת, שם. וכן פסק רבינו למעלה בפי"ב הי"ז. 13) כדין בור. 14) דינה כבור ולא כממונו, דעת שמואל שם, שם. 15) שם.

ג. כֵּיצַד? הַמַּנִּיחַ[16] אֲבָנוֹ אוֹ סַכִּינוֹ[17] אוֹ תִּבְנוֹ[18] אוֹ מַשָּׂאוֹ[19] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהֶזִּיקוּ בָּהֶן בֵּין אָדָם בֵּין בְּהֵמָה - חַיָּב נֶזֶק שָׁלֵם[20]. וְכֵן אִם הִנִּיחָן בִּרְשׁוּתוֹ, וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִירָן. נִתְקַל בַּקַּרְקַע וְנֶחְבַּט תְּתַקָּלָה זוֹ וְהֶזִּיק בָּהּ - חַיָּב בַּעַל הַתַּקָּלָה[21]. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ אוֹ נִטַּנְּפוּ[22] - פָּטוּר[23].

16) תקלה שדינה כבור. 17) שם ג: 18) כדי שירקב ויעשה זבל, שם ל. 19) שהיה עייף ורצה לנוח. 20) שם כח: 21) אף־על־פי שגם הקרקע השתתפה בנזק, חייב בעל התקלה לשלם הכל, מכיון שהקרקע הפקר היא, ואינה בדין תשלומין. דין זה הוא כדעת ר' נתן, שם כח: השוה למעלה פרק יב, הלכה יט וכא. 22) כגון השופך מים ברשות הרבים ונתלכלכו כליו של אחר, שם ל. 23) כי דין המים כדין הבור, שפטור בכלים.

ד. הִכְנִיס שׁוֹרוֹ[24] לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִרְבִּיץ גְּלָלִים[25], וְנִטַּנְּפוּ בָּהֶן כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - פָּטוּר[26]; שֶׁהַגָּלָל זֶה תּוֹלֶדֶת בּוֹר הוּא, וְלֹא מָצָאנוּ בּוֹר[27] שֶׁחִיֵּב בּוֹ עַל הַכֵּלִים.

24) שם, מח. 25) צואת הבקר. 26) בעל השור. 27) אפילו אם הכלים לא נשברו אלא נטנפו בלבד, שם כח:

ה. הַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד[28] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָלַךְ [הַמְהַלֵּךְ] וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בַּדֶּרֶךְ[29] כְּשֶׁהֵן מְהַלְּכִין. וְאִם הֶזִּיק בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב נִזְקֵי שִׁבְּרוֹן[30], וַאֲפִלּוּ הִפְקִיר הַכַּד[31]; שֶׁכָּל הַמַּפְקִיר נִזְקָיו בְּמָקוֹם שֶׁאֵין לוֹ רְשׁוּת[32] לַעֲשׂוֹתָהּ מְתֻחְלָּה[33] - חַיָּב כְּאִלּוּ לֹא הִפְקִירָן[34].

28) כדי לנוח, שם כז: 29) מפני שאדם שקוע במחשבתו וטרוד בעניניו, שם כז: 30) כי הכד דינו כבור, וחייב בנזקי אדם. 31) מחלוקת ר' יוחנן ור' אלעזר, שם כט: 32) כגון ברשות הרבים. 33) אבל אם חפר בו ברשותו, והפקיר רשותו ובורו - פטור, מכיון שבתחילה ברשות חפר, ראה למעלה פרק יב, הלכה ב. 34) והאחריות נופלת עליו, כאילו הוא עדיין בעל הבור.

ו. הִנִּיחַ אֶת הַכַּד בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לוֹ רְשׁוּת לְהַנִּיחָהּ שָׁם, כְּגוֹן מְקוֹם הַקְּרָנוֹת[35] שֶׁל גִּתּוֹת[36] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[37], וְנִתְקַל בָּהּ וְשִׁבְּרָהּ - חַיָּב[38]; וְאִם הֶזִּיק בָּהּ הַמְהַלֵּךְ - בַּעַל הַכַּד פָּטוּר, מִפְּנֵי שֶׁהָיָה לוֹ לְהִסְתַּכֵּל[39]. וְאִם הָיְתָה אֲפֵלָה[40], אוֹ שֶׁמִּלֵּא כָּל הַדֶּרֶךְ כַּדִּים[41] - פָּטוּר[42] עַל שִׁבְּרָהּ; וְאִם נִתְקַל בָּהּ - הֲרֵי בַּעַל הַכַּד חַיָּב[43]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

35) הרחבה לפני הגיתות. 36) מקום שדורכין בו ענבים לעשות יין. 37) כגון קרנות של בית הבד, שכותשים בו זיתים כדי להוציא שמנם. במקומות אלו רשאים להניח את הכלים, כי אין די מקום בפנים הגת או בית הבד. 38) בבא־קמא כז: 39) כי ידוע שמקומות אלו מלאים כלים. 40) הדוגמא של שמואל, שם. 41) ואין מוצא לעובר אלא לדרוך על הכדים, דוגמא של רב, שם. 42) מפני שהטענה, "היה לו להסתכל" נופלת: באפלה - אי אפשר לראות, ובמילא כל הדרך כדים, אי אפשר לעבור, ואפילו יתבונן בדרך, בלי שישבור כד. 43) מכיון שבגלל האפלה או משום שהדרך חסומה בכדים נתקל אין להאשימו, ולפיכך יש לחייב את בעל הכד.

ז. נִשְׁבְּרָה כַּדּוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[44], וְהֶחְלַק אֶחָד בַּמַּיִם[45] אוֹ שֶׁלָּקָה בַּחֲרָסֶיהָ - פָּטוּר[46] מִדִּינֵי אָדָם, לְפִי שֶׁאָנוּס הוּא[47]; וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[48], מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִלֵּק הַחֲרָסִים. וַהֲרֵי הַחֲרָסִים וְהַמַּיִם כְּהֶפְקֵר[49], וְלֹא הִפְקִיר אֶלָּא אַחַר שֶׁנֶּאֱנַס[50], וּלְפִיכָךְ פָּטוּר[51]. וְאִם נִתְכַּוֵּן לִזְכּוֹת בַּחֲרָסֶיהָ[52], וְהֶזִּיק בָּהֶן אַחֵר - חַיָּב[53] וְהוּא הַדִּין לָנָפְלָה גְּמַלּוֹ[54] וְלֹא הֶעֱמִידָהּ[55] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ. וְאִם הֶזִּיקוּ כֵּלִים בְּכָל אֵלּוּ[56] - פָּטוּר[57], בֵּין הִפְקִיר בֵּין לֹא הִפְקִיר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

44) משנה שם, כח. כגון שנתקל במשהו, ומתוך כך נשבר הכד. 45) וניזוק. 46) כדעת ר' יהודה שם. 47) כי לא שבר את הכד בכוונה, אלא נשבר לאחר שנתקל במשהו. 48) כדעת החכמים שם, כט. 49) כי בדרך כלל אדם מפקיר אותם. 50) ואין זה דומה לדין הפקיר הכד שלמעלה בהלכה ה. 51) אבל אם שבר את הכד בכוונה, אפילו הפקיר את חרסיו חייב, כלמעלה הלכה ה; שם כט: 52) שם כט. 53) כי החרסים הם כבור. 54) ברייתא שם כח: 55) והפקירה והוזק בה אחר. בעל הגמל פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם לא הפקיר את הגמל והוזק בה אחר, חייב משום בור. 56) במים, או בחרסים או בגמל. 57) שבור פטור בכלים, בין בשבירתם ובין בהיזקם. 58) למעלה הלכה א וב.

ח. שְׁנֵי קַדָּרִים[59] שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ זֶה אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי בָּרִאשׁוֹן: אִם הָיָה לָרִאשׁוֹן לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד - חַיָּב הָרִאשׁוֹן בִּנְזְקֵי שֵׁנִי, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָנוּס בְּשָׁעַת נְפִילָה - אֵינוֹ אָנוּס בְּהִיוֹתוֹ מֻטָּל בַּדֶּרֶךְ, וַהֲרֵי הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד[60]; וְאִם לֹא הָיָה לוֹ לַעֲמֹד[61] - פָּטוּר[62], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִזְהִיר[63] לָזֶה שֶׁנִּתְקַל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד בְּנַפְשׁוֹ[64].

59) מוכרי קדירות, משנה שם לא. 60) ועל כן הוא חייב

כבור, כי הרי גופו אינו הפקר, שם. 61) פירוש: לא הספיקה השעה לעמוד. 62) כי אנוס הוא. 63) ואפשר לחייב אותו על שלא הזהיר, בכל זאת פטור. 64) דעת רבי יוחנן שם.

1 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁהוּא חַיָּב בִּנְזָקָיו שֶׁל שֵׁנִי? כְּשֶׁהֶזַּק גּוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי; אֲבָל אִם הֶזִּקוּ כֵּלָיו - פָּטוּר;**
2 **שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל הַכֵּלִים בִּכּוּר, וְכָל תַּקָּלָה[65] תּוֹלֶדֶת**
3 **בּוֹר הוּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].**
4

65) כגון גופו של הראשון. 66) למעלה הלכה ב.

5 **י. הַקַּדָּרִים וְהַזַּגָּגִים[67] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין זֶה**
6 **אַחַר זֶה, וְנִתְקַל הָרִאשׁוֹן וְנָפַל, וְנִתְקַל הַשֵּׁנִי**
7 **בָּרִאשׁוֹן, וְהַשְּׁלִישִׁי בַּשֵּׁנִי, וְכָל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ לוֹ**
8 **לַעֲמֹד[68] וְלֹא עָמַד - הָרִאשׁוֹן חַיָּב בִּנְזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל**
9 **שֵׁנִי, בֵּין שֶׁהֶזַּק בְּגוּפוֹ שֶׁל רִאשׁוֹן הַמַּטָּל בָּאָרֶץ בֵּין**
10 **שֶׁהֶזַּק בְּמַשָּׂאוֹ[69]; וְהַשֵּׁנִי חַיָּב בִּנְזְקֵי גּוּפוֹ שֶׁל שְׁלִישִׁי,**
11 **אִם הֶזַּק בְּגוּפוֹ שֶׁל שֵׁנִי[70], אֲבָל אִם הֶזַּק בְּמַשָּׂאוֹ שֶׁל**
12 **שֵׁנִי שְׁנָפַל - פָּטוּר. שֶׁהֲרֵי אוֹמֵר לוֹ הַשֵּׁנִי[71]: בּוֹר זֶה,**
13 **שֶׁהוּא מַשָּׂאִי, אֵין אֲנִי הַפּוֹרֵה אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי רִאשׁוֹן**
14 **הִפִּיל הַשֵּׁנִי עִם מַשָּׂאוֹ. וְאִם הִזְהִירוּ זֶה אֶת זֶה - כֻּלָּן**
15 **פְּטוּרִין[72].**

67) ברייתא שם לא. לפי פירוש רבא. 68) יש לו שהות ואפשרות לעמוד. 69) אם לא הפקירו, כלמעלה הלכה ז. 70) אפילו לא הפקירו. 71) טענה זו מביאה הגמרא שם, לא: 72) אפילו יכול היה לעמוד ולא עמד, שם לא.

16 **יא. נָפַל הָרִאשׁוֹן וְהָיָה מֻטָּל לְרֹחַב הַדֶּרֶךְ[73], וְנִתְקַל**
17 **אֶחָד בְּרֹאשׁוֹ וְאֶחָד בְּרַגְלָיו וְאֶחָד בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי הוּא**
18 **חַיָּב בִּנְזְקֵי כֻּלָּן[74], הוֹאִיל וְהָיָה לוֹ לַעֲמֹד וְלֹא עָמַד.**

73) שם לא: 74) "ואם מחמת ראשון נפלו, ראשון חייב בנזקי כולם", ברייתא שם לא.

19 **יב. הַשּׁוֹפֵךְ אֶת הַמַּיִם בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[75], וְהֶזַּק בָּהֶן**
20 **אַחֵר - חַיָּב בִּנְזָקָיו[76]; וְאִם נִטְנְפוּ כֵּלָיו - פָּטוּר[77],**
21 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[78]. נִבְלְעוּ הַמַּיִם בָּאָרֶץ[79] וְנִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ**
22 **חֲלָקָה, וְהֶחְלַק וְנָפַל וְהֶזַּק בַּקַּרְקַע - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
23 **בִּנְזָקָיו[80].**

75) משנה שם ל. 76) כי יש למים דין בור, ואין הבדל אם הפקיר או לא, כי המפקיר נזקיו חייב, השוה למעלה הלכה ב וז. 77) כי בור פטור בכלים. 78) למעלה הלכה א. 79) גמרא שם. 80) אף־על־פי שהוזק בקרקע והקרקע אינה שלו, כי גם הבור שבתורה הפקר הוא, ובכל זאת חייבה התורה, אם אדם נחבט בקרקע הבור וניזוק. הלכה זו היא כדעת שמואל, שכל תקלה, בין הפקירה ובין לא הפקירה - דינה כבור, ראה למעלה פרק יב, הלכה יד.

24 **יג. כָּל אֵלּוּ[81] שֶׁפּוֹתְקִין בִּיבוּתֵיהֶן[82] וְגוֹרְפִין**
25 **מְעָרוֹתֵיהֶן[83] - אֵין לָהֶן רְשׁוּת לִשְׁפֹּךְ הַמַּיִם בִּרְשׁוּת**
26 **הָרַבִּים בִּימוֹת הַחַמָּה[84]; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - יֵשׁ**
27 **לָהֶן רְשׁוּת[85]. וְאַף עַל פִּי כֵן[86], אִם הֶזַּק אָדָם אוֹ**
28 **בְּהֶמָה בַּמַּיִם - חַיָּבִין נֶזֶק שָׁלֵם[87].**

81) ברייתא שם, ו. ול. 82) שפותחים את צינורות השופכין, כדי שהמים יזרמו לרשות הרבים. 83) ומנקים מערותיהם ומשליכים את הזבל לרשות הרבים. 84) מפני שהרחובות נקיים ואסור ללכלך אותם. 85) מכיון שהרחובות מלוכלכים. 86) אף־על־פי שעשו ברשות בית־דין. 87) כי בית הדין הרשה להם לשפוך את המים לרשות הרבים בתנאי שיקבלו על עצמם אחריות לנזקים.

29 **יד. לֹא יוֹצִיא אָדָם[88] תִּבְנוֹ[89] וְקַשּׁוֹ[90] לִרְשׁוּת הָרַבִּים**
30 **כְּדֵי שֶׁיִּדּוֹשׁוּ וְיַעֲשׂוּ לוֹ זֶבֶל[91]. וְאִם הוֹצִיא - קָנָסוּהוּ**
31 **חֲכָמִים[92] שֶׁיְּהֵיוּ כְּהֶפְקֵר[93], וְכָל הַקּוֹדֵם בָּהֶן זָכָה מֵעֵת**
32 **שֶׁנִּדּוֹשׁוּ וְהִשְׁבִּיחוּ[94]. וְאִם קָדַם אָדָם וְזָכָה בָּהֶן**
33 **מִשְּׁעַת הוֹצָאָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵין[95] מוֹצִיאִין**
34 **מִיָּדוֹ[96]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּהֶפְקֵר, אִם הֶזַּק אָדָם**
35 **אוֹ בְּהֶמָה - הֲרֵי זֶה הַמּוֹצִיא חַיָּב לְשַׁלֵּם[97].**

88) שם ל. 89) זה שנשאר אחר דישה. 90) מה שמשאירים בקרקע אחר קצירה. 91) לזבל את שדהו. החכמים אסרו להוציא תבן וקש לרשות הרבים, כיון שבני אדם מתחלקים בהם וניזוקים. 92) כדי שלא יוציאו. 93) כחפץ בלי בעלים. 94) כלומר, לאחר שהשאיר אותם זמן רב ברשות הרבים ונעשו זבל. 95) שעדיין לא השביחו. 96) כי זוהי בעיא שלא נפתרה, אם קונסים אותו מיד משעה שהוציאם, או לאחר שהשביחו, שם ל: 97) כדין בור, כדי שלא ירויח על־ידי הקנס שהוטל עליו.

36 **טו. יֵשׁ[98] לְכָל אָדָם לְהוֹצִיא אֶת הַזֶּבֶל וְהַגְּלָלִים[99]**
37 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים בִּשְׁעַת הוֹצָאַת זְבָלִים וְלִצְבֹּר אוֹתָן**
38 **שָׁם שְׁלֹשִׁים יוֹם[100] כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה נִשּׁוּף[101] בְּרַגְלֵי אָדָם**
39 **[וְרַגְלֵי בְּהֵמָה]. וְאַף עַל פִּי כֵן, אִם הִזִּיק - חַיָּב**
40 **לְשַׁלֵּם[102]. וְחַיָּבִין עַל זֶה הַגָּלָל מִשּׁוּם גָּזֵל[103]; כֵּיצַד**
41 **שְׁאִין בּוֹ שָׁבַח[104] אִם נָדוֹשׁ, לֹא קָנְסוּ בּוֹ.**

98) רשות. 99) צואת הבקר. 100) דעת רבי יהודה, שם ל. 101) נדרך. 102) כדעת תנא־קמא החולק שם על ר' יהודה הפוטרו מניזקין, ואומר: "כל אלו שאמרו מותרין לקלקל ברשות הרבים, אם הזיקו חייבין לשלם". 103) אם בא אחר ולקח אותו, בניגוד לתבנו וקשו, שכל הקודם בהן זכה. 104) כדעת רב שאמר "קנסו גופו משום שבחן", ומכיון שאין שבח בגלל, לא קנסו, ואסור לאחר לקחת אותו משום גזל.

42 **טז. אֵין שׁוֹרִין טִיט בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[105], וְאֵין לוֹבְנִים**
43 **לְבֵנִים[106]; אֲבָל גּוֹבְלִין טִיט[107] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, אֲבָל**
44 **לֹא לְבֵנִים.**

105) אין נותנים את הטיט במים, כדי שיתרכך, מפני שמשהה אותו ימים רבים, משנה, בבא מציעא קיח: 106) מפני שמשאיר אותן זמן רב עד שיתייבשו. 107) מערבבים אותו במים על־מנת לתתו מיד בבנין.

יז. הַבּוֹנֶה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[108] - הַמֵּבִיא אֲבָנִים מֵבִיא וְהַבּוֹנֶה בּוֹנֶה[109]. וְכֻלָּן שֶׁהִזִּיקוּ - חַיָּבִין[110] לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם.

108) לשון המשנה, שם. 109) מקבל את האבנים מיד המביא וקובע אותן בבנין, ואל ישהה אותן ברשות הרבים. 110) כמו בהלכה טו.

יח. הַחוֹצֵב[111] שֶׁחָצַב אֶבֶן[112] וּמְסָרָהּ לְסַתָּת[113], וְהִזִּיק בָּהּ אָדָם[114] אוֹ בְּהֵמָה - הַסַּתָּת חַיָּב. וְסַתָּת שֶׁמְּסָרָהּ לְחַמָּר[115] - הַחַמָּר חַיָּב. מָסַר חַמָּר לְכַתָּף[116] - הַכַּתָּף חַיָּב. מָסַר כַּתָּף לְבוֹנֶה - הַבּוֹנֶה חַיָּב. מְסָרָהּ הַבּוֹנֶה לָזֶה שֶׁמְּתַקֵּן יְשִׁיבָתָהּ בַּבִּנְיָן[117] - הַמְתַקֵּן חַיָּב. וְאִם אַחַר שֶׁהֶעֱלוּהָ עַל גַּבֵּי הַדִּימוֹס[118] נָפְלָה וְהִזִּיקָה, וְהָיוּ עוֹשִׂין בְּקַבְּלָנוּת[119] - כֻּלָּן חַיָּבִין[120]; וּבְשִׁכִּירוּת[121] - הָאַחֲרוֹן חַיָּב[122], וְכֻלָּן פְּטוּרִין[123].

111) בבא מציעא קיח: 112) שעקר אבנים מן החצבה. 113) הנותן צורה לאבן ומחליקה. 114) בשעה שהיתה תחת ידו של הסתת. 115) המעביר את האבנים המסותתות על גבי החמור למקום הבנין. 116) הנושא את האבנים על הכתף ומוסרן לבנאי, העומד על החומה. 117) שתהיה מונחת בדיוק במקומה הנכון בשורה אחת עם שאר האבנים. 118) שורת הבנין. 119) שקבלו עליהם לעשות את כל המלאכה, וכולם שותפים בה, ומשום כך כולם אחראים ביחד לנזק. 120) אבל כל זמן שהאבן בידי אחד מהקבלנים, הוא לבדו אחראי. 121) המקבל שכרו לפי שעות העבודה. 122) זה ששם את האבן על גבי הדימוס. 123) כי אינם אחראים למלאכה כולה, אלא כל אחד לעבודתו.

יט. הַכֹּתֶל וְהָאִילָן[124] שֶׁנָּפְלוּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיקוּ - פְּטוּר מִלְּשַׁלֵּם[125], וְאַף עַל פִּי שֶׁהִפְקִירָן[126]; לְפִי שֶׁאֵינָן דּוֹמִים לְבוֹר, שֶׁהֲרֵי אֵין תְּחִלָּתָן לְהַזִּיק[127]. וְאִם הָיוּ רְעוּעִין - בֵּית דִּין קוֹבְעִין לוֹ זְמַן לָקֹץ אֶת הָאִילָן וְלִסְתֹּר אֶת הַכֹּתֶל. וְכַמָּה הַזְּמַן? שְׁלֹשִׁים יוֹם[128]. נָפְלוּ בְּתוֹךְ הַזְּמַן וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר; לְאַחַר הַזְּמַן - חַיָּב, מִפְּנֵי שֶׁשָּׁהָה אוֹתָן.

124) משנה שם קיז: 125) כי אין בעל הכותל או בעל האילן אשם בכך. 126) ולדעת הכל, בין לרב ובין לשמואל, תקלה שהפקירוה דינה כבור. 127) וברשות בנה את הכותל או נטע את האילן, ומשום כך פטור. 128) זהו זמן בית־דין בכל מקום בתלמוד, שם קיח.

כ. הַמַּצְנִיעַ אֶת הַקּוֹץ[129] וְאֶת הַזְּכוּכִית, וְהַגּוֹדֵר גְּדֵרוֹ בְּקוֹצִים וְהִפְרִיחַ לְרְשׁוּת הָרַבִּים[130], וְהֵזִיק אֶחָד בָּהֶן - חַיָּב[131] נֶזֶק שָׁלֵם. וְאִם גָּדַר בְּקוֹצִים בְּצַמְצוּם[132] בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהִתְחַכֵּךְ בִּכְתָלִים[133].

129) בתוך כותל, משנה בבא־קמא ל. 130) הקוצים היו בולטים מחוץ לכותל לתוך רשות הרבים. 131) כי אסור לשים מכשול ברשות הרבים. 132) ולא יצא מחוץ לכותל כלום. 133) ולכן אין לדונו כדין נותן מכשול ברשות הרבים. טעם זה "שאין דרך בני אדם..." מובא בגמרא שם.

כא. הַמַּצְנִיעַ קוֹצָיו[134] וּזְכוּכִיּוֹתָיו בְּתוֹךְ כָּתְלוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, וּבָא בַּעַל הַכֹּתֶל וְסָתַר אֶת כָּתְלוֹ, וְנָפַל לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִזִּיק[135]: אִם כֹּתֶל רָעוּעַ הָיָה - הַמַּצְנִיעַ חַיָּב[136], וְאִם כֹּתֶל בָּרִיא הוּא - בַּעַל הַכֹּתֶל חַיָּב[137].

134) ברייתא, שם. 135) הקוצים או הזכוכית. 136) כי הוא פשע, שהיה צריך להעלות על דעתו, שיהרסו את הכותל הרעוע. 137) בעל הקוצים פטור, שלא היה עליו להעלות על דעתו שיסתרו את הכותל. ובעל הכותל הבריא, שהיה מחוייב להצניע את הקוצים לאחר הריסת הכותל, ולא הצניעם - חייב.

כב. חֲסִידִים[138] הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ מַצְנִיעִין אֶת הַקּוֹצִים וְאֶת הַזְּכוּכִיּוֹת בְּתוֹךְ שְׁדוֹתֵיהֶן בְּעֹמֶק שְׁלֹשָׁה טְפָחִים בָּאָרֶץ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲלֶם הַמַּחֲרֵשָׁה. וַאֲחֵרִים שׁוֹרְפִים[139] אוֹתָם בָּאֵשׁ, וַאֲחֵרִים מַשְׁלִיכִים אוֹתָם לַיָּם אוֹ לַנָּהָר[140], כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵזֵק בָּהֶם אָדָם.

138) אנשים העושים לפנים משורת הדין, שם. 139) כגון רב ששת, שם. 140) כגון רבא, שם.

כג. לֹא יְסַקֵּל אָדָם[141] מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים. וְאֵין עוֹשִׂין חָלָל[142] תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים, וְלֹא בּוֹרוֹת[143] וְלֹא שִׁיחִין[144] וְלֹא מְעָרוֹת[145], וְאַף עַל פִּי[146] שֶׁהֶעֱגָלָה יְכוֹלָה לְהַלֵּךְ עַל גַּבֵּיהֶן וְהִיא טְעוּנָה אֲבָנִים, שֶׁמָּא תִּפְחַת[147] מִלְמַטָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ. וְהַחוֹפֵר בּוֹר לְצָרְכֵי רַבִּים[148] - מֻתָּר[149].

141) לא יפנה אבניו מרשותו לרה"ר, כי הן מכשול לרבים, וגם הוא עצמו עלול להתקל בהן, שם נ: 142) אפילו אם הוא מקבל עליו אחריות לנזקים העתידים לבוא, משנה בבא בתרא ס. 143) עגולים. 144) ארוכים. 145) מרובעות ומקורות. 146) שהכיסוי חזק, שלא כדעת ר' אליעזר המתיר במקרה זה. 147) נימוקו של תנא־קמא שם, שאף־על־פי שהמכסה כעת חזק, חוששים שיתקלקל בעתיד, ואף־על־פי שאינו רשאי לעשות זאת, אם עשה וכסה כראוי - פטור, כמבואר למעלה פרק יב בכמה הלכות (מגיד־משנה). 148) שישתו ממי הגשמים הצבורים בו. 149) בבא־קמא נ.

כד. אֵין מוֹצִיאִין[150] זִיזִין[151] וּגְזוּזְטְרָאוֹת[152] לִרְשׁוּת הָרַבִּים אֶלָּא אִם כֵּן הָיוּ לְמַעְלָה מִגָּמָל וְרוֹכְבוֹ[153]; וְהוּא[154], שֶׁלֹּא יַאֲפִיל הַדֶּרֶךְ עַל בְּנֵי רְשׁוּת הָרַבִּים. וְאִם רָצָה, כּוֹנֵס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ[155] וּמוֹצִיאוֹ. כָּנַס[156] וְלֹא הוֹצִיא[157] - הֲרֵי זֶה מוֹצִיא כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה[158]. אֲבָל אֵינוֹ יָכוֹל לְהַחֲזִיר כְּתָלִים לִמְקוֹמָן לְעוֹלָם[159]; שֶׁכָּל מֻצָּר[160] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ רַבִּים[161] - אָסוּר[162] לְקַלְקְלוֹ.

150) כדי שלא יכשלו בהן עוברי דרך, משנה בבא בתרא ס.

151) קורות קטנות. 152) קורות גדולות הבולטות מן הבית לרשות הרבים. 153) כמו באילן בהלכה כו לקמן, שמקורה במשנה בבא־בתרא כז: כן פסק הרי"ף סוף חזקת הבתים. 154) בתנאי. 155) כונס את הכותל לתוך הקרקע שלו, ומשאיר מן הקרקע לחוץ כדי שיעור הוצאת הזיזין. 156) את הכותל. 157) את הזיזין. 158) ואין אומרים שאם לא הוציא את הזיזין מיד, ויתר עליהם ואבד זכותו, שם ס: 159) מכיון שבינתיים החזיקו רבים באותה חלקת קרקע. זוהי דעת רבי יוחנן שם. 160) דרך. 161) ברשות. 162) לבעל הדרך, דעת רב יהודה, שם.

1 **כה. לָקַח**[163] **חָצֵר וּבָהּ זִיזִין וּגְזוּזְטְרָאוֹת יוֹצְאוֹת**
2 **לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זוֹ בְּחֶזְקָתָהּ**[164]**; וְאִם נָפְלָה -**
3 **חוֹזֵר וּבוֹנֶה אוֹתָהּ**[165] **כְּשֶׁהָיְתָה.**

163) קנה, שם ס. 164) וטוענים ללוקח ואומרים, שהזיזין והגזוזטראות בהיתר נעשו, מתוך הנחה שהמוכר כונס בתוך שלו היה. אבל במקרה שהרבים תובעים לדין את זה שבנה הבית, והוא טוען שנכנס בתוך שלו, עליו להביא ראיה. 165) ואינו צריך להביא ראיה, שהמוכר כונס בתוך שלו היה, אלא מספיקה ההוכחה, שכך קנה את החצר עם הזיזין.

4 **כו. אִילָן שֶׁהוּא נוֹטֶה**[166] **לִרְשׁוּת הָרַבִּים**[167] **- קוֹצֵץ**[168]
5 **כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַגֶּמֶל עוֹבֵר בְּרוֹכְבוֹ**[169]**. וּמַנִּיחִין מָקוֹם**
6 **פָּנוּי**[170] **מִשָּׁתֵי שִׁפְתוֹת הַנָּהָר**[171] **כְּרֹחַב כִּתְפֵי הַמַּלָּחִים**
7 **שֶׁיּוֹרְדִין שָׁם וּמוֹשְׁכִין הַסְּפִינָה**[172]**. וְכָל אִילָן הַנִּמְצָא**
8 **בְּרֹחַב זֶה - קוֹצְצִין אוֹתוֹ מִיָּד, וְאֵין מַתְרִין בִּבְעָלָיו,**
9 **שֶׁהֲרֵי מְעֻבָּב מוֹשְׁכֵי הַסְּפִינָה.**

166) בבא־בתרא כז: 167) שענפיו יוצאים לרשות הרבים. 168) מן הענפים מלמטה. 169) מתחת לענפים העליונים, כדעת תנא־קמא במשנה, שם. 170) מאילנות ומענפים, בבא־מציעא קז: 171) כי פעמים באה הספינה משפת הנהר מכאן, ופעמים משפת הנהר מכאן. 172) לצד היבשה, ומטים עצמם באלכסון לצד היבשה.

10 **כז. מִי שֶׁהָיְתָה**[173] **דֶּרֶךְ הָרַבִּים עוֹבֶרֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ**[174]**,**
11 **נְטָלָהּ**[175] **וּנְתָנָהּ לָהֶם מִן הַצַּד - מַה שֶּׁנָּתַן נָתַן וְזָכוּ**
12 **בּוֹ, וְזֶה שֶׁנָּטַל לֹא זָכָה בּוֹ**[176]**. וְכַמָּה רֹחַב דֶּרֶךְ**
13 **הָרַבִּים? אֵין פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה**[177]**.**

173) משנה בבא־בתרא צט: 174) בידיעת הבעלים. 175) בעל השדה לעצמו. 176) "שכל מיצר שהחזיקו בו רבים אסור לקלקלו", כלמעלה הלכה כד. 177) משנה שם, וראה שבת צט.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) נתבארו בו דיני ההבערה בשלימות. וסבת זה הסדר הוא, שראוי להקדים נזקי בעלי החיים לנזקי הבור לפי שהם הולכים ויוצאים לחוץ ומזיקים, ונזקיהם מצויים יותר. וראוי להקדים נזקי הבור לנזקי האש לפי שנזקי הבור או נזקי תולדותיו מצויים יותר. והפרק המדבר בדברים המבארים ענייני שלשה אבות בעלי החיים והם: הקרן והרגל והשן בכלל הם ותולדותיהם ראוי להיותו ראשון, כי יש להקדים כללים לפרטים, ואחר־כך יש לבאר פרטי כל אחד מהם. והתחיל רבינו בפרק שני בביאור תולדות השן והרגל לפי שהן מועדות מתחלתן ונזקיהם מצויים יותר. ויש להקדים הרגל לשון, לפי שידוע שאין חיוב השן והרגל אלא ברשות הניזק, ואם־כן בהמצא נזק השן כבר קדם לו הרגל, ר"ל שכבר נכנסה הבהמה ברשות הניזק. ואחר ביאור זה במעט עיון תתבאר למבין סיבת סדר כל הלכות אלו.

14 **א. הַמַּדְלִיק**[2] **בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ חֲבֵרוֹ**[3]**, וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה**[4]
15 **[וְהִזִּיקָה] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם**[5]**; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תֵצֵא**
16 **אֵשׁ וּמָצְאָה קֹצִים וְנֶאֱכַל גָּדִישׁ אוֹ הַקָּמָה וְגוֹמֵר,**
17 **שָׁלֵם יְשַׁלֵּם**[6] **הַמַּבְעִיר וְגוֹמֵר. וְהַבְּעֵרָה מֵאֲבוֹת נְזִיקִין**
18 **הִיא**[7]**.**

2) בבא־קמא ס. 3) בלי רשות. 4) למקום אחר ושרפה. 5) כי אש מועדת מתחילתה. המדליק חייב, אפילו עברה האש מרחק גדול ובלתי צפוי מראש, הואיל והדליק שלא ברשות. 6) בין אם זה גדיש (תבואה שכבר נקצרה) ובין אם זה קמה (תבואה שעדיין מחוברת לקרקע), ובין אם זה קוצים בלבד, שזה נזק פעוט, על הכל הוא חייב לשלם. 7) מעיקרי נזיקין המפורשים בתורה (שם ב.).

19 **ב. הִדְלִיק בְּתוֹךְ רְשׁוּתוֹ**[8] **- צָרִיךְ לְהַרְחִיק מִסּוֹף**
20 **הַמֻּצָּר**[9] **כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּעֲבֹר הַדְּלֵקָה**[10] **לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ.**
21 **וְכַמָּה שִׁעוּר הַהַרְחָקָה?**[11] **הַכֹּל לְפִי גֹּבַהּ הַדְּלֵקָה**[12]**.**
22 **וְאִם לֹא הִרְחִיק כָּרָאוּי**[13]**, וְעָבְרָה הָאֵשׁ וְהִזִּיקָה - חַיָּב**
23 **לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם. הִרְחִיק כָּרָאוּי, וְעָבְרָה וְהִזִּיקָה -**
24 **פָּטוּר**[14]**; שֶׁזּוֹ מַכָּה בִּידֵי שָׁמַיִם הִיא**[15]**. וְכֵן אִם**
25 **עָבְרָה**[16] **נָהָר אוֹ שְׁלוּלִית**[17] **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן מַיִם וְרָחְבָן**
26 **שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת - פָּטוּר**[18]**.**

8) משנה שם פא: 9) הגבול המפריד בין רשותו לרשות חברו. 10) ואין אדם רשאי לעשות ברשותו ככל העולה על רוחו, שמעשיו מביאים נזקים לאחרים. 11) שאלת המשנה, שם. 12) במדה שהאש גבוהה וגדולה יותר, צריך המרחק להיות גדול יותר. זוהי דעת רבי שמעון במשנה שם, לפי פירושו של רבה בר אבוה. 13) אם האש לפי גדלה, יכולה, למשל, להגיע עד מרחק עשרים אמה, והוא הרחיק פחות מזה. 14) בניגוד להלכה הקודמת שחייב בכל מרחק שהוא, מכיון שהדליק בשדה חבירו שלא ברשות. 15) ואין המדליק אשם בכך, ועצם ההדלקה ברשות היתה. 16) ברייתא שם סא. 17) מקום שבו מתקבצים מי גשמים. 18) כי אין דרך האש, אפילו היא גדולה, לעבור רוחב שמונה אמות מים, אבל אם אין בהם מים, קובעים את הדין לפי הכלל הקודם, אם הרחיק כראוי או לא.

27 **ג. עָבְרָה גָדֵר**[19] **- אוֹמְדִין גֹּבַהּ הַגָּדֵר וְגֹבַהּ הַדְּלֵקָה**[20]
28 **וְהָעֵצִים אוֹ הַקּוֹצִים**[21] **הַמְצוּיִין שָׁם: אִם אֵינָהּ רְאוּיָה**
29 **לַעֲבֹר - פָּטוּר, וְאִם רְאוּיָה לַעֲבֹר - חַיָּב. בַּמֶּה דְּבָרִים**
30 **אֲמוּרִים? בְּאֵשׁ הַקּוֹדַחַת**[22]**; אֲבָל אִם הָיָה לָהּ לַהַב**
31 **גָּדוֹל הָעוֹלֶה וְנִכְפָּף מִגֹּבַהּ עֲלִיַּת הַלַּהַב, וְהָיוּ עֵצִים**
32 **מְצוּיִין שָׁם - אֵין לָהּ אֹמֶד**[23]**, אֶלָּא אֲפִלּוּ עָבְרָה אֶלֶף**
33 **אַמָּה**[24] **- חַיָּב.**

19) משנה שם סא. 20) במדה שהדליקה גבוהה יותר, צריכה גם הגדר להיות גבוהה יותר. 21) שהאש נאחזת בהם בקלות. 22) נוקבת ושורפת בלי שלהבת גדולה, מלשון "אש קדחה באפי" (דברים לב, כב). זוהי גירסת רבינו חננאל ופירושו, וראה אוצר הגאונים לבבא־קמא עמוד 63. זוהי גם גירסת רבינו. בגמרא שלנו הגירסא "קולחת". [המשנה קובעת גובה של ארבע אמות, ובגמרא אומר רב שגובה זה מספיק "בקודחת" או "בקולחת", והלכה כמותו נגד דעת שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדיני ממונות. ולפלא, למה רבינו אינו מזכיר כלל את השיעור של ארבע אמות]. 23) אין לה שעור, כי האש הולכת ומתקדמת בלי הרף. 24) בברייתא שם, סא. "אפילו עד מאה מיל".

1 **ד. נְפָלָה דְלֵקָה בַּחֲצֵרוֹ[25], וְנָפַל גָּדֵר שֶׁלֹּא מֵחֲמַת**
2 **הַדְּלֵקָה[26], וְעָבְרָה הַדְּלֵקָה בְּחָצֵר אַחֶרֶת, אִם הָיָה**
3 **יָכוֹל לְגָדֵר הַגָּדֵר שֶׁנָּפַל וְלֹא גָּדָרוֹ - חַיָּב[27]. לְמָה**
4 **הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְשׁוֹרוֹ שֶׁעָצָא[29] וְהִזִּיק, שֶׁהָיָה לוֹ**
5 **לְשָׁמְרוֹ וְלֹא שְׁמָרוֹ.**

25) פרצה שריפה מחמת האש שהצית בעל החצר, שם כג. 26) אילו נפלה מחמת הדליקה היה חייב, אפילו לא היתה לו שהות להקים את הגדר שנפלה, מכיון שהוא אשם בכך, שלא הרחיק כראוי. 27) אף־על־פי שאין להאשים אותו על האש שהדליק, חייב הוא על שלא שמר על האש שלו שלא תזיק. 28) השוואה זאת מובאת בגמרא, שם. 29) שהכניסו לדיר ולא נעל הדלת כראוי, שהוא חייב.

6 **ה. הַשּׁוֹלֵחַ[30] אֶת הַבְּעֵרָה[31] בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[32]**
7 **- פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[33] וְחַיָּב בִּידֵי שָׁמַיִם[34]. בַּמֶּה**
8 **דְּבָרִים אֲמוּרִים[35]? שֶׁמָּסַר לָהֶן גַּחֶלֶת וְלִבּוּהָ[36], שֶׁדֶּרֶךְ**
9 **הַגַּחֶלֶת לְהִכָּבוֹת מֵאֵלֶיהָ קֹדֶם שֶׁתַּעֲבֹר וְתַדְלִיק; אֲבָל**
10 **אִם מָסַר לָהֶן שַׁלְהֶבֶת[37] - חַיָּב[38], שֶׁהֲרֵי מַעֲשָׂיו**
11 **גָּרְמוּ[39].**

30) משנה שם נט: 31) אש, חומר בוער. 32) שאינם בני־דעת. 33) אם החרש, השוטה או הקטן שרפו גדיש, פטור השולח, כי הוא לא שרף. 34) כי גם הוא אשם במידה מסויימת בנזק זה. 35) שפטור מדיני אדם. 36) החרש, השוטה או הקטן נפחו בה והגדילו את הלהבה, ולולא זה היתה גחלת כבה מאליה. 37) כגון אבוקה דולקת. 38) אף בדיני אדם. רבינו פסק כדעת חזקיה ולא כר' יוחנן, משום שחזקיה היה רבו של ר' יוחנן, שם. 39) והריהו כאילו שם בעצמו את השלהבת במקום הגדיש.

12 **ו. שָׁלַח[40] אֶת הַבְּעֵרָה בְּיַד פִּקֵּחַ - זֶה הַפִּקֵּחַ שֶׁהִבְעִיר**
13 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[41], וְהַשּׁוֹלֵחַ פָּטוּר[42]. וְכֵן אִם הִנִּיחַ שׁוֹמֵר**
14 **לִשְׁמֹר הַבְּעֵרָה - הַשּׁוֹמֵר חַיָּב[43].**

40) משנה, שם. 41) כי הוא בר דעת ואחראי למעשיו. 42) אף־על־פי שלמדנו ששלוחו של אדם כמותו, זה רק בדבר מצוה או בדבר רשות, אבל לא בדבר עבירה, ואין לזקוף את מעשה העבירה על חשבון השולח, ומפני כך השולח פטור, אפילו מסר שלהבת ועצים ביד הפקח. 43) שהשומר נכנס במקום הבעלים. השווה למעלה פרק ד, הלכה ד.

15 **ז. אֶחָד[44] הֵבִיא אֶת הָאוּר[45] וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים[46]**
16 **- הַמֵּבִיא אֶת הָעֵצִים חַיָּב[47]. אֶחָד הֵבִיא אֶת הָעֵצִים**
17 **וְאֶחָד הֵבִיא אֶת הָאוּר - הַמֵּבִיא אֶת הָאוּר חַיָּב[48]. בָּא**
18 **אַחֵר וְלִבָּה - הַמְלַבֶּה חַיָּב[49]. לְבַּתּוּ רוּחַ שֶׁאֵינָהּ**
19 **מְצוּיָה תָּמִיד[50] - חֲרֵי כֵלָן פְּטוּרִין[51]. לִבָּה וְלִבַּתּוּ**
20 **הָרוּחַ[52] - חַיָּב; שֶׁחֲרֵי הוּא גָּרַם[53], וְכָל הַגּוֹרֵם לְהַזִּיק**
21 **מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם מִן הַיְּפֶה שֶׁבַּנְּכָסִים, כְּשְׁאָר כָּל**
22 **הַמַּזִּיקִין[54].**

44) המשך המשנה שם. 45) אש. 46) אחרי שהראשון הביא את האש. 47) כי בלי העצים היתה האש נכבית, והראשון לא עשה כלום. 48) תמיד חייב האחרון, מהטעם הקודם. 49) והראשונים פטורים, אם האש לא היתה מתלבה מאליה. 50) ואפילו אם דרכה לבוא לעתים לא רחוקות כל כך. 51) שהרי זה אונס, כי לא היו צריכים להעלות על דעתם, שתבוא רוח שאינה מצויה. ומובן שזה רק כשבאותה שעה לא היתה מנשבת רוח שאינה מצויה. כך פירש הירושלמי את המשנה "ליבתה הרוח כולן פטורין", שמדובר ברוח שאינה מצויה. 52) ברייתא שם, ס. 53) שהרי בלעדו היתה האש נכבית, ועל כן הוא חייב. 54) שן, רגל ובור שבעל המזיק חייב, משום שגרם לנזק ע"י חוסר שמירה. [הברייתא "ליבה ולבתה הרוח" מבחינה בין שני מקרים: אם יש בליבויו כדי ללבותה חייב, ואם לאו פטור. רבינו סתם, ומשמע שבכל מקרה חייב, ועל זה משיג עליו הראב"ד, אולם רבא שם מפרש, שהבדל זה קיים רק במקרה שהרוח שלבתה היתה רוח שאינה מצויה, ועל כן אם אין בליבויו כדי ללבותה פטור, כי לא היה צריך להעלות על דעתו, שתבוא רוח שאינה מצויה, אולם ליבה ולבתה רוח מצויה, אף־על־פי שבלי הרוח היתה האש כבה מאליה - חייב, כי הרי הוא יודע על קיום הרוח המצויה, ויכול לדעת מראש שאם גם הוא ילבה תפרוץ דליקה ותזיק. ודברי רבינו כאן נאמרו ברוח מצויה (ראה מגיד־משנה)].

23 **ח. אֵשׁ[55] שֶׁיָּצְאָה וְאָכְלָה עֵצִים אוֹ אֲבָנִים[56] אוֹ עָפָר[57]**
24 **- חַיָּב לְשַׁלֵּם; שֶׁנֶּאֱמַר: וּמָצְאָה קֹצִים[58] אוֹ הַשָּׂדֶה[59].**
25 **אָכְלָה גָּדִישׁ[60] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְהָיוּ בֵּלִים טְמוּנִים בְּתוֹךְ**
26 **הַגָּדִישׁ: אִם הָיוּ כְּגוֹן מוֹרִיגִים[61] וּכְלֵי בָקָר[62] וְכַיּוֹצֵא**
27 **בָּהֶן מִדְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן אַנְשֵׁי הַשָּׂדֶה לְטָמְנָם בְּגָדִישׁ -**
28 **חַיָּב לְשַׁלֵּם[63]; הָיוּ בְּגָדִים וּכְלֵי זְכוּכִית[64] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן**
29 **- פָּטוּר עַל הַכֵּלִים[65].**

55) משנה שם ס. 56) אף־על־פי שאינן נשרפות כליל כמו עצים. 57) כגון לחכה נירו (חריש שלא נזרע) ונתקלקל. 58) הנשרפים כליל. 59) הקרקע שאינה נשרפת כליל. 60) התבואה שנערמה לאחר הקציר, משנה שם סא: 61) לוח בעל שיני ברזל, שבו דשים את התבואה. 62) כגון מרדעת של חמור ועול בקר. 63) כי בעל הגדיש לא שינה ממנהגו של עולם, ועל המדליק לדעת שכלים

כאלו נמצאים בגדיש. 64) שאין דרכם להמצא בגדיש. 65) שלא היה עליו להעלות על הדעת, שכלים אלו נמצאים בגדיש. ומשערים את מקום אותם הכלים כאילו היה מלא תבואה ממין הגדיש. הלכה זו היא כדעת החכמים, ולפי פירוש רבא בגמרא שם.

1 **ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה**
2 **חֲבֵרוֹ[67]; אֲבָל בְּמַדְלִיק בְּתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְעָבְרָה לִשְׂדֵה**
3 **חֲבֵרוֹ - פָּטוּר עַל כָּל הַכֵּלִים הַטְּמוּנִים[68] בַּגָּדִישׁ. אֲבָל**
4 **מְשַׁלֵּם הוּא שִׁעוּר מְקוֹם הַכֵּלִים[69], וְרוֹאִין אוֹתוֹ**
5 **כְּאִלּוּ הוּא מְלֵא גָּדִישׁ שֶׁל חִטִּים אוֹ שֶׁל שְׂעוֹרִים[70].**

66) שחייב על הכלים הטמונים בגדיש. 67) מכיון שלא ברשות הדליק. 68) אפילו על אלה שדרכם לטמנם בגדיש, כי כתוב בתורה "או הקמה" (שמות כב, ד), ודרשו החכמים "מה קמה בגלוי, אף כל בגלוי". ולשון הפסוק "כי תצא אש", משמע במדליק בתוך שלו, שם ס. 69) גודל המקום שהכלים תופסים. 70) אם הגדיש היה של שעורים. דין זה מכוון גם למדליק בתוך שדה חבירו, שפטור על בגדים וכלי זכוכית, כמו שכתבנו בהלכה הקודמת.

6 **י. הַמַּדְלִיק בְּתוֹךְ שְׂדֵה חֲבֵרוֹ, וְיָצְאָה הָאֵשׁ וְנֶאֱכַל**
7 **הַגָּדִישׁ, וְהָיָה גְּדִי כָּפוּת לוֹ[71] וְעֶבֶד סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף**
8 **עִמּוֹ - חַיָּב[72]; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם[73] לַעֲשׂוֹת בַּגָּדִישׁ.**
9 **הָיָה עֶבֶד כָּפוּת וּגְדִי סָמוּךְ לוֹ וְנִשְׂרַף עִמּוֹ - פָּטוּר[74].**

71) קשור לו, משנה שם, סא: 72) על הגדי. מן הפסוק "או הקמה", דורשים החכמים "כל בעלי קומה", כלומר גם בעלי החיים, שם ס. 73) והיה צריך להעלות על הדעת, ואף־על־פי־כן פטור על העבד, כי היה עליו לברוח. 74) מפני שהמדליק חייב מיתה על שריפת העבד, וכל המחוייב מיתה, פטור מכל חיוב ממון הקשור במעשהו זה. כלל זה ידוע בתלמוד בשם: "קים ליה בדרבה מיניה". ואפילו במקרה שאין בית־דין ממיתים אותו, כגון בשוגג או שהודה מעצמו ואין עדים, פטור מממון.

10 **יא. הַמַּשְׁאִיל[75] מָקוֹם לַחֲבֵרוֹ, וְהִגְדִּישׁ[76] בּוֹ וְהִטְמִין**
11 **בּוֹ כֵּלִים, וְהִדְלִיק הַמַּשְׁאִיל וְשָׂרַף הַגָּדִישׁ - אֵינוֹ**
12 **מְשַׁלֵּם אֶלָּא דְּמֵי גָּדִישׁ בִּלְבַד[77]. הִשְׁאִילוֹ מָקוֹם**
13 **לְהַגְדִּישׁ חִטִּים וְהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים, אוֹ לְהַגְדִּישׁ**
14 **שְׂעוֹרִים וְהִגְדִּישׁ חִטִּים[78], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ חִטִּים[79] וְחִפָּם**
15 **בְּשְׂעוֹרִים[80], אוֹ שֶׁהִגְדִּישׁ שְׂעוֹרִים וְחִפָּם בְּחִטִּים[81] -**
16 **אֵינוֹ מְשַׁלֵּם לוֹ אֶלָּא דְּמֵי שְׂעוֹרִים בִּלְבַד.**

75) שם סב. 76) עשה גדיש. 77) כי השאיל את המקום לגדיש בלבד. 78) משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים ששוים יותר משעורים, מכיון שלא נתן רשות להגדיש חטים. 79) לאחר שקיבל רשות לכך. 80) וכיסם בשעורים. הדין הוא, שהוא משלם דמי שעורים בלבד, אף־על־פי שנשרפו חיטים שנגדשו ברשות. הטעם הוא, שהמשאיל יכול לטעון: ראיתי שעורים בלבד, ועל כן לא נזהרתי כל כך. 81) אם השאיל להגדיש שעורים, מובן מאליו שישלם דמי שעורים בלבד, ואם השאיל להגדיש חיטים והגדיש שעורים וחיפם בחיטים, גם כן הדין שישלם דמי שעורים בלבד, ואת מקום החיטים - דמי חיטים.

17 **יב. הַמַּדְלִיק אֶת הַבִּירָה[82] שֶׁל חֲבֵרוֹ - מְשַׁלֵּם כָּל מַה**
18 **שֶּׁפִּתְּחָה; שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַנִּיחַ כָּל כְּלֵיהֶם וְכָל**
19 **חֶפְצֵיהֶם בַּבָּתִּים. וְכֹל שֶׁיִּטְעַן בַּעַל הַבַּיִת[83] - חַיָּב זֶה**
20 **נִשְׁבָּע בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[84] וְנוֹטֵל[85]. וּשְׁבוּעָה זוֹ מִדִּבְרֵי**
21 **סוֹפְרִים[86], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[87]. וּבִלְבַד שֶׁיִּטְעַן דְּבָרִים**
22 **שֶׁהוּא אָמוּד בָּהֶן[88], אוֹ שֶׁהוּא לָמוּד[89] לִהְיוֹת אוֹתָן**
23 **הַדְּבָרִים שֶׁטָּעַן פִּקָּדוֹן אֶצְלוֹ[90].**

82) משנה שם סא: 83) כל כלי שיאמר בעל הבית שהיה בבית ויתבע תשלומו. 84) כשהוא נשבע, יאחוז בידו חפץ קדוש, כגון ספר תורה. 85) בניגוד לכלל "נשבע ויוצא פטור", שאין בכוח השבועה לחייב ממון. 86) חכמי תורה שבעל־פה הראשונים. 87) בהלכות חובל ומזיק פרק ז, הלכה יז. דין הניזק כדין הנגזל, שחכמינו תיקנו "נשבע ונוטל". 88) שיש לשער שהיו לו, שהולמים את מצבו הכלכלי, דעת רב אשי, שם סב. 89) רגיל. 90) כגון אדם נאמן, ובני אדם רגילים להפקיד אצלו חפצים יקרים.

24 **יג. גָּמָל שֶׁהוּא טָעוּן פִּשְׁתָּן[91] וְעוֹבֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים,**
25 **וְנִכְנַס פִּשְׁתָּנוֹ לְתוֹךְ הַחֲנוּת[92] וְדָלְקָה בְּנֵרוֹ שֶׁל חֲנָוָנִי,**
26 **וְהִדְלִיק אֶת כָּל הַבִּירָה[93] - בַּעַל הַגָּמָל חַיָּב, מִפְּנֵי**
27 **שֶׁהִרְבָּה בְּמַשָּׂאוֹי[94]. בֵּין שֶׁעָמְדָה הַבְּהֵמָה[95] בֵּין שֶׁלֹּא**
28 **עָמְדָה[96]. הִנִּיחַ הַחֲנָוָנִי נֵרוֹ מִבַּחוּץ[97] - הַחֲנָוָנִי חַיָּב**
29 **אַף בִּדְמֵי פִּשְׁתָּן[98], מִפְּנֵי שֶׁהִנִּיחַ נֵרוֹ מִבַּחוּץ[99]. וַאֲפִלּוּ**
30 **נֵר חֲנֻכָּה[100] הָיָה לוֹ לֵישֵׁב לִשְׁמֹר[101].**

91) משנה בבא־קמא סב: 92) מכיון שמעטן הפשתן היה גדול מדי. 93) בנין גדול. 94) בעל הגמל פשע, מפני שהטעין משא יותר משיעור רוחב רשות הרבים. טעם זה מובא בגמרא שם, כב: 95) שהוסיף פשע על שלא מיהר להרחיק אותה מן המקום. 96) אלא בעברה הדליקה את הבית, גמרא שם כב. 97) ובגלל זה נדלק בו הפשתן. 98) נוסף על חיוב בדמי הבירה, אם איננה של החנוני. 99) דבר האסור לו לעשות. גם טעם זה מובא בגמרא שם כב: 100) שרשאי להניחו בחוץ משום מצוה. 101) ולפיכך הוא חייב, כדעת תנא־קמא, ולא כרבי יהודה האומר "בנר חנוכה פטור", שם סב:

31 **יד. הַכּוֹפֵף[102] קָמָתוֹ[103] שֶׁל חֲבֵרוֹ לִפְנֵי הָאֵשׁ[104] עַד**
32 **שֶׁתִּדְלַק, אִם אֵין הָאֵשׁ מַגַּעַת לָהּ אֶלָּא בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ**
33 **מְצוּיָה[105] - פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[106] וְחַיָּב בְּדִינֵי**
34 **שָׁמַיִם[107]. וְהַטּוֹמֵן קָמָתוֹ[108] שֶׁל חֲבֵרוֹ בְּעָפָר[109] אוֹ**
35 **בְּתֶבֶן[110], וְעָבְרָה הָאֵשׁ[111] וְאָכְלָה אוֹתָהּ - חַיָּב הַטּוֹמֵן**
36 **פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם[112] וְחַיָּב בְּדִינֵי שָׁמַיִם[113], מִפְּנֵי**
37 **שֶׁהַמַּדְלִיק אֶת הָאֵשׁ פָּטוּר עַל הַטָּמוּן[114].**

102) שם נה: 103) תבואתו, המחוברת לקרקע. 104) לצד האש. 105) לעתים קרובות. 106) כי זה מעין אונס, שלא עלה בדעתו שתבוא רוח שאינה מצויה.

107) כי לולא הכפיפה לא היתה האש מגעת, אף ברוח שאינה מצויה, שם נו. 108) דברי רב אשי שם. 109) המגן בפני אש. 110) המגביר את סכנת האש. 111) שהדליק אחר. 112) כי הוא לא הדליק את האש, ולא שרף את הקמה. 113) כי לולא טמן, היה בעל הקמה גובה דמי הקמה מן המדליק את הדליקה. 114) למעלה הלכה ט.

1 **טו. אֵשׁ שֶׁעָבְרָה וְהִזִּיקָה אֶת הָאָדָם וְחָבְלָה בּוֹ - חַיָּבִין**
2 **הַמַּבְעִיר חַיָּב[115] בְּנִזְקֶיהָ וּבְשִׁבְתָּהּ[116] וּבְרִפּוּיָהּ**
3 **וּבְצַעֲרָהּ[117] וּבְבָשְׁתָּהּ[118], כְּאִלּוּ הִזִּיקוֹ בְּיָדוֹ; שֶׁאַף עַל**
4 **פִּי שֶׁאֵשׁוֹ מָמוֹנוֹ הוּא[119], חַיָּבִין הוּא כְּמוֹ שֶׁהִזִּיקָה**
5 **בְּחֻצָּיו[120]. אֲבָל אִם הִזִּיקָה בְּהֶמְתּוֹ אוֹ בּוֹרוֹ אֶת הָאָדָם**
6 **- אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא בְּנֶזֶק בִּלְבַד, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[121].**

115) בבא־קמא כג. 116) שנתבטל ממלאכתו בכלל החבלה. 117) שלא נכלל בחישוב הנזק. 118) בגמרא נאמר שם "לחייבו בארבעה דברים", ורבינו וגם רבינו חננאל מפרשים שהכוונה שם לצער, ריפוי, שבת, בושת (שלא כפירוש רש"י). 119) כשורו, ושורו שהזיק חייב על הנזק בלבד. 120) המדליק אש דומה לזורק חץ בידים, ועל כן חייב בחמשת הדברים. זוהי דעת ר' יוחנן שם כב. 121) למעלה פרק יא, הלכה ו; פרק יג, הלכה ב.

7 **טז. כָּל תּוֹלְדוֹת הָאֵשׁ[122] חֲרֵי הֵן כָּאֵשׁ[123]. כֵּיצַד?**
8 **הִנִּיחַ אֶבֶן[124] אוֹ סַכִּין אוֹ מַשָּׂא בְּרֹאשׁ גַּגּוֹ[125], וְנָפְלוּ**
9 **בְּרוּחַ מְצוּיָה וְהִזִּיקוּ[126] - חַיָּב לְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם; שֶׁכָּל**
10 **אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן תּוֹלְדוֹת הַבְּעֵרָה הֵן[127]. וְאִם נָפְלוּ**
11 **בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה[128] וְהִזִּיקוּ - פָּטוּר[129].**

122) מזיקים הדומים לאש, ואינם מפורשים בתורה. 123) דינם כדין אש, שם ג: 124) דוגמא זו מובאת בגמרא שם. 125) בקצה הגג, שיכולים ליפול משם. 126) בדרך נפילתם. 127) כשם שאת האש מוליכה הרוח, כך הוליכה הרוח את הסכין ואת האבן והזיקו. 128) ולולא זאת לא יכלו ליפול. 129) כי זהו אונס, שלא היה צריך להעלות על דעתו שתבוא רוח שאינה מצויה ותפילם.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת נִזְקֵי מָמוֹן בְּסַיְעַתָּא דִשְׁמַיָּא

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשע"ו

הִלְכוֹת גְּנֵבָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן שֶׁבַע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְחָמֵשׁ מִצְוֹת לֹא תַּעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) שֶׁלֹּא לִגְנֹב מָמוֹן. ב) דִּין הַגָּנָב. ג) לְצַדֵּק הַמֹּאזְנַיִם עִם הַמִּשְׁקָלוֹת. ד) שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עָוֶל בַּמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת. ה) שֶׁלֹּא יִהְיֶה לְאָדָם אֶבֶן וָאֶבֶן אֵיפָה וְאֵיפָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לוֹקֵחַ וְנוֹתֵן בָּהֶן. ו) שֶׁלֹּא יַסִּיג גְּבוּל. ז) שֶׁלֹּא לִגְנֹב נְפָשׁוֹת.
וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) ענינו בביאור איסור הגניבה ומהותה וענין התשלומים, אם תשלומי כפל אם תשלומי ארבעה וחמשה בגונב שור ושה וטבחם או מכרם. ומי הוא הגנב שהוא חייב, ואם הגניבה בעין מה דינה בין נשתנית הגניבה בין לא נשתנית הגניבה, וכן אם הועתקה לרשות הדיוט אחר וכיוצא בזה.

12 **א. כָּל הַגּוֹנֵב[2] מָמוֹן[3] מִשְּׁוֵה פְּרוּטָה[4] וּלְמַעְלָה[5] -**
13 **עוֹבֵר עַל לֹא תַּעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר[6]: לֹא תִגְנֹב. וְאֵין לוֹקִין**
14 **עַל לָאו[7] זֶה, שֶׁהֲרֵי נִתַּן לְתַשְׁלוּמִין[8], שֶׁהַגַּנָּב חַיָּבִין**
15 **תּוֹרָה לְשַׁלֵּם[9]. וְאֶחָד[10] הַגּוֹנֵב מָמוֹן יִשְׂרָאֵל אוֹ הַגּוֹנֵב**
16 **מָמוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים[11], וְאֶחָד הַגּוֹנֵב אֶת הַגָּדוֹל אוֹ**
17 **אֶת הַקָּטָן[12].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תגנוב".

הציווי "לא תגנוב" שבעשרת הדיברות מדבר בגונב נפשות, ואילו "לא תגנובו" שבפרשת קדושים מדבר בגניבת ממון. וצריך עיון מדוע בריש הלכות גניבה (בדפוסים שלנו) הביא הכתוב לא תגנוב. אבל בחינוך מצוה רכ"ד מעתיק לשון הרמב"ם לא תגנובו. וכן כתב הרמב"ם בספר המצות מל"ת רמד ובמניין המצות בסוף ספר היד - לא תגנובו.

(על פי לקו"ש חי"ז עמוד 205 הערה 4)

~ נקודות משיחות קודש ~

"אחד הגונב ממון ישראל או גונב ממון גוי כו'"

ובנוגע לגזילה, ראה רמב"ם ריש הלכות גזילה ואבידה. טושו"ע שם ריש סימן שנט (ראה ש"ך שם סק"ב בשם המהרש"ל, שהרמב"ם והסמ"ג ס"ל שהוא מדאורייתא).

(על פי לקו"ש חי"בעמוד 115 הערה 7)

2) הגדרת המונח "גנב" ראה להלן הלכה ג. 3) רכוש (ולאו דווקא כסף). 4) מטבע קטנה של נחושת, אחד ממאה תשעים ושניים בדינר של כסף. 5) פחות משווה פרוטה אדם מוחל (ראה סנהדרין נז. ורש"י שם). 6) ויקרא יט, יא. שם כתוב "לא תגנובו". פסוק זה מדבר בגונב ממון, אבל "לא תגנוב" שבעשרת הדברות מדבר בגונב נפשות (סנהדרין פו. וכן כותב רבינו להלן בפרק ט הלכה א). 7) על אזהרה זו של "לא תגנובו", אף על פי שיש בו מעשה, ו"כל לא תעשה שבתורה, לאו שיש בו מעשה, לוקין עליו" (ראה מכות טז.). 8) ו"כיוון דחייב בתשלומין אין לוקה ומשלם". 9) "אם המצא ... שניים ישלם" (שמות כב, ג). 10) ואחד ... ואחד = בין ובין. 11) "גזל גוי אסור" - בבא קמא קיג א-ב, והוא הדין לגניבה. 12) כי החיוב בתורה בא על הגניבה ולא חשוב אם גנב מגדול או גנב מקטן.

18 **ב. אָסוּר לִגְנֹב כָּל שֶׁהוּא[13] דִּין תּוֹרָה[14]. וְאָסוּר לִגְנֹב**
19 **דֶּרֶךְ שְׂחוֹק אוֹ לִגְנֹב עַל מְנָת לְהַחֲזִיר[15] אוֹ עַל מְנָת**
20 **לְשַׁלֵּם[16]; הַכֹּל אָסוּר[17], שֶׁלֹּא יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּכָךְ.**

ג. אֵי זֶהוּ גַּנָּב? זֶה הַלּוֹקֵחַ מָמוֹן אָדָם בַּסֵּתֶר[18] וְאֵין הַבְּעָלִים יוֹדְעִים, כְּגוֹן הַפּוֹשֵׁט יָדוֹ לְתוֹךְ כִּיס חֲבֵרוֹ וְלָקַח מְעוֹתָיו וְאֵין הַבְּעָלִים רוֹאִים, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲבָל אִם לָקַח בְּגָלוּי[19] וּבְפַרְהֶסְיָא[20] בְּחֹזֶק יָד[21] - אֵין זֶה גַּנָּב, אֶלָּא גַּזְלָן[22]. לְפִיכָךְ, לִסְטִים מְזַיֵּן שֶׁגַּנָּב[23] - אֵינוֹ גַּזְלָן, אֶלָּא גַּנָּב, אַף עַל פִּי שֶׁהַבְּעָלִים יוֹדְעִים[24] בְּשָׁעָה שֶׁגָּנַב.

18) ולא לעיני הבעלים. 19) שהבעלים רואים. 20) לעיני הכול. 21) נגד רצון הבעלים. 22) הגדרה זו של גזלן מבוססת על הדוגמא שמביאה הגמרא מבניהו בן יהוידע, שנאמר בו (שמואל-ב, כג, כא): "ויגזול את החנית מיד המצרי ויהרגהו" (בבא קמא עט:). 23) הבא בסתר ומפחד מפני אנשים. 24) כי הוא לוקח ממנו בחזקה באיום הנשק, בכל זאת נחשב גנב, משום שהוא מתחבא מפני אנשים, ואינו עושה מעשהו בפרהסייא (שם נו: ונז.).

ד. גַּנָּב שֶׁהֵעִידוּ עָלָיו עֵדִים[25] כְּשֵׁרִים[26] שֶׁגָּנַב - חַיָּב לְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[27] לְבַעַל הַגְּנֵבָה. אִם גָּנַב דִּינָר - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם[28]; גָּנַב חֲמוֹר אוֹ כְּסוּת אוֹ גָּמָל - מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם בְּדָמֶיהָ[29]. נִמְצָא מַפְסִיד כְּשָׁעוּר שֶׁבִּקֵּשׁ לְחַסֵּר אֶת חֲבֵרוֹ[30].

25) עד אחד לא מספיק, כי כתוב בתורה "לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא, על פי שני עדים או על פי שלושה עדים יקום דבר" (דברים יט, טו). 26) רשימת הפסולים לעדות, ראה סנהדרין פרק ג משנה ג וד, וראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ח הלכה יג שקבע שם כלל: "אין מחייבים לעולם ממון על פי עדים עד שיהיו עדים הכשרים להעיד שאר עדויות". 27) שכתוב "שניים ישלם" (שמות כב, ג). 28) דינר אחד שגנב ודינר נוסף כקנס על מעשה הגניבה. 29) כדי שלא תטעה לומר, שהגנב מחוייב לשלם שני חפצים ממש בעד כל חפץ שגנב, מדייק רבינו ואומר "שניים בדמיה" פירוש - הגנב משלם כסף או משהו אחר שדמיו כפליים מדמי הגניבה. 30) "ענוש כל חוטא לזולתו בכלל שיעשה בו כמו שעשה בשווה ... ומי שהזיק בממון, יינזק בממונו כשיעור ההוא בשווה ... ישלם שניים לרעהו, רצונו לומר הדבר אשר לקח, ויילקח ממנו כיוצא בו" (מורה נבוכים, חלק ג פרק מא).

ה. גַּנָּב שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ[31] שֶׁגָּנַב - מְשַׁלֵּם אֶת הַקֶּרֶן[32] וּפָטוּר מִן הַכֶּפֶל[33]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יַרְשִׁיעוּן אֱלֹהִים[34] יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם - וְלֹא הַמַּרְשִׁיעַ אֶת עַצְמוֹ[35] מְשַׁלֵּם שְׁנַיִם. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַקְּנָסוֹת[36], שֶׁהַמּוֹדֶה בָּהֶן פָּטוּר[37].

31) בבא קמא סד: באופן המחייב אותו לשלם את הקרן, כמבואר להלן בפרק ג הלכה ט. 32) הדבר שגנב. 33) אף על פי שבאו עדים אחרי כן והעידו שגנב, ראה להלן פרק ג, הלכה ח. 34) שירשיע אותו השופט על פי עדים. 35) על ידי הודאתו. 36) כגון חצי נזק ועוד. המושג "קנס" מקיף כל תשלום שהוא יתר על הקרן או פחות (ראה למעלה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ח; בבא קמא טו:). 37) כי הקנס בא כאמצעי למניעת החטא, ואם החוטא מודה מעצמו - ובמקרה גניבה גם מחזיר את הגניבה - מוותרים לו על הקנס. דין מודה בקנס, בגמרא שם.

ו. הַשְּׁלוּמֵי כֶּפֶל נוֹהֲגִין בַּכֹּל, חוּץ מִשֶּׁה וָשׁוֹר; שֶׁהַגּוֹנֵב אֶת הַשּׁוֹר אוֹ אֶת הַשֶּׂה וְטָבַח אוֹ מְכָרוֹ[38] - מְשַׁלֵּם עַל הַשֶּׂה תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה, וְעַל הַשּׁוֹר תַּשְׁלוּמֵי חֲמִשָּׁה.

38) "כי יגנוב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמישה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה" (שמות כא, לז), והטעם שהחמירו בשור ובשה יותר מבשאר מטלטלין, אם מכר או שחט בעלי חיים אחרים, פירש רבינו במורה נבוכים שם, משום שהצאן והבקר נמצאים על פי רוב בשדות, ואי אפשר לשמרם כמו ששומרים הדברים בתוך היישוב וקל לגנוב אותם, ובמידה שיותר קל לעשות את העבירה החמירו בעונשה, כדי שיימנעו מלעשותה. בבקר החמירו יותר מבצאן, כי הבקר רועים מפוזרים שלא כצאן הרועים יחד, ויותר קל לגנוב שור מאשר כבשה, ועל כן החמירו בשור, אם מכר או שחט, יותר מאשר בכבשה. ובמכילתא משפטים פרשה יב ובתוספתא בבא קמא פרק ז הלכה ג, נמסרו טעמים אחרים שהובאו גם בגמרא בבא קמא עט: למה החמירו בשור מבשה, רבי מאיר אומר משום שהשור עובד בשדה, והגנב ביטלו ממלאכתו. "שור שיש לו מלאכה משלם חמישה, שה שאין לו מלאכה משלם ארבעה", ורבי יוחנן בן זכאי מסביר, מפני כבוד הבריות, שה הוא נושא על כתפו ומתבזה, ושור הולך מעצמו.

ז. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[39] שֶׁגָּנְבוּ - חַיָּבִין[40] לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל וְתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[41]. הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ שֶׁאֵין לָהּ לְשַׁלֵּם[42] - הֲרֵי הַכֶּפֶל[43] עָלֶיהָ חוֹב עַד שֶׁתִּתְגָּרֵשׁ אוֹ יָמוּת בַּעְלָהּ, וּבֵית דִּין נִפְרָעִים מִמֶּנָּה[44].

39) בין איש ובין אשה, דין אחד לשניהם. 40) השווה הכתוב אשה לאיש לכל דינין שבתורה. 41) או תשלומי ארבעה וחמישה. 42) שהרי מעשי ידיה לבעלה, ואם יש לה נכסים, הרי פירותיהם לבעלה. 43) אבל הגניבה עצמה, אם היא בידה או ביד בעלה מוציאים ממנה. 44) מהנכסים שלה.

ח. קָטָן[45] שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[46], וּמַחֲזִירִין לוֹ[47]

1 דָּבָר הַגָּנוּב מִמֶּנּוּ. וְאִם אִבְּדוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְשַׁלֵּם אַף
2 הַקֶּרֶן, וַאֲפִלּוּ לְאַחַר שֶׁהִגְדִּיל[48].

45) לפני שהגיע לגיל י"ג שנה ויום אחד וצמחו לו שתי שערות במקומות ידועים בגופו. 46) שקטן איננו בר עונשין, כי אין בו דעת ואינו אחראי למעשיו (שם לט.). 47) לבעל הגניבה. 48) כי בשעה שגנב לא נתחייב כלל, מה שאין כן באשת איש שחייבת לשלם, אלא שאי אפשר היה לגבות ממנה לפני שנתגרשה או שנתאלמנה, וכן עבד שנשתחרר, ראה הלכה ט.

3 ט. הָעֶבֶד שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[49], וּבְעָלָיו פְּטוּרִין.
4 שֶׁאֵין אָדָם חַיָּב עַל נִזְקֵי עַבְדָּיו, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן
5 מָמוֹנוֹ[50], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן דַּעַת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְשָׁמְרָן;
6 שֶׁאִם יַכְעִיסֶנּוּ רַבּוֹ, יֵלֵךְ וְיַדְלִיק גָּדִישׁ[51] בְּאֶלֶף דִּינָר
7 וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה מִשְּׁאָר נְזָקִין. נִשְׁתַּחְרֵר הָעֶבֶד - חַיָּב
8 לְשַׁלֵּם[52] אֶת הַכֶּפֶל.

49) כי אין לו כסף לשלם, כי כל מה שקנה עבד, קנה רבו. 50) ואדם אחראי לנזקי ממונו. 51) כדי לחייב את רבו לשלם. טעם זה מובא בגמרא שם. 52) כדין אשה שנתגרשה, כי הפטור הקודם בא רק משום שלא היו לו נכסים, משנה שם פז.

9 י. רָאוּי לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת אֶת הַקְּטַנִּים[53] כְּפִי כֹּחַ
10 הַקָּטָן עַל הַגְּנֵבָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהִיוּ רְגִילִין בָּהּ. וְכֵן אִם
11 הִזִּיקוּ שְׂאָר נְזָקִין. וְכֵן מַכִּין אֶת הָעֲבָדִים שֶׁגָּנְבוּ אוֹ
12 שֶׁהִזִּיקוּ מַכָּה רַבָּה[54], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ רְגִילִין לְהַזִּיק.

53) אף על פי שהם פטורין מן הדין. 54) מפני שהם גדולים ויכולים לעמוד במכה רבה בלי לפגום בבריאותם ובכושר עבודתם ומפני שיש בהם דעת ועושים זאת מתוך כוונת זדון. [ואפילו לדעת האומרים שאין בית דין מצווים להרחיק את הקטן מעבירה, זה נאמר רק במצוות שבין אדם למקום, אבל במצוות שבין אדם לחבירו מוטל על בית הדין להרחיק את הקטנים מלהזיק לאחרים (מגיד משנה)].

13 יא. הָיְתָה הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב וְהִשְׁבִּיחָה מֵאֵלֶיהָ, כְּגוֹן
14 כְּבְשָׂה שֶׁיָּלְדָה[55] וּגְזָזָהּ - מְשַׁלֵּם אוֹתָהּ וְאֶת גִּזּוֹתֶיהָ
15 וְאֶת וְלָדוֹתֶיהָ[56]. וְאִם אַחֵר יֵאוּשׁ[57] יָלְדָה וּגְזָזָהּ -
16 מְשַׁלֵּם כְּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[58]. הוֹצִיא עָלֶיהָ הוֹצָאָה
17 וְהִשְׁבִּיחָהּ, כְּגוֹן שֶׁפִּטְּמָהּ - הֲרֵי הַשֶּׂה שֶׁל גַּנָּב[59]
18 אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר הַגְּנֵבָה עִם הַכֶּפֶל -
19 נוֹטֵל הַשֶּׂבַח[60] מִן הַבְּעָלִים, אוֹ מְחַשְּׁבִים לוֹ מִן
20 הַכֶּפֶל[61].

55) משנה שם צג: בדין הגזלן, וגנב דינו כגזלן לעניין זה. 56) כשהייתה מעוברת וטעונה צמר בשעת הגניבה. דעת רבינו, שאין זה שינוי מעשה גמור, ואין הגנב קונה אותה, ולא את הוולד ולא את הצמר. 57) הבעלים חדלו מלקוות להחזרת הדבר הנגנב. רבינו מפרש את הכלל במשנה זו, האומר: "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", שמדובר לאחר ייאוש. 58) אם הייתה מעוברת או טעונה, משלם דמי מעוברת או טעונה, והוולד והצמר של גנב. אבל אם נתעברה ונטענה אצל הגנב, וילדה וגזזה מחזירה כמו שהיא עכשיו. 59) טענת הגנב "אנא פטימנא ואת שקלת"? פירוש: אני אפטם ואתה תקח?! (שם). 60) תוספת מחיר הבהמה לאחר הפיטום. 61) מנכים לו דמי השבח מן הכפל ומשלם את המותר.

21 יב. הַגְּנֵבָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בְּיַד הַגַּנָּב[62] וְלֹא נִשְׁתַּנֵּית -
22 חוֹזֶרֶת לִבְעָלֶיהָ[63] בֵּין לִפְנֵי יֵאוּשׁ בֵּין לְאַחַר יֵאוּשׁ[64];
23 אֶלָּא שֶׁאַחַר יֵאוּשׁ הַשֶּׂבַח לַגַּנָּב[65], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[66].
24 נִשְׁתַּנֵּית הַגְּנֵבָה בְּיַד הַגַּנָּב[67] - קְנָאָהּ[68] וְקָנָה שִׁבְחָהּ
25 אֲפִלּוּ לִפְנֵי יֵאוּשׁ, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא דָּמִים[69].

62) ולא העבירה לרשות אחר. 63) כמו שכתוב "והשיב את הגזילה אשר גזל" (ויקרא ה, כג), ודרשו רבותינו: אם כעין שגזל (שלא נשתנתה) יחזיר (שם סו.). ודין הגניבה כדין הגזילה. 64) כדעת רב יוסף שם, שאמר, "יאוש אינו קונה ואפילו מדרבנן", ועל כן עליו להחזיר את הגניבה עצמה. 65) והבעלים ישלמו לגנב את דמי השבח. 66) בהלכה הקודמת. 67) כגון הגוזל עצים ועשאן כלים, צמר ועשאן בגדים. 68) כדעת רבה, ששינוי קונה (שם). 69) ואינו חייב להחזיר את הגניבה עצמה, אפילו היא ביד הגנב, כי שינוי מעשה בלבד, אף בלי יאוש, קונה.

26 יג. גָּנַב כְּחוּשָׁה[70] וְהִשְׁמִינָה[71], אוֹ שְׁמֵנָה וְהִכְחִישָׁה[72]
27 - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[73]
28 כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[74]. גָּנַב טָלֶה[75] וְנַעֲשָׂה אַיִל, עֶגֶל וְנַעֲשָׂה
29 שׁוֹר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[76]. טָבְחוֹ
30 אוֹ מְכָרוֹ אַחַר שֶׁהִגְדִּיל - נַעֲשָׂה שְׁנוּי[77] בְּיָדוֹ וְקָנָהוּ,
31 וְשֶׁלּוֹ הוּא טוֹבֵחַ וְשֶׁלּוֹ הוּא מוֹכֵר, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם
32 תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.

70) בהמה כחושה, ברייתא שם סה. 71) הגנב פטמה. 72) הגנב הכחישה על ידי עבודה יתירה (שם). 73) אם שחטה או מכרה. 74) במקרה שהגנב פיטמה יכול הוא לטעון: "אני פטמתי ואתה תקח"?! שם. ובמקרה שהכחישה, אומרים: "מה לי קטלה כולה מה לי קטלא פלגא"? פירוש: אין הבדל בין הרגה לגמרי או הרגה במקצת, כלומר הכחישה, וכשם כשהרגה ממש משלם כשעת הגניבה, כך גם בהכחישה. 75) כבשה צעירה. 76) שם סה: הטעם הוא, שכפל הוא חייב על הגניבה, ובשעת הגניבה היה זה טלה. 77) אף על פי שזה בא מאליו ולא על ידי מעשה.

33 יד. גָּנַב בְּהֵמָה אוֹ כְּלִי[78] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, וּבִשְׁעַת הַגְּנֵבָה
34 הָיָה שָׁוֶה אַרְבָּעָה, וְעַכְשָׁו בִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין שָׁוֶה
35 שְׁנַיִם - מְשַׁלֵּם קֶרֶן כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[79], וְתַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל
36 אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין[80]. הָיָה שָׁוֶה
37 בִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה שְׁנַיִם, וּבִשְׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין אַרְבָּעָה:
38 אִם שָׁחַט אוֹ מָכַר אוֹ שִׁבֵּר הַכְּלִי[81] אוֹ אִבְּדוֹ - מְשַׁלֵּם
39 תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה כִּשְׁעַת הַעֲמָדָה
40 בַּדִּין[82]; וְאִם מֵתָה הַבְּהֵמָה אוֹ אָבַד הַכְּלִי מֵאֲלָיו -
41 מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל כִּשְׁעַת הַגְּנֵבָה[83].

78) שאין בו תשלומי ארבעה וחמישה. 79) ואינו יכול להחזיר את הבהמה עצמה ולהגיד: "הרי שלך לפניך" (דעת רב שם). וטעמו, שהתורה אמרה בגניבה "חיים ... ישלם" (שמות כב, ג) "אחייה לקרן כעין שגנב", כלומר אם מחיר הקרן ירד, ישלם הגנב כעין שגנב. 80) דעתו של רב שם, בשעה שבית הדין מחייב אותו לשלם כפל או ד' וה' יש לחשב לפי מחיר הגניבה באותה שעה, כי הריהי הוזלה ברשות הבעלים. 81) מקביל לשחט בבעל חי. 82) זה כולל גם את הקרן, שמשלם כשעת העמדה בדין, כי הגניבה שייכת לבעלים, ואם נתייקרה, הרווח לבעלים. זה דומה להשביחה מאליה, שהרווח לבעלים, ראה למעלה הלכה יא. 83) החיוב בא רק על הגניבה, לכן מחייבים אותו לשלם כשעת הגניבה, מה שאין כן במקרה הקודם, שחייב על שעה שמכר או שבר הכלי.

טו. מִי שֶׁגָּנַב כְּלִי וְשִׁבְּרוֹ אוֹ פִּחֲתוֹ[84], אוֹ נִשְׁבַּר אוֹ נִפְחַת מֵאֵלָיו - אֵין שָׁמִין לוֹ הַפְּחָת[85], אֶלָּא רוֹאִין כַּמָּה הָיָה שָׁוֶה אוֹתוֹ הַכְּלִי וּמְשַׁלֵּם לַבְּעָלִים שְׁנַיִם בְּדָמָיו, וְהַכְּלִי הַשָּׁבוּר יִהְיֶה לַגַּנָּב. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם רָצוּ הַבְּעָלִים לִטֹּל הַכְּלִי הַשָּׁבוּר וִישַׁלֵּם לָהֶם הַפְּחָת[86] וְהַכֶּפֶל - שׁוֹמְעִין לָהֶם[87].

84) קלקלו. 85) אין מוסרים את הכלי השבור או הנפחת לבעלים ומשלימים בכסף את ההבדל בין מחיר הכלי השבור למחירו לפני שבירתו. זוהי דעת שמואל (שם יא.), שאמר: "אין שמין לגנב" מכוונים לכל תשלומי הגנב, כלומר לא רק לקרן, אלא גם לכפל (שלא כדעת הראב"ד כאן, וראה ירושלמי שם). 86) הפרש בין מחיר כלי שלם לבין מחיר הכלי השבור. 87) כי לטובת הבעלים נאמר הדין שלמעלה, ולכן אם הבעלים מוותרים או מעדיפים שיישאר בידם הכלי המקולקל, שומעים להם.

טז. הַגַּנָּב שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר לִפְנֵי יֵאוּשׁ בְּעָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא קָנָה לוֹקֵחַ[88] וַהֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת בְּעַצְמָהּ[89] מִיַּד הַלּוֹקֵחַ - הֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[90]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר אִם טָבַח אוֹ מָכַר לְאַחַר יֵאוּשׁ[91] שֶׁהוּא מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי הוֹעִיל בְּמַעֲשָׂיו[92] וְקָנָה הַלּוֹקֵחַ[93].

88) כי שינוי רשות בלי ייאוש אינו קונה. 89) ולא הועיל מעשה הגנב, וכאילו לא מכר. 90) כי התורה מחייבת ארבעה וחמישה על עצם המכירה, והרי מכר (דעת רב נחמן שם). 91) כדעת ר' יוחנן, רב נחמן ורב ששת שם, ואין אומרים שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר, כי ייאוש בלבד אינו קונה. 92) ומכירתו קיימת, אפילו גילו את הגניבה ביד הקונה. 93) ואין מחזירים את הגניבה לבעלים. [בטביחה החידוש הוא החיוב לאחר ייאוש. שאין אנו אומרים: "שלו הוא טובח", ובמכירה חידושו - החיוב לפני ייאוש אף על פי שלא הועילה כלום, כי שינוי רשות לבד אינו קונה. כל מה שנאמר כאן במקרה של לפני יאוש משתייך איפוא לדין מכירה, והמלה טבח מתוך שיגרה נאמרה שם ואין בה ניגוד לדין].

יז. הַגּוֹנֵב מִגַּנָּב אַחֵר[94], אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[95] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאִם טָבַח וּמָכַר - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן; שֶׁהֲרֵי דִּין הַבְּהֵמָה הַזֹּאת לַחֲזֹר בְּעֵינֶיהָ[96] לַבְּעָלִים וְלֹא קְנָאָהּ הַגַּנָּב[97]. וְלַבְּעָלִים אֵינוֹ מְשַׁלֵּם[98] הַכֶּפֶל אוֹ אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גְּנָבָהּ מֵרְשׁוּתָן[99].

94) גנב ראשון גנבה מבעל הבית, וגנב שני גנבה מגנב ראשון. 95) וכל שכן כשלא נתייאשו הבעלים. 96) היא עצמה ולא דמיה. 97) כי יאוש בלבד אינו קונה, ושינוי הרשות מבית הבעלים לבית הגנב אפילו עם יאוש אינו קונה אלא כשיצאה הגניבה מרשות הגנב לרשות אחרת, ואפילו לדעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה פרק ב הלכה ג, ששינוי רשות ואחר כך יאוש קונה. 98) אף על פי שהבהמה היא של הבעלים. 99) והתורה אמרה: "וגונב מבית האיש" (שמות כב, ו) ולא מבית הגנב (משנה בבא קמא סב: וגמרא סז).

יח. גָּנַב וְטָבַח, וּבָא גַּנָּב אַחֵר וְגָנַב - הַגַּנָּב הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַגַּנָּב הָרִאשׁוֹן, שֶׁהֲרֵי קָנָה בִּשְׁנוּי מַעֲשֶׂה[100], וְגַנָּב הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה. גָּנַב וּמָכַר, וּבָא אַחֵר וְגָנַב מִן הַלּוֹקֵחַ: אִם נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - הֲרֵי הָרִאשׁוֹן מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, וְהַגַּנָּב הַשֵּׁנִי מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל[101]; וְאִם לֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים - אֵין הָאַחֲרוֹן מְשַׁלֵּם אֶלָּא קֶרֶן בִּלְבַד[102].

100) על ידי השחיטה, ושינוי מעשה בלבד, אפילו בלי ייאוש קונה, שם. 101) לקונה, שקנה בייאוש ובשינוי רשות, ואין הבדל אם הייאוש היה כבר לפני המכירה, או בא רק לאחר המכירה, כשהייתה כבר בידי הקונה, לפי דעת רבינו לקמן פרק ה הלכה ג ובהלכות גזילה שם. 102) כי הלוקח לא קנה.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבאר בו מהות בעלי הגניבה ומהות הדבר, ואם הועתקה הגניבה לרשות הקדש, ומהות הטביחה והמכירה וכיוצא בזה.

א. הַגּוֹנֵב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ שֶׁגָּנַב נִכְסֵי הֶקְדֵּשׁ[2] - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[3]; שֶׁנֶּאֱמַר: יְשַׁלֵּם שְׁנַיִם לְרֵעֵהוּ. לְרֵעֵהוּ - וְלֹא לְהֶקְדֵּשׁ[4], לְרֵעֵהוּ - וְלֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[5]. וְכֵן הַגּוֹנֵב קָדָשִׁים מִבֵּית בַּעֲלֵיהֶן, בֵּין קָדְשֵׁי קָדָשִׁים[6] בֵּין קָדָשִׁים קַלִּים[7], בֵּין קָדָשִׁים שֶׁאֵין הַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[8] בֵּין קָדָשִׁים שֶׁהַבְּעָלִים חַיָּבִין בְּאַחֲרָיוּתָן[9] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל וּמִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁנֶּאֱמַר: וְגַנַּב מִבֵּית הָאִישׁ - וְלֹא מִבֵּית הֶקְדֵּשׁ[10].

2) נכסים השייכים לבית המקדש, כלומר קדשי בדק הבית. 3) אבל לא כפל וארבעה וחמשה. [רבינו עוסק כאן בדיני

כפל וארבעה וחמשה, אבל לא בדיני מעילה שמקומם בהלכות מעילה, ולכן לא הזכיר כאן תשלום החומש וקרבן האשם. ראה ראב"ד]. 4) בבא־מציעא נז: 5) במכילתא משפטים פרשה טו סימן קנג: "ולא לאחרים". 6) כגון עולה, חטאת ואשם, שאין הזר אוכל מהם. 7) כגון שלמים ותודה, שהבעלים אוכלים את בשרם. 8) שאם אבדו אין הבעלים חייבים להביא אחרים, כגון שאמרו על בהמה מסויימת הרי זו עולה או שלמים. 9) כגון שאמר הרי עלי עולה או שלמים, ואם הקרבן הלך לאיבוד חייבים הבעלים להביא קרבן אחר, וההפסד אינו של הקדש אלא של הבעלים. בכל זאת, לענין כפל נחשב הקרבן לא לממון בעלים אלא לנכסי הקדש, והגנב פטור מן הכפל. מחלוקת רבי שמעון וחכמים, ופסק כחכמים (בבא־קמא עד:). 10) "בית" משמע רשותו, וקדשים אפילו כשהם נמצאים עדיין בבית המקדיש, רשות הקדש עליהם.

1 **ב. וְכֵן הַגּוֹנֵב עֲבָדִים[11] וּשְׁטָרוֹת וְקַרְקָעוֹת[12] - אֵינוֹ**
2 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל. שֶׁלֹּא חִיְּבָה הַתּוֹרָה הַכֶּפֶל אֶלָּא**
3 **בְּמִטַּלְטְלִין שֶׁגּוּפָן מָמוֹן[13], שֶׁנֶּאֱמַר: עַל שׁוֹר עַל**
4 **חֲמוֹר עַל שֶׂה עַל שַׂלְמָה[14]; אֲבָל הָעֲבָדִים הֵקִּישׁוּ**
5 **לִקַּרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם[15],**
6 **וְהַשְׁטָרוֹת אֵין גּוּפָן מָמוֹן.**

11) בבא־קמא סב: בבא־מציעא נו: 12) כגון משיג גבול רעהו, כלומר מעביר את הגדר המפרידה לתוך קרקע חבירו. 13) מה־שאין־כן שטר, שאף שמטלטלין הוא, אבל אין גופו ממון אלא משמש עדות לממון. 14) כל אלה דוגמאות של מטלטלין הן. 15) והמשך הפסוק הוא "לרשת אחוזה", ושם אחוזה לא נמצא בתנ"ך אלא על קרקע ולא על מטלטלין. השווה ספרא לפרשת בהר סימן פח.

7 **ג. הַגּוֹנֵב פֵּטֶר חֲמוֹר[16] שֶׁל חֲבֵרוֹ קֹדֶם שֶׁיִּפָּדֶה[17] -**
8 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל לַבְּעָלִים; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ**
9 **עַכְשָׁו שֶׁלּוֹ[18], רָאוּי לִהְיוֹתוֹ לוֹ[19] אַחַר שֶׁיִּפָּדֶה.**

16) הוולד הבכור לאמו החמורה אם הוא זכר (בכורות יא.). 17) בשה שצריך לתתו לכהן, ככתוב (שמות ל־, כ) ופטר חמור תפדה בשה. 18) שאסור לו להשתמש בפטר חמור לפני שנפדה. 19) על כן נחשב לממון בעלים. טעם זה מובא בגמרא שם.

10 **ד. הַגּוֹנֵב[20] טָבְלוֹ[21] שֶׁל חֲבֵרוֹ וַאֲכָלוֹ[22] - מְשַׁלֵּם לוֹ**
11 **דְּמֵי טִבְלוֹ[23]. וְכֵן אִם גָּנַב חֻלְבּוֹ[24] וַאֲכָלוֹ[25] - מְשַׁלֵּם**
12 **לוֹ דְּמֵי חֻלְבּוֹ[26].**

20) קידושין נח: 21) תבואה ופירות שעדיין לא הפרישו מהם תרומה ומעשר. 22) ומתחייב בנפשו. 23) כרבי, ולא כר' יוסי בן יהודה האומר שמשלם רק דמי חולין שבו. ואין אומרים "קם ליה בדרבה מניה", כלומר שעונש מיתה יבטל את תשלום הממון. והטעם הוא, מכיון שאין כאן עונש מיתת בית־דין אלא מיתה בידי שמים (טבל) וכרת (חלב). ורבינו פסק כחכמים (כתובות ל.), שמיתה בידי שמים וכרת אינם פוטרים מממון (ראה לקמן פרק ג הלכה ב). ואפילו כשהתרו בו למלקות ולקה, אין אומרים כאן "אינו לוקה ומשלם", מכיון שחיוב הממון וחיוב מלקות אינם באים כאחד. חיוב ממון בא מיד עם הגניבה, ועונש מלקות בא רק עם האכילה. 24) כתובות ל: 25) שחייב כרת. 26) "שכבר נתחייב בגניבה קודם שבא לידי איסור חלב", שם. וזקוקים אנו לשני הטעמים, מפני שישנה אפשרות שהגניבה ועונש הכרת יבואו בבת אחת (ראה שם לא.) ומשלם גם כפל (ראב"ד ומגיד־משנה).

13 **ה. גָּנַב תְּרוּמָה[27] מִבְּעָלֶיהָ הַיִּשְׂרְאֵלִים שֶׁהִפְרִישׁוּהָ[28]**
14 **- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁאֵין לָהֶם בָּהּ אֶלָּא**
15 **טוֹבַת הֲנָאָה[29], וְטוֹבַת הֲנָאָה אֵינוֹ מָמוֹן[30].**

27) חלק מן התבואה שהבעלים חייבים להפריש ולתת לכהן. 28) ועדיין לא מסרוה לכהן. 29) שרשאים למסור לכל כהן שירצו. 30) כדעת עולא, וכמסקנת הגמרא בקידושין נח. ולכן אין התרומה ממון בעלים, ופטור מתשלומי הכפל.

16 **ו. הַגּוֹנֵב מִשֶּׁל אָבִיו[31] וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ מֵת**
17 **אָבִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[32]; וְאִם מֵת**
18 **אָבִיו[33] וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
19 **כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[34]. גָּנַב**
20 **וְטָבַח אוֹ מָכַר וְאַחַר כָּךְ הִקְדִּישׁ[35] - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
21 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם הִקְדִּישׁ וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ**
22 **מָכַר[36], אַף עַל פִּי שֶׁהִקְדִּישׁוֹ קָדָשִׁים קַלִּים[37] -**
23 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
24 **וַחֲמִשָּׁה[38]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[39] כְּשֶׁהִקְדִּישׁ אַחַר**
25 **יֵאוּשׁ[40]; אֲבָל אִם הִקְדִּישׁ לִפְנֵי יֵאוּשׁ - אֵינוֹ קָדוֹשׁ[41],**
26 **וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
27 **וַחֲמִשָּׁה.**

31) משנה בבא־קמא ע. 32) משלם לאחיו את חלקם בתשלומי ארבעה וחמשה שהוא חייב. ואף־על־פי שאמרה התורה "חמשה בקר ישלם" (שמות כא, לז), ולאחיו ישלם פחות מזה - לאחר ניכוי חלקו הוא - בכל זאת חייב (שם עא:). 33) לאחר הגניבה, משנה שם עד: 34) כי בשעה שמכר או שחט היה לו חלק בבהמה, והמכירה או השחיטה לא היתה כולה באיסור, והתורה מחייבת בתשלומי ד' וה' רק אם היתה כולה באיסור (שם עב.). 35) משנה שם ע. 36) משנה שם עד: 37) כגון לקרבן שלמים, שהמקדיש אוכל את בשרו. 38) כי שחט או מכר משל הקדש, שאין בו תשלומי ד' וה', ראה למעלה הלכה א. 39) שאינו משלם תשלומי ד' וה'. 40) שקנאו ההקדש ביאוש ושינוי רשות, וכאשר שחט - של הקדש שחט. 41) שם סח:

28 **ז. הִקְדִּישׁוּ הַבְּעָלִים[42] וְהוּא בְּבֵית הַגַּנָּב[43] - אֵינוֹ**
29 **קָדוֹשׁ[44], לְפִי שֶׁאֵינוֹ בִּרְשׁוּתָן[45], וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
30 **נִתְיָאֲשׁוּ; וְאִם טָבַח אוֹ מָכַר[46] אֲפִלּוּ אַחַר הֶקְדֵּשָׁן -**
31 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[47].**

42) גמרא שם. 43) החפץ שהקדישו נמצא בבית הגנב. 44) אף־על־פי שהחפץ שייך למקדיש. 45) כדעת רבי יוחנן שאמר: "גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהן אינן יכולין

להקדיש, זה לפי שאינו שלו, וזה לפי שאינו ברשותו", שם. 46) הגנב. 47) לבעלים, כי הבהמה עדיין שייכת להם.

1 **ח. הַשּׁוֹחֵט**[48] **וְנִתְנַבְּלָה**[49] **בְּיָדוֹ, וְהַנּוֹחֵר**[50] **וְהַמְעַקֵּר**[51]
2 **- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל בִּלְבַד**[52]**; אֲבָל אִם שָׁחַט**
3 **לִרְפוּאָה אוֹ לְכֶלְבִים**[53]**, אוֹ שֶׁנִּמְצֵאת טְרֵפָה**[54]**, אוֹ**
4 **שֶׁשְּׁחָטוֹ בָּעֲזָרָה**[55] **- מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**
5 **אַף עַל פִּי שֶׁחֵלְּיִן שֶׁנִּשְׁחֲטוּ בָּעֲזָרָה אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה,**
6 **הוֹאִיל וְאִסּוּרָן מִדִּבְרֵיהֶם**[56] **- הֲרֵי זֶה חַיָּב לְשַׁלֵּם**
7 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**[57]**.**

48) משנה שם, עח: 49) נפסלה השחיטה. 50) ממיתה במכשיר חד, כגון פגיון. רש"י מפרש: "קורעו מנחיריו עד לבו". 51) עוקר את הווושט ואת הקנה במקום לחתכן דרך שחיטה. 52) כי אין זו "טביחה", והתורה אומרת "וטבחו". 53) ואינו מתכוון (משנה שם ע.). 54) לאחר השחיטה ואסורה באכילה, והרי זו שחיטה שאינה ראויה לאכילה. 55) בבית המקדש, ונאסר בהנאה. 56) מדרבנן ולא מן התורה (קדושין נז:). 57) כי כל אלה "שחיטה" הם. הניגוד לדעת רבי שמעון, ששחיטה שאינה ראויה לא שמה שחיטה. [אבל אם היו אסורים בהנאה מן התורה, היה פטור מד' וה' (בבא־קמא עב.)].

8 **ט. וְכֵן הַגּוֹנֵב כְּלָאִים**[58] **הַבָּא מִן הַשֶּׂה וּמִמִּין אַחֵר**[59]**,**
9 **אוֹ שֶׁגָּנַב טְרֵפָה**[60] **אוֹ קְטַעַת**[61] **אוֹ חִגֶּרֶת**[62] **אוֹ סוֹמָא,**
10 **אוֹ בֶּהֱמַת הַשֻּׁתָּפִין**[63]**, וְטָבַח וּמָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
11 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**[64]**.**

58) שם עז: 59) כגון כבשה ותיש, ובתשלומי ד' וה', אומרת התורה "שה", "וכל מקום שנאמר "שה" אינו אלא להוציא את הכלאים", בכל זאת חייב בכלאים בתשלומי ד' וה', כי לומדים זאת מדרשת הפסוק, שם. 60) ושחט אותה, אף־על־פי שאינה ראויה לאכילה, חייב בתשלומי ד' וה', ראה בהלכה הקודמת. 61) שחתכו לה רגל (שם עח:). 62) נכת רגל. 63) והגנב לא מכר או שחט בהמה שלימה של אדם אחר, וכן בקטעת וחגרת וסומא אין הבהמה כולה בשלימותה. 64) כי מה שגנב מכר או שחט כולו, וכן בשותפים, מכר או שחט את כל חלקו של השותף האחד בבהמה, וכן את כל חלקו של השותף השני, והמכירה או השחיטה כולה באיסור (שם עא: וראה למעלה הלכה ו, ולקמן פרק ג, הלכה י).

12 **י. גָּנַב**[65] **וְנָתַן לְאַחֵר בְּמַתָּנָה**[66]**, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר**
13 **לִטְבֹּחַ**[67] **וְטָבַח, אוֹ שֶׁנָּתַן לְאַחֵר לִמְכֹּר וּמָכְרָה לְאַחֵר;**
14 **גָּנַב וְהִקִּיף**[68]**, גָּנַב וְהֶחֱלִיף**[69]**, גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקֵּפוֹ**[70]**, אוֹ**
15 **שֶׁשָּׁלָחוֹ סִבְלוֹנוֹת**[71] **לְבֵית חָמִיו - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי**
16 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**[72]**.**

65) שם עט. 66) אף־על־פי שכתוב בתורה "ומכרו" - חייב, כי דין המתנה בזה כדין המכירה. 67) עשה אותו שליח. אף־על־פי שבכל התורה כולה אין שליח לדבר עבירה, והעבירה שהשליח עושה אינה נזקפת על חשבון השולח, כאן יש שליח לדבר עבירה, ואם השליח שוחט כאילו הגנב שחט, ולמדו זאת בגמרא שם בהיקש. 68) מכר באשראי, אף־על־פי שעדיין לא קיבל כסף, מכירה היא וכאילו קיבל כסף. 69) את הבהמה בנכס אחר, דינו כאילו מכר וקיבל כסף. 70) שקיבל הגנב סחורה באשראי ופרע לו בבהמה זו, הרי זו כמכירה. 71) מתנות שהארוס שולח לארוסתו. 72) כי כל אלו דינם כמכירה.

17 **יא. גָּנַב וּמָכַר**[73]**, וְהִקְנָה לַמּוֹכֵר**[74] **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים**
18 **יוֹם**[75]**, וּבְתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם הֵבֵר הַגַּנָּב**[76] **- אֵינוֹ מְשַׁלֵּם**
19 **אֶלָּא כֶּפֶל**[77]**. מְכָרוֹ חוּץ מֵאֶחָד מִמֵּאָה שֶׁבּוֹ**[78] **אוֹ חוּץ**
20 **מִיָּדוֹ אוֹ רַגְלוֹ**[79]**, כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: שֶׁשִּׁיֵּר בּוֹ דָּבָר הַנִּפְתָּר**
21 **עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָתָהּ**[80] **- פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
22 **וַחֲמִשָּׁה**[81]**; וְאִם מָכְרוֹ חוּץ מִגִּזְתּוֹ אוֹ חוּץ מִקַּרְנָיו -**
23 **חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁאֵלּוּ אֵינָם נִתָּרִים**
24 **עִמּוֹ בִּשְׁחִיטָתָהּ**[82]**.**

73) שם סח. 74) כך בדפוסים ובכ"י. ברם, לפי העניין, תיבת "למוכר" היא ט"ס. 75) שהמכירה תחול רק כעבור שלושים יום. כך מפרש רבינו דברי רב נחמן שם, "שהקנה לו לשלושים יום", ולא כרש"י וכר"ח שפירשו שמכר לתקופה של 30 יום. 76) ועמד בדין, יאמרו לו הדיינים צא תן לו. ראה הלכה טו. 77) כי הבהמה חזרה לבעליה לפני שיצאה המכירה לפועל. 78) כלומר, ששייר בו חלק מועט שלא מכר (משנה שם עח:). 79) הדוגמא בברייתא שם. 80) כגון בשרו. כלל זה קבע רב, שם. 81) כי כל דבר שיש לו שייכות להיתר שחיטה, נחשב שיור גם לגבי מכירה, כי התורה כתבה "וטבחו או מכרו", ודמתה מכירה לטביחה. 82) ואין להם שייכות להיתר שחיטה, ועל כן אין זה שיור לגבי מכירה.

25 **יב. גָּנַב וְקָטַע**[83] **מִמֶּנָּה אֵבָר וְאַחַר כָּךְ מְכָרָהּ**[84]**, אוֹ**
26 **שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ מִמַּלְאכְתָּהּ**[85]**, אוֹ שֶׁמְּכָרָהּ חוּץ**
27 **מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם**[86] **- אֵין מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ**[87] **תַּשְׁלוּמֵי**
28 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; וְאִם תָּפַשׂ הַנִּזָּק - אֵין מוֹצִיאִין**
29 **מִיָּדוֹ**[88]**.**

83) שם עח: 84) זוהי בעיא בגמרא שם, אם חייב בתשלומי ד' וה' או לא. מצד אחד אפשר לומר שהגנב פטור, מכיון שלא מכר כל מה שגנב, ועל כן אין כאן "ומכרו" כולו. אולם מאידך גיסא אפשר לומר, שהתורה הקפידה רק על כך, שהגנב ימכור הכל ולא ישאיר אצלו מאומה, והרי גם בנידון־דידן הוא מכר את הכל, ולא השאיר בבהמה שום דבר שלא מכר, ועל כן יהיה חייב בתשלומי ד' וה'. 85) שכל המלאכה שיעשה הקונה לפני השחיטה תהיה של הגנב. גם זו בעיא שם, אם זו נחשבת לשיור ופטור או לא. 86) שמותר לגנב המוכר לעשות בה מלאכתו. גם זו בעיא שם, אם נחשב לשיור או לא. 87) כי זו בעיא שלא נפתרה, ומספק אין מוציאין. 88) מהטעם הנ"ל, שמספק אין מוציאין. ראה הלכות נזקי ממון פרק ב, הלכה ה־ו.

30 **יג. מְכָרָהּ וְהָיְתָה לוֹ בָּהּ שֻׁתָּפוּת**[89] **- פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי**
31 **אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה**[90]**.**

89) הגנב היה שותף בבהמה שגנב מחבירו שותפו (משנה שם עח:). 90) כי המכירה לא היתה כולה באיסור, ופטור אפילו מחלק חבירו.

1 **יד. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ[91]: אִם טָבַח אֶחָד מֵהֶן אוֹ מָכַר**
2 **מִדַּעַת חֲבֵרוֹ[92] - מְשַׁלְּמִין תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה**
3 **וַחֲמִשָּׁה[93]; וְאִם עָשָׂה שֶׁלֹּא מִדַּעַת חֲבֵרוֹ - פְּטוּרִים**
4 **מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[94], וְחַיָּבִין בְּקֶרֶן[95].**

91) שניהם בהמתו של אחד (שם). 92) ובהסכמתו. 93) כי המוכר פעל גם בשם חבירו, והרי כאילו שניהם טבחו או מכרו. 94) חבירו לא שחט ולא מכר, והשותף האחד ששחט פטור, כי אין כאן "וטבחו" כולו בחיוב, כי על חלק חבירו הגנב פטור מתשלומי ד' וה' כדין טובח או מוכר אחר הגנב (ראה למעלה פרק א, הלכה יז). 95) כי שניהם גנבו.

5 **טו. גָּנַב וְעָמַד בַּדִּין[96], וְאָמְרוּ לוֹ הַדַּיָּנִין: צֵא תֵּן לוֹ**
6 **מַה שֶּׁגָּנַבְתָּ, וְיָצָא וְאַחַר כָּךְ טָבַח אוֹ מָכַר - פָּטוּר**
7 **מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[97]; אָמְרוּ לוֹ: חַיָּב אַתָּה**
8 **לִיתֵּן לוֹ, וְטָבַח אוֹ מָכַר אַחַר כָּךְ - הֲרֵי זֶה חַיָּב**
9 **בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, הוֹאִיל וְלֹא חָתְכוּ הַדִּין**
10 **עָלָיו וַעֲדַיִן עוֹמֵד הוּא בְּגְנֵבָתוֹ[98].**

96) מימרא של רבא (שם סח:). 97) כי "צא תן לו" זהו פסק דין, וחייב מיד להחזיר את הבהמה, ואם לא החזירה אלא שחטה או מכרה הריהו גזלן, וגזלן אינו משלם תשלומי ד' וה', שם. 98) עדיין נחשב הוא גנב על הבהמה, ועל כן אם טבחה או מכרה חייב ד' וה'.

11 **טז. הַגּוֹנֵב[99] בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[100], הוֹאִיל וְהַגְּנֵבָה עֲדַיִן**
12 **הָיא בִּרְשׁוּתָם[101] - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל[102]. וְכֵן אִם טָבַח**
13 **וּמָכַר שָׁם בִּרְשׁוּתָן - פָּטוּר[103]. וְאִם הִגְבִּיהַּ הַגְּנֵבָה[104]**
14 **- נִתְחַיֵּב מְשׁוּם גּוֹנֵב אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאָהּ**
15 **מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[105]. כֵּיצַד? גָּנַב טָלֶה מִן הַדִּיר, וְהָיָה**
16 **מוֹשְׁכוֹ וְיוֹצֵא, וּמֵת בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[106] - פָּטוּר;**
17 **הִגְבִּיהוֹ אוֹ הוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[107] וָמֵת - חַיָּב[108].**
18 **נְתָנוֹ שָׁם[109] בְּבֵית הַבְּעָלִים לִבְכוֹרַת בְּנוֹ[110] אוֹ לְבַעַל**
19 **חוֹבוֹ אוֹ לְשׁוֹמֵר חִנָּם וּלְשׁוֹאֵל[111] לְנוֹשֵׂא שָׂכָר[112]**
20 **וּלְשׁוֹכֵר[113], וְהָיָה מוֹשְׁכוֹ זֶה שֶׁנִּתַּן לוֹ וָמֵת - פָּטוּר**
21 **הַשּׁוֹמֵר[114]; הִגְבִּיהוֹ[115] אוֹ שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת בְּעָלִים**
22 **וָמֵת - חַיָּב הַשּׁוֹמֵר[116] אוֹ בַּעַל הַחוֹב שֶׁנִּתַּן לוֹ, מִפְּנֵי**
23 **שֶׁעֲדַיִן לֹא הוֹצִיאוֹ הַגַּנָּב[117] מֵרְשׁוּת בְּעָלָיו.**

99) משנה שם עט. 100) בבית או בחצר הבעלים. 101) של הבעלים. 102) "כי הגנב לא יקרא "גנב" עד שיביא אותו הדבר הגנוב לרשותו, ויקנה אותו בדרך מדרכי קניית המטלטלין" (פירוש המשניות לרבינו, שם, וראה גמרא שם). 103) מתשלומי ד' וה', כי אין חיוב טביחה ומכירה במקום שאין חיוב גניבה. 104) קנאה הגנב לחייב עליה משום גניבה. 105) כי הגבהה קונה בכל מקום (קידושין כה.). 106) הטלה מת לפני שהוציאו אותו. 107) לרשותו, או לסמטה. 108) בכפל. 109) הגנב, לפני שהגביהו (המשך המשנה שם). 110) לכהן בחמשה סלעים של פדיון הבן הבכור. 111) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 112) המקבל שכר על השמירה. 113) המקבל את הבהמה לשימוש תמורת תשלום. 114) לפי מסקנת הגמרא, שם "פטור" שבמשנה - כוונתו לשומר. והטעם שהוא פטור, מכיון ש"כדרך שתיקנו משיכה בלקוחות, כך תיקנו משיכה בשומרין" (שם), כלומר השומרים אינם קונים את הדבר הניתן להם לשמירה לענין החיובים של כל אחד ואחד מהם, אם לא קנו אותו באחד מן הדרכים שנקנים בהם המטלטלין במקח וממכר. 115) השומר. 116) לשלם לבעלים. 117) והטלה עדיין ברשות הבעלים, ועל כן חייב השומר או בעל החוב לשלם לבעלים קרן וכפל, והגנב פטור מכלום. ומובן שהמדובר כשהשומר ידע שהטלה גנוב (מגיד־משנה). ורש"י פירש אחרת.

24 **יז. הָיָה הָעֵדֶר בַּיַּעַר[118] - כֵּיוָן שֶׁהִכִּישׁ אֶת הַבְּהֵמָה[119]**
25 **וּטְמָנָהּ[120] בְּתוֹךְ הָאֵילָנוֹת וְהָעֵצִים חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי**
26 **כֶּפֶל[121]; וְאִם טְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ שָׁם[122] - מְשַׁלֵּם**
27 **תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[123].**

118) מימרא של רבי אלעזר שם עט: 119) במקל והלכה מחמתו, והרי זה כמשיכה. 120) לשם גניבה. 121) אף־על־פי שלא גנב אותה במו ידיו, חייב כגנב, מכיון שקנה אותה (לענין חיוב) על־ידי המשיכה. 122) ולא העביר אותה לרשותו לפני המכירה. 123) כשם שנתחייב על הגניבה, כך נתחייב על הטביחה והמכירה.

28 **יח. גָּנַב בִּרְשׁוּת הַבְּעָלִים[124], וְאַחַר שֶׁיָּדְעוּ[125] שֶׁגְּנָבָהּ**
29 **הוֹצִיאָהּ וּטְבָחָהּ אוֹ מְכָרָהּ חוּץ מֵרְשׁוּתָן[126]; אוֹ שֶׁגָּנַב**
30 **וְהוֹצִיא חוּץ מֵרְשׁוּתָן, וְטָבַח אוֹ מָכַר בִּרְשׁוּתָן[127] -**
31 **מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה.**

124) משנה שם, עט. 125) הבעלים. ואם לא נודע לבעלים לפני שהוציאוה מרשותו, הרי קנאה הגנב כשהוציאה מרשותו, ואין זה גניבה ברשות הבעלים. 126) כשהוציאה מרשותם קנאה, וחייב בד' וה'. 127) חייב ד' וה', אע"פ שמכר בשעה שנמצאה ברשות הבעלים, כי משעה שהוציא אותה קנאה.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו דיני הגונב והטובח והמוכר והוא מתחייב במלקות או במיתה. ודין הודאת הגנב, בין שבאו עדים בין שלא באו, ודין גבייה בית הדין מנכסי הגנב.

32 **א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת נַעֲרָה[2], שֶׁכָּל הָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה**
33 **שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[3] וְתַשְׁלוּמִין[4] - אֵינוֹ**
34 **מְשַׁלֵּם[5], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שׁוֹגֵג[6]. וְהָעוֹשֶׂה עֲבֵרָה**
35 **שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהּ מַלְקוּת וְתַשְׁלוּמִין - לוֹקֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם,**
36 **שֶׁאֵין אָדָם לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם[7]. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה שׁוֹגֵג[8]**
37 **אוֹ לֹא הִתְרוּ בּוֹ[9] - מְשַׁלֵּם וְאֵינוֹ לוֹקֶה[10]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
38 **אֲמוּרִים?[11] שֶׁנִּתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין עִם עָוֹן מִיתַת בֵּית**

דִּין כְּאַחַת[12], אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב תַּשְׁלוּמִין וּמַלְקוּת בְּבַת אַחַת; אֲבָל אִם נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּמִיתַת בֵּית דִּין אוֹ בְּמַלְקוּת, אוֹ שֶׁנִּתְחַיֵּב מַלְקוּת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין וְאַחַר כָּךְ נִתְחַיֵּב בְּתַשְׁלוּמִין[13] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה וּמְשַׁלֵּם וָמֵת[14].

2) פרק א, הלכה יג. 3) שאם עשה את העבירה במזיד חייב עליה מיתה בבית־דין. 4) כגון שגנב וטבח בשבת, פטור מתשלומי ארבעה וחמשה, מכיוון שחייב מיתה על הטביחה בשבת. 5) שהמחוייב מיתה פטור מן התשלומים, כמו שכתוב: "ולא יהיה אסון ענוש יענש" (שמות כא, כב), ופירשו חכמים שמשלם דמי הוולדות. משמע שאם היה אסון - האשה מתה - פטור מדמי הוולדות (כתובות לה.). 6) ופטור ממיתה, בכל זאת פטור גם מתשלומים - כי כתוב בתורה: "ומכה נפש בהמה ישלמנה" "ומכה אדם יומת" (ויקרא כד, יח, כא), כשם שבמכה בהמה אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם חייב ממון; כך במכה אדם אין הבדל בין מזיד לשוגג, ובשניהם פטור מממון (גמרא שם). 7) "כדי רשעתו" - משום רשעה אחת אתה מחייבו, ואי אתה מחייבו משום שתי רשעיות, וסמיך ליה "ארבעים יכנו", כלומר שאם יש שתי רשעיות, מחייבים אותו מלקות בלבד (כתובות לב. ולב: והל' נערה פרק א, הלכה יא). 8) שפטור ממלקות. 9) שני עדים, שעל עבירה זו חייב מלקות, אף־על־פי שהיה מזיד. 10) כדעת רבי יוחנן, שחייבי מיתות הקישה התורה ל"מכה בהמה", ולא חייבי מלקיות (כתובות שם). 11) שפטור מתשלומים. 12) שחיוב מיתה וחיוב ממון באים יחד. 13) כגון היוצא ליהרג וחבל באחרים (ערכין ו:). 14) לוקה ומשלם, או משלם ומת (כתובות לא.).

ב. כֵּיצַד?[15] זָרַק חֵץ בְּשַׁבָּת[16] מִתְּחִלַּת אַרְבַּע לְסוֹף אַרְבַּע[17], וְקָרַע בֶּגֶד חֲבֵרוֹ[18] בַּהֲלִיכָתוֹ[19]; אוֹ שֶׁהִדְלִיק גְּדִישׁ חֲבֵרוֹ בְּשַׁבָּת[20]; אוֹ שֶׁגָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת[21], וְהָיָה מְגָרְרוֹ[22] עַד שֶׁהוֹצִיאוֹ מֵרְשׁוּת הַבְּעָלִים[23], שֶׁהִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד, לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְאִבְּדוֹ[24] שָׁם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין, שֶׁאִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה וְהֶזֵּק[25] בָּאִין כְּאֶחָד. אֲבָל אִם גָּנַב כִּיס בְּשַׁבָּת, וְהִגְבִּיהוּ שָׁם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[26], וְאַחַר כָּךְ הוֹצִיאוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְהִשְׁלִיכוֹ לְנָהָר[27] - חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי נִתְחַיֵּב בְּאִסּוּר גְּנֵבָה קֹדֶם שֶׁיִּתְחַיֵּב בְּאִסּוּר סְקִילָה[28]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. וְכֵן אִם קָצַץ אִילַן חֲבֵרוֹ בְּיוֹם טוֹב[29], וְהִתְרוּ בּוֹ; אוֹ שֶׁהִדְלִיק אֶת הַגָּדִישׁ[30] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[31], וְהִתְרוּ בּוֹ[32]; אוֹ גָּנַב וְטָבַח בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[33], וְהִתְרוּ בּוֹ - פָּטוּר מִן הַתַּשְׁלוּמִין[34]. אֲבָל אִם לֹא הִתְרוּ בּוֹ[35] - חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין[36], וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[37].

15) הלכה זו מדגימה את הכללים שבהלכה הקודמת. 16) שם. 17) אמות, והמעביר ארבע אמות ברשות הרבים חייב מיתה. 18) וחייב ממון. 19) אף־על־פי שחיוב מיתה בא אחרי שנח החץ, והשיראין נקרעו לפני כן - בהליכתו - בכל זאת נחשב כאילו מיתה ותשלומים באו כאחת, מכיון שבלי זריקת החץ אין הנחה. ולפיכך, עם הזריקה מתחילה המלאכה, ונגמרת בשעת ההנחה. ונימוק נוסף: מכיוון שזרק החץ, ידוע מראש שיקרע את השיראין, כי אין אפשרות להחזיר, שם. 20) שחייב ממון על הגדיש, ומיתה על הדלקת אש בשבת (בבא קמא לד:). 21) כתובות לא. 22) ולא הגביהו, ולא נתחייב עדיין בגניבה. 23) ואז נתחייב גם בגניבה וגם במיתה על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. 24) השמידו, כגון שהשליך לנהר. אבל אם הגניבה נמצאת בעין, הריהי ברשות הבעלים וחוזרת, ראה למעלה פרק א, הלכה יב. 25) כגון בשתי הדוגמאות הראשונות. 26) והגבהה קונה בכל מקום, אף ברשות הבעלים. 27) סנהדרין עב. 28) החיוב על הגניבה בא מיד עם ההגבהה, והחיוב באיסור סקילה בא בשעה שהוציא לרשות הרבים. 29) וחייב מלקות על מלאכה ב'יום טוב', אם התרו בו. 30) של חבירו. 31) שחייב על זדונו כרת (בידי שמים). 32) על חיוב מלקות. 33) בבא־קמא ע. 34) בהתאם לכלל "אין אדם לוקה ומשלם". 35) ואינו לוקה. 36) אם קצץ אילן חבירו (ב"יום טוב') או הדליק את הגדיש ביום הכיפורים. 37) אם גנב וטבח שור או שה.

ג. גָּנַב[38] וְטָבַח בְּשַׁבָּת[39] אוֹ לַעֲבוֹדָה זָרָה[40], אֲפִלּוּ בִּשְׁגָגָה[41] - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[42], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].

38) בין בחול בין בשבת. 39) ונתחייב סקילה על הטביחה (שם עד:). 40) עבירה שיש בה מיתת בית־דין. 41) שאין בית־דין ממיתים אותו. 42) כי חיוב תשלומים ועוון מיתת בית דין באים כאחת, אבל בכפל הוא חייב, כי הוא בא לפני חיוב מיתה. 43) בהלכה א.

ד. הָיְתָה פָּרָה שְׁאוּלָה אֲצָלוֹ[44], וּטְבָחָהּ בְּשַׁבָּת דֶּרֶךְ גְּנֵבָה[45] - פָּטוּר אַף מִן הַכֶּפֶל; שֶׁהֲרֵי אִסּוּר שַׁבָּת וְאִסּוּר גְּנֵבָה בָּאִין כְּאֶחָת[46]. וְאִם אֵין גְּנֵבָה[47] - אֵין טְבִיחָה וְאֵין מְכִירָה[48].

44) כתובות לד: 45) בלי ידיעת הבעלים, ובמגמה לקחת אותה לעצמו. 46) בשעה שטבחה, גנבה. 47) ואם הוא פטור מתשלום הקרן של הגניבה. 48) אין חיוב על הטביחה או על המכירה (שם). [בגמרא נאמר דבר זה אליבא דרבי מאיר, שסובר שבקנס לא אמרו "קם ליה בדרבה מיניה", ואף־על־פי־כן פטור מתשלומי ד' וה', מכיון שפטור מן הקרן, כי ארבעה וחמשה אמרה תורה ולא ג' וד'. אבל דעת רבינו, שגם בקנס אומרים "קם ליה בדרבה מיניה" אין אנו צריכים כלל לנימוק האמור כאן: "ואם אין גניבה, אין טביחה ומכירה", וקשה להבין למה מביאו רבינו].

ה. גָּנַב[49] וּמָכַר בְּשַׁבָּת[50] אוֹ שֶׁמָּכַר לַעֲבוֹדָה זָרָה - חַיָּב לְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה; שֶׁאֵין בִּמְכִירָה מִיתָה[51]. וְאִם נַעֲשֵׂית מְלָאכָה בְּשַׁבָּת בְּעֵת הַמְּכִירָה - פָּטוּר מִתַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[52]. כֵּיצַד? כְּגוֹן שֶׁלֹּא הִקְנָה לוֹ[53] עַד שֶׁתָּנוּחַ בַּחֲצַר הַלּוֹקֵחַ[54];

1 שֶׁנִּמְצָא, כְּשֶׁהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת, אִסּוּר שַׁבָּת
2 וּמְכִירָה בָּאִין כְּאֶחָת[55].

49) בחול, או בשבת באופן שלא היה בגניבתו חיוב מיתה, כגון שלא הוציא מרשות היחיד לרשות הרבים. 50) בבא־קמא ע. 51) כי אין המכירה נמנית עם ל"ט המלאכות. 52) כי חיוב מיתה מפקיע את חיוב התשלומין. 53) הגנב ללוקח. 54) מדובר בגנב שזרק את הגניבה לחצר הלוקח (שם ע:). 55) החיוב על איסור שבת של הזורק מרשות לרשות בא ברגע שהגניבה נחה על קרקע החצר, וברגע זה בא - בהתאם לתנאי - החיוב על המכירה.

3 ו. עָשָׂה שָׁלִיחַ לִשְׁחֹט לוֹ[56], וְשָׁחַט לוֹ הַשָּׁלִיחַ בְּשַׁבָּת
4 - הֲרֵי הַגַּנָּב חַיָּב בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, שֶׁהֲרֵי
5 זֶה הַגַּנָּב לֹא עָשָׂה עָוֹן מִיתַת בֵּית דִּין[57]. וּכְבָר
6 בֵּאַרְנוּ[58], שֶׁהַשּׁוֹחֵט עַל יְדֵי שָׁלִיחַ[59] חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין.

56) שם עא. ולא אמר לו לשחוט בשבת, והשליח שחט בשבת על דעת עצמו. 57) כי הוא לא שחט בשבת. 58) למעלה פרק ב, הלכה י. 59) אף־על־פי שבכל מקום אומרים "אין שליח לדבר עבירה" והשולח פטור - לענין תשלומי ד' וה' "יש שליח", והשולח חייב. אבל בעשאו שליח לשחוט, פטור הגנב מתשלומי ד' וה', כי שלח אותו לעשות עבירה בשבת, ולענין איסור שבת אין שליח לדבר עבירה, ומעשה השליח אינו נזקף על חשבון הגנב השולח (ראה משנה־למלך כאן).

7 ז. הָיוּ שְׁנַיִם מְעִידִים[60] שֶׁגָּנַב, בֵּין שֶׁהֵעִידוּ הֵן עַצְמָן
8 שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר[61] בֵּין שֶׁהֵעִידוּ אֲחֵרִים שֶׁטָּבַח[62] אוֹ
9 מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[63]. הָיוּ שְׁנַיִם
10 מְעִידִים שֶׁגָּנַב, וְעֵד אֶחָד מֵעִיד שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר, אוֹ
11 שֶׁהוֹדָה מֵעַצְמוֹ שֶׁטָּבַח[64] אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי
12 כֶּפֶל, וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה;
13 שֶׁהַמּוֹדֶה בְּקִנָּס[65] - פָּטוּר[66], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[67].

60) משנה שם ע. 61) והעידו עדות שלימה על הגניבה ועל הטביחה. 62) אף־על־פי שעדי טביחה מעידים רק על "חצי דבר", כי בלי עדי גניבה אינם יכולים לחייב, כי שמא שלו טבח, והתורה אמרה: "על פי שני עדים . . . יקום דבר" (דברים יט, טו) ודרש רבי עקיבא: "דבר" ולא חצי דבר. 63) כיון שעדי גניבה אינם צריכים לעדי טביחה, ויכולים לחייב בלעדיהם, אף עדות עדי הטביחה נקראת דבר שלם (שם ע:). 64) לאחר שבאו עדי הגניבה. 65) המודה בעבירה שיש עליה קנס, כלומר, תשלום שהוא פחות מדמי הקרן או יותר. 66) מלשלם את הקנס. 67) הלכות נזקי ממון, פרק ב, הלכה ח.

14 ח. מִי שֶׁהוֹדָה בְּקִנָּס[68] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים: אִם
15 הוֹדָה בְּתוֹךְ הַלָּה[69] בְּפָנֵי בֵּית דִּין[70] וּבְבֵית דִּין[71] -
16 פָּטוּר[72]; אֲבָל אִם הוֹדָה חוּץ לְבֵית דִּין[73], אוֹ שֶׁהוֹדָה
17 בְּפָנֵי שְׁנַיִם בִּלְבַד[74], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה
18 מְשַׁלֵּם קִנָּס עַל פִּיהֶם[75].

68) שם עד: עה. 69) לפני שבאו העדים. 70) בפני שלשה דיינים. 71) במקום ישיבת בית־דין. 72) מתשלום הקנס. זוהי דעת רב שם. 73) כגון שפגש את הדיינים בשוק והודה בפניהם, אין זו הודאה, כי מחוץ לבית־דין אינם בתפקיד דיינים, אלא אנשים פרטיים הם. 74) הודה במקום מושב בית־דין, אולם היו שם שני דיינים בלבד, ובדיני קנסות צריכים שלושה דיינים. 75) כי הודאה שלא נעשתה בפני שלושה דיינים במקום מושבם כדיינים, אינה מחייבת אותו כלום ויכול לחזור בו. וראה לקמן הלכה ט.

19 ט. כֵּיצַד?[76] הוֹדָה בְּבֵית דִּין שֶׁגָּנַב, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ
20 עֵדִים שֶׁגָּנַב - פָּטוּר מִן הַכֶּפֶל, שֶׁהֲרֵי חִיֵּב עַצְמוֹ
21 בְּקֶרֶן[77] קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ עֵדִים. אֲבָל אִם אָמַר 'לֹא גָנַבְתִּי',
22 שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ מִן הַכֹּל, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב, וְחָזַר וְאָמַר[78]
23 בְּבֵית דִּין 'טָבַחְתִּי אוֹ מָכַרְתִּי'[79], אִם בָּאוּ עֵדִים אַחַר
24 כָּךְ שֶׁטָּבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה,
25 לְפִי שֶׁפָּטַר עַצְמוֹ תְּחִלָּה מִכְּלוּם[80] עַד שֶׁבָּאוּ הָעֵדִים.

76) דוגמא למודה בקנס ואחר־כך באו עדים שפטור. 77) מרצונו הטוב, וזה מוכיח שבאמת רוצה לחזור בתשובה, ועל כן פוטרים אותו מן הקנס. 78) לאחר שבתחילה הכחיש את הגניבה. 79) את הגניבה, בלי שהיו עדים על הטביחה או המכירה. 80) וההודאה על הטביחה אינה מחייבת אותו בכל תשלום שהוא, שהרי מודה בקנס פטור, ולא גילה רצון להחזיר ממון, והודאתו באה מתוך כוונה להפטר מארבעה וחמשה, אם יבואו אחר־כך עדים. כל ההלכה הזאת מקורה בדברי רב המנונא, שהסביר את דברי רב ורבי יוחנן שם. רבינו פסק כאן כרב נגד שמואל, בניגוד לכלל שהלכה כשמואל בדינים. והטעם: מפני שרב המנונא, רבי יוחנן וגם רב אשי קיבלו שיטת רב.

26 י. הַגּוֹנֵב שׁוֹר שֶׁל שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[81] וּטְבָחוֹ אוֹ מְכָרוֹ,
27 וְהוֹדָה בְּבֵית דִּין לְאֶחָד מֵהֶן[82] וְכָפַר בָּאַחֵר[83], וְאַחַר
28 כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁגָּנַב וְטָבַח אוֹ מָכַר - מְשַׁלֵּם לָזֶה
29 שֶׁכָּפַר לוֹ חֲמִשָּׁה חֲצָאֵי בָקָר[84] וְאַרְבָּעָה חֲצָאֵי צֹאן[85].

81) שם עא: 82) ועל־ידי־זה נפקע חלקו של שותף זה בתשלומי ד' וה'. 83) בחלקו של השותף השני. 84) אף־על־פי שבתורה כתוב "חמשה בקר" (שמות כא, לז), כוונתה אפילו לחמשה חצאי בקר, כי העיקר הוא שישלם לבעלים פי חמשה מן הגניבה. ומכיון שמגיע לשותף חצי בקר, ישלם לו ה' חצאי בקר. 85) במקרה שגנב כבש.

30 יא. דִּין הַגַּנָּב[86] לְשַׁלֵּם הַקֶּרֶן וְהַכֶּפֶל אוֹ תַּשְׁלוּמֵי
31 אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה מִן הַמִּטַּלְטְלִין שֶׁלּוֹ[87]. אִם לֹא
32 נִמְצְאוּ לוֹ מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין יוֹרְדִין לִנְכָסָיו וְגוֹבִין
33 הַכֹּל[88] מִן הַיָּפֶה שֶׁבִּנְכָסָיו[89], כְּשֵׁאָר הַנִּזְקִין, שֶׁנֶּאֱמַר
34 בָּהֶן: מֵיטַב שָׂדֵהוּ[90]. וְאִם אֵין לוֹ לֹא קַרְקַע וְלֹא
35 מִטַּלְטְלִין - בֵּית דִּין מוֹכְרִין אוֹתוֹ[91] וְנוֹתְנִין דָּמָיו
36 לַנִּזָּק; שֶׁנֶּאֱמַר: אִם אֵין לוֹ וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ.

86) שם ד: ה. 87) כדין מזיק, שגובים מן המטלטלין

תחילה, כמו שכתוב: "כסף ישיב לבעליו" (שם, לד) ולמדו מזה חכמים: לרבות שוה כסף, ואפילו סובין (שם ז.). וראה הלכות נזקי ממון פרק ח, הלכה י. 88) גם את הקרן וגם את הקנס. 89) מן הקרקע הטוב שבנכסיו. 90) וגומר "ומיטב כרמו ישלם". ומכאן לומדים, שכל מקום שכתב "ישלם" כוונתו ל"מיטב" (שם ה.). ומטלטלין דינם כמיטב, כי הם נוחים למכירה. 91) כעבד.

יב. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה[92]. וְדָבָר זֶה מִפִּי הַקַּבָּלָה[93]. וְאֵין הַגַּנָּב נִמְכָּר אֶלָּא בַּקֶּרֶן[94], אֲבָל בַּכֶּפֶל[95] אוֹ בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה - אֵינוֹ נִמְכָּר[96], אֶלָּא חֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיְּעַשְּׁיר.

~ נקודות משיחות קודש ~

"האיש נמכר בגנבתו אבל לא האשה".

מכאן רואים גודל העילוי והכבוד הניתן לבת ישראל שהרי הגנב שאין לו מה לשלם נמכר בגנבתו ללא כל תנאי, וגם אם נמכרת על־ידי אביה אינו יכול לעשות זאת אם לא יוכל ליעדה או לפדותה. כי בבת ישראל צריך שיהיה ניכר בגלוי תכליתה ויעודה - הקמת בית בישראל.

ובפנימיות העניינים, אמה עבריה היא הנשמה "וכי ימכור איש את בתו לאמה" מדבר בירידת הנשמה למטה שאינה מתבצעת אם לא שהובטחה מראש תכליתה של הירידה שהיא לצורך העליה - יעוד (או פדיון האמה) שהוא יחוד קוב"ה וכנסת ישראל - שלימות הדירה בתחתונים לעצמותו ית'.

(על פי לקו"ש חכ"ו עמוד 372)

92) משנה סוטה כג. 93) דין זה קבלו חז"ל איש מפי איש עד משה רבינו, וסמכוהו על הפסוק "ונמכר בגניבתו", ולא בגניבתה (שם כג:). 94) אם אין לגנב לשלם את הקרן. 95) אם יש לו לשלם את הקרן, ואין לו ממה לשלם את הכפל. 96) "בגניבתו ולא בכפילו" (קידושין יח.).

יג. גַּנָּב אֶת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ הֶחֱרֵשׁ[97] - אֵינוֹ נִמְכָּר עַל הַקֶּרֶן[98], אֶלָּא חֲרֵי זֶה עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

97) שפטור מן הכפל (למעלה פרק ב הלכה א). 98) כי הפסוק "ונמכר בגנבתו" מדבר על גנב המשלם כפל, כי מיד אחר־כך כתוב "אם המצא תמצא בידו הגניבה . . . שנים ישלם". וראה 'אור החיים' לפסוק זה.

יד. הָיָה קֶרֶן הַגְּנֵבָה[99] שָׁוֶה מֵאָה, וְאֵין הַגַּנָּב שָׁוֶה אֶלָּא חֲמִשִּׁים - חֲרֵי זֶה נִמְכָּר[100], וְשָׁאַר הַקֶּרֶן עִם הַכֶּפֶל עָלָיו חוֹב עַד שֶׁיַּצָּא בַּשְּׁבִיעִית[101] וְיַעֲשִׁיר וְיִשַּׁלֵּם. הָיָה הַגַּנָּב שָׁוֶה מֵאָה וְאֶחָד - אֵינוֹ נִמְכָּר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ - עַד שֶׁיִּהְיוּ דָמָיו כֻּלָּן מֻכְלָעִין בִּגְנֵבָתוֹ[102].

99) קידושין יח. 100) פעם אחת, כדעת החכמים בברייתא שם. הגירסא שם "וחוזר ונמכר", אולם גירסת רבינו כגירסת המכילתא "ואינו חוזר ונמכר". 101) כדין עבד עברי שעובד שש שנים, כמו שכתוב (שמות כא, א): "כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבוד ובשביעית יצא לחפשי חנם". 102) מה־שאין־כן במקרה זה, שדמיו עולים על דמי הגניבה (גמרא שם).

טו. גָּנַב וְנִמְכַּר[103], וְחָזַר וְגָנַב: אִם לַשֵּׁנִי גָּנַב - חֲרֵי זֶה נִמְכָּר פַּעַם שְׁנִיָּה, וַאֲפִלּוּ גָּנַב לְמֵאָה אֲנָשִׁים - נִמְכָּר מֵאָה פְּעָמִים; וְאִם לָרִאשׁוֹן גָּנַב פַּעַם שְׁנִיָּה - אֵינוֹ נִמְכָּר שְׁנִיָּה[104], אֶלָּא יִשָּׁאֵר עָלָיו הַכֹּל חוֹב.

103) גמרא שם. 104) "בגניבתו" - "כיון שנמכר פעם אחת, שוב אי אתה רשאי למכרו" (שם).

טז. גָּנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה, וְחָזַר וְגָנַב לָזֶה - כֻּלָּם שֶׁתָּפִין בּוֹ[105]. אִם הָיוּ דָמָיו כְּנֶגֶד הַקֶּרֶן שֶׁל שְׁלָשְׁתָּן אוֹ פָּחוֹת מִן הַקֶּרֶן - נִמְכָּר, וּמְחַלְּקִין בֵּינֵיהֶן[106], וּשְׁאָר הַכְּפָלוֹת[107] חוֹב עָלָיו; וְאִם הָיוּ דָמָיו יָתֵר[108] - אֵינוֹ נִמְכָּר[109], וְהַכֹּל חוֹב[110] עָלָיו עַד שֶׁיַּעֲשִׁיר.

105) השווה הלכות נזקי ממון פרק ט, הלכה יב. 106) שלושת הנגנבים מחלקים ביניהם דמי מכירת הגנב. 107) המגיע לכל אחד ואחד [נראה שחסרה כאן מלה אחת, וצריך להיות "ושאר הקרן והכפלות"]. 108) על דמי הקרן של שלשתם. 109) ראה למעלה הלכה יד. 110) גם הקרן.

יז. שֶׁתָּפִין שֶׁגָּנְבוּ כְּאֶחָד[111] - מְשַׁלְּשִׁין בֵּינֵיהֶן[112], וְכָל אֶחָד מֵהֶן נִמְכָּר בְּחֶלְקוֹ מִן הַקֶּרֶן[113]. וְכָל מִי שֶׁדָּמָיו יָתֵר עַל חֵלֶק הַקֶּרֶן שֶׁנִּתְחַיֵּב בּוֹ - אֵינוֹ נִמְכָּר[114].

111) כאיש אחד, כלומר ביחד. 112) מחלקים ביניהם את תשלום הקרן. 113) שהוא צריך לשלם. 114) הגנב נשכר מזה שהיה לו שותף, כי לו גנב לבדו היה נמכר, אם דמיו לא עלו על דמי הקרן כולה.

יום ש"ק י"ז תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) נתבארו בו דיני הנפקד שרוצה לעכב הפקדון בידו בטענה שנגנב ממנו, וכן כל כיוצא בזה שהממון בא לידו שלא באיסור גניבה, וביאור דינים אלו בשלמות, ואם החזיר הגנב את הגניבה באי זה תנאי יפטר, ואם צריך הודאת בעלים.

א. הַטּוֹעֵן[2] שֶׁנִּגְנַב מִבֵּיתוֹ הַפִּקָּדוֹן: אִם נִשְׁבַּע[3] וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁשָּׁקַר טָעַן וְשֶׁהַפִּקָּדוֹן הַזֶּה אֶצְלוֹ - חֲרֵי זֶה מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, שֶׁחֲרֵי הוּא עַצְמוֹ הַגַּנָּב[4]. וְאִם טָבַח וּמָכַר אַחַר שֶׁנִּשְׁבַּע - מְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[5]. וְאֵינוֹ מֵבִיא אָשָׁם עַל פִּי עֵדִים עַל שְׁבוּעָתוֹ[6]. וְאֵינוֹ מֵבִיא חֹמֶשׁ[7], שְׁאֵין הַחֹמֶשׁ מִשְׁתַּלֵּם עִם הַכֶּפֶל[8]. וְאִם בָּאוּ עֵדִים קֹדֶם שֶׁיִּשָּׁבַע - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא הַקֶּרֶן בִּלְבַד[9].

2) שומר חינם, שהופקד אצלו חפץ, טוען שהפיקדון נגנב

ופוטר עצמו מלשלם, שהרי שומר חינם פטור מגניבה ואבידה (משנה בבא קמא קח:). 3) שהפיקדון נגנב. 4) מרגע שנשבע ולקח את החפץ לעצמו. 5) כי דין הטוען טענת גנב כדין גנב גם לעניין כפל וגם לעניין ארבעה וחמישה, זוהי דעת רבי יוחנן שם קו: 6) קרבן אשם מביא אדם על שבועת שקר רק אם הודה מעצמו, כמו שכתוב בתורה (במדבר ה, ו) "והתוודו את חטאתם" (שם קח:). 7) "וחמישיתו יוסף עליו" נאמר רק בהודה מפי עצמו לאחר שנשבע לשקר. 8) שנאמר (שם) "ושלם אותו בראשו וחמישיתו" ודרשו חכמים "בראשו" משמעותו קרן, ולפיכך חיוב חומש הוא רק אם משלם קרן בלבד, אבל לא אם משלם כפל. 9) כי טוען טענת גנב אינו חייב כפל אלא אם כן נשבע קודם לשקר, כמו שכתוב בו (שמות כב, ז) "ונקרב בעל הבית אל האלהים" כלומר, לשבועה (שם סג:).

1 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[10]? שֶׁנִּשְׁבַּע קֹדֶם שֶׁשָּׁלַח**
2 **בַּפִּקָּדוֹן יָדָן[11]; אֲבָל אִם שָׁלַח בּוֹ יָדָן, וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב**
3 **וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים - פָּטוּר מִן הַכֹּפֶל, שֶׁכְּיָוָן שֶׁשָּׁלַח**
4 **יָד נִתְחַיֵּב בּוֹ[12] וְקָנָהוּ[13].**

10) שטוען טענת גנב משלם תשלומי כפל. 11) קודם שהשתמש בו. 12) לשלם בכל האונסין ומכל שכן בגניבה ואבידה, מכיוון שדינו כגזלן. 13) לעניין חיוב תשלומים ומכיוון שטענת נגנב אינה פוטרתו מלשלם דמיו אינו חייב כפל, ודינו כגזלן שפטור מכפל, דעת רב ששת (שם קז:).

5 **ג. וְכֵן הַטּוֹעֵן טַעֲנַת אֲבֵדָה בְּפִקָּדוֹן[14] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר**
6 **וְטָעַן טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - פָּטוּר**
7 **מִן הַכֹּפֶל, שֶׁפְּבָר יָצָא הַפִּקָּדוֹן מִידֵי הַבְּעָלִים[15]**
8 **מִשְׁבּוּעָה רִאשׁוֹנָה[16].**

14) שומר חינם שטוען שהפיקדון אבד ופוטר עצמו מלשלם, מימרא של רבי אילעא בשם רבי יוחנן (שם). 15) אף על פי שבשעה שטען גנב על החפץ עדיין לא השתמש בו, בכל זאת לא היה עוד הפיקדון של הבעלים. 16) שנשבע שאבד, ועל שבועה זו עצמה, אינו חייב כפל אפילו אם באו עדים, כי דין הכפל נאמר בתורה על הטוען טענת גנב בלבד (משנה שם קח:).

9 **ד. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בַּאֲבֵדָה[17] וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ**
10 **עֵדִים שֶׁהָאֲבֵדָה בִּרְשׁוּתוֹ וְשֶׁקֶר טָעַן - מְשַׁלֵּם**
11 **תַּשְׁלוּמֵי כָּפֶל[18]; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל אֲבֵדָה[19]. וְהוּא,**
12 **שֶׁיִּטְעַן שְׁנִגְנְבָה בִּלְסְטִים מְזֻיָּן[20], שֶׁהוּא אָנוּס[21]**
13 **וּפָטוּר[22]; אֲבָל אִם טָעַן שֶׁנִּגְנְבָה בְּלֹא אֹנֶס - פָּטוּר**
14 **מִן הַכֹּפֶל, מִפְּנֵי שֶׁהוּא חַיָּב לְשַׁלֵּם[23] עַל פִּי טַעֲנָתוֹ,**
15 **שֶׁשּׁוֹמֵר אֲבֵדָה כְּשׁוֹמֵר שָׂכָר הוּא[24], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר.**

17) המוצא אבידה וחייב להשיבה לבעלים, כמו שכתוב (דברים כב, א) "השב תשיבם לאחיך", וטען שהאבידה נגנבה ממנו, מימרא בשם רבי יוחנן (שם קו:). 18) כדין גנב. 19) וסוף הפסוק "ישלם שניים לרעהו". 20) גנב שנשמר שלא יראוהו בני אדם, אבל איים בנשק על מוצא האבידה - ולקחה (שם נז.). 21) שאין בכוחו למנוע את הגניבה. 22) ועל פי טענה זו שומר אבידה פטור מלשלם. 23) את הקרן. 24) וחייב בגניבה ואבידה, כדעת רבי יוסף (שם נו:).

16 **ה. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן וְנִשְׁבַּע, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ**
17 **עֵדִים שֶׁהוּא בִּרְשׁוּתוֹ, וְחָזַר וְטָעַן בּוֹ טַעֲנַת גַּנָּב**
18 **וְנִשְׁבַּע[25], וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים שֶׁעֲדַיִן בִּרְשׁוּתוֹ הוּא,**
19 **אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים - חַיָּב בְּכֹפֶל עַל כָּל טַעֲנָה**
20 **וְטַעֲנָה[26]. וְאִם נִשְׁבַּע חָמֵשׁ פְּעָמִים - נִמְצָא מְשַׁלֵּם**
21 **שִׁשָּׁה: הַקֶּרֶן שֶׁהִפְקִיד אֶצְלוֹ, וַחֲמִשָּׁה בַּקֶּרֶן מְשׁוּם**
22 **חֲמִשָּׁה כְּפָלוֹת שֶׁל חָמֵשׁ שְׁבוּעוֹת.**

25) בבית דין אחר, כי באותו בית דין הוחזק שקרן ולא ישביעוהו. 26) אף על פי שכל הטענות הן על אותו פיקדון (שם קח.).

23 **ו. טָעַן טַעֲנַת גַּנָּב[27] וְנִשְׁבַּע, וְחָזַר וְטָעַן[28] טַעֲנַת**
24 **אֲבֵדָה וְנִשְׁבַּע, וּבָאוּ עֵדִים[29] שֶׁלֹּא נִגְנַב, וְהוֹדָה הוּא**
25 **שֶׁלֹּא אָבַד - הוֹאִיל וּמְשַׁלֵּם תַּשְׁלוּמֵי כָּפֶל עַל פִּי**
26 **עֵדִים, אֵינוֹ מְשַׁלֵּם חֹמֶשׁ עַל שְׁבוּעָה אַחֲרוֹנָה[30] אַף**
27 **עַל פִּי שֶׁהוֹדָה[31]; שֶׁהַמָּמוֹן הַמְחַיְּבוֹ בְּכֹפֶל פּוֹטְרוֹ מִן**
28 **הַחֹמֶשׁ[32].**

27) בפיקדון. 28) על אותו פיקדון. 29) ונתחייב בכפל. 30) שנשבע שאבד. 31) ובכל מקום הדין הוא, שאם נשבע לשקר בפיקדון והודה משלם חומש. 32) המלה "פוטרו" משמעותה "אינו מחייב" אף על פי שהשבועה שאבד אינה מחייבת את הכפל, בכל זאת פטור מן החומש, מכיוון שעל הפיקדון הזה נתחייב כבר לשלם כפל.

29 **ז. מָסַר שׁוֹרוֹ לִשְׁנַיִם[33], וְטָעֲנוּ טַעֲנַת גַּנָּב וְנִשְׁבְּעוּ,**
30 **וְהוֹדָה אֶחָד מֵהֶם, וְהַשֵּׁנִי בָּאוּ עָלָיו עֵדִים - שְׁנֵיהֶן**
31 **מְשַׁלְּמִין אֶת הַקֶּרֶן[34]; וְאִם תָּפַשׂ בַּעַל הַפִּקָּדוֹן אֶת**
32 **הַכֹּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ[35]; וְזֶה שֶׁהוֹדָה[36] מְשַׁלֵּם**
33 **חֹמֶשׁ, כְּשְׁאָר הַנִּשְׁבָּעִין שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן שֶׁהוֹדוּ**
34 **מֵעַצְמָן.**

33) לשמירה. 34) אבל מכפל שניהם פטורים, זוהי בעייא בגמרא, אם מה שהתורה הקפידה שלא לשלם כפל וחומש זה באותו האיש בלבד, ומכיוון שבמקרה זה שני אנשים הם, ישלם האחד את הכפל והשני את החומש. או כוונת התורה הייתה שעל ממון אחד לא ישלמו גם כפל וגם חומש, ועל כן גם בדין שלפנינו יהי' פטור מן הכפל, מכיוון שהראשון כבר נתחייב קודם בחומש. בעיה זו לא נפתרה, ולפיכך אין לחייב מספק את תשלומי הכפל. 35) מאותה סיבה, מכיוון שזה ספק. 36) בזמן שהודה עדיין לא באו עדים על השני, ועדיין לא הייתה קיימת בעיית הכפל בממון זה, ועל כן הוא משלם חומש.

35 **ח. בַּעַל הַפִּקָּדוֹן שֶׁתָּבַע אֶת הַשּׁוֹמֵר[37], וְנִשְׁבַּע**
36 **שֶׁנִּגְנַב[38], וְאַחַר כָּךְ הֵבֵר הַגַּנָּב, וְתָבַע הַשּׁוֹמֵר אֶת**
37 **הַגַּנָּב, וְהוֹדָה לוֹ הַגַּנָּב שֶׁגְּנָבוֹ, וְתָבַע בַּעַל הַפִּקָּדוֹן**
38 **אֶת הַגַּנָּב, וְכָפַר, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבוֹ: אִם בְּאֶמֶת**

נִשְׁבַּע הַשּׁוֹמֵר[39] כְּשֶׁטָּעַן שֶׁגְּנָבַ֫נ - נִפְטַר הַגַּנָּב מִן
הַכֹּפֶל בְּהוֹדָאָתוֹ לַשּׁוֹמֵר[40]; וְאִם בְּשֶׁקֶר נִשְׁבַּע[41] -
אֵין מוֹצִיאִין הַכֹּפֶל מִן הַגַּנָּב[42]; וְאִם תָּפְשׂוּ
הַבְּעָלִים הַכֹּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדָן. תָּבְעוּ
הַבְּעָלִים אֶת הַשּׁוֹמֵר וְשִׁלֵּם[43], וְאַחַר כָּךְ הֵכַּר
הַגַּנָּב, וּתְבָעוּהוּ הַבְּעָלִים וְהוֹדָה לָהֶן שֶׁגְּנָבַ֫נ, וְאַחַר
כָּךְ תָּבְעוּ הַשּׁוֹמֵר וְכָפַר בּוֹ, וּבָאוּ עֵדִים שֶׁגְּנָבַ֫נ -
אֵין מוֹצִיאִין הַכֹּפֶל מִן הַגַּנָּב[44]; וְאִם תָּפַשׂ הַשּׁוֹמֵר
אֶת הַכֹּפֶל - אֵין מוֹצִיאִין מִיָּדוֹ. וְכֵן הַדִּין
בְּתַשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה[45], אִם טָבַח הַגַּנָּב אוֹ
מָכַר.

37) שיחזיר לו את הפיקדון (שם קח:). 38) ופטור מלשלם כדין שומר חינם. 39) אם כל פרטי השבועה נכונים, כגון שנשבע שנגנב באונס ובאמת היה זה אונס. 40) מכיוון שהשומר אדם ישר הוא, נאמן הוא על הבעלים גם להבא, וישאירו בידו את השמירה אם הפיקדון יימצא. ולפיכך אם השומר מוצא את הגנב ותובע אותו, הרי כאילו הבעלים תבעו אותו, והודאת הגנב לשומר הודאה היא, ופטור מכפל. 41) כגון שנשבע שנגנב באונס, ובאמת נגנב שלא באונס. 42) זוהי בעייא (שם), אם אימון הבעלים בשומר פסק, ועל כן הודאת הגנב בפני השומר אינה הודאה, וחייב בכפל, או לא. בעייא זו לא נפתרה, ועל כן מספק אין מוציאין מידו. 43) אף על פי שהוא פטור מלשלם בגניבה. 44) גם זו בעייא שלא נפתרה (שם), אם נאמר שהבעלים שקיבלו דמי הפיקדון נסתלקו, ואין הודאת הגנב בפניהם הודאה, ועל כן חייב הוא בכפל, או נוח לשומר שהבעלים יטרחו לגלות את הגנב, ועל כן הודאת הגנב בפניהם הודאה היא, ופוטרת אותו מתשלומי כפל. 45) אין מוציאים מיד הגנב את תשלומי ד' וה', ואם תפס השומר אין מוציאים מיד השומר. [רבינו משמיענו, שלא יעלה על דעתך לפטור לגמרי את הגנב מתשלום ד' וה' ואפילו אם תפס השומר מוציאים מידו, מפני שלא נתחייב לשלם כפל והרי אמרו: "ד' וה' אמרה תורה ולא ג' וד'" (למעלה פרק ג, הלכה ה)].

ט. הַטּוֹעֵן טַעֲנַת גַּנָּב בְּפִקָּדוֹן שֶׁל קָטָן, אַף עַל פִּי
שֶׁנָּתַן לוֹ כְּשֶׁהוּא קָטָן וּתְבָעוֹ כְּשֶׁהוּא גָּדוֹל, וְנִשְׁבַּע[46],
וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ עֵדִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַכֹּפֶל;
שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִתֵּן אִישׁ[47], וְאֵין נְתִינַת קָטָן כְּלוּם[48].
וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה נְתִינָה וּתְבִיעָה שָׁוִין בְּגָדוֹל[49].

46) שנגנב. 47) פרט לקטן. 48) אין נשבעים על טענת נתינתו, ואין באים לידי כפל על ידו. 49) ומכיוון שהנתינה היא על ידי קטן הרי זה פטור מן הכפל, אף על פי שהתביעה הייתה בגדול (שם).

י. שׁוֹמֵר שֶׁגְּנַבַ֫נ מֵרְשׁוּתוֹ, כְּגוֹן שֶׁגְּנַבַ֫נ טָלֶה מֵעֵדֶר
שֶׁהִפְקַד אֶצְלוֹ וְסָלַע מִכִּיס שֶׁהִפְקַד אֶצְלוֹ, אִם יֵשׁ
עָלָיו עֵדִים - חַיָּב בְּכֹפֶל[50]. וְאַף עַל פִּי שֶׁהֶחֱזִיר
הַסֶּלַע לִמְקוֹמוֹ וְהַטָּלֶה לְעֶדְרוֹ - הֲרֵי זֶה חַיָּב
בְּאַחֲרָיוּתָן[51] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ הַבְּעָלִים; שֶׁהֲרֵי כָּלְתָה
שְׁמִירָתוֹ[52], וּכְאִלּוּ לֹא הֶחֱזִיר כְּלוּם[53] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ
בְּעָלָיו[54]. אֲבָל הַגּוֹנֵב סֶלַע מִכִּיס חֲבֵרוֹ אוֹ כְּלִי
מִבֵּיתוֹ, וְהֶחֱזִיר דָּבָר הַגָּנוּב מִבֵּיתוֹ לִמְקוֹמוֹ, אִם יָדְעוּ
הַבְּעָלִים בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא יָדְעוּ בַּחֲזִירָתוֹ - עֲדַיִן הַגַּנָּב
חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[55] עַד שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת מְעוֹתָיו[56].

50) כדין כל גנב. 51) אף במקרה אונס. 52) נסתיימה שמירתו ברגע שגנב. 53) שהרי לבעלים לא החזיר, והוא חדל להיות שומר הבעלים. 54) ואם החזיר טלה לעדרו נחשב להחזרה. 55) כי כל עוד שהבעלים אינם יודעים על החזרת הגניבה, אין שמה החזרה. 56) ועל ידי כך ייוודע לו, שהכסף שנגנב הוחזר. דין זה הוא לפי סברת שמואל, רבי יוחנן ורב חסדא (שם קיח.), שאם גנב סלע מכיס חברו וידעו הבעלים על הגניבה, ואחר כך החזיר הגנב את הסלע, "מניין פוטר", כלומר אם הבעלים מנו את הכסף שבכיסם והרגישו בהחזרת הגניבה, דיו, ואין צורך בהודעה ישירה לבעלים.

יא. מָנָה[57] אֶת כִּיסוֹ וּמְצָאוֹ שָׁלֵם הַמָּנִין - פָּטוּר[58].
וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ -
אֲפִלּוּ מָנִין אֵינוֹ צָרִיךְ[59], אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוֹ לִמְקוֹמוֹ
נִפְטַר מֵאַחֲרָיוּתוֹ.

57) בעל הכיס. 58) הגנב. זה שייך לסוף הלכה י. 59) כרבי יוחנן שם. ונראים הדברים שלדעת רבינו גם רב חסדא מודה לרבי יוחנן בסלע או כלי, אבל לא בבעל חי. ראה לקמן הלכה יב.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[60]? בְּדָבָר שֶׁאֵין בּוֹ רוּחַ
חַיִּים[61]. אֲבָל הַגּוֹנֵב טָלֶה מֵעֵדֶר חֲבֵרוֹ, וְיָדְעוּ בּוֹ
הַבְּעָלִים, וְהֶחֱזִירוֹ לָעֵדֶר שֶׁלֹּא מִדַּעַת הַבְּעָלִים[62], וּמֵת
אוֹ נִגְנַב - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ. וְאִם מָנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא
שְׁלֵמָה - פָּטוּר. וְאִם לֹא יָדְעוּ הַבְּעָלִים לֹא בִּגְנֵבָתוֹ
וְלֹא בַּחֲזִירָתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁמָּנוּ אֶת הַצֹּאן וְהִיא
שְׁלֵמָה - חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ עַד שֶׁיּוֹדִיעַ אֶת הַבְּעָלִים[63],
כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְרוּ אֶת הַטָּלֶה הַגָּנוּב; שֶׁהֲרֵי לָמְדוּ[64]
אַחֶרֶת חוּץ מִדַּרְכּוֹ שֶׁאָר הַצֹּאן[65] שֶׁבָּעֵדֶר זֶה.

60) שהגונב בלי דעת הבעלים והחזיר פטור ואפילו מניין אינו צריך. 61) כגון סלע או כלי, שאם הבעלים לא הרגישו בגניבה אין צורך שירגישו בהחזרה. 62) דינו כדין הגונב סלע, שאם הבעלים מנו, המניין פוטר. 63) כדעת רב חסדא, "שלא לדעת צריך דעת", כלומר, שאם לא ידעו הבעלים על הגניבה, חייב הגנב, שהחזיר את הטלה לעדר, להודיע לבעלים. 64) הגנב. 65) ועל כן עלול הטלה לברוח מן העדר, וזקוק לשמירה יתירה, ומשום כך יש צורך בהודעה מיוחדת לבעלים. טעם זה, המיוחד לגנב טלה (ולא גנב סלע) נותן רבה לדברי רב חסדא שם. מכאן יוצא: הגונב מרשות חבירו: א) אם ידעו הבעלים בגניבתו ולא ידעו בחזירתו, פוטר המניין, בין בסלע ובין בטלה. ב) אם לא ידעו הבעלים לא בגניבתו ולא בחזירתו, אם זה דבר שאין בו רוח חיים, כגון סלע, אפילו מניין אינו צריך ופטור, ואם

הוא דבר שיש בו רוח חיים, כגון טלה, אין המניין פוטר אלא אם כן יודיע לבעלים.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) נתבאר בו שאסור לקנות מן הגנב מה שגנב, ומה הוא משפט הגנב עם לוקח הגניבה כשהגנב אינו מפורסם, וכל הנמשך אחר זה בשלימות.

1 **א. אָסוּר לִקְנוֹת מִן הַגַּנָּב[2] הַחֵפֶץ שֶׁגָּנַב. וְעָוֹן גָּדוֹל**
2 **הוּא, שֶׁהֲרֵי מַחֲזִיק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, וְגוֹרֵם לוֹ לִגְנֹב[3]**
3 **גְּנֵבוֹת אֲחֵרוֹת; שֶׁאִם לֹא יִמְצָא לוֹקֵחַ - אֵינוֹ גּוֹנֵב.**
4 **וְעַל זֶה נֶאֱמַר[4]: חוֹלֵק עִם גַּנָּב[5] שׂוֹנֵא נַפְשׁוֹ[6].**

2) בבא־קמא קיח: קיט. 3) עוון כפול הוא: א) על־ידי הקניה הוא מסייע לגנב לקצור פרי פשעו, ב) הוא מעודד אותו לגניבות נוספות בעתיד. שאם לא ימצא לוקח, אינו גונב - "לאו עכברא גנב אלא חורא גנב" (גיטין מה.). 4) ראה ויקרא רבה פרשה ו, ב; ילקוט שמעוני, משלי כט. 5) אף־על־פי שהוא עצמו לא גנב. 6) כי ישא עוונו ויאבד את נפשו.

5 **ב. הַגּוֹנֵב וּמָכַר[7], וְלֹא נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים[8], וְאַחַר כָּךְ**
6 **הֵבִיא הַגַּנָּב[9], וּבָאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה הַחֵפֶץ שֶׁמְּכָרוֹ פְּלוֹנִי**
7 **הוּא גְּנָבוֹ בְּפָנֵינוּ[10] - חוֹזֵר הַחֵפֶץ לְבַעֲלָיו[11],**
8 **וְהַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ דָּמִים[12] שֶׁשָּׁקַל[13] לַגַּנָּב, מִפְּנֵי**
9 **תַּקָּנַת הַשּׁוּק[14], וְהַבְּעָלִים חוֹזְרִין וְעוֹשִׂים דִּין עִם**
10 **הַגַּנָּב[15]. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא[16] - לֹא עָשׂוּ בּוֹ תַּקָּנַת**
11 **הַשּׁוּק[17], וְאֵין הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם; אֶלָּא**
12 **חוֹזֵר הַלּוֹקֵחַ וְעוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב, וּמוֹצִיא מִמֶּנּוּ**
13 **דָּמִים שֶׁשָּׁקַל לוֹ.**

7) בבא־קמא קטו. 8) ועדיין הגניבה קיימת ברשות הבעלים. 9) ובשעה שקנה הלוקח לא ידע שהמוכר גנב הוא. 10) כי אם לא כן, יכול המוכר לטעון: קניתי את החפץ מן הבעלים. 11) כי החפץ עדיין ברשות הבעלים. 12) ואין אומרים שיחזיר את החפץ לבעלים בלי כסף, ויתבע את כספו מן הגנב. זו דעת רבי יוחנן בשם רבי ינאי (שם). 13) ששילם. 14) משום שקנה הלוקח בשוק - בפרהסיא - ולא ידע שהחפץ נגנב, עשו לו תקנה שישלמו לו הבעלים מעותיו. אחרת אין לך אדם קונה מחבירו כלום, כי יחשוש להפסיד כספו. 15) ומקבלים ממנו את הדמים ששילמו לקונה. 16) והיה לו ללוקח להעלות על דעתו, שזה חפץ גנוב. 17) דעת רבא שם.

14 **ג. נִתְיָאֲשׁוּ הַבְּעָלִים מִן הַגְּנֵבָה, בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ וְאַחַר**
15 **כָּךְ מָכַר הַגַּנָּב בֵּין שֶׁנִּתְיָאֲשׁוּ אַחַר שֶׁמָּכַר[18] - קָנָה**
16 **הַלּוֹקֵחַ[19] בְּיֵאוּשׁ וְשִׁנּוּי רְשׁוּת[20], וְאֵינוֹ מַחֲזִיר הַגְּנֵבָה**
17 **עַצְמָהּ לִבְעָלֶיהָ; אֶלָּא נוֹתֵן לָהֶם הַדָּמִים[21] - אִם לָקַח**
18 **מִגַּנָּב מְפֻרְסָם[22], אוֹ אֵינוֹ נוֹתֵן כְּלָל לֹא חֵפֶץ וְלֹא**
19 **דָּמִים, מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק[23] - אִם לֹא הָיָה זֶה הַמּוֹכֵר**
20 **גַּנָּב מְפֻרְסָם.**

18) וכשקנה לוקח עדיים לא היה יאוש ולא יצא מרשות הבעלים. 19) בשעה שהתייאשו הבעלים, ולא כרב זביד אליבא דרבי יוחנן (שם קטו.). 20) מרשות הגנב לרשות הקונה. 21) והקונה יתבע את כספו מן הגנב. 22) כי חייב היה לחשוש שהחפץ גנוב, ועל כן ישלם דמיו לבעלים. 23) והבעלים יתבעו את הדמים מן הגנב.

21 **ד. בְּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם בַּעַל הַבַּיִת[24], אִם**
22 **אֵין עֵדִים בְּכַמָּה לָקַח - חֲרֵי הַתַּגָּר[25] נִשְׁבָּע[26] בְּנִקְיטַת**
23 **חֵפֶץ[27] בְּכַמָּה לָקַח, וְנוֹטֵל מִן הַבְּעָלִים. וְכָל הַנִּשְׁבָּע**
24 **וְנוֹטֵל[28] - שְׁבוּעָתוֹ מִדְּבְרֵיהֶם[29], וְנִשְׁבָּע בְּנִקְיטַת**
25 **חֵפֶץ, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[30].**

24) ותובע ממנו את דמי הגניבה שהוא מחזיר לו (ראה הלכה ב). 25) שקנה מן הגנב. 26) שם קיד: 27) כגון ספר תורה, כמו בשבועה מן התורה, מה־שאין־כן בשבועת היסת של נשבע ונפטר, שאינה בנקיטת חפץ. 28) חמשה הם הנשבעים ונוטלים, המפורטים במשנה שבועות מד: 29) תקנת החכמים, כי "כל הנשבעים שבתורה, נשבעים ולא משלמים", כלומר נשבע הנתבע ופטור מלשלם. 30) הלכות טוען ונטען פרק א, הלכה ב.

26 **ה. בְּזְמַן שֶׁהַלּוֹקֵחַ עוֹשֶׂה דִּין עִם הַגַּנָּב[31], וְהוּא**
27 **אוֹמֵר: בְּכָךְ וָכָךְ לָקַחְתִּי מִמְּךָ, וְהוּא אוֹמֵר: לֹא**
28 **מָכַרְתִּי לְךָ אֶלָּא בְּפָחוֹת מִזֶּה - חֲרֵי הַתַּגָּר נִשְׁבָּע בְּנִקְיטַת**
29 **חֵפֶץ[32], וְנוֹטֵל מִן הַגַּנָּב; שֶׁאֵין הַגַּנָּב יָכוֹל לִישָׁבַע[33],**
30 **מִפְּנֵי שֶׁהוּא חָשׁוּד עַל הַשְּׁבוּעָה[34].**

31) ותובע ממנו חזרה את כספו, כגון שקנה מגנב מפורסם, שלא עשו בו תקנת השוק (ראה הלכה ב וג). 32) כדין כל הנשבע ונוטל (ראה הלכה ד). 33) אפילו אם ירצה. 34) שישבע לשקר. על כן מעבירים את השבועה מן הגנב הנתבע על התובע שכנגדו, על הלוקח, וישבע ויטול. לולא החשד היה המוכר נשבע, שמכר לו בפחות מזה, ומשלם כפי שהוא טוען (שבועות שם).

31 **ו. גָּנַב וּפָרַע בְּחוֹבוֹ[35], גָּנַב וּפָרַע בְּהֶקְפּוֹ[36] - אֵין בָּזֶה**
32 **תַּקָּנַת הַשּׁוּק[37]; אֶלָּא הַבְּעָלִים נוֹטְלִים הַגְּנֵבָה בִּלֹּא**
33 **דָּמִים, וְיִשָּׁאֵר חוֹב אֵלּוּ[38] עַל הַגַּנָּב כְּשֶׁהָיָה[39]. מִשֶּׁכֵּן**
34 **הַגְּנֵבָה[40], בֵּין שֶׁמִּשְׁכְּנָה בְּיָתֵר עַל דָּמֶיהָ[41] אוֹ בְּפָחוֹת**
35 **מִדָּמֶיהָ[42] - הַבְּעָלִים נוֹתְנִין לְבַעַל הַמַּשְׁכּוֹן, וְחוֹזְרִין**
36 **וְעוֹשִׂין דִּין עִם הַגַּנָּב; אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה הַגַּנָּב**
37 **מְפֻרְסָם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[43].**

35) שלווה כסף מאחר, ושילם לו בחפץ הגנוב (בבא־קמא קטו.). 36) בסחורה שקנה בהקפה. 37) אפילו אם אינו ידוע כגנב. 38) החוב של המלוה ושל החנוני, וצ"ל: חוב של אלו. 39) לפני שפרע הגנב. במקרים אלה לא תיקנו, מפני שלא על דעת הגניבה הלוה המלוה לגנב או מכר לו החנוני בהקפה (גמרא שם). 40) אצל מלוה, וקיבל עליה הלואה (שם). 41) אפילו כשדמי ההלואה עולים על דמי הגניבה, אומרים שהמלוה סמך על המשכון. 42) שדמי ההלואה פחותים מדמי הגניבה. במקרה זה בוודאי סמך המלוה על המשכון. כך פוסקת הגמרא (שם), שבכולם עשו

תקנת השוק, בין מכר בין משכון חוץ מגנב ופרע בחובו, וגנב ופרע בהיקפו. וסובר רבינו שמשכון דינו כמכר גם לענין שוה מנה במאתים, וכמו שבמכר עשו בזה תקנת השוק, כך גם במשכון. כך פסק גם רבינו חננאל (ראה אוצר הגאונים, בבא־קמא עמוד 106) [והראב"ד בהשגותיו כתב: אלא בכדי דמיה. והמגיד־משנה פירש שכוונתו לחלוק, ודעתו שבמשכון לא עשו תקנת השוק בשוה מנה והלווה מאתים. אולם אפשר לומר שהראב"ד לא בא להשיג אלא לפרש דברי רבינו, כדרכו בכמה מקומות, ואומר שבעל החפץ מחזיר למלוה רק דמי החפץ, אבל לא כל הסכום שהלווה]. 43) בהלכה ב.

1 **ז. הַלּוֹקֵחַ מִגַּנָּב שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם, בֵּין שֶׁלָּקַח מִמֶּנּוּ**
2 **שָׁוֶה מֵאָה בְּמָאתַיִם[44] אוֹ שָׁוֶה מָאתַיִם בְּמֵאָה - הֲרֵי**
3 **זֶה נוֹטֵל הַדָּמִים מִבַּעַל הַבַּיִת[45] וְאַחַר כָּךְ מַחֲזִיר**
4 **הַגְּנֵבָה[46], מִפְּנֵי תַּקָּנַת הַשּׁוּק, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47].**

44) דוגמאות אלה מובאות בגמרא שם. 45) נוטל מאתים, אפילו שוה החפץ מאה בלבד. הקונה יכול לטעון: בשבילי הוא שוה מאתיים. 46) אם לא ישלמו לו את כל המאתיים, רשאי הוא לעכב את הגניבה לעצמו, אף־על־פי שלא נתייאשו הבעלים (לו היה יאוש, היה הלוקח קונה את הגניבה ביאוש ושינוי רשות). 47) למעלה הלכה ב.

5 **ח. הָיָה נוֹשֶׂה בַּגַּנָּב[48] מֵאָה זוּז[49], וְגָנַב וְהֵבִיא לְבַעַל**
6 **חוֹבוֹ[50], וְנָתַן לוֹ[51] מֵאָה אַחֶרֶת - הֲרֵי הַגְּנֵבָה חוֹזֶרֶת**
7 **לִבְעָלֶיהָ[52], וְאוֹמְרִין לָזֶה[53]: לֵךְ וּתְבַע הַגַּנָּב**
8 **בְּמָאתַיִם[54]; שֶׁלֹּא נָתַתָּ[55] לוֹ הַמֵּאָה הָאַחֶרֶת מִפְּנֵי**
9 **הַחֵפֶץ שֶׁהֵבִיא לְךָ בִּלְבַד, כְּשֵׁם שֶׁהֶאֱמַנְתּוֹ**
10 **בָּרִאשׁוֹנָה[56] הֶאֱמַנְתּוֹ בָּאַחֲרוֹנָה[57].**

48) שם. 49) שהלוה לו. 50) למלוה. 51) המלוה. 52) בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלוה לגנב את המאה השניה על סמך המשכון. 53) למלוה. 54) שלא תיקנו לו תקנת השוק. 55) בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלווה לו את המאה האחרת על סמך החפץ בלבד. 56) והלווית לו את המאה הראשונה בלי משכון. 57) ואת החפץ קיבלת בעד החוב של המאה הראשונה, ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחובו, שלא עשו בו תקנת השוק, ראה הלכה ו. במה דברים אמורים, כשלא אמר הגנב למלוה בפירוש: הלווני על חפץ זה מאה זוז, אבל כשאמר כן בפירוש, על בעל החפץ להחזיר למלווה את המאה זוז כמו בהלכה ו (מגיד־משנה וכסף־משנה).

11 **ט. לָקַח מִגַּנָּב[58] שֶׁאֵינוֹ מְפֻרְסָם בְּמֵאָה, וּמָכַר לְאַחֵר**
12 **בְּמֵאָה וְעֶשְׂרִים, וְהֶכֵּר הַגַּנָּב - בַּעַל הַגְּנֵבָה נוֹתֵן לָזֶה**
13 **הָאַחֲרוֹן[59] מֵאָה וְעֶשְׂרִים וְנוֹטֵל גְּנֵבָתוֹ, וְחוֹזֵר הַבַּעַל**
14 **וְנוֹטֵל עֶשְׂרִים שֶׁל שָׁכָר מִן הַמּוֹכֵר[60], וְנוֹטֵל הַמֵּאָה**
15 **מִן הַגַּנָּב. וְאִם גַּנָּב מְפֻרְסָם הוּא - נוֹטֵל הַמֵּאָה**
16 **וְעֶשְׂרִים מִן הַתַּגָּר[61] שֶׁלָּקַח מִן הַגַּנָּב, וְהוֹלֵךְ הַתַּגָּר**
17 **וְתוֹבֵעַ הַגַּנָּב בְּמֵאָה שֶׁל קֶרֶן[62]. וְהוּא הַדִּין אִם מָכַר**
18 **הַשֵּׁנִי לִשְׁלִישִׁי, וְהַשְּׁלִישִׁי לִרְבִיעִי, אֲפִלּוּ מֵאָה -**
19 **שֶׁהוּא נוֹטֵל מִכָּל אֶחָד וְאֶחָד מַה שֶּׁנִּשְׁכַּר, וְנוֹטֵל**
20 **הַקֶּרֶן מִן הַגַּנָּב. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ[63] לִפְנֵי יֵאוּשׁ,**
21 **כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[64].**

58) שם קטו. 59) ללוקח השני, כי אם בלוקח מן הגנב עשו תקנת השוק, כל־שכן בלוקח מן הלוקח. 60) גם הקונה הראשון עשו בו תקנת השוק, ואינו מחזיר לבעלים אלא את העשרים זוז שהרויח. 61) [פירוש: בתחילה מחזיר בעל הגניבה ללוקח השני את הק"כ שנתן, כמו באינו מפורסם, כי בלוקח השני עשו תקנת השוק גם בגנב מפורסם, שהרי הוא קנה מן התגר ולא מן הגנב, ואל יהיה דינו גרוע מלוקח מגנב שאינו מפורסם. על כן חייב בעל הגניבה לשלם ק"כ ללוקח השני, ואת כספו הוא נוטל חזרה מן התגר שלקח מן הגנב, כי בו לא עשו תקנת השוק, משום שקנה מגנב מפורסם]. והראב"ד כאן חולק ואומר, שהלוקח השני נוטל מן התגר, ולא בירר את נימוקו. 62) הגנב מחזיר את המאה שקיבל, והתגר החזיר את העשרים שהרויח. 63) שהלוקח האחרון חייב להחזיר את הגניבה עצמה. 64) למעלה הלכה ב.

22 **י. בַּעַל הַבַּיִת[65] שֶׁאֵינוֹ עָשׂוּי[66] לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו, וְיָצָא**
23 **לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר[67], וְהִכִּיר כֵּלָיו[68] וְסָפָרָיו בְּיַד**
24 **אֲחֵרִים[69], אוֹ שֶׁהָיָה עָשׂוּי לִמְכֹּר, וְהָיוּ כֵּלִים אֵלּוּ**
25 **שֶׁהִכִּיר מְכֵלִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[70], אִם**
26 **בָּאוּ עֵדִים שֶׁזֶּה כֵּלָיו שֶׁל זֶה[71] - יִשְׁבַּע זֶה שֶׁהֵן בְּיָדוֹ**
27 **בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[72] בְּכַמָּה לָקַח, וְיִטֹּל מִבַּעַל הַבַּיִת[73],**
28 **וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו[74].**

65) שם קיד: קטו. 66) שאין דרכו. 67) שגנבו אצלו בבית. אין צורך שיאמרו, שכלים אלה הם שנגנבו. כך פסק רבא "אבל בעל הבית שאינו עשוי למכור כליו, לא צריך כולי האי", אלא מספיק קול שגנבו אצלו. כך פירש רבינו את דברי רבא, וכך פירש רב האי גאון בספר המקח והממכר שער ל. ראה אוצר הגאונים עמוד 108 (ורש"י פירש אחרת). 68) לאחר שהיה מחזר אחריהם ולא התייאש מהם. 69) ואלה טוענים שקנו את הכלים או את הספרים. 70) כלים שמתחילת עשייתם הן עומדים להשאיל או להשכיר וליטול שכרם, כגון היורות הגדולות שמבשלים בהן בחתונות וכדומה (ראה הלכות טוען ונטען פרק ח וט). כלים אלה אין דרכם למכור, והבעלים טוענים, שנגנבו מהם ויצא להם שם גניבה בעיר, ואלה שבידם הכלים טוענים, שקנו אותם בשוק. 71) התובע. אם אין עדים, שהוא בעל הכלים הללו, לא יועיל מה שיצא לו שם גניבה בעיר, כי שמא כלים אחרים נגנבו ממנו. 72) כדין כל הנשבע ונוטל (כלמעלה בהלכה ד). 73) מבעל הגניבה, כי עשו בו תקנת השוק. 74) מכיון שהבעלים עוד לא נתייאשו.

29 **יא. הָיָה בַּעַל הַבַּיִת עָשׂוּי לִמְכֹּר אֶת כֵּלָיו[75], וְלֹא הָיוּ**
30 **מְדֻבָּרִים הָעֲשׂוּיִין לְהַשְׁאִיל וּלְהַשְׁכִּיר[76], אַף עַל פִּי**
31 **שֶׁיָּצָא לוֹ שֵׁם גְּנֵבָה בָּעִיר וְהֻכְּרוּ כֵּלָיו[77] - אֵינוֹ**
32 **מַחֲזִירָן מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, שֶׁמָּא הוּא מְכָרָן לָאֲחֵרִים[78].**
33 **אֲבָל אִם בָּאוּ בְּנֵי אָדָם וְלָנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ[79], עָמַד וְזָעַק**

75) שם. 76) שהלוה לו. 77) למלוה. 78) המלוה. 79) בלי דמים, ואין המלוה יכול לטעון שהלוה לגנב את המאה השניה על סמך המשכון. 53) למלוה. 54) שלא תיקנו לו תקנת השוק. 55) בזה אנו דוחים את טענת המלוה הטוען, שהלווה לו את המאה האחרת על סמך החפץ בלבד. 56) והלווית לו את המאה הראשונה בלי משכון. 57) ואת החפץ קיבלת בעד החוב של המאה הראשונה, ועל כן הדין הוא כמו בגנב ופרע בחובו, שלא עשו בו תקנת השוק, ראה הלכה ו. במה דברים אמורים, כשלא אמר הגנב למלוה בפירוש: הלווני על חפץ זה מאה זוז, אבל כשאמר כן בפירוש, על בעל החפץ להחזיר למלווה את המאה זוז כמו בהלכה ו (מגיד־משנה וכסף־משנה).

1 **בַּלַּיְלָה: נִגְנְבוּ כֵּלַי וּסְפָרַי, וּבָאוּ בְּנֵי אָדָם וּמָצְאוּ**
2 **מַחְתֶּרֶת חֲתוּרָה[80] וּבְנֵי אָדָם שֶׁלָּנוּ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ יוֹצְאִין**
3 **וּצְרוֹרוֹת שֶׁל כֵּלִים עַל כְּתֵפֵיהֶם, וְהַכֹּל אוֹמְרִים:**
4 **הַלָּלוּ כֵּלָיו וּסְפָרָיו שֶׁל פְּלוֹנִי[81] - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן[82].**
5 **וְיִשָּׁבַע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ בִּנְקִיטַת חֵפֶץ כַּמָּה**
6 **הוֹצִיא[83], וְיִטֹּל מִבַּעַל הַגְּנֵבָה, וְיַחֲזִיר לוֹ כֵּלָיו.**

75) שם קיד: 76) ועל כן יש מקום לטענה, שבעל הבית מכר אותם. 77) עדים העידו שכלים אלה היו של בעל הבית. 78) וזה שהכלים בידו קנה אותם מאחרים (והמחזיק בכלים אינו טוען שקנה אותם מבעל הבית). 79) כל הדוגמה הזאת לקוחה מהגמרא, שם. 80) חפורה מתחת לקיר הבית. 81) שאם לא כן, יתכן לומר שגנבו כלים אחרים, וכלים אלה שביד המחזיק לקוחים בידו מאדם שלקחם מבעל הבית, שהרי בעל הבית עשוי למכור את כליו. 82) שכלים אלה באמת נגנבו ממנו. 83) כמה שילם.

7 **יב. גַּנָּב שֶׁהֶחֱזַק וְנִתְפָּרְסֵם[84] שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ בֵּית חֲבֵרוֹ,**
8 **וְעֲדִים מְעִידִים שֶׁיָּצָא וְכֵלִים טְמוּנִים לוֹ תַּחַת**
9 **כְּנָפָיו[85], אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה שָׁם בַּעַל הַבַּיִת[86], וְטָעַן[87]**
10 **וְאָמַר: לְקוּחִין הֵן בְּיָדִי, וּבַעַל הַבַּיִת אוֹמֵר: גְּנוּבִים**
11 **הֵם, אִם הָיָה בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ לְמַכֵּר אֶת כֵּלָיו,**
12 **וְאוֹתָם כֵּלִים אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהַטְמִינָן, וְאֵין דֶּרֶךְ**
13 **אוֹתוֹ הַמַּחְזִיק לְהַצְנִיעַ כֵּלָיו תַּחַת כְּנָפָיו - הֲרֵי בַּעַל**
14 **הַבַּיִת נֶאֱמָן[88], וְיִשָּׁבַע[89] בִּנְקִיטַת חֵפֶץ[90] וְנוֹטֵל כֵּלָיו.**
15 **וְאִם אֵין אָדָם זֶה מֻחְזָק בִּגְנֵבָה - אֵין בַּעַל הַבַּיִת**
16 **נֶאֱמָן[91]; אֶלָּא נִשְׁבָּע זֶה שֶׁהַכֵּלִים בְּיָדוֹ שְׁבוּעַת הֵסֶת[92]**
17 **שֶׁהַכֵּלִים הָאֵלּוּ לְקוּחִים בְּיָדוֹ, וְהוֹלֵךְ[93].**

84) שבועות מו: 85) תחת כנפי בגדו, ולא יכלו לראות את הכלים, ואינם יכולים לזהותם. 86) בזמן שהגנב נכנס, וזה מקטין את חשש הגניבה. 87) הגנב. 88) מכיון שהנכנס הוחזק כבר ונתפרסם כגנב, מספיקים שלושת התנאים ביחד לקביעת עובדה, שכלים אלה גנובים כטענת בעל הבית. ואלה הם התנאים: א) אין דרכו של בעל הבית למכור כליו, ב) הטמין את הכלים תחת כנפי בגדו, וכלים אלה אין דרך בני אדם להטמינם, ג) אין דרכו של זה להצניע כליו תחת כנפי בגדו, ועל כן אינו יכול לטעון שהוא שונה משאר בני אדם. כל ההלכה הזאת נמצאת כמעט מלה במלה ברי"ף שבועות פרק ז, ד"ה "והשער השמיני". 89) שלא מכר את הכלים. 90) כדין הנשבע ונוטל. 91) על אף שלושת התנאים שלמעלה, כי "לאחזוקי איניש בגנבי לא מחזקינן", פירוש, אין להחזיק אנשים כגנבים כל זמן שאין הוכחה ברורה לכך. שם. 92) שתיקנו חכמי הגמרא לכופר בכל, ואין צורך בנקיטת חפץ, מה־שאין־כן בשבועת המשנה בנשבע ונוטל, שצריכים נקיטת חפץ כמו בשבועה מן התורה. 93) כלומר: פטור.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבארו בו הדברים שאין לוקחים אותם מן אנשים ידועים אלא על דרכים ידועים מפני חשש שאינו שלהם. ונמשך לזה ביאור מה הם הדברים שהאומנים יכולים לעכב לעצמם מן הסתם, לפי שהוא הכרחי לידיעת הדברים שמותר לקנות מהם, כנזכר שם.

18 **א. כָּל דָּבָר שֶׁחֻזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב[2] - אָסוּר לִיקַּח[3]**
19 **אוֹתוֹ. וְכֵן אִם רֹב אוֹתוֹ הַדָּבָר[4] שֶׁהוּא גָּנוּב[5] - אֵין**
20 **לוֹקְחִין אוֹתוֹ[6]. לְפִיכָךְ אֵין לוֹקְחִים מִן הָרוֹעִים[7] צֶמֶר**
21 **אוֹ חָלָב אוֹ גְּדָיִים[8]; אֲבָל לוֹקְחִין מֵהֶן[9] חָלָב וּגְבִינָה**
22 **בַּמִּדְבָּר[10], אֲבָל לֹא בַּיִּשּׁוּב[11]. וּמֻתָּר לִיקַּח מִן הָרוֹעִים**
23 **אַרְבַּע צֹאן אוֹ אַרְבַּע גְּוִיּוֹת שֶׁל צֶמֶר מֵעֵדֶר קָטָן[12], אוֹ**
24 **חָמֵשׁ מֵעֵדֶר גָּדוֹל; שֶׁאֵין חֶזְקָתוֹ שֶׁהוּא גָּנוּב בְּדָבָר**
25 **זֶה[13].**

2) שיש יסוד חזק ומשכנע שהוא גנוב. 3) לקנות. 4) שהמוכר מציע למכירה. 5) בחזקת שהוא גנוב. 6) אין קונים אותו, מחשש שמא גנוב הוא. 7) משנה בבא־קמא קיח: 8) שקיים חשש מבוסס שהרועים גנבום מצאנו של בעל הבית שבידם. 9) ברייתא שם. 10) שהחלב והגבינה שם לרועה, כי אין דרך הבעלים ללכת שם וליטלם. 11) שדרך הרועה להביא את החלב ואת הגבינה לבית בעל הבית. 12) גמרא שם, ולדעת ה'יש אומרים' בשם רב חסדא. 13) הרועה יפחד לגנוב אותם, כי חסרונם ניכר מיד. על כן יש להניח, שבוודאי שלו הם. פחות מארבעה צאן אפילו מעדר קטן לא מורגש, ויתכן שגנובים הם.

26 **ב. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר[14]: כֹּל שֶׁהָרוֹעֶה מוֹכְרוֹ, אִם הָיָה**
27 **בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ[15] - מֻתָּר לְלָקְחוֹ[16] מִן הָרוֹעֶה,**
28 **וְאִם אֵין בַּעַל הַבַּיִת מַרְגִּישׁ בּוֹ - אָסוּר לְלָקְחוֹ[17].**

14) לשון הברייתא שם. והכוונה: כל שאם הרועה מוכרו, היה בעל הבית מרגיש בו. 15) מבחין בהעדרו. 16) כי הרועה יפחד לגנבו. 17) שמא גנוב הוא.

29 **ג. אֵין לוֹקְחִין מִשּׁוֹמְרֵי פֵּרוֹת[18] עֵצִים אוֹ פֵּרוֹת[19],**
30 **אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהֵן יוֹשְׁבִין[20] וּמוֹכְרִים[21] וְהַסַּלִּים[22]**
31 **וְהַפֶּלֶס[23] לִפְנֵיהֶם; שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר גָּלוּי וְיֵשׁ לוֹ קוֹל[24],**
32 **וְאֵין זֶה גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִין מִפֶּתַח הַגִּנָּה[25], אֲבָל לֹא**
33 **מֵאֲחוֹרֵי הַגִּנָּה[26]. וְכֻלָּן[27] שֶׁאָמְרוּ[28] 'הַטָּמֵן'[29] - אָסוּר**
34 **לָקַחַת מֵהֶן[30]. וּמֻתָּר לָקַחַת[31] מִן הָאָרִיס[32], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ**
35 **לוֹ חֵלֶק בַּפֵּרוֹת וּבָעֵצִים[33].**

18) משומרי גנים ופרדסים, משנה ובריית שם קיח: קיט. 19) חוששים שמא גנבום. 20) במקום המיועד לכך. 21) בפרהסיא. 22) עם הפירות. 23) והמאזנים. 24) ויגיע לאזני בעל הבית. 25) כי זה מקום גלוי לעין כל. 26) רגלים לדבר שזהו גניבה, מכיון שהוא מוכר בסתר מאחורי הגינה. 27) שאמרנו למעלה שמותר לקחת מהם. 28) לקונה. 29) הסתר. 30) כי גנוב הוא. 31) פירות ועצים. 32) המעבד אדמת בעל הבית, ומקבל בשכרו חלק מן הפירות (ולא כשומר המקבל כסף בשכרו). 33) לאריס יש חלק בעצים, כי גם הוא משתתף בהוצאה לקנייתם (ראה בבא־מציעא קג. במשנה).

ד. אֵין לוֹקְחִין[34] מִן הַנָּשִׁים וּמִן הָעֲבָדִים וּמִן הַקְּטַנִּים[35] אֲלָא דְּבָרִים שֶׁחֲזָקָתָן שֶׁהֵן שֶׁלָּהֶן מִדַּעַת הַבְּעָלִים[36], כְּגוֹן[37] נָשִׁים שֶׁמָּכְרוּ כְּלֵי פִּשְׁתָּן[38] בַּגָּלִיל[39] אוֹ עֲגָלִים בַּשָּׁרוֹן[40]. וְכֵלָן[41] שֶׁאָמְרוּ[42] 'הַטְמֵן' - אָסוּר לִיקַּח מֵהֶן[43], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה. וְלוֹקְחִים בֵּיצִים וְתַרְנְגוֹלִים[44] בְּכָל מָקוֹם[45] מִכָּל אָדָם[46]. וְאִם אָמַר 'הַטְמֵן' - אָסוּר.

34) משנה ובריית בבא־קמא קיח: קיט. 35) כי הדברים בחזקת הבעלים הם. 36) בהסכמת הבעלים. 37) הדוגמאות מובאות במשנה שם. 38) בגדי פשתן. 39) חבל ארץ בצפון ארץ ישראל. שם נוהגות היו הנשים לטוות בגדי פשתן ולמכרם, ואת דמיהם לקחו לעצמן מדעת בעליהן. 40) ארץ המישור במערבה של ארץ־ישראל, לאורך חוף הים מיפו ועד הר הכרמל ותושביה. בזמן המשנה, עסקו בגידול עגלים, וגם הנשים גידלו עגלים ומכרום בהסכמת בעליהן. 41) שהתרנו לקנות מהם. 42) המוכרים לקונה. 43) משנה שם. 44) שם. 45) ולא כמו בפירות, בכלי פשתן ובעגלים שהתירו במקומות מסוימים בלבד. 46) אף משומרים, מעבדים וכו', כי אין חוששים לגניבה בדברים אלה, שדמיהם מועטים.

ה. לוֹקְחִין מִן הַבַּדָּדִין[47] זֵיתִים בְּמִדָּה וְשֶׁמֶן בְּמִדָּה[48], אֲבָל לֹא זֵיתִים מוּעָטִים וְלֹא שֶׁמֶן מוּעָט; שֶׁחֲזָקָתוֹ גְּנֵבָה הֵם. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶם[49].

47) בעלי בית הבד, שמוסרים להם בעלי בתים זיתים לעשות מהן שמן (שם קיט). 48) שזוהי דרך מכירה בפרהסיא ובכמות מרובה, ואין בזה חשש גניבה, כי זה יוודע לבעלים. 49) כגון יין מבעל יקב, וגרעיני תבואה מבעל טחנת קמח.

ו. מוּכִין[50] שֶׁהַכּוֹבֵס מוֹצִיא[51] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁלּוֹ[52]; וְשֶׁהַסּוֹרֵק מוֹצִיא[53] - הֲרֵי אֵלּוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[54]. הַכּוֹבֵס נוֹטֵל שְׁלֹשָׁה חוּטִין[55] וְהֵן שֶׁלּוֹ; יָתֵר מִכָּן - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. אִם הָיָה שָׁחֹר עַל גַּבֵּי לָבָן[56] - נוֹטֵל אֶת הַכֹּל[57] וְהֵם שֶׁלּוֹ.

50) פסולת הצמר, שערות קטנות (משנה שם). 51) בשעת כיבוס הצמר. 52) כי דבר מועט הוא, ואין בעל הבית מקפיד על כך. 53) הפסולת שהסורק מוציא בשעת הסריקה. 54) כי מרובים הם, ואין בעל הבית מוותר עליהם. 55) מן החוטים שאורגים בסוף הבגד, כדי לשמור על אריגת הבגד שלא תתקלקל בשעת הכביסה. על שלושה חוטים אין בעל הבית מקפיד, והכובס רשאי לקחתם. יתר על שלושה אל יקח. 56) אם היו חוטים אלה שחורים על גבי בגד לבן. 57) אפילו יותר משלושה חוטים, כי הם מכערים את הבגד הלבן, ובעל הבגד מסכים שהכובס יוציאם ויקחם לעצמו.

ז. הַחַיָּט[58] שֶׁשִּׁיֵּר מִן הַחוּט[59] כְּדֵי מְשִׁיכַת מַחַט[60], וְשִׁיֵּר מִן הַבֶּגֶד מַטְלִית שֶׁהִיא שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[61] עַל שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - פְּחוֹת מִכָּן - שֶׁלּוֹ.

58) משנה שם. 59) שנתן לו בעל הבית. 60) שיעור המאפשר להשחיל המחט ולתפור בו קמעא. שיעור זה הוא "מלא מחט וחוץ למחט כמלוא מחט", כלומר אורך שני מחטים, כי בפחות מזה אי־אפשר לתחוב את המחט בבגד ולתפור בו. 61) חתיכת אריג באורך ג' אצבעות על רוחב ג' אצבעות. 62) כי אין בעל הבית מוותר עליהם.

ח. נִסֹּרֶת[63] שֶׁהֶחָרַשׁ[64] מוֹצִיא בַּמַּעֲצָד[65] - שֶׁלּוֹ[66], בְּכַשִּׁיל[67] - שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת[68]. וְאִם הָיָה עוֹשֶׂה אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת[69] - אַף הַנִּסֹּרֶת שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר מִנְהַג הַמְּדִינָה[70].

~ נקודות משיחות קודש ~

"נסורת שהחרש מוציא במעצד שלו ובכשיל של בעל הבית"

הדין הנ"ל מובא בסיום מסכת בבא קמא, ובהמשך לו הובאה בברייתא הדין "מסתתי אבנים אין בהם משום גזל" וצריך להבין מדוע השמיטו הרמב"ם והשו"ע דין זה. ויובן על פי ביאור המחלוקת שבין הברייתא והתוספתא שם, שבתוספתא נאמר מסתתי אבנים בזמן שבעל הבית מקפיד יש בהם משום גזל ואם אין בעל הבית מקפיד אין בהם משום גזל, כי התוספתות הם שסידר רבי חייא בפני רבי והיה אומר לו כתוב כך וכך וזה שאנו אומרים "רבי לא שנאה רבי חייא מניין" אבל הברייתא (מלשון ברא) נכתבה מחוץ לבית מדרשו של רבי ומן הסתם נלמדה בבבל שהיה אז מרכז תורה גדול יותר כי באותה תקופה היו "ישראל מתגלגלין והולכין לקצוות כו'", ומכאן בא חילוק הדינים. בבבל "אין אבנים מפני שהוא בקעה" (רש"י נח י"א, ג.) ומכיון שכן אין שימוש לאבנים בבבל ולכן אמרה הברייתא שמסתתי אבנים אין בהם משום גזל. אבל התוספתא נכתבה בארץ ישראל "אשר אבניה ברזל כו'" והיתה משופעת באבנים ולכן נעשה בהם שימוש לבניה ובעל הבית מקפיד עליהם משום כך כתבה התוספתא (שנכתבה בארץ ישראל) שסתם פסולת של אבנים היא של בעל הבית.

ומכיון שדין מסתתי אבנים משתנה ממדינה למדינה לפי הצורך ותכונות המדינה, השמיטו הרמב"ם והשו"ע, משא"כ נסורת שהחרש מוציא כו' מילתא דקבוע בכל המקומות.

(על פי לקו"ש חי"ט עמוד 111 והערה 42)

63) שחק העצים הנופל בשעת הנסירה, משנה שם. 64) חרש עצים, נגר. 65) כלי עץ, ולהב ברזל בתוכו. עשוי להחליק הקרשים. 66) שמוציא קיסמים דקים ובעה"ב מוותר עליהם. 67) בקרדום, המוציא קיסמים גסים.

68) כי חשובים הם. 69) כשכיר יום. 70) אם יש במדינה מנהג, הדין הוא כמנהג המדינה, והדינים שבהלכות הקודמות נאמרו במקום שאין במדינה מנהג ידוע בדברים אלה (שם קיט:).

ט. כָּל אֱמֶן שֶׁמָּכַר דָּבָר מִן הַדְּבָרִים שֶׁאֵינוֹ שֶׁלּוֹ בְּהִלְכוֹת הַמְּדִינָה, כְּגוֹן מוֹכִין שֶׁמְּכָרָן הַסּוֹרֵק[71] בְּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁיִּהְיוּ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת - אָסוּר לְקַח מִמֶּנּוּ[72], מִפְּנֵי שֶׁהֵן בְּחֶזְקַת גְּנֵבָה[73]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ כַּר מָלֵא מוֹכִין[74]. וְאִם מָכַר הָאֱמֶן דְּבָרִים שֶׁהֵן שֶׁלּוֹ בְּהִלְכוֹת מְדִינָה - לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ. וְאִם אָמַר 'הַטְּמֵן' - אָסוּר[75].

71) ראה למעלה הלכה ו. 72) שם. 73) כי הצמר שהוא סורק אינו שלו. 74) שקנאם בשינוי, מכיון שגנב מוכין יעשאום כר. ואף־על־פי שאין זה שינוי ממש, כי אפשר להוציאם מן הכר ולהחזירם למצבם הקודם, ושינוי קל כזה אינו קונה, כמו שכתב רבינו לקמן בהלכות גזילה פרק ב, הלכה י. וטעמו של דבר, מפני שדין זה נאמר בגזל ודאי, אבל כאן בגזל ספק, קונה גם בשינוי קל (מגיד־משנה). 75) בהתאם לכלל המשנה "וכולן שאמרו להטמין, אסור" (שם קיח:).

שיעורי רמב"ם פרק א' ליום – י"א־י"ז תמוז תשע"ו

יום ראשון י"א תמוז ה'תשע"ו

לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹהִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי

סֵפֶר עֲשִׂירִי וְהוּא סֵפֶר טָהֳרָה

הִלְכוֹתָיו שְׁמוֹנָה. וְזֶהוּ סִדּוּרָן: א. הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת. ב. הִלְכוֹת פָּרָה אֲדֻמָּה. ג. הִלְכוֹת טֻמְאַת צָרַעַת. ד. הִלְכוֹת מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב. ה. הִלְכוֹת שְׁאָר אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת. ו. הִלְכוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין. ז. הִלְכוֹת כֵּלִים. ח. הִלְכוֹת מִקְוָאוֹת

הִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת. וְהוּא דִּין טֻמְאַת מֵת.
וּבְאוֹר מִצְוָה זֹאת בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שהמת מטמא במגע ובמשא ובאוהל, טומאת היסט האמורה בכל מקום מה היא, והנושא בבית הסתרים אם מטמא במשא אדם ובגדים, וטומאת אוהל אם היא ככל הטומאות, טומאות אוהל האמורה בכל מקום מה היא, ואם הגוי מטמא באוהל, הגוי והבהמה אם מתטמאין במת או בטומאה אחרת, המת אינו מטמא עד שתצא נפשו, ואם נחלק ועדיין הוא מרפרף.

א. הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל טֻמְאַת שִׁבְעָה[2]. וְטֻמְאַת מַגָּע וְאֹהֶל מְפָרָשִׁין בַּתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם וְטָמֵא שִׁבְעַת יָמִים; וְנֶאֱמַר: כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים.

2) יש דברים שמטמאים טומאת ערב, זאת־אומרת שהנוגע בהם או נושאם טמא אותו יום בלבד עד הערב, ויש טומאות שהנוגע והנושא טמא שבעת ימים, בתלמוד ובלשון רבינו: "טומאת שבעה". אלה ואלה צריכים טבילה במקווה שיש בו ארבעים סאה.

ב. טֻמְאַת מַשָּׂא מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3]. וְקַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים[4]: אִם נְבֵלָה, שֶׁהִיא טֻמְאַת עֶרֶב[5] וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מְטַמְּאָה בְּמַשָּׂא, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֹּשֵׂא אֶת נִבְלָתָם; הַמֵּת[6] לֹא כָל שֶׁכֵּן?! וּמַה נְּבֵלָה, שֶׁמַּגָּעָהּ טֻמְאַת עֶרֶב, מַשָּׂאָהּ טֻמְאַת עֶרֶב[7]; אַף הַמֵּת, שֶׁמַּגָּעוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה[8], מַשָּׂאוֹ טֻמְאַת שִׁבְעָה. אֵין טֻמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], אֶלָּא דִּין תּוֹרָה. וְיֵרָאֶה לִי[10], שֶׁשָּׁתַק מִמֶּנָּה[11] הַכָּתוּב כְּדַרְכּוֹ שֶׁשָּׁתַק מֵאִסּוּר הַבַּת[12], לְפִי שֶׁאָסַר בְּפִרּוּשׁ אֲפִלּוּ בַּת הַבַּת, וְשָׁתַק מֵאִסּוּר אֲכִילַת בָּשָׂר בְּחָלָב[13], לְפִי שֶׁאָסַר בְּפִרּוּשׁ אֲפִלּוּ בְּשׁוּלּוֹ; כָּךְ שָׁתַק מִטֻּמְאַת מַשָּׂא בְּמֵת, לְפִי שֶׁטִּמֵּא בְּפִרּוּשׁ אֲפִלּוּ טֻמְאַת אָהֳלוֹ, כָּל שֶׁכֵּן מַשָּׂאוֹ[14].

3) אינה כתובה בתורה בפירוש, אלא נמסרה מפה לאוזן ממשה רבינו עד חכמי הדורות האחרונים. 4) ספרי פרשת חוקת פיסקה קכז. קל־וחומר היא אחת המידות שהתורה נדרשת בהן. 5) הנוגע בה או נושאה טמא רק אותו היום עד הערב. 6) שמטמא באוהל ומטמא שבעה ימים. 7) כלומר, לענין זמן הטומאה, מגע ומשא שווין. 8) כמגעו. 9) בכמה מקומות מגדיר רבינו כ"דברי סופרים" את ההלכות שנלמדו בקל־וחומר ובמידות אחרות שהתורה נדרשת. ולפיכך מדגיש כאן, שטומאת משא, אע"פ שנלמדה בקל־וחומר, היא דין תורה ממש. והטעם מפני שהיא מקובלת איש מפי איש עד הלכה למשה מסיני, והקל־וחומר נאמר רק לחזק את ההלכה. 10) בדרך כלל, מביא רבינו בחיבורו הגדול רק את הדברים שנאמרו במדרשי הלכה, בשני התלמודים - בבלי וירושלמי - בתוספתא ובספרי הגאונים, ובמקרים יוצאים מן הכלל, כשהוא מוסיף משהו מסברת עצמו, דרכו להקדים ולהודיע שסברת עצמו הוא אומר. 11) מטומאת משא. 12) התורה אסרה בפירוש לבוא על בת הבת (ויקרא יח, י), אבל לא כתבה כלום על איסור הבת. 13) התורה כתבה שלוש פעמים "לא תבשל גדי בחלב אמו", ולא כתבה "לא תאכל" (ראה הלכות מאכלות אסורות פ"ט ה"ב, ובלחם־משנה שם). 14) וקל וחומר שכזה נקרא בלשון התלמוד "גילוי מילתא" (פירוש, סברא הגיונית המגלה לנו את הדבר לאמיתו. מילתא = דבר). וקל־וחומר שכזה, כוחו יפה גם לענין עונש מלקות ומיתה, מה־שאין־כן בקל־וחומר רגיל,

שעליו אמרו: אין עונשים מן הדין (דין = קל־וחומר או בנין אב).

ג. טֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בְּשְׁאָר הַמְטַמְּאִים, הוּא שֶׁנָּגַע הָאָדָם בִּכְשָׁרוֹ בַּטֻּמְאָה עַצְמָהּ[15], בֵּין בְּיָדוֹ בֵּין בְּרַגְלוֹ בֵּין בִּשְׁאָר בְּשָׂרוֹ, וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹנוֹ[16] - הֲרֵי זֶה נִטְמָא. וְכֵן נִרְאֶה לִי, שֶׁאִם נָגַע בְּצִפָּרְנָיו[17] אוֹ בְּשִׁנָּיו - נִטְמָא. כֵּיוָן שֶׁהֵם מְחֻבָּרִים לַגּוּף - הֲרֵי הֵם כַּגּוּף. אֲבָל אִם תָּחַב אָדָם טֻמְאָה בְּכוֹשׁ[18] וְהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ גְּרוֹנוֹ שֶׁל אָדָם טָהוֹר וְלֹא נָגְעָה בִּלְשׁוֹנוֹ, אוֹ שֶׁהִכְנִיסָהּ לְתוֹךְ מְעֵי שֶׁל אִשָּׁה מִלְמַטָּה וְלֹא נָגְעָה בִּכְשָׁרָהּ[19] - לֹא נִטְמָא הַבּוֹלֵעַ מִשּׁוּם מַגָּע זֶה[20], שֶׁהֲרֵי לֹא נָגְעָה בִּכְשָׁרוֹ, שְׁנִּגְיעַת פְּנִים אֵינָהּ נְגִיעָה[21].

15) ולא על־ידי דבר אחר. אין זאת־אומרת שאין המת מטמא אלא בנגיעה ישירה, שהרי ישנם כמה סוגי טומאה אחרים, המכוון רק להגדיר טומאת מגע מה היא. 16) שאינו מקום גלוי כל כך. קידושין כה, א: "אמר עולא, הכול מודים בלשון, לענין טומאה דגלוי הוא". 17) של הנוגע. במסכת אהלות (פרק ג משנה ג) שנינו, הנוגע בשיער בשיניים ובצפרניים של המת כשהם מחוברים לגוף - טמא. ולמד רבינו מזה, שגם אם אותם הדברים של טהור נגעו במת - נטמא. 18) פלך. 19) החיצון. 20) כלומר, אינו מטמא משום מגע, אבל מטמא משום משא, כמו שיתבאר לקמן בפרק זה הלכה ח. 21) בלשון התלמוד: "טומאת בית הסתרים" (נדה מב, ב).

ד. קְרוּם שֶׁעַל הַמַּכָּה[22] - הֲרֵי הוּא כְּעוֹר הַבָּשָׂר לְעִנְיַן מַגַּע טֻמְאוֹת[23]; וּכְשׁוּת שֶׁעַל הַקָּטָן - אֵינָהּ כְּעוֹר הַבָּשָׂר. כֵּיצַד? מִי שֶׁנָּגְעָה טֻמְאָה בִּקְרוּם מַכָּתוֹ - נִטְמָא כְּאִלּוּ נָגְעָה בְּעוֹרוֹ; נָגְעָה בַּשֵּׂעָר הַדַּק[24] שֶׁעַל בְּשַׂר הַקָּטָן - לֹא נִטְמָא. וְכֵן אָדָם טָמֵא שֶׁהָיְתָה בּוֹ מַכָּה וְנָגַע הַטָּהוֹר בִּקְרוּם מַכַּת הַטָּמֵא - נִטְמָא. אִם הָיָה קָטָן טָמֵא וְנָגַע הַטָּהוֹר בַּכְּשׁוּת שֶׁלּוֹ - לֹא נִטְמָא, בֵּין בְּטֻמְאַת מֵת בֵּין בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת. וְכֵן לִכְלוּכֵי צוֹאָה אוֹ טִיט וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִדְּבָרִים שֶׁאֵין חוֹצְצִין[25] עַל הַגּוּף, וְכֵן גְּלִדֵּי צוֹאָה[26] מִן הַדְּבָרִים שֶׁחוֹצְצִין עַל הַגּוּף - אֵינָם כְּעוֹר הַבָּשָׂר לֹא לְטַמֵּא[27] וְלֹא לְהִתְטַמֵּא[28].

22) כשפצע מתחיל להירפא הוא מעלה קרום דק ורך, ונקרא "גלד" בלשון המשנה. 23) מקוואות פ"ט מ"ד. 24) במשנה שם כתוב: "כשות של קטן", ופירש הערוך: שיער הדק. וכן פירש רבינו. וכתב בכסף־משנה שהמדובר בשיער הרך שעל גופו הנושא מאליו, אבל שיער ממש מטמא בין בגדול ובין בקטן. 25) אם טבל ועל בשרו לכלוכים אלה, אינם חוצצים בין המים ובין הגוף, וטבילתו כשירה. 26) חתיכות קטנות ויבשות. 27) אם היו על הטמא, ונגע בהם אדם טהור - לא נטמא. 28) אם היו על הטהור, ונגעו בטמא - לא נטמא האדם. תוספתא מקוואות פ"ו ה"ד: "שאמרו חוצצין ושאמרו אין חוצצין לא מטמאים ולא מיטמאין חוץ מקרום שעל גבי מכה".

ה. כֵּיצַד שֶׁאָדָם מִתְטַמֵּא בִּנְגִיעָתוֹ בְּטֻמְאָה, כָּךְ הַכֵּלִים מִתְטַמְּאִים[29] בִּנְגִיעַת הַטֻּמְאָה בָּהֶן; חוּץ מִכְּלֵי חֶרֶס[30], שֶׁאֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מַאֲוִירוֹ[31], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת כֵּלִים[32]. [וְזֶהוּ כְּלָל גָּדוֹל בְּטֻמְאָה: כָּל הַמִּטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע - מְטַמֵּא כֵּלִים, וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מִטַמֵּא אָדָם בְּמַגָּע - אֵינוֹ מְטַמֵּא כֵּלִים. וְאֵין אָדָם וְכֵלִים מְקַבְּלִין טֻמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה][33].

29) כלים פ"א מ"א. 30) שם פ"ב מ"א. 31) אם נכנסה טומאה לתוך הכלי אף־על־פי שלא נגעה בדופנו, אבל אם נגעה בדופן הכלי מבחוץ לא נטמא. בברייתא חולין כד, ב דרשו מהכתוב (ויקרא יא, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו". תוכו, אף־על־פי שלא נגע. ובתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ז ה"ה, למדו: תוכו מטמא ואין מטמא מאחוריו. 32) פי"ג ה"א. 33) בבא קמא ב, ב. המת עצמו נקרא אבי אבות הטומאה, ואדם הנוגע בו נעשה אב הטומאה, וטמא שבעה ימים וצריך הזאת מי אפר פרה אדומה ביום השלישי לטומאתו וביום השביעי, אבל הנוגע באב הטומאה נעשה ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין. ויש חילוקי דינים בין אדם לכלים ויתבארו במקומם. [בהקדמתו לסדר טהרות, מונה רבינו אחד־עשר חלקי אב הטומאה המתחלקים לכמה סוגים].

ו. טֻמְאַת מַשָּׂא הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּשְׁאָר כָּל הַמְטַמְּאִים בְּמַשָּׂא, הוּא שֶׁיִּשָּׂא הָאָדָם הַטֻּמְאָה אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בָּהּ. אֲפִלּוּ הָיָה בֵּינוֹ לְבֵינָהּ אֻכָּף[34], הוֹאִיל וְנָשָׂא - נִטְמָא. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא עַל רֹאשׁוֹ אוֹ עַל יָדוֹ אוֹ עַל שְׂאָר גּוּפוֹ[35]. וְאֶחָד הַנּוֹשֵׂא הוּא בְּעַצְמוֹ אוֹ שֶׁנָּשָׂאָהּ אַחֵר וְהִנִּיחָהּ לְמַעְלָה מִזֶּה[36], הוֹאִיל וְנִשֵּׂאת עָלָיו מִכָּל מָקוֹם - נִטְמָא. וַאֲפִלּוּ הָיְתָה הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בְּחוּט אוֹ בְּשִׂעָרוֹ, וְתָלָה הַחוּט בְּיָדוֹ וְהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה כָּל שֶׁהוּא[37] - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא וְנִטְמָא.

34) כגון שהאבן מוטלת על כתפו או על ראשו, והטומאה על האבן. 35) דעת רבינו, שאפילו לא הזיז את הטומאה אלא היתה מונחת עליו - נטמא (תפארת ישראל "יבקש דעת" אות ו). 36) האדם הנושאה. 37) מן הארץ, כגון שהיתה הטומאה מונחת על הארץ, וחוט קשור בה, והאדם מחזיק את החוט בידו (רבינו בפירושו לכלים פ"א מ"ב).

ז. מִסֵּיט[38] בִּכְלַל נוֹשֵׂא הוּא, וְכָל דָּבָר שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַשָּׂא - מְטַמֵּא בְּהֶסֵּט[39]. כֵּיצַד? קוֹרָה שֶׁהִיא מֻנַּחַת עַל הַכֹּתֶל וְעַל צַדָּהּ מֵת אוֹ נִבְלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, וּבָא הַטָּהוֹר לְקָצֵּה הַקּוֹרָה הַשֵּׁנִי וְהֵנִידוּ, כֵּיוָן שֶׁהֵנִיד אֶת הַטֻּמְאָה שֶׁבַּקָּצֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, אִם מָשַׁךְ אֶת הַקָּצֶה הַשֵּׁנִי כְּנֶגֶד הָאָרֶץ עַד שֶׁהִגְבִּיהַּ הַטֻּמְאָה אוֹ

1 שֶׁגָּרַר הַטֻּמְאָה עַל הָאָרֶץ, שֶׁזֶּה נוֹשֵׂא וַדַּאי. וְזֶה וְכֹל
2 כַּיּוֹצֵא בָּהּ[40] הִיא טֻמְאַת הֶסֵּט הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם.

38) מזיז ואינו נושא. דוגמא - לקמן. 39) בבבא בתרא ט, ב אמרו שהנבילה מטמאה בהיסט, והוא הדין לכל המטמאים במשא, ובתוספתא אהלות פ"א ה"א אמרו בפירוש, שהמת מטמא בהיסט. 40) כגון שדפק על השולחן, ומכוח הדפיקה זזו הכלים.

3 ח. הַנּוֹשֵׂא[41] בְּתוֹךְ בֵּית הַסְּתָרִים[42] - נִטְמָא; שֶׁאַף עַל
4 פִּי שֶׁאֵין הַנְּגִיעָה שָׁם נְגִיעָה[43], הַנּוֹשֵׂא שָׁם נוֹשֵׂא
5 הוּא. אֶלָּא אִם כֵּן נִבְלַע הַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ מֵעָיו[44],
6 שֶׁמֵּאַחַר שֶׁהִגִּיעָה לְתוֹךְ בִּטְנוֹ אֵינוֹ לֹא נוֹגֵעַ וְלֹא
7 נוֹשֵׂא. וְאִם טָבַל - טָהוֹר וְאַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ
8 מֵעָיו[45].

41) נדה מב, ב. 42) ראה למעלה ה"ג. 43) והמגע אינו מטמא. 44) מקוואות פ"ו מ"ח. 45) שם.

9 ט. אֵין מִתְטַמֵּא[46] בְּמַשָּׂא אֶלָּא הָאָדָם[47] בִּלְבַד, לֹא
10 הַכֵּלִים. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיָה מֻנָּח עַל יָדוֹ עֲשָׂרָה כֵּלִים
11 זֶה עַל גַּב זֶה וְהַנִּבְלָה וְכַיּוֹצֵא בָּהּ בַּכְּלִי הָעֶלְיוֹן -
12 הָאָדָם טָמֵא מִשּׁוּם נוֹשֵׂא נְבֵלָה, וְהַכֵּלִים שֶׁעַל יָדוֹ
13 כֻּלָּן טְהוֹרִים, חוּץ מִכְּלִי הָעֶלְיוֹן שֶׁנָּגְעָה בּוֹ הַטֻּמְאָה.
14 וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

46) זבים פ"ה מ"ג. 47) שם שנינו: "כל הנושא ונישא על המרכב טהור חוץ מן האדם, וכל הנושא על הנבילה טהור חוץ מן המסיט". ופירש רבינו שם, שאדם הנושא את הנבילה טמא, אפילו לא הסיטה (הזיזה ממקומה), ומה שאמר "כל הנושא ונישא על הנבילה טהור" הכוונה לכלים, כמו בבבא הקודמת גבי מרכב, אלא שבנבילה אי־אפשר היה לומר "חוץ מן האדם", שהרי בנבילה רק הנושא טמא אבל לא הנישא, ולפיכך אמרו "חוץ מן המסיט", שהוא טמא גם בנישא. כך יש לבאר כוונת רבינו שם. [הר"ע ברטנורא סובר, שגם נושא אינו מטמא אלא־אם־כן הסיט, ולפיכך הוא מפרש המשנה כפשוטה, אבל דעת רבינו אינה כן].

15 י. טֻמְאַת אֹהֶל אֵינָהּ בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת אֶלָּא בְּמֵת
16 בִּלְבַד[48]. וּבֵין שֶׁהֶאֱהִיל הָאָדָם אוֹ הַכְּלִי[49], אֲפִלּוּ מַחַט
17 שֶׁהֶאֱהִילָה עַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הַמֵּת עַל הָאָדָם אוֹ
18 עַל הַכֵּלִים[50], אוֹ שֶׁהָיָה הַמֵּת עִם הָאָדָם אוֹ עִם
19 הַכֵּלִים תַּחַת אֹהֶל אֶחָד[51] - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִים.

48) כלים פרק יא משנה ד. 49) אהלות פ"ג מ"א. 50) שם. 51) כתוב בתורה (במדבר יט, יד): "כל הבא אלא האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים".

20 יא. וְטֻמְאַת אֹהֶל הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם הוּא שֶׁתִּטַּמֵּא
21 אוֹתָהּ טֻמְאָה הָאָדָם אוֹ הַכֵּלִים בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ דְּרָכִים
22 אֵלּוּ. אֶחָד הַבָּא כֻּלּוֹ לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ[52] הַבָּא מִקְצָתוֹ[53] -
23 הֲרֵי זֶה נִטְמָא בְּאֹהֶל. אֲפִלּוּ הִכְנִיס יָדוֹ אוֹ רַאשׁוֹ
24 אֶצְבְּעוֹתָיו אוֹ חָטְמוֹ[54] לְאֹהֶל הַמֵּת - הֲרֵי זֶה נִטְמָא
25 כֻּלּוֹ. נָגַע בַּמַּשְׁקוֹף[55] וְצֵרֵף יָדוֹ[56] עִם הַמַּשְׁקוֹף - נִטְמָא
26 כְּאִלּוּ בָּא מִקְצָתוֹ. נָגַע בָּאַסְקֻפָּה[57]: מִטָּפַח וּלְמַטָּה
27 קָרוֹב לָאָרֶץ[58] - טָהוֹר[59], וּמִטָּפַח וּלְמַעְלָה - טָמֵא.
28 וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁדָּבָר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם[60].

52) בין ובין. 53) נזיר מג, א: "כיוון דעייל ידיה איסתאיב" (בעברית: כאשר הכניס ידו - נטמא). בספרי חוקת פיסקה קכו, למדו דין זה מהכתוב (במדבר שם): "כל הבא אל האהל", כלומר, כל ביאה שהיא. 54) נזיר שם. 55) אהלות פי"ב, מ"ח. 56) ע"י הנגיעה צירף ידו למשקוף (כסף־משנה). 57) בסף בחלק הבולט מחוץ למשקוף, אבל כנגד המשקוף הוא אוהל ממש, וכאשר אך הושיט ידו לאוירו - נטמא. 58) במשנה שם אמרו: "מטפח ולמטן - טהור, מטפח ולמעלן - טמא". ומפרש רבינו: מטפח ולמטן, היינו הטפח הקרוב לקרקע. ומטפח ולמעלן, היינו למעלה מאותו טפח (ובתפארת ישראל פירש אחרת. ראה שם). 59) מפני שהוא כקרקע. 60) חכמים גזרו טומאה בנוגע בחלקה החיצון משום חלקה הפנימי שהוא תחת המשקוף.

29 יב. אֶחָד הַמֵּת מִיִּשְׂרָאֵל אוֹ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים
30 מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[61].

61) יבמות פא, א. מסקנא של רבינא, שאפילו ר' שמעון בן יוחאי האומר שגוי מת אינו מטמא באוהל, מודה שמטמא במגע ומשא.

31 יג. וְאֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[62]. וְדָבָר זֶה
32 קַבָּלָה הוּא[63]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר בְּמִלְחֶמֶת מִדְיָן: כֹּל נֹגֵעַ
33 בֶּחָלָל, וְלֹא הִזְכִּיר שָׁם אֹהֶל. וְכֵן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵינוֹ
34 נַעֲשֶׂה טָמֵא מֵת[64], אֶלָּא עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁנָּגַע בְּמֵת אוֹ
35 נְשָׂאוֹ אוֹ הֶאֱהִיל עָלָיו - הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁלֹּא נָגַע. הָא
36 לְמָה זֶּה דּוֹמֶה? לִבְהֵמָה[65] שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת אוֹ הֶאֱהִילָה
37 עָלָיו. וְלֹא בְּטֻמְאַת הַמֵּת בִּלְבַד, אֶלָּא בְּכָל הַטֻּמְאוֹת
38 כֻּלָּן אֵין הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְלֹא הַבְּהֵמָה מִתְטַמְּאִין בָּהֶן.

62) כר' שמעון בן יוחאי שם, ואע"פ שחכמים חולקים עליו - פסק כמותו, מפני שרבינא נוקט שיטתו, וגם מפני שאליהו אמר לרבה כך (בבא מציעא קיד, ב). כסף־משנה. 63) ר' שמעון למד דין זה מהמקרא, ורבינו סובר שהדרשה היא רק אסמכתא, ועיקר הדין קבלה היא איש מפי איש עד משה רבינו (ראה תוספות שם ד"ה ואין). 64) נזיר סא, ב. 65) חיה. באהלות פ"ח מ"א שנינו, שבהמה חיה ועוף חוצצים בפני הטומאה (פירוש, הם נידונים כמו מחיצה המפסיקה בין הטומאה ובין הטהור, שאין הטומאה עוברת), וכל דבר המקבל טומאה אינו חוצץ.

39 יד. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהוּ הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים כְּזָבִין
40 לְכָל דִּבְרֵיהֶן[66]. וְאֵין לְךָ בְּכָל מִינֵי נֶפֶשׁ[67] מַה
41 שֶּׁמִּתְטַמֵּא וְהוּא חַי אוֹ מְטַמֵּא וְהוּא חַי חוּץ מִן
42 הָאָדָם בִּלְבַד, וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה מִיִּשְׂרָאֵל[68]. אֶחָד גָּדוֹל
43 וְאֶחָד קָטָן[69] מִתְטַמְּאִין בְּכָל הַטֻּמְאוֹת. אֲפִלּוּ בְּטֻמְאַת
44 הַמֵּת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: אִישׁ[70] אֲשֶׁר יִטְמָא, אֶחָד הָאִישׁ

63) כתוב בתורה (במדבר יט, יד): "כל הבא אלא האהל וכל אשר באהל יטמא שבעת ימים".

וְאֶחָד הַקָּטָן; שֶׁהֲרֵי[71] הוּא אוֹמֵר שָׁם: וְעַל כָּל הַנְּפָשׁוֹת אֲשֶׁר הָיוּ שָׁם. אֲפִלּוּ קָטָן בֶּן יוֹמוֹ שֶׁנִּגַּע אוֹ נָשָׂא אוֹ הֶאֱהִיל עַל הַמֵּת - נִטְמָא, וַהֲרֵי הוּא טְמֵא מֵת. וְהוּא שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה[72]; אֲבָל בֶּן שְׁמוֹנָה[73] - הֲרֵי הוּא כְּאֵבֶן[74] וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[75].

66) נדה לד, א. 67) בעלי חיים. 68) המדובר בכל הטומאות חוץ מטומאת זיבה, שגזרו חכמים על הגויים. או הכוונה לדין תורה (ראה משנה־למלך). 69) בין גדול ובין קטן. משנה נדה מג, ב. 70) ו"איש" בכל מקום, פירושו גדול. הפיסקא: "שנאמר וכו'" נמשכת ל"אפילו". כלומר, אע"פ שנאמר. 71) כאן מתחיל הנימוק למה הקטן מטמא. 72) תשעה חדשי הריון. ילד כזה חזקתו שהוא בן קיימא. 73) שנולד חודש לפני זמנו. 74) אין לו סיכויים להתקיים אפילו שלושים יום (בבא בתרא, כ, א). 75) אף־על־פי שהוא חי.

טו. הַמֵּת[76] אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ. אֲפִלּוּ מְגֻיָּד[77] אוֹ גּוֹסֵס, אֲפִלּוּ נִשְׁחֲטוּ בּוֹ שְׁנֵי הַסַּיְמָנִים[78] - אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם אֲשֶׁר יָמוּת. נִשְׁבְּרָה מַפְרַקְתּוֹ[79] וְרֹב בְּשָׂרָהּ עִמָּהּ, אוֹ שֶׁנִּקְרַע כְּדֶג מְגַבּוֹ, אוֹ שֶׁהֻתַּז רֹאשׁוֹ, אוֹ שֶׁנֶּחֱלַק לִשְׁנֵי חֲלָקִים בְּבִטְנוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הוּא מְרַפְרֵף[80] בְּאֶחָד מֵאֵיבָרָיו.

76) אהלות פ"א מ"ו. 77) מחותך בכמה מקומות, מלשון "גודו אילנא" בדניאל יא, ד (רש"י יבמות קכ, א. ורבינו במשנה מפרש: חתוך או נדקר). 78) וושט וקנה. מימרא של שמואל במסכת גיטין ע, ב. וכן משמע במשנה חולין קיז, ב (ראה כסף־משנה). 79) כל הדינים שנאמרו כאן עד סוף הפרק - מקורם בחולין כ, ב. וכא, א. 80) מניע.

יום שני י"ב תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר הנפל שלא נתקשרו איבריו אם מטמא ככל אדם, כזית מבשר המת לח או יבש, והנצל מבשרו, ואבר הנחתך מאדם החי, בשר הפורש מן החי או עצם בלא בשר ואבר הפורש מן המת, מוח שבתוך העצם, ואבר ובשר המדולדלים בדם, מה בין אבר מן החי לאבר מן המת, ואצבע יתירה שיש בה עצם, העצמות שהן מטמאות כמת, ושאר העצמות, ומת שהרקיבו עצמותיו בקבר, דם המת ודם החי, ואם נתערב דם שיצא ממנו סמוך למיתה עם דם שלאחר מיתה, הרוג שהיה מוטל על המיטה ודמו מנטף כשהוא חי, יצא ממנו רביעית וספק כולו מחיים או לאחר מיתה, הקבר כל זמן שהטומאה בתוכו, וגולל ודופק ובית הפרס.

א. הַנֶּפֶל[2], אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא נִתְקַשְּׁרוּ אֵיבָרָיו בְּגִידִין, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּאָדָם גָּדוֹל שֶׁמֵּת; שֶׁנֶּאֱמַר: הַנֹּגֵעַ בְּמֵת לְכָל נֶפֶשׁ אָדָם[3]. וְכֵן כְּזַיִת[4] מִבְּשַׂר הַמֵּת, בֵּין לַח בֵּין יָבֵשׁ[5] כַּחֶרֶשׁ, מְטַמֵּא

2) שנולד מת לפני גמר חדשי הריונו. 3) "לכל" פירושו אפילו נפל. נזיר נ, א. 4) משנה, שם מט, ב. 5) נדה נד, ב. פסק כתנא־קמא. ראה לקמן פ"ג ה"י. 6) נזיר, שם.

ב. אַף עַל פִּי שֶׁהַשְּׁעוּרִין כֻּלָּם הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[7] הֵן, אָמְרוּ חֲכָמִים[8]: תְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל אָדָם כְּזַיִת[9], וּלְפִיכָךְ שְׁעוּר טֻמְאַת בְּשָׂרוֹ כַּזַּיִת.

7) עירובין ד, א. 8) נתנו טעם לדבר. 9) "ספרי" זוטא.

ג. אֵיבָר שֶׁנֶּחְתַּךְ מִן הָאָדָם הַחַי - הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[10]. אֲפִלּוּ אֵיבָר קָטָן שֶׁל בֶּן יוֹמוֹ. שֶׁהָאֵיבָרִים אֵין לָהֶם שְׁעוּר[11]. שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב; וְהַדָּבָר יָדוּעַ, שֶׁדִּין חֲלַל חֶרֶב כְּדִין חֲלַל אֶבֶן אוֹ חֲלַל שְׂאָר דְּבָרִים[12]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁלֹּא בָּא זֶה אֶלָּא לְטַמֵּא נוֹגֵעַ בְּאֵיבָר שֶׁפָּלְטָתּוּ הַחֶרֶב[13]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[14] כְּשֶׁהָיָה הָאֵיבָר שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְּעֶצֶם אָדָם - עֶצֶם שֶׁהוּא כְּאָדָם[15]: מֶה אָדָם - בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת, אַף אֵיבָר מִן הַחַי - עַד שֶׁיִּהְיֶה כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר וְגִידִים וַעֲצָמוֹת[16]. אֲבָל הַכְּלָיָא וְהַלָּשׁוֹן וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֵיבָר בִּפְנֵי עַצְמָן, הוֹאִיל וְאֵין בָּהֶן עֶצֶם - הֲרֵי הֵן כִּשְׂאָר הַבָּשָׂר. חָסֵר מִן הָעֶצֶם שֶׁל אֵיבָר כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הָאֵיבָר כֻּלּוֹ טָהוֹר[17]. חָסֵר מִבְּשָׂרוֹ: אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר שֶׁרָאוּי לַעֲלוֹת בּוֹ אֲרוּכָה בְּחַי[18] וְיִתְרַפֵּא וְיִשָּׁלֵם - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[19]; וְאִם לָאו - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[20]. וּבָשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי[21] - טָהוֹר. וְכֵן עֶצֶם בִּלֹּא בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי - טָהוֹר.

10) אהלות פ"ב מ"א. 11) ה'כסף משנה' מציין את המקור באהלות פ"א מ"ז. אולם המשנה שם עוסקת בדיני מת, ואין משם הוכחה ברורה שגם אבר מן החי מטמא בכל שהוא. ומקור יותר משכנע היא המשנה שם פ"ב מ"א הכוללת אבר מן המת ואבר מן החי בבבא אחת לטמא באוהל אם יש עליהם בשר כדי להעלות ארוכה, מבלי לקבוע כל שיעור כמותי. 12) ולמה כתבה תורה בחלל חרב? 13) נזיר נג, ב: "שנחלל מן החרב", פירוש, החרב הפילה אותו ונפלט ממנה. (הדרשות הנוטות מפשטן של מקרא, מגדיר רבינו "מפי השמועה", כלומר קבלה בידי חכמים איש מפי איש לדרוש כך, ובכן עיקר הדין הוא הלכה למשה מסיני אלא שיש לו גם רמז במקרא (ראה הקדמתו למשנה), וב'ספרי' פרשת חוקת, פיסקה קכז, הסמיכו דין זה מן "או בעצם"). 14) "ספרי" שם. 15) דרשה זו נאמרה ב'ספרי' שם בהמשך

הלימוד לטומאת אבר מן החי מן הכתוב (במדבר יט, טז): "או בעצם", ואף־על־פי שרבינו למד מן "בחלל חרב", אינו דוחה את הדרשה של ה'ספרי' לענין שצריך שיהיו עליו בשר וגידים ועצמות. וראה להלן אות נה. 16) כרבי עקיבא, חולין קכח, ב. [ויש לתמוה, למה לא כתב שארכובה אינה מטמאה מפני שאין עליה בשר כמו שפרט לשון וכוליה, הרי בגמרא שם אמרו, שלרבי עקיבא ארכובה אינה מטמאה מפני שאין עליה בשר? וצ"ע]. 17) ואף־על־פי שנשאר הרבה. באהלות פ"ב מ"ה, אנו שונים: "אלו שאם חסרו טהורים... ואבר מן החי שחסר עצמו". ומדגיש שם רבינו בפירושו את ההבדל בין אבר מן החי לבין עצם מן המת שמטמא אם יש בו כשעורה ואפילו אין עליו בשר כלל, אבל אבר מן החי אינו מטמא אם חסר כל שהוא מן העצם. 18) אם יהיה חסרון בשר כשיעור הזה באבר שלא נתלש יעלה ארוכה ויתרפא. 19) כלים פ"א מ"ה. 20) שם. 21) עדיות פ"ו מ"ג.

1 **ד. אֵיבָר[22] הַפּוֹרֵשׁ מִן הַמֵּת מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא**
2 **וּבְאֹהֶל כְּמֵת. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה שָׁלֵם כִּבְרִיָּתוֹ, בָּשָׂר**
3 **וְגִידִים וַעֲצָמוֹת. חָסַר עַצְמוֹ, אִם נִשְׁאַר עָלָיו בָּשָׂר**
4 **כְּזַיִת - מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם[23]. חָסַר הַבָּשָׂר וְלֹא חָסַר**
5 **הָעֶצֶם[24]: אִם נִשְׁאַר עָלָיו כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה בְּחַי -**
6 **מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם לָאו - חֵרֵי הוּא כִּשְׁאָר**
7 **עַצְמוֹת הַמֵּתִים שֶׁאֵין עֲלֵיהֶן הַבָּשָׂר[25].**

22) שם, העיד רבי יהושע ורבי נחוניא בן אלינתן. ומדובר כשאין בו כזית, שהרי כזית מן המת מטמא לדברי הכל, ואפילו אינו אבר שלם (אהלות פ"ב מ"א). 23) מפני הבשר. ראה באות הקודמת. 24) שם. לקמן בפ"ג ה"ב מבאר רבינו דין חסר מקצת מן העצם. 25) ודינן יתבאר לקמן בפ"ג. סיכום דיני אבר שלם: א) מן החי: 1. אם יש בו בשר גידין ועצמות, מטמא בכל שהוא במגע במשא ובאוהל: 2. אם חסר מן הבשר ונשאר כדי שיחזור ויתרפא באבר שלא נתלש – מטמא במגע במשא ובאוהל: 3. אם לא נשאר כשיעור זה – מטמא במגע ובמשא אבל לא באוהל: 4. חסר מקצת מן העצם, אף־על־פי שיש באבר כזית בשר – אינו מטמא כלל. ב) אבר מן המת: 1. אם יש בו בשר גידין ועצמות - מטמא במגע, במשא ובאוהל: 2. חסר מן הבשר ונשאר כזית, אע"פ שאין בנשאר כדי שיחזור ויתרפא באבר מן החי שלא נתלש – מטמא במגע, במשא ובאוהל: 3. לא נשאר כזית – מטמא במגע ובמשא, אבל לא באוהל: 4. חסר כל שהוא מן העצם ואין עליו כזית בשר – מטמא במגע ובמשא, אבל לא באוהל, אע"פ שלא ניטל כלום מן הבשר (ראה לקמן פ"ג ה"ב).

8 **ה. מֹחַ[26] שֶׁבְּתוֹךְ הָעֶצֶם - חֵרֵי הוּא מַעֲלֶה אֲרוּכָה**
9 **מִבַּחוּץ[27]. לְפִיכָךְ, קוֹלִית[28] הַמֵּת, וְהוּא עֶצֶם הַסָּתוּם**
10 **מִשְּׁנֵי קְצוֹתָיו, אִם יֵשׁ בְּתוֹכָהּ מֹחַ כְּדֵי לַעֲלוֹת אֲרוּכָה**
11 **- חֵרֵי זֶה כְּמֵת שָׁלֵם. הָיָה בָּהּ מֹחַ הַמִּתְנַדְנֵד[29], אִם**
12 **יֵשׁ בּוֹ כְּזַיִת - חֵרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. אַף עַל פִּי**
13 **שֶׁהָעֶצֶם סָתוּם מִכָּל צְדָדָיו - טֻמְאָה בּוֹקַעַת[30]**
14 **וְעוֹלָה[31], בּוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת[32], כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[33]. שֶׁהַמֹּחַ**
15 **כְּבָשָׂר לְכָל דָּבָר[34].**

26) כרבי יוחנן ואביי, חולין קכה, א. 27) המוח שבפנים גורם שיעלה בשר על העצם מבחוץ. 28) עצם הירך העגולה. 29) מנותק מן העצם בפנים ומתנדנד. 30) פורצת דרך העצם. 31) ומטמאה כל הנמצא כנגדה למעלה ממנה. 32) תחתיה, אבל מן הצדדים אינה מטמאה. 33) לקמן פ"ז. 34) תוספתא אהלות פ"א ה"ב.

16 **ו. הָאֵיבָר[35] וְהַבָּשָׂר הַמְדֻלְדָּלִים[36] בָּאָדָם, וְאַף עַל פִּי**
17 **שֶׁאֵין יְכוֹלִין לַחֲזֹר וְלִחְיוֹת - טְהוֹרִים. מֵת הָאָדָם -**
18 **חֵרֵי הַבָּשָׂר טָהוֹר[37], וְהָאֵיבָר מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן**
19 **הַחַי[38] וְאֵינוֹ מְטַמֵּא מִשּׁוּם אֵיבָר מִן הַמֵּת. מַה בֵּין**
20 **אֵיבָר מִן הַחַי לְאֵיבָר מִן הַמֵּת? אֵיבָר מִן הַחַי, בָּשָׂר**
21 **הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ[39] וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ - טְהוֹרִים[40];**
22 **וְאֵיבָר מִן הַמֵּת, בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ וְעֶצֶם הַפּוֹרֵשׁ**
23 **מִמֶּנּוּ - כְּמִפְרָשִׁים מִן הַמֵּת הַשָּׁלֵם וּמְטַמְּאִין**
24 **בִּשְׁעוּרָן[41].**

35) מחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון במשנה, חולין קכט, ב. ופסק כרבי מאיר. 36) תלויים ולא ניתקו לגמרי, ואינם יכולים להתרפאות ולהידבק בחזרה במקומם (רבינו בפירושו שם). 37) "מיתה עושה ניפול" (שם עג, ב) פירוש, המיתה מפילה את האבר המדולדל, והרי הוא כנתלש ברגע המיתה, ולפיכך אין לו דין בשר המת, אלא בשר שנתלש מן החי, שאינו מטמא. 38) שדינו נתבאר בה"ב. 39) עדויות פ"ו מ"ג. כרבי יהושע ורבי נחוניא, נגד דעת רבי אליעזר. 40) אינם מטמאים כאבר שנתלש. רש"י שם מפרש הטעם, מפני שטומאת אבר מן החי למדו מן הכתוב (ויקרא יא, לט): "וכי ימות מן הבהמה", כלומר, חלק מן הבהמה, ומשמע שלפני מיתת החלק אינה מטמאה כלל. פסק כרבי אליעזר ורבי יהושע, נגד רבי נחוניא שם. 41) שיתבאר לקמן.

25 **ז. וּבֵין אֵיבָר מִן הַחַי בֵּין אֵיבָר מִן הַמֵּת אֵין לָהֶן**
26 **שִׁעוּר[42]. אָמְרוּ חֲכָמִים[43]: מָאתַיִם שְׁמוֹנָה וְאַרְבָּעִים**
27 **אֵיבָרִים יֵשׁ בְּאִישׁ, כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵהֶן בָּשָׂר וְגִידִים**
28 **וְעֶצֶם, וְאֵין הַשְּׁנַיִם מִן הַמִּנְיָן[44]; וּבְאִשָּׁה[45] מָאתַיִם**
29 **וְאֶחָד וַחֲמִשִּׁים. כָּל אֵיבָר מֵהֶן שֶׁפֵּרַשׁ כִּבְרִיָּתוֹ[46], בֵּין**
30 **מִן הַחַי בֵּין מִן הַמֵּת, מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל;**
31 **חוּץ מִשְּׁלֹשָׁה אֵיבָרִים יְתֵרוֹת שֶׁבְּאִשָּׁה[47], שֶׁאֵינָן**
32 **מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל. וְכֵן אֶצְבַּע יְתֵרָה[48] שֶׁיֵּשׁ בָּהּ עֶצֶם**
33 **וְאֵין בָּהּ צִפָּרֶן: אִם נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד[49] - עוֹלָה**
34 **לְמִנְיַן רֹב הָאֵיבָרִים[50]; וְאִם אֵינָהּ נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד**
35 **- מְטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא[51], וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל.**
36 **וְטֻמְאָתָהּ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[52]. וְאִם הָיָה בָּהּ צִפָּרֶן - חֵרֵי**
37 **הִיא כִּשְׁאָר הָאֵיבָרִים. וּמִפְּנֵי מָה גָּזְרוּ טֻמְאָה עַל**
38 **אֶצְבַּע שֶׁאֵינָהּ נִסְפֶּרֶת? גְּזֵרָה מִשּׁוּם הַנִּסְפֶּרֶת. וְלָמָּה**
39 **לֹא טִמְּאוּהָ בְּאֹהֶל? עָשׂוּ לָהּ הֶכֵּר, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ**

שֶׁטֻּמְאָתָהּ מִדִּבְרֵיהֶם מְשׁוּם גְּזֵרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁרְפוּ עַל טֻמְאָתָהּ תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[53].

42) אהלות פ"א מ"ז. 43) שם מ"ח, פירוט מפורש של כל האיברים. 44) אהלות פ"ג מ"ג. 45) בכורות מה, א. מחלוקת תנאים במנין איברי האשה העודפים על איברי הגבר. רבי ישמעאל מונה שני צירים ושתי דלתות, ורבי אליעזר אומר: צירים (אינו קובע כמה), ורבי יהושע אומר: דלתות (לא קבע מספרן); רבי עקיבא אומר: מפתח. רבי ישמעאל ורבי אליעזר לא נחלקו במציאות, שהרי תלמידי רבי ישמעאל בדקו ומצאום (שם), במה נחלקו? איזה חלקי הגוף יש להגדיר באיברים בפני עצמם, אבל שניהם מודים שבגוף האשה נמצאים ארבעת החלקים הממלאים תפקידים מסוימים בתהליך הלידה. רבי אליעזר מונה את שני הצירים כאיברים בפני עצמם הכוללים גם את הדלתות, ורבי יהושע סובר שהדלתות עיקר וצירים טפלים להן, ובא רבי עקיבא והוסיף דבר חדש - מפתח. ולפיכך הקשו עליו שם מנסיונם של תלמידי רבי ישמעאל, שלא מצאו מפתח ולא הקשו על רבי אליעזר ורבי יהושע, ותירצו מה שתירצו. ורבינו קיבל דעתם של רבי אליעזר ורבי יהושע, שאלה הארבעה שני איברים הם, וקיבל גם דעתו של רבי עקיבא שהוסיף מפתח, ולפיכך יצאו לו מאתים חמשים ואחד. ומסולקת זה תמיהת רבים על רבינו, שלכאורה מספרו מנוגד לדעתם של כל התנאים. [ואפשר גם לפרש, שרבינו מונה שני הצירים כאבר אחד, וכן את הדלתות ומקבל גם דעת רבי עקיבא ('קרית ספר')]. 46) בשלימותו, בשר גידים ועצמות. 47) רב בבכורות שם, דורש: "אדם כי ימות באהל" (במדבר יט, יד), דבר השווה בכל אדם (פירוש, בין באיש ובין באשה). 48) אצבע ששית. נדה מט, ב. 49) עומדת בשורה אחת עם שאר האצבעות. 50) דיני רוב האיברים, מבוארים לקמן בה"ח. 51) אף־על־פי שהעצם פחותה מכשעורה. 52) ואם העצם שבה היא כשעורה – טומאתה דין תורה. 53) שהרי אסור לשרוף תרומה וקדשים, ומצוה לאכלם.

ח. עַצְמוֹת הַמֵּת[54] שֶׁאֵין עֲלֵיהֶם בָּשָׂר, אִם נִפְרֶדֶת בָּהֶן צוּרַת עֲצָמוֹת[55] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל כְּמֵת שָׁלֵם, שֶׁאֲנִי קוֹרֵא בָּהֶם עֶצֶם אָדָם[56]. וְאֵלּוּ הֵן הָעֲצָמוֹת שֶׁהֵן מְטַמְּאִין כְּמֵת: הַשִּׁדְרָה, וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בִּנְיָנוֹ, וְרֹב מִנְיָנוֹ. הַשִּׁדְרָה כֵּיצַד?[57] שִׁדְרָה שֶׁהִיא שְׁלֵמָה - הֲרֵי הִיא כְּמֵת שָׁלֵם; וְאִם חָסְרָה אֲפִלּוּ חֻלְיָא אַחַת מִשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה חֻלְיוֹת - הֲרֵי הִיא כְּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. הַגֻּלְגֹּלֶת כֵּיצַד? גֻּלְגֹּלֶת שֶׁהִיא שְׁלֵמָה - הֲרֵי הִיא כְּמֵת; וְאִם חָסְרָה כְּסֶלַע[58] - הֲרֵי הִיא כְּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. הָיוּ בָהּ נְקָבִים קְטַנִּים - כֻּלָּם מְצָטָרְפִין לְכְסֶלַע. כָּל בִּנְיָנוֹ[59] שֶׁל אָדָם הוּא שְׁתֵּי הַשּׁוֹקַיִם וְהַיְרֵכַיִם וְהַצְּלָעוֹת וְהַשִּׁדְרָה. וְרֹב בִּנְיָנוֹ שֶׁל מֵת - הֲרֵי הוּא כְּמֵת שָׁלֵם. כֵּיצַד? כְּגוֹן שְׁתֵּי שׁוֹקָיו וְיָרֵךְ אַחַת[60]. וְאִם חָסַר רֹב בִּנְיָנוֹ כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הֵן כְּשְׂאָר הָעֲצָמוֹת. רֹב מִנְיָנוֹ כֵּיצַד? רֹב מִנְיַן עֲצָמוֹת. כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מֵאָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים עֶצֶם[61] - הֲרֵי אֵלּוּ כְּמֵת שָׁלֵם. הָיוּ מֵאָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים - הֲרֵי הֵן כְּשְׂאָר עֲצָמוֹת. אַף עַל פִּי שֶׁהָיָה אָדָם זֶה חָתֵר בְּאֵיבָרָיו אוֹ חָסַר בְּאֵיבָרָיו - אֵין מַשְׁגִּיחִין בּוֹ אֶלָּא עַל מִנְיַן רֹב כָּל אָדָם; אֶלָּא אִם כֵּן הָיְתָה אֶצְבַּע שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִפָּרֶן אוֹ שֶׁהָיְתָה נִסְפֶּרֶת עַל גַּב הַיָּד, שֶׁהִיא עוֹלָה לַמִּנְיָן[62], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[63].

54) אהלות פ"ב מ"א. 55) כלומר, שלא הרקיבו. ראה לקמן הי"א. 56) כתוב בתורה (שם, טז): "אשר יגע... במת או בעצם אדם או בקבר", ואף־על־פי שהכתוב מדבר בנגיעה, למדו ממנו ב'ספרי' לענין טומאת אוהל מפני ההיקש למת. ומבאר רבינו כאן, שכל הנקרא "עצם אדם" מטמא באוהל. ובפירושו למשנה סוף פ"א מאהלות, כותב רבינו: וזה מאמר ה': "או בעצם אדם", ייחס העצם לאדם עד שיהיה בו עצם ובשר כמו כלל גשם האדם, אז יהיה דינו כדין המת בכללו. 57) מכאן, שהשדרה לבדה, וכן הגולגולת לבדה מטמאות. (תמהו עליו, שהרי במס' נזיר נב, א - שאלו אם כוונת המשנה שידרה או גולגולת, או שידרה וגולגולת שתיהן ביחד מטמאות באוהל, אבל לא אחת מהן והבעיה לא נפשטה, ולמה פוסק רבינו שכל אחת מהן מטמאת ודאי. והר"י קורקוס (מובא בכסף־משנה כאן) מבאר, מפני ששמאי אומר שם בפירוש שדרה או גולגולת, ולא מצאנו דבר ברור נגד דעתו, אין לנו לחדש מחלוקת מדעת עצמנו). 58) מטבע רומית של כסף בתקופת המשנה. 59) תוספתא, אהלות פ"ג ה"ג. 60) שם: בכורות מה, א. והוא־הדין לשתי ירכות ושוק אחד (תוספתא). 61) רוב מן מאתים ארבעים ושמונה. מובן שמדובר, כשאין ביניהן השדרה או הגולגולת. 62) ומחשבין לפי מנין איברים שלו, ובמקרה שהיו לו שתי אצבעות יתירות אין העצמות מטמאות באוהל בפחות ממאה עשרים ושש. ואם היתה לו רק אצבע יתירה אחת אינה מוסיפה כלום, שהרי הרוב מן 249 עולה כמו הרוב מן 248 היינו: 125. 63) למעלה בה"ז. ראה אות מד.

ט. שְׂאָר עַצְמוֹת הַמֵּת שֶׁאֵין בָּהֶן רֹב מִנְיָן וְלֹא רֹב בִּנְיָן, וְלֹא שִׁדְרָה שְׁלֵמָה וְלֹא גֻּלְגֹּלֶת שְׁלֵמָה, אִם הָיָה בָּהֶן רֹבַע הַקֶּבֶ֫ב[64] - הֲרֵי אֵלּוּ מְטַמְּאִים כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[65]. הָיוּ פְּחוֹת מֵרֹבַע, אֲפִלּוּ עֶצֶם כְּשְׁעוֹרָה - מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל[66].

64) הקב מכיל ארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות. 65) במשנה אהלות פ"ב מ"א, שנינו: "רובע עצמות מרוב הבנין או מרוב המנין", וכן היא דעת בית־הלל בעדיות פ"א מ"ו, ומשמע שרובע עצמות אינו מטמא אלא אם הן מרוב המנין או מרוב הבנין. וכדי שלא יהיו דברי רבינו בניגוד לבית־הלל ולסתם משנה - עלינו לפרש, שהתכוון לומר שאין בהן רוב מנין ורוב בנין, אבל הן מן רוב המנין או רוב הבנין. ולפיכך דייק וכתב שאין "בהן" ולא "שאינן" מרוב (ראה כסף־משנה). 66) במשנה עדיות שם, שנינו: "שמאי אומר, אפילו בעצם אחד". פירוש, אפילו עצם אחת גדולה שיש בה רובע הקב מטמאה באוהל, וסובר רבינו שדעת יחיד היא ואין הלכה כמותו.

י. הָיָה עֵצֶם אֶחָד, אֲפִלּוּ יֵשׁ בּוֹ רֹבַע - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּאֹהֶל. טֻמְאַת עֵצֶם אֶחָד הֲלָכָה מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל הַנֹּגֵעַ בַּעֲצֶם, לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[67]: אֲפִלּוּ עֵצֶם כְּשִׁעוּרָה מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא. וּלְפִי שֶׁטֻּמְאָתוֹ הֲלָכָה, הֲרֵי הוּא דִּין תּוֹרָה[68] וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

67) פירוש, הלכה היא מפי השמועה, שיש לה רמז במקרא, אבל אינה דרשה גמורה. ראה למעלה אות יב. 68) בהקדמתו לסדר טהרות, מונה רבינו עצם כשעורה בין אבות דרבנן, וברור שחזר בו כאן, ומשנה מפורשת בנזיר מט, ב – אומרת, שהנזיר מגלח על עצם כשעורה.

יא. מֵת[69] שֶׁהִרְקִיבוּ עַצְמוֹתָיו בַּקֶּבֶר וְנַעֲשׂוּ רָקָב - מְלֹא חָפְנַיִם[70] מֵאוֹתוֹ רָקָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[71] כְּמֵת; וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע, לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְגַע בְּכֻלּוֹ[72], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ גּוּף אֶחָד. וַאֲפִלּוּ גִּבְּלוּ בְּמַיִם - אֵינוֹ חִבּוּר[73].

69) אהלות פ"ב מ"ב. 70) במשנה נאמר: "מלא תרווד". ובנזיר נ, ב - מפרש חזקיה: מלא פיסת היד (פירש רש"י: בלי אצבעות), ורבי יוחנן מפרש: מלא חפניו. ופסק כר' יוחנן נגד חזקיה רבו, מפני שבגמרא שם אמרו שדעת רבי יוחנן כחכמים, וחזקיה כרבי מאיר (ראה רש"י שם) (כסף־משנה). 71) שהרי נשא את כולו והאהיל על כולו. 72) רק בפירורים הקרובים ביותר לגוף הנוגע (חולין קכו, ב). 73) משנה, אהלות שם.

יב. דַּם הַמֵּת[74] מְטַמֵּא כְּמֵת בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם, וְנֶאֱמַר: כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ. וְכַמָּה שִׁעוּרוֹ? רְבִיעִית[75]. אֲפִלּוּ תַּמְצִית הַדָּם[76], כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַדְמוּמִית מְטַמֵּא בְּאֹהֶל הַמֵּת.

74) שם. 75) רביעית הלוג = כביצה וחצי הביצה. 76) דם שנקרש, נשאר סביבות הגוש נוזל צלול, ויש בו קצת מראה אדמומית. נחל זה נקרא "תמצית הדם" מפני שהוא מתמצה מן הדם. חולין פז, ב: "צללתא דדמא".

יג. דַּם הַחַי, אֲפִלּוּ דַּם נְחִירָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר כָּל זְמַן שֶׁהוּא חַי. נִתְעָרֵב[77] הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ בְּאַחֵרוֹנָה סָמוּךְ לְמִיתָה עִם הַדָּם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ אַחַר שֶׁמֵּת, וְכָל הַתַּעֲרוֹבוֹת רְבִיעִית, וְאֵין יָדוּעַ כַּמָּה יָצָא מֵחַיִּים וְכַמָּה יָצָא אַחַר מִיתָה, אֲפִלּוּ חֲצִי רְבִיעִית מֵחַיִּים וְחֲצִיָּהּ אַחַר מִיתָה - הֲרֵי זֶה נִקְרָא דַּם תְּבוּסָה, וּמְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְמַגָּע וּבְאֹהֶל, אֶלָּא שֶׁטֻּמְאָתוֹ מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[78].

77) כרבי עקיבא שם, מפני שבנדה עא, א - אמרו, שזו היא דעת חכמים. 78) נדה סב, ב.

יד. הָרוּג[79] שֶׁהָיָה מֻטָּל עַל הַמִּטָּה וְדָמוֹ מְנַטֵּף בְּשֶׁהוּא חַי וְיוֹרֵד לְגֶמָּא, וּמֵת וַהֲרֵי הַדָּם מְנַטֵּף אַחַר מוֹתוֹ וְיוֹרֵד לְאוֹתָהּ גֶּמָּא - הֲרֵי כָּל הַדָּם שֶׁבָּהּ טָהוֹר;

שֶׁטִּפָּה טִפָּה רִאשׁוֹנָה רִאשׁוֹנָה[80] בְּטֵלָה בַּדָּם שֶׁיָּצָא מֵחַיִּים. יָצָא מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם בִּלְבַד, וְסָפַק כֻּלָּהּ מֵחַיִּים סָפֵק כֻּלָּהּ לְאַחַר מִיתָה - הֲרֵי זוֹ סְפֵק טֻמְאָה כִּשְׁאָר הַסְּפֵקוֹת, וְהַנּוֹגֵעַ בָּהּ בְּרִשּׁוּת הַיָּחִיד - טָמֵא, בְּרִשּׁוּת הָרַבִּים - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹמוֹ[81].

79) שם עא, א. 80) פירוש, טיפה ראשונה שנפלה לתוך הדם שיצא מחיים – בטלה ברוב, וכשנפלה השניה דינה כראשונה ובטלה, וכן הטיפות שלאחריהן. 81) בהל' אבות הטומאות מפט"ז ואילך.

טו. הַקֶּבֶר[82] כָּל זְמַן שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּמֵת, דִּין תּוֹרָה; שֶׁנֶּאֱמַר: אוֹ בְמֵת אוֹ בְעֶצֶם אָדָם אוֹ בְקֶבֶר. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּגַגּוֹ שֶׁל קֶבֶר אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּכָתָלָיו[83]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בָּנוּי[84] וְסָתוּם[85] וְאַחַר כָּךְ יִהְיֶה כֻּלּוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל. אֲבָל הַמַּעֲמִיד כֵּלִים אוֹ אֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן בִּצְדֵי הַמֵּת, וְכִסָּה עֲלֵיהֶן מִלְמַעְלָה בְּכֵלִים אוֹ בַּאֲבָנִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - זֶה הַכִּסּוּי הַמֻּטָּל מִלְמַעְלָה נִקְרָא[86] גּוֹלֵל, וְאֵלּוּ הַצְּדָדִין הַמַּעֲמִידִין אֶת הַגּוֹלֵל שֶׁהוּא נִשְׁעָן עֲלֵיהֶן נִקְרָאִין דּוֹפֵק; וּשְׁנֵיהֶם, הַגּוֹלֵל אוֹ הַדּוֹפֵק, מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר, וְטֻמְאָתָן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא[87]. לְפִיכָךְ, אִם גָּרַר הַגּוֹלֵל בַּחֲבָלִים[88] עַד שֶׁכִּסָּה בּוֹ אֶת הַמֵּת אוֹ גְּרָרוֹ אוֹ שְׁמָטוֹ מֵעַל הַמֵּת, אוֹ שֶׁגָּרַר הַדּוֹפֵק עַד שֶׁהֶעֱמִיד עָלָיו הַגּוֹלֵל אוֹ שְׁמָטוֹ בַּחֲבָלִים מִתַּחַת הַגּוֹלֵל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[89]. וּדְבָרִים שֶׁסּוֹמְכִין אֶת הַדּוֹפֵק[90], וְהֵם הַנִּקְרָאִין דּוֹפֵק דּוֹפְקִין - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין[91].

82) אהלות פ"ז מ"א. 83) שם, בתנאי, שיש במקום הטומאה בפנים טפח על טפח ברום טפח פנוי, ואם אין כשיעור הזה אינו מטמא מן הצדדים אלא כנגד הטומאה. 84) בידי אדם. 85) ואם הוא פתוח טפח על טפח, הטומאה יוצאת דרך הפתח. 86) בפירושו למשנה ד' שם כתב רבינו, שגולל ודופק הם הקבר עצמו, הדופק הם ארבעת הכתלים, והגולל הוא הכיסוי שלמעלה (וכן דעת רש"י), אבל כאן חזר בו, ומפרש שגולל ודופק שניהם הם על הקבר (ראה 'תוספות יום־טוב' שם). 87) רבינו בפירושו למשנה הנ"ל כתב הטעם, מפני שמשא במת עצמו אינו מפורש בתורה אלא נלמד בקל־וחומר מנבילה, לא גזרו בגולל ודופק. והראב"ד כאן אומר שגולל ודופק מטמאים מן התורה. מגע למד רבי עקיבא מן הכתוב: וכל אשר יגע כו' (במדבר יט, טז), ואהל מ"על פני השדה" אבל משא לא נזכר בתורה. 88) ולא נגע בו. 89) האדם שגרר את הגולל. 90) מצדדיו. 91) משנה, שם.

טז. שָׂדֶה שֶׁנֶּחֱרַשׁ בָּהּ קֶבֶר וְאָבְדוּ עַצְמוֹת הַמֵּת בַּעֲפָרָהּ[92] - הֵיא הַנִּקְרֵאת בֵּית הַפֶּרֶס. וַעֲפָרָהּ מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּהּ עֶצֶם כְּשִׁעוּרָה, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וְכֵן כָּל אַרְצוֹת הָעַמִּים עֲפָרָן מְטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא מִפְּנֵי הָעַצָמוֹת שֶׁאֵין נִזְהָרִין בָּהֶן.

וְטֻמְאַת בֵּית הַפֶּרֶס וְאֶרֶץ הָעַמִּים[93] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[94].

92) אהלות פי"ח מ"ב. ראה לקמן פ"י. 93) שבת יד, ב: יוסי בן יועזר איש צרידה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים, גזרו טומאה על ארץ העמים. 94) לקמן פ"ט הי"ב.

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר המטמאים במגע ובמשא ובאוהל והמטמאים במגע ובמשא ולא באוהל, כל טומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליה, ומתי רקב המת מטמא, המת שנשרף ושלדו קיימת, ושפיר מרוקם שטרפו במים, תולעים ועורות האדם, וכל שבמת טמא בשעת חיבורו, משקה היוצא מהמתים והדברים שאם חסרו כל שהוא טהורים.

א. אֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל: הַמֵּת, אֲפִלּוּ נֵפֶל שֶׁלֹּא נִתְקַשְּׁרוּ אֵיבָרָיו בְּגִידִין. וּכְזַיִת מִבְּשַׂר הַמֵּת, וּכְזַיִת נֶצֶל. וְאֵיבָר מִן הַחַי וְאֵיבָר מִן הַמֵּת שֶׁיֵּשׁ עֲלֵיהֶם בָּשָׂר כָּרָאוּי. וְהַשִּׁדְרָה וְהַגֻּלְגֹּלֶת, וְרֹב בִּנְיָנוֹ וְרֹב מִנְיָנוֹ. וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִכָּל מָקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן לֹא רֹב בִּנְיָן וְלֹא רֹב מִנְיָן. וּרְבִיעִית דָּם תְּבוּסָה[2]. הַכֹּל שְׁתִּים עֶשְׂרֵה.

2) דם המטפטף מאדם הרוג בין חיים למיתה ומעורב בו דם חי ודם מת, וטומאתו מדרבנן.

ב. וְאֵלּוּ מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וְאֵין מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל: אֵיבָר מִן הַחַי שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ וְאֵין בּוֹ לְהַעֲלוֹת אַרוּכָה[3]. וְאֵיבָר מִן הַמֵּת שֶׁחָסַר בְּשָׂרוֹ אוֹ עַצְמוֹ וְלֹא נִשְׁאַר בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אַרוּכָה[4] אוֹ שֶׁחָסַר הָעֶצֶם אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר כְּדֵי לְהַעֲלוֹת אַרוּכָה. וְהַשִּׁדְרָה שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת. וְהַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁחָסְרָה וְאֵין בָּהּ רֹבַע עֲצָמוֹת. וְעֶצֶם אֲפִלּוּ כְּשְׁעוֹרָה. וְאֶרֶץ הָעַמִּים. וּבֵית הַפֶּרֶס. הַכֹּל שָׁבַע[5].

3) ואם חסר עצמו אפילו כל שהוא טהור לגמרי. 4) בבא זו מלמדת, שאפילו לא נשאר כדי להעלות ארוכה מטמא במגע ובמשא. ואף על פי שיש בשר כדי להעלות ארוכה - אינו מטמא באוהל. 5) מנה שמונה פרטים. ואולי אבר מן המת שחסר עצמו ויש בשר כדי להעלות ארוכה, ושאין עליו, נמנו כדבר אחד.

ג. הַגּוֹלֵל וְהַדּוֹפֵק מְטַמְּאִין בְּמַגָּע וּבְאֹהֶל כְּקֶבֶר וְאֵינָן מְטַמְּאִין בְּמַשָּׂא. הָרָקָב מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע. טֻמְאַת רֹבַע עֲצָמוֹת בְּאֹהֶל, וְטֻמְאַת רְבִיעִית דָּם, וְטֻמְאַת אֵיבָר שֶׁאֵין עָלָיו בָּשָׂר כָּרָאוּי, בֵּין מִן הַמֵּת[6] בֵּין מִן הַחַי - יֵרָאֶה לִי, שֶׁכָּלָן טֻמְאָתָן אֵינָן דִּין תּוֹרָה; שֶׁהֲרֵי אֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עֲלֵיהֶן[7], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בִּנְזִירוּת[8], וְאֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל טֻמְאָה בְּטֻמְאָה שֶׁל תּוֹרָה חָמֵּד עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ. לְפִיכָךְ אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁכָּל טֻמְאָה מִן הַמֵּת שֶׁאֵין הַנָּזִיר מְגַלֵּחַ עָלֶיהָ - אֵינָהּ דִּין תּוֹרָה.

6) כשהעצם שבו היא פחותה מכשעורה (כגון בנפל קטן - כסף משנה), שאם היא כשעורה מטמאה מן התורה. 7) ובנזיר מא, ב משמע שכל טומאות דאורייתא הנזיר מגלח עליהן. 8) פרק ז, הלכה ב. ושם כתב שהנזיר מגלח על חצי קב עצמות ועל חצי לוג דם ועל אבר שיש עליו בשר כראוי.

ד. אֵין רְקַב הַמֵּת מְטַמֵּא עַד שֶׁיִּקָּבֵר עָרֹם בְּאָרוֹן שֶׁל שַׁיִשׁ אוֹ שֶׁל זְכוּכִית[9] וְכֵיוֹצֵא בָּהֶן וְיִהְיֶה כֻּלּוֹ שָׁלֵם. חָסַר מִמֶּנּוּ אֵיבָר אוֹ שֶׁנִּקַּבֵּר בִּכְסוּתוֹ אוֹ בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ אוֹ שֶׁל מַתֶּכֶת - אֵין רְקָבוֹ טָמֵא, מִפְּנֵי שֶׁרְקַב הַכְּסוּת אוֹ רְקַב הָעֵץ אוֹ חֲלוּדַת הַמַּתֶּכֶת תִּתְעָרֵב בִּרְקַב גְּוִיָּתוֹ. וְרָקָב הַמְטַמֵּא שֶׁנִּתְעָרֵב בּוֹ[10] עָפָר כָּל שֶׁהוּא - הֲרֵי הוּא בְּטֻמְאָתוֹ[11]. וְלֹא אָמְרוּ רָקָב אֶלָּא לְמֵת בִּלְבַד, אֲבָל הָרוֹג אֵין לוֹ רָקָב.

9) אין חלודה שולטת בזכוכית וגם אינה מתפוררת לחלקים דביקים וכן השיש, אבל שאר אבנים מתפוררים. כל דיני רקב הם הלכה למשה מסיני (רש"י שם). 10) אחר שנעשה רקב. 11) תערובת לפני שירדה לו טומאת רקב - מעכבת, אבל תערובת הבאה לאחר מכאן אינה מטהרת.

ה. קָבְרוּ שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁגָּזְזוּ שְׂעָרוֹ אוֹ צִפָּרְנָיו וּקְבָרוּם עִמּוֹ, אוֹ שֶׁקָּבְרוּ אִשָּׁה מְעֻבֶּרֶת וְעֻבָּרָהּ בְּמֵעֶיהָ - אֵין לָהֶם רָקָב[12].

12) מפני שמעורב בו רקב מגוף אחר.

ו. טָחַן הַמֵּת עַד שֶׁנַּעֲשָׂה רָקָב - אֵינוֹ מְטַמֵּא, עַד שֶׁיַּרְקִיב מֵאֵלָיו.

ז. טָחֲנוּ כֻּלּוֹ וְהִנִּיחוֹ עַד שֶׁיַּרְקִיב, אוֹ שֶׁהֶרְקִיב מִקְצָתוֹ כְּשֶׁהוּא חַי וּמֵת וְהִרְקִיב כֻּלּוֹ - הֲרֵי זֶה סָפֵק, וְאִם נִטְמָא לְמִלֹּא חָפְנַיִם מֵרָקָב זֶה - הֲרֵי זֶה טָמֵא בְּסָפֵק.

ח. מִלֹּא חָפְנַיִם וְעוֹד מֵעָפָר הַנִּמְצָא תַּחַת הַמֵּת אוֹ מֵעָפָר הַנִּמְצָא בְּקֶבֶר, וְאֵין יָדוּעַ מַה טִּיבוֹ, אִם הוּא רָקָב שֶׁמְּטַמֵּא בְּאֹהֶל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא עָפָר שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ בְּנֶצֶל הַמֵּת וְדָמוֹ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא וּבְאֹהֶל[13], שֶׁהֲרֵי יֵשׁ בְּמִלֹּא חָפְנַיִם וְעוֹד מִלֹּא חָפְנַיִם רָקָב[14]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁאַף זוֹ טֻמְאָה מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

13) ובנידה כז, ב נימקו: "לפי שאי אפשר למלאות תרווד ועוד עפר בית הקברות שאין בו תרווד רקב". ולכאורה זה מנוגד למה שאמר בהלכה ד, שרקב שיש בו תערובת כל שהיא אינו מטמא. ובאליהו רבא במשנה שם מפרש על פי התוספתא כאן, שמה שאמרו הנקבר בכסותו או בארון של עץ אין לו רקב, הכוונה שאין לו דין רקב לטמא במלוא תרווד אלא דין עפר קברות לו, שצריך כמלוא תרווד ועוד.

[והמבי"ט בקרית ספר כותב, שמדאורייתא אינו מטמא אם יש בו תערובת, אבל מדברי סופרים מטמא]. 14) פירוש, אנו מחמירים ואומרים שמא רקב הוא שמטמא בשיעור מלוא חפניים במשא ובאוהל, אבל במגע אינו מטמא כלמעלה פרק ב הלכה י"א.

1 **ט. הַמֵּת שֶׁנִּשְׁתַּרַף וְשָׁלְדוּ קַיֶּמֶת[15], וְהוּא הַשִּׁדְרָה**
2 **וְהַצְּלָעוֹת - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא כְּמֵת שָׁלֵם. וְאֵין צָרִיךְ**
3 **לוֹמַר אִם נֶחֱרַךְ[16]. אֲבָל אִם נִשְׁתַּרַף עַד שֶׁנִּתְבַּלְבְּלָה**
4 **צוּרַת תַּבְנִיתוֹ - טָהוֹר. וְכֵן שָׁפִיר[17] מְרֻקָּם[18] שֶׁטָּרְפוּ**
5 **בַּמַּיִם[19] - טָהוֹר, שֶׁהֲרֵי נִתְבַּלְבְּלָה צוּרָתוֹ.**

15) כגון שנשרף ונעשה פחם ונשארה תבניתו כמו שהיתה. 16) חריכה פחותה משריפה. 17) תחילת יצירתו של העובר. 18) צורת איבריו ניכרת. 19) עירבבו.

6 **י. בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁנִּפְרַךְ וְנַעֲשָׂה כְּקֶמַח[20] - טָהוֹר. וְכֵן**
7 **אֵפֶר הַשְּׂרוּפִין - טָהוֹר. וְכֵן הַתּוֹלָעִים הַנֶּהֱוִין מִבְּשַׂר**
8 **הַמֵּת, בֵּין חַיִּים בֵּין מֵתִים - טְהוֹרִין. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ,**
9 **שֶׁהַמַּחַ בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בְּמֵת בֵּין בִּנְבֵלָה**
10 **וָשֶׁרֶץ.**

20) בגמרא שם מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש אם נפרך ולא נעשה כקמח, ר' יוחנן מטהר וריש לקיש מטמא, ואם נעשה כקמח גם ריש לקיש מטהר. ומדברי רבינו כאן נשמע שפוסק כריש לקיש.

11 **יא. עוֹר הָאָדָם - כִּבְשָׂרוֹ. וְאִם עִבְּדוֹ כָּל צָרְכּוֹ אוֹ**
12 **הִלֵּף בּוֹ כְּדֵי עֲבוֹדָה - הֲרֵי זֶה טָהוֹר מִן הַתּוֹרָה[21].**
13 **אֲבָל מִדִּבְרֵיהֶם מְטַמֵּא בִּכְזַיִת כִּבְשַׂר הַמֵּת. גִּזְרָה**
14 **שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל בְּנֵי אָדָם לְעַבּוּד עוֹרוֹת הָאָדָם**
15 **וְיִשְׁתַּמְּשׁוּ בָּהֶן[22].**

21) כלשון אחרון של עולא, אבל ללשון ראשון גם כשלא עיבדו טהור מן התורה. 22) בגמרא שם: "גזירה שמא יעשה אדם עורות אביו ואמו שטיחים".

16 **יב. עוֹר הַבָּא כְּנֶגֶד פָּנָיו שֶׁל אָדָם כְּשֶׁיִּוָּלֵד, בֵּין**
17 **שֶׁהָיָה חַי וְאִמּוֹ חַיָּה בֵּין שֶׁנּוֹלַד מֵת וְאִמּוֹ מֵתָה -**
18 **הֲרֵי זֶה טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּמוֹ פֶּרֶשׂ אוֹ צוֹאָה וְקִיא**
19 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן.**

20 **יג. כֹּל שֶׁבַּמֵּת טָמֵא, חוּץ מִן הַשִּׁנַּיִם וְהַשֵּׂעָר**
21 **וְהַצִּפָּרְנַיִם[23], הוֹאִיל וְגִזְעָן מַחֲלִיף[24]. וּבְשֵׂעַת חִבּוּרָן**
22 **הַכֹּל טָמֵא. כֵּיצַד? הַמֵּת בַּחוּץ וּשְׂעָרוֹ בְּתוֹךְ הַבַּיִת -**
23 **נִטְמָא כָּל אֲשֶׁר בַּבַּיִת. וְכֵן הַנּוֹגֵעַ[25] בִּשְׂעָרוֹ אוֹ בְּשִׁנָּיו**
24 **אוֹ בְּצִפָּרְנָיו כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין - נִטְמָא. שְׂעָרוֹ הָעוֹמֵד**
25 **לְהִגָּזֵז[26] וְצִפָּרְנָיו הָעוֹמְדִים לְהִנָּטֵל, הוֹאִיל וְהֵן**
26 **עוֹמְדִין לְהִנָּטֵל יֵשׁ בָּהֶן סָפֵק. לְפִיכָךְ, הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן -**
27 **הֲרֵי הוּא סָפֵק טָמֵא. כָּל מַשֶּׂקֶה[27] הַיּוֹצֵא מִן הַמֵּתִים**
28 **- טָהוֹר[28], חוּץ מִדָּמוֹ. וְכָל מַרְאֵה דָמִים מִן הַמֵּת -**
29 **טָמֵא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ. וּמִפְּנֵי מָה לֹא גָּזְרוּ עַל מַשֶּׂקֶה**
30 **הַמֵּת כְּדֶרֶךְ שֶׁגָּזְרוּ עַל מַשְׁקִין הַיּוֹצְאִין מִכָּל**
31 **הַטְּמֵאִין? מִפְּנֵי שֶׁהַמֵּת הַכֹּל בִּדְלִין מִמֶּנּוּ, לֹא גָּזְרוּ**
32 **עַל מַשְׁקָיו.**

23) אחר שפירשו מן המת. 24) נידה נה, א. פירוש, אם ניטלו יש להם חליפים שאחרים צומחים במקומם. בשיניים, - שמקצתן אינן חוזרות וצומחות - נאמר שם בגמרא טעם אחר; מפני שלא נבראו עימו. 25) נזיר נא, א. דין זה יוצא מאיבעיה של חזקיה שם בשערו העומד להיגלח, ומשמע שאם אינו עומד להיגלח - טמא. 26) לפני שמת עמדו להיגזז. 27) דבר נוזל. 28) ואף על פי שנוזלים היוצאים מטומאות אחרות טמאים.

33 **יד. כָּבֵד שֶׁנִּמּוֹחָה מְטַמְּאָה בְּרִבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהִיא**
34 **כְּדַם נִקְפָּה. דַּם קָטָן שֶׁיָּצָא כֻּלּוֹ, אִם אֵין בּוֹ רְבִיעִית**
35 **- טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּל דָּם שֶׁבּוֹ[29].**

29) כחכמים באהלות פרק ב משנה ד נגד דעת רבי עקיבא שמדמה דם לעצמות ששלד שלם מטמא בכל שהוא. בתוספתא שם פרק ג הלכה ד השיבו חכמים לרבי עקיבא שלוש תשובות למה אין לדמות בשר לעצמות: א. העצמות אפילו פחות משיעורן (רובע הקב) מטמאות ברוב מניין ורוב בניין; ב. אפילו עצם כשעורה מטמא במגע ובמשא. אבל דם אינו מטמא פחות משיעורו הקבוע (רביעית); ג. אי אפשר שלא נשארה טיפת דם בגופו של הקטן.

36 **טו. וְאֵלּוּ אִם חָסְרוּ כָּל שֶׁהוּא - טְהוֹרִים: רְבִיעִית**
37 **דָּם, וְעֶצֶם כִּשְׂעוֹרָה, וּכְזַיִת בָּשָׂר, וּכְזַיִת נֶבֶל, וּמְלֹא**
38 **חָפְנַיִם רָקָב, וְאֵיבָר מִן הַחַי שֶׁחָסַר מֵעַצְמוֹ כָּל**
39 **שֶׁהוּא.**

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר דין רבעית דם, ושדרה שנגמרה, וגולגולת של שני מתים, כל טומאות שבמת אם מצטרפין, ועצם כשעורה שנתחלקה לשנים, רובע עצמות שנרקבו, וכזית מן המת שחתכו לחלקים ודבקו, ושדרה שנגמרו רוב חוליות שבה, כל המטמאין באוהל שנחלקו והכניסן בתוך הבית, מלא חפנים רקב שנתפזר בתוך הבית, דם שנשפך באויר ודם שנבלע בכסות, וכיצד משערין אותה, המגע והמשא והאוהל שלשה שמות הם.

40 **א. רְבִיעִית דָּם[2] הַבָּאָה מִשְּׁנֵי מֵתִים - טְהוֹרָה, עַד**
41 **שֶׁתְּהֶיֶה כָּל הָרְבִיעִית מִמֵּת אֶחָד. שִׁדְרָה שֶׁנִּגְמְרָה**
42 **מִשְּׁנֵי מֵתִים, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ מִקְצָת הַחֻלְיוֹת מֵאֶחָד**
43 **וְתַשְׁלוּמָן מִמֵּת אַחֵר, וְכֵן הַגֻּלְגֹּלֶת שֶׁל שְׁנֵי מֵתִים[3],**
44 **וְרֹבַע עֲצָמוֹת מִשְּׁנֵי מֵתִים, וְאֵיבָר מִן הַמֵּת מִשְּׁנֵי**
45 **מֵתִים - כָּל אֵלּוּ אֵינָן מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל, אֶלָּא בְּמַגָּע**
46 **וּבְמַשָּׂא[4], כִּשְׂאָר כָּל עֲצָמוֹת.**

2) כל הדינים שבהלכה זו שנויים במחלוקת באהלות פ"ב מ"ו, ורבינו פסק בכולם כחכמים. 3) חלק אחד ממת זה.

והחלק השני, המשלים את החסר, בא ממת אחר. 4) אם יש בהן כשעורה.

1 **ב. אֵיבָר[5] מִן הַחַי מִשְּׁנֵי אֲנָשִׁים - טָהוֹר. אֲפִלּוּ**
2 **מֵאִישׁ אֶחָד, אִם נֶחֱלַק לְשָׁנַיִם[6] - טָהוֹר[7].**

5) שם. 6) וחזר וחיברם. 7) כתנא־קמא שם. והטעם, מפני "שאין חיבורי אדם חיבור" (שם פ"ג מ"ד). פירוש, חיבור מלאכותי בידי אדם אינו חיבור לטומאה.

3 **ג. כְּזַיִת[8] בָּשָׂר מִשְּׁנֵי מֵתִים, וּכְזַיִת נֶצֶל מִשְּׁנֵי מֵתִים,**
4 **וּמְלֹא חָפְנַיִם רָקָב מִשְּׁנֵי מֵתִים[9] שֶׁכָּל אֶחָד מֵהֶן יֵשׁ**
5 **לוֹ רָקָב[10] - הֲרֵי אֵלּוּ מְצָטָרְפִין זֶה עִם זֶה. וְכֵן כַּחֲצִי**
6 **זַיִת בָּשָׂר וְכַחֲצִי זַיִת נֶצֶל מְצָטָרְפִין זֶה עִם זֶה[11].**
7 **וּשְׁאָר כָּל הַטֻּמְאוֹת שֶׁמֵּת אֵין מְצָטָרְפִין זֶה עִם זֶה,**
8 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁווּ בִּשְׁעוּרֵיהֶן.**

8) תוספתא אהלות פ"ד ה"ג. 9) שלא נקברו יחד (ראה למעלה פ"ג ה"ח). 10) לפי התנאים שנתבארו למעלה בפ"ג. 11) שם, ניצל דינו כבשר, ומטמא בכזית כבשר.

9 **ד. עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה[12] שֶׁנֶּחֱלַק לִשְׁנַיִם - מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[13].**
10 **וְכֵן רֹבַע[14] עַצְמוֹת מֵת אֶחָד שֶׁנִּדַּקְדְּקוּ[15] וְאֵין בְּכָל**
11 **אֶחָד מֵהֶם עֶצֶם כִּשְׁעוֹרָה - מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[16] כְּאִלּוּ לֹא**
12 **נִדַּקְדְּקוּ.**

12) אהלות פ"ב מ"ז, כר' עקיבא. 13) במשנה כתוב סתם: ר' עקיבא מטמא, ורבינו מפרש שמטמא במשא בלבד, אבל לא במגע כמו רקב (למעלה פ"ג ה"ג) וכזית מן המת שבהלכה הבאה (ראה להלן אות יט). 14) שם, כחכמים. 15) נשברו לחלקים דקים. 16) וכל־שכן שמטמא במשא, אבל לא במגע. [המלה "וכן" מתפרשת ככה: כמו שעצם כשעורה שנחלקה מטמאה כלפני חלוקתה, היינו במשא, כך רובע עצמות שמטמא באוהל, אין החלוקה גורעת מחומר טומאתו לטמא באוהל. אבל במגע אינו מטמא, מפני שאי־אפשר ליגע בכולן].

13 **ה. כְּזַיִת מִן הַמֵּת שֶׁחֲתָכוֹ לַחֲלָקִים וְרִדְּדוֹ[17] וְדִבְּקוֹ -**
14 **מְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא[18], וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע[19] קְצָתוֹ[20]**
15 **אַף עַל פִּי שֶׁחִבְּרוֹ, שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.**

17) דפק עליהם בדבר קשה, ועל־ידי הדפיקות נתחברו החלקים. 18) כמו ברובע עצמות. 19) כמו עצם כשעורה שנחלק ורובע עצמות שנדקדקו. ולשלשתם נימוק אחד, מפני שאינו נוגע בכל השיעור, אבל נושא הוא את כל השיעור וגם מאהיל על כולו. 20) משמע, שאם נגע בבת אחת בכל חלקי הכזית - טמא. וזה כדעת חכמים במשנה אהלות פ"ג, א. ומובן שגם בעצם כשעורה שנחלק - הדין כך.

16 **ו. כְּזַיִת חֵלֶב[21] שֶׁלֹּם שֶׁהִתִּיכוֹ - טָמֵא[22]. הָיָה מְפֹרָד**
17 **וְהִתִּיכוֹ - טָהוֹר[23].**

21) נזיר נ, ב. 22) שהרי לא נתפרד לחלקים. בגמרא שם אמרו, שלא בכל התנאים טמא, ויש לתמוה שרבינו סתם הדברים. 23) לפני ההתכה פרחה טומאתו, וההתכה אינה מועילה מפני שחיבורי אדם אינו חיבור.

18 **ז. שִׁדְרָה[24] שֶׁנִּגְרְרוּ מִמֶּנָּה רֹב חֻלְיוֹת שֶׁלָּהּ, אַף עַל**
19 **פִּי שֶׁשִּׁלְדָּהּ קַיֶּמֶת - אֵינָהּ מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל. וּבְזִמַּן**
20 **שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַקֶּבֶר, אֲפִלּוּ מְשֻׁבֶּרֶת, אֲפִלּוּ מְכֻתֶּתֶת[25]**
21 **- מְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, מִפְּנֵי שֶׁהַקֶּבֶר מְצָרְפָהּ.**

24) נזיר נב, א. 25) לחלקים דקים.

22 **ח. כָּל הַמְטַמְּאִין[26] בְּאֹהֶל שֶׁנֶּחְלְקוּ וְהִכְנִיסָן בְּתוֹךְ**
23 **הַבַּיִת - הָאֹהֶל מְצָרְפָן וּמְטַמְּאִין בְּאֹהֶל.**

26) כחכמים במשנה אהלות פ"ג, א.

24 **ט. עֶצֶם[27] שֶׁיֵּשׁ עָלָיו כְּזַיִת בָּשָׂר בִּידֵי שָׁמַיִם, וְהִכְנִיס**
25 **מִקְצָתוֹ[28] לְפָנִים מִן הַבַּיִת - נִטְמָא הַבַּיִת. שְׁנֵי עֲצָמוֹת**
26 **וַעֲלֵיהֶם כִּשְׁנֵי חֲצָיֵי זֵיתִים בָּשָׂר, וְהִכְנִיס מִקְצָתָן**
27 **לְפָנִים - הַבַּיִת טְמֵאָה. וְאִם הָיָה הַבָּשָׂר תָּחוּב בָּעֲצָמוֹת**
28 **בִּידֵי אָדָם - הַבַּיִת טְהוֹרָה; שֶׁאֵין חִבּוּרֵי אָדָם חִבּוּר.**

27) תוספתא אהלות פ"ד ה"ד. 28) אפילו מקצת העצם, מפני שהוא מחובר בידי שמים, הרי הוא כאילו נכנס כולו. וכל־שכן אם הכניס מקצת הבשר, שהבשר גורם לטומאת אהל ולא העצם.

29 **י. מְלֹא חָפְנַיִם[29] רָקָב שֶׁנִּתְפַּזֵּר בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הַבַּיִת**
30 **טְמֵאָה[30].**

29) משנה אהלות פ"ג, ב. 30) כחכמים

31 **יא. רְבִיעִית דָּם[31] שֶׁנִּבְלְעָה בְּתוֹךְ הַבַּיִת - הַבַּיִת טְהוֹרָה**
32 **לְהַבָּא[32], וְכֹל שֶׁהָיָה בּוֹ בְּעֵת שֶׁנִּבְלְעָה[33] הָרְבִיעִית**
33 **בָּאָרֶץ טָמֵא.**

31) נידה סב, ב. 32) אחר שנבלעה. 33) נראה, שאפילו נבלעה מקצת הרביעית ולא נשאר כשיעור רביעית - טהור.

34 **יב. כְּזַיִת[34] מִן הַמֵּת שֶׁאָבַד בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּבִקֵּשׁ וְלֹא**
35 **נִמְצָא - הַבַּיִת טְהוֹרָה[35]. וְלִכְשֶׁיִּמָּצֵא - הַבַּיִת טְמֵאָה**
36 **לְמַפְרֵעַ[36] מֵעֵת שֶׁאָבַד עַד שֶׁנִּמְצָא.**

34) תוספתא אהלות פ"ד ה"ד. 35) אנו אומרים שחתול או עכבר אכלו. (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 36) ואין אנו אומרים שזה בשר אחר.

37 **יג. רְבִיעִית דָּם[37] שֶׁנִּשְׁפַּךְ בָּאֲוִיר[38], אִם קָרֵשׁ[39] אוֹ**
38 **שֶׁהָיָה בִּמְקוֹם אַשְׁבֵּרֶן[40], וְהוּא הַמָּקוֹם הַנָּמוּךְ כְּמוֹ**
39 **גֻּמָּא, וְהָאֹהֶל הַמַּאֲהִיל עַל מִקְצָתוֹ - נִטְמָא. נִשְׁפַּךְ**
40 **עַל הָאַסְקֻפָּה בְּמוּרָד[41], בֵּין לִפְנִים בֵּין לַחוּץ[42] -**
41 **הַבַּיִת טְהוֹרָה[43], שֶׁהֲרֵי לֹא נָח הַדָּם עַל הָאַסְקֻפָּה. וְאִם**
42 **הָיְתָה הָאַסְקֻפָּה אַשְׁבֵּרֶן אוֹ שֶׁקָּרֵשׁ הַדָּם עָלֶיהָ -**
43 **הַבַּיִת טְמֵאָה[44]. רְבִיעִית דָּם שֶׁנִּבְלְעָה בִּכְסוּת[45]: אִם**
44 **מִתְבַּבֶּסֶת וְיוֹצְאָה מִמֶּנּוּ רְבִיעִית דָּם - הֲרֵי זוֹ הַכְּסוּת**
45 **מְתָטַמְּאָה בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא וּבְאֹהֶל; וְאִם לָאו - אֵינָהּ**

מִתְטַמְּאָה בְּאֹהֶל, וַהֲרֵי הִיא כִּכְסוּת שֶׁנָּגְעָה בְּמֵת; שֶׁכָּל הַבָּלוּעַ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לָצֵאת - טָהוֹר. כֵּיצַד[46] מְשַׁעֲרִין אוֹתָהּ?[47] מְכַבְסִין אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמֵבִיא מַיִם כְּמִדָּתָן[48] וְנוֹתֵן לְתוֹכָן רְבִיעִית דָּם; אִם הָיָה מַרְאִיהֶן שָׁוֶה אוֹ שֶׁהָיָה מֵי הַכִּבּוּס אָדֹם יוֹתֵר מִמֵּי הַמֶּזֶג - בְּיָדוּעַ שֶׁיָּצָא מִמֶּנָּה רְבִיעִית[49].

37) אהלות פ"ג מ"ג. 38) פירוש, במקום שאין על גביו אוהל (תוספות יום טוב ותפארת ישראל שם). 39) במקום שנפל. 40) שהוא מכונס בתוך גומא. 41) שהאסקופה משופעת. 42) בין שהשיפוע הוא כלפי פנים, ובין אם הוא כלפי חוץ. 43) ואף־על־פי שסופו של הדם להגיע לבית דרך השיפוע, טהור הבית כל זמן שלא הגיע, שהשיפוע אינו מחבר (במשנה: "הקטפרס"). ואף־על־פי שבשר או עצמות שנחלקו מטמאים באוהל (ראה למעלה ה"ד וה"ה), דם אינו מטמא אלא במחובר. והראב"ד בהשגותיו כאן מפרש טעמו של דבר: רביעית דם מטמא מפני שדם נקרא נפש, ונפש היא רביעית דם מחובר (שיעור הדם בגופו של קטן), ולא כשהוא מחולק. 44) אפילו מקצתו מחוץ למשקוף, כי האוהל מטמא אף־על־פי שהוא מאהיל רק על חלק מן הטומאה. 45) שם משנה ב. 46) תוספתא שם פ"ד ה"ד. 47) לקבוע אם יוצאת רביעית דם. 48) ככמות המים לפני הכיבוס. 49) ולכאורה אפשר לקבוע באופן יותר פשוט אם יצא רביעית או לא. אפשר למדוד את המים אחרי הכביסה, ולראות אם יש בתערובות רביעית יותר ממה שהיה לפני הכיבוס, אולם אין לסמוך על כך, מפני שנשאר מים בכסות, ובמקומם יצא דם, ולפיכך לא גדלה כמות מי הכיבוס ברביעית. אבל כשמשערים במראה, אנו אומרים כשם שנשארו מים בכסות, כך נשאר דם באותו יחס.

יד. הַמַּשָּׂא[50] וְהָאֹהֶל שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת הֵם, וְכֹל שֶׁהוּא מִשָּׁם אֶחָד מִצָּטָרֵף וּמְטַמֵּא, וּמִשְּׁנֵי שֵׁמוֹת אֵינוֹ מִצָּטָרֵף וְטָהוֹר. כֵּיצַד? הַנּוֹגֵעַ בִּכְשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים אוֹ שְׁנָּשָׂא שְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים בְּבַת אַחַת, אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל כִּשְׁנֵי חֲצָאֵי זֵיתִים אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עַל חֲצִי זַיִת וַחֲצִי זַיִת אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו, אוֹ שֶׁהָיָה הוּא וַחֲצִי זַיִת חֲצִי זַיִת תַּחַת הָאֹהֶל וְהֶאֱהִיל בְּמִקְצָת גּוּפוֹ עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ הֶאֱהִיל חֲצִי זַיִת עַל מִקְצָתוֹ - הַכֹּל טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא שָׁם אֶחָד. אֲבָל הַנּוֹגֵעַ[51] בַּחֲצִי זַיִת אוֹ הַנּוֹשֵׂא חֲצִי זַיִת וְדָבָר אַחֵר מַאֲהִיל עָלָיו וְעַל כַּחֲצִי זַיִת אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל עָלָיו חֲצִי זַיִת אַחֵר אוֹ שֶׁהֶאֱהִיל הוּא עַל חֲצִי זַיִת אַחֵר, וְכֵן הַנּוֹשֵׂא[52] כַּחֲצִי זַיִת וְנָגַע בַּחֲצִי זַיִת אַחֵר - הַכֹּל טְהוֹרִים; שֶׁאֵין הַמַּגָּע מִצָּטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׂאָר טֻמְאוֹת, וְלֹא הַמַּגָּע מִצָּטָרֵף עִם הָאֹהֶל, וְלֹא הָאֹהֶל מִצָּטָרֵף עִם הַמַּשָּׂא, [לְפִי שֶׁאֵינוֹ שָׁם אֶחָד].

50) שם פ"ג מ"א. פסק כחכמים. 51) במשנה שם, יש לכאורה סתירה בדין זה בין רישא לסיפא, ועמדו על זה בגמרא חולין קכה, ב, ותירצו שברישא המדובר בטומאה רצוצה (טומאה הנמצאת במקום סתום, ואין במקומה חלל טפח - נקראת טומאה רצוצה) והלכה למשה מסיני, שטומאה רצוצה בוקעת ועולה בוקעת ויורדת, ולפיכך המאהיל עליה כאילו נוגע בה. וברור שרבינו מדבר בטומאה שאינה רצוצה. 52) ולא נגע בו.

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר המתטמאים מחמת המת, אדם או כלים. ואדם שנטמא במת ונגע בכלים, כלים שנטמאו במת במגע או באהל, וכלים בכלים או אדם בכלים, כלי חרס אם נעשה אב הטומאה, וכלל גדול בטומאה הנקרא אב, וראשון שני ושלישי והנקרא טמא מת או ולד, ואבות טומאה של דברי סופרים, האוהל עצמו המאהיל על הטומאה, ואי זה אוהל מאהיל, היוצא מן העץ אם מתטמא באוהל, ובגדים הנוגעים במת אם מטמאין באוהל, המת אם מטמא משכב ומושב מתחתיו ועל גביו.

א. כָּל הַמִּתְטַמְּאִין[2] מֵחֲמַת הַמֵּת, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה. כֵּיצַד? אָדָם אוֹ כְּלִי שֶׁנָּגַע בִּדְבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַגָּע[3], אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּאֹהֶל בְּאֶחָד מִדְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין בְּאֹהֶל, וְכֵן אָדָם שֶׁנָּשָׂא דְּבָרִים שֶׁמִּטַּמְּאִין מִן הַמֵּת בְּמַשָּׂא - הַכֹּל טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה; שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הַבָּא אֶל הָאֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר בָּאֹהֶל יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים[4].

2) מגע ואוהל מפורשים בתורה שמטמאים טומאת שבעה, ומשא למדנו מנבילה בקל־וחומר. ראה למעלה פ"א ה"א־ב. 3) נמנו למעלה פ"ג. 4) מכתוב זה למדנו שאוהל המת מטמא טומאת שבעה, ולא הוברר למה לא הביא גם את הכתוב במגע (במדבר יט, יא): הנוגע במת לכל נפש אדם וטמא שבעת ימים. [ואולי, מפני שב'ספרי' אמרו, שטומאת מגע אפשר ללמוד בקל־וחומר מאוהל, מצא רבינו כמיותר להביא גם את הכתוב במגע].

ב. אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְכֵלִים שֶׁיִּגַּע בָּהֶן אָדָם זֶה - טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם[6]. אֲבָל אָדָם שֶׁנָּגַע בְּאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת, בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ מִמְּטַמְּאָיו בֵּין שֶׁנָּגַע בּוֹ כְּשֶׁהוּא עֲדַיִן נוֹגֵעַ בַּמֵּת[7] - הֲרֵי זֶה הַשֵּׁנִי טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב[8]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַנֶּפֶשׁ הַנֹּגַעַת תִּטְמָא עַד הָעָרֶב[9]. זֶהוּ דִּין תּוֹרָה. אֲבָל מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת וְנָגַע בְּאָדָם אַחֵר וַעֲדַיִן הוּא מְחֻבָּר בַּמֵּת - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה, וּכְאִלּוּ נָגַע זֶה הַשֵּׁנִי בַּמֵּת עַצְמוֹ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[10]; אֲבָל לְנָזִיר וּלְעוֹשֶׂה פֶּסַח[11], בֵּין בִּשְׁעַת חִבּוּר בֵּין אַחַר שֶׁפֵּרַשׁ - אֵינוֹ טָמֵא אֶלָּא טֻמְאַת עֶרֶב, כְּדִין תּוֹרָה.

5) בפסחים יד, ב - דרשו מהכתוב (שם טז): "בחלל חרב", חרב הרי הוא כחלל. כלומר, מה חלל אבי אבות הטומאה,

אף החרב שנגעה בו - כך. ודעת רבינו שלאו דוקא חרב, אלא כל הכלים, ואפילו כלי עץ ודומיהם, דינם כך חוץ מכלי חרס (ראה לקמן ה"ג), ובגמרא שם למדו מכאן גם על כלי הנוגע באב הטומאה שמקבל דרגת הטומאה של מטמאו, והוא טמא שבעה ימים. אולם רבינו כאן מביא דרשה אחרת לכלי שנטמא באב הטומאה. ויבואר להלן ה"ג. 6) ונשמע שאין לבגדים טהרה לפני היום השביעי. 7) זה נקרא בגמרא טומאה בחיבורין. 8) בנזיר מא, ב -אמר רבי ינאי, שאין הנזיר מגלח על טומאה בחיבורין. ופירשו שם הטעם, מפני שאינה מן התורה. ומכאן למד רבינו, שאינה מטמאה שבעה. (אמנם בעבודה זרה לז, ב - למדו טומאה בחיבורין מן המקרא, אבל רבינו סובר שהמסקנה של רבא שם מבטלת את הלימוד הזה (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס)). ראה באות הבאה. 9) לפני־זה כתוב: וכל אשר יגע בו הטמא יטמא, ומפרש רבינו שלדעת רבא שם, סופו של הפסוק (והנפש הנוגעת תטמא עד הערב) הוא פירוש למה שנאמר לפניו, ולא כמו שרצו לפרש (במס' עבודה זרה, שם) "יטמא" היינו שבעת ימים, "והנפש הנוגעת", כלומר השלישי, טמא טומאת ערב. 10) אסור לו לאכול תרומה וקדשים. 11) נזיר מא, ב. פירוש, אם נטמא נזיר בטומאת חיבורי אדם, אינו מגלח ואינו סותר את ימי נזרו אלא ממשיך כאילו לא נטמא. ואדם שנטמא בחיבורין בערב פסח, אינו נדחה לפסח שני אלא עושה פסחו בו ביום כמו טמא שרץ (ראה הל' קרבן פסח פ"ו ה"א־ב).

ג. כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בְּאֹהֶל - חֲרֵי הֵן לַנּוֹגֵעַ בָּהֶן כְּנוֹגֵעַ בַּמֵּת עַצְמוֹ: מָה הַמֵּת מְטַמֵּא הַנּוֹגֵעַ בּוֹ, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טֻמְאַת שִׁבְעָה; אַף כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת, הֵם וְהַכֵּלִים אוֹ הָאָדָם שֶׁיִּגַּע בָּהֶן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[12]. שֶׁנֶּאֱמַר: בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְּמֵת[13]; מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁהַחֶרֶב מֵמֵת. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים, בֵּין כְּלֵי מַתָּכוֹת בֵּין כְּלֵי שֶׁטַח[14] וּבְגָדִים[15]. חֲרֵי הוּא אוֹמֵר[16]: כֹּל הֹרֵג נֶפֶשׁ וְכֹל נֹגֵעַ בֶּחָלָל. וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ, שֶׁזֶּה יָרָה חֵץ וְהָרַג אוֹ זָרַק אֶבֶן וְהָרַג נִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים? אֶלָּא הוֹרֵג נֶפֶשׁ בְּחֶרֶב וְכֵיוֹצֵא בָּהּ, שֶׁנִּטְמָא בִּנְגִיעָתוֹ בַּכְּלִי שֶׁהָרַג בּוֹ, שֶׁחֲרֵי נָגַע הַכְּלִי בַּמֵּת. וּמִנַּיִן שֶׁאַף הַכֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמֵת שִׁבְעָה? שֶׁחֲרֵי הוּא אוֹמֵר: וְכַבַּסְתֶּם בִּגְדֵיכֶם בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וּטְהַרְתֶּם[17]. הָא לָמַדְתָּ, שֶׁכָּל אָדָם הַטָּמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה מְטַמֵּא בְּגָדִים טֻמְאַת שִׁבְעָה.

12) רבינו כפל שלוש פעמים את המונח "נגיעה" להדגיש ולומר לך, שטומאה זו מטמאת רק בנגיעה, אבל לא באוהל ובמשא. ראה לקמן ה"ט. 13) דין כלים שנגעו במת עצמו, למדנו ממקרא זה. אבל כלים שנגעו באדם שנטמא במת, למד רבינו למעלה בתחילת ה"ב מהכתוב "וכבסתם בגדיכם ביום השביעי", ע"פ ה'ספרי' חוקת, פיסקה קל. 14) כלים שמתטהרים ע"י שטיפה במי מקווה. 15) אבל לא כלי חרס (ראה לקמן ה"ו). 16) 'ספרי' חוקת, פיסקה קכז. 17) נתבאר למעלה ה"ב, ובהלכה זו.

ד. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר[18]: אָדָם שֶׁנָּגַע בְּמֵת, וְאָדָם בְּאָדָם אַחֵר - הָרִאשׁוֹן טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהַשֵּׁנִי טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְכֵלִים בַּכֵּלִים - שְׁנֵיהֶם טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה[19]; אֲבָל הַשְּׁלִישִׁי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב. כֵּלִים הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, וְאָדָם בַּכֵּלִים, וְכֵלִים בָּאָדָם - שְׁלִשְׁתָּן טְמֵאִין טֻמְאַת שִׁבְעָה[20]; וְהָרְבִיעִי, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים, טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב.

18) אהלות פ"א מ"א־ג. 19) אבל יש הבדל ביניהם, הראשונים נעשים אבי אבות הטומאה ומטמאים את הנוגע בהם טומאת שבעה כמו המת עצמו. אבל הכלים השניים הם אב הטומאה ומטמאים את הנוגע בהם, בין אדם ובין כלים, טומאת ערב בלבד. 20) שכלים הנוגעים באדם שהוא אב הטומאה, נעשו כמותו (משנה, שם). אבל כלים שנגעו בכלים שהם אב הטומאה - נעשו ראשון.

ה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[21] לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[22]; אֲבָל לְחַיֵּב כָּרֵת עַל בִּיאַת מִקְדָּשׁ אוֹ עַל אֲכִילַת קָדָשִׁים - אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא הַשְּׁנַיִם בִּלְבַד: הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּגַע בַּמֵּת וְהַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע בּוֹ, כְּדִין תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע בּוֹ[23] הַטָּמֵא יִטְמָא; אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בִּכְלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּאָדָם אוֹ הַנּוֹגֵעַ בְּאָדָם שֶׁנָּגַע בִּכְלִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת - פָּטוּר, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ[24]. שֶׁהַדְּבָרִים הָאֲלוּ, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן דִּבְרֵי קַבָּלָה - אֵינָן דִּין תּוֹרָה[25], שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה אֶלָּא זֶה שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת שֶׁהוּא אָב, וְהַשֵּׁנִי הַנּוֹגֵעַ בּוֹ שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, בֵּין אָדָם בֵּין כֵּלִים.

21) 'ירושלמי' נזיר פ"ז ה"ד. 22) פירוש, למנות ראשון לטומאה ושני לטומאה, עד רביעי בקדשים (ראה הלכה ט). ב'ירושלמי' שם אמרו: רבי יוחנן בשם רבי ינאי, וכולהון תורה הן אצל תרומה, אבל על ביאת מקדש אינו חייב אלא על שני שנגע בראשון. ורבי אבין בר חייא ב'ירושלמי' שם חולק על רבי יוחנן, ודעתו שגם באדם שנגע באדם פטור, ורבינו פסק כרבי יוחנן. (נאמרו פירושים שונים בדברי ה'ירושלמי' הזה (ראה 'פני משה' ו'חזון איש'), אולם דברי רבינו מתפרשים יפה לפי הכסף־משנה). 23) פירוש, בזה שנגע במת עצמו. 24) אף־על־פי שנגע באב הטומאה ונטמא. 25) פ"ג הט"ו.

ו. כְּלִי חֶרֶשׂ שֶׁנָּגַע בְּמֵת[26] אוֹ שֶׁהָיָה עִמּוֹ בְּאֹהֶל - טָמֵא. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא [לֹא אָדָם] וְלֹא כְּלִי חֶרֶשׂ אַחֵר וְלֹא שְׁאָר כֵּלִים[27]; שְׁאֵין כְּלִי חֶרֶשׂ נַעֲשֶׂה אַב הַטֻּמְאָה לְעוֹלָם[28], לֹא בְּמֵת וְלֹא בִּשְׁאָר טֻמְאוֹת. וְזֶה דִּין תּוֹרָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבָּלָה.

26) כל הדינים שאינם מפורשים ממש בתורה, אלא נדרשו מן הכתובים - נקראים לפעמים בפי רבינו 'דברי סופרים',

וברוב הענינים דינם כדיני תורה, אבל על ביאת מקדש אין חייבים כרת אלא בטומאה המפורשת בתורה (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 27) פירוש, אם אוירו נגע במת. ביארנו כבר, שכלי חרס אינו מיטמא מדופנו החיצון אלא מבפנים. 28) אלא אוכלין ומשקין בלבד. כלים פ"ח מ"ד. ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"ט ה"א, שנינו: "יכול (יכול אני לפרש) אף הכלים מיטמאים באויר כלי חרס, תלמוד־לומר "מכל האוכל", אוכלים מיטמאים באויר כלי חרס, ואין הכלים מיטמאים באויר כלי חרס". ומכאן למדנו שכלים אינם מקבלים טומאה מוולד הטומאה (רש"י פסחים כ, ב).

1 **ז. זֶה כְּלָל גָּדוֹל[29] בְּטֻמְאוֹת: כָּל אַב הַטֻּמְאָה מְטַמֵּא**
2 **אָדָם וּמְטַמֵּא בְּגָדִים וְכֵלִים, בֵּין כְּלֵי מַתָּכוֹת בֵּין כְּלֵי**
3 **שֶׁטַח בֵּין כְּלֵי חֶרֶשׂ. וְכָל הַמְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים**
4 **בְּנִגְיעָה - הֲרֵי זֶה אַב הַטֻּמְאָה. וְכָל וָלָד הַטֻּמְאוֹת**
5 **מְטַמֵּא אֳכָלִין וּמַשְׁקִין, וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְכֵלִים,**
6 **לֹא כְּלֵי חֶרֶשׂ וְלֹא שְׂאָר כֵּלִים וּבְגָדִים.**

29) עירובין קד, ב. ראה ה"ח.

7 **ח. כָּל הַנּוֹגֵעַ בְּאָב הוּא הַנִּקְרָא רִאשׁוֹן, וְהַנּוֹגֵעַ**
8 **בְּרִאשׁוֹן נִקְרָא שֵׁנִי, וְהַנּוֹגֵעַ בְּשֵׁנִי נִקְרָא שְׁלִישִׁי,**
9 **וְהַנּוֹגֵעַ בִּשְׁלִישִׁי נִקְרָא רְבִיעִי. וְהָרִאשׁוֹן וְשֶׁלְּמַטָּה**
10 **מִמֶּנּוּ כֻּלָּן נִקְרָאִין וְלַד הַטֻּמְאָה[30].**

30) ב"ק ב, ב. "אבות הטומאות וכו', תולדותיהם לאו (אינם) כיוצא בהם, דאילו (שהרי) אב מטמא אדם וכלים, ואילו תולדה - אוכלין ומשקין מטמא, אדם וכלים אינו מטמא".

11 **ט. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת[31] טֻמְאַת שִׁבְעָה, בֵּין**
12 **אָדָם בֵּין כֵּלִים, הוּא הַנִּקְרָא טְמֵא מֵת. וְהוּא אָב**
13 **מֵאָבוֹת הַטֻּמְאוֹת לְעִנְיַן טֻמְאַת תְּרוּמָה וְטֻמְאַת**
14 **קָדָשִׁים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[32], כְּדֵי לִמְנוֹת מִמֶּנּוּ רִאשׁוֹן**
15 **וְשֵׁנִי, וּכְדֵי לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים בְּמַגָּע כְּשְׁאָר אָבוֹת**
16 **הַטֻּמְאוֹת[33]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[34].**

31) בגמרא פסחים יד, א - פירשו מה שאמרו במשנה שם "ולד הטומאה", הכוונה לשני לטומאה. 32) למעלה ה"ה. 33) כלים פ"א מ"א. 34) שם. והוא־הדין שאינו מטמא באוהל (ראה למעלה ה"ג). במשנה מדובר גם בטומאות אחרות שאין בהן טומאת אוהל כלל, ולפיכך לא הזכירה אוהל, ורבינו דרכו לנקוט לשון המשנה.

17 **י. כָּל הַמִּתְטַמֵּא מֵחֲמַת הַמֵּת[35] טֻמְאַת עֶרֶב הוּא וְלַד**
18 **הַטֻּמְאָה[36], וְהוּא הָרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה[37]. וְאֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה**
19 **הָרְבִיעִי מִן הַמֵּת רִאשׁוֹן לְטֻמְאָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[38],**
20 **לְעִנְיַן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים.**

35) מכוח טומאתו של המת. 36) וכל אב הטומאה טמא שבעה. 37) והנוגע בו נעשה שני. 38) למעלה ה"ד.

21 **יא. אָדָם אוֹ כֵּלִים שֶׁנִּטְמְאוּ בְּמַגַּע אֶרֶץ הָעַמִּים וּבֵית**
22 **הַפֶּרֶס אוֹ בְּמַשָּׂאן, אוֹ בְּמַגַּע דַּם תְּבוּסָה וְגוֹלֵל וְדוֹפֵק**
23 **אוֹ בְּאָהֳלָן[39], וְכֵן אָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמַשָּׂא דַּם תְּבוּסָה[40]**
24 **- הֲרֵי אֵלּוּ כֻּלָּן וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן אָבוֹת טֻמְאוֹת שֶׁל**
25 **דִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְכֵן בְּגָדִים הַמִּתְטַמְּאִין מֵחֲמַת אֵלּוּ**
26 **טֻמְאַת שִׁבְעָה - כֻּלָּן אָבוֹת הַטֻּמְאוֹת שֶׁל דִּבְרֵי**
27 **סוֹפְרִים.**

39) של גולל ודופק שאינם מטמאים במשא אלא במגע ובאוהל (ראה למעלה פ"ג ה"ג). 40) לא נתברר למה לא כלל משא דם תבוסה עם דיני בית הפרס וארץ הגויים, ולמה הפסיק בין מגעו ומשאו.

28 **יב. הָאֹהֶל עַצְמוֹ[41] הַמַּאֲהִיל עַל הַטֻּמְאָה, אַף עַל פִּי**
29 **שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ טֻמְאָה - הֲרֵי הוּא טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה**
30 **מִן הַתּוֹרָה, וַהֲרֵי הוּא כִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת; שֶׁנֶּאֱמַר:**
31 **וְהַזֶּה עַל הָאֹהֶל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה**
32 **הָאֹהֶל בֶּגֶד אוֹ שַׂק אוֹ כְּלִי עֵץ[42] אוֹ עוֹר, אֶחָד עוֹר**
33 **בְּהֵמָה וְחַיָּה, בֵּין הַמַּתָּרִין לָאֲכִילָה בֵּין הָאֲסוּרִין**
34 **לָאֲכִילָה[43]; שֶׁנֶּאֱמַר: וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן -**
35 **אֵין קָרוּי אֹהֶל אֶלָּא אָרוּג וְעוֹר כַּמִּשְׁכָּן. אֲבָל אִם הָיָה**
36 **הָאֹהֶל נְסָרִין שֶׁל עֵץ, כְּגוֹן הַתִּקְרָה וְהַמַּחֲצֶלֶת וְכַיּוֹצֵא**
37 **בָּהֶן, אוֹ שֶׁהָיָה עֶצֶם אוֹ שֶׁל מַתָּכוֹת[44] - הֲרֵי זֶה**
38 **טָהוֹר. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם הָיָה בִּנְיָן - שֶׁהוּא**
39 **טָהוֹר. וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר הַבַּיִת טָמֵא - אֵינוֹ אֶלָּא**
40 **אָדָם וְכֵלִים שֶׁבְּכָל הַבַּיִת. וְאֵין לְךָ יוֹצֵא מִן הָעֵץ**
41 **שֶׁהוּא מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֹהָלִים אֶלָּא הַפִּשְׁתָּן בִּלְבַד[45].**

41) 'ספרי' חוקת, פיסקה קכט: "בא הכתוב ולימד על האוהל שהוא מקבל טומאה", אפילו הוא קבוע בקרקע. 42) פירוש, פשתן שנקרא עץ, שנאמר (יהושע ב, ו): "ותטמנם בפשתי העץ" (גמרא שבת כז, ב). [כך פירוש הכסף־משנה. ולפי זה, המילה "כלי" פירושה פשתן ארוג, ומה שאמר בגד או שק, הכוונה לדברים שאינם גדלים מן האדמה כגון צמר. והמבי"ט ב'קרית ספר' אינו גורס את המילים "או כלי עץ"). 43) שם כח, א. 44) שאינם כלים ואינם מקבלים טומאה כלל, או שהם כלים אבל קבעם בקרקע לאוהל, וביטלו מתורת כלים (ראה 'תוספות' שבת כז, ב ד"ה ואין). 45) להוציא קנבוס וכותנה וכדומה. ומדובר בקבוע לקרקע, אבל אם אינם קבועים - מיטמאים ככל הכלים המאהילים על הטומאה.

42 **יג. בְּגָדִים[46] הַנּוֹגְעִין בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּמֵת**
43 **לְטַמֵּא אֲחֵרִים שֶׁנָּגְעוּ בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה - אֵינָן כְּמֵת**
44 **לְטַמֵּא בְּאֹהֶל וּבְמַשָּׂא. שֶׁהַמַּשָּׂא לְמֵת עַצְמוֹ אֵינוֹ**
45 **מִפֹּרָשׁ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[47]; וּבְטֻמְאַת אֹהֶל הוּא אוֹמֵר:**
46 **אָדָם כִּי יָמוּת בְּאֹהֶל[48]. לְפִיכָךְ, הַנּוֹשֵׂא בְּגָדִים שֶׁנָּגְעוּ**
47 **בְּמֵת וְלֹא נָגַע בָּהֶן, וְכָל הַמַּאֲהִיל עֲלֵיהֶן אוֹ**
48 **שֶׁהֶאֱהִילוּ עָלָיו אוֹ שֶׁהָיוּ עִמּוֹ בְּאֹהֶל - הֲרֵי זֶה טָהוֹר.**
49 **וְכֵן הָאָדָם שֶׁנִּטְמָא בְּמֵת וְהֶאֱהִיל עַל הַכֵּלִים - הֲרֵי**
50 **הֵן טְהוֹרִין; שֶׁאֵין טָמֵא מֵת טָמֵא[49] אֶלָּא בְּמַגָּע**
51 **בִּלְבַד.**

46) נתבאר בה"ג. 47) פ"א ה"ב. ודיו במת עצמו, אבל אין למדים ממנו לנוגע במת. 48) הוא מטמא אוהלים, ולא הנוגע בו. 49) בכת"י תימן: מטמא.

1 **יד. הַמֵּת אֵינוֹ מְטַמֵּא[50] מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב מִתַּחְתָּיו[51] וְלֹא**
2 **מַדָּף מֵעַל גַּבָּיו[52], אֶלָּא אֶחָד כְּלִי שֶׁיִּגַּע בַּמֵּת מִצִּדּוֹ**
3 **אוֹ שֶׁהָיָה תַּחְתָּיו אוֹ עַל גַּבָּיו. כֵּיצַד? עֲשָׂרָה בְּגָדִים**
4 **זֶה עַל גַּבֵּי זֶה וְהַמֵּת לְמַעְלָה, וַעֲשָׂרָה בְּגָדִים אֲחֵרִים**
5 **עַל גַּבּוֹ מִלְמַעְלָה: בֶּגֶד הַנּוֹגֵעַ בּוֹ וְהַבֶּגֶד הַשֵּׁנִי שֶׁנָּגַע**
6 **בַּבֶּגֶד שֶׁנָּגַע בּוֹ - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים טֻמְאַת שִׁבְעָה[53],**
7 **וְהַשְּׁלִישִׁי - טָמֵא טֻמְאַת עֶרֶב, בֵּין שֶׁל מַעְלָה בֵּין**
8 **שֶׁל מַטָּה, וְהָרְבִיעִי וּמִן הָרְבִיעִי וּלְמַטָּה וּמִן הָרְבִיעִי**
9 **וּלְמַעְלָה - כֻּלָּן טְהוֹרִין[54]. מַה שֶּׁאִין כֵּן בְּטֻמְאֵי**
10 **מִשְׁכָּב וּמוֹשָׁב, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
11 **אֲמוּרִים שֶׁכָּל הַבְּגָדִים אוֹ הַכֵּלִים שֶׁתַּחְתָּיו וְשֶׁל**
12 **מַעְלָה מִמֶּנּוּ טְהוֹרִין? בְּשֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם טֻמְאָה**
13 **רְצוּפָה[56] וְלֹא טֻמְאַת אֹהֶל, אוֹ שֶׁהָיָה מַבְדִּיל בֵּינוֹ**
14 **וּבֵין הַכֵּלִים אֶבֶן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ.**

50) זבים פ"ד מ"ו: "זה חומר מבמת, שהזב עושה משכב ומושב מתחתיו וכו' ועל גביו מדף, מה שאין המת מטמא". 51) אם הוא יושב או שוכב על כמה בגדים המונחים זה על גב זה, דינו כדין נוגע, כמבואר למטה, ואינו מטמא אלא הבגד שנגע בו והבגד שנגע בבגד זה, אבל בזב כולם טמאים שבעה. 52) בגדים המונחים עליו. בזב, כולם – אפילו אלה שלא נגע בהם – טמאים ומטמאים אוכלין ומשקין, ונקרא "מדף", מלשון "ריחו נודף" שמרגישים בו מרחוק, וכן גם זה מטמא מרחוק. 53) ראה למעלה ה"ד. 54) שם. 55) בהל' מטמאי משכב ומושב. 56) טומאה שאין במקומה חלל טפח, נקראת "טומאה רצוצה", כלומר לחוצה, מלשון הכתוב (דברים כח, לג): "והיית רק עשוק ורצוץ", ודיניה יבוארו לקמן בפרק שביעי.

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר עצמות הדג ועורו וירוקה שעל פני המים וכיוצא ממה שבים שעשה מהם כלים, כלי גללים אבנים ואדמה וכלי עץ העשוי לנחת, כלי חרס המוקף צמיד פתיל, והעושה גולל מדבר שאינו מקבל טומאה, ארון שהוא חקוק בסלע והניח בו המת וכסהו הגולל, מערה שקבר בתוכה וחצר לפני המערה.

15 **א. עַצְמוֹת הַדָּג[2] וְעוֹרוֹ, הָעוֹשֶׂה מֵהֶן כֵּלִים - אֵינָן**
16 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל, לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי**
17 **סוֹפְרִים. וְכֵן יְרוֹקָה שֶׁעַל פְּנֵי הַמַּיִם[3] וְכַיּוֹצֵא בָּהּ.**
18 **שֶׁכָּל מַה שֶּׁבַּיָּם - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת**
19 **כֵּלִים. לְפִיכָךְ, הָעוֹשֶׂה אֹהֶל מֵעוֹר הַדָּג אוֹ מְצָמֶר**
20 **שֶׁגָּדַל בַּיָּם - אֵין עַצְמוֹ שֶׁל אֹהֶל זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה,**
21 **אַף עַל פִּי שֶׁמֵּבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לְכָל אֲשֶׁר יִהְיֶה**
22 **תַּחְתָּיו כְּשְׁאָר אֹהָלִים[4].**

2) בתורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ו הלכה ט שנינו: "יכול אף עורות שבים יהיו טמאים וכו' תלמוד לומר "או בגד", מה בגד מן הגדל בארץ אף עור מן הגדל בארץ". 3) כעין צמר ירקרק הגדל על דופני הספינה המתעכבת ימים רבים במקום אחד. דין זה למד רבינו מהמשנה שם שנאמר בה: כל שבים טהור. 4) הכתוב מיעט את שבים לעניין טומאת עצמו בלבד, אבל לא להבאת טומאה, והרי גם בית קבוע אינו מיטמא ומביא את הטומאה.

23 **ב. כְּלֵי גְלָלִים[5] וּכְלֵי אֲבָנִים וּכְלֵי אֲדָמָה - אֵינָן**
24 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים,**
25 **בֵּין טֻמְאַת מֵת בֵּין שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת. וְכֵן כְּלֵי עֵץ**
26 **הֶעָשׂוּי לְנָסַח[6], כְּגוֹן הַתֵּבָה[7] וְהַמִּגְדָּל וְהַכַּוָּרֶת, שֶׁהֵן**
27 **מַחֲזִיקִין אַרְבָּעִים סְאָה[8] בִּלַּח[9] וְיִהְיֶה לָהֶם שׁוּלַיִם[10] -**
28 **אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל[11] לֹא מִדִּבְרֵי תּוֹרָה וְלֹא**
29 **מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְאֵלּוּ הֵן הַנִּקְרָאִין כְּלֵי עֵץ הַבָּא**
30 **בְּמִדָּה.**

5) רבינו שם מפרש רפש בקר מעורב בעפר. 6) להיות מונח במקום אחד ולא לטלטלו ממקום למקום. 7) ארון גדול. כלים פרק ט"ו משנה א. 8) מכילה עשרים וארבעה לוגים, והלוג שש ביצים בינוניות. 9) "שהם כוריים ביבש" (לשון המשנה). שיערו חכמים, שהגודש המתקבץ למעלה מן שפת הכלי מחזיק כחצי הכמות שבתוך הכלי ולפיכך כלי המחזיק 40 סאה בלח, שאין לו גודש, שווה למידה מחזיקה שני כורים (כור = 30 סאה) ביבש. 10) רחבים וישרים מבחוץ, שהכלי יכול לעמוד עליהם, למעט שוליים עגולים או מחודדים. 11) בחגיגה כו, ב למדו דין זה מהיקש לשק, שנאמר בתורה (ויקרא יא, לב) "כלי עץ או בגד או עור או שק" וגו', ודרשו: מה שק מיטלטל מלא וריקם, אף כל מיטלטל מלא וריקם, ואלה הכלים הגדולים אינם מיטלטלים מלא.

31 **ג. כְּלֵי עֵץ - פְּשׁוּטֵיהֶם[12] טְהוֹרִים, וּמְקַבְּלֵיהֶם[13]**
32 **טְמֵאִים. כְּלֵי חֶרֶשׂ - פְּשׁוּטֵיהֶן טְהוֹרִין, וּמְקַבְּלֵיהֶן**
33 **טְמֵאִין. וְאֵינָן טְמֵאִין אֶלָּא מֵאֲוִירָן[14] אוֹ בְּהֶסֵּט**
34 **הַזָּב[15]. אֲפִלּוּ נָגַע כְּלִי חֶרֶשׂ בְּמֵת מִגַּבּוֹ - אֵינוֹ**
35 **מִתְטַמֵּא[16]. וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה מִן הַטֻּמְאוֹת בַּאֲוִירוֹ**
36 **וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעָה בּוֹ - נִטְמָא. הָיָה כְּלִי חֶרֶשׂ**
37 **עִם הַמֵּת בָּאֹהֶל - נִטְמָא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה נִכְנְסָה**
38 **בַּאֲוִירוֹ. וְאִם הָיָה מֻקָּף צָמִיד פָּתִיל - הוּא וּמַה**
39 **שֶּׁבְּתוֹכוֹ טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה; שֶׁאֵין טֻמְאָה**
40 **נִכְנְסָה לוֹ אֶלָּא מִפִּתְחוֹ וּבְהֶסֵּט הַזָּב[17], שֶׁהֲרֵי הוּא**
41 **כְּמִי שֶׁנָּגַע בְּכֻלּוֹ[18].**

12) שאין להם בית קיבול. 13) [במשנה שם נאמר דין זה גם בכלי עצם, בכלי עור ובכלי זכוכית ולא הוברר למה השמיטם רבינו]. גם זה נלמד מהיקש לשק שיש לו בית קיבול. 14) אם נגעה הטומאה באווירו של הכלי ואף על פי שלא נגעה בדופן הכלי. בחולין כד, ב דרשו דיני טומאת כלי חרס מן המקרא. כתוב בתורה (שם, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו, כל אשר בתוכו יטמא ואותו

תשבורו" ואפילו הכלי - כולם טמאים. למדנו מזה, שאוויר כלי חרס מטמא אוכלים שבתוכו אפילו בלא נגיעה. וטומאת הכלי למדנו בגזירה שווה מטומאת מה שבתוכו. 15) אם זב הזיז את הכלי ממקומו. בתורת כהנים פרשת מצורע (פרשתא ג, הלכה ב) דרשו את הכתוב (שם טו, יב): "וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר" מגע שהוא ככולו, פירוש הזזה ממקומו שהזב מזיז את כל הכלי מה שאין כן בנגיעה בלי הזזה שהוא נוגע רק בחלק מן הכלי. ושם הלכה א למדו גם שאפילו זב, שטומאתו חמורה, אינו מטמא כלי חרס מגבו אלא מאווירו, וזב בלבד מטמא בהיסט, אבל לא טומאות אחרות (שבת סג, ב). 16) חולין שם, למדו זה מהמקרא (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו". 17) כאילו הזיזו הזב. 18) כאילו נגע גם באווירו, שהרי הזיזו.

1 **ד. הָעוֹשֶׂה גוֹלֵל מִדָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּגוֹן**
2 **שֶׁהִנִּיחַ עַל גַּבֵּי הַקֶּבֶר אֶבֶן אוֹ כְּלִי אֲדָמָה אוֹ כְּלִי עֵץ**
3 **הַבָּא בְּמִדָּה אוֹ כְּלִי חֶרֶשׂ הַמְקֻף צָמִיד פָּתִיל אוֹ עוֹר**
4 **הַדָּג וְעַצְמוֹ וְכֵיוֹצֵא בְּאֵלּוּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהֶן טָמֵא טֻמְאַת**
5 **שִׁבְעָה מְשׁוּם נוֹגֵעַ בְּגוֹלֵל. וְאִם פָּרְשׁוּ מִלִּהְיוֹת גוֹלֵל**
6 **אוֹ שֶׁהֵסִיר אֶת הַמֵּת מִתַּחְתֶּיהָן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. וְכֵן**
7 **בְּהֵמָה שֶׁכִּפָּתָהּ וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ טָמֵא**
8 **טֻמְאַת שִׁבְעָה כָּל זְמַן שֶׁהִיא גוֹלֵל. הִתִּיר הַבְּהֵמָה -**
9 **הֲרֵי הִיא טְהוֹרָה כְּשְׂאָר הַבְּהֵמוֹת. וְכֵן חָבִית[19] שֶׁהִיא**
10 **מְלֵאָה מַשְׁקִין מֻקֶּפֶת צָמִיד פָּתִיל וְעָשָׂה אוֹתָהּ גוֹלֵל**
11 **לְמֵת - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ[20] טָמֵא טֻמְאַת שִׁבְעָה, וְהֶחָבִית**
12 **וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[21].**

19) של חרש. 20) לפני שפירשה מן הקבר. 21) מפני שהחבית מפרידה ביניהם ובין הטומאה, שאינה נכנסת לתוך הכלי.

13 **ה. קוֹרָה שֶׁעָשָׂאָהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר, בֵּין עוֹמֶדֶת[22] בֵּין**
14 **מֻטָּה עַל צִדָּהּ[23] - אֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד פֶּתַח הַקֶּבֶר**
15 **בִּלְבַד[24], וְהַנּוֹגֵעַ בַּקָּצֶה הַמֻּנָּח חוּץ לַקֶּבֶר - טָהוֹר.**
16 **עָשָׂה רֹאשָׁהּ גוֹלֵל לְקֶבֶר[25] וַהֲרֵי הִיא עוֹמֶדֶת עַל**
17 **הַקֶּבֶר כְּמוֹ אֵילָן: הַנּוֹגֵעַ מִמֶּנָּה בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים**
18 **סָמוּךְ לַקֶּבֶר - טָמֵא מְשׁוּם גּוֹלֵל, וּמֵאַרְבָּעָה וּלְמַעְלָה**
19 **- טָהוֹר[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁהוּא עָתִיד**
20 **לָקֹץ אוֹתָהּ; אֲבָל אִם אֵינוֹ עָתִיד לָקֹץ אוֹתָהּ - כֻּלָּהּ**
21 **גּוֹלֵל.**

22) ורחבה עודף מפתח הקבר. 23) מוטלת על הקבר וארוכה יותר מפתח הקבר. 24) והנוגע בחלק העודף על הפתח - טהור. 25) העמיד את הקורה לא על שורש העץ שהוא רחב אלא על ראשה השני שאינו רחב כל כך, ועוביו אינו יוצא מחוץ לפתח הקבר. 26) מפני שלא קבע לגולל יותר משיעור זה. ומובן, שגם בעומדת על צידה הרחב אינו מטמא יותר מארבעה טפחים, אלא שבבא ראשונה משמיעה אותנו, שהעודף על פתח הקבר אינו מטמא, ובבא אחרונה קובעת את גבול הגובה המטמא (כל פירוש הלכה זו הוא על פי התוספות יום טוב שם).

22 **ו. שְׁתֵּי אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת שֶׁל אַרְבָּעָה אַרְבָּעָה טְפָחִים**
23 **שֶׁעָשָׂאָן גוֹלֵל - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁתֵּיהֶן[27] טָמֵא[28].**
24 **נִטְלָה אַחַת מֵהֶן - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶן טָהוֹר,**
25 **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לַטֻּמְאָה דֶּרֶךְ שֶׁתֵּצֵא בּוֹ[29].**

27) כלומר, על כל אחת משתיהן. 28) מפני שהאבן גדולה ארבעה טפחים היא ראוייה להיות גולל. 29) ראה לקמן הלכה ט. והמדובר שהאהיל שלא על גבי הקבר ממש, אלא על גבי כותל הקבר, שהרי המאהיל על הקבר טמא (כסף משנה בשם הר"י קורקוס).

26 **ז. גַּל שֶׁל צְרוֹרוֹת שֶׁעָשָׂאָהוּ גוֹלֵל לְקֶבֶר - אֵין טָמֵא**
27 **אֶלָּא סְדֵר הַפְּנִימִי[30], שֶׁהוּא צָרִיךְ שֶׁל קֶבֶר; אֲבָל**
28 **הַנּוֹגֵעַ בִּשְׂאָר הָאֲבָנִים - טָהוֹר.**

30) הצרורות מסודרים שורה על גבי שורה, והשורה התחתונה נקראת סדר פנימי.

29 **ח. אָרוֹן שֶׁהוּא חָקוּק בְּסֶלַע[31] וְהִנִּיחוּ בּוֹ הַמֵּת**
30 **וְכִסּוּהוּ בְּגוֹלֵל - הַנּוֹגֵעַ בַּסֶּלַע בְּכָל מָקוֹם טָהוֹר[32],**
31 **וְהַנּוֹגֵעַ בַּגּוֹלֵל טָמֵא. לָמָּה זֶה דּוֹמֶה? לְבוֹר גָּדוֹל**
32 **מָלֵא מֵתִים, וְאֶבֶן גְּדוֹלָה עַל פִּיהוּ, שֶׁאֵין טָמֵא אֶלָּא**
33 **כְּנֶגֶד חֲלָלָהּ. וְאִם בָּנָה נֶפֶשׁ[33] עַל גַּבָּהּ[34] - הֲרֵי זוֹ[35]**
34 **כְּקֶבֶר סָתוּם[36] וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו. הָיְתָה הָאָרוֹן[37]**
35 **הַחֲקוּקָה בְּסֶלַע[38] רְחָבָה מִלְמַטָּה[39] וְצָרָה מִלְמַעְלָה**
36 **וְהַמֵּת בְּתוֹכָהּ - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִלְמַטָּן טָהוֹר[40],**
37 **וּמִלְמַעְלָן[41] טָמֵא; שֶׁהֲרֵי הַצְּדָדִין מִלְמַעְלָה סָמְכוּ עַל**
38 **גַּבֵּי הַמֵּת וְנַעֲשׂוּ כְּגוֹלֵל. הָיְתָה הָאָרוֹן רְחָבָה**
39 **מִלְמַעְלָה וְצָרָה מִלְמַטָּה - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם**
40 **טָמֵא[42]. הָיְתָה שָׁוָה[43]: הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִטֶּפַח הַסָּמוּךְ**
41 **לְקַרְקָעִיתָהּ[44] וּלְמַעְלָה - טָמֵא[45], מִטֶּפַח וּלְמַטָּה -**
42 **טָהוֹר. נִקַּב אָרוֹן בְּסֶלַע וְהִכְנִיס הַמֵּת בְּתוֹכָהּ כְּמוֹ**
43 **נֶגֶר[46] - הַנּוֹגֵעַ בָּהּ מִכָּל מָקוֹם טָהוֹר, חוּץ מִמְּקוֹם**
44 **פְּתִחָתָהּ.**

31) שלא נעקר מעולם ממקומו. 32) זה נקרא "קרקע עולם" שאינו מטמא, שאם לא כן, יספיק קבר אחד לטמא את כל העולם. 33) חדר קטן. 34) על הארון. 35) הנפש [=החדר הקטן]. 36) קבר סתום האמור בכל מקום משמעותו בניין שעל גבי קרקע במקום שהמת קבור בו, אבל הנוגע בקרקע בצידי הקבר, אינו טמא. ואפילו בניין אינו מטמא מצדדיו, אלא כשבמקום המת יש טפח על טפח ברום טפח פנוי, ואם אין שם חלול כזה הרי זו טומאה רצוצה. 37) נקט לשון נקבה בהתאם ללשון משנתנו. [מצאנו במקרא פעם אחת ארון בלשון נקבה: "וארון אלוקים נלקחה" (שמואל־א ד, יז). והרב מאיר מרוטנבורג בפירושו למשנתנו כותב מפני שהארון חצוב באבן ואבן לשון נקיבה]. 38) במשנה שם לא נאמר, שהמדובר בחקוקה בסלע, ורבינו בפירושו למשנה זו כותב שלמד מן התוספתא (פרק י הלכה ז) שהמשנה מתכוונת לחקוקה בסלע. פירוש, צוק סלע היה בולט בראש ההר ובו הקבר חקוק. 39) במקום שהסלע רחב יותר ממקום הקבר.

40) ככל קרקע עולם, שהרי הסלע הוא חלק מן ההר. 41) במקום הצר, שאם תמשיך קו מאונך ממקום נגיעתו בכיוון ההר, יגע הקו במקום הקבר ממש. 42) מפני שאינו כקרקע עולם דין כולו כארון. 43) כותלי הסלע זקופים בקו ישר. 44) משולי הקבר. 45) פסק כרבי יהושע במשנתנו, שטפח אחד הסמוך לשולי הקבר נגרר אחריו, ולמטה מזה הוא כקרקע עולם. 46) יתד גדולה. נראה שהכוונה לחור עמוק וצר ומכניסים לתוכו את המת דרך ראשו או רגליו וחור שכזה אינו כארון ממש ולפיכך הסלע הוא כקרקע עולם.

ט. מְעָרָה שֶׁהַקֶּבֶר[47] בְּתוֹכָהּ וְחָצֵר לִפְנֵי הַמְּעָרָה: בִּזְמַן שֶׁהֶחָצֵר לָאֲוִיר[48] - הָעוֹמֵד לְתוֹכָהּ טָהוֹר[49], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּמַשְׁקוֹף הַמְּעָרָה[50]; וּבִזְמַן שֶׁהֶחָצֵר מְקֹרָה: אִם הָיָה בָּהּ [מְגֻלֶּה בְּצַד הַמְּעָרָה] אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל אַרְבָּעָה טְפָחִים אוֹ יָתֵר - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָהוֹר; הָיְתָה פְּחוּתָה מֵאַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה - הַנִּכְנָס לְשָׁם טָמֵא וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגַע בְּפֶתַח הַמְּעָרָה.

47) כלומר, מקום קבורה למתים רבים. 48) פירוש, שאין תקרה על גבה. 49) אפילו הוא עומד קרוב לקבר. ואף על פי שגזרו טומאה על ארבע אמות סמוך לקבר, בחצר שיש לה מחיצות לא גזרו. 50) גירסת רבינו בתוספתא שם היא: "במה דברים אמורים (שבפחות מארבעה טפחים מן הקבר טמא)? בזמן שאינה פתוחה לאוויר, אבל בזמן שהיא פתוחה לאוויר אפילו מרוחק מן השקוף (המשקוף) כל שהיא, הנכנס לתוכה טהור ובלבד שלא יגע בשקוף".

יום ש"ק י"ז תמוז ה'תשע"ו

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר בית סתום והמת בתוכו והמת בתוך הבית ובו פתחים הרבה נעולים או פתוחים, חשב להוציאו באחד מהם, ובתים הפתוחים לאכסדרה והמת באחד, אימתי הקבר מטמא מכל סביביו, כלל גדול בטומאה שבוקעת ועולה ובוקעת ויורדת.

א. בַּיִת סָתוּם[2] שֶׁהַמֵּת בְּתוֹכוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה לוֹ פֶּתַח [וּפָרַץ אֶת פִּצְימָיו][3] וְסָתָמוֹ - מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו, וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו אוֹ מִגַּגּוֹ - טָמֵא שִׁבְעָה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּקֶבֶר סָתוּם[4]. נִפְתַּח בּוֹ פֶּתַח, אֲפִלּוּ סְתָמוֹ, אִם לֹא פָּרַץ פִּצְימָיו - הַנּוֹגֵעַ בּוֹ מֵאֲחוֹרָיו וּמִגַּגּוֹ טָהוֹר, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח. וְכַמָּה יִהְיֶה שִׁעוּר הַפֶּתַח? שֶׁלֹּם הַמֵּת[5] - פְּתָחוֹ בְּאַרְבָּעָה טְפָחִים[6], וּכְזַיִת מִן הַמֵּת - פְּתָחוֹ בְּטֶפַח, וְגָדוֹל מִכְּזַיִת - חֲרֵי הוּא כְּמֵת וּפְתָחוֹ בְּאַרְבָּעָה.

2) תוספתא אהלות פט"ז ה"י, גמרא בבא בתרא יב, א. בית שהמת בתוכו ויש בו פתח, כל הנמצא בבית ואפילו הנמצא תחת המשקוף בחלקו שמחוץ לדלת הנעולה מיטמא באוהל. מפני שהמת יצא דרך הפתח הזה ויעבור דרך המשקוף, והרי כל זה אהלו. אבל הנוגע בקורות הבית מבחוץ - טהור.

3) חתיכות עץ הנתונות בין הדלת והקיר, ובכללן משקוף ומזוזות. כל זמן שלא פרץ אותם לא יצא מדין פתח, ולפיכך אפילו סתמו אינו מטמא אלא כנגד הפתח, כמו שנתבאר למעלה. 4) דין קבר סתום נתבאר למעלה בפרק ששי. 5) אף-על-פי שאין בו כזית, כגון נפל קטן. 6) ואם אין בו כשיעור זה, דינו כסתום (אהלות פ"ג מ"ו).

ב. הַמֵּת בְּתוֹךְ הַבַּיִת[7] וּבוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה, בִּזְמַן שֶׁכֻּלָּם נְעוּלִים[8] - כֻּלָּם טְמֵאִים[9], וְהַיּוֹשֵׁב בְּצַד כָּל פֶּתַח מֵהֶן תַּחַת הַתִּקְרָה הַיּוֹצֵא עַל הַפֶּתַח - נִטְמָא[10]. נִפְתַּח אֶחָד מֵהֶן, אוֹ שֶׁחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן, וְאַף עַל פִּי שֶׁחָשַׁב אַחַר שֶׁמֵּת הַמֵּת[11], אֲפִלּוּ חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּחַלּוֹן שֶׁהִיא אַרְבָּעָה[12] עַל אַרְבָּעָה - הִצִּיל[13] עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא כְּנֶגֶד הַפֶּתַח שֶׁנִּפְתַּח אוֹ שֶׁחָשַׁב עָלָיו, וְהַשְּׁאָר טְהוֹרִין[14], מִפְּנֵי שֶׁהֵן נְעוּלִין[15] וַהֲרֵי אֵין הַבַּיִת כְּקֶבֶר סָתוּם[16]. וְכֵן אִם הִתְחִיל לַחְתֹּר פֶּתַח[17] לְהוֹצִיאוֹ בּוֹ - מְשֻׁיַּחְתֹּר אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[18] הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן. הָיָה שָׁם פֶּתַח סָתוּם וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ וְהִתְחִיל לְפָתְחוֹ - מְשֻׁיַּתְחִיל לְפָתְחַ הִצִּיל עַל הַפְּתָחִים כֻּלָּן[19]. הָיוּ בּוֹ[20] חֲלוֹנוֹת הַרְבֵּה[21] וְכֻלָּן מוּגָפוֹת - כֻּלָּן טְהוֹרוֹת[22]. נִפְתְּחוּ[23] - כֻּלָּן טְמֵאוֹת[24], וְלֹא הִצִּילוּ עַל הַפְּתָחִים[25]. פֶּתַח קָטָן[26] בְּתוֹךְ פֶּתַח גָּדוֹל[27] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם[28] טָמֵא. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּקָּטָן - טָהֵר קָטָן אֶת הַגָּדוֹל[29]. הָיוּ שְׁנֵיהֶן מַתְאִימִין[30] - הַמַּאֲהִיל עַל גַּבֵּי שְׁנֵיהֶם טָמֵא[31]. חָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בְּאֶחָד מֵהֶן - טָהֵר אֶת חֲבֵרוֹ[32]. הָיָה לַבַּיִת[33] פֶּתַח אֶחָד לְצָפוֹן וּפֶתַח לְדָרוֹם, וְחָשַׁב לְהוֹצִיאוֹ בַּצְּפוֹנִי, וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ אֶחָיו אוֹ קְרוֹבָיו וְאָמְרוּ: אֵין מוֹצִיאִין אוֹתוֹ אֶלָּא בַּדְּרוֹמִי - טָהֵר דְּרוֹמִי אֶת הַצְּפוֹנִי[34], וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲרִים[35]. וְאִם הֶעֱרִים - שְׁנֵיהֶן טְמֵאִים.

7) שם פ"ז מ"ג. 8) והוא-הדין אם כולם פתוחים. 9) מפני שאין אנו יודעים באיזה פתח יוציאוהו, כולם נחשבים כפתח אחד. וכשיוציאוהו באחד הפתחים אין אנו אומרים הוברר הדבר למפרע, שפתח זה הוא הטמא ונטהר את הכלים שכנגד שאר הפתחים, מפני שבדברים שהם מן התורה "אין ברירה", פירוש: אין מטהרים או מתירים מסברא שכזו. 10) ביאור למה שאמר: כולם טמאים. 11) כבית-הלל שם. 12) טפחים. 13) מטומאה. 14) הכלים שהעמידו תחת המשקוף מחוץ לדלת אחר שנפתח האחד או שחשב, אבל הכלים שנמצאו שם לפני כן נטמאו ואין חוזרים לטהרתם למפרע מפני שבדאורייתא "אין ברירה" (רבה ור' אושעיא, ביצה י, א). 15) ובוודאי יוציאו את המת דרך הפתח הפתוח או דרך זה שחשב עליו. 16) מפני שלא נפרצו פצימיו. 17) לפתוח פתח חדש. 18) במשנה שם: "ומודים (בית-הלל) בפותח בתחילה, שיפתח ארבעה טפחים. אבל בפחות משיעור זה אינו מציל (ראה באות הבא). 19) בפתח סתום אמרו בית-הלל שמשהתחיל לפתחו - מציל, ואין זה דומה לפותח פתח

במקום שלא היה שם מעולם. 20) בבית שפתחיו נעולים. 21) תוספתא אהלות פ"ח, ה"ד. 22) כשלא חשב להוציא את המת דרך חלונות. 23) אפילו בלי כוונה להוציא דרכם את המת. 24) הטומאה עוברת דרך הפתיחה. 25) אין דרך להוציא מת דרך החלון, ולפיכך אפילו חלונות פתוחים אינם מצילים על הפתחים אלא אם חשב להוציאו דרכם (הר"י קורקוס. וראה כסף־משנה). 26) שם. 27) בבתים גדולים נהגו לעשות פתח גדול כעין שער להכניס משאות גדולות, ובשער דלת קטנה ליציאה וכניסה של אנשים. 28) פירוש, כל אחד מהשנים. 29) ואין אנו אומרים שהקטן בטל לגבי הגדול. לא כתב מהו הדין אם חישב להוציא בגדול, מפני שאם ייפתח הגדול גם הקטן נפתח עמו. 30) שהעמיד מזוזה בתוך השער הגדול, והעמיד שתי דלתות מתאימות. ואפילו אם המזוזה אינה באמצע הפתח אלא משוכה לצד אחד והדלתות מתאימות בגבהן אבל אינן שוות ברחבן (ע"פ הר"ש). 31) דין זה פשוט, ונכתב כעין הקדמה לדין הבא אחריו. 32) ואין אומרים ששניהם פתח אחד. 33) תוספתא שם. 34) מחשבת קרובי המת מבטלת מחשבתם של הרחוקים. 35) שלא יעשו זאת מתוך כוונה לטהר מתחילה את הפתח הדרומי, ואח"כ יבואו הקרובים ויטהרו את הצפוני. [ואפילו לדעת רבה ור' אושעיא (ביצה י, א) שהכלים שנמצאו בפתח לפני שחשב טמאים, תועיל ההערמה להשתמש בפתח הדרומי עד שיבואו הקרובים ויקבעו להוציא דרכו את המת].

1 **ג. בָּתִּים[36] הַפְּתוּחִין לְאַכְסַדְרָה[37] וְהַמֵּת בְּאֶחָד מֵהֶן:**
2 **אִם הָיָה דַּרְכּוֹ שֶׁל מֵת לָצֵאת בְּאַכְסַדְרָה - הֲרֵי הַבַּיִת**
3 **שַׁעַר[38] וְהַבָּתִּים טְמֵאִים[39]; וְאִם לָאו[40] - בֵּית שַׁעַר**
4 **טָמֵא[41], וְהַבַּיִת טָהוֹר[42]. הַחֲדָרִ[43] שֶׁלְּפָנִים מִן הַבַּיִת**
5 **מוּגָּף[44], וְנִכְנָסָה טֻמְאָה לִפְנִים[45] דֶּרֶךְ חַלּוֹן[46] - הַבַּיִת**
6 **הַחִיצוֹן טָהוֹר[47], מִפְּנֵי שֶׁהַטֻּמְאָה חוֹזֶרֶת וְיוֹצֵאת דֶּרֶךְ**
7 **הַחַלּוֹן שֶׁנִּכְנְסָה בּוֹ[48].**

36) תוספתא שם. 37) מקום לפני הבתים שפתחיהם לתוכו, והוא מוקף משלושה צדדים ותקרה מכסה עליו. 38) רבינו קורא כאן לאכסדרה "בית שער" (כסף־משנה), כנראה מפני שהיא כמבוא לבית. 39) כאילו כבר הוציאו את המת דרך האכסדרה ונטמאה, וממנה נכנסת הטומאה לבתים. 40) כגון שיש לבית שהמת בתוכו עוד פתח שלא מצד האכסדרה, וקרוביו מתכוונים להוציאו דרך פתח זה. 41) פירוש, האכסדרה טמאה מפני שהיא טפילה לבית. 42) בכת"י תימן הגירסא: והבתים טהורים. וגירסא זו נכונה. והמדובר, כשפתח בית המת נעול (כסף־משנה). [ותמוה הדבר, למה האכסדרה טמאה כשפתח הבית נעול, הלא אפילו האסקופה שתחת המשקוף מחוץ לדלת הנעולה - טהורה? ובסדרי טהרות לאדמו"ר הגאון מראדזין מפרש, שהמדובר כשלא ידוע אם יוציאו את המת דרך האכסדרה או לא. ומה שכתב "ואם לאו", פירושו שאין מנהג קבוע להוציא דרך האכסדרה, ולפיכך טימאו את האכסדרה מספק, אבל אינה מביאה את הטומאה לבית מספק]. 43) תוספתא שם. 44) הדלת שבין החדר והבית החיצון נעולה. 45) לחדר הפנימי. 46) שבחדר. 47) ואף־על־פי שהטומאה עתידה לצאת דרך פתחו. 48) ומה שאמרו אין החלונות מצילים על הפתחים, המדובר כשהטומאה לא נכנסה דרך החלון.

8 **ד. אֵין הַקֶּבֶר[49] מְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו[50] עַד שֶׁיִּהְיֶה שָׁם**
9 **חָלָל טֶפַח עַל טֶפַח עַל רוּם טֶפַח[51]. אֲפִלּוּ הִגְבִּיהַּ**
10 **הַבִּנְיָן עַל גַּבֵּי חָלָל טֶפַח עַד לָרָקִיעַ - הַכֹּל[52] טָמֵא[53],**
11 **לְפִי שֶׁהַכֹּל קֶבֶר[54]. הָיְתָה טֻמְאָה רְצוּפָה[55] וְלֹא הָיָה**
12 **שָׁם חָלָל טֶפַח - טֻמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
13 **וְיוֹרֶדֶת, וְאֵין טָמֵא אֶלָּא הַנּוֹגֵעַ כְּנֶגֶד הַטֻּמְאָה**
14 **מִלְמַעְלָה אוֹ הַמַּאֲהִיל עָלֶיהָ מִלְמַעְלָה, אוֹ הַנּוֹגֵעַ**
15 **כְּנֶגְדָּהּ מִלְמַטָּה אוֹ מַה שֶּׁהַאֲהִיל עָלָיו מִלְמַטָּה[56];**
16 **אֲבָל הַנּוֹגֵעַ בְּצַדֵּי הַבִּנְיָן - טָהוֹר.**

49) אהלות פ"ז מ"א. "הטומאה בכותל ומקומה טפח על טפח, כל העליות שעל גבה, ואפילו הן עשר, כולן טמאות". 50) פירוש, מבחוץ, כדין קבר סתום. 51) מקום פנוי למעלה מן הטומאה. 52) הנוגע בכתלי הבנין מבחוץ, בגגו ובקרקעיתו. 53) שם. 54) כקבר סתום. 55) לחוצה במקום צר. במשנה: "נפש אטומה". 56) שהקבר האהיל עליו.

17 **ה. זֶה כְּלָל[57] גָּדוֹל בְּטֻמְאַת מֵת: שֶׁכָּל דָּבָר הַמְטַמֵּא**
18 **בְּאֹהֶל מִן הַמֵּת, אִם הָיָה רָצוּץ, שֶׁאֵין לוֹ חָלָל טֶפַח**
19 **- הֲרֵי הַטֻּמְאָה בּוֹקַעַת וְעוֹלָה עַד לָרָקִיעַ, בּוֹקַעַת**
20 **וְיוֹרֶדֶת עַד הַתְּהוֹם, וְאֵינָהּ מְטַמְּאָה מִן הַצְּדָדִין.**
21 **כֵּיצַד? כְּרֵי שֶׁל תְּבוּאָה[58] אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים וּכְזַיִת מִן**
22 **הַמֵּת בְּתוֹכוֹ, וְכֵלִים בְּצַד הַטֻּמְאָה וְאֵינָן נוֹגְעִין בָּהּ -**
23 **כֵּלִים טְהוֹרִין, וְכָל כְּלִי שֶׁבְּתוֹךְ הַגַּל מְכֻוָּן כְּנֶגֶד**
24 **הַטֻּמְאָה מִלְמַעְלָה אוֹ מִלְמַטָּה טָמֵא, שֶׁהַטֻּמְאָה**
25 **בּוֹקַעַת וְעוֹלָה וּבוֹקַעַת וְיוֹרֶדֶת. וְאִם הָיָה מָקוֹם**
26 **הַטֻּמְאָה חָלוּל טֶפַח עַל טֶפַח[59] עַל רוּם טֶפַח - הוּא**
27 **כְּקֶבֶר סָתוּם וּמְטַמֵּא מִכָּל סְבִיבָיו.**

57) שם; פט"ו שם. 58) שם פט"ו מ"ז, והמדובר כשהכרי והגל מונחים בחוץ. ראה ה"ו. 59) תוספתא שם.

28 **ו. בַּיִת שֶׁמִּלְאוֹ[60] עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת[61] - הֲרֵי זֶה בְּטֵל**
29 **הַבַּיִת[62] וַהֲרֵי הוּא כְּגַל שֶׁל עָפָר אוֹ צְרוֹרוֹת, וְאִם**
30 **הָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹךְ הֶעָפָר - בּוֹקַעַת וְעוֹלָה, בּוֹקַעַת**
31 **וְיוֹרֶדֶת, וְכֵלִים שֶׁבְּצִדֵּיהָ בְּתוֹךְ הֶעָפָר טְהוֹרִים.**

60) שם מ"ז. 61) חצץ. 62) כאילו אין כאן בית כלל, אלא עפר וצרורות. ואם נשאר אויר טפח על טפח בין הגל ובין התקרה, הרי זו "נפש אטומה". רבינו גורס במשנה: "ביטלו", פירוש, אם מילא בכוונה את הבית עפר, ואפילו צרורות שאינם נדבקים לגוש אחד - ביטל במעשה זה, שנעשה בכוונה, את הבית. ראה 'תוספות יום טוב' למשנתנו שגורס בהלכה זו: "הרי זה בטל אצל הבית". אולם בספרים שלנו, וכן בכת"י תימן, הגירסא: "ביטל הבית".

32 **ז. טֻמְאָה שֶׁהִיא רְצוּצָה[63] בְּכֹתֶל וְסָמַךְ סֶכָּה לַכֹּתֶל[64]**
33 **- הַסֻּכָּה טְמֵאָה, שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה הַכֹּתֶל צַד מִצַּדֵּי הָאֹהֶל.**

וְאַף עַל פִּי שֶׁהַצָּדְדִין טְהוֹרִים לַנּוֹגֵעַ אֲלוּ לֹא הָיָה עֲלֵיהֶן אֹהֶל, אֲבָל מְשֻׁנֶּעֱשָׂה עֲלֵיהֶן אֹהֶל - הָאֹהֶל כֻּלּוֹ טָמֵא, שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ[65].

63) רבינו מפרש את הבבא האחרונה של המשנה שם: "סמך לה סוכות" בטומאה רצוצה, וכן כתב בפירושו על המשנה (ראה ראב"ד). 64) "ושם עליו המשקוף" (רבינו בפירושו למשנה). 65) הכותל נעשה חלק מן הסוכה, והטומאה שהיא בכותל כאילו מונחת בתוך הסוכה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"א־י"ז תמוז תשע"ו

יום ראשון י"א תמוז ה'תשע"ו

מצות עשה קט. רלז.

הַמִּצְוָה הַק"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִטְבּוֹל בְּמֵי מִקְוֶה וְאָז נִטְהַר מִכָּל־מִין מִמִּינֵי הַטֻּמְאָה שֶׁנִּטְמָאנוּ בּוֹ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְרָחַץ בַּמַּיִם אֶת־כָּל־בְּשָׂרוֹ" (ויקרא טו, טז), וּבָא בַּקַּבָּלָה (ספרא פרשת מצורע): "מַיִם שֶׁכָּל־בְּשָׂרוֹ עוֹלֶה בָּהֶם וְהוּא שִׁעוּר מִקְוֶה", אֶלָּא אִם הָיוּ מַיִם נוֹבְעִים (ממעין), שֶׁלָּהֶם אֵין שִׁעוּר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר בְּהִלְכוֹת מִצְוָה זוֹ (הלכות מקוואות). וּמִתְּנָאָיו, שֶׁהַגָּב בִּלְבַד יִהְיוּ הַמַּיִם שֶׁיִּטָּהֵר בָּהֶם נוֹבְעִים, כְּמוֹ שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "בְּמַיִם חַיִּים" (שם, יג). וְאֵין הַכַּוָּנָה בְּאָמְרֵנוּ שֶׁהַטְּבִילָה מִצְוָת עֲשֵׂה, שֶׁכָּל־טָמֵא חַיָּב לִטְבּוֹל בְּהֶכְרֵחַ, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־הַמִּתְעַטֵּף בְּטַלִּית חַיָּב לַעֲשׂוֹת צִיצִית, אוֹ שֶׁכָּל־מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בַּיִת חַיָּב לַעֲשׂוֹת מַעֲקֶה — אֶלָּא כַּוָּנָתִי בְּכָךְ לְדִין טְבִילָה שֶׁאָנוּ נִצְטַוִּינוּ שֶׁכָּל־הָרוֹצֶה לְהִטַּהֵר מִטֻּמְאָתוֹ לֹא יִתֵּכֶן דָּבָר זֶה אֶלָּא בִּטְבִילָה בַּמַּיִם, וְאָז יִטְהָר. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אחרי מות): "וְרָחַץ בַּמַּיִם, יָכוֹל גְּזֵרַת מָלְךְ (הקדוש ברוך הוא, ללא טעם) תַּלְמוּד לוֹמַר: וְאַחַר יָבֹא אֶל הַמַּחֲנֶה — מִפְּנֵי הַטֻּמְאָה". הֲרֵיהוּ רוֹמֵז לַכָּלָל הַזֶּה שֶׁבַּאֲרִתִּי לְךָ: שֶׁזֶּה דִּין בִּלְבַד לְמִי שֶׁרוֹצֶה לְהִטַּהֵר שֶׁיַּעֲשֶׂה־כָּךְ — וְדִין זֶה הוּא הַמִּצְוָה; אֲבָל לֹא שֶׁנְּחַיְּבֵהוּ טְבִילָה דַּוְקָא, אֶלָּא הָרוֹצֶה לְהִשָּׁאֵר בְּטֻמְאָתוֹ וְלֹא יִכָּנֵס לְמַחֲנֵה שְׁכִינָה (מעזרת ישראל שבבית המקדש ולפנים) אֵיזֶה זְמַן — רַשַּׁאי. וּכְבָר בֵּאֵר סֵפֶר הָאֱמֶת ("ספר התורה") שֶׁכָּל־מִי שֶׁנִּטְמָא וְטָבַל שֶׁהוּא טָהוֹר, אֶלָּא שֶׁאֵין טָהֳרָתוֹ שְׁלֵמָה עַד שֶׁיַּעֲרִיב שִׁמְשׁוֹ (שתשקע השמש ביום הטבילה). וְכֵן בָּא גַּם בַּפֵּרוּשׁ הַמְקֻבָּל, שֶׁצָּרִיךְ לִטְבֹּל וְגוּפוֹ עָרוֹם נוֹגֵעַ בְּשֶׁטַח הַמָּיִם. אָמְרוּ (עירובין ד:): "כָּל־בְּשָׂרוֹ — שֶׁלֹּא יְהֵא דָּבָר חוֹצֵץ בֵּינוֹ וּבֵין הַמָּיִם". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שִׁמְצָוָה זוֹ — וְהִיא מִצְוַת טְבִילָה — כּוֹלֶלֶת דִּינֵי הַמִּקְוֶה וְדִינֵי הַחֲצִיצָה וְדִינֵי טְבוּל יוֹם (זה שטבל ועדיין לא העריב — שקעה — שמשו). וּמִצְוָה זוֹ מְבֹאֶרֶת בְּמַסֶּכֶת מִקְוָאוֹת וּבְמַסֶּכֶת טְבוּל יוֹם.

הַמִּצְוָה הָרל"ז — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין הַשּׁוֹר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִגַּח שׁוֹר וְגוֹ'" (שמות כא, כח), "וְכִי־יִגּוֹף שׁוֹר־אִישׁ אֶת־שׁוֹר רֵעֵהוּ" (שם, לה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּשִׁשָּׁה הַפְּרָקִים הָרִאשׁוֹנִים מִ(בבא) קַמָּא.

יום שני י"ב תמוז ה'תשע"ו

מצות עשה רמ.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְאַרְבָּעִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַהֶבְעֵר (שביערו בהמותיו, והזיקו שדות אחרים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי יַבְעֶר־אִישׁ שָׂדֶה אוֹ־כֶרֶם וְגוֹ'" (שמות כב, ד). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּכִלְלוּתוֹ בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ה' מִגִּטִּין.

יום שלישי י"ג תמוז ה'תשע"ו

מצות עשה רלח.

הַמִּצְוָה הָרל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לָדוּן בְּדִין הַבּוֹר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכִי־יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר" (שמות כא, לג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ג' וּפֶרֶק ה' מִ(בבא) קַמָּא.

יום רביעי י"ד תמוז ה'תשע"ו

מצות עשה רמא.

הַמִּצְוָה הָרמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַבְּעֵרָה (אש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים" (שמות כב, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מִ(בבא) קַמָּא.

יום חמישי ט"ו תמוז ה'תשע"ו

מצות עשה רמא.

הַמִּצְוָה הָרמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּדִין הַבְּעֵרָה (אש), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כִּי־תֵצֵא אֵשׁ וּמָצְאָה קוֹצִים" (שמות כב, ה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ הִלְכוֹת דִּין זֶה בְּפֶרֶק ב' וּפֶרֶק ו' מִ(בבא) קַמָּא.

יום שישי ט"ז תמוז ה'תשע"ו

מצות לא תעשה רמד.

מצות עשה רלט.

הַמִּצְוָה הָרמ"ד — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגַנֹּב מָמוֹן,

וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תִגְנֹבוּ" (ויקרא יט, יא). וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים): "לֹא תִגְנֹבוּ — חֲרֵי אַזְהָרָה לְגוֹנֵב מָמוֹן". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה — חַיָּב בְּתַשְׁלוּמִין שֶׁהַזְּכִיר הַכָּתוּב: אוֹ תַשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה, אוֹ הַחֲזָרַת הַגֵּזֶל בִּלְבָד (כשהודה). וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּגְנֵבָה: 'שְׁנַיִם יְשַׁלֵּם' (שמות כב, ג) לָמַדְנוּ עֹנֶשׁ, אַזְהָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: 'לֹא תִגְנֹבוּ' עַל מְנָת לְמַקֵּט", כְּלוֹמַר: (אל תגנבו) כְּדֵי לְהַרְגִּיז אֶת־הַנִּגְנָב וְלַהֲבִיאוֹ בְּמְבוּכָה, וְאַחַר־כָּךְ תַּחֲזִיר לוֹ; "'לֹא תִגְנֹבוּ' עַל מְנָת לְשַׁלֵּם לוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִבָּבָא קַמָּא.

1 **הַמִּצְוָה הָרל"ט** — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ בְּדִין הַגּוֹנֵב
2 שֶׁנִּגְבֶּה מִמֶּנּוּ תַּשְׁלוּמֵי כֶּפֶל, אוֹ תַּשְׁלוּמֵי אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה,
3 אוֹ נַהֲרֶגֶנּוּ אִם בָּא בַּמַּחְתֶּרֶת, אוֹ נִמְכְּרֶנּוּ, וְכָל־עָנְשֵׁי הַגַּנָּב
4 בִּכְלָל כְּמוֹ שֶׁבֵּאֵר הַכָּתוּב. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ כָּל־מִשְׁפְּטֵי דִּין
5 זֶה בְּפֶרֶק ז' מִ(בבא) קַמָּא וּפֶרֶק ח' מִסַּנְהֶדְרִין וּפֶרֶק ג'
6 מִ(בבא) מְצִיעָא וּבִמְקוֹמוֹת מְעַטִּים בִּכְתֻבוֹת (ל:) וְקִדּוּשִׁין
7 (נח:) וּשְׁבוּעוֹת (מב:).

יום שבת קודש י"ז תמוז ה'תשע"ו

מצות עשה רח.

מצות לא תעשה רעא. ערב.

8 **הַמִּצְוָה הָר"ח** — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לְצַדֵּק הַמִּשְׁקָלוֹת
9 וְהַמַּאזְנַיִם וְהַמִּדּוֹת וּלְהַקְפִּיד בְּדִיּוּקָם, וְהוּא אָמְרוֹ
10 יִתְעַלֶּה: "מֹאזְנֵי צֶדֶק אַבְנֵי־צֶדֶק אֵיפַת צֶדֶק וְהִין צֶדֶק
11 יִהְיֶה לָכֶם" (ויקרא יט, לו). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים):
12 "מֹאזְנֵי צֶדֶק — צַדֵּק אֶת־הַמֹּאזְנַיִם יָפֶה יָפֶה; אַבְנֵי־צֶדֶק
13 — צַדֵּק אֶת־הַמִּשְׁקֹלוֹת יָפֶה יָפֶה; אֵיפַת צֶדֶק — צַדֵּק
14 אֶת־הָאֵיפוֹת יָפֶה יָפֶה; וְהִין צֶדֶק — צַדֵּק אֶת הַהִינִין יָפֶה
15 יָפֶה" וּכְבָר יָדַעְתָּ, שֶׁאֵיפָה מִדַּת הַיָּבֵשׁ; וְהַהִין — מִדַּת
16 הַלַּח. וְכָל־אֵלּוּ עִנְיָנָם אֶחָד, אַף־עַל־פִּי שֶׁנִּשְׁתַּנּוּ מִינֵי
17 הַמִּדּוֹת. לְפִי שֶׁהַדָּבָר הַזֶּה הַנִּשְׁקָל אוֹ נִמְדָּד אֵינוֹ אֶלָּא
18 שִׁעוּר כַּמּוּתוֹ שֶׁל דָּבָר מְסֻיָּם. וְכָל־הַסּוּגִים הָאֵלֶּה, כְּלוֹמַר:
19 הַמֹּאזְנַיִם וְהַמִּשְׁקֹלוֹת וּמִדּוֹת הַיָּבֵשׁ וּמִדּוֹת הַלַּח, נִקְרָאִים:
20 מִדּוֹת. וְהַצִּוּוּי, שֶׁנִּצְטַוֵּינוּ לְהַקְפִּיד בְּדִיּוּק הַשִּׁעוּרִין
21 שֶׁמַּסְכָּם עֲלֵיהֶם בְּכָל־סוּג מֵהֶם — נִקְרָא: מִצְוַת מִדּוֹת.
22 וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "עַל תְּנַאי כָּךְ הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
23 מִצְרַיִם — עַל תְּנַאי שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוַת מִדּוֹת,

24 שֶׁכָּל־הַמּוֹדֶה בְּמִצְוַת מִדּוֹת מוֹדֶה בִּיצִיאַת מִצְרַיִם; וְכָל־
25 הַכּוֹפֵר בְּמִצְוַת מִדּוֹת כּוֹפֵר בִּיצִיאַת מִצְרַיִם". וּכְבָר
26 נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ה' מִ(בבא) בַּתְרָא (פח.).

27 **הַמִּצְוָה הָרע"א** — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִירָנוּ מִלְּרַמּוֹת
28 בְּמִדְיַדַת הַקַּרְקָעוֹת וּבַמִּדּוֹת וּבַמִּשְׁקָלוֹת, וְהוּא אָמְרוֹ:
29 "לֹא־תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט בַּמִּדָּה בַּמִּשְׁקָל וּבַמְּשׂוּרָה" (שם,
30 לה), עִנְיַן הַפָּסוּק כְּפִי שֶׁבָּא בַּקַּבָּלָה: "לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל"
31 בְּמִשְׁפַּט הַמִּדָּה. וְהוּא אָמְרָם (ספרא פרשת קדושים) בְּבֵאוּר
32 עִנְיַן לָאו זֶה: "'לֹא תַעֲשׂוּ עָוֶל בַּמִּשְׁפָּט', אִם לְדִין (בבית
33 הדין) — כְּבָר אָמוּר; אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בַּמִּשְׁפָּט? מְלַמֵּד
34 שֶׁהַמּוֹדֵד נִקְרָא דַּיָּן". וְשָׁם אָמְרוּ: "בַּמִּדָּה — זוֹ מְדִידַת
35 הָאָרֶץ", כְּלוֹמַר מְדִידָתָהּ וַחֲלוּקָתָהּ, שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶת־זֶה כְּפִי
36 מָה שֶׁמְּחַיְּבִים מוֹפְתֵי הַתִּשְׁבֹּרֶת (חכמת החשבון וההנדסה)
37 בִּדְיוּק הַמִּדּוֹת וִידִיעַת הַדְּרָכִים הַנְּכוֹנִים בָּהֶם, וְאַל יַעֲשֶׂה
38 אֶת־זֶה בְּדַרְכֵי הַשְׁעָרָה שֶׁאֵין בָּהֶם אֱמֶת כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂים
39 רֹב הָעָם. וּמִשְׁקָל — כּוֹלֵל הַמִּשְׁקָלוֹת וְהַמַּאזְנַיִם.

40 **הַמִּצְוָה הָער"ב** — הָאַזְהָרָה שֶׁהַזְהִירָנוּ מִלְּהַחֲזִיק
41 מִשְׁקָלוֹת וּמִדּוֹת חֲסֵרִים אֲצָלֵנוּ בְּבָתֵּינוּ וְאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא
42 נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם בִּמְקָח וּמִמְכָּר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־
43 יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ אֶבֶן וָאָבֶן גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה" (דברים כה, יג),
44 וְכֵן אֵיפָה וְאֵיפָה (שני סוגי משקולות: גדולה — לקניה; וקטנה
45 — למכירה). וּלְשׁוֹן גְּמָרָא בָּבָא בַּתְרָא (פט:): "אָסוּר לָאָדָם
46 שֶׁיַּשִּׁיהֶ מִדָּה חֲסֵרָה אוֹ יְתֵרָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וַאֲפִלּוּ הִיא
47 עָבִיט (כלי) שֶׁל מֵימֵי רַגְלַיִם". וְאַל תַּחְשׁוֹב שֶׁאָמְרוּ:
48 "לֹא־יִהְיֶה לְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה, וְלֹא־יִהְיֶה לְךָ אֶבֶן וָאָבֶן" —
49 שְׁתֵּי מִצְוֹת, לְפִי שֶׁשְּׁנֵי הַלָּאוִין נֶאֱמְרוּ לְהַשְׁלָמַת דִּינֵי
50 הַמִּצְוָה, כְּדֵי לִכְלוֹל שְׁנֵי מִינֵי הַמְּדִידָה שֶׁהֵם הַמִּשְׁקָל
51 ("אבן") וְהַמִּדָּה (מדת הנפח — "איפה"), כְּאִלּוּ אָמַר: לֹא
52 יִהְיוּ לְךָ שְׁתֵּי מִדּוֹת לֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִדָּה, כְּדֶרֶךְ
53 שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוַת עֲשֵׂה (רח). וְאָמְרוּ: "לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּכִיסְךָ
54 אֶבֶן וָאָבֶן וְלֹא יִהְיֶה לְךָ אֵיפָה וְאֵיפָה" כְּמוֹ אָמְרוּ:
55 "לֹא־תַשִּׂיג לְאָחִיךָ נֶשֶׁךְ נֶשֶׁךְ כֶּסֶף נֶשֶׁךְ אֹכֶל נֶשֶׁךְ כָּל־דָּבָר אֲשֶׁר
56 יִשָּׁךְ" (שם כג, כ) שֶׁהוּא לָאו אֶחָד, שֶׁכָּלַל בּוֹ מִינִים רַבִּים
57 שֶׁדָּן בְּכֻלָּם עִנְיָן אֶחָד עַצְמוֹ. וְאֵין הַמִּצְוֹת מִתְרַבּוֹת בְּכָל
58 "וְלֹא" אִם הָעִנְיָן אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁהִקְדַּמְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי.
59 וּכְבָר קָדַם לְךָ דּוֹמֶה לָזֶה בַּמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם
60 מִמִּצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ
61 וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר".

ישעיה פרק כח יג־טז

יג וְהָיָה לָהֶם דְּבַר־יְהוָה צַו לָצָו צַו לָצָו קָו לָקָו קָו זְעֵיר שָׁם זְעֵיר שָׁם לְמַעַן יֵלְכוּ וְכָשְׁלוּ אָחוֹר
וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ׃ (פ) יד לָכֵן שִׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה אַנְשֵׁי לָצוֹן מֹשְׁלֵי הָעָם הַזֶּה אֲשֶׁר בִּירוּשָׁלָ͏ִם׃
טו כִּי אֲמַרְתֶּם כָּרַתְנוּ בְרִית אֶת־מָוֶת וְעִם־שְׁאוֹל עָשִׂינוּ חֹזֶה (שיט) שׁוֹט שׁוֹטֵף כִּי־(עבר) יַעֲבֹר לֹא
יְבוֹאֵנוּ כִּי שַׂמְנוּ כָזָב מַחְסֵנוּ וּבַשֶּׁקֶר נִסְתָּרְנוּ׃ (פ) טז לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה הִנְנִי יִסַּד בְּצִיּוֹן אֶבֶן
אֶבֶן בֹּחַן פִּנַּת יְקָרַת מוּסָּד מוּסָּד הַמַּאֲמִין לֹא יָחִישׁ׃

רש"י

(יג) והיה להם דבר ה' וגו'. כמדתה ימדוד להם יגזור שדברו עליהם צו של אומות המשתעבדים בם על צו פקודה על פקודה עבודה על עבודה קו של פורענות כנגד קו של עבירות שבידם קו לקו תקוה חילוף תקוה יקוו לאור והנה חושך: **זעיר שם זעיר שם.** לימים מועטים תבא עליהם והם יתמעטו שם בארץ אויביהם: **(יד) משלי העם הזה.** האומרים לצון בל' משל כגון: **(טו) כרתנו ברית את מות.** שלא יבא עלינו: **עשינו חוזה.** גבול שלא יעברנהו וכן מחוז חפצם (תהלים קז) וכן מחזה אל מחזה (מלכים א ז') כולם ל' גבול הם וחיצונו של דבר אשומיי"ר בלע"ז: **שוט שוטף.** מכה המתהלכת בארץ: **לא יבואנו.** לא יבא עלינו: **שמנו כזב.** שמנו ע"א: **מחסנו.** מחסה שלנו: **ובשקר נסתרנו.** בע"א בטחנו להסתירנו: **(טז) הנני יסד.** ל' עבר הוא כמו (מגלה א) יסד המלך וכן צריך לפותרו הנני הוא אשר יסד כבר: **(בציון אבן.** כבר) נגזרה הגזרה לפני והעמדתי מלך משיח שיהא בציון לאבן בוחן ל' מבצר וחוזק כמו (לקמן לב) עופל ובחן וכמו הקימו בחוניו (לעיל כג): **מוסד מוסד.** הראשון פתח לפי שהוא דבוק מוסד של מוסד (מוסד) שהוא מוסד גמור: **המאמין לא יחיש.** המאמין דבר זה לא ימהרנה לא יאמר אם אמת הוא ימהר לבא:

מצודת דוד

(יג) והיה להם דבר ה' וכו'. ר"ל מאד נקל להם לעבור על דבר ה' כאילו לא היתה רק צוואה וסייג לצוואה אחרת ואף האחרת היתה רק צוואה וסייג למצות ה' שאין אדם נזהר כ"כ בשמירתה לפי שהיא צוואה רחוקה ממצות ה': **קו לקו.** כאילו היתה רק משמרת למשמרת אחרת ואף האחרת רק משמרת למשמרת התורה שאין אדם סופנה כ"כ והענין כפול במ"ש: **זעיר שם.** ר"ל אף במקום שלמדוה נחשבת מעט ואף כי אותם שלא דרכו בנתיבותיה: **זעיר שם.** הכפל יורה ההמעטה: **למען ילכו.** בעבור זאת כשילכו וכשלו ליפול אחור וישברו ויפלו בהמוקש וילכדו בה ר"ל יפלו בצרה ולא יוכלו להמלט: **(יד) אנשי לצון.** המלעיגים בדברי הנביא: **מושלי.** המושלים על העם אשר בירושלים: **(טו) כי אמרתם.** אשר אמרתם בלעג הנה כרתנו ברית עם המות שלא יבא עלינו קודם הזמן ולא נירא א"כ מהפחדת הנביא: **עשינו חוזה.** עשינו גבול שלא נבוא אל השאול קודם הזמן: **שוט שוטף וכו'.** כאשר יעבור מכה המתהלכת בארץ לא יבוא עלינו: **כי שמנו כזב מחסנו.** נחסה בצל הכזב כי נחכם לומר לפני המכה שלא צוה המקום לבוא עלינו והוא ענין ליצנות: **ובשקר נסתרנו.** כפל הדבר במ"ש: **(טז) לכן.** הואיל ויש בכם אנשים מלעיגים בדברי הנבואה יבוא עת שיקבלו גמולם וכאשר מסיים והולך: **הנני יסד.** הנה אני הוא אשר מאז גזר ויסד להיות בציון מלך חזק כאבן ועל חזקיה יאמר: **אבן בוחן.** האבן הזה יהיה להם למבצר: **פנת יקרת.** יהיה כאבן יקר ההושם בפנת הבנין למען יהיה נראה מהעבר מזה ומהעבר מזה: **מוסד מוסד.** יהיה כהיסוד המיוחד שביסודות: **המאמין לא יחיש.** לפי שרובם לא היו מאמינים בדברי הנביא בימי אחז לכן אמר המאמין לדברי לא ימהר לראות הדבר ר"ל לא יחשוב בלבבו שעתה תהיה הדבר כי לא תהיה עד לאחר זמן:

מצודת ציון

(יד) לצון. מל' לץ: **מושלי.** מל' ממשלה: **שאול.** הוא בור הקבר: **חוזה.** ענין גבול כמו מחוז חפצם (תהלים קז): **(טו) שוט.** שבט המכה כמו שוט לסוס (משלי כז): **שוטף.** ענינו מהירות ההליכה והושאל מל' נחל השוטף: **(טז) בוחן.** ענין מבצר חזק כמו הקימו בחוניו (לעיל כג): **פנת.** מל' פנה וזויות: **יקרת.** מל' יקר וחשוב: **מוסד.** מל' יסוד: **יחיש.** ענין מהירות כמו ימהר יחישה מעשהו (לעיל ה):

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שני עמוד א

1 רב פפא מבאר דינו של רבא: **אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא אֲמָרָן** שפטור בעל
2 הבית אם הזיק בידיים את הנכנס שלא ברשות, **אֶלָּא** באופן **דְּלֹא הֲוָה**
3 **יָדַע בֵּיהּ** – שלא ידע שנכנס לחצירו, ולא ידע להיזהר מלהזיקו. **אֲבָל**
4 אם **הֲוָה יָדַע בֵּיהּ** שנכנס לחצירו, אף שנכנס שלא ברשות, אם **הִזִּיקוֹ**
5 **בַּעַל הַבַּיִת,** חַיָּיב לשלם. **מַאי טַעְמָא, מְשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ** זה שנכנס
6 לבעל הבית, **נְהִי דְּאִית לָךְ רְשׁוּתָא לְאַפּוּקֵי** – אמנם הרשות בידך
7 להוציאני מהחצר, ואף להכותני שאצא, **אַךְ לְאַוּוקֵי לֵית לָךְ רְשׁוּתָא**
8 – להזיקני אין לך רשות, ואף שהזיקו שלא בכוונה היה לו ליזהר מאחר
9 שידע שיש אדם שנכנס לחצירו.
10 **וְאַזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ** – מה שחילקו רבא ורב פפא בין הנכנס שהזיק את
11 בעל הבית שחייב לשלם אף אם הזיק שלא בכוונה, ובין בעל החצר
12 שפטור מלשלם אם הזיקו שלא בכוונה, היינו כשיטתם במקום אחר,
13 וכמו **דְּאָמַר רָבָא וְאִיתֵימָא רַב פָּפָּא,**

איוב פרק ה א־י

א קְרָא־נָא הֲיֵשׁ עוֹנֶךָּ וְאֶל־מִי מִקְּדֹשִׁים תִּפְנֶה: ב כִּי־לָאֱוִיל יַהֲרֹג־כָּעַשׂ וּפֹתָה תָּמִית קִנְאָה: ג אֲנִי־רָאִיתִי
אֱוִיל מַשְׁרִישׁ וָאֶקֹוב נָוֵהוּ פִּתְאֹם: ד יִרְחֲקוּ בָנָיו מִיֵּשַׁע וְיִדַּכְּאוּ בַשַּׁעַר וְאֵין מַצִּיל: ה אֲשֶׁר קְצִירוֹ ו
רָעֵב יֹאכֵל וְאֶל־מִצִּנִּים יִקָּחֵהוּ וְשָׁאֵף צַמִּים חֵילָם: ו כִּי ו לֹא־יֵצֵא מֵעָפָר אָוֶן וּמֵאֲדָמָה לֹא־יִצְמַח עָמָל:
ז כִּי־אָדָם לְעָמָל יוּלָּד וּבְנֵי־רֶשֶׁף יַגְבִּיהוּ עוּף: ח אוּלָם אֲנִי אֲדָרֹשׁ אֶל־אֵל וְאֶל־אֱלֹהִים אָשִׂים דְּבָרָתִי:
ט עֹשֶׂה גְדֹלוֹת וְאֵין חֵקֶר נִפְלָאוֹת עַד־אֵין מִסְפָּר: י הַנֹּתֵן מָטָר עַל־פְּנֵי־אֶרֶץ וְשֹׁלֵחַ מַיִם עַל־פְּנֵי חוּצוֹת:

רש"י

(א) קרא נא. ע"כ דבר הנבואה, מכאן ואילך חוזר לתוכחתו צעק הרבה מי יענך: **ואל מי מקדושים.** הגוזרים זאת עליך: **תפנה.** להלחם אתו: **(ב) כי לאויל וגו'.** לאויל כמותך יהרג כעסו שאילו היית שותק שמא תשוב מדת הרחמים עליך: **קנאה.** היא כעס וחימה כמו (דברים לב) **הם קנאוני:** **(ד) ירחקו בניו.** זו היא קללה שקיללתיו: **וידכאו.** בדגש הוא ידוכאו ואם הוא נקוד רפי משמש ידכאו אחרים: **(ה) אשר קצירו.** של רשע: **רעב יאכל.** כי ימות רשע יבואו הרעבים שקיצץ בחייו וישתלמו גזילותיו מנכסיו: **ואל מצנים יקחהו.** כמו ויקחו אליך (שמות כה) כלומר לצורך העני הנושע מציניים וכלי זיין של רשע זה יקחהו השופט הממונה לכך: **ושאף.** ובלע איש איש מן הצמים שגזל בחייו: **חילם.** ממונם שגזל זה בחייו: **(ו) כי לא יצא מעפר.** מכה הבאה על האדם לא לחנם הוא ולא מן העפר תצמח לו: **און** הוא לשון שבר: **(ז) כי אדם לעמל יולד.** כי אי אפשר שלא יחטא ויקבל עמל בחטאו לקבל פורענותו ואינו כבני רשף שהם מלאכי' ורוחות שהם יגביהו עוף ואינם מן התחתוני' (יגביהו לעוף ולהיות מן התחתונים סא"א) לשלוט בם שטן ויצה"ר: **רשף.** כמו רשפי קשת (תהלים עו) כשהחץ מעופפת נקרא רשפי ל' עוף (סא"א): **(ח) אולם אני אדרוש.** אם היו באים עלי יסורים הללו הייתי דורש אל הקב"ה בתפילה ובתחינה ואילו הייתי שם דברתי בבקשה: **(י) הנותן מטר על פני ארץ.** ארץ ישראל: **ושולח מים על פני חוצות.** ע"י שליח לשאר ארצות:

מצודת דוד

(א) קרא נא. כהתימו לספר דברי המלאך, אמר לאיוב פן תאמר איזה דרך הלך הרוח לדבר בך ומדוע לא דבר בי לזה אמר דע לך כי נבאשת בעיני ה' על כי בעטת ביסורים ובחון הדבר וקרא אתה אל השמים ותראה האם יש מי אשר יענה לך ואל מי ממלאכי מרום תפנה להמליץ טוב בעבורך הלא נבאשת בעיני כולם ולזה לא ידברו בך מעתה: **(ב) כי לאויל.** לשוטה כמותך יהרוג הכעס אשר יכעוס בבוא הרעה כי בעבור זה לא ימצא מלמד זכות ומשיב דבר: **ופותה.** הנפתה בלבו אחר תאוות הצלחות המדומות תמית הקנאה אשר יתקנא בהצלחות הרשעים ומרבה להתרעם על ה' כי מאבד עולמו באין מליץ יושר: **(ג) אני ראיתי.** אבל אני כאשר ראיתי את האויל משלח שרשיו להתפשט בארץ בחוזק רב הנה לא קנאתי בהצלחתו אבל פתאום טרם יבוא במחשבתי הרהור קנאה הייתי שופט ברעיוני לגזור אומר שסוף הדבר אשר יהיה נוהו מקולל: **(ד) ירחקו.** כי בניו יהיו מרוחקים מתשועת אדם כי בעוון אביהם לא ימצאו מרחמים: **וידכאו בשער.** במקום פרסום בשער העיר יהיו מדוכאים מבני אדם ואין מי יציל: **(ה) אשר קצירו.** נכון בידו אשר קציר שדהו יאכל כל מי אשר ירעב ויתאוה לו: **ואל מצנים יקחהו.** יקחו את הקציר מבין הקוצים ולא ימהרו לקחת כמות שהם עם הקוצים כגונב דבר אשר יתפחד מן הרואים כ"א יבורר האוכל לקחת לעין כל ולא ימצא מי ימחה בידו, או להיפך שיקחו הקציר עם הקוצרים ולא ישאירו כלום ולא כדרך המתפחד שחוטף היפה וממהר ללכת לדרכו: **ושאף צמים.** כ"א מן הצמאים אשר האויל הזה הצמיאו בקחתו ממנו עשרו הנה בסוף תגבר ידו וכ"א יחזור ויבלע את עושר עצמו מה שגזל זה וכל אחד יקח את שלו: **(ו) כי לא יצא וגו'.** ר"ל הלא עינינו רואות אשר נתהוה בעולם עמל ואון והנה אינם צומחים ויוצאים מן האדמה לבוא מאליהם במקרה כ"א באים לשלם גמול המפעל ולזה כאשר ראיתי האויל המשריש שפטתי שהוא הראוי להיות מן המקבלים העמל ואון כי לו נאה כי לו יאה: **(ז) כי אדם.** הלא האדם נברא להיות עמל על טרפו לא לקחת מזולתו דבר אשר לא עמל בו: **ובני רשף.** וכאשר ניצוצי רשפי אש הוחק טבעם להגביה עצמם לעוף למעלה כן משפט האדם לעמול על טרפו וזה האויל לא כן עשה לזה יקבל גמולו משלם: **(ח) אולם.** באמת אם הייתי אני מדוכא ביסורין לא הייתי מתרעם כמותך אבל דורש הייתי אל ה' להתחנן לפניו: **ואל וגו'.** כפל הדבר במ"ש: **(ט) עושה גדולות.** כי הוא עושה גדולות וא"א לחקור אותם ולדעתם וכאומר לזה הייתי דורש לה' כי בידו להושיע וימשול במערכת השמים ולכל אשר יחפוץ יטה עם כי נראה כאשר תשפוט המערכת כן הוא ע"פ הרוב מ"מ הכל בידו ועם כי לא נדע פתרון הדבר הוא בעבור כי קצרה דעת האדם וכאשר אין חקר לכל הגדולות שעושה המקום ב"ה: **עד אין מספר.** לגודל ריבויים: **(י) הנותן מטר.** עם כי רבות פעמים לא יורה הטבע על המטר עכ"ז יתן הוא זולת הטבע בהשגחה פרטיות: **ושולח וגו'.** כפל הדבר במ"ש:

מצודת ציון

(ב) כעש. כמו כעס בסמ"ך: **ופותה.** מל' פתוי: **(ה) ואל.** הוא כמו ואת וכן וירדפו אל מדין (שופטים ז) וענינו מן כמו כצאתי את העיר (שמות ט): **מצנים.** המ"ם נוספת וענינו קוצים וכן צנים פחים (משלי כב): **ושאף.** ענין בליעה והמשכה אל הפה כמו שאפה רוח (ירמיה ב): **צמים.** כמו צמאים: **חילם.** עשרם: **(ו) און.** ענין שבר: **(ז) רשף.** גחלת אש כמו רשפיה רשפי אש (ש"ה ח):

ד גֶּפֶן שֶׁהִיא נְטוּעָה בַּגַּת אוֹ בַּנָּקָע, נוֹתְנִין לָהּ עֲבוֹדָתָהּ וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם אֵין שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם. וְהַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם, זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ.

ה הַנּוֹטֵעַ יָרָק בַּכֶּרֶם אוֹ מְקֵיִם, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ גְּפָנִים. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָיוּ נְטוּעוֹת עַל אַרְבַּע אַרְבַּע, אוֹ עַל חָמֵשׁ חָמֵשׁ. הָיוּ נְטוּעוֹת עַל שֵׁשׁ שֵׁשׁ, אוֹ עַל שֶׁבַע שֶׁבַע, הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל

פירוש ברטנורא

ד נקע. בקעים שבשדות כעין גומות: **נותנים לה עבודתה.** ששה טפחים שזו היא עבודת גפן יחידית: **וזורע את המותר.** ולא אמרינן דמיחזי ככלאים כיון שהגפן והזרעים בתוך הגת או בתוך הנקע: **אם אין שם ד"א אסור.** כדין מחול הכרם דפרקין דלעיל דנותן ארבע אמות לעבודת הכרם. ואין הלכה כר' יוסי: **והבית שבכרם.** שסביבות הבית יש גפנים: **זורעים בתוכו.** ולא אמרינן הואיל והגפנים מקיפים אותו מארבע רוחותיו אין המחיצות מועילות:

ה הנוטע ירק בכרם. פירוש משנה זו פירשתי למטה בסוף זה הקונטרס: **הנוטע ירק בכרם או מקיים.** שרואהו שצומח ויניחהו: **הרי זה מקדש וכו'.** כלל משנתינו הוא שלעולם מקדש ט"ז אמה לכל רוח עגולות. ואע"ג דתנן לעיל הזורע ארבע אמות של עבודת הכרם אינו מקדש אלא שתי שורות, היכא דזורע בין הגפנים מקדש ט"ז כשיעור כרם גדול דמצטרף עד ששה עשרה. אמנם איזה כרם שיהיה מרובע ל"ב אמות על ל"ב אמות והירק נטוע בנקודת אמצעיתו כשנגעל בתוכו עגול יהיה הקיפו בצלעות המרובע ויהיה אלכסונו ל"ב אמות, יתקדש העיגול כולו שהוא שש עשרה אמה לכל רוח מן הירק. והנה אם הגפנים נטועות: **על ארבע ארבע.** פירוש שיש בין כל שורה ושורה ד"א והפרשנו מזה הכרם מרובע ל"ב על ל"ב, יהיה המרובע ט' שורות אורך על ט' שורות רוחב ויפול מהן בתוך העיגול שבעה שורות אורך על שבעה שורות רוחב ובכל שורה ז' גפנים שהם מ"ט גפנים יצאו מהן ד' בזויות חוץ לעיגול וישארו בתוך העיגול ארבעים וחמש גפנים וזו צורתה*. וכתב הרא"ש ז"ל ק"ל אמאי אין נאסרין עוד בכל שורה סביב אלו השבע שורות האמצעיות שבשורה מד' רוחות כי עומדין בתוך שש עשרה אמה של גפן האמצעי נמצא אוסר מ"ט גפנים. וי"ל שד' רוחות (נ"ל אמות) שבין גפן לגפן היינו בלא עיקר הגפנים נמצא שעם הגפנים יש יותר משש עשרה ע"כ. וכשיהיה נטועה על: **חמשה חמשה.** יתקנו מרובע מל"ב על ל"ב יפול בתוך המרובע שבע שורות אורך על שבע שורות רוחב ויקח אמה משורה שמינית מכאן ואמה משורה תשיעית מכאן. וכן קו העגול שאלכסונה שלשים ושתים יוצא חוץ מן השבע שורות אמה לכל רוח, מפני שהשבע שורות יש ביניהם ששה מרחקים בכל מרחק חמש אמות ואנו צריכין ל"ב ויהיה מרחק בין קו העגולה ובין קו השורה הסמוכה לו חוץ למרובע ארבע אמות וזה צורתו*. והנה הגפנים הנכנסים בעגולה ל"ז גפנים בלבד והנה כיון שלא נשאר בין אלכסון העגולה ובין השורה הסמוכה לו מבחוץ אלא ארבע אמות והוא שיעור עבודת הכרם, לפי שהשיעור מצומצם ראינו כאילו העגולה נמשכה עד שהגיעה לשורות החיצונות שהיה ביניהם ובין קצה האלכסון ד' אמות וניתוסף באלכסונו ד' אמות לכל רוח עד שיהיה בעגול אלכסון של ארבעים על ארבעים, דכיון שאנו רואין העגול של ששים

משניות מבוארות – קהתי

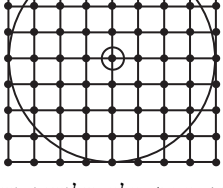
באור משנה ד

גֶּפֶן – יחידית, **שֶׁהִיא נְטוּעָה בַּגַּת אוֹ בַּנָּקָע** – בקיע שבשדה. כעין גומה, **נוֹתְנִין לָהּ עֲבוֹדָתָהּ** – שמה טפחים, כמו שלמדנו בדין גפן יחידית, **וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר** – בגת או בנקע. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם אֵין שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת** – בגת או בנקע, **לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם** – אסור לזרוע שם בכלל, שאין הרחקה של ששה טפחים מועילה בגת או בנקע אלא אם כן יש שם שטח של ארבע אמות. אבל אם יש שם ארבע אמות אף רבי יוסי סובר שמרחיק ששה טפחים וזורע את המותר **(ר"ש; רמב"ם)**. ואין הלכה כרבי יוסי. **וְהַבַּיִת שֶׁבַּכֶּרֶם** – אף על פי שהוא מוקף גפנים, **זוֹרְעִין בְּתוֹכוֹ** – ואפילו אם הגפנים סוככים על גג הבית, שהואיל והבית מקורה הרי הוא כרשות בפני עצמה.

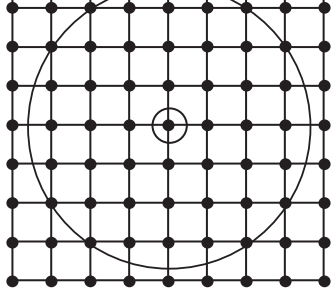
באור משנה ה

כבר הזכרנו, שכלאי הכרם אסורים בהנאה, שכתוב (דברים כב, ט): "לא תזרע כרמך כלאים, פן תקדש המלאה, הזרע אשר תזרע ותבואת הכרם", ופירשו: "פן תקדש" – שאם תזרע כרמך כלאים ייאסר הכל בהנאה כהקדש, הן הזרעים והן פירות הכרם. ומכאן איסור הנאה של כלאי הכרם נקרא "קידוש". וחכמים דרשו: "פן תקדש" – פן תוקד אש (בבלי קידושין נו, ב), כלומר שכלאי הכרם דינם בשריפה, ומכאן שהם אסורים בהנאה. יש מפרשים: "תקדש" – תיתעב (תרגום אונקלוס; רש"י; רמב"ם), או מלשון "ולא יהיה קדש מבני ישראל" (דברים כג, יח), שכן בירושלמי למדים מפסוק זה בגזירה שווה ש"פן תקדש" האמור כאן הוראתו איסור הנאה. ולא רק בזורע כרמו כלאים נאסרים בהנאה, אלא אף במקיים כלאים בכרמו, כגון שצמחו בו מאליהם גידולי ירק או תבואה ואינו עוקרם; וכן כותב הרמב"ם (הל' כלאים ה, ז-ח): "אסור לזרוע ירקות או תבואה בצד הגפנים או ליטע גפן בצד הירק או תבואה. ואם עשה כן... הרי זה קידש, ונאסרו שניהם בהנאה, הירק או התבואה והגפנים, ושורפין את שניהם... ואפילו הקש של תבואה והעצים של גפנים האלו אסורין בהנאה ושורפין אותם. – אחד הנוטע ואחד המקיים, כיון שראה כלאים צמחו בכרמו והניחם, הרי זה קידש". – וכבר למדנו לעיל (ד, ה), שהזורע מחוץ לכרם בתוך ארבע אמות של עבודת הכרם, הרי זה מקדש שתי שורות של גפנים הסמוכות לזרע. – משנתנו באה ללמד שהנוטע ירק באמצע הכרם, הרי זה מקדש סביבו שש עשרה אמה לכל צד, כלומר שכל הגפנים הנמצאות בתוך העיגול שמסביב לירק בחצי קוטר (רדיוס) של שש עשרה אמה נאסרות בהנאה, שהואיל ומוצאים בקרחת הכרם, שפחות משש עשרה אמה בטל לגבי הכרם, לפיכך כשזורע ירק באמצע הכרם, מקדש סביבו כל השיעור המתבטל עם הכרם ונחשב כמוהו ("תוספות יום טוב").

הַנּוֹטֵעַ יָרָק בַּכֶּרֶם, אוֹ מְקַיֵּם – שרואה ירק שצמח בכרמו ואינו עוקרו, **הֲרֵי זֶה מְקַדֵּשׁ** – אוסר בהנאה, **אַרְבָּעִים וְחָמֵשׁ גְּפָנִים** – שהוא מספר הגפנים שבתוך שש עשרה אמה סביב לירק, כמו שנפרש מיד. **אֵימָתַי** – נאסרות ארבעים וחמש גפנים? **בִּזְמַן שֶׁהָיוּ** הגפנים **נְטוּעוֹת עַל אַרְבַּע אַרְבַּע** – אמות, שיש בין גפן לגפן ריווח של ארבע אמות לכל צד; ואמנם סתם כרם נטוע על ארבע ארבע; ומבואר בירושלמי שהירק זרוע סביב לגפן האמצעית, והואיל והוא מקדש סביבו שש עשרה אמה לכל צד, אם ייעשה איפוא סביב לירק עיגול שחצי קוטרו שש עשרה אמה, הרי יימצאו ארבעים וחמש גפנים בתחום העיגול, כזה:

ואמנם הגפנים הנמצאות על המעגל אינן נכנסות בחשבון; **אוֹ עַל חָמֵשׁ חָמֵשׁ** – או שהיו נטועות ברווחים של חמש חמש אמות, שיש בין גפן לגפן חמש אמות לכל צד, אף על פי שבכגון זה אין בתוך העיגול (ברדיוס של 16 אמה) אלא שלושים ושבע גפנים, מכל מקום הרי זה מקדש ארבעים וחמש גפנים, כלומר גם שמונה הגפנים הנמצאות על המעגל, כזה:

הטעם מבואר ב"תוספות יום טוב", שהואיל וסתם כרם נטוע על ארבע ארבע, ולמראית העין אין אדם מבחין בין כרם הנטוע על ארבע ארבע לכרם הנטוע על חמש חמש, לפי שאדם טועה בין ארבע אמות לחמש אמות, אם לא ייאסרו

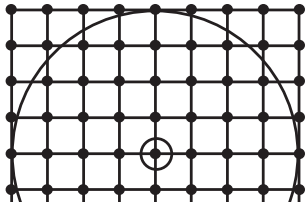
רוּחַ, עֲגֻלּוֹת וְלֹא מְרֻבָּעוֹת.

פירוש ברטנורא

ושתים כאילו מלא ירק בכל מקום [והד' אמות היתירות] מגיע לעבודת הכרם הוא, ונמצאו הנפנים כולם שהם בשבע שורות על ז' שורות נכנסות בתוך העיגול חוץ מד' שבארבע הזויות, והנה עתה בתוך העיגול ארבעים וחמש נפנים, ויהיה צורתה כצורת הראשונה אלא שבמקום ארבע הוא חמש, נמצא עתה מקדש ארבעים אמה בכל רוח. וזהו מה שהצריכו לתנא לומר הרי זה מקדש ארבעים וחמש נפנים כי מאחר שהשורש הקדום הוא שש עשרה אמה לכל רוח היה לו לקצר ולומר הרי זה מקדש שש עשרה אמה לכל רוח וכו', ובמה שכתבנו מתורץ, שאי אפשר לו לומר בעל ה' ה' מקדש ט"ז אמה לכל רוח כיון שהוא מקדש עשרים לכל רוח, ולפיכך אמר מקדש מ"ה נפנים, וזה אי אפשר אלא לאחר שנוסיף בעגולה כמו שבארנו. והטעם שלא אמר בזמן שהן נטועות על חמש חמש מקדש עשרים אמה לכל רוח מפני שעיקר הקידוש הוא שש עשרה אמה לכל רוח וד' אמות הוא תוספת הוכרח לקרב האלכסון לשורות מטעם שכתבנו. ואם תאמר כיון שכשהם ד' על ד' מקדש שש עשרה אמה בלבד למה הפרישו התנא מכלל שש עשרה אמה לכל רוח דבחלוקה דסיפא דנימא היו נטועות על ארבע ארבע או על שש שש וצירף אותו עם כשהן נטועות על חמש חמש. וי"ל דעל ארבע וחמש צורותיהן דומות זו לזו כי יפול בתוך העגול בכל אחת מהן שבע שורות על שבע חוץ מארבע זויות וגם כן הן שוין במנין הנפנים. ויותר טוב הוא להודיענו מנין הנפנים שמקדש, אבל כשהן נטועות על שש שש או על שבע שבע אין מנין הנפנים שמקדש כשהיה על שש שש כפי מנינם כשהיה על שבע שבע כמו שנבאר ולפיכך לקח בהן עיקר שכולל הכל ואמר מקדש שש עשרה אמה: **היו נטועות על שש וכו'.** והפרשנו מן הכרם עגולה שאלכסונה שלשים ושתים אמות יוצא קו העגולה מכל שורה החיצונה אמה אחת ומנין הנפנים שבתוך העגולה ארבעה ועשרים וזה צורתה*. ולא משכנו האלכסון עד שיגיע בד' שורות החיצונות שאצל העיגול כמו שעשינו בחמש על חמש, מפני שנשאר בין קצה האלכסון ובין שורה הסמוכה לו חמש אמות, ואפילו נראה כאילו העגולה מלאה ירק ישאר בינה ובין השורות החיצוניות יותר ממה שצריך לעבודת הכרם בתוספת אמה, וע"כ לא הוספנו ברוחב העגולה כלום. ואם יהיה נטוע: **על שבע שבע.** ונפריש מן הכרם עגולה שאלכסונה שלשים ושתים אמות, יפלו בתוך העגולה חמש שורות אורך על חמש רוחב חוץ מד' זויותיו, ויוצא האלכסון מצלעות המרובע שיש בו חמש על חמש שתי אמות לכל רוח, נשאר בין קצה האלכסון ובין שורה החיצונה הסמוכה לה חמש אמות ומפני זה לא משכנו האלכסון לשורות החיצונות, ומנין הנפנים הנמצאים כ"א וצורתה כמו הצורה הקודמת בשינוי ז' במקום ו' וכו'. זהו מה שפי' הרמב"ם ז"ל על משנה זו בקיצור דבריו כל האפשרי. ולפי שראיתי אחד מהחכמים הקדמונים שכתב על זה הפירוש הן הן הדברים שנאמרו למשה וג"כ הרא"ש ז"ל הסכים לזה הפירוש ודחה פי' ה"ר שמשון ז"ל לא הזקקתי לכתוב פירוש ה"ר שמשון ז"ל על משנה זו:

משניות מבוארות – קהתי

אלא שלושים ושבע גפנים הנמצאות בתוך העיגול, יאמרו הרואים שגם בכרם סתם אינן נאסרות אלא שלושים ושבע, לפי שההבדל ביניהם אינו ניכר; הלכך גזרו חכמים שגם בנטוע על חמש חמש, יקדש הירק ארבעים וחמש גפנים, משום סתם כרם הנטוע על ארבע ארבע. **הָיוּ נְטוּעוֹת עַל שֵׁשׁ שֵׁשׁ, אוֹ עַל שֶׁבַע שֶׁבַע** – שבין גפן לגפן היו שש אמות או שבע אמות לכל צד, **הֲרֵי זֶה מְקֻדָּשׁ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה אַמָּה לְכָל רוּחַ** – אינו אוסר אלא מספר הגפנים שבתוך שש עשרה אמה בלבד (היינו 21 גפנים), **עֲגֻלּוֹת וְלֹא מְרֻבָּעוֹת** – כלומר שאין מודדים את המרחק של שש עשרה אמה מן הירק לכל צד על פי ריבוע אלא על פי עיגול שחצי קוטרו שש עשרה אמה כפי שכבר בארנו. ולא גזרו חכמים בנטועות על שש שייאסרו גם גפנים שמחוץ לעיגול כמו שגזרו בנטועות על חמש חמש, משום שבין ארבע לשש ההבדל הוא ניכר ואין אדם טועה בהן, ולפיכך העמידו על הדין שמקדש שש עשרה אמה לכל רוח, וכל הגפנים הנמצאות בתוך העיגול מקודשות הן ולא יותר. ואם הגפנים נטועות על שמונה שמונה אמות, אינו מקדש כלל, שדינן לענין זה כשורות בודדות, ואינן מצטרפות לכרם. ואפילו לדעת תנא קמא (לעיל ד, ט), שאם הגפנים בכרם נטועות ברווחים של פחות משש עשרה אמה, אסור להביא זרע לשם, מכל מקום בדיעבד אם זרע בין הגפנים הנטועות על שמונה שמונה ויותר, אין זה מקדש, שלעניין "קידוש" לא אסרו חכמים אלא עד שמונה אמות (**"תוספות יום טוב"**).

שבתוך העיגול, כזה: והרי לשון הרמב"ם ב"משנה תורה" (כלאים ו, א–ב): "הזורע ירק או תבואה בכרם או המקיימו עד שהוסיף במאתיים הרי זה מקדש מן הגפנים שסביבותיו שש עשרה אמה לכל רוח, עגולות ולא מרובעות. וראוין כל העיגול שרחבו שתים ושלושים אמה כאילו הוא כולו מלא ירק, וכל גפן שתהיה בתוך עיגול זה נתקדשה עם הירק וכל שחוץ לעיגול אינן מתקדשות. במה דברים אמורים, כשהיה בין שפתי העיגול הזה ובין שורות הגפנים שחוצה לו יותר על ארבע אמות, אבל אם היה ביניהם ארבע אמות מצומצמות או פחות, רואין את העיגול כאילו הגיע לשורה הסמוכה לו וכאילו העיגול ארבעים אמה, ורואין כל גפן שתיפול בתוך עיגול זה של ארבעים אמה, הרי היא מתקדשת".

אבל רבים תמהים על פירושו של הרמב"ם, שהרי אם מרחיבים את העיגול כשהוא גובל עם ארבע אמות מצומצמות, מכל שכן שיש להרחיב את העיגול כשהוא גובל ממש בגפנים עצמן, ואם כן קשה בנטועות על ארבע ארבע, למה לא נרחיב את העיגול כדי לכלול את כל הגפנים הגובלות עם העיגול? ואף בנטועות על שש שש למה לא נרחיב העיגול? והרי המעגל לפי חצי קוטר של שש עשרה אמה נמצא במרחק של שתי אמות בלבד מהשורות החיצוניות, ולמה לא נרחיב את העיגול עד שיהא נוגע בשורות החיצוניות ואז יתקדשו שלושים ושבע גפנים ?

ברם, ב"כסף משנה" מובא, ששאל הרא"ש את ה"ר ישראל שהיה חכם בחכמות, על דברי מי יש לסמוך בפירוש משנה זו, והשיב לו: "...עיינתי בפירוש משנת "הנוטע ירק בכרם" להר"ם ז"ל, וראיתי כי הפליא עצה הגדיל תושיה בפירושה, אבל נראה לי לפי עניות דעתי כי האריך בה הרבה, והלשון אינו מחוור כפי הצורך, כי נראה סתירה בדבריו למי שאינו מעיין בהם עיון דק, אבל כולם נכוחים למבין, והענין אין לנטות ממנו ימין ושמאל... והם הם הדברים שנאמרו למשה מסיני".

מכאן נדחקים רבים להסביר דברי הרמב"ם (עיין "ארץ חמדה"). ואילו בעל "תוספות יום טוב" לאחר שמוכיח כמה דחוקים הם דברי הרמב"ם, כפי שהבאנו לעיל, הוא כותב: "ולפיכך מה שמובא ב"כסף משנה" בשם החכם הר"ר ישראל בתשובתו להרא"ש על דברי הרמב"ם בפירוש המשנה: "הן הן הדברים שנאמרו למשה מסיני" – לא נאבה לו ולא נשמע אליו בזה כלל וכלל... כי דברי הרמב"ם לא יתכנו בפירוש המשנה כאשר הוכחנו".

ו הָרוֹאֶה יָרָק בַּכֶּרֶם וְאָמַר: כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ אֲלַקְּטֶנּוּ — מֻתָּר. כְּשֶׁאֶחְזֹר אֲלַקְּטֶנּוּ — אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם, אָסוּר.
ז הָיָה עוֹבֵר בַּכֶּרֶם וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ זְרָעִים, אוֹ שֶׁיָּצְאוּ עִם הַזְּבָלִים, אוֹ עִם הַמַּיִם, הַזּוֹרֵעַ וְסִעֲרָתוֹ הָרוּחַ לְאַחֲרָיו — מֻתָּר. סִעֲרָתוֹ הָרוּחַ לְפָנָיו — רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִם עֲשָׂבִים — יוֹפֶךְ, וְאִם אָבִיב — יִנָּפֵץ, וְאִם הֵבִיאָה דָּגָן — תִּדָּלֵק.

פירוש ברטנורא

ו כשאגיע לו. אע"פ שהוסיף מאתים עד שלא הגיע לו מותר, מאחר שאינו מתעצל בכלאים, אבל כשאחזור אסור משום דנתעצל ונתייאש, ודכוותה גבי מחיצת הכרם שנפרצה דכשנתייאש ולא נדרה קדש, אבל לא נתייאש שמתעסק כל שעה לגדור ולא הספיק עד שהוסיף מאתים לא קדש. וכיצד משערין אם הוסיף מאתים, רואים כשחותכים ירק זה או מין של תבואה זו מן המחובר בכמה זמן יבש שלא תשאר בו ליחה, הגע עצמך שיבש במאה שעה אם נשתהא בארץ חצי שעה משהגיע לו ולא לקטו הרי הוסיף מאתים ואסור, שכשם שהוא יבש מלחותו בכל חצי שעה חלק ממאתים כשהוא בתלוש, כך מוסיף בחצי שעה חלק ממאתים כשהוא במחובר:

ז עם הזבלים או עם המים. כשמזבל כרמו או כשפותח אמת המים להשקות הכרם פעמים יש עמהם זרעים, וכל הני שלא בכוונה נזרעו שרי, דלא תזרע כרמך בכוונה משמע: **סיערתו הרוח.** שהיה עומד בשדה וזורע והוליכה רוח סערה את הזרע בכרם: **לאחריו מותר.** דשלא בכוונה היה ולא ראה שהוליך הרוח את הזרע לתוך הכרם: **ולפניו אסור.** אם סיערתו הרוח לפניו וראה אסור: **כיצד יעשה אם עשבים יופך.** יחרוש ויהפך שרשי העשבים ושוב לא יצמחו: **אם אביב.** שכבר צמח הזרע אלא שלא הביא שליש: **ינפץ.** הזרע מן השיבולת והקשין מותרין והדגן אסור: **ואם הביאה דגן תדלק.** והכל אסור:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ו

כבר הזכרנו במשנה הקודמת, שלא רק הזורע כלאים אלא גם המקיים כלאים שצמחו בכרמו מאליהם, הרי הם נאסרים בהנאה, וטעונים שריפה. ברם, כל זמן שלא ידע עליהם לא חל בהם כל איסור עד שיודע לו עליהם ויניחם בכרמו ולא יעקרם, שבכגון זה גילה דעתו שגדלים לרצונו, והרי הם בכלל מקיים כלאים. לפי שכתוב בכלאי הכרם: "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע" – כלומר לדעתך ("מנחת חינוך"). משנתנו באה ללמד, שאף לאחר שראה שצמחו כלאים בכרמו, אם הוא עסוק במלאכתו, והוא אומר שכשיגיע אליהם יעקרם, אינם נאסרים. כן באה המשנה ללמדנו, שהרואה כלאים בכרמו ואינו עוקרם, אינם נאסרים אלא לאחר שהוסיפו בגידולם חלק אחד ממאתיים, כלומר שבשעה שראם היו בהם מאה תשעים ותשעה שיעורים כתוספת זו, ועכשיו עם התוספת יש בהם מאתיים, ונמצאת התוספת אחד ממאתיים של הצמח כולו. שיעור זה של אחד ממאתיים יש סוברים שהוא מדרבנן; וטעמו, משום שקבעו חכמים בכלאי הכרם שאינם בטלים אלא במאתיים של היתר (כפלים מבתרומה, הואיל וכלאי הכרם אסורים גם בהנאה), ולכן אם הוסיפו הכלאים אחד ממאתיים, אין במה שגדל בהיתר כדי לבטל את התוספת שגדלה באיסור (רש"י, פסחים כה, א), ויש סוברים, ששיעור זה הוא מן התורה, ולמדים ממה שנאמר: "פן תקדש המלאה" – מה שיתמלא, היינו התוספת שהזרע מוסיף בשיעור אחד ממאתיים ("ספר יראים").

הָרוֹאֶה יָרָק בַּכֶּרֶם – ירק שגדל בכרם שלא מדעתו, **וְאָמַר: כְּשֶׁאַגִּיעַ לוֹ** – לירק, **אֲלַקְּטֶנּוּ** – כלומר שעסק בעבודתו בכרם, וכשראה את הירק אמר, שיעקור אותו בשעה שיגיע אליו, אף על פי שעד שהגיע אליו הוסיף הירק אחד ממאתיים, הרי זה **מֻתָּר** – לפי שגילה דעתו שאינו רוצה בקיומו ולא נתעצל לעקרו, אלא שהמתין עד שיגיע אליו; הלכך אין בזה משום מקיים כלאים. אבל אם עמד אצל הירק ולא עקרו, אלא אמר: **כְּשֶׁאֶחְזֹר אֲלַקְּטֶנּוּ** – נמצא הירק גדל עכשיו בכרם לרצונו, שהרי יכול היה ללקטו ונתעצל בכך, לפיכך **אִם הוֹסִיף בְּמָאתַיִם** – אם עד שלקטו הוסיף הירק חלק אחד ממאתיים ממה שגדל עד שראהו, כפי שבארנו לעיל (בהקדמה למשנתנו), **אָסוּר** – בהנאה משום מקיים כלאים. כיוצא בזה שנו בתוספתא, שאם נפרצה מחיצת הכרם (מחיצה שבין כרם לשדה תבואה), כל זמן שמתעסק בעל הכרם בענין הגידור, אף על פי שבינתיים הוסיפה התבואה מאתיים, לא נאסרו משום כלאי הכרם (**עיין בבלי בבא בתרא ב, א**). – וכיצד משערים תוספת זו של אחד ממאתיים? רואים בכמה זמן מתייבש הירק כולו משעה שנתלש, ואם שהה חלק אחד ממאתיים מאותו הזמן עד שלקח את הירק מהכרם, אנו אומרים שהוסיף אחד ממאתיים ונאסר (**רמב"ם**). ויש סוברים, שאין צורך לחכות עד שייבש הפרי, אלא שוקלים את הירק ורואים בכמה זמן מתייבש אחד ממאתיים שבו, ואם שהה זמן כזה אנו יודעים שהוסיף אחד ממאתיים (**הר"ש; הראב"ד**).

באור משנה ז

משנתנו באה ללמד, שכלאים שנזרעו בכרם שלא בכוונה, על ידי מקרים שונים, כמפורט במשנה, אינם נאסרים, שכתוב בכלאי הכרם: "פן תקדש המלאה הזרע אשר תזרע", ומשמע: "אשר תזרע" בכוונה, פרט לזרעים שנזרעו בכרם שלא בכוונה.

הָיָה עוֹבֵר בַּכֶּרֶם וְנָפְלוּ מִמֶּנּוּ זְרָעִים – שלא בידיעתו, **אוֹ שֶׁיָּצְאוּ** – זרעים, **עִם הַזְּבָלִים** – בשעה שזיבל את הכרם, **אוֹ עִם הַמַּיִם** – בשעה שהשקה את הכרם, או **הַזּוֹרֵעַ** – בשדה, **וְסִעֲרָתוֹ הָרוּחַ לְאַחֲרָיו** – והוליכה רוח סערה את הזרעים לתוך הכרם שהיה מאחוריו, והזורע לא ראה, וצמחו הזרעים בכרם, **מֻתָּר** – מה שגדל שם שלא מדעתו, לפי שהזרעים נזרעו שלא בכוונה, ואין איסור כלאים אלא בזורעם בכוונה או במקיימם לרצונו, כמו שבארנו לעיל. ברם, כשיראה בכרמו את הגידולים מאותם שנזרעו בו שלא בכוונה, חייב לעקרם; ואם קיימם, הרי זה קידש (**רמב"ם**). **סִעֲרָתוֹ הָרוּחַ לְפָנָיו** – אבל אם הרוח הוליכה את הזרעים לתוך הכרם שלפניו, והוא ראה, **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: אִם עֲשָׂבִים** – אם מצא בכרמו עשבים שצמחו מהזרעים הללו, **יוֹפֶךְ** – יהפוך את הקרקע במחרשה ויעקור את העשבים שלא יצמחו עוד. **וְאִם אָבִיב** – שכבר גדלו שיבולים אלא שעדיין לא הביאו שליש גידולן, **יִנָּפֵץ** – בירושלמי נחלקו אמוראים בפירוש ענין זה: ריש לקיש בשם ר' אושעיא מפרש, שינפץ הגרעינים מן השיבולים, שהם אסורים, אבל הקש מותר; ור' יוחנן מפרש, שינפץ את האביב וישחיתנו, שהכל אסור בהנאה. וכן גם בעשבים סובר ר' יוחנן שאסורים הם בהנאה. ולמה שינתה המשנה לשונה אצל כל אחד ואחד? כדי להשמיענו דרכי הכלאין שלהם, שכל זמן שהם עשבים יכלם על ידי היפוכם במחרשה, ואם הם אביב חייב לנפצם וכו', כמו ששנו במסכת תמורה (ז, ה): "וכלאי הכרם — את שדרכו לישרף יישרף, ואת שדרכו ליקבר — יקבר". הרמב"ם בפירושו למשנתנו ביאר לפי דברי ריש לקיש, ואילו ב"משנה תורה" (**הל' כלאים ה, יז**) פסק כר' יוחנן. **וְאִם הֵבִיאָה דָּגָן** – ואם מצא כבר דגן בכרמו, היינו תבואה שהביאה שליש גידולה, **תִּדָּלֵק** – תישרף כדין כלאי הכרם, והכל אסור בהנאה, אף לדברי ריש לקיש. ומוסיף הרמב"ם (**שם**): "ואם ראה אותם וקיימם, הרי אלו יישרפו עם הגפנים הסמוכות להם".

הרב ישראלי (שליט"א) זצ"ל מבאר בספרו "ארץ חמדה", שההבדל בין "סיערתו הרוח לאחריו" ובין "סיערתו הרוח לפניו" אינו בזה שבמקרה הראשון לא ראה שהרוח הוליכה את הזרעים לכרם, ובמקרה השני ראה (כמו שבארנו עפ"י הרמב"ם), שאף כשלא ראה שנפלו הזרעים לתוך הכרם שמאחוריו, הרי ראה על כל פנים שהרוח מסערתם לאחוריו, ואם כן הרי ידע שנופלים לתוך הכרם, ומה לי ראייה, מה לי ידיעה? ועוד, שהמשנה כוללת את הפיסקה "סיערתו הרוח לאחוריו" עם שאר העניינים שבריישא, שהיתרם הוא, משום שאין דרך זריעה בכך (ועיין ר"ש שכתב בפירוש כן). אלא נראה, שעיקר ההבדל בין "סיערתו לפניו" ל"סיערתו לאחריו", שב"סיערתו לאחריו" אין על זה תורת זריעה כלל, שהרי מדרך הזריעה להפיל גרעינים לפניו, וזו מלאכת הרוח ואין עליו תורת זורע. מה שאין כן ב"סיערתו לפניו" דרך זריעה היא, אלא שמסתייע על ידי הרוח. ובספרי שנו: "יכול שאני מוציא הזורע ורוח מסייעתו? תלמוד לומר "אשר תזרע". ומה שכתב הרמב"ם בפירושו "והוא רואה אותו", אינו אלא הסבר למה דרך זריעה היא, שכשהוא רואה להיכן הזרעים נופלים, הרי הוא רואה אם נעשית מחשבתו. ועוד ייתכן שהוא תנאי נוסף, שזה שמטילים

ח הַמְקַיֵּם קוֹצִים בַּכֶּרֶם – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קוֹדֶשׁ; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא קוֹדֶשׁ, אֶלָּא דָּבָר שֶׁכְּמוֹהוּ מְקַיְּמִין. הָאֵרוּס, וְהַקִּסּוֹס, וְשׁוֹשַׁנַּת הַמֶּלֶךְ, וְכָל מִינֵי זְרָעִים – אֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם. הַקַּנְבּוֹס – רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: אֵינוֹ כִּלְאַיִם; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כִּלְאַיִם. וְהַקִּנָּרֶס – כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם.

פ ר ק ש ש י

א אֵיזֶהוּ עָרִיס? הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים, בְּצַד הַגָּדֵר שֶׁהוּא גָּבֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ בְּצַד חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה – נוֹתְנִין לוֹ עֲבוּדָתוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת. בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מוֹדְדִין אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקַּר הַגְּפָנִים לַשָּׂדֶה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: טוֹעִים כָּל הָאוֹמְרִים בֵּן! אֶלָּא אִם הַגְּפָנִים לַשָּׂדֶה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַגָּדֵר לַשָּׂדֶה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: טוֹעִים כָּל הָאוֹמְרִים בֵּן! אֶלָּא אִם הַגְּפָנִים לַשָּׂדֶה. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַגָּדֵר לַשָּׂדֶה. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: טוֹעִים כָּל הָאוֹמְרִים בֵּן!

פירוש ברטנורא

ח רבי אליעזר אומר קדש. שכן בערביא מקיימין קוצים בכרם כדי שירעו גמליהם, ומאחר שמקצת בני אדם מקיימים אותם בשדותיהם הוו כלאים בכל מקום, דשפיר קרינן בו אשר תזרע דמשמע מה שב"א נוהגים לזרוע ורוצים בקיומן: **לא קדש אלא דבר שכמוהו מקיימים.** באותו מקום כגון קוצים בערביא לפי שלשם מקיימים אותם, אבל בשאר מקומות שאין מקיימין אותן מותר. והלכה כחכמים: **האירוס.** מין ירק שעליו רחבים ונותנין אותו בתבשיל וקורין לו בערב"י סוסנב"ר: **והקיסום.** אדר"א בלע"ז שמדלין אותו על החניות ועל החלונות: **ושושנת המלך.** רוז"ן בלע"ז: **וכל מיני זרעים אינן כלאים בכרם.** מן התורה אבל מדרבנן הוו כלאים דהכי מוכח במנחות (דף טו): **קנבוס.** קנאפ"ו בלע"ז ובערבי קנ"ב: **וחכ"א כלאים.** והלכה כחכמים: **הקנרס.** בערבי כרפו"ש ובלע"ז קרד"ו והוא דרדר האמור בתורה (בראשית ג) וקוץ ודרדר תצמיח לך:

ו א איזהו עריס. שנותנים לו עבודתו ד' אמות כעבודת הכרם אע"פ שאינו אלא שורה אחת ועריס הוא שמסרגים קנים כמו ערס כדרך שמסרגים את המטות ומדלין עליה שריגי הגפנים ואליבא דבית הלל קבעי דאמרי לעיל בפ"ד אינו כרם עד שיהיו שם שתי שורות ובעריס מודו דבשורה אחת נמי הוי כרם: **מן הגדר ולשדה.** כגון אם היו הגפנים נטועים למזרחה של גדר והזמורות עולים על הגדר, אם בא לזרוע למערבה של גדר אין מונין ארבע אמות מעיקרן של גפנים שהן להלאה מן הגדר, אלא צריך להרחיק ארבע אמות מן הגדר ששריגי הגפנים מודלות עליו. וזו מקולי בית שמאי וחומרי בית הלל: **טועים כל האומרים כן.** דלעולם לא אמרו בית הלל דערים של שורה אחת של גפנים כרם להצריכה שירחיקו ממנה לשדה ד' אמות, ולא הזכר דין ד' אמות בערים אלא לענין זה שאם יש ד' אמות מעיקר גפנים לגדר שהן מודלות עליה נותנין לו את עבודתו ששה טפחים כמו שנותנים לגפן יחידית וזורע

משניות מבוארות – קהתי

עליו החיוב ללוקטם אינו אלא כשהוא רואה היכן הם נופלים.

באור משנה ח

למדנו במשניות הקודמות, שאסור לקיים כלאים בכרם, אף כשצמחו מאליהם; והמקיים כלאים בכרם, הרי זה קידש. – משנתנו דנה במקיים בכרמו עשב שאין דרך בני אדם לזרעו, והוא רוצה בקיומו למאכל בהמה. כן דנה המשנה במיני זרעים שונים, אם הם כלאים בכרם.

הַמְקַיֵּם קוֹצִים בַּכֶּרֶם – שלא עקרם כדרך כל הכורמים, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: קוֹדֶשׁ** – אסר הגידולים בהנאה משום כלאים בכרם, וטעמו הוא, לפי שבערביא (בארץ ערב) מקיימים קוצים בשדות למאכל גמליהם (**ירושלמי**; **בבלי**), ומאחר שיש אנשים המקיימים אותם לכך, הרי הם כלאים בכרם בכל מקום. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא קוֹדֶשׁ, אֶלָּא דָּבָר שֶׁכְּמוֹהוּ מְקַיְּמִין** – במקום זה, כגון המקיים קוצים בערביא הרי זה קידש, הואיל ושם מקיימים אותם לגמלים, אבל במקומות אחרים שאין מקיימים קוצים לגמלים, אלא הדרך לעקרם, אף המקיים אותם מותר, שאינו בכלל מקיים כלאים בכרם. **הָאֵרוּס** – צמח בעל פרחים יפים בני צבעים שונים ועלים מארכים (ביוונית: אירים), **וְהַקִּסּוֹס** – צמח מטפס הגדל בר בחרשי הגליל העליון, ומגדלים אותו כצמח נוי, **וְשׁוֹשַׁנַּת הַמֶּלֶךְ** – שושן צחור, **וְכָל מִינֵי זְרָעִים** – פרט למיני תבואה ומיני ירקות, **אֵינָן כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם** – וכן כותב הרמב"ם (**הל' כלאים ה, ו**), אין אסור משום כלאי הכרם אלא מיני תבואה ומיני ירקות בלבד, אבל שאר מיני זרעים מותר לזרעם בכרם". ברם, פירושים שונים נאמרו בענין "שאר מיני זרעים". בעל "כסף משנה" מבאר, שהכוונה למיני זרעים שאינם נאכלים, בדומה לאירוס ושושנת המלך, ואלו מותרים לגמרי. אבל מיני זרעים הנאכלים הרי הם כלאים בכרם מדרבנן. הרדב"ז מבאר, שהכוונה לכל מיני הזרעים, בין הנאכלים ובין שאינם נאכלים, שמותר לזרעם בכרם אף מדרבנן. הראב"ד משיג על הרמב"ם וגורס במשנתנו: "האירוס והקיסום ושושנת המלך מין זרעים ואינן כלאים בכרם", והטעם – לדעת הראב"ד – לפי שאין מקיימים אותם. **הַקַּנְבּוֹס** – מין צמח סיבים, שסיביו משמשים לתעשיית חבלים, מפרשים, שקים וכדומה, **רַבִּי טַרְפוֹן אוֹמֵר: אֵינוֹ כִּלְאַיִם** – בכרם; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: כִּלְאַיִם** – והלכה כחכמים. **וְהַקִּנָּרֶס** – צמח קוצני בעל תפרחת גדולה (ידוע בשמו הלועזי "ארטישוק"), **כִּלְאַיִם בַּכֶּרֶם** – הרמב"ם כותב: "הקנבוס והקינרס וצמר גפן הרי הן כשאר מיני ירקות ומקדשים בכרם".

באור משנה א

לעיל שנינו (ד, ה): "הנוטע שורה של חמש גפנים – בית שמאי אומרים: כרם; ובית הלל אומרים: אינו כרם, עד שיהו שם שתי שורות". ואמנם הלכה כבית הלל, שאין כרם פחות משתי שורות. משנתנו באה ללמד, שבעריס מודים בית הלל, שאפילו שורה אחת של גפנים נקראת כרם, ושיעור הרחקת הזרע מהעריס הוא ארבע אמות. ברם נחלקו בית שמאי ובית הלל באופן ההרחקה. וכבר בארנו ש"ערים" היינו שורת גפנים המודלות על גבי גדר ושריגיהן יוצרים כעין סוכה או עריסה (עיין פאה ז, ח).

אֵיזֶהוּ עָרִיס – שדינו ככרם? **הַנּוֹטֵעַ שׁוּרָה שֶׁל חָמֵשׁ גְּפָנִים** – לכל הפחות, **בְּצַד הַגָּדֵר שֶׁהוּא גָּבֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אוֹ בְּצַד חָרִיץ שֶׁהוּא עָמֹק עֲשָׂרָה טְפָחִים וְרָחָב אַרְבָּעָה** – טפחים, **נוֹתְנִין לוֹ עֲבוּדָתוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת** – כעבודת הכרם, כלומר שלדברי הכל שיעור הרחקת הזרע מאותו עריס הוא ארבע אמות, אלא שנחלקו בית שמאי ובית הלל באופן ההרחקה. **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: מוֹדְדִין אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקַּר הַגְּפָנִים לַשָּׂדֶה** – מדידת ארבע האמות מהעריס לשדה היא מגוף הגפנים, ולא מנופן, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: מִן הַגָּדֵר לַשָּׂדֶה** – מדידת ארבע האמות היא מן הגדר שהגפנים מעורסים עליו. יש מפרשים, שהמדובר כאן בשדה שהיא מצד הגפנים (מבפנים לגדר), וסוברים בית שמאי שאין לוקחים בחשבון את המרחק שבין הגדר לעיקרי הגפנים, אלא מרחיקים מעיקרי הגפנים ארבע אמות; ואילו בית הלל מקילים וסוברים, שאין מרחיקים אלא מן הגדר, ואם הגפנים היו רחוקות מהגדר שתי אמות, אין מרחיקים אלא שתי אמות נוספות מן הגפנים וזורעים. ברם, מצד שני של הגדר, אין צורך בהרחקה כלל, שהגדר מפסיק בין העריס והשדה (**הראב"ד**). אבל **הרמב"ם** מפרש, שהמדובר כאן בשדה שמאחורי הגדר, שהואיל והגפנים מעורסות על הגדר, אין הגדר חשוב הפסק בין העריס והשדה, ולדעתו בית שמאי אמנם מקילים, שמודדים ארבע אמות מעיקרי הגפנים, ואם למשל, מעיקרי הגפנים עד לגדר היו שתי אמות, אינו מרחיק את השדה אלא שתי אמות מהגדר; אבל בית הלל מחמירים שמודדים את ארבע האמות מהגדר. אמנם אם בא לזרוע מצד הגפנים, מרחיק מעיקרי הגפנים ארבע אמות, כלומר שמדידת שיעור ההרחקה מהעריס היא לדעת הרמב"ם (אליבא דבית הלל) תמיד לחומרה: לצד הגפנים

יֵ֚ש שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקַּר גְּפָנִים וְלַגָּדֵר, נוֹתְנִין לוֹ אֶת עֲבוֹדָתוֹ, וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר. וְכַמָּה הִיא עֲבוֹדַת הַגֶּפֶן? שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה.

ב עָרִיס שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַמַּדְרֵגָה – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ – הֲרֵי זֶה אוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת בַּשָּׂדֶה; וְאִם לָאו, אֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא כְּנֶגְדּוֹ. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַנּוֹטֵעַ אַחַת בָּאָרֶץ וְאַחַת בַּמַּדְרֵגָה – אִם גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים, אֵינָהּ מְצָטֶרֶפֶת עִמָּהּ; וְאִם לָאו, הֲרֵי זוֹ מְצָטֶרֶפֶת עִמָּהּ.

ג הַמַּדְלֶה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אַפִּיפְיָרוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר; אִם הֵבִיא, לֹא קִדֵּשׁ. וְאִם הִלִּךְ הֶחָדֵשׁ, אָסוּר. וְכֵן הַמַּדְלֶה עַל מִקְצַת אִילַן סָרָק.

פירוש ברטנורא

את המותר עד הגדר, ואם אין ד' אמות מעיקר הגפנים עד הגדר לא יביא זרע לשם, מידי דהוה אגפן שהיא נטועה בגת או בנקע דאמר ר' יוסי בפרקין דלעיל אם אין שם ד' אמות לא יביא זרע לשם, ור' יוחנן בן נורי ור' יוסי אמרו דבר אחד והכי מפורש בהדיא בירושלמי: **רבי עקיבא אומר שלשה טפחים.** היא עבודת גפן יחידית. ואין הלכה כר' עקיבא:

ב מן המדרגה. מתל גבוה עשוי כמין מדרגה: **אם כשהוא עומד למטה בארץ.** יכול ללקט הענבים התלוין בערים, רואים את כל הערים כאילו הוא מקום עיקר הגפנים ושרשן, ואוסר ארבע אמות בשדה לכל רוח משפת הערים ולחוץ, ודוקא לכתחלה הוא דאוסר לזרוע אבל אינו מקדש אלא ששה טפחים מידי דהוה אמותר בסקי ערים דלקמן בפרק (ז): **ואם לאו.** שאינו יכול ללקוט כל הענבים, עד שיעלה במדרגה או בסולם, אין אסור לזרוע אלא תחת הערים בלבד, וחוצה לו מותר, ואפילו בתוך ד' אמות של עיקר הגפנים של ערים הואיל ועומדים על המדרגה, וכן הלכה: **אף הנוטע שורה אחת בארץ ושורה אחת במדרגה.** משתי שורות שצריך כדי שיחשבו כרם, והשתא לא מיירי בערים אלא בב' שורות של גפנים שתים כנגד שתים ואחת יוצאת זנב. אם המדרגה גבוה עשרה, אין שתי שורות מצטרפות להיות כרם אלא דין גפן יחידית יש לכל שורה ושורה. ואין הלכה כרבי אליעזר:

ג אפיפירות. עצים או קנים ארוגים שתי וערב, ומדלים עליהם שריגי הגפנים ומשכיבים אותן בהן כשהן ארוכות הרבה. ואם הדלה הגפן על מקצת האריג אסור לזרוע תחת המותר ואע"פ שאין עליו זמורות, ואם זרע לא קדש: **ואם חלך החדש.** שגדל הגפן והוציא שריגים ומלא כל האפיפירות: **אסור.** הזרע שנזרע תחת המותר אם הוסיף מאתים לאחר שהלך החדש עליהן: **וכן המדלה גפן על אילן סרק.** דינו כדין אפיפירות, לפי שאדם מבטלו על גבי גפנו והוי כאילו כולו גפן, אבל אילן מאכל שאין אדם מבטלו על גבי גפנו אותו מותר שאין הגפן מודלית עליו, חשוב בפני עצמו ולא הוי כגפן ומותר להביא זרע לשם:

משניות מבוארות – קהתי

מודדים ארבע אמות מעיקריהן, ולצד הגדר מודדים מהגדר (**הל' כלאים ז, ג**). **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי: טוֹעִים כָּל הָאוֹמְרִים כֵּן!** – שעריס של שורת גפנים אחת דינו ככרם, כלומר שאף בעריס סוברים בית הלל שאין שורה אחת נקראת כרם ואין דינה אלא כגפן יחידית, **אֶלָּא** – לא נאמרו "ארבע אמות" בעריס כי אם לענין זה: **אִם יֵשׁ שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת מֵעִקַּר גְּפָנִים וְלַגָּדֵר** – אם יש בעריס ארבע אמות בין הגפנים לגדר, **נוֹתְנִין לוֹ** – לעריס, **אֶת עֲבוֹדָתוֹ** – ששה טפחים, כמו לשורה של גפנים יחידות, **וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר** – השטח שנשאר עד הגדר. אבל אם אין ארבע אמות בין עיקרי הגפנים לגדר אסור להביא זרע לשם, כשם ששנינו (לעיל ה, ד) ב"גפן שהיא נטועה בגת", שלדעת רבי יוסי אם אין שם ארבע אמות לא יביא זרע לשם; וכן מבואר בירושלמי, שרבי יוחנן בן נורי ורבי יוסי אמרו דבר אחד. ואין הלכה כרבי יוחנן בן נורי. **וְכַמָּה הִיא עֲבוֹדַת הַגֶּפֶן?** – היחידית? **שִׁשָּׁה טְפָחִים לְכָל רוּחַ** – היינו אמה (½ מטר בערך). **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה** – טפחים היא עבודת גפן יחידית. ואין הלכה כרבי עקיבא.

באור משנה ב

עָרִיס – שורת גפנים המודלות על גבי כלונסאות, כמבואר במשנה הקודמת, **שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַמַּדְרֵגָה** – בשיפועי ההרים נוהגים לעשות כעין מדרגות, כדי להכשיר שטח לנטיעה או לזריעה, ואם גפני העריס נטועות על מדרגה כזו ומסככות על גבי השדה למטה, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אִם עוֹמֵד בָּאָרֶץ וּבוֹצֵר אֶת כֻּלּוֹ** – אם הבוצר יכול לעמוד למטה בשטח השדה ולבצור את כל ענבי העריס, **הֲרֵי זֶה אוֹסֵר אַרְבַּע אַמּוֹת בַּשָּׂדֶה** – שרואים את העריס כאילו הוא נטוע למטה בשטח השדה, ולכן אסור לזרוע סביבו ארבע אמות לכל צד; **וְאִם לָאו** – שאינו יכול לבצור את ענבי העריס עד שיעלה במדרגה או בסולם, **אֵינוֹ אוֹסֵר אֶלָּא כְּנֶגְדּוֹ** – תחת העריס בלבד, אבל חוצה לו מותר לזרוע אפילו בתוך ארבע אמות של עיקרי הגפנים, הואיל והן נטועות על המדרגה. וכן הלכה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף הַנּוֹטֵעַ אַחַת בָּאָרֶץ וְאַחַת בַּמַּדְרֵגָה** – רבי אליעזר אינו מדבר בעריס אלא בנוטע שתי שורות של גפנים, שורה אחת למטה (לרגלי ההר) ושורה אחת למעלה במדרגה (סמוך לראשונה), **אִם גְּבוֹהָה מִן הָאָרֶץ עֲשָׂרָה טְפָחִים** – אם המדרגה גבוהה עשרה טפחים, **אֵינָהּ מְצָטֶרֶפֶת עִמָּהּ** – אין השורה שבמדרגה מצטרפת עם השורה שלמטה להיות שתי שורות כדי להיחשב כרם, אלא דינן כגפן יחידית שאין מרחיקים את הזרע ממנה אלא ששה טפחים; **וְאִם לָאו** – אם המדרגה אינה גבוהה עשרה טפחים, **הֲרֵי זוֹ מְצָטֶרֶפֶת עִמָּהּ** – לכרם, ושיעור הרחקתן ארבע אמות. וכן פוסק הרמב"ם (**הל' כלאים ז, ו**).

באור משנה ג

הַמַּדְלֶה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצַת אַפִּיפְיָרוֹת – "אפיפיָרות" היינו קנים סרוגים על גבי עמודים, שמודלים עליהם ענפי הגפנים. וכותב הרמב"ם: "הגפנים שגדלו כברייתן, והרי השריגים והאשכולות שלהן מושלכין בארץ, הן הנקראין "כרם". אבל העושה כמו מטה (עריסה) או כמו שבכה (סריגת קנים) גבוהה מעל הארץ, כדי שיהיו האשכולות והשריגים נמשכין עליה, והגביה נוף הגפנים מעל הארץ על אותה המטה והדלה אותו, הרי זה נקרא "ערים". ואותם הקנים וכיוצא בהם שעשה מהן מטה או שבכה והדלה עליהן את נוף הגפן הן הנקראים "אפיפיָרות". משנתנו באה ללמד שהמדלה (המגביה) זמורות של גפן יחידית ופורש אותן על חלק של האפיפיָרות, **לֹא יָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר** – של האפיפיָרות, כלומר תחת שאר המקום שאין עליו שריגים, לפי שכל האפיפיָרות מיוחדות להתפשטות שריגי הגפן, ונמצא מביא זרע אל תחת הגפן. **אִם הֵבִיא** – זרע לשם, שזרע תחת מותר האפיפיָרות, **לֹא קִדֵּשׁ** – לא אסר את הזרע משום כלאי הכרם, הואיל ואין הזרע תחת סכך הגפן. **וְאִם הִלִּךְ הֶחָדֵשׁ** – שגדלה הגפן ונמשכו שריגיה החדשים על מותר האפיפיָרות וסככו על הזרע, **אָסוּר** – הזרע שנזרע תחת המותר וצריך לעקור. **וְכֵן הַמַּדְלֶה** – את הגפן, **עַל מִקְצַת אִילַן סָרָק** – על מקצת בדי אילן שאינו עושה פירות (כמפורש להלן משנה ה), אסור לזרוע תחת כל האילן, לפי שאדם מבטל אילן סרק לגבי הגפן, ולכן דינו כמדלה על מקצת אפיפיָרות. אבל אילן מאכל, הואיל ואין אדם מבטלו לגפן, אין דינו כאפיפיָרות, כמבואר להלן במשנה הבאה.

ד הַמַּדְלֶה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אִילָן מַאֲכָל, מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר. וְאִם הִלֵּךְ הֶחָדֵשׁ, יַחֲזִירֶנּוּ. מַעֲשֶׂה שֶׁהָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְכְפַר עָזִיז, וְהֶרְאָהוּ גֶּפֶן מֻדְלָה עַל מִקְצָת תְּאֵנָה. אָמַר לוֹ: מָה אֲנִי לְהָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר? אָמַר לוֹ: מֻתָּר. וְהֶעֱלָהוּ מִשָּׁם לְבֵית הַמְּגַנֵּיָה, וְהֶרְאָהוּ גֶּפֶן שֶׁהִיא מֻדְלָה עַל מִקְצָת הַקּוֹרָה וְסַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה, וּבוֹ קוֹרוֹת הַרְבֵּה. אָמַר לוֹ: תַּחַת הַקּוֹרָה זוֹ אָסוּר, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר.

ה אֵיזֶהוּ אִילָן סָרָךְ? כָּל שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַכֹּל אִילָן סָרָךְ, חוּץ מִן הַזַּיִת וְהַתְּאֵנָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ נוֹטְעִין שָׂדוֹת שְׁלֻמּוֹת, הֲרֵי זֶה אִילָן סָרָךְ.

ו פִּסְקֵי עֲרִיס – שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְעוֹד. וְכָל מִדּוֹת שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בַּכֶּרֶם אֵין בָּהֶם וְעוֹד, חוּץ מִפִּסְקֵי עֲרִיס. אֵלּוּ הֵן פִּסְקֵי עֲרִיס? עֲרִיס שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ, וְנִשְׁתַּיְּרוּ בּוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים מִכָּאן וְחָמֵשׁ גְּפָנִים מִכָּאן, אִם יֵשׁ שָׁם שְׁמוֹנֶה

פירוש ברטנורא

ד יחזירנו. למקום שהיה תחילה ויורע המותר: **עזיז.** שם מקום: **אמר לו מותר.** שאין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו: **בית המגנייה.** שם מקום: **סדן של שקמה.** שרש של אילן שקמה והוא אילן תאנה הגדל ביערים וחותכין ממנו קורות לבנין: **תחת קורה זו אסור והשאר מותר.** שאני רואה כל קורה וקורה כאילן בפני עצמו:

ה הכל אילן סרך. דסבר ר' מאיר כל שאר אילנות אדם מבטל אצל גפנו, ור' יוסי סבר דכל מין שרגילין ליטע ממנו שדות שלימות חשובים הן ואין אדם מבטלן מפני גפנו, והלכה כת"ק דאילן שאינו עושה פירות הוא דבטיל לגבי גפן:

ו פסקי עריס. מפרש לה ואזיל: **שמונה אמות ועוד.** כלומר מוסיף עוד על שמונה אמות דבר מועט והיא ששית אמה דהיינו טפח: **שחרב מאמצעו.** כגון שנטע י"א גפנים בצד הגדר וחרב גפן האמצעי ונעשו שתי עריסין, שאין עריס פחות מחמש גפנים: **שמונה אמות ועוד נותנין לו עבודתו.** לר' יוחנן בן נורי דלא חשיב עריס כרם נותן ששה טפחים לזה וששה טפחים לזה וזורע את המותר, ולמאן דחשיב ליה כרם צריך שיתן ארבע אמות לזה וארבע

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ד

משנה זו היא המשך המשנה הקודמת, והיא באה ללמד שאילן מאכל אין דינו כאפיפיירות, כמו שהזכרנו בסוף המשנה הקודמת.

הַמַּדְלֶה אֶת הַגֶּפֶן עַל מִקְצָת אִילָן מַאֲכָל – המגביה שריגי הגפן על חלק מאילן מאכל, **מֻתָּר לְהָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר** – מותר לזרוע תחת שאר האילן שלא נמשכו עליו שריגי הגפן, שאין אדם מבטל אילן מאכל לגבי גפנו, ולכן אין דינו כאפיפיירות. **וְאִם הִלֵּךְ הֶחָדֵשׁ** – אם נמשכו השריגים החדשים על כל האילן, **יַחֲזִירֶנּוּ** – יחזיר את החדש למקום שהדלה עליו בתחילה. הרמב"ם מפרש כאן כמו במשנה הקודמת, שהלך החדש וסכך על הזרע שכבר נזרע, וכיון שאילן מאכל אינו בטל לגפן, יחזיר את החדש למקום אחר, והזרעים מותרים, ויש מפרשים, שלא מדובר כאן כשזרע כבר אלא שאם הוא רוצה לזרוע תחת שאר הענפים שלא הדלה עליהם, אף על פי שהשריגים הלכו והתפשטו, יחזירם למקומם, ויזרע תחת המותר **(ר"ש; ברטנורא)**. ואמנם באילן סרך אין זה מועיל שיחזיר החדש, לפי שבטל לגבי הגפן, ובכל מקום שהלך בו החדש דינו כאפיפיירות, אבל באילן מאכל כשמחזירו, הרי הוא מוכיח שלא נתבטל לגבי הגפן **("תוספות יום טוב")**. **מַעֲשֶׂה שֶׁהָלַךְ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אֵצֶל רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְכְפַר עָזִיז** – יש סוברים שהוא המקום הנקרא היום "חרבת עזיז" בדרום מערב חברון, **וְהֶרְאָהוּ** – רבי ישמעאל, **גֶּפֶן מֻדְלָה עַל מִקְצָת תְּאֵנָה** – על חלק מאילן תאנה, **אָמַר לוֹ** – רבי ישמעאל לרבי יהושע: **מָה אֲנִי לְהָבִיא זֶרַע אֶל תַּחַת הַמּוֹתָר** – המותר לי לזרוע תחת שאר התאנה? **אָמַר לוֹ** – רבי יהושע: **מֻתָּר** – שאין אדם מבטל תאנתו מפני גפנו **(תוספתא)**. **וְהֶעֱלָהוּ מִשָּׁם לְבֵית הַמְּגַנֵּיָה** – יש מפרשים, שבית המגניה היינו שם מקום סמוך לכפר עזיז. ויש מפרשים: לבית המגניה – לשדה של משפחת מגניה **("מלאכת שלמה")**. **וְהֶרְאָהוּ גֶּפֶן שֶׁהִיא מֻדְלָה עַל מִקְצָת הַקּוֹרָה וְסַדָּן שֶׁל שִׁקְמָה** – יש גורסים: על מקצת הקורה בסדן. או בתוך הסדן. של שקמה; אילן השקמה (מין תאנה מדברית) וענפיו נקראים "קורות", לפי שעושים מהם קורות לבניין, והגזע נקרא "סדן"; והגפן היתה מודלה על מקצת ענף אחד של השקמה, **וּבוֹ קוֹרוֹת הַרְבֵּה** – ובשקמה היו הרבה ענפים, שעליהם לא היתה מודלה הגפן. **אָמַר לוֹ** – רבי יהושע לרבי ישמעאל: **תַּחַת הַקּוֹרָה זוֹ אָסוּר** – אותה קורה שהגפן מודלה על מקצתה אסור לזרוע תחת כולה, שדינה כאפיפיירות, **וְהַשְּׁאָר מֻתָּר** – אבל תחת שאר הקורות מותר לזרוע, שכל קורה וקורה בשקמה חשובה כאילן בפני עצמו **(תוספתא)**. לפי הרמב"ם יוצא, שהטעם הוא מפני שהשקמה היא אילן מאכל, והוא הדין בכל אילן מאכל, שאותו ענף שמודלה עליו הגפן אסור לזרוע תחתיו, ולא הותר לזרוע אלא תחת שאר הענפים, וכן לשונו **(הל' כלאים ו, יב)**: "הדלה על מקצת אילן מאכל הרי זה מותר לזרוע תחת בדי האילן שלא נמשכו עליהן שריגי הגפן", ומשמע ודאי שאותו בד על כל פנים כולו אסור **("תוספות יום טוב")**.

באור משנה ה

לאחר שלמדנו במשנה ג שהמדלה את הגפן על מקצת אילן סרך אסור לזרוע תחת המותר, לפי שדינו כאפיפיירות, באה משנתנו להגדיר, מה נקרא אילן סרך לענין זה.

אֵיזֶהוּ אִילָן סָרָךְ – ששנינו לעיל שדינו כאפיפיירות? **כָּל שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה פֵּרוֹת** – כל אילן שאינו מגדל פירות, לפי שאילן כזה אדם מבטלו לגבי גפנו. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַכֹּל אִילָן סָרָךְ** – כלומר לענין הדלאת הגפן כל האילנות דינם כאילן סרך, שאדם מבטלם לגבי גפנו, **חוּץ מִן הַזַּיִת וְהַתְּאֵנָה** – שיש להם חשיבות יתירה, ואינם בטלים לגבי הגפן. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ נוֹטְעִין שָׂדוֹת שְׁלֻמּוֹת** – כל מין מעצי פרי שאין דרך לנטוע אותו שדות שלמות, **הֲרֵי זֶה אִילָן סָרָךְ** – שאדם מבטלו לגבי גפנו; אבל מה שרגילים לנטוע שדות שלמות, אילנות חשובים הם, ואין אדם מבטלם מפני גפנו. ההלכה כתנא קמא. שאילן שאינו עושה פירות הוא הנקרא אילן סרך שבטל לגבי הגפן. אבל כל אילן העושה פירות, אינו בטל לגבי הגפן.

באור משנה ו

פִּסְקֵי עֲרִיס – קטעים של עריס שנפסק, כמפורש להלן במשנתנו, **שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת וְעוֹד** – שיעורם, כדי לבטל אחידותו של העריס, הוא שמונה אמות ועוד דבר מועט, היינו שישית האמה, שהיא טפח **(תוספתא)**. **וְכָל מִדּוֹת שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים בַּכֶּרֶם** – בשיעורים הנמדדים באמות, **אֵין בָּהֶם וְעוֹד** – אלא מידות מדוייקות הן, **חוּץ מִפִּסְקֵי עֲרִיס** – שאמרו בהם "שמונה אמות ועוד". **אֵלּוּ הֵן פִּסְקֵי עֲרִיס? עֲרִיס שֶׁחָרַב מֵאֶמְצָעוֹ** – שהיו בו יותר מעשר גפנים וחרבו הגפנים האמצעיות, **וְנִשְׁתַּיְּרוּ בּוֹ חָמֵשׁ גְּפָנִים מִכָּאן וְחָמֵשׁ גְּפָנִים מִכָּאן** – כלומר שנשתייר כדי שיעור עריס מכל צד, **אִם יֵשׁ שָׁם שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת** – אם המקום החרב שבין שני העריסים שנשתיירו

אַמּוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם; שְׁמוֹנָה אַמּוֹת וְעוֹד – נוֹתְנִין לוֹ כְּדֵי עֲבוֹדָתוֹ, וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר.
ז עָרִיס שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַכֹּתֶל מִתּוֹךְ הַקֶּרֶן וְכָלָה – נוֹתְנִין לוֹ עֲבוֹדָתוֹ, וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם אֵין שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת, לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם.
ח הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִן הָעֲרִיס וְחָס עֲלֵיהֶם לְפָסְקָן – כְּנֶגְדָּן מֻתָּר. עֲשָׂאָן כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָהֶן חָדָשׁ, אָסוּר.
ט הַפֶּרַח הַיּוֹצֵא מִן הָעֲרִיס, רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ מְטֻטָּלֶת תְּלוּיָה בּוֹ – כְּנֶגְדּוֹ אָסוּר; וְכֵן בַּדְּלִית. הַמּוֹתַחַ זְמוֹרָה מֵאִילָן

פירוש ברטנורא

אמות לזה ואינו יכול לזרוע אלא אותו ועוד. מיהו אפילו מאן דחשיב עריס כרם לאו לכל מילי, מדלא בעי בפסקי עריס ט"ז אמה כמו בקרחת הכרם, ועוד דהזורע ד' אמות בכרם מקודש והזורע מותר בפסקי עריס משמה טפחים ואילך לא מקדש כדלקמן (פ"ז מ"ג):

ז עריס שהוא יוצא מן הכותל מתוך הקרן וכלה. כגון חמש גפנים הנטועות בצד גדר, ואין מחזיקות את כל הגדר אלא שלש בראש הקרן מזה ושתים בראש הקרן השני מזה, ובאמצע הכותל אין שם גפנים אלא בשני זויות הכותל עומדות: **נותנים לו עבודתו.** ששה טפחים מכאן וששה טפחים מכאן וזורע שאר הכותל, ואע"פ שאין אורך הכותל ארבע אמות: **ר' יוסי אומר אם אין שם ארבע אמות וכו'.** ר' יוסי למעמיה דאסר בפרקין דלעיל גבי גת ונקע אם אין שם ד' אמות, והכא קמ"ל דלא תימא דוקא בגת ונקע שסתומים מארבע רוחות הוא דמצריך רבי יוסי ארבע אמות אבל אצל כותל שאינו מוקף מארבע רוחות אימא לא. ואי אשמעינן בהא. [ה"א] בהא מצריך ר' יוסי ארבע אמות משום דיש כאן [ה'] גפנים בין שני קרנות של כותל, אבל גבי גת ונקע שאין שם אלא גפן יחידית אימא לא צריכא. ולעיל כתבנו דאין הלכה כרבי יוסי:

ח הקנים היוצאים מן העריס. שבולטין חוץ לסדר הערים: **וחס עליהן לפסקן.** שלא הניחן שם מחמת שדעתו להדלות עליהן הגפן אלא מפני שחס עליהן בלבד: **כנגדן מותר.** לפי שאינן חשובים מן האפיפיורות הלכך מותר לזרוע תחתיהן: **כדי שיהלך עליהן החדש.** שידלה על גבן שריגי הגפן כשיצמחו ויגדילו:

ט הפרח היוצא. מלשון הפרחה הגפן (שיר ו), כלומר מה שגדל מן הגפן יוצא ובולט חוץ לערים: **מטוטלת.** הוא הברזל שהבונים מורידים בחבל למטה על פני החומה לראות בו את הבנין [אם] החומה ישרה ובו משערים אם הזרעים מכוונים תחת הפרח. והכא מיירי כגון שגדלו זמורות הערים יותר מעבודתו

משניות מבוארות – קהתי

שם אינו אלא שמונה אמות מצומצמות, **לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם** – אסור לזרוע שם; **שְׁמוֹנָה אַמּוֹת וְעוֹד** – אבל אם המקום החרב שבין העריסים הוא רחב שמונה אמות ועוד ששית האמה, כמו שבארנו לעיל, **נוֹתְנִין לוֹ כְּדֵי עֲבוֹדָתוֹ** – נותנים לכל עריס כדי עבודתו, לדעת חכמים ארבע אמות, ולדעת רבי יוחנן בן נורי ששה טפחים (עיין לעיל משנה א), **וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר** – שבאמצע. נמצא לדעת חכמים שאינו זורע אלא אותו "ועוד". ומכאן, שאף לדעתם אין עריס חשוב ככרם לכל דבר, שהרי אין דין פסקי עריס כדין קרחת הכרם, שנותנים לה שש עשרה אמה (לעיל ד, א); ועוד, שהזורע בתוך ארבע אמות של עבודת הכרם הרי הוא מקדש, ואילו הזורע מותר פסקי עריס, במרחק של ששה טפחים מהעריסים, אינו מקדש (כמבואר להלן ז, ג). – בארנו את המשנה כפי פירוש הר"ש (וכן פירשוה רוב המפרשים). אבל הרמב"ם מפרש, שאם יש שם שמונה אמות ועוד, לדברי הכל אין נותנים לכל עריס אלא ששה טפחים, וזורע את המותר, לפי שבכגון זה אין הגפנים מצטרפות להיות כרם, ודינן כגפנים יחידות (עיין למעלה ד, ח). הגר"א מפרש כרמב"ם ולא מטעמו, אלא משום שאין נותנים לכרם ארבע אמות אלא כשזרועים כנגד הגפנים, אבל הבא לזרוע מן הצד אינו צריך להרחיק אלא ששה טפחים. ואף כאן שזורע בין העריסים הרי הוא זורע מן הצד. – בענין שיעור "ועוד" כותב הרמב"ם, שהוא אחד משלשים באמה, היינו עשירית טפח **(פירוש המשניות להרמב"ם: הל' כלאים ח, ה-ו)**

באור משנה ז

עָרִיס שֶׁהוּא יוֹצֵא מִן הַכֹּתֶל מִתּוֹךְ הַקֶּרֶן וְכָלָה – חמש גפנים המעורסות על כותל, ואינן תופסות את כל הכותל, אלא שלש גפנים של העריס עומדות בקרן אחת של הכותל, ושתי גפנים – בקרן השנייה, והחלק האמצעי של הכותל הוא פנוי, **נוֹתְנִין לוֹ עֲבוֹדָתוֹ** – ששה טפחים מכאן וששה טפחים כאן, כמו בגפן יחידית, **וְזוֹרֵעַ אֶת הַמּוֹתָר** – את שאר השטח שבאמצע הכותל, אף על פי שאין ארכו של הכותל ארבע אמות. – כך מפרשים משנתנו הר"ש והרב מברטנורא. אבל הרמב"ם כותב: "שני כתלים הסמוכים זה לזה והגפנים נטועות בזוית שביניהם והעריס יוצא עם הכתלים מתוך הקרן וכלה" **(הל' כלאים ח, ט)**, ומפרש בעל "תפארת ישראל" שכוונת הרמב"ם היא, שהכתלים סמוכים זה לזה בצורת אות דל"ת, וחמש גפנים נטועות בזוית, שלש מהן מעורסות על כותל אחד ושתיים מהן על הכותל השני, כזה:

★ ★ ★
★
★

והלשון "מתוך הקרן וכלה", היינו שבקרן זוית מתאחדות ונגמרות שתי השורות של העריס; או הכוונה היא שכל שורה יוצאת מהזוית וכלה באמצע הכותל; ויש סוברים, שלא נתכוון הרמב"ם לשני כתלים העומדים בצורת דל"ת, אלא שהם בכלל סמוכים זה לזה, ובקרן זוית שביניהם נטוע עריס ואינו מתפשט בצידי הכתלים, אלא הוא כלה במקום שהוא יוצא מן הקרן **(ר"ח אלבק)**; וכן נראה גם מפירושו למשנתנו. מכל מקום דעת תנא קמא היא (לפי לשון הרמב"ם), "שמרחיק מעיקרי הגפנים כשיעור (היינו ששה טפחים), וזורע במקום הכלה שאין עליו עריס; ואף על פי שהזרע מכוון בין שני הכתלים שביניהן העריס, הואיל והרחיק כשיעור, הרי זה זורע בין הכתלים". **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אִם אֵין שָׁם אַרְבַּע אַמּוֹת** – אם אין בכותל ארבע אמות (לפי פירוש הר"ש), או אם אין בין הכתלים ארבע אמות (לפי פירוש הרמב"ם), **לֹא יָבִיא זֶרַע לְשָׁם** – כמו בגפן שהיא נטועה בגת או בנקע שרבי יוסי אוסר לזרוע שם אם אין שם ארבע אמות (לעיל ה, ד).

באור משנה ח

הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִן הָעֲרִיס – הבולטים חוץ לעריס, ואין הגפנים מודלות עליהם, **וְחָס עֲלֵיהֶם לְפָסְקָן** – שלא הניחם שם מפני שרוצה להדלות עליהם גפנים, אלא מפני שחס עליהם לחתכם ולקצרם, שאינו רוצה לקלקל את הקנים, **כְּנֶגְדָּן** – מתחת הקנים, **מֻתָּר** – לזרוע, שאין להם דין אפיפיירות (עיין לעיל משנה ג). **עֲשָׂאָן כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לָהֶן חָדָשׁ** – אבל אם עשה במכוון שיהו הקנים יוצאים כדי שיתפשטו עליהם השריגים החדשים שיגדלו מהגפנים, **אָסוּר** – לזרוע כנגדם, שדינם כאפיפיָרות.

באור משנה ט

הַפֶּרַח הַיּוֹצֵא מִן הָעֲרִיס – שריג חדש שפרח וגדל מן הגפן, והוא יוצא ובולט חוץ לעריס, **רוֹאִין אוֹתוֹ** – את הפרח, **כְּאִלּוּ מְטֻטָּלֶת תְּלוּיָה בּוֹ** – "מטוטלת" היינו אנך, משקולת של בדיל או מתכת אחרת הקשורה בראשו של חוט, שהבנאים בוחנים בה את הקיר הנבנה

לְאֵילָן – תַּחְתֶּיהָ אָסוּר. סְפָקָהּ בְּחֻבָּל אוֹ בְּגֶמִי – תַּחַת הַסְּפוּק מֻתָּר. עָשָׂאוֹ כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ עָלָיו הֶחָדָשׁ – אָסוּר.

פירוש ברטנורא

ופרח לחוץ, דבתוך עבודתו אפילו אין שם פרח אסור: **וכן בדלית.** וכן משערין בגפן יחידית המודלית על גבי כלונסות שאינה ערים אם פרחה חוץ לששה טפחים שהם עבודתה: **תחתיה אסור.** תחת הזמורה אבל מן הצדדים מבאן ומכאן מותר: **ספקה בחבל.** שלא היתה הזמורה ארוכה שתגיע מאילן לאילן וקשר בראשה חבל או גמי להאריך אותה כדי שתספיק עד האילן. תחת הזמורה אסור תחת הספוק מותר. אבל אם עשה הספוק כדי שיהלך עליו החדש, אסור לזרוע תחתיו:

משניות מבוארות – קהתי

אם הוא ישר ומאונך; ואף כאן משערים בקו אנך ישר, וכל מה שהוא **כְּנֶגְדּוֹ** – כנגד הפרח, היינו מתחתיו, **אָסוּר** – לזרוע, אף על פי שהוא חוץ לעבודת הכרם. **וְכֵן בַּדָּלִית** – בגפן יחידית המודלית על גבי קנים, שאם יצא ממנה ענף חדש והתפשט מחוץ לששה טפחים, שהוא שיעור עבודת הגפן, מודדים לפי קו אנך, וכנגדו אסור לזרוע. **הַמּוֹתֵחַ זְמוֹרָה מֵאִילָן לְאִילָן** – מגפן אחת לחברתה, **תַּחְתֶּיהָ אָסוּר** – תחת הזמורה אסור לזרוע. **סְפָקָהּ בְּחֶבֶל אוֹ בְּגֶמִי** – אם הזמורה היתה קצרה, וקשר בראשה חבל או גמי כדי שתספיק עד לאילן, **תַּחַת הַסְּפוּק** – תחת החבל או הגמי, **מֻתָּר** – לזרוע. **עָשָׂאוֹ כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ עָלָיו הֶחָדָשׁ** – אבל אם עשה את הסיפוק, כלומר שקשר בו החבל או הגמי, כדי שיתפשט עליו הענף החדש, **אָסוּר** – לזרוע תחתיו, שדינו כאפיריורות.

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שלישי עמוד ב

הגמרא: **וְאַמַּאי** – מדוע זכה המחזיק במשכון מה ששוה המשכון יותר ממעות ההלואה, והרי המשכון היה מונח בחצירו של המלוה בשעת מיתת הגר, ואם כן **תְּקָנֵי לֵיהּ חֲצֵירוֹ** של המלוה את המשכון למלוה, **דְּהָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא, חֲצֵירוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ** דברי הפקר המונחים בחצירו, אף **שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ** – שאינו מתכוין לזכות בהם. מתרצת הגמרא: **אָמְרֵי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן,** באופן **דְּלֵיתֵיהּ** – שהמלוה אינו מצוי בעיר, ולכך אינו יכול לזכות במשכון על ידי חצירו, משום שרק **כָּל הֵיכָא דְּאִיתָא לְדִידֵיהּ** – שהמלוה מצוי בעיר, **דְּאִי בָּעֵי מָקְנֵי [מָצֵי] קָנֵי** – שאם היה המלוה רוצה היה יכול לזכות בעצמו במשכון, **קָנֵיָא לֵיהּ [נַמִּי] חֲצֵירוֹ** – יכולה חצירו לזכות לו, אבל **כָּל הֵיכָא דְּלֵיתֵיהּ לְדִידֵיהּ** – שהמלוה עצמו אינו מצוי בעיר, ונמצא **דְּאִי בָּעֵי הוּא לְמִיקְנֵי** – שאם היה המלוה רוצה לקנות את כל המשכון, **לָא מָצֵי קָנֵי** – לא היה יכול לקנותו כיון שאינו מצוי שמור למשכון, **חֲצֵירוֹ נַמִּי לָא קָנֵיָא** – גם על ידי חצירו אינו קונה את המשכון מה שהוא שוה יותר מהחוב, אלא רק כנגד מעותיו זכה מחמת השעבוד שהיה לו על נכסי הגר.

מתרצת הגמרא באופן אחר: **וְהָלְכְתָא** – הלכה זו שהמחזיק קנה את מה ששוה המשכון יותר מהחוב, נאמרה באופן **דְּלֵיתֵיהּ** – שאין המשכון **בַּחֲצֵירוֹ** של המלוה בשעת מיתת הגר, **דְּלֹא קָנָה** בקנין חצר את מה ששוה המשכון יתר על חובו. אבל אם היה המשכון בחצירו בשעת מיתת הגר, קנה המלוה את כל המשכון על ידי קנין חצר, שחצירו קונה לו שלא מדעתו:

המשניות הבאות עוסקות בדין נזקי 'בור', והוא אחד מאבות נזיקין, כאמור בתורה (שמות כא לג–לד) 'וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר, אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר, וְלֹא יְכַסֶּנּוּ, וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם, כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו, וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ'.

משנה

משנתינו תבאר שחיוב בנזקי הבור הוא בין אם חפרו ברשות הרבים, ובין אם חפרו ברשות היחיד באופן שאחרים יכולים לינזק בו: **הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפָתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים** – החופר בור באלכסון שעומקו ברשות היחיד ופתחו ברשות הרבים. **אוֹ** שחפרו **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפָתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד** – שעומקו ברשות הרבים ופתחו פתוח ברשותו של החופר. והפקיר רשותו שסביב פתח הבור, ולכך נכנסים שם הרבים ברשות. וכן אם חפר בור **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּפָתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד אַחֵר** השייכת לו, והפקיר רשותו שסביב פתח הבור. בכל אלו הבורות **חַיָּיב** החופר על נזקי הבור:

גמרא

שנינו במשנתינו שחיוב בור הוא בין בחפרו ברשות הרבים, ובין בחפרו ברשות היחיד והפקיר רשותו שמסביב. ומביאה הגמרא שנחלקו תנאים בזה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וּפָתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים,** (או שחפר **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפָתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד**), **חַיָּיב,** שכיון שהפתח שהוא התקלה פתוח ברשות הרבים, הרי זה כאילו חפרו כולו שם, **וְזֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה** לחיוב, **דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. רַבִּי עֲקִיבָא** חולק **וְאוֹמֵר,** חפר בור ברשותו **וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ** שסביבות הבור שיוכלו הרבים להכנס לשם, **וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ** אלא הרי הוא עדיין בעלים על הבור עצמו, **זֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה** לחיוב.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בפירוש מחלוקת רבי ישמעאל ורבי עקיבא: **אֲמַר רַבָּה, בְּחוֹפֵר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְלִיגִי דְּמִיחַיַּיב, מַאי טַעְמָא, דַּאֲמַר קְרָא** לגבי חיוב בנזקי בור (שם) 'וְכִי יִפְתַּח איש [כיסוי] בור' שחפרו אחר, ומוסיף הכתוב 'או כִּי יִכְרֶה איש בור' חדש, בשני האופנים חייב על נזקי הבור. ולכאורה 'או כי יכרה' מיותר, שהרי **אִם עַל פְּתִיחָה** של כיסוי בור **חַיָּיב, עַל כְּרִיָּיה** של בור מתחילתו **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שחייב, **אֶלָּא** בא הכתוב ללמדך **שֶׁעַל עָסְקֵי כְּרִיָּיה פְּתִיחָה וְעַל עָסְקֵי כְּרִיָּיה בָּאָה לוֹ** האחריות לנזקי הבור, כלומר, אין מדובר בבור שהחיוב על נזקיו מחמת בעלותו עליו, אלא המחייב הוא מעשה פתיחת וכריית הבור, ואף שאינו ברשותו. **לֹא נֶחְלְקוּ** רבי ישמעאל ורבי עקיבא **אֶלָּא**

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שבת קודש עמוד א

בזעמו ממשיך בדחיפותיו והורג את שור הניזק. **אֶבֶל הָכָא** – במקרה של מניח אבן על פי הבור, היה מקום לומר שאין בעל הבור יכול לגלגל אשמה על בעל האבן, כי **מָצֵי אָמַר לֵיהּ** – יכול לומר לו **בַּעַל אֶבֶן לְבַעַל הַבּוֹר, אִי לָאו בִּירָא דִּידָךְ** – אם לא שנמצא כאן הבור שלך **אַבְנָא דִּידִי מַאי הֲוָה עֲבְדָא** – האבן שלי מה היתה עושה, שהרי אין בכוחה להזיק בפני עצמה, מפני **שֶׁאִי הֲוָה מִיתְקַל בָּהּ הֲוָה נָפֵל** וְקָאֵי – אם היה השור נתקל בה, היה נופל וקם מבלי שיגרם לו כל נזק, נמצא שהנזק כולו עשה הבור, ולכן שבעל הבור ישלם הכל. **קָא מַשְׁמַע לָן** – משמיענו רבא שאין הדין כן, משום **דְּאָמַר לֵיהּ** בעל הבור לבעל האבן, **אִי לָאו אֶבֶן לֹא הֲוָה נָפֵיל לְבִירָא** – אם לא האבן שהנחת היה השור הולך כדרכו ולא נופל כלל לבור.

מקרה נוסף התלוי במחלוקת רבי נתן ורבנן:

אִיתְּמַר

רש"י

שנאמר זרעו לכם לצדקה וגו' — קרא הכתוב לזריעה צדקה ואת החסד קרא קציר, וטובה קצירה מזריעה כדמפרש. **אדם זורע כו'** — ספק אינו אוכל, שמא לא יצמח או ילקה בשדפון וברד. **אלא לפי גמילות חסדים שבה** — הנתינה היא הצדקה, והטורח הוא החסד. כגון מוליכה לביתו או טורח שתעלה לו להרבה, כגון נותן לו פת אפויה או בגד ללבוש, או מעות בעת שהתבואה מצויה, שלא יוציא מעותיו לאיבוד, שנותן לבו ודעתו לטובתו של עני. **זרעו לכם לצדקה** — הצדקה היא הזריעה שזורע, כדי לקצור לקבל שכר. "וקצרו לפי חסד" — שתקבלו שכר לפי החסד שבה. **גמילות חסדים בין בגופו** — כגון מספיד למת, נושאו, קוברו. משמח חתן מלוה חבירו בדרך. **ובממונו** — מלוה לו מעות, משאילו כלים ובהמה. **שמא כל הבא לקפוץ** — ולעשות צדקה וחסד קופץ, ומספיקין וממציאין לו אנשים מהוגנים לכך — תלמוד לומר: "מה יקר" — צריך לתת לב ולטרוח ולרדף אחריה, לפי שאינה מצויה תמיד לזכות בה למהוגנים. **ירא שמים כן** — שלא יוכל לבא למדת חסידות מהר ת"ל וחסד וגו' דליכא שום מדה המפסקת בין י"ש לחסידות ודריש חסד מלשון ותשא חן וחסד דאי כפשטי' הל"ל ליריאיו ולא על יריאיו: **לשמה** — נותנת חן וחסד ללומדיה: **ללמדה** —לאחרים, ודייק מדכתיב על לשונה שמוציאה בלשונו לאחרים ועיין בהרי"ף שפירש מאמר זה בטוב טעם באריכות:

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף מט עמוד ב. **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גָּדוֹל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר 'עֲשֹׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט, נִבְחָר לַה' מִזָּבַח',** וזבח כולל כל הקרבנות, חטאת ואשם עולה ושלמים. **וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים** - טרחה לעזרת חבירו **יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה** - נתינת מעות לעניים, **שֶׁנֶּאֱמַר 'זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה (וְ)קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד',** הרי שהפסוק מכנה את הצדקה כזריעה ואת גמילות החסדים כקצירה, וקצירה עדיפה על הזריעה, שכן **אִם אָדָם זוֹרֵעַ, סָפֵק אוֹכֵל סָפֵק אֵינוֹ אוֹכֵל,** שמא לא יצמחו הפירות או ילקה בשידפון וברד, **אָדָם קוֹצֵר, וַדַּאי אוֹכֵל.**

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵין צְדָקָה מִשְׁתַּלֶּמֶת אֶלָּא לְפִי חֶסֶד שֶׁבָּהּ - אין אדם מקבל שכר על הצדקה אלא לפי מידת החסד והטורח שנותן ליבו ודעתו לטובת העני, **שֶׁנֶּאֱמַר 'זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה (וְ)קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד',** שהצדקה היא הזריעה לקצור אחריה את קבלת השכר, ואת השכר יקבל לפי החסד שהוא הקצירה, שכפי שטרח בטובתו של העני כך יקבל את שכרו. **תָּנוּ רַבָּנָן, בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים גְּדוֹלָה גְּמִילוּת חֲסָדִים יוֹתֵר מִן הַצְּדָקָה. צְדָקָה** יכול לקיים רק **בְּמָמוֹנוֹ, גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין בְּגוּפוֹ** - מספיד למת נושאו או קוברו, משמח חתן וכלה, מלוה חבירו בדרך, **בֵּין בְּמָמוֹנוֹ** - מלוה לו מעות ומשאילו כלים ובהמה. **צְדָקָה** ניתנת רק **לָעֲנִיִּים,** ואין מצוה ליתן מעות לעשירים, **גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים,** שמצוה לטרוח לעזור לכל אדם מישראל. **צְדָקָה** קיום מצוותה הוא רק בנתינתה **לְאֲנָשִׁים חַיִּים** שמועיל להם קבלת מעות, **גְּמִילוּת חֲסָדִים בֵּין לַחַיִּים בֵּין לַמֵּתִים** - כגון לויית המת וקבורתו.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל הָעוֹשֶׂה צְדָקָה וּמִשְׁפָּט כְּאִילּוּ מִילֵּא כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ חֶסֶד, שֶׁנֶּאֱמַר 'אֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט חֶסֶד ה' מָלְאָה הָאָרֶץ', שהאוהב לעשות צדקה ומשפט גורם שחסד ה' יתמלא בכל העולם. **שֶׁמָּא תֹּאמַר כָּל הַבָּא לִקָּפֵץ קוֹפֵץ** - כל הרוצה לעשות צדקה וחסד ממציאין לו בני אדם מהוגנים הראויים לקבל, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'מַה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹהִים (חֶסֶד ה' מָלְאָה הָאָרֶץ) וְגו'** - צריך לתת לב ולטרוח אחריה, שאינה מצויה תמיד לזכות בה למהוגנים. **יָכוֹל אַף יְרֵא שָׁמַיִם כֵּן** - צריך לטרוח כדי לזכות בנתינת צדקה לעניים מהוגנים, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו'** - מספק בידי יראיו לעשות חסד כראוי.

אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר פָּפָּא, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו חֵן בְּרִבּוּעַ שֶׁהוּא יְרֵא שָׁמַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְחֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו', ללמדינו שחן ה' נסוך על יראיו, והוא סימן ליראת שמים.

וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב על כנסת ישראל **'פִּיהָ פָּתְחָה בְּחָכְמָה וְתוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ', וְכִי יֵשׁ תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד וְיֵשׁ תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד,** והרי כל התורה קרויה 'תורת חסד' על שם החסד הכלול בה. **אֶלָּא תּוֹרָה** שנלמדת **לִשְׁמָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד** הנותנת חן ללומדיה, והנלמדת **שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד. אִיכָּא דְּאָמְרֵי** הלומד **תּוֹרָה** על מנת **לְלַמְּדָהּ** לאחרים **זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁל חֶסֶד** ונותנת לו חן וחסד, והלומד תורה **שֶׁלֹּא** על מנת **לְלַמְּדָהּ, זוֹ הִיא תּוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל חֶסֶד.**

ואם **לֵיתָא לְפָרָה** – אין לפנינו את הפרה, או שהיא שוה פחות מחצי הנזק, וכיון שתם משלם מגופו, והפרה איננה, לכן הוא תובע חצי נזק מהולד, והולד ספק הזיק ספק לא הזיק, **וּמְשַׁתַּלֵּם** – גובה רק **רְבִיעַ נֶזֶק** מִן הַוָּלָד. ואין כוונת המשנה שגובה גם חצי נזק מהפרה וגם רבע נזק מהולד, אלא גובה או חצי נזק מהפרה או רבע נזק מהולד.

מדייקת הגמרא: **מַעֲמָא** – הטעם שגובה מהולד רק רבע נזק הוא משום **דְּלֹא יַדְעִינַן אִי הֲוָה וָלָד כַּהֲדָהּ כִּי נָגְחָה אִי לֹא הֲוָה** – שאיננו יודעים האם הולד היה יחד עם הפרה כשנגחה, או שהוא נולד קודם הנגיחה, **אֲבָל אִי פְּשִׁיטָא לָן** – אם היינו יודעים בודאות **דַּהֲוָה וָלָד כַּהֲדָהּ** – שהולד היה בתוך הפרה **כִּי נָגְחָה** – כשנגחה, ובשעה שבא הניזק לגבות הפרה איננה, **מְשַׁתַּלֵּם כּוּלֵּיהּ** – גובה הניזק את כל **חֲצִי** הֶנֶזֶק מֵהוָּלָד, **וְרָבָא לְטַעְמֵיהּ** – לשיטתו, **דְּאָמַר רָבָא, פָּרָה** מעוברת **שֶׁהִזִּיקָה, הניזק גּוֹבֶה מִוּלָּדָהּ, מַאי טַעְמָא, משום שגּוּפָהּ הִיא** – שעובר ירך אימו, והולד הוא חלק מגוף הפרה. ואילו **תַּרְנְגוֹלֶת שֶׁהִזִּיקָה, הניזק אֵינוֹ גּוֹבֶה מִבֵּיצָתָהּ, מַאי טַעְמָא, משום שהביצה אינה חלק מהתרנגולת, אלא פֵּירְשָׁא בְּעָלְמָא הוּא** – דבר נפרד המופרש מגוף התרנגולת.

רבא חוזר לענין שור שנגח פרה והפילה, ומבאר איך שמים את דמי הולד: **וְאָמַר רָבָא, אֵין שָׁמִין לְפָרָה** – את הפרה **בְּפָנֵי עַצְמָהּ**, כמה היתה שוה קודם הנזק, **וְלַוָּלָד** – ואת הולד **בְּפָנֵי עַצְמוֹ**, ומחירו יקר יותר, **אֶלָּא שָׁמִין לְוָלָד עַל גַּב פָּרָה** – כאילו הוא בבטנה, ורואים כמה היתה הפרה שוה בעודה מעוברת, וכמה היא שוה עכשיו, ובתוך שומא זו נמצאים גם דמי העובר. **שֶׁאִם אִי** [–אין] **אַתָּה אוֹמֵר כֵּן**, אלא שהמזיק צריך לשלם את דמי הולד לחוד ואת דמי הפרה לחוד, **נִמְצָא שאַתָּה מְכַחֵישׁ אֶת הַמַּזִּיק**, ומפסיד את ממונו. **וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּקוֹמַץ יַד עַבְדּוֹ הכנעני שֶׁל חֲבִירוֹ**, שלא שמים כמה ממון אדם מוכן לקבל בדי שיקטעו את יד עבדו, אלא שמים כמה היה העבד שוה עם יד, וכמה הוא שוה ללא יד, כיון שעבור קטיעת יד העבד דורשים ממון רב, ונמצא שהמזיק מפסיד. **וְכֵן אַתָּה מוֹצֵא בְּמַזִּיק שֶׁהָה שֶׁל חֲבֵירוֹ**, שלא שמים כמה אדם מוכן ליטול עבור ערוגה אחת בפני עצמה, שזה ממון רב, אלא שמים בית סאה בשדה זו, כמה היתה שוה עם ערוגה מלאה פירות, וכמה היא שוה בלעדיה.

הגמרא מקשה על דברי רבא: **אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא, לְרַב אַשֲׁי. וְאִי דִּינָא הוּא** – אם עיקר הדין הוא שמשלם את דמי הולד לחוד, **לֵיכְחוֹשׁ מַזִּיק** – שיפסיד המזיק, ומדוע אנו מבקשים להקל עליו. מתרצת הגמרא: **מְשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ** המזיק לניזק, **פָּרָה מְעַבַּרְתָּא אַזַּקְתָּךְ** – פרה מעוברת היזקתי לך, ולכן **פָּרָה מְעַבַּרְתָּא שַׁיְּימָא לָךְ** – פרה מעוברת אני שם לך, כלומר אני אתן לך תשלום על הולד לפי מה שהיה שוה בבטן אמו, ואיננו באים להקל על המזיק, אלא כך הוא דינו מלכתחילה, שמשלם לפי מה שהיה העובר שוה בבטן אימו.

הגמרא דנה איזה חלק מהנזק שייך לבעל הולד. מבררת הגמרא: **פְּשִׁיטָא** שאם **הָפָרָה דְּחַד** – שייכת לאדם אחד **וְהוָלְדָ דְּחַד** – שייך לאדם אחר, את **הַפִּיטְמָא** – פיטום הפרה דהיינו שהפרה היתה שוה יותר מחמת שהיתה בה יותר שומן עקב העיבור, ועכשיו יש בה פחות שומן מחמת הנגיחה, על המזיק לשלם **לְבַעַל הַפָּרָה**, כיון ששומן הפרה אינו שייך לעובר שבמעיה, למרות שהוא נגרם מחמת העיבור, אבל את **הַנַּפָחָא** – השווי של הפרה מחמת הנפח שנראתה גדולה עקב העיבור, **מַאי** – למי יצטרך המזיק לשלם על זה שהיא נראית עכשיו יותר קטנה, האם לבעל הפרה או לבעל הולד, שהרי הפרה היתה נראית יותר גדולה מחמת הולד שהיה בתוכה. **רַב פָּפָּא אָמַר**, צריך לשלם את השווי של הנפח **לְבַעַל הַפָּרָה**, כיון שהוא יכל למכור את פרתו ביוקר מחמת המראה שלה, אף אם הולד שבתוכה שייך לאדם אחר, אבל בעל הולד לא יכל למכור את הולד ביוקר מחמת מראה הפרה. **ורַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרַב אִיקָא אָמַר**, בעל הפרה ובעל הולד **חוֹלְקִין** את התשלום על השווי של הנפח, משום שהנפח של הבהמה המעוברת כולל גם את הולד. מסכמת הגמרא: **וְהִלְכְתָא** שבעל הפרה ובעל הולד **חוֹלְקִין** את התשלום על השווי של הנפח:

משנה

לעיל (ט:) שנינו, שכשהניזק הכניס את שורו לרשות המזיק, וניזוק על ידי שורו של בעל הבית, פטור המזיק. המשנה שלפנינו מבארת בשלושה אופנים, במי שהכניס חפציו לחצר חבירו, ברשותו או שלא ברשותו, והוזקו חפציו על ידי חפצי בעל החצר, או שהוזקו חפצי בעל החצר על ידי חפציו. באיזה אופן בעל החצר חייב, ובאיזה אופן המכניס חייב.

הַמַּקְדִּיר – אומן העושה קדרות למכרן בשוק, **שֶׁהִכְנִיס קְדֵרוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְשָׁבְרָה בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** את הקדרות, **פָּטוּר** בעל הבית, כיון שלא היה לקדר להניחם בחצירו. **וְאִם הוּזְקָה** בהמת בעל החצר **בָּהֶן**, כגון שנפלה ונשברה רגלה, **בַּעַל הַקְּדֵרוֹת חַיָּיב** לשלם. **וְאִם הִכְנִיס** את קדרותיו **בִּרְשׁוּת**, שאמר לו בעל החצר, היכנס, ושברתם בהמת בעל הבית, **בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב** לשלם. מפני שכשנותן לחבירו רשות להכניס את חפציו לחצרו, מקבל עליו שמירתם, ובאילו אמר הכנס ואני אשמור, ובשלא שמר חייב לשלם.

ומבארת המשנה אופן נוסף, אם **הִכְנִיס** את **פֵּירוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלָתָן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר** מלשלם, כיון שלא נתחייב בשמירת הפירות. **וְאִם הוּזְקָה בָּהֶן**, כגון שמעדו רגליה על ידיהן, או שהוחלקה ונפלה ונשברה רגלה, **בַּעַל הַפֵּרוֹת חַיָּיב** לשלם, כדין הכורה בור ברשות הרבים, או כאדם המזיק, שהיה לו לשמור על פירותיו שלא יוזקו על ידיהן, ופשע ולא שמרן. **וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת**, שאמר לו בעל החצר, היכנס, ואכלה בהמת בעל החצר מהן, **בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב** לשלם. מפני שכשנותן לחבירו רשות להכניס את פירותיו לחצרו, מקבל עליו שמירתן, ובאילו אמר הכנס ואני אשמור, ובשלא שמר חייב לשלם.

ומבארת המשנה אופן נוסף, אם **הִכְנִיס** את **שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא**

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום ראשון עמוד ב

מתרצת הגמרא, **אָמַר רָבָא, בִּרְשׁוּת אַשְׁלֹא בִּרְשׁוּת קָרְמִית** – וכי הנך מקשה מהכניס ברשות על שלא ברשות, הרי יש לחלק, שדווקא כשהכניס שלא ברשות פטר רב, כיון שלא קיבל על עצמו שמירה, והיה לה שלא תאכל. אבל כשהכניס **בִּרְשׁוּת**, הרי **שְׁמִירַת שׁוֹרוֹ** של המכניס **קָבֵל** בעל החצר **עָלָיו, וַאֲפִילּוּ** אם **חָנַק אֶת עַצְמוֹ** בפשיעת בעל החצר, ולכך גם כשאכל חיטין ומת, חייב:

התבאר, שלחכמים כשבעל החצר נותן רשות להכניס לחצרו, מקבל על עצמו שמירה, ולרבי רק כשמקבל זאת בפירוש. הגמרא מסתפקת האם מקבל על עצמו אחריות גם מנזקי אחרים, או שרק שלא יוזק משורו: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, **הֵיכָא דְּקָבִיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא** – כשבעל החצר קיבל על עצמו שמירה, **מַהוּ** – מה הדין, האם רק מנזקים **דְּנָפְשֵׁיהּ** – של שורו או כלבו, **הוּא דְּקָבִיל עֲלֵיהּ** – קיבל על עצמו, אבל מאחרים לא, **אוֹ דְּלָמָא** – שמא נאמר, **שַׁאֲפִילּוּ נְטִירוּתָא דְּעָלְמָא** – שלא יוזק מאחרים, גם קַבִּיל עֲלֵיהּ – קיבל על עצמו.

הגמרא פושטת מברייתא: **תָּא שְׁמַע, דְּתָנֵי רַב יְהוּדָה בַּר סִימוֹן, בְּנָזְקִין דְּרַבִּי קָרְנָא** – בברייתות סדר נזיקין שנשנו בבית מדרשו של קרנא, **הִכְנִיס פֵּירוֹתָיו לְחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְכָא שׁוֹר מִמָּקוֹם אַחֵר וַאֲכָלָן, פָּטוּר. וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, חַיָּיב**. מבררת הגמרא, **מַאן פָּטוּר וּמַאן חַיָּיב** – מיהו הוא הפטור והחייב כאן, **לַאו** [– האם לא] **פָּטוּר בַּעַל הַחָצֵר** כשלא נתן רשות, [**וְחַיָּיב בַּעַל הַחָצֵר** כשנתן רשות], הרי שכשנותן רשות מקבל עליו שמירה אפילו מאחרים.

דוחה הגמרא, **אָמְרֵי, לֹא**, הפטור והחייב אינו בעל החצר, אלא **פָּטוּר** היינו **בַּעַל הַשּׁוֹר, וְחַיָּיב** היינו **בַּעַל הַשּׁוֹר**. שואלת הגמרא, **וְאִי** – ואם נפרש שהפטור והחייב הוא **בַּעַל הַשּׁוֹר**,

רש"י

ליתא לפרה. וחם אין משלם אלא מגופו ואמר ליה הב לי כוזלה פלגא הזיקא מזקך דאיהו נמי אזקן בהדי פרה וקבא ס"ל דחד גופא הוא והני כאחד מאהדיך כדמפרש בסיפא דמילתיה משלם כוזלי חצי נזקו מולד. כי ליתא לפרה: **פרשא.** דבר המופרש ממנה: **אין משתלם כוזלי חצי נזקו מולד.** כי ליתא לפרה: ארישא קאי שור שנגח את הפרה והפילה שמין. מפסדת ולקמיה פריך אי דינא הוא לכחוש: בקוטע יד עבדו של חבירו. אין שמין היד בפני עצמה לומר בזמה אדם רוצה ליטול לקטוע יד עבד בזה דודאי הרואה עבדו שלם אין קוטע ידיו אלא בדמים מרובים אבל שמין עבד זה בזמה הוא שוה עכשיו ובזמה היה שוה תחילה: **המזיק שדה חבירו.** קוצץ נטיעותיו או אבל ערוגה אחת אין שמין אותה לבדה אלא שמין בית סאה באותה שדה בזמה היתה יפה תחילה ומה פחתו דמיה בשביל ערוגה זו: **פטומא.** מה ששמין אותה שהיתה יפה מפני שומנה הוי דבעל פרה דהא ולד מזמתיה לא נפחא מאי מא. מה שהיתה יפה מפני נפחא לשמי יושלם:

מתני'

ליתא לפרה משתלם רבית נזק כו'. לדברי רבא לא אתיא מתניתין כר"ע דכיון דשותפין ניזוקו הא אמרינן בהמניח (לעיל דף לד.) אם ביזזו המזיק או שבח ברשותן דתרוייהו אלא כר' ישמעאל אתיא. **מאי** טעמא גופה היא. מדאמר רבא בפרק כל הנשורין (דף ל: ושם) ובכתובות בפרק הנושא כתובת אשה (דף פ. ושם) ולד הנרבעת והנוגחת אסור בתמורה (דף ל: ושם) ובסנהדרין בפרק הנשרפין (דף ל: ושם) ובכתובות בפרק הנושא כתובת אשה (דף פ. ושם) ולד הנרבעת והנוגחת אסור

תוספות

היא ווולדה נגחו והיא וולדה נרבעו אין להוכיח דשותפין נזקו כו'. ולדברי רבא לא אתיא מתניתין כר"ע דכיון דשותפין ניזוקו הא אמרינן בהמניח (לעיל דף לד.) אם ביזזו המזיק או שבח ברשותן דתרוייהו אלא כר' ישמעאל אתיא. **מאי** טעמא גופה היא. מדאמר רבא בפרק כל הנשורין (דף ל: ושם) ובכתובות בפרק הנושא כתובת אשה (דף פ. ושם) ולד הנרבעת והנוגחת אסור בתמורה (דף ל: ושם) ובסנהדרין בפרק הנשרפין (דף פ. ושם) ולד הנרבעת והנוגחת אסור

ליתא לפרה משתלם רבית נזק כו'. לדברי רבא לא אתיא מתניתין כר"ע דכיון דשותפין ניזוקו הא אמרינן בהמניח (לעיל דף לד.) אם ביזזו המזיק או שבח ברשותן דתרוייהו אלא כר' ישמעאל אתיא. **מאי** טעמא גופה היא. מדאמר רבא בפרק כל הנשורין (דף ל: ושם) ובכתובות בפרק הנושא כתובת אשה (דף פ. ושם) ולד הנרבעת והנוגחת אסור בתמורה (דף ל: ושם) ובסנהדרין בפרק הנשרפין (דף פ. ושם) ולד הנרבעת והנוגחת אסור

ליתא לפרה משתלם רבית נזק כו'. ידעינן אי הוה ולד בהדה כי נגחה אי לא הוה אבל אי פשיטא לן דהוה ולד בהדה כי נגחה משתלם פוליה חצי נזק מולד רבא למעמיה דאמר רבא פרה שהזיקה גובה מולדה מאי טעמא גופה היא ולידן בעלמא של חבירו בעמא שמין לפרה בפני עצמה ולידן בעלמא של בעל פרה הוא ואמר מאי טעמא גופה היא תרגולת שהזיקה אינו גובה מבית פרה שמין לפרה בפני עצמה ולידן בעלמא של בעל פרה הוא ואמר מאי טעמא גופה היא

ליתא לפרה משתלם רבית נזק כו'. ידעינן אי הוה ולד בהדה כי נגחה אי לא הוה אבל אי פשיטא לן דהוה ולד בהדה כי נגחה משתלם פוליה חצי נזק מולד רבא למעמיה דאמר פרה שהזיקה גובה מולדה מאי טעמא גופה היא תרגולת שהזיקה אינו גובה מבית פרה שמין לפרה בפני עצמה ולידן בעלמא של בעל פרה הוא ואמר פרה שהזיקה גובה מולדה מאי טעמא גופה היא ולידן בפני עצמו אלא פטומא שמין לפרה בפני עצמה ולידן בעלמא של בעל פרה הוא ואמר שאם אי אתה אומר כן נמצא אתה מבחיש את המזיק בעל חבירו אי אתה מבחיש את המזיק וכן אתה מוצא בקוטע יד עבדו של חבירו וכן אתה מוצא בפטומא שמין לפרה בפני עצמה ולידן בעלמא של בעל פרה הוא ואמר אחא ברייה דרבא לרב אשי ואי דינא הוא ליכחוש מזיק דאמר משום דאמר ליה פרה מעברתא אזיקתך פרה ולד דחד פיטמא שייטנא לך פשיטא פרה דחד וולד דחד

מתני'

פרה רב אחא בריה דרב איקא אמר חולקין והלכתא חולקין: **מתני'** המדך שהכניס קדרותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות ושברה בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה בהן בעל הקדרות חייב ואם הכנים ברשות בעל החצר חייב הכנים פירותיו לחצר בעה"ב שלא ברשות ואכלתן בהמתו של בעל הבית פטור ואם הוזקה בהן בעל הפירות חייב ואם הכנים ברשות בעל החצר חייב הכנים שורו לחצר בעל הבית שלא ברשות

עיקר אומר תיובתא אע"ג שיכול למצוא תנאי דפליגי כדאשכחן בהניזקין (גיטין דף נג:) דמסיק תיובתא דמאן דאמר היזק שאינו ניכר קאמר לימא תנאי היא ואע"ג דבפרק הערל (יבמות דף עח. ושם מייתי מילתיה דר' יוחנן דתמורה ופריך עלה הא דאמר רבא נברית מעוברת שנתגיירה בנה אין צריך טבילה כו' ודחיק לשנויי שאני עוברי כו' לא משום שהיה מילתיה דרבי יוחנן עיקר אלא משום דבעי לאוקמי מילתיה דרבא דנברית כו' לדברי הכל ודאי) רבא גופיה אית ליה הכא עובר ירך אמו:

מאי טעמא פירשה בעלמא הוא. והא דאמר באילו טריפות (חולין דף נח. ושם) גבי פלוגתא דר"א ורבי יהושע בולד טריפה הכל מודים בביצת טריפה שהיא אסורה מאי טעמא ביון דאגידה בגופה דמיא היינו דזקא אותם שמעורות בגידין שנמצאו אדומות במעי תרנגולת חשיב בגוף התרנגולת ולכך אין גובה מביצתה דמי ליומר שהיו מעורות בשעה שהזיקה התרנגולת ואפילו לסומכוס לכל הפחות מאותה דמתיילדא האידנא אין גובה דמאתמול גמרה לה אבל לענין טריפה אסורה דשמא בשעה שנטרפה היתה מחוברת ואפילו אותם שנולדו מיד אחר שנטרפה אסורה מגזירה דרבנן כמו שאסרו ביצה דתרנגולת נבילה דתנן במסכת עדיות (פ"ה מ"א) דב"ה אוסרין ונראה דטעמא דביצת תרנגולת נבילה אסורה אטו ביצת טריפה שהגדילה באיסור אע"ג שהיא גמורה:

וכן אתה מוצא בקוטע יד עבדו כו'. וא"ת אמאי נמי וכן אתה מוצא בשומת דמי ולדות דתנן במתני' לקמן (ד' מח:) שישמין אותה כמה היתה שוה האשה עד שלא ילדה מחמת ולדות וכמה היא יפה משילדה ולדות בפני עצמן שהיתה נהתשה ואין שמין דמי ולדות בפני עצמן כי אם בזה לא נתן טעם למה יחלוק בבך אלא לרשב"ג שמין ולדות אגב האשה כמה שוה אשה שהאשה משבחת יותר לאחר לידה אבל לא בא לחלוק לומר שישומו הולדות בפני עצמם כי בזה לא נתן טעם למה יחלוק בבך אלא לרשב"ג שמין ולדות אגב אשה כמה שוה אשה מעוברת למכור גופה בלא ולדות פחות מלמכור הכל ביחד ונראה לר"י דבין לרבנן ובין לרשב"ג שמין ולדות בפני עצמם ולא אגב האשה משום דכיון דגוף האשה לאו ממון בעלים הוא וגם לענין שאר תשלומי חבלות אינו שלו אינו ראוי לשום ולדות אגב האשה כמו ולד אגב פרה ומתני' לא איירי בכל בשומת הולד אלא בשומת שבח ולדות ולכך לא מייתי הכא ראויה מדמי ולדות וכן משמע דמתניתין לא איירי בשומת ולד בכל למאן דמפרש מילתיה דרשב"ג וכי אשה משבחת יותר קודם שתלד מלאחר שתלד והא ודאי סברא גדולה הוא שדמיה עם הולדות מרובין מדמיה שלאחר לידה אלא ודאי לא דברו רבנן ורשב"ג אלא בשומת שבח ולדות אבל ולדות שמין לכ"ע בפני עצמם וה"פ דמתניתין כיצד משלם דמי ולדות ולא תימא דמי ולדות לבדן אלא שמין את האשה כו' ומוסיפין הדמים הללו על דמי הולדות ודמי ולדות גופייהו לא אצטריך לפרש מידי והא דמסקשה בגמרא האי דמי ולדות שבח ולדות הוא לאו משום דבכלל שומת האשה דמתניתין ליהוי דמי ולדות אלא להיות נתוסף על דמי ולדות הוא דקתני לה במתניתין כדפרישית וכי משני כיצד משלם דמי ולדות ושבח ולדות שמין את האשה כו' היינו פי' שבח ולדות אבל דמי ולדות א"צ לפרש:

אי דינא הוא ליכחוש מזיק כו'. סובר המקשה כיון שפרה וולד שני גופין הן שמין ולד בפני עצמו ולא דמי לקוטע יד עבד שכל העבד גוף אחד וכן כל השדה שהיא הכל של ניזק בגוף אחד דמי ולכך אי דינא הוא באשר נראה מתוך הסברא לפי שהן שני גופין לכחוש מזיק ומשני הא נמי בגוף אחד דמי דאמר ליה פרה מעוברת כו': **נפחא** מאי רב פפא אמר לבעל הפרה. ולא דמי לשבח ולדות דהוי בולה לבעל לרבנן ולרשב"ג חולקין דהכא כיון שבעל הפרה יכול למכור פרתו בלא ולד נמצא בשמפסידו מפסיד כל מה שדמיה נפחת אבל אשה דאינה יכולה למכור אותו שבח אין ליפוי כוחה בשבח ולדות אע"ג דבשאר נזקין גופה יש לה אע"פ שאין יכולה למכור עצמה משום זה יפה כח בעל הפרה בנפחא מכח האשה בין לרבנן בין לרשב"ג וכן למ"ד דבנפחא חולקין יפה משום זה כח בעל הפרה בנפחא מכח האשה בשבח ולדות לרבנן:

הקדר שהכניס קדרותיו כו'. הנך תלתא בבי צריכי ולא זו אף זו קתני דאי תנא קדירות והוה אמינא ברשות חייב לפי שנוחות לישבר ובסתמא קבל עליה נטירותא אבל פירות לא ואי תנא פירות שנוחות להתקלקל אבל בהמה לא:

בִּרְשׁוּת וְנָגְחוֹ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אוֹ שֶׁנְּשָׁכוֹ כַּלְבּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר נָגַח הוּא שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת חַיָּיב נָפַל לְבוֹרוֹ וְהִבְאִישׁ מֵימָיו חַיָּיב הָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַכּוֹפֶר וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב רַבִּי אוֹמֵר בְּכוּלָּן אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו לִשְׁמוֹר: **גמ׳** טַעְמָא דְּשֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הָא בִּרְשׁוּת לֹא מִיחַיֵּיב בַּעַל קְדֵירוֹת בְּנִזְקֵי בְּהֶמְתּוֹ דְּבַעַל חָצֵר וְלֹא אַמְרִינַן קַבּוֹלֵי קַבֵּיל בַּעַל קְדֵירוֹת נְטִירוּתָא דִּבְהֶמְתּוֹ דְּבַעַל חָצֵר מַנִּי רַבִּי הִיא דְּאָמַר כָּל בִּסְתָמָא לֹא קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא אֵימָא סֵיפָא אִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת בַּעַל חָצֵר חַיָּיב אֲתָאן לְרַבָּנַן דְּאָמְרֵי בִּסְתָמָא נַמִּי קַבּוּלֵי קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא וְתוּ רַבִּי אוֹמֵר בְּכוּלָּן אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמוֹר רֵישָׁא וְסֵיפָא רַבִּי וּמְצִיעֲתָא רַבָּנַן אָמַר ר׳ זֵירָא תַּבְרָא מִי שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ רָבָא אָמַר כּוּלָּהּ רַבָּנַן הִיא וּבִרְשׁוּת שְׁמִירַת קְדֵירוֹת קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הֶחָצֵר וַאֲפִילוּ נִשְׁבְּרוּ בָּרוּחַ: הִכְנִיס פֵּירוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת וְכוּ׳: אָמַר רַב לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהוּחְלְקָה בָּהֶן אֲבָל אָכְלָה פְּטוּר מַאי טַעְמָא הֲוָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל אָמַר רַב שֵׁשֶׁת אֲמֵינָא כִּי נַיֵּים וְשָׁכִיב רַב אָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא דְּתַנְיָא הַנּוֹתֵן סַם הַמָּוֶת לִפְנֵי בֶּהֱמַת חֲבֵירוֹ פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְחַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם סַם הַמָּוֶת הוּא דְּלֹא עֲבִידָא דְּאָכְלָה אֲבָל פֵּירוֹת דַּעֲבִידָא דְּאָכְלָה בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי מִיחַיֵּיב וְאַמַּאי הָוְיָא לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל אַמְרֵי הוּא הַדִּין אֲפִילּוּ פֵּירוֹת נַמִּי פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְהָא קמ״ל דַּאֲפִי׳ סַם הַמָּוֶת נַמִּי דְּלֹא עֲבִידָא דְּאָכְלָה חַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם וְאִיבָּעִית אֵימָא סַם הַמָּוֶת נַמִּי בְּאַפְרַזְתָּא דְּהַיְינוּ פֵּירֵי: מֵיתִיבֵי הָאִשָּׁה שֶׁנִּכְנְסָה לִטְחוֹן חִטִּים אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר אִם הוּזְּקָה חַיֶּיבֶת וְאַמַּאי נֵימָא הֲוָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל אַמְרֵי וּמִי עֲדִיפָא מִמַּתְנִיתִין דְּאוֹקִימְנָא שֶׁהוּחְלְקָה בָּהֶן וּדְקָאַרֵי לָהּ מַאי קָאַרֵי לָהּ אָמַר לָךְ בִּשְׁלָמָא מַתְנִיתִין קָתָנֵי אִם הוּזְּקָה בָּהֶן שֶׁהוּחְלְקָה בָּהֶן הוּא אֲבָל הָכָא קָתָנֵי אִם הוּזְּקָה וְלֹא קָתָנֵי בָּהֶן אֲכִילָה הוּא דְּקָתָנֵי וְאִידָךְ אָמַר לָךְ לֹא שְׁנָא ת״ש הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בעה״ב שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְאָכַל חִטִּין וְהִתְרִיז וּמֵת פָּטוּר וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב וְאַמַּאי ה״ל שֶׁלֹּא יֹאכַל אָמַר רָבָא בִּרְשׁוּת אַשֶּׁלֹּא בִּרְשׁוּת קָרְמִית בִּרְשׁוּת שְׁמִירַת שׁוֹרוֹ קִבֵּל עָלָיו וַאֲפִי׳ חָנַק אֶת עַצְמוֹ: אִיבַּעְיָא לְהוּ הֵיכָא דְּקַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא מַהוּ דְּנַפְשֵׁיהּ הוּא דְּקַבֵּיל עֲלֵיהּ אוֹ דִּלְמָא אֲפִילוּ נְטִירוּתָא דְּעַלְמָא קַבֵּיל עֲלֵיהּ ת״ש דְּתָנֵי רַב יְהוּדָה בַּר סִימוֹן בִּנְזִקִין דְּבֵי קַרְנָא הִכְנִיס פֵּירוֹתָיו לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וּבָא שׁוֹר מִמָּקוֹם אַחֵר וַאֲכָלָן פָּטוּר וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת חַיָּיב מַאן פָּטוּר וּמַאן חַיָּיב לַאו פָּטוּר בַּעַל חָצֵר [וְחַיָּיב בַּעַל חָצֵר] אַמְרֵי לֹא פָּטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר וְחַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר וְאִי בַּעַל הַשּׁוֹר

מאי

רש״י

מתני׳ הָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ. שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת בְּתוֹכוֹ: מְשַׁלֵּם אֶת הַכּוֹפֶר. בַּגְּמָ׳ פָּרֵיךְ הָא תָּם הוּא וְאַמַּאי נָקַט הָכֵי: **גמ׳** טַעְמָא דְּשֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. מִשּׁוּם הָכֵי אִם הוּזְּקָה בָּהֶם בַּעַל קְדֵירוֹת חַיָּיב: מַנִּי רַבִּי הִיא. דְּאָמַר בְּסֵיפָא בְּכוּלָּן אֵינוֹ חַיָּיב כוּ׳ דְּקס״ד דִּלְרַבָּנַן כִּי הֵיכִי דְּבַעַל חָצֵר בִּרְשׁוּת מִיחַיֵּיב בְּנִזְקֵי קְדֵירוֹת דְּבִסְתָמָא קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא הָכֵי נַמִּי מִיחַיֵּיב בַּעַל קְדֵירוֹת בְּנִזְקֵי בַּעַל הַבַּיִת דְּבִסְתָמָא כִּי יָהִיב לֵיהּ בַּעַל הַבַּיִת רְשׁוּתָא לְמֵיעַל קַבֵּיל עֲלֵיהּ קַדָּר נְטִירוּתָא דְּלֹא לִיזְּקוּ קְדֵירוֹתָיו לְבַעַל הֶחָצֵר: תַּבְרָא. קָשֶׁה אַהֲדָדֵי רֵישָׁא וְסֵיפָא דְּת״ק וּמִי שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ וְתַנָּאֵי הִיא אַלִּיבָּא דְּרַבָּנַן מַר סָבַר פְּלִיגֵי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי וּמַר סָבַר לֹא פְּלִיגֵי: **אֲפִי׳** נִשְׁבָּרִין בָּרוּחַ. דְּעוּל וְאַנְטְרֵיהּ לָךְ קָאָמַר לֵיהּ אֲבָל בַּעַל קְדֵירוֹת לֹא קַבֵּיל עֲלֵיהּ מִידֵי: **לֹא שָׁנוּ**. הָא דְּקָתָנֵי אִם הוּזְּקָה בָּהֶן בַּעַל הַפֵּירוֹת חַיָּיב: **אֲבָל אָכְלָה**. יוֹתֵר מִדַּאי וּמֵתָה: **בְּאַפְרַזְתָּא**. עֵשֶׂב דַּעֲבִידָא לְמֵיכְלֵיהּ וְהוּא סַם הַמָּוֶת לִבְהֵמָה: **וְהִתְרִיז**. אנפורד״א בְּלַעַ״ז: **הֵיכָא דְּקַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא**. כְּגוֹן לְרַבָּנַן סְתָמָא וּלְרַבִּי דְּאָמַר לֵיהּ כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ: **דְּנַפְשֵׁיהּ**. שֶׁלֹּא יִגְחֶנּוּ שׁוֹרוֹ וְלֹא יִשְׁכֶנּוּ כַּלְבּוֹ:

הויא

תוספות

אֵימָא סֵיפָא אִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת כוּ׳. תֵּימַהּ לְר״י אַמַּאי לֹא דַּיֵּיק מִתְּחִלַּת הַבָּבָא דְּקָתָנֵי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְשִׁבְּרָתָן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר בִּרְשׁוּת חַיָּיב דְּבִסְתָמָא קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא כְּרַבָּנַן וְקָשֶׁה לְהוּזְּקָה בָּהֶן בַּעַל הַקְּדֵירוֹת חַיָּיב כְּרַבִּי וְעַל הַבָּבָא בִּפְנֵי עַצְמָהּ הָיָה יָכוֹל לְהַקְשׁוֹת רֵישָׁא וְסֵיפָא רַבָּנַן וּמְצִיעֲתָא רַבִּי וְי״ל דְּמֵרֵישָׁא אֵין יָכוֹל לְדַקְדֵּק דְּשַׁפִּיר מִתּוֹקְמָא כְּרַבִּי וְשֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת דְּנָקַט מִשּׁוּם דְּבָעֵי לְמִתְנֵי וְאִם הוּזְּקָה בָּהֶם בַּעַל הַקְּדֵירוֹת חַיָּיב אֲבָל לֹא מָצֵי לְמֵימַר דְּכוּלָּהּ רַבָּנַן וְשֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת דְּנָקַט מִשּׁוּם שִׁבְּרָתָן בְּהֵמָה שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר דְּמִשּׁוּם הָא לֹא אִצְטְרִיךְ דְּהָא בְּהֶדְיָא קָתָנֵי סֵיפָא וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב וְא״ת בָּבָא דְּהִכְנִיס שׁוֹרוֹ הֵיכִי מָצֵי לְמֵימַר נָגַח לְשׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת חַיָּיב דַּוְקָא שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הָא בִּרְשׁוּת פָּטוּר בִּשְׁלָמָא קְדֵירוֹת וּפֵירוֹת פָּטוּר דְּכֵיוָן דְּמֵאֵלֶיהָ הוּזְּקָה בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת דִּין שֶׁיִּפָּטֵר לְרַבִּי דְּאָמַר בִּסְתָמָא לֹא קַבֵּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא אֲבָל כְּשֶׁנָּגַח שׁוֹרוֹ לְשׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת אֲפִילוּ לְרַבִּי דְּלֹא מְקַבֵּל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא אַמַּאי פָּטוּר בִּרְשׁוּת לֹא יְהֵא אֶלָּא חֲצַר הַשּׁוּתְּפִין וּבַחֲצַר הַשּׁוּתְּפִין חַיָּיב וְי״ל דְּעַכְשָׁיו סוֹבֵר דִּלְרַבִּי כְּשֶׁמַּכְנִיס שׁוֹרוֹ בִּרְשׁוּת הֲרֵי הוּא כְּאִילּוּ מְפָרֵשׁ בְּהֶדְיָא שֶׁיִּפָּטֵר כָּל אֶחָד וְאֶחָד בִּנְגִיחוֹת שׁוֹרוֹ וּבְכָל נְזָקִין וּלְפִי הָאֱמֶת לְרַבִּי אִם הִכְנִיס שׁוֹרוֹ בִּרְשׁוּת הִזִּיק חַיָּיב הוּזַּק פָּטוּר כִּדְאַמְרִינַן לְקַמָּן גַּבֵּי כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וְאֶשְׁמְרֶנּוּ:

וַאֲפִילּוּ נִשְׁבְּרוּ בָּרוּחַ. וְלֹא דָּמֵי לְהָא בֵּיתָא קַמָּךְ דְּפֶרֶק הַזָּהָב (ב״מ מט: ושם.) (ג) דְּאֵין אֶלָּא מַרְאֶה מָקוֹם הוּא לוֹ וַאֲפִילּוּ נוֹתֵן לוֹ שָׂכָר אָמַר הָתָם דְּלֹא מְקַבֵּל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא וְאֵין נוֹטֵל שְׂכַר שְׁמִירָה אֶלָּא שְׂכַר בַּיִת:

הֲוָה לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל. אֵין לְפָרֵשׁ דִּלְכַךְ פָּטוּר דְּחָשִׁיב כְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה דְּהָא לְקַמֵּיהּ אַמְרִינַן דְּבִרְשׁוּת חַיָּיב גַּבֵּי הָיָה אוֹכֵל חִטִּין וְהִתְרִיז וּמֵת מִשּׁוּם דְּבִרְשׁוּת מְקַבֵּל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא וּמַה בְּכַךְ וַהֲלֹא ש״ח פָּטוּר בְּרוּחַ שֶׁאֵינָהּ מְצוּיָה כִּדְפִּ׳ בְּרֵישׁ הַמֵּנִיחַ (לעיל דף כז:) אֶלָּא הַיְינוּ טַעְמָא כֵּיוָן שֶׁבְּמִתְכַּוֵּין מֵבִיא עָלָיו דָּבָר שֶׁמַּזִּיקוֹ אֵינוֹ רָאוּי זֶה לְהִתְחַיֵּיב בְּכָךְ:

בְּאַפְרַזְתָּא. וְהָא דְּלֹא אַשְׁמְעִינַן בִּשְׁאָר פֵּירוֹת לְרְבוּתָא נָקַט סַם הַמָּוֶת אע״פ שֶׁהָיְתָה אֲבוּדָה לְגַמְרֵי מִן הָעוֹלָם אפ״ה פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם: **שֶׁנִּכְנְסָה** לִטְחוֹן. רְבוּתָא נָקַט שֶׁאַף עַל גַּב שֶׁזֶּה מִשְׁתַּכֵּר בְּרֵחַיִים צָרִיךְ רְשׁוּת:

אוֹ דִּלְמָא אֲפִילוּ מֵעַלְמָא נַמִּי. וְא״ת דַּאֲפִילוּ נִשְׁבְּרוּ בְּרוּחַ מְצוּיָה אָמַר לְעֵיל דְּקַבֵּיל וְי״ל דְּמִבָּעְיָא לֵיהּ אִי הֲוֵי דָּחוּי בְּעַלְמָא אוֹ לֹא וְעי״ל נְטִירוּתָא דְּעַלְמָא כְּגוֹן בִּבְהֵמוֹת שֶׁל אֲחֵרִים דְּלֹא מַסִּיק אַדַּעְתֵּיהּ שֶׁיִּכָּנְסוּ בַּחֲצֵרוֹ וְיִגְּחוּ אֶת שׁוֹרוֹ שֶׁל זֶה מִבַּעְיָא לֵיהּ אֲבָל אִם יָצָא הַשּׁוֹר חוּץ מֵחֲצֵרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת וּבָאוּ שְׁוָרִים וְנַגְחוּהוּ לֹא מִבַּעְיָא לֵיהּ דְּהָא פְּשִׁיטָא דִּמְקַבֵּל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא אֲפִילוּ מֵעַלְמָא כֵּיוָן שֶׁיָּצָא חוּץ לֶחָצֵר:

מַאי לַאו פָּטוּר בַּעַל הֶחָצֵר וְחַיָּיב בַּעַל הֶחָצֵר. וְא״ת וְיֵלֵךְ וְיִתְבַּע מִבַּעַל הַשּׁוֹר וְיֵשׁ לוֹמַר כְּגוֹן דְּהַהוּא שׁוֹר הֲוֵי שֶׁל חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן דְּלָאו בְּנֵי תַּשְׁלוּמִין נִינְהוּ א״נ זֶה יִתְבַּע מִבַּעַל הֶחָצֵר וּבַעַל הֶחָצֵר יִתְבַּע מִבַּעַל הַשּׁוֹר:

הכא

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שישי עמוד ב

היה שור **פִּקֵּחַ וּמְהַלֵּךְ בַּיּוֹם** ונפל לבור, בעל הבור **פָּטוּר**, שביום יכול השור להיזהר מליפול, והיה לו להסתכל ולעיין היכן הוא הולך. מקשה הגמרא **וְאַמַּאי** – ומדוע בפקח שנפל ביום בעל הבור פטור, **נֵימָא מִדְּהָוֵי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן חֵרֵשׁ הָוֵי נַמִּי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן פִּקֵּחַ, אֶלָּא לַאו שְׁמַע מִינֵּיהּ** – אלא בהכרח מוכח מכאן **שלֹּא אַמְרִינַן מִגּוֹ, שְׁמַע מִינֵּיהּ** – ונשארת ראיה זו למסקנה:

הגמרא מבארת את המשך דברי המשנה:

שנינו במשנה, **נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִיָּיה כוּ׳** – שור שהלך על שפת הבור ונבהל מקול הפטיש של החופר ונפל לבור, אם **נָפַל לְפָנָיו** בעל הבור חַיָּיב, אם נפל **לְאַחֲרָיו** פָּטוּר:

מחלוקת רב ושמואל בביאור דברי המשנה: **אָמַר רַב**, נפל **לְפָנָיו** ששנינו, הכוונה **לְפָנָיו מַמָּשׁ** – שנפל השור על פניו כשהם מופנים לעומקו של הבור, ומת מהבל הבור. ונפל **לְאַחֲרָיו** ששנינו, הכוונה **אַחֲרָיו מַמָּשׁ** – שנפל כשגבו אל תוך הבור ופניו כלפי הפתח למעלה ולא נכנס בו מהבל הבור, ומהחבטה בקרקע הבור מת.

בִּרְשׁוּת בעל החצר, **וְנָגְחוּ שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, אוֹ שֶׁנָּשְׁכוּ כַּלְבּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר** מלשלם. ואם **נָגַח הוּא** – השור של המכניס, את **שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, חַיָּיב** לשלם. ואם **נָפַל לְבוֹרוֹ** של בעל החצר **וְהֵבְאִישׁ** את **מֵימָיו** ואינם ראויים לשתיה, **חַיָּיב** לשלם. ואם **הָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ** של בעל הבית **לְתוֹכוֹ** – בתוך הבור, ומתו, **מְשַׁלֵּם אֶת הַכּוֹפֶר** ליורשי האב או הבן, כדין שור שהמית אדם, המבואר לעיל (מא.). **וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת,** והוזק על ידי שורו או כלבו של בעל החצר, **בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב** לשלם.

רַבִּי אוֹמֵר, בְּכוּלָּן – בכל האופנים ששנינו, אם ניזוקו חפצי המכניס, אף כשהכניס ברשות, בעל החצר **אֵינוֹ חַיָּיב** לשלם, משום שלא קיבל שמירת את חפצי המכניס, אלא המכניס ישמור על חפציו, **עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו** בעל החצר בפירוש **לִשְׁמוֹר** את חפצי המכניס.

גמרא

שנינו במשנה, הקדר שהכניס קדירותיו לחצר בעל הבית שלא ברשות, והוזקה בהן בהמתו של בעל החצר, חייב המכניס: מדקדקת הגמרא, **טַעֲמָא** – הטעם שהוא חייב, משום **דְּשֵׁלֹא בִּרְשׁוּת** הכניס, **הָא** – משמע, שאם הכניס **בִּרְשׁוּת, לֹא מִיחַיַּיב בַּעַל קְדֵירוֹת בְּנִזְקֵי בְּהֶמְתּוֹ דְּבַעַל חָצֵר, וְלֹא אַמְרִינַן** שכשהכניס ברשות, על אף שלא פירש שמקבל על עצמו לשמור, מכל מקום **כַּכּוּלֵי כַּבִּיל** [– קיבל] **בַּעַל קְדֵירוֹת** על עצמו **נְטִירוּתָא דִּבְהֶמְתּוֹ דְּבַעַל חָצֵר** – שמירת בהמתו של בעל החצר, שלא תינזק בקדירותיו, ומוכח מכך, **דְּמַנִּי** – כשיטת מי היא משנתינו, שיטת **רַבִּי הִיא, דְּאָמַר** בסוף המשנה, **כָּל שֶׁנָּתַן רְשׁוּת בְּסָתָמָא** להכניס לחצרו, ולא פירש שמקבל עליו שמירה, **לֹא כַּבִּיל עָלֵיהּ נְטִירוּתָא** – אינו מקבל על עצמו שמירה, והוא הדין שהמכניס אינו מקבל על עצמו שמירת בהמת בעל החצר שלא תינזק.

מקשה הגמרא, **אִימָא** – אמור את **הֵיפָא** של דין זה, **אִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב** לשלם, על אף שלא קיבל עליו שמירה. **אַתָּאן לְרַבָּנָן** – דין זה בכחכמים הוא, **דְּאָמְרִי, שֶׁכְּשֶׁנָּתַן רְשׁוּת בְּסָתָמָא** – בלא לפרש שמקבל עליו שמירה, **נָמֵי כַּכּוּלֵי כַּבִּיל עָלֵיהּ נְטִירוּתָא** – מקבל עליו שמירה, וכשפשע ושברה בהמתו את הקדירות, חייב לשלם. והוא הדין שכשמכניס ברשות מקבל עליו לשמור שלא יזיק, וכשהוזקה בהמת בעל החצר בקדירות, חייב לשלם.

וממשיכה הגמרא לבאר קושייתה, **וְתוּ** – ועוד יש לדקדק, ששנינו בסוף המשנה, **רַבִּי אוֹמֵר, בְּכוּלָּן** – בכל האופנים ששנינו, אף שנתן רשות להכניס חפצים לחצירו, **אֵינוֹ חַיָּיב** לשלם אם הזיקה בהמתו את החפצים, **עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו בַּעַל הַבַּיִת** במפורש **לִשְׁמוֹר** שבהמתו לא תזיק. ונמצא, **שְׁרֵישָׁא** שדווקא כשהכניס שלא ברשות חייב בנזקי בעל החצר, **וְסֵיפָא** שאף כשנתן רשות להכניס חפצים לחצירו, אינו חייב לשלם את נזקי בהמתו, הם כשיטת **רַבִּי, וּמְצִיעָתָא** – והדין שבאמצע, שכשנתן רשות חייב בנזקי בהמתו, היא כשיטת **רַבָּנָן,** שאף בסתמא מקבל עליו שמירה.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַבִּי זֵירָא, תַּבְרָא** – המשנה קשה, ושני הדינים שבתחילת המשנה נחלקו בשיטת חכמים, **מִי שָׁנָה זוֹ** – את הרישא, שדווקא כשהכניס שלא ברשות חייב בעל הקדירות בנזקי הבהמה, ומשמע שכשהכניס ברשות פטור, סובר שלא נחלקו חכמים ורבי, וסוברים שאף כשנתן בעל החצר רשות, פטור אם שברה בהמתו את הקדירות, **לֹא שָׁנָה זוֹ** – את ההמשך, שכשנתן בעל החצר רשות ושברה בהמתו את הקדירות, חייב לשלם, אלא סובר שפטור אף כשנתן רשות. והתנא שנשנה את הסיפא שכשנתן בעל החצר רשות, חייב בנזקי הקדירות, סובר שחכמים חולקים על רבי, וסוברים שאף כשהכניס ברשות חייב בעל הקדירות בנזקי בהמת בעל החצר.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף. **רָבָא אָמַר, כּוּלָּהּ** – כל תחילת המשנה, שיטת **רַבָּנָן הִיא,** ואף כשלא פירש שמקבל על עצמו שמירה, חייב לשמור, ומה שמשמע ברישא שכשהכניס ברשות אינו חייב בנזקי בעל החצר, אין זה רק לרבי, אלא אף לחכמים, **וּבִרְשׁוּת** – כשנתן רשות להכניס, **שְׁמִירַת קְדֵירוֹת קִבֵּל עָלָיו בַּעַל הֶחָצֵר** כאילו אמר שישמור עליהם, **וְאֶפִילּוּ** אם **נִשְׁבְּרוּ בְּרָחַ** בפשיעתו, באופן ששומר חינם חייב, חייב לשלם. אך המכניס לא קיבל על עצמו שמירה, ולכן כשהכניס ברשות פטור.

שנינו במשנה, **הִכְנִיס פֵּירוֹתָיו לַחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת וְכוּ'** ואם הוזקה בהן, בעל הפירות חייב. הגמרא מבררת איך הוזקה: **אֲמַר רַב, לֹא שָׁנוּ** שבעל הפירות חייב בנזקי הבהמה, **אֶלָּא שֶׁהוּחְלְקָה בָּהֶן, אֲבָל** אם **אָכְלָה** יותר מדאי, וחלתה בחולי מעיים ומתה, **פָּטוּר, מַאי טַעְמָא** – מה הטעם שפטור, משום **דַּהֲוָה** [– שהיה] **לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל** באופן שתוזק, והיא הזיקה לעצמה, והמכניס לא הזיקה, וגם לא קיבל עליו שמירה.

אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, אֲמִינָא – אומר אני, **שְׁכִי נַיִּים וְשָׁכִיב רַב** [– כשהתנמנם ושכב רב], **אָמַר לְהָא שְׁמַעְתָּא** – לשמועה זו. ומוכיח שאינה הלכה, **דְּתַנְיָא, הַנּוֹתֵן סַם הַמָּוֶת לִפְנֵי בַּהֲמַת חֲבֵירוֹ** ואכלתו ומתה, **פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם,** שאין בית דין מחייבים אותו, **וְחַיָּיב** לשלם כדי לצאת **בְּדִינֵי שָׁמַיִם.** משמע, שדווקא כשנתן לפניה **סַם הַמָּוֶת, הוֹאִיל** שפטור, משום **דְּלֹא עֲבָדָא דְּאָכְלָה** – שאינה עשויה לאכול זאת, **אֲבָל** כשהניח לפניה **פֵּירוֹת, דַּעֲבִידָא דְּאָכְלָה** – שעשויה לאכול אותן, אם אכלה הרבה מהן ומתה, **בְּדִינֵי אָדָם נַמִּי מִיחַיַּיב, וְאַמַּאי** – מדוע חייב, הרי **הַוְיָא לָהּ** [– היה לה] **שֶׁלֹּא תֹּאכַל,** ואין בעל הפירות נחשב למזיקה.

מתרצת הגמרא, **אָמְרִי** – יש לומר, **שֶׁהוּא הַדִּין אֲפִילּוּ** כשהניח לפניה **פֵּירוֹת** ואכלה הרבה ומתה **נַמִּי פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם, וְהָא קָא מַשְׁמַע לָן** – וזה מה שהשמיענו בכך שנקט סם המות, **דַּאֲפִילּוּ** כשהניח **סַם הַמָּוֶת נַמִּי, דְּלֹא עֲבָדָא דְּאָכְלָה** – שאינה עשויה לאוכלה, **חַיָּיב בְּדִינֵי שָׁמַיִם,** וכל שכן כשהניח לפניה פירות שחייב.

הגמרא מתרצת עוד: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה, אמור לתרץ, **שַׁם הַמָּוֶת** הנזכר בברייתא **נַמִּי** מדובר **בְּאַפְרָזְתָא** – סם המות בצורת עשב, **דְּהֵיינוּ פֵּירֵי** – שהוא כפירות, ועשויה לאוכלה, ואף על פי כן פטור מדיני אדם, משום שהיה לה שלא תאכל, וכמו כן בפירות הראויים לה, אם אכלה הרבה ומתה, פטור, וברב.

הגמרא מקשה על רב מברייתא: **מֵיתִיבִי, הָאִשָּׁה שֶׁנִּבְנְסָה לְטָחוֹן חִטִּים אֲצֶל בַּעַל הַבַּיִת** המשכיר ריחיים **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר,** שאינו צריך לשמור שלא תאכלם. **וְאִם הוּזְקָה** הבהמה על ידי החטים, **חַיֶּיבֶת.** ובפשטות היינו שאכלה הרבה ומתה. וקשה, **וְאַמַּאי** – מדוע חייבת, **נֵימָא חָיְבָה לָהּ** – נאמר שהיה לבהמה **שֶׁלֹּא תֹּאכַל** מן החטים, והיא הזיקה את עצמה.

מתרצת הגמרא, **אָמְרִי** – יש לומר, **וּמִי עֲדִיפָא מְמַתָּנִיתִין** – וכי עדיפה הברייתא ממשנתינו, **דְּאוֹקִימְנָא** – שהעמדנוה, שדווקא **כְּשֶׁהוּחְלְקָה בָּהֶן** חייב, אבל כשאכלה הרבה ומתה, פטור. ואף את הברייתא נפרש שהוחלקה בהן, אך אם אכלה הרבה, פטורה, משום שהיה לה שלא תאכל.

שואלת הגמרא, **וְדִקְאָרֵי לָהּ מַאי קָאָרֵי לָהּ** – מי שהקשה זאת מה עלתה בדעתו להקשות, ולא להעמיד בבמשנה שאכלה מהן. משיבה הגמרא, **אָמַר לָךְ** המקשה, **בְּשֶׁלָּמָא מַתְנִיתִין** העמדנו כך, משום **דְּקָתָנֵי אִם הוּזְקָה בָּהֶן,** ותיבת 'בהן' מתפרשת **שֶׁהוּחְלְקָה בָּהֶן הוּא,** ולא כשאכלה, **אֲבָל הָכָא** בברייתא, **קָתָנֵי אִם הוּזְקָה, וְלֹא קָתָנֵי 'בָּהֶן',** מסתבר **שֶׁאֲכִילָה הוּא דְּקָתָנֵי** – כוונת הברייתא שהוזקה באכילה הכתובה בתחילה. מבארת הגמרא, **וְאִידָךְ** – התרצן, שפירש שהוחלקה בהן, **אָמַר לָךְ, לֹא שָׁנָא** – אין לחלק בין כשכתוב 'בהן', ובין שלא כתוב, ואף הברייתא מדברת שהוחלקה בהן ולא כשאכלה.

הגמרא מקשה עוד מברייתא: **תָּא שְׁמַע, הַכְּנִיס** את **שׁוֹרוֹ לַחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְאָכַל** השור **חִטִּין, וְהִתְרִיז** – נחלה בחולי מעיים, **וּמֵת, פָּטוּר** בעל החצר. **וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת, בַּעַל הֶחָצֵר חַיָּיב.** וקשה, **וְאַמַּאי** – מדוע חייב, הרי **הַוָּה לֵיהּ** – היה על השור **שֶׁלֹּא יֹאכַל** מן החיטין.

המשך בעמוד ר

מַאי בִּרְשׁוּת וּמַאי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אִיכָּא, מה שייך לחלק בין אם הכניס ברשות לבין שלא ברשות, והלא שור זה נכנס לחצר חבירו ואכל בה פירות והיה על בעליו לשמרו שלא יכנס.

מתרצת הגמרא, **אָמְרֵי** – יש לומר, **שבשהכניס בִּרְשׁוּת, הַוְיָא לָהּ** – נחשבת האכילה **שֶׁן בִּרְשׁוּת הַנִּיזָּק,** כיון שכשנתן לו רשות להכניס פירותיו, הקנה לו מקום בחצירו, **וְשֶׁן בִּרְשׁוּת הַנִּיזָּק חַיֶּיבֶת,** אבל **כשהכניס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, הַוְיָא לָהּ** – נחשבת האכילה **שֶׁן בִּרְשׁוּת חֲרָבִים, כלומר שאינו בחצר הניזק, וְשֶׁן בִּרְשׁוּת חֲרָבִים פְּטוּרָה.**

הגמרא מביאה ברייתא לפשוט אם כשקיבל עליו בעל החצר שמירה, מקבל גם שלא יגחוהו שוורים אחרים: **תָּא שְׁמַע, הַכְּנִיסָם שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וּבָא שׁוֹר מִמָּקוֹם אַחֵר** – של אדם אחר **וְנָגְחוֹ** לשור של המכניס ומת, **פָּטוּר, וְאִם הַכְּנִיסָם בִּרְשׁוּת, חַיָּיב.**

מבררת הגמרא, **מַאן פָּטוּר וּמַאן חַיָּיב** – מידו הפטור והחייב ששנינו, **לָאו** – האם לא, **פָּטוּר** כשהכניס ללא רשות היינו **בַּעַל הַחֲצַר, וְחַיָּיב** כשהכניס ברשות, היינו **בַּעַל הַחֲצֵר.** הרי שמקבל עליו שמירה אפילו משוורים אחרים.

דוחה הגמרא, **לֹא,** אין הפטור והחייב בעל החצר, אלא **פָּטוּר** היינו **בַּעַל הַשּׁוֹר, וְחַיָּיב** היינו **בַּעַל הַשּׁוֹר.** אך בעל החצר לא קיבל על עצמו שמירה מנזקי אחרים.

מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** – אם כן שחייב ופטור הוא בעל השור, **מַאי** – **בִּרְשׁוּת וּמַאי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אִיכָּא** – מה שייך לחלק בין אם הכניס ברשות לבין שלא ברשות, והלא בקרן אין חילוק בין רשות הרבים לחצר הניזק.

מתרצת הגמרא, **אָמְרֵי** – יש לומר, **הָא** – הברייתא, **מַנִּי** – כשיטת מי היא, שיטת **רַבִּי מַרְפּוֹן הִיא, דְּאָמַר** (לעיל כד:) **מְשׁוּנֶּה קֶרֶן** – נגיחה בקרן, שנקראת 'משונה' כיון ששינה מהרגלו, שאין דרכו לכך, כשנגח **בַּחֲצַר הַנִּיזָּק, נָזַק שָׁלֵם מְשֻׁלָּם,** ורק ברשות הרבים משלם חצי נזק, ולכך כשהכניס את שורו **בִּרְשׁוּת, הַוְיָא לָהּ** – הרי היא **קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק, וּמְשֻׁלָּם נָזַק שָׁלֵם,** אך כשהכניס **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, הַוְיָא לָהּ** – הרי היא **קֶרֶן בִּרְשׁוּת חֲרָבִים,** כלומר שאינה בחצר הניזק, **וְלֹא מְשֻׁלָּמָא** – אין בעל השור משלם **אֶלָּא חֲצִי נָזָק,** ופטור מחצי, ומה ששנינו שבהכניס שלא ברשות פטור, היינו שפטור מנזק שלם שמשלם שור הנוגח ברשות הניזק:

מספרת הגמרא: **הַהִיא אִיתְּתָא דְּעָלְתָה לְמִיפָּא בְּהַהוּא בֵּיתָא** – אשה נכנסה לאפות עיסתה בתנור שהיה עומד בחצר בעל הבית, והיה משאילו לאחרים, **אָתָא בַּרְחָא** – עז זכר **דְּמָרֵי דְּבֵיתָא** – של בעל הבית **אָכְלָה לְלִישָׁא** – ואכל את העיסה שלשה האשה, **חָבֵיל וּמֵית** – נתחמם גופו יותר מדאי ומת. **חַיְּיבָה רָבָא** לבעלת העיסה, **לְשַׁלּוּמֵי** לבעל הבית **דְּמֵי הַבָּרְחָא,** שהיתה צריכה לשמור שלא יאכל העז מהעיסה שמא יאכל וימות.

שואלת הגמרא: **לֵימָא** שדינו של רבא, **פְּלִינָא אַדְּרַב** – חולק על רב, **דְּאָמַר רַב** לעיל שאם הכניס פירותיו שלא ברשות ואכלתם בהמתו של בעל החצר ומתה פטור מלשלם, משום **שֶׁהַוְיָא לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאבַל** – שלא היתה צריכה לאכול מהפירות, והיא הזיקה עצמה. ואף כאן יש לומר כן, וממה שחייב רבא משמע שאינו סובר כרב.

משיבה הגמרא: **אָמְרֵי, הָכִי הַשְׁתָּא** – וכי דומים האופנים זה לזה, **הָתָם** בדברי רב הכניס פירותיו **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת** בעל החצר, ולכך **לֹא קָבִיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא** – לא קיבל עליו לשמור שלא תוזק הבהמה מפירותיו, ופטור מלשלם, אך **הָכָא** אצל רבא נכנסה **בִּרְשׁוּת** בעל הבית, **וְקָבִיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא** – קיבלה עליה לשמור שלא תוזק בהמת בעל הבית, ולכך חייבה רבא.

מקשה הגמרא: **וּמַאי שְׁנָא** אופן זה **מִמה** ששנינו בברייתא, **הָאשָׁה שֶׁנִּכְנְסָה לִטְחוֹן חִטִּין אֲצֶל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וַאֲכָלָתַן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, פָּטוּר** בעל הבית מלשלם, כיון שלא קיבל עליו שמירתם. **וְאִם הוּזְקָה** בהמת בעל הבית מהם, כגון שהוחלקה ונשברה רגלה, **חַיֶּיבֶת** לשלם לבעל הבית דמי הנזק. ומבואר **שטַּעֲמָא** שחייבת, משום שנכנסה **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, הָא** אם נכנסה **בִּרְשׁוּת, פָּטוּר** – פטורה האשה על היזק בהמת בעל החצר, משום שבעל החצר מקבל עליו לשמור שלא תוזק בהמתו מהחיטים. ואף כאן שנכנסה ברשות, בעל החצר מקבל עליו לשמור שלא יאכל העז מהעיסה, ומדוע חייבה רבא לשלם.

אָמְרֵי – תירצו בני הישיבה, יש לחלק בין האופנים, באופן שנכנסה **לִטְחוֹן חִטִּים, כֵּיוָן דְּלֹא בָּעֲיָא צְנִיעוּתָא מִידֵי** – כיון שאינה צריכה לטחון שלא בפני אנשים ובצניעות, שאין הדרך לגלות זרועותיה בשעת הטחינה, **לֹא בָּעֵי מְסַלְּקֵי מָרְוָותָא דְּחָצֵר נַפְשַׁיְיהוּ** – לא היה צריך בעל החצר להסתלק מהחצר, **וַעֲלֵיהּ דִּידֵיהּ רָמֵי נְטִירוּתָא** – ועליו היה מוטל לשמור שלא תוזק בהמתו מהחיטים. **אֲבָל** בשנכנסה **לְמֵיפָא** – לאפות, **כֵּיוָן דְּבָעֲיָא הִיא צְנִיעוּתָא** – כיון שצריכה לאפות שלא בפני אנשים, שהדרך הוא שמגלה את זרועותיה בשעת האפיה, **מָרְוָותָא דְּחָצֵר מְסַלְּקֵי נַפְשַׁיְיהוּ** – בעל החצר מסתלק מהמקום באותה שעה ואינו יכול לשמור, **הִלְכָךְ עָלָהּ דִּידָהּ רָמְיָא נְטִירוּתָא** – לכך מוטל השמירה עליה וחייבת.

שנינו במשנה, **הַכְּנִיסָם שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת** ונגחו שורו של בעל הבית וכו' פטור, נגח הוא שורו של בעל הבית חייב:

אָמַר רָבָא, הַכְּנִיסָם שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת – מיני בורות, ושוב אי אפשר להשתמש בקרקע כבתחילה, **בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּיב בְּנִזְקֵי חָצֵר, וּבַעַל חָצֵר חַיָּיב בְּנִזְקֵי הַבּוֹר,** אם לאחר מכן הפקיר את רשותו, כשם שהיזה חייב לשלם אם הוא עצמו חפר את הבור. **וְאַף עַל גַּב דְּאָמַר מַר** שיש לדרוש מהפסוק (שמות כא לג – לד) **'כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר'**, שדווקא 'איש' שחפר חייב, **וְלֹא אם שׁוֹר חפר בּוֹר,** והיה צריך להיות בעל החצר פטור על חפירת השור, מכל מקום **הָכָא, כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ לְהַאִיךְ לְמַלּוּיֵיהּ וְלֹא קָא מַלֵּייֵהּ** – כיון שהיה צריך לסתום את הבור קודם שהפקיר, ולא עשה כן, **כְּמַאן דְּכַרְיֵיהּ דָּמֵי** – הרי זה כאילו כרה הוא בעצמו את הבור ברשות הרבים, שהרי הבור שלו וחייב.

וְאָמַר רָבָא, הַכְּנִיסָם שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק הַשּׁוֹר אֶת בַּעַל הַבַּיִת בידיים, כגון שנגחו, אוֹ שבַּעַל הַבַּיִת הִוּזַּק בּוֹ שלא בידיים, כגון שנתקל בו וניזוק, **חַיָּיב** בעל השור לשלם. ואם **רָבַץ** בחצר ובבך נגרם היזק לבעל החצר, **פָּטוּר** בעל השור מלשלם היזק זה.

ומבינה הגמרא שברביצתו שיבר את הכלים שהיו בחצר, או שנתקל בו בעל הבית והוזק. ומקשה הגמרא: **וּמְשׁוּם דְּרָבַץ פָּטוּר** מלשלם היזק זה. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב פָּפָּא מַאי רָבַץ,** הכוונה **שֶׁהִרְבִּיץ גְּלָלִים** – שהטיל השור שם את גלליו **וְנִטַּנְּפוּ כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת** – ולאחר שנחו הגללים על הקרקע נתלכלכו בגדיו של בעל הבית מחמת הגללים, ולכך פטר רבא, משום **דְּהַוְיָא הִנָּאָה כבּוֹר, וְלֹא מָצִינוּ בּוֹר שֶׁחַיֵּיב בּוֹ אֶת הַכֵּלִים** – ולא חייבה התורה על הכלים שנפלו בבור, וכמו שדרשו לעיל (כח:) 'שור ולא אדם, חמור ולא כלים'.

מקשה הגמרא: **הָנֵיחָא לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** לעיל (כח:) **שכָּל** תַּקָּלָה שהניחה ברשות הרבים שלא הפקירה, **בּוֹר הוּא** – חייב עליו משום בור, מובן שלכך פטור על הכלים, **אֶלָּא לְרַב דְּאָמַר** שתקלה ברשות הרבים שלא הפקירה חייב עליה משום 'שור', ואין חייב משום בור **עַד דְּמַפְקַר לֵיהּ** – אלא אם כן הפקיר את התקלה, ואף על הגללים שלא הפקירם חייב משום שור, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – כיצד נבאר מה שפטר רבא על הכלים, והלא 'שור' חייב אף על הכלים. מתרצת הגמרא, **אָמְרֵי, סְתָם גְּלָלִים אַפְקוּרֵי מַפְקְרִי לְהוּ** – בדרך כלל מפקיר בעל השור את הגללים, ולכך אף לרב אינו חייב עליהם אלא משום בור.

דין נוסף באדם שנכנס לחצר בעל הבית: **וְאָמַר רָבָא, נִכְנַס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְהִזִּיק אֶת בַּעַל הַבַּיִת** בידים, ואף אם הזיקו שלא בכוונה, **אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הוּזַּק בּוֹ** – שעמד זה שנכנס במקומו ונתקל בו בעל הבית והוזק, **חַיָּיב.** ואם **הִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת** לאדם זה, **פָּטוּר** בעל הבית מלשלם, לפי שלא היה לו להיזהר שלא יזיקו מאחר שנכנס שלא ברשות.

המשך בעמוד קפט

מַאי בִּרְשׁוּת וּמַאי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אִיכָּא אַמְרֵי בִּרְשׁוּת הַוְיָא לָהּ שֵׁן בִּרְשׁוּת הַנִּיזָּק וְשֵׁן בִּרְשׁוּת הַנִּיזָּק חַיֶּיבֶת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַוְיָא לָהּ שֵׁן בִּרה"ר וְשֵׁן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים פְּטוּרָה ת"ש הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וּבָא שׁוֹר מִמָּקוֹם אַחֵר וּנְגָחוֹ פָּטוּר וְאִם הִכְנִיס בִּרְשׁוּת חַיָּיב מַאן פָּטוּר וּמַאן חַיָּיב לַאו פָּטוּר בַּעַל חָצֵר וְחַיָּיב בַּעַל חָצֵר לֹא פָּטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר וְחַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר אִי הָכִי מַאי בִּרְשׁוּת וּמַאי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אִיכָּא אַמְרֵי הָא מַנִּי ר' טַרְפוֹן הִיא דְּאָמַר מְשׁוּנָּה קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק נֶזֶק שָׁלֵם מְשַׁלֵּם בִּרְשׁוּת הַוְיָא לָהּ קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק וּמְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַוְיָא לָהּ קֶרֶן בִּרה"ר וְלֹא מְשַׁלְּמָא אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק: הַהִיא אִיתְּתָא דְּעָלְתָה לְמֵיפָא בְּהַהוּא בֵּיתָא אָתָא בַּרְחָא דְּמָרֵי דְּבֵיתָא אָכְלָהּ לְלִישָׁא חָבִיל וּמִית חִיְּיבָהּ רָבָא לְשַׁלּוּמֵי דְּמֵי בַּרְחָא לֵימָא פְּלִיגָא אַדְּרַב דְּאָמַר רַב הַוְיָא לָהּ שֶׁלֹּא תֹּאכַל אַמְרֵי הָכִי הַשְׁתָּא הָתָם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת לֹא קַבִּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא הָכָא בִּרְשׁוּת קַבִּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא וּמַאי שְׁנָא מֵהָאִשָּׁה שֶׁנִּכְנְסָה לִטְחוֹן חִטִּין אֵצֶל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וַאֲכָלָתָן בְּהֶמְתּוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר וְאִם הוּזְּקָה חַיֶּיבֶת טַעְמָא שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הָא בִּרְשׁוּת פָּטוּר אַמְרֵי לִטְחוֹן חִטִּים כֵּיוָן דְּלָא בַּעְיָא צְנִיעוּתָא מִידֵי לָא בָּעֵי מְסַלְּקֵי מָרְוָותָא דְּחָצֵר נַפְשַׁיְיהוּ וַעֲלֵיהּ דִּידֵיהּ רָמֵי נְטִירוּתָא אֲבָל לְמֵיפָא כֵּיוָן דְּבַעְיָא הִיא צְנִיעוּתָא מָרְוָותָא דְּחָצֵר מְסַלְּקֵי נַפְשַׁיְיהוּ הִלְכָּךְ עֲלָהּ דִּידָהּ רַמְיָא נְטִירוּתָא: הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת: אָמַר רָבָא הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְחָפַר בָּהּ בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּיב בְּנִזְקֵי חָצֵר וּבַעַל חָצֵר חַיָּיב בְּנִזְקֵי הַבּוֹר אַף עַל גַּב דְּאָמַר מַר כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר הָכָא כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ לְהָאֵיךְ לְמַלּוֹיֵיהּ וְלָא קָא מַלְיֵיהּ כְּמַאן דְּכַרְיֵיהּ דָּמֵי וְאָמַר רָבָא הִכְנִיס שׁוֹרוֹ לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְהִזִּיק אֶת בַּעַל הַבַּיִת אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הוּזַּק בּוֹ חַיָּיב רָבַץ פָּטוּר וּמִשּׁוּם דְּרָבַץ פָּטוּר אָמַר רַב פָּפָּא מַאי רָבַץ שֶׁהִרְבִּיץ גְּלָלִים וְנִטַּנְּפוּ כֵּלָיו שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת דַּהֲוְיָא גְּלָלִים בּוֹר וְלֹא מָצִינוּ בּוֹר שֶׁחַיָּיב בּוֹ אֶת הַכֵּלִים הָנִיחָא לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כָּל תַּקָּלָה בּוֹר הוּא אֶלָּא לְרַב דְּאָמַר עַד דְּמַפְקַר לֵיהּ מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אַמְרֵי סְתָם גְּלָלִים אַפְקוּרֵי מַפְקִיר לְהוּ וְאָמַר רָבָא נִכְנַס לַחֲצַר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְהִזִּיק אֶת בַּעַל הַבַּיִת אוֹ בַּעַל הַבַּיִת הוּזַּק בּוֹ חַיָּיב הִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת פָּטוּר א"ר פָּפָּא לֹא אֲמָרָן אֶלָּא דְּלָא הֲוָה יָדַע בֵּיהּ אֲבָל הֲוָה יָדַע בֵּיהּ הִזִּיקוֹ בַּעַל הַבַּיִת חַיָּיב מ"ט מִשּׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ נְהִי דְּאִית לָךְ רְשׁוּתָא לְאַפּוּקֵי לְאַזּוּקֵי לֵית לָךְ רְשׁוּתָא וְאַזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ דְּאָמַר רָבָא וְאִיתֵּימָא רַב פָּפָּא

שניהם

רש"י

הַוְיָא שֵׁן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק. דְּכֵיוָן דְּיָהִיב לֵיהּ בַּעַל חָצֵר רְשׁוּתָא לְעַיּוּלֵי דּוּכְתָּא אַקְנֵי לֵיהּ בְּגַוָּהּ וְהַוְיָא לֵיהּ חֲצַר הַנִּיזָּק וַחֲצַר הַשּׁוּתְּפִין דְּפָטוּר בָּהּ עַל הַשֵּׁן וְעַל הָרֶגֶל ה"מ מִשּׁוּתָּף לַחֲבֵרֵיהּ דְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם אֲבָל שׁוֹר מֵעָלְמָא דְּעָל וְאַזִּיק לְחַד מִינַּיְיהוּ וּבִעֵר בִּשְׂדֵה אַחֵר קָרֵינַן בֵּיהּ: בִּרְשׁוּת הָרַבִּים. לַאו דַּוְקָא כְּלוֹמַר לַאו בִּשְׂדֵה אַחֵר דְּנִיזָּק קָרֵינָא בֵּיהּ: מַאי בִּרְשׁוּת וּמַאי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת. בְּקֶרֶן אֵין חִילּוּק בֵּין חֲצַר הַנִּיזָּק לִרה"ר אִי אַמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא פָּטוּר וְחַיָּיב בַּעַל הֶחָצֵר הַיְינוּ דְּשֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת פָּטוּר דְּאֵין עָלָיו לְשָׁמְרוֹ: וְלָא מְשַׁלְּמָא אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק. וְהַאי פָּטוּר מִנֶּזֶק שָׁלֵם קָאָמַר וּבִרְשׁוּת חַיָּיב נ"ש: בַּרְחָא. עֵז: חָבִיל. נִתְחַמֵּם: הָכָא בִּרְשׁוּת קַבִּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא. דִּבְהֶמְתּוֹ וְטַעְמָא דְּרָבָא לַאו מִשּׁוּם דְּקָסָבַר דְּמַאן דְּעָל בִּרְשׁוּת קַבִּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא דִּבְהֵמוֹת בַּעַל חָצֵר דְּהָא אִיהוּ הוּא דְּשַׁנִּי לְעֵיל כּוּלָּהּ רַבָּנָן הִיא וְאוֹקֵי דְּבַעַל קְדֵירוֹת כִּי עַל בִּרְשׁוּת לֹא קַבִּיל עָלָיו נְטִירוּתָא וְהָכָא כִּדְמְפָרֵשׁ טַעְמָא לְקַמֵּיהּ דִּלְמֵיפָא בַּעְיָא צְנִיעוּתָא וְאִסְתַּלְּקוּ מָרְוָותָא דְּחָצֵר וּגְמָרָא דְּאוֹתְבֵיהּ מֵהָאִשָּׁה שֶׁנִּכְנְסָה לִטְחוֹן מִשּׁוּם דְּלָא אַסִּיק לְמִילְּתֵיהּ הוּא: לְמֵיפָא בַּעְיָא צְנִיעוּתָא. שֶׁמְּגַלָּה זְרוֹעוֹתֶיהָ: וּבַעַל חָצֵר חַיָּיב בְּנִזְקֵי הַבּוֹר. אִם הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְאַף עַל גַּב דִּכְתִיב כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא [כִּי] יִכְרֶה שׁוֹר בּוֹר ה"מ בְּבוֹר בִּרה"ר דְּלַאו עֲלֵיהּ דִּידֵיהּ רַמְיָיה לְמַלּוֹיֵי: הָכָא כֵּיוָן דְּאִית לֵיהּ לְמַלּוֹיֵיהּ. מִקַּמֵּי דְּלִיפְקְרֵיהּ דְּהָא בּוֹר דִּידֵיהּ הוּא וְכִי אַפְקַר בָּתַר הָכִי נוֹתֵן תַּקָּלָה בִּרה"ר: הוּזַּק בּוֹ. שֶׁנִּתְקַל בּוֹ: רָבַץ פָּטוּר. קס"ד הַשְׁתָּא רָבַץ וְשִׁיבֵּר כֵּלִים אוֹ נִתְקַל בּוֹ בע"ה לְאַחַר שֶׁרָבַץ: וְנִטַּנְּפוּ כֵּלָיו. לְאַחַר מִיכֵּן וְדַוְקָא כֵּלָיו אֲבָל הוּא עַצְמוֹ הוּזַּק חַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר וְלָא פַּטְרִינָן לֵיהּ מִשּׁוּם אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר דְּכָל מִידֵי דַּהֲווּ דִּידֵיהּ בִּשְׁעַת נְפִילָה כְּגוֹן גְּלָלִים וּכְגוֹן שֶׁנָּפְלָה גְּמַלּוֹ וְלֹא הֶעֱמִידָהּ מְחַיְּיבִינָן לֵיהּ מִשּׁוּם בּוֹר וְאע"ג דְּאִיהוּ לָא כַּרְיֵיהּ אֶלָּא הַגָּמָל כְּרָהוּ כֵּיוָן דְּבִשְׁעַת נְפִילָה דִּידֵיהּ הוּא וַעֲלֵיהּ לְסַלּוּקֵיהּ כְּמוֹ דְּכַרְיֵיהּ אִיהוּ דָּמֵי וְאַף עַל גַּב דְּמַפְקַר לֵיהּ בָּתַר שַׁעְתָּא וְלָא דָּמֵי לְשׁוֹרוֹ שֶׁחָפַר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דַּחֲפִירָה לַאו דִּידֵיהּ הִיא וְלִדְלִיל הַנִּקְשָׁר בְּרֶגֶל הַתַּרְנְגוֹל מֵאֵלָיו דִּדְלִיל לַאו דִּידֵיהּ הוּא: וְהִזִּיק. קְרִי בֵּין מִתְכַּוֵּין בֵּין שֶׁאֵין מִתְכַּוֵּין וּמִיהוּ בְּיָדַיִם הִזִּיקוֹ: הוּזַּק. שֶׁזֶּה הָיָה עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ וּבָא בַּעַל הַבַּיִת וְנִתְקַל בּוֹ:

שניהם

תוספות

הָכָא בִּרְשׁוּת קַבִּיל עֲלֵיהּ נְטִירוּתָא. אע"ג דִּלְעֵיל אָמַר רָבָא דְּאַדְּרַבָּה מִשּׁוּם דְּבִרְשׁוּת הוּא דִּמְקַבֵּל בע"ה נְטִירוּתָא טְפֵי וַאֲפִי' חָנַק אֶת עַצְמוֹ אַלְמָא הוּרַע כֹּחוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת בִּרְשׁוּת הָכָא הַיְינוּ טַעְמָא כִּדְמַסִּיק מִשּׁוּם דְּבַעְיָא צְנִיעוּתָא שֶׁמְּגַלָּה זְרוֹעוֹתֶיהָ בִּשְׁעַת לִישָׁה וּמְסַלֵּק מָרְוָותָא נַפְשֵׁיהּ וּמש"ה פָּרִיךְ עֲלֵיהּ מֵהָאִשָּׁה שֶׁנִּכְנְסָה לִטְחוֹן וְלֹא רָצָה לְהַקְשׁוֹת מִכָּל הַנָּךְ דְּמַתְנִיתִין קְדֵירוֹת וּפֵירוֹת וְשׁוֹר דְּמֵאִשָּׁה נִיחָא לֵיהּ לְמִפְרַךְ דְּס"ד דְּאִשָּׁה מְסַלְּקֵי מָרְוָותָא נַפְשַׁיְיהוּ טְפֵי מִשּׁוּם יִחוּד:

אע"ג דְּאָמַר מַר אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר. כְּלוֹמַר וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיָה לָנוּ לִפְטוֹר בַּעַל הֶחָצֵר וְא"ת כ"ש דְּאִי לָא מְמַעֲטִינַן שׁוֹר שֶׁהָיָה רָאוּי לִפְטוֹר בַּעַל הֶחָצֵר דַּהֲוָה לֵיהּ לְמִירְמֵי חִיּוּבָא אַבַּעַל הַשּׁוֹר וְי"ל דְּה"ק אע"ג דְּאָמַר מַר אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר וְהָיָה רָאוּי לִפְטוֹר כָּל אָדָם בְּבוֹר שֶׁכָּרָה שׁוֹר כְּלוֹמַר וּמִתּוֹךְ כָּךְ הָיָה לָנוּ לִפְטוֹר בַּעַל הֶחָצֵר דְּה"ל לְמִדְרַשׁ מִפָּסוּק זֶה שֶׁלֹּא יִתְחַיֵּיב שׁוּם אָדָם בְּבוֹר שֶׁכָּרָה שׁוֹר זֶה אֵין סְבָרָא לִדְרוֹשׁ כָּךְ אֶלָּא כֵּיוָן דַּעֲלֵיהּ לְמַלּוֹיֵיהּ כְּמַאן דְּכַרְיֵיהּ דָּמֵי וְנִרְאֶה דַּאֲפִי' אִם חֲפָרוֹ אָדָם דְּבַר חִיּוּבָא הוּא חַיָּיב בַּעַל הֶחָצֵר בְּנִזְקֵי בּוֹר וַעֲלֵיהּ דִּידֵיהּ לְמַלּוֹיֵיהּ וְהַחוֹפֵר מְשַׁלֵּם בְּנִזְקֵי הֶחָצֵר וְצ"ע: אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר. וְא"ת וְהָא לְעֵיל (דף כב.) פַּטְרִינָן בַּעַל הַגָּמָל כְּשֶׁלֹּא סִכְסְכָה לְמ"ד אִשּׁוֹ מִשּׁוּם מָמוֹנוֹ אע"ג דְּלָא כְּתִיב אִישׁ אֵשׁ וְלֹא שׁוֹר אֵשׁ וְי"ל דְּהָתָם נַמִּי כְּתִיב שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם הַמַּבְעִיר אֶת הַבְּעֵרָה דְּמַשְׁמַע דַּוְקָא כְּשֶׁמַּבְעִיר עַצְמוֹ הוּא מְשַׁלֵּם:

וְנִטַּנְּפוּ כֵּלָיו. פ"ה דַּוְקָא כֵּלָיו אֲבָל הוּא עַצְמוֹ [הוּזַּק] חַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר וְלָא פַּטְרִינָן לֵיהּ מִשּׁוּם אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר דְּכָל מִידֵי דַּהֲוָה דִּילֵיהּ בִּשְׁעַת נְפִילָה כְּגוֹן בִּגְלָלִים וְכֵן נָפְלָה גְּמַלּוֹ וְלֹא הֶעֱמִידָהּ דִּמְחַיְּיבַת לֵיהּ מִשּׁוּם בּוֹר אע"ג דְּאִיהוּ לָא כַּרְיֵיהּ אֶלָּא הַגָּמָל כְּרָהוּ כֵּיוָן דְּבִשְׁעַת כְּרִיָּיה דִּידֵיהּ הוּא וַעֲלֵיהּ רָמֵי לְסַלּוּקֵיהּ וְלָא סַלְּקֵיהּ כְּמַאן דְּכַרְיֵיהּ דָּמֵי אַף עַל גַּב דְּמַפְקִיר לְהוּ בָּתַר שַׁעְתָּא וְלָא דָּמֵי לְשׁוֹרוֹ שֶׁחָפַר בּוֹר בִּרה"ר דַּחֲפִירָה לַאו דִּידֵיהּ הוּא וּדְלִיל הַקָּשׁוּר בְּרֶגֶל הַתַּרְנְגוֹל מֵאֵלָיו דִּדְלִיל לַאו דִּידֵיהּ הוּא עכ"ל מַשְׁמַע מִתּוֹךְ פ"ה לְמַאי דְּמַסְקִינַן סְתָם גְּלָלִים אַפְקוּרֵי מַפְקַר לְהוּ דְּלָא פַּטְרִינָן אֶלָּא כֵּלָיו דַּוְקָא אֲבָל הוּא עַצְמוֹ חַיָּיב וּלְר"י נִרְאֶה דְּוַדַּאי מֵעִיקָּרָא דְּס"ד דְּלָא אַפְקְרֵיהּ לָא פָּטַר אֶלָּא כֵּלָיו אֲבָל לְפִי הַמַּסְקָנָא דְּאָמַר דְּמַפְקַר לְהוּ אֲפִי' הוּא עַצְמוֹ פָּטוּר מִידֵי דַּהֲוָה אַמַּפְקִיר נְזָקָיו לְאַחַר נְפִילַת אוֹנֶס וּנְפִילַת גְּמַלּוֹ מוֹקְמִינַן דְּאִתְקַל וְאִתְקְלָא בֵּיהּ גְּמַלֵּיהּ אוֹ דֶּרֶךְ שַׁרְעֲתָא דְנַהֲרָא דַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ אֲבָל הָכָא דְּלֹא פָּשַׁע אע"פ שֶׁאִם לֹא הָיָה מַפְקִיר הָיָה חַיָּיב לְסַלֵּק מ"מ הַשְׁתָּא דְּהִפְקִירָהּ פָּטוּר וּפ"ה נִרְאֶה יוֹתֵר שֶׁאֵין נִרְאֶה שֶׁחוֹזֵר מִמַּה שֶּׁלֹּא פָּטַר אֶלָּא כֵּלָיו וְחָשִׁיב הַאי מַפְקִיר נְזָקִין לְאַחַר נְפִילַת פְּשִׁיעָה שֶׁפּוֹשֵׁעַ הוּא שֶׁמַּכְנִיס שׁוֹרוֹ שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַרְבִּיץ גְּלָלִים:

הִזִּיקוֹ ב"ה פָּטוּר. וְא"ת מַתְנִיתִין הִיא בְּפֶרֶק הַמֵּנִיחַ (לעיל דף לב: ושם) גַּבֵּי מְבַקֵּעַ דְּחַיָּיב כְּשֶׁמְּבַקֵּעַ בִּרה"י וְהִזִּיק בִּרה"י אַחֵר אֲבָל הִזִּיק בְּאוֹתוֹ רְשׁוּת הַיָּחִיד פָּטוּר וְי"ל דַּהֲוָה סַלְקָא דַּעְתָּךְ הָתָם מִשּׁוּם דְּאִיכָּא תְּרֵי סְפֵיקֵי שֶׁמָּא לֹא תְּהֵא בְּקַעַת נִתְּזֶת וְגַם לֹא יָבֹא שׁוּם אָדָם שָׁם וְיוּזָּק:

שניהם

שְׁנֵיהֶם בְּרְשׁוּת. פ"ה בְּגוֹן בְּרֵה"ר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת בְּגוֹן שֶׁשְּׁנֵיהֶם רְצוּיִם בְּרֵה"ר וְקָשֶׁה דְּהֵיינוּ מַתְנִיתִין בְּפֶרֶק הַמְּנִיחַ (לעיל דף לב.) וּנְרָאֶה לְפָרֵשׁ בְּגוֹן שֶׁנִּכְנַס לְחָצֵר בע"ה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אוֹ בִּרְשׁוּת דְּאִיתְּיהִ לְיהּ לְאַסּוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ כְּמוֹ כֵן נָתְנוּ לוֹ רְשׁוּת כְּמוֹ כֵן נָתְנוּ לְאַחֵר רְשׁוּת אוֹ כְּמוֹ שֶׁהוּא נִכְנָס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת שִׁמְא גַּם אַחֵר נִכְנַס שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וּלְכָךְ חַיָּיבִין כְּשֶׁהוּזִיקוּ זֶה אֶת זֶה אֲפִי' הוּזִיקוּ שֶׁלֹּא מִדַּעַת אֲבָל אֶחָד בִּרְשׁוּת וְאֶחָד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הַאי אִית לְיהּ לְאַסּוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ בְּהַאי וְהַאי לִית לְיהּ לְאַסּוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ בְּהַאי וְאִם שֶׁלֹּא מִדַּעַת הוּזִיקוּ בִּרְשׁוּת פָּטוּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת חַיָּיב:

דְּחָזָא יְרוּקָא וְנָפַל. רש"י מוֹכֵי הַהִיא דְּהָיְתָה מִתְּחֻבֶּכֶת בְּבוֹתֶל בְּג' פְּעָמִים הָרִאשׁוֹנִים לֹא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְהַתְחִיל עַל הָאָדָם וּפָטוּר דְּקָתָנִי הָתָם אַהֲרוֹנָה שֶׁהָיְתָה לְהִתְחַבֵּךְ וְהָרִאשׁוֹנוֹת אַהֲנוּ שֶׁנַּעֲשָׂה מִתּוֹךְ כָּךְ מוּעָד וּבְהֵךְ אַחֲרִינָא חָשִׁיב לְיהּ מְשׁוּפָּה קְצָת שֶׁהָרְגָה בְּנַפְּילַת הַכּוֹתֶל וּלְכָךְ לֹא נָחֲשַׁב מוּעָד אֶלָּא מַחֲמֶת הָרִאשׁוֹנוֹת וְזֶהוּ דּוֹחֵק דְּחָשִׁיב מְשׁוּפָּה מַה שֶּׁעוֹשֶׂה לְהַנָּאָתוֹ לֶאֱכוֹל יְרוֹקָא אוֹ לְהִתְחַבֵּךְ וְגַם תְּמִיהָה הוּא לוֹמַר דְּהָוֵי מוּעָד בְּהַפְּלַת כּוֹתֶל אַחֲרוֹנָה שֶׁהָיְתָה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה עַל יְדֵי הָרִאשׁוֹנוֹת שֶׁהָיוּ בְּכַוָּנָה וּלְפִירוּשׁוֹ צ"ל דְּהָא דְּקָאָמַר הָכָא בְּמוּעָד לִיפּוֹל עַל בְּנֵי אָדָם דְּחָשִׁיב מְשׁוּפָּה מַה שֶּׁעוֹשֶׂה אַחֲרוֹנָה דְּבָר' לֹא נָחֲשַׁב מוּעָד אֶלָּא בְּשִׁבְיל הָרִאשׁוֹנוֹת לֹא חִיְישִׁינַן אֶלָּא שֶׁיְּהֵא מוּעָד וְיַעֲשֶׂה אוֹרְחָיְהּ לְהַפִּיל עַצְמוֹ בְּכוֹתֶל לֶאֱכוֹל הַיְרָק:

וּשְׁמוּאֵל אָמַר הִלְכְתָא כְּרַבִּי. לְכְאוֹרָה נִרְאֶה דְּהִלְכְתָא כִּשְׁמוּאֵל בְּדִינֵי וְצ"ע דְּרָבָא קָאָמַר לְעִיל הַכֹּחַ שׁוֹרוֹ לְחָצֵר בַּעַל הַבַּיִת שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת וְחָפַר בּוֹ בּוֹרוֹת שִׂיחִין וּמְעָרוֹת בַּעַל הַשּׁוֹר חַיָּיב בְּנִזְקֵי חָצֵר מִשְּׁמַע אֲבָל בִּרְשׁוּת פָּטוּר וְאִי כְּרַבִּי אֲפִי' בִּרְשׁוּת חַיָּיב דְּלְרַבִּי סְתָמָא חַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר וְכוֹלֵהּ סוֹגְיָא דְּלְעִיל מְסַיַּיע לְרָבָא כְּרַבָּנָן וְאֲפִי' נִשְׁבְּרוּ בְּרוּחַ וְאֲפִי' חָנַק עַצְמוֹ:

מַעֲמָא דְּאָמַר לְיהּ שְׁמֹרוֹ. כּוֹלֵהּ הַךְ סוֹגְיָא כְּרַבָּא דְּלְעִיל דְּלֹר' וּזְרָא לֹא קְשָׁה כְּלָל רֵישָׁא לְסֵיפָא וְכוֹלֵהּ רַבִּי הִיא וְהָוֵי סְתָמָא שְׁנֵיהֶם פְּטוּרִין וּמַקְבֵּל עָלָיו שְׁמִירַת חֲבִירוֹ וּלְרַבָּן הָא סְתָמָא שְׁנֵיהֶם חַיָּיבִים:

אֵימָא סֵיפָא כו'. הָכָא לֹא מְשַׁנֵּי נַעֲשֶׂה כְּדִמְשַׁנֵּי בְּפֶרֶק קַמָּא דְּקִדּוּשִׁין (דף ה:) גַּבֵּי נָתַן הוּא וְאָמְרָה הִיא מְקוּדֶּשֶׁת נָתְנָה הִיא וְאָמַר הוּא אֵין מְקוּדֶּשֶׁת מִשּׁוּם דְּהָכָא אִית לְיהּ שְׁנוּיָא אַחֲרִינָא דְּקָאָמַר הָבֵרָא אֲבָל הָתָם לֵיכָּא לְמֵימַר הָבֵרָא דְּלֵיכָּא פְּלוּגְתָּא בְּמֵילְתָא:

חמרתא

שְׁנֵיהֶם בְּרְשׁוּת אוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הִזִּיקוּ זֶה 1
אֶת זֶה חַיָּיבִין הוּזְקוּ זֶה בְּזֶה פְּטוּרִין טַעֲמָא דִּשְׁנֵיהֶם 2
בִּרְשׁוּת אוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אֲבָל אֶחָד בִּרְשׁוּת 3
וְאֶחָד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת דִּבְרְשׁוּת פָּטוּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת 4
חַיָּיב: נָפַל לְבוֹר וְהִבְאִישׁ מֵימָיו חַיָּיב: אָמַר רָבָא לֹא 5
שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהִבְאִישׁ בְּשָׁעָה נְפִילָה אֲבָל לְאַחַר נְפִילָה 6
פָּטוּר מ"ט הֲוֵי שׁוֹר בּוֹר וּמַיִם בֵּלִים וְלֹא מָצִינוּ בּוֹר 7
שֶׁחַייֵב בּוֹ אֶת הַבֵּלִים הָנִיחָא לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כָּל 8
תַּקָּלָה בּוֹר הוּא אֶלָּא לְרַב דְּאָמַר עַד דְּמַפְקַר לֵיהּ 9
מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר אָמַר 10
רָבָא לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהִבְאִישׁ מִנּוּפּוֹ אֲבָל הִבְאִישׁ 11
מֵרֵיחוֹ פְּטוּר מַאי טַעְמָא גְּרָמָא בְּעַלְמָא הוּא וּגְרָמָא 12
בְּעַלְמָא לֹא מְחַייֵב: הָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ מְשַׁלֵּם 13
אֶת הַפּוֹקֵר: וְאַמַּאי הָא תַּם הוּא אָמַר רַב בְּמוּעָד 14
לִיפּוֹל עַל בְּנֵי אָדָם בְּבוֹרוֹת עַסְקִינַן א"ה בַּר קְטָלָא 15
הוּא אָמַר רַב יוֹסֵף דְּחָזָא יְרוֹקָא וְנָפַל שְׁמוּאֵל אָמַר 16
הָא מַנִּי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא דְּאָמַר תַּם מְשַׁלֵּם חֲצִי 17
כּוֹפֶר עוֹלָא אָמַר ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא דְּאָמַר כָּר' 18
טַרְפוֹן דְּאָמַר קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק נֶזֶק שָׁלֵם מְשַׁלֵּם ה"נ 19
כּוֹפֶר שָׁלֵם מְשַׁלֵּם בְּשִׁלְמָא לְעוֹלָא הַיְינוּ דְּקָתָנֵי הָיָה 20
אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ אֶלָּא לְשְׁמוּאֵל מַאי אִירְיָא אָבִיו 21
אוֹ בְּנוֹ אֲפִילּוּ אַחֵר נַמִּי אוּרְחֵיהּ דְּמִילְתָא קָתָנֵי: וְאִם 22
הָכְנִיס בִּרְשׁוּת בַּעַל חָצֵר חַייָב [כו']: אִיתְּמַר רַב אָמַר 23
הִלְכְתָא כְּת"ק וּשְׁמוּאֵל אָמַר הִלְכְתָא כְּרַבִּי תָּנוּ רַבָּנָן 24
כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וְשָׁמְרוּ הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר כְּנוֹס שׁוֹרְךָ 25
וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ הוּזַק חַייָב הֲזִיק פָּטוּר הָא גּוּפָא קַשְׁיָא 26
אַמְרַת כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וְשָׁמְרוּ הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר 27
טַעֲמָא דְּא"ל שָׁמְרוּ דְּחַייָב בַּעַל הַשּׁוֹר וּפָטוּר בַּעַל 28
חָצֵר הָא סְתָמָא חַייָב בַּעַל חָצֵר וּפָטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר 29
דִּכְסְתָמָא מְקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא אֵימָא סֵיפָא כְּנוֹס 30
שׁוֹרְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ הוּזַק חַייָב הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר 31
דְּאָמַר לֵיהּ שְׁמֹרוֹ וְלֹא שָׁמַר חַייָב הֲזִיק חַייָב הוּזַק 32
וּפָטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר הָא סְתָמָא חַייָב בַּעַל הַשּׁוֹר וּפָטוּר 33

שְׁנֵיהֶם בְּרְשׁוּת אוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת הִזִּיקוּ זֶה 1
אֶת זֶה חַיָּיבִין הוּזְקוּ זֶה בְּזֶה פְּטוּרִין טַעֲמָא דִּשְׁנֵיהֶם 2
בִּרְשׁוּת אוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת אֲבָל אֶחָד בִּרְשׁוּת 3
וְאֶחָד שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת דִּבְרְשׁוּת פָּטוּר שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת 4
חַיָּיב: נָפַל לְבוֹר וְהִבְאִישׁ מֵימָיו חַיָּיב: אָמַר רָבָא לֹא 5
שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהִבְאִישׁ בְּשָׁעָה נְפִילָה אֲבָל לְאַחַר נְפִילָה 6
פָּטוּר מ"ט הֲוֵי שׁוֹר בּוֹר וּמַיִם בֵּלִים וְלֹא מָצִינוּ בּוֹר 7
שֶׁחַייֵב בּוֹ אֶת הַבֵּלִים הָנִיחָא לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כָּל 8
תַּקָּלָה בּוֹר הוּא אֶלָּא לְרַב דְּאָמַר עַד דְּמַפְקַר לֵיהּ 9
מַאי אִיכָּא לְמֵימַר אֶלָּא אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר אָמַר 10
רָבָא לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁהִבְאִישׁ מִנּוּפּוֹ אֲבָל הִבְאִישׁ 11
מֵרֵיחוֹ פְּטוּר מַאי טַעְמָא גְּרָמָא בְּעַלְמָא הוּא וּגְרָמָא 12
בְּעַלְמָא לֹא מְחַייֵב: הָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ מְשַׁלֵּם 13
אֶת הַפּוֹקֵר: וְאַמַּאי הָא תַּם הוּא אָמַר רַב בְּמוּעָד 14
לִיפּוֹל עַל בְּנֵי אָדָם בְּבוֹרוֹת עַסְקִינַן א"ה בַּר קְטָלָא 15
הוּא אָמַר רַב יוֹסֵף דְּחָזָא יְרוֹקָא וְנָפַל שְׁמוּאֵל אָמַר 16
הָא מַנִּי ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא דְּאָמַר תַּם מְשַׁלֵּם חֲצִי 17
כּוֹפֶר עוֹלָא אָמַר ר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא דְּאָמַר כָּר' 18
טַרְפוֹן דְּאָמַר קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק נֶזֶק שָׁלֵם מְשַׁלֵּם ה"נ 19
כּוֹפֶר שָׁלֵם מְשַׁלֵּם בְּשִׁלְמָא לְעוֹלָא הַיְינוּ דְּקָתָנֵי הָיָה 20
אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ אֶלָּא לְשְׁמוּאֵל מַאי אִירְיָא אָבִיו 21
אוֹ בְּנוֹ אֲפִילּוּ אַחֵר נַמִּי אוּרְחֵיהּ דְּמִילְתָא קָתָנֵי: וְאִם 22
הָכְנִיס בִּרְשׁוּת בַּעַל חָצֵר חַייָב [כו']: אִיתְּמַר רַב אָמַר 23
הִלְכְתָא כְּת"ק וּשְׁמוּאֵל אָמַר הִלְכְתָא כְּרַבִּי תָּנוּ רַבָּנָן 24
כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וְשָׁמְרוּ הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר כְּנוֹס שׁוֹרְךָ 25
וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ הוּזַק חַייָב הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר הָא גּוּפָא קַשְׁיָא 26
אַמְרַת כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וְשָׁמְרוּ הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר 27
טַעֲמָא דְּא"ל שָׁמְרוּ דְּחַייָב בַּעַל הַשּׁוֹר וּפָטוּר בַּעַל 28
חָצֵר הָא סְתָמָא חַייָב בַּעַל חָצֵר וּפָטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר 29
דִּכְסְתָמָא מְקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא אֵימָא סֵיפָא כְּנוֹס 30
שׁוֹרְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ הוּזַק חַייָב הֲזִיק חַייָב הוּזַק פָּטוּר 31
דְּאָמַר לֵיהּ שְׁמֹרוֹ וְלֹא שָׁמַר חַייָב הֲזִיק חַייָב הוּזַק 32
וּפָטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר הָא סְתָמָא חַייָב בַּעַל הַשּׁוֹר וּפָטוּר 33
בַּעַל חָצֵר דְּכְסְתָמָא לֹא מְקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא אֲתָאן לְרַבִּי דְּאָמַר עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא 34
בַּעַל הַבַּיִת לְשָׁמוֹר רֵישָׁא רַבָּנָן וְסֵיפָא רַבִּי א"ר אֶלְעָזָר תַּבְרָא מִי שָׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ 35
רָבָא אָמַר כּוֹלָּהּ רַבָּנָן הִיא אֵירֵי דְּנָסִיב רֵישָׁא שָׁמְרוּ תָּנָא סֵיפָא וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ רַב פָּפָּא 36
אָמַר כּוֹלָּהּ רַבִּי הִיא וְסָבַר לָהּ כְּר' טַרְפוֹן דְּאָמַר קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק נֶזֶק שָׁלֵם מְשַׁלֵּם הִלְכָךְ 37
אָמַר לֵיהּ שָׁמְרוֹ לֹא מָקְנֵי לֵיהּ מָקוֹם בְּחָצֵר וְהָוְיָא לֵיהּ קֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק וְקֶרֶן בַּחֲצַר הַנִּיזָּק 38
מְשַׁלֵּם נֶזֶק שָׁלֵם לֹא אָמַר לֵיהּ מָקוֹם בְּחָצֵר וְהָוְיָא לֵיהּ חֲצַר הַשּׁוֹתְפִין 39
וְקֶרֶן בַּחֲצַר הַשּׁוֹתְפִין אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא חֲצִי נֶזֶק: **מתני' שׁוֹר שֶׁהָיָה מְתַבְּרִין לַחֲבֵירוֹ וְהִכָּה** 40
אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ פָּטוּר מִדְּמֵי וְלָדוֹת וְאָדָם שֶׁהָיָה מְתַבְּרִין לַחֲבֵירוֹ וְהִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת 41
כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כַּמָּה הִיא יָפָה עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה וְכַמָּה הִיא יָפָה מִשֶּׁיָּלְדָה אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל 42

שׁוֹרוֹ שֶׁל בַּעַל חָצֵר הָא סְתָמָא חֲצִי נֶזֶק: **מתני' שׁוֹר שֶׁהָיָה מְתַבְּרִין לַחֲבֵירוֹ:** 1
לְאַשָּׁה נְמֵי פְּטוּר דִּדְאָמְרִינַן בְּפִירְקִין דְּלָעֵיל (דף מב.) נָקִי מִדְּמֵי וְלָדוֹת וּבְגִמַּ' מְפָרֵשׁ אַמַּאי נָקֵט 2
מְתַבְּרִין לַחֲבֵירוֹ: 3

שנים שהלכו במקום אחד, אם **שְׁנֵיהֶם** מהלכים **בְּרְשׁוּת**, כגון ברשות הרבים, או שהיו שותפים בחצר, או שנכנסו לחצר ברשות, **אוֹ** אם **שְׁנֵיהֶם** מהלכים **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת**, כגון שהיו רצים ברשות הרבים שלא הותר לרוץ בו, או שנכנסו לחצר שלא ברשות, אם **הִזִּיקוּ** בידים **זֶה אֶת זֶה חַיָּבִין** בתשלומי הנזק, ואף אם הזיקו שלא בכוונה, שכן אדם מועד לעולם וכיון שנכנס ברשות היה צריך לחשוש שמא עוד אדם מהלך כאן ברשות, והיה לו להיזהר שלא יזיקו, וכן אם נכנס שלא ברשות היה צריך לחשוש שמא עוד אדם נכנס שלא ברשות. ואם **הִזִּיקוּ זֶה בָּזֶה**, כגון שנתקל כל אחד מהם בחבירו וניזוק, **פְּטוּרִין.**

ומבואר, **טַעֲמָא** ששניהם שווים, משום **דִּשְׁנֵיהֶם בִּרְשׁוּת אוֹ שְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת**, **אֲבָל** אם **אֶחָד** היה **בִּרְשׁוּת, וְאֶחָד** – וחבירו היה **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת**, בין הזיקו ובין הוזקו, **דִּבְרְשׁוּת** – אותו שהיה מהלך ברשות **פָּטוּר**, אם לא הזיקו בכוונה, שכיון שלא ראה שנכנס עוד אדם לחצר לא היה צריך לחשוש שמא עוד אדם מהלך שלא ברשות, אך אותו שהלך **שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, חַיָּיב.**

ודין זה שווה למה שאמרו רבא ורב פפא לעיל שהנכנס לחצר בעל הבית שלא ברשות חייב על נזקי בעל הבית, ובעל הבית פטור על נזקי הנכנס, בין אם הזיקו ובין אם הוזקו:

שנינו במשנה: **נָפַל לְבוֹרוֹ וְהֵבְאִישׁ מֵימָיו חַיָּיב:**

אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ שחייב על הבאשת המים, **אֶלָּא** באופן **שֶׁהִבְאִישׁ בְּשָׁעָה נְפִילָה**, וכגון שהיה השור מלוכלך ובנפילתו נתלכלכו המים, או שהעביר את המים ברפש וטיט עם נפילתו, שבאופן זה הזיק השור בגופו, **אֲבָל** אם הבאיש רק **לְאַחַר נְפִילָה** מחמת ששהה במים, **פָּטוּר.**

מַאי טַעֲמָא, משום **שֶׁהֲוֵי שׁוֹר בּוֹר וּמַיִם בְּלִים** – שהשור נחשב כבור, שהרי לא הזיק במעשה את המים אלא שהם ניזוקו על ידי ששהה בתוכם, והמים הרי הם ככלים שנפלו לתוך הבור, **וְלֹא מָצִינוּ בּוֹר שֶׁחַיֵּיב בּוֹ אֶת הַכֵּלִים.**

מקשה הגמרא: **הָנֵיחָא לִשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** לעיל (כח:) **שְׁבָל תַּקָּלָה** שהניח אדם ברשות הרבים, **בּוֹר הוּא** ואף אם לא הפקירה, אף כאן אינו חייב אלא משום בור ופטור על המים, **אֶלָּא לְרַב דְּאָמַר** שאינו חייב משום בור **עַד דְּמַפְקַר לֵיהּ** לתקלה, אך אם לא הפקיר יש לחייבו משום ממונו שהזיק וכ'שור', **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר**, הרי השור חייב אף על הכלים, ומדוע פטר רבא.

הגמרא מביאה את דברי רבא באופן אחר: **אֶלָּא, אִי אִיתְּמַר הָכִי אִיתְּמַר, אָמַר רָבָא, לֹא שָׁנוּ** שחייב על הבאשת המים, **אֶלָּא** באופן **שֶׁהִבְאִישׁ מִגּוּפוֹ** – שהיה השור מלוכלך בטיט, ובנפילתו בבור נעכרו המים, **אֲבָל** אם הבאישו **מֵרֵיחוֹ** – שמת בתוך הבור, ומריח הנבלה נפסדו המים ואינם ראויים לשתיה, **פָּטוּר. מַאי טַעֲמָא, גַּרְמָא בְּעָלְמָא הוּא** – הנבילה גורמת לסרחון שיבא מאיליו, **וְגַרְמָא בְּעָלְמָא** – ועל היזק שנגרם מממונו **לֹא מְיַחֲיֵיב:**

שנינו במשנה: **הָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ מְשַׁלֵּם אֶת הַכּוֹפֶר:**

מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** חייב לשלם כופר, **וְהָא תָּם הוּא**, ואין חיוב כופר אלא בשור מועד שכבר המית אדם באופן זה שלש פעמים.

אָמַר רַב, אכן **כְּמוּעָד לִיפּוֹל עַל בְּנֵי אָדָם כְּבוֹרוֹת עַמְּקִינַן** – המשנה מדברת בשור שכבר הפיל עצמו שלש פעמים על בני אדם בבורות, ולכך חייב על הפעם הרביעית כופר. מקשה הגמרא, **אִי הָכִי** שהפיל השור עצמו בכוונה, **בַּר קְטָלָא הוּא** – היה צריך לסקול את השור על כך, וכבר בפעם הראשונה שהפיל עצמו לבור והמית אדם היה דינו ליסקל, שהרי אף שור תם שהמית אדם בכוונה נסקל, ואיך שייך שעשה כן שלש פעמים ולא סקלוהו. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב יוֹסֵף,** אין כוונת רב שהיה מועד להפיל עצמו בכוונה על בני אדם שבבור, אלא **דַּחֲזָא יְרוֹקָא וְנָפַל** – שראה עשב על פי הבור ורצה לאוכלו, ומתוך כך נפל לתוך הבור, ולכך אינו נסקל לפי שהיה שלא בכוונה, אמנם אם עשה כן שלש פעמים מעתה ישלם כופר אף שאינו נסקל, שהרי הוא כמו שהמית אדם ב'שן' ו'רגל', שמשלם כופר אף שאין השור נסקל, ואין לומר שאופן זה משונה הוא ואינו תולדה של שן, שכיון שעשה כן שלש פעמים מעתה דרכו לעשות כן וחייב משום תולדה של שן, שמתכוון להנאתו.

שמואל מתרץ באופן אחר: **שְׁמוּאֵל אָמַר,** המשנה מדברת בשור תם, ומכל מקום משלם כופר, **שֶׁהָא מַנִּי, רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא דְּאָמַר** ששור **תָּם מְשַׁלֵּם חֲצִי כּוֹפֶר** כשם שמשלם חצי נזק.

עולא מתרץ באופן אחר: **עוּלָּא אָמַר,** אכן משנתינו כדעת **רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי הִיא** ששור תם משלם חצי כופר, ומכל מקום כוונת המשנה שמשלם כופר שלם, משום **דְּאָמַר** – שהוא סובר **כְּרַבִּי טַרְפוֹן, דְּאָמַר** לעיל (כד:) שקֶרֶן **בַּחֲצַר הַנִּיזָּק נֶזֶק שָׁלֵם מְשַׁלֵּם,** ולא אמרה התורה שישלם חצי נזק אלא ברשות הרבים, **וְהָכָא נַמִּי** כיון שהמית בחצר הניזק, **כּוֹפֶר שָׁלֵם מְשַׁלֵּם.**

שואלת הגמרא: **בְּשִׁלְמָא** שמשלם כופר שלם כיון שהמית בחצר הניזק, **הַיְינוּ דְּקָתָנֵי** – מובן שלכך כתבה המשנה דין זה באופן **שֶׁהָיָה אָבִיו אוֹ בְּנוֹ לְתוֹכוֹ,** שדווקא בהם שיש להם רשות להימצא בחצר, הרי זה כחצר הניזק ומשלם כופר שלם, **אֶלָּא לְשְׁמוּאֵל** שמשלם חצי כופר, **מַאי אִירְיָא אָבִיו אוֹ בְּנוֹ,** הרי **אֲפִילּוּ** אם המית אדם **אַחֵר, נַמִּי** דינו כך, שמשלם חצי כופר. מתרצת הגמרא, **אוֹרְחֵיהּ דְּמִילְתָא** – המשנה נקטה אופן הרגיל, שאין אדם זר מצוי בתוך בור שבחצר חבירו אלא אם כן הוא אביו או בנו של בעל החצר:

שנינו במשנה: **וְאִם הִכְנִיס בְּרְשׁוּת בַּעַל חָצֵר חַיָּיב** [כו'], רבי אומר בכולן אינו חייב עד שיקבל עליו לשמור:

הגמרא מביאה מימרא בפסק ההלכה בדין זה: **אִיתְּמַר, רַב אָמַר הִלְכְתָא כְּתַנָּא קַמָּא, וּשְׁמוּאֵל אָמַר הִלְכְתָא כְּרַבִּי.**

תָּנוּ רַבָּנָן, אם אמר בעל החצר לבעל השור, **כְּנוֹס** את **שׁוֹרְךָ** לחצרי, **וּשְׁמָרוֹ** – ותשמרנו אתה, הדין הוא שאם **הִזִּיק** השור **חַיָּיב** בעל השור לשלם, ואם **הוּזַּק** השור משורו של בעל החצר, **פָּטוּר** בעל החצר, כיון שאמר לו בפירוש שאינו מקבל שמירה על השור. ואם אמר לו, **כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ,** הרי בפירוש קיבל עליו שמירה, ולכך אם **הוּזַּק** השור **חַיָּיב** בעל החצר, ואם **הִזִּיק** השור **פָּטוּר** בעל השור מלשלם.

מקשה הגמרא: **הָא גּוּפָא קַשְׁיָא** – הברייתא סותרת דברי עצמה מהרישא לסיפא, **אָמְרַתְּ** ברישא, **כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וּשְׁמָרוֹ, הִזִּיק חַיָּיב הוּזַּק פָּטוּר,** ומשמע, **טַעֲמָא דְּאָמַר לֵיהּ שְׁמָרוֹ,** לכך הדין הוא **דְּחַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר וּפָטוּר בַּעַל חָצֵר, הָא סְתָמָא** שלא אמר לו בפירוש שישמור על שורו, משמע שמקבל עליו בעל החצר את השמירה, **וְחַיָּיב בַּעַל חָצֵר וּפָטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר,** משום **דִּכְסְתָמָא מְקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא** – מקבל עליו בעל החצר את השמירה, והיינו כדעת חכמים. אמנם, **אֵימָא סֵיפָא,** ששנינו בה, **כְּנוֹס שׁוֹרְךָ וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ, הוּזַּק חַיָּיב הִזִּיק פָּטוּר,** ומשמע, **טַעֲמָא דְּאָמַר לֵיהּ וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ, הוּא דְּמְחַיַּיב בַּעַל חָצֵר וּפָטוּר בַּעַל הַשּׁוֹר, הָא סְתָמָא** שלא אמר בעל החצר בפירוש שמקבל לשמור, הדין הוא **שְׁחַיָּיב בַּעַל הַשּׁוֹר וּפָטוּר בַּעַל חָצֵר,** משום **דִּכְסְתָמָא לֹא מְקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא, וְאָתְאֵן לְרַבִּי** – ודין זה הוא כרבי **דְּאָמַר** שאינו חייב בעל הבית **עַד שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו נְטִירוּתָא בַּעַל הַבַּיִת לִשְׁמוֹר,** ויקשה, **רֵישָׁא רַבָּנָן וְסֵיפָא רַבִּי.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, תַּבְרָא** – הרישא והסיפא סותרים זה את זה, **וצריך** לומר **שִׁמְעַתְּ שֶׁשָּׁנָה זוֹ לֹא שָׁנָה זוֹ,** ואכן נשנתה הברייתא כשני תנאים.

רָבָא אָמַר, כּוּלָּהּ רַבָּנָן הִיא, ובסתמא מקבל עליו בעל החצר שמירה, ומה שנקטה הברייתא בסיפא שאמר בפירוש שמקבל עליו שמירה, אין לדייק מכך שבסתמא אינו מקבל שמירה, אלא **אֵידֵי דְּנָסֵיב רֵישָׁא שְׁמָרוֹ** – אגב שנקטה הברייתא ברישא שאמר בפירוש שאינו מקבל שמירה, שאופן זה דווקא הוא, לומר שבסתמא אכן מקבל שמירה, לכך **תָּנָא סֵיפָא** שאמר בפירוש **וַאֲנִי אֶשְׁמְרֶנּוּ,** אמנם לאו דווקא הוא.

רַב פָּפָּא אָמַר, כּוּלָּהּ רַבִּי הִיא, ואינו מקבל עליו שמירה אלא אם אמר בפירוש, ומה שנקטה הברייתא ברישא שאמר בפירוש שאינו מקבל שמירה, כוונתה לחלק בדין אחר, **וְסָבַר לָהּ כְּרַבִּי טַרְפוֹן דְּאָמַר** שקֶרֶן **בַּחֲצַר הַנִּיזָּק נֶזֶק שָׁלֵם מְשַׁלֵּם, הִלְכָּךְ** אם **אָמַר לֵיהּ** בעל החצר,

המשך בעמוד כב

אִם כֵּן לדבריך ששמין כמה נשתנית האשה בדמיה משילדה, נמצא שלא ישלם המזיק כלום, שהרי **מְשָׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת** היא **מַשְׁבַּחַת** יותר ממה שהיתה שוה קודם הלידה, שמתחילה דמיה פחותים משום שמסוכנת היא למות בצער לידה. ובהכרח אין שמין כמה משתנה שויה בין קודם שילדה לבין אחר שילדה, **אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְלָדוֹת** עצמן **כַּמָּה הֵן יָפִין** לימכר, דהיינו כמה היה אדם רוצה לשלם ולקנות את העובר שבמעיה.

ומוסיפה המשנה, בין לתנא קמא ובין לרבן שמעון בן גמליאל, **נוֹתֵן** המכה את דמי הולדות **לְבַעַל** האשה המוכה, שהתורה זיכתה אותם לו, שנאמר (שמות כא כב) 'עָנוֹשׁ יֵעָנֵשׁ כַּאֲשֶׁר יָשִׁית עָלָיו בַּעַל הָאִשָּׁה וְנָתַן בִּפְלִלִים'. **וְאִם** אשה זו **אֵין לָהּ בַּעַל** – מת בעלה, **נוֹתֵן** המכה את הדמים **לְיוֹרְשָׁיו** של הבעל. ואם אשה זו **הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה**, כלומר שפחה משוחררת הנשואה לעבד משוחרר ונתעברה ממנו, **אוֹ** שהיתה **גִּיּוֹרֶת** הנשואה לגר ונתעברה הימנו, וכשהוכתה יצאו ולדותיה ומתו, ומת הבעל בלא בנים, **פָּטוּר** המכה מלשלם דמי הולדות, שהרי דמי הולדות שייכים רק לבעל ולא לאשה, ועבד משוחרר וגר כיון שאין להם יורשים המחזיק בנכסיהם זכה, והמזיק קודם לכל אדם לזכות במה שבידו.

גמרא

שנינו במשנה: שור שהיה מתכוין לחבירו, והכה את האשה ויצאו ילדיה, פטור מדמי ולדות. מדייקת הגמרא: **טַעֲמָא דְּמִתְכַּוֵּין לַחֲבִירוֹ** – דווקא כשנתכוין השור ליגח את חבירו והכה את האשה, פטור מדמי הולדות, **הָא** אם **מִתְכַּוֵּין** השור **לְהכות** את **הָאִשָּׁה, מְשַׁלֵּם** בעל השור **דְּמֵי הַוְלָדוֹת**. מקשה הגמרא: **לֵימָא תֵּיהֱוֵי תִּיּוּבְתָּא דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה** – יש להקשות מכך על רב אדא בר אהבה, **דְּאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה** לעיל (מב.), **שָׁוְורִים שֶׁנִּתְכַּוְּונוּ** לְהכות **אִשָּׁה**, ויצאו ילדיה, **פְּטוּרִים** בעלי השוורים **מִדְּמֵי הַוְלָדוֹת**. מתרצת הגמרא: **אָמַר** לְךָ **רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה**, אין לדייק ממשנתינו שאם נתכוין השור להכות את האשה חייב בדמי ולדות, אלא **הוּא הַדִּין דַּאֲפִילּוּ** אם **נִתְכַּוְּונוּ לָאִשָּׁה, נַמִּי פְּטוּרִים מִדְּמֵי וְלָדוֹת, וְהָא דְּקָתָנֵי** במשנתינו **שׁוֹר שֶׁהָיָה מְתַכֵּוֵּין לַחֲבֵירוֹ** ולא לאשה, משום **דְּאֵידֵי דְּקָא בָּעֵי לְמֵיתְנָא** – אגב שרצה התנא לשנות **בְּסֵיפָא** דין **אָדָם שֶׁהָיָה מְתַכֵּוֵּין לַחֲבֵירוֹ** והכה את האשה ויצאו ילדיה, משלם דְּהָכִי כְּתִיב קְרָא – שבאופן זה הדין אמור בתורה, לכך קָתָנֵי רֵישָׁא **נַמִּי** – שנה התנא גם ברישא **שׁוֹר שֶׁהָיָה מְתַכֵּוֵּין לַחֲבֵירוֹ** והכה את האשה פטור מדמי ולדות, ולעולם אף כשמתכוין השור להכות את האשה, הרי הוא פטור מדמי ולדות:

הגמרא מביאה דין שור שהזיק ולדות שפחה: **אָמַר רַב פָּפָּא**, אף ששנינו במשנתינו ששור שהכה את האשה אינו משלם דמי ולדות, מכל מקום **שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַשִּׁפְחָה** המעוברת **וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ**, בעל השור **מְשַׁלֵּם** לאדוניה **דְּמֵי וְלָדוֹת. מַאי טַעְמָא** אין לפוטרו מדמי ולדות השפחה כשם שנפטר מדמי ולדות אשה, משום ששור המזיק שפחה הרי זה כְּחַמְרָתָא **מַעֲבַרְתָּא בְּעַלְמָא הוּא דְּאָזִיק** – כמו שנגח השור חמורה מעוברת, שכן מצינו **דְּאָמַר קְרָא** (בראשית כב ה) שכשהלך אברהם אבינו לעקוד את יצחק בנו על גבי המזבח, אמר לישמעאל בנו ולאליעזר עבדו **'שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר'**, ודרשו שכוונת הכתוב 'עם החמור' היא, שאליעזר שהיה עבד כנעני הוא **מֵעִם הַהוּמָה לַחֲמוֹר**, דהיינו שאין עבד מתיחס אחר אביו כשם שחמור אין לו יחס, ולכך גם לענין היזק הולדות יש לדמות את השפחה המעוברת לחמורה מעוברת, שהשור המזיק את ולדותיה חייב לשלם לבעליה את דמיהן, ולא מיעטה תורה שור מתשלומי דמי הולדות אלא בולדות שמתיחסים אחר האב, דהיינו ולדות ישראלית או שפחה משוחררת:

שנינו במשנה: **כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת**, שמין את האשה כמה היא יפה עד שלא ילדה, וכמה היא יפה משילדה. שואלת הגמרא: וכי בשומה זו ששמין את האשה כמה נחסרה מדמיה, משערים רק את **דְּמֵי הַוְלָדוֹת**, והלא בשומא זו יש בכללה גם שיעור נזקי האשה עצמה ממה שהושבחה על ידי עיבורה, ואם כן **שֶׁבַח וְלָדוֹת מֵיבָעֵי לֵיהּ** – היה לתנא לשנות 'כיצד שמין דמי ולדות ושבח ולדות'. מיישבת הגמרא: **הָכִי נַמִּי קָאָמַר** – אכן כוונת התנא היא לבאר בדבריו גם שומת שבח הולדות, וצריך לשנות במשנה כך, **כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת וְשֶׁבַח וְלָדוֹת**, כלומר כיצד משערין כמה היו שוים הולדות, וכן את מה שהיו משביחים את האשה, **שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כַּמָּה הִיא יָפָה** בשביל ולדות הללו **עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה, וְכַמָּה הִיא יָפָה מְשֶׁיָּלְדָה**, דהיינו כמה אשה מעוברת שוה יותר מריקנית בשביל הולדות, ודמים אלו הם 'דמי הולדות', וכן שמין כמה דמיה יפים מחמת שנראית שמנה ובעלת איברים בעודה מעוברת, ודמים אלו הם 'שבח האשה מחמת הולדות', ואת הדמים הללו נותן לבעל:

שנינו במשנה: **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אִם כֵּן מְשָׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מְשַׁבַּחַת.** ומלשונו משמע שהקשה לתנא קמא שלדבריך נמצא שלאחר שהאשה יולדת היא משבחת יותר. שואלת הגמרא: **מַאי קָאָמַר** רבן שמעון בן גמליאל, והרי מדברי תנא קמא מבואר להיפך שלאחר שהיא יולדת נפחת שויה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבָּה, הָכִי קָאָמַר** רבן שמעון בן גמליאל לתנא קמא, **וְכִי** כך הוא כדבריך **שֶׁאִשָּׁה מְשַׁבַּחַת** בדמיה, **קוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִלְּאַחַר שֶׁתֵּלֵד, וַהֲלֹא אִשָּׁה מְשַׁבַּחַת לְאַחַר שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִקּוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד**, שמתחילה כשהיא מעוברת דמיה פחותים, שמסוכנת היא למות בצער לידה, ודברי רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו מתפרשים כך, אם אכן כדבריך ששמין את דמי הולדות על פי שויה של האשה, נמצא שהמזיק לא ישלם לו כלום, שהרי אני סובר שאחר שהאשה יולדת היא משבחת יותר. **אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְלָדוֹת** בפני עצמן, כמה רוצה אדם לשלם עליהן כדי שיהיו שלו כשיולדו, **וְנוֹתְנִין** את דמיהם **לְבַעַל**.

מביאה הגמרא הוכחה כדברי רבה: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – אף בברייתא שנינו כן, שהשיב רבן שמעון בן גמליאל לתנא קמא, **וְכִי אִשָּׁה מְשַׁבַּחַת קוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִלְּאַחַר שֶׁתֵּלֵד, וַהֲלֹא אִשָּׁה מְשַׁבַּחַת לְאַחַר שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִקּוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד**, ונמצא שהמזיק לא ישלם לו כלום, **אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְלָדוֹת** בפני עצמן **וְאֶת** דמיהם **נוֹתְנִין לְבַעַל**.

מביאה הגמרא ביאור אחר בדברי רבן שמעון בן גמליאל: **רָבָא אָמַר, הָכִי קָתָנֵי** – כך השיב רבן שמעון בן גמליאל לתנא קמא, מדבריך משמע שהמזיק משלם גם את דמי שבח הולדות רק לבעל, **וְכִי אִשָּׁה לְמִי שֶׁיָּוְולֶדֶת** – וכי רק למי שזכתה תורה דמי ולדות דהיינו לבעלה **מְשַׁבַּחַת** – ראוי ליתן את דמי שבח גופה מחמת הולדות, **וְאֵין** לְאשה **עֲצָמָהּ בְּשֶׁבַח וְלָדוֹת כְּלוּם**, והלא גם לאשה צריך להיות זכות בחלק ממה שהושבח גופה על ידי הולדות, שהרי דמי נזק גופה הרי הוא לעצמה. **אֶלָּא** סובר רבן שמעון בן גמליאל, **שָׁמִין אֶת** דמי **הַוְלָדוֹת וְנוֹתְנִין** את כולו **לְבַעַל**, כדברי תנא קמא, **וְאילו** את דמי **הַשֶּׁבַח** שהושבחה האשה מחמת **הַוְלָדוֹת, חוֹלְקִין** חציו לבעל וחציו לאשה, שדמי הנפח מחמת הבעל והאשה הם באים.

מביאה הגמרא ראיה כדברי רבא: **תַּנְיָא נַמִּי הָכִי** – אף בברייתא שנינו כן, **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** לתנא קמא, **וְכִי אִשָּׁה לְמִי שֶׁיָּוְולֶדֶת** – וכי רק לבעלה הזכאי בדמי הולדות היא **מְשַׁבַּחַת** – ראוי לשלם את נזקי שבח הולדות, **וְאֵין** לְאשה **עֲצָמָהּ בְּשֶׁבַח וְלָדוֹת כְּלוּם. אֶלָּא** כך הוא הדין, **שָׁמִין** את נֶזֶק גוף האשה מחמת המכה שדמיה פחותים משעה שהיתה ריקנית בריאה, **בִּפְנֵי עַצְמוֹ**, **וְשמין** את דמי **הַצָּעַר** שנצטערה האשה מחמת המכה **בִּפְנֵי עַצְמוֹ**, ומשלם דמי נזק וצער אלו לאשה, **וְשָׁמִין אֶת** דמי **הַוְלָדוֹת** בפני עצמן, **וְנוֹתְנִין לַבַּעַל**, וכן שמין את דמי **שֶׁבַח** האשה מחמת **הַוְלָדוֹת**, בפני עצמן, **וְחוֹלְקִין** חציו לבעל וחציו לאשה, ששבח הנפח מחמת הבעל והאשה הוא בא.

מקשה הגמרא: בדברי רבן שמעון בן גמליאל שנשנו בשתי ברייתות אלו, **קַשְׁיָא דִּרְבָנָן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אַדִּרְבָנָן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** – יש להקשות שדבריו סותרים זה את זה, בברייתא הראשונה המסייעת לדברי רבה מבואר שסובר רבן שמעון בן גמליאל שאין האשה משבחת יותר מחמת עיבורה, ואילו בברייתא השניה המסייעת לדברי רבא מבואר, שסובר רבן שמעון בן גמליאל שחולקין הבעל והאשה

המשך בעמוד רכח

רש"י

א"כ מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת כו'. מִקְרָא בְּגְמָרָא: וְנוֹתֵן לַבַּעַל. שֶׁהַתּוֹרָה זִכְּתָה לוֹ דִּכְתִיב בַּעַל הָאִשָּׁה (שמות כא): הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׂתַּחְרְרָה. כְּלוֹמַר הָיְתָה מְשׁוּחְרֶרֶת אוֹ גְּיוֹרֶת נְשׁוֹאָה לְגֵר או לְעֶבֶד מְשׁוּחְרָר וְאֵין לָהּ בְּעַל שֶׁמֵּת פְּטוּר דְּהַמְזַיֵּק בְּנִבְכְּסֵי הַגֵּר שָׁמֵת וְאֵין לוֹ יוֹרְשִׁין וְכָזֶה וְזֶה קוֹדֶם לִזְכוּת בְּמָה שֶׁבְּיָדוֹ וְהָאי דְּנָקֵט הָאי לִישְׁנָא הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׂתַּחְרְרָה וְלֹא נָקֵט הָיְתָה מְשׁוּחְרֶרֶת מִשּׁוּם דְּיֵשׁ בְּשֹׁאֵיל לָהּ בְּנִים הַיְמְנוּ קָאָמַר וְהַיְינוּ דְּקָאָמַר הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׂתַּחְרְרָה דְּמִשְׁמַע עִתָּה מִקָּרוֹב דַּעֲדַיִין לֹא הָיוּ לָהֶם בָּנִים וְהוּא הַדִּין נְמֵי לִישְׁרָאֵלִית הַנְּשׂוֹאָה לְגֵר וּמֵת הַגֵּר דְּפָטוּר דְּהָא דְּמֵי וְלָדוֹת לְבַעַל וְהָאי דְּנָקֵט שִׁפְחָה וְגִיּוֹרֶת מִשּׁוּם דְּסָתָם שִׁפְחָה מְשׁוּחְרֶרֶת נְשׂוֹאָה לְמְשׁוּחְרָר וְסָתָם גִּיּוֹרֶת לְגֵר:

גמ' דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה. בְּשׁוֹר שֶׁנָּגַח אַרְבָּעָה וַחֲמִשָּׁה (לעיל דף מב.): דְּהָכֵי כְּתִיב קְרָא. כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים אִלְמָא בְּמִתְכַּוְּין לְחַבֵּירוֹ מִשְׁתָּעֵי: דְּמֵי וְלָדוֹת שַׁבָּח וְלָדוֹת הוּא. דִּקְתָנֵי שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כו' וְיֵשׁ בְּכְלָל שׁוּמָא זוּ דְּמֵי וְלָדוֹת וּבְמֶה שֶׁהָאִשָּׁה נִרְאֵית מְשׁוּבַּחַת וּבַעֲלַת אֲבָרִים מִפְּנֵי הָעוּבָּר וְדָמָיהּ יִקָּרִין: ה"נ קָאָמַר כֵּיצַד מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת וְשַׁבָּח וְלָדוֹת. שָׁהֵן מַשְׁבִּיחִין אֶת הָאִשָּׁה. כְּפִי הָאִשָּׁה יָפָה בְּשֹׁבֶל וְלָדוֹת שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה. הִלְּלוּ עד שֶׁלֹּא יָלְדָה וְכַמָּה הִיא יָפָה עַכְשָׁיו כְּשֶׁנִּתְרוֹקְנָה וְנִפְחֲתוּ דָּמֶיהָ וְנוֹתֵן לְבַעַל וְנִזְקָה שֶׁל אִשָּׁה אֵינוֹ בִּכְלָל שׁוּמָא זוּ דְּאֵין כָּאן אֶלָּא פְּחַת רִיקּוּן הָעוּבָּר אֲבָל כְּחֹשׁ גּוּפָהּ מֵחֲמַת הַמַּכָּה וְנִפְחֲתוּ דָּמֶיהָ מִשֶּׁהָיְתָה רְאוּיָה לִימָכֵר כְּשֶׁהָיְתָה בְּרִיאָה רִיקָנִית הוּא נָזֵק וְאֵינוֹ שֶׁל בַּעַל אֶלָּא כְּשֶׁאָר חֲבָלָה הוּא וְהַדִּין קָצוּב בִּכְתוּבוֹת (דף סה:) בְּזֶמֶן שֶׁבְּסָתָר לָהּ שְׁנֵי חֲלָקִים וְלוֹ אֶחָד וּבְזֶמֶן שֶׁבְּגָלוּי לוֹ ב' חֲלָקִים כו': מַאי קָאָמַר. דְּמִשְׁמַע דְּהָכֵי קָאָמַר לֵיהּ דְּא"כ לִדְיָדָךְ אִית לָךְ דְּמִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מִשְׁבַּחַת וְת"ק הוּא קָאָמַר דְּמִפְּחָתָא: וְהָלֹא אִשָּׁה מַשְׁבַּחַת. בְּדָמִים לְאַחַר שֶׁתֵּלֵד דְּמִתְחִילָה דָּמֶיהָ פְּחוּתִין לִימָכֵר שֶׁמִּסּוֹפָנֶת הִיא לָמוּת בְּצַעַר לֵידָה וְהָכִי מַשְׁמַע מַתְנִיתִין א"כ דִּכְךָ שָׁמִין כְּדִקָאָמְרַת אִשְׁתְּכַח דְּלֹא יָהִיב לֵיהּ מִידֵי דְּמִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מַשְׁבַּחַת: וְכִי לְמִי שֶׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת. לְמִי שֶׁזִּכְּתָה תּוֹרָה דְּמֵי וְלָדוֹת יַהֲבִינָן נְמֵי שֶׁבַח דְּמֵי נִפְחָא שֶׁדְּמֵי גּוּפָהּ מִתְעַלְּיָן הָא וְדַאי שֶׁבַח דְּמֵי נִפְחָא מֵחֲמַת גּוּפָהּ נְמֵי אֲתֵי וְנָזֵק הוּא: חוֹלְקִין. שֶׁדְּמֵי הַנִּפְחָ מֵחֲמַת שֶׁנִּיקְּזוּ בְּאִין: אֶלָּא שָׁמִין נָזֵק בִּפְנֵי עַצְמוֹ. הַיְינוּ כְּחֹשׁ הַגּוּף מֵחֲמַת מַכָּה וְדָמֶיהָ פְּחוּתִים מִשֶּׁהָיְתָה רִיקָנִית בְּרִיאָה וְאֵין כָּאן שׁוּמָא פְּחַת רִיקּוּן: וְצֶעַר בִּפְנֵי עַצְמוֹ. וְנִזְקָה דְּהָכָא בְּחֲבָלָה דְּעִלְּמָא הִקְצוּב בְּמֶסֶכְתָּא כְּתוּבוֹת כְּדִפְרִישׁית לְעֵיל: וְשָׁמִין וְלָדוֹת. וְנוֹתֵן כָּל דְּמֵיהֶן לְבַעַל: וְשַׁבָּח וְלָדוֹת. דְּהַיְינוּ פְּחַת דְּמֵי נֶפֶשׁ גּוּפָהּ מֵחֲמַת רִיקּוּן הַוָּלָד חוֹלְקִין: קַשְׁיָא דְּר"ש כו'. דְּהָכָא קָתָנֵי וְשַׁבָּח וְלָדוֹת חוֹלְקִין אִלְמָא אִשָּׁה מִשְׁבַּחַת לִימְכַּר כְּשֶׁהִיא הָרָה יוֹתֵר מֵרִיקָנִית וּלְעֵיל קָתָנֵי אִשָּׁה מִשְׁבַּחַת מִשֶּׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִקּוֹדֶם לָכֵן: בְּמִכְּבֶרֶת. דְּמֵיהָ פְּחוּתִין קוֹדֶם לְיָדָה מִלְּאַחַר לֵידָה דְּמִסּוֹפֶנֶת הִיא: שֶׁיֵּהָמֶא. חֲמִימוּת וְהַיְינוּ כְּנֶגֶד כָּל הַחֶלְבּ כּוּלּוֹ: יְצִיאָה בְּהוּ איתי. דְּהָא וְלָדוֹת נִכְסֵי בַּעֲלֵיהֶן וּכְשֶׁמֵּת הַגֵּר וַעֲדַיִין הִיא מְעוּבֶּרֶת הִיא הַחֲזוּקָה בָּהֶן וְהִיא קוֹדֶם לְכָל אָדָם הִלְכָּךְ כִּי חָבֵל בָּהּ בָּתַר הָכֵי מִשְׁלַם לָהּ לְדִידָהּ: מְרֵי דִיכִי. בְּעַל שְׁמוּעָה זוּ הַלָּזוּת מִתַּרְגְּמִינַן דִּיכִי (בראשית לז): צְרָרֵי נִינְהוּ. קְשֵׁרֵי מְעוֹת וּכְסָפִים הֵן שְׁתּוּזָבָה בָּהֶן מִן הַהֶפְקֵר: אִיתֵיהּ לְבַעַל. אוֹ לְיוֹרְשָׁיו זְכֵי לְהוּ רַחְמָנָא: יוֹרְשָׁה בְּפֶרֶק שׁוֹר שֶׁנָּגַח ד' וְז' (דף מג.): זָכָה. הַחוֹבֵל בְּמֵת שְׁבִּידוֹ וַאֲפִי' לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר חָבֵל בָּהּ זָכָה בָּהּ:

תוספות

חֲמֵרְתָּא מֵעַבְרָתָא כו'. וְא"ת הָא גַּבֵּי בּוֹר תְּנַן בְּשֶׁלְּהֵי פֶּרֶקֵין נָפַל לְתוֹכוֹ עֶבֶד אוֹ אָמָה פָּטוּר וְלֹא אָמְרִינַן דְּהָוֵי כְּחַמֵּרְתָּא מֵעַבְרָתָא וְלֹא נַמְעִטְיֵהּ מִשּׁוֹר וְלֹא אָדָם וְי"ל דְּהָכָא לֹא מִיעֵט הַכָּתוּב שׁוֹר בִּדְמֵי וְלָדוֹת אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהַוָּלְדוֹת שֶׁל בַּעַל בְּדַרְתֵּי' בַּעַל הָאִשָּׁה אֲבָל כָּאן הַוָּלְדוֹת לְאָדוֹן דִּכְתִיב הָאִשָּׁה וִילָדֶיהָ תִּהְיֶה לְאִדּוֹנָיהָ:

אטו וְלָדוֹת צְרָרֵי נִינְהוּ. בְּיוֹרְשִׁים לֹא פָּלִיג רַב חִסְדָּא וּמוֹדֶה הוּא דְּזָכוּ דְּהָא בִּכְתוּבוֹת בְּפֶרֶק נַעֲרָה (דף מג:) אִצְטְרִיךְ קְרָא לְמֵעוּטֵי שֶׁאֵין אָדָם מוֹרִישׁ זְכוּת בְּתוֹ לְבָנוֹ וְהָכָא לֵיכָּא מֵיעוּט וְעוֹד מִדְּפָרִיךְ לְרַבָּה מִבְּרֵייְתָא דְּהָכָּה אֶת הָאִשָּׁה וּמוֹקֵי לָהּ שֶׁחָבַל בְּחַיֵּי הַגֵּר אֲבָל לְרַב חִסְדָּא מִשְׁמַע דְּנֵיקָא לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר וְדַוְקָא גֵּר אֲבָל כִּשְׁאִינוֹ גֵּר מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לְיוֹרְשִׁים:

ומי לֹא יָדַע דְּלֵידָה אֵימֵת מִיתָה וְיֵשׁ לוֹמַר מִשּׁוּם דִּבְהָךְ בְּרַייְתָא קָתָנֵי נָזֵק וְצֶעַר וְכִי הֵיכִי דְּנָזֵק וְצֶעַר אֵירֵי בְּכָל עִנְיָן כְּמוֹ כֵן זָכָה בְּדְמֵי וְלָדוֹת אֵירֵי בְּכָל עִנְיָן:

ותני

א"כ מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מְשַׁבַּחַת אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְּלָדוֹת כַּמָּה הֵן יָפִין וְנוֹתֵן לַבַּעַל וְאִם אֵין לָהּ בַּעַל נוֹתֵן לְיוֹרְשָׁיו הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׂתַּחְרְרָה אוֹ גִּיּוֹרֶת פָּטוּר: גמ' טַעְמָא דְּמִתְכַּוְּין לַחֲבֵירוֹ הָא מִתְכַּוֵּין לְאִשָּׁה מְשַׁלֵּם דְּמֵי וְלָדוֹת לֵימָא תְּיוּבְתָּא דְּרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה דְּאָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה שָׁוְורִים שֶׁנִּתְכַּוְּונוּ לְאִשָּׁה פְּטוּרִים מִדְּמֵי וְלָדוֹת וְהָא דְּקָתָנֵי שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּין לַחֲבֵירוֹ אַיירֵי דְּקָא בָּעֵי לְמֵיתְנָא סֵיפָא אָדָם שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּין לַחֲבֵירוֹ דְּקָתָנֵי רֵישָׁא נְמֵי שׁוֹר שֶׁהָיָה מִתְכַּוֵּין לַחֲבֵירוֹ אָמַר רַב פָּפָּא שׁוֹר שֶׁנָּגַח אֶת הַשִּׁפְחָה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ מְשֻׁלָּם דְּמֵי וְלָדוֹת מַאי טַעְמָא חֲמֵרְתָּא מַעֲבַרְתָּא בְּעַלְמָא הוּא דְּאַזּוּק קְרָא שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר לַחֲמוֹר: כֵּיצַד מְשֻׁלָּם דְּמֵי וְלָדוֹת: דְּמֵי וְלָדוֹת שַׁבָּח וְלָדוֹת מִיבָּעֵי לֵיהּ הָכֵי נְמֵי קָאָמַר כֵּיצַד מְשֻׁלָּם דְּמֵי וְלָדוֹת וּשְׁבָח וְלָדוֹת שָׁמִין אֶת הָאִשָּׁה כַּמָּה הִיא יָפָה עַד שֶׁלֹּא יָלְדָה וְכַמָּה הִיא יָפָה מִשֶּׁיָּלְדָה: אָמַר רשב"ג א"כ מִשֶּׁהָאִשָּׁה יוֹלֶדֶת מְשַׁבַּחַת: מַאי קָאָמַר אָמַר רָבָה ה"ק וְכִי אִשָּׁה מַשְׁבַּחַת קוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִלְּאַחַר שֶׁתֵּלֵד וַהֲלֹא אִשָּׁה מַשְׁבַּחַת לְאַחַר שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִקּוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְּלָדוֹת וְנוֹתְנִין לַבַּעַל תַּנְיָא נְמִי הָכִי וְכִי אִשָּׁה מַשְׁבַּחַת קוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִלְּאַחַר שֶׁתֵּלֵד וַהֲלֹא אִשָּׁה מַשְׁבַּחַת לְאַחַר שֶׁתֵּלֵד יוֹתֵר מִקּוֹדֶם שֶׁתֵּלֵד אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְּלָדוֹת וְנוֹתְנִין לַבַּעַל רָבָא אָמַר הָכֵי קָתָנֵי וְכִי אִשָּׁה לְמִי שֶׁיּוֹלֶדֶת מַשְׁבַּחַת וְאֵין לְעַצְמָהּ בִּשְׁבָח וְלָדוֹת כְּלוּם אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְּלָדוֹת וְנוֹתְנִין לַבַּעַל וּשְׁבָח וְלָדוֹת חוֹלְקִין תַּנְיָא נְמִי הָכֵי אָמַר רשב"ג וְכִי אִשָּׁה לְמִי שֶׁיּוֹלֶדֶת מַשְׁבַּחַת וְאֵין לְעַצְמָהּ בִּשְׁבָח וְלָדוֹת כְּלוּם אֶלָּא שָׁמִין אֶת הַוְּלָדוֹת וְנוֹתְנִין לַבַּעַל וּשְׁבָח וְלָדוֹת חוֹלְקִין כַּשָּׁיא דְּרשב"ג אַדְּרשב"ג ל"ק כַּאן בְּמִכְּבֶרֶת כַּאן בְּשֶׁאֵינָהּ מִכְּבֶרֶת וְרַבָּנָן דְּאָמְרֵי שֶׁבַח וְלָדוֹת נְמִי לַבַּעַל מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהִיא הָרָה מַה ת"ל הָרָה לוֹמַר לְךָ שֶׁבַח הָרִיוֹן לַבַּעַל וּרשב"ג וְרַבָּנָן מַאי הָרָה מַאי דָּרִישׁ בֵּיהּ מִבָּעֵי לֵיהּ לִכְדְתַנְיָא ר"א בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב עַד שֶׁיַּכֶּנָּה כְּנֶגֶד בֵּית הָרִיוֹן אָמַר רַב פָּפָּא לֹא תֵּימָא כְּנֶגֶד בֵּית הָרִיוֹן מַמָּשׁ אֶלָּא כָּל הֵיכָא דְּסָלִיק בֵּיהּ שִׂיחְמָא לְוָלָד לַאֲפוּקֵי יַד וְרֶגֶל דִּלְא: הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׂתַּחְרְרָה אוֹ גִּיּוֹרֶת פָּטוּר: אָמַר רַבָּה לֹא שָׁנוּ אֶלָּא שֶׁחָבַל בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר וּמֵת הַגֵּר דְּכֵיוָן דְּחָבַל בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר זָכָה בְּחַיֵּי גֵּר וְכֵיוָן דְּמֵת הַגֵּר זָכָה בָּהּ אֲבָל חָבַל בָּהּ לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר זַכַּיָא לָהּ אִיהִי בְּנַוֵּייהוּ וּמִיחַיֵּיב לְשַׁלּוּמֵי לָהּ לְדִידָהּ א"ר חִסְדָּא מָרֵי דִּיכִי אִטְו וְלָדוֹת צְרָרֵי נִינְהוּ וְזָכְיָא בָּהּ אֶלָּא אִיתֵיהּ לְבַעַל זְפָה לֵיהּ רַחְמָנָא לֵיתֵיהּ לְבַעַל לֹא מֵיתִיבִי הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ נוֹתֵן נָזֵק וְצֶעַר לְאִשָּׁה וּדְמֵי וְלָדוֹת לְבַעַל אֵין הַבַּעַל נוֹתֵן לְיוֹרְשָׁיו אֵין הָאִשָּׁה נוֹתֵן לְיוֹרְשֶׁיהָ הָיְתָה שִׁפְחָה וְנִשְׂתַּחְרְרָה אוֹ גִּיּוֹרֶת זָכָה אַמַּרֵי וּמִי עֲדֵיפָא מִמַּתְנִיתִין דְּאוֹקֵימְנָא שֶׁחָבַל בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר וּמֵת הַגֵּר הָכָא נַמִּי שֶׁחָבַל בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר וּמֵת הַגֵּר וְאִיבָּעֵית אֵימָא לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר

ותני

תוספות

וְתָנֵי זְבָחָה. וְאֵין מַגִּיהִ הַבְּרַיְיתָא אֶלָּא כְּלוֹמַר זָבָה מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ זִבּוּת: **מַשְׁכּוֹנוֹ** שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד גֵּר כו' מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ. וְאַפִּילּוּ מַשְׁכְּנוֹ שֶׁלֹּא בְּשָׁעַת הַלְוָאָתוֹ וְאַפִּילּוּ לְמ"ד בְּעַל חוֹב קוֹנֶה מַשְׁכּוֹן דע"כ אֵין לוֹ אֶלָּא שִׁעְבּוּד עָלָיו בֵּין שֶׁהִזְיָה יְכוֹל לְפָדוֹתוֹ הִיִּשְׂרְאֵל וּלְסַלְקוֹ בְּדָמִים:

וְהִלְכְתָא דְּלִיתֵיהּ בְּחָצֵר. פ"ה דְּאַמַּשְׁכּוֹן קָאֵי דְּאִם אֵיתֵיהּ בְּחָצֵר קָנֵי אע"פ שֶׁאֵין עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ וְצָרִיךְ לוֹמַר דְּאַיְירֵי בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת דְּאִי בְּחָצֵר שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֶּרֶת לֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ כְּדְאִיתָא בְּפ"ק דְּב"מ (דף י"א. ושם) וּלְמַאי דְּס"ד דְּאַיְירֵי בְּשֶׁהַמַּשְׁכּוֹן בְּחָצֵר וּבְעַל הַחָצֵר אֵין כָּאן וְזֶה לֹא אִינוֹ כְּפִי הַמַּסְקָנָא שֶׁל ב"מ וּלְר"י נִרְאֶה דְּמַיְירֵי בְּחָצֵר הַמִּשְׁתַּמֶּרֶת נְמִי הָכִי ס"ל דְּאַיְירֵי בְּחָצֵר שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֶּרֶת וְלֹא קָנָה אֶלָּא אִם כֵּן עוֹמֵד בְּצַד שָׂדֵהוּ וְכֵן מַשְׁמַע נְמִי מִבָּא זֶה וְהִזְחִזֵּק בָּהּ אִם כֵּן לֹא הָיְתָה מִשְׁתַּמֶּרֶת אֲצָל זֶה הוּא דְּקָאָמַר וְהִלְכְתָא דְּלִיתֵיהּ בְּחָצֵר מַשְׁכּוֹן שִׁינּוּיָא הוּא: קָאֵי כְּלוֹמַר שִׁינּוּיָא דְּשִׁנִּינַן שִׁינּוּיָא הוּא:

הַחוֹפֵר בּוֹר בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר. כְּלָלָא דְּמִילְתָא בְּכָל הַהִיא שְׁמַעְתָּתָא בּוֹר בָּתַר פְּתִיחוּת אַזְלִינַן דְּנָחְשׁ הַבּוֹר בְּאִילּוּ הוּא בְּמָקוֹם שֶׁהַפְּתָח שָׁם:

בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר. פֵּירֵשׁ בְּקוּנְטְ' וְהַפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְה"ה אִם מִתְּחִילָּה סְמָכִיהּ לְרה"ר וְלֹא הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּהַפְקֵר רְשׁוּתוֹ אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמַשְׁמַע לֵיהּ לִישְׁנָא דְּפְתָחוֹ לְרה"ר בְּאֶמְצַע רה"ר כְּדְמוּכָח בְּגְמָרָא בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר פָּטוּר דְּמוֹקֵי שְׁלָא הִפְקִיר לֹא רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ וּמַעִיקָּרָא ס"ד בְּשֶׁהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ וְהִיזְּקוּ מְשׁוּם דְּמַשְׁמַע לֵיהּ וּפְתָחוֹ לְרה"ר בְּאֶמְצַע רה"ר:

בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר אַחַר. פ"ה שֶׁהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ אוֹתָהּ שִׁפּוּי הַבּוֹר בְּתוֹכָהּ אֵין נִרְאֶה שֶׁר"ל שֶׁפְּתָחוֹ לְרה"ר שֶׁל אָדָם אַחַר וּבָא אוֹתוֹ אָדָם וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לוֹמַר אוֹתָהּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה אֶלָּא מַשְׁמַע שֶׁרוֹצֶה לְפָרֵשׁ הַכֹּל בְּרְשׁוּת עַצְמוֹ וְלָשׁוֹן אַחֵר אֵינוֹ מְיוּשָּׁב לְפִירוּשׁ זֶה וְאֵין לְהַקְשׁוֹת אִמַּאי אִצְטְרִיךְ לְמִתְנֵי בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר אַחַר ה"ל לְמֵימַר הַחוֹפֵר בּוֹר בְּרה"ר וְתו לֹא דְּאִגַּב אַחֲרִינֵי נָקֵט הָכִי וּפֵירֵשׁ לָנוּ שֶׁהַבּוֹר וְהַפְּתָח הַכֹּל עוֹשֶׂה בִּרְשׁוּתוֹ וְר"י מְפָרֵשׁ בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר אַחַר דְּהֵיינוּ שֶׁחָפַר בּוֹר בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת חֲבֵירוֹ וְאִצְטְרִיךְ דְּלֹא פְּתִימָא פְּתָחוֹ לְרה"ר הוּא דְּחַיֵּיב דְּשַׁכִּיחִי רַבִּים וּמִזְקֵי אֲבָל בְּרה"ר דְּלִיכָּא לְמֵיחַשׁ אֶלָּא לְנֶזֶק יְחִידִי פְּטוּר וּכְה"ג תַּנְיָא בְּהַמְנִיחַ (לעיל לב:) גְּבִי הַמְבַקֵּעַ וּלְפִי פִּי ר"י קָשֶׁה לְמָה הוּא חַיָּיב בְּנִזְקֵי בְּעַל חָצֵר אם נָפַל שׁוֹרוֹ לְבוֹר כֵּיוָן שֶׁהַחוֹפֵר מְשׁוֹלֵם נִזְקֵי הֶחָצֵר עַל בַּעַל חָצֵר לְמוֹלִיכָיו:

ת"ר הַחוֹפֵר בּוֹר בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר. וְי"ס שֶׁכְּתוּב בְּהֶן בְּרה"ר וּפְתָחוֹ לְרה"ר וְהָכִי מַתְנֵיָא בְּתוֹסֶפְתָּא (פ"ו) וְק"ק דְּה"ל לְמֵימַר הַחוֹפֵר בּוֹר בְּרה"ר אֲבָל אֵין לְהַקְפִּיד מְשׁוּם דְּקָאֵי אַדַּאֲנַן דְּמַתְנִיתִין דְּאַיְירֵי שֶׁהִפְתָּח בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת אִצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאַיְירֵי בְּאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁהַבּוֹר וְהַפְּתָח בְּמָקוֹם אֶחָד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים:

עַל הַכְּרַיָּיה לֹא כ"ש. בְּמַכְלְתִּין אָמְרִינַן מִכָּאן שֶׁאֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין אֲבָל בְּשֹׁ"ש שָׁלְנוּ אֵין סוֹבֵר כֵּן כְּדִפְרֵישׁית בְּרֵישׁ הַמַּסֶּכֶת (דף ב.): [עיין תוס' לעיל ד:; ד"ה ועדים]

בבור

וְתָנֵי זְבָחָה לֵימָא כְּתַנָּאֵי בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְגֵר וְנִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ וְחָבַל בָּהּ בְּחֵיֵּי הַגֵּר נוֹתֵן דְּמֵי וְלָדוֹת לַגֵּר לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר חָבַל בְּחֵיֵּי וְתָנֵי חָדָא פָּטוּר מַאי לָאו תַּנָּאֵי נִינְהוּ לְרַבָּה וַדַּאי תַּנָּאֵי הִיא אֶלָּא לְרַב חִסְדָּא מִי לֵימָא תַּנָּאֵי הִיא ל"ק הָא רַבָּנָן הָא רשב"ג אִי רשב"ג מַאי אִרְיָא לְאַחַר מִיתָה אֲפִי' מֵחַיִּים נְמִי אית לֵהּ פַּלְגָּא מֵחַיִּים אית לֵהּ פַּלְגָּא לְאַחַר מִיתָה כּוּלֵּיהּ וְאִיבָּעֵית אֵימָא הָא וְהָא רשב"ג כָּאן בְּשֶׁבַח וְלָדוֹת כָּאן בִּדְמֵי וְלָדוֹת אַמְרֵי מִשְׁבַּח וְלָדוֹת לִישְׁמַע דְּמֵי וְלָדוֹת וּמִדְּרשב"ג לִישְׁמַע לְרַבָּנָן אַמְרֵי לֹא שְׁבַח וְלָדוֹת דִּלְמָא דַּעְתֵּיהּ אַשְׁטָרָא אוֹ דִלְמָא דַּעְתֵּיהּ נְמִי אַשְׁטָרָא א"ל עֲנִי מוֹרֵי וְכִי לָצוּר ע"פ צְלוֹחִיתוֹ הוּא צָרִיךְ א"ל לָצוּר וְלָצוּר אָמַר רַבָּה מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד גֵּר וּמֵת הַגֵּר וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ מוֹצִיאִין אוֹתוֹ מִיָּדוֹ מ"ט בְּיָדוֹן דְּמִית לֵיהּ גֵּר פָּקַע לֵיהּ שִׁעְבּוּדֵיהּ מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל גֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל וּמֵת הַגֵּר וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ זֶה קָנָה בְּנֶגֶד מָעוֹתָיו וְזֶה קָנָה אֶת הַשְּׁאָר וְאַמַּאי תִּקְנֵי לֵיהּ חֲצִירוֹ דְּהָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא חֲצִירוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ אָמְרֵי הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן דְּלֵיתֵיהּ בְּחָצֵר [מְצִי] קָנֵי כָּל הֵיכָא דְּאִיתָא לְדִידֵיהּ דְּאִי בָּעֵי מִקְנֵי [מְצִי] קָנֵי קָנְיָא לֵיהּ [נְמִי] חֲצִירוֹ כָּל הֵיכָא דְּלֵיתֵיהּ לְדִידֵיהּ דְּאִי בָּעֵי לְמִיקְנֵי לָא קָנְיָא וְהִלְכְתָא דְּלֵיתֵיהּ בַּחֲצִירוֹ דְּלֹא קָנָה: **מתני'** הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר אוֹ בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"י בִּרה"י וּפְתָחוֹ לִרה"ר חַיָּיב: **גמ'** ת"ר הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"י וּפְתָחוֹ לִרה"ר אַחַר חַיָּיב: (בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"י) חַיָּיב וְזֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה דִּבְרֵי ר' יִשְׁמָעֵאל ר"ע אוֹמֵר הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ וְזֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה אֲמַר רַבָּה בְּבוֹר בִּרה"ר כ"ע לֹא פְּלִיגִי דְּמִיחַיֵּיב מ"ט אָמַר קְרָא כִּי יִפְתַּח וְכִי יִכְרֶה אִם עַל פְּתִיחָה חַיָּיב עַל כְּרִייָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן אֶלָּא שֶׁעַל עָסְקֵי פְּתִיחָה וְעַל עָסְקֵי כְּרִייָה בָּאָה לוֹ לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא

בבור

לְרַבָּה וַדַּאי. ע"כ מוֹקֵי לְמִילְתֵיהּ כְּתַנָּאֵי דְּהוּא אָמַר חַיָּיב וְהָא דְּתָנֵי פָּטוּר לֹא מְצִי מוֹקֵי חִסְדָּא וַדַּאי. א"כ מַאי אִרְיָא לְאַחַר מִיתָה חַיָּיב בְּשֶׁבַח וְלָדוֹת וְאַלִּיבָּא דְּר"ש דְּאָמַר אִשָּׁה בְּלָקֶת בְּהוּ וְהִיא קַיֶּימֶת: וְהָא. דְּתָנֵי פָּטוּר רַבָּנָן הִיא דְּאָמְרִי כּוּלֵּיהּ דְּבַעל וְהָרֵי הוּא מֵת וְזָכָה זֶה מִן הַהֶפְקֵר אֲבָל רַבָּה לֹא מְצִי לְתָרוּצֵי מִידֵּי דְּהָא אִיהוּ אָמַר אִשָּׁה זְכָתָה בְּחֶלֶק בְּעָלָה מִן הַהֶפְקֵר הוֹאִיל וְהִיא הָיְתָה מְעוּבֶּרֶת וּמֵחֲזֶקֶת בְּהֶן בְּשָׁעַת מִיתָה וְאַמַּאי פָּטוּר מִשְּׁבַח וְלָדוֹת וּמִדְּמֵי וְלָדוֹת דִּידֵיהּ נִינְהוּ: **מַאי אִרְיָא לְאַחַר מִיתָה.** הַגֵּר דְּתָנֵי חַיָּיב לִיתֵּן לָהּ חֶלְקָהּ: **מֵחַיִּים.** דְּגַר: **נְמִי.** חַיָּיב לִיתֵּן לָהּ חֶלְקָהּ: **לְאַחַר מִיתָה.** הַגֵּר: בּוֹלֵיהּ. דְּזוֹכֶה בְּחֶלֶק שְׁבַח וְלָדוֹת שֶׁל בְּעָלָהּ: **אַמְרֵי.** א"כ קַשְׁיָא לְרַב חִסְדָּא דְּמִשְּׁבַח וְלָדוֹת וּמִדְּרש"ג לִישְׁמַע לְרַבָּנָן אַמְרֵי לֹא שְׁבַח וְלָדוֹת דִּלְמָא דַּעְתֵּיהּ אַשְׁטָרָא אוֹ דִלְמָא דַּעְתֵּיהּ נְמִי אַשְׁטָרָא א"ל עֲנִי מוֹרֵי וְכִי לָצוּר ע"פ צְלוֹחִיתוֹ הוּא צָרִיךְ א"ל לָצוּר וְלָצוּר אָמַר רַבָּה מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד גֵּר וּמֵת הַגֵּר וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ זֶה קָנָה בְּנֶגֶד מָעוֹתָיו וְזֶה קָנָה אֶת הַשְּׁאָר וְאַמַּאי תִּקְנֵי לֵיהּ חֲצִירוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ אָמְרֵי הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן שֶׁלֹּא הִנִּיחַ לוֹ בְּעַל הַחָצֵר מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ כְּלוּם אֲבָל אִם הִנִּיחַ לוֹ מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ כְּלוּם קָנָה וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן שֶׁהִנִּיחַ לוֹ מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ כְּלוּם וְלֹא הִנִּיחַ לוֹ וְהָכִי מַתְנֵיתִין בְּחָצֵר שֶׁאֵין מִשְׁתַּמֶּרֶת אֲבָל בְּחָצֵר שֶׁמִּשְׁתַּמֶּרֶת אֲפִילּוּ הִנִּיחַ לוֹ מָקוֹם לְהַנִּיחַ בּוֹ כְּלוּם לֹא קָנָה עַד שֶׁיַּנִּיחַ בּוֹ כְּלִי אוֹ פֵּרוֹת: **בּוֹר בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר.** פֵּירֵשׁ בְּקוּנְטְ' וְהַפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְה"ה אִם מִתְּחִילָּה סְמָכִיהּ לִרה"ר וְלֹא הוּצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּהַפְקֵר רְשׁוּתוֹ אֶלָּא מִשּׁוּם דְּמַשְׁמַע לֵיהּ לִישְׁנָא דְּפְתָחוֹ לִרה"ר בְּאֶמְצַע רה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר פָּטוּר דְּמוֹקֵי שְׁלָא הִפְקִיר לֹא רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ וּמַעִיקָּרָא ס"ד בְּשֶׁהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ וְהִיזְּקוּ מְשׁוּם דְּמַשְׁמַע לֵיהּ וּפְתָחוֹ לִרה"ר בְּאֶמְצַע רה"ר: **בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר אַחַר.** פ"ה שֶׁהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ אוֹתָהּ שִׁפּוּי הַבּוֹר בְּתוֹכָהּ אֵין נִרְאֶה שֶׁר"ל שֶׁפְּתָחוֹ לִרה"ר שֶׁל אָדָם אַחֵר וּבָא אוֹתוֹ אָדָם וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ לוֹמַר אוֹתָהּ בִּלְשׁוֹן נְקֵבָה אֶלָּא מַשְׁמַע שֶׁרוֹצֶה לְפָרֵשׁ הַכֹּל בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וְלָשׁוֹן אַחֵר אֵינוֹ מְיוּשָּׁב לְפִירוּשׁ זֶה וְאֵין לְהַקְשׁוֹת אִמַּאי אִצְטְרִיךְ לְמִתְנֵי בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר אַחַר ה"ל לְמֵימַר הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וְתו לֹא דְּאִגַּב אַחֲרִינֵי נָקֵט הָכִי וּפֵירֵשׁ לָנוּ שֶׁהַבּוֹר וְהַפְּתָח הַכֹּל עוֹשֶׂה בִּרְשׁוּתוֹ וְר"י מְפָרֵשׁ בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר אַחַר דְּהֵיינוּ שֶׁחָפַר בּוֹר בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת חֲבֵירוֹ וְאִצְטְרִיךְ דְּלֹא פְּתִימָא פְּתָחוֹ לִרה"ר הוּא דְּחַיֵּיב דְּשַׁכִּיחִי רַבִּים וּמִזְקֵי אֲבָל בִּרה"ר דְּלִיכָּא לְמֵיחַשׁ אֶלָּא לְנֶזֶק יְחִידִי פָּטוּר וּכְה"ג תַּנְיָא בְּהַמְנִיחַ (לעיל לב:) גְּבִי הַמְבַקֵּעַ וּלְפִי פִּי ר"י קָשֶׁה לְמָה הוּא חַיָּיב בְּנִזְקֵי בְּעַל חָצֵר אִם נָפַל שׁוֹרוֹ לְבוֹר כֵּיוָן שֶׁהַחוֹפֵר מְשׁוֹלֵם נִזְקֵי הֶחָצֵר עַל בַּעַל חָצֵר לְמוֹלִיכָיו: **ת"ר** הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"י וּפְתָחוֹ לִרה"ר. וְי"ס שֶׁכְּתוּב בְּהֶן בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר וְהָכִי מַתְנֵיָא בְּתוֹסֶפְתָּא (פ"ו) וְק"ק דְּה"ל לְמֵימַר הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וְלָמָּה לִי לְמֵימַר אִם עַל פְּתִיחָה חַיָּיב אִם עַל כְּרִייָה חַיָּיב אֲבָל אֵין לְהַקְפִּיד מְשׁוּם דְּקָאֵי אַדַּאֲנַן דְּמַתְנִיתִין דְּאַיְירֵי שֶׁהִפְתָּח בִּרְשׁוּת אַחֶרֶת אִצְטְרִיךְ לְאַשְׁמוּעִינַן דְּאַיְירֵי בְּאוֹתוֹ עִנְיָן שֶׁהַבּוֹר וְהַפְּתָח בְּמָקוֹם אֶחָד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים: **עַל** הַכְּרַיָּיה לֹא כ"ש. בְּמַכְלְתִּין אָמְרִינַן מִכָּאן שֶׁאֵין עוֹנְשִׁין מִן הַדִּין אֲבָל בְּשֹׁ"ש שָׁלְנוּ אֵין סוֹבֵר כֵּן כְּדִפְרֵישׁית בְּרֵישׁ הַמַּסֶּכֶת (דף ב.): אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנָן הִיא דְּאָמְרִי כּוּלֵּיהּ דְּבַעל וְהָרֵי הוּא מֵת וְזָכָה זֶה מִן הַהֶפְקֵר אֲבָל רַבָּה לֹא מְצִי לְתָרוּצֵי מִידֵּי דְּהָא אִיהוּ אָמַר אִשָּׁה זְכָתָה בְּחֶלֶק בְּעָלָהּ מִן הַהֶפְקֵר הוֹאִיל וְהִיא הָיְתָה מְעוּבֶּרֶת וּמֵחֲזֶקֶת בְּהֶן בְּשָׁעַת מִיתָה וְאַמַּאי פָּטוּר מִשְּׁבַח וְלָדוֹת וּמִדְּמֵי וְלָדוֹת דִּידֵיהּ נִינְהוּ: **מַאי אִרְיָא לְאַחַר מִיתָה.** הַגֵּר דְּתָנֵי חַיָּיב לִיתֵּן לָהּ חֶלְקָהּ: **מֵחַיִּים.** דְּגַר: **נְמִי.** חַיָּיב לִיתֵּן לָהּ חֶלְקָהּ: **לְאַחַר מִיתָה.** הַגֵּר: בּוֹלֵיהּ. דְּזוֹכֶה בְּחֶלֶק שְׁבַח וְלָדוֹת שֶׁל בְּעָלָהּ: **אַמְרֵי.** א"כ קַשְׁיָא לְרַב חִסְדָּא דְּמִשְּׁבַח וְלָדוֹת וּמִדְּרש"ג לִישְׁמַע לְרַבָּנָן אַמְרֵי לֹא שְׁבַח וְלָדוֹת דִּלְמָא דַּעְתֵּיהּ אַשְׁטָרָא אוֹ דִלְמָא דַּעְתֵּיהּ נְמִי אַשְׁטָרָא א"ל עֲנִי מוֹרֵי וְכִי לָצוּר ע"פ צְלוֹחִיתוֹ הוּא צָרִיךְ א"ל לָצוּר וְלָצוּר אָמַר רַבָּה מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד גֵּר וּמֵת הַגֵּר וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ זֶה קָנָה בְּנֶגֶד מָעוֹתָיו וְזֶה קָנָה אֶת הַשְּׁאָר וְאַמַּאי תִּקְנֵי לֵיהּ חֲצִירוֹ דְּהָאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בַּר חֲנִינָא חֲצִירוֹ שֶׁל אָדָם קוֹנָה לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ אָמְרֵי הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן דְּלֵיתֵיהּ בְּחָצֵר [מְצִי] קָנֵי כָּל הֵיכָא דְּאִיתָא לְדִידֵיהּ דְּאִי בָּעֵי מִקְנֵי [מְצִי] קָנֵי קָנְיָא לֵיהּ [נְמִי] חֲצִירוֹ כָּל הֵיכָא דְּלֵיתֵיהּ לְדִידֵיהּ דְּאִי בָּעֵי לְמִיקְנֵי לָא קָנְיָא וְהִלְכְתָא דְּלֵיתֵיהּ בַּחֲצִירוֹ דְּלֹא קָנָה: **מתני'** הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"ר אוֹ בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"י בִּרה"י וּפְתָחוֹ לִרה"ר חַיָּיב: **גמ'** ת"ר הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"י וּפְתָחוֹ לִרה"ר אַחַר חַיָּיב: (בִּרה"ר וּפְתָחוֹ לִרה"י) חַיָּיב וְזֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה דִּבְרֵי ר' יִשְׁמָעֵאל ר"ע אוֹמֵר הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא הִפְקִיר בּוֹרוֹ וְזֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה אֲמַר רַבָּה בְּבוֹר בִּרה"ר כ"ע לֹא פְּלִיגִי דְּמִיחַיֵּיב מ"ט אָמַר קְרָא כִּי יִפְתַּח וְכִי יִכְרֶה אִם עַל פְּתִיחָה חַיָּיב עַל כְּרִייָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן אֶלָּא שֶׁעַל עָסְקֵי פְּתִיחָה וְעַל עָסְקֵי כְּרִייָה בָּאָה לוֹ לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא

בבור

אַפְקְרֵהּ לָךְ רְשׁוּתִי לְאוֹ לְאַחֵויבֵי אֲנָא בְּהַזִּיקָא אַפְקְרֵהּ: **אם על פותחו.** שֶׁחָפְרוּ אַחֵר וְכִסָּהוּ וּבָא אַחֵר וְגִילָּהוּ: **בָּאָה** לוֹ. שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק בּוֹ אֶלָּא שֶׁבָּרְחוּ אוֹ שֶׁפְּתָחוֹ דְּהֵיינוּ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים שֶׁאֵין הַקַּרְקַע שֶׁלּוֹ:

בעל

וְתָנֵי – ויש לפרש כוונת הברייתא, שזכה מי ששייך אצלו זכיה, כשחבל בה לאחר מיתת הגר **זָכְתָה** האשה בדמי הולדות, כדברי רבה. וכשחבל בה בחיי הגר זכה החובל בדמיהן כיון שהוא מוחזק.

שואלת הגמרא: **לֵימָא כְּתַנָּאֵי** – שמא רבה ורב חסדא נחלקו במחלוקת תנאים. ששנינו בברייתא, **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְגֵר וְנִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ, וְחָבַל בָּהּ** אדם אחר **בְּחַיֵּי** בעלה **הַגֵּר** ומתו ולדותיה, **נוֹתֵן** המזיק את **דְּמֵי הַוְלָדוֹת לַגֵּר**, שכן זכתה התורה את דמי הולדות לבעל. אך באופן שחבלו בה **לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר** ויצאו ילדיה ומתו, ואין לגר יורשים, **תָּנֵי חֲדָא** – בברייתא אחת שנינו **שְׁחַיָּיב** המזיק לשלם לאשה את דמי הולדות, משום שכשמת הגר זכתה בולדותיה מן ההפקר, **וְתָנֵי חֲדָא** – בברייתא השניה שנינו שהמזיק **פָּטוּר** מלשלם את דמי הולדות, משום שכשמת הגר לא זכתה האשה בולדות אלא נעשו הפקר ולא נתחייב החובל כלום. **מַאי לָאו** – האם לא מצינו אם כן שמחלוקת רבה ורב חסדא **כְּתַנָּאֵי נִינְהוּ** – כמחלוקת שתי הברייתות היא, אם החובל בה לאחר מיתת הגר משלם לאשה או פטור לגמרי, ואם כן מדוע לא פירש כל אחד מהאמוראים שהוא סובר כהתנא שאמר כן. משיבה הגמרא: אמנם לְשיטת **רַבָּה** הסובר שבמיתת הגר זכתה האשה בולדות וחייב לשלם לה, **וְדַאי תַּנָּאֵי הִיא** – בהכרח יש לומר שנחלקו תנאים בדינו, שאינו יכול לבאר באופן אחר את דברי הברייתא ששנינו בה שהמזיק פטור. **אֶלָּא** לְפי **רַב חִסְדָּא** הסובר שאחר מיתת הגר לא זכתה האשה בולדות ופטור החובל מדמיהם, **מִי לֵימָא תַּנָּאֵי הִיא** – האם מוכרח הוא לומר שנחלקו שתי הברייתות בדינו, והוא סובר כהברייתא הפוטרת. מיישבת הגמרא: **לֹא קַשְׁיָא** על רב חסדא מהברייתא המחייבת לשלם לאשה, משום שרב חסדא לא פטר אלא מדמי ולדות, ואף ברייתות אלו סוברות שהחובל בה לאחר מיתת הגר פטור מדמי הולדות. אלא נחלקו הברייתות לענין דמי שבח האשה מחמת הולדות, **הָא** – הברייתא ששנינו בה שפטור המזיק, נשנתה כשיטת **רַבָּנָן** הסוברים שרק לבעל זיכתה תורה את שבח הולדות, וכשמת הבעל פטור המזיק. **וְהָא** – הברייתא ששנינו בה שחייב לאשה, נשנתה כשיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** הסובר שכשחבל בה בחיי הגר חולקין את דמי שבח הולדות בין הבעל והאשה, ולכך שנינו שכשמת הגר והאשה קיימת, אין נפטר החובל מלשלם לאשה את חלקה בדמי שבח הולדות, כמו בחבל בה בחיי הגר.

שואלת הגמרא: **אִי** ברייתא זו שחייב לשלם לאשה בשיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** נאמרה, **מַאי אִרְיָא** – מדוע דין הברייתא נאמר דווקא בחובל בה **לְאַחַר מִיתָה** של הגר, והלא **אֲפִילּוּ** כשחבל בה **מֵחַיִּים** – בחייו **נַמִּי אִית לָהּ פַּלְגָּא** – זוכה האשה במחצית מדמי שבח הולדות. מיישבת הגמרא: אמנם כשחבל בה **מֵחַיִּים אִית לָהּ פַּלְגָּא** – זוכה האשה במחצית מדמי שבח הולדות, שהרי גם לבעלה יש זכות בזה, אך הברייתא באה להשמיענו שכשחבל בה **לְאַחַר מִיתָה** של הגר, זכתה האשה **בכּוּלֵּיהּ** – בכל דמי השבח, שכיון שמת הבעל זוכה האשה אף בחלק בעלה, ומשלם החובל את כל דמי השבח לאשה.

מיישבת הגמרא את הברייתות לפי רב חסדא באופן אחר: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא**, שלא נחלקו הברייתות בדינו של רב חסדא, וסוברות שתי הברייתות שאף כשחבל בה לאחר מיתת הגר לא זכתה האשה בדמי הולדות, ופטור החובל מלשלם אותם. ואין צריך לפרש שברייתא אחת נשנית כרבן שמעון בן גמליאל והאחרת כרבנן, אלא **הָא וְהָא** – שתי הברייתות נשנו כשיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** הסובר שזכאית האשה במחצית דמי שבח הולדות, ולכן **כָּאן** – הברייתא הסוברת שהחובל אחר מיתת הגר משלם לאשה, כוונתה שחייב **בְּשֶׁכָּבָה הוֹלָדוֹת** את כולו לאשה, שכיון שמת הבעל ונכסיו הפקר, זוכה האשה אף בחלק בעלה בשבח זה. ואילו **כָּאן** – הברייתא ששנינו בה שהמזיק פטור, היינו **בְּדָמֵי וְלָדוֹת**, שלא זיכתה תורה את דמי הולדות אלא לבעל, וכיון שמת אין לו יורשים, אף אם חבל בה לאחר מיתת הבעל זכה המזיק ונפטר מדמי הולדות.

שואלת הגמרא: **אָמְרֵי**, מדוע סבר רב חסדא שאין האשה זוכה בדמי הולדות אחר מיתת בעלה, והלא **מִדברי** הברייתא לענין **שָׁבַח וְלָדוֹת**, שבחבל בה לאחר מיתת הגר זוכה האשה בכל דמי שבח הולדות, על אף שאם היה חובל בה בחיי הגר לא היתה זוכה אלא במחצית מדמי שבח הולדות, **לִישְׁמַע** – נלמד מכך לענין זכות האשה **בִּדְמֵי וְלָדוֹת**, שאף שכשחבל בה בחיי הגר אין האשה זוכה בהן, אך אם חבל בה לאחר מיתתו תזכה בהן, כמו שזכתה במחצית מדמי שבח הולדות שהיה של בעלה. **וְאִי** שרק בדעת רבן שמעון בן גמליאל מצינו כן, שסובר שבחיי הגר זוכה האשה במחצית שבח ולדות ואחר מיתתו זכתה בכולו, מכל מקום **מִדְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לִישְׁמַע** – נלמד שאף **לְרַבָּנָן** הסוברים שכשחבל בה בחיי בעלה הגר, שבח הולדות הוא רק של בעל, אך כשחבל בה לאחר מיתת בעלה הגר יהיה הדין שזוכה האשה בדמי הולדות ובשבח הולדות, כשם שלשיטת רבן שמעון בן גמליאל זוכה האשה לאחר מיתת בעלה בכל מה שהיה שייך לבעל, שהרי לא נחלקו חכמים על רבן שמעון בן גמליאל בענין זכיית האשה במה שהיה ראוי הבעל לזכות, ומדוע סבר רב חסדא שאין האשה זוכה בדמי הולדות כשחבל בה לאחר מיתת הגר.

מיישבת הגמרא: **אָמְרֵי, לֹא** – אין לדמות דין שבח ולדות לדין דמי ולדות, משום שרק **בְּשָׁבַח וְלָדוֹת**, כיון **דְּשַׁיְּיכָא יָדָהּ בְּגַוַּויְיהוּ** – שאף בחיי הגר יש לאשה זכות בהם, לכך כשחבל בה לאחר מיתת הגר **זַכְיָא** האשה **בְּהוּ בְּכוּלֵּיהוּ** – בכל דמי שבח הולדות, אבל גבי **דְּמֵי וְלָדוֹת**, כיון דְּבחיי הגר **לָא שַׁיְּיכָא יָדָהּ בְּגַוַּויְיהוּ** – אין לאשה זכות כלל בהם ורק הבעל זוכה בהן, הלכך כשחבל בה לאחר מיתת הגר **לֹא זַכְיָא** האשה **בְּהוּ** – בולדות ובדמיהן **כְּלָל**, אלא הן הפקר ופטור המזיק מלשלם דמי הולדות:

אגב שנתבאר במשנתינו דין זכיית המזיק בדמי הולדות של גר שמת, משום שהן הפקר, מביאה הגמרא דינים נוספים בזכיה מנכסים של גר שמת. **בָּעֵי מִינַּיהּ** – שאל **רַב יְיבָא סָבָא מֵרַב נַחְמָן**, ישראל **הַמַּחֲזִיק בְּשֶׁטָּרוֹתָיו שֶׁל גֵּר** – בשטר ששיעבד בו ישראל אחר את קרקעותיו לגר, ומת הגר, **מַהוּ** דין זכיית המחזיק בנייר של שטרות הללו, האם **מַאן דְּמַחֲזִיק בְּשִׁטְרָא** – אדם המחזיק בשטר שיש בו זכות ממון, רק **אַדַּעְתֵּיהּ דְּאַרְעָא הוּא דְּמַחֲזִיק** – על דעת לזכות בקרקע המשועבדת בשטר הוא מחזיק, **וּבְאַרְעָא הָא לֵית לֵיהּ אֲחָזִיק** – והרי אינו מוחזק בקרקע ולכך אין לו לזכות בקרקע, **וּשְׁטָרָא נַמִּי לֵית לֵיהּ קָנָה** – וגם את הנייר של השטר לא קנה משום **דְּלַאו אַדַּעְתֵּיהּ אַשְׁטָרָא** – שאין דעתו לזכות בנייר, ואם בא ישראל אחר והחזיק בנייר קנאו. **אוֹ דִלְמָא** – שמא **אַדַּעְתֵּיהּ נַמִּי אַשְׁטָרָא** – נתכוין גם לזכות בגוף השטר, ולכך זכה בו בהחזקתו. **אָמַר לֵיהּ** רב נחמן לרב ייבא סבא, **עָנֵי מוֹרִי** – ענני אדוני, איך אפשר לצדד שנתכוין המחזיק לזכות בגוף השטר, **וְכִי** בכדי **לְצוֹר** – לקשור את השטר **עַל פִּי צְלוּחִיתוֹ** ולסתמו בו, **הוּא צָרִיךְ** אותו. והרי ודאי אין כוונתו להחזיק אלא כדי לזכות בקרקע על ידי השטר. **אָמַר לֵיהּ** – השיב רב ייבא סבא לרב נחמן, אכן נסתפקתי בענין זה אם יכול המחזיק לומר נתכוונתי לזכות בגוף הנייר **לְצוֹר וְלִצְוֹר** – אף שאין לו שום צורך בזה אלא לצור על פי צלוחיתו.

אָמַר רַבָּה, מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל בְּיַד גֵּר – לוה ישראל מעות מהגר והניח לו הישראל משכון על הלוואתו, **וּמֵת הַגֵּר** ונעשו נכסיו הפקר, **וְבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ** – במשכון של הישראל, בית דין **מוֹצִיאִין אוֹתוֹ** – את המשכון **מִיָּדוֹ** של המחזיק בו, ומחזירים אותו ללוה. **מַאי טַעְמָא** אין מועיל תפיסתו במשכון, **דִּכְיוָן דְּמִית לֵיהּ גֵּר, פָּקַע לֵיהּ שִׁעְבּוּדֵיהּ** – נפקע השעבוד שהיה לגר על הישראל במשכון זה מחמת ההלואה, וחזר המשכון לרשותו של הלוה, ואין הישראל יכול לזכות בו. ואם היה **מַשְׁכּוֹנוֹ שֶׁל גֵּר בְּיַד יִשְׂרָאֵל** – לוה גר מעות מישראל והניח לו הגר משכון על הלוואתו, והיה שוה יותר מכדי הדמים שהלוה לו הישראל עליו, **וּמֵת הַגֵּר** ונעשו נכסיו הפקר, **וּבָא יִשְׂרָאֵל אַחֵר וְהֶחֱזִיק בּוֹ** – במשכון של הגר, הדין הוא **שֶׁזֶּה** – המלוה **קָנָה** במשכון זכות **בְּנֶגֶד מָעוֹתָיו** שהלוה לגר, **וְזֶה** – המחזיק במשכון, **קָנָה אֶת הַשְּׁאָר** – מה ששוה המשכון יותר מהמעות שהיה הגר חייב לישראל. מקשה

המשך בעמוד קצח

בְּבוֹר בִּרְשׁוּתוֹ, והפקיר רשותו מסביב, **רַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ נַמִּי חַיָּיב,** דכתיב (שם) 'בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם', ומבואר **דִּבְבוֹר דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים קָאָמַר רַחֲמָנָא** לחייבו בנזקיו. **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר** שפטור, שיכול החופר לטעון לא הפקרתי רשותי כדי להתחייב בנזקי הבור, ו'בעל הבור', אין הכוונה לבעלות ממונית על גוף הבור, אלא 'בַּעַל הַתַּקָּלָה', כלומר, גורם התקלה והזיקן, והיינו חופר הבור.

שואלת הגמרא: **אֶלָּא מַאי 'זֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה'** דְּהוסיף **וְקָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא,** שמשמעו 'זהו' ולא אחר, והלא לדברי רבה רבי עקיבא סובר שגם בור ברשות הרבים אמור בתורה לחיוב. משיבה הגמרא: אין כוונתו למעט 'זהו' ולא אחר, אלא כוונתו לטעון לרבי ישמעאל, מדוע פטרת בבור ברשותו, והלא **זֶהוּ בּוֹר שֶׁפָּתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִלָּה לְתַשְׁלוּמִין,** כלומר, הוא הבור שנזכר בתורה בחיוב התשלומים, וכפי שדרשנו מ'בעל הבור ישלם'.

דעה שניה בביאור מחלוקת רבי עקיבא ורבי ישמעאל: **וְרַב יוֹסֵף אָמַר, בְּבוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד,** והפקיר רשותו שסביב בורו, **כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּמְחַיֵּיב, מַאי טַעְמָא, 'בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם' אָמַר רַחֲמָנָא,** ומבואר **דִּבְבוֹר דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים עָסְקִינַן** במקרא זה המחייבו בתשלומים. אלא **כִּי פְּלִיגִי** רבי עקיבא ורבי ישמעאל, **בְּבוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר, בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים נַמִּי חַיָּיב** החופרו בנזקיו, **דִּכְתִיב** בפסוק שני אופנים לחייב הבור 'כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר' **וְ'כִי יִכְרֶה** אִישׁ בּוֹר'. ו'כי יכרה' מיותר, שהרי **אִם עַל פְּתִיחָה** של כיסוי בור **חַיָּיב, עַל כְּרִייָה** של בור מתחילתו **לֹא כָּל שֶׁכֵּן, אֶלָּא** בא הכתוב ללמדך **שֶׁעַל עָסְקֵי פְּתִיחָה וְעַל עָסְקֵי כְּרִייָה בָּאָה לוֹ** האחריות לנזקי הבור, אף אם אינו ברשותו. **וְרַבִּי עֲקִיבָא** סבר, שלא חייבה תורה בחפר בור ברשות הרבים, ורק בחפר בור ברשותו חייבה אותו מחמת בעלותו על הבור. ועל דרשת רבי ישמעאל הוא משיב, **הָנְהוּ מִיצְרֵךְ צְרִיכִי** – שני האופנים נצרכים להכתב ואין כאן יתור, **דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'כִּי יִפְתַּח** איש בור ולא יכסנו', **הָוֶה אָמֵינָא פּוֹתֵחַ הוּא דְּבָעֵי לֵיהּ** [–דִּי לוֹ] **בְּכִסּוּי** הבור כדי להפטר, כיון שלא חפרו, אבל **הַכּוֹרֶה** בור חדש **לֹא** [**סָגֵי לֵיהּ** להפטר מנזקי הבור **בְּכִסּוּי** לבד, אלא חייב בנזקיו **עַד דְּמָאֵים** לֵיהּ – עד שיסתום את חללו בעפר, לכך הוסיפה תורה 'וכי יכרה איש בור ולא יכסנו' ללמדנו שאף הכורה בור מתחילתו אינו חייב אם כיסהו. **וְאִי כָּתַב רַחֲמָנָא** רק **'כִּי יִכְרֶה** איש בור ולא יכסנו', **הָוֶה אָמֵינָא בְּרִייָה בְּעֵי כִּסּוּי, מְשׁוּם דְּעָבַד מַעֲשֶׂה** חפירת בור, **אֲבָל פּוֹתֵחַ** בור קיים **דְּלָא עָבַד מַעֲשֶׂה** חפירה, **אֵימָא דִּכְסּוּי נַמִּי לָא בָּעֵי** כדי להפטר מנזקיו, **קָא מַשְׁמַע לָן** הכתוב 'כי יפתח', שגם הפותח כיסוי בור חייב בנזקיו עד שיכסנו.

שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא מַאי 'זֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה'** דְּהוסיף **וְקָאָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** שמשמעו זהו ולא אחר, והלא לדברי רב יוסף רבי ישמעאל סובר שגם בור ברשותו אמור בתורה. משיבה הגמרא: אין כוונתו למעט 'זהו' ולא אחר, אלא כוונתו לטעון לרבי עקיבא, מדוע פטרת בבור ברשות הרבים, והלא **זֶהוּ בּוֹר שֶׁפָּתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִלָּה לְנִינְזָקִין,** כלומר, הוא הבור שנזכר בכתוב במעשה הנזק, כפי שלמדנו מ'כי יפתח' ו'כי יכרה', והמשך הכתוב הוא 'ונפל שם שור או חמור'.

מקשה הגמרא על פירושו של רב יוסף: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הַיָּחִיד,** ונפלו בו דרך פתחו שברשות היחיד, **פָּטוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת כֵּן** [–לחפור בעומק רשות הרבים], **לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים.** אבל **הַחוֹפֵר בּוֹרוֹת** עגולים, או **שִׁיחִין** – חפירות עשויות כמלבן, ארוכות וצרות, **וּמְעָרוֹת** – חפירות מרובעות מקורות אלא שיש להם פתח שאפשר ליפול דרכו, **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיָּיב** בנזקי הנופל שם. **וְהַחוֹפֵר בּוֹרוֹת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד הַסְמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, כְּגוֹן אֵלּוּ הַחוֹפְרִים** בורות בגבול רשותם הסמוכה לרשות הרבים **לְצוֹרֶךְ הנחת אוּשִׁין** – יסודות לחומת ביתם, **פָּטוּר. וְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּיב** בחופר לאושין, **עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מְחִיצָה** גבוהה **עֲשָׂרָה** טפחים לפני החפירות, **אוֹ עַד שֶׁיַּרְחִיק** את החפירות לתוך רשותו **מִמָּקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי אָדָם וּמִמָּקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי בְּהֵמָה אַרְבָּעָה טְפָחִים.**

ולכאורה דברי הרישא והסיפא סותרים זה את זה, שברישא משמע שבכל אופן שחפר ברשותו, אף שהפקיר רשותו שסביב הבור ומהלכים שם בהיתר פטור, ואילו בסיפא מבואר שהחופר ברשותו לאושין פטור, ומשמע **דְּמָעְמָא** דפטור הוא רק משום **דְּחפר לְאוּשִׁין** שדרך העולם לחפור בורות אלו, ולא פשע בחפירתם. **הָא** אם חפר ברשותו סמוך לרשות הרבים **לַאו לְאוּשִׁין** אלא בור סתם, **חַיָּיב.** ומעתה, **הָא מַנִּי** – ברייתא זו בשיטת מי שנויה, **בְּשִׁלְמָא לְרַבָּה** שפירש שמחלוקת התנאים היא בבור ברשותו, אפשר לדחוק ולהעמיד, שהרי**ְשָׁא** שנויה כשיטת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל** הפוטר בבור ברשותו, **וְרִיפְתָּא** שלא פטרה אלא בחופר לאושין, שנויה כשיטת **רַבִּי עֲקִיבָא,** המחייב בבור ברשותו כשהפקיר רשותו מסביב, והשמיענו התנא שבחופר לאושין גם לשיטתו פטור, כיון שדרך לחפור כן. **אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף** שפירש שמחלוקת התנאים היא בבור ברשות הרבים, אבל בבור ברשותו מודים כולם שחייב, **בְּשִׁלְמָא** **סֵיפָא** שמשמע שהחופר ברשותו סתם חייב, **דִּבְרֵי הַכֹּל** היא. **אֶלָּא רֵישָׁא** שפטרה בבור ברשותו בכל אופן **מַנִּי** – בשיטת מי שנויה, והרי **לֹא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל** היא, **וְלֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא.**

מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ רַב יוֹסֵף, כּוּלָּהּ כְּדִבְרֵי הַכֹּל הִיא** שנויה, ולכן לא פטר התנא בסיפא בבור ברשותו אלא בחופר לאושין, אבל בחופר ברשותו סתם והפקיר רשותו מסביב חייב, **וּבְרֵישָׁא** מדובר באופן **שֶׁלֹּא הִפְקִיר לֹא רְשׁוּתוֹ** שסביב בורו **וְלֹא** את **בּוֹרוֹ,** ולכן פטור, שטוען לנופל, מה לך ברשותי.

מוסיפה הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, הַשְׁתָּא דְּאוֹקִימְתָּא** – כעת שהעמדת הברייתא **לְפִי רַב יוֹסֵף לְדִבְרֵי הַכֹּל,** אם כן **לְפִי רַבָּה נַמִּי לֹא תּוּקְמָה כְּתַנָּאֵי** [–לא תעמידנה כשני תנאים], אלא **מְדְּרֵישָׁא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סֵיפָא נַמִּי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** ומה שמשמע בסיפא **שִׁמְעָמָא** שפטור החופר ברשותו, הוא רק משום **דְּלְאוּשִׁין, הָא לַאו לְאוּשִׁין חַיָּיב,** היינו **כְּגוֹן דְּאַרְווּחֵי** – שהרחיב החפירות **לִרְשׁוּת הָרַבִּים,** וכיון שחלק מהבור הוא ברשות הרבים גם רבי ישמעאל מודה שחייב, ורק בחופר לאושין פטור כיון שדרך העולם לחפור כן.

שוב מקשה הגמרא על רב יוסף: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפְתָחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, חַיָּיב** בנזקי הבור. אבל אם חפרו ופתחו **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד הַסְּמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים, פָּטוּר.** ומעתה, **בְּשִׁלְמָא לְרַבָּה** שנויה, ולכן פטרה **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא** בבור ברשותו, וחייבה בבור ברשות הרבים. **אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף** הסובר שבבור ברשותו כולם מחייבים, אם כן **בְּשִׁלְמָא רֵישָׁא** שנויה **כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** המחייב גם בבור ברשות הרבים, **אֶלָּא סֵיפָא** שפטרה בחופר בור ברשותו **מַנִּי** – כשיטת מי שנויה, והלא **לֹא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, וְלֹא כְּרַבִּי עֲקִיבָא.** מתרצת הגמרא: **אָמַר לָךְ** רב יוסף, יש להעמיד הסיפא **בְּחוֹפֵר לְאוּשִׁין, וְדִבְרֵי הַכֹּל הִיא,** כמבואר בברייתא לעיל, שבאופן זה כיון שדרך העולם לחפור כן כולם מודים שפטור:

הגמרא מביאה ברייתא המבארת דין החופר בורות לצורך הרבים: **תָּנוּ רַבָּנָן, חָפַר וְפָתַח** בור ברשות הרבים, **וּמָסַר** אותו **לָרַבִּים,** לצורך שתיית מי גשמים המתכנסים בו, **פָּטוּר** מנזקי הבור. אמנם אם **חָפַר וּפָתַח** בור ברשות הרבים, **וְלֹא מָסַר** אותו **לָרַבִּים, חַיָּיב** בנזקי הבור. **וְכֵן** היה **מְנַהֲגוֹ שֶׁל נְחוּנְיָא חוֹפֵר בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת, שָׁהָיָה חוֹפֵר** בורות בדרך לירושלים, **וּפוֹתֵחַ** אותם, שיתמלאו במי גשמים, **וּמוֹסֵר** אותם **לָרַבִּים** לצורך שתיית עולי רגלים. **וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בְּדָבָר הַזֶּה, אָמְרוּ, קַיִּים זֶה** [נחוניא] **הֲלָכָה זוֹ** שחפר ומסר לרבים פטור.

תמהה הגמרא: וכי רק **הֲלָכָה זוֹ קַיִּים וְתוּ לֹא** – ולא עוד, מיישבת הגמרא: **אֶלָּא כָּךְ אָמְרוּ** [–אֱמורו], קיים **זֶה אַף הֲלָכָה זוֹ:**

כהמשך למנהגו של נחוניא, מביאה הגמרא מעשה: **תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּבִתּוֹ שֶׁל נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין, שֶׁנִּפְלָה לְבוֹר גָּדוֹל** מלא מים, **בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא** שיבקש עליה רחמים, **בִּשְׁעָה**

המשך בעמוד רכח

רש"י

בַּעַל הַתַּקָּלָה. וּלְעוֹלָם בְּרֵה"ר אֲבָל בִּרְשׁוּתוֹ אע"פ שֶׁהִפְקִיר פָּטוּר כְּדִפְרִישִׁית הָאִי דְּנָקֵט וְלֹא הִפְקִיר דְּאִם הִפְקִיר אַף בִּרְוִיחַ הָוֶה לֵיהּ בּוֹר בִּרְה"ר: וּמַאי זֶהוּ דִּיד"ע. בְּשֶׁלְּמָא זֶהוּ דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְמֵעוּטֵי דִּיד"ע אֶלָּא זֶהוּ דִּיד"ע לְמֵעוּטֵי מַאי הָא בּוֹר בִּרְה"ר נַמִּי אָמוּר בַּתּוֹרָה כְּדִדְרָשִׁינַן: לְתַשְׁלוּמִין. בּוֹר דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים נֶאֱמַר אֵצֶל תַּשְׁלוּמִין בְּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם וּבּוֹר בִּרְה"ר נֶאֱמַר אֵצֶל הַנִּזְקִין כְּדִכְתִיב כִּי יִפְתַּח אִישׁ וְכִי יִכְרֶה וְנָפַל שָׁמָּה וְגוֹ' וְהָכִי קָאָמַר ר"ע אַמַּאי פְּטַרְתָּ בְּבוֹר בִּרְשׁוּתוֹ וְהָלֹא זֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בְּתוֹרָה אֵצֶל תַּשְׁלוּמִין: הֲנָהוּ מֵיצַדְךָ צְרֵיכִי. וּלְעוֹלָם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ דְּהָוֶה לֵיהּ מְמוֹנוֹ שֶׁהוּזַק חַיָּיב מִשּׁוּם דְּקָרְיֵנן בֵּיהּ בְּעֵל הַבּוֹר אֲבָל בִּרְה"ר דְּלָאו מְמוֹנוֹ הוּא פָּטוּר: דְּמָאִים. יִסְתּוֹם וְיִמְלֵא עָפָר: וּמַאי זֶהוּ דִּיד' יִשְׁמָעֵאל. הוֹאִיל וּלְדִידֵיהּ תַּרְוַיְיהוּ כְּתִיבִי: לְנִזְקִין. בּוֹר בִּרְה"ר פָּתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִלָּה כְּשֶׁהִבְעִיר בְּנִזְקוֹ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים דִּבֵּר בּוֹ הַכָּתוּב כִּי יִפְתַּח וְכִי יִכְרֶה וְנָפַל וְאִי קַשְׁיָא מִתְנֵי' מְנִי רַבָּה מוֹקֵי לָהּ בְּר"ע דְּמַחַיֵּיב אִתַּרְוַיְיהוּ וְרַב יוֹסֵף מוֹקֵי לָהּ בְּר' יִשְׁמָעֵאל: פָּטוּר. אִם נָפַל דֶּרֶךְ פִּיו שֶׁבִּרְשׁוּתוֹ וְקֹס"ד אֲפִילּוּ הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ פָּטוּר אֲבָל אִם נִפְתְּחָה הַקַּמִּירָה שֶׁקָּמַר וְכִסָּה בְּרֵה"ר חַיָּיב דְּהַאי תִּנָּא סָבַר חִיּוּבָא דְּבוֹר בְּרֵה"ר הוּא: לְאוּשִׁין. יְסוֹד לְחוֹמַת בֵּירוֹתֵיהֶן עַל פְּנֵי כָּל רוֹחַב הַבִּירָה אֵצֶל רה"ר וְחָבִירוֹ בְּסֵפֶר עֶזְרָא (ד) וְאָשִׁיָּא יְחִיטוּ וּבְגִמְרָא נָפֵל אִשְׁיָתָא (ברכות דף נו.): פָּטוּר. וְהֵיינוּ נַמִּי בְּחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים וְהִפְקִיר רְשׁוּתוֹ דְּלֹא מְצִי לְמֵימַר לֵיהּ מַאי בָּעֵית בִּרְשׁוּתִי הָכָא נַמִּי לֹא מְצִי לְמֵימַר לֵיהּ לְמָּה הִלְכָּה בְּהֶמְתֵּךְ עַל שְׁפָתוֹ דְּהָא בִּרְשׁוּת הָרַבִּים הִיא: וְמַעֲמָא דְּלְאוּשִׁין. שֶׁדֶּרֶךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן וְאֵינוֹ פּוֹשֵׁעַ: הָא לְאוּשִׁין חַיָּיב. אַלְמָא בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ חַיָּיב וְקַשְׁיָא רֵישָׁא לְסֵיפָא: רֵישָׁא. דְּקָתָנֵי בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ פָּטוּר ר' יִשְׁמָעֵאל: וְסֵיפָא. דְּמִיחַיַּיב דְּדַיְיקִינַן הָא לָאו לְאוּשִׁין חַיָּיב ר"ע: אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף. דְּאָמַר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ דְּכוּלֵי עָלְמָא חַיָּיב רֵישָׁא דְּקָתָנֵי פָּטוּר מִנַּי: לֹא רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ. דְּא"ל בִּרְשׁוּתֵיהּ מַאי בָּעֵית וְאַטְרְחָךְ לְאַשְׁמוּעִינ' דְּאַע"ג דְּאִינּוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת כֵּן דַּאֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רְשׁוּת הָרַבִּים מִיהוּ הוֹאִיל וְלִרְשׁוּתוֹ פְּתָחוֹ פָּטוּר: דְּאַרְוִיחַ בֵּהּ אַרְוִיחֵי לֵיהּ"ר. דְּהָוֶה לֵיהּ חוֹפֵר בּוֹר בִּרְה"ר וְהִלְכָךְ טַעֲמָא דְּלְאוּשִׁין הָא לָאו לְאוּשִׁין חַיָּיב: בִּרְה"ר הַסְמוּכָה לִרְה"ר. כְּגוֹן מְקֹצָה מָקוֹם מִרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים דְּהָוֶה לֵיהּ הִפְקִיר רְשׁוּתוֹ פָּטוּר: וּמַמַּר לְבָנַי. עִירוֹ הַבּוֹר זֶה שְׁחָפְרוּ צָרֵיךְ לָכֶם לִשְׁתּוֹת מִי גְּשָׁמִים הַמִּתְכַּנְּסִין שָׁם וּרְאוּיָה לִשְׁתּוֹת בְּהֵמוֹת מִהֶן הֲרֵי הוּא מְסוּר לָכֶם: חוֹפֵר שִׁיחִין. לְעוֹלֵי רְגָלִים בְּדֶרֶכִים: שָׁעָה רִאשׁוֹנָה. שֶׁעֲדַיִין הִיא רְאוּיָה לְהִיוֹת חַיָּה בְּתוֹךְ הַמַּיִם: אֲמַר לְהֶם שָׁלוֹם. תַּעֲלָה וְכֵן שְׁנִיָּה: שְׁלִישִׁית. דְּהָוֶה לֵהּ שְׁהוּת שֶׁתִּצָּא נַפְשָׁהּ אִם יִשְׁנֶהּ שָׁם: אֲמַר לָהֶן. כִּבְר עָלְתָה וְדַאי כִּדְאָמְרִינַן לְקַמָּן דְּפָשִׁיטָא לֵיהּ דְּלֹא תְּמוּת שָׁם: זְבָל שֶׁל רְחֵלִים. אִילּוּ שֶׁל יִצְחָק: וְזִקֵּן מַמְרִיהוּ. אַבְרָהָם: מִצְטַעֵר בּוֹ. לְחַפּוֹר בּוֹרוֹת וּמְעָרוֹת לְעוֹלֵי רְגָלִים: עִם סְבִיבָיו. צַדִּיקִים הַדְּבֵקִים בּוֹ: נִשְׁעֶרֶה מֵאָה. לְשׁוֹן חוֹט הַשְּׂעָרָה: וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו. מַטִּיל אֵימַת מִשְׁפָּטָיו עֲלֵיהֶם: וְתָרַן. לַעֲבוֹר עַל כָּל פִּשְׁעָם: יִוָּתְרוּ חַיָּיו. יִזָּפְקְרוּ חַיָּיו וְגוּפוֹ שָׁמוּרָה אֵל הַבְּרִיּוֹת לְחַטּוֹאת:

תוספות

בְּבוֹר בִּרְשׁוּתוֹ. פִּי' בְּקוּנְטְ' דְּקֶסְבָּר (ור"י) דְּכִי אַפְקְרֵיהּ רְשׁוּתֵיהּ לֹא לֵיחַיֵּיב אֲנָא בְּהַזִּיקָא אַפְקְרֵיהּ מַשְׁמַע דְּרוֹצֶה לוֹמַר אִם סָמַךְ הַבּוֹר מֵתְחִילָּה לִרה"ר חַיָּיב לְכוּלֵי עָלְמָא וְאֵין מַשְׁמַע בֵּן וְעוֹד דִּבְסָמוּךְ אָמַר הָא לָאו לְאוּשִׁין חַיָּיב וְאוֹקְמָהּ רַבָּה בְּר"ע אֲבָל לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל מַשְׁמַע דְּפָטוּר וְי"ל דְּהֵיינוּ טַעֲמָא מִשּׁוּם דְּא"ל תּוֹרַת בְּרֵשׁוּתֵיהּ מַאי בָּעֵי שְׁלֹא הָיְתָה לוֹ לְהִתְחָרֵב כָּל כָּךְ אֵצֶל רְשׁוּתֵיהּ לְבוֹר:

**בְּבוֹר בִּרְשׁוּתוֹ ר"ע סָבַר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ נַמִּי חַיָּיב דִּכְתִיב בַּעַל הַבּוֹר בְּבוֹר דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים קָאָמַר רַחְמָנָא וְר' יִשְׁמָעֵאל סָבַר בַּעַל הַתַּקָּלָה אֶלָּא מַאי זֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה דְּקָאָמַר ר"ע זֶהוּ בּוֹר שֶׁפָּתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִלָּה לְתַשְׁלוּמִין וְרַב יוֹסֵף אָמַר בְּבוֹר בְּרֵה"ר כּוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי דְּמִחַיַּיב מַאי טַעְמָא בַּעַל הַבּוֹר אָמַר רַחְמָנָא בְּבוֹר דְּאִית לֵיהּ בְּעָלִים עַסְקִינַן כִּי פְּלִיגִי בְּבוֹר בְּרֵה"ר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר בּוֹר בְּרֵה"ר נַמִּי חַיָּיב דִּכְתִיב כִּי יִפְתַּח וְכִי יִכְרֶה אִם עַל פְּתִיחָה חַיָּיב עַל כְּרִייָה לֹא כ"ש אֶלָּא שֶׁעַל עַסְקֵי פְּתִיחָה וְעַל עַסְקֵי כְּרִייָה בָּאָה לוֹ וְר"ע הַנָּהוּ מִיצַּרְךָ צְרֵיכִי דְּאִי כָּתַב רַחְמָנָא כִּי יִפְתַּח הָוֶה אָמִינָא דְּסַגִּי לֵיהּ בְּכִפּוּי כּוֹרֶה לֹא סַגִּי לֵיהּ בְּכִפּוּי עַד דְּטָאִים לֵיהּ וְאִי כָּתַב רַחְמָנָא כִּי יִכְרֶה הָוֶה אָמִינָא בְּרִייָה הוּא דִּבְעֵי כִּפּוּי מִשּׁוּם דְּעָבַד מַעֲשֶׂה אֲבָל פּוֹתֵחַ דִּלְאַ עָבַד מַעֲשֶׂה אֵימָא כִּפּוּי נַמִּי לָא בָּעֵי קמ"ל וְאֶלָּא מַאי זֶהוּ בּוֹר הָאָמוּר בַּתּוֹרָה דְּקָאָמַר ר' יִשְׁמָעֵאל זֶהוּ בּוֹר שֶׁפָּתַח בּוֹ הַכָּתוּב תְּחִלָּה לְנִזְקִין מֵיתִיבִי הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וּפִתְחוֹ לִרה"י וְכוּ' פָּטוּר וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי לַעֲשׂוֹת כֵּן לְפִי שֶׁאֵין עוֹשִׂין חָלָל תַּחַת רה"ר הַחוֹפֵר בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד וּפִתְחוֹ לִרה"ר חַיָּיב וְהַחוֹפֵר בּוֹרוֹת בִּרה"י הַסְמוּכָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים כְּגוֹן אֵלּוּ הַחוֹפְרִים לְאוּשִׁין פָּטוּר וְר' יְהוּדָה מְחַיֵּיב עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מְחִיצָה עֲשָׂרָה אוֹ עַד שֶׁיַּרְחִיק מִמְּקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי אָדָם וּמִמְּקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי בְּהֵמָה אַרְבָּעָה טְפָחִים מַתְנִי' דִּלְאוּשִׁין הָא לָאו לְאוּשִׁין חַיָּיב הָא מַנִּי בִּשְׁלָמָא לְרַבָּה רֵישָׁא ר' יִשְׁמָעֵאל וְסֵיפָא ר"ע אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף בִּשְׁלָמָא סֵיפָא דִּבְרֵי הַכֹּל אֶלָּא רֵישָׁא מַנִּי לֹא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל וְלֹא ר"ע אָמַר לָךְ רַב יוֹסֵף בּוֹלֶה דְּבְרֵי הַכֹּל הִיא וְרֵישָׁא שֶׁלֹּא הִפְקִיר לֹא רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ אָמַר רַב אַשֵּׁי הַשְׁתָּא דְּאוֹקִימְתָּא לְרַב יוֹסֵף לְדִבְרֵי הַכֹּל נַמִּי לֹא תּוֹקְמַהּ כְּתַנָּאֵי מִדְּרֵישָׁא ר' יִשְׁמָעֵאל סֵיפָא נַמִּי ר' יִשְׁמָעֵאל וְטַעֲמָא דְּלְאוּשִׁין הָא לָאו לְאוּשִׁין חַיָּיב כְּגוֹן דְּאַרְוִיחַ אַרְוִיחֵי לְרה"ר וּפִתְחוֹ לִרה"ר חַיָּיב בְּרה"י הַסְמוּכָה לִרה"ר פָּטוּר בְּשִׁלְמָא לְרַבָּה בּוֹלֶה הִיא אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף בְּשִׁלְמָא רֵישָׁא רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא אֶלָּא לְרַב יוֹסֵף בְּחוֹפֵר לְאוּשִׁין וְדִבְרֵי הַכֹּל: ת"ר חָפַר וּפָתַח סֵיפָא מַנִּי לֹא ר' יִשְׁמָעֵאל וְלֹא ר"ע אָמַר לָךְ בְּחוֹפֵר לְאוּשִׁין וְדִבְרֵי הַכֹּל: חָפַר לְרַבִּים פָּטוּר חָפַר וּפָתַח וְלֹא מָסַר לְרַבִּים חַיָּיב וְכֵן מִנְהָגוֹ שֶׁל נְחוּנְיָא חוֹפֵר בּוֹרוֹת שִׁיחִין וּמְעָרוֹת שֶׁהָיָה חוֹפֵר וּפוֹתֵחַ וּמוֹסֵר לְרַבִּים וּכְשֶׁשָּׁמְעוּ חֲכָמִים בַּדָּבָר אָמְרוּ קַיָּים זֶה הֲלָכָה זוֹ הֲלָכָה זוֹ וְתוֹ לֹא אֶלָּא אֵימָא אַף הֲלָכָה זוֹ: תָּנוּ רַבָּנָן מַעֲשֶׂה בִּבְתּוֹ שֶׁל נְחוּנְיָא חוֹפֵר שִׁיחִין שֶׁנִּפְלָה לְבוֹר גָּדוֹל בָּאוּ וְהוֹדִיעוּ אֶת רַבִּי חֲנִינָא בֶּן דּוֹסָא שָׁעָה רִאשׁוֹנָה אָמַר לָהֶם שָׁלוֹם שְׁנִיָּה אָמַר לָהֶם שָׁלוֹם שְׁלִישִׁית אָמַר לָהֶם עֲלָתָה אָמְרוּ לָהּ מִי הֶעֱלָךְ אָמְרָה לָהֶם זָכָר שֶׁל רְחֵלִים נִזְדַּמֵּן לִי וְזָקֵן אֶחָד מִנְּחוּנְיוֹ אָמְרוּ לוֹ נָבִיא אַתָּה אָמַר לָהֶם לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶּן נָבִיא אָנֹכִי אֶלָּא כַּךְ אָמַרְתִּי דָּבָר שֶׁאוֹתוֹ צַדִּיק מִצְטַעֵר בּוֹ יִכָּשֵׁל בּוֹ זַרְעוֹ אָמַר רַבִּי אַחָא אַף עַל פִּי כֵן מֵת בְּנוֹ בַּצָּמָא שֶׁנֶּאֱמַר וְסָבִיבָיו נִשְׂעָרָה מְאֹד מִלַּמֵּד שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִם סְבִיבָיו אֲפִילּוּ כְּחוּט הַשַּׂעָרָה ר' נְחוּנְיָא אָמַר מֵהָכָא אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדוֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו אָמַר ר' חֲנִינָא כָּל הָאוֹמֵר הַקב"ה וַתָּרָן הוּא יִוָּתְרוּ חַיָּיו שֶׁנֶּאֱמַר הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט א"ר חָנָא וְאִיתֵימָא ר' שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי מַאי דִּכְתִיב

אָמַר לָךְ רַב יוֹסֵף כּוֹלֶה דְּבָרִי הַכֹּל הִיא. לְאוֹ דְּוְקָא כּוֹלֶה אֶלָּא רֵישָׁא וְסֵיפָא דְּאַקְשֵׁי מִינַּיְיהוּ אֲבָל מַצִּיעֲתָא דְּקָתָנֵי בִּרה"י וּפִתְחוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים חַיָּיב לֹא אַתְיָא אֶלָּא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: **כְּגוֹן** דְּאַרְוִיחוּ אַרְוִיחֵי לִרה"ר. וְהִשְׁתָּא כּוֹלֶה דְּבְרֵי הַכֹּל רֵישָׁא כְּשֶׁלֹּא הִפְקִיר לֹא רְשׁוּתוֹ וְלֹא בּוֹרוֹ וְסֵיפָא דְּאַרְוִיחוּ אַרְוִיחֵי וּמִיהוּ רַבִּי יוֹסֵי בַּר יְהוּדָה דְּבָעֵי הַרְחָקָה לֹא מְתוֹקְמָא כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל: **דָּבָר** שֶׁנִּצְטַעֵר בּוֹ. וְא"ת אַכְּתִי מְנָא לֵיהּ הָא מֵת בְּנוֹ בְּצָמָא וּ"ל דְּמִ"מ בְּאוֹתוֹ דָּבָר עַצְמוֹ לֹא הָיְתָה רְאוּיָה לִיכָּשֵׁל בִּירוּשָׁלְמִי (שקלים פ"ה הל"א ע"ש) מַלְאָךְ בְּדִמּוּת רַבִּי חֲנִינָא נִזְדַּמֵּן לָהּ:

ארך

אֶלָּא: אפים לצדיקים ולרשעים. בעושין פסין (עירובין דף כב. ושם) משמע לרשעים להאבידם מן העולם ובחלק (סנהדרין דף קיא.) משמע לטובה וי"ל בשאין סופו לעשות תשובה הוא לרעה אבל בסופו לעשות תשובה הוא לטובה: **אי'בא** ביניהו דעבד גובה. ה"ג חזי מצי למימר דפעל דרך אחוריו דלרב לא מיחייב אלא דרך פניו דאיכא הבל אי נמי בבור שרחבה יותר על עומקה דליכא הבל כדאמרינן (לקמן נא:) וחדא נקט:

לִשְׁמוּאֵל אגובה נמי מיחייב. ע"כ בנתקל בגובה ונחבט בקרקע דאי בנחבט בגובה מודה רב דחייב כמו באבנו וסכינו ומשקאו דאמר (לעיל דף ג.) אי דאפקריה בין לרב בין לשמואל היינו בור והייני משום דחבטה דידיה הוא ושקה דבנתקל בגובה ונחבט בקרקע מודה שמואל דפשוט דקרקע עולם הזיקתו כדמוכח לקמן (דף נג.) אמר שמואל היכי דמי לאחוריו דפשוט כגון שנתקל בבור ונפל אחוריו הבור וי"ל כגון דעבד גובה ה' טפחים וסביב הגובה חפר בעומק ה' טפחים ונתקל בגובה ונחבט בעומק בור א"נ דוקא התם גבי נפל מקול הכריה פטר שמואל שקול הכריה גרם לו ליפול וחבטה נמי לא גרם לו מעשיו שנחבט בקרקע שחוץ לבור ואין להקשות דליחייב בעל הבור החצי שעשה חצי התקלה ובבל נמי ליחייב דהא מוקי לה כרבי נתן דכי ליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי ד"ל דקסבר שמואל שאין לחייב בעל הבור לעולם אפי' לרבי נתן אלא בשעשה כל התקלה או יתחייב בעל הבור כשנחבט ואפי' נחבט בקרקע עולם או כשעשה החיזוק את"ג שלא עשה התקלה אבל בחצי התקלה לא יתחייב בור כשנחבט בקרקע עולם ולפי זה אתי שפיר הא דמשמע לקמן (שם) נתקל באבנו ונפל לבור דמחייב בעל האבנו את"ג דהאי בור לאו אידהו כרייהו: **תָּנֵי** והדר מפרש. פי' תני והדר מפרש מהיכא נפקא לן:

אִם שהתה מעת לעת ושחטה בשירה. בפרק אלו טריפות (חולין נא: ושם) אומר עמדה אין צריכה מעת לעת בדיקה ודאי בעי הלכה אפילו בדיקה לא בעי אבל בששהתה מעת לעת אין להוכיח משם אי בעי בדיקה אי לא ומתוך ה"ג משמע דבעי בדיקה שפירש אגן לא בקיאינן בבדיקה ולדידן בעי י"ב חדש:

אמרי

אֶרֶךְ אַף. משמע מארוך רוגז וממתין מליפרע ארך אפים משמע שני רצונים אחת של טובה ואחת של רעה: **לְצַדִּיקִים.** מלשלם שכר טוב לאלתר: **וְלִרְשָׁעִים.** מלפרע מהן לאלתר: **לֹא יִסָּפֵל.** לפנות אבנים: **טִרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלָּךְ.** שמא אתה עתיד למוכרה: **לִרְשׁוּת שֶׁלָּךְ.** רשות הרבים כל ימיו הוא שלו: **לֹא לִגְלֵג עָלָיו.** לא היה מביר טעמו של דבר: **מתני'** חריצין ונעיצין. בור עגול הוא שיחי ארובה וקערה מערה מרובעת ומכוסה בקרוי אלא שיש לה פה חריצין רחבין ומרובעין כמערה ואינן מקורים אלא כל פיו פתוח: **נְעִיצִין.** קצרין מלמטה ורחבין מלמעלה: **סְתָם** בור עשרה טפחים: **מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית.** דהיינו י' טפחים: **גמ'** לְחִבְּלוֹ. משום דעבד ליה הבל לבור ולא משום חִבְּטוֹ: קַרְקַע עוֹלָם. ואינו שלו: **שְׁמוּאֵל אָמַר** לְחִבְּלוֹ. חייבה תורה בדקאמרינן ואע"ג דהבלא ממילא הוא אתי ליה וכ"ש לחבטו דאיהו עבד ליה חבטה: **וְאִם תֹּאמַר.** דוקא לחבטו ולא להבלו דהא ממילא הוא ואיהו לא עבדיה: **הַתּוֹרָה** העידה על הבור: דכתיב בור סתם: **וַאֲפִילּוּ מָלֵא** ספוגין של צמר. דליכא חבטה: **מַאי בֵּינַיְיהוּ.** מכדי היכא דמת בו בין לרב בין לשמואל חייב ואפילו נבקעת כריסו או נשברה מפרקתו מחייב נמי רב דאיכא למימר הבלא נמי קטלתיה ואפי' נשברה רגלו וכיחש איכא למימר מחמת הבל הבור חלה וכיחש מה לי אי טעמא דחיובא משום חבטה מה לי משום הבל: **דְּעָבַד גּוּבָּה.** תל גבוה עשרה ברה"ר ועלה שם שור ונפל דרכא ליכא הבלא אלא חבט: **דֶּרֶךְ נְפִילָה.** בעומק משמע ועל פניו: **תָּנֵי.** חריצין ונעיצין ברישא: **וְהָדַר מְפָרֵשׁ.** מהיכא נפקי: דקטין וכריכא. קצר **וְעָגוֹל:** אֲבָל חֲרִיצִין. דרחבין ולא מטלטלי אימא לא: **לְאוּ מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיהּ חֲבָטָה.** ואע"ג דאית ביה הבל וקשיא לתרוייהו: **לֹא מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיהּ הֶבְלָא.** וכ"ש דחבטה לית ליה: **לְנָזְקִין.** חלה מחמת הבל וכיחש: **אֲרֵיתָא.** יאור: **דְּדִלְאֵי.** משקה שדות והיא עמוקה אמה ולפיכך היא נקראת אמת המים דעמוקה אמה ורחבה אמה: **טַרְפֵּיהּ רַב נַחְמָן.** משום ריסוקי אבנים דהוא אחת מי"ח טריפות דתנן (חולין דף מב.) נפלה מן הגג ואע"פ דלא חזינן ביה מכה אלא שאין יכול לעמוד ואמרינן התם (דף נא:) אם שהתה מעת לעת ושחטה כשירה ואם עמדה והלכה אינה צריכה מעת לעת ושור זה לא עמד: **קַבָּא דְּקַמָּחָא.** להוצאותיו עד שיבא לפני חכמים לשאול ויורוהו אם שהתה מעת לעת ושחטה כשירה:

לֹא אפכיר. שהיה ממתין:

לא

אֶרֶךְ אַפַּיִם וְלֹא כְּתִיב אֶרֶךְ אַף אַפַּיִם לְצַדִּיקִים וְלִרְשָׁעִים: ת"ר לֹא יִסָּפֵל אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לְרה"ר וּמָצְאוּ חָסִיד בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְסַפֵּל מֵרְשׁוּתוֹ לְרה"ר וְנִכְשַׁל בְּאוֹתָן אֶחָד אָמַר לוֹ רֵיקָה מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַפֵּל מֵרְשׁוּת אֲבָנִים אָמַר לוֹ מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַפֵּל מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ לְגַלֵּג עָלָיו לְיָמִים נִצְרַךְ לְמִכּוֹר שָׂדֵהוּ וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּאוֹתוֹ רה"ר וְנִכְשַׁל בְּאוֹתָן אֲבָנִים אָמַר יָפֶה אָמַר לִי אוֹתוֹ חָסִיד מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַפֵּל מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ: **מתני'** הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר חַייָב אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר שִׂיחַ וּמְעָרָה חֲרִיצִין וְנְעִיצִין חַייָב א"כ לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹר מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים עֲשָׂרָה טְפָחִים הָיוּ פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר חַייָב נָפַל מִקּוֹל הַכְּרִייָה פָּטוּר וְאִם הוֹזַק בּוֹ חַייָב וְאִם הוֹזַק בּוֹ וּמֵת פָּטוּר וְאִם הוֹזַק בּוֹ וְחָבַט נָמֵי לֹא גָּרַם לוֹ מַעֲשָׂיו שֶׁנֶּחְבַּט בְּקַרְקַע שֶׁחוּץ לַבּוֹר וְאֵין לְהַקְשׁוֹת דְּלִיחַייֵב בַּעַל הַבּוֹר הַחֲצִי שֶׁעָשָׂה חֲצִי הַתַּקָּלָה וּבַבֶל נָמֵי לִיחַייֵב דְּהָא מוֹקֵי לָהּ כְּרַבִּי נָתָן דְּכִי לֵיכָּא לְאִישְׁתַּלּוּמֵי מֵהַאי מִשְׁתַּלֵּם מֵהַאי ד"ל דְּקָסָבַר שְׁמוּאֵל שֶׁאֵין לְחַייֵב בַּעַל הַבּוֹר לְעוֹלָם אֲפִי' לְרַבִּי נָתָן אֶלָּא בְּשֶׁעָשָׂה כָּל הַתַּקָּלָה אוֹ יִתְחַייֵב בַּעַל הַבּוֹר כְּשֶׁנֶּחְבַּט וְאֲפִי' נֶחְבַּט בְּקַרְקַע עוֹלָם אוֹ כְּשֶׁעָשָׂה הַחִיזּוּק אע"ג שֶׁלֹּא עָשָׂה הַתַּקָּלָה אֲבָל בְּחֲצִי הַתַּקָּלָה לֹא יִתְחַייֵב בּוֹר כְּשֶׁנֶּחְבַּט בְּקַרְקַע עוֹלָם וּלְפִי זֶה אֲתֵי שְׁפִיר הָא דְּמַשְׁמַע לְקַמָּן (שם) נִתְקַל בְּאַבְנוֹ וְנָפַל לְבוֹר דְּמְחַייֵב בַּעַל הָאַבְנוֹ אע"ג דְּהַאי בּוֹר לְאו אִידְהוּ כְּרַייהוּ: **תָּנֵי** וְהָדַר מְפָרֵשׁ. פִּי' תָּנֵי וְהָדַר מְפָרֵשׁ מֵהֵיכָא נִפְקָא לָן:

אִם שָׁהֲתָה מֵעֵת לְעֵת וְשָׁחָטָה כְּשֵׁירָה. בְּפֶרֶק אֲלּוּ טְרֵיפוֹת (חולין נא: ושם) אוֹמֵר עָמְדָה אֵין צְרִיכָה מֵעֵת לְעֵת בְּדִיקָה וַדַּאי בָּעֵי הֲלָכָה אֲפִילּוּ בְּדִיקָה לֹא בָּעֵי אֲבָל בְּשֶׁשָּׁהֲתָה מֵעֵת לְעֵת אֵין לְהוֹכִיחַ מִשָּׁם אִי בָּעֵי בְּדִיקָה אִי לָא וּמִתּוֹךְ ה"ג מַשְׁמַע דְּבָעֵי בְּדִיקָה שֶׁפִּירַשׁ אָגָן לֹא בְּקִיאִינַן בְּבְדִיקָה וּלְדִידָן בָּעֵי י"ב חֹדֶשׁ:

אמרי

אֶרֶךְ אַף. מִשְׁמַע מֵאָרִיךְ רוֹגֶז וּמִמְתִּין מִלִּיפָּרַע אֶרֶךְ אַפַּיִם מַשְׁמַע שְׁנֵי רְצוֹנִים אַחַת שֶׁל טוֹבָה וְאַחַת שֶׁל רָעָה: **לְצַדִּיקִים.** מִלְּשַׁלֵּם שְׂכַר טוֹב לְאַלְתַּר: **וְלִרְשָׁעִים.** מִלְּפָרַע מֵהֶן לְאַלְתַּר: **לֹא יִסָּפֵל.** לְפַנּוֹת אֲבָנִים: **טִרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ.** שֶׁמָּא אַתָּה עָתִיד לְמוֹכְרָהּ: **לִרְשׁוּת שֶׁלָּךְ.** רְשׁוּת הָרַבִּים כָּל יָמָיו הוּא שֶׁלּוֹ: **לֹא לִגְלֵג עָלָיו.** לֹא הָיָה מְבִיר טַעְמוֹ שֶׁל דָּבָר: **מתני'** חֲרִיצִין וְנְעִיצִין. בּוֹר עָגוֹל הוּא שִׂיחַ אֲרוּבָּה וְקַעֲרָה מְעָרָה מְרוּבַּעַת וּמְכוּסָּה בְּקַרְנֵי אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּה חֲרִיצִין רְחָבִין וּמְרוּבָּעִין כִּמְעָרָה וְאֵינָן מְקוֹרָנִין אֶלָּא כָּל פִּיו פָּתוּחַ: **נְעִיצִין.** קְצָרִין מִלְּמַטָּה וּרְחָבִין מִלְּמַעְלָה: **סְתָם** בּוֹר עֲשָׂרָה טְפָחִים: **מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית.** דְּהַיְינוּ י' טְפָחִים: **גמ'** לְחַבְּלוֹ. מִשּׁוּם דְּעָבַד לֵיהּ הֶבֶל לְבוֹר וְלֹא מִשּׁוּם חִבְּטוֹ: קַרְקַע עוֹלָם. וְאֵינוֹ שֶׁלּוֹ: **שְׁמוּאֵל אָמַר** לְחַבְּלוֹ. חִייְבָה תּוֹרָה בְּדִקְאָמְרִינַן וְאַע"ג דְּהֶבֶלָא מִמֵּילָא הוּא אָתֵי לֵיהּ וְכ"ש לְחִבְּטוֹ דְּאִיהוּ עָבַד לֵיהּ חֲבָטָה: **וְאִם תֹּאמַר.** דְּוְקָא לְחִבְּטוֹ וְלֹא לְהַבְלוֹ דְּהָא מִמֵּילָא הוּא וְאִיהוּ לֹא עֲבָדֵיהּ: **הַתּוֹרָה** הֵעִידָה עַל הַבּוֹר: דִּכְתִיב בּוֹר סְתָם: **וַאֲפִילּוּ מָלֵא סְפוֹגִין** שֶׁל צֶמֶר. דְּלֵיכָא חֲבָטָה: **מַאי בֵּינַיְיהוּ.** מִכְּדֵי הֵיכָא דָּמַת בּוֹ בֵּין לְרַב בֵּין לִשְׁמוּאֵל חִייָב וַאֲפִילּוּ נִבְקְעָה כְּרֵיסוֹ אוֹ נִשְׁבְּרָה מִפְרַקְתּוֹ מִחַייֵב נָמֵי רַב דְּאֵיכָא לְמֵימַר הַבְלָא נָמֵי קְטָלְתֵּיהּ וַאֲפִי' נִשְׁבְּרָה רַגְלוֹ וְכִיחֵשׁ אֵיכָא לְמֵימַר מֵחֲמַת הֶבֶל הַבּוֹר חָלָה וְכִיחֵשׁ מַה לִּי אִי טַעְמָא דְּחִיּוּבָא מִשּׁוּם חֲבָטָה מַה לִּי מִשּׁוּם הֶבֶל: **דְּעָבַד גּוּבָּה.** תֵּל גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה בִּרה"ר וְעָלָה שָׁם שׁוֹר וְנָפַל דְּרָכָא לֵיכָּא הַבְלָא אֶלָּא חָבַט: **דֶּרֶךְ נְפִילָה.** בְּעוֹמֶק מִשְׁמַע וְעַל פָּנָיו: **תָּנֵי.** חֲרִיצִין וּנְעִיצִין בְּרֵישָׁא: **וְהָדַר מְפָרֵשׁ.** מֵהֵיכָא נִפְקִי: דְּקִטְּעִין וּכְרִיכָא. קָצָר **וְעָגוֹל:** אֲבָל חֲרִיצִין. דְּרָחְבִין וְלֹא מְטַלְטְלֵי אֵימָא לֹא: **לְאוּ מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיהּ חֲבָטָה.** וְאַע"ג דְּאִית בֵּיהּ הֶבֶל וְקַשְׁיָא לְתַרְוַיְיהוּ: **לֹא מִשּׁוּם דְּלִית בֵּיהּ הֶבְלָא.** וְכ"ש דְּחַבְטָה לִית לֵיהּ: **לְנָזְקִין.** חֻלְיָה מֵחֲמַת הֶבֶל וְכִיחֵשׁ: **אֲרֵיתָא.** יְאוֹר: **דְּדִלְאֵי.** מַשְׁקֶה שְׂדוֹת וְהִיא עֲמוּקָה אַמָּה וּלְפִיכָךְ הִיא נִקְרֵאת אֲמַת הַמַּיִם דַּעֲמוּקָה אַמָּה וּרְחָבָה אַמָּה: **טַרְפֵּיהּ רַב נַחְמָן.** מִשּׁוּם רִיסּוּקֵי אַבָּרִים דְּהִיא אַחַת מִי"ח טְרֵיפוֹת דְּתָנַן (חולין דף מב.) נָפְלָה מִן הַגַּג וְאַע"פ דְּלֹא חָזְיִנַן בֵּיהּ מַכָּה אֶלָּא שֶׁאֵין יָכוֹל לַעֲמוֹד וְאָמְרִינַן הָתָם (דף נא:) אִם שָׁהֲתָה מֵעֵת לְעֵת וְשָׁחְטָה כְּשֵׁירָה וְאִם עָמְדָה וְהָלְכָה אֵינָהּ צְרִיכָה מֵעֵת לְעֵת וְשׁוֹר זֶה לֹא עָמַד: **קַבָּא דְּקַמְחָא.** לְהוֹצָאוֹתָיו עַד שֶׁיָּבֹא לִפְנֵי חֲכָמִים לִשְׁאוֹל וְיוֹרוּהוּ אִם שָׁהֲתָה מֵעֵת לְעֵת וְשָׁחְטָה כְּשֵׁירָה:

לֹא אַפְכִּיר. שֶׁהָיָה מְמַתִּין:

לא

1 אֶרֶךְ אַפַּיִם וְלֹא כְּתִיב אֶרֶךְ אַף אַפַּיִם לְצַדִּיקִים
2 וְלִרְשָׁעִים: ת"ר לֹא יִסָּפֵל אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לְרה"ר מַעֲשֶׂה
3 בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְסַפֵּל מֵרְשׁוּתוֹ לְרה"ר וּמָצְאוּ חָסִיד
4 אֶחָד אָמַר לוֹ רֵיקָה מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַפֵּל מֵרְשׁוּת
5 שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ לְגַלֵּג עָלָיו לְיָמִים נִצְרַךְ
6 לְמִכּוֹר שָׂדֵהוּ וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּאוֹתוֹ רה"ר וְנִכְשַׁל בְּאוֹתָן
7 אֲבָנִים אָמַר יָפֶה אָמַר לִי אוֹתוֹ חָסִיד מִפְּנֵי מָה אַתָּה
8 מְסַפֵּל מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ לִרְשׁוּת שֶׁלְּךָ: **מתני'**
9 הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרה"ר וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר חַייָב
10 אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר שִׂיחַ וּמְעָרָה חֲרִיצִין וְנְעִיצִין חַייָב א"כ
11 לָמָּה נֶאֱמַר בּוֹר מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה
12 טְפָחִים אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים הָיוּ
13 פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר
14 וּמֵת פָּטוּר וְאִם הוֹזַק בּוֹ חַייָב: **גמ'** אָמַר רַב בּוֹר
15 שֶׁחִייְבָה עָלָיו תּוֹרָה לְהַבְלוֹ וְלֹא לְחַבְּטוֹ אַלְמָא קָסָבַר
16 חֲבָטָה קַרְקַע עוֹלָם הוּא דְּמִזְקָא לֵיהּ וּשְׁמוּאֵל אָמַר
17 לְהַבְלוֹ וְכ"ש לְחַבְּטוֹ וְא"ת לְחַבְּטוֹ אָמְרָה תּוֹרָה וְלֹא
18 לְהַבְלוֹ הַתּוֹרָה הֵעִידָה עַל הַבּוֹר וַאֲפִילּוּ מָלֵא סְפוֹגִין
19 שֶׁל צֶמֶר מַאי בֵּינַיְיהוּ אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּעָבַד גּוּבָּה בְּרה"ר
20 לְרַב מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים אַף
21 כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים בִּשְׁלָמָא
22 מ"ט דְּרַב דְּאָמַר קָרֵא וְנָפַל עַד שֶׁיִּפּוֹל דֶּרֶךְ נְפִילָה
23 וְלִשְׁמוּאֵל וְנָפַל כָּל דְּהוּ מַשְׁמַע תְּנַן א"כ לָמָּה נֶאֱמַר
24 בּוֹר מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים אַף
25 כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית עֲשָׂרָה טְפָחִים בִּשְׁלָמָא
26 לִשְׁמוּאֵל אַף כָּל לַאֲתוּיֵי גּוּבָּה אֶלָּא לְרַב אַף כָּל
27 לַאֲתוּיֵי מַאי לַאֲתוּיֵי חֲרִיצִין וּנְעִיצִין חֲרִיצִין וּנְעִיצִין
28 בְּהֶדְיָא קָתָנֵי לְהוּ תָּנֵי וְהָדַר מְפָרֵשׁ וְהַנֵי כּוּלְהוּ דְּקָתָנֵי
29 לָמָּה לִי צְרִיכָא דְּאִי תָּנָא בּוֹר הָוֶה אָמֵינָא בּוֹר עֲשָׂרָה
30 הוּא דְּאִית בֵּיהּ הַבְלָא מִשּׁוּם דְּקָטֵין וּכְרִיכָא אֲבָל שִׂיחַ
31 דַּאֲרִיךְ אֵימָא בַּעֲשָׂרָה לִית בֵּיהּ הַבְלָא וְאִי תָּנָא שִׂיחַ
32 הָוֶה אָמֵינָא שִׂיחַ עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בֵּיהּ הַבְלָא
33 מִשּׁוּם דְּלֵית בַּעֲשָׂרָה לִית בֵּיהּ הַבְלָא אֲבָל מְעָרָה
34 דְּאַרְבְּעָה אֵימָא בַּעֲשָׂרָה לִית בָּהּ הַבְלָא וְאִי תָּנָא
35 מְעָרָה הָוֶה אָמֵינָא מְעָרָה דְּמַרְבְּעָא אֵימָא בַּעֲשָׂרָה
36 לִית בָּהּ הַבְלָא וְאִי תָּנֵי מְעָרָה הָוֶה
37 אָמֵינָא מְעָרָה בַּעֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בָּהּ הַבְלָא מִשּׁוּם דְּמִטַּלְטְלָא אֲבָל חֲרִיצִין
38 בַּעֲשָׂרָה לִית בָּהּ הַבְלָא וְאִי תָּנָא חֲרִיצִין עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בָּהּ הַבְלָא
39 מִשּׁוּם דְּלֵית בָּהּ רְוִיחָא מִלְּעֵיל טְפֵי מִהַהֵיא אֲבָל נְעִיצִין טְפֵי מִהַהֵיא אֵימָא בַּעֲשָׂרָה לִית בָּהּ הַבְלָא קמ"ל: תְּנַן הָיוּ
40 פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר וְאִם הוֹזַק בּוֹ חַייָב נָפַל מִקּוֹל הַכְּרִייָה פָּטוּר וּמֵת פָּטוּר מ"ט לָאו מִשּׁוּם
41 דְּלֵית בֵּיהּ חֲבָטָה לֹא מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ הַבְלָא אִי הָכִי אִם הוֹזַק בּוֹ חַייָב הָא לִית בֵּיהּ הַבְלָא אַמַּרְי אֵין הַבְלָא לְמִיתָה וְיֵשׁ הַבְלָא לְנָזְקִין
42 הַהוּא תּוֹרָא דְּנָפַל לַאֲרִיתָא דְּדִלְאֵי שְׁחַטְיֵהּ מָרֵיהּ רַב נַחְמָן אָמַר רַב נַחְמָן אִי שָׁקִיל מָרֵיהּ דְּהַאי תּוֹרָא קַבָּא דְּקַמְחָא וְאָזַל תָּנָא
43 בֵּי מִדְרְשָׁא אִם שָׁהֲתָה מֵעֵת לְעֵת כְּשֵׁירָה לֹא אַפְסְדֵיהּ לְתוֹרָא דְּשָׁוֶה כַּמָּה קַבֵּי אַלְמָא קָסָבַר ר"נ יֵשׁ חֲבָטָה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה אִיתֵיבֵיהּ
44 רָבָא לְרַב נַחְמָן הָיוּ פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר מַאי מַעְמָא לָאו מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ חֲבָטָה

לא

הטעם שכתוב בי"ג מידות הרחמים של הקדוש ברוך הוא (שמות לד ו) 'אֶרֶךְ אַפַּיִם', וְלֹא כְּתִיב 'אֶרֶךְ אַף' בלשון יחיד. משום ש'ארך אף' משמעותו רק שמאריך הרוגז וממתין להפרע מעוברי רצונו, ולכן נכתב אֶרֶךְ אַפַּיִם שמשמעות תיבת 'אפים' היא 'רצונות', ללמדנו שמאריך שני רצונות שיש לו, ממתין מלהטיב לַצַּדִּיקִים בעולם הזה על מעשיהם הטובים, כדי להטיבם בעולם הבא, וְלָרְשָׁעִים ממתין מלהפרע על מעשיהם הרעים, כדי להפרע מהם בעולם הבא:

הגמרא מביאה ברייתא המבארת איסור הנחת תקלה ברשות הרבים: תָּנוּ רַבָּנָן, לֹא יִסָּקֵל [–יפנה אבנים] אָדָם מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, שלא יכשלו בהם הרבים. מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהָיָה מְסַקֵּל מֵרְשׁוּתוֹ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהָיָה חָסִיד אֶחָד, אָמַר לוֹ החסיד, רֵיקָה [–אדם ריק], מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַקֵּל מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ לִרְשׁוּת שֶׁלְּךָ, שהרי שדך אינה בהכרח שלך לעולם, שמא תמכרנה, אבל רשות הרבים לעולם יש לך בה חלק. לִגְלֵג עָלָיו המסקל, כיון שלא הבין כוונתו. לְיָמִים [כעבור זמן] נִצְרְכוּ לְמָכוֹר שָׂדֶהוּ שסיקל ממנה האבנים, ומכרה, וְהָיָה מְהַלֵּךְ בְּאוֹתוֹ רְשׁוּת הָרַבִּים הסמוכה, וְנִכְשַׁל בְּאוֹתָן אֲבָנִים שסיקל, ואז הבין דברי החסיד, וְאָמַר, יָפָה אָמַר לִי אוֹתוֹ חָסִיד, מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְסַקֵּל מֵרְשׁוּת שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ לִרְשׁוּת שֶׁלְּךָ:

משנה

משנתינו תבאר שאף שנכתב בתורה 'בור' החיוב הוא בכל מיני חפירות, וכן תבאר שיעור עומק החפירה המחייב בתשלומי בהמה שנפלה לתוכה ומתה. הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, וניזוק או מת, חַיָּיב. ודין זה אינו דווקא בחופר בור עגול, אלא אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר – חפירה עגולה, או שִׁיחַ – חפירה ארוכה וצרה, וּמְעָרָה – חפירה מרובעת ומקורה, אלא שיש בתקרתה פתח שאפשר ליפול דרכו, חֲרִיצִין – חפירות מרובעות בלא תקרה, וּנְעִיצִין – חפירות רחבות למעלה בפתחן, והולכות ונעשות צרות בעומקן, חַיָּיב בנזקי הנופל לתוכם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בתורה דווקא 'בּוֹר', אלא כדי ללמד מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, אין חיוב אלא בחפירה שעומקה כך וכך, אף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, אפילו חפירה שעומקה כך וכך, אף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, והיינו עֲשָׂרָה טְפָחִים. ולשון 'אף כל' משמע שבא להוסיף, בִּשְׁלָמָא לִשְׁמוּאֵל 'אַף כָּל' לְאַתּוֹיֵי – בא ללמד חיוב בעשה גּוֹבָה ברשות הרבים. אֶלָּא לְרַב הפוטר בגובה, 'אַף כָּל' לְאַתּוֹיֵי מַאי – מה בא ללמדנו. משיבה הגמרא: כוונת התנא לְאַתּוֹיֵי חיוב בְּחֲרִיצִין וּנְעִיצִין. מקשה הגמרא: והרי חֲרִיצִין וּנְעִיצִין בְּהֶדְיָא [–בפירוש] קָתָנֵי לָהוּ במשנתינו קודם לכך. מיישבת הגמרא: תָּנֵי – שנה התנא חיוב בכל מיני החפירות, וַהֲדַר מְפָרֵשׁ – ואחר כך פירש מנין למדים החיוב בהם, אף שלא נכתב בתורה אלא 'בור'. והוא מפני שאין כוונת התורה במה שכתבה 'בור' למעט שאר חפירות, אלא ללמדנו שהעומק המחייב במיתת הנופל בו, הוא כשיעור סתם בור שהוא עשרה טפחים.

מבררת הגמרא: וְהָנֵי כּוּלְּהוּ מיני החפירות דְּקָתָנֵי במשנתינו, לָמָּה לִי לפורטם. מבארת הגמרא: צְרִיכָא להשמיענו החיוב בכל אלו, דְּאִי תָּנָא רק בּוֹר, הֲוָה אָמֵינָא דווקא בּוֹר שעומקו עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בֵּיהּ הַבְלָא כדי להמית הנופל בו, מִשּׁוּם דְּקָטְיָן וְכָרְיָא – מחמת שהיקפו צר ועגול, ומחמת כן האויר שבתוכו חם, אֲבָל שִׁיחַ דַּאֲרִיךְ – שארוך, כלומר אורכו גדול מרחבו, אֵימָא שמחמת אורכו אוירו פחות חם, וּבְעומק עֲשָׂרָה בלבד לֵית בֵּיהּ הַבְלָא כדי להמית. וְכֵן אִי תָּנָא רק שיח וּמְעָרָה הֲוָה אָמֵינָא, דווקא מְעָרָה בְּעומק עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בָּהּ הַבְלָא, מִשּׁוּם דְּמַטַּלְלָא – משום שמקורה בתקרה, ולכן אוירה חם, אֲבָל חֲרִיצִין דְּמרובעים כמערה ולֹא מַטַּלְלִי – אינם מקורים, אֵימָא, בְּעומק עֲשָׂרָה בלבד לֵית בָּהוּ הַבְלָא כדי להמית. וְאִף אִי תָּנָא גם חֲרִיצִין הֲוָה אָמֵינָא דווקא חֲרִיצִין בְּעומק עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בָּהוּ הַבְלָא, מִשּׁוּם דְּלֵית בָּהוּ רְוִיחָא מִלְּעֵיל טְפֵי מִתַּתָּאי – שאין בהם ריווח למעלה בפתחם יותר מלמטה בתחתיתם, ולכן מתאסף בהם אויר חם, אֲבָל נְעִיצִין דְּרְוִיחִי מִלְּעֵיל טְפֵי מִתַּתָּאי – שמרווחים למעלה בפתחם יותר מלמטה בתחתיתם, אֵימָא בְּעומק עֲשָׂרָה בלבד לֵית בָּהוּ הַבְלָא כדי להמית, ולכן קָא מַשְׁמַע לָן – השמיענו התנא שבכל מיני החפירות די בעומק עשרה כדי שיהיה בהם הבל הממית:

כפי המתבאר, בין לרב ובין לשמואל חייב החופר בנזקי הבל הבור, ולא נחלקו אלא בחיוב נזקי החבטה. מקשה הגמרא: תָּנַן במשנתינו, הָיוּ החפירות פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת, פָּטוּר החופר, וְאִם רק הִוָּזֵק בּוֹ, חַיָּיב. ולכאורה, נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר, מַאי טַעְמָא פטור, לַאו, מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ חֲבָטָה כדי להמית, ואף שיש בו הבל, ומבואר שחיוב החופר אינו אלא בנזקי חבטה, החופר, אלא שלרב החיוב הוא מחמת ההבל שגרם, ולשמואל החיוב הוא גם מחמת החבטה ואם כן מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה חילוק להלכה יש ביניהם. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ חילוק, באופן דְּעָבַד גּוּבָּה – שעשה תל גבוה עשרה טפחים בְּרְשׁוּת הָרַבִּים, ועלתה בהמה עליו ונפלה ונחבטה בקרקע רשות הרבים וניזוקה, דִּלְרַב אֲנוֹסָה לֹא מְחַיַּיב, שהרי רק חבטה יש כאן, ולא הבל, וּלְשְׁמוּאֵל אֲנוֹסָה נַמִּי מְחַיַּיב, שהרי סובר שגם על מה שגרם לחבטה בקרקע רשות הרבים יש לחייבו.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַב, דְּאָמַר קְרָא בחיוב החופר בור (שמות כא לג) 'וְכִי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בֹּר וְלֹא יְכַסֶּנּוּ, וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר', ומשמעות 'ונפל' היא שאין החופר מתחייב עַד שֶׁיִּפּוֹל דֶּרֶךְ נְפִילָה, והיינו נפילה לעומק וכשפניו כלפי הבור, שבאופן זה ההבל שבבור מזיק את הנופל. וּלְשְׁמוּאֵל, 'וְנָפַל' כָּל דְּהוּ – כל נפילה מַשְׁמַע, בין נפילה לעומק, שיש בה הבל, ובין נפילה מגובה לקרקע, שאין בה אלא חבטה.

מקשה הגמרא על רב: תָּנַן במשנתינו, מאחר שהחיוב הוא בכל חפירה שהיא אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בתורה 'בּוֹר', אלא ללמד מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, והיינו שעומקו עֲשָׂרָה טְפָחִים, אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, והיינו עֲשָׂרָה טְפָחִים. ולשון 'אף כל' משמע שבא להוסיף, בִּשְׁלָמָא לִשְׁמוּאֵל 'אַף כָּל' לְאַתּוֹיֵי – בא ללמד חיוב בעשה גּוּבָּה ברשות הרבים. אֶלָּא לְרַב הפוטר בגובה, 'אַף כָּל' לְאַתּוֹיֵי מַאי – מה בא ללמדנו. משיבה הגמרא: כוונת התנא לְאַתּוֹיֵי חיוב בְּחֲרִיצִין וּנְעִיצִין. מקשה הגמרא: והרי חֲרִיצִין וּנְעִיצִין בְּהֶדְיָא [–בפירוש] קָתָנֵי לָהוּ במשנתינו קודם לכך. מיישבת הגמרא: תָּנֵי – שנה התנא חיוב בכל מיני החפירות, וַהֲדַר מְפָרֵשׁ – ואחר כך פירש מנין למדים החיוב בהם, אף שלא נכתב בתורה אלא 'בור'. והוא מפני שאין כוונת התורה במה שכתבה 'בור' למעט שאר חפירות, אלא ללמדנו שהעומק המחייב במיתת הנופל בו, הוא כשיעור סתם בור שהוא עשרה טפחים.

מבררת הגמרא: וְהָנֵי כּוּלְּהוּ מיני החפירות דְּקָתָנֵי במשנתינו, לָמָּה לִי לפורטם. מבארת הגמרא: צְרִיכָא להשמיענו החיוב בכל אלו, דְּאִי תָּנָא רק בּוֹר, הֲוָה אָמֵינָא דווקא בּוֹר שעומקו עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בֵּיהּ הַבְלָא כדי להמית הנופל בו, מִשּׁוּם דְּקָטְיָן וְכָרְיָא – מחמת שהיקפו צר ועגול, ומחמת כן האויר שבתוכו חם, אֲבָל שִׁיחַ דַּאֲרִיךְ – שארוך, כלומר אורכו גדול מרחבו, אֵימָא שמחמת אורכו אוירו פחות חם, וּבְעומק עֲשָׂרָה בלבד לֵית בֵּיהּ הַבְלָא כדי להמית. וְכֵן אִי תָּנָא רק שיח וּמְעָרָה הֲוָה אָמֵינָא, דווקא מְעָרָה בְּעומק עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בָּהּ הַבְלָא, מִשּׁוּם דְּמַטַּלְלָא – משום שמקורה בתקרה, ולכן אוירה חם, אֲבָל חֲרִיצִין דְּמרובעים כמערה ולֹא מַטַּלְלִי – אינם מקורים, אֵימָא, בְּעומק עֲשָׂרָה בלבד לֵית בָּהוּ הַבְלָא כדי להמית. וְאִף אִי תָּנָא גם חֲרִיצִין הֲוָה אָמֵינָא דווקא חֲרִיצִין בְּעומק עֲשָׂרָה הוּא דְּאִית בָּהוּ הַבְלָא, מִשּׁוּם דְּלֵית בָּהוּ רְוִיחָא מִלְּעֵיל טְפֵי מִתַּתָּאי – שאין בהם ריווח למעלה בפתחם יותר מלמטה בתחתיתם, ולכן מתאסף בהם אויר חם, אֲבָל נְעִיצִין דְּרְוִיחִי מִלְּעֵיל טְפֵי מִתַּתָּאי – שמרווחים למעלה בפתחם יותר מלמטה בתחתיתם, אֵימָא בְּעומק עֲשָׂרָה בלבד לֵית בָּהוּ הַבְלָא כדי להמית, ולכן קָא מַשְׁמַע לָן – השמיענו התנא שבכל מיני החפירות די בעומק עשרה כדי שיהיה בהם הבל הממית:

כפי המתבאר, בין לרב ובין לשמואל חייב החופר בנזקי הבל הבור, ולא נחלקו אלא בחיוב נזקי החבטה. מקשה הגמרא: תָּנַן במשנתינו, הָיוּ החפירות פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת, פָּטוּר החופר, וְאִם רק הִוָּזֵק בּוֹ, חַיָּיב. ולכאורה, נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר, מַאי טַעְמָא פטור, לַאו, מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ חֲבָטָה כדי להמית, ואף שיש בו הבל, ומבואר שחיוב החופר אינו אלא בנזקי חבטה,

משנה

משנתינו תבאר שאף שנכתב בתורה 'בור' החיוב הוא בכל מיני חפירות, וכן תבאר שיעור עומק החפירה המחייב בתשלומי בהמה שנפלה לתוכה ומתה. הַחוֹפֵר בּוֹר בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, וניזוק או מת, חַיָּיב. ודין זה אינו דווקא בחופר בור עגול, אלא אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר – חפירה עגולה, או שִׁיחַ – חפירה ארוכה וצרה, וּמְעָרָה – חפירה מרובעת ומקורה, אלא שיש בתקרתה פתח שאפשר ליפול דרכו, חֲרִיצִין – חפירות מרובעות בלא תקרה, וּנְעִיצִין – חפירות רחבות למעלה בפתחן, והולכות ונעשות צרות בעומקן, חַיָּיב בנזקי הנופל לתוכם. אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בתורה דווקא 'בּוֹר', אלא כדי ללמד מַה בּוֹר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, אין חיוב אלא בחפירה שעומקה כך וכך, אף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, אפילו חפירה שעומקה כך וכך, אף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית, והיינו עֲשָׂרָה טְפָחִים. אבל אם הָיוּ פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת, פָּטוּר החופר מלשלם, שלא מחמת הבור מת. וְאמנם אִם רק הִוָּזֵק בּוֹ, חַיָּיב בתשלומי הנזק, שכל עומק שהוא עלול לגרום לנזק בנפילה לתוכו:

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים ביסוד חיוב החופר בור בנזקי הבור: אָמַר רַב, בּוֹר ברשות הרבים שֶׁחִיְּיבָה עָלָיו תּוֹרָה היינו דווקא לְנזק הבא מחמת הֶבֶלוֹ – אויר חם של הבור, וְלֹא לְנזק הבא מחמת חֲבָטוֹ – שנחבט הנופל בקרקעית הבור וניזוק או מת מכח החבטה. מבארת הגמרא: אַלְמָא – הרי טעמו של רב משום דְּקָסָבַר שקרקעית הבור שבה היתה הַחֲבָטָה אינה של החופר, אלא קַרְקַע שהיתה שם מֵעוֹלָם הוּא דְּמַזְקָא לֵיהּ - היא שהזיקתו. אך על נזקי ההבל חייב משום שמחמת חפירתו נעשה ההבל. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בור ברשות הרבים שחייבה תורה היינו לְנזקי הֶבֶלוֹ, אף שלא הוא הביא במעשיו את ההבל, אלא ממילא בא בגרמתו, וְכָל שֶׁכֵּן שיש לחייבו לַחֲבָטוֹ של הנופל בקרקעית הבור, שהרי גרם לקרקעית שתזיק על ידי מעשה חפירת הבור. וְאִם תֹּאמַר דווקא אָמְרָה תּוֹרָה שיתחייב, כיון שעשאו בידים, וְלֹא לְהֶבְלוֹ שרק גרם שיתקבץ בו אויר העולם ולא הביאו בידים. אין לומר כן, שהרי הַתּוֹרָה כתבה 'בור' סתם, וְהָעִידָּה בכך עַל חיוב נזקי הַבּוֹר בכל אופן וַאֲפִילּוּ כשהוא מָלֵא סְפוּגִין שֶׁל צֶמֶר, המגינים מפני חבטה, ואין בו אלא הבל.

שואלת הגמרא: הרי בין לרב ובין לשמואל אם מתה הבהמה חייב

וקשה בין לרב ובין לשמואל. מתרצת הגמרא: **לא**, טעם הפטור הוא **מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ הַבְלָא**, וכל שכן שאין בו חבטה. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי שזהו טעם הפטור, מדוע אִם הוּזַק בּוֹ חַיָּיב, וְהָא לֵית בֵּיהּ הַבְלָא.** מיישבת הגמרא: **אָמְרֵי**, אמנם **אֵין** בעומק פחות מעשרה **דֵּי הַבְלָא לְמִיתָה, וְאולם יֵשׁ** בו **דֵּי הַבְלָא לְנָזְקִין.**

הגמרא מביאה פסק בדין טריפה, ומקשה על כך ממשנתינו: **הַהוּא תּוֹרָא דְּנָפַל לַאֲרִיתָא דְּדַלְיָא** – מעשה היה בשור שנפל לאמת המים העמוקה ששה טפחים שמשקין השדות ממנה, **וְשַׁחֲטֵיהּ מָרֵיהּ** – שחטו בעליו מיד, **טְרָפֵיהּ רַב נַחְמָן** – אסרו רב נחמן באכילה מחמת טריפת 'נפולה'. **אָמַר רַב נַחְמָן, אִי שָׁקִיל מָרֵיהּ דְּהַאי תּוֹרָא** – אילו היה נוטל בעל שור זה **קַבָּא דְּקִמְחָא** – קב קמח להוצאות הדרך, **וְאָזַל תָּנָא בֵּי מִדְרָשָׁא** – והיה הולך לבית המדרש לברר אצל החכמים דין השור קודם שישחטנו, היו מורים לו הדין, **שאִם שָׁהֲתָה** בחיים אחר נפילתה יום אחד **מֵעֵת לְעֵת** – משעת נפילה עד למחרת בזמן זה, **כְּשֵׁרָה, לֹא אַפְסְדֵיהּ לְתּוֹרָא דְּשָׁוֶה כַּמָּה כַּבֵּי** – לא היה מפסיד את השור השוה ככמה קבים של קמח, שהיה ממתין לשוחטו עד מעת לעת, ושמא היה נשאר בחיים והיה מתברר שאינו טריפה. מוביחה הגמרא: **אַלְמָא** – הרי **דְּקָסָבַר רַב נַחְמָן** שֵׁשׁ **חֲבָטָה** העלולה להמית **בְּנפילה** לבור שעומקו **פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה.**

מקשה הגמרא: **אִיתְּיבֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן** ממשנתינו, ששנינו 'חָיוּ החפירות **פְּחוּתִין מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר', מַאי טַעֲמָא** פטור, **האִם לַאו מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ חֲבָטָה** הממיתה בעומק זה, ומדוע הטרפת הבהמה שנפלה לעומק ששה טפחים,

מתרצת הגמרא: **לֹא** משום שאין בו חבטה פטור, אלא **מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ הַבְלָא.** מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** מדוע אם **הוּזַק בּוֹ חַיָּיב, הָא לֵית בֵּיהּ הַבְלָא.** מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ, אֵין בּוֹ דֵּי הֶבֶל לְמִיתָה, וְיֵשׁ בּוֹ דֵּי הֶבֶל לְנָזְקִין.**

מוסיפה הגמרא להקשות על רב נחמן: **אִיתְּיבֵיהּ**, שנינו במשנה (סנהדרין מה.), **בֵּית הַסְּקִילָה** – הבית שמגגו היו מפילים את החייבים סקילה, **חָיָה גְּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת** אדם. **וְתָנֵי עֲלָהּ** בברייתא, **וְקוֹמָה שֶׁלּוֹ** [–של הנסקל], **חֲרֵי כָּאן** נפילה מגובה **שָׁלֹשׁ** קומות אדם. **וְאִי סַלְּקָא דַּעְתָּךְ** שֵׁשׁ **חֲבָטָה** הממיתה אף **בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה** טפחים, **לָמָּה לִי כּוּלֵּי הַאי** [–כל זאת], הרי די להפילו מגובה פחות מעשרה. שואלת הגמרא: **וּלְמַעְמֵיהּ**, הרי די אם **נַעֲבֵיד** – נעשה בית הסקילה בגובה **עֲשָׂרָה**, שהרי אתה מודה שבעשרה יש חבטה הממיתה, **אֶלָּא** בהכרח צריך לומר **כְּרַב נַחְמָן** שיש טעם מיוחד לכך, **דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, אָמַר קְרָא** (ויקרא יט יח) 'וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ', ולכן, **בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה** – שימות מהר. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי נִגְבֵּהּ טְפֵי** – נגביה את בית הסקילה יותר משתי קומות, כדי למהר מיתתו ביותר. מתרצת הגמרא: אי אפשר להגביה יותר **מִשּׁוּם** דְּ**בִיותר מכך מְיַנְוֵל** גופו, שאבריו מתפרקים וגופו מתפזר, וכריסו נבקעת.

קושיא נוספת על רב נחמן: **אִיתְּיבֵיהּ**, שנינו בברייתא: נאמר (דברים כב ח) 'כִּי תִבְנֶה בַּיִת חָדָשׁ וְעָשִׂיתָ מַעֲקֶה לְגַגֶּךָ, וְלֹא תָשִׂים דָּמִים בְּבֵיתֶךָ **כִּי יִפֹּל הַנֹּפֵל מִמֶּנּוּ**'. ודורשים, 'מִמֶּנּוּ', **וְלֹא בְּתוֹכוֹ** – חיוב מעקה הוא רק בחשש נפילה מהגג לרשות הרבים, אבל לא מרשות הרבים לגג. **כֵּיצַד, הָיְתָה רְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה מִמֶּנּוּ** [–מגג הבית] **עֲשָׂרָה טְפָחִים,** שהיה הבית בנוי בעומק, **וְנָפַל** – החשש הוא שיפול **מְהוֹכָה לְתוֹכוֹ** – מרשות הרבים לגג, **פָּטוּר** בעל הבית מלעשות מעקה בשפת רשות הרבים. ורק אם היתה רשות הרבים **עֲמוּקָה מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים, וְנָפַל** – החשש הוא שיפול **מְהוֹכָה לְתוֹכוֹ** – מהגג לרשות הרבים, **חַיָּיב** לעשות מעקה לגגו. ומתוך דברי הברייתא מוכח שחיוב מעקה הוא כשהגג גבוה עשרה, **וְאִי סַלְּקָא דַּעְתָּךְ יֵשׁ חֲבָטָה בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה, לָמָּה לִי עֲשָׂרָה,** הרי אף בפחות מכך יש חשש מיתה. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ**, אף שגם נפילה מפחות מעשרה עלולה להמית, **שַׁאנִי בַּיִת, דְּכֶל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה** טפחים **לַאו בַּיִת הוּא,** שאינו ראוי לדירה, ולא חייבה תורה במעקה אלא בגג בית.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** שטעם הפטור בגג הוא משום שאינו קרוי בית, מדוע כאשר הבית גבוה עשרה טפחים בצמצום חייב במעקה, הרי **הַשְׁתָּא נַמִּי דְּהָוֵי מַאֲבָרֵי עֲשָׂרָה** – אף שמבחוץ הוא גבוה עשרה, **דִּל מִינֵיהּ** – הפחת מגבהו את שיעור **תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה** [–טיח התקרה] שלו נמצא **דְּמִגָּוְאֵי** – מבפנים, בתוך הבית **לֹא הָוֵי גובהו עֲשָׂרָה,** ואינו נקרא בית. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ, כְּגוֹן דְּחָפַר מִגָּוְאֵי** – התנא חייב במעקה בית שמבחוץ גבהו עשרה רק באופן שחפר בפנים בקרקע הבית עד שמבפנים גובהו עשרה, והרי הוא בית הראוי לדירה. דוחה הגמרא: **אִי הָכִי** שמדובר בחקק בתוכו, **כִּי לֹא הָוֵי נַמִּי מַאֲבָרֵי עֲשָׂרָה** – גם אם אינו גבוה מבחוץ עשרה, **מַשְׁכַּחַת לָהּ דְּהָוֵי מִגָּוְאֵי עֲשָׂרָה** – יכול להמצא שגובהו מבפנים עשרה, וראוי לדירה, **וּכְגוֹן דְּחָפַר בָּהּ טְפֵי** – שחפר בקרקעיתו יותר, עד שגובהו מבפנים עשרה, ומדוע אמר התנא שרק אם הבית גבוה מרשות הרבים עשרה טפחים יש חיוב מעקה, הרי העיקר תלוי בגובהו בפנים, וכל שגבהו עשרה חייב אף שבחוץ הוא פחות מכך. הגמרא חוזרת ממה שנתבאר שרב נחמן הטריף את השור מחמת חבטה אף בפחות מעשרה טפחים: **אֶלָּא** ודאי טעם הפטור ממעקה בפחות מעשרה הוא מחמת שאין החבטה ראויה להמית. **וְהָיְינוּ טַעֲמָא דְּרַב נַחְמָן** שהטריף שור שנפל לעומק ששה טפחים, משום **דְּקָסָבַר** שגם עומק זה נחשב עשרה, שהרי **מְכָרְיָא דְּתוֹרָא לְאַרְעָא** – מכרסו של שור עד הקרקע שתחתיו **כַּמָּה הָוֵי, אַרְבָּעָה** טפחים, **אֲרִיתָא דְּדַלְיָא כַּמָּה הָוֵי** עומקה, **שִׁיתָּא** טפחים, **הָא** – הרי כאן **עֲשָׂרָה** טפחים, **וְאִישְׁתְּכַח** – נמצא **דְּכִי קָא מְחַבַּט** השור **מֵעֲשָׂרָה הוּא דְּקָא מְחַבַּט.** מקשה הגמרא: **אֶלָּא מַתְנִיתִין דְּקָתָנֵי** ש'בור' האמור בתורה בא ללמד **מָה בּוֹר שֶׁהוּא כְּדֵי לְהָמִית,** שהרי עומקו **עֲשָׂרָה טְפָחִים, אַף כָּל** הדומה לו החיוב הוא רק **כְּשֵׁשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית,** והיינו שעומקו **עֲשָׂרָה טְפָחִים,** הלא **בְּעומק שִׁיתָּא נַמִּי מַבְּעֵי** – גם די כדי לחייבו, שבצירוף ארבעה שמכריסו לקרקע נמצא שנחבט חבטה בשיעור עשרה טפחים. מתרצת הגמרא: **אָמְרֵי, מַתְנִיתִין** מדברת באופן שלא נפלה הבהמה דרך הליכתה, **אֶלָּא דְּשׁוֹכֵב** היה **וְאִינַּגַּר** – התגלגל ונפל **לְבוֹר** כשגבו כלפי הבור, ואז אין החבטה אלא בשיעור עומקו של בור, ולכן חייב רק כשעומקו עשרה טפחים:

משנה

בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין, עָבַר עָלָיו הָרִאשׁוֹן והשתמש בו **וְלֹא כִּסָּהוּ,** שהיה השותף השני משתמש בבור, **וְהַשֵּׁנִי** כשסיים הלך **וְלֹא כִּסָּהוּ,** אזי **הַשֵּׁנִי** לבדו **חַיָּיב** והראשון פטור:

גמרא

אָמְרֵי – שאלו בבית המדרש, **בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** שיתחייבו שנים בנזקיו, **הָנִיחָא אִי סְבִירָא לָן כְּרַבִּי עֲקִיבָא דְּאָמַר** החופר **בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ** והפקיר את רשותו ולא את בורו **חַיָּיב** בנזקי בורו, **מַשְׁכַּחַת לָהּ** שיתחייבו שנים, **בֶּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם** ובתוכה **בּוֹר שֶׁל שְׁנֵיהֶם, וְהִפְקִירוּ רְשׁוּתָן וְלֹא הִפְקִירוּ בּוֹרָן,** ונמצא שעל שניהם מוטלת השמירה. **אֶלָּא אִי סְבִירָא לָן** כרבי ישמעאל, שהחופר **בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ** והפקיר את רשותו ולא את בורו **פָּטוּר,** הרי לדבריו **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ דְּחַיָּיב עֲלֵיהּ** – שחייב על נזקי בור, דוקא כשהבור **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וּבִרְשׁוּת הָרַבִּים בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָּפִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ, אִי** באופן **דְּשָׁוֵי** – שמינו **שָׁלִיחַ תַּרְוַיְיהוּ וְאָמְרֵי לֵיהּ, זִיל כְּרֵי לָן** – חפור עבורינו בור, **וְאָזַל כָּרָה לְהוּ,** וכיון שמעשה השליח מתייחס לשולחיו נמצא באילו הם עשוהו. לא ניתן לבאר כן, שהרי **אֵין שָׁלִיחַ לְדָבָר עֲבֵירָה,** והוא חייב ושולחיו פטורים. **וְאִי** באופן **דְּכָרָה הַאי חֲמִשָּׁה** טפחים **וְהַאי חֲמִשָּׁה** טפחים, הלא בחפירת השני **נִסְתַּלְּקוּ לְהוּ מֵעֲשָׂה רִאשׁוֹן,** והשני לבדו מתחייב ואמנם **הָנִיחָא** לדעת **רַבִּי** ולענין **נְזָקִין,** שרבי סובר שאם רק ניזוקה הבהמה בבור זה שניהם חייבים [כמובא להלן], אם כן **מַשְׁכַּחַת לָהּ** בור של שנים ברשות הרבים לענין נזקין, **אֶלָּא** עדיין קשה **לְרַבִּי וּלְמִיתָה** – אם מתה הבהמה, שגם לדעתו השני

המשך בעמוד רכט

רש"י

לֹא מְשׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ הַבְלָא. אֲבָל חֲבָטָה אִית בֵּיהּ וְאַפְ"ה פְּטוּר כְּרֵב: וּלְמַעֲמִיךְ נָעֲבִיד י'. דְּהָא בְּעֲשָׂרָה מִיקְּא מוֹדֵית דְּיֵשׁ נֶחְבָּטָה: מֵיתָה יָפָה. שְׁיָמוּת מֵהֶר: דְּמַנְוֹל. שֶׁנַּעֲשָׂה אַבְרִים: מִמֶּנּוּ וְלֹא לְחוֹכוֹ. בֵּית גְּבוֹהּ מֵרה"ר שֶׁרְאוּי לִיפּוֹל מִמֶּנּוּ לְרה"ר חַיָּיב בְּמַעֲקֶה וְלֹא בֵּית עָמוֹק מֵרה"ר שֶׁהַנּוֹפֵל נוֹפֵל עַל גַּגּוֹ: נָבוֹהַּ מִמֶּנּוּ י' טְפָחִים וְנוֹפֵל לְתוֹכוֹ. כְּלוֹמַר שֶׁהַנּוֹפֵל נוֹפֵל מִתּוֹךְ רה"ר לְתוֹכוֹ עַל גַּגּוֹ: פָּטוּר. מִן הַמַּעֲקֶה: וְנָפַל מִתּוֹכוֹ לְחוּכָּהּ. כְּלוֹמַר שֶׁהַנּוֹפֵל נוֹפֵל מִגַּגּוֹ לְרה"ר: חַיָּיב. בְּמַעֲקֶה: לָמָּה לִי. בֵּית גְּבוֹהּ י' דְּמִשְׁמַע הָא בְּצִיר מֵהֶכִי פָּטוּר מִמַּעֲקֶה: לָאו בֵּית הוּא. וְתוֹרָה לֹא חִיְּבָה בְּמַעֲקֶה אֶלָּא בֵּית וְאע"ג דְּיֵשׁ חֲבָטָה: אִי הָכֵי. דְּטַעְמָא מִשּׁוּם טְפָחִים חַיָּיב כִּי הֲוֵי נָמֵי עֶשְׂרָה לְצַד רה"ר: דְּל תִּקְרֶה וּמַעֲזִיבָה לֹא הֲוֵי נָוֶה י'. וְלֹא חָזֵי לְדִירָה וְלֹא הֲוֵי בֵּית: מַשְׁכַּחַת לָהּ. דַּהֲוֵי בֵּית: דְּחַק לֵיהּ מָנָוֶה. עַד דַּהֲוֵי מִגְּוָאֵי י' טְפָחִים וַהֲוֵי בֵּית וְחַיָּיב: אֶלָּא. טַעְמָא וְדַאי מִשּׁוּם דְּאֵין חֲבָטָה פְּחוֹת מֵעֲשָׂרָה הוּא וּלְרַב נַחְמָן לֹא תִּקְשֵׁי דְּקָסָבַר ר"נ כו': דְּאֵינָהֲדֵי. שׁוֹכֵב הָיָה וְנִתְגַּלְגֵּל וְנָפַל: **מתני'** חֲשֵׁנִי חַיָּיב. וְהָרִאשׁוֹן פָּטוּר וּבְגְמָרָא מוֹקֵי לָהּ בְּשֶׁהִנִּיחוֹ רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי מִשְּׁתַּמֵּשׁ וְדוֹלֶה בְּשֶׁהָלַךְ לוֹ: **גמ'** אֵין שְׁלִיחַ לְדָבָר עֲבֵירָה. לְהִתְחַיֵּב שׁוֹלְחוֹ אֶלָּא שְׁלִיחַ מִיחַיֵּב וְסָבְרָא הוּא דְּאָמְרִי' לֵיהּ דִּבְרֵי הָרַב וְדִבְרֵי הַתַּלְמִיד דִּבְרֵי מִי שׁוֹמְעִין: הָנִיחָא לְרַבִּי. דְּאָמַר לְקַמָּן אֶחָד שְׁנֵיהֶן לְגַנְּזָן: וּבְגַנְּזָן מַשְׁכַּחַת לָהּ. דְּתַרְוַיְיהוּ מִיחַיְּבִי: אֶלָּא לְרַבִּי וְלִימֵיתָה. דְּבִמִיתָה מוֹדֶה דְּאַחֲרוֹן חַיָּיב וְלֹא רִאשׁוֹן הָיִיב דְּבִמִיתָה מְשַׁכַּחַת לָהּ: שֶׁעָקְרוּ שִׁנַּיִם לָהּ. שֶׁחָפַר הָאֶחָד תִּשְׁעָה וּבָא חֲבֵירוֹ וְסִיְּעוֹ וְעָקְרוּ בִּבַת אַחַת חוֹלְיָא מִקַּרְקָעוֹתָיו: וְהִשְׁלִימָהּ לָעֲשָׂרָה. דְּאֵין כָּאן אַחֲרוֹן (לְגַנְּזָן) דְּתַרְוַיְיהוּ כִּי הֲדָדֵי מְשׁוּוּ לֵיהּ בּוֹר וּבֵין לְרַבִּי וּבֵין לְרַבָּנָן חַיָּיבִין בְּמִיתָה וְכ"ש בְּגַנְּזָן: מֵיצַדְךָ צָרֵיכִי. כְּדְאָמְרִי לְעֵיל בְּפִירְקִין (דף נ.): אֶחָד וְלֹא כ'. מֵעִטֵּיהּ קְרָא לְרִאשׁוֹן כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמַּיְיהוּ וְכִי מֵעִטֵּיהּ לְגַנְּזָן מֵעִטֵּיהּ דְּאִי מִמִּיתָה לֹא אֲצְטְרִיךְ קְרָא דְּהָא לֹא עֲבַד שִׁיעוּר מִיתָה: שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין. כְּגוֹן בְּכוֹר בְּעַל מוּם שֶׁהוּא שֶׁל כֹּהֲנִים דְּקָרְיִנַן בֵּיהּ שׁוֹר רֵעֵהוּ אוֹ שׁוֹר קָרְבָּן שֶׁנִּפְסַל בּוֹ מוּם וְנִפְדֶּה דְּקָרֵיהּ בֵּיהּ שׁוֹר רֵעֵהוּ וְאפ"ה לְעִנְיַן בּוֹר פְּטוּר דִּכְתִיב וְהָמַת יִהְיֶה לוֹ מִי שֶׁרְאוּי לוֹ לְהֶאֱבִיל גְּבִילְתּוֹ לִכְלָבִים יָצָא זֶה כו': דְּהָכִי אָמְרִינַן בִּבְכוֹרוֹת (דף טו.) גִּבֵּי פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁנִּפְדּוּ תְּבוּהָ וְלֹא גִּיזָּה בְּשָׂרָן וְלֹא חָלַב וְאִבְּרֵתָן וְלֹא לִבְלְבֵיהּ אֲבָל שׁוֹר שֶׁנִּגְנַח חַיָּיב כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמַּיְיהוּ בְּפִירְקִין וּלְהָכֵי נָקֵט פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין דְּאִילּוּ קָדָשִׁים תָּמִים מֵאי אַרְיָא בּוֹר אֲפִי' שׁוֹר שֶׁנִּגְנַח נָמֵי פָּטוּר דִּכְתִיב שׁוֹר רֵעֵהוּ וְלֹא שׁוֹר הַקָּדֵשׁ: **לאו מסיפא כו'.** כְּלוֹמַר תֵּרְתֵּי שְׁמַעַת מִינַּיְיהוּ: חַיָּיב וְכַיָּיר. שֶׁמִּתְחִילָה רָחֵב הָיָה וְלֹא הָיָה בּוֹ הֶבֶל כָּל כָּךְ וְזֶה שֶׁסִּיְּידוֹ קִצְּרוֹ: כַּיָּיר. עָשָׂה בּוֹ צִיּוּרִין בַּכְּתָלִים בְּטִיחַ הַסִּיד שֶׁטָּח בּוֹ:

לימא

תוספות

אַמְרֵי אֵין הֶבֶל לְמִיתָה כּוֹ'. וְהַמַּקְשֶׁה הָיָה סוֹבֵר דִּלְעִנְיַן חֲבָט שִׁיָּךְ שִׁפּוּר אֵין חֲבָט לְמִיתָה אֲבָל יֵשׁ חֲבָט לְנָזְקִין אֲבָל לְעִנְיַן הֶבֶל הָיָה סוֹבֵר דְּאִי יֵשׁ הֶבֶל לְמִיתָה יֵשׁ הֶבֶל לְנָזְקִין וְאִי אֵין הֶבֶל לְמִיתָה לְנָזְקִין נָמֵי אֵין הֶבֶל: **נַעֲבִיד** פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה. וְהַשְׁתָּא מִדְּמָה טְרֵיפוֹת דְּאָדָם לְטְרֵיפוֹת דִּבְהֵמָה וְכֵן בְּאָלּוּ טְרֵיפוֹת (חולין דף מג. ושם) וּמַיְיתֵי רָאָיָה מֵאִיּוֹב וְקָשֶׁה לר"ת דִּמְחַלֵּק בֵּינֵיהֶם:

בור שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָפִין הָיכִי מִשְׁכַּחַת לָהּ. וְלֹא בְּעֵי לְמֵימַר שֶׁהִפְקִירוּ רִשׁוּתָן וּבוֹרָן דִּפְטוּר לְכוֹלֵי עִלְּמָא בִּדְפַרְישִׁית בְּהַמְנִיחַ (לעיל דף כח: ושם) וְלֹא בָּעֵי לְמֵימַר כְּגוֹן שֶׁחָפַר זֶה עֲשָׂרָה וְזֶה עֶשְׂרִים דְּאָמַר לְקַמָּן דְּכוּלָּם חַיָּיבִין דְּאַבּוֹר עֶשְׂרָה דְּמַתְנִיתִין קָאֵי:

הָאַחֲרוֹן חַיָּיב. דְּוַקָּא הוּא בְּשֶׁבִּיבֵּל שֶׁחִידֵּשׁ מֵיתָה שֶׁלֹּא הָיְתָה מִתְּחִילָּה אֲבָל רִאשׁוֹן ח' וְזֶה ט' כּוּלָּם חַיָּיבִין בְּגַנְּזָן כְּמוֹ זֶה י' וְזֶה עֶשְׂרִים:

בור י' וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימוֹ לְעֶשְׂרִים. וְהוּא הַדִּין לי"א לְמַאי דְּפָרֵיךְ עִלָּה מִסֵּיֵּיד וְכַיֵּיד וּמִשְּׁנֵי הָא רַבִּי וְהָא רַבָּנָן:

שלא

לֹא מְשׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ הַבְלָא אִי הָכִי הוּזַק בּוֹ חַיָּיב הָא לֵית בֵּיהּ הַבְלָא אָמַר לֵיהּ אֵין הֶבֶל לְמִיתָה וְיֵשׁ הֶבֶל לְנָזְקִין אֵיתֵיבֵיהּ בֵּית הַסְּקִילָה הָיָה גָּבוֹהַּ שְׁתֵּי קוֹמוֹת וְתֵנֵי עֲלָהּ וְקוֹמָה שָׁלוֹשׁ חֲרֵי כַּאן שָׁלֹשׁ וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ יֵשׁ חֲבָטָה בְּפָחוֹת מִי' לָמָּה לִי כּוּלֵּי הַאי וּלְמַעֲמִיךְ נַעֲבִיד עֲשָׂרָה אֶלָּא כְּר"נ דְּאָמַר ר"נ אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָמַר קְרָא וְאִהְכְּתָ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה אִי הָכִי נַגְּבֵהּ מִבֵּי מְשׁוּם דְּמִינְוָול אֵיתֵיבֵיהּ כִּי יִפּוֹל הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ מֻמָּנוּ וְלֹא בְּתוֹכוֹ בֵּיצַד הָיְתָה רה"ר גְּבוֹהַּ מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה מְטָפְחִים וְנָפַל מִתּוֹכוֹ לְתוֹכוֹ פָּטוּר חַיָּיב וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ יֵשׁ חֲבָטָה בְּפָחוֹת מִי' לָמָּה לִי כּוּלֵּי הַאי וּלְמַעֲמִיךְ נַעֲבִיד עֲשָׂרָה אֶלָּא כְּר"נ דְּאָמַר ר"נ אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָמַר קְרָא וְאִהְכְּתָ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ בְּרוֹר לוֹ מִיתָה יָפָה אִי הָכִי נַגְּבֵהּ מִבֵּי מְשׁוּם דְּמִינְוָול אֵיתֵיבֵיהּ כִּי יִפּוֹל הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ מֻמָּנוּ וְלֹא בְּתוֹכוֹ בֵּיצַד הָיְתָה רה"ר גְּבוֹהַּ מִמֶּנּוּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְנָפַל מִתּוֹכוֹ לְתוֹכוֹ פָּטוּר חַיָּיב וְאִי סַלְקָא דַּעְתָּךְ יֵשׁ ס"ד חֲבָטָה בְּפָחוֹת מִי' לָמָּה לִי כּוּלֵּי הַאי וּלְמַעֲמִיךְ נַעֲבִיד עֲשָׂרָה א"ל שַׁאנִי בַּיִת דְּכָל פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה לַאו בַּיִת הוּא אִי הָכֵי הַשְׁתָּא נַמִּי דַּהֲוֵי מַאַבְרָאֵי עֲשָׂרָה דַּל מִינַּיהּ תִּקְרָה וּמַעֲזִיבָה מִגַּוָּאֵי לֹא הֲוֵי עֲשָׂרָה א"ל בְּגוֹן דְּחַק בְּהּ מִגַּוָּאֵי אִי הָכֵי כִּי לֹא הֲוֵי נַמִּי מַאַבְרָאֵי עֲשָׂרָה מַשְׁכַּחַת לָהּ דַּהֲוֵי מִגַּוָּאֵי עֲשָׂרָה בְּגוֹן דְּחַק בְּהּ טְפֵי אֶלָּא הֵיינוּ טַעְמָא דְּר"נ סָבַר מִבְּרֵיקָא דְּתוֹרָא לְאַרְעָא כַּמָּה הֲוֵי אַרְבָּעָה אֵירֵיתָא דְּדַלָּאֵי כַּמָּה הֲוֵי שִׁיתָּא הָא עֲשָׂרָה אִישְׁתַּכַּח דְּכִי קָא מָחְבַּט מַעֲשָׂרָה הוּא דְּקָא מָחְבַּט אֶלָּא מֵהָתָם דְּקָתָנֵי מַה בּוֹר שֶׁהוּא כְּדֵי לְהָמִית י' טְפָחִים אַף כָּל שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כְּדֵי לְהָמִית י' טְפָחִים בְּשִׁיתָּא נַמִּי סַגְיָא אָמְרֵי מֵהָתָם דְּאֵינַהֲדֵי לְבוֹר: **מתני'** בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָפִין עָבַר עֲלָיו הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִּסָּהוּ וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כִּסָּהוּ הַשֵּׁנִי חַיָּיב: **גמ'** אָמְרֵי בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָפִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ הָנִיחָא אִי סְבִירָא לָן כר"ע דְּאָמַר בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ חַיָּיב מַשְׁכַּחַת לָהּ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶם וּבוֹר שֶׁל שְׁנֵיהֶם וְהִפְקִירוּ רִשׁוּתָן וְלֹא הִפְקִירוּ בּוֹרָן אֶלָּא אִי סְבִירָא לָן בּוֹר בִּרְשׁוּתוֹ פָּטוּר הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ דְּחַיָּיב עֲלֵיהּ בְּרה"ר וּבְרה"ר בּוֹר שֶׁל שְׁנֵי שׁוּתָפִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ אִי דְּשַׁוּוּ שָׁלְחֵי תַּרְוַיְיהוּ וְאָמְרֵי לֵיהּ זִיל בְּרִי לָן וְאָזַל בָּרָה לְהוּ אֵין שָׁלִיחַ לְדָבָר עֲבֵירָה וְאִי דְּבָרָה הָאי חֲמִשָּׁה וְהָאי חֲמִשָּׁה נִסְתַּלְּקוּ לְהוּ מַעֲשֶׂה רִאשׁוֹן הָנִיחָא לְרַבִּי וּלְנָזְקִין מַשְׁכַּחַת לָהּ אֶלָּא לְרַבִּי וּלְמֵיתָה וּלְרַבָּנָן בֵּין לְמֵיתָה בֵּין לְנָזְקִין הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן כְּגוֹן שֶׁעָקְרוּ שְׁנֵיהֶן חוֹלְיָא בְּבַת אַחַת וְהִשְׁלִימוֹ לַעֲשָׂרָה מַאי רַבִּי וּמַאי רַבָּנָן דְּתַנְיָא אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר תְּשִׁעָה וּבָא וְאַחֵר וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשָׂרָה הָאַחֲרוֹן חַיָּיב רַבִּי אוֹמֵר אַחַר אַחֲרוֹן חַיָּיב רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר אִם עַל פְּתִיחָה חַיָּיב עַל כְּרִיָּיה לֹא כָּל שֶׁכֵּן אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרָה אַחַר כּוֹרֶה שֶׁפִּילֵּק מַעֲשֶׂה רִאשׁוֹן וְרַבִּי אָמַר לָךְ הַנְּהוּ מִיצְּרַךְ צְרִיכֵי דְּהָאמְרִינָן וְרַבָּנָן נַמִּי מִיצְּרַךְ צְרִיכֵי אֶלָּא הֵיינוּ טַעְמָא דְּרַבָּנָן אָמַר קְרָא כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם וְרַבִּי הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר וְלֹא שׁוֹר בּוֹר וְרַבָּנָן תְּרֵי אִישׁ בּוֹר כְּתִיבִי וְרַבִּי אֵיידֵי דְּכָתַב הָאי כָּתַב הָאי וּמַאי דִּלְחִיּוּבֵי בַּתְרָא דִּלְמָא לְחִיּוּבֵי קַמָּא לֹא סַלְקָא דַּעְתָּךְ דְּאָמַר קְרָא וְחָמַת יִהְיֶה לוֹ דַּהֲוָה עָבִיד מִיתָה וְהָאי וְחָמַת יִהְיֶה לוֹ מִבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרָבָא דְּאָמַר רָבָא שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁנִּפַּל לְבוֹר פָּטוּר שֶׁנֶּאֱמַר וְחָמַת יִהְיֶה לוֹ מִמַּעֲשֶׂה שֶׁלּוֹ אֲמָרִי וְלָאו מִמִּילָּא שְׁמַעַת מִינַּהּ דְּבַהֲהוּא דְּעָבַד מִיתָה עַסְקִינַן: ת"ר אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר עֲשָׂרָה וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימָהּ לְכ' וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימָהּ לְשִׁשִּׁים כּוּלָּן חַיָּיבִין וּרְמִינְהוּ אֶחָד הַחוֹפֵר בּוֹר עֲשָׂרָה וּבָא אַחֵר וְסִיֵּיד וְכִייֵּד הָאַחֲרוֹן חַיָּיב

לימא

תוספות

שלא היה בו הבל למיתה. שהיה רחבו יותר מעמקו: **אי** בהבלא מיית. הרבה הוא תימה דנהי דמיעט הבלא מכל מקום אם לא דחרחיב לא היה נופל: **השותפין** שנדרו הנאה זה מזה אסורים ליכנס בחצר. בנדרים (דף מו:) מפרש בין יש בה דין חלוקה ובין אין בה דין חלוקה אסורים ואע"פ שאין יכול למחות ליכנס כשאין בו דין חלוקה מ"מ יכול לאסור עליו מידי דחזי אמשכיר בית לחברו שיכול המשכיר להקדיש כדאיתא במסכת ערכין בפ' האומר משקלי (דף כא. ושם) אע"פ שאין יכול למחות ביד השוכר שלא ליכנס ואע"ת ומ"ש מב"ח דאתי ושקיל אפי' הקדיש שדהו אלא משום דר' אבהו מוסיף דיגר שלא יאמר כר' (שם דף כג:) וי"ל דשאני ב"ח דגוף הקרקע יוצא מתחת יד המקדיש אבל גבי שוכר לעולם אין גוף הקרקע יוצא מתחת יד המשכיר:

זה נכנס בתוך שלו. השתא משמע דדרישת הרגל אשור במודר הנאה ואפילו ר"א בן יעקב לא שרי אלא שותפין משום דבשלו נכנס אבל בלא שותפים מודה דאשור דקפדי אדרישת רגל כדמשמע בסוף חזקת הבתים (ב"ב דף נז: ושם) וקשה דבפ"ק דמגילה (דף ח. ושם) תנן אין בין המודר הנאה מחבירו למודר ממנו מאכל אלא דריסת רגל וכלים שאין עושין בהן אוכל נפש ופריך בגמרא דריסת הרגל הא לא קפדי ומאי קפריך הא משמע הכא דקפדי ומפרש ר"ת דהכי פריך התם דע"כ בדריסת הרגל דלא קפדי כמו בבקעה מיירי דאי בההיא דקפדי כגון בחצר א"כ אפי' נודר הימנו מאכל יהא אסור כיון דקפדי א"כ כיוצא בו משכירין ותנינא בנדרים בפ' אין בין המודר (דף לג.) וכל דבר שאין עושה בו אוכל נפש מקום שמשכירין כיוצא בו אסור וכיון דלא קפדי אמאי אסור והוא הדין הדוה מצי למימר כלים הא לא קפדי:

כיון

1 ליימא הא רבי הא רבנן אמר רב זביד הא והא רבנן
2 עד כאן לא קאמרי רבנן אחרון חייב אלא הכא דלא
3 עבד קמא שיעור מיתה אבל היכא דעבד קמא שיעור
4 מיתה אפילו רבנן מודו דכולן חייבין והא סייד וכייד
5 דקא עבד קמא שיעור מיתה וקתני אחרון חייב אמרי
6 התם שלא היה בו הבל למיתה ובא אחר והוסיף בה
7 הבל למיתה אי הכא דאמרי אמר רב זביד הא והא רבי
8 חד דקתני כולן חייבין שפיר הא דקתני אחרון חייב
9 בגון שלא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין אבל
10 אחר והוסיף בו הבל בין למיתה בין לנזקין אמר רבא
11 הניח אבן ע"פ הבור והשלימה לעשרה באנו
12 למחלוקת רבי ורבנן פשיטא מהו דתימא הואיל
13 דהבלא דידיה קא קטיל ליה אבל למעלה דלא הבלא
14 דידיה קא קטיל אימא לא קמ"ל בעי רבא טם טפח
15 וסילק אבניו מהו מי אמרינן מאי דעבד שקליה או
16 דלמא נסתלקו מעשה ראשון וקמה ליה כוליה
17 ברשותיה תיקו: אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל
18 בר מרתא בור שמונה ומהן שני טפחים מים חייב מ"ט
19 כל טפח דמיא כתרי דיבשה דמי איבעיא להו בור
20 תשעה ומהן טפח אחד מים מהו מי אמרינן כיון דלא
21 נפישי מיא ליית ביה הבלא או דלמא כיון דעמיק טפי
22 אית ביה הבלא בור שבעה ומהן שלשה טפחים מים
23 מהו מי אמרינן כיון דנפישי מים טפי אית ביה הבלא
24 או דלמא כיון דלא עמקא ליית ביה הבלא תיקו: בעא מיניה רב שיזבי מרבה הרחיבה מהו
25 א"ל הרי מיעט הבלא א"ל אדרבה הרי קירב היזיקא אלא אמר רב אשי ניחזי אנן אי בהבלא
26 מיית הרי מיעט הבלא אי בהבטה מיית הרי קירב היזיקא אימא דאמרי אמר רב אשי ניחזי אנן
27 אי מההיא גיסא נפל הרי קירב היזיקא ואי מאידך גיסא נפל הרי מיעט הבלא: איתמר בור
28 שעומקה כרחבה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה
29 דרבי מני חד אמר לעולם יש בה הבל עד שיהא רחבה יתר על עומקה וחד אמר לעולם אין
30 בה הבל עד שיהא עומקה יתר על רחבה: עבר עליו הראשון ולא כפתה: וראשון מאימת
31 מיפטר רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה דרבי מני חד
32 אמר משתמניחו משתמש וחד אמר מישתימסור לו דילוי כתנאי המדלה מים מן הבור ובא חבירו
33 ואמר לו הנח לי ואני אדלה מים ביון שהניחו משתמש פטור רבי אליעזר בן יעקב אומר
34 מישתימסור לו דילוי במאי קמיפלגי רבי אליעזר בן יעקב סבר יש ברירה האי מדידיה קא ממלא
35 והאי מדידיה קא ממלא ורבנן סברי אין ברירה אמר רבינא ואזדו למעמייהו דתנן השותפין
36 שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר ר"א בן יעקב אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס
37 לתוך שלו במאי קמיפלגי ר"א בן יעקב סבר יש ברירה האי לדנפשיה עייל והאי לדנפשיה
38 עייל ורבנן סברי אין ברירה א"ר אלעזר המוכר בור לחבירו כיון שמסר לו דילוי קנה היכי דמי
39 אי בכסבא ליקני בכסבא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני
40 וכיון שמסר לו דילוי כמאן דאמר ליה לך חזק וקני דמי: א"ר יהושע בן לוי המוכר בית לחבירו

כיון

1 ליימא הא רבי הא רבנן אמר רב זביד הא והא רבנן
2 עד כאן לא קאמרי רבנן אחרון חייב אלא הכא דלא
3 עבד קמא שיעור מיתה אבל היכא דעבד קמא שיעור
4 מיתה אפילו רבנן מודו דכולן חייבין והא סייד וכייד
5 דקא עבד קמא שיעור מיתה וקתני אחרון חייב אמרי
6 התם שלא היה בו הבל למיתה ובא אחר והוסיף בה
7 הבל למיתה אי הכא דאמרי אמר רב זביד הא והא רבי
8 חד דקתני כולן חייבין שפיר הא דקתני אחרון חייב
9 בגון שלא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין ובא
10 אחר והוסיף בו הבל בין למיתה בין לנזקין אמר רבא
11 הניח אבן ע"פ הבור והשלימה לעשרה באנו
12 למחלוקת רבי ורבנן פשיטא מהו דתימא הואיל
13 דהבלא דידיה קא קטיל ליה אבל למעלה דלא הבלא
14 דידיה קא קטיל אימא לא קמ"ל בעי רבא טם טפח
15 וסילק אבניו מהו מי אמרינן מאי דעבד שקליה או
16 דלמא נסתלקו מעשה ראשון וקמה ליה כוליה
17 ברשותיה תיקו: אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל
18 בר מרתא בור שמונה ומהן שני טפחים מים חייב מ"ט
19 כל טפח דמיא כתרי דיבשה דמי איבעיא להו בור
20 תשעה ומהן טפח אחד מים מהו מי אמרינן כיון דלא
21 נפישי מיא ליית ביה הבלא או דלמא כיון דעמיק טפי
22 אית ביה הבלא בור שבעה ומהן שלשה טפחים מים
23 מהו מי אמרינן כיון דנפישי מים טפי אית ביה הבלא
24 או דלמא כיון דלא עמקא ליית ביה הבלא תיקו: בעא מיניה רב שיזבי מרבה הרחיבה מהו
25 א"ל הרי מיעט הבלא א"ל אדרבה הרי קירב היזיקא אלא אמר רב אשי ניחזי אנן אי בהבלא
26 מיית הרי מיעט הבלא אי בהבטה מיית הרי קירב היזיקא אימא דאמרי אמר רב אשי ניחזי אנן
27 אי מההיא גיסא נפל הרי קירב היזיקא ואי מאידך גיסא נפל הרי מיעט הבלא: איתמר בור
28 שעומקה כרחבה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה
29 דרבי מני חד אמר לעולם יש בה הבל עד שיהא רחבה יתר על עומקה וחד אמר לעולם אין
30 בה הבל עד שיהא עומקה יתר על רחבה: עבר עליו הראשון ולא כפתה: וראשון מאימת
31 מיפטר רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה דאמר משמיה דרבי מני חד
32 אמר משתמניחו משתמש וחד אמר מישתימסור לו דילוי כתנאי המדלה מים מן הבור ובא חבירו
33 ואמר לו הנח לי ואני אדלה מים ביון שהניחו משתמש פטור רבי אליעזר בן יעקב אומר
34 מישתימסור לו דילוי במאי קמיפלגי רבי אליעזר בן יעקב סבר יש ברירה האי מדידיה קא ממלא
35 והאי מדידיה קא ממלא ורבנן סברי אין ברירה אמר רבינא ואזדו למעמייהו דתנן השותפין
36 שנדרו הנאה זה מזה אסורין ליכנס לחצר ר"א בן יעקב אומר זה נכנס לתוך שלו וזה נכנס
37 לתוך שלו במאי קמיפלגי ר"א בן יעקב סבר יש ברירה האי לדנפשיה עייל והאי לדנפשיה
38 עייל ורבנן סברי אין ברירה א"ר אלעזר המוכר בור לחבירו כיון שמסר לו דילוי קנה היכי דמי
39 אי בכסבא ליקני בכסבא אי בחזקה ליקני בחזקה לעולם בחזקה ובעי למימר ליה לך חזק וקני
40 וכיון שמסר לו דילוי כמאן דאמר ליה לך חזק וקני דמי: א"ר יהושע בן לוי המוכר בית לחבירו

כיון

רש"י

1 **ליימא הא.** דקתני חייבין רבי היא דאמר לעיל גבי חופר בור ט' תשעה הואיל ועבד בו
2 שיעור נזקין דחזי שותף בנזקין והכא דעבדי קמאי שיעור מיתה הוו כולם שותפין
3 בתשלומי מיתה: **והא.** דקתני אחרון חייב ובראשון פטור: **רבנן.**
4 שנים: **אפילו רבנן מודו.** דכי כתיב מיעוטא אחופר בור ט' כתיב דליכא למ
5 והמת יהיה לו דהא מסקנא דמילתא מן והמת
6 יהיה לו מפקנא לן נפקא דהוה שיעור מיתה
7 מחייב ומיהו כולה מילתא לא מצינו למילף
8 מינה דעיקר קרא לכדרבא אתא: **שלא היה**
9 **בה הבל למיתה.** שהחיתה רחבה הרבה מש"ה
10 פטור אף בנזקין כדאמרינן איש אחד ולא שנים
11 דהוה ליה בחופר בור ט' ובא אחר והשלימה
12 לעשרה: **הא והא רבי.** דאילו רבנן כי היכי
13 דפטרי חופר ט' מנזקין פטרי נמי הכא לקמאי:
14 **בגון שלא היה בו הבל לא למיתה ולא**
15 **לנזקין.** הלכך ראשון פטור אף בנזקין ואלימא
16 דרב דאמר להבלו ולא לחבטו ואלימא דרבי
17 אצטריך לשנויי שלא היה בו הבל אפי' לנזקין
18 דאילו היה בו הבל לנזקין הוי ראשון שותף
19 לנזקין ולשמואל דאמר אף על החבטה חייבה
20 תורה מוקי לה במלא ספוגות בקרקעותיו דאין
21 כאן חבט: **באנו למחלוקת רבי ורבנן.** לרבנן
22 אחרון חייב בין לנזקין בין למיתה לרבי אחר
23 אחרון למיתה אחר שניהן לנזקין: **פשיטא.**
24 מה לי הוסיף למשה מה לי הוסיף למעלה:
25 **מהו דתימא.** בין לרבי בין לרבנן אחרון פטור
26 דלאו הבלא דידיה קטליה: **טם טפח.** החופר
27 בור ט' ואחר השלימו לעשרה וחזר אחרון
28 וסתם ומילא עפר אותו טפח שהוסיף: **טם.**
29 סתם בלשון ארמי (סתמום) טמונין פלשתאי
30 (בראשית כו:) **מאי דעבד שקליה.** וראשון חייב
31 בנזקין: **קמה ליה ברשותיה.** והוה ליה השתא
32 בור תשעה דאחרון וחייב מיהא בנזקין: **מיא.**
33 מוסיף הבלא: **הרחיבה.** אחד חופר בור י' ובא
34 חבירו והרחיב פיו: **הרי מיעט הבלא.** ותבא לו
35 ברכה: **הרי קירב היזקא.** שמיעט מקום מעמד
36 רגלים ושמא לא היה הולך השור עד מקום
37 פי הבור שבתחילה: **וראשון מאימת מיפטר.**
38 דיניטען על השני היתה השמירה דפשיטא לן
39 דהני עבר דקתני מתני' נשתמש קאמר דאי
40 כדקתני מתני' שעברו עליו שניהן זה אחר זה
41 אמאי ראשון פטור הרי גם הוא פשע: **דילוי.**
42 כשוי הבור לכסותו שהראשון פתחו ודלקה ובא
43 שני ומצאו ומסר לו ראשון את כיסוי הבור:
44 **והאי מדידיה קמלא.** ולא היו ליה שני שואל
45 על חלקו של ראשון שיהיה בולו מוטל עליו
46 לשומרו הלכך אם הזיק שניהם חייבין אבל
47 מסר לו את הדלי נעשה זה שומר שקיבל
48 עליו לכסותו: **לחצר.** של שניהן: **לתוך שלו.** כל
49 היכא דעייל יכול לומר זה חלקי שאני בורר
50 ומהני ליה ברירה: **ליקני בחזקה.** משנשתתמש
51 בו שהרי קרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה:
52 **לעולם בחזקה.** לבד מסירת דילוי בעי לאחזוקי
53 ביה ומיהו להכי מהני מסירה דאי בחזקה
54 לחודה בעי למימר ליה לך חזק וקני כו':

משכוכית

סבורה הגמרא שסתירה זו תלויה במחלוקת רבי ורבנן: **לֵימָא** הָא והָא **רַבָּנַן**, ואין סתירה, **עַד כָּאן** לֹא **קָאָמְרִי רַבָּנַן אַחֲרוֹן חַיָּיב** ולא הראשון, **אֶלָּא** הֵיכָא דְּלָא **עָבַד** קַמָּא [– שאין במעשה הראשון] **שִׁיעוּר מִיתָה**, והאחרון עשהו שיהיה ראוי להמית. שכן המקור לחייב רק את השני הוא הפסוק (שמות כא לד) 'וְהַמֵּת יִהְיֶה לו', וזהו רק במקרה שבגלל השלמת השני נעשה הבור ראוי להמית, **אֲבָל** הֵיכָא שגם הבור דְּעָבַד קַמָּא יש בו **שִׁיעוּר מִיתָה**, הרי שגם בגלל מעשיו יש כאן 'וְהַמֵּת יִהְיֶה לו', לפיכך **אֲפִילּוּ** **רַבָּנַן מוֹדוּ דְּכוּלָּן חַיָּיבִין**. מקשה הגמרא על רב זביד: **וְהָא** במקרה של **חַיָּיב וְכַייֵר** מדובר דְּקָא **עָבַד** קַמָּא **שִׁיעוּר מִיתָה**, ובכל אופן קָתָנֵי **אַחֲרוֹן חַיָּיב**, הרי גם כשחפר הראשון בור של מיתה, רק השני שהוסיף חייב. **אֲמַרְתֶּם** מדובר שקודם הסיוד שלט בבור אויר כך שֶׁלֹּא **הָיָה בּוֹ הֶכֶל לְמִיתָה** רק להזיק, **וּבָא אַחֵר** והקטין בסיוד את רוחב הבור **וְהוֹסִיף בָּהּ הֶכֶל לְמִיתָה** ודומה במעשיו לבור תשעה שעשהו לעשרה, שחייב לבדו בין למיתה בין לנזקין.

שיטה אחרת בתירוצו של רב זביד: **אִיבָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב זְבִיד, הָא** **וְהָא** – שני הברייתות הם לדעת **רַבִּי** ששניהם חייבין בנזיקין, **וְהַךְ דְּקָתָנֵי כּוּלָּן חַיָּיבִין, שַׁפִּיר** מתבארת לרבי בלא תוספת הסבר, ואילו **הָא דְּקָתָנֵי אַחֲרוֹן חַיָּיב**, מדובר **בְּגוֹן שֶׁלֹּא** **הָיָה בּוֹ** – בבור שחפר הראשון **הֶכֶל לֹא לְמִיתָה וְלֹא לְנָזְקִין וּבָא אַחֵר** שסייד וכייד **וְעָל** ידי כך **הוֹסִיף בּוֹ הֶכֶל בֵּין לְמִיתָה בֵּין לְנָזְקִין**, וכיון שהוא שגרם לשניהם והוא לבדו חייב.

פרט נוסף במחלוקת רבי ורבנן: **אָמַר רָבָא**, החופר בור תשעה ובא אחר **וְהֵנִיחַ אֶבֶן עַל פִּי הַבּוֹר, וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשָׂרָה בָּאנוּ לְמַחֲלוֹקֶת רַבִּי וְרַבָּנָן**. שואלת הגמרא: **פְּשִׁיטָא**, מיישבת הגמרא: **מַהוּ** שהשני חייב על התוספת, **מִפְּנֵי לְמַטָּה** – בחפירה לעומק הדין **הוּא** שהשני חייב על התוספת, **דְּהֶכֶל דִּידֵיהּ קָא קָטִיל לֵיהּ** – שאז ההבל שהוא יצר בטפח התחתון המית, **אֲבָל** הוסיף **לְמַעְלָה, דְּלֹא הֶכֶל דִּידֵיהּ קָא קָטִיל**, שהרי מת מההבל שבקרקעית וזה יצר הראשון, **אֵימָא לֹא**, ובין לרבנן ובין לרבי האחרון פטור, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבא שהוספת טפח מלמעלה משפיע על כל הבור והופך את הקרקעית שיהיה ראוי להמית.

ספק בענין בור של שני שותפים: **בְּעֵי רָבָא**, החופר בור תשעה, והשלימו חבירו לעשרה, וחזר האחרון **טָם** – סתם **הַטָּפָח** שחפר, או שחזר **וְסִילֵּק** מעל פי הבור את **אֲבָנָיו** שהשלימו לעשרה, **מִי אַמְרִינַן** **מַאי דְּעָבַד** – את הטפח העשירי שעשה **שַׁקְלֵיהּ** [– נטלו], והראשון לבדו חייב בנזקין. **אוֹ דִּלְמָא**, שמאותה שעה שהוסיף את הטפח העשירי **נִסְתַּלְּקוּ מַעֲשֶׂה רִאשׁוֹן** – נסתלק הראשון מחיוביו ויותר אין לו שום שייכות לבור, **וְקָמָה לֵיהּ** – ועומד הבור **כּוּלֵּיהּ** ברשותו של השני, ולכן חייב השני בנזקיו אף לאחר שהסיר את התוספת. **תֵּיקוּ** – לא נפשט הספק:

ספק נוסף בדיני בור: **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר שְׁמוּאֵל בַּר מַרְתָּא, חפר בּוֹר שְׁמוֹנָה טפחים וּמֵחֶן** – ומהשמונה הללו **שְׁנֵי טְפָחִים** מלאים **מַיִם**, ונפלה שם בהמה ומתה, **חַיָּיב**. שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** הרי אין הבור עמוק עשרה טפחים. מתרצת הגמרא: **כָּל טֶפַח דְּמַיָּא** בבור לענין הבל, הוא **כְּתְרֵי דְּיַבְּשָׁה דְּמֵי** – כעומק שני טפחים בלי מים, ויש כאן הבל של בור עשרה.

מביאה הגמרא ספק בדבריו: **אִיבָּעֵיָא לְהוּ** חפר **בּוֹר תִּשְׁעָה, וּמָחֶן טֶפַח אֶחָד מַיִם** ונהרגה שם בהמה, **מַהוּ, מִי אַמְרִינַן כֵּיוָן דְּלָא נִפְּישֵׁי מַיָּא** – מאחר שכמות המים אינה מרובה, **לֵית בֵּיהּ הֶכֶל** אין בטפח של מים לגרום תוספת הבל כעומק של שני טפחים בלי מים ולכן אינו כבור עשרה הראוי להמית, ואם נהרגה שם בהמה פטור. **אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן** **דַּעֲמִיק טְפֵי** מבור שמונה, **אִית בֵּיהּ הֶכֶל**, שהעומק משלים את החסרון בכמות המים, וחייב. עוד שאלו בני הישיבה: חפר **בּוֹר שִׁבְעָה וּמָחֶן שְׁלֹשָׁה טְפָחִים מַיִם, מַהוּ**. **מִי אַמְרִינַן כֵּיוָן הִנְפִּישֵׁי מַיִם טְפֵי** – מאחר שיש יותר מים, **אִית בֵּיהּ הֶכֶל**א של בור עשרה שְׁמֹנֶה מרובים גורמים להרבה הבל, ומשלימים את חסרון העומק, וחייב. **אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּלֹא עָמְקָא** כל כך, **לֵית בֵּיהּ הֶכֶל**א שאין בתוספת כמות המים להשלים חסרון העומק והחופר פטור. מסיימת הגמרא **תֵּיקוּ**:

ספק נוסף בענין שותפות בבור: **בְּעָא מִינֵּיהּ רַב שֵׁיזְבִי מֵרַבָּה**, החופר בור עשרה, וחבירו **הֶרְחִיבָהּ** [את פי הבור], ומתה שם בהמה או הוזקה **מַהוּ, אָמַר לֵיהּ** רבה, **הֲרֵי** כשהרחיב את שפת הבור **מִיעֵט הַבֹּלַע** ומדוע נחייבו. **אָמַר לֵיהּ** – רב שיזבי **אַדַּרְבָּה, הֲרֵי קִירַב הֶזֵּיקָא** – שעל ידי הרחבתו מיעט את מקום הילוך הבהמות, **אֶלָּא אָמַר רַב אַשֲׁי, נִיחֵי אֲנַן, אִי בְּהַבֹּלַע מָיֵית הֲרֵי** השני שהרחיב **מִיעֵט הַבֹּלַע**, והקטין את האפשרות שימות שם, ופטור. **וְאִי בַּהֲבָטָה מָיֵית, הֲרֵי** שהשני במעשיו **קִירַב הֶזֵּיקָא**, שלולי ההרחבה אולי לא היה נופל, וחייב. **אִיבָּא דְּאָמְרֵי אָמַר רַב אַשֲׁי, נִיחֵי אֲנַן, אִי מֵהֲהִיא גִּיכָּא נָפַל** – אם מהצד שהרחיב נפל, חייב האחרון כי **הֲרֵי קִירַב הֶזֵּיקָא, וְאִי מֵאֵידָךְ גִּיכָּא נָפַל** פטור האחרון בכל ענין שהרי לא גרם מאומה, ואדרבה **הֲרֵי מִיעֵט הַבֹּלַע**:

דין בור שמידת רוחבו ועמקו שווים: **אִיתְּמַר** החופר **בּוֹר** הראוי להמית אלא **שֶׁעוֹמְקָהּ בְּרֶחְבָּהּ** באותה מידה, מה הדין. נחלקו בזה **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, דְּאָמְרֵי תְּרוַיְיהוּ מַשְׁמֵיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה דְּאָמַר מַשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי מַנַּי, חַד אָמַר לְעוֹלָם יֵשׁ בָּהּ הֶכֶל** הראוי להמית **עַד שֶׁיֶּהֱא רָחְבָּהּ יָתֵר עַל עוֹמְקָהּ**, וכשֶׁרחְבָּהּ כל כך שולט בתוכה האויר ואין בה הבל הראוי להמית, אבל כששוים ראוי להמית, **וְחַד אָמַר, לְעוֹלָם אֵין בָּהּ הֶכֶל עַד שֶׁיֶּהֱא עוֹמְקָהּ יָתֵר עַל רָחְבָּהּ**, אך אם הם שווים, אין ההבל ראוי להמית:

הגמרא מבארת את המשך המשנה: שנינו, **עָבַר עָלָיו** – והשתמש בו **הָרִאשׁוֹן וְלֹא כִּסָּהוּ, וְהַשֵּׁנִי וְלֹא כִּסָּהוּ, הַשֵּׁנִי חַיָּיב** והראשון פטור: שואלת הגמרא, **וְרִאשׁוֹן מֵאֵימַת מִיפְטַר** ורק השני חייב. משיבה הגמרא, שנחלקו בזה **רַבָּה וְרַב יוֹסֵף, דְּאָמְרֵי תְּרוַיְיהוּ מַשְׁמֵיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה דְּאָמַר מַשְׁמֵיהּ דְּרַבִּי מַנַּי, חַד אָמַר, מְשֶׁשָּׁנִיחוּ** – הראשון לשני **מְשֶׁתַּמֵּשׁ, וְחַד אָמַר מְשֶׁיְּמַסְּרוֹ לוֹ דָּלְיוֹ** – מכסה הבור, אבל במניחו משתמש שניהם חייבים. **תְּנַאי** בברייתא, **הַמַּדְלֶה** – השואב בדלי **מַיִם מִן הַבּוֹר, וּבָא חֲבֵירוֹ** – השותף עמו בבור **וְאָמַר לוֹ, הַנַּח לִי וַאֲנִי אַדְלֶה מַיִם י, כֵּיוָן שֶׁהִנִּיחוֹ לשני מְשֶׁתַּמֵּשׁ** בבור, **פָּטוּר** הראשון, אלו דברי חכמים. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר** אין נפטר אלא **מְשֶׁיְּמַסְּרוֹ לוֹ** לשני את **דָּלְיוֹ** – מכסהו של הבור. שואלת הגמרא, **בְּמַאי** קָמִיפַּלְגִי – מה טעם המחלוקת. מבארת הגמרא **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר יֵשׁ בְּרֵירָה**, יכולים אנו לסמוך עכשיו על מה שיתברר בעתיד, וכיוון שיתברר לנו זמן ההשתמשות של כל אחד, כבר משעת ההשתתפות בבור, חלקו של כל אחד קנוי לו לבדו, ונמצא **הַאי מִדִּידֵיהּ** – זה האחד מחלקו שלו בלבד **קָא מְמַלֵּא וְהַאי מִדִּידֵיהּ קָא מְמַלֵּא**, ושמירת חלקו של כל אחד מוטלת עליו בפני עצמו, ואין הראשון נפטר רק במסר לשני את כיסוי הבור, שבזה נעשה שומר גם על חלקו. **וְרַבָּנַן סָבְרֵי אֵין בְּרֵירָה**, אין אנו מסתמכים עכשיו על מה שיתברר בעתיד, וכיון שעתה אינו מבורר במה ישתמש כל אחד, הבור שייך לשניהם יחד, וכל אחד בחלק חבירו יש לו דין שואל, וכשהניחו הראשון לשני משתמש, הרי הוא ככל שואל החייב בשמירה, והראשון נפטר. **אָמַר רָבִינָא, וְאִזְדוּ** רבי אליעזר בן יעקב וחכמים **לְטַעְמַייהוּ, דְּתָנַן** בנדרים (מה:) **הַשּׁוּתָפִין שֶׁנָּדְרוּ הֲנָאָה זֶה מִזֶּה**, חכמים אומרים **אֲסוּרִין** – שניהם **לִיכָּנֵס לֶחָצֵר** זו המשותפת לשניהם, משום שכל אחד, נהנה גם מחלקו של חברו האסור עליו. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר** מותרים הם להיכנס לחצר, כיון שזֶּה **נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ וְזֶה נִכְנָס לְתוֹךְ שֶׁלּוֹ** – כל אחד מהם יכול לומר שמקום הילוכו בחצר באותה שעה הוא חלקו שלו בלבד, ואם כן אינו נהנה משל חברו. **בְּמַאי** קָמִיפַּלְגִי **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב סָבַר יֵשׁ בְּרֵירָה** ולכן אפשר לחלק את

המשך בעמוד רכ

בֵּיוָן שֶׁמָּסַר לוֹ ללוקח את מַפְתֵּחַ הבית קָנָה.
שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מסירת מפתח מועילה לקנין הבית,
אִי קנה את הבית בְּכַסְפָּא – בקנין כסף, אם כן לֵיקְנֵי בְּכַסְפָּא –
בתשלום המעות בלבד, אִי בַּחֲזָקָה – כגון שנעל את הבית, לֵיקְנֵי
בַּחֲזָקָה ולמה מסירת המפתח, מתרצת הגמרא: לְעוֹלָם בַּחֲזָקָה, וּבְעֵי
לְמֵימַר לֵיהּ המוכר ללוקח לֵךְ חֲזַק וְקְנֵי, וְכֵיוָן שֶׁמָּסַר לוֹ ללוקח את
מַפְתֵּחַ הבית, כְּמַאן דְּאָמַר לֵיהּ לֵךְ חֲזַק וְקְנֵי דָּמֵי ואין צורך לומר
זאת בפירוש.
ממשיכה הגמרא לדון בהלכות קנינים: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מְשׁוּם רַבִּי
יַנַּאי הַמּוֹכֵר עֵדֶר צאן לַחֲבֵירוֹ כֵּיוָן שֶׁמָּסַר לוֹ – המוכר ללוקח
מַשְׁכּוֹכִית – הוא דבר שעל ידו נמשך כל העדר, קָנָה את העדר.
שואלת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – כיצד מועילה מסירת המשכוכית לקנות
את העדר, אִי – אם רוצה לקנות בְּמַשִּׁיכָה – על ידי קנין משיכה לֵיקְנֵי
בְּמַשִּׁיכָה בלבד, אִי בִּמְסִירָה הוא רוצה לקנות, לפי שהיה במקום
שמשיכה אינה קונה שם, לֵיקְנֵי בִּמְסִירָה לחוד. מתרצת הגמרא:
לְעוֹלָם בְּמַשִּׁיכָה וּבְעֵי לְמֵימַר לֵיהּ לֵךְ מְשׁוֹךְ וּקְנֵי, וְכֵיוָן דְּמָסַר לוֹ
מַשְׁכּוֹכִית כְּמַאן דְּאָמַר לֵיהּ לֵךְ מְשׁוֹךְ וּקְנֵי דָּמֵי.
שואלת הגמרא: מַאי מַשְׁכּוֹכִית, מתרצת הגמרא, חָבָא תַּרְגְּמוּ –
בבבל פירשו כַּרְכַּשְׁתָּא – פעמון שמצלצל בו והעדר הולך כולו אחריו.
רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, עֵיזָא דְּאַזְלָא בְּרֵישׁ עֲדָרָא – עז פיקחת יש בעדר
היודעת להזהר ממכשולות, והולכת בראש, והעדר כולו הולך אחריה.
כִּדְרַדַּשׁ הַהוּא גְּלִילָאָה – אותו תלמיד מהגליל, שעמד עֲלֵיהּ דְּרַב
חִסְדָּא כשדיבר בנוגע למנהיגים שאינם הגונים, ונתן משל, כַּד רָעֵי –
כשבועס רָעָיָא – הרועה עַל עָנָא – על הצאן עֲבִיד לְגַנְּדָא – עושה
את העז ההולכת בראש סַמּוּכָא – עִוֶּרֶת, ונכשלת ונופלת בבורות
והעדר כולו אחריה, כך כשהקדוש ברוך הוא כועס על עם ישראל
מְמַנֶּה להן מנהיגים שאינן מהוגנים המכשילים אותם:

משנה

משנה זו כהמשך למשנה הקודמת (לעיל נא.) דנה בתחילת דבריה
בבור של שותפין: בור של שותפין כְּפָהוּ הָרִאשׁוֹן – כראוי בגמר
השימוש, וּבָא הַשֵּׁנִי לאחר זמן להשתמש בו, וּמְצָאוֹ מְגוֹלֶּה, כגון
שאבלוהו תולעים, וְלֹא כְּפָהוּ השני כשסיים, הַשֵּׁנִי לבדו חַיָּיב בנזקי
הבור, והראשון פטור שהרי כסהו כראוי.
פרטי דינים שונים בענין בור: בור שבעליו כְּפָהוּ כָּרְאוּי, אלא שהתליע
הכיסוי, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת, בעל הבור פָּטוּר שאנוס
הוא. אבל אם לֹא כְּפָהוּ כָּרְאוּי, וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר כשעבר
על הכיסוי המקולקל וּמֵת, בעל הבור חַיָּיב.
בור שהיה ברור, ונכנס לתוכו שכיר של בעל הבור להעמיקו או
להרחיבו, והיה שור הולך על שפת הבור וְנָפַל לְפָנָיו אל תוך הבור
מְקוֹל הַכְּרָיָיה – שנבהל מרעש החפירה, בעל הבור חַיָּיב, והכורה
פטור, שכן קול הכרייה הוא גרמא. ואם לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרָיָיה, אף
בעל הבור פָּטוּר.
נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכֵלָיו – עם העול והמחרישה המחוברים בו
וְנִשְׁתַּבְּרוּ, או שנפל לתוכו חֲמוֹר וְכֵלָיו – עם המרדעת שלו, או שהיו
עליו בגדים וְנִתְקָרְעוּ, בעל הבור חַיָּיב רק עַל הַבְּהֵמָה וּפָטוּר עַל
הַכֵּלִים שנשברו או שנקרעו.
נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן – שור שהוא חרש או שוטה או
שור קטן, חַיָּיב, שאין בהם דעת להיזהר מליפול בבורות. ואם נפלו
לתוך הבור ומתו בו בֶּן אוֹ בַּת – אף על פי שהם קטנים ואינם בני דעת
להיזהר או עֶבֶד אוֹ אָמָה שנפלו לבור ומתו פָּטוּר:

גמרא

הגמרא מבארת את דברי המשנה, כִּפָּהוּ הָרִאשׁוֹן וּבָא הַשֵּׁנִי וּמְצָאוֹ
מְגוֹלֶּה וְלֹא כִּסָּהוּ הַשֵּׁנִי חַיָּיב, והראשון פטור. ושואלת: וְרִאשׁוֹן עַד
אֵימַת מִיפְּטַר והחיוב מוטל רק על השני. משיבה הגמרא: אָמַר רַב,
הראשון פטור כְּבְרֵי שֶׁיֵּדַע – עד שישוב וירא שבורו מגולה,
וכששניהם יודעים חל החיוב על שניהם, ועליהם להעמיד שומר עד
שיתקינו כיסוי חדש. וּשְׁמוּאֵל אָמַר שאין ממתינים לראשון עד שיבוא
ויראה, אלא כְּבְרֵי שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שבורו מגולה, אז חל החיוב על שניהם
להעמיד שומר עד שיתקינו לבור כיסוי. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר שאין צריך
להעמיד שומר, אלא נותנים לו זמן כְּבְרֵי שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ, וְיִשְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים
וְיִכְרוֹת על ידיהם אֲרָזִים ויתקין מהם מכסה לבור וְיִכַּסֶּנּוּ:
הגמרא ממשיכה בביאור דברי המשנה: שנינו במשנה, כִּפָּהוּ כָּרְאוּי
וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר: שואלת הגמרא: כֵּיוָן דְּכִפָּהוּ
כָּרְאוּי הֵיכִי נָפַל. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר בַּר חָנָה כגון
שֶׁהִתְלִיעַ הכיסוי מַתּוֹכוֹ ונחלש, וכשעברה עליו הבהמה נשבר ונפלה
לתוכו, ובעל הבור פטור כיוון שהוא אנוס.
ספק בדיני כיסוי הבור: אִיבַּעְיָא לְהוּ, בור שכִּפָּהוּ כִּפּוּי חזק שֶׁיָּכוֹל
לַעֲמוֹד לִפְנֵי שְׁוָורִים העוברים עליו, בלא שישבר תחתם, וְאֵין יָכוֹל
לַעֲמוֹד איתן כִּפְנֵי גְּמַלִּים שכובדם רב, וְאָתוּ גמלים ועברו על המכסה
וְאַרְעוּהַ – וקלקלהו ונעשה חלש, וְאָתוּ לאחר מכן שְׁוָורִים ומתוך
שהיה חלש נשבר לגמרי וְנָפְלֵי בֵּיהּ, מַאי האם בעל הבור חייב.
הגמרא מבררת מה הם צדדי הספק: אָמְרֵי, הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּשָׁכִיחֵי –
אם מצויים באותו מקום גְּמַלִּים, הרי פּוֹשֵׁעַ הוּא – וחייב גם לגבי
השוורים שנפלו, שהיה צריך להעלות על דעתו שגמלים עלולים
לעבור על הכיסוי ולהחלישו, ולאחריהם יבאו שוורים ויפלו לתוכו,
וְאִי דְּלֹא שָׁכִיחֵי גְּמַלִּים באותו מקום, אָנוּס הוּא ופטור לגבי השוורים,
שלא היה לו להעלות על דעתו שיבואו גמלים ויחלישו את המכסה.
משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא אלא כגון דְּאָתוּ לְפָרָקִים – שפעמים באים
לשם גמלים, מִי אָמְרִינַן כֵּיוָן דְּאָתְיָין לְפָרָקִים פּוֹשֵׁעַ הוּא גם לענין
השוורים וחייב, דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ אַסּוּכֵי אַדַּעְתֵּיהּ – שהיה צריך לעלות
על דעתו שעלולים להגיע גמלים להחליש את המכסה. אוֹ דִלְמָא כֵּיוָן
דְּהַשְׁתָּא מִיהַת לֵיכָּא – שמכל מקום עכשיו אין שם גמלים, אין לו
להעלות על דעתו שיבואו, והרי אָנוּס הוּא ופטור.
הגמרא מנסה לפשוט את הספק ממשנתינו: תָּא שְׁמַע, כִּפָּהוּ כָּרְאוּי
וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר, מבררת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי
אִילֵימָא שכיסהו כָּרְאוּי לְשָׁוְורִים וְכָרְאוּי לִגְמַלִּים, הֵיכִי נָפוֹל שם
השוורים, אֶלָּא לַאוּ שכיסהו כָּרְאוּי לְשָׁוְורִים

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום חמישי עמוד ב

בעלותם בחצר, וכל אחד מהם במקום שדורך ובזמן שדורך, שם הוא
חלקו שנקנה לו בשעת הקנין, ואם כך הַאי לְהַנַּפְשֵׁיהּ עָיֵיל – זה לשלו
נכנס, וְהַאי לְהַנַּפְשֵׁיהּ עָיֵיל, וְרַבָּנָן סָבְרֵי אֵין בְּרֵירָה, ואם כן כל החצר
שייכת לשניהם יחדיו, וכשנכנס אחד מהם לחצר הרי שנהנה גם מחלק
חבירו שנאסר עליו.
הגמרא מבארת דין מסירת דליו לענין מקח וממכר:
אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הַמּוֹכֵר בּוֹר לַחֲבֵירוֹ, כֵּיוָן שֶׁמָּסַר לוֹ – המוכר לקונה
את דְּלָיוֹ קָנָה הלוקח את הבור. שואלת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי – מתי
וכיצד מסירת דליו מועילה לקנין, אִי קנה את הבור בְּכַסְפָּא – בקנין
כסף, אם כן לֵיקְנֵי בְּכַסְפָּא – בתשלום המעות לבד, אִי בַּחֲזָקָה –
הנעשית על ידי השתמשותו בבור, אם כן לֵיקְנֵי בַּחֲזָקָה – בלבד,
מתרצת הגמרא, לְעוֹלָם בַּחֲזָקָה, וּבְעֵי לְמֵימַר לֵיהּ ללוקח כדי
שתועיל חזקתו גם בזמן שהמוכר אינו רואה את מעשה החזקה לֵךְ
חֲזַק וּקְנֵי וְכֵיוָן שֶׁמָּסַר לוֹ דְּלָיוֹ כְּמַאן דְּאָמַר לֵיהּ לקונה לֵךְ חֲזַק וּקְנֵי
דָּמֵי, ואין צורך לומר זאת בפירוש:
אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, הַמּוֹכֵר בַּיִת לַחֲבֵירוֹ

רש"י

מַשְׁכּוֹבִית. לְקַמֵּיהּ מְפָרֵשׁ דָּבָר הַמּוֹשֵׁךְ כָּל הָעִדָּר אַחֲרָיו: ה"ד **אִי בְּמַשִּׁיכָה.** שֶׁהִכִּישָׁה בְּמִקֵּל וְרָצְתָה לִפָּנָיו שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ בְּהֵמָה דַּקָּה: **לִיקְנֵי בְּמַשִּׁיכָה.** לְמָה לִי מִסְירַת מַשְׁכּוֹבִית: **אִי בְּמִסְירָה.** קָנֵי לְהוּ שֶׁהָיְתָה רֹהֶ"ר אוֹ חֹצֵר שֶׁאֵינָהּ שֶׁל שְׁנֵיהֶן קוֹנָה שָׁם דְּאֵין מְשִׁיכָה אֶלָּא בְּסִמְטָא אוֹ בְּחָצֵר שֶׁל שְׁנֵיהֶן בְּהַמּוֹכֵר אֶת הַסְּפִינָה בְּבָבָא בִּתְרָא (דף עו.): **קַרְקַשְׁתָא.** גַּרְסִינַן זוּג שֶׁמְּקַרְקֵשׁ בָּהּ לִפְנֵי הָעֵדֶר וְהוֹלֵךְ כּוּלּוֹ אַחֲרָיו: **עִיָּא דְּאוּלָּא בְּרֵישׁ עֲדָרָא.** יֵשׁ לְבַעַל הָעֵדֶר עֵז תְּרִיסָ וְדֶרֶךְ הָעֵזִים לְהֵלֵךְ בְּרֹאשׁ וְהָעֵדֶר הוֹלֵךְ אַחֲרֵיהֶם: **עֲבִיד לְגַנְדָּא סַמּוֹתָא.** לְעֵז הַמּוֹשֶׁכֶת מְנַעֵר עֵינֶיהָ וְנִכְשֶׁלֶת וְנוֹפֶלֶת בְּבוֹרוֹת וְהָעֵדֶר אַחֲרֶיהָ כָּךְ כְּשֶׁהַמָּקוֹם נִפְרָע מְשׁוֹנָאֵי יִשְׂרָאֵל מִמֶּנָּה לָהֶן פִּרְנָסִים שֶׁאֵינָן מְהוּגָּנִין:

מתני׳ כְּפָהוּ הֲרֵאשׁוֹן. לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ: **וּמְצָאוֹ מְגוּלָּה.** בְּגוֹן שֶׁהִתְלִיעַ וְנִשְׁבַּר הַכְּסוּי: **הַשֵּׁנִי חַיָּיב.** וְהָרִאשׁוֹן פָּטוּר וּבְגֶמָרָא מְפָרֵשׁ עַד מָתַי רִאשׁוֹן פָּטוּר אֲבָל לֹא כְּפָהוּ רִאשׁוֹן וּבָא שֵׁנִי וּמְצָאוֹ מְגוּלָּה וְלֹא כְּפָהוּ שְׁנֵיהֶן חַיָּיבִין וְדִקְתָנֵי הַשֵּׁנִי חַיָּיב הָא אוֹקִימְנָא שֶׁהִנִּיחוֹ רִאשׁוֹן לְשֵׁנִי מִשְׁתַּמֵּשׁ וְסָמַךְ עָלָיו שֶׁיְּכַסֶּנּוּ: **כְּפָהוּ בָרֵאוּי.** וְעָבַר עָלָיו הַשּׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וְנָפַל וּמֵת: **פָּטוּר.** וּבְגֶמָרָא פָּרִיךְ הוֹאִיל וְבָרֵאוּי הוּא הֵיכִי נָפַל: **נָפַל לְפָנָיו** מִקּוֹל הַכְּרָיָיה. בּוֹר בִּרְשׁוּת וְנִכְנַס כּוֹרֶה שְׁכִיר לְתוֹכוֹ לְהַרְחִיב אוֹ לְהַעֲמִיק וְשׁוֹר הוֹלֵךְ עַל שְׂפַת הַבּוֹר וְשָׁמַע קוֹל הַפַּטִּישׁ וּבִעֲטַת וְנָפַל עַל פָּנָיו בְּבוֹר : **חַיָּיב.** בַּעַל הַבּוֹר וְאֶפִילּוּ שׁוֹר שֶׁהוּא פִּקֵּחַ דְּאָמַר לְקַמָּן (דף נד.) בְּמַתְנִיתָא דְּבַעַל הַבּוֹר פָּטוּר דְּאִיבָּעֵי עִיוּנֵי וּמֵיזַל הָכָא חַיָּיב שְׁקוֹל הַכְרָיָיה בִּיעֵיתְתוּ וּבִגְמָרָא פָּרִיךְ נִיקַּח כּוֹרֶה גָּרֵם לֵיהּ. ל"א לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְרָיָיה בְּעַל הַבּוֹר חַיָּיב דְּאע"ג דְּאִיבָּא לְמֵימַר כּוֹרֶה גָּרֵם לֵיהּ וְכוֹרֶה גְּרָמָא בְּעַלְמָא הוּא דְּעָבַד דְּקִ"ל הַמַּבְעִית אֶת חֲבִירוֹ פָּטוּר מִדִּינֵי אָדָם וְתַרְוַיְיהוּ לֵיפְטְרוּ אפ"ה בְּעַל הַבּוֹר חַיָּיב כַּר' נָתָן דְּתַנְיָא: **לְאַחֲרָיו** מִקּוֹל **הַכְּרָיָיה פָּטוּר.** בְּדִמְפָרֵשׁ בְּגֶמָ' וְזֶה שָׁמַעְתִּי: **מִקּוֹל הַכְּרָיָיה** תְּנָא סֵיפָא לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרָיָיה: **בִּכְלֵי שׁוֹר.** שֶׁיִּכָּא שְׁבִירָה הָעוֹל וְהַמַּחֲרֵישָׁה בִּכְלֵי חֲמוֹר שֶׁיִּכָּא קְרִיעָה חֲבִילַת בְּגָדִים וּמְרַדַּעַת שֶׁעַל גַּבָּיו: **וּפָטוּר עַל הַכֵּלִים.** בְּדִמְפָרֵשׁ בְּגֶמָ' שׁוֹר חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן כו'. מְפָרֵשׁ בְּגֶמָ': **בַּן אוֹ בַּת.** כְּלוֹמַר אע"ג דְּקִטְנִים הֵן וְלֵיכָּא לְמֵימַר אִיבָּעֵי לְהוּ עִיּוּנֵי וּמֵיזַל אפ"ה פָּטוּר מִגְּזִירַת הַכָּתוּב שׁוֹר וְלֹא אָדָם חָמוֹר וְלֹא כֵּלִים:

גמ׳ וְרִאשׁוֹן עַד אֵימַת מֵיפְטַר. הֵיכָא דְּבָא וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ וְלֹא כְּסָהוּ עַד אֵימַת רְמָיָא כּוֹלְהָא חִיּוּבָא אִשְׁנֵי וְרִאשׁוֹן פָּטוּר: **בִּכְדֵי שֶׁיִּדַּע.** שֶׁיִּכָּא גַּם הָרִאשׁוֹן אַחֲרֵי כֵּן וְיִרְאֶנּוּ מְגוּלֶּה וְהוֹאִיל וְשֵׁנִיהֶן יוֹדְעִין שֶׁהוּא מְגוּלֶּה רְמָיָא חִיּוּבָא אַתְּרֵי הָנֵי: **וְשִׁמּוֹאֵל אָמַר בִּכְדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ.** אע"פ שֶׁלֹּא בָּא וְרָאָהוּ חַיָּיב בְּחֶלְקוֹ וְלֹא רְמָיָא כּוֹלְהָא אִשְׁנֵי דְּהָא לֹא גִּילְּהוּ דְּנַחֲיֵיבֵיהּ מִשּׁוּם פּוֹתֵחַ לְשׁוֹן מוֹרֶה לְשׁוֹן אַחֵר עַד כְּדֵי שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ אֲפִי' בָּא וְרָאָהוּ פָּטוּר עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ וְלִשּׁוֹן רִאשׁוֹן כְּשֵׁר. וְיָכְלוּ אַרְזִים וְכו'. אֲבָל לְשֵׁנִי שָׁבָא וְנִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ לֹא יַחֲבִינֵן שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ כּוּלֵּי הַאי דְּהָוָה לֵיהּ לְאוֹתוּבֵי שׁוֹמְרִים עִילּוּיֵהּ: **וְאַתּוּ שׁוֹרִים וְנָפְלוּ בּוֹ.** קִלְקוּלוֹ וְנַעֲשָׂה רְעוּעָה: **וְאַתּוּ שׁוֹרִים וְנָפְלוּ בּוֹ.** דְּאִי נָפְלוּ בּוֹ גְּמַלִּים לֹא מְבָעְיָא לָן דְּחַיָּיב דְּהָא לְגַבֵּי גְּמַלִּים פּוֹשֵׁעַ הוּא: **אִי שְׁכִיחֵי גְּמַלִּים פּוֹשֵׁעַ הוּא.** אַף לְגַבֵּי שׁוֹרִים דְּאִית לֵיהּ לְאָסוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ דִּגְמַלִּים מַרְעֵי לֵיהּ:

ולא

בֵּיוָן דְּמָסַר לוֹ מִפְּתֵחַ קָנָה ה"ד (אי) [אִין] בְּכִסְפָּא כו'. רַשְׁבַּ"ם מְפָרֵשׁ בְּפ' חֲזָקוֹת הַבָּתִּים (ב"ב ד' נב: ושם ד"ה נעל) גַּבֵּי נָעַל וְנָפַל כָּל שֶׁהוּא בְּנִכְסֵי הַגֵּר דְּנָעַל הַיְינוּ שֶׁקָּבַע מְנָעוּל בְּדֶלֶת לְנָעֲלוֹ דַּהֲווּ בְּנֵין אֲבָל סָגַר הַדֶּלֶת בְּנִכְסֵי הַגֵּר אֵין חֲזָקָה דְּאֵין זֶה אֶלָּא בְּמַבְרִיחַ אֲרִי מִנִּכְסֵי חֲבֵירוֹ (אע"ג דְּגַבֵּי שְׁכִירוּת הַבָּתִּים אָמַר בְּרֵישׁ מַסֶּכְתָּ פָּסָחִים בְּבָבָא בִּתְרָא (דף עו.): דְּכַשְׁמַסַּר לוֹ מִפְּתְחוֹת הָוֵי בְּחֶזְקַת הַשּׁוֹבֵר לְבַדּוֹק וְה"ה לְקִנּוֹתוֹ ה"מ מוֹבֵר וּמַשְׁכִּיר בֵּית לַחֲבֵירוֹ אֲבָל בְּנִכְסֵי הַגֵּר מַאן מְסַר לֵיהּ דִּילְקְנֵי וְקָשֶׁה לְר"י דְּהָכָא מִשְׁמַע בְּהָדֵיהּ דְּמִסְירַת מִפְּתֵחַ לֹא קָנֵי אֶלָּא חֲזִי כְּאוֹמַר לָךְ חֲזֹק וּקְנֵי וְדַוְקָא גַּבֵּי חָמֵץ הוּא דְּהָלוּ בְּמִסְירַת מִפְּתֵחַ דְּמִי שֶׁמְּפַתֵּחַ בְּיָדוֹ עָלָיו לְבַדּוֹק בֵּיוָן שֶׁהוּא יָכוֹל לִיכָּנֵס בְּזֶה הַבַּיִת לְבַדּוֹק וּמַה שֶּׁפִּי' דְּלֹא קָנֵי בְּנַעֲלִיל דֶּלֶת אֵין נִרְאֶה דִּבְגִיטִּין בְּפֶרֶק הַזּוֹרֵק (דף עז:) אוֹמֵר גַּבֵּי גֵּט דְּתַזִּיזֵיל אִיהִי וְתֵיחוּד וְתִפְתַּח אֶלָּמָא נַעֲלִיל לְחוּד קָנֵיָא שְׁלֹא הָיְתָה יְכוֹלָ לַעֲשׂוֹת שׁוּם מַנְעוּל דְּשַׁבָּת הָיְתָה וְאע"פ שֶׁאָסוּר לִקְנוֹת בְּשַׁבָּת בְּשׁכִיב מְרַע שָׁרֵי שְׁלֹא תִּטְרוֹף דַּעְתּוֹ כְּדַאֲמְרִי' בְּפֶרֶק מִי שֶׁמֵּת (ב"ב דף קנו: ושם) וּבְחֶזְקַת הַבָּתִּים (שם דף נז.) נִמִּי מוּכָח גַּבֵּי הָהוּא דְּתָנַן אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶם חֶזְקָה וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֶזְקָה וּפְרִיךְ הַגְּמָרָא מ"ש רִישָׁא וּמ"ש סֵיפָא וּמִשְּׁנֵי אָמַר רָבָא כָּל שֶׁאֵילּוּ בְּנִכְסֵי הַגֵּר קָנָה בְּנִכְסֵי חֲבֵירוֹ קָנָה בְּנִכְסֵי הַגֵּר לֹא קָנָה בְּנִכְסֵי חֲבֵירוֹ לֹא קָנָה א"כ הָא דְּקָתָנֵי סֵיפָא הִכְנִיס תַּרְנְגוֹלִין לְתוֹךְ הַבַּיִת חֲבֵרִי זוּ חֶזְקָה בְּנִכְסֵי הַגֵּר נַמִּי קָנָה וְהַיְינוּ טַעְמָא דְּקָנָה דְּמִסְתַּמָּא כְּשֶׁנָּתַן שָׁם תַּרְנְגוֹלִין נָעַל דֶּלֶת כְּדֵי לְשַׁמְּרָם אֲלָמָּא בְּנָעִילַת דֶּלֶת סָגֵי וְאֵין לְדַמּוֹת נְעִילַת דֶּלֶת לְמַבְרִיחַ אֲרִי דְּדַוְקָא נָתַן צְרוֹר דְּסָכַר מִינַּיהּ מֵיָא הוּא דְּאָמְרִי' בְּחֶזְקַת הַבָּתִּים (ב"ב דף נג.) דְּהָוֵי כְּמַבְרִיחַ אֲרִי אֲבָל נָעַל שֶׁנָּעַל דֶּלֶת בְּפָנֵי כָּל אָדָם וְאֵין מְנִיחַ אָדָם לִיכָּנֵס מוּכְחָא מִילְתָא שֶׁהַבַּיִת שֶׁלּוֹ וְקָנֵי בְּנָעִילָה לְחוּדָהּ וְהָא דְּאָמַר הָתָם הַבּוֹנֶה פַּלְטְרִין בְּנִכְסֵי הַגֵּר וּבָא אַחֵר וְהֶעֱמִיד לָהֶם דֶּלְתוֹת קָנָה אוּדְקָא דְּמִילְתָא נָקֵט שֶׁאוֹתוֹ שֶׁהֶעֱמִיד דֶּלְתוֹת רָגִיל לְנָעֲלָם וְה"ה נָעַל וְלֹא הֶעֱמִיד: **בִּכְדֵי** שֶׁיִּדַּע. כְּלוֹמַר שֶׁהַקּוֹל יֵצֵא שֶׁהַבּוֹר מְגוּלֶּה דְּמִסְתַּמָּא שָׁמַע וְשִׁמּוֹאֵל אָמַר בִּשְׁמִיעָה בְּעַלְמָא לֹא מְחַיֵּיב דְּאֵין סוֹמֵךְ אִשְׁמִיעָה עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר עַד שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ וְיִשְׁכּוֹר פּוֹעֲלִים וְיִכְרוֹת אַרְזִים וה"ה הַשֵּׁנִי שֶׁנּוֹתְנִין לוֹ שִׁיעוּר זֶה אֶלָּא דְּלֹא בְּעִינַן שֶׁיּוֹדִיעוּהוּ שֶׁכְּבָר יָדַע וְשִׁמּוֹאֵל סָבַר דְּמֵיעִד יֵשׁ לוֹ לְהוֹשִׁיב שָׁם שׁוֹמְרִים שֶׁלֹּא יִפּוֹל שׁוּם דָּבָר בְּבוֹר: **וְאַתּוּ** שׁוֹרִים וְנָפְלוּ בּוֹ. פ"ה דְּאִי נָפְלוּ בּוֹ גְּמַלִּים לֹא מְיַבְּעְיָא לָן דְּחַיָּיב דְּהָא לְגַבֵּי גְּמַלִּים פּוֹשֵׁעַ הוּא וְכֵן מִשְׁמַע הַלְשׁוֹן וְיֵשׁ לְיַתֵּן טַעַם בְּדָבָר דְּאֶפִילּוּ לֹא שְׁכִיחֵי גְּמַלִּים בְּלָל יֵשׁ לְחוּשׁ שֶׁמָּא יָבֹאוּ גְּמַלִּים וְיִפְּלוּ אֲבָל אֵין לְחוּשׁ שֶׁיִּרְעוּ גְּמַלִּים וְיִפְּלוּ אַחֲרֵי כֵן שׁוֹרִים:

תא

תוספות

ולא

וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וְאִי דִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים אַמַּאי פָּטוּר פּוֹשֵׁעַ הוּא וְאִי דְּלֹא שְׁכִיחֵי גְּמַלִּים פְּשִׁיטָא אָנוּס הוּא אֶלָּא לָאו דְּאַתְיָין לִפְרָקִים וְאָתוּ גְּמַלִּים וְאַרְעוּהָ וְאָתוּ שְׁוָורִים וְנָפְלוּ בֵּיהּ וְקָתָנֵי פָּטוּר אַלְמָא כֵּיוָן דְּהַשְׁתָּא לֵיכָּא אָנוּס הוּא אַמְרֵי לֹא לְעוֹלָם כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְכָרָאוּי לִגְמַלִּים וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ הֵיכִי נָפוּל א״ר יִצְחָק בַּר בַּר חָנָה שֶׁהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ ת״ש לֹא כִסָּהוּ כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת חַיָּיב הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא לֹא כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים פְּשִׁיטָא צְרִיכָא לְמֵימַר דְּחַיָּיב אֶלָּא לָאו כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים הֵיכִי דָּמֵי אִי דִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים פּוֹשֵׁעַ הוּא וְאִי דְּלֹא שְׁכִיחֵי גְּמַלִּים אָנוּס הוּא אֶלָּא לָאו דְּאַתְיָין לִפְרָקִים וְאָתוּ גְּמַלִּים וְאַרְעוּהוּ וְאָתוּ שְׁוָורִים וְנָפְלוּ בֵּיהּ וְקָתָנֵי חַיָּיב אַלְמָא כֵּיוָן דְּאַתְיָין לִפְרָקִים פּוֹשֵׁעַ הוּא דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ אַסּוֹקֵי אַדַּעְתֵּיהּ לְעוֹלָם כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ פּוֹשֵׁעַ הוּא אַיְּידֵי דְּנָסֵיב רֵישָׁא כִּסָּהוּ כָּרָאוּי נָסֵיב סֵיפָא נַמִּי לֹא כִסָּהוּ כָּרָאוּי אִיכָּא דְּאַמְרֵי הָא נַמִּי וַדַּאי לֹא אִיבַּעְיָא לָן דְּכֵיוָן דְּאַתְיָין לִפְרָקִים פּוֹשֵׁעַ הוּא דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ אַסּוֹקֵי אַדַּעְתֵּיהּ כִּי אִיבָּעֵי לָן הָכֵי הוּא דְּאִיבַּעְיָא לָן כִּסָּהוּ כִּסּוּי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמוֹד בִּפְנֵי שְׁוָורִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ מַהוּ מִי אַמְרִינָן מִגּוֹ דַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ אֵצֶל גְּמַלִּים הֲוֵי פּוֹשֵׁעַ נַמִּי לְעִנְיַן הַתְלָעָה אוֹ דִּלְמָא לֹא אַמְרִינָן מִגּוֹ ת״ש כִּסָּהוּ כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר וְאִתְּמַר עֲלָהּ אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר בַּר חָנָה שֶׁהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְכָרָאוּי לִגְמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ פְּשִׁיטָא דְּפָטוּר מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעְבַּד אֶלָּא לָאו כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וְקָתָנֵי פָּטוּר אַלְמָא לֹא אַמְרִינָן מִגּוֹ דַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן גְּמַלִּים הֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן הַתְלָעָה לֹא לְעוֹלָם כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וְכָרָאוּי לִשְׁוָורִים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ כִּי הִתְלִיעַ מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעְבַּד מַהוּ דְּתֵימָא אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵיזַל וּמִנְקַשׁ עֲלֵיהּ קמ״ל ת״ש לֹא כִסָּהוּ כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת חַיָּיב הֵיכִי דָּמֵי אִילֵימָא לֹא כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים צְרִיכָא לְמֵימַר דְּחַיָּיב אֶלָּא לָאו כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וְאִי דִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים פּוֹשֵׁעַ הוּא וְאִי דְּלֹא שְׁכִיחֵי גְּמַלִּים אָנוּס הוּא אֶלָּא לָאו דִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ וְקָתָנֵי חַיָּיב אַלְמָא אַמְרִינָן מִגּוֹ דַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן גְּמַלִּים הֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן הַתְלָעָה אַמְרֵי לֹא לְעוֹלָם כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְאָתוּ גְּמַלִּים וְאַרְעוּהוּ וְאָתוּ שְׁוָורִים וְנָפְלוּ בֵּיהּ וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ פְּשִׁיטָא פּוֹשֵׁעַ הוּא אַיְּידֵי דְּנָסֵיב רֵישָׁא כִּסָּהוּ כָּרָאוּי נָסֵיב סֵיפָא נַמִּי לֹא כִסָּהוּ ת״ש נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן סוּמָא וּמְהַלֵּךְ בַּלַּיְלָה חַיָּיב פִּקֵּחַ וּמְהַלֵּךְ בַּיּוֹם פָּטוּר וְאַמַּאי נֵימָא מִדַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן חֵרֵשׁ הֲוֵי נַמִּי פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן פִּקֵּחַ אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ לֹא אַמְרִינָן מִגּוֹ שְׁמַע מִינַּהּ: נָפַל לְפָנָיו כו׳: אָמַר רַב לְפָנָיו לְפָנָיו מַמָּשׁ לְאַחֲרָיו אַחֲרָיו מַמָּשׁ

וזה

רש״י

וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים. וְאָתוּ גְּמַלִּים וְאַרְעוּהָ: הָכֵי הוּא דְּאִיבַּעְיָא לָן כו׳ וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים. וּמִידֵי גְּמַלִּים לֹא אַרְעוּהָ אֶלָּא מִתּוֹכוֹ הִתְלִיעַ וְעָבַר עָלָיו שׁוֹר וְנִפְחַת: אִבָּעֵי לָךְ לְמֵיזַל. תָּדִיר וּלְמִנְקַשׁ עִילָּוֵיהּ בְּרַגְלֶיךָ בְּכֹחַ וְלִבְדּוֹק שֶׁלֹּא הִתְלִיעַ: וְאִי דִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים. וְאָתוּ וְאַרְעוּהָ פְּשִׁיטָא פּוֹשֵׁעַ הוּא: שׁוֹר חֵרֵשׁ. שׁוֹר שֶׁהוּא חֵרֵשׁ אוֹ שׁוֹר שֶׁהוּא מְהַלֵּךְ בַּלַּיְלָה אֲפִילוּ הוּא פִּקֵּחַ חַיָּיב: פִּקֵּחַ. וְנָפַל לְתוֹכוֹ בַּיּוֹם פָּטוּר (הַאי פִּקֵּחַ) דְּאִיבָּעֵי לְעִיּוּנֵי וּמֵיזַל: לְפָנָיו מַמָּשׁ. עַל פָּנָיו נָפַל וּמֵת מִן הַהֶבֶל:

וזה

תוספות

תָּא שְׁמַע לֹא כִסָּהוּ כָּרָאוּי כו׳. תֵּימַהּ דְּמִתְּחִילָּה רָצָה לְהוֹכִיחַ מֵרֵישָׁא דְּפָטוּר א״כ ע״כ סֵיפָא אַיְּידֵי דְּתָנָא רֵישָׁא כִּסָּהוּ כָּרָאוּי תָּנָא סֵיפָא לֹא כִסָּהוּ כָּרָאוּי וְלֹא אָתָא לְאַשְׁמוֹעִינַן מִידֵי א״כ הֵיכִי בָּעֵי לְהוֹכִיחַ מִידֵי מִסֵּיפָא וְי״ל דְּמֵעִיקָּרָא וַדַּאי שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לוֹמַר טַעַם אַחֵר צָרִיךְ לוֹמַר אַיְּידֵי אֲבָל הַשְׁתָּא שֶׁיָּכוֹל לִמְצוֹא חִידּוּשׁ סְבָרָא הוּא דְּלֵית לָן לְמֵימַר אַיְּידֵי:

וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ מַהוּ. כְּלוֹמַר אִם מִתְּחִילָּה עָבְרוּ גְּמַלִּים וְאח״כ בָּאוּ שְׁוָורִים וְנָפְלוּ פְּשִׁיטָא דְּחַיָּיב דְּפוֹשֵׁעַ הוּא כֵּיוָן דִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים אוֹ אֲפִי׳ אָתוּ לִפְרָקִים אִיבָּעֵי לֵיהּ לְאַסּוֹקֵי אַדַּעְתֵּיהּ וְכִי מִיבַּעְיָא לָן הֵיכָא דְּלֹא אָתוּ גְּמַלִּים אֶלָּא בָּאוּ שְׁוָורִים וְנָפְלוּ מֵחֲמַת שֶׁהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ מַאי אַמְרִינָן מִגּוֹ אוֹ לֹא וּמַסִּיק דְּלֹא אַמְרִינָן מִגּוֹ וְא״ת כִּי לֹא אַמְרִי׳ מִגּוֹ נַמִּי מִתְחַיֵּיב דִּתְחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה הוּא לְעִנְיַן שְׁוָורִים אִם יַעַבְרוּ גְּמַלִּים תְּחִילָּה וְאח״כ שְׁוָורִים וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס שֶׁהִתְלִיעַ וְתֵירֵץ רִיבָ״א דְּלֹא אַמְרִינָן תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב אֶלָּא הֵיכָא שֶׁמֵּחֲמַת הַפְּשִׁיעָה בָּא הָאוֹנֶס אֲבָל הָכָא לֹא בָּא הָאוֹנֶס מֵחֲמַת הַפְּשִׁיעָה דַּאֲפִי׳ הָיָה מְכוּסֶּה כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלִגְמַלִּים הָיָה מַתְלִיעַ וְכֵן מַשְׁמַע בְּהַמַּפְקִיד (ב״מ לו: ושם) גַּבֵּי פָּשַׁע בָּהּ וְיָצְאָה לָאֲגַם דַּאֲפִילּוּ לְמ״ד תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב הָתָם פָּטוּר דְּמַלְאַךְ הַמָּוֶת קָטְלָהּ מַה לִּי הָכָא מַה לִּי הָתָם וְא״ת בְּהַכּוֹנֵס (לקמן דף נו. ושם) גַּבֵּי נִפְרְצָה בַּלַּיְלָה קָאָמַר בְּכוֹתֶל רָעוּעַ כִּי חָתְרָה אַמַּאי פָּטוּר תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס הוּא וְהָתָם לֹא בָּא אוֹנֶס מִתּוֹךְ הַפְּשִׁיעָה דַּאֲפִי׳ כּוֹתֶל בָּרִיא יָכוֹל לַחְתּוֹר וְי״ל דִּלְקַמָּן פֵּרַשׁ״י שֶׁחָתְרָה וְהִפִּילָה הַכּוֹתֶל ע״י חֲתִירָה הֲרֵי דְּמֵחֲמַת הַפְּשִׁיעָה שֶׁהָיְתָה רְעוּעָה בָּא הָאוֹנֶס דְּאִם הָיָה בָּרִיא לֹא הָיָה נוֹפֵל בַּחֲתִירָה וּבְסוֹף הַפּוֹעֲלִים (ב״מ דף צג: ושם) גַּבֵּי רוֹעֶה שֶׁהִנִּיחַ עֶדְרוֹ וּבָא לָעִיר וּבָא אֲרִי וְדָרַס דִּפְרִיךְ אַבַּיֵּי תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס הוּא דְּאִי עַל בְּעִידָּנָא דְּלֹא עַיְילֵי אִינָשֵׁי אֲפִילוּ לֹא הָיָה יָכוֹל לְהַצִּיל אִם הָיָה שָׁם חַיָּיב וְהָתָם לֹא בָּא הָאוֹנֶס מֵחֲמַת הַפְּשִׁיעָה דְּמַה לִּי הָכָא וּמַה לִּי הָתָם כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַצִּיל אוֹמֵר רִיבָ״ם [דְּפִי׳ רַב אַלְפַס] דִּלְאַבַּיֵּי וַדַּאי חַיָּיב אע״פ שֶׁלֹּא בָּא הָאוֹנֶס מֵחֲמַת הַפְּשִׁיעָה כִּדְמַשְׁמַע בְּהַמַּפְקִיד (שם) דְּקָאָמַר לֹא מִבָּעְיָא לְמ״ד תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס חַיָּיב כו׳ מִכְּלַל דִּלְמ״ד חַיָּיב נִיחָא לֵיהּ לְאַבַּיֵּי בְּלָאו טַעְמָא דְּהַבְלָא דְּאַגְמָא קָטְלָהּ וְעוֹד דִּבְלָאו הָכֵי מְפָרֵשׁ שַׁפִּיר הָתָם ר״י דְּלֹא קָשֶׁה כְּלוּם וְאֵין לְהַאֲרִיךְ כַּאן יוֹתֵר אֲבָל קָשֶׁה לְר״י דְּהֵיכִי פָּשִׁיט מִנָּפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר חש״ו הָא לֹא דָּמֵי כְּלָל דְּהָא לְעִנְיַן פִּקֵּחַ בְּדִין הוּא שֶׁלֹּא יֵחָשֵׁב פּוֹשֵׁעַ ע״י מִגּוֹ שֶׁהֲרֵי אֵין פּוֹשֵׁעַ לְגַבֵּי שׁוֹר פִּקֵּחַ כְּלָל אֲבָל בְּבַעְיָא דִּידָן הוּא פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן שְׁוָורִים כִּי מַרְעֵי (לְגַבֵּי) גְּמַלִּים לְכִיסּוּי וּלְכָךְ יֵשׁ לְהוֹעִיל שָׁם הַמִּגּוֹ לְהֵחָשֵׁב פּוֹשֵׁעַ לְעִנְיַן שְׁוָורִים אַף לְעִנְיַן הַתְלָעָה וְנִרְאֶה לְר״י דְּכִסָּהוּ שֶׁלֹּא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים אַיְירֵי בְּכִה״ג שֶׁמִּיָּד שֶׁהַגְּמַלִּים עוֹבְרִים נִפְחַת תַּחְתֵּיהֶן הַכִּיסּוּי דְּהַשְׁתָּא לֵיכָּא פְּשִׁיעָה בִּשְׁוָורִים כְּלָל וּתְחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס דְּאִי לֹא אָתוּ גְּמַלִּים רָאוּי הוּא לִשְׁוָורִים וְאִי אָתוּ גְּמַלִּים נִפְחַת מִכֹּל וָכֹל וְחָזוּ שְׁוָורִים פִּקְחִים וּמִזְדַּהֲרִים וְלֹא נַפְלֵי וּמ״מ מִגּוֹ וַדַּאי אִיכָּא וְשַׁפִּיר מִיבַּעְיָא לָן אִי אַמְרִי׳ מִגּוֹ דַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לִגְמַלִּים הֲוֵי פּוֹשֵׁעַ לִשְׁוָורִים בְּהַתְלָעָה וּלְפ״ז לֹא שַׁיָּיךְ תְּחִילָּתוֹ בִּפְשִׁיעָה וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס דִּתְחִילָּתוֹ וְסוֹפוֹ בְּאוֹנֶס הוּא וְא״ת כֵּיוָן שֶׁיּוֹדֵעַ דְּשׁוֹר פִּקֵּחַ פָּטוּר דְּלָאו פּוֹשֵׁעַ הוּא א״כ מַאי קָמִיבַּעְיָא לֵיהּ תִּפְשׁוֹט מִמַּתְנִי׳ דִּתְנַן שׁוֹר חש״ו חַיָּיב הָא פִּקֵּחַ פָּטוּר וְלֹא אַמְרִינָן מִגּוֹ וְי״ל דְּס״ד הַשְׁתָּא דְּכָל הַשְּׁוָורִים בֵּין שׁוֹטִים בֵּין פִּקְחִים פְּטוּרִין בַּיּוֹם וְחַיָּיבִין בַּלַּיְלָה וּמַתְנִי׳ מַיְירֵי בַּלַּיְלָה וְחֵרֵשׁ דְּנָקַט לְרְבוּתָא דְּס״ד דְּחֵרֵשׁ לֹא מִחַיֵּיב כִּדְבָעֵי לְמֵימַר לְקַמָּן דְּחֵרְשׁוּתוֹ גָּרְמָה לוֹ וּמֵהָא דְּלֹא אָמַר מִגּוֹ דַּהֲוֵי פּוֹשֵׁעַ בַּלַּיְלָה הֲוֵי פּוֹשֵׁעַ בַּיּוֹם לֹא מָצֵי לְמִפְשַׁט מִידֵי דְּלֹא דַּמְיָא כֵּיוָן דִּבְהַהִיא שַׁעְתָּא הוּא אָנוּס וְעוֹד אוֹר״י דְּמָצֵי לְמֵימַר דְּשַׁפִּיר יָדַע הָאֱמֶת דְּפִקֵּחַ פָּטוּר וְחֵרֵשׁ חַיָּיב וְנִהִי דְּלֹא אָמַר הָתָם מִגּוֹ מִשּׁוּם דְּחָשִׁיב לְפִקֵּחַ כְּמַזִּיק עַצְמוֹ וּכְמִתְכַּוֵּין לְהַפִּיל אֶת עַצְמוֹ לַבּוֹר וְהַתּוֹרָה לֹא חִיְּיבָה בְּתַקָּלַת הַבּוֹר אֶלָּא כְּשֶׁאֵין לוֹ לְעַיֵּין וְלֵילֵךְ אֲבָל כְּשֶׁנָּפַל ע״י הַתְלָעָה אָז יֵשׁ לְהִתְחַיֵּיב ע״י מִגּוֹ כֵּיוָן דְּלֹא שַׁיָּיךְ בֵּיהּ טַעְמָא דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ לְעִיּוּנֵי וּבְמַסְקָנָא כְּשֶׁפּוֹשֵׁט הַשַּׁ״ס אֵין חוֹשֵׁשׁ בָּזֶה הַחִילּוּק וְא״ת אַמַּאי נָקַט בַּעְיָא שֶׁלּוֹ בִּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים אֲפִילוּ לֹא שְׁכִיחֵי גְּמַלִּים כְּלָל יָכוֹל לִשְׁאוֹל דִּלְעִנְיַן גְּמַלִּים עַצְמָן חָשִׁיב פּוֹשֵׁעַ וְחַיָּיב עָלָיו אִם הָיוּ נוֹפְלִים אֲפִילוּ לֹא שְׁכִיחֵי כִּדְמוּכָח בְּבַעְיָא קַמַּיְיתָא וְי״ל דִּבְלֹא שְׁכִיחֵי אוֹ אֲפִילוּ אָתְיָין לִפְרָקִים פְּשִׁיטָא דְּלֹא אַמְרִינָן מִגּוֹ כֵּיוָן דְּלֹא שְׁכִיחֵי בֵּיהּ חִיּוּבָא דִּגְמַלִּים:

שמואל

וְלֹא כָּרָאוּי לְגְמַלִּים ועברו עליו גמלים והחלישו את המכסה,
ממשיכה הגמרא בביאור הראיה: וְאִי משנתינו מדברת במקום דְּשָׁכִיחֵי גְּמַלִּים, אֲמַאי פָּטוּר הרי פּוֹשֵׁעַ הוּא – גם לגבי השוורים, שהיה צריך להעלות בדעתו שגמלים עלולים לעבור על הכיסוי ולהחלישו, ולאחריהם יעברו שוורים ויפלו לתוכו. וְאִי דְּלֹא שָׁכִיחֵי גְּמַלִּים, פְּשִׁיטָא שבעל הבור פטור על השוורים שהוזקו, ואין צורך לתנא להשמיע זאת, שהרי אָנוּס הוּא, שלא היה לו להעלות על דעתו שיעברו שם גמלים ויחלישו את המכסה. מסקנת הראיה: אֶלָּא לַאו – מוכרחים לומר, שמשנתינו מדברת במקום דְּאַתְיָין לִפְרָקִים – שפעמים באים לשם גמלים, וְאָתוּ גְּמַלִּים וַאֲרָעוּהָ – והזדמנו ובאו גמלים ועברו על הכיסוי והחלישוהו, וְאָתוּ – לאחר מכן שָׁוְורֵי [– שוורים], והכיסוי נשבר תחתיהם וְנָפְלֵי בֵּיהּ וְקָתָנֵי – ושונה התנא שבעל הבור פָּטוּר, אַלְמָא – הרי שמוכח שמִּבְּיָנוֹ דְּהַשְׁתָּא – שעכשיו לֵיכָּא גמלים, אין צריך להעלות על דעתו שעלולים להגיע בעתיד, ואם אירע שבאו והחלישו את המכסה ונפלו לבור שוורים אָנוּס הוּא ופטור.
דוחה הגמרא: אָמְרֵי, לֹא – אין הכרח לפרש כך את משנתינו, לְעוֹלָם – באמת יתכן שמדובר שכיסהו כָּרָאוּי לְשָׁוְורִים וְכָרָאוּי לְגְמַלִּים, וְדָקָא קָשְׁיָא לָךְ אם היה הבור מכוסה כראוי לְגְמַלִּים, היכי נָפְלוּ לתוכו שוורים, שאלה זו מתורצת במה שכבר אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר בַּר חָנָה (לעיל ע"א) שמשנתינו מדברת כגון שֶׁהִתְלִיעַ הכיסוי מִתּוֹכוֹ ונחלש, ובשעברה עליו הבהמה נשבר ונפלה לבור, ובעל הבור אנוס, שלא היה לו להעלות על דעתו שנחלש הכיסוי, לפיכך פטור הוא.
מנסה הגמרא לפשוט את הספק מהסיפא של המשנה: תָּא שְׁמַע, לֹא כִּסָּהוּ כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת חַייָב, מקשה הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – איך מדובר, אִילֵימָא שכיסוי הבור לֹא היה כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים, פְּשִׁיטָא, האם צְרִיכָא לְמֵימַר במקרה כזה דְּחַייָב, הרי הוא פושע גמור, אֶלָּא לַאו – אלא בהכרח מדובר שהיה הכיסוי כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא היה כָּרָאוּי לִגְמַלִּים, הֵיכִי דָּמֵי, אִי דְּשָׁכִיחֵי שם גְּמַלִּים, פּוֹשֵׁעַ הוּא, ואין צורך להשמיע לנו שחייב, וְאִי דְּלֹא שָׁכִיחֵי שם גְּמַלִּים, אָנוּס הוּא שלא היה צריך להעלות על דעתו שכך יקרה ומדוע שיתחייב, אֶלָּא לַאו בהכרח שמדובר דְּאַתְיָין לִפְרָקִים, וְאָתוּ – ואירע שבאו גְּמַלִּים וַאֲרָעוּהוּ – והחלישו את המכסה וְאָתוּ לאחר מכן שָׁוְורִים ונשבר הכיסוי תחתיהם וְנָפְלוּ בֵּיהּ – לבור וְקָתָנֵי – ושונה התנא שבעל הבור חַייָב, אַלְמָא – הרי שמוכח מִכְּיָנֵי דְּאַתְיָין הגמלים אפילו רק לִפְרָקִים פּוֹשֵׁעַ הוּא משום דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ – שהיה צריך להעלות על דעתו, שיבואו גמלים ויחלישו המכסה ויפלו בה שוורים.
דוחה הגמרא: אין הכרח להעמיד את הסיפא בכיסוי הראוי לשוורים ולא לגמלים, כי לְעוֹלָם – באמת המשנה מדברת שהכיסוי היה כָּרָאוּי לְשָׁוְורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וּשְׁכִיחִי גְּמַלִּים שם, וְדָקָא קָשְׁיָא לָךְ אם לא היה הבור מכוסה כראוי פּוֹשֵׁעַ הוּא ופשוט שחייב, אכן אין במקרה זה דבר חידוש, אלא אַיְידֵי דְּנָסֵיב רֵישָׁא – אגב שהביא בתחילת דבריו את המקרה כְּסָהוּ כָּרָאוּי, נָסֵיב סֵיפָא נַמִּי – הביא בסיום דבריו גם את המקרה של לֹא כְּסָהוּ כָּרָאוּי.
דעה אחרת מה היה הספק של בני בית המדרש: אִיבָּא דְּאָמְרֵי הָא נַמִּי וַדַּאי לֹא אִיבַּעְיָא לָן– גם בכיסוי שאינו ראוי לגמלים והגמלים מצויים לפרקים, ודאי שלא הסתפקנו בזה, ופשוט הדבר דְּכֵיוָן דְּאַתְיָין הגמלים לִפְרָקִים פּוֹשֵׁעַ הוּא גם לגבי שוורים ובעל הבור חייב בנזקם, וזאת משום דְּאִיבָּעֵי לֵיהּ אַסּוּקֵי אַדַּעְתֵּיהּ שגמלים עלולים לבא ויקלקלו את המכסה ויפלו שם שוורים. כִּי אִיבָּעֵי לָן – וכל מה שהסתפקנו, הָכִי הוּא דְּאִיבָּעֵי לָן – במקרה כזה נסתפקנו, אם כְּסָהוּ כִּסּוּי שֶׁיָּכוֹל לַעֲמוֹד בִּפְנֵי שָׁוְורִים וְאֵינוֹ יָכוֹל לַעֲמוֹד בִּפְנֵי גְּמַלִּים, וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים באותו מקום, וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ – שלא הגמלים קלקלו את המכסה אלא תולעים, ועברו עליו השוורים ונשבר תחתיהם ונפלו לבור מַהוּ, האם גם במקרה כזה בעל הבור חייב.
הגמרא מבררת מה הם צדדי הספק: מִי אָמְרִינַן, מִגּוֹ דְּהָווּ פּוֹשְׁעִין לענין השוורים כשהם מצויים אֲצֵל [– עם] גְּמַלִּים – המזדמנים לפרקים, וכיון שעליו לחשוש שעלולים גמלים להחליש את המכסה ולאחריהם יבואו השוורים ויפלו, הָווּ פּוֹשְׁעִין נַמִּי גם לְעָנְיַן חַתְלָעָה שהחלישה את המכסה, ואף על פי שהתלעה זו אונס היא, חייב על השוורים. שכל זמן שאין הכיסוי ראוי לגמלים יש כאן בור המזיק שחייבים עליו, שלא פטרה התורה את בעל הבור אלא בכיסוי שהוא ראוי לכל דבר, ורק באופן זה מסלק מעליו את פשיעת הכרייה. אוֹ דִּלְמָא לֹא אָמְרִינַן מִגּוֹ, ולכן רק לגבי החשש המצוי של קלקול הגמלים הוא פושע, אבל לגבי חשש ההתלעה אינו פושע, וכיון שסיבת נפילתם של השוורים היא אונס ההתלעה הוא פטור.
מנסה הגמרא לפשוט שאלה זו ממשנתינו: תָּא שְׁמַע, כְּסָהוּ כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת פָּטוּר, וְאִתְּמַר עָלָהּ, אָמַר רַבִּי יִצְחָק בַּר בַּר חָנָה, משנתינו מדברת כגון שֶׁהִתְלִיעַ הכיסוי מִתּוֹכוֹ, שאם לא כן היאך נפלו בתוכו. ומבררת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי – באיזה מכסה מדובר אִילֵימָא שהכיסוי היה כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְכָרָאוּי לִגְמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, קשה הרי פְּשִׁיטָא דְּפָטוּר ואין בזה שום חידוש, שכן אנוס הוא מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד, אֶלָּא לַאו – מוכרחים לומר שמשנתינו מדברת כגון שכיסהו שהיה כָּרָאוּי רק לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְקָתָנֵי – ושונה התנא שבעל הבור פָּטוּר, אַלְמָא – הרי שמוכח מִגּוֹ דְּהָווּ פּוֹשְׁעִין לְעָנְיַן גְּמַלִּים לֹא הָווּ פּוֹשְׁעִין לְעָנְיַן הַתְלָעָה.
דוחה הגמרא שאין ראיה ממשנתינו: לֹא, לְעוֹלָם – באמת יתכן שמדובר בכיסוי שהיה כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וְכָרָאוּי לִשְׁוָורִים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְדָקָא קָשְׁיָא לָךְ, אם היה הבור מכוסה כראוי אירע שֶׁהִתְלִיעַ ודאי שפטור אנוס הוא מַאי הֲוָה לֵיהּ לְמֶעֱבַד, ולמה התנא מביא מקרה פשוט כזה, אין זו שאלה, שעל כל פנים יש כאן דבר חידוש כי מַהוּ דִּתֵּימָא, אִיבָּעֵי לֵיהּ לְמֵיזַל – צריך היה בעל הבור ללכת בקביעות וּמְנַקֵּשׁ עֲלֵיהּ – לדפוק על מכסה הבור לבדוק שחזק דיו ולא התליע, קָא מַשְׁמַע לָן – התנא שפטור שאין צריך להעלות על דעתו ולחוש להתלעה.
מנסה הגמרא לפשוט את הספק מהמשך דברי המשנה: תָּא שְׁמַע מהסיפא של משנתינו, לֹא כְּסָהוּ כָּרָאוּי וְנָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר וּמֵת חַייָב, שואלת הגמרא, הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא שהכיסוי לֹא היה כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים, צְרִיכָא לְמֵימַר – וכי האם על מקרה כזה צריך התנא להשמיע לנו דְּחַייָב, הרי הוא פושע גמור. אֶלָּא לַאו – אלא בהכרח מדובר שהיה המכסה כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא כָּרָאוּי לִגְמַלִּים, וְאִי דְּשָׁכִיחֵי שם גְּמַלִּים, פּוֹשֵׁעַ הוּא, ואין כל צורך להשמיע לנו שחייב, וְאִי דְּלֹא שָׁכִיחֵי גְּמַלִּים, אָנוּס הוּא ופטור שלא היה צריך להעלות על דעתו שכך יקרה, ומדוע שנינו במשנה שחייב, אֶלָּא לַאו – אלא מוכרחים לומר שמדובר דְּשָׁכִיחֵי – שאכן מצויים שם גְּמַלִּים וְהִתְלִיעַ מִתּוֹכוֹ, וְקָתָנֵי – ושונה התנא שבעל הבור חַייָב, אַלְמָא אַמְרִינַן – הרי שמוכח שאומרים מִגּוֹ דְּהָווּ פּוֹשְׁעִין לְעָנְיַן גְּמַלִּים הָווּ פּוֹשְׁעִין לְעָנְיַן הַתְלָעָה, וחייב גם על השוורים שנפלו.
דוחה הגמרא: אָמְרֵי לֹא – אין הכרח להעמיד את הסיפא של המשנה בכיסוי הראוי לשוורים ולא לגמלים, כי לְעוֹלָם – באמת יתכן שהמשנה מדברת שהכיסוי היה כָּרָאוּי לִשְׁוָורִים וְלֹא היה כָּרָאוּי לִגְמַלִּים וּשְׁכִיחֵי גְּמַלִּים וְאָתוּ גְּמַלִּים וַאֲרָעוּהוּ וְאָתוּ שָׁוְורִים וְנָפְלוּ בֵּיהּ, וְדָקָא קָשְׁיָא לָךְ, אם מדובר שלא היה הבור מכוסה כראוי גם לגבי שוורים למה הביא זאת התנא, הרי פּוֹשֵׁעַ הוּא ופשוט שחייב, אכן אין במקרה זה שום דבר חידוש אלא אַיְידֵי דְּנָסֵיב רֵישָׁא – אגב שהוצרך בתחילת דבריו להביא את המקרה של כְּסָהוּ כָּרָאוּי, נָסֵיב סֵיפָא נַמִּי – הביא בסיום דבריו גם את המקרה של לֹא כְּסָהוּ
הגמרא פושטת את הספק מברייתא: תָּא שְׁמַע נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר שהוא חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן – או חרש או שוטה או קטן, או שהיה השור סוּמָא – עיור, וְכֵן בשור הַמְהַלֵּךְ בַּלַּיְלָה אפילו פיקח, ונפל לבור, חַייָב בעל הבור, שכן במקרים אלו אין באפשרותם להזהר מליפול בבור. אבל

המשך בעמוד רב

וְזֶה וָזֶה **בָּבוֹר** – ובשני המקרים מת בתוך הבור. ומשמיעה לנו המשנה שבנפל לאחוריו פטור, מכיון שלא הבל הבור המיתו. מבארת הגמרא, **רַב** שמפרש משנתינו באופן זה לְמַעֲמֵי׳ – במקום אחר, דְּאָמַר רַב (לעיל נ:) **בּוֹר שֶׁחִיְּיבָה עָלָיו תּוֹרָה** – את העושהו, דוקא לְהַבְלוֹ – כשהנזק נגרם מהבלו של הבור, וְלֹא לַחֲבָטוֹ – ולא כשנגרם מהחבטה לקרקע הבור, כי הקרקע שייך לבני רשות הרבים, ואין לחייבו על היזק שבא מקרקע שאינה שלו.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר, אם נפל השור **בַּבּוֹר** – אל תוך הבור **בֵּין** אם נפל מִלְּפָנָיו – שראשו פנימה, **בֵּין** אם נפל מִלְּאַחֲרָיו – כשגבו אל תוך הבור ופניו כלפי מעלה, **חַיָּיב.** מבארת הגמרא: שְׁמוּאֵל, אף הוא לְטַעֲמֵי׳ דְּאָמַר (שם) בור שחייבה עליו תורה לְהֶבְלוֹ וְכָל שֶׁכֵּן לַחֲבָטוֹ, שגם על נזק שגרם הבור בחבטה עליו לשלם, ולכך אפילו מלאחריו חייב. שואלת הגמרא: אֶלָּא לדבריו הֵיכִי דָּמֵי לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרִייָה ששנינו במשנה דְּפָטוּר, והרי שמואל מחייב בחבטה. מיישבת הגמרא, כְּגוֹן שהבהלה מקול הכרייה גרמה לו דְּנָתְקַל **בַּבּוֹר** – בכותלי הבור, וְנָפַל לְאַחוֹרֵי **הַבּוֹר** ונחבט בקרקע שמחוץ **לַבּוֹר**, וכיון שהבור רק הכשילו ולא ניזוק בו, הרי זה ככל גרמא בעלמא שפטור.

הגמרא מקשה על דברי רב: **אִיתֵיבֵיהּ**, שנינו בברייתא נפל השור **בַּבּוֹר** בֵּין לְפָנָיו כשראשו פנימה בֵּין לְאַחֲרָיו – על גבו וראשו כלפי מעלה, **חַיָּיב, תְּיוּבְתָּא דְּרַב** שאמר נפל לאחוריו פטור. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא,** ברייתא זו מדברת בבור שיש עליו בעלות, כגון שהפקיר את רשותו ולא את בורו, ומַה רַב **בְּבוֹר בִּרְשׁוּתוֹ** דְּחַיָּיב גם כשנפל לאחוריו, מָשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ בעל השור לבעל הבור, מַמָּה נַפְשָׁךְ אתה חייב, כי אִי בְּהַבְלָא מֵית השור, הַבְלָא דִּידָךְ הוּא שאתה יצרתו ועליך לשלם על נזקיו, וְאִי בַּהֲחָבְטָא מֵית, גם אתה חייב, כי חֲבָטָא דִּידָךְ הוּא – הקרקע שלך עשתה את החבטה שהמיתתו.

רַבָּה אָמַר שאין להקשות מברייתא זו על רב, כי הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן בְּמִתְהַפֵּךְ, דְּנָפַל תחילה אַאַפֵּיהּ – על פניו כשהם מופנים אל תוך הבור, וְאִתְּהַפִּיךְ תוך כדי הנפילה קודם שהגיע לקרקע, וְנָפַל לקרקע אַגַּבֵּיהּ – על גבו ונחבט ומת, וחייב דְּהַבְלָא דְּאַהֲנֵי בֵּיהּ – שההבל שנכנס בו בתחילת הנפילה הועיל וכבר עשה בו את פעולתו, אַהֲנֵי בֵּיהּ – הוא זה שפעל וגרם למיתת השור.

תירוץ נוסף: רַב יוֹסֵף אָמַר הָכָא – ברייתא זו **בְּגִנְזֵי בּוֹר** – בנזקין שנגרמו לבור **בְּשׁוֹר** – על ידי השור עָסְקִינַן, כגון שנכנס שור לחצר שלא ברשות ונפל לבור והזיק שם. שואלת הגמרא: מַאי נִיהוּ הנזקים ששור גורם לבור. משיבה הגמרא: שֶׁהַבְאֵ"שׁ – שהסריח השור בנפילתו אֶת מֵימָיו של הבור, דְּלֹא שָׁנָא נפל לְפָנָיו וְלֹא שָׁנָא נפל לְאַחֲרָיו, כך או כך בעל השור מְחַיַּיב על ההזיק שגרם שורו. ברייתא שסוברת כדברי רב: תָּנֵי רַב חֲנַנְיָה לְסַיּוֹעֵי לְרַב, נאמר בפסוק (שמות כא לג) וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר, דורשת הברייתא, 'וְנָפַל' עַד שֶׁיִּפּוֹל דֶּרֶךְ נְפִילָה – כשפניו כלפי קרקע, מִכָּאן אָמְרוּ חכמים, דוקא אם נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִייָה בעל הבור חַיָּיב, אבל נפל לְאַחֲרָיו מִקּוֹל הַכְּרִייָה פָּטוּר, וְזֶה וָזֶה **בַּבּוֹר** – ובשני המקרים המדובר שמת בתוך הבור פנימה, ואף על פי כן אם נפל לאחריו פטור, והיינו כשיטת רב.

הגמרא דנה במקרה האמור מדוע בעל הבור חייב: אָמַר מַר, נָפַל לְפָנָיו מִקּוֹל הַכְּרִייָה, חַיָּיב בעל הבור. מקשה הגמרא: וְאַמַּאי חייב, נֵימָא, כּוֹרֶה זה שהשמיע קול בפטישו גָּרַם לֵיהּ לנפילת השור. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, הָא מַנִּי, משנה זו רַבִּי נָתָן הִיא, דְּאָמַר **בַּעַל הַבּוֹר** הֶזִּיקָא קָא עָבִיד – גם הוא שותף להיזק, הואיל ובתוך בורו נמצא הנזק ועומקו של בור המיתו, וְכָל הֵיכָא – וסובר רבי נתן שבמקום דְּלֹא אֶפְשָׁר לניזק לְאִשְׁתַּלּוֹמֵי – לגבות תשלומי נזקו מֵהַאי – מאחד השותפים, כגון בענייננו שהכורה פטור מפני שקול הכרייה הוא גרמא, מְשָׁתַּלֵּם – גובה חלק זה מֵהַאי – מהשותף האחר, דהיינו מבעל הבור. והיכן מצאנו שכך היא שיטתו של רבי נתן, דְּתַנְיָא שׁוֹר שֶׁהָרַג אֶת חֲבֵירוֹ לַבּוֹר, בַּעַל הַשּׁוֹר הדוחף חַיָּיב נזק שלם, וּבַעַל **הַבּוֹר פָּטוּר,** מפני שהדוחף שהתחיל במעשה הנזק הוא זה שעשה את כל הנזק, אלו דברי חכמים. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בַּעַל הַשּׁוֹר הדוחף מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, וּבַעַל הַבּוֹר שלתוכו נפל מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, לפי ששניהם שותפים בנזק. וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שִׁלְשָׁה חֲלָקִים של הנזק וּבַעַל הַשּׁוֹר רְבִיעַ הנזק. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא הָא הברייתא השניה מדברת בְּתָם שדחף, שדינו לשלם חצי נזק, ומאחר שיש לו שותף בהיזק משלם הַתָּם רק חצי חיובו דהיינו רבע נזק. הָא הברייתא הראשונה מדברת בְּמוּעָד שדחף, ודינו בנזק שלם, ומאחר שהבור שותף לו משלם המועד רק חצי נזק.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי נתן, ושואלת: וּבְתָם שדחף, שלרבי נתן בעל הבור משלם שלשה חלקים מן הנזק, מַאי קָסָבַר, אִי קָסָבַר שדנים את השור והבור כאילו הַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד – זה עשה כל הנזק וזה עשה כל הנזק, והיה ראוי כל אחד מהם לשלם נזק שלם, ולכן כשמטילים על בעל הבור לשלם את אותו רבע שאי אפשר ליטול מבעל השור, אין זה נחשב שמשלם יותר על חלקו. אם כן גם בשור 'תם' יאמַר רבי נתן שהַאי מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא [– מחצה] וְהַאי מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא, שאם כל אחד מהם כאילו עשה את כל הנזק, הרי שמחצית חיובו של התם הוא חצי נזק, ומדוע אמר שבעל התם משלם רק רבע.

וְאִי קָסָבַר רבי נתן ששניים השותפים במעשה נזק דנים אותם כאילו הַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד, אם כן מן הראוי היה שֶׁיֹּאמַר רבי נתן בשור תם שבַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא – חצי נזק, שזהו חלקו במעשה הנזק, וּבַעַל הַשּׁוֹר שמחויב על מחצית חלקו, ישלם רק רְבִיעַ נזק, שזהו תשלום חצי נזק על חצי מעשה הנזק שעשה, וְאִידָךְ רֵישָׁא – ואת הרבע האחר מַפְקִיד הניזק כמו בכל שור תם, ומדוע ישלם בעל הבור שלשה רבעים. אָמַר רָבָא, רַבִּי נָתָן דַּיְּינָא הוּא וראש אב בית דין היה, וְנִחַית – ויורד לְעוּמְקָא דְּדִינָא, לְעוֹלָם קָסָבַר רבי נתן, הַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ לְשַׁלֵּם הַאי פַּלְגָּא וְהַאי פַּלְגָּא ואף שור תם שזהו מחצית מחלקו, ולא רבע, אין לומר כך, מָשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ בַּעַל הַשּׁוֹר לְבַעַל הַבּוֹר אם אשלם כל מחצית חלקי שׁוּתָּפוּתַאי מַאי אַהֲנֵיא לִי – מה הועילה לי ההשתתפות עמך בעשיית הנזק, ולכן פסק שדינו לשלם רק רבע.

הסבר אחר בדעת רבי נתן: אִיבָּעֵית אֵימָא לְעוֹלָם קָסָבַר רבי נתן שהואיל והם שותפים בנזק דנים אותם כאילו הַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ שֶׁיֹּאמַר רבי נתן שבַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא, כי זה כל חלקו בנזק, וּבַעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם מחצית מחלקו בעשית הנזק שהוא רְבִיעַ, וְאִידָךְ רֵישָׁא – ואת הרבע האחר נַפְקִיד – הניזק יפסיד, ומדוע שישלם בעל הבור שלשה רבעים שזהו יותר מחלקו במעשה הנזק, אין לומר כן מָשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ בַּעַל הַשּׁוֹר לְבַעַל הַבּוֹר, אֲנָא הוֹרַאי בְּבִירְךָ אֲשַׁכְּחִיתֵיהּ – אני מצאתי את שורי מוטל מת בבורך, ועל כן יש לי עליך תביעה שאַתְּ קְטַלְתֵּיהּ – בורך הרגו, שלולי בורך לא היה מת ועל כן דין הוא שתשלם לי כל ההפסד, אלא שאתה טוען שיש לך שותף למעשה, ולכן מַאי דְּאִית לִי לְאִשְׁתַּלּוֹמֵי מֵהַיְּיאךְ מְשַׁתַּלְּמְנָא, מַאי דְּלֵית לִי לְאִשְׁתַּלּוֹמֵי מֵהַיְּיאךְ מְשַׁתַּלְּמְנָא מִמָּךְ – מה שבאפשרותי לגבות מהשותף, דהיינו רבע נזק כדין שור תם, אגבה ממנו, ומה שאין באפשרותי לגבות ממנו אגבה מִמָּךְ:

מקרה נוסף שנחלקו בו רבנן ורבי נתן: אָמַר רָבָא, הִנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי – על שפת **הַבּוֹר,** וּבָא שׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ – באבן וְנָפַל **בַּבּוֹר** פנימה ומת, בָּאנוּ לְמַחֲלוֹקֶת רַבִּי נָתָן וְרַבָּנָן, לרבנן הסוברים שהמתחיל את מעשה הנזק הוא לבדו חייב, בעל האבן חייב בנזק שלם, שאילולי האבן לא היה נופל בבור, ולרבי נתן הסובר שמסתבלים גם על גמר המעשה, ועל ידי שניהם נעשה הנזק, כיון שהם מועדים משלמים בשווה כל אחד חצי נזק.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא. מתרצת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא הָתָם הוּא דְּאָמַר במקרה של שור הדוחף חבירו לבור יכול בעל הבור לגלגל אשמה על השור, מפני שאומר לו בַּעַל הַבּוֹר לְבַעַל הַשּׁוֹר, אִי לָאו בְּיָרְא דִּידִי תּוֹרָא דִּידָךְ הֲוָה קָטֵיל לֵיהּ – גם לולי בורי היה השור שלך שנכנס בו הנזק, אלו דברי חכמים. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בַּעַל הַשּׁוֹר הדוחף מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, וּבַעַל הַבּוֹר שלתוכו נפל מְשַׁלֵּם מֶחֱצָה, לפי ששניהם שותפים בנזק. וְהָתַנְיָא בברייתא אחרת, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם שִׁלְשָׁה חֲלָקִים של הנזק וּבַעַל הַשּׁוֹר רְבִיעַ הנזק. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא הָא הברייתא השניה מדברת בְּתָם שדחף, שדינו לשלם חצי נזק, ומאחר שיש לו שותף בהיזק משלם הַתָּם רק חצי חיובו דהיינו רבע נזק. הָא הברייתא הראשונה מדברת בְּמוּעָד שדחף, ודינו בנזק שלם, ומאחר שהבור שותף לו משלם המועד רק חצי נזק.

הגמרא מבררת את טעמו של רבי נתן, ושואלת: וּבְתָם שדחף, שלרבי נתן בעל הבור משלם שלשה חלקים מן הנזק, מַאי קָסָבַר, אִי קָסָבַר שדנים את השור והבור כאילו הַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד – זה עשה כל הנזק וזה עשה כל הנזק, והיה ראוי כל אחד מהם לשלם נזק שלם, ולכן כשמטילים על בעל הבור לשלם את אותו רבע שאי אפשר ליטול מבעל השור, אין זה נחשב שמשלם יותר על חלקו. אם כן גם בשור 'תם' יאמַר רבי נתן שהַאי מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא [– מחצה] וְהַאי מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא, שאם כל אחד מהם כאילו עשה את כל הנזק, הרי שמחצית חיובו של התם הוא חצי נזק, ומדוע אמר שבעל התם משלם רק רבע.

וְאִי קָסָבַר רבי נתן ששניים השותפים במעשה נזק דנים אותם כאילו הַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד, אם כן מן הראוי היה שֶׁיֹּאמַר רבי נתן בשור תם שבַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא – חצי נזק, שזהו חלקו במעשה הנזק, וּבַעַל הַשּׁוֹר שמחויב על מחצית חלקו, ישלם רק רְבִיעַ נזק, שזהו תשלום חצי נזק על חצי מעשה הנזק שעשה, וְאִידָךְ רֵישָׁא – ואת הרבע האחר מַפְקִיד הניזק כמו בכל שור תם, ומדוע ישלם בעל הבור שלשה רבעים. אָמַר רָבָא, רַבִּי נָתָן דַּיְּינָא הוּא וראש אב בית דין היה, וְנִחַית – ויורד לְעוּמְקָא דְּדִינָא, לְעוֹלָם קָסָבַר רבי נתן, הַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי כּוֹלֵיהּ הֶזִּיקָא עָבַד, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ לְשַׁלֵּם הַאי פַּלְגָּא וְהַאי פַּלְגָּא ואף שור תם שזהו מחצית מחלקו, ולא רבע, אין לומר כך, מָשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ בַּעַל הַשּׁוֹר לְבַעַל הַבּוֹר אם אשלם כל מחצית חלקי שׁוּתָּפוּתַאי מַאי אַהֲנֵיא לִי – מה הועילה לי ההשתתפות עמך בעשיית הנזק, ולכן פסק שדינו לשלם רק רבע.

הסבר אחר בדעת רבי נתן: אִיבָּעֵית אֵימָא לְעוֹלָם קָסָבַר רבי נתן שהואיל והם שותפים בנזק דנים אותם כאילו הַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד וְהַאי פַּלְגָּא הֶזִּיקָא עָבַד, וּדְקָא קַשְׁיָא לָךְ שֶׁיֹּאמַר רבי נתן שבַּעַל הַבּוֹר מְשַׁלֵּם פַּלְגָּא, כי זה כל חלקו בנזק, וּבַעַל הַשּׁוֹר מְשַׁלֵּם מחצית מחלקו בעשית הנזק שהוא רְבִיעַ, וְאִידָךְ רֵישָׁא – ואת הרבע האחר נַפְקִיד – הניזק יפסיד, ומדוע שישלם בעל הבור שלשה רבעים שזהו יותר מחלקו במעשה הנזק, אין לומר כן מָשׁוּם דְּאָמַר לֵיהּ בַּעַל הַשּׁוֹר לְבַעַל הַבּוֹר, אֲנָא הוֹרַאי בְּבִירְךָ אֲשַׁכְּחִיתֵיהּ – אני מצאתי את שורי מוטל מת בבורך, ועל כן יש לי עליך תביעה שאַתְּ קְטַלְתֵּיהּ – בורך הרגו, שלולי בורך לא היה מת ועל כן דין הוא שתשלם לי כל ההפסד, אלא שאתה טוען שיש לך שותף למעשה, ולכן מַאי דְּאִית לִי לְאִשְׁתַּלּוֹמֵי מֵהַיְּיאךְ מְשַׁתַּלְּמְנָא, מַאי דְּלֵית לִי לְאִשְׁתַּלּוֹמֵי מֵהַיְּיאךְ מְשַׁתַּלְּמְנָא מִמָּךְ – מה שבאפשרותי לגבות מהשותף, דהיינו רבע נזק כדין שור תם, אגבה ממנו, ומה שאין באפשרותי לגבות ממנו אגבה מִמָּךְ:

מקרה נוסף שנחלקו בו רבנן ורבי נתן: אָמַר רָבָא, הִנִּיחַ אֶבֶן עַל פִּי – על שפת **הַבּוֹר,** וּבָא שׁוֹר וְנִתְקַל בָּהּ – באבן וְנָפַל **בַּבּוֹר** פנימה ומת, בָּאנוּ לְמַחֲלוֹקֶת רַבִּי נָתָן וְרַבָּנָן, לרבנן הסוברים שהמתחיל את מעשה הנזק הוא לבדו חייב, בעל האבן חייב בנזק שלם, שאילולי האבן לא היה נופל בבור, ולרבי נתן הסובר שמסתבלים גם על גמר המעשה, ועל ידי שניהם נעשה הנזק, כיון שהם מועדים משלמים בשווה כל אחד חצי נזק.

מקשה הגמרא: פְּשִׁיטָא. מתרצת הגמרא, מַהוּ דְּתֵימָא הָתָם הוּא דְּאָמַר במקרה של שור הדוחף חבירו לבור יכול בעל הבור לגלגל אשמה על השור, מפני שאומר לו בַּעַל הַבּוֹר לְבַעַל הַשּׁוֹר, אִי לָאו בְּיָרְא דִּידִי תּוֹרָא דִּידָךְ הֲוָה קָטֵיל לֵיהּ – גם לולי בורי היה השור שלך

המשך בעמוד קצח

רש"י

וזה וזה בבור. ואפילו הכי אשמועינן מתניתין דפטור הואיל ולא מהבלא מית אלא מחבטא ורקרק עולם דבני רה"ר הזיקתו: רבה אמר הכא במאי עסקינן. דקתני לאחריו חייב: במתהפך דנפל על אפיה. ברישא ומסקמי דמטא לקרקעיתה ונתהפך ונפל על גביה: האחני ביה. הבלא שנבנבן בו בתחילת והועילה בו להמית היא המיתתו: הכא בנזקי בור בשור. שהשור נכנס לחצר בעה"ב שלא ברשות ולא הפקירו לא רשותו ולא בורו ונפל לבור והבאיש את מימיו: דרך נפילה. על פניו משמע דרוב בהמות הנופלין בעומק על פניהם נופלים: נפל לפניו מקול הכריה חייב ואמאי ניזמא כורה גרם ליה. וכורה פטור הוא דגרמא בעלמא הוא (ואפילו הכורה בעל הבור איבא למיפטריה מהאי טעמא דכיון דמשום גרמא נפל אסתלק חיובא דבור מיניה ורמי אפשיעותא דקול הכורה וההוא גרמא בעלמא דפטור ע"א) וכשאין הכורה בעל הבור עסקינן אלא שהוא שכירו וכגון שהחיתה בור ברוזיה ועומדת קודם לכן דאי האי כריה הוי כורה חייב דאין שליח לדבר עבירה דאסור לקלקל רה"ר: בעל הבור חזקא עביר. כלומר בתוך שלו נמצא הנזק וקל היכא דלא אפשר לאשתמועי מכורה דקול גרמא בעלמא הוא משתלם מיניה דבעל הבור: בעל הבור פטור. בין שהשור הניזק בין בעל השור פקח דאמר ליה בעל הבור אי לאו תורך לא נפל והאי דחיפה מעשה בידים הוא ולא גרמא: רבי נתן אומר בעל הבור משלם מחצה. שהרי בין שניהם המיתוהו אפי' הוי שור הניזק פיקח חייב דליכא למימר אבעי לך עיוני ומיזל דהא חבירו דחפו: הא בתם. בעל השור משלם רביע וטעמא מפרש לקמיה: הא במועד. דמיחייב נ"ש דכל חד משלם מחצה ממה נפשך אי תרוייהו כוליה חזקא עביד דעל ידי חד מינייהו מיית השתא דעבדי תרוייהו משלם כל חד פלגא אי כל חד וחד פלגא חזקא עביד מאי דעבד משלם דהא מועד הוא: אי קסבר האי כוליה חזקא עבד. הואיל דבלאו בור נמי מיית חדי באילו המיתו כולו וכן גבי בור הואיל ובלאו מכת נגיחות השור חדי מייתי באילו המיתו כולו ומשום הכי מחמיר ג' חלקים על בעל הבור: האי משלם פלגא והאי פלגא. כיון דבעל השור נמי כוליה חזקא עבד ושור תם משלם חצי נזק שהוא עושה: ואי קסבר. הואיל ושניהם עשאוה יחד האי פלגא עבד והאי פלגא עבד ומשום הכי שור רביע הוא דמשלם דהא תם הוא ופלגא מאי דעביד משלם: ובעל השור . דתם הוא לשלם רביע ובעל הבור דמועד הוא לשלם פלגא ואידך מפסיד ניזק: רבי נתן אב בית דין. במסכת הוריות בסופה: שותפותאי מאי אהניא לי. בלאו שותפות נמי פלגא הוא דמשלמנא וכיון דבעל הבור נמי כוליה חזקא עביד משלם ג' חלקים: את קטלתיה. בתוך שלך מצאתי: מאי דאית לי כו'. אבל רבנן בתר מיעקרא אזלי וסברי דבעל השור כוליה חזקא עבד הלכך במועד בעל השור משלם כוליה ובתם בעל השור משלם פלגא ופלגא ומפסיד ונגבי מהניתין נמי בתר כורה אזלינן ושניהם פטורין: הניח אבן. בור ברוזיה ואדם אחר בא והניח אבן על שפתה: באנו למחלוקת כו'. לרבנן בעל האבן חייב דהוא גרם כל הנפילה ומשום גרמא בנזקין ליכא למיפטריה דאבן נמי היינו בור והזיקא בידים הוא כדתניא בפ"ג (דף כח:) הא מה דומה לזה אבנו וסכינו כו' ולרבי נתן בין שניהם משלמי:

תוספות

שמואל לטעמיה דאמר להבלו וכ"ש לחבטו. וא"ת דלמא כי מחייב בחבטו היינו בשנתקל בבור אבל הכא הכרייה גרם לו ליפול וגם נחבט בקרקע עולם בהא הוה פטור וי"ל דשפיר הוי לטעמיה דאשכחן דמחייב בחבטה כשנתהפך על ידי מעשיו:

בעל השור חייב. פי' מחצה ובעל הבור פטור לגמרי גזירת הכתוב מונפל שמה שור או חמור מעצמו ולא שיפיחהו אחרים כדפרישית בפרק קמא (דף יג. ושם):

ובעל הבור משלם מחצה. בשוטה או מהלך בלילה קאמר דאי בפקח ביום הא תניא לעיל דפטור וכי תימא ה"מ בשנופל מעצמו אבל הפיהוהו אחרים חייב א"כ בשנופל נמי מעצמו ליחייב דתחילתו בפשיעה פן יפול ע"י שוורים וסופו באונס חייב אלא אי ברחיך שור פקח נשמר יפה ומרחק כל כך מן הבור שאין שוורים אחרים יכולין להפילו בתוכו:

לעולם קסבר האי פלגא נזקא כו' אנא תורא בבירך אשכחיתיה מאי דאית לי לאשתלומי מהייאך משתלמנא שור וניתקל בה הוה נפל וקאי קמ"ל דאמר ליה אי לאו אבן לא הוה נפיל לבירא איתמר מיתקל בה הוה נפל וקאי קמ"ל דאמר ליה אי לאו בירא דידך הוה קטיל ליה אבל הכא מצי א"ל בעל אבן לבעל הבור אי לאו בירא דידך אבנא דידי מאי הוה עבדא אי הוה

תוספות

שור וְשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁים שֶׁנִּגְּחוּ. פֵּירֵשׁ רַב יְהוּדַאי גְּאוֹן דְּהַיְינוּ שׁוֹר בְּכוֹר דִּלֹא פָּרִיק לֵיהּ וְאַיִל אֲפִי' חֲכֵי לֹא חָשִׁיב בְּחַיָּיו מִמּוֹן הֶדְיוֹט וְשׁוֹר רֵעֵהוּ וְכֵן כָּל פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁים שֶׁלֹּא נִפְדּוּ אֲבָל בְּמוּקְדָּשִׁין שֶׁנִּפְדּוּ לֵיכָא לְאוֹקְמֵי דְּשׁוֹר רֵעֵהוּ מִקְּרוּ אע"פ שֶׁאֲסוּרִים בְּגִיזָּה וַעֲבוֹדָה דְּהָא לְקָמָן בִּשְׁמַעְתִּין מְחַיְּבִינַן שׁוֹר הֶדְיוֹט שְׁהַמִּית שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין וּבוֹר נְמֵי הֶזֵּק מְחַיְּבִינַן אִי לָאו מִשּׁוּם דִּכְתִיב וְהֵמִית יִהְיֶה לוֹ:

הָא בְּרַבָּנָן הָא בְּר' נָתָן. וְקַמ"ל דְּאַפִּי' בִּשְׁנֵי שׁוֹרִים יִהְיֶה הַדִּין כְּמוֹ בְּשׁוֹר וּבוֹר אע"ג דִּבְשׁוֹר וּבוֹר לְר' נָתָן שַׁייָךְ טַפֵּי לְמֵימַר כִּי לֵיכָּא לְאִשְׁתְּלוּמֵי מִשּׁוֹר מְשְׁתַּלֵּם מִבּוֹר מִטַּעַם דְּאָמַר אֲנָא תּוֹרֵי בְּבִירְךְ אַשְׁכְּחִיתֵיהּ אֵת קָטְלָתֵיהּ וּבְשׁוֹר וְשׁוֹר לֵיכָּא לְמֵימַר הָכֵי וּלְרַבָּנָן הָא קמ"ל דְּלֹא תֵּימָא דְּזֹקֶא בְּשׁוֹר וּבוֹר אֲמְרִינַן הָכֵי דְּכִי לֵיכָּא לְאִשְׁתְּלוּמֵי מִבּוֹר לֹא מְשְׁתַּלֵּם מִשּׁוֹר דְּהֵיְינוּ מִשּׁוּם דְּבוֹר עוֹשֶׂה עִיקַּר הַמַּעֲשֶׂה וְאִיהוּ קָטֵל בְּהַבְלֵיהּ לְכָךְ לֹא נָטֵיל חִיּוּבוֹ עַל הַשּׁוֹר אע"ג דְּלֵיכָּא לְאִשְׁתְּלוּמֵי מִינֵּיהּ אֲבָל בְּשׁוֹר וְשׁוֹר שֶׁאִין בְּזֶה עִיקַּר הַהֶיזֵּק יוֹתֵר מִבְּזֶה הָוֵה אָמִינָא דְּאֲמִינָא הָכִי לֵיכָּא לְאִשְׁתְּלוּמֵי מֵהָאי מְשְׁתַּלֵּם מֵהָאי וְנִרְאֶה כִּי לֵיכָּא לְאִשְׁתְּלוּמֵי מֵהָאי מְשְׁתַּלֵּם מֵהָאי הָא לֹא שַׁייָךְ הָכָא טַעְמָא דְּאָנָא לְר"י דְּאַבָּיֵי וְרָבִינָא ס"ל הָאי כּוֹחֵיהּ הָזִיקָא עֲבַד וְהָאי כּוֹחֵיהּ הָזִיקָא עֲבַד דְּאִי ס"ל פַּלְגָּא נִזְקָא עֲבַד לְמָה יֹאמַר רַבִּי נָתָן דְּכִי לֵיכָּא לְאִשְׁתְּלוּמֵי מֵהָאי מִשְׁתַּלֵּם מֵהָאי הָא לֹא שַׁייָךְ הָכָא טַעְמָא דְּאָנָא לְר"י וְרַבִּי נָתָן הָא בִּרְבִי נָתָן הָא קמ"ל תּוֹרֵאי וְלֹא קָאָמַר הָא וְהָא בִּרְבִי נָתָן הָא כְּמַאן דְּאָמַר פַּלְגָּא נִזְקָא עֲבַד וְהָא בְּמַאן דְּאָמַר כּוֹחֵיהּ הָזִיקָא עֲבַד בִּשְׁעַת נְפִילַת חֲבִירוֹ וְחִשִּׁיב בְּכוֹחֵיהּ מִידֵּי דְּהָוֵה אִנְתְּהָפֵךְ דִּסּוֹחַ פ"ב (לעיל ד' כז.): **לְעָנְיַן** כּוֹפֵר וּשְׁלִשִׁים שֶׁל עֶבֶד שׁוֹר חַיָּיב. וְא"ת וְהָא שׁוֹר פָּטוּר מִמֵּיתָה בְּיַן שֶׁהוּא וְאָדָם דְּחָפוּ דְּהָוֵי כְּמוֹ (לעיל י:) הַכּוֹהוּ עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם בְּעֶשֶׂר מַקֵּלוֹת דְּבֻבֶת אַחַת דִּבְרֵי הַכֹּל פָּטוּר וְכֵיוָן דִּלֹא מִיחַיֵּיב מִיתָה לֹא מִיחַיֵּיב כּוֹפֶר דִּלְעִיל בְּפ' ד' וְה' (ד' מג. ושם) מִשְׁמַע דְּרַבָּא ס"ל כְּרַבָּה דְּאָמַר דְּאִי אֵין הַשּׁוֹר בִּסְקִילָה אֵין הַבְּעָלִים מְשַׁלְּמִין כּוֹפֶר דְּאָמַר בְּהָדָיָא דְּשֶׁלֹּא בְּכְוָונָה מְשַׁלֵּם דָּמִים וְנִרְאֶה דִּלֹא אֵיירִי כְּשֶׁדְּחָפוּהוּ שְׁנֵיהֶם בְּבַת אַחַת אֶלָּא כָּל אֶחָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ: **לְעָנְיַן** כֵּלִים וְשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין. כְּשֶׁנִּפְדּוּ מְיֵירִי דְּאִי לֹא נִפְדּוּ אָדָם וְשׁוֹר נְמֵי פָּטוּרִין מִדִּכְתִיב רֵעֵהוּ תְּמִימָה דִּבְכוֹר אִמְּאֵי פָּטוּר שֶׁלּוֹ לְמ"ד פּוֹדִין הֶקְדֵּשִׁים לְהֶאֱכִילָן לְכֹהֲנִים וְאִי הָוֵה מְיֵירִי בְּשֶׁלֹּא נִפְדּוּ נֵיתֵי שֶׁלֹּא יְכוֹלִים לְפָדוֹתוֹ לְאַחַר מִיתָה דִּבְעִינַן הַעֲמָדָה וְהַעֲרָכָה וְאֲפִילּוּ לְמ"ד אֵין פּוֹדִין קֶשֶׁה דְּמוּכַח בְּפֶרֶק כָּל שָׁעָה

(פסחים דף בט:) דְּהֵיְינוּ דְּזוֹקָא לְהֶאֱכִילָן לְכֹהֲנִים אֲבָל לְהַסִּיקָן תַּחַת תַּבְשִׁילוֹ פּוֹדִין לְכ"ע בִּשְׁמַעְתָּתָא דְּאוֹבֵד חָמֵץ שֶׁל הֶקְדֵּשׁ בְּמוּעָד מָעַל וּמַסִּיק רַב אַשֵּׁי לְכ"ע אֵין פּוֹדִין כוּ' וּדְכ"ע דָּבָר הַנּוֹרֶם לְמָמוֹן לָאו כְּמָמוֹן דָּמֵי וּבְפַלְגּוּתָא דְּר' יוֹסֵי הַגְּלִילִי וְרַבָּנָן קַמְּפַלְגֵי אַלְמָא מִדְּמָעַל פּוֹדִין לְהַסִּיקוֹ תַּחַת תַּבְשִׁילוֹ אוֹ לְצוֹרֶךְ הֶנְאָה אַחֶרֶת וְכֵן פִּי' שָׁם הַקּוֹנְטְ' וְאֵין לְתַמּוֹהַּ מ"ש אֲבָיֵי כָּלָב מִשְּׁאֵר הֶנְאוֹת דְּדִלְמָא בֵּיוָן דְּמִיעֲטֵיהּ מִוַּאכְלֵהוּ וְלֹא לְכִלְבֵיהּ לֵית לָן לְמֵעוּטֵי אֶלָּא בְּהָא אֲכִילָה וּמִיהוּ אַלִּיבָּא דְּרַב יוֹסֵף דְּמַפְרֵשׁ הָתָם לְעוֹלָם בְּפוֹדִין הֶקְדֵּשִׁים לְהֶאֱכִילָן לְכִלְבִים קַמְּפַלְגֵי צ"ל וּדְאִי דַּאֲיִן חִילּוּק בֵּין אֲכִילַת כֶּלֶב לִשְׁאָר הֶנְאוֹת וְשָׁמְעָה רָבָא בְּרַב יוֹסֵף ס"ל: **נַפְקָא** לֵיהּ מְוַהֵמִית יִהְיֶה לוֹ דְּשׁוֹר. וְאע"ג דְּלֹא יְלִיפְנַן שׁוֹר מִבּוֹר לְפָטוּר הֵיכָא שֶׁאִין הַמִּיתָה שָׁוֶה מ"מ יְלִיפְנַן בּוֹר מִשּׁוֹר לְבַעֲלִים מְשַׁלְּמִים בְּנֶבֵילָה דְּג' קְרָאֵי כְּתִיבִי כִּדְאִמְרִינַן בְּפ"ק (דף י:): **אִיפּוֹךְ** אָנָא. וְא"ת אִם כֵּן רַעֲהוּ דִּכְתִיב רַחֲמָנָא לְמָה לִי לְאַפּוֹקֵי הֶקְדֵּשׁ וי"ל דְּאִצְטְרִיךְ לְהֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּגַּח הֶדְיוֹט אַךְ קָשֶׁה דְּמִשּׁוֹר אִישׁ נַפְקָא:

או

רש"י

(ה"ג מַאי נִיהוּ שׁוֹר בְּכוֹר דִּלֹא פָּרִיק לֵיהּ. בְּכוֹר בְּעֵל מוּם שֶׁאִין בֹּר פִּדְיוֹן דְּכֵיוָן דְּלֹאו בַּר פִּדְיוֹן הוּא לֹא נִפְקַ מִקְּדוּשָׁה קְמַיְּירָא הִלְכָּךְ שׁוֹר הֶקְדֵּשׁ קְרֵינָא בֵּיהּ וְאע"פ שֶׁהַכֹּהֵן אוֹכְלוֹ לֹא קְרֵינָא בֵּיהּ שׁוֹר רֵעֵהוּ דְּמִשְׁלַחְנֵי גְּבוֹהּ קְזֵבוּ וְהַאי דְּנָקֵט פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁים וְלֹא נָקֵט שׁוֹר וְשׁוֹר הֶקְדֵּשׁ שֶׁנִּגַּח רְבוּתָא אַשְׁמְעִינַן דַּאֲפִי' לְבְכוֹר בְּעֵל מוּם פְּטוּר הוֹאִיל וְלֹא נִפְדָּה אֲבָל פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁנִּפְדּוּ חַיָּיב לְשַׁלֵּם אם נִגַּח דְּשׁוֹר רֵעֵהוּ קְרֵינָא בֵּיהּ מִדְּאָמַר בְּשִׁמְעָתִין לְקָמָן בְּשׁוֹר הֶדְיוֹט שֶׁנִּגַּח לְשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין חַיָּיב אֶלָּמָא שׁוֹר רֵעֵהוּ הָרַע: **שׁוֹר חֲבֵירוֹ וְשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁים שֶׁנִּגְּחוּ.** בֵּין שְׁנֵיהֶם שׁוֹר: **אַבָּיֵי אָמַר** ח"נ מְשַׁלֵּם. בַּעַל הַשּׁוֹר וְהַשֹּׁאֵר מְפַסִּיד הַנִּזָּקִין וּבְתָם מוֹקְמִינַן לָהּ וּבִדְרַבִּי נָתָן דְּאָמַר מַה דְּלֵית לֵיהּ לְאַשְׁתְּלוּמֵי מֵהָאי לְשַׁלְּמָא מֵהָאי וְהָוֵי כְּמוֹ שֶׁאִין לוֹ שׁוּתָּף וּמְשַׁלֵּם ח"נ כְּדִינוֹ: **כְּרַבָּנָן.** רַבִּיעַ נָזָק הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ שׁוּתָּף וְזֶה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִשְׁתַּלֵּם מִן הַקְּדָשִׁים יְפַסִּיד: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא.** תַּרְוַיְיהוּ כְּרַבָּנָן וְלֹא פְּלִיגִי: **בְּתָם.** רְבִיעַ נָזָק הוֹאִיל וְיֵשׁ לוֹ שׁוּתָּף וּמוּעָד חֲצִי נָזָק וְהַשְּׁאָר יְפַסִּיד: **שׁוֹר וְאָדָם שֶׁדְּחָפוּ.** דְּבָר אֶחָד לְבוֹר וְנִמְצְאוּ שֶׁלִּשְׁתָּן שׁוּתָּפִין בְּנֶזֶק הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר וְהָאָדָם: **לְעָנְיַן** נְזָקִין. כְּגוֹן אִם דְּחָפוּ שָׁם אָדָם וְהוּזַק מְשַׁלְּמִין בֵּין כּוֹפֶן בֵּין כּוֹפֶן פַּחַת דְּמֵימָא דְּכִרְכָּן וְלֹא פְּלִיגִי: **בְּרַבָּנָן** וְלֹא כְּר' נָתָן דְּאָמַר דְּקַיְימָא לָן לְגַבֵּי בּוֹר שׁוֹר וְלֹא אָדָם בְּקָטְלָא קַיְימָא לָן כְּגוֹן אִם נָפַל לְתוֹכוֹ עֵבֶד וּמֵת אֲבָל בְּנִזְקִין חַיָּיב וּכְרַבִּי נָתָן הֵיא דְּלֹא אָזִיל בָּתַר דְּחִפּוּיָה לְחוּדָהּ: **אַרְבָּעָה דְּבָרִים.** שֶׁהֵן לְבַד מִנְּזָק: **אָדָם.** שֶׁדְּחָפוּ חַיָּיב אֲבָל הַשּׁוֹר וְהַבּוֹר פְּטוּרִים דְּקַיְימָא לָן (לעיל ד' כו.) אִישׁ בְּעֵמִיתוֹ וְלֹא שׁוֹר בְּעֵמִיתוֹ וְכֵן בְּדָמֵי וְלִדּוֹת אֲנָשִׁים כְּתִיב (גבי ולדות) וְלֹא שְׁוָורִים: **לְעָנְיַן כּוֹפֶר.** אִם מֵת: **שׁוֹר חַיָּיב.** כִּדִינוֹ וּבְמוּעָד: **אָדָם וּבוֹר פְּטוּרִין.** אָדָם דְּהָכָא בַּר קְטָלָא הוּא וְאִי נָמֵי לֹא אַתְרוּ בֵּיהּ פָּטוּר מִדְּתָנָא דְּבֵי חִזְקִיָּה בְּהַמַּנִּיחַ אֶת הַכַּד (לעיל לה.) וּבוֹר דִּכְתִיב שׁוֹר וְלֹא אָדָם: **וְשׁוֹר פְּסוּלֵי** הַמּוּקְדָּשִׁין. אִם דְּחָפוּ לְתוֹכוֹ שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁנִּפְדָּה דְּקָרִינָא בֵּיהּ שׁוֹר רֵעֵהוּ אַחַר שֶׁפָּדָאוּ: **מַאי טַעְמָא.** בּוֹר פָּטוּר: **דִּכְתִיב וְהֵמִית יִהְיֶה לוֹ.** גַּבֵּי בּוֹר: **מִי שֶׁהֵמִית שָׁלּוֹ.** שֶׁיְּכוֹל לִמְכּוֹר הַנְּבֵילָה יָצָא זוֹ שֶׁאִם עַל פִּי שֶׁנִּפְדָּה טָעוּן קְבוּרָה דְּאָמְרִינַן גַּבֵּי פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁנִּפְדּוּ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת בְּפ' שְׁנֵי (ד' טו.) תּוֹבֵחַ וְלֹא גִּיזָּה בְּשָׂר וְלֹא חֶלֶב וְאָכְלָה וְלֹא לְכִלְבֵיהּ מֵאִין שֶׁאִין פּוֹדִין אֶת הַקָּדָשִׁים לְהֶאֱכִילָן לְכִלְבִים: **לְעָלִים מְטַפְּלִין בַּנְּבֵילָה.** כְּדְאָמְרִינַן בְּפ"ק (ד' י.) וְהֵמִית יִהְיֶה לוֹ לְנִיזָּק אַתָּה אוֹמֵר לְנִיזָּק כו': **וּמַאי חָזֵית דְּהַאי וְהֵמִית יִהְיֶה לוֹ דְּשׁוֹר מְפָקַת לֵיהּ לְעָלִים מְטַפְּלִין בַּנְּבֵילָה.** וּמְחַיְּבֶת לֵיהּ אַנְּגִיחוֹת פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין: **אַיפּוּךְ אָנָא.** וְאוֹקֵימְנָא חִיּוּבָא דְּפְסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין אֲבוֹר: **שׁוֹר וְלֹא אָדָם.** מִדְּלֹא כְּתִיב וְנָפַל שָׁמָּה הַנּוֹפֵל אַלְמָא לְמֵעוּטֵי אָתְיָא וּלְקַמָּיהּ פָּרִיךְ שֶׁאַר בְּהֵמוֹת מָנָא לֵיהּ דִּלְמָא כּוּלָּם מְמַעֲטִינַן:

לחלק

שׁוֹר חולין, **וְשׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין** – שנקדש למזבח ונפל בו מום ונפסל ולא נפדה, והרי שעדיין הוא ברשות הקדש ואין חלים עליו דיני נזיקין, **שֶׁנִּגְּחוּ** שניהם שור. (**מַאי נִיהוּ** שור פסולי המוקדשין **שׁוֹר בְּכוֹר** – המיועד להקרבה שנפל בו מום **דְּלֹא פָּרִיק לֵיהּ**– שאינו בר פדיון). **אַבַּיֵי אָמַר,** בעל השור של חולין **מְשַׁלֵּם חֲצִי נֶזֶק. רָבִינָא אָמַר, מְשַׁלֵּם רְבִיעַ נֶזֶק.** ואת שאר התשלום הניזק מפסיד.

מבארת הגמרא את מחלוקתם: **הָא וְהָא בְּתָם** – בין לאביי ובין לרבינא מדובר שהנוגח היה שור תם, ואילו היה לבדו היה משלם רק חצי נזק, אלא **הָא** – רבינא שאמר שמשלם רבע נזק, סובר **כְּרַבָּנָן** (לעיל ע״א) שאין לגלגל על שותף בהיזק את חלקו של חבירו, והואיל ולשל חולין יש שותף משלם חצי חיובו דהיינו רבע, והשאר שאי אפשר לגבותו שכן שור של הקדש שהזיק פטור, הניזק מפסיד. **וְהָא** – ואביי שאמר משלם חצי נזק, סובר **כְּרַבִּי נָתָן** (שם) שהשותף להזיק משלם חלק חבירו כשאי אפשר לגבות ממנו, ולפיכך דנים את השור של חולין כאילו לבדו הזיק, ומשלם חצי נזק ככל שור תם.

הסבר נוסף במחלוקת זו: **אִיבָּעֵית אֵימָא** אביי ורבינא לא נחלקו כלל, **הָא וְהָא** – ואביי ורבינא סוברים **כְּרַבָּנָן** שאין לגלגל על שותף להזיק את חלקו של חבירו, וכל אחד משלם רק את חלקו, אלא **הָא** – רבינא שאמר שמשלם רק רבע דיבר **בְּתָם** שהזיק, שלולי השותף היה משלם חצי נזק ועם שותף רק רבע, והיתר הניזק מפסיד. **הָא** – ואביי דיבר **בְּמוּעָד** שהזיק, שלולי השותף דינו לשלם נזק שלם, ועכשיו שיש לו שותף אין משלם אלא חצי נזק והיתר הניזק מפסיד.

דעה אחרת מדגי מחלוקת אביי ורבינא: **אִיבָּא דְּאָמְרֵי, אַבַּיֵי אָמַר** של חולין משלם **חֲצִי נֶזֶק, וְרָבִינָא אָמַר** שמשלם **כּוּלֵּיהּ נֶזֶק.** הגמרא מבארת את מחלוקתם לפי דעה זו: **הָא וְהָא בְּמוּעָד** – אביי ורבינא מדברים כשהנוגח הוא שור המועד, אלא **הָא** – אביי סובר **כְּרַבָּנָן,** שאין לגלגל על שותף להזיק את חלקו של חבירו, לפיכך השור של החולין משלם חצי נזק שזהו חלקו בהזיק שהרי יש לו שותף בנזק, **וְהָא** – ורבינא סובר **כְּרַבִּי נָתָן** שכשאין אפשרות לגבות מהשותף מגלגלים את חלקו על חבירו, ומאחר שאי אפשר לגבות מהשותף שכן שור של הקדש שנגח פטור, משלם בעל שור החולין את הנזק כולו.

הסבר נוסף במחלוקת לדעה זו: **אִיבָּעֵית אֵימָא הָא וְהָא** – אביי ורבינא סוברים **כְּרַבִּי נָתָן** שמגלגלים את חלקו של שותף על חבירו, ואין ביניהם מחלוקת, אלא **הָא** – רבינא אמר את דינו **בְּמוּעָד** החייב נזק שלם, וכיון שמגלגלים, הוא משלם את כל הנזק, **וְהָא** ואביי אמר את דינו **בְּתָם,** לפיכך אמר שאף לאחר הגילגול אין לו לשלם אלא חצי נזק ככל תם, לפי שדנים אותו כאילו הזיק לבדו.

דין אדם שור ובור ששלשתם היו שותפים בנזק: **אָמַר רָבָא, שׁוֹר וְאָדָם שֶׁהֶחֱפּוּ** דבר **לַבּוֹר,** אזי **לְעָנְיַן** תשלום על **נֶזְקִין, כּוּלָּן** – האדם והשור הדוחפים ובעל הבור **חַיָּבִין** בתשלום הנזק. **לְעָנְיַן** תשלום **אַרְבָּעָה דְּבָרִים** – שהן צער ריפוי שבת ובושת, **וְתשלום דְּמֵי וְלָדוֹת** – אם דחפו אשה הרה ומת עוברה, **אָדָם חַיָּיב** בתשלומים הללו **וְשׁוֹר וּבוֹר פָּטוּר** – פטורים מהם. **לְעָנְיַן כּוֹפֶר** הנאמר (שמות כא ל) בשור מועד שהמית אדם, **וּשְׁלֹשִׁים שֶׁל עֶבֶד** הכתוב (שם כא לב) במקרה שהמית עבד, שמשלם לאדוניו, **שׁוֹר חַיָּיב, וְאָדָם וּבוֹר פְּטוּרִים,** שלא נאמרו דינים הללו אלא בשור ולא באדם ובור. **לְעָנְיַן כֵּלִים** – כשהאדם והשור דחפו כלים לבור ונשברו, **וְכן** כשדחפו **שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין** לאחר שנפדה, **אָדָם וְשׁוֹר חַיָּבִין** לשלם, **וּבוֹר פָּטוּר.**

מבאר רבא: **מַאי טַעְמָא** בור פטור על שור פסולי המוקדשין, **אָמַר קְרָא,** (שמות כא לד) ׳בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם, כֶּסֶף יָשִׁיב לִבְעָלָיו, **וְהַמֵּת יִהְיֶה** לוֹ׳, אין הכתוב המחייב בנזקי בור מדבר אלא **בְּמִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ** – שיכול למכור הנבילה להאכילה לכלבים, **יָצָא זֶה** – שור פסולי המוקדשין, **שֶׁאֵין הַמֵּת שֶׁלּוֹ** אלא טענן קבורה.

הגמרא מבררת את שיטת רבא ומקשה, **לְמֵימְרָא דְּפָשִׁיטָא לֵיהּ לְרָבָא** ששור פסולי המקודשין שנפל לבור בעל הבור פטור, **וְהָא מֵיבַּעְיָא בָּעֵי לֵיהּ לְרָבָא. דְּבָעֵי רָבָא שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין שֶׁנָּפַל לַבּוֹר, מַהוּ** האם **הַאי** – הפסוק של ׳**וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ**׳ בא ללמדנו שחיוב בור הוא **בְּמִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ, יָצָא זֶה** – שור פסולי המוקדשין **שֶׁאֵין הַמֵּת שֶׁלּוֹ** כמבואר לעיל, **אוֹ דִילְמָא** יש לומר שהפסוק ׳**וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ**׳ **לְבַעֲלִים מְטַפְּלִין בְּנְבֵילָה הוּא דְּאָתָא** כלומר, אנו למדים מהפסוק שהבעלים של השור שמת בבור נוטלים את הנבילה, ושמין להם כמה היא שוה, והמזיק מוסיף עליה ומשלים לו דמים עד כדי שוויו של השור בזמן שהזיה חי. ואם כן, כיון שהסתפק רבא האם שור פסולי המוקדשין פטור, כיצד מצאנו כאן שפטר בפשיטות. מתרצת הגמרא, **בָּתַר דְּבָעֵיָא הָדַר פַּשְׁטֵהּ** – לאחר שהסתפק חזר ופשט שפסוק זה בא ללמד פטור בור בשור פסולי המוקדשין.

שואלת הגמרא, כיון שלמדים מהפסוק ׳והמת יהיה לו׳ לפטור פסולי המוקדשין, **אֶלָּא בְּעֲלִים מְטַפְּלִין בַּנְּבֵילָה מָנָא לֵיהּ** לרבא. משיבה הגמרא, **נַפְקָא לֵיהּ מִן** הפסוק (שמות כא, לו) ׳**שַׁלֵּם יְשַׁלֵּם** שׁוֹר **תַּחַת הַשּׁוֹר וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ**׳ **דְּשׁוֹר** – הנאמר בפרשת שור שנגח שור. מקשה הגמרא, **מַאי חָזֵית דְּ׳וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ׳ דְּשׁוֹר מַפְקַת לֵיהּ לְבַעֲלִים מְטַפְּלִין בְּנְבֵילָה** – ומה ראית שמהפסוק ׳והמת יהיה לו׳ שנאמר לגבי שור אתה מוציא ודורש את דין בעלים המטפלים בנבילה, ואילו ׳**וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ**׳ הנאמר בפרשה **דְּכוֹר, מַפְקַת לֵיהּ** – אתה דורש ממנו **לְמִי שֶׁהַמֵּת שֶׁלּוֹ** – לפטור שור פסולי המקודשין שנפל לבור, **אֵיפּוּךְ אָנָא** – מדוע לא תדרוש להיפך, ויצא ששור שנגח שור פסולי המוקדשין לאחר פדיון פטור, ואילו אם נפל שור כזה לבור בעל הבור חייב. מתרצת הגמרא, **מְסַתַּבְרָא** להעמיד **הַפְּטוּר נְגִיחָה בְּנֵי בוֹר, הוֹאִיל וּפָטַר בּוֹ אֶת הַכֵּלִים,** שדבר זה מלמדינו שהמזיק של בור קל מהמזיק של שור, לכך גם את פטור פסולי המוקדשין נעמיד בו. דוחה הגמרא, **אַדִּרַבָּה** מסתבר להעמיד **הַפְּטוּר נְגִיחָה בְּנֵי שׁוֹר, שֶׁכֵּן פָּטַר בּוֹ** בשור תם **חֲצִי נֶזֶק.** משיבה הגמרא, **כּוּלֵּיהּ נֶזֶק מִיהַת לֹא אַשְׁכְּחָן** – על כל פנים לא מצאנו פטור של נזק שלם בשור אלא בבור, ולכך יותר מסתבר להעמיד פטור שור פסולי המוקדשין בבור:

שנינו במשנה: **נָפַל לְתוֹכוֹ שׁוֹר וְכֵלָיו וְנִשְׁתַּבְּרוּ בּוֹ**׳ חייב על ההבמה ופטור על הכלים. מבארת הגמרא: נידון זה אם חייבים על נזקי כלים בבור שנוי במחלוקת תנאים, **וּמַתְנִיתִין** ששנינו שפטור על הכלים, **דְּלֹא כְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה** היא אלא כחכמים. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה מְחַיֵּיב עַל נִזְקֵי כֵּלִים בְּכוֹר** – אם נפלו כלים בבור ונשברו חייב בעל הבור לשלם.

מבארת הגמרא את מקור מחלוקתם של רבי יהודה וחכמים בדרשת הפסוק: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן** שפטור על הכלים, **דְּאָמַר קְרָא** גבי חיוב נזקי בור (שמות כא לד), ׳**וְכִי יִפְתַּח** אִישׁ בּוֹר אוֹ כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר **וְלֹא יְכַסֶּנּוּ וְנָפַל שָׁמָּה שׁוֹר אוֹ חֲמוֹר**׳, ומזה שלא נאמר בפסוק ׳ונפל שמה הנופל׳ אלא מפורט שור וחמור, דרשו חכמים שבא הפסוק למעט שחייבים רק על נזקי ׳**שׁוֹר**׳ **וְלֹא** על נזקי **אָדָם** הנופל בבור, וכן על נזקי ׳**חֲמוֹר**׳ **וְלֹא** על **כֵּלִים** ואילו **רַבִּי יְהוּדָה** המחייב על נזקי כלים, סובר שבמה שנאמר ׳שור או חמור׳ תיבת ׳**או**׳ מיותרת, ובאה **לְרַבּוֹת אֶת הַכֵּלִים** – שחייבים גם על נזקי כלים בבור. שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן,** מה הם למדים מתיבת ׳או׳.

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום שלישי עמוד א

בדמי שבח האשה מחמת עיבורה, והיינו שאף רבי שמעון בן גמליאל מודה שהאשה משבחת מחמת עיבורה. מתרצת הגמרא, **לֹא קַשְׁיָא** סתירה בדבריו, משום **שְׁכָאן** – בברייתא הראשונה שמבואר בה שלרבן שמעון בן גמליאל אין משבחת האשה יותר בעודה מעוברת, מדובר **בִּמְכַבֶּרֶת** – באשה שלא ילדה עדיין בנים וזהו עיבורה הראשון, ולכך קשה לה צער ההריון וצער הלידה ומסוכנת היא. ואילו **כָּאן** – בברייתא השניה שמבואר בה שהאשה משבחת קודם שתלד יותר מלאחר שתלד, מדובר **בְּאִשָּׁה שֶׁאֵינָהּ מְכַבֶּרֶת** – שכבר ילדה בנים קודם לעיבור זה, ולכך לא קשה לה כל כך העיבור והלידה.

מבואר בפירושו של רבא, שרבי שמעון בן גמליאל סובר, שאת דמי שבח האשה מחמת הולדות יש לחלק חציו לבעל וחציו לאשה. מבררת הגמרא את טעם החולקים עליו: **וְרַבָּנַן דְּאָמְרֵי** – חכמים במשנתינו הסוברים שכל דמי **שֶׁבַח** האשה מחמת **הַוְלָדוֹת, נָמֵי** – גם הם שייכים **לְבַעַל**, ואין לאשה חלק בדמים, **מַאי טַעְמָא** – מהו טעמם ומנין למדו שהדין כן. משיבה הגמרא: **כְּדְתָנַן, מְמַשְׁמַעוֹת** הכתוב **שֶׁנֶּאֱמַר** גבי תשלום דמי ולדות (שמות כא כב) **'וְיָצְאוּ יְלָדֶיהָ',** וכי **אֵינִי** יוֹדֵעַ **שֶׁהִיא** – האשה היתה **הָרָה** קודם שהוכתה, ואם כן **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מדוע הוצרך הכתוב לומר **'וְנָגְפוּ אִשָּׁה הָרָה',** אלא בא הכתוב **לוֹמַר לְךָ** שדמי **שֶׁבַח הֵרָיוֹן** – שהרשבחה האשה על ידי הריונה, הרי הם **לַבַּעַל**, כדין דמי ולדות שנכתב בפרשה זו.

שואלת הגמרא: **וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** הסובר שהבעל והאשה מחלקים ביניהם את דמי שבח הולדות, ולא דרשו מ'הרה' כדרשת חכמים, **הַאי 'הָרָה' מַאי דָּרֵישׁ בֵּיהּ** – מה הוא דורש מתיבה זו. משיבה הגמרא: רבן שמעון בן גמליאל סובר שתיבת 'הרה' **מִבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר**, המכה אשה מעוברת ויצאו ילדיה, **לְעוֹלָם אֵינוֹ חַיָּיב** לשלם דמי ולדות, **עַד שֶׁיַּבְנֶה כְּנֶגֶד בֵּית הַהֵרָיוֹן** – כנגד מעיה שבהם העובר, שמתוך כך מסתבר לומר שמחמת המכה יצאו ילדיה. מבארת הגמרא את דינו של רבי אליעזר בן יעקב: **אָמַר רַב פָּפָּא, לֹא תֵּימָא** שכוונתו שהחיוב הוא רק כשהכה את האשה **כְּנֶגֶד בֵּית הֵרָיוֹן מַמָּשׁ, אֶלָּא** גם כשהכה אותה **כָּל חֵיכָא דְּסָלִיק בֵּיהּ שִׁיחְמָא לְוָלָד** – בכל מקום שבא ממנו חימום לעובר, ובא **לְאַפּוּכֵי** – למעט שאם הכה אותה ביד ורגל ויצאו ילדיה ומתו, **דְּלֹא** חייב לשלם דמי הולדות, כיון שבאופן זה מסתבר לומר שלא מחמת המכה יצאו ילדיה:

שנינו במשנה: **הָיְתָה שְׁפָחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה** מעוברת מעבד שנשתחרר, **אוֹ גִּיּוֹרֶת** מעוברת מגר, ויצאו ילדיה, ומת הגר, **פָּטוּר** המכה מדמי ולדות, כיון שגר אין לו יורשים וזכה המכה בדמים. מבארת הגמרא: **אָמַר רַבָּה, לֹא שָׁנוּ** במשנתינו שהמכה שפחה או גיורת פטור מדמי הולדות, **אֶלָּא** כשֶׁהָכָּה **בָּהּ בְּחַיֵּי** הבעל **הַגֵּר** ויצאו ילדיה, **וּלְאַחַר מִכָּן מֵת הַגֵּר, דְּכֵיוָן דְּחָכָּה בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר,** כבר **זָכָה בָּהוּ הַגֵּר** בדמי הולדות, שהתורה זיכתה אותן לבעל, **וְכֵיוָן דְּמֵת הַגֵּר** נעשו הדמים הפקר **וְזָכָה** המזיק **בָּהּ** – בדמי הולדות **מִן הַגֵּר,** ונפטר המזיק מלשלם דמי הנזק. **אֲבָל** אם **חָכָּה בָּהּ** המזיק **לְאַחַר מִיתַת הַגֵּר,** נמצא שבשעה שחבל בה כבר **זַכְיָא לָהּ אִיהִי** – האשה **בְּגַוַּיְיהוּ** – בולדותיה, שכשמת הגר ועדיין היא מעוברת, היא מוחזקת בהם והיא קודמת לכל אדם, **וּלכך מְחַיַּיב** המזיק **לְשַׁלּוּמֵי לָהּ לְדִידָהּ** – לשלם את נזק הולדות לאשה עצמה. שואלת הגמרא: **אָמַר רַבִּי חִסְדָּא, מָרֵי דִּיכִּי** – בעל שמועה זו, יש לי להקשות לך על דברך, **אָטוּ** – וכי **הַוְלָדוֹת צְרָרֵי נִינְהוּ** – הם כצרורות של מעות, דהיינו כחפצים ששייך בהם הערכת בעלות מאדם לחבירו, **וְבשעת מיתת הבעל זַכְיָא בָּהּ** – זוכה האשה מן ההפקר בולדות שהיו שייכים לבעל. והרי הדבר ברור שהולדות אינן נכסים שאפשר לזכות בהם. **אֶלָּא** סובר רב חסדא, אם בשעת חבלת הולדות **אִיתֵּיהּ לְבַעַל** – הבעל קיים, **זָכָה לֵיהּ רַחֲמָנָא** – זיכתה לו תורה זכות בולדות, וכן זוכים יורשיו מחמתו. אבל אם בשעת החבלה **לֵיתֵיהּ לְבַעַל** – אין הבעל קיים, **לֹא** חייבה תורה את המזיק לשלם את דמי הולדות, שהרי אין לדמי הולדות תובעין, שרק לבעל זיכתה תורה את דמיהן ולא לאשה.

מקשה הגמרא על רבה הסובר שאם חבל בה אחר מיתת הגר זכתה האשה בדמי הולדות: **מֵיתִיבִי,** שנינו בברייתא, **הִכָּה אֶת הָאִשָּׁה** והוזקה **וְגם יָצְאוּ יְלָדֶיהָ, נוֹתֵן** המזיק לאשה את דמי **נֶזֶק** גוף האשה שנפחתו דמיה מכמות שהיתה ריקנית בריאה, **וְכן** את דמי **הַצַּעַר** שנצטערה האשה מחמת המכה נותן **לָאִשָּׁה,** כמו בשאר חבלות שאת דמי הנזק והצער אין המזיק משלם לבעל אלא לאשה, **וּדְמֵי הַוְלָדוֹת** משלם המזיק **לַבַּעַל.** ואם **אֵין הַבַּעַל** קיים, **נוֹתֵן** המזיק את דמי הולדות **לְיוֹרְשָׁיו** של הבעל, ואם **אֵין הָאִשָּׁה** קיימת **נוֹתֵן** את דמי הנזק והצער שנתחייב לאשה, **לְיוֹרְשֶׁיהָ** של האשה. ואם **הָיְתָה** אשה זו **שְׁפָחָה וְנִשְׁתַּחְרְרָה** הנשואה לעבד משוחרר ונתעברה הימנו, וכשהוכתה יצאו ילדיה, **אוֹ** שהיתה **גִּיּוֹרֶת** הנשואה לגר, ומת הבעל, **זָכָה** המזיק בדמי הולדות, כיון שהמחזיק בנכסי הגר שמת ואין לו יורשים זכה. ומדברי הברייתא מוכח שלעולם כשמת הגר נפקע חיובו של המזיק מדמי הולדות, ונקשה על דברי רבה שחילק בדין זה ואמר שאם מת הבעל קודם שחבל בה, זוכה האשה בדמי הולדות.

מתרצת הגמרא: **אָמְרֵי, וּמִי עֲדִיפָא** משמעות דברי ברייתא זו **מַמַּתְנִיתִין** – ממשנתינו **דְּאוֹקִימְנָא** – שפירשה רבה שמה ששנינו שכשמת הבעל פטור המזיק הוא דווקא כשֶׁחָכָּה **בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר** ויצאו ילדיה ומתו, **וּמֵת הַגֵּר** לאחר החבלה, **וְחָכָא נָמֵי** – כמו כן יש לפרש דברי הברייתא, שדווקא כשֶׁחָכָּה **בָּהּ בְּחַיֵּי הַגֵּר וּמֵת הַגֵּר** פטור מדמי הולדות, אבל אם חבל בה לאחר מיתת הגר חייב לשלם את דמי הולדות לאשה, כדברי רבה.

מתרצת הגמרא באופן נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא,** שמדובר בברייתא שחבל בה **לְאַחַר מִיתַת** בעלה **הַגֵּר,**

המשך ביאור למסכת בבא קמא ליום רביעי עמוד א

רִאשׁוֹנָה לנפילתה לבור **אָמַר לָהֶם שָׁלוֹם** לה, וסופה שתעלה בחיים. וכן כשעברה שעה **שְׁנִיָּה** לנפילתה, **אָמַר לָהֶם שָׁלוֹם** לה. בשעה **שְׁלִישִׁית** לנפילתה, **אָמַר לָהֶם** ודאי כבר **עָלְתָה.** ואכן כך היה, וכשפגשוה **אָמְרוּ לָהּ מִי חֲלָקְךְ** מהבור, **אָמְרָה לָהֶם, זָכָר שֶׁל רְחֵלִים נִזְדַּמֵּן לִי וְזָקַן אֶחָד מַנְהִיגוֹ** והעלה אותי מהבור. **אָמְרוּ** לו לרבי חנינא בן דוסא, וכי **נָבִיא אַתָּה,** ומנין ידעת שלא תמות. **אָמַר לָהֶם** רבי חנינא, **לֹא נָבִיא אָנֹכִי וְלֹא בֶּן נָבִיא אָנֹכִי, אֶלָּא כָּךְ אָמַרְתִּי,** לא יתכן שהָבָר **שֶׁאוֹתוֹ צַדִּיק מְצַטָּעֵר בּוֹ, יִכָּשֵׁל בּוֹ וְרֵעוֹ,** וכיון שאביה נחוניא היה מצטער וטורח לחפור בורות מים לצורך עולי רגלים, לא יתכן שתמות בתו מנפילה לבור מים.

אָמַר רַבִּי אַחָא, אַף עַל פִּי כֵן – שטרח נחוניא לספק מים לעולי רגלים, ולהצילם מצמאון, **מֵת בְּנוֹ** של נחוניא **בַּצָּמָא,** ואין להוכיח מכך שחטא הוא או בנו בעון חמור, עד שלא עמדה לו זכות חפירת הבורות לרבים להציל בנו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (תהלים נ ג) **'וְסִבְיבָיו נִשְׁעֲרָה מְאֹד' מְלַמֵּד** הכתוב **שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְדַקְדֵּק עִם סְבִיבָיו,** והם הצדיקים הדבקים בו, ליפרע מהם **אֲפִילּוּ** כשעוברים עבירה קלה **כְּחוּט הַשַּׂעֲרָה.** רַבִּי **נְחוּנְיָא אָמַר,** יש ללמוד זאת **מֵהָכָא,** שנאמר (שם פט ח) **'אֵל נַעֲרָץ בְּסוֹד קְדֹשִׁים רַבָּה וְנוֹרָא עַל כָּל סְבִיבָיו',** שמטיל אימת משפטיו על סביביו, ומקפיד עליהם ביותר.

מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין דקדוק הדין: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, כָּל הָאוֹמֵר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא** שלא להעניש בני אדם על חטאם בלא שיחזרו בתשובה, **יִוָּתְרוּ חַיָּיו** – יופקרו חייו וגופו, כיון שמורה לרבים לחטוא, ולא להתיירא מעונש. **שֶׁהרי נֶאֱמַר** (דברים לב ד), **'הַצּוּר תָּמִים פָּעֳלוֹ כִּי כָל דְּרָכָיו מִשְׁפָּט',** ואין מוותר בלא משפט. מביאה הגמרא מימרא נוספת בענין זה: **אָמַר רַבִּי חָנָא, וְאִיתֵּימָא רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי, מַאי דִּכְתִיב**

לבדו חייב, **וּלְרַבָּנָן** הסוברים שבאופן זה נסתלקו מעשה הראשון, וגם בנזקין רק השני חייב, ולשיטתם קשה **בֵּין לְמֵיתָה בֵּין לְנָזְקִין חֵיבֵי מַשְׁכַּחַת לָהּ** בור של שותפין. **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּגוֹן שֶׁעָקְרוּ שְׁנֵיהֶן** מקרקעית הבור **חוּלְיָא בְּבַת אַחַת וְהִשְׁלִימוּ** את הבור **לַעֲשָׂרָה** טפחים, וכיון ששניהם בבת אחת עשו שיהיה ראוי להמית, שניהם חייבים.

שואלת הגמרא: **מַאי רַבִּי וּמַאי רַבָּנָן** שהזכרנו למעלה. **דְּתַנְיָא אֶחָד חַמּוֹפֶר בּוֹר תִּשְׁעָה** שאינו ראוי להמית, **וּבָא אַחֵר וְהִשְׁלִימָהּ לַעֲשָׂרָה** ונעשה ראוי להמית, **הָאַחֲרוֹן חַיָּיב** בין מת בו השור ובין הוזק, וזוהי שיטת חכמים, **רַבִּי אוֹמֵר, אַחַר אַחֲרוֹן לְמֵיתָה** – אם מת השור השני חייב, שאין בתשעה של ראשון כדי להמית, **וְאַחַר שְׁנֵיהֶם לְנָזְקִין** – ואם הוזק השור, ישלם כל אחד מהם לפי חלקו בכריית הבור. הגמרא דנה בטעמי מחלוקתם: **מַאי טַעְמָא דְּרַבָּנָן** שפוטרים את הראשון, הגם שהבור שעשה בכוחו להזיק. **דְּאָמַר קְרָא** (שמות כא לג) **'כִּי יִפְתַּח** אִישׁ בּוֹר' **וְכִי יִכְרֶה** אִישׁ בּוֹר', וקשה מדוע כתב גם כִּי יִכְרֶה, והלא **אִם עַל פְּתִיחָה** – שאחד חפר בור וכסהו, ובא אחר והסיר הכיסוי, השני **חַיָּיב, עַל כְּרָיָיה** – שאחד לבדו עשה הכל, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שחייב, **אֶלָּא לְהָבִיא כּוֹרֶה אַחַר כּוֹרֶה** – לרבות את הכורה בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה, שהראשון פטור והשני חייב, לפי **שֶׁסִּילֵּק מַעֲשֵׂה רִאשׁוֹן** – שהיכן שהשני חידש בבור גרם מיתה שלא היה בו מתחילה מסתלק הראשון מחיובו. **וְרַבִּי** שסובר שבנזקין גם הראשון חייב, **אָמַר לָךְ הָנָהוּ** 'כִּי יִפְתַּח' ו'כִּי יִכְרֶה' **מְיַצְּרֵךְ צְרִיכֵי, כְּדְאָמְרֵינַן** (נ.) ללמדנו דיני שמירת בור. מקשה הגמרא: **וְרַבָּנָן נַמִּי** הרי גם לדבריהם 'כִּי יפתח' ו'כִּי יכרה' **מְיַצְּרֵךְ צְרִיכֵי** לדיני שמירת בור ואין כאן יתור, ואם כן מה טעמם.

מביאה הגמרא טעם אחר: **אֶלָּא הֵיינוּ טַעְמָא דְּרַבָּנָן אָמַר קְרָא** (שמות כא לג) **'כִּי יִכְרֶה אִישׁ בּוֹר'** ודורשים 'אִישׁ' **אֶחָד וְלֹא שְׁנַיִם** – שאם נחפר הבור על ידי שנים, חיובי הבור מתייחסים לאחד בלבד. **וְרַבִּי** הסובר שבנזקין שניהם חייבים, מדוע אינו לומד כדרשת חכמים, **הַהוּא** דיוק מ'אִישׁ', **מִיבָּעֵי לֵיהּ** ללמוד ממנו שדוקא **'כִּי יִכְרֶה אִישׁ' בּוֹר'** חייב, **וְלֹא** כי יכרה **'שׁוֹר' בּוֹר** – שאין בעל השור חייב בנזקי בור שכרה שורו. שואלת הגמרא: **וְרַבָּנָן** מנין דורשים **וְלֹא** 'שׁוֹר' בּוֹר. משיבה הגמרא, **תְּרֵי 'אִישׁ בּוֹר' כְּתִיבִי** בפסוק, 'כִּי יִפְתַּח אִישׁ בּוֹר' **אוֹ כִּי יִכְרֶה** 'אִישׁ בּוֹר', ומהראשון לומדים **וְלֹא** 'שׁוֹר' בּוֹר, ומהשני אחד ולא שנים. **וְרַבִּי** שאינו דורש אחד ולא שנים, סובר שהשני לא נכתב לדרשה, אלא **אַיְידֵי דִּכְתַב הַאי** – 'אישׁ' בתחילת הפסוק **כָּתַב הַאי** – 'אישׁ' גם בסופו.

מקשה הגמרא לדעת רבנן: **וּמַאי** דהדרשה של איש בור **לְחַיּוּבֵי בַּתְרָא** שחפר את הטפח עשירי, **דִּלְמָא לְחַיּוּבֵי קַמָּא** שחפר את התשעה הראשונים. מתרצת הגמרא: **לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ, דְּאָמַר קְרָא** (שם כא לד) 'בַּעַל הַבּוֹר יְשַׁלֵּם וגו' **וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ', דְּקָא עָבִיד מִיתָה** הוא בעל הבור המתחייב בכל נזקיו.

שואלת הגמרא: **וְהַאי 'וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ'** הרי **מַפְקֵי לֵיהּ לְכִדְרָבָא, דְּאָמַר רָבָא שׁוֹר פְּסוּלֵי הַמּוּקְדָּשִׁין** – שנקדש למזבח ונעשה בו מום ונפסל, **שֶׁנָּפַל לַבּוֹר** לאחר שנפדה, **פָּטוּר** בעל הבור מלשלם, **שֶׁנֶּאֱמַר 'וְהַמֵּת יִהְיֶה לוֹ',** דוקא **בְּמִי שֶׁהַמֵּת** [– שהנבלה] **שֶׁלּוֹ** – של בעליה לכל צרכיו, אתה חייב על נפילתו לבור, למעט שור פסולי המוקדשין, שאסור להאכיל נבלתו לכלבים. מתרצת הגמרא: **אָמְרֵי** אכן בא הפסוק ללמדנו דין שור פסולי המוקדשין, אך **וְלַאו מִמֵּילָא שָׁמְעַתְּ מִינָּהּ** – הַאִם אינך שומע מתוך הדברים **דִּכְהַהוּא דְּעָבַד מִיתָה עַכְּקִינָן** והוא המתחייב בכל נזקיו:

אופנים נוספים לבור של שותפים והלכותיהם: **תָּנוּ רַבָּנָן, אֶחָד חַמּוֹפֶר בּוֹר עֲשָׂרָה וּבָא אַחֵר** וחפר בה עוד עשרה טפחים **וְהִשְׁלִימָהּ לְכ',** וּבָא **אַחֵר וְהִשְׁלִימָהּ לִשְׁלֹשִׁים כּוּלָּן חַיָּיבִין,** בין הומת שם שור בין הוזק. מפני שאם לא היה הבור עמוק, אולי לא היה שור זה מת או ניזוק כל כך. **וּרְמִינְהוּ, אֶחָד חַמּוֹפֶר בּוֹר עֲשָׂרָה וּבָא אַחֵר וְכִסָּיוֹ** – שָׁטַח את בוֹרתלי הבור בטיח של סיד, **וְכִיֵּיד** – ועשה ציורים בטיח, ובכך נעשה חלל הבור צר ויש בו יותר הבל המזיק, **הָאַחֲרוֹן חַיָּיב,** וקשה מדוע לא יתחייבו שניהם, כנאמר בברייתא הקודמת.

אגרות קודש

ב"ה יו"ד תמוז, תשט"ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מד' תמוז, בו כותב אודות מצב בריאותו בגשמיות (ואפשר כדאי לעורר הרופא שלו על שיש משתמשים בכגון דא בתרופה חדשה הנקראת הידרא קארטיזאן וכיו"ב, אף שכמובן אין מקרה אחד דומה לחבירו, ורק על הרופא להחליט אם גם במקרה זה מתאים).

כבקשתו אזכירו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע לרפו"ק ולרפו"ש.

כיון שגשמיות קשור ברוחניות הרי בעניינים כגון דא צריך להרבות בדבור של מצוה, היינו באותיות התורה ותפלה, ולדייק יותר בזהירות מדבור האסור ואפילו דבור המאוס ודבור הרשות, וכמו שנמנים החילוקים בפירוש המשניות להרמב"ם אבות סוף פרק א'.

וזכות התעסקותו בתוככי הנוער החב"די לקרב לב בנ"י לאבינו שבשמים יעמוד לו לבשר טוב בקרוב בכל האמור לעיל.

בברכה,

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
מזכיר

ב״ה, ט׳ תמוז, תשכ״א
ברוקלין.

ש״ב הוו״ח אי״א נו״נ וכו׳ מו״ה יהודא ליב שי׳

שלום וברכה!

במענה למכתבו מה׳ תמוז, בו כותב אודות ענין כינוס באה״ק ת״ו של נכדי הרבנית, בתו של אדמו״ר האמצעי, ז״ל.

והחלטה בזה תלוי׳ באם יהי׳ מי שיתעניין בזה במרץ הדרוש בכדי שיהי׳ הדבר מתוכנן ומסודר.

וע״פ ההוראה דבכל דרכיך דעהו וביותר ביאור בזה בתורת החסידות, מסודר בהנ״ל הכוונה שתבוא מהכינוס התעוררות לענינים הקשורים בהשקפת עולמה ואורח חיי׳ של הרבנית הנ״ל, ולא רק זכרון של ימי **קדם** וכו׳ כ״א התעוררות **בהווה** בהנוגע להנהגה ועד לחיי היום יומים וק״ל.

ובאופן כזה הרי כל ענין שמוסיף ביהדות המסורתית תורתינו ומצותי׳ בפרט כשמואר באור וחיות חסידותי, נכון וטוב הוא.

בודאי מתכוננים לחג הגאולה י״ב וי״ג תמוז הבע״ל וכמטרת כל התועדות יקחו מהתעוררות דימי סגולה אלו ע״מ להביאם בפועל במשך כל השנה.

בברכה לבשו״ט ובברכת חג הגאולה.

ב״ה י״א תמוז, תשט״ו
ברוקלין.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מח׳ תמוז, עם הרשימות המוסגר בו, אשר יקראו בעת רצון על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע.

נהניתי ממ״ש ע״ד השתדלותו אצל משפחת האברך... שי׳, ומה שלע״ע נדמה לו שאין פועלים פירות, לא יפול ח״ו ברוחו וחזקה לתעמולה שאינה חוזרת ריקם, ולא זו בלבד אלא שמביא תועלת גדולה ופירי פירות, אף שלפעמים דורש זמן יותר קצת, וכבר ידוע המובא באדר״נ פ״ו על מ״ש אבנים שחקו מים שטיף אחר טיף סו״ס עושה חקיקה בהאבן הגשמי, עאכו״כ בלב האבן של בן ובת ישראל שאין זה אלא שם המושאל ולא אבן ממש אפילו במובן הרוחני, כמבואר בתורת החסידות אשר הפנימיות של כל אחד ואחת מבני ישראל בשלימות הוא ורוצה לקיים ציווי השי״ת, וכמרז״ל בנות ישראל נאות הן אלא שהעניות (אין עני אלא בדעת) מנוולתן, והשי״ת יצליחו שיראה פרי טוב בעמלו בקרוב.

בברכת חג הגאולה.

נ.ב. מוסג״פ חוברת המשך המאסר שהו״ל בקשר עם ימי חג הגאולה י״ב וי״ג תמוז הבע״ל ובטח יזכה בתוכנה את הרבים וזכות הרבים תלוי בו.אגרות קודש

ב״ה ימי הגאולה, יב-יג תמוז, ה׳תשכ״א
ברוקלין, נ. י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מבדר״ח תמוז והקודמו.

ובעמדנו בימי סגולה יב-יג תמוז, גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל, ואתו עמו גאולת כל השייכים אליו ולעניניו (כי גופא בתר רישא אזיל), בתוככי כלל ישראל,

יהי רצון בעת רצון זו אשר מגאולה האמורה נזכה בקרוב ממש לגאולה השלימה,

כהיעוד דפרשת שבוע זה: דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל גו׳ וישראל עושה חיל.

בברכה לבשו״ט בכלל ובפרט

מ. שניאורסאהן

ב״ה, שלהי תמוז, ה׳תשי״ט
ברוקלין, נ.י.

לכבוד מר אליעזר ארי׳ הלוי שי׳

המכונה דר. פינקלשטיין

שלום וברכה!

בחבילה בפני עצמה יקבל כ׳ פירסומינו האחרונים, ותקותי שיהיו לתועלת הרבים.

בהזדמנות זו רצוני לעמוד על נקודה אחת במכתבו, במה שכותב ״אינני בעל השפעה בשום אופן. בחוגנו אין שום כח השפעה״ כו׳.

ידוע פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר בכגון דא, אשר כשם שמוכרח לכל אדם לדעת חסרונות עצמו, שרק אז יכול האדם לתקנם ולחיות חייו כדבעי, הרי במדה זו מוכרח ג״כ לדעת כשרונות ויכולת ומעלות עצמו.

ובודאי אשר דוקא בימים אלו אין מן הצורך להאריך בראיות שכ׳ הוא בעל השפעה, כי לפי ידיעותי עלה בכח השפעתו לגרום מפנה חשוב לימין בחוגים שהשפעתו עליהם.

וכפי שמסרו לי, הנה לולא ההתערבות שלו היו איזה ענינים באופן בלתי רצוי בתכלית.

מובן שאינני יודע פרטיות הדברים, אבל ניכרים דברי אמת.

בטח למותר ג״כ להאריך בהנקודה, אשר כל הצלחה בפעולה טובה בודאי שעלי׳ לגרום תוספת השתדלות בכיוון זה, וכלשון חכמינו ז״ל מי שיש לו מנה רוצה מאתים - בהוספה של מנה; ומי שיש לו מאתים רוצה ד׳ מאות - בהוספת ב׳ מנות. - והרי לאחרי בקשת סליחתו, דברים עקרים וביסודי אמונתנו - מצפים ומשוועים לשינוי עקרי בין מושפעיו.

במה שכותב שרק דרך אחת ישנה להשפעה - על ידי רבוי לימוד התורה, בתקוה שהמאור שבה יחזיר למוטב גם אלו הרחוקים ממנה, הנה למרות אשר מצות תלמוד תורה שקולה כנגד כולם והמאור שבתורה בכוחו להחזיר למוטב, אין אנו רשאים וגם אין השעה מרשה כלל לעמוד מרחוק ולצפות למילוי הנ״ל. ובפרט שהמדובר הוא במושפעים שהם גם משפיעים בחוג פחות או יותר גדול. נוסף על

אגרות קודש

זה הרי יש לנו הפס״ד והוראה ברורה באבות, אשר כדי שתהי׳ חכמתו מתקיימת (שכוונת המשנה ודאי לחכמת התורה) צריך להיות יראתו קודמת. וכשמתבוננים לתכונת נפש צעירי בני עמנו בארה״ב רואים שנכונים הם, ועוד יותר מאשר אלו בגיל שנות העמידה, לקבל דיעות אמתיות שבלי פשרות, ואדרבה, כל פשרה מתישה כוחה של ההשפעה. ובודאי גם בזה למותר להאריך שכוונת יראתו קודמת - כפשוטה, שאז הלימוד מביא למצות מעשיות, וכמו שהחכם מכל אדם סיכם, לאחרי כל החקירה ודרישה: את האלקים ירא (יראה המביאה ל)ואת מצותיו שמור, כי זה כל האדם.

חודש תמוז מסומן בשבילנו בימי סגולה יב-יג בו, ימי גאולת כ״ק מו״ח אדמו״ר ממאסרו במדינת ברית המועצות. דברי ימי מנהיגי ישראל צריכים לשמש מוסר חי ולימוד, והנקודה הפנימית שבימי גאולה הנ״ל היא שהלוחם באמת בשביל האמת, עד כדי מסירות נפש ממש, ובפרט בענין הנוגע לרבים, הרי גם איש אחד יכול לעמוד בפני ונגד שלטון אדיר ואפילו להתגבר עליו.

בכבוד ובברכה.

ב״ה, כ״ח תמוז, תשי״ט
ברוקלין.

ברכה ושלום!

במענה למכתבה מיום 12/7, בו כותבת ראשי פרקים מאשר עבר עלי׳ ואשר שואפת לחיים דתיים ולהתמסר לחינוך ילדים ילדי ישראל ברוח ישראל סבא, אלא שיראה מהשפעת הסביבה.

והנה בארצנו הקדושה תבנה ותכונן על ידי משיח צדקנו, כמה אפשריות ישנן לדור בסביבה דתית, והרי ציווי תורתנו תורת חיים הוא, וכהוראת המורה הגדול הוא הרמב״ם, צריך אדם להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד וכו׳ ויתרחק מן הרשעים כו׳ ילך למקום שאנשי׳ צדיקים ונוהגים בדרך טובים, ולפני זה מבאר הטעם, כי - דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדיעותיו ובמעשיו אחר ריעיו ומכריו.

ועד״ז הוא ג״כ בהנוגע להתעסקות בחינוך דתי, אשר כמה וכמה מוסדות דתיים מחפשים מורות ברוח האמור במשכורת מתאימה ובתנאים מתאימים.

וכיון שכבר יש לה ותק בשטח החינוך, בודאי שבהשתדלות תמצא מקום מתאים לנצל כשרונותי׳ בחינוך המקרב את לבם של בני ישראל לאבינו שבשמים, ובודאי שזכות עבודת הקדש תעמוד לה בעניני׳ הפרטים, לשלוה פנימית שלוה אמיתית ולסידור מתאים בחיים בכלל ובנקודה התיכונה שידוך טוב בכל הפרטים.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

ב״ה, כ״ח תמוז, תשי״ט
ברוקלין.

מחו׳ הרה״ג הרה״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ
מו״ה גרשון שי׳ וזוגתו הרבנית מרת גסי׳ תחי׳

שלום וברכה!

לאחרי הפסק ארוך נתקבל מכתבו מועש״ק, בו כותב בקיצור נמרץ גם ע״ד התועדות חג הגאולה י״ב וי״ג תמוז, ויהי רצון שיומשך רושם ההתועדות על הימים וחדשים הבאים לאחרי זה.

בעת רצון יזכירום על הציון הק׳ של כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע להמצטרך להם מתאים לתוכן כתבו.

ובהמצאנו בסיום וחותם חדש הגאולה של כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל, זכותו ירבה ההצלחה בכל ענינים הכללים והפרטים של כאו״א מאתנו בתכ״י ומתוך שמחה וטוב לבב.

בברכה לבשו״ט בכל האמור.

נ.ב. במ״ש בשער היחוד והאמונה, ואתה מחי׳ א״ת מחי׳ אלא מהוה, כמדומה מזמן כתבתי לו בזה שהוא גם בר״ח שער הקדושה סוף פ״ז בשם רז״ל ועד״ז בפרדס שער ו׳ פרק ח׳, של״ה דף מ״ח ע״ב ועוד.

ב״ה, כ״ז תמוז, תשי״ט
ברוקלין.

ועד הרוחני דכפר חב״ד באה״ק ת״ו
מיסודו ובהנהלתו של כ״ק מו״ר אדמו״ר
זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע
ה׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבם מכ״ב תמוז עם המצורף אליו, ועל ראשון ראשון וכו׳.

א) במה שלא קבלו תשובה מכאן על המכתבים.

כבר כתבתי לכמה מאנ״ש, וזה כמה פעמים שבקשתי כפולה ומשולשת לא להתחשב עם עכוב המענה, ואפילו כשאין מענה, שהוא מרוב הטרדות, ואם בכלל הדברים אמורים, עאכו״כ ועד רוחני, שבזה דין תורתנו הק׳, אין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות על אתר, ובעניני תורה ומצות, הרי יפה שעה אחת קודם.

ב) בענין השמיטה והצרכני׳.

הנה אף שלכל לראש ענין הזהירות בענינים אלו נוגע להצרכני׳ כיון שרוב האוכלים מגיע לכפר חב״ד על ידה, מובן שצריך לפרסם בכלל רשימת אוכלים המותרים בלי פקפוק וכו׳ שהרי בודאי שכמה אוכלים וכמה מאנ״ש קונים שלא ע״י הצרכני׳, וק״ל.

וכיון שכמה חילוקי דיעות בכשרות הנ״ל, הרי על הועד הרוחני בראשיתו של מרא דאתרא, לברר דעת תורה ולפרסם זה...

ויהי רצון שכאו״א בתוככי כללות התמימים ואנ״ש ימלא תפקידו להפצת המעינות חוצה אשר ע״ז מקרבים יעוד ימים אלו אשר מבין המצרים יגיעו לנחלה בלי מצרים ועד למרחב העצמי (יעוין רשימות הצ״צ לאיכה א, ג) ויהי׳ זה בעגלא דידן ע״י משיח צדקנו.

בברכה לבשו״ט.

נתעכב השילוח ובנתיים נתקבל מכ׳ בהנוגע להקס״ד דבנין מקוה בביהכנ״ס הישן, וכבר עניתי להרימ״מ שי׳ ליס בשלילה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 י וְנוֹהֲגִין בִּמְדִינוֹת אֵלּוּ לְהָקֵל לְהַבְדִּיל[69] בְּמוֹצָאֵי פֶּסַח עַל הַשֵּׁכָר אַף אִם יֵשׁ לוֹ יַיִן הַרְבֵּה בְּבֵיתוֹ לְפִי שֶׁהַשֵּׁכָר
2 חָבִיב עָלָיו אָז יוֹתֵר מִן הַיַּיִן[70 כז] אֲבָל מִי שֶׁאֵינוֹ חָבִיב עָלָיו כָּל כָּךְ יֵשׁ לוֹ לְהַבְדִּיל עַל הַיַּיִן וְאַף מִי שֶׁחָבִיב
3 עָלָיו אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְדִּיל עָלָיו אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁהוּא חֲמַר מְדִינָה וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִימָן ער"ב[72] אֲבָל
4 בִּמְקוֹמוֹת שֶׁהַיַּיִן גָּדֵל שָׁם שֶׁהַיַּיִן הוּא חֲמַר מְדִינָה אֵינוֹ יָכוֹל לְהַבְדִּיל עַל שׂוּם מַשְׁקֶה אַף שֶׁהוּא חָבִיב עָלָיו
5 מְאֹד וְגַם אֵין יַיִן נִמְצָא כְּלָל בָּעִיר וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם:

חלק ב סימן רצו דיני הבדלה על היין סעיף י
מתוך שולחן ערוך אדמו"ר הזקן עם ביאורי הלכה, הוצאת קה"ת

ביאורי הלכה

כז] מן היין - משום שלא שתהו כל הפסח משום איסור חמץ[71].

ציונים והוספות

69) בשוע"ר הוסיף המילה 'להקל' (כמבואר בסעיפים הקודמים שבכל ענין יש להעדיף את היין משום הידור מצוה ומצוה מן המובחר אפילו אין לו כוס מלא), ועפי"ז אין להקל אלא במוצאי פסח שנתפשט המנהג להקל (ודלא כמ"ש בשש"כ פ"ס הערה ו להבדיל (או להתיר להבדיל) בקביעות על בירה אם חביבה עליו יותר מן היין, ואינו דומה לקידוש שי"א לקדש על הפת אם גילה דעתו שהיא חביבה עליו (לעיל סי' רעא סכ"ג)),
ובקהילות הנוהגים להקל ולהבדיל בכל מוצאי שבת על חמר מדינה (ע"פ מנהגם, או מחמת גדר 'חמר מדינה' בזמננו כדלעיל ס"ח) - יקפידו להבדיל על משקה החביב עליהם.

70) מנהג חב"ד להבדיל על היין גם במוצאי פסח, וראה המבואר לעיל ס"ח במעלת הבדלה על היין.

71) משמעות לשון שוע"ר שאין צריך שיהיה חביב לכולם, ודי בכך שחביב על המבדיל (וראה שש"כ פ"ס הערה ו שנסתפק בזה).

72) סעיף י', שם נתבאר גדר חמר מדינה שהוא משקה שדרך רוב אנשי העיר לקבוע עליו סעודותיהם ודוקא במקומות שאין היין גדל סביבות העיר כמהלך יום (אף שמצוי אצל החנוני) אבל אם היין גדל סביבות העיר אינו חמר מדינה גם אם אינו נמצא כעת בעיר.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת – לפי לוח "רב יומי"

1 **ד** שבת בתל גבוה י' טפחים אם אין בו אלא בית סאתים
2 הרי כולו נחשב לו כד' אמות מפני שהוא כמוקף
3 מחיצות מלמעלה כמו שנתבאר בסי' שמ"ה אלא שאינן
4 מוקפות לדירה.

5 וכן אם שבת בקמה קצורה ושבלים גבוהים י' טפחים
6 מקיפים אותה והוא שקשר השבלים יחד בענין שאין רוח
7 המצויה מנידה אותן שכל מחיצה שהרוח מנידה אינה
8 מחיצה כמו שנתבאר בסי' שס"ב.

9 אבל השובת בעיר כל העיר נחשבת כד' אמות אע"פ שאינה
10 מוקפת מחיצות כהלכתן כגון שיש בה פרצות הרבה
11 במילואן וביותר מעשר דהואיל ובתי העיר מובלעים בתוך
12 שבעים אמה ושירים של זה הרי כולם כדירה אחת כמו
13 שיתבאר בסי' שצ"ח:

חלק ב סימן שצו דין ארבע אמות שיש לכל אדם בשבת:

14 **א** כל אדם יש לו חוץ מד' אמות או מהמקום ששבת בו
15 אלפים אמה לכל רוח מרובעות כטבלא מרובעת כמו
16 שיתבאר בסי' שצ"ט:

17 **ב** קדש עליו היום בבקעה הרחק מן העיר שאין שם תחומי
18 שבת מסומנים ואינו יודע לשער תחום שבת מהלך
19 אלפים פסיעות בינוניות כדרך הליכתו של אדם וזהו תחום
20 שבת כי דרך הליכתו של אדם אמה מראש גודל רגל זו עד
21 ראש גודל רגל זו שמרחיק כחצי אמה בין רגל לרגל ומקום
22 מצב הרגל עם המנעל הוא ג"כ כחצי אמה:

23 **ג** כשם שאין אדם רשאי להלך בשבת ויו"ט אלא אלפים
24 אמה לכל רוח חוץ למקום שביתתו כך כליו ובהמתו אין
25 יכולים שום אדם להוליכם חוץ לאלפים של בעליהם מפני
26 שקנו שביתה במקום שביתת בעליהם אע"פ שלא היו שם
27 כשקדש היום ואם עירבו בעליהם לרוח אחת אין שום אדם

יכול להוליכם לרוח האחרת אפילו פסיעה אחת במקום שאין הבעלים יכולים להלך:

ד המוסר בהמתו לבנו הרי היא כרגלי האב שאין שום אדם יכול להוליכה אלא במקום שהאב יכול להלך ולא במקום שהבן יכול להלך אע"פ שמסרה לו מבעוד יום לפי שדרך בני אדם להפקיד חפציהם ביד בניהם ואין כוונתם למסור ברשותם:

ה אבל המוסר בהמתו לרועה אפילו מסרה לו ביו"ט ולא מבעוד יום הרי היא כרגלי הרועה בין שהוא ישראל בין שהוא נכרי לפי שמן הסתם גם מאתמול היה בדעתו למסרה לו היום וקנתה שביתה במקום שביתת הרועה ואפילו הוא נכרי כמ"ש בסי' ת"א ואם מסרה לב' רועים הרי היא כרגלי בעליה מפני שלא קנה אחד מהם ואפילו אם מסרה לשניהם מערב יו"ט ולא בירר דבריו וביו"ט בירר דבריו שמסרה לאחד מהם ואליו נתכוין מערב יו"ט אעפ"כ כיון שבשעה שקדש היום לא היה מבורר עדיין לאיזה מהם מסרה לא קנו שניהם ונשארה ברשות הבעלים ולכן היא כרגליו:

ו שור של רועה כרגלי אנשי אותה העיר שאפילו עירב הרועה לרוח אחת אינו מעכב על אחד מבני אותה העיר שלקחו ממנו ביו"ט מלהוליכו אלפים לרוח האחרת מפני שמאתמול מעמידו ברשות בני העיר לפי שרגילים ליקח ממנו אבל אם אחד מעיר אחרת שעירב לעיר זו לקחו ממנו ביו"ט אינו יכול להוליכו לעירו:

ז אבל שור של פטם הוא כרגלי מי שלקחו לשחטו ביו"ט אפילו הוא מעיר אחרת וכן אם שחטו בעליו ביו"ט ומכר בשרו הרי כל אחד מהלוקחים מוליך מנתו למקום שהוא הולך אפילו הוא מעיר אחרת מפני שדעת בעליו למכרו גם לאנשים אחרים חוץ מאנשי אותה העיר מפני שהוא מפוטם והכל שומעים שמעו ובאים לקנותו:

ח כלים המיוחדים לאחד מהאחים שבבית הרי הם כרגליו ושאינם מיוחדים אינם יכולים להוליכם אלא למקום שכולם יכולים להלך:

ט שנים ששאלו מערב יו"ט חלוק אחד זה לילך בו יו"ט שחרית וזה לילך בו ערבית הרי הוא כרגלי שניהם דהיינו שאין יכולים להוליכו אלא למקום ששניהם יכולים להלך ואם עירב זה לסוף אלפים למזרח וזה לסוף אלפים למערב לא יזיזוהו ממקום שביתתם שהרי זה שעירב למזרח אינו יכול להלך למערב ממקום שביתתו אפילו פסיעה אחת וזה שעירב למערב אינו יכול לילך למזרח אפילו פסיעה אחת כמו שיתבאר בסי' ת"ח:

י ב' שלקחו בהמה בשותפות ושחטוה ביו"ט אף על פי שחלקוה ולקחו כל אחד מנתו הרי כל הבשר של זה וזה כרגלי שניהם לפי שבין השמשות ינק כל אחד מחבירו כשהיתה הבהמה בחייה אבל אם לקחו חבית של יין בשותפות מערב יו"ט וחלקוה ביו"ט הרי חלקו של כל אחד מהם כרגליו לפי שבשל דבריהם יש ברירה דהיינו שאנו אומרים שהובירר הדבר למפרע שזה היה חלקו המגיע לו מערב יו"ט וקנה שביתה במקום שביתתו:

יא השואל כלי מחבירו מערב יו"ט אפילו לא לקחו עד הלילה הרי הוא כרגלי השואל שכיון שאמר לו מבעוד יום להשאילו העמידו ברשותו שיוליכנו למקום שירצה אבל אם שאלו ממנו ביו"ט הרי הוא כרגלי המשאיל ואפילו דרכו לשאלו ממנו בכל יו"ט אין אומרים שמאתמול העמידו ברשותו לפי שכיון שלא בא לשאלו ממנו מערב יו"ט סבור המשאיל שמא מצאו אדם אחר שהשאיל לו ולא ישאל ממנו:

יב האשה ששאלה מחבירתה ביו"ט מים או מלח לעיסתה ותבלין לקדרתה הרי העיסה והתבשיל כרגלי שתיהן ואין אומרים שיבטלו המים ומלח בעיסה מפני שהוא דבר שיש לו מתירין ואף על פי שדבר שיש לו מתירין אינו בטל אלא במין שנתערב במינו אבל בשאינו מינו בטל הוא אף על פי שיש לו מתירין, מכל־מקום כיון שהמים ומלח באים לתקן העיסה הרי הם עמה כמין במינו לענין זה:

יג לקח מחבירו ביו"ט גחלת לא יוליכנה אלא כרגלי הנותן אבל אם הדליק נר או עץ שלו משלהבת חבירו הרי הוא כרגלי זה שהדליק:

יד בור של יחיד הרי הוא כרגלי בעלים ושל אותה העיר כרגלי אנשי אותה העיר.

ואם מי שהוא מעיר אחרת בא ומילא עמהם אינו מוליכם אלא כרגלי אנשי אותה העיר דהיינו אלפים לכל רוח אם כולם לא עירבו ואם אחד מהעיר עירב לצפון ואחד לדרום זה מוליך לצפון כרגליו וזה לדרום כרגליו שהרי הם שותפים בבור ויש ברירה כמ"ש בחבית של יין (בסעיף י) אבל אם מי שהוא מעיר אחרת בא ומילא מהם לעצמו לא יזיזם ממקום שביתתם אם זה עירב לסוף אלפים לצפון וזה לסוף אלפים לדרום שהרי מים אלו הם לו כרגלי שניהן שגם משלהם הוא ממלא ואין שייך לומר בו יש ברירה כיון שאין לו חלק כלל בבור זה אבל אם אחד מבני העיר מילא ונתן לו מוליכין כרגלי הממלא שהרי מחלקו מילא ונתן לו שיש ברירה.

ובור של הפקר כרגלי הממלא ראשון שאף שלא קנו המים שום שביתה בבין השמשות שחפצי הפקר אינה קונים שביתה, מכל־מקום כשבא זה ומילא וזכה במה שמילא מן ההפקר הרי קנו אז שביתה כשביתתו:

טו וכל זה במים מכונסים שהם קווים ועומדים כגון מי גשמים אבל נהרות המושכים אף על פי שאינם נובעים הואיל והם נדים ונעים לא קנו שביתה אפילו הם של יחיד וכן מעיינות הנובעים ואע"פ שאין יוצאין ממקום נביעתם לימשך להלאה הואיל ואינם נחים לא קנו שביתה אפילו הם של יחיד ולפיכך הם כרגלי הממלא ראשון שאז קנו שביתה כשביתתו כיון שנפסקו אז ממקום נביעותם או ממקום הילוכם:

טז היו באים מחוץ לתחום לתוך התחום ממלאים מהם

בשבת ואין צריך לומר ביו"ט הואיל ולא קנו שביתה כלל חוץ לתחום:

יז גשמים היורדים ביו"ט בתוך תחום העיר הם כרגלי אנשי אותה העיר וכל־שכן כשירדו לתוך העיר עצמה מפני שלא קנו שביתה באוקיינוס או בעבים הואיל והם נדים ונעים שם:

יח מילא מים מבור של הפקר לצורך חבירו הם כרגלי הממלאים ואע"פ שבשעת המילוי זכה בהם חבירו שהמגביה מציאה לחבירו קנה חבירו, מכל־מקום זכיה זו אינה אלא משום שאם היה רוצה היה זוכה בהם לעצמו יכול לזכות בהם ג"כ לחבירו וכיון שלא זכה אלא מכחו הרי הם כרגליו:

יט מי שהיו לו פירות מופקדים בעיר אחרת שחוץ לתחום ועירבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו.

במה דברים אמורים כשהנפקד יחד לו קרן זוית שאמר לו הניחם בזוית זו שאז לא קבל עליו שמירתן כלל רק כוונתו היא הרי ביתי לפניך הנח לך בזויות זו ושמור לך (ואצ"ל אם אמר לו בפירוש הנה הבית לפניך הנח לך במקום שתרצה שלא קבל עליו שמירתן כלל כמ"ש בח"מ סי' רצ"[א]) אבל אם כשהפקידם אצלו קיבלם ממנו סתם הרי קבל עליו שמירתן והרי הם כרגליו כיון שהם מסורים בידו לשמרן:

כ מי שזימן אצלו אורחים ביו"ט לא יוליכו בידם מנות למקום שאין בעל הסעודה יכול לילך אלא א"כ זיכה להם במנות אלו ע"י אחר מערב יו"ט:

חלק ב סימן שצז דין שביתת היחיד וכליו ומהלך אלפים אמה:

א הבא למדוד אלפים אמה של תחום העיר אם יש לעיר ד' זויות אפילו אינה מרובעת ממש שאין רחבה כארכה אלא ארוכה וקצרה או שהיתה מרובעת ולא לריבוע העולם ויש לה ד' זויות מניחים אותה כמות שהיא ומודדין לה אלפים אמה מכל רוח מד' רוחותיה.

אבל אם היא עגולה שאין לה זויות לא ימדוד לה מחומתה סביב אלא רואים אותה כאילו היא בתוך מרובע שארכו כארכה ורחבו כרחבה ומודדים חוץ מצלעות אותו מרובע שנמצא משתכר הזויות כזה שלמדו חכמים ממגרשי הערים שהיו מרובעים כמ"ש בסי' שמ"ט.

וכן אם העיר היא משולשת או שיש לה צלעות רבות וזויות רבות מרבעים אותה ריבוע שארכו כארכה ורחבו כרחבה היותר גדול ואח"כ מוציאים החוט חוץ למרובע אלפים אמה לכל רוח.

וכשהוא מרבע מרבעה לריבוע העולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדה ולא תהא באלכסונו של עולם:

ב וכן עיר שאינה מוקפת חומה חלקה אלא בתים סמוכים ומחוברים ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו או יוצא ובולט מן העיר יותר מחבירו וכן עיר המוקפת לה חומה ואין כל החומה ישרה אלא יש בה מקומות בולטין ממנה רואים כאילו חוט מתוח על פני כולה כנגד מקום החיצון הבולט ממנה ומודד מן החוט ולחוץ אלפים כדי שיהא התחום שוה ביושר כנגד כל העיר ואפילו יש לה בליטה לצד מזרח ולצד מערב רואין כאילו חוט מתוח עליהם בכל צד כזה:

ג עיר העשויה כמין ג"ם או כקשת אם יש בין שני ראשיה פחות מד' אלפים אמה שתחום ראשה זה נבלע בתוך תחום ראשה השני נעשית עיר אחת ומודדין לה מן היתר ורואין את כל הרוחב שבין היתר והקשת כאילו הוא מלא בתים (ואם היתר שמראש זה לראש זה בעיר העשויה כמין ג"ם יהיה מתוח לאלכסונו של עולם מוסיפין עליו ריבוע וכן בעיר העשויה כקשת):

ד ואפילו אם יש מאמצעית היתר ולקשת יותר מאלפים שהיוצא מביתו שבקשת צריך לילך תחום שלם עד שיגיע ליתר אעפ"כ מודדין לו מן היתר לפי שאם היה רוצה היה יכול להלך דרך הבתים סביב הקשת עד שיגיע לאחד מן הראשים ומשם יכול להלך בכל אורך היתר אפילו לראש השני שהרי תחומיהם נבלעים זה בזה וכיון שבהיתר יכול להלך למקום היתר שוב אין מקום החלק אוסר עליו ורואים אותו כאילו הוא מלא בתים וחצרות ואם אין מאמצעית היתר ולקשת יותר מאלפים אפילו יש בין ב' הראשים יותר מד' אלפים אמה מודדין לה מן היתר שהרי יכול להלך בהיתר דרך היתר מראש זה לראש זה כיון שהיתר הוא מובלע בתחום הקשת והרי זה כמהלך דרך בתי הקשת:

[משא"כ בס"ח. ושפיר מקשה התם רבא מיותר מאלפים דהכא לתוך אלפים דהתם. ואבי אינו צריך לתרץ כתירוץ ראשון של התוס' שם אלא כתירוץ ב' ואפ"ה חשש הטור לסברת תירוץ הא' כמו שחשש לסברת תירוץ הג' אע"ג דא"צ כלל אלא דסברא הוא ה"נ סברא הוא דליכא למימר מלי (ולפי זה אפילו בפחות מד' אלפים אסור לאמצעית כיון דליכא למימר מלי ולא דרך בתים ליתר עי' רש"י וכאילו אינה כלל דהבלעת תחומין כה"ג לאו מלתא היא. ורבה בר רב הונא ס"ל מלי בקשת ואפ"ה אסור בד' אלפים כמו שצ"ל לתירוץ הב') ודו"ק דמוכרח הוא בלאו הכי דאל"כ אף שיש להאמצעי יותר מאלפים לישתרי משום מלי אף דליכא למימר אתי דרך בתים ואף לפי תירוץ הא' והג' עכ"פ לחיצונים לישתרי].

חלק ב סימן שצח דין היאך מודדין אלפים אמה:

לקוטי תורה

*ועתה מוסיף רבינו עוד פרט בענין גודל השמחה שיכולה להתעורר דוקא אצל מי שמרגיש פחיתות ערכו: לעיל הוסבר שסיבת השמחה היא מצד הרגש האדם, היינו ששמח בכך שלמרות מצבו הירוד אור ה' שוכן בקרבו; וכאן מוסיף, אשר דוקא מצד פחיתות ערכו מאיר בו אור נעלה ביותר, ומצד **מעלת אור זה** יוכל לבוא לשמחה גדולה יותר.*

וזהו שהולך ומבאר:]

וזהו שכתוב ועובר על פשע לשארית נחלתו, [ופירשו רז"ל] **למי שמשים עצמו כשיריים** - [הוא] **ענין גודל עוצם שפלות הנ"ל.**

רז"ל פירשו "שארית" מלשון "שיריים", היינו שאם האדם משפיל את עצמו ומחשיב עצמו כשיריים (- דבר מיותר שאין בו צורך), הקב"ה מעביר ומוחל על פשעיו.

[והפירוש הפנימי בזה הוא, אשר:]

התורה [שמאיר בה] **אור אין־סוף ב"ה, עובר על פשע, שאין פשעיו תופסים מקום כלל.**

לשון הכתוב "עובר על פשע" משמעו שהקב"ה "עובר" למעלה מדרגת הפשעים; כלומר, האופן שבו הקב"ה "מעביר" ומוחל לאדם על פשעיו הוא על ידי שהקב"ה ממשיך ומאיר אור אלקי עליון ביותר, מבחינה גבוהה כל כך שבה אין הפשעים תופסים מקום כלל [כמ"ש "ורבו פשעיך מה תעשה לו"], ועל ידי זה נמחל ונמחק החטא לגמרי.

וזה פירוש "ועובר על פשע לשארית נחלתו": כאשר האדם מרגיש בנפשו את ענין ה"שארית", היינו "גודל ועוצם שפלותו", הרי על ידי זה הוא מעורר למעלה בחינת "עובר על פשע", שיומשך האור ממקום עליון ביותר.

ועל ידי לימוד התורה מתוך הכרת מצבו ומדריגתו - מאיר עליו אור אלקי עליון ביותר, מבחינת "עובר על פשע", היינו דרגא שבה אין פשעיו תופסים מקום כלל.

וכמשל הארת אור השמש על הארץ, שבמקום שכלה זריחת האור, שם הוא יותר חמימות אור השמש, כמו על הארץ ממש הוא חם יותר, ובגובה האויר יש טורא דתלגא וכו'.

משל לדבר זה - שככל שהאדם מרגיש יותר את ריחוקו מהקב"ה דוקא על ידי זה מאיר אצלו אור אלקי עליון יותר:

כדור השמש הוא חם ולוהט, ואם כן הדעת נותנת שקרוב לשמש צריך להיות חם וככל שמתרחקים מהשמש צריך להיות יותר קר, ועם זאת אנו רואים שבגובה האויר, אע"פ שהוא מקום קרוב יותר לשמש עצמה, האויר קר ביותר עד שיש שם "הרי שלג" ("טורי דתלגא"); ודוקא סמוך לארץ, רחוק מהשמש, וסוף זריחת אורה של השמש, מתגלה התוקף של חום השמש.

וכן על דרך משל בהארת אור תורה, הוא יותר כמי שהוא בחינת שיריים ומותר בעולם כו'.

ככה הוא בנמשל, באור התורה, שדוקא על ידי ההכרה בפחיתות מעלתו (שהוא בבחינת "שיריים"), מאיר באדם אור אלקי נעלה יותר.

וזהו ועובר על פשע.

[לסיכום: דוקא באדם שמרגיש את פחיתותו מאיר אור התורה ביתר שאת ויתר עז, ולגבי אור זה אין פשעיו תופסים מקום (בחינת "עובר על פשע") - ועל ידי התבוננות בכל זה יוכל לבוא לשמחה "כפולה ומכופלת ביתר שאת" בעסקו בתורה].

רק שיהיה חטאתי נגדי תמיד, ולא מלובש בהם דרך ישר.

אע"פ שכדי להגיע לידי שמחה גדולה בעבודתו ית' צריך האדם להתבונן בפחיתות ושפלות עצמו מחמת ריחוקו מה', כנ"ל, מכל־מקום עליו להיזהר שההתבוננות לא תהי' "מקרוב" ו"בדרך ישר", היינו שההתבוננות לא תגרום לו להיות טרוד ("מלובש") מאד בחטאיו, כי אז יבוא לידי עצבות ומרירות, היפך השמחה;

אלא ההתבוננות צריכה להיות באופן שהחטאים הם רק "נגדי" - כמ"ש "וחטאתי נגדי תמיד" - פירוש "נגדי דייקא . . מרחוק, והמכוון רק לבלתי רום לבבו ולהיות שפל רוח בפני כל האדם כשיהי' לזכרון בין עיניו שחטא נגד ה'".

[אחר שהוסבר באריכות כיצד אפשר להגיע לידי שמחה בה', גם כשאין לבו בוער באהבת ה' - חוזר

לבאר את שתי הבחינות שבלימוד התורה, בחינת "יעקב" (מדת לילה) ובחינת "ישראל" (מדת יום):]

והנה בחינה זו נקרא יעקב.

מדריגה זו בעבודה - כאשר האדם "נופל מבחינת האהבה", שאין לבו בוער ברגשי האהבה והשמחה בה', והוא צריך לעורר בעצמו את השמחה בה' על ידי התבוננות הנ"ל - נקראת בחינת "יעקב", המורה על מצב שבו האלקות היא בהעלם והסתר ואינה נרגשת אצלו באופן גלוי.

משא"כ בחינת ישראל, כי שרית עם אלקים.

משא"כ בחינת "ישראל" היא מדריגה נעלית בעבודה, היינו מצב שבו האור האלקי מאיר אצלו בגילוי בלי העלם והסתר; ולכן נקרא בשם "ישראל", על שם "כי שרית עם אלקים", פירוש, שהוא שולט על שם "אלקים" שהוא מדת הדין והצמצום המעלים ומסתיר על אור ה'.

והוא ענין עת התעוררות אהבה רבה בתפלה, ובתורה שאחר התפלה, ואזי השמחה היא בנקל יותר.

בחינת "ישראל" שבכל אחד ואחד היא מצבו בעת התפלה, כאשר מתפלל כדבעי ומתעורר באהבה רבה לה', וכן בעת לימוד התורה שלומד תיכף לאחר התפלה, כאשר האהבה עדיין נרגשת בלבו - ש"אז הוא בודאי שמח בעבודתו".

[לסיכום:

ההבדל בין שתי הבחינות, ישראל ויעקב, בלימוד התורה של כל אחד ואחד מישראל הוא: כאשר האדם מעורר את אהבתו לה' בשעת התפלה וכתוצאה מזה הוא לומד תורה תיכף לאחר התפלה כדי לדבקה בו יתברך, לדוות צמאון נפשו - זוהי בחינת ישראל; ולאידך - כאשר הוא "נופל" מאהבה זו ומתייגע בעצמו לשמוח בה' השוכן אתו בתוך תורתו ועבודתו - זוהי בחינת יעקב].

ד"ה תחת אשר לא עבדת פרק ה

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(יג) **וזהו** מ"ש בתחבולתו חסר יו"ד שהוא מא' קו המדה שכולל כל מה שעתיד להיות כמה מיני תחבולות וסיבות רבות לימין ושמאל ואמצע בריבוי אופני' שונים כגלגל היוצר שמתגלגל בריבוי אופנים שונים וכנ"ל שהריבוי בשינוי זה בא הכל לפי עצם הנקודה אם היא טוב כך יסובב עליה בתחבולות שונות לסבב כל סיבה שיהיה טוב כמ"ש והוא מסיבות כו'. ומכל הנ"ל יובן במאמ' דלעיל דההיא טיקלא הוא מל' דאצי' כמו גלגל היוצרים ונק' ב"ד דלתתא לפעול הצורה בחומר לפום פעלם דב"נ ע"י הבחירה שסיבת הסיבוב דטיקלא לשמאל לקו הדין הוא לפי פועל החומר בבחירתו לרע שיכין לרוע קלקול מעשהו והוא עצמו שהביא לו המשכת הדין כנ"ל ובחי' הטיקלא שהוא המל' עומדת לקבל שפע הג' קוין דאצי' ומתהפכת לקבל פעמי' קו הימין שהוא ע"פ מעשה הנבראים שהן החומר שבגלגל מתהפכים עי"ז מצורה לצורה ומתבאר שבעצמי' או"כ דאצי' אין שינוי כלל וגם לא בעצמות המל' שנק' טיקלא שזהו כגלגל היוצר וככלי שמעמיד תחת החבית כנ"ל ואין השינוי רק מצד המסבב שהוא קו המדה שהו' כמשל היוצר שמגלגל או כמעמיד הכלי כו' ועכ"ז אינו מסבב רק לפום פעלא דב"נ לפי אופן זה מסבב הסיבות דטיקלא ופעלם דב"נ יסבב להן סיבו' וכנ"ל דעוזר למשפיע ומקבל וכמשל העזר לנלחמים כו'. וע"ד דוגמא כשרוצה שיהיה חסד בעולם מעורר בבנ"א מעשה חסד שיעוררו למעלה כך ויומשך להם חסד מקו הימין וכן להיפך ולכך נק' תחבולתו חסר יו"ד דהנה היו"ד הוא הנקודה שיש בה תמונה של אות עכ"פ והוא שנמשך ממנה קו ושטח ולכך תחבולותיו ביו"ד ל' רבים לפי שג' קוין ימין ושמאל ואמצע נמשכי' מן היו"ד ומסתעפי' לפרטים רבים ושונים עד אין קץ וכן בהעלא' מלמטה יעלו עד שרשם בג' קוין הללו בריבוי אופנים שונים וכידוע בענין ג' גווני קשת דשם חם ויפת שהן ג' מדרגות דיסוד אבא ומאחר שמסבב לסיבות עליונות דקוין דאצי' שהוא מלמעלה ומסבב לסיבות תחתונות שבהעלא' מ"ן ולכך נק' תחבולותיו ל' רבים וזהו הקרי אבל הכתי' תחבולתו חסר יו"ד לפי שהוא למעלה מהתחלקות לסיבובים פרטיי' כו' וד"ל. וידוע ומבואר

במ"א שמא' קו המדה נק' בזוהר מתקלא כמו ששוקל בקו המשקולת כמה יהיה העלא' וכמה יהיה המשכה וכמה יכריע הימין על השמאל או השמאל על הימין ויובן זה ע"פ משל הרפואה שהוא כמו התחבולה מן הצד לעזור למנגד שהחולי חום ירפאהו במנגד שהוא הקרירו' ויעשה סם רפוא' מדברים קרים בתחבולות שונות איך שיבריח החום וכן לקור בסם רפואה דחום או שיעשה דוקא בדבר שהחולי בו להגבירו ובזה יחלישנו כמו חום הקדחת בשתיית משקה חריף משא"כ המאכל הוא בא בלי תחבולה כשיאכל המאכל הטוב טוב לבריאות והמאכל הרע יזיק אין בזה שינוי ולא בא למנגד והרי ברפואה צריך מזיג' נכונה שלא יוסיף המדה בהרכבה שעשה ויזיק להוסיף החולי וגם שימזוג רק לפי אופן החולי כו' משא"כ במאכל וכמ"כ התחבולה צריך שתהיה בדקדוק מכוון לפי התועלת שיוצא מזה כו' וע"כ נמשל למתקלא שמודד הכל בדקדוק גדול כפי הצריך לו ואם לא יכוין המדה שיכריע ביותר להימין יקלקלו כל עיקר כוונתו וזהו תחבולתו בלא יו"ד וד"ל. ובכ"ז יובן הקושי' בזוהר ע"פ ארדה נא ואראה הכצעקתה כו' דודאי ליכא ספיקא קמי שמיא אם עשו אנשי סדום כצעקת מדת הדין עליהם שהוא כמו ענין שטרי חובותינו שהחומר כשיכין לרע מעשהו יעורר למעל' במל' שנק' ב"ד דלתתא וזהו הכצעקתה הבאה אלי ממש כמ"ש בזוהר אך הנה הספק היה אם כבר נשלם עונם למטה במכוון לפי העולה מבחי' או"י ואו"ח יחד דבחי' או"י הוא בחי' החסדים דקו ימין המנגד לקו השמאל דמדת הדין שנתעורר עליהם אך זה נעשה הכל ע"פ עצם נקודתם הרע שמסבב שיכין החומר והצורה לרעה כנ"ל וא"כ ודאי עשו כצעקתה הבאה כו' או אפשר עדיין יש להם תקוה בשינוי לטוב בחומר וצורה כמשל גלגל היוצר שגם בראותו קלקול ורוע החומר שיכריח סיבוב לצורה גרועה יוכל להתחכם עליו אם ימצא לו סיבוב באופן שיהיה לטוב ואם מהפך לכל צד ואינו מוצא לו תקוה טובה יקלקלנו בסיבובו. והנמשל מזה אם יוכל להיות ע"פ מא' קו המדה שמכוין או"י ואו"ח שהוא העלאה והמשכה יחד שיהיה לטוב אז אדעה להמתיק הדין בחסדים דימין לסבב הטיקלא שהוא ב"ד דלתתא לימין כו' ואם כבר עשו באופן שלא יעלה להם תיקון מסיבת כל הסיבות כלה שהוא הרע גמור שיזרוק חוץ ולאנשי נינוה עשה להיפך שגלגל עליהם מדת החסד שלח להם יונה הנביא כו'.

שער הבחירה. ראה נתתי לפניך. יג"פ

קונטרס קטן בענין בחירה

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

מאמרי הצ"צ תרי"ד־תרט"ו

אך צ"ל למה תוקעין במקדש. אך הענין הנה כתי' היתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, כי השופר מטיל חרדה וכמ"ש ויחרד כל העם אשר במחנה, והחרדה הוא היפך התענוג, אך באמת כמו שיש שכל הגלוי ומקור השכל הנק' משכיל בבחי' מקיף ואינו בא לגילוי ואינו מושג כך יש תענוג גלוי ומקור התענוג ג"כ בבחי' מקיף ואינו מושג, וממקור התענוג הוא נמשך החרדה שזהו למעלה מגילוי התענוג. ובמקדש הי' כלי לגילוי אלקו' אף למקור התענוג שיבוא בגילוי לכן הי' תוקעין אף בשבת כי בשבת אינו רק גילוי התענוג וע"י השופר הוא ממשיך המקור התענוג אבל לא במדינה ששם אינו כלי רק לקבל גילוי התענוג אבל מקור התענוג הוא בבחי' מקיף רק שמטיל חרדה אזי ג"כ בלא שופר ג"כ יש בחי' [זו] כי בשבת ע"י אמירת ויכולו ממשיכי' גילוי התענוג וכל גילוי התענוג יש לו מסתמא מקור כמו כל שכל יש לו משכיל כך כל תענוג יש לו מקור התענוג בבחי' מקיף. וזהו הטעם שבמקדש הי' קוראי' השם ככתבו ובמדינה בכינויו, מחמת שבמקדש הי' באפשר לקבל הגילוי כמו שהוא במקורו וזה הקריאה ככתבו כמו שהוא במקורו, אבל במדינה לא הי' יכולים לקבל רק ע"י כינוי ולא כמו שהוא.

יו"ט של ר"ה

ד.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וזהו בכלל ההפרש בין קץ הימין לקץ הימים, כי קץ הימין הוא כאשר מאיר קו המדה גילוי אורות שנמשך יחוד עליון בזו"נ מזה נמשך גאולה, אבל בזמה"ג אין היחוד שלם וחיות העולמות אינו כ"א רק מהרשימו והוא קץ הימים. ויובן זה ממארז"ל ע"פ טוב מאד, טוב זה מלאך חיים ומאד זה מלאך המות, והנה טוב וחסד הוא א' והנה אנו רואים שמדת החסד אינו מתעבה ואינו משתנה כמשנ"ת בסידור שכאשר מסתלק גילוי המדה ולא נשאר כ"א הרשימו שהוא ג"כ חסד שאינו משתנה, ולכן אינו מתהווה ממנו קלי' גמורה ולכן נק' בשם טוב כי הכל טוב, ומאד זה גבורה שבחסד והוא טוב מאד שבשרשו למעלה הוא תגבורת החסדים, אבל כאשר מסתלק האור אזי מתהווה ממנו גבורות קשות, וזהו מצות נר חנוכה משתשקע החמה עד שתכלה רגל מן השוק, חמה הוא שמש הוי' ומצות נ"ח להאיר את חשך הסתלקות שמש הוי' עד שיתעלה הגבורות דקו השמאל.

ובדרך כלל הוא ההפרש בין תהו לתיקון כי תיקון הוא התיישבות אורות בכלים הוא מאמר קו המדה מדידות אורות אבי"ע פנימים ומקיפים. אבל מדות דתהו היו תקיפים מאד ולא יכלו להתיישב בכלי לכן נק' קנה המדה, והגם שבשרשו הוא הגבה מאד אבל מ"מ מחמת תקפם נעשה שבה"כ ומזה נתהווה גבו' קשות ולכן ארז"ל לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהי קשה כארז שהוא מדות דתהו. וזהו ג"כ ההפרש בין זהב לנחושת כי זהב אינו אדום לגמרי כ"א נוטה לאדמומית והוא מאמר קו המדה ששרשו ג"כ גבו' אבל הוא תכלית הטוב בכדי שיהי' עולמות אבי"ע, ולפי הפי' שנת' בדרושים אחרים שזהב הוא בינה א"ש ג"כ שהוא ה"ג דאימא שהוא ג"כ בכלל קו המדה. ונחושת הוא בתכלית האדמומית והוא גבורות קשות לכן נק' בשם קנה המדה וכמ"ש ומצחך כנחושה דקאי על העזי פנים עקשות קשה עורף דלעומת זה.

ויהי מקץ שנתיים

בס"ד. פ' מקץ. תרל"ב.

ה.
הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

שיעורים בהמשך המאמרים – תער"ב

אך בכל זאת המשכת האור מקיף ופעולתו הוא בהעלם כו', - למרות שנתבאר לעיל, שגם תוספת האורות נמשכת בכוח הסובב, האורות המתגלים עצמם הם אורות פנימיים והסובב עצמו נשאר בהעלם, **שעל שם זה נקרא סובב ומקיף דהגם שזהו עיקר המקור והסיבה לכל דבר** כפי שנתבאר, שעצם התהוות הנבראים וחיותם הוא דוקא מהסובב, **מכל־מקום נקרא** אור הסובב **מקיף לבד לפי שהוא בהעלם כו'** ואין הנבראים משיגים אותו,

וכמו שכתוב בספר של בינונים (תניא) **שם פרק מ"ח דרצונו־לומר סובב ומקיף מלמעלה** לא שאינו נמצא בעולמות עצמם, שהרי אור הסובב נמצא בכל מקום, אלא **לענין בחינת גילוי השפעה, כי ההשפעה שהיא בבחינת גילוי בעולמות** שהוא אור הממלא כל עלמין **נקראת בשם הלבשה שמתלבשת בעולמות, כי** העולמות **הם מלבישים ומשיגים ההשפעה שמקבלים, מה־שאין־כן ההשפעה שאינה בבחינת גילוי אלא בהסתר והעלם ואין העולמות משיגים אותה אינה נקראת מתלבשת אלא מקפת וסובבת כו'.**

והיינו שההבדל בין אור הסובב לאור הממלא, הוא לא בעצם מציאותם בעולמות אלא באופן מציאותם שם, **דזה שהאור הסובב נמצא בכל מקום ופועל בכל מקום אינו בבחינת התלבשות אור בכלי להיות מושג בעולמות, וכמאמר** הזוהר[164]: **לית מחשבה תפיסא ביה כלל** (אין מחשבה תוספת בו כלל) **שאינו שייך בזה שום תפיסא והשגה כלל כו'** מצד הנבראים והעולמות, כיון

164) תקוני זוהר בהקדמה.

שהעולם הוא בחינת גבול ואור הסובב הוא בחינת בלי־גבול.

ועוד אומר הזוהר[165]: **ואף על גב דאיהו תפים בכולהו עלמין** (= למרות שהקדוש־ברוך־הוא 'תופס' בכל העולמות), **לית מאן דתפים ביה** (אין מישהו - מהנבראים - ש'תופס' בו) **כו'**. והיינו, היחס בין אור הסובב לעולמות אינו דו צדדי, אלא הקדוש־ברוך־הוא 'תופס' ונמצא בכל העולמות, אבל הם לא 'תופסים' ומשיגים אותו.

ופירוש לשון הזוהר **איהו תפים בכולהו עלמין** (הקדוש־ברוך־הוא תופס בכל העולמות), במה מתבטאת תפיסה זו? **הוא מה שכל הגילוים וההמשכות הפנימיים** של סדר ההשתלשלות **הכל הוא על פי רצונו יתברך, וכן התהוות כל העולמות והנבראים והנהגתם** הוא על פי רצונו יתברך **שמנהיגם כרצונו וכמו שכתוב**[166] **כמצביא עביד בחיל שמיא** (כמצביא עושה בחיל השמים) **כו'**, - כלומר, כמו מצביא שמפקד על צבאו, כך שולט הקדוש־ברוך־הוא על פי רצונו יתברך בכל צבא השמים ובכל סדר ההשתלשלות.

ומכל־מקום לית מאן דתפים ביה כלל (אין מישהו מהנבראים שתופס באור המקיף), במה מתבטאת חוסר תפיסה זו של הנבראים? **להיות להם תפיסא והשגה באור אין־סוף** והסיבה לכך שהנבראים לא יכולים **להשיג** את האור המקיף היא, **לפי שאינו בגדר תפיסא והתלבשות כלל כו'**, כיון שהאור הוא אין־סוף והעולמות והנבראים הם מוגבלים, אין להם 'תפיסה' בו.

והוא סובב ומקיף לכל העולמות וההשתלשלות בשוה וללא חילוק בין נברא לנברא ובין עולם לעולם, **דמאחר שאינו מאיר בהם בגילוי ממילא אינו שיך בזה חילוקי מדריגות כו'.**

דהאור פנימי מאחר שמתלבש בגילוי בפנימיות בתוך העולמות והנבראים לפי דרגתם, יש בזה כמה חילוקי **מדריגות באופן הגילוי בכל עולם ועולם ובכל ספירה כו'**, בכל עולם מתגלית דרגה אחרת באור הממלא, וכן בתוך כל עולם גופא, בכל ספירה יש אופן אחר של גילוי, **שלפי אופן העולמות והכלים** - לפי ערך המקבלים **כך הוא ההמשכה** של האור הפנימי בהם **כו'**, **והיינו לפי שכללות האור הוא בכדי לפעול כו'**. - כיון שמטרת האור הפנימי היא לפעול ולהאיר בתוך העולמות (שהוא ענין השפע), אופן פעולתו משתנה לפי העולמות והכלים.

ובשרשו הראשון של האור הפנימי שהוא **לפני הצמצום הוא מה שאור אין־סוף שיער בעצמו להאיר במדה וגבול כו', ולזאת** - כיון שכללות ענינו לפעול, **הרי הוא בא בבחינת התלבשות כו'.**

ויש מדידה באופן המשכת האור הפנימי **איך שהוא נמשך בכל מדריגה ומדריגה ולפי אופן כזה הוא התהוות הכלים והעולמות** - כלומר, לפי אופן המשכת האור, כך התהוו הכלים והעולמות המקבלים את האור בתוכם באופן פנימי, **ומתלבש בתוכם להחיותם ולהאיר בהם כו', שהכל הוא בבחינת התחלקות כו'.**

אבל האור מקיף דכללות האור אינו לפעול כי־אם הוא בבחינת גילוי מן העצם - כפי שלמדנו, באור הסובב עצמו יש שתי מדריגות, עצם האור והתפשטות האור. עצם האור אין ענינו לפעול אלא לגלות את העצם, **ובהמשכתו** - שהיא בחינת התפשטות האור, הוא כבר פועל אמנם בעולמות (כפי שהתבאר באריכות, שכל ההתהוות והגילויים הם בכוח המקיף), אבל פעולתו **אינו בבחינת התלבשות פנימי כי־אם בבחינת מקיף כו', ועל כן בהאור מקיף גופא אין בו התחלקות** מצד עצמו **דמעלה ומטה וראש וסוף כו', וכמו כן אין התחלקות בהמשכתו בעולמות שסובב ומקיף כללות ההשתלשלות** מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין (מראש כל הדרגות עד סוף כל הדרגות) **בהשוואה כו'.**

קיצור.

ובאמת כל הגילויים וכל ההתהוות הוא מהרצון שהוא האור מקיף, דמהאור פנימי לבד להיותו בחינת גילוי פנימי אי אפשר להיות התהוות המציאות, כי־אם בכח האור מקיף דוקא (ואצילות הוא בחינת אור פנימי), וכן חיות כל הנבראים הוא מידיעתו יתברך שהוא **בחינת אור מקיף,**

וכמו כן למעלה שרשי האורות והגילויים הוא מהאור מקיף, וגם תוספת אור בהפנימי הוא מהאור מקיף, וכמו בזמן הבית שהיה עת רצון היה גילוי אור גם למטה ברוחניות וגם בגשמיות,

רק נקרא מקיף מפני שאינו בבחינת התלבשות, שאינו מושג ומורגש בעולמות, איהו תפים בכולהו ולית מאן דתפים ביה, ולכן האור פנימי הוא בבחינת התחלקות בעולמות, מה־שאין־כן האור מקיף דבעצם אינו בבחינת התחלקות וכן בהמשכתו בעולמות.

שבת פרשת תצא

---

165) חלק ג רכה, א (ברעיא מהימנא).

166) דניאל ד, לב.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים קונטרסים חלק א

העולם – גוף גדול, האדם – עולם קטן. גשמיות – חושך, חומריות – אפלה. ב' סוגי רע. באפלה האויר מושחת וגס, ומכבה את הנר. צריך אבוקה גדולה לשרוף את האויר המקולקל.

ב) **וְהִנֵּה** בְּאָבוֹת דְּרַבִּי נָתָן (פֶּרֶק לא) מְבָאֵר בַּאֲרָכָה, דְּכָל מַה שֶּׁבָּרָא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעוֹלָמוֹ בָּרָא בָּאָדָם, דְּהַיְינוּ מִזֶּה הוּא שֶׁהָעוֹלָם הוּא גּוּף גָּדוֹל וְהָאָדָם הוּא עוֹלָם קָטָן, דְּזֶהוּ דִּכְתִיב (איוב יט, כו) "וּמִבְּשָׂרִי אֶחֱזֶה אֱלֹקּה", דְּהָאָדָם הִנֵּה מֵהַגּוּף וְהַנֶּפֶשׁ שֶׁלּוֹ הוּא יָכוֹל לִרְאוֹת אֱלֹקוּת בָּעוֹלָם, אֲבָל גַּשְׁמִיוּת הָעוֹלָם מְכַסֶּה עַל הָאֱמֶת בְּדֶרֶגְמַת דָּבָר כְּמוֹ שֶׁהַגּוּף מְכַסֶּה עַל הַנֶּפֶשׁ, וּבְפָרָט חָמְרִיּוּת הָעוֹלָם עוֹשֶׂה אֶת הַשֶּׁקֶר לֶאֱמֶת, וְהַהֶפְרֵשׁ בֵּין גַּשְׁמִי לְחָמְרִי הוּא, דְּגַשְׁמִי הוּא חֹשֶׁךְ, וְחָמְרִי הוּא אֲפֵלָה, חֹשֶׁךְ נִקְרָא דּוּנְקָעל, דְּאָס הַייסְט אַ לַייכְטָע פִּינְסְטֶעְרְנִישׁ[ג], אָפֵל הוּא נִקְרָא פִּינְסְטֶעְרְנִישׁ[ד]. וְעִנְיָנוֹ בַּנֶּפֶשׁ הוּא, דְּהִנֵּה יֵשׁ ב' מִינֵי רָע, הָא' הוּא שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר הַהוּא הוּא רָע, דְּיֵשׁ דְּבָרִים אֲשֶׁר הָאָדָם מִתְאַוֶּה אֲלֵיהֶם בִּמְאֹד וְחוֹמְדָם בְּיוֹתֵר, אֲבָל יוֹדֵעַ הוּא שֶׁהֵם דְּבָרִים אֲסוּרִים עַל פִּי הַתּוֹרָה, הִנֵּה הַגַּם שֶׁיִּצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו בִּמְאֹד לַהֲסִיתוֹ וּלְפַתּוֹתוֹ, וּמִכָּל־מָקוֹם עוֹלָה בְלִבּוֹ אֵיזֶה הִרְהוּר שֶׁל יִרְאַת שָׁמַיִם, וּמְשׁוּם זֶה הוּא יָכוֹל לַעֲמֹד עַל נַפְשׁוֹ בְּדַעַת וּבְחִירָה שֶׁלֹּא יֵלֵךְ בְּדַרְכּוֹ זוֹ שֶׁיֵּזֵק בָּהּ בְּוַדַּאי, וְזֶהוּ דִּכְתִיב "רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב וְאֶת הַמָּוֶת וְאֶת הָרָע", הֲרֵי רוֹאֶה בְּעֵינָיו ב' דְּרָכִים לְפָנָיו, וְעוֹד זֹאת יוֹתֵר כִּי יוֹדֵעַ הוּא בְּמַעֲלַת הַדְּרָכִים אֲשֶׁר לְפָנָיו, כִּי הַטּוֹב הָאֲמִתִּי שֶׁהוּא רוּחָנִי הוּא חַיִּים, וְהַטּוֹב הַגַּשְׁמִי בְּתַאֲוָה וְחֶמְדָּה הוּא רָע וּמָוֶת. וְהַב' הוּא רָע כָּזֶה, הַיְינוּ שֶׁהוּא בְּמַעֲמָד וּמַצָּב כָּזֶה, דַּהֲגַם שֶׁהוּא יוֹדֵעַ שֶׁהוּא דָּבָר אָסוּר עַל פִּי הַתּוֹרָה, הִנֵּה אֵינוֹ עוֹלֶה עַל דַּעְתּוֹ כְּלָל רַחֲמָנָא־לִצְלָן הָאִסּוּר שֶׁבָּזֶה, וְעוֹשֶׂה מַה שֶּׁהוּא חָפֵץ בִּשְׁרִירוּת הַלֵּב, דְּזֶהוּ דִּכְתִיב (משלי ד, יט) "דֶּרֶךְ רְשָׁעִים כָּאֲפֵלָה לֹא יָדְעוּ בַּמֶּה יִכָּשְׁלוּ", דַּאֲפֵלָה הִיא עוֹד קָשֶׁה מֵאֹפֶל, וְהוּא הַנִּקְרָא "טִיפֹּעֶ גֹעֲדִיכְטֶע פִּינְסְטֶעְרְנִישׁ"[ה], וְגַם הָאֲוִיר מֻשְׁחָת שָׁם, דְּהִנֵּה בְּבֵית שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רִבּוּי הָאוֹר גַּם הָאֲוִיר טוֹב, וּבְבֵית אֹפֶל שֶׁאֵין בּוֹ אוֹר הֲרֵי גַּם הָאֲוִיר מְקֻלְקָל, וּמִכָּל־מָקוֹם הִנֵּה אוֹר הַנֵּר דּוֹחֶה אֶת הַחֹשֶׁךְ, אֲבָל בִּמְעָרָה עֲמֻקָּה בָּאֲדָמָה, הִנֵּה לֹא זֶה בִּלְבָד שֶׁהוּא מָקוֹם הָאֲפֵלָה, הִנֵּה גַּם הָאֲוִיר הוּא מֻשְׁחָת בִּמְאֹד, וְעַל הָרֹב דּוֹחֶה וּמְכַבֶּה אֶת הַנֵּר וּצְרִיכִים אֲבוּקָה גְּדוֹלָה לְהָאִיר אֶת הַחֹשֶׁךְ הַגַּס עַל יְדֵי שְׂרֵפַת הָאֲוִיר הַמְקֻלְקָל,

ד"ה והאר ענינו בתורתך

ג. זאת אומרת, חושך קל (דליל). ד. חשוך מאוד. ה. חושך עמוק וסמיך.

ספר השיחות – ה'ש"ת־תש"א בלה"ק

ד. מקושרי הבעל־שם־טוב מבין האנשים הפשוטים, קיבלו מיד עליהם את מנהגי הבעל־שם־טוב בפועל ממש, בלי שום חקירות והתלבטויות, אם הם כבר בדרגא המתאימה שעליהם להתנהג כפי שמתנהג הבעל־שם־טוב או לא. הם ידעו שהבעל־שם־טוב מתנהג כך, ולכן גם הם התנהגו כך.

זה היתרון על־פי שיטת מורנו הבעל־שם־טוב בעבודתם של האנשים הפשוטים שעושים כל עניני המצוות לא על־פי הטעם כי־אם בקבלת עול של אמונה. ואילו צדיקים בעלי עבודה, שעבודתם בתורה ומצוות היא מתוך ידיעה והכרה, צריכים לדעת בתחילה את הענין על בוריו ולהיות באותה מדריגה. לכן על כל מנהג של מורם ורבם הבעל־שם־טוב היו החבריא קדישא חוקרים ומתבוננים אם הם כבר בדרגא שגם עליהם לנהוג כך.

ה. אחד ממנהגי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זי"ע בנטילת ידים לאכילה הוא, כידוע, ליטול כל יד שלש פעמים ולהחזיק את הנטלה במגבת, כדי שלא לנגוע בנטלה ביד רטובה.

היה זה בשבת פרשת תולדות תרנ"ד[130] לסעודת

130) רשימה מיומן. ראה ג"כ ליקוט טו (שיחת כה שבט תרצ"ו, ח"ג) אות ו'.

שבת היה מוזמן אורח חשוב שהגיע לאותה שבת לליובאוויטש[131]. אחרי שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק נטל את ידיו, ישב לשולחן וברך המוציא, ביקש הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק את האורח החשוב ליטול את ידיו לסעודה.

האורח נטל את ידיו שפך על כל יד שלש פעמים הרבה מים, בחצי נטלה גדולה של מים בשתי הפעמים הראשונות, ובפעם השלישית בנטלה מלאה מים, והחזיק את הנטלה במגבת. הוא עשה הכל בדיוק כפי שעושה הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק.

הבחנתי שהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק הסתכל בחומרה רבה על צורת הנטילה של האורח. הרגשתי שבהסתכלות זו ישנה כוונה עמוקה הנוגעת בוודאי בעבודה.

כשחזר הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק לביתו – סעודות שבת ויום־טוב אכלו אז בביתה של הסבתא – שאלתי את הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק על כוונתו בהסתכלות החמורה על צורת נטילת הידים של האורח.

הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אמר לי שהוא הסתכל על צורת הנטילה, שכן כשאיש פשוט מחקה דבר של הידור כפי שבן תורה מהדר עושה – אין בכך משום פלא, כך צריך להיות, שכן איש פשוט עושה הכל בקבלת עול וצריך לעשות הכל בקבלת עול. ואילו כשבן תורה, וביחוד מי שעוסק בחסידות, בהשכלה ובעבודה, מתנהג בנוהג מסויים, הרי זה מוכרח להיות עשייה פנימית, כלומר עשייה של דרגא שהוא נמצא בה, לא מפני שראה שכך עושים לכן גם הוא עושה כך, ולכן הסתכלתי בחומרה על אופן הנטילה של האורח, לראות אם זו עשייה מתוך דרגא או עשייה רצונית בלבד, שהרי עדיין לא נמצאים בדרגא שצריכים לעשות כך אלא יש הרצון להגיע לאותה דרגא.

ו. הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק אומר לי שכל מה שרואים ושומעים, הרי לא רק מה שאנשים קוראים דברים חשובים הם הוראה מן השמים בדרכי עבודה, אלא גם דברים קטנטנים, שאנשים רגילים דוחים אותם בידים, נוגעים מאד בעבודה.

מה שהאדם רואה ושומע, בלי הבדל אם דבר טוב ועדין או דבר רע וגס, יש בכך משום הוראה מן השמים לרואה ולשומע למצוא בתוכו דבר דומה לכך.

כל הענינים שהאדם רואה ושומע הוא ראי לעצמו לראות בתוכו אותו דבר ולבער את הענינים הרעים והגסים ולקנות לעצמו את הדברים הטובים והעדינים.

אשר על כן, האדם העוסק בעבודה צריך ומוכרח להסתכל על כל דבר. מן ההכרח שהדבר הקטן שבקטנים יתפוס מקום בעבודתו כמו הדבר הגדול ביותר, שכן בעבודה אין דבר קטן, בכל דבר יש משום משמעות גדולה ביותר בעבודת ד'.

ז. בתחילת ההתגלות של מורנו הבעל־שם־טוב היה עורך נסיעות תכופות למקומות שונים, בערים גדולות, בעיירות קטנות, בישובים שונים בכפרים ובפונדקאות.

נסיעותיו של הבעל־שם־טוב, היו בגלל שלוש מטרות: א) פדיון שבוים. בעלי הישובים והפונדקאות שלא היה להם במה לשלם דמי החכירה, ובעלי האחוזות היו אוסרים אותם. ב) לעורר בני ישראל ללימוד התורה ולאהבת ישראל. ג) לגלות לבני תורה פנימיות התורה.

ח. הבעל־שם־טוב ביקר כמעט בכל הישיבות הגדולות שהיו בזמנו. נפגש עם ראשי הישיבות ועם התלמידים המבוגרים ומגלה להם פנימיות התורה. כפי הידוע ביקר הבעל־שם־טוב בבריסק, פעמיים בסלוצק, בפינסק, בהלוסק, במינסק ובסמרגון. בכל המקומות הללו היו ישיבות מפורסמות בעלות מאות תלמידים.

ט. תלמידי הבעל־שם־טוב, החבריא קדישא, שאלו את הבעל־שם־טוב מדוע הוא נסע אל הישיבות ולא חיכה עד שבני הישיבות יבואו אליו, והבעל־שם־טוב לא ענה להם.

כאשר החבריא קדישא תלמידי הרב המגיד ממזריטש שאלו לטעם הדבר, גם המגיד ממזריטש לא ענה להם.

הראשון שהסביר את דרך הבעל־שם־טוב שהלך לגלות פנימיות התורה לבני התורה ולא חיכה שבני התורה יבואו אליו – היה זה הרבי הוד כ"ק אדמו"ר הזקן.

במשפט קצר מאוד הסביר הרבי את ההבדל בין ראש ישיבה המחכה לבואם של התלמידים אליו, לבין רבי של פנימיות התורה שהולך אל בני התורה לגלות להם פנימיות התורה ואינו מחכה שבני התורה יבואו אליו.

פתגמו הקצר של הרבי הוא:

גליא נמשכת לגליא, לכן בגליא שבתורה הולך המקבל אל המשפיע. ואילו פנימיות צריכה לגלות

131) שם האורח לא ניתן להעתיק.

פנימיות, ולכן בפנימיות התורה על המשפיע ללכת אל המקבל לעורר את הפנימיות שלו.

הרבי האמצעי אומר:

ההבדל בין גליא שבתורה לחסידות, שהיא פנימיות התורה – גליא שבתורה היא מים ואל מים הולכים. ואילו פנימיות התורה היא אש ומפני אש מפחדים, ולכן על המשפיע ללכת אל המקבל ולומר לו אל תירא, כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא[132].

הסבא הרבי ה"צמח צדק" מסביר את ההבדל שבין גליא שבתורה לפנימיות התורה, שגליא שבתורה היא מים, ופנימיות התורה – אש, טבע המים קר וטבע האש חם. גליא שבתורה בלי פנימיות התורה היא קרה ועלולה חלילה לקרר. ואילו פנימיות התורה היא אש, המכניסה אש אלקי בגליא שבתורה ומבערת כל אפשרות שגליא שבתורה יכולה לקרר במי שלא זכה.

י. במכתב מחורף תרס"ב כותב אלי הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, שכ"ק אדמו"ר האמצעי אמר: אבי – (כ"ק אדמו"ר הזקן) – היה מסיר סירכות הריאה – ברוחניות[133] – עם אש.

בבואו לליובאוויטש מנסיעתו, חזר עוד הפעם כ"ק אאמו"ר הרה"ק על הפתגם שכתב אלי, והוסיף: בעבודה של אש אלקי ישנם כמה אופנים. בהנוגע להנהגת החסידים בדרך העבודה שמסרו לי – להשפיע הדרגות של יין ושמן של תורה[134] ויצליח השי"ת בהעבודה האלקית.

אחרון של פסח בסעודת היום

132) דברים ד, כד.

133) ראה לקו"ת ד"ה להבין כו' מי א-ל כמוך ס"ה, סד"ה מי א-ל כמוך שנת ש"ת..

134) ראה לקו"ת ד"ה צאינה וראינה (השני), אמרי בינה שער הק"ש פנ"ד ועוד.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אייר, ת"ש

נויארק

ידידי התלמיד החשוב מוה"ר שרגא יצחק שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום כ"ג ניסן, נהניתי לשמוע מכל הכתוב אנ[ו]דות חזרת דא"ח במנין קדיש ופלאנאוועך, והסדר דב' ניסן, והשי"ת יעזר כי יתחזק הענין דקביעות עתים לתורה בכלל והלימוד דא"ח בהתועדות אנ"ש שי' בפרט, ויביא בעזה"י תועלת רבה בכל עניני יר"ש והנהגה במדות טובות. ויעזר השי"ת שיהיו במנוחה בגשם וברוח ויזמין להם השי"ת פרנסתם בהרחבה.

כפי שכותב הנה בעזה"י ישתדלו להרחיב את המוסד אחו"ת, יהי השי"ת בעזרם ויצליחו בעבודתם זו ובכל אשר יעשו בעניני חיזוק הלימודים בנגלה ובדא"ח ובהנהגה בדרכי החסידים, ובגלל זאת יתברכו בכל טוב בגשמיות וברוחניות.

על א[ו]דות ענינו יעזר לו השי"ת להסתדר בסדר טוב בגשם וברוח.

על א[ו]דות ידידי דודו הרה"ג רח"י שי' זעלבאוויץ ראוי שיכתוב אליו וישלח לי העתקה ממה שכתב ואז אכתוב אליו אי"ה בזה.

יבחור יותר בפרדס שיסודר אי"ה במחנם, והשי"ת יזמין להם פרנסתם בהרחבה וישמח את לבבם בזרעא חיא וקימא.

על דבר הספר מגן אבות כבר אמרתי בזה כי מה שילמד אם רק הלימוד הוא כדבעי טוב הוא. ומה שכותב א[ו]דות המסופר הנה בכגון דא נאמר אוטם אזנו משמוע.

יפרוש נא גיני בשלום ידידינו אנ"ש שי' ויגיד להם את ברכתי שיהי' השי"ת בעזרם בגו"ר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרק ו משנה ה

אַל תְּבַקֵּשׁ גְּדֻלָּה לְעַצְמְךָ וְאַל תַּחְמֹד כָּבוֹד. יוֹתֵר מִלְּמוּדְךָ עֲשֵׂה. וְאַל תִּתְאַוֵּה לְשֻׁלְחָנָם שֶׁל מְלָכִים, שֻׁלְחָנְךָ גָּדוֹל מִשֻּׁלְחָנָם, וְכִתְרְךָ גָּדוֹל מִכִּתְרָם. וְנֶאֱמָן הוּא בַּעַל מְלַאכְתְּךָ, שֶׁיְּשַׁלֵּם לְךָ שְׂכַר פְּעֻלָּתֶךָ:

נקודות משיחות קודש

לענין "גדולה" אומרת לנו המשנה "אל תבקש" ואילו לענין "כבוד" - "אל תחמוד". משמעות הדברים היא ש"כבוד" - לא רק שאין "לחפש" אלא אסור "לחמוד" אותו כלל. לעומת זה "גדולה", אין "לחפש" אחריה ולבקשה, אך אין מניעה לחמוד אותה, שהרי לא נאמר "אל תחמוד גדולה" אלא רק "אל תבקש". והדבר דורש הסבר.

עוד צריך להבין: מהי הוראת המשנה "יותר מלמודך עשה"; אם כוונתה לומר שיש ללמוד תורה יותר מהרגילות[1], היה עליה לכתוב זאת באופן ברור ומפורש - "יותר מלמודך למד"!

הביאור בזה:

בלימוד תורה יש מעלה ועדיפות ללימוד החותר אל ההלכה. כי בכדי לברר את סוגיות הש"ס, ולמצות את הדיון בשיטות הפוסקים עד לפסיקת הלכה למעשה, דרושה יגיעה והעמקה מיוחדת[2].

לאור זאת, היה מקום לומר כי לימוד להלכה ולמעשה כדי להיות מורה הוראה בישראל הוא לימוד נכון ורצוי, שהרי באופן כזה הלימוד הוא בדרגה גבוהה!

משמיענו התנא ואומר: "אל תבקש גדולה לעצמך". בבואך ללמוד תורה אל תעשה זאת לשם "גדולה" - להיות "מורה הוראה". לימוד תורה באמת הוא לימוד "לשמה", לשם התורה עצמה, ולא לשום מטרה אחרת (ואם נקבע לך משמים תפקיד של מורה הוראה בישראל יזמינו לך זאת מלמעלה).

וכך אפוא מתפרשים דברי המשנה: "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד". כבוד - הוא דבר שלילי, שהרי "הקנאה, התאווה והכבוד מוציאין את האדם מן העולם"[3], ולכן אל תחמוד אותו אפילו בלבך. "גדולה", לעומת זאת, מותר לרצות. אין כל פסול בשאיפה לגדלות בתורה עד לדרגה שיוכל להורות הלכה, כי על-ידי זה הוא מתעלה בתורה. ובכל זאת "אל תבקש גדולה". אין לרדוף ולחפש אחר גדלות זאת [ואולם לכשיציעו לו משרת מורה הוראה יכול לקבלה[4]].

מכיון שאסור לחמוד כבוד ואף גדולה אין לבקש - יכול הלומד לחשוש, שמא יהא לימוד התורה שלו נטול כל "חיות" - כי הנפש הבהמית מקבלת "חיות" רק כאשר יש לה כבוד וגדולה - והרי הלימוד צריך להיות ב"חיות" (גם של) הגוף והנפש הבהמית[5]!

על-כך מוסיפה משנתנו ואומרת, "יותר מלמודך עשה" - "עשיה" מלשון כפיה[6], כלומר, אף אם אין לך "חיות" ותענוג בלימודך, כפה על עצמך ("עשה") ולמד "בקבלת עול" במידה גדולה יותר מאשר "התענוג" המוגבל שלך.

(לקוטי-שיחות, כרך ד, עמ' 1240)

צריך להבין: מדוע יתאווה העוסק בתורה לשולחנם של מלכים, עד שצריך להזהירו מפני זה?

יתירה מזאת: מסדר הדברים במשנה משמע כי גם אם מקיים האדם את ההוראה הקודמת במשנה - "אל תבקש גדולה לעצמך ואל תחמוד כבוד" - עדיין צריך להזהירו ש"אל תתאווה לשולחנם של מלכים"! מהי פשר תאווה זו שכל-כך צריך להזהיר מפניה?

מאידך גיסא, צריך להבין: מהלשון "ששלחנך גדול משלחנם" אפשר לדייק שעצם התאווה "לשלחנם של מלכים" אינה שלילית כל-כך ורק שאין בה צורך מפני ש"שולחנך גדול משולחנם"!

ביאור הענין:

במשנתנו מדובר על אדם שעמל ויגע בתורה מעל ומעבר לתענוג שיש לו בלימוד מצד עצמו[7]. לאדם זה הבטיחה התורה[8] "אם בחוקותי תלכו" - שתהיו עמלים בתורה[9] - "ונתתי גשמיכם בעתם וגו'", דהיינו שכל צרכיו הגשמיים מובטחים לו. ומכיון שכל צרכיו בעולם יהיו בידו הרי הוא "בעל הבית" ושליט על כל העולם, בבחינת "מאן מלכי רבנן"[10].

על כך מוסיפה המשנה ואומרת "אל תתאווה לשולחנם של מלכים"; אף שהקב"ה נותן לך "שולחן של מלכים" כשכר על עמלך בתורה - אל לך להתאוות לכך. המשנה אינה אומרת כי אין להתעסק בדברים גשמיים. אדרבה, צריך להתעסק בדברים הגשמיים כדי "לבררם" ולהעלותם לקדושה. ההוראה היא רק לא להתאוות להם ולהתענג מהם[11].

על כך נשאלת השאלה - אם הפירוש ב"שולחן מלכים" הוא "עבודת הבירורים", "לברר" ולזכך את הגשמיות ועל-ידי זה מתעלה גם האדם ה"מברר"[12] מדוע אם-כן לא להתאוות "לשלחנם של מלכים"?

על כך התשובה היא - "ששלחנך גדול משלחנם". כלומר, על-אף המעלה הגדולה ב"עבודת הבירורים", אין היא מגיעה לדרגה הרוחנית המושגת בכח לימוד התורה. כי על-ידי לימוד התורה, האדם מתאחד עם מלך-מלכי-המלכים הקב"ה. נדרשת אמנם גם "עבודת הבירורים", אך יש לדעת כי תכלית העליה היא זו המושגת על-ידי לימוד תורה - "שולחנך גדול".

(לקוטי-שיחות, כרך ד, עמ' 1241)

---

1) שהרי הפרק קרוי "קנין תורה", ובהתאם לכך, ההוראות בפרק זה מתייחסות ללימוד התורה. 2) ראה המשך יום-טוב של ר"ה תרס"ו, עמ' ת"כ. וראה ירושלמי בכורים, פרק ג, הלכה ג ר' זעירא. 3) לעיל פרק ד, משנה כא. 4) ראה ירושלמי בכורים שם. 5) ראה עירובין נד, א. והלכות תלמוד-תורה לרבנו הזקן, פרק ד, הלכה ט "כל המשמיע קולו בשעת תלמודו תלמודו מתקיים", ונתבאר בתניא פרק לז. 6) ראה בית יוסף יורה-דעה סימן רמח ד"ה ומי שאינו. 7) כאמור בביאור הקודם על המאמר "יותר מלמודך עשה", שהכוונה היא שיש לכפות על עצמו לימוד בקבלת עול, יותר מרגילותו. 8) בחוקותי כו, ג. 9) רש"י שם. 10) ראה גיטין סב, א. 11) ראה תניא תחילת פרק ז. 12) ראה לקוטי-תורה צו יג, ב; אמור לה, ג.

פרשת בלק

כב ב וַיַּרְא בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר אֵת כָּל־אֲשֶׁר־עָשָׂה
יִשְׂרָאֵל לָאֱמֹרִי: ג וַיָּגָר מוֹאָב מִפְּנֵי הָעָם מְאֹד
כִּי רַב־הוּא וַיָּקָץ מוֹאָב מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ד וַיֹּאמֶר מוֹאָב אֶל־זִקְנֵי מִדְיָן עַתָּה יְלַחֲכוּ הַקָּהָל
אֶת־כָּל־סְבִיבֹתֵינוּ כִּלְחֹךְ הַשּׁוֹר אֵת יֶרֶק הַשָּׂדֶה
וּבָלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ לְמוֹאָב בָּעֵת הַהִוא: (לוי)
ה וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר פְּתוֹרָה
אֲשֶׁר עַל־הַנָּהָר אֶרֶץ בְּנֵי־עַמּוֹ לִקְרֹא־לוֹ לֵאמֹר
הִנֵּה עַם יָצָא מִמִּצְרַיִם הִנֵּה כִסָּה אֶת־עֵין
הָאָרֶץ וְהוּא יֹשֵׁב מִמֻּלִי: ו וְעַתָּה לְכָה־נָּא
אָרָה־לִּי אֶת־הָעָם הַזֶּה כִּי־עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי
אוּלַי אוּכַל נַכֶּה־בּוֹ וַאֲגָרְשֶׁנּוּ מִן־הָאָרֶץ כִּי
יָדַעְתִּי אֵת אֲשֶׁר־תְּבָרֵךְ מְבֹרָךְ וַאֲשֶׁר תָּאֹר
יוּאָר: ז וַיֵּלְכוּ זִקְנֵי מוֹאָב וְזִקְנֵי מִדְיָן וּקְסָמִים
בְּיָדָם וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו דִּבְרֵי בָלָק:
(ישראל) ח וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לִינוּ פֹה הַלַּיְלָה וַהֲשִׁבֹתִי
אֶתְכֶם דָּבָר כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֵלָי וַיֵּשְׁבוּ
שָׂרֵי־מוֹאָב עִם־בִּלְעָם: ט וַיָּבֹא אֱלֹהִים אֶל־
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר מִי הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה עִמָּךְ: י וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־הָאֱלֹהִים בָּלָק בֶּן־צִפּוֹר מֶלֶךְ מוֹאָב
שָׁלַח אֵלָי: יא הִנֵּה הָעָם הַיֹּצֵא מִמִּצְרַיִם וַיְכַס
אֶת־עֵין הָאָרֶץ עַתָּה לְכָה קָּבָה־לִּי אֹתוֹ אוּלַי
אוּכַל לְהִלָּחֶם בּוֹ וְגֵרַשְׁתִּיו: יב וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־בִּלְעָם לֹא תֵלֵךְ עִמָּהֶם לֹא תָאֹר אֶת־הָעָם
כִּי בָרוּךְ הוּא:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כח עמ' 275)

כִּי עָצוּם הוּא מִמֶּנִּי (כב, ו)

כָּתַב הַשָּׁלָ"ה, שֶׁבָּלָק הָיָה חָכָם גָּדוֹל וְיָדַע שֶׁהָעוֹצְמָה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמָשִׁיחַ, תֵּצֵא מִמֶּנּוּ (דָּוִד הַמֶּלֶךְ יָצָא מֵרוּת הַמּוֹאֲבִיָּה). לְפִי זֶה יֵשׁ לְבָאֵר מַה שֶּׁפָּרְשָׁה בַּתּוֹרָה נִקְרֵאת "בָּלָק", הֵפֵךְ "וְשָׁם רְשָׁעִים יִרְקָב". שֶׁכֵּן, "בָּלָק" מוֹרֶה עַל אִתְהַפְּכָא בְּתַכְלִית הָעִלּוּי - הֲפִיכַת מֶלֶךְ מוֹאָב, כְּדִי שֶׁתֵּצֵא מִמֶּנּוּ מַלְכוּת בֵּית דָּוִד וּמָשִׁיחַ.

שני יג וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרֵי בָלָק
לְכוּ אֶל־אַרְצְכֶם כִּי מֵאֵן יְהוָה לְהִתְּתִי לְהַלֵּךְ
עִמָּכֶם: יד וַיָּקוּמוּ שָׂרֵי מוֹאָב וַיָּבֹאוּ אֶל־בָּלָק
וַיֹּאמְרוּ מֵאֵן בִּלְעָם הָלֵךְ עִמָּנוּ: טו וַיֹּסֶף עוֹד
בָּלָק שְׁלֹחַ שָׂרִים רַבִּים וְנִכְבָּדִים מֵאֵלֶּה:
טז וַיָּבֹאוּ אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמְרוּ לוֹ כֹּה אָמַר בָּלָק
בֶּן־צִפּוֹר אַל־נָא תִמָּנַע מֵהֲלֹךְ אֵלָי: יז כִּי־כַבֵּד
אֲכַבֶּדְךָ מְאֹד וְכֹל אֲשֶׁר־תֹּאמַר אֵלַי אֶעֱשֶׂה
וּלְכָה־נָּא קָבָה־לִּי אֶת הָעָם הַזֶּה: יח וַיַּעַן בִּלְעָם
וַיֹּאמֶר אֶל־עַבְדֵי בָלָק אִם־יִתֶּן־לִי בָלָק מְלֹא
בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה
אֱלֹהָי לַעֲשׂוֹת קְטַנָּה אוֹ גְדוֹלָה: יט וְעַתָּה שְׁבוּ
נָא בָזֶה גַּם־אַתֶּם הַלָּיְלָה וְאֵדְעָה מַה־יֹּסֵף יְהוָה
דַּבֵּר עִמִּי: כ וַיָּבֹא אֱלֹהִים | אֶל־בִּלְעָם לַיְלָה
וַיֹּאמֶר לוֹ אִם־לִקְרֹא לְךָ בָּאוּ הָאֲנָשִׁים קוּם לֵךְ
אִתָּם וְאַךְ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ
תַּעֲשֶׂה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כג עמ' 152)

קוּם לֵךְ אִתָּם (כב, כ)

חַז"ל לָמְדוּ מִכָּךְ שֶׁ"בַּדֶּרֶךְ שֶׁאָדָם רוֹצֶה לֵילֵךְ, בָּהּ מוֹלִיכִין אוֹתוֹ", וְכֵן שֶׁ"חֲצָפָה אֲפִילוּ כְּלַפֵּי שְׁמַיָּא מְהַנֵּי". וְיֵשׁ לְבָאֵר זֹאת בַּעֲבוּרַת ה'. לִפְעָמִים עוֹשֶׂה אָדָם חֶשְׁבּוֹן נֶפֶשׁ וּמַגִּיעַ לַמַּסְקָנָה שֶׁהוּא רוֹצֶה לָלֶכֶת בְּדַרְכָּהּ שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וְיֵשׁ לַחְשֹׁשׁ אֶפּוֹא שֶׁיּוֹלִיכוּ אוֹתוֹ בְּדַרְכָּהּ זוֹ. וְהָעֵצָה הִיא, לְהִתְעַקֵּשׁ וְלִטְעוֹן בְּ"חֲצָפָה' שֶׁאֵינֶנּוּ מַסְכִּים לָךְ, וְעַל־דֶּרֶךְ "כָּל מַה שֶּׁיֹּאמַר לְךָ בַּעַל הַבַּיִת עֲשֵׂה, חוּץ מִצֵּא".

שלישי כא וַיָּקָם בִּלְעָם בַּבֹּקֶר וַיַּחֲבֹשׁ אֶת־אֲתֹנוֹ
וַיֵּלֶךְ עִם־שָׂרֵי מוֹאָב: כב וַיִּחַר־אַף אֱלֹהִים כִּי־
הוֹלֵךְ הוּא וַיִּתְיַצַּב מַלְאַךְ יְהוָה בַּדֶּרֶךְ לְשָׂטָן לוֹ
וְהוּא רֹכֵב עַל־אֲתֹנוֹ וּשְׁנֵי נְעָרָיו עִמּוֹ: כג וַתֵּרֶא
הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ
שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ וַתֵּט הָאָתוֹן מִן־הַדֶּרֶךְ וַתֵּלֶךְ
בַּשָּׂדֶה וַיַּךְ בִּלְעָם אֶת־הָאָתוֹן לְהַטֹּתָהּ הַדַּרְךְ:
כד וַיַּעֲמֹד מַלְאַךְ יְהוָה בְּמִשְׁעוֹל הַכְּרָמִים גָּדֵר

מִזֶּה וְגָדֵר מִזֶּה: כה וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּלְחַץ אֶל־הַקִּיר וַתִּלְחַץ אֶת־רֶגֶל בִּלְעָם אֶל־הַקִּיר וַיֹּסֶף לְהַכֹּתָהּ: כו וַיּוֹסֶף מַלְאַךְ־יְהוָה עָבֹר וַיַּעֲמֹד בְּמָקוֹם צָר אֲשֶׁר אֵין־דֶּרֶךְ לִנְטוֹת יָמִין וּשְׂמֹאול: כז וַתֵּרֶא הָאָתוֹן אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה וַתִּרְבַּץ תַּחַת בִּלְעָם וַיִּחַר־אַף בִּלְעָם וַיַּךְ אֶת־הָאָתוֹן בַּמַּקֵל: כח וַיִּפְתַּח יְהוָה אֶת־פִּי הָאָתוֹן וַתֹּאמֶר לְבִלְעָם מֶה־עָשִׂיתִי לְךָ כִּי הִכִּיתָנִי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים: כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לָאָתוֹן כִּי הִתְעַלַּלְתְּ בִּי לוּ יֶשׁ־חֶרֶב בְּיָדִי כִּי עַתָּה הֲרַגְתִּיךְ: ל וַתֹּאמֶר הָאָתוֹן אֶל־בִּלְעָם הֲלוֹא אָנֹכִי אֲתֹנְךָ אֲשֶׁר־רָכַבְתָּ עָלַי מֵעוֹדְךָ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי לַעֲשׂוֹת לְךָ כֹּה וַיֹּאמֶר לֹא: לא וַיְגַל יְהוָה אֶת־עֵינֵי בִלְעָם וַיַּרְא אֶת־מַלְאַךְ יְהוָה נִצָּב בַּדֶּרֶךְ וְחַרְבּוֹ שְׁלֻפָה בְּיָדוֹ וַיִּקֹּד וַיִּשְׁתַּחוּ לְאַפָּיו: לב וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַלְאַךְ יְהוָה עַל־מָה הִכִּיתָ אֶת־אֲתֹנְךָ זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים הִנֵּה אָנֹכִי יָצָאתִי לְשָׂטָן כִּי־יָרַט הַדֶּרֶךְ לְנֶגְדִּי: לג וַתִּרְאַנִי הָאָתוֹן וַתֵּט לְפָנַי זֶה שָׁלֹשׁ רְגָלִים אוּלַי נָטְתָה מִפָּנַי כִּי עַתָּה גַּם־אֹתְכָה הָרַגְתִּי וְאוֹתָהּ הֶחֱיֵיתִי: לד וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־מַלְאַךְ יְהוָה חָטָאתִי כִּי לֹא יָדַעְתִּי כִּי אַתָּה נִצָּב לִקְרָאתִי בַּדָּרֶךְ וְעַתָּה אִם־רַע בְּעֵינֶיךָ אָשׁוּבָה לִי: לה וַיֹּאמֶר מַלְאַךְ יְהוָה אֶל־בִּלְעָם לֵךְ עִם־הָאֲנָשִׁים וְאֶפֶס אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר־אֲדַבֵּר אֵלֶיךָ אֹתוֹ תְדַבֵּר וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־שָׂרֵי בָלָק: לו וַיִּשְׁמַע בָּלָק כִּי בָא בִלְעָם וַיֵּצֵא לִקְרָאתוֹ אֶל־עִיר מוֹאָב אֲשֶׁר עַל־גְּבוּל אַרְנֹן אֲשֶׁר בִּקְצֵה הַגְּבוּל: לז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם הֲלֹא שָׁלֹחַ שָׁלַחְתִּי אֵלֶיךָ לִקְרֹא־לָךְ לָמָּה לֹא־הָלַכְתָּ אֵלַי הַאָמְנָם לֹא אוּכַל כַּבֶּדְךָ: לח וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הִנֵּה־בָאתִי אֵלֶיךָ עַתָּה הֲיָכֹל אוּכַל דַּבֵּר מְאוּמָה הַדָּבָר אֲשֶׁר יָשִׂים אֱלֹהִים בְּפִי אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' רסח)

וַיִּפְתַּח ה' אֶת פִּי הָאָתוֹן (כב, כח)

וְקָשֶׁה, לְאֵיזוֹ תּוֹעֶלֶת הָיָה מוֹפֵת זֶה. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה מִבְּאָר בַּזֹּהַר שֶׁיְּדִיעַת בִּלְעָם הָיְתָה בְּאֶמְצָעוּת הָאָתוֹן, וְעַל־יָדָהּ רָצָה לְהַמְשִׁיךְ קְלָלָה עַל יִשְׂרָאֵל; וְהָיָה כָּאן נֵס בְּתוֹךְ נֵס, שֶׁעַל יְדֵי הַזּוֹהַר עִם הָאָתוֹן דַּוְקָא הִתְחִיל בְּטוּל מַחְשַׁבְתּוֹ. וּבְיוֹנַת אֵלֶם קְדוֹשִׁים, שֶׁבִּלְעָם וַאֲתוֹנוֹ הֵם זְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא דִּקְלִיפָּה, "וְהוּא טַעַם פְּתִיחַת פִּי הָאָתוֹן . . כְּדֵי שֶׁיִּסְתָּרְגוּ זֶה עַל זֶה, בְּסוֹד פְּזוּר לָרְשָׁעִים".

רביעי לט וַיֵּלֶךְ בִּלְעָם עִם־בָּלָק וַיָּבֹאוּ קִרְיַת חֻצוֹת: מ וַיִּזְבַּח בָּלָק בָּקָר וָצֹאן וַיִּשְׁלַח לְבִלְעָם וְלַשָּׂרִים אֲשֶׁר אִתּוֹ: מא וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם וַיַּעֲלֵהוּ בָּמוֹת בָּעַל וַיַּרְא מִשָּׁם קְצֵה הָעָם: **כג** א וַיֹּאמֶר בִּלְעָם אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים: ב וַיַּעַשׂ בָּלָק כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר בִּלְעָם וַיַּעַל בָּלָק וּבִלְעָם פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ: ג וַיֹּאמֶר בִּלְעָם לְבָלָק הְתְיַצֵּב עַל־עֹלָתֶךָ וְאֵלְכָה אוּלַי יִקֶּרֶה יְהוָה לִקְרָאתִי וּדְבַר מַה־יַּרְאֵנִי וְהִגַּדְתִּי לָךְ וַיֵּלֶךְ שֶׁפִי: ד וַיִּקָּר אֱלֹהִים אֶל־בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֶת־שִׁבְעַת הַמִּזְבְּחֹת עָרַכְתִּי וָאַעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ: ה וַיָּשֶׂם יְהוָה דָּבָר בְּפִי בִלְעָם וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה תְדַבֵּר: ו וַיָּשָׁב אֵלָיו וְהִנֵּה נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ הוּא וְכָל־שָׂרֵי מוֹאָב: ז וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר מִן־אֲרָם יַנְחֵנִי בָלָק מֶלֶךְ־מוֹאָב מֵהָרְרֵי־קֶדֶם לְכָה אָרָה־לִּי יַעֲקֹב וּלְכָה זֹעֲמָה יִשְׂרָאֵל: ח מָה אֶקֹּב לֹא קַבָּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְהוָה: ט כִּי־מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ הֶן־עָם לְבָדָד יִשְׁכֹּן וּבַגּוֹיִם לֹא יִתְחַשָּׁב: י מִי מָנָה עֲפַר יַעֲקֹב וּמִסְפָּר אֶת־רֹבַע יִשְׂרָאֵל תָּמֹת נַפְשִׁי מ֫וֹת יְשָׁרִים וּתְהִי אַחֲרִיתִי כָּמֹהוּ:

יא וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם מֶה עָשִׂיתָ לִּי לָקֹב אֹיְבַי
לְקַחְתִּיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ: יב וַיַּעַן וַיֹּאמֶר הֲלֹא
אֵת אֲשֶׁר יָשִׂים יְהוָה בְּפִי אֹתוֹ אֶשְׁמֹר לְדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א ב עמ' 686)

לָקֹב אוֹיְבַי לְקַחְתִּיךָ, וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ (כג, יא)

הַיְינוּ בְּחִינַת אִתְהַפְּכָא, "וַיַּהֲפֹךְ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַקְּלָלָה לִבְרָכָה", וּכְפִי שֶׁכָּתַב רש"י לְהַלָּן: "מִבִּרְכוֹתָיו שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אָנוּ לְמֵדִים מָה הָיָה בִּלְבּוֹ לְקַלְקֵלָם". וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁמִּמַּעֲשֶׂה זֶה נִזְכָּר מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ בְּפָרָשָׁתֵנוּ דַּוְקָא (כד, יט), שֶׁבֵּן עִם בִּיאַת הַמָּשִׁיחַ תִּתְהַפֵּךְ הַגָּלוּת לְגְאֻלָּה – כָּל הַצּוֹמוֹת יֵהָפְכוּ לְשָׂשׂוֹן וּלְשִׂמְחָה וּלְמוֹעֲדִים טוֹבִים.

חמישי יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו בָּלָק לְךָ־נָא אִתִּי אֶל־מָקוֹם
אַחֵר אֲשֶׁר תִּרְאֶנּוּ מִשָּׁם אֶפֶס קָצֵהוּ תִרְאֶה וְכֻלּוֹ
לֹא תִרְאֶה וְקָבְנוֹ־לִי מִשָּׁם: יד וַיִּקָּחֵהוּ שְׂדֵה צֹפִים
אֶל־רֹאשׁ הַפִּסְגָּה וַיִּבֶן שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וַיַּעַל פָּר
וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ: טו וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הִתְיַצֵּב כֹּה
עַל־עֹלָתֶךָ וְאָנֹכִי אִקָּרֶה כֹּה: טז וַיִּקָּר יְהוָה אֶל־
בִּלְעָם וַיָּשֶׂם דָּבָר בְּפִיו וַיֹּאמֶר שׁוּב אֶל־בָּלָק וְכֹה
תְדַבֵּר: יז וַיָּבֹא אֵלָיו וְהִנֵּנּוּ נִצָּב עַל־עֹלָתוֹ וְשָׂרֵי
מוֹאָב אִתּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ בָּלָק מַה־דִּבֶּר יְהוָה:
יח וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר קוּם בָּלָק וְשָׁמָע הַאֲזִינָה
עָדַי בְּנוֹ צִפֹּר: יט לֹא אִישׁ אֵל וְיִכְזָּב וּבֶן־אָדָם
וְיִתְנָחֵם הַהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה וְדִבֶּר וְלֹא
יְקִימֶנָּה: כ הִנֵּה בָרֵךְ לָקָחְתִּי וּבֵרַךְ וְלֹא אֲשִׁיבֶנָּה:
כא לֹא־הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב וְלֹא־רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל
יְהוָה אֱלֹהָיו עִמּוֹ וּתְרוּעַת מֶלֶךְ בּוֹ: כב אֵל
מוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ: כג כִּי לֹא־
נַחַשׁ בְּיַעֲקֹב וְלֹא־קֶסֶם בְּיִשְׂרָאֵל כָּעֵת יֵאָמֵר
לְיַעֲקֹב וּלְיִשְׂרָאֵל מַה־פָּעַל אֵל: כד הֶן־עָם כְּלָבִיא
יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא לֹא יִשְׁכַּב עַד־יֹאכַל טֶרֶף
וְדַם־חֲלָלִים יִשְׁתֶּה: כה וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
גַּם־קֹב לֹא תְקָבֶנּוּ גַּם־בָּרֵךְ לֹא תְבָרְכֶנּוּ: כו וַיַּעַן
בִּלְעָם וַיֹּאמֶר אֶל־בָּלָק הֲלֹא דִבַּרְתִּי אֵלֶיךָ לֵאמֹר
כָּל אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֶעֱשֶׂה:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"ב א עמ' 128)

הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם (כג, כד)

"כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשֵּׁנָתָם שַׁחֲרִית הֵן מִתְגַּבְּרִים . . לַחְטֹף אֶת הַמְּצוֹת" (רש"י). יֵשׁ לוֹמַר בְּדֶרֶךְ הַצָּחוּת, שֶׁהוּא עַל־דֶּרֶךְ מַאֲמַר רַז"ל "חֲטֹף וֶאֱכֹל חֲטֹף וְאִשְׁתֵּי". וּלְהָעִיר, שֶׁ"חֲטֹף" בְּאִידִישׁ הוּא 'כַאפֶּן', שֶׁשַּׁיָּךְ גַּם לָ"עוֹמְדִים מִשֵּׁנָתָם", 'אוֹיפְגֶעכאפְּט'.

ששי כז וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לְכָה־נָּא אֶקָּחֲךָ
אֶל־מָקוֹם אַחֵר אוּלַי יִישַׁר בְּעֵינֵי הָאֱלֹהִים
וְקַבֹּתוֹ לִי מִשָּׁם: כח וַיִּקַּח בָּלָק אֶת־בִּלְעָם רֹאשׁ
הַפְּעוֹר הַנִּשְׁקָף עַל־פְּנֵי הַיְשִׁימֹן: כט וַיֹּאמֶר בִּלְעָם
אֶל־בָּלָק בְּנֵה־לִי בָזֶה שִׁבְעָה מִזְבְּחֹת וְהָכֵן לִי
בָּזֶה שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִם: ל וַיַּעַשׂ בָּלָק
כַּאֲשֶׁר אָמַר בִּלְעָם וַיַּעַל פָּר וָאַיִל בַּמִּזְבֵּחַ:
כד א וַיַּרְא בִּלְעָם כִּי טוֹב בְּעֵינֵי יְהוָה לְבָרֵךְ
אֶת־יִשְׂרָאֵל וְלֹא־הָלַךְ כְּפַעַם־בְּפַעַם לִקְרַאת
נְחָשִׁים וַיָּשֶׁת אֶל־הַמִּדְבָּר פָּנָיו: ב וַיִּשָּׂא בִלְעָם
אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לִשְׁבָטָיו וַתְּהִי
עָלָיו רוּחַ אֱלֹהִים: ג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם
בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן: ד נְאֻם
שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל אֲשֶׁר מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי
עֵינָיִם: ה מַה־טֹּבוּ אָהָלֶיךָ יַעֲקֹב מִשְׁכְּנֹתֶיךָ
יִשְׂרָאֵל: ו כִּנְחָלִים נִטָּיוּ כִּגַּנַּת עֲלֵי נָהָר כַּאֲהָלִים
נָטַע יְהוָה כַּאֲרָזִים עֲלֵי־מָיִם: ז יזַל־מַיִם מִדָּלְיָו
וְזַרְעוֹ בְּמַיִם רַבִּים וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא
מַלְכֻתוֹ: ח אֵל מוֹצִיאוֹ מִמִּצְרַיִם כְּתוֹעֲפֹת רְאֵם לוֹ
יֹאכַל גּוֹיִם צָרָיו וַעֲצָמֹתֵיהֶם יְגָרֵם וְחִצָּיו יִמְחָץ:
ט כָּרַע שָׁכַב כַּאֲרִי וּכְלָבִיא מִי יְקִימֶנּוּ מְבָרֲכֶיךָ
בָרוּךְ וְאֹרְרֶיךָ אָרוּר: י וַיִּחַר־אַף בָּלָק אֶל־בִּלְעָם
וַיִּסְפֹּק אֶת־כַּפָּיו וַיֹּאמֶר בָּלָק אֶל־בִּלְעָם לָקֹב
אֹיְבַי קְרָאתִיךָ וְהִנֵּה בֵּרַכְתָּ בָרֵךְ זֶה שָׁלֹשׁ
פְּעָמִים: יא וְעַתָּה בְּרַח־לְךָ אֶל־מְקוֹמֶךָ אָמַרְתִּי
כַּבֵּד אֲכַבֶּדְךָ וְהִנֵּה מְנָעֲךָ יְהוָה מִכָּבוֹד: יב וַיֹּאמֶר
בִּלְעָם אֶל־בָּלָק הֲלֹא גַּם אֶל־מַלְאָכֶיךָ אֲשֶׁר־

שָׁלַחְתָּ אֵלַי דִּבַּרְתִּי לֵאמֹר: ג אִם־יִתֶּן־לִי בָּלָק מְלֹא בֵיתוֹ כֶּסֶף וְזָהָב לֹא אוּכַל לַעֲבֹר אֶת־פִּי יְהוָה לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אוֹ רָעָה מִלִּבִּי אֲשֶׁר־יְדַבֵּר יְהוָה אֹתוֹ אֲדַבֵּר:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 337)

בָּרַע שָׁכַב בַּאֲרִי וּכְלָבִיא (כד, ט)

גַּם כְּשֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִמְצָאִים בַּגָּלוּת ("בָּרַע שָׁכַב"), וְיֵשׁ לְאֻמּוֹת הָעוֹלָם שְׁלִיטָה עֲלֵיהֶם, אֵין זֹאת אֶלָּא בְּעִנְיְנֵי הַגּוּף, אֲבָל בְּכָל הַקָּשׁוּר לְקִיּוּם הַמִּצְוֹת אֵין אַף אֶחָד שֶׁהוּא "בַּעַל הַבַּיִת" עַל יְהוּדִי, כְּשֵׁם שֶׁעַל אֲרִי וְלָבִיא אֵין לְשׁוּם אָדָם שְׁלִיטָה (כנפסק ב'שולחן ערוך' 'חושן משפט').

שביעי ד וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אִיעָצְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְּךָ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים: ה וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר וּנְאֻם הַגֶּבֶר שְׁתֻם הָעָיִן: ו נְאֻם שֹׁמֵעַ אִמְרֵי־אֵל וְיֹדֵעַ דַּעַת עֶלְיוֹן מַחֲזֵה שַׁדַּי יֶחֱזֶה נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם: ז אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עַתָּה אֲשׁוּרֶנּוּ וְלֹא קָרוֹב דָּרַךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב וְקָם שֵׁבֶט מִיִּשְׂרָאֵל וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב וְקַרְקַר כָּל־בְּנֵי־שֵׁת: ח וְהָיָה אֱדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שֵׂעִיר אֹיְבָיו וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל: ט וְיֵרֶד מִיַּעֲקֹב וְהֵאֲבִיד שָׂרִיד מֵעִיר: י וַיַּרְא אֶת־עֲמָלֵק וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר רֵאשִׁית גּוֹיִם עֲמָלֵק וְאַחֲרִיתוֹ עֲדֵי אֹבֵד: יא וַיַּרְא אֶת־הַקֵּינִי וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֵיתָן מוֹשָׁבֶךָ וְשִׂים בַּסֶּלַע קִנֶּךָ: יב כִּי אִם־יִהְיֶה לְבָעֵר קָיִן עַד־מָה אַשּׁוּר תִּשְׁבְּךָ: יג וַיִּשָּׂא מְשָׁלוֹ וַיֹּאמַר אֹוי מִי יִחְיֶה מִשָּׂמוֹ אֵל: יד וְצִים מִיַּד כִּתִּים וְעִנּוּ אַשּׁוּר וְעִנּוּ־עֵבֶר וְגַם־הוּא עֲדֵי אֹבֵד: טו וַיָּקָם בִּלְעָם וַיֵּלֶךְ וַיָּשָׁב לִמְקֹמוֹ וְגַם־בָּלָק הָלַךְ לְדַרְכּוֹ: **פ כה** א וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בַּשִּׁטִּים וַיָּחֶל הָעָם לִזְנוֹת אֶל־בְּנוֹת מוֹאָב: ב וַתִּקְרֶאןָ לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן וַיֹּאכַל הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲווּ לֵאלֹהֵיהֶן: ג וַיִּצָּמֶד יִשְׂרָאֵל לְבַעַל פְּעוֹר וַיִּחַר־אַף יְהוָה בְּיִשְׂרָאֵל: ד וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה קַח אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הָעָם וְהוֹקַע אוֹתָם לַיהוָה נֶגֶד הַשָּׁמֶשׁ וְיָשֹׁב חֲרוֹן אַף־יְהוָה מִיִּשְׂרָאֵל: ה וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־שֹׁפְטֵי יִשְׂרָאֵל הִרְגוּ אִישׁ אֲנָשָׁיו הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר: ו וְהִנֵּה אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל בָּא וַיַּקְרֵב אֶל־אֶחָיו אֶת־הַמִּדְיָנִית לְעֵינֵי מֹשֶׁה וּלְעֵינֵי כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְהֵמָּה בֹכִים פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד: ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֲדָה וַיִּקַּח רֹמַח בְּיָדוֹ: ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֳבָתָהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וְיָקֵרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלַּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יח עמ' 319)

וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן אֶלְעָזָר (כה, ז)

פִּנְחָס סִכֵּן לֹא רַק אֶת גּוּפוֹ (כִּי שֵׁבֶט שִׁמְעוֹן רָצוּ לְהָרְגוֹ) אֶלָּא גַּם אֶת נַפְשׁוֹ (כִּי פָּעַל "שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים"), וּבִלְבַד שֶׁתּוּסַר חֲמַת ה' מִיִּשְׂרָאֵל. וְיֵשׁ לְהָעִיר מִן הַמְּסֻפָּר עַל אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן, שֶׁפַּעַם פָּרְצָה שְׂרֵפָה בְּבֵיתוֹ וְנִשְׂרַף 'בִּיכְל' חֲסִידוּת אֶחָד. אַחַר הַשְּׂרֵפָה שָׁאַל הָרַבִּי אִם מִישֶׁהוּ עַיִן בְּבִיכְל זֶה. הֵשִׁיב לוֹ בְּנוֹ, אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי: הָרֵי כָּתַבְתָּ עָלָיו 'חֵרֶם בָּזֶה וּבְבָא'! עָנָה הָרַבִּי: אֵיפֹה מִסֵּירַת־נֶפֶשׁ עַל חֲסִידוּת . . ?

ק"ד פסוקים, מנו"ח סימן.

מפטיר ז וַיַּרְא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן

וַיָּקָם מִתּוֹךְ הָעֵדָה וַיִּקַּח רֻמַח בְּיָדוֹ: ח וַיָּבֹא אַחַר אִישׁ־יִשְׂרָאֵל אֶל־הַקֻּבָּה וַיִּדְקֹר אֶת־שְׁנֵיהֶם אֶת אִישׁ יִשְׂרָאֵל וְאֶת־הָאִשָּׁה אֶל־קֶבְתָּהּ וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה מֵעַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: ט וַיִּהְיוּ הַמֵּתִים בַּמַּגֵּפָה אַרְבָּעָה וְעֶשְׂרִים אָלֶף:

פפפ

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת בלק לקריאה בציבור

ולשמו"ת בתרי עשר במיכה פרק ה

ה ו וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה לְאִישׁ וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם: ז וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים כְּאַרְיֵה בִּבְהֵמוֹת

שי למורא

ו) שְׁאֵרִית יַעֲקֹב, אוֹתָם שֶׁיִּשָּׁאֲרוּ אַחֲרֵי שֶׁיְּצֻרְפוּ. בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים, בְּתוֹךְ הָעַמִּים הָרַבִּים שֶׁיֵּאָסְפוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וְיִהְיוּ בֵּינֵיהֶם יְהוּדִים. כְּטַל מֵאֵת ה', כְּמוֹ הַטַּל שֶׁבָּא מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְאֵין אֶחָד שֶׁיְּקַוֶּה לְאִישׁ שֶׁיְּבִיאֵנוּ לוֹ, אֶלָּא לַה' יְקַוֶּה כִּי הוּא הַמֵּבִיא לָאָרֶץ טַל וּמָטָר. כִּרְבִיבִים, כִּטְפוֹת הַמָּטָר. יְיַחֵל, לְשׁוֹן תּוֹחֶלֶת וְתִקְוָה. ז) כְּאַרְיֵה

עטרת מרים

ו וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בְּקֶרֶב עַמִּים רַבִּים שֶׁיִּשָּׁלְחֵמוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם עִם גּוֹג וּמָגוֹג, וְיִהְיוּ יִשְׂרָאֵל בֵּינֵיהֶם כְּטַל מֵאֵת יְהוָה כִּרְבִיבִים עֲלֵי־עֵשֶׂב שֶׁאֵינוֹ בָּא לָעוֹלָם עַל יְדֵי אָדָם, כָּךְ יִהְיֶה אֲשֶׁר לֹא־יְקַוֶּה יִשְׂרָאֵל לְאִישׁ לְעֶזְרָה וְלֹא יְיַחֵל לִבְנֵי אָדָם כִּי־אִם בַּה': ז לְכֵן וְהָיָה שְׁאֵרִית יַעֲקֹב בַּגּוֹיִם בֵּין הַגּוֹיִם כְּאַרְיֵה בִּבְהֵמוֹת בֵּין חַיַּת הַיַּעַר כִּכְפִיר בְּעֶדְרֵי־צֹאן אֲשֶׁר

עטרת מרים

אִם־עָבֶר שָׁם וְרָמֶס וְטָרַף וְאֵין מַצִּיל כֵּן הַיְּהוּדִים יַחֲרְגוּ בְּחֵיל גּוֹג וּמָגוֹג
וְאֵין מִי יַעֲמוֹד נֶגְדָּם: ח פַּתְחָלָה תָּרֹם יָדְךָ עַל־צָרֶיךָ לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם
וְכָל־אֹיְבֶיךָ יִכָּרֵתוּ: ט אֶבֶל וְהָיָה בַּיּוֹם־הַהוּא אַחַר מִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג
נְאֻם־יְהוָה לֹא יִצְטָרְכוּ עוֹד לְמִלְחָמָה כְּלָל וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ
וְהַאֲבַדְתִּי מַרְכְּבֹתֶיךָ הַמּוּכָנִים לְעֵת
מִלְחָמָה, כִּי כְּבָר אֵין צוֹרֶךְ בָּהֶם:
י וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ הַמּוּקָפוֹת
חוֹמָה וְהָרַסְתִּי כָּל־מִבְצָרֶיךָ כִּי לֹא
תִצְטָרֵךְ עוֹד לְעָרֵי מִבְצָר: יא בְּרֹאוֹתְךָ
הִשָּׂגְחָתִי כְּךָ וְהִכְרַתִּי כְּשָׁפִים
מִיָּדֶךָ כִּי לֹא תַעֲסוֹק עוֹד בְּכִשָּׁפִים
לְדַעַת הָעֲתִידוֹת וּמְעוֹנְנִים אֵלֶּה
הַמִּסְתַּכְּלִים בָּעֲנָנִים לְדַעַת הָעֲתִידוֹת
לֹא יִהְיוּ־לָךְ: יב וְהִכְרַתִּי פְּסִילֶיךָ
מַעַץ וְאֶבֶן וּמַצֵּבוֹתֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ כִּי אָז
תַּכִּיר שֶׁאֵין אֱלוֹהַּ מִבַּלְעָדַי וְלֹא־
תִשְׁתַּחֲוֶה עוֹד לְמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ
לַפְּסִילִים: יג וְנָתַשְׁתִּי אֲשֵׁרֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ וְהִשְׁמַדְתִּי
עָרֶיךָ שֶׁעָבְדוּ בָּם עֲבוֹדָה־זָרָה:
יד וְעָשִׂיתִי בְּאַף וּבְחֵמָה
בַּלֹּא נָקָם אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עוֹד לֹא
שָׁמְעוּ נְקָמָה מְפֻלֶּגֶת פָּזוּאת: א אוֹמֵר
הַנָּבִיא לְיִשְׂרָאֵל, שְׁמָעוּ־נָא אֵת
אֲשֶׁר־יְהוָה אֹמֵר קוּם רִיב הִתְוַכַּח
עִם יִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּשְׁמְעוּ אֶת־הֶהָרִים
הָאֵבוֹת שֶׁהֵם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב
וְתִשְׁמַעְנָה הַגְּבָעוֹת הָאֵמָהוֹת שָׂרָה
רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה קוֹלֶךָ מַה שֶּׁנִּמְלוּ
בְּנֵיהֶם לְאֵל יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ: ב שִׁמְעוּ
הָאֵינוּ הָרִים אֶת־רִיב יְהוָה
וְהָאֵתָנִים הַדָּרִים הַמַּקִּיפִים מֹסְדֵי
אָרֶץ שֶׁהָיוּ הַיְסוֹד לָאָרֶץ בְּמַעֲשֵׂה
בְרֵאשִׁית כִּי רִיב לַיהוָה עִם־עַמּוֹ
עַל שֶׁחָטְאוּ בְּנֵגְדּוֹ וְעִם־יִשְׂרָאֵל
יִתְוַכָּח לְהָרְאוֹת שֶׁהוּא צַדִּיק בְּרִיבוֹ:
ג עַמִּי תֵּן לִבְּךָ לְהַכִּיר מֶה מְאֹד רוֹב
טוּב עָשִׂיתִי לָךְ וּמֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר
הֶלְאֵתִיךָ יְגֵעָתִיךָ בּוֹ לְהַכְבִּיד הָעוֹל
עָנֵה בִּי הָעֵד בִּי: ד עָשִׂיתִי לְךָ טוֹבוֹת
כִּי הֶעֱלִיתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
שָׁהָיִיתָ שָׁם בַּעֲבוֹדָה קָשָׁה וּמִבֵּית
עֲבָדִים פְּדִיתִיךָ לִפְנֵי הַזְּמַן וָאֶשְׁלַח לְפָנֶיךָ אֶת־מֹשֶׁה אַהֲרֹן וּמִרְיָם שֶׁהֵיוּ נוֹשְׂנִים בְּזִכְרוֹתָם, וְהָיוּ מוֹרִים אֶתְכֶם הַדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה: ה עַמִּי זְכָר־נָא הַחֵפֶד
שָׂעָשָׂה הַשֵּׁם עִם יִשְׂרָאֵל מַה־יָּעַץ בִּלְעָם אֶל בָּלָק מֶלֶךְ מוֹאָב וּמֶה־עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם בֶּן־בְּעוֹר מָה אֵעוֹם לֹא זָעַם ה' עַל יִשְׂרָאֵל מִן־הַשִּׁטִּים

שי למורא

בְּבָהֲמוֹת יַעַר, כָּךְ יִהְיֶה מַלְכָּם שׁוֹלֵט בַּכֹּל. כְּכְפִיר, הוּא אַרְיֵה צָעִיר.
ט) וְהִכְרַתִּי סוּסֶיךָ מִקִּרְבֶּךָ, הִיא עֲזֵרַת מִצְרִים שֶׁאַתֶּם נִשְׁעָנִים עֲלֵיהֶם
שֶׁיָּבוֹאוּ לְעֶזְרַתְכֶם בְּסוּסִים וּמֶרְכָּבוֹת. י) וְהִכְרַתִּי עָרֵי אַרְצֶךָ וגו',
"עָרִים" הֵן הַבְּצוּרוֹת בְּחוֹמָה סָבִיב. וְאָמַר שֶׁאָז לֹא יִהְיֶה צֹרֶךְ בָּעָרִים
בְּצוּרוֹת וּבְמִבְצָרִים, כִּי לֹא יָבוֹאוּ
עוֹד לַמִּלְחָמָה עֲלֵיהֶם. פֵּרוּשׁ אַחֵר,
שֶׁיִּכָּרֵית אֶת הֶעָרִים וְהַמִּבְצָרִים שֶׁל
הַגּוֹיִם שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. יא) מִיָּדֶךָ,
מֵרְשׁוּתְךָ, כְּמוֹ "וַיַּקַּח אֶת כָּל אַרְצוֹ
מִיָּדוֹ" (במדבר כא,כו). וּמְעוֹנְנִים, מִינֵי
כְּשׁוּף, מְחַשְּׁבֵי עוֹנוֹת וְשָׁעוֹת (רְאֵה
פֵּרוּשׁ רַשְׁ"י וַיִּקְרָא יט,כו).
יג) וְהִשְׁמַדְתִּי עָרֶיךָ, וְהִשְׁמַדְתִּי
אֶת שׁוֹנְאֶיךָ. כְּמוֹ "וַיְהִי עָרֶךָ"
(שמואל־א כח,טו). יד) אֲשֶׁר לֹא
שָׁמְעוּ, אֲשֶׁר מֵעוֹלָם לֹא שָׁמְעוּ
נְקָמָה מְפֻלֶּגֶת כָּזֹאת. א) אֶת
הֶהָרִים, אֶל הֶהָרִים. כְּלוֹמַר, הָרִים
קוֹל לְהִתְוַסֵּחַ בְּפִרְסוּם רַב. פֵּרוּשׁ
אַחֵר, "הֶהָרִים" הֵם הָאָבוֹת אַבְרָהָם
יִצְחָק וְיַעֲקֹב. וְ"הַגְּבָעוֹת" הֵם
הָאִמָּהוֹת שָׂרָה רִבְקָה רָחֵל וְלֵאָה.
ב) שִׁמְעוּ הָרִים וגו', כָּךְ תֹּאמַר
לָהֶם "שִׁמְעוּ וגו'". וְהָאֵתָנִים,
וְהַחֲזָקִים. מֹסְדֵי אֶרֶץ, שֶׁהֵם
יְסוֹדוֹת הָעוֹלָם. ג) הֶלְאֵתִיךָ,
הֵבֵאתִי עָלֶיךָ יְגִיעָה לְהַכְבִּיד עֹל.
עֲנֵה בִּי, הָעֵד בִּי, לוֹמַר הִנֵּה בָּזֶה
הוֹגַעְתָּנִי. ד) וּמִרְיָם, שֶׁהִתְנַבְּאָה
לַנָּשִׁים וְלִמְּדָה אוֹתָן דִּינֵי הַתּוֹרָה.
ה) מִן הַשִּׁטִּים עַד הַגִּלְגָּל, זִכְרוּ
אֶת הַטּוֹבָה שֶׁעָשָׂה לָכֶם, שֶׁאַף־עַל־
פִּי שֶׁחֲטָאתֶם בַּשִּׁטִּים בְּבַעַל פְּעוֹר,
וְכִפֶּר לָכֶם בָּזֶה שֶׁהֲמִית מִקְצָת
הַחוֹטְאִים בַּמַּגֵּפָה, וְהֶעֱבִירָכֶם אֶת
הַיַּרְדֵּן בְּיַבָּשָׁה וְהֲכִיאָכֶם עַד הַגִּלְגָּל
שֶׁהוּא בְּתַחְלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל מִמַּעֲרַב
לַיַּרְדֵּן. צְדָקוֹת ה', שֶׁעוֹשָׂה עִמָּכֶם
לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. ו) בַּמֶּה
אֲקַדֵּם ה', וּבַמֶּה אֶתְרַצֶּה לְבוֹא

שי למורא

לְפָנַי ה׳. (מִכָּאן הוּא כְּמוֹ מַאֲמָר מֻסְגָּר, מַה שֶּׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אוֹ אַחֲרֵי שֶׁנִּכְשְׁלוּ בְּשִׁשִּׁים בְּבַעַל פְּעוֹר). אִבַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם, אֶהְיֶה כָּפוּף וְנִכְנָע לֵאלֹהֵי מָרוֹם. הַאֲקַדְּמֵנוּ בְּעוֹלוֹת, וְכִי צָרִיךְ הוּא לְתִקְרוֹבוֹת. ז) בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמָן, בְּרִבּוּי שֶׁמֶן לְמִנְחוֹת, כְּמוֹ נְחָלִים. הַאִתָּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי, הַאִם בִּשְׁבִיל לְכַפֵּר עַל פִּשְׁעִי, שֶׁהוּא הַחֵטְא בְּמֵזִיד, הָיָה רָאוּי שֶׁאֵתֵן לְקָרְבָּן אֶת בְּנֵי הַבְּכוֹר. פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי, הַאִם בִּשְׁבִיל לְכַפֵּר עַל חַטַּאת נַפְשִׁי, שֶׁהוּא הַחֵטְא בְּשׁוֹגֵג, הָיָה רָאוּי שֶׁאֵתֵן לְקָרְבָּן אֶת פְּרִי בִטְנִי שֶׁהֵם הַבָּנִים הַקְּטַנִּים. (עַד כָּאן הוּא הַמַּאֲמָר הַמֻּסְגָּר, מַה שֶּׁאָמְרוּ יִשְׂרָאֵל אוֹ). ח) הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה טּוֹב, (זֹאת הִיא תְּשׁוּבַת הַנָּבִיא), הִקְבִּ״ה הִגִּיד לְךָ אַתָּה הָאָדָם שֶׁאַתָּה שׁוֹאֵל ״בַּמֶּה אֲקַדֵּם וגו׳״. מַה טּוֹב, מַה טּוֹב לַעֲשׂוֹת בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ. וּמָה ה׳ דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ, בְּמִצְוֹת שֶׁבֵּין אָדָם לַמָּקוֹם. כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד, שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה עָוֶל בַּעֲמִיתְךָ, וְלֹא תְּצַעֲרֵנּוּ בְּדִבּוּר אוֹ בְּהֶוֵּק מָמוֹן, רַק תַּעֲשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ בְּכָל יְכָלְתֶּךָ. וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם אֱלֹהֶיךָ, וְהַצְנֵעַ לֶכְתְּךָ עִם ה׳ לְבַדּוֹ, תֵּלֵךְ בְּדַרְכָיו בְּתֹם לֵבָב. וּכְמַאֲמַר רז״ל ״וְכָל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם״ (אבות ב,יב), וְכִלְשׁוֹן הַכָּתוּב ״בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ״ (משלי ג,ו).

עטרת מרים

שֶׁחָטָאתֶם לִי שָׁם וְלֹא מָנַעְתִּי טוֹבָתִי וְעֶזְרָתִי מִכֶּם עַד בֹּאֲכֶם עַד־הַגִּלְגָּל וְשָׁם עֲבַרְתֶּם אֶת הַיַּרְדֵּן בַּיַּבָּשָׁה וְכִבַּשְׁתִּי לִפְנֵיכֶם אֶת הָאָרֶץ, הַכֹּל זְכוֹר לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה שֶׁעָשָׂה עִמָּךְ: ו אוֹמֵר הַנָּבִיא בְּשֵׁם יִשְׂרָאֵל בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם לְבַקֵּשׁ סְלִיחָה, אוּלַי הַאֲקַדְּמֵנוּ בְּעוֹלוֹת בַּעֲנָלִים בְּנֵי שָׁנָה שֶׁאָבִיא אֵלָיו שֶׁהֵם הַיּוֹתֵר טוֹבִים וּנְבְחָרִים: ז הֲיִרְצֶה יְהוָה וְכִי יִרְצֶה יְהוָה בַּאֲלָפֵי אֵילִים לְקָרְבָּנוֹת, בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן לְקֻשַּׁט עַל הַמִּנְחוֹת, אוֹ הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב בְּעֵינָיו וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ אֵין חֻפְּצִי בְּעוֹלוֹת כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת בִּדְרָכָיו בְּתֹם לֵבָב עִם־אֱלֹהֶיךָ:

אֹתוֹ בְּלִעָם בֶּן־בְּעוֹר מִן־הַשִּׁטִּים עַד־הַגִּלְגָּל לְמַעַן דַּעַת צִדְקוֹת יְהוָה: ו בַּמָּה אֲקַדֵּם יְהוָה אִכַּף לֵאלֹהֵי מָרוֹם הַאֲקַדְּמֶנּוּ בְעוֹלוֹת בַּעֲגָלִים בְּנֵי שָׁנָה: ז הֲיִרְצֶה יְהוָה בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי־שָׁמֶן הַאֶתֵּן בְּכוֹרִי פִּשְׁעִי פְּרִי בִטְנִי חַטַּאת נַפְשִׁי: ח הִגִּיד לְךָ אָדָם מַה־טּוֹב וּמָה־יְהוָה דּוֹרֵשׁ מִמְּךָ כִּי אִם־עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד וְהַצְנֵעַ לֶכֶת עִם־אֱלֹהֶיךָ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאֶרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

◆ ◆ ◆

קריאה התורה למנחה

א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: יא פִּינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן הֵשִׁיב אֶת־חֲמָתִי מֵעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקַנְאוֹ אֶת־קִנְאָתִי בְּתוֹכָם וְלֹא־כִלִּיתִי אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּקִנְאָתִי: יב לָכֵן אֱמֹר הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת־בְּרִיתִי שָׁלוֹם: (לוי) יג וְהָיְתָה לוֹ וּלְזַרְעוֹ אַחֲרָיו בְּרִית כְּהֻנַּת עוֹלָם תַּחַת אֲשֶׁר קִנֵּא לֵאלֹהָיו וַיְכַפֵּר עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: יד וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכֶּה אֲשֶׁר הֻכָּה אֶת־הַמִּדְיָנִית זִמְרִי בֶּן־סָלּוּא נְשִׂיא בֵּית־אָב לַשִּׁמְעֹנִי: טו וְשֵׁם הָאִשָּׁה הַמֻּכָּה הַמִּדְיָנִית כָּזְבִּי בַת־צוּר רֹאשׁ אֻמּוֹת בֵּית־אָב בְּמִדְיָן הוּא: פ (ישראל) טז וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: יז צָרוֹר אֶת־הַמִּדְיָנִים וְהִכִּיתֶם אוֹתָם: יח כִּי צֹרְרִים הֵם לָכֶם בְּנִכְלֵיהֶם אֲשֶׁר־נִכְּלוּ לָכֶם עַל־דְּבַר פְּעוֹר וְעַל־דִּבַּר כָּזְבִּי בַת־נְשִׂיא מִדְיָן אֲחֹתָם הַמֻּכָּה בְּיוֹם־הַמַּגֵּפָה עַל־דְּבַר פְּעוֹר: **כו** א וַיְהִי אַחֲרֵי הַמַּגֵּפָה פ פסקא באמצע פסוק וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן הַכֹּהֵן לֵאמֹר: ב שְׂאוּ אֶת־רֹאשׁ | כָּל־עֲדַת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה לְבֵית אֲבֹתָם כָּל־יֹצֵא צָבָא בְּיִשְׂרָאֵל: ג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן אֹתָם בְּעַרְבֹת מוֹאָב עַל־יַרְדֵּן יְרֵחוֹ לֵאמֹר: ד מִבֶּן עֶשְׂרִים שָׁנָה וָמַעְלָה כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הַיֹּצְאִים מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם:

סוף זמן קידוש לבנה
יום שני בערב, י"ב תמוז

אגרות קודש

ב"ה, ימי הגאולה תמוז ה'תשכ"א
ברוקלין, נ. י.
ל"גן ישראל"

ברכתי לפתיחת גן ישראל בהצלחה וכן - לכל זמנו, ובזה - שרושם השהות בגן יוכר כל השנה בתוספת בריאות הגוף והנפש נפש האלקית בהקמת דברי התורה ועשייתם בחיות ואור, עדי נזכה ליעוד פרשתנו וקם שבט מישראל, זה מלך המשיח, וישראל עושה חיל. בברכת הצלחה

מנחם שניאורסאהן

לוח זמנים לשבת פרשת בלק בחו"ל (פנחס באה"ק) בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:48	05:52	08:36	08:39	09:16	09:18	10:27	10:29	19:45	19:42	20:14	20:11	19:23	20:22
חיפה (ק)	05:44	05:48	08:32	08:35	09:13	09:15	10:25	10:27	19:51	19:48	20:18	20:14	19:19	20:26
ירושלים (ק)	05:45	05:49	08:33	08:36	09:13	09:15	10:25	10:27	19:50	19:47	20:14	20:11	19:07	20:22
תל אביב (ק)	05:47	05:50	08:35	08:37	09:15	09:17	10:27	10:28	19:48	19:45	20:17	20:13	19:26	20:25
אוסטריה, וינה (ק)	05:12	05:19	07:58	08:05	09:04	09:08	10:24	10:27	20:49	20:42	21:30	21:23	20:25	21:40
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:32	07:28	09:18	09:17	09:57	09:55	10:48	10:47	17:23	17:27	17:52	17:56	17:08	18:08
אוקראינה, אודסה (ק)	05:21	05:28	08:10	08:15	09:10	09:14	10:29	10:31	20:45	20:39	21:24	21:17	20:22	21:34
אוקראינה, דונייצק (ק)	04:47	04:54	07:34	07:40	08:39	08:42	09:59	10:01	20:22	20:16	21:04	20:56	19:59	21:13
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	04:56	05:03	07:42	07:49	08:49	08:53	10:09	10:12	20:35	20:29	21:17	21:10	20:12	21:27
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:14	05:22	07:55	08:04	09:11	09:15	10:32	10:35	21:08	21:01	21:53	21:45	20:44	22:03
אוקראינה, קייב (ק)	05:06	05:14	07:46	07:55	09:03	09:07	10:24	10:27	21:02	20:54	21:47	21:38	20:38	21:57
איטליה, מילאנו (ק)	05:51	05:58	08:40	08:46	09:38	09:41	10:57	10:59	21:10	21:04	21:45	21:39	20:47	21:55
אקוואדור, קיטו (ח)	06:17	06:17	08:46	08:47	09:17	09:17	10:19	10:19	18:24	18:24	18:47	18:47	18:06	18:56
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:57	07:54	09:49	09:48	10:27	10:25	11:19	11:18	18:04	18:08	18:32	18:36	17:49	18:47
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	09:05	09:01	10:45	10:43	11:26	11:24	12:16	12:15	18:38	18:43	19:10	19:15	18:24	19:27
ארה"ב, בולטימור (ק)	05:54	05:59	08:44	08:48	09:31	09:34	10:46	10:48	20:31	20:26	21:04	20:59	20:09	21:12
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:40	05:45	08:30	08:34	09:19	09:21	10:34	10:36	20:24	20:19	20:58	20:53	20:02	21:07
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:40	05:45	08:30	08:34	09:19	09:22	10:35	10:37	20:25	20:20	20:59	20:54	20:03	21:07
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:11	06:16	09:01	09:05	09:53	09:55	11:09	11:11	21:05	21:00	21:41	21:35	20:43	21:50
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:32	06:36	09:19	09:22	09:58	10:00	11:09	11:10	20:24	20:21	20:51	20:48	20:03	20:59
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:54	05:58	08:42	08:45	09:24	09:26	10:37	10:38	20:02	19:59	20:32	20:29	19:41	20:41
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:40	06:43	09:25	09:27	10:02	10:03	11:11	11:13	20:14	20:12	20:41	20:38	19:54	20:49
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:34	05:39	08:24	08:28	09:14	09:16	10:30	10:32	20:22	20:17	20:56	20:51	20:00	21:05
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:04	06:09	08:54	08:58	09:43	09:46	10:59	11:01	20:47	20:43	21:21	21:16	20:26	21:30
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:31	05:36	08:21	08:25	09:12	09:14	10:28	10:30	20:22	20:17	20:57	20:52	20:00	21:06
בוליביה, לה-פס (ח)	07:01	07:00	09:16	09:16	09:48	09:48	10:46	10:46	18:16	18:18	18:41	18:43	18:00	18:52
בלגיה, אנטוורפן (ק)	05:47	05:55	08:23	08:34	09:46	09:50	11:08	11:11	21:49	21:42	22:36	22:27	21:25	22:47
בלגיה, בריסל (ק)	05:49	05:57	08:27	08:37	09:47	09:51	11:09	11:11	21:48	21:41	22:34	22:25	21:24	22:44
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:48	06:46	08:55	08:55	09:28	09:27	10:25	10:24	17:43	17:45	18:04	18:06	17:27	18:16
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:34	06:33	08:43	08:42	09:16	09:15	10:12	10:12	17:28	17:30	17:53	17:56	17:12	18:05
בריטניה, לונדון (ק)	05:04	05:12	07:38	07:50	09:03	09:07	10:25	10:28	21:11	21:03	21:56	21:47	20:50	22:07
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:02	05:11	07:15	07:35	09:06	09:11	10:30	10:34	21:27	21:19	22:18	22:08	21:05	22:30
גרמניה, ברלין (ק)	05:05	05:13	07:29	07:47	09:07	09:11	10:30	10:33	21:21	21:14	22:09	21:59	20:57	22:20
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:35	05:42	08:17	08:25	09:31	09:35	10:53	10:55	21:27	21:20	22:12	22:04	21:04	22:22
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:53	06:51	08:57	08:57	09:31	09:31	10:27	10:26	17:41	17:43	18:00	18:03	17:25	18:13
הודו, מומבאי (ח)	06:10	06:12	08:52	08:53	09:25	09:27	10:33	10:34	19:19	19:18	19:45	19:43	19:00	19:53
הודו, פונה (ח)	06:07	06:09	08:48	08:50	09:22	09:23	10:30	10:30	19:14	19:13	19:40	19:38	18:55	19:48
הונגריה, בודפשט (ק)	05:04	05:11	07:51	07:58	08:55	08:58	10:14	10:17	20:35	20:29	21:16	21:09	20:12	21:25
טורקיה, איסטנבול (ק)	05:43	05:48	08:33	08:37	09:23	09:25	10:39	10:40	20:30	20:25	21:04	20:59	20:08	21:13
יוון, אתונה (ק)	06:16	06:21	09:06	09:10	09:52	09:54	11:06	11:08	20:46	20:42	21:18	21:14	20:25	21:27
מולדובה, קישינב (ק)	05:27	05:33	08:15	08:21	09:17	09:20	10:36	10:38	20:54	20:48	21:34	21:27	20:31	21:44

לוח זמנים לשבת פרשת בלק בחו"ל (פנחס באה"ק) בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי"ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז									
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:07	06:09	08:49	08:50	09:22	09:24	10:30	10:31	19:17	19:15	19:43	19:41	18:58	19:51
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	08:03	07:58	09:32	09:31	10:17	10:15	11:05	11:03	17:08	17:14	17:44	17:49	16:55	18:02
נפאל, קטמנדו (ח)	05:19	05:22	08:05	08:07	08:42	08:44	09:53	09:54	19:01	18:58	19:28	19:26	18:41	19:36
סינגפור, סינגפור (ח)	07:05	07:06	09:35	09:36	10:06	10:06	11:09	11:09	19:16	19:17	19:40	19:40	18:58	19:49
פולין, ורשא (ק)	04:36	04:44	07:03	07:19	08:37	08:41	10:00	10:03	20:48	20:40	21:37	21:27	20:24	21:48
פרו, לימה (ח)	06:30	06:29	08:49	08:49	09:20	09:20	10:20	10:19	17:59	18:01	18:23	18:25	17:43	18:34
צרפת, ליאון (ק)	06:08	06:14	08:56	09:02	09:55	09:58	11:14	11:16	21:25	21:20	22:04	21:58	21:03	22:14
צרפת, פריז (ק)	06:06	06:13	08:50	08:58	09:59	10:03	11:20	11:22	21:49	21:43	22:30	22:22	21:26	22:40
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:52	05:52	08:24	08:25	08:55	08:56	09:59	09:59	18:14	18:13	18:37	18:37	17:55	18:46
קנדה, טורונטו (ק)	05:52	05:58	08:42	08:46	09:36	09:39	10:53	10:55	20:58	20:53	21:32	21:26	20:36	21:40
קנדה, מונטריאול (ק)	05:22	05:29	08:11	08:17	09:09	09:12	10:28	10:30	20:39	20:34	21:16	21:10	20:17	21:26
קפריסין, לרנקה (ק)	05:44	05:49	08:33	08:36	09:16	09:18	10:29	10:31	19:59	19:55	20:29	20:25	19:38	20:37
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	04:42	04:51	07:02	07:03	08:50	08:55	10:15	10:18	21:22	21:13	22:17	22:06	20:57	22:30
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:09	04:19	06:36	06:36	08:20	08:25	09:47	09:50	21:05	20:56	21:59	21:47	20:40	22:12
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:43	04:49	07:30	07:36	08:33	08:36	09:52	09:55	20:11	20:05	20:52	20:45	19:48	21:02
שוויץ, ציריך (ק)	05:47	05:53	08:34	08:40	09:37	09:41	10:57	10:59	21:22	21:15	21:57	21:50	20:59	22:07
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:59	06:01	08:37	08:39	09:10	09:11	10:16	10:17	18:50	18:49	19:14	19:13	18:31	19:23

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִידֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לְמָחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי' **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי' ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי וזוגתו **אורלי**

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי' הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל - P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: **www.DvarMalchus.Org**

www.otzar770.com * www.lahak.org * www.Chasidut.TV

❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖ ❖

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: chazak@zahav.net.il - www.chazak.co.il

Dvar Malchus
Issue # 00535
17/07/2016

P.P.
שולם
1949
תל אביב

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים